
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00356977 9

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

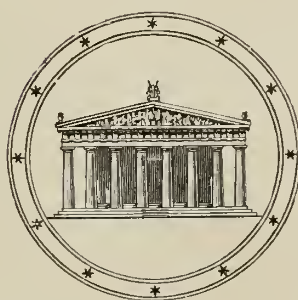
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1907

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1907

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΜΑΤΑ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝ ΤΩ ΚΕΙΜΕΝΩ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΦΙΛΙΟΣ

Ἡ ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἐπιτροπεία ἀναγγέλλουσα, ἐν προσήκοντι πένθει, τὸν θάνατον τοῦ Δημ. Φιλίου, ἑνὸς τῶν περιφανεστάτων συνεργατῶν τοῦ περιοδικοῦ τούτου, δὲν κρίνει ἀναγκαῖον νὰ προβῇ εἰς μακρὰν ἀνάλυσιν τῶν ἔργων τοῦ μεταστάντος. Τὰ τεύχη τῆς Ἐφημερίδος ταύτης, ἰδίᾳ τὰ συμπίπτοντα πρὸς τὴν ἔναρξιν καὶ τὴν ἐν ἔργῳ περίοδον τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἀνασκαφῶν, ἃς εὐστόχως καὶ μετὰ παραδειγματικοῦ ζήλου διηύθυνεν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, πρόκεινται εἰς τοὺς ἀναγνώστας αὐτῆς καὶ ἐν γένει εἰς πάντα ἐρευνητὴν τοῦ ἀρχαίου βίου, μαρτύρια τῆς ἐργατικότητος καὶ ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τοῦ ἀνδρός — οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπωλείας, ἣν ἡ σύνταξις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τούτου περιοδικοῦ συγγράμματος ὑπέστη διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πολυτίμου συνεργάτου. Ἡ Ἐλευσὶς ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη τὸ κύριον μέλημα τοῦ Φιλίου· ἡ διὰ σκαφῆς τουτέστιν ἀποκάλυψις τῶν ἐρειπίων αὐτῆς καὶ ἡ ἑρμηνεία αὐτῶν, ἐφ᾽ ὅσον τοῦτο ἐπέτρεπον τὰ ὑπολειφθέντα λείψανα ἀφ᾽ ἑνός, τὸ ἀνεπαρκὲς τῆς παραδόσεως ἐξ ἄλλου. Καὶ εἰς τὴν ἔρευναν ταύτην ὁ Φίλιος, παρὰ τὰς μεγάλας δυσχερείας τοῦ ἐγχειρήματος, οὐ μόνον εὐδοκίμως πάνυ εἰργάσθη, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν σκοτεινῶν ζητημάτων οὕτως εὐστόχως διεχειρίσθη, ὥστε νὰ δύναταί τις ἀσφαλῶς νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι συνεβάλετο, ὅσον ὀλίγοι, εἰς τὸν βαθύτερον ἐπιστημονικὸν ἔλεγχον τῶν ζητημάτων τούτων. Μὴ δυνηθείς, ἕνεκα ἀσχέτων τῆς θελήσεώς του λόγων, νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα «περὶ Ἐλευσῖνος» ἔργον του, τὸ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐν τῇ διανοίᾳ του, καὶ τμηματικῶς καὶ ἐν προσχεδίῳ, καταστρωννύμενον, κατέλιπεν οὐχ ἧττον μικρὸν μὲν ἔργον, ἀλλὰ πλῆρες ὠφελιμωτάτων ἱστορικῶν εἰδήσεων καὶ ἐπεξηγηματικῶν πληροφοριῶν περὶ τῶν μυστηρίων καὶ ἐρειπίων τῆς Ἐλευσῖνος, τὸ ὁποῖον θὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον οὐ μόνον τὸ κάλλιστον βοήθημα τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ τεμένους, ἀλλὰ καὶ τῶν ὡριμωτέρων ἔργων τῶν περὶ ἐλευσινίων μυστηρίων γραφέντων.

Ὁ Δημ. Φίλιος ἐγεννήθη ἐν Ἰωαννίνοις ὅπου καὶ ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἐνεγράφη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς φιλολογίας, ἤσκησε δὲ τὸ πρῶτον τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου διορισθεὶς καθηγητὴς ἐν τῇ τῆς Χάλκης Θεολογικῇ Σχολῇ. Ἐπιθυμῶν ὅμως ὅπως εὐρύτερον μορφωθῇ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, παρῃτήθη τῆς θέσεως ταύτης μετὰ πάροδον ὀλίγων ἐτῶν καὶ ἀπῆλθεν εἰς Γερμανίαν, ὅπου ἐπὶ τριετίαν ἤκουσε μαθημάτων φιλολογικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν. Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐκτιμηθεὶς προσηκόντως διά τε τὸ ἦθος αὐτοῦ καὶ τὰς γνώσεις ὑπὸ τοῦ τότε ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐρεύνῃ καὶ δράσει πρωτοστατοῦντος ἐν Ἑλλάδι ἀειμνήστου Στ. Κουμανούδη, προσελήφθη ὡς Ἔφορος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀνατεθείσης αὐτῷ, μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν πολλῶν ἄλλων μικρῶν σκαφικῶν ἐργασιῶν, τῆς διευθύνσεως καὶ διεξαγωγῆς τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἐλευσῖνος. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, ἱδρυθεισῶν τριῶν θέσεων «ἐφόρων ἀρχαιοτήτων» ὑπὸ τοῦ Κράτους, κατέλαβεν, ὡς εἰκός, μίαν τούτων καί, μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἐργασιῶν, τὴν τοῦ ἐφόρου τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Φίλιος ἦτο καὶ ὡς ὑπάλληλος ὑπόδειγμα πίστεως καὶ ὑποταγῆς εἰς τὸ καθῆκον· μεθ᾽ ὅλον δὲ τὸ γῆρας αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπισφαλὲς τῆς ὑγείας οὐδαμῶς ὑστέρησε περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀνατεθείσης αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Κράτους ὑπηρεσίας ταύτης καὶ μέχρι ἤδη τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἡμερῶν.

ΒΑΛΑΝΕΙΟΝ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΕΝ ΑΙΔΗΨΩι

(Πίναξ 1 - 3).

Τὸ βαλανεῖον τοῦτο, οὗ τὸ διάγραμμα ὁ ἀναγνώστης βλέπει ἐν τῷ 1ῳ πίν., ἐξαιρουμένου μικροῦ τινος μέρους τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸ κυκλικοῦ τοίχου, ἦτο ἅπαν κεκαλυμμένον τοῦτο μὲν ἐκ χωμάτων καὶ λίθων, τοῦτο δὲ ἐκ στρωμάτων ἀπολιθώσεων γενομένων ἐκ τῶν ἰζημάτων, ἅτινα τὸ ἐκ τῶν Αἰδηψίων θερμῶν πηγῶν ὕδωρ σχηματίζει, κεῖται δὲ ἐν τῷ κτήματι τῶν κληρονόμων Ζωντανοῦ. Ὅπως ἐρευνήσωμεν τὸν χῶρον τοῦτον, ὡρμήθημεν ἐκ τῶν πρὸ ἐτῶν εὑρεθεισῶν ἐνταῦθα ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Ἑστιαιῶν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Ἀδριανόν, Σεπτίμιον Σευῆρον Περτίνακα, Κωνσταντῖνον (ἰδ. Ἐπιγρ. Αἰδηψοῦ 1, 2, 3, 4) καὶ ἐκ τῶν ἀνδριάντων, ὧν τὰς εἰκόνας παρατίθεμεν ἐνθάδε (ἰδ. πίν 2 καὶ 3 εἰκ. Α', Β', Γ'). Ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα περιβάλλει τοῖχος κυκλικός, οὗ ἐπὶ μιᾶς χορδῆς κεῖται ἡ πρόσοψις τοῦ βαλανείου. Ἐπὶ τοῦ περιβόλου ὑπῆρχον δύο εἴσοδοι, ὧν ἡ μὲν κειμένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς καταντικρὺ πρὸς τὴν θάλασσαν βλεπούσης προσόψεως κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ἐνοικιαστοῦ τοῦ κτήματος, ὅτε ἐφύτευεν ἐν αὐτῷ ἄμπελον, ἡ δ' ἑτέρα ἔκειτο ἐν ἀριστερᾷ τῷ πρὸς τὴν θάλασσαν ὁρῶντι· ταύτης σώζεται ὁ οὐδὸς καὶ μέρος τῶν παραστάδων. Ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς προσόψεως φαίνονται καὶ νῦν ἐν μέρει σωζόμεναι τρεῖς νύμφαι ἢ κόγχαι, ὧν ἡ μὲν ἐν τῷ μέσῳ εἶνε τετράγωνος, αἱ δὲ περὶ αὐτὴν ἡμικυκλικαί. Τὸ βαλανεῖον συνέκειτο ἐκ τεσσάρων δωματίων (α, β, ε, ζ) κειμένων ἐν τῷ χώρῳ τῷ μεταξὺ τῆς προσόψεως καὶ τοῦ παραλλήλου πρὸς τὸν περιβάλλοντα ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα κυκλικὸν τοῖχον. Τὸ ὕψος τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τῶν δωματίων, οἵτινες σώζονται, εἶνε μ. 2,80. Τοσοῦτον εἶνε τὸ ὕψος τοῦ τε σωζομένου μέρους τοῦ περιβόλου καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν παραλλήλου ἡμικυκλικοῦ τοίχου, οὗ ἡ μὲν δυτικὴ πλευρὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς προσόψεως, ἡ δὲ ἀνατολικὴ ἐπὶ τοίχου ἑνοῦντος αὐτὸν (ι) μετὰ τοῦ περιβόλου. Τῶν δωματίων τὰ μὲν τρία κεῖνται ἐπὶ τῆς προσόψεως καὶ βλέπουσι πρὸς μεσημβρίαν πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ δὲ τέταρτον κεῖται ὄπισθεν τῶν δωματίων β καὶ ε πρὸς βορρᾶν. Ἐπὶ τοῦ δωματίου α, ἐν τῇ προσόψει τοῦ τοίχου, ὑπάρχει κατὰ χώραν ἔτι κείμενος κίων ἔχων ῥαβδώσεις τριγωνικὰς (ἰδ. πίν. 1 διαγρ. προόψ. οο'), αἵτινες ἀρχόμεναι ἐκ δεξιῶν καὶ χωροῦσαι λοξῶς μέχρι τοῦ μέσου λαμβάνουσιν ἐναντίαν διεύθυνσιν, ὥστε τῷ μακρόθεν ὁρῶντι ὁ κίων φαίνεται οὐχὶ μονόλιθος ἀλλ' ἐκ δύο λίθων συγκείμενος. Πλὴν τοῦ κίονος τούτου ὑπῆρχε καὶ ἕτερος ὅμοιος, οὗ τὸ κιονόκρανον μόνον εὑρέθη, διότι, ὡς εἶπεν ἡμῖν ὁ ἐνοικιαστὴς τοῦ κτήματος, ὁ κορμὸς αὐτοῦ ἐξαχθεὶς κατὰ τὴν φύτευσιν τῆς ἀμπέλου ἐδωρήθη τῷ ἀξιωματικῷ τοῦ ἱππικοῦ κ. Ῥαγκαβῆ. Ἐν τῷ δωματίῳ τούτῳ ὑπάρχουσι δύο νύμφαι, ὧν ἡ μὲν κεῖται ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς τοίχῳ, ἡ δὲ ἐν τῷ πρὸς δυσμάς. Ἔξωθεν τοῦ δωματίου τούτου ἐν τῇ γωνίᾳ ἀκριβῶς τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τοίχου (θ) εὑρέθη κεφαλὴ ἀνδρὸς Ῥωμαίου (ἰδ εἰκ. 1), ἥτις ἔκειτο πρηνής. Σημειωτέον ὅτι ἀντικρὺ ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κυκλικοῦ τοίχου τοῦ περιβάλλοντος ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα εὑρέθη, ὡς εἶπον ἡμῖν, ἡ νῦν ἐν τῷ μουσείῳ Χαλκίδος εὑρισκομένη εἰκὼν τῆς Ῥωμαίας δεσποίνης. Τὸ ἐν τῷ κέντρῳ πολυγωνικὸν δωμάτιον (β) συνεκοινώνει τῷ προθαλάμῳ (γ), τῷ πρὸς βορρᾶν δωματίῳ (ζ) καὶ τῷ πρὸς δυσμὰς (ε). Ἐν τῷ βορείῳ δωματίῳ μέρος αὐτοῦ

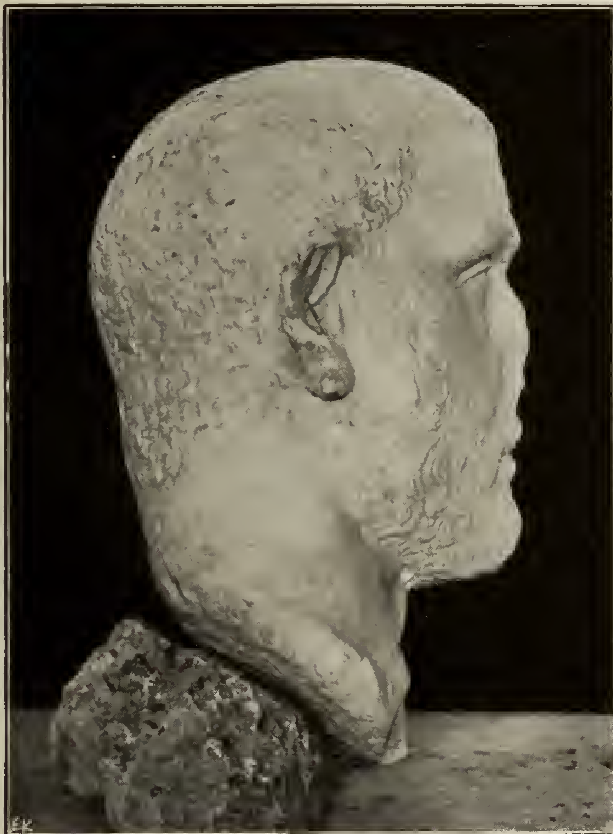
πρὸς ἀνατολὰς κείμενον εἶνε κεχωρισμένον διὰ τοίχου ἔχοντος θυρίδας δύο· ἐκ θυρίδος δὲ κειμένης ἔνδον τοῦ ἀποτετοιχισμένου τμήματος καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμικυκλικοῦ τοίχου, ἀλλὰ νῦν τετοιχισμένης, εἰκάζομεν ὅτι ὁ φέρων τὰς δύο θυρίδας τοῖχος ὕψους 1,30 εἶνε μεταγενέστερος τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος. Ἐπὶ δὲ τοῦ βορείου μεσοτοίχου τοῦ κειμένου μεταξὺ τοῦ δωματίου ζ καὶ τοῦ πρὸς δυσμὰς (ε) παρὰ τὸ ἔδαφος ὑπάρχουσι δύο ὀπαί, ἀφ' ὧν τὰ ὕδατα τὰ μὴ χρησιμεύοντα ἐξέρρεον διὰ μεγάλων πηλίνων σωλήνων μακρὰν τοῦ βαλανείου. Ἐν τῷ δυτικῷ δωματίῳ (ε) καθαρθέντι εὑρέθη παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν παραλληλόγραμμον ὕψους ἡμίσεως μέτρου περίπου πεποιημένον κεράμοις. Ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ τε πολυγωνικοῦ δωματίου καὶ τοῦ ὕπερθεν αὐτοῦ παρακειμένου παρατηροῦνται σωλῆνες ὑδραγωγοὶ πήλινοι καθήκοντες οὐχὶ μέχρι τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ὀλιγώτερον τοῦ μέτρου ὑπὲρ αὐτό, δι' ὧν μεταλλικὸν ὕδωρ ἄνωθεν κατέρρεεν, ὡς μαρτυρεῖ στρῶμα ἀπολιθώσεως, ὅπερ παρετηρήσαμεν

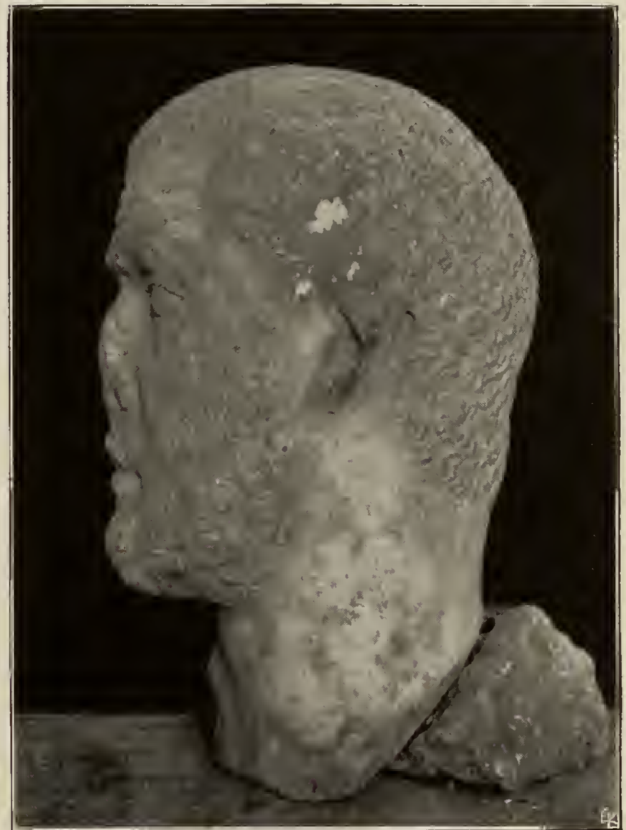
Εἰκὼν 1.

καὶ ἐν τοῖς διοχετεύουσι τὸ ἀπὸ τοῦ βαλανείου ἐκχυνόμενον ἄχρηστον ὕδωρ. Τὸ ἀπολίθωμα τοῦτο εἶνε ὅμοιον πρὸς τὸ καὶ νῦν ὑπὸ τῶν μεταλλικῶν ὑδάτων τῆς Αἰδηψοῦ γινόμενον ἐν τοῖς τόποις, ὅθεν τοῦτο διέρχεται. Ἐν τοῖς τρισὶ δωματίοις (б, ζ, ε) ἥμισυ μέτρον περίπου κατωτέρω τοῦ γείσου εὕρομεν ὀρόφωμά τι θολωτὸν κατεσκευασμένον ἐκ κράματος ἀσβέστου, λίθων καὶ κεράμων (béton), καλύπτον δὲ οὐχὶ ἅπαν τὸ δωμάτιον, ἀλλὰ μόνον μέρος αὐτοῦ. Μέρος τοῦ ὀροφώματος τούτου εἶχε καταπέσῃ, ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ὑπάρχον εἶχε πάθῃ καθίζησιν, δὲν ἦτο δὲ ἀκίνδυνος ἡ ἐξερεύνησις τῶν δωματίων, ὑπάρχοντος αὐτοῦ, ἐκρίναμεν καλὸν νὰ κρημνίσωμεν καὶ τὸ περισωθέν. Τὰ ὀροφώματα ταῦτα οὕτω στερεῶς πεποιημένα καὶ παχέα ἦσαν, ὥστε πειθόμεθα, ὅτι ἐχρησίμευον ὡς δεξαμεναὶ τοῦ μεταλλικοῦ ὕδατος τοῦ ἀναγκαίου εἰς χρῆσιν τοῦ βαλανείου. Ἐν ἅπασι τοῖς δωματίοις τούτοις, εἰ καὶ ἡ σκαφὴ προεχώρησε, μέχρις οὗ ἐφάνησαν οἱ θεμέλιοι λίθοι τῶν τοίχων, οὐδεμία εὑρέθη στρῶσις οὐδὲ πύελος· εἰκάζομεν ἄρα ὅτι τὸ μὲν ἔδαφος ἦτο ἐπεστρωμένον σανίσιν, αἱ δὲ πύελοι ἦσαν κινηταὶ

καὶ ἐτίθεντο κάτωθεν τῶν ὑδραγωγῶν σωλήνων, οἵτινες τούτου ἕνεκα καὶ δὲν καθικνοῦντο μέχρι τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ὑπεράνω αὐτοῦ, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν. Ἐν τῷ χώρῳ τῷ ὄπισθεν τοῦ βαλανείου, ὅστις κεῖται μεταξὺ τοῦ περιβόλου καὶ τοῦ παραλλήλου αὐτῷ ἡμικυκλικοῦ τοίχου, ἐν τῷ δυτικῷ μέρει αὐτοῦ, εὑρέθη δεξαμενὴ (λ), εἰς ἣν διωχετεύετο πότιμον ὕδωρ. Ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως τῆς δεξαμενῆς ταύτης ἐνταῦθα, ὡς ἔχει νῦν τὸ οἰκοδόμημα, εἶνε ἀδιανόητος, διότι οὐδαμοῦ τοῦ ἡμικυκλικοῦ τοίχου εἴδομεν θύραν ἐξάγουσαν εἰς αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ τοίχου τῆς προσόψεως τοῦ ἑνοῦντος τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον μετὰ τοῦ παραλλήλου αὐτῷ ἡμικυκλικοῦ φαίνεται εἴσοδος ἀποτετοιχισμένη, εἰκάζομεν ὅτι ἐντεῦθέν τις εἰσήρχετο εἰς τὸν τόπον, ἔνθα εἶνε ἡ δεξαμενή. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι θυρίς τις κειμένη ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ (η) τοῦ πρὸς βορρᾶν δωματίου φαίνεται νῦν τετοιχισμένη, τεκμαιρόμεθα ὅτι τὸ βαλανεῖον τοῦτο ὑπέστη διασκευάς τινας.

Εἰκὼν 1α.

Εἰκὼν 1б.

Τὸ πρὸς χρῆσιν τοῦ βαλανείου ὕδωρ ἐλαμβάνετο ἐκ τῆς πηγῆς τῆς καλουμένης τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ἧς τὸ ὕδωρ νῦν ἐξέλιπεν, ἐπειδή, ὡς ἐμάθομεν, ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ θελήσασα νὰ αὐξήσῃ τὸ ὕδωρ, ἵνα ἐπαρκῇ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ νεωστὶ κατασκευασθέντος δημοτικοῦ βαλανείου ἐποιήσατο χρῆσιν δυναμίτιδος. Ἡ ἐκ τῆς πηγῆς διοχέτευσις τοῦ ὕδατος ἦτο εὐκολωτάτη, διότι ὁ τόπος, ἐν ᾧ εἶνε ἐκτισμένον τὸ βαλανεῖον, εἶνε πολὺ ταπεινότερος τοῦ ἐδάφους, ὅθεν ἥ τε τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων καὶ αἱ πλεῖσται τῶν ἐν Αἰδηψῷ ἄλλων πηγῶν ἀναβρύουσιν. Ὅτι δὲ ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης τὸ ὕδωρ ἐλαμβάνετο, ἐπείσθημεν, ὅτε εὕρομεν παρὰ τὸν λόφον τὸν κείμενον ἐν ἀριστερᾷ τῷ κατιόντι πρὸς τὸ βαλανεῖον τὸν ὀχετόν, δι' οὗ τὸ ὕδωρ κατέρρεεν εἰς αὐτό. Ἦτο δὲ οὗτος κατεσκευασμένος ἐκ μεγάλων τετραγώνων κεράμων, ἐν αἷς ὑπῆρχεν ἡ ἐκ τῶν Αἰδηψίων ὑδάτων γινομένη ἀπολίθωσις. Παρὰ τοῦτον τὸν ὀχετὸν εὑρέθη ὑδραγωγεῖον, δι' οὗ κατήρχετο πότιμον ὕδωρ εἰς τὴν ἔξω τοῦ βαλανείου, ἐν

τῇ δυτικῇ πλευρᾷ τοῦ περιβόλου, ὑπάρχουσαν δεξαμενήν. Ὅτι τὸ εἰς αὐτὴν καταρρέον ὕδωρ ἦτο πότιμον, τεκμαιρόμεθα ἐκ τοῦ ὅτι οὔτε ἐν ταῖς κεράμοις τοῦ ὑδραγωγείου, οὔτε ἐν αὐτῇ φαίνεται στρῶμα ἀπολιθώσεως. Καταρρέον τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων ἐταμιεύετο, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν, ἐν ταῖς δεξαμεναῖς ταῖς ὑπὸ τὴν ὀροφὴν τῶν τριῶν δωματίων ὑπαρχούσαις. Καὶ πρῶτον μὲν εἰσήρχετο θερμὸν λίαν εἰς τὴν δεξαμενὴν τοῦ βορείου δωματίου (ζ), ἐκεῖθεν δ' εἰσρέον εἰς τὴν τοῦ δυτικοῦ ἐψύχετο, ἔπειτα δὲ ἐξ ἀμφοτέρων ἐκρέον εἰς τὴν τοῦ πολυγωνικοῦ συνεκεράννυτο καὶ ἐγίνετο κατάλληλον πρὸς λοῦσιν. Ὅτι οὕτως ἐγίνετο, μαρτυρεῖ καὶ ἡ νῦν χρῆσις· διότι καὶ νῦν ἀνάγκη εἶνε νὰ ὑπάρχωσι δύο δεξαμεναί, ὧν ἐν μὲν τῇ μιᾷ ὑπάρχει τὸ θερμόν, το ἀπὸ τῆς πηγῆς καταρρέον, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τὸ καταψυγὲν ἤδη. Τὸ οὕτω δὲ κεκραμένον ὕδωρ κατέρρεεν εἰς τὰς ἐν τῷ δωματίῳ ὑπαρχούσας πυέλους, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ τε πολυγωνικοῦ (δ) καὶ τοῦ πρὸς βορρᾶν κειμένου δωματίου (ζ) ὑδραγωγοὶ σωλῆνες, ἐν οἷς καὶ νῦν ἔτι, ὡς προερρήθη, φαίνεται στρῶμα ἀπολιθώσεως προελθὸν ἐκ τοῦ δι' αὐτῶν ῥυέντος μεταλλικοῦ ὕδατος. Ὅτε δὲ ἐκενοῦντο αἱ δεξαμεναί, τὸ ὕδωρ καταρρέον ἀπὸ τῶν ἐν τῷ βορείῳ δωματίῳ ὑδραγωγῶν σωλήνων καὶ διερχόμενον διὰ τῶν προρρηθεισῶν δύο ὀπῶν (ν, ν) διωχετεύετο διὰ παχέων κυλινδρικῶν σωλήνων μακράν που τοῦ βαλανείου.

Ἐκ τῶν δωματίων, ἅτινα ὑπάρχουσιν ἐν τῷ βαλανείῳ, τὸ μὲν ἔχον τοὺς δύο κίονας (α) ἐχρησίμευεν ὡς αἴθουσα διαμονῆς τῶν μελλόντων νὰ λουσθῶσι· τοῦτο τεκμαιρόμεθα ἐκ τοῦ ὅτι ἡ πρόσοψις αὐτοῦ ἦτο ἀνοικτή, ἐκοσμεῖτο δὲ ὑπὸ τῶν δύο μαρμαρίνων κιόνων καὶ τῶν δύο νυμφῶν, ἐν αἷς ἀναμφιβόλως ὑπῆρχον ἀγάλματα Ὑγιείας πιθανῶς ἢ Ἀσκληπιοῦ ἢ ἄλλαι εἰκόνες. Ἐν δὲ τῷ πολυγωνικῷ δωματίῳ (δ), ὡς καὶ ἐν τῷ πρὸς βορρᾶν παρακειμένῳ (ζ), ἐλούοντο. Τὸ πρὸς δυσμὰς δωμάτιον (ε) ἐχρησίμευεν ὡς ἀποδυτήριον· ὅτι τοῦτο οὕτως εἶχε πειθόμεθα καὶ ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ εὑρεθέντος παραλληλογράμμου κτίσματος τοῦ ἔχοντος ὕψος καὶ πλάτος ἀνακλίντρου, ἔνθα μετὰ τὴν ἀπόλουσιν μύροις ἠλείφοντο καὶ μικρὸν ἀνεπαύοντο. Ὅτι δέ, ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις βαλανείοις, καὶ ἐν τούτῳ οἱ λουόμενοι ἐποιοῦντο χρῆσιν μύρων, μαρτυροῦσι πλεῖστα ὅσα θραύσματα μυροδόχων ὑαλίνων ἀγγείων ἐν τοῖς χώμασιν εὑρεθέντα.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων· νῦν ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τοῦ σχήματος τῆς ὀροφῆς τοῦ βαλανείου. Ὡς γνωστὸν (Ἀθήν. XI. 1. 501. Ἀλκίφρ. 1, 23), ἡ ὀροφὴ τῶν ἀρχαίων βαλανείων ἀπέληγεν εἰς θόλον. Οὕτω δὲ συνήθης ἦτο ἡ θόλος ἐν τοῖς βαλανείοις, ὥστε κατέστη τὸ χαρακτηριστικὸν οὕτως εἰπεῖν γνώρισμα αὐτῶν· διὸ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων, ἀλλὰ καὶ νῦν ἐν Τουρκίᾳ πάντων τῶν βαλανείων ἡ ὀροφὴ εἶνε θολωτή· τοιαύτη ἦτο καὶ τοῦ βαλανείου τούτου ἡ ὀροφή. Ὡς δὲ καὶ νῦν ἐν ταῖς θόλοις τῶν ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι ὑπαρχόντων βαλανείων ὑπάρχουσιν ὀμφαλωτοὶ ὑάλινοι κώδωνες χρησιμεύοντες ὡς φεγγῖται, οὕτω φαίνεται, ὅτι καὶ ἐν τούτῳ ὑπῆρχον· τεκμαιρόμεθα δὲ τοῦτο ἐκ τῶν ποικιλοχρώμων κοίλων θραυσμάτων παχείας ὑάλου, ὧν οὐκ ὀλίγα εὑρέθησαν κατὰ τὴν σκαφήν.

Κρίνων τις ἐκ τῶν κατὰ χώραν εὑρεθεισῶν ἀναθηματικῶν πρὸς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας ἐπιγραφῶν καὶ τῶν εἰκόνων ἀδιστάκτως πείθεται ὅτι τὸ βαλανεῖον τοῦτο, ὅπερ ἁπλοῦν μᾶλλον ἢ πολυτελὲς ἦν ᾠκοδομημένον, ἦτο ὁ ἐπισημότατος ἐν Αἰδηψῷ τόπος, ἔνθα οἱ Ἑστιαιεῖς καὶ οἱ Αἰδήψιοι ἢ ***Αἰδηψηνοὶ*** ἀνετίθεσαν τοὺς ἀνδριάντας τῶν ὁπωσδήποτε εὐεργετησάντων αὐτούς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χωρητικότης τοῦ βαλανείου τούτου εἶνε μικρά, κρίνομεν ὅτι ἐν αὐτῷ ἐλούοντο οὐχὶ πολλοὶ οὐδὲ οἱ κοινοὶ ***τῶν βροτῶν***, ἀλλ' ὀλίγοι καὶ δὴ τῶν μὲν Ἑστιαιῶν οἱ ἐν τέλει, τῶν δὲ ξένων οἱ ἐπισημότατοι. Τὸ βαλανεῖον, ἔνθα ἐλούοντο οἱ πολλοὶ καὶ ἰδιῶται, ὡς εἶνε κατάδηλον ἐκ τῶν καὶ νῦν σωζομένων μεγάλων ὀχετῶν, ἀφ' ὧν κατήρχετο τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῶν πηγῶν εἰς τὴν κάτω πάντως κειμένην δεξαμενήν, ἔκειτο ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου τοῦ κειμένου μεταξὺ τοῦ ἐκσκαφέντος ὑφ' ἡμῶν βαλανείου καὶ τοῦ λόφου, ἐν ᾧ κεῖται ὁ ναὸς τῶν Ἁγ. Ἀναργύρων, οὗ ἐν ἀριστερᾷ κεῖνται τὰ λεγόμενα λουτρὰ τοῦ Σύλλα.

Ἐκ τῶν ἐνταῦθα εὑρεθέντων ἔργων τέχνης ἄξια λόγου εἰσὶ τάδε· 1) ἀνδριὰς Ἀντινόου ἐν σχήματι Διονύσου ἰδ. πίν. 2, εἰκ. Α'· 2) εἰκὼν Ῥωμαίας

δεσποίνης ἰδ. πίν. 3, εἰκ. Β'· καὶ 3) κεφαλὴ Ῥωμαίου ἀνδρὸς εἰκ. 1, 1α, 1β.

Τίνος ἕνεκα εὑρέθη ἐν Αἰδηψῷ ἀνδριὰς τοῦ Ἀντινόου, τὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν ψήφισμα τοῦ δήμου τῶν Ἑστιαιῶν, ὅπερ ἦτο ἐπιγεγραμμένον ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ μήπω εὑρεθέντος ἀνδριάντος αὐτοῦ, ἄριστα ἑρμηνεύει. Εἰ καὶ ὁ ἀνδριὰς οὗτος εἶνε λίαν λελωβημένος, διότι τὰ μὲν ἄκρα πάντα ἐλλείπουσιν, ἡ δὲ ῥὶς εἶνε ἀποκεκρουμένη, ὅμως εἶνε ἔργον τέχνης τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἄριστον διά τε τὴν ἔκφρασιν καὶ τὸ κάλλος τοῦ σώματος. Ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτοῦ ἐπανθεῖ τὸ μελαγχολικὸν ἐκεῖνο μειδίαμα, ὅπερ εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα πασῶν σχεδὸν τῶν εἰκόνων τοῦ Ἀντινόου, ἐκ δὲ τῆς ἐστεμμένης ὡς Διονύσου κεφαλῆς αὐτοῦ καθήκουσιν ὡς ἄνθη ὑακίνθου οἱ ἴουλοι τῆς κόμης, οἵτινες σκιάζοντές πως τὸ πρόσωπον ἐπιχέουσιν ἄρρητον γλυκύτητα εἰς τὸ μελαγχολικὸν μειδίαμα. Ὁ τρόπος τῆς περιβολῆς τοῦ ἱματίου, ὅπερ προσπερονώμενον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καλύπτει διὰ τοῦ ἄκρου αὐτοῦ ἔχοντος σχῆμα κεφαλῆς πάνθηρος τὸν ἀριστερὸν μαστόν, ἀφίνει δὲ πάντα τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος πλὴν τοῦ μεταξὺ τοῦ δεξιοῦ μαστοῦ καὶ τῆς ἥβης μέρους γυμνά, συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἐκλάμψῃ τὸ κάλλος τοῦ ἐκ Βιθυνίας ἐφήβου. Παραβάλλων τις τὸν ἀνδριάντα τοῦτον πρὸς τὸν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως ὄντα βλέπει, ὅτι κατὰ μὲν τὰ ἄλλα πολλὴν ἔχει τὴν ὁμοιότητα πρὸς αὐτόν, διαφέρει δὲ καθ' ὅτι τοῦ ἡμετέρου τὸ μὲν πρόσωπον εἶνε πολλῷ ἐκφραστικώτερον καὶ ἡ κόμη πυκνοτέρα, τῇ δὲ ἀριστερᾷ ἐκράτει θύρσον, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ καὶ νῦν σωζομένου μέρους αὐτοῦ. Ὅτι δὲ ὁ Ἀντίνοος ὡς θεὸς ἐτιμήθη καὶ ἐν σχήματι Διονύσου ἀπεικονίσθη ἰδ. L. Dietrichson σελ. 91-98, πίν. VI, ἀρ. 63.

Ἡ ἐκ Παρίου λίθου, τέχνης δ' ἐπιμεμελημένης εἰκὼν τῆς Ῥωμαίας δεσποίνης εἶνε ἡ ἥκιστα βεβλαμμένη. Ταύτης ἡ κεφαλὴ ἦτο ἔνθετος καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε τὸ πρῶτον εὑρέθη, εὐκόλως ἐκλάπη. Ὅτε δὲ ὁ κύριος τοῦ κτήματος Ζωντανὸς ἀπέθανεν, εὑρεθεῖσα ἐν χερσὶ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ κατεσχέθη καὶ κατετέθη ἐν τῷ κεντρικῷ μουσείῳ, μέχρις οὗ μετακομισθέντος τοῦ κορμοῦ εἰς τὸ ἐν Χαλκίδι μουσεῖον συνεκολλήθη αὐτῷ. Ἡ δεξιὰ χείρ, ὡς καὶ ἐν τῇ εἰκόνι φαίνεται (πίν. 3, εἰκ. Β'), ἦτο ἔνθετος. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς, ἧς οἱ δάκτυλοί εἰσιν ἀποκεκρουμένοι, φαίνεται ὅτι ἐκράτει τι, ῥιπίδιον ἴσως. Τὸ σχῆμα αὐτῆς καὶ ἡ ἀναβολὴ εἶνε οἷα ἡ τῆς Δήμητρος. Ὡς οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ἀπεικονίζονται ἐν σχήματι θεῶν, οὕτω καὶ ἐκ τῶν αὐτοκρατειρῶν πρώτη, ὡς γνωστόν, ἀπεικονίσθη ἐν σχήματι Δήμητρος ἡ γυνὴ τοῦ Ἀδριανοῦ Σαβῖνα. Ἐπειδὴ δὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τῷ Ἀδριανῷ εὑρέθη ἐν Αἰδηψῷ, ἐγεννήθη ἡμῖν ὑπόνοια, μὴ ἡ εἰκὼν αὕτη παριστᾷ τὴν Σαβῖναν. Ἀντιπαραβαλόντες δ' ὅμως τὰς γνωστὰς ἐκ λίθου καὶ ἐπὶ νομισμάτων εἰκόνας Ῥωμαίων γυναικῶν (Bernoulli Röm. ikon. τόμ. II 3 σελ. 15-18b καὶ πίν. νομισμ. I 13-15) ἐπείσθημεν ὅτι αὕτη εἶνε οὐχὶ τῆς Σαβίνης, ἀλλὰ τῆς γυναικὸς τοῦ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου, τῆς *Ἰουλίας Δόμνης*.

Ὁμοίας τέχνης ἢ μᾶλλον τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ἔργον εἶνε καὶ ἡ ὑφ' ἡμῶν εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ βαλανείου κεφαλὴ Ῥωμαίου ἀνδρός. Καὶ αὕτη εἶνε Παρίου λίθου, ἡ φθορὰ δ' αὐτῆς εἶνε πολλῷ μείζων· τὸ πλεῖστον τῆς ῥινὸς εἶνε ἀποκεκρουμένον, ἀμφότερα δὲ τὰ ὦτα, μάλιστα δὲ τὸ δεξιὸν τῷ ὁρῶντι εἶνε οὐκ ὀλίγον βεβλαμμένα. Καὶ ἡ κεφαλὴ αὕτη ἦτο ἔνθετος. Ἀλλὰ τίνα Ῥωμαῖον εἰκονίζει; Ἐπειδὴ ἐν ταῖς εὑρεθείσαις ἐνταῦθα ἐπιγραφαῖς μνημονεύονται οἱ αὐτοκράτορες Ἀδριανός, Σεπτίμιος Σευῆρος καὶ ὁ Αὔγουστος Κωνσταντῖνος, τὸ πρῶτον ἐνομίσαμεν, ὅτι τούτων ἕνα ἔμελλε νὰ εἰκονίζῃ καὶ μάλιστα τὸν Σεπτίμιον Σευῆρον, ἀλλ' ἀντιπαραβαλόντες αὐτὴν πρὸς τὰς γνωστὰς ἤδη εἰκόνας τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἐπείσθημεν, ὅτι ἡ κεφαλὴ αὕτη κατὰ πρόσωπον μάλιστα ὁρωμένη πρὸς οὐδεμίαν ἄλλην ὁμοιάζει ἢ πρὸς τὴν *Ἀντωνίνου* τοῦ ἐπικαλουμένου *Καρακάλλα* (ἰδ. Bernoulli Röm. ikon. II, 3, XX καὶ μάλιστα XXI πίν. νόμ. I, 17-18).

Πρὸς τούτοις εὑρέθησαν ἐν τοῖς χώμασι καὶ χάλιξι καὶ κεράμοις βραχίων ἐφήβου μαρμάρινος, χεὶρ μικροῦ παιδός, προτομὴ παιδίου ἐξ ἀναγλύφου κεκομμένη, ἔτι δὲ στηθαῖον ἔχον ἐγγεγλυμμένα τρία προσωπεῖα καὶ λύχνος φέρων σταυρόν, τεκμήριον ὅτι τὸ βαλανεῖον τοῦτο ἐλειτούργει καὶ ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν χρόνων. Ταῦτα πάντα εὑρέθησαν ἐν τῷ βορείῳ δωματίῳ (ζ), νῦν δὲ κεῖνται ἐν τῷ Μουσείῳ Χαλκίδος, ὡς καὶ τὰ ἄλλα.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

α΄) Αἰδηψοῦ.

1

Ἐπὶ τῆς προσόψεως βάσεως μαρμαρίνης ὕψους 0,62, πλάτους 0,92, πάχους 0,70 ἀνέγνωμεν

. . . . ωΡΑΤΡΑΙΑΝΟΝΑΔΡ.
. . Ν Ο Ι . . ΙΣΑΡΑΣΕΒΑΣΤΟΝΟΛΥΜ
ΠΙΟΝΣΩΤΙΞΙΡΑΚΑΙΚΤΙΣΤΙΞΙΝΙΞΒΟΥ
ΛΗΚΑΙΟΔΙΞΙΜΟΣΕΣΤΙΑΙΩΝΕΠΙ
ΜΕΛΗΘΕΝΤΟΣΛ . ΝΟΟΥΙΟΥΟΠΤΑΤΟΥ

Αὐτοκράτο]ρα Τραϊανὸν Ἁδρ[ι
ανὸν Κα]ίσαρα, Σεβαστόν, Ὀλύμ-
πιον, σωτῆρα καὶ κτίστην ἡ βου-
λὴ καὶ ὁ δῆμος Ἑστιαίων ἐπι-
μεληθέντος Λ(ευκίου) Νοουίου Ὀπτάτου

ΣΗΜ. Τὸ Υ τῆς λέξεως ΟΛΥΜΠΙΟΝ παραλειφθὲν ἴσως ὑπὸ τοῦ χαράκτου δηλοῦται διὰ δύο κεραιῶν χαραχθεισῶν ὑπεράνω τῆς πρώτης κεραίας τοῦ Μ, τὸ δὲ ῥομβοειδὲς ◇ πρὸ τοῦ Σ κείμενον εἶνε ἡνωμένον μετ᾽ αὐτοῦ, μετὰ δὲ τοῦ Υ ἀποτελεῖ ἓν γράμμα, χαραχθεισῶν τῶν δύο κεραιῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἄνω γωνίας τοῦ ◇.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ Π. Βουγιούκα ἐν τῇ περὶ Αἰδηψίων ὑδάτων διατριβῇ αὐτοῦ ἐν ἔτει 1877, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Α. Κ. Δαμβέργη ἐν πραγματείᾳ περὶ τῶν ἐν Αἰδηψῷ ἰαματικῶν ὑδάτων. Ἐπειδὴ δ᾽ ὅμως ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου, παρ᾽ οὗ καὶ ὁ ἕτερος τῶν ἐκδοτῶν παρέλαβεν, οὔτε ὀρθῶς ἀνεγνώσθη οὔτε πλήρης ἀντεγράφη [1], εἰ καὶ ὁ λίθος δὲν εἶχεν, ἣν κατόπιν ἔπαθε φθοράν, ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν αὐτήν.

Τὸν χρόνον, καθ᾽ ὃν ἐγένετο τὸ ψήφισμα τοῦτο πρὸς τὸν Ἁδριανὸν ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Ἑστιαιῶν ἕνεκα πάντως εὐεργεσίας τινὸς γενομένης πρὸς αὐτούς, ἀγνώστου ἡμῖν τουλάχιστον, δύναται ἀκριβῶς πως νὰ ὁρίσῃ τὸ ἐπίθετον ***Ὀλύμπιος***, ὅπερ ἀπεδόθη αὐτῷ κατὰ κοινὴν πάντων ὁμολογίαν ἕνεκα τοῦ ἐν Ἀθήναις οἰκοδομηθέντος Ὀλυμπιείου. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο συνετελέσθη τῷ 129 π.Χ. τὸ ψήφισμα ἐγένετο μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ πιθανῶς, ὅτε ὁ Ἁδριανὸς ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐπαρχιῶν ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον καὶ Ἰουδαίαν (ἰδ. Flemmer σελ. 55, 57 κ. ἑ.). Ὁ ἀνδριάς, ὅστις ἦτο ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης, ἀτυχῶς δὲν εὑρέθη, εὑρέθη δ᾽ ὅμως ἀνδριὰς τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ Ἀντινόου ἐν σχήματι Διονύσου (ἰδ. πίν. 2, εἰκ. Α΄) ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ χώρῳ, ἔνθα ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην βάσις.

2

Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τῆς αὐτῆς βάσεως εἶνε κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφὴ ἥδε

ΤΟΝΕΠΙΦΑΝΕϹΤΑΤΟΝ
ΑΥΓΟΥϹΤΟΝΚΩΝϹΤΑΝΤΕΙΝΟΝ
ΗΠΟΛΙϹΑΙΔΗΨΗΝΩΝ
[illegible]
ΕϹΤΙΑΩΝΗΠΟΛΙϹ

Τὸν ἐπιφανέστατον
Αὔγουστον Κωνσταντεῖνον
ἡ πόλις Αἰδηψηνῶν
[illegible]
Ἑστιάων ἡ πόλις

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ, ἥτις, εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου, ἐφ᾽ οὗ καὶ ἡ προμνημονευθεῖσα, εἶνε γεγραμμένη, δὲν ἀντεγράφη ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου, παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε τὸ τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἀπαντῶν ἐθνικὸν ***Αἰδηψηνός***, ᾧ παράβαλε τὸ νῦν παρεφθαρμένον ***Ληψανός,*** ἀντὶ τοῦ γνωστοῦ ***Αἰδήψιος*** καὶ ὁ τύπος ***Ἑστιάων*** ἀντὶ τῶν συνήθων ***Ἑστιαιῶν*** καὶ ***Ἑστιαίων.***

3

Ἐπὶ τῆς προσόψεως βάσεως μαρμαρίνης ἐχούσης ὕψος 1,20, πλάτος 0,60, πάχος 0,53 τοῦ μέτρου ἀνέγνωμεν τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΚΑ .
ΣΑΡΑΛ΄ΣΕΠΤΙΜΙΟΝ

[1] Ἵνα καταδειχθῇ ἡ ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις καὶ ἐλλιπὴς ἀντιγραφὴ μεταγράφομεν αὐτὴν ὡς εὕρηται ἐν τῇ τοῦ κ. Α. Κ. Δαμβέργη πραγματείᾳ. «Καίσα]ρα Τραϊανὸν | Ἁδριανὸν Καίσαρα Σε[βαστὸν Ὀλ...πον | σωτῆρα καὶ κτίστην | ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος Ἑστι[αίων, ἐπιμεληθέντος | Ἀνοουίου Ὀπτάτου».

ΣΕΥΗΡΟΝΠΕΡΤΙΝΑ
ΚΑΣΕΒ.ΑΡΑΒΙΚΟΝΑΔΙ
ΑΒΗΝΙΚΟΝΜΕΓΙΣΤΟΝ
ΙΣΤΙΕΩΝΙΗΠΟΛΙΣ
ΕΚΤΩΝΑΥΤΗΣΠΟΡΩΝ
ΕΠΙ...ΟΥΜΕΝΟΥ
ΘΕΟ...ΟΥΤΟΥΝΙΚΩ
ΝΟΣ...ΕΠΙΛΟ....ΟΥ
Κ/....ΑΤΥΡΟΥ

Αὐτοκράτορα Κα[ί-
σαρα Λ(εύκιον) Σεπτίμιον
Σευῆρον Περτίνακ-
κα Σεβ(αστόν), Ἀραβικόν, Ἀδι-
αβηνικόν, μέγιστον,
Ἱστιέων ἡ πόλις
ἐκ τῶν αὐτῆς πόρων
ἐπι[μελ]ουμένου
Θεο[δωρ]ου τοῦ Νίκω-
νος [καὶ] ἐπὶ λο[γιστ]οῦ
Κλ(αυδίου) [τοῦ Σ]ατύρου

4

Ὄπισθεν δὲ μετὰ τέσσαρας στίχους ἐξαληλιμμένους ἀνέγνωμεν

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

ΕϹΤΙΕWΝΗ
ΠΟΛΙϹ

Ἑστιέων ἡ
πόλις

Καὶ αἱ δύο αὗται ἐπιγραφαὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῶν κκ. Βουγιούκα καὶ Δαμβέργη, ἀλλ' ἡ μὲν αὐτῶν οὔτε πλήρης εἶνε οὔτε ὀρθῶς ἀνεγνώσθη [1], τῆς δ' ἑτέρας φαίνεται ὅτι προηγοῦντο τέσσαρες στίχοι νῦν ἐξαληλιμμένοι. Καὶ ἡ βάσις αὕτη μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἑστιαιῶν εὐεργετηθεῖσα ἴσως εὐεργεσίαν τινὰ ὑπὸ τοῦ Σεπτιμίου Σευήρου Περτίνακος ἔστησε τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ, ὅστις ἀτυχῶς δὲν εὑρέθη κατὰ τὴν γενομένην ἀνασκαφὴν τοῦ βαλανείου, ἔνθα πρὸ ἐτῶν μὲν εἶχεν εὑρεθῆ ἡ εἰκὼν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἰουλίας Δόμνης ἐν σχήματι Δήμητρος (ἰδ. πίν. 3, εἰκ. Β'), νῦν δὲ εὑρέθη ἡ κεφαλὴ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀντωνίνου τοῦ καὶ Καρακάλλα ἐπικαλουμένου (ἰδ. εἰκ. 1, 1α, 1β). Παρατηρητέα ἡ ποικιλία τῶν τύπων τοῦ ἐθνικοῦ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις. Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἐπιγραφῶν οἱ Ἑστιαιεῖς λέγονται *Ἑστιαῖοι*, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ἐφόρῳ κατὰ Στεφ. Βυζ. ἐν λέξει *Ἱστίαια*, ἐν τῇ δευτέρᾳ *Ἑστιᾶοι*, ἐν τῇ τρίτῃ *Ἱστιεῖς* καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ *Ἑστιεῖς*, ὡς παρὰ Πλουτάρχῳ (Περ. 23), Σουΐδᾳ καὶ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ.

[1] Ἵνα κατάδηλος γένηται ἡ ἐλλιπὴς καὶ οὐχὶ ὀρθὴ ἀνάγνωσις μεταγράφομεν αὐτήν, ὡς ὑπὸ τῶν πρώτων ἐκδοτῶν ἐδημοσιεύθη·

Αὐτοκράτορα Καίσαρα
Σεπτίμιον Σευῆρον
Περτίνακα Σεβαστὸν
Ἀραβικὸν Δι-
ενηνικὸν Μέπετον
Ἑστιέων ἡ πόλις
ἐκ τῶν αὐτῆς πόρων ἐπὶ
[ἡγ]ούμενον.

5

Ἐπὶ βάσεως μέλανος λίθου ἐντετοιχισμένης οἰκίσκῳ ἐν τῷ αὐτῷ κτήματι κειμένῳ ὕψ. 0,20, πάχ. 0,11, μήκ. 0,80 ἀνέγνωμεν

ΑΘΗΝΩΗΓΗΣΙΟΥΤΟΝΥΙΟΝΘΕΟ
ΦΑΝΗΝΔΙΟΝΥΣΙΟΥΚΑΙΠΡΟΞΕ
ΝΟΣΔΙΟΝΥΣΙΟΥΤΟΝΑΔΕΛΦΟΝ
ΤΟΙΣΘΕΟΙΣ

Ἀθηνὼ Ἡγησίου τὸν υἱὸν Θεο-
φάνην Διονυσίου καὶ Πρόξε-
νος Διονυσίου τὸν ἀδελφὸν
τοῖς θεοῖς.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων δῆλον, εἶνε ἡ ἀρχαιοτάτη πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε ἐν Αἰδηψῷ εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν.

6

Ἐπὶ τοῦ γείσου στήλης (ἰδ. πίν. 2), ἧς τὸ ὕψος εἶνε 1,35 μ., τὸ πλάτος 0,68 καὶ τὸ πάχος 0,20 εἶνε κεχαραγμένη ἥδε ἡ ἐπιγραφὴ

ΕΠΙΦΗΛΙΚΙΩΝΙ

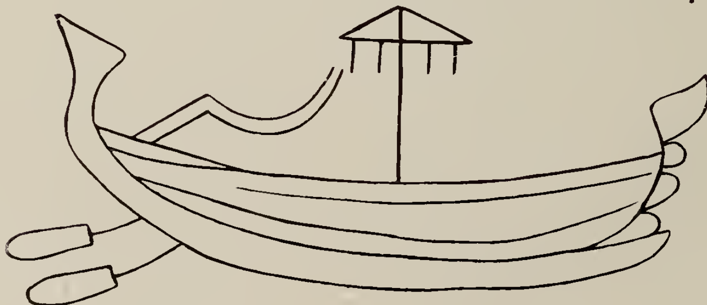
Ἐπὶ Φηλικίων[ι]

Κάτωθεν τοῦ γείσου, ἐν ᾧ ἡ ἐπιγραφή, ἐντὸς πλαισίου εἰκονίζεται νεανίας τῇ μὲν δεξιᾷ κρατῶν στλεγγίδα, περὶ δὲ τὸν πῆχυν τῆς ἀριστερᾶς ἔχων περιειλημμένον τὸ ἱμάτιον. Τὸ ἀνάγλυφον οὐκ ὀλίγας τὰς βλάβας ἔχει, μάλιστα δὲ περὶ τὸ πρόσωπον, τὴν ἀριστερὰν χεῖρα καὶ τὸν δεξιὸν πόδα. Εὑρέθη ἐν τοῖς λουτροῖς Αἰδηψοῦ, νῦν δὲ κεῖται ἐν τῷ μουσείῳ Χαλκίδος.

7

Ἐπὶ στήλης μαρμαρίνης μήκους 0,95, πλάτους ἐν μὲν τῇ βάσει 0,40, ἐν δὲ τῇ κορυφῇ 0,33, πάχους 0,06, εὑρεθείσης ἐντετοιχισμένης ἐν τῷ παρὰ τὴν θέσιν *Κουμπὶ* ναΐσκῳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου εἶνε ἥδε ἡ ἐπιγραφή, ἧς πιστον ἀποτύπωμα τὸ προκείμενον.

ЄΝΘΑΔЄΓΩ
ΚЄΙΜΑΙΔΙΟΓЄΝΙ
ΑΝΟϹΝЄΙΚΟΜΗ
ΔЄΥϹΠΟΛΛΩΝ
ΦΙΛΟϹΠΡΟΤЄΡΟΝ
ΝΥΝΔЄΚΑΤΗΛΘΟΝ
ЄϹΑΙΔΑΟΠΟΛΛΑΠЄ
ΡΙΠΛЄΥϹΑϹΠΡΟΤЄ
ΡΟΝΝΑΥΚΛΗΡΩΝ
ЄΙΤΑΤΟΝΥΝΚΥΒЄΡ
ΝΩΝΠΑΡΗΜΗΝΘЄΡ
ΜΟΙϹΛΟΥΤΡΩϹΑϹ
ΘΑΙΑΙΔЄΨΟΥΗΔЄ
ΠΙΚΡΑΜΟΙΡΑΟΥΤΩ
ЄΜΙΤΩϹΑΤΟΘЄΡΜΙ
ΖЄΙΝΜЄΔΙΟΔΟΥΚΑΙ
ΔΙΑΤΑΥΤΗϹΜΟΥΤΗϹ
ϹΤΗΛΛΗϹΜΗΝΥΩΤΟΙϹ
ΠΑΡΟΔЄΙΤΑΙϹΖΩΝ
ΚΤΩΧΡΩΤΟΓΑΡΘΑ
ΝЄΙΝΠΑϹΙΚЄΚΡΑΤΑΙ

Ἐνθάδ' ἐγὼ
κεῖμαι Διογενι-
ανὸς Νεικομη-
δεύς, πολλῶν
φίλος πρότερον,
νῦν δὲ κατῆλθον
ἐς Ἀίδαο, πολλὰ πε-
ριπλεύσας πρότε-

ρον ναυκλήρων,
εἶτα τὸ νῦν κυβερ-
νῶν παρήμην θερ-
μοῖς λουτρώσασ-
θαι Αἰδέψου. Ἡ δὲ
πικρὰ μοῖρα οὕτω
ἐμιτώσατο, θερμί-
ζειν με δι' ὁδοῦ. Καὶ
διὰ ταύτης μου τῆς
στήλ[λ]ης μηνύω τοῖς
παροδείταις· ζῶν
κτῶ, χρῶ· τὸ γὰρ θα-
νεῖν πᾶσι κέκραται.

Κάτωθεν τῶν γραμμάτων, ὡς πᾶς τις βλέπει, εἶνε ἀπεικονισμένη ναῦς φέρουσα ἐν τῷ μέσῳ τριγωνικὸν ἱστίον καὶ δύο κώπας πρὸς τὸ μέρος τῆς πρύμνης. Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην γενομένην ἡμῖν γνωστὴν κατὰ τὸ θέρος ὑπὸ τοῦ δημάρχου Αἰδηψοῦ κ. Ἐ. Ἰ. Ζάχου ἀνέγνωμεν μετὰ τοῦ ἐν Χαλκίδι σχολάρχου κ. Γ. Δερβένη, ἐν ᾗ θέσει ἦν ἔτι τετοιχισμένη, ἀλλὰ καταλαβούσης ἡμᾶς τῆς νυκτὸς δὲν ἀντεγράψαμεν. Ἵνα μὴ ἀπολεσθῇ ἢ φθοράν τινα πάθῃ, παρεκαλέσαμεν τὸν κ. δήμαρχον νὰ τοποθετήσῃ που, μέχρις οὗ ἀποσταλῇ εἰς τὸ Μουσεῖον Χαλκίδος. Καὶ ὁ μὲν λίθος εἶνε ἀκόμη ἐν Αἰδηψῷ ἐν τῷ ἑλληνικῷ σχολείῳ ἀποκείμενος, ὁ φιλάρχαιος δ' ὅμως δήμαρχος ἀπέστειλέ μοι πρὸ ὀλίγου ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ εἶχον ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ὀρθῆς ἀναγνώσεως τοῦ 15 στίχου καὶ δὲν ἐνεθυμούμην ἀκριβῶς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων οὐδὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ἑκάστου στίχου, ἀπέστειλα τῷ ἐν Αἰδηψῷ ἑλληνοδιδασκάλῳ κ. Ἰωάννῃ Στουρνάρᾳ ἐπιγραφικὸν χάρτην καὶ παρεκάλεσα αὐτόν, ἵνα λαβὼν ἀποτύπωμα αὐτῆς ἀποστείλῃ μοι. Ὡς δὲ φαίνεται ἐν τῷ ἀποτυπώματι, ἐν τῷ 15 στίχῳ ἀναγνωστέον *παρήμην* καὶ οὐχὶ *παρῄειν*, ὡς ὅ τε σχολάρχης κ. Κουλούρης ἐν τῷ Νέῳ Ἄστει τῆς 28 Φεβρουαρίου ἐδημοσίευσε καὶ τὰ ἀντίγραφα τοῦ τε κ. δημάρχου καὶ τοῦ κ. Ἰ. Στουρνάρα φέρουσι.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων, παρατηρήσεως δ' ἄξια νομίζομεν καὶ τάδε. Πρῶτον μὲν ὅτι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων εἶνε ὁμοιότατον πρὸς τὸ τοῦ ἐν Ἐλεφαντίνῃ εὑρεθέντος παπύρου Bankes, ἐν ᾧ περιέχεται ἀπόσπασμα τῆς Ὁμήρου Ἰλιάδος (XXIV στ. 692 κ. ἑ.), εἶτα δὲ ὅτι αἱ μὲν λέξεις *θερμίζειν* (= θερμοῖς λουτρώσασθαι = θερμοῖς λουτροῖς χρήσασθαι) καὶ τὸ *λουτρώσασθαι* (= λούσασθαι) τὸ πρῶτον ἐντεῦθεν γινώσκονται, τὸ δὲ *μιτώσασθαι* ταυτὸν τῷ *ἐπικλῶσαι*, τὸ δὲ *δι' ὁδοῦ* = διερχόμενον. Ὁ τύπος *Αἴδεψος* ἀντὶ τοῦ συνήθους *Αἰδηψός* ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Πτολεμαίῳ 3, 15, 23, ἡ δὲ διὰ διπλοῦ *λ* γραφὴ τῆς λέξεως *στήλης* (στ. 18) προέρχεται ἐξ ἁμαρτήματος τοῦ χαράκτου. Τὰ ὁμηρικὰ *ἐς Ἀΐδαο, παρήμην* (= διέτριβον, ἔμενον) καὶ τὸ *κέκραται* (= πέπρωται) χαρακτηρίζουσι τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐποιήθη τὸ ἐπίγραμμα.

8

Ἐπὶ στήλης τεθραυσμένης εἰς δύο τεμάχια, ὧν τὸ κάτωθεν (ἀπὸ στίχ. 10 μέχρι τέλους) εἶνε πανταχόθεν ἀποκεκρουμένον ὕψ. 0,60, πλ. 0,26, πάχους 0,5 ἀνέγνωμεν τὴν ἑπομένην ἐπιγραφήν, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἕκτου στίχου εἶνε ἐφθαρμένη, διότι ἐχρησίμευεν ὡς πλυντήρ, ἐν ᾗ οἰκίᾳ τῆς Αἰδηψοῦ εὑρέθη. Ἀμφότερα τὰ τεμάχια τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀπόκεινται νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Χαλκίδος.

ΕΚΔΙϹϹΩΝΓΟΝΕΩΝ	Ἐκ δισσῶν γονέων
ΑΡΕΤΗΝΒΙΟΥΕϹΧΟΝ	ἀρετὴν βίου ἔσχον
ΟΜΟΙΑΝΕΥΞΑΜΕ	ὁμοίαν· εὐξάμε-
ΝΟΙΤΕΘΟΝΕϹΧΟΝ	νοί τε θ(ε)ὸν (!) ἔσχον
ΜΕΜΟΝΟΝΑΓΑΠΗ	με μόνον ἀγαπη-
ΤΟΝΜΗ. . . . ΑΝ	τὸν μη. . . . αν
.ΕΙ	.ει
.ΑΙ	.αι
ΤΗϹ	τῆς
ΜΙΝΑ	μινα
.ΘΕΛΙϹΕΟ	.θελισεο
.ΚΕΙΜΑΙΠ	.κεῖμαι π
ΗϹ	χρ]ῆσ[τι
ΑΝΟϹΜΝΙ	ανὸς μνι
.ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ	. πεντήκοντα
. . ΤΗϹΛΕΓΕΩΝΟϹ	. τῆς λεγεῶνος

β') Χαλκίδος.

1

Ἐπὶ διώτου κυπέλλου, οὗ ἡ διάμετρος ἐπὶ μὲν τῶν χειλέων εἶνε 0,5, ἐπὶ δὲ τῆς βάσεως 0,3 ½

ὑπάρχει κεχαραγμένη ἔνδον μὲν ἡ ὑπ' ἀριθ. 1 ἐπιγραφή, ἔξωθεν δὲ ὑπὸ τὴν βάσιν καὶ περὶ αὐτὸ ἡ ὑπ' ἀριθ. 2. Τοῦ κυπέλλου τούτου μέρος τι περὶ τὰ χείλη ἐλλείπει. Εὑρέθη τὸ κύπελλον ὑφ' ἡμῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1902 ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ, ἐν ᾧ εἶχεν.εὑρεθῇ καὶ ἄλλο ἀγγεῖον μεῖζον τούτου, ἐφ' οὗ εἶνε κεχαραγμένη ἡ ἐν τῷ τόμῳ τοῦ ἔτους 1902 (ἐν σελ. 113) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφή, ἀλλὰ δὲν ἐδημοσιεύθη καὶ αὕτη μετὰ τῆς ἄλλης, διότι ἕνεκα τῶν ἐπικεκολλημένων χωμάτων ἐπὶ τοῦ ἀγγείου οὐδὲν τῶν γραμμάτων τότε ἐφαίνετο. Τελευταῖον δὲ γενομένου τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τούτου μετὰ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος εὑρεθέντων καὶ ἐν τῷ Μουσείῳ Χαλκίδος κατατεθειμένων ἀγγείων ἀνεφάνησαν τὰ γράμματα.

Ἡ καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἀγγείῳ ἀρὰ ἀναφέρεται εἰς τὸν αὐτὸν Δαίτωνα, εἰς ὃν καὶ ἡ τότε δημοσιευθεῖσα, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ μὲν ὁ καταρώμενος εὔχεται τῷ Δαίτωνι *πάντα τἀγαθὰ ἀτέλεστα, ἀμήχανα καὶ ἄπορα γενέσθαι*, ἐν τούτῳ δὲ τουναντίον *πάντα τὰ κακὰ τελεσφόρα*. Διαφέρει τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ἐκείνου οὐ μόνον κατὰ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅτι φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Δαίτωνος κεχαραγμένον καὶ ἔνδον ἐν τῷ πυθμένι καὶ ἔξωθεν ὑπὸ τὴν βάσιν.

1 2

Καὶ ἔνδον μὲν τοῦ ἀγγείου ἀναγινώσκομεν

ΔΑΙΤΩΝΙ Δαίτωνι

ἔξωθεν δὲ ἐπὶ μὲν τῆς βάσεως

ΔΑΙΤΩΝΤΟΤΕΤΗΜΕ Δαίτων τό τε τήμε[ρον
ΚΑΙΜΗΠΟΤΕ καὶ μή ποτε
ΟΤΕΡΟΝΚΑΙΡΟΝ ὅτερον καιρὸν

πέριξ δὲ περὶ μὲν τὴν βάσιν

ΚΑΙΠΡΟΠΙΕΙ καὶ προπίει

περὶ δὲ τὰ πλάγια κύκλῳ τοῦ στομίου

ΤΑΔΕΚΑΚΑΠΑΝΤΑΤΕΛΕΣΦΟΡΑ
ΠΑΝΤΑΔΑΙΤΩ

τάδε κακὰ πάντα τελεσφόρα
πάντα Δαίτω[νι

Ὡς ὁ ἀναγνώστης βλέπει, τῆς λέξεως *τήμερον* ὁ χαράξας τὰ γράμματα ἴσως ἕνεκα ἐλλείψεως χώρου ἢ ἐκ λήθης παρέλιπε τὴν συλλαβὴν *-ρον*. Τῷ δὲ ἐν τῇ τελευταίᾳ σειρᾷ ὀνόματι *Δαίτω[νι* προσέθεμεν τὴν συλλαβὴν *νι*, ἥτις πάντως ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἐλλείποντι νῦν τεμαχίῳ τοῦ ἀγγείου. Παρατηρητέος ὁ τὸ πρῶτον, ὡς ἐγὼ τουλάχιστον γνωρίζω, ἀπαντῶν τύπος *ὅτερος* ἀντὶ τοῦ συνήθους *ἕτερος*.

2

Ἐν τῷ κατεδαφιζομένῳ ἐνετικῷ τείχει εὑρέθησαν αἱ ἑξῆς ἐπιγραφαί·

Ἐπὶ μαρμαρίνης τετραγώνου βάσεως, ἧς τὸ σωζόμενον ὕψος εἶνε 0,75, τὸ πλάτος 0,50, τὸ πάχος 0,42.

ΟΙΔΕΗΓΟΡΑΝΟΜΗΣΑΝ
ΑΠΟΗΓΕΜΟΝΟΣΗΓΙΠΟΥ
. . . . . ΑΣΕ . ΑΡΧΙΔΟΥ
. . . . ΙΟΥ
. . . . ΙΑΓΡΟΥ
. . . . ΡΟΥ

Οἵδε ἠγορανόμησαν
ἀπὸ ἡγεμόνος Ἡγίπ(π)ου
. . . . . ας Ε[ὐ]αρχίδου
. . . . ίου
. . . . Ο]ἰάγρου
. . . . ρου

Παρατηρητέον τὸ δι' ἑνὸς π γεγραμμένον ὄνομα Ἥγιππος ἀντὶ τοῦ συνήθους *Ἡγήσιππος* ἢ *Ἡγέσιππος*. Ὁ τύπος οὗτος δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ τοῦ Παπίου λεξικῷ.

3

Ἐπὶ τεμαχίου ἐπιτυμβίου στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον, τεθραυσμένης δὲ κάτωθεν εἰς δύο τεμάχια. Σωζόμενον ὕψος 0,65, πλ. 0,36, πάχ. 0,9,

. ΡΙΣΤΟΚΛΕΙΑΚΛΕΑ .
. ΟΥΡΗΓΙΝΙΑΗΜΑ

Ἀ]ριστοκλεία Κλεά[ρ
χ]ου Ῥηγινία ἡ μα[ῖα

Παρατηρητέον τὴν ἔλλειψιν τοῦ ὑπογεγραμμένου ι ἐν ταῖς δοτικαῖς Ἀριστοκλεία Ῥηγινία. Τὸ *Ῥηγινία* ταὐτὸν τῷ *Ῥηγίνη*;

4

Ἐπὶ τεμαχίου στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον, κάτωθεν δὲ ναοειδοῦς, ἧς τὸ σωζόμενον ὕψος εἶνε 0,50, τὸ πλ. 0,20, τὸ πάχος 0,10

ΕΛΓ Ἐλπ[ίς;
ΕΡΜΕΗ Ἑρμέ[ης;

Τὸ ὄνομα Ἑρμέη εὕρηται ὑπὸ τὸν τύπον *Ἑρμείη* ἐν CIG. 3, 4284, 7.

5

Ἐπὶ λίθου ἀποκεκρουμένου πανταχόθεν, οὗ τὸ ὕψος 0,24, πλ. ἄνω 0,15, κάτω 0,21 πάχ. 0,8.

. . . . ΟΚΛΗΣΝ
[illegible] Σ [illegible]
ΟΡ [illegible] ΩΝΔ [illegible] ΙΣΔΗ
. ΜΟΘΕΤΟΥΙΕΡΕΙ . . .
ΑΡΧΟΝΤΟΣΕΝΟΝ . . .
ΝΕΙΑΝΔΡΟΣΝΕΙΑΝΔΡ . .
. ΛΕΑΡΧΟΣΑΜΝΑΙΟΥ
ΝΙΚΑΝΔΡΟ . . . ΥΦΙΟΥ
ΑΣΤΥΔΗΜΟΣΦΙΛΟΚΤΗΤ . .
ΦΙΛΟΚΛΗΣΤΙΜΟΜΑΧΟΥ

Φιλ]οκλῆς Ν . . . .
. . . . σ . .
Ὀρ . . . ων Δ(α)ὶς Δη . . . . . .
νο]μοθέτου ἱερεῖ . . . .
ἄρχοντος ἕνον . . . .
Νείανδρος Νειάνδρ[ου
Κ]λέαρχος Ἀμναίου
Νίκανδρο[ς Κρ]υφίου
Ἀστύδημος Φιλοκτήτ[ου
Φιλοκλῆς Τιμομάχου

Ὁ τύπος *Νείανδρος* ἀντὶ τοῦ συνήθους *Νέανδρος* καὶ τὸ ὄνομα *Ἀστύδημος* ἐν τῷ τοῦ Παπίου λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων δὲν ὑπάρχουσιν.

6

Ἐπὶ λίθου, οὗ ἐν τῇ προσόψει εἶνε ἐγγεγλυμμένος λέων πτερωτός, μήκους 1,20 τοῦ μέτρου, πλάτους 0,67, πάχ. 0,35.

– ⁄ ΙΝΟΝΣ
ϽΥΘΕΟΦΥΛΣ
ΚΛΙCΤΟΥΑΜΑSΤΟΥ
ΥΚΟCΜΑΑΝΑΓΝΟ
ΑΜΗΝ +

Εἰς μνημόσ]υνον
τοῦ δούλου τοῦ] Θ[εο]ῦ Θεοφυλ[άκτου
Κλιστοῦ ἅμα καὶ τοῦ
Κοσμᾶ ἀναγνο(!)[στου
Ἀμήν +

7

Ἐπὶ τεμαχίου μαρμάρου σχήματος ἀκανονίστου, οὗ τὸ σωζόμενον ὕψος 0,24, πλ. 0,35, πάχ. 0,07.

. Ο Ι Μ Η Τ Η Ρ Ι Ο Ν	Κ]οιμητήριον
Π Ο Ι Μ Ε Ν Ι Ο Υ Κ	Ποιμενίου κ[αὶ Εἰ
Ρ Η Ν Η C	ρήνης.

8

Ἐπὶ στήλης κυλινδροειδοῦς μαρμαρίνης ἐχούσης ἄνωθεν καὶ κάτωθεν κυμάτιον, ἧς τὸ μὲν ὕψος 0,74, ἡ δὲ διάμετρος 0,55 ἀνέγνωμεν

Ο Λ Υ Ν Π Ι Α Δ Η Σ	Ὀλυνπιάδης
Ο Λ Υ Ν Π Ι Χ Ο Υ	Ὀλυνπίχου

Εὑρέθη κατὰ τὸ θέρος τοῦτο ἐν τῷ παρὰ τὴν *Μάνικαν* ἀγρῷ τῶν ἀδελφῶν Τσότσων.

γ') **Ταμυνῶν.**

1

Ἡ ἑπομένη ἐπιγραφὴ εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ ἐγχωρίου μαρμάρου ἀποκεκρουμένου ἄνωθεν ἐν δεξιᾷ καὶ κάτωθεν. Τὸ σωζόμενον τεμάχιον ἔχει ὕψος 0,22, πλάτος 0,19, πάχος 0,09. Εὑρέθη ἐν τῷ Πύργῳ τοῦ νῦν καλουμένου Ἀλιβερίου ὑπὸ Γ. Παλαιολόγου, ὅστις προθύμως οὐ μόνον ἐγνώρισέ μοι αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἐδωρήσατο τῷ μουσείῳ Χαλκίδος, ἔνθα καὶ ἡμεῖς εἴδομεν.

Α Σ
Α Ι Τ Ω Δ Ι
Α Ι Α Ι Σ Χ Υ Λ
Ο Ι Σ Π Ρ Ο Γ Ε Γ Ε
Ο Λ Ι Ν Ε Υ Ν Ο Ι Α Ι Κ Ι
Ρ Υ Σ Ω Ι Σ Τ Ε Φ Α Ν Ω
Σ Τ Η Σ Α Ι Δ Ε Τ Α Σ Ε
Ν Α Σ Ι Ω Ι Ε Ν Τ Ω Ι Ε
Β Η Μ Α Τ Ο Σ Τ Α Σ Δ Ε Ε Ι
Ρ Υ Σ Ι Α Σ Κ Α Ι Ε Π Ι Γ Ρ Α Ψ Α Ι
Τ Ω ; Ν Ι Π Π Ο Σ Θ Ε Ν Η Ν Α Ι Σ Χ Υ /
Π Ο Σ Θ Ε Ν Ο Υ Α Ρ Ε Τ Η Σ Ε Ν Ε
Ο Ν Ο Π Ω Σ Ε Υ Σ Η Μ Ο Σ Υ Π Α Ρ
Α Ι Τ Ο Ι Σ Π Α Ρ Ε Π Ι Δ Η Μ Ο Υ Σ Ι
Ν Ω Ν Π Ρ Ο Σ Τ Α Κ . . . Π Ρ

[Χρυσίας (ὁ δεῖνος) εἶπεν· ἐπειδὴ Ἱπποσθένης]
[Αἰσχύλου καὶ Αἰσχύλος Ἱπποσθένου (ἐκ. . . . .]
[εὖνοι ὄντες τῆι πόλει τῆι Ταμυναίων πολλάκις]
[αὐτὴν εὐεργετήκασιν, ἐπαινέσαι αὐτοὺς καὶ σ]
[τεφανῶσαι χρυσῶι στεφάνωι, στῆσαι δὲ καὶ τὰς]
[εἰκόνας αὐτῶν χαλκᾶς· ὅπως ἂν οὖν καὶ ἡ βουλὴ]
[καὶ ὁ δῆμος φαίνωνται ἀποδιδόντες τὰς χάριτ]
ας· [ἀγαθῆι τύχηι δεδόχθαι τῆι βουλῆι κ]
αὶ τῶι δ[ήμωι ἐπαινέσαι Ἱπποσθένην Αἰσχύλου κ]
αὶ Αἰσχύλ[ον Ἱπποσθένου (ἐκ. . . . . . .) ἐπὶ τ]
οῖς προγεγε[νημένοις εὐεργετήμασιν εἰς τὴν π].
όλιν εὐνοίαι κ[αὶ φιλοτιμίαι καὶ στεφανῶσαι χ]
ρυσῶι στεφάνω[ι ἀπὸ δραχμῶν πεντακοσίων,]
στῆσαι δὲ τὰς ε[ἰκόνας ἀμφοτέρων ἐν τῶι γυ-]
μνασίωι ἐν τῶι ἐ[πιφανεστάτωι τόπωι ἐγγὺς τοῦ]
βήματος, τὰς δὲ εἰ[κόνας γενέσθαι, ὡς εἶπε Χ]
ρυσίας, καὶ ἐπιγράψαι [ἐπὶ τῆς βάσεως αὐ-]
τῶν «Ἱπποσθένην Αἰσχύλ[ου καὶ Αἰσχύλον Ἱπ-]
ποσθένου ἀρετῆς ἕνε[κα καὶ εὐνοίας τῆς εἰς ἑαυτ-]
όν,», ὅπως εὔσημος ὑπάρ[χηι ἡ φιλοτιμία αὐτῶν κ]
αὶ τοῖς παρεπιδημοῦσι[ν ἑκάστοτε τῆι πόλει τῶν]
ξέ]νων πρὸς τὰ κ[αλὰ] πρ[άγματα. . . .

Ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶνε ἐκ τῶν στοιχηδὸν γεγραμμένων οὐδὲ τὰ γράμματα πάντα εἶνε τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, ἀλλὰ τῶν μὲν δέκα πρώτων στίχων εἶνε μείζονα, τὰ δὲ τῶν τελευταίων πέντε μικρότερα, διὰ τοῦτο δὲν δύναταί τις ἀκριβῶς νὰ ὁρίσῃ ἐκ πόσων γραμμάτων συνέκειτο ἕκαστος τῶν στίχων. Ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ στίχου πέμπτου, ὀγδόου, δεκάτου, ἑνδεκάτου καὶ δωδεκάτου, οἵτινες ἀσφαλέστερόν πως δύνανται νὰ συμπληρωθῶσιν, ἕκαστος στίχος περιεῖχε 32-39 γράμματα. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἥτις οὕτω πως δύναται νὰ συμπληρωθῇ, μανθάνομεν τὸ πρῶτον ὅτι ἐν Ταμύναις ὑπῆρχε γυμνάσιον, εἰς ὃ συνήρχετο καὶ ὁ δῆμος, ὡς δῆλον ἐκ τῆς ἐν τῷ ἐνάτῳ στίχῳ λέξεως *βήματος*.

2

Ε Ρ Ω Τ Ι Σ	Ἐρωτὶς
Κ Υ Ρ Η Ν Α Ι Α	Κυρηναία

Καὶ ταύτην εὑρεθεῖσαν ἐπὶ τῆς *Μακρᾶς ῥάχεως* τοῦ Ἀλιβερίου ἀπέστειλέ μοι ὁ κ. Γεώργιος Παλαιολόγος. Εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ ἐπιτυμβίου στήλης ἀετωματοειδοῦς, ἧς τὸ μὲν ὕψος εἶνε μ. 0,50, τὸ δὲ πλάτος 0,35

δ') **Ἀττικῆς.**

Αἱ ἑξῆς ἐπιγραφαὶ εὑρεθεῖσαι περὶ τὸ Μαρκόπουλον κεῖνται νῦν ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ αὐτοῦ, ἔνθα καὶ ἡμεῖς εἴδομεν αὐτάς.

1

Ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου φερούσης γεῖσον, ἧς τὸ ὕψος εἶνε 0,75, τὸ πλάτος 0,40, τὸ πάχος 0,8, ἀνέγνωμεν

ΚΟΘΟΣΝΑΥΣΙΘΟ..	Κόθος Ναυσιθό[ου
ΣΤΕΙΡΙΕΥΣ	Στειριεύς

Ἐκ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς κυροῦται, ὅτι ὁ δῆμος *Στειριὰ* ἔκειτο, ὡς καὶ ὁ Στράβων λέγει (9, 22) κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς μεταξὺ τῶν δήμων Πρασιᾶς καὶ Βραυρῶνος.

2

Ἐπὶ λίθου ἀκατεργάστου ὕψ. 0,40, πλ. 0,23, πάχ. 0,5 εὑρεθέντος ἐν θέσει *Λοιμικῷ* ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Μπιτσιώτου ἀνέγνωμεν.

ΟΡΟΣΧΩΡΙΟΚΑΙ	Ὅρος χωρίο καὶ
ΟΙΚΙΑΣΑΠΟΤΙΜΗ	οἰκίας ἀποτίμη-
ΜΑΠΑΙΣΙΕΡΓΟΚΛΕ	μα παισὶ Ἐργοκλέ-
ΟΣΚΟΠΡΕΟ	ος Κοπρέο

Περὶ τῆς λέξεως *ἀποτίμημα* τάδε λέγει ὁ Ἁρποκρατίων· «Οἱ μισθούμενοι τὰς τῶν ὀρφανῶν οἰκίας παρὰ τοῦ ἄρχοντος ἐνέχυρα τῆς μισθώσεως παρείχοντο· ἔδει δὲ τὸν ἄρχοντα ἐπιπέμπειν τινὰς ἀποτιμησομένους τὰ ἐνέχυρα· τὰ μὲν ἐνέχυρα ἀποτιμώμενα ἐλέγοντο *ἀποτιμήματα*, οἱ δὲ πεμπόμενοι ἐπὶ τὸ ἀποτιμήσασθαι *ἀποτιμηταί*, τὸ δὲ πρᾶγμα *ἀποτιμᾶν*» ἐπιφέρει δὲ «εἰώθεσαν δὲ καὶ οἱ τότε, εἰ γυναικὶ γαμουμένῃ προῖκα διδοῖεν οἱ προσήκοντες, αἰτεῖν παρὰ τοῦ ἀνδρός, ὥσπερ ἐνέχυρον τῆς προικὸς ἄξιον οἰκίαν ἢ χωρίον». Ὁ δὲ Πολυδεύκης ἐν 8, 142 «Ἀποτίμημα δ' ἔστιν οἷον ὑποθήκη, κυρίως μὲν πρὸς τὴν προῖκα, ἤδη δὲ καὶ πρὸς τὰς μισθώσεις». Κατὰ ταῦτα ὑπὲρ τῶν ὀρφανῶν παίδων τοῦ Ἐργοκλέους ἐνεγράφη ὑποθήκη ἐπὶ χωρίου καὶ οἰκίας, ἧς σημεῖον ὁ ὅρος. Ἐπειδὴ δὲν δηλοῦται, ὡς ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς, ὅτι ἕνεκα μισθώσεως τῆς περιουσίας τῶν παίδων ἡ ὑποθήκη ἐνεγράφη, εἰκάζομεν ὅτι τοῦτο ἐγένετο ἕνεκα δανείου γενομένου ἐκ τῆς περιουσίας τῶν ὀρφανῶν, οὗ πρὸς ἀσφάλειαν ἐνεγράφη ἡ ὑποθήκη. Ὁμοίας ἐπιγραφὰς ἰδὲ ἐν Inscriptions Juridiques grecques σελ. 108, 1-9.

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ ἐκ τῶν τύπων χωρίΟ, ἘργοκλέΟς, ΚοπρέΟ τεκμαιρόμενοι εἰκάζομεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνήκει εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος. Τὸ ἐπίθετον Κόπρε(ι)ος δηλοῖ ὅτι ὁ Ἐργοκλῆς ἦν δημότης τῆς *Κόπρου*, ἑνὸς τῶν δήμων τῆς Ἀττικῆς, ἀνήκοντος τῇ Ἱπποθωοντίδι φυλῇ. Ἐκ τοῦ τόπου ἔνθα ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη, πείθεταί τις ὅτι ὁ δῆμος *Κόπρος* ἦτο ἐκ τῶν παραλίων δήμων τῆς Ἀττικῆς, ὡς καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφ. Ἱππ. 899 σχολίοις λέγεται.

3

Ἐπὶ ὑδρίας μαρμαρίνης ἄνωθέν τε καὶ κάτωθεν ἀποκεκρουμένης, εὑρεθείσης δὲ ἐν Μαρκοπούλῳ ἀνέγνωμεν

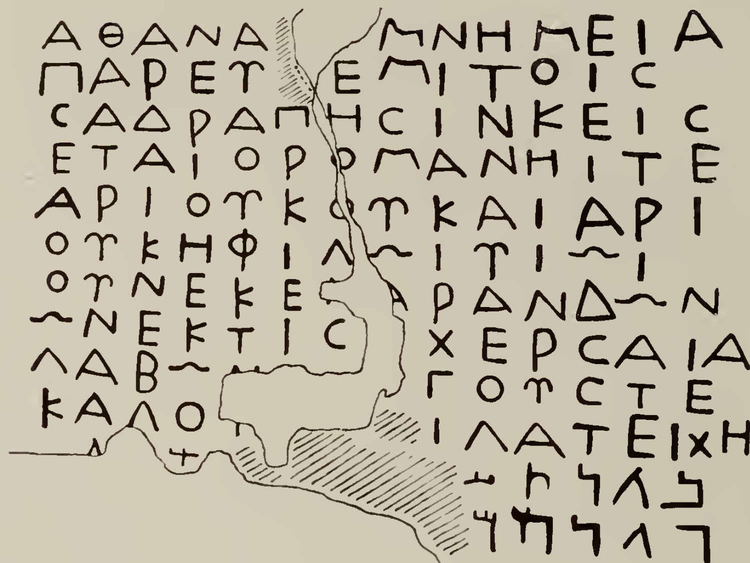
ΧΑΡΜΙΔΗΣΑΓ.....	Χαρμίδης Ἀγ....

Κάτωθεν τῶν γραμμάτων εἰκονίζεται ἀνὴρ καθήμενος ἐπὶ ἕδρας, οὗ ἡ ἀριστερὰ ὑψοῦται πρὸ τοῦ προσώπου κρατοῦσά τι, ὅπερ ἀδιάκριτον ἕνεκα φθορᾶς. Ἀντικρὺ τούτου ὑπάρχει ἑτέρα μορφὴ ἐφθαρμένη, ἧς ἡ δεξιὰ εἶνε προτεταμένη πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς ἕδρας καθήμενον. Τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ Χαρμίδου ὅλον δὲν ἀναγινώσκεται ἕνεκα τῆς μεγάλης φθορᾶς.

ε΄) Ἐπιγραφὴ Ἀράνδων.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς Comptes Rendus τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν (1905 σελ. 93) ὑπὸ Franz. Cumont, ἀνεδημοσιεύθη δὲ ὑπὸ Th. Reinach ἐν τῇ Revue des études grecques (1905 τόμ. XVIII σ. 159-164). Ὡς ὁ δεύτερος ἐκδότης λέγει ἡ στοιχηδὸν γεγραμμένη αὕτη ἐπιγραφὴ εὑρέθη ἐν ἔτει 1900 ἐν τῇ κώμῃ *Ἀγατσᾶ-Καλὲ* τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας ὑπὸ τοῦ ἐν *Σιβὰς* προξένου τῆς Γαλλίας Μ. Grenard. Εἶνε δὲ κεχαραγμένη ἐπὶ βράχου ἐν τῷ μέσῳ διερρωγότος καὶ κάτωθεν ἐν ἀριστερᾷ ἀποκεκρουμένου, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐκτύπῳ, ὅπερ ἐκ τῆς Revue des études grecques παρελάβομεν, φαίνεται. Σύγκειται ἐκ 12 στίχων, ὧν οἱ μὲν δέκα εἰσὶ γεγραμμένοι γράμμασιν ἑλληνικοῖς, οἱ δὲ δύο τελευταῖοι αραμαϊκοῖς. Ἕνεκα τῆς τοῦ λίθου φθορᾶς ἐν μὲν τῷ

ἑλληνικῷ κειμένῳ ἐλλείπουσι δώδεκα γράμματα, ἐκ δὲ τοῦ ἀραμαϊκοῦ σώζονται μόνον δώδεκα.

Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τῶν ἐκδοτῶν ἀναγνοὺς καὶ συμπληρώσας τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ὧδε

'Αθάνατα μνημεῖα
παρ' εὐ[θ]εμίτοις
σαδράπησιν κείσ-
εται 'Ορομάνῃ τε
'Αριούκου καὶ 'Αρι-
ούκῃ φίλωι υἱῶι
οὕνεκ[ἕδραν δωμ-
ῶν ἔκτισ[α], χερσαῖα
λαβών, στέγους τε
καλο[ῦ δαψ]ιλὰ τείχη

ἑρμηνεύει

« Ces monuments immortels appartiendront aux satrapes legitimes (ou équitables) Oromanés fils d'Arioukés et Arioukés son fils cheri. C'est pourquoi batissant un sanctuaire, je l'ai fondé dans un lieu desert que j'ai occupé et je construit les murs somptueux d'un beau sépulcre».

Ὁ ἕτερος τῶν ἐκδοτῶν τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Cumont συμπλήρωσιν καὶ ἀνάγνωσιν τῶν τεσσάρων τελευταίων στίχων μὴ ἀποδεχόμενος, ὡς ἀντιστρατευομένην πρός τε τὰ ἐπὶ τοῦ λίθου κεχαραγμένα γράμματα καὶ μὴ παρέχουσαν τὸν προσήκοντα νοῦν, ἀναγινώσκει, συμπληροῖ καὶ μεταγράφει εἰς ἐμμέτρους στίχους ὧδε·

'Αθάνα[τα] μνημεῖα παρ' εὐθ[ε]μίτοις σαδράπησιν
κείσεται 'Ορ(ρ)ομάνῃ τε ⟨'Αριούκου⟩ καὶ 'Αριούκῃ φίλωι υἱῶι
οὕνεκε[ν] 'Αράνδων, ὧν ἔκτισ[ε], χερσαῖα λαβών,
στέ]γους τε καλο[ῦ ποικ]ίλα τείχη.
(aram.) BGNT...
WGNMS...

ἑρμηνεύει δὲ

«Des suvenirs immortels rappeleront aux équitables satrapes (le seigneur) Oromanés, fils d'Arioukés et son cher fils Arioukés, à cause d'Aranda, qu'il (Oromanés), a fondée, ayant recu un pays sterile, ainsi que les murs aux couleurs variées d'un beau palais».

Ὅτι ὁ Th. Reinach ὀρθότερον καὶ ἀνέγνω καὶ συνεπλήρωσε καὶ ἡρμήνευσεν ἀνομολογοῦμεν, ὅτι δ' ὅμως ὀρθῶς συνεπληρώθησαν καὶ οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι δὲν ἀποδεχόμεθα, πρῶτον μὲν διότι

οὔτε ἐπὶ ἀνακτόρου, ὡς ἑρμηνεύει ὁ Reinach τὸ *στέγος*, οὔτε ἐπὶ τάφου, ὡς ὁ Cumont, δύναται νὰ ῥηθῇ τεῖχος, οὔτε τὰ τείχη δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι *ποικίλα*, ἔπειτα δὲ διότι ὁ ἐν τῷ 9 στίχῳ *τε* μένει ἀνανταπόδοτος, εἰ καὶ ἔπρεπε νὰ ἀνταποδίδηται ὡς καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ στίχῳ (Ὀρομάνη τε — καὶ Ἀριούκη).

Τούτων ἕνεκα ἡμεῖς τοὺς δύο τελευταίους στίχους συμπληροῦμεν ὧδε·

οὕνεκε[ν Ἀράνδων,
ὧν ἔκτισ[ε] χερσαῖα
λαβὼ[ν πύρ]γους τε
καλο[ὺς ὑψ]ηλὰ τείχη

Ὡς ἡμεῖς τουλάχιστον νοοῦμεν, ὁ νοῦς τῆς ἐπιγραφῆς ὅδε· Ὀρομάνης ὁ Ἀριούκου παραλαβὼν χώραν χέρσον ἔκτισεν ἐν αὐτῇ τὴν πόλιν *Ἄρανδα* περιβαλὼν αὐτὴν διὰ τειχῶν ὑψηλῶν καὶ πύργων, οὗ ἕνεκα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ υἱοῦ Ἀριούκου ἡ μνήμη παρὰ τοῖς εὐθεμίτοις (= τοῖς λίαν νομίμοις) σατράπαις ἔσται ἀθάνατος. Δὲν πρέπει δ' ὅμως νὰ ἀποκρύψωμεν τὴν ἀπορίαν ἡμῶν, διατί δὲν μνημονεύονται τὰ ὀνόματα τῶν σατραπῶν, ὧν τὴν διὰ τὴν κτίσιν καὶ ὀχύρωσιν τῶν Ἀράνδων εὐαρέστησιν πρὸς τὸν Ὀρομάνην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκδηλοῖ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη.

ς') **Χριστιανικὴ ἐπιγραφὴ Ὀξυλίθου.**

Ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν θέσει *Ῥιτζάνοις* τοῦ Ὀξυλίθου ἀνέγνωμεν τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν·

ΑΝΕ . . .
ΝΗϹΤΗΟΘΙΟ
ϹΚΕΠΑΝϹΕΠ
ΤΟϹΝΑΟϹΟ
Τ
ΤΟϹȣΕΝΑΓΙΟΙϹ
ΠΑΤΡΟϹΗΜΩΝ
ΝΙΚΟΛΑȣΠΑ
ΡΑϹΗΝΔΡΟΜΗ
ϹΚΕΕΞΟΔȣΛΕ
Τ
ΟΝΤΟϹȣΑΥΒΕΛ
ΛΑΚΕΤΗϹϹΗΝΒΙȣ
Τ
ΑΥȣΗΡΙΝΗϹΚΕ
Τ Τ
ȣΥῙΑΥȣΔΗΜΗΤΡΙ
ȣΑΜΑϹΗΝΒΙΩ
ΚΕΤΑΙΚΝΟΙϹ
Τ
ΕȣϹ Ā Ω̄ Ī B̄
N̄ B̄

Ἀνε[και]
νήστη ὁ θῖο
ς κὲ πάνσεπ-
τος ναὸς ο(ὗ)
τος τοῦ ἐν ἁγίοις
πατρὸς ἡμῶν
Νικολάου πα-
ρὰ σηνδρομῆ
ς κὲ ἐξόδου Λέ-
οντος τοῦ Αὐβελ-
λᾶ κὲ τῆς σημβίου
αὐτοῦ Ἠρίνης κὲ
τοῦ υἱ[οῦ] αὐτοῦ Δημητρι-
ου ἅμα συμβίω
κὲ ταίκνοις
ἔτους ͵αωίβ'
ν' β'.

Τὰ ὀρθογραφικὰ ἁμαρτήματα καταφανῆ ὄντα ἐκρίναμεν καλὸν νὰ μὴ διορθώσωμεν, ἵνα κατάδηλος ᾖ ἡ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐγράφη, ἀμάθεια.

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΧΡΗΣΕΩΣ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΤΙΝΩΝ ΚΟΣΜΗΜΑΤΩΝ[1]

Μυκηναϊκά τινα κοσμήματα προερχόμενα ἐκ τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως Μυκηνῶν, ὑπὸ τοῦ Σχλιέμανν ὡς γνωστὸν εἰς φῶς ἀχθέντα, ἡρμηνεύθησαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀρχαιοδίφου κατὰ τρόπον μὴ ἱκανοποιοῦντα ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἔρευναν. Παράδοξον δὲ εἶνε ὅτι, μετὰ πάροδον τόσου χρόνου, δὲν ἐπεχείρησεν ἄλλος τις πρὸ ἡμῶν τὴν ἐξέλεγξιν τῆς περὶ τῶν κοσμημάτων τούτων προχείρου γνώμης τοῦ ἀνασκάψαντος. Ὁ Schuchhard, ὁ μεθοδικώτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον τὰς ἐργασίας τοῦ Σχλιέμανν ἐν ἰδίῳ τεύχει συγκεφαλαιώσας[2], ἐνέμεινεν ὡς πρὸς τοῦτο εἰς τὰς αὐτὰς ἑρμηνείας, καὶ ἄλλοι δὲ πρὸ αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦτον, καίπερ ἴσως ἀμφιβάλλοντες, ἐπανέλαβον τὰς πεπλανημένας γνώμας τοῦ Σχλιέμανν περὶ τῆς χρήσεως ἐνίων τῶν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἄλλης ὕλης κοσμημάτων τῶν ἐκ τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως.

Τὰ εὑρήματα τῶν ἓξ τάφων τῆς ἀκροπόλεως Μηκυνῶν δέον, ὡς γνωστόν, νὰ καταταχθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας: εἰς κοσμήματα *νεκρικά*, ποιηθέντα καὶ χρησιμεύσαντα ἀποκλειστικῶς εἰς κόσμον τῶν νεκρῶν καὶ εἰς κοσμήματα ἢ σκεύη χρήσιμα καὶ εἰς τὸν καθημέραν βίον. Περὶ τῶν τελευταίων τούτων ὀλίγον θὰ ἀσχοληθῶμεν, καθόσον ἡ χρῆσις αὐτῶν εἶνε γνωστὴ καὶ φανερά, ὁ λόγος δὲ δι' ὃν συναπετίθεντο ἐν τῷ τάφῳ ἐπίσης οὐχὶ ὅλως ἄγνωστος.

Θὰ πραγματευθῶμεν κατ' ἀκολουθίαν κυρίως περὶ τῶν νεκρικῶν, ὧν ἡ πρόχειρος ἐπεξεργασία, τὸ λεπτὸν καὶ εὐτελές, οὕτως εἰπεῖν, αὐτῶν μαρτυρεῖ σαφῶς περὶ τῆς τοιαύτης αὐτῶν χρήσεως. Εἰσὶ δὲ τὰ κοσμήματα ταῦτα, τὰ ἐκ λεπτοῦ χρυσοῦ ἐλάσματος κατεσκευασμένα, πολυειδῆ καὶ ποικίλα: οἷον ῥόδακες, πέταλα, ἀνθεμιοειδῆ κοσμήματα, «διαδήματα», ὡς κοινῶς ἐκλήθησαν τὰ ταινιοειδῆ ἐκ χρυσοῦ ἐλάσματος (εἰκ. 2-3), ἐξαρτήματα ἡμιταινιοειδῆ (εἰκ. 4-5) καὶ ἄλλα διάφορα μικρὰ περιβλήματα. Τοῦ εἴδους τούτου τὰ νεκρικὰ κοσμήματα προέρχονται κυρίως ἐκ τῶν τάφων ἐκείνων, ἐν οἷς μόνον γυναῖκες, ἢ μικροὶ παῖδες τεθαμμένοι ἦσαν, τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τρίτου. Καὶ ἐκ τοῦ τετάρτου δὲ ὁμοίως, ἐν ᾧ πάντως ἐκ τῶν πέντε νεκρῶν οἱ δύο τοὐλάχιστον ἀνῆκον εἰς γυναῖκας, ἔχομεν χρυσοῦς ῥόδακας καὶ δύο τῶν καλουμένων «διαδημάτων». Προκύπτει ἐκ τούτου ὅτι ὁ νεκρικὸς κόσμος οὗτος, ὁ προχείρως, ὡς εἴπομεν, κατεσκευασμένος, προορισμὸν εἶχε τὴν διακόσμησιν τοῦ νεκροῦ τῶν γυναικῶν. Τῶν ἀνδρῶν οἱ νεκροὶ εἶχον τὰ ὅπλα ὡς κύριον αὐτῶν κόσμον, σπανίως δέ, πλὴν τῶν προσωπίδων καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ θώρακος χρυσῶν ἐλασμάτων ἔφερον καὶ ἄλλον νεκρικὸν κόσμον.

Ἂς ἐξετάσωμεν ἤδη κατὰ τίνα τρόπον ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τῶν γυναικῶν ὁ ποικίλος οὗτος ἐκ χρυσοῦ στολισμὸς καὶ ἂν ἀληθεύῃ ἡ περὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ ἐπικρατοῦσα γνώμη. Ὁ Σχλιέμανν ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν στηριζόμενος, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ τὴν θέσιν ἣν εἶχον τὰ κοσμήματα ταῦτα ἐν τῷ τάφῳ, ἰσχυρίσθη, καὶ τοῦτο ὡς εἴπομεν πάντες οἱ μετ' αὐτὸν παρεδέξαντο, ὅτι τὰ χρυσᾶ ταῦτα νεκρικὰ κοσμήματα ἦσαν ἐρραμμένα ἢ καὶ ἄλλως προσκεκολλημένα ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων ἢ τῶν γυμνῶν μελῶν τοῦ νεκροῦ.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τοῦ δυνατοῦ ἢ οὒ τῆς τοιαύτης χρήσεως τῶν κοσμη-

[1] Περίληψιν τῆς διατριβῆς ταύτης ἀνεκοινώσαμεν εἰς τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1905 συγκροτηθὲν ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὸν συνέδριον. Δυστυχῶς πολλαὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἀσχολίαι ἐπέβαλον ἡμῖν ἔκτοτε τὴν ἀναβολὴν τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς. Πρβ. Comptes Rendus du Congrès intern. d'archéologie 1905, σελ. 213.

[2] Schliemann's Ausgrabungen. Leipzig 1891.

μάτων τούτων, ἂς ἐξετάσωμεν ἐὰν αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ Σχλιέμανν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀσφαλεῖς. Καὶ πρῶτον, εἶνε βεβαιωμένον ὅτι πολλοὶ τῶν νεκρῶν ἐν τοῖς τάφοις τούτοις δὲν ἀνευρέθησαν ἐν ᾗ θέσει ἀρχικῶς ἐτοποθετήθησαν ἕνεκα τῆς καταπτώσεως τῶν ἐπιστεγαζουσῶν τοὺς τάφους πλακῶν[1] (πρβ. Schuchhard σ. 190). Δεύτερον, αὐτὸς ὁ Σχλιέμανν βεβαιοῖ περὶ τῆς ἐν τοῖς τάφοις τούτοις παρατηρηθείσης ἀνωμαλίας καὶ ἀταξίας, προελθούσης, *κατ' αὐτόν*, ἐκ τῆς ἐσπευσμένης καὶ συγχρόνου ταφῆς ὅλων ὁμοῦ τῶν ἐν τοῖς τάφοις νεκρῶν, μετὰ τὴν ἐγκληματικὴν ἐκτέλεσιν τῶν φόνων τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ λοιπῶν ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου. Καὶ τρίτον, ὅπερ καὶ σπουδαιότερον, ἡ κατὰ χρονικὰ διαλείμματα — τοῦτο δέον νὰ θεωρηθῇ ἐκ τῶν προτέρων ὡς ἀναμφισβήτητον — ἐνταφίασις νέου νεκροῦ ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ, (ὡς γνωστὸν δὲ ἐξαιρέσει τοῦ δευτέρου τάφου οἱ λοιποὶ περιεῖχον πλείονας τοῦ ἑνὸς νεκρούς) πιθανώτατον εἶνε ὅτι ἐπέφερε τὴν μετατόπισιν πολλῶν κοσμημάτων, ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτῶν

Εἰκὼν 1.

τῶν σκελετῶν, ὡς παρατηρεῖται τοῦτο ἐν τῷ ἕκτῳ τάφῳ, τῷ ὑπὸ τοῦ Σταματάκη οὕτως ἀναταχθέντι ἐν τῷ Μουσείῳ, ὡς ἀνευρέθη, καὶ ἐν ᾧ ὁ πρωϊαίτερον ταφεὶς τῶν δύο ἐν αὐτῷ νεκρῶν παρεμερίσθη μεθ' ἁπάντων τῶν περὶ αὐτὸν κοσμημάτων ἢ κτερισμάτων, ὅπως ὑπολειφθῇ θέσις διὰ τὸν δεύτερον νεκρόν[2]. Ἐπίσης σαφὲς τὸ πρᾶγμα καθίσταται ἐν τῷ 4ῳ τάφῳ, ἐν ᾧ πλεῖστα τῶν εἰς προγενεστέρους νεκροὺς ἀνηκόντων χρυσῶν κομβίων συνειλεγμένα καὶ τοποθετημένα εὑρέθησαν ἐντὸς χαλκοῦ ἀγγείου (Schliemann, Mycénes σελ. 295). Τοῦτο βεβαίως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῇ ἄλλως ἢ ὅτι κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν τελευταίως κατατεθέντων νεκρῶν, τὰ παρακείμενα τοῖς

[1] Τὴν ὀρθὴν ταύτην παρατήρησιν ἔκαμεν, ὡς γνωστόν, ὁ κ. Dörpfeld.

[2] Ὅτι κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν χρονικὴν ἐν γένει περίοδον ἐπεκράτει τὸ ἔθιμον τῆς μεταθέσεως καὶ συσσωρεύσεως τῶν ὀστῶν εἰς γωνίαν τινα τοῦ τάφου, ἵνα ὑπολειφθῇ χῶρος διὰ νέον νεκρόν, παρετηρήθη ἤδη ὑπὸ ἄλλων, ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τοῖς θαλαμοειδέσι τάφοις τοῦ Ναυπλίου, τῆς Παλαιᾶς Ἐπιδαύρου, τοῦ Μαρκοπούλου κτλ. Οὐ μόνον δὲ ἐντὸς τάφων παρετηρήθη ἡ τοιαύτη συνήθεια, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς λαρνάκων πηλίνων, ὡς ὀρθῶς περὶ τούτων εἴκασεν ὁ ἐν Κρήτῃ συνάδελφος κ. Ξανθουδίδης ἐν πραγματείᾳ αὐτοῦ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ συγγράμματι (1904) καὶ περὶ ἧς καὶ κατωτέρω ποιούμεθα λόγον.

πρότερον ταφεῖσι κοσμήματα περισυνελέγησαν καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ ῥηθέντι σκεύει. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ, ἔνθα ὁρμαθὸς ξιφῶν ἀπεκαλύφθη ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ τάφου, πάντως ἀνηκόντων εἰς πλείονας ἀλληλοδιαδόχως ταφέντας νεκρούς. Ἐκ τούτων ἁπάντων προκύπτει ὅτι αἱ παρατηρήσεις τοῦ Σχλιέμαννν, καὶ ἐὰν ἔτι ὑποτεθῇ ὅτι ἐξετέθησαν πιστῶς καὶ ἄνευ προκαταλήψεως, δὲν δύνανται νὰ ἦναι οὕτως ἀσφαλεῖς, ὥστε νὰ στηριχθῶσιν ἐπ' αὐτῶν ἑδραῖα καὶ ἀσάλευτα συμπεράσματα σχετικὰ πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν νεκρικῶν τούτων κοσμημάτων. Ἀναγκαῖον ἑπομένως εἶνε νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι αἱ εἰδήσεις τοῦ Σχλιέμανν [1] περὶ τῆς θέσεως ἐν ᾗ εὑρέθη τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον τῶν

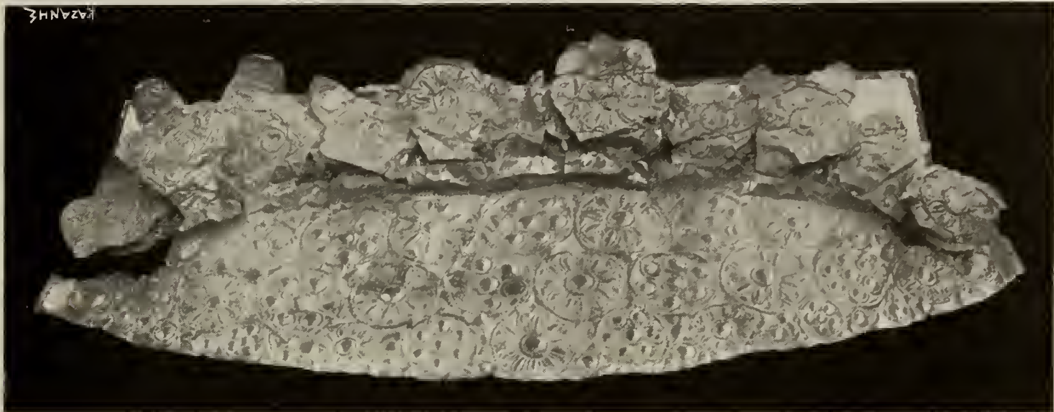
Εἰκὼν 1 α.

ἀντικειμένων τούτων δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις ἀσφαλὴς τῆς ἑρμηνείας περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς ἐπικρατούσης περὶ ἐνίων τῶν νεκρικῶν κοσμημάτων τούτων θεωρίας. Κοινῶς, ὡς εἴπομεν, παραδεδεγμένον εἶνε, ὅτι τὰ ἐν τῷ τρίτῳ τάφῳ 700 περίπου τὸν ἀριθμὸν χρυσᾶ πέταλα (εἰκ. 1 καὶ 1 α) ἐπερραμμένα ἦσαν ἢ ἐπικεκολλημένα (Perrot Hist. de l'art. VI, σ. 236. Schuch. ἔνθ. ἀν. σ. 226) ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ τεθαμμένων γυναικῶν. Ὁ Σχ. ἀναγράφει ὅτι εὗρε ταῦτα «ἐπί, ὑπὸ καὶ κύκλῳ» τῶν ἐν τῷ τάφῳ νεκρῶν, ἐξ οὗ καὶ τὸ συμπέρασμα, τὸ φυσικὸν ἄλλως τε, ὅτι ἦσαν τοποθετημένα ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων. Ὁ Schuchhard, ὁ τὴν γνώμην ταύτην ἀσπαζόμενος, παρα-

[1] Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὰς ὑπηρεσιακῶς διασωθείσας εἰδήσεις τοῦ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἐφόρου Σταματάκη.

τηρεῖ ἐν τούτοις ὅτι «οὐδὲν ἴχνος τῆς προσκολλήσεως τῶν ἀντικειμένων τούτων ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων καταφανὲς τυγχάνει» (ἔνθ. ἀνωτ.), συμπεραίνει δὲ ἐκ τούτου ὅτι θὰ ἦσαν ἐπικεκολλημένα δι' ὕλης τινὸς ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος. Δὲν λέγει ὅμως καὶ ἂν τοῦτο εἶνε κατορθωτόν. Ἀλλ' ἐὰν καὶ ἐπὶ στιγμὴν δεχθῶμεν ὡς ὀρθὴν τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, τί εἶδος ἔνδυμα θὰ ἦτο τὸ φέρον τὸν τοιοῦτον κόσμον; Βεβαίως ὄχι εἶδός τι ἐσθῆτος, ἀλλὰ μᾶλλον πέπλός τις περικαλύπτων τὸ σῶμα *ἅπαν* μετὰ τῆς κεφαλῆς, ἀφοῦ εὑρέθησαν ταῦτα καθ' ἅπαν τὸ σῶμα περιερριμμένα. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὁ λοι-

Εἰκὼν 2.

πὸς κόσμος, τὰ πολυπληθῆ ἄλλα κοσμήματα τὰ ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ εὑρεθέντα, θὰ ἦσαν περιττὰ ὡς καλυπτόμενα ὑπὸ τοῦ πέπλου τούτου

Ἀλλὰ φανερὸν εἶνε ὅτι οὔτε τοιοῦτό τι ἦτο τὸ ἔνδυμα οὔτε καὶ δυνατὸν ἦτο νὰ ἐρράπτοντο ἢ νὰ ἐκολλῶντο τὰ κοσμήματα ταῦτα ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν νεκρῶν. Κατὰ μείζονα δὲ λόγον ἀδύνατον εἶνε τὰ ἐν τῷ αὐτῷ καὶ τῷ πρώτῳ τάφῳ εὑρεθέντα ἀνθεμιοειδῆ κοσμήματα (εἰκ. 5-7) νὰ ἐφέροντο ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων, ὡς ἐπίσης κοινῶς παραδεδεγμένον

Εἰκὼν 3.

εἶνε, καθόσον καὶ *ταῦτα* οὐδὲν ἴχνος φέρουσι προσαρμογῆς εἰς ὕφασμα, ἀλλὰ τοὐναντίον ἥλους χαλκοῦς, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ἕτερον εἶδος κοσμημάτων εὑρεθέντων ἐν τῷ πρώτῳ καὶ τρίτῳ τάφῳ, τοῖς περικλείουσι μόνον γυναῖκας, εἶνε τὰ καλούμενα «διαδήματα» (Πρβ. εἰκ. 2-3 καὶ 8) τὰ οὕτω, καὶ διὰ τὴν θέσιν ἣν ἐν τῷ τάφῳ κατεῖχον «περὶ τὰς κεφαλὰς τῶν νεκρῶν» (Σχλ.), κληθέντα. Καὶ τὰ κοσμήματα ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐξ ἐλάσματος χρυσοῦ μᾶλλον λεπτοῦ, φέροντα ἀποτετυπωμένα διάφορα, μυκηναϊκοῦ τύπου, κοσμήματα. Εἶνε ἐπιμήκη, πλατυνόμενα κατὰ τὸ μέσον, ὁμοιάζοντα δὲ μᾶλλον πρὸς ζώνην. Τινὰ τούτων εἶνε ἁπλᾶ καὶ ἄλλα σύνθετα, φέροντα δηλ.

ἐπὶ τῆς ἄνω αὐτῶν παρυφῆς δι' ἥλων προσηρμοσμένα σταυροειδῆ ἢ ἀνθεμιοειδῆ κοσμήματα. Στενῶς συνδεδεμένα πρὸς τὰ «διαδήματα» ταῦτα εἶνε καὶ τὰ καλούμενα «ἡμιδιαδήματα» τὰ ἐν τοῖς αὐτοῖς τάφοις εὑρεθέντα. Τὰ τοῦ πρώτου τάφου τοιαῦτα εἶνε λίαν ἐφθαρμένα καὶ ἐλλιπῆ, πιθανώτατα δὲ καὶ ἐχάθησαν τεμάχιά τινα τούτων κατὰ τὴν ἀνασκαφήν· δὲν εἶνε ἑπομένως δυνατὴ ἡ ἐξαγωγὴ ἀσφαλῶν συμπερασμάτων περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὰ «διαδήματα». Τὰ τοῦ τρίτου ὅμως τάφου «ἡμιδιαδήματα» (εἰκ. 4 καὶ 4 α) τὰ παρεμφερῆ πρὸς τὰ τοῦ πρώτου, τὰ ἐν ἀρτίᾳ καταστάσει διατηρούμενα, μαρτυροῦσι τὰ ἑξῆς: πρῶτον ὅτι εὑρίσκονται ἐν ἀναλογίᾳ τινὶ ἀριθμοῦ πρὸς ἕκαστον τῶν δύο μεγάλων «διαδημάτων» τοῦ αὐτοῦ τάφου: ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν ἀναλογοῦσι πρὸς ἕκαστον «διάδημα».

Εἰκὼν 4.

Δεύτερον, ὅτι κοσμοῦνται ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐκτύπων κοσμημάτων ὑφ' ὧν ἑκάτερον τῶν σχετικῶν «διαδημάτων». Καὶ τρίτον, ὅτι ἕκαστον τούτων ἀποτελεῖ τὸ ἥμισυ διαδήματος, ὅπερ καὶ ὁ Σχλιέμανν παρατηρήσας εἴκασεν ὅτι δύο τούτων, ἑνούμενα καταλλήλως, ἀπετέλουν *διάδημα* τῆς κεφαλῆς. Ἄλλοι (Studniczka, Beiträge z. Gesch. d. gr. Tracht.) ἡρμήνευσαν ταῦτα ὡς ἐξαρτήματα ζώνης καὶ ἄλλοι (Schuchhard ἔνθ. ἀνωτ. σ. 214) ὡς ἐπιστήθια κοσμήματα, κατὰ τὸν τρόπον ἐνίων πηλίνων εἰδωλίων [1]. Ἀλλὰ προφανὲς εἶνε ὅτι τὰ ἀντικείμενα ταῦτα προορισμὸν εἶχον οἷον καὶ τὰ καλούμενα διαδήματα, ἐχρησιμοποιοῦντο δὲ ὅπως καὶ ἐκεῖνα ἐπὶ τοῦ σώματος ἢ ἀλλαχοῦ, συμπληροῦντα τὸν σκοπὸν τῶν «διαδημάτων».

Ἀλλ' ἐφέροντο ἀληθῶς τὰ «ἡμιδιαδήματα» ταῦτα ἐπὶ τῶν σωμάτων ἢ τῶν ἐνδυμάτων τῶν νε-

[1] Ὁ **Perrot** (ἔνθ. ἀνωτ. σ. 337) φρονεῖ ἐπίσης ὅτι ἐφέροντο ἀπὸ τῆς ζώνης ἀνηρτημένα· ὁ δὲ **Hauser** (Jahreshefte 1906) ἐν εἴδει «τεττίγων» ἀπὸ τῆς κόμης!.

κρῶν; Λεπτομερὴς ἐξέτασις τούτων ἀποδεικνύει τὸ πρᾶγμα ἀδύνατον. Διότι πρῶτον αἱ διαστάσεις αὐτῶν (μηκ. 0,37, πλ. 0,10) εἶνε τοιαῦται, ὥστε τὰ ἑπτὰ ταῦτα κοσμήματα τά, ὡς εἴδομεν, πρὸς ἓν «διάδημα» ἀναλογοῦντα καὶ ἑπομένως καὶ εἰς ἕνα νεκρὸν ἀνήκοντα, θὰ ἐπλεόναζον πάντως εἴτε ἐπὶ τοῦ στήθους εἴτε ἐπὶ τοῦ προσθίου μέρους ζώνης γυναικὸς προσαρμοζόμενα. Δεύτερον, τὰ κοσμήματα ταῦτα δὲν ἐρράπτοντο οὔτε ἀνηρτῶντο διὰ νήματος ἢ διὰ σύρματος[1] ἀλλὰ καθηλοῦντο διὰ λεπτῶν ἥλων ἐπὶ στερεᾶς τινος ἐπιφανείας, ὡς τοῦτο δῆλον γίγνεται ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ὄψεως, ὅπου, *διπλουμένης* τῆς ἄνω αὐτῶν παρυφῆς, φαίνονται 4-5 ὀπαὶ πρὸς στερέωσιν αὐτῶν δι' ἥλων χρήσιμαι (Πρβ. εἰκὼν 4-4 α: τὰ ἐν τῷ μέσῳ τεμάχια). Τοιουτοτρόπως δὲ οὐδαμῶς διεκρίνετο ἔξωθεν ὁ

Εἰκὼν 4 α.

τρόπος τῆς προσαρμογῆς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ δι' αὐτῶν κοσμουμένου ἀντικειμένου. Ὅτι δὲ καὶ τὰ ὅμοια τούτοις κοσμήματα, τὰ καλούμενα διαδήματα, κατὰ τρόπον τινὰ παρεμφερῆ καθηλοῦντο ἐπὶ στερεοῦ τινος σώματος, προκύπτει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ ἐπὶ τούτων παρατηροῦνται κατὰ τὰ ἄκρα, ἐπὶ τοῦ ἑτέρου δὲ τούτων καὶ κατὰ τὸ μέσον, ὀπαὶ πρὸς ἔνθεσιν ἥλων. Ἐὰν δὲ πράγματι τὰ κοσμήματα ταῦτα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς διαδήματα, δὲν θὰ ἐχρησίμευον αἱ ὀπαὶ αὗται καὶ κυρίως ἡ κατὰ μέσον ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τούτων. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος λόγος ἀποκρούει τὴν τοιαύτην αὐτῶν ἐπὶ τῶν νεκρῶν χρῆσιν: αἱ διαστάσεις τῶν δύο τούτων τοῦ τρίτου τάφου μεγάλων «διαδημάτων». Τοῦ ἑνὸς τὸ μῆκος ἐξικνεῖται εἰς 65 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου καὶ τοῦ ἑτέρου τὸ πλάτος εἰς 20! Τοιουτοτρόπως δὲ τὸ μὲν πρῶτον θὰ ὑπερεδίπλου

[1] Τὸ κύκλῳ τούτων περιθέον λεπτὸν ἐκ χαλκοῦ σύρμα ἐχρησίμευε μόνον πρὸς στερέωσιν καὶ συγκράτησιν αὐτῶν, λίαν λεπτῶν ὄντων.

τὴν κεφαλὴν ὁλόκληρον γυναικὸς (ὡς γνωστὸν ἡ περιφέρεια μεγάλης ἀνδρικῆς κεφαλῆς μόλις μετρεῖ 0,60 τοῦ μέτρου) τὸ ἕτερον δὲ θὰ ἐκάλυπτε τὸ ἥμισυ καὶ πλέον τοῦ προσώπου αὐτῆς, διὰ τοῦ ὑπερβολικοῦ αὐτοῦ πλάτους, ὡς διαδήματος. Βλέπομεν δὲ ἀληθῶς ὁποίας διαστάσεις, ἀναλόγους τῷ σώματι τοῦ νεκροῦ, εἶχον ἄλλα ἐκ τῶν τάφων τούτων *πραγματικὰ διαδήματα* (Schch. εἰκ. 217, 235 κτλ.) τὰ καὶ δι' ἀγκίστρων ὡς τὰ πολλὰ κατὰ τὰ ἄκρα ἐφωδιασμένα ὄντα πρὸς συγκράτησιν αὐτῶν διὰ νήματος περὶ τὰς κεφαλάς. Τὰ διαδήματα ταῦτα ἔχουσι συνήθως μῆκος μὲν 0,30-0,35, πλάτος δὲ 0,02-0,07. Ἀλλὰ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος, ὑπερμεγέθη τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος κοσμήματα ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐκόσμουν τὰς κεφαλὰς νεκρῶν. Ὁποίαν λοιπὸν χρῆσιν εἶχον τὰ περίεργα ταῦτα κοσμήματα, ἀφοῦ βεβαιωμένον εἶνε ὅτι εὑρέθησαν ἐὰν μὴ *ἐπὶ* τῶν κεφαλῶν τῶν νεκρῶν, ὡς ἀναφέρει ὁ Σχλιέμανν, πάντως πλησίον αὐτῶν ἐν τῷ τάφῳ; Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου θὰ βοηθήσωσιν ἡμᾶς ἄλλα κοσμήματα ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρεθέντα, ὁμοίως δὲ κατεσκευασμένα ὄντα καὶ ὅμοια φέροντα ἔκτυπα κοσμήματα. Εἶνε ταῦτα τὰ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθέντα σταυροειδῆ ἢ ἀνθεμιοειδῆ τοιαῦτα (εἰκ. 5-7) τὰ ἐν σχέσει καὶ ἀναλογίᾳ τινὶ πρὸς τὰ «διαδήματα» εὑρισκόμενα. Ἀναλογοῦσι δηλ. ταῦτα

Εἰκὼν 5.

Εἰκὼν 6

ἀνὰ τρία ἢ ἓξ τὸν ἀριθμὸν πρὸς ἕκαστον διάδημα. Ἔχουσι δὲ καὶ τὴν διακόσμησιν τοσούτῳ ἀνάλογον πρὸς ἕκαστον τῶν «διαδημάτων», ὥστε ἅμα τῇ ὄψει αὐτῶν διακρίνει τις τὰ εἰς ἑκάτερον τούτων ἀνήκοντα. Τὰ τὴν ποικιλωτέραν φέροντα διακόσμησιν τρία τοιαῦτα (εἰκὼν 5) συνοδεύουσι πάντως τὸ ποικιλώτερον διάδημα (εἰκὼν 2), τὰ τὴν ἁπλουστέραν δὲ ἐπίσης τρία (εἰκὼν 6), τὸ ἁπλούστερον (εἰκὼν 5). Τὰ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου προερχόμενα τρία ἕτερα ὅμοια περίπου κοσμήματα (Schliemann εἰκ. 285), μικρότερα ὅμως τὰς διαστάσεις, δέον ὡσαύτως, ὡς ἐκ τῆς διακοσμήσεως αὐτῶν, ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸ αὐτὸ διάδημα. Ὡσαύτως ἐκ τοῦ αὐτοῦ τρίτου τάφου προέρχονται τρία εἰσέτι σταυροειδῆ κοσμήματα ἐλλιπῆ, ἅτινα πρὸς οὐδέτερον τῶν δύο τοῦ τάφου τούτου μεγάλων «διαδημάτων» νὰ σχετίζωνται φαίνονται. Ὁ Σχλιέμανν, ὡς γνωστόν, καταλέγει καὶ τρίτον διάδημα εἰς τὸν τάφον τοῦτον, ἀλλ' ἰσχυσάσης, ὡς μὴ ὤφειλε, τῆς γνώμης τοῦ Σταματάκη ἀντιλέγοντος, κατετάχθη τοῦτο ἐν τῷ Μουσείῳ ἐν τοῖς τοῦ τετάρτου τάφου εὑρήμασι. Τὸ διάδημα τοῦτο πιθανῶς εἶνε τὸ ἐν εἰκόνι 8 (ἀριθ. Μουσ 230), ὅπερ ὡς ἐκ τῆς διακοσμήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὸ ἐν εἰκ. 2 τοῦ τρίτου τάφου φανερὸν εἶνε ὅτι ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὰ τοῦ τάφου τούτου εὑρήματα [1]. Εἰς τὸ διάδημα

[1] Ἀληθῶς ὁ Σχλιέμανν (Mycénes σελ. 267) ἀπεικονίζει ἄλλο διάδημα, τὸ ἐν τῷ Μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 232. Ἀλλὰ κατόπιν τῆς διαφωνίας αὐτοῦ πρὸς τὸν Σταματάκην ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν καὶ τρίτου διαδήματος ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ, δικαιούμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι καὶ μεταλ-

τοῦτο, ὅπερ, ὡς εἴπομεν, κατατακτέον εἶνε εἰς τὸν τρίτον τάφον, ἀνήκουσιν ἴσως τὰ τρία εὐτελέστερα τοῦ τάφου τούτου σταυροειδῆ κοσμήματα τὰ ὁμοιάζοντα καὶ πρὸς τὰ ἐπ' αὐτοῦ προσκεκολλημένα τοιαῦτα.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι τὰ κοσμήματα ταῦτα θὰ

Εἰκὼν 7.

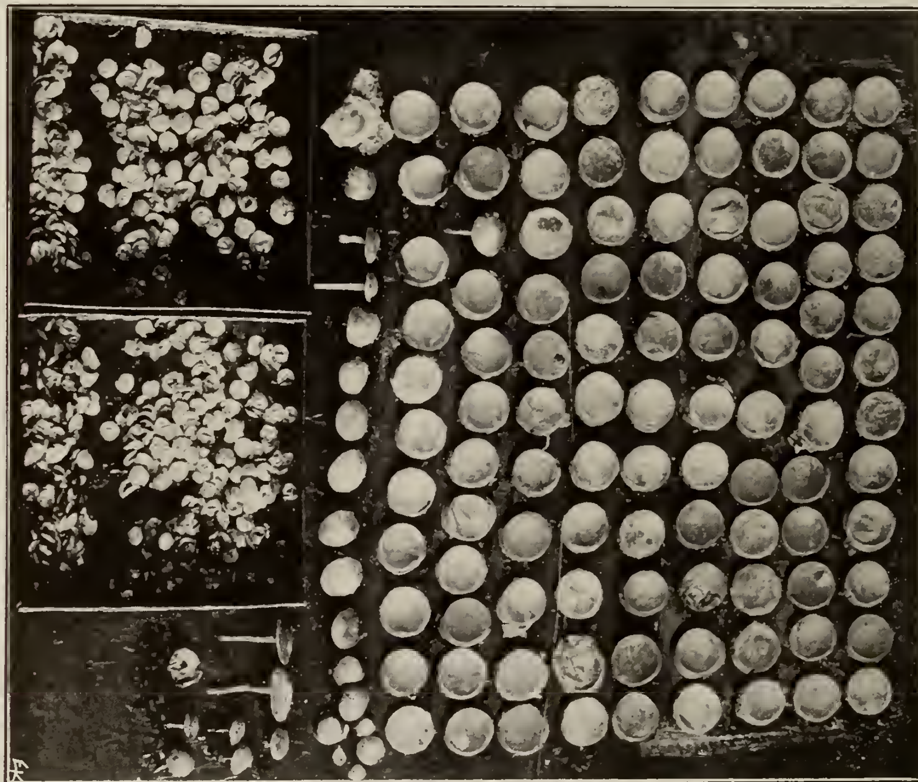
Εἰκὼν 8.

βοηθήσωσιν ἡμᾶς εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας περὶ τῆς χρήσεως τῶν διαφόρων τούτων κοσμημάτων. Ἀληθῶς, ὡς ἐκ τύχης, ἐπὶ ἑνὸς τῶν σταυροειδῶν κοσμημάτων τούτων (εἰκ. 7) διεσώθη ἧλος χαλκοῦς μήκους 0,05. Τοιούτους δὲ ἥλους ἔφερον πάντα τὰ κοσμήματα ταῦτα ὡς εὐχερῶς ἐπὶ τούτων διακριτέον εἶνε. Εἶνε δὲ λίαν παράδοξον ὅτι δὲν παρετηρήθη ἡ λεπτομέρεια αὕτη παρ' οὐδενὸς τῶν περὶ τὰ εὑρήματα ταῦτα ἀσχοληθέντων. Καὶ ὁ ἧλος οὗτος καθιστᾷ φανερὸν ὅτι τὸ κόσμημα, ἑπομένως

λαγή τις τοῦ διαφιλονεικουμένου διαδήματος θὰ ἦτο δυνατή. Τοῦτο ἄλλως τε μαρτυροῦσι τὰ πράγματα.

καὶ πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς τοῦτο οἷον «διαδήματα» καὶ «ἡμιδιαδήματα», ὡς ὑπεδείξαμεν ἀνωτέρω, καθηλοῦντο ἐπὶ στερεοῦ σώματος καὶ δὴ ξύλου. Τοιουτοτρόπως δὲ εὐχερῶς ἑρμηνεύονται καὶ αἱ ἐπὶ τῶν «διαδημάτων» καὶ «ἡμιδιαδημάτων» ὀπαὶ καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἐν τοῖς τάφοις τούτοις ἀνακαλυφθέντων ἥλων [1], ὧν παρέχομεν τὴν κατωτέρω εἰκόνα. Εἰκάζομεν δὲ ὅτι καὶ πολλοὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ἧλοι ὡς ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τῶν διαστάσεων αὐτῶν, ἀπώλοντο κατὰ τὴν σκαφήν. Σημειωτέον δὲ ὅτι, οἱ ἧλοι οὗτοι κατὰ τὸ πλεῖστον εἶνε χαλκοῖ, καὶ ἑπομένως φθαρτοί, τὴν κεφαλὴν μόνον ἔχοντες λεπτῷ ἐλάσματι χρυσοῦ ἐπικεκαλυμμένην.

Καὶ περὶ μὲν τῶν φερόντων ἴχνη ἥλων κοσμημάτων τούτων οὐδ' ἡ ἐλαχίστη δυνατὸν ν' ἀπομείνῃ ἀμφιβολία ὅτι ἦσαν ταῦτα καθηλωμένα ἐπὶ ξύλου, συμβαίνει ἆρά γε τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὰ μὴ φέροντα τοιαῦτα ἴχνη κοσμήματα; πρόκειται κυρίως

Ἧλοι χρυσοῖ καὶ χαλκοῖ.

περὶ τῶν χρυσῶν πετάλων (εἰκ. 1-1 α) τῶν ἐν τῷ τρίτῳ τάφῳ εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀνευρεθέντων. Ταῦτα βεβαίως δὲν ἦσαν καθηλωμένα, διότι, ὡς εἴπομεν, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων φερόντων ὀπὰς [2] οὐδὲν φέρουσιν ταῦτα ἴχνος ἐφαρμογῆς δι' ἥλου ἢ νήματος. Πρέπει δὲ πάντως νὰ ἦσαν ἐπικεκολλημένα που διὰ συνδετικῆς τινος ὕλης, ὡς μαρτυροῦσι σωζόμεναι κηλῖδες τινὲς μέλαιναι ἐπὶ τῆς ἑτέρας τῶν ὄψεων αὐτῶν [1]. Ἀλλ' ἡ συνδετικὴ αὕτη ὕλη ἀπο-

[1] Οἱ ἧλοι οὗτοι δὲν εὑρίσκονται τὰ νῦν ἐν τοῖς εὑρήμασι τοῦ τρίτου τάφου· ἀλλ' ἅπαντες ἐν τῷ τετάρτῳ, εἰκάζομεν δὲ ὅτι μετὰ τὴν σκαφὴν ἐτοποθετήθησαν εἰκῇ οὕτως ἐν τῷ Μουσείῳ ὡς ὁμοειδῆ ἀντικείμενα, ἀδιαφόρου οὔσης τότε τῆς προελεύσεως αὐτῶν

[2] Αὗται, ὡς εἰκάζομεν, προέρχονται ἐκ προχείρου τινὸς διὰ λεπτοῦ ἥλου προσκολλήσεως τοῦ κοσμήματος εἰς τὴν θέσιν του, ἐὰν τυχὸν εἶχεν ἀποσπασθῇ τοῦτο κατὰ τὴν ἐκφορὰν ἢ τὴν πρόθεσιν.

[1] Ἀνάλυσιν τῶν κηλίδων τούτων τῇ παρακλήσει ἡμῶν ἐποίησεν ὁ ἔγκριτος χημικὸς καὶ τέως καθηγητὴς κ. Δαμβέργης. Καὶ ἐβεβαιώθη μὲν οὕτω ἡ ὕπαρξις συνδετικῆς ὕλης ἐπὶ τῶν πετάλων τούτων, αὕτη ὅμως κατὰ τὸν κ. Δαμβέργην, ἐχρησίμευσε πρὸς συγκόλλησιν τῶν χρυσῶν τούτων κοσμημάτων ἐπὶ ἐπιφανείας μεταλλικῆς, ὡς ἀδυνάτου δῆθεν οὔσης τῆς συγκολλήσεως δι' οἱασδήποτε ὕλης τῶν κοσμημάτων τούτων ἐπὶ ξύλου. Ἡμεῖς ἐν τούτοις πειραματίζοντες συνεκολλήσαμεν ἐπὶ ξύλου ἓν τῶν πετάλων τούτων δι' ἁπλῆς **colle forte**, συνδετικοῦ δηλ. κοινοτάτου, οὗτινος παρόμοιόν τι ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς ἀρχαίους χρόνους, συνεκρατήθη δὲ τοῦτο ἐπὶ ἡμέρας ἐπὶ τῆς τοῦ ξύλου ἐπιφανείας στερεώτατα. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ κοσμήσαντες οὕτω τὰ φέρετρα δὲν ἀπέβλεπον φυσικῶς εἰς τὴν στερεότητα καὶ τὸ πολυχρόνιον τῆς συγκολλήσεως.

κλείει τὴν ὑπόθεσιν περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν ἐπὶ ὑφάσματος. Δέον ἐξ ἀνάγκης νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ταῦτα ἦσαν ἐφηρμοσμένα ἐπὶ στερεοῦ τινος σώματος. Ἀφ᾽ οὗ δὲ τὰ ἄλλα, τὰ παρεμφερῆ τὴν κατασκευήν, τοῦ αὐτοῦ τάφου κοσμήματα ἐπὶ ξύλου ἦσαν προσηρμοσμένα, ἀνάγκη εἶνε νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τὰ πέταλα ταῦτα ἐκόσμουν ἀντικείμενόν τι ἐκ ξύλου.

Βεβαιωθέντος οὕτω τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κοσμημάτων τούτων ἐπὶ ξύλου, ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμεν ποῦ καὶ πῶς διετίθεντο ταῦτα.

Ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, τὰ κοσμήματα ταῦτα ἦσαν νεκρικά, ἐχρησίμευσαν δὲ ἀποκλειστικῶς κατὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, ἑπομένως καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν ἐπὶ ξύλου ἦτο σχετικὴ πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτῶν τοῦτον. Οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται ἢ νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ κοσμήματα ταῦτα περιεκόσμουν τὰς ξυλίνας θήκας, τὰ φέρετρα δηλ. ἐντὸς τῶν ὁποίων κατετίθετο ὁ νεκρὸς ἐν τῷ τάφῳ. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ Σχλιέμαννοὐδὲν ἀναφέρει περὶ ἀνακαλύψεως λειψάνων δυναμένων νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς ξύλιναι θῆκαι, παρατηρεῖ ὅμως πολλαχοῦ ὅτι ὑπῆρχον ἐν τοῖς τάφοις τούτοις ἄκαυστα τεμάχια ξύλου καὶ σποδὸς μέλαινα. Φυσικῶς ὅμως ὁ Σχλιέμανν,ὁ δοξάζων τὰ περὶ τῆς καύσεως τῶν εἰς ὁμηρικοὺς νεκροὺς ἀνηκόντων σωμάτων τούτων, δὲν ἠδύνατο καὶ θέλων νὰ προσέξῃ καὶ νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν ὕπαρξιν ξυλίνων θηκῶν, ἄλλως τε τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀναφερόμενα περὶ ἀνευρέσεως, ὡς εἴπομεν, πολλαχοῦ ξύλων ἀκαύστων καὶ σποδοῦ μελαίνης δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἐνδείξεις τοῦ πράγματος ἀποχρῶσαι· διότι γνωστὸν εἶνε εἰς τοὺς ἀνασκάψαντας τάφους ὅτι τὸ κοινὸν ξύλον, ἐξ οὗ πάντως θὰ εἶχον κατασκευασθῆ καὶ αἱ θῆκαι αὗται τῶν μυκηναίων νεκρῶν, σηπόμενον. ἀποσυντίθεται εἰς κόνιν ὁμοιάζουσαν πρὸς τέφραν. Τὸ ὅτι δὲ οἱ μυκηναῖοι λαοί, τοὐλάχιστον οἱ ἀρχαιότεροι, ἐθάπτοντο ἐντὸς θηκῶν βεβαιοῖ ἤδη ἡ ἐν Κρήτῃ ἀνακάλυψις πηλίνων λαρνάκων [1] κατὰ τὸ σχῆμα ὁμοιαζουσῶν πρὸς τὰς ξυλίνας τοιαύτας [2].

[1] Ξανθουδίδης, Ἐφ. Ἀρχαιολογικὴ 1904 σελ. 1-60. Orsi, Urne funebri Cretesi. Mon. ant. d. Lincei. 1890. Bosanquet Annual of the Brit. School at Ath. VIII II. 18-19.

[2] Ξανθουδίδης, ἔνθ. ἀν. σελ. 14.

Καὶ ἀληθῶς ἡ ὑπὸ Ξανθουδίδου δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ ἐφημερίδι ταύτῃ ἐκ τοῦ Ἀρτσᾶ λάρναξ, σαφῶς ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῆς μαρτυρεῖ ὅτι κατεσκευάσθη κατὰ πρότυπον ξυλίνης τοιαύτης. Εἶνε δὲ ἀληθῶς καὶ φυσικὸν τὸ πρᾶγμα καὶ εὐνόητον ὅτι νεκροὶ θαπτόμενοι ἐν τοιαύτῃ πομπῇ καὶ πολυτελείᾳ ἐξετίθεντο ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἐφέροντο εἰς τὸν τάφον ἐντὸς φερέτρων. Πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἐν Κρήτῃ λαρνάκων τῆς μυκηναίας χρονικῆς περιόδου, ἐπειδὴ ἄλλοθεν οὐδαμόθεν γνωστὸν ἦτο τὸ ἔθιμον τοῦτο τῆς ταφῆς τῶν μυκηναίων ἐντὸς φερέτρων—εἰ καὶ ἡ πολλαχόθεν μαρτυρουμένη σχέσις τῶν λαῶν τούτων πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους ὤφειλε νὰ εἶχεν ὑποδείξῃ τοῦτο —πιθανὸν νὰ ἀμφέβαλλέ τις περὶ τοῦ πράγματος καὶ νὰ ἐσκέπτετο μᾶλλον περὶ εἴδους τινὸς κλίνης εἰς ἣν νὰ ἐξετίθετο ὁ νεκρός, ὡς τοῦτο συνέβαινεν ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις (πρβλ. Watzinger: Die Holzsarkophage σ. 66). Τοιαύτη τις κλίνη ἠδύνατο ἀληθῶς νὰ εἶνε κεκοσμημένη διὰ τῶν ἀνωτέρω περιγραφομένων κοσμημάτων ἀφοῦ θὰ ἦτο πάντως καὶ αὐτὴ ξυλίνη. Ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο αὐτὴ καὶ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν ταφήν; Βεβαίως οὐχί· ἐνταῦθα δὲ δὲν πρόκειται περὶ «προθέσεως» νεκροῦ, ἀλλὰ περὶ ἐνταφιασμοῦ. Ἄλλως τε μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἐν Κρήτῃ λαρνάκων τὸ ζήτημα νομίζομεν ὅτι ἐλύθη ὁριστικῶς.

Ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν πῶς διετίθεντο τὰ κοσμήματα ταῦτα ἐπὶ τοῦ ξυλίνου φερέτρου. Καὶ πάλιν εἰς τοῦτο αἱ λάρνακες τῆς Κρήτης παρέχουσιν ἡμῖν συμβολὴν λίαν χρήσιμον. Ἡ προμνημονευθεῖσα ἐξ Ἀρτσᾶ λάρναξ κοσμεῖται κατὰ τὰς ἑνούσας τὰς πλευρὰς αὐτῆς γωνίας ὑπὸ ροδακοειδῶν ἐκτύπων κοσμημάτων, ἀναλόγων πρὸς τὰ χρυσᾶ πέταλα, ἄλλη δέ τις ὑπὸ τοῦ Orsi δημοσιευθεῖσα (Perrot, ἔνθ. ἀν. σελ. 456 καὶ 568) διὰ σταυροειδῶν καὶ ἄλλων μυκηναϊκοῦ τύπου κοσμημάτων, παρεμφερῶν πρὸς τὰ ἐκ χρυσοῦ τῶν μυκηναϊκῶν τούτων τάφων. Ἰδίᾳ ὁμοιότατον πρὸς χρυσοῦν κόσμημα, συχνὰ ἀπαντῶν ἐν τοῖς μυκηναϊκοῖς τάφοις, εἶνε τὸ περιθέον ἐσωτερικῶς, ἐν εἴδει ζωοφόρου, τὸ χεῖλος τοῦ σκεύους.

Ἡ διακόσμησις αὕτη τῶν λαρνάκων τῆς Κρήτης ἐκπηγάζει φανερῶς ἐκ παρεμφεροῦς τοιαύτης ἐπὶ ξύλου, γραπτῆς εἴτε γλυπτῆς εἴτε καὶ ἄλλως ἐπιτεθειμένης. Ἀνάλογος δὲ τῆς διακοσμήσεως ταύ-

της τῶν πηλίνων λαρνάκων θὰ ἦτο πάντως ἡ τῶν σαρκοφάγων τῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Μυκηνῶν τάφων. Ὡς ἡ ἐξ Ἀρτσᾶ λάρναξ φέρει τὰ ροδακοειδῆ πέταλα κατὰ μῆκος τῶν πλευρῶν αὐτῆς, οὕτω ἠδύναντο κάλλιστα καὶ τὰ χρυσᾶ πέταλα νὰ κοσμῶσιν, ἐπικεκολλημένα, εἰς διπλοῦν καὶ τριπλοῦν στοῖχον τὰς πλευρὰς τοῦ φερέτρου. Τὰ καλούμενα διαδήματα πάντως ἐκόσμουν τὴν περὶ τὴν κεφαλήν, κυρτὴν πιθανῶς, πλευρὰν τοῦ φερέτρου, φέροντα κατὰ τὰ ἄκρα αὐτῶν καὶ κατὰ τὸ μέσον τοὺς ἀνθεμιοειδεῖς σταυροὺς τοὺς σχετιζομένους, ὡς εἴπομεν, πρὸς ἓν ἕκαστον τῶν διαδημάτων. Τὸ ἐν εἰκόνι 2 διάδημα κυρίως φανερὰν καθιστᾷ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ χρησιμοποίησιν ἐπὶ τοῦ φερέτρου. Ἐὰν καλῶς ἐξετάσῃ τις αὐτὸ θὰ παρατηρήσῃ [1] ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ἄνω αὐτοῦ παρυφῆς ἀνθεμιοειδεῖς θύσανοι εἶνε διατεταγμένοι οὕτως (εἰκ. 2 α), ὥστε νὰ καλύπτωσιν ἑκατέρωθεν τὸ ἀκρότατον χεῖλος τοῦ ξύλου. Τοιουτοτρόπως τοῦτο ἐχρησίμευε καὶ ὡς εἶδος στεφάνης περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ, ἥτις περιεβάλλετο οὕτως ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶς καταπιπτόντων τοῦ ἀνθεμίου πετάλων. Τὰ «ἡμιδιαδήματα» (εἰκ. 4-5) ἀνηρτῶντο πιθανῶς πέριξ ἑκάστου «διαδήματος» ἐν εἴδει θυσάνων, ἠδύναντο ὅμως νὰ ἔχωσι καὶ ἄλλην οἱανδήποτε θέσιν ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ φερέτρου.

Εἰκὼν 2 α.

Ἐὰν ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἀληθεύῃ, πλεῖστα ἄλλα τῶν τάφων τούτων μικρὰ κοσμήματα, φέροντα μικρὰς ὀπὰς ἢ οὐδὲν προσαρμογῆς ἴχνος, δυνατὸν εἶνε νὰ ἑρμηνευθῶσιν οὕτω. Βεβαίως ὑπάρχουσι καὶ κοσμήματα φερόμενα ἐπὶ τοῦ σώματος τῶν νεκρῶν, οἷον περόναι (Schuch. εἰκ. 225-227), ἐνώτια (Sch. εἰκ. 192-194), ψέλλια (Sch. εἰκ. 229), κτένες, δακτύλιοι κτλ. ἀλλὰ τῶν εὐτελῶν κοσμημάτων πλεῖστα πάντως τοιοῦτον θὰ εἶχον προορισμόν. Οὐ μόνον δὲ ἐκ χρυσοῦ κοσμήματα τοιοῦτον εἶχον προορισμόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἐξ ἄλλης ὕλης. Τὰ ἐν τῷ 4ῳ τάφῳ λ. χ. ἐκ πορσελάνης τεμάχια λαβῶν, τὰ πρὸς ταινίαν δετὴν ὁμοιάζοντα, (Sch. εἰκ. 265) πιθανώτατα καὶ ταῦτα ὡς λαβαὶ *κοσμηματικαὶ* (οὐχὶ πρὸς χρῆσιν) τῶν φερέτρων θὰ ἐχρησίμευσαν, διότι φέρουσιν καὶ αὗται ὀπὰς πρὸς ἔνθεσιν *ἥλων*. Ἴχνη δὲ *καθηλώσεως* μᾶλλον ἢ ἐπιρράμματος φέρουσι καὶ αἱ χρυσαῖ προσωπίδες τοῦ πέμπτου καὶ τετάρτου τάφου ὡς καὶ οἱ καλούμενοι θώρακες. Δὲν ἔχομεν εἰσέτι σχηματίσει πεποίθησιν περὶ τῆς θέσεως καὶ τούτων τῶν ἀντικειμένων ἐπὶ τῶν φερέτρων, εἰ καὶ ἡ τοιαύτη τυχὸν χρῆσις αὐτῶν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ κάλλιστα διὰ παραλληλισμοῦ πρὸς τὸν αἰγυπτιακὸν τρόπον τῆς τοιαύτης διαιωνίσεως, οὕτως εἰπεῖν, τῆς μορφῆς τοῦ θανόντος ἐπὶ τοῦ φερέτρου. Τοιαύτας δὲ ἀναλογίας ἐθίμων μεταξὺ τῶν δύο λαῶν παρατηροῦμεν καὶ ἄλλας: ἐν τῷ τρίτῳ τάφῳ λ. χ. τὰ σώματα δύο νη-

[1] Ἡ ὑπὸ Σχλιέμανν καὶ πάντων τῶν ἀναδημοσιευσάντων αὐτὸ δοθεῖσα τοῦ διαδήματος εἰκών, οὐδεμίαν παρέχει ἰδέαν τοῦ πραγματικοῦ σχήματος τοῦ κοσμήματος τούτου.

πίων περιβεβλημένα ἦσαν τὸ σῶμα ἅπαν διὰ λεπτοῦ ἐλάσματος χρυσοῦ (Schliemann. Myc. σελ. 277) ἀκριβῶς ὅπως τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ αἰγυπτιακῶν μουμιῶν νηπίων. Τὸ ἡμέτερον μουσεῖον κατέχει, ἐκ τῆς συλλογῆς Ῥόστοβιτζ προερχομένην, τοιαύτην τινὰ μουμίαν, ἐφ' ἧς καταφανῆ εἶνε τὰ ἴχνη τοῦ χρυσοῦ περιβλήματος ἐπὶ τοῦ σώματος. Ἀλλ' ἀσχέτως τοῦ τοιούτου λόγου, ἰσχυροῦ λίαν ἄλλως τε, αἱ προσωπίδες αὗται λεπτομερῶς ἐξεταζόμεναι, δεικνύουσιν ἐναργῶς ὅτι δὲν ἦσαν ἐπιτεθειμέναι ἀμέσως ἐπὶ τοῦ προσώπου, ὡς πιστεύεται. Διότι πρῶτον, ὡς εἴπομεν, αἱ ὀπαὶ παρὰ τὰ ὦτα, ἰδίᾳ τῆς ἐν τῷ πέμπτῳ τάφῳ (εἰκ. 8) ὁρατῶς μαρτυροῦσιν ὅτι προωρισμέναι ἦσαν νὰ δεχθῶσιν ἧλον, τοῦτ' αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀντιστοίχου θώρακος (εἰκ. 9). Δεύτερον, αἱ προσωπίδες αὗται ἔχουσι πᾶσαι [1] περιφερὲς περιθώριον (ὁρατὸν καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν) ἰσοπεδικῶς περιθέον τὸ πρόσωπον, ὡσανεὶ ἐφηρμόζετο τοῦτο ἐπὶ λείας καὶ ἰσοπέδου ἐπιφανείας, προέχοντος μόνου τοῦ προσώ-

Εἰκὼν 8.

Εἰκων 9.

που. Ἐὰν αἱ προσωπίδες αὗται ἐχρησίμευον εἰς κάλυψιν τῆς μορφῆς τοῦ νεκροῦ, τὸ περιθώριον τοῦτο θὰ ἦτο περιττόν, ἐν ᾧ, ἀντιθέτως, ἦτο ἀναπόφευκτον πρὸς καθήλωσιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ φερέτρου. Σημειωτέον ὅτι πάντως τὸ περιθώριον τοῦτο θὰ ἐκαλύπτετο ἐπὶ τοῦ φερέτρου εἴτε δι' ὑφάσματος εἴτε καὶ διὰ κόμης τεχνητῆς εἴτε καὶ

[1] Καὶ ἡ γενειοφόρος τοῦ πέμπτου τάφου (Sch. ἔνθ. ἀν. σελ. 295) φέρει ἄνωθεν τοῦ μετώπου καὶ περὶ τὸ γένειον ὁρατὴν τοιαύτην παρυφήν.

κατ' ἄλλον τρόπον. Ἐν τῇ αἰγυπτιακῇ τοῦ Μουσείου ἡμῶν συλλογῇ ὑπάρχει λάρναξ πηλίνη [1], ἧς τὸ κάλυμμα (εἰκὼν 11) δύναται, νομίζομεν, νὰ χρησιμεύσῃ οὐ μόνον ὡς ἔνδειξις τοῦ πιθανοῦ τῆς ἑρμηνείας ἡμῶν περὶ τῆς θέσεως τῶν προσωπίδων τούτων ἐπὶ τῶν φερέτρων, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπόδειγμα τοῦ τρόπου καθ' ὃν αὗται ἐπὶ τούτων ἐφέροντο, διότι πάντως καὶ ἡ λάρναξ αὕτη εἶνε ἀπομίμησις ξυλίνης τοιαύτης. Ὡς ἐν αὐτῇ βλέπομεν, τὸ πρόσωπον ἐξεῖχε, περιβαλλόμενον ὑπὸ πλοκάμων ταινιοειδῶν, καταπιπτόντων ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι κατὰ τρόπον τινὰ παραπλήσιον ἐκα-

Εἰκὼν 11

λύπτετο τὸ ἐξέχον περιθώριον τῶν χρυσῶν ἡμῶν προσωπίδων, θὰ ἔχωμεν σαφῆ ἰδέαν τῆς ὄψεως αὐτῶν ἐπὶ τοῦ φερέτρου, φυσικῆς ἄλλως καὶ νοητῆς. Διότι ὡς ἔχουσι νῦν αἱ προσωπίδες αὗται μόνον τὸν ἀποτροπιασμὸν προκαλοῦσι, πρᾶγμα εἰς τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν ἀπέβλεπον οἱ τὴν μορφὴν τῶν νεκρῶν αὐτῶν οὕτω διαιωνίζοντες λαοὶ ἐκεῖνοι. Χαρακτηριστικὴ λίαν ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν ταύτην εἶνε καὶ ἡ ἐκ Μουλιανῶν χρυσῆ προσωπίς, ἡ ἀνακαλυφθεῖσα ἐν Κρήτῃ ὑπὸ Ξανθουδίδου (Ἐφ. Ἀρχ. 1904 σ. 49) ἡ ὀπὰς καὶ αὕτη πρὸς ἔνθεσιν ἥλων φέρουσα, ἥτις, ὡς ἐκ τῶν μικρῶν αὐτῆς διαστάσεων (μηκ. 0,15 ὕψ. 0,010) **ἀδύνατον** ἦτο νὰ ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ

[1] Δυστυχῶς οὐδὲν γινώσκομεν περὶ τῆς προελεύσεως αὐτῆς ἀνηκούσης εἰς τὴν συλλογὴν Ῥόστοβιτς. Τοῦ εἴδους τούτου ὅμως μνημεῖα ὑπάρχουσι πλεῖστα.

προσώπου τοῦ νεκροῦ. Ὡς δὲ καὶ δι' ἐπιστολῆς του ὁ ἀνασκάψας ἀνεκοίνωσέ μοι, πεποίθησιν τὰ νῦν ἔχει, ὅτι ἦτο αὕτη καθηλωμένη ἐπὶ τοῦ φερέτρου. Τοιαύτη τις δὲ συνήθεια, καὶ ἐὰν ἐβεβαιοῦτο ὡς τηρουμένη παρὰ τοῖς μυκηναίοις, δὲν θὰ ἦτο παράδοξος ἅτε ἀναλογοῦσα, ὡς εἴπομεν, πρὸς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ κρατοῦντα. Ἡμεῖς, ἐπὶ τοῦ παρόντος, δὲν βεβαιοῦμεν τὸ πρᾶγμα, ἁπλῶς τὰς παρατηρήσεις καὶ εἰκασίας ἡμῶν ἐκφράζομεν, ἀφίεντες τὴν ἐξακρίβωσιν εἰς τὸ μέλλον καὶ τὴν τύχην. Ὁπωσδήποτε, ὡς βέβαιον ἐπὶ τοῦ παρόντος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι αἱ χρυσαῖ αὗται προσωπίδες δὲν ἐτίθεντο ἀμέσως ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ νεκροῦ, ἀλλ' ἐὰν μὴ ἐπὶ τοῦ φερέτρου πάντως ἐπὶ «περικαλύμματός τινος τοῦ σώματος» ὡς φρονεῖ ὁ Maspero (Comptes Rendus, du Cong. intern. d'archéol. 1905, σελ. 213) καὶ ὡς τοῦτο ἐπί τινων αἰγυπτιακῶν μουμιῶν παρατηρεῖται.

Καὶ ἄλλα τῶν κτερισμάτων τῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν τάφων, περίεργα καὶ ἀνεξήγητα, ἠδύναντο, ἐὰν ἀληθεύῃ ἡ περὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν φερέτρων ἑρμηνεία ἡμῶν, καθ' ὅμοιόν τινα τρόπον νὰ ἑρμηνευθῶσι. Καὶ ἐν παραδείγματι, τὰ δύο τοῦ τετάρτου τάφου μεγαλοπρεπῆ κοσμήματα: ἡ κεφαλὴ

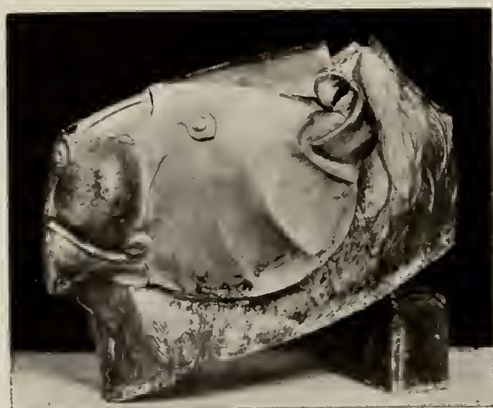

Εἰκὼν 12.

βοὸς (εἰκ. 12) καὶ ἡ λεοντοπροσωπὶς (εἰκ. 13) ἡρμηνεύθησαν μέχρι τοῦδε ὡς κοσμήματα ἢ ἐπίσημα ἀσπίδων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἑρμηνεύσαντες αὐτὰ οὕτω, ἀνεγνώριζον, ὡς ἐκ τοῦ ἀσταθοῦς αὐτῶν, τὸ ἀδύνατον τοῦ πράγματος προκειμένου περὶ ἀσπίδων πραγματικῶν, ἐδέχθησαν ὅτι πρόκειται περὶ ἀσπίδων κοσμητικῶν (Paradeschilde). Ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο παράδοξον, ἐνῷ τὰ ὅπλα *ἅπαντα* τὰ κατατεθειμένα ἐν τοῖς τάφοις τούτοις εἶνε τὰ καὶ ἐν τῷ βίῳ ἐν χρήσει, μόνον αἱ ἀσπίδες νὰ ἀποτελῶσιν ἐξαίρεσιν; Καὶ δὲν θὰ ἐπιμείνωμεν ἀποδεικνύοντες τὸ ἀδύνατον τοῦ πράγματος, καθόσον εἶνε αὐταπόδεικτον ὅτι εἰς πᾶν ἄλλο ἐχρησίμευσαν τὰ δύο ταῦτα ἀντικείμενα ἢ εἰς διακόσμησιν ἀσπίδων. Ἀλλ' ἡ λεπτομερὴς αὐτῶν ἔρευνα κατέδειξεν, ὅτι καὶ τὰ δύο ταῦτα κοσμήματα ἔχουσι λεπτὴν κατὰ τὰ ἄκρα τῆς ἐν ἐφαρμογῇ περιφερείας αὐτῶν παρυφὴν διάτρητον πρὸς ἔνθεσιν λεπτῶν ἥλων[1]. Ἡ κεφαλὴ μάλιστα τοῦ βοὸς φέρει ὄπισθεν κατὰ τὸν αὐχένα καὶ κρίκον χρησιμεύσαντα πρὸς μείζονα στερέωσιν αὐτοῦ. Τοῦτο δὲν ἔχει, ὅσον ἡμῖν γνωστόν, παρατηρηθῇ ἔτι. Εἶνε δὲ φανερὸν ἐκ τούτου ὅτι καὶ τὰ δύο ταῦτα κοσμήματα ἐχρησιμοποιήθησαν καθηλωθέντα ἐπὶ ἐπιφανείας τινὸς ***ἰσοπέδου***, πιθανῶς δὲ ξυλίνης τοιαύτης. Δὲν δυνάμεθα, φυσικῶς, νὰ ὑποστηρίξωμεν ὡς θετικὸν ὅτι καὶ

[1] Ἐπὶ τῆς ἀργυρᾶς τοῦ ταύρου κεφαλῆς τὰ τρήματα δὲν εἶνε ὁρατά, ὡς ἐκ τῆς φθορᾶς αὐτῶν τῆς ἐκ τῆς ὀξειδώσεως τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς τοῦ λέοντος εἶνε ταῦτα λίαν ὁρατά.

τὰ δύο ταῦτα κοσμήματα ἦσαν τεθειμένα ἐπὶ φερέτρων, καθόσον ἐλλείπουσιν ἡμῖν ἀναλογίαι παραπλησίου ἐθίμου [1], πιθανῆς λίαν ὅμως οὔσης, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, τῆς διακοσμήσεως τῶν ξυλίνων θηκῶν τῶν νεκρῶν διὰ διαφόρων ἄλλων χρυσῶν ποικιλμάτων, οὐδόλως παράδοξον εἶνε νὰ ἐχρησίμευσαν καὶ τὰ δύο ταῦτα κοσμήματα πρὸς τοιοῦτον σκοπόν, γνωστοῦ ἄλλως τε ὄντος ὅτι τὸ ἕτερον τῶν κοσμημάτων τούτων, ἡ κεφαλὴ τοῦ βοὸς ἡ τὸν διπλοῦν πέλεκυν φέρουσα, ἦτο παρὰ μυ-

Εἰκὼν 13.

κηναίοις λατρευτικὸν σύμβολον ἱερώτατον. Ἐξ ἄλλου δὲ φανερὸν εἶνε ὅτι καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρεθέντα πολυάριθμα ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος ὁμοιώματα τοῦ αὐτοῦ ἐμβλήματος (Schl. εἰκ. 329-330)· τὰ ὁποῖα ἦσαν βεβαίως ἐπικεκολλημένα ἐπὶ ξύλου, θὰ ἐστόλιζον, παρὰ τὴν ἀργυρᾶν κεφαλήν, μέρος τῆς λοιπῆς τοῦ φερέτρου ἐπιφανείας. Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι καὶ ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν δύο τούτων παραδόξων ἀντικειμένων δὲν ἐκφράζομεν ἢ ἁπλῆν ὑπόθεσιν.

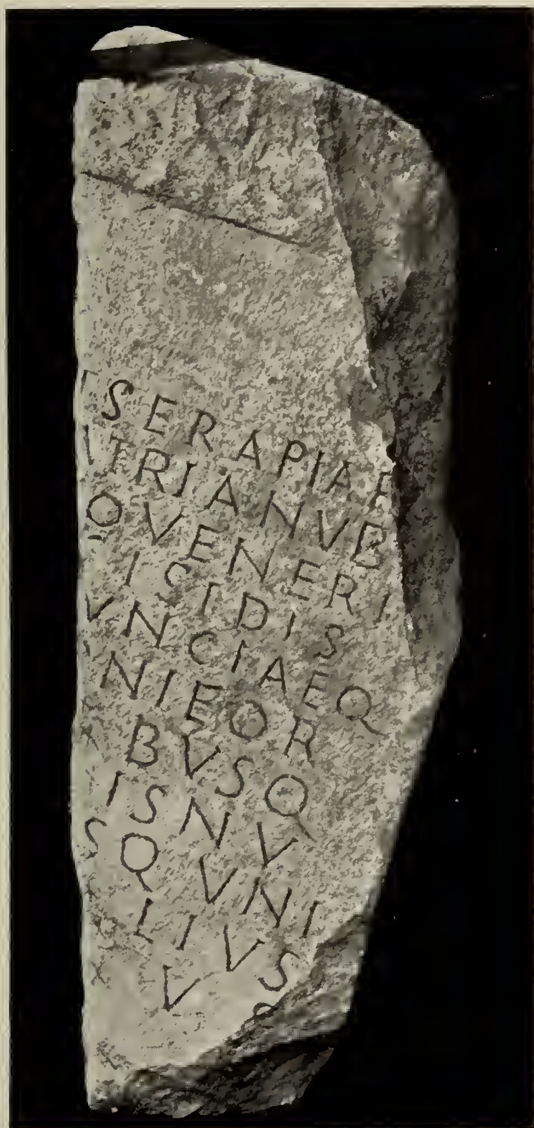
Ἐπίσης εἰκαστικῶς ἐκφράζομεν τὴν ἰδέαν ὅτι καὶ τὸ παράδοξον πεταλοειδὲς κόσμημα τοῦ τρίτου τάφου (Schuch. εἰκ. 195) τὸ εἰκονίζον θεότητα ὑπὸ φοινικοειδὲς ἀνθέμιον, τὸ ἐξηρτημένον ἀπὸ κυρτῆς ἀργυρᾶς καρφίδος ἱκανοῦ πάχους, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ κόσμημα τοιοῦτόν τινα θὰ εἶχε προορισμόν. Διότι ἀληθῶς εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐχρησίμευσεν ὡς περόνη τοῦ στήθους ἢ τῆς κεφαλῆς, ὡς ἡρμηνεύθη (Schuch. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 236). Οὔτε τὸ βάρος αὐτοῦ, οὔτε τὸ σχῆμα τοῦ ἀργυροῦ ἐμβόλου, *τοῦ αὐλακωτοῦ*, δι' οὗ ἐστερεοῦτο τοῦτο ἐπὶ ἀντικειμένου τινὸς συμπαγοῦς, ἐπιτρέπουσι τοιαύτην ἑρμηνείαν. Προφανῶς καὶ τὸ κόσμημα τοῦτο ἐστερεοῦτο ἐπὶ ξύλου, τοῦ ἀργυροῦ ἐμβόλου αὐτοῦ εἰσχωροῦντος εἰς ἀνάλογον ὀπήν, οὕτως ὥστε μόνον τὸ χρυσοῦν κόσμημα νὰ ἐξέχῃ τῆς δι' αὐτοῦ κοσμουμένης ἐπιφανείας, καθηλούμενον, ἐπὶ πλέον, διὰ δύο λεπτῶν ἥλων ὧν τὰ ἴχνη ὁρατὰ ἔτι ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κοσμήματος.

Εἰς μεταγενεστέρους ἑλληνικοὺς ἔτι χρόνους ἀπαντᾷ τις τόσας ἀναλογίας διακοσμήσεως ξυλίνων σαρκοφάγων διὰ *προσθέτων*, παρεμφερῶν πρὸς τὰ μυκηναϊκὰ ταῦτα, κοσμημάτων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, ζῴων λ. χ., ἀνθρωπίνων μορφῶν, ἰχθύων, γρυπῶν κ.τ.τ., ὥστε ἐὰν ἐπετρέπετο συσχέτισις αὐτῶν ἡ ὑπόθεσις ἡμῶν περὶ τῆς χρήσεως τῶν ἀνωτέρω μυκηναϊκῶν κοσμημάτων, ὡς διακοσμητικῶν τῶν ξυλίνων σαρκοφάγων, δὲν θὰ εἶχεν ἀνάγκην ἄλλης ὑποστηρίξεως, διότι ἤρκει νὰ παραβάλῃ τοὺς σαρκοφάγους ἐκ Kertsch (Wantzinger, ἔνθ' ἀνωτ. ἀριθ. 32. 33) ὅπως πεισθῇ περὶ τοῦ πράγματος. Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ αἱ ἀναλογίαι αὗται, προκειμένου περὶ νεκρικῶν ἐθίμων, ὧν πολλάκις ἡ τήρησις διεσκέλισεν αἰῶνας ὅλους, ὤφειλον ἴσως νὰ μὴ μείνωσιν ἀμνημόνευτοι.

Β. Στάης

[1] Ἴσως ἠδυνάμεθα νὰ ἐπικαλεσθῶμεν πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης, τὰς ἐπὶ αἰγυπτιακῶν σαρκοφάγων εἰκόνας τοῦ πτερωτοῦ ἡλίου καὶ ἄλλων θεοτήτων, ἐὰν μὴ ἐκινδύνευεν ἡ σύγκρισις αὕτη νὰ θεωρηθῇ λίαν τολμηρά.

ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΕΚ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

Ἡ ἐν τοῖς ἄνω εἰκὼν παριστᾷ τὴν ἐν σελ. 209 τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ 1905 ἐξ ἀντιγράφου τοῦ κ. Γ. Ζηκίδου ἐκτυπωθεῖσαν λατινικὴν ἐκ Λαρίσης ἐπιγραφήν. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι, ἐάν τις παραβάλῃ τὸ προκείμενον ἀπεικόνισμα πρὸς τὸ ἀντίγραφον ἐκεῖνο, δὲν θὰ εὕρῃ περιττὴν τὴν νέαν ἔκδοσιν.

Ἐγένετο δὲ ἡ εἰκὼν αὕτη κατὰ φωτογράφημα ἀποσταλὲν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ πρώην μὲν Διευθυντοῦ διδασκαλείου, νῦν δὲ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου, ὅστις καὶ ἔκτυπον ἅμα καὶ ἀντίγραφον ἀκριβέστατον τῆς ἐπιγραφῆς προσαπέστειλε καὶ παρατηρήσεις τινὰς χρησιμωτάτας ἀνεκοινώσατο ἡμῖν, ἐφ' οἷς ἅπασι μεγίστη ἔστω χάρις τῷ λογίῳ καὶ φιλοτίμῳ ἀνδρί.

Ἀναγνωστέα δ' ἡ ἐπιγραφὴ καθ' ἡμᾶς ὧδε [1]:

J(ovi) Serapi A(ugusto), P-
atri Anub*i*
Deo, Veneri
et Isidi s(acrum)
p(ondo) unciae Q(uinque)
*Daemo*ni eor(um)
*Laribu*sq(ue)
magnis nu
*minibu*sq(ue) uni-
versis. . . .lius
. . . . . . v(otum) s(olvit)

Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ἡ ἐπιγραφὴ δηλοῖ «ἀνάθημα ἀργυροῦν ἢ χρυσοῦν [2] πέντε (;) ὀγκιῶν βάρος ἕλκον καθιερωμένον Διὶ Σαράπιδι Σεβαστῷ, πατρὶ Ἀνούβιδι θεῷ, Ἀφροδίτῃ καὶ Ἴσιδι, τῷ δαίμονι αὐτῶν καὶ τοῖς Λάρησι τοῖς μεγάλοις καὶ τοῖς θεοῖς σύμπασι ὑπό τινος, οὗ τὸ ὄνομα εἰς lius ἔληγεν, εὐχὴν ἐπιτελοῦντος».

[1] Ὅσα μὲν ἀρχῆθεν ἦσαν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ συντομίας χάριν παραλελειμμένα, ἐνεκλείσαμεν ἐντὸς παρενθέσεως, ὅσα δὲ ὕστερον ἐξαφανισθέντα ἐξ εἰκασίας ἀνεπληρώσαμεν, διὰ πλαγίων ἐδηλώσαμεν γραμμάτων.

[2] Ἐάν, ὡς εἰκάζομεν, ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μὴ ἐμνημονεύετο τὸ ἐξ οὗ τὸ ἀνάθημα μεταλλικόν, τότε πιθανώτερον εἶναι ὅτι τοῦτο ἦτο ἀργυροῦν.

Στ. 5. Τὸ τελευταῖον γράμμα Q οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ δηλοῖ ἢ τὸ ποσὸν τῶν ὀγκιῶν, τ. ἔ. quinque. Ἠδύνατο δὲ τὸ γράμμα τοῦτο νὰ τεθῇ πρὸς δήλωσιν τοῦ quinque, ὥςπερ τίθεται πρὸς δήλωσιν τοῦ quinquennalis, τοῦ Quintus κ.τ.τ.

Στ. 6. Ἐπειδὴ τὸ πρὸ τοῦ *ni* γράμμα ἦτο πάντως O [1], καθ' ἃ τό τε φωτογράφημα καὶ τὸ ἔκτυπον δηλοῖ καὶ ὁ Ἀρβανιτόπουλος ἀποφαίνεται, οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθην προσφορώτερον πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων νὰ εἰκάσω ἢ τὸ Daemoni τ. ἔ. Genio. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Genius μνημονεύεται ἐνταῦθα, οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον. Διότι καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς μνημονεύεται ὁ Genius τοῦτο μὲν σὺν τοῖς Λάρησιν, οἷον Dessau 3604. 3605. 3617. 3623. 3641. 3666 (Genio Larum) κ. ἄ. τοῦτο δὲ σὺν τοῖς Αἰγυπτίοις θεοῖς, οἷον Dess. 4400, τοῦτο δὲ σὺν ἀμφοτέροις, οἷον Orell 1894. Ὡσαύτως οὐδ' ἡ μνεία Genii deorum εἶναί τι ἀήθες, ἐπειδὴ μνημονεύεται Genius Jovis C. I. L. IX, 3513 (=lex vicana Furtensis) κ. ἄ. Πρβλ. Minucius Felix Octav. 29, 7: et est eis tutius per *Jovis genium* peierare quam regis. Τέλος ὅτι ἀντὶ τοῦ Genio κεῖται daemoni οὐδὲ τοῦτο θαυμαστόν. Διοτι καὶ κατὰ παλαιὰς μαρτυρίας καὶ ἐκ πραγματικῶν τεκμηρίων ἀσφαλῶς συνάγεται ὅτι τοῖς παρὰ Ρωμαίοις geniis ἀντεστοίχουν παρ' Ἕλλησιν οἱ *δαίμονες* (Ἰδὲ περὶ τούτου τὰ τοῦ Gerhard: über Wesen, Verwandtschaft und Ursprung der Dämonen und Genien ἐν Abhandlungen der K. Akademie der Wissenchaften zu Berlin 1852 Philol. histor. Abhandl. σελ. 237 ἑ.). Σαφέστατα τοῦτο δηλοῖ τὸ προειρημένον χωρίον τοῦ Μινουκίου Φήλικος, ἔνθα πρὸ τῶν ἤδη μνημονευθέντων κεῖται: sic eorum *numen* vocant, ad imagines supplicant, *genium* id est **daemonem** eorum implorant. Τούτου τεθέντος οὐδαμῶς ἀπίθανος εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ὅρου *δαίμων* ἀντὶ τοῦ λατινικοῦ *Genius* ἐν ἐπιγραφῇ Λατινικῇ μὲν ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι γεγραμμένῃ. Τοιοῦτοι ἑλληνισμοὶ ἐν Λατινικαῖς ἐπιγραφαῖς Ἑλληνικῶν ἢ Ἑλληνιζουσῶν, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀλλοίων χωρῶν ἀπαντῶσι καὶ ἄλλοι, οἷον Stolarchns = praefectus classis Romanae ἐν Orelli 6870 spirarches = magister collegii (Orell. 2358), logista(es) = curator (Or. 798). Caelesti Uraniae (Or. 1944), speleum ἢ spelaeum (Dessau 4223-4226), cline (Dessau 4394), mesonyctium (Or. 2322), petram tauroboliatam (Or. 2326), Serapi Pantheo (Des. 4401) ἵνα παραλίπω τὸ taurobolium, navarchus, trierarchus κ. ἄ. τ.

Στ. 7, 8. Laribusque magnis. Καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς συνάπτονται τοῖς Αἰγυπτίοις θεοῖς οἱ Λάρητες, οἷον Dessau 372. Προσαγορεύονται δὲ οἱ Lares συχνότατα Augusti, ὃ ὅμως δὲν ἀνεπλήρωσα ἐνταῦθα τοῦτο μὲν διότι δὲν ἐφάνη μοι πιθανὸν ὅτι ἓξ ἦσαν τὰ ἐλλείποντα γράμματα (August-), τοῦτο δὲ διότι ἀνωτέρω ἡ προσηγορία αὕτη ἐδηλώθη διὰ μόνου τοῦ ἀρκτικοῦ γράμματος A (Serapi A). Εὕρηται δὲ τὸ Laribus magnis Dessau 3632.

Στ. 9. Uni*versis* ἀνεπλήρωσεν ὁ Ἀρβανιτόπουλος.

Στ. 10. Πρὸ τοῦ V. S. ἔκειτο ἴσως ἤτοι τὸ *cognomen* τοῦ ἀναθέντος ἢ τὰ γράμματα L. M. (libens merito ἢ meritis) τὰ ἐν ταῖς ἀναθηματικαῖς ἐπιγραφαῖς συνήθως κείμενα.

Ἀθήνησι τῇ 27 Δεκεμβρίου 1906

Σ. Βασης

[1] Ἀναμφιβόλως δὲ οὐχὶ I, διὸ καὶ ἀποκλείεται, ὅπερ ἐν τῷ προηγουμένῳ τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος τεύχει ᾔκασα, numini.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΚ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

(Πίναξ 4)

Ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Παπαβασιλείου ἐνήργησεν ἐπανειλημμένας ἀνασκαφὰς ἐν Εὐβοίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1900-1904 ἐντολῇ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἧς σύμβουλος τυγχάνει. Κατὰ ταύτας ἀνεσκάφησαν διάφορα οἰκοδομήματα, πλεῖστοι δὲ τάφοι ἐν διαφόροις ἀγροῖς παρὰ τὴν Χαλκίδα, ἰδίως ἐν τοῖς Ν. Δρόσου καὶ χήρας Τουλούμη, ἀνήκοντες, ὡς ἐκ τῶν κτερισμάτων ἐξάγεται, εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους εἰς τὸν Γ´ δηλ. καὶ Β´ π. Χ. αἰῶνα. Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων λεπτομερέστατα διέλαβεν ὁ κ. Γ. Παπαβασιλείου ἐν τοῖς «Πρακτικοῖς» τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας τῶν ἐτῶν 1900, 1901 καὶ 1902 [1], ἐκτὸς δὲ τῶν χρυσῶν, ἅτινα ὁ ἴδιος πρόκειται νὰ ἐκδώσῃ, τῶν λοιπῶν πάντων εὑρημάτων λίαν εὐγενῶς παρέσχεν ἡμῖν τὴν ἄδειαν τῆς δημοσιεύσεως, ἐφ᾽ ᾧ καὶ δημοσίᾳ αὐτῷ χάριτας ὁμολογοῦμεν.

Τῶν κτερισμάτων τούτων τὰ πλεῖστα εἶνε πήλινα, κόραι ἰδίως, διαφόρων σχημάτων ἀγγεῖα καὶ σκύφοι, τρεῖς δὲ μόναι κεφαλαὶ ἐκ μαρμάρου, κατάκεινται δέ, μετενεχθέντα ἐκ Χαλκίδος, ἐν τῷ ἡμετέρῳ Ἐθνικῷ Μουσείῳ, ἔνθα τῇ ἀδείᾳ καὶ εὐγενεῖ ἐπιμελείᾳ τοῦ διευθύνοντος τοῦτο ἐφόρου κ. Βαλερίου Στάη, ἠδυνήθημεν ἀνέτως νὰ μελετήσωμεν καὶ συνοπτικῶς ἐν τοῖς ἑξῆς περιγράψωμεν ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν εἰδωλίων:

ΕΙΔΩΛΙΑ

Ἀριθμ. 1 (εἰκ. 1). ***Εἰδώλιον*** πήλινον γυναικείας μορφῆς παριστῶν κιθαρῳδὸν ὕψ. 0,19. Χρωματισμὸς ῥοδόλευκος, διατήρησις ἀρίστη. Ἵσταται ὀρθία κρατοῦσα διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς πλῆκτρον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς μεγάλην σχετικῶς λύραν. Ἡ κόμμωσις αὐτῆς ἐνθυμίζει τὸν Apollino τῆς Φλωρεντίας, τὸν Ἀπόλλωνα Κιθαρῳδόν, τὴν ὀκλάζουσαν Ἀφροδίτην, τὴν Ἀρτέμιδα τοῦ Βατικανοῦ, τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Belvedere κλπ. κλπ., ἀνερχομένη καὶ συμπλεκομένη πρὸς τὰ ἔμπροσθεν εἰς «κρώβυλον» ἢ «κόρυμβον», ὡς ὀνομάζεται τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κομμώσεως, εἶνε δὲ βεβαμμένη διὰ βαθέως ἐρυθροῦ χρώματος [1].

Ἡ περιβολὴ αὐτῆς εἶνε ὁ συνήθης ποδήρης ἰωνικὸς χιτών, συνεχόμενος δὲ διὰ πορπῶν ἄνω ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ διὰ ζώνης κάτωθεν τῶν μαστῶν, σχηματίζων περὶ τὴν ὀσφὺν τὸν γνωστὸν «κόλπον». Ἐλλείπουσιν ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος καὶ ὁ δεξιὸς βραχίων μέχρι τῆς ὠλένης, συμπληρωθεὶς διὰ γύψου, ἐπίσης καὶ τὸ ἕτερον κέρας τῆς λύρας.

Ἀριθμ. 2. ***Εἰδώλιον*** γυναικείας μορφῆς, ὕψ. 0,17. Παριστᾷ κιθαρῳδὸν ἐπὶ δίφρου καθημένην, τοὺς δὲ πόδας ἐπὶ σκίμποδος στηρίζουσαν. Ὅτι ἀπεικόνιζε κιθαρῳδὸν γίνεται δῆλον ἐκ τῆς διαθέσεως τῶν βραχιόνων καὶ ἐκ μικρᾶς ὀπῆς ἐπὶ τοῦ μηροῦ, εἰς ἣν θὰ ἐνεσφηνοῦτο ἡ βάσις τοῦ ὀργάνου, ὅπερ θὰ ἦτο ἡ γνωστὴ ἡμῖν λύρα.

Ἡ μικρὰ κιθαρῳδὸς φέρει χιτῶνα ποδήρη, ἐπ᾽ αὐτοῦ δὲ ἱμάτιον, ὅπερ καλύπτον τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, εἶτα ἀναρρίπτεται δι᾽ ἑνὸς τῶν ἄκρων του, ὡς συνήθως, ἐκ τῶν ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου. Ἐπὶ τῆς κόμης, ἥτις εἶνε κρώβυλος ὅμοιος πρὸς τὸν τοῦ πρώτου εἰδωλίου (εἰκ. 1), φέρει στέφανον δάφνης. Χρωματισμοὶ δὲν διετηρή-

[1] Τὰ εὑρήματα πάντα σχεδὸν ἀναγράφονται ἐν τοῖς τοῦ ἔτους 1900 σελ. 61-64.

[1] Stackelberg. Gräber der Hellenen II. LXIX. Heuzey, Monum. publ. 1896 σ. 7.

θησαν ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων ἢ τὸ λευκόν, ὅπερ δὲν ἦτο χρῶμα, ἀλλὰ τὸ γενικὸν ἐπίχρισμα τῶν εἰδωλίων, ἐπὶ δὲ τῆς κόμης τὸ ἐρυθρόν. Περὶ τὸν καρπὸν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς φέρει ψέλλιον.

Τὸ εἰδώλιον τοῦτο εἶνε ὡς καὶ τὸ προηγούμενον τέχνης ἀρίστης. Τὸ προκείμενον ὑπέστη μεγάλην φθοράν, ἀποκρουσθέντων τῶν ἄνω ἄκρων, τῆς δεξιᾶς παρειᾶς μετὰ τοῦ ὠτὸς κλπ. [1] (εἰκὼν 3).

Θαυμασίως διατηρουμένη κιθαρίστρια εἶναι καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 5103 τοῦ ἡμετέρου Μουσείου. Ἰδίως διετηρήθη ἐντελῶς ἀρτία ἡ λύρα.

Ἀριθμ. 3. Ἑτέρα κιθαρῳδός, ἐπίσης καθημένη ὕψ. 0,15 μὲ χιτῶνα καὶ ἱμάτιον καλύπτον τὰ ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ τὸ ὄπισθεν τοῦ σώματος. Ἡ μορφὴ τελείως ἐφθαρμένη. Διατηρεῖ δ' ὅμως ζωηροτάτους χρωματισμοὺς καὶ ποικίλους, οἷον βυσσινόχρουν κόμην, χείλη ἐρυθρά, λύραν κιτρίνην (πρὸς ἀπομίμησιν τοῦ χρυσοῦ).

Παρ' αὐτὴν ἵδρυται κίων πράσινος μὲ ἐρυθρὸν κιονόκρανον ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ [2].

Ἀριθμ. 4 (εἰκ. 2). Περιεργότατον εἰδώλιον (ὕψ. 18), παριστῶν κόρην καθημένην ἐπὶ θρόνου, κεκλιμένην δὲ πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲ τὴν δεξιὰν προτεταμένην ἄνωθεν μικρᾶς τραπέζης (τρίποδος), ἐφ' ἧς εἶνε ἑτοίμη νὰ ῥίψῃ τοὺς ἐπὶ τῆς ὑπτίας χειρὸς κρατουμένους ἀστραγάλους ἢ πεσσούς. Τὸ εἰδώλιον τοῦτο εἶνε συγχρόνως καὶ ἀγγεῖον ἐκ τῶν διὰ μύρα χρησίμων **ληκύθων** [3], ὡς ἐμφαίνει ὁ ὄπισθεν καὶ ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς προέχων λαιμὸς τοῦ ἀγγείου μετὰ τῆς λαβῆς. Πάντη ὅμοιον κέκτηται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. *2048* τὸ ἡμέτερον ἐθνικὸν Μουσεῖον.

Τὸ ὄπισθεν ἔρεισμα τοῦ θρόνου σχηματίζεται ὡς κόγχη, εἰς τὰ κάτω ἄκρα τῆς ὁποίας εἶνε προσκεκολλημένοι μικροὶ ῥόδακες. Τὸ ὅλον ἀγγεῖον μετὰ τῆς ἀστραγαλιζούσης φέρεται ἐπὶ τετραγώνου βάσεως.

Περίεργος καὶ ἡ κόμμωσις τῆς κόρης, διήκουσα οὐχὶ ὡς συνήθως ἐπιμήκης καὶ πρὸς τὰ ὄπισθεν,

[1] Πρβ. Winter, Die Ant. Ter. II σελ. 110. Louvre. Revue de l'art 1897, σελ. 19. Revue archéologique 1899 σελ. 12. Cartault, terres cuites II Coll. Lecuyer πίν. XL ἀρ. 4 καὶ 5 καὶ XXXIX 1, 2. Anthologie Palatine T. I κεφ. V, 139. Ἐπίγραμμα εἰς κιθαρῳδόν.

[2] Πρβ. Winter σελ. 132 καὶ 138 ἀριθ. 8.

[3] Ἀθην. IV, 3, 129. Ξεν. Συμποσ. 2, 3. Treu, Griech. Thongefässe (35 Winckelm. 1875) καὶ Six, Revue archéol. 1897 II σ. 162.

ἀλλ' ἀνορθουμένη ὡς εἰ ἔφερε κράνος. Περὶ τὴν κεφαλὴν σῴζονται ἴχνη βαθείας αὔλακος, πιθανὸν ἐκ ταινίας [1]. Ἡ περιβολὴ αὐτῆς συνίσταται εἰς ἁπλοῦν χιτῶνα ἀφίνουσα γυμνὰ τὸν δεξιὸν μαστὸν καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα.

Ἡ παράστασις ἀστραγαλιζουσῶν εἶνε συνηθεστάτη ἐν τοῖς ἀρχαίοις μνημείοις καὶ ἰδίως ἐν εἰδωλίοις [2]. Οἱ ἀστράγαλοι εἶχον φαίνεται καὶ θρησκευτικὴν σημασίαν. Ὁ Πολύγνωτος παρέστησε τὰς θυγατέρας τοῦ Πανδάρεω ἀστραγαλιζούσας ἐν Ἅδου (Παυσ. X, 30. 1).

Ἀριθμ. 5. *Κροταλίζουσα* (ὕψ. 0,11). Κόρη φέρουσα ποδήρη χιτῶνα, κάτωθεν ὀλίγον τι ἐκ τῆς κινήσεως ἀναρριπιζόμενον εἰς ἔνδειξιν ὀρχήσεως. ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει πόλον, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ κρόταλον. Ἡ ἀριστερὰ ἐλλείπει. Ἴχνη λευκοῦ ἐλάχιστα.

Ἀριθ. 6. Ὅλως τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ἄνω, ἀλλ' ἄνευ κεφαλῆς καὶ χειρῶν [3].

Φαίνεται ὅτι ἡ ὄρχησις αὕτη ἦτο θρησκευτικὴ καὶ δὴ νεκρική. Πρβ. τάφους Καπύης ἐν Bolletino Napolitano nov. ser. II Πίν. 4.

Ἀριθμ. 7. *Αὐλητρίς.* (Ὕψ. 0,20). Κόρη μὲ ποδήρη χιτῶνα, τὰς χεῖρας προτεταμένας ἐπὶ ταὐτὸ ὡσεὶ κρατοῦσά τι, βεβαίως αὐλούς, ὡς εἰκάζομεν ἐξ ἀπείρων ὁμοίων παραστάσεων.

Ἀριθμ. 8. Ὅμοιον. (Ὕψ. 0,20). Ἐλλείπει ὁ δεξιὸς βραχίων ἀπὸ τοῦ ὤμου, κεχρωματισμένον τὸ ὅλον λευκὸν διακοπτόμενον ἀνὰ διαστήματα ὑπὸ ἰσχρόων ταινιῶν· κόμμωσις εἰς κρώβυλον ἀπολήγουσα, ἐρυθρὰ δέ. Τέχνη καλή.

Ἀριθμ. 9. Μικρὸν εἰδώλιον ὕψ. 0,12, παριστῶν ἀνδρικὴν μορφὴν μὲ κωνοειδὲς κάλυμμα, φρυγικὸν πῖλον, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, γυμνὸν δὲ καθ' ὅλον τὸ σῶμα καὶ τὰς χεῖρας ὁριζοντίως ἐκτεταμένας. Πρόκειται περὶ **κυβιστοῦ** ἢ **κυβιστητῆρος**, οἵων διεσώθησαν πλεῖστα παραπλήσια εἰδώλια, πρβ. Winter σελ. 157-158. Ἐν τῷ Ἐθν. Μουσείῳ ὑπάρχει ὅμοιον μὲ βραχὺν χιτῶνα ὀρχηστοῦ.

[1] Περὶ τῆς κομμώσεως πρβ. τὰ τοῦ Δικαιάρχου (Fr. Hist. Gr. T. II, 259) «τὸ δὲ τρίχωμα ξανθόν, ἀναδεδεμένον μέχρι τῆς κορυφῆς, ὃ δὴ καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ***λαμπάδιον***». Νομίζομεν ὅτι ἀκριβῶς τοιοῦτόν τι ἔχει καὶ ἡ ἡμετέρα Ἀστραγαλίζουσα. Πρβ. Stackelberg, Gräber des Hellenen π. XXIX. Παυσ. X, 25, 10.

[2] Πρβ. Winter σελ. 134-135, ὁμοιότατον δὲ σελ. 199.

[3] Ὅμοια παρὰ Winter σελ. 156-177 κλπ.

Ἀριθμ. 10 (εἰκὼν 5). *Κυβίστρια ἢ κυβιστήτρια* (ὕψ. 0,09) θαυμασίως διατηρηθεῖσα μετὰ τοῦ κάτωθεν ἐντελῶς ἀνεξαρτήτου πηλίνου δίσκου ἢ σκαφίου. Ἔχει τὸ σῶμα ἀνεστραμμένον πρὸς τἄνω μὲ τοὺς πόδας τείνοντας νὰ ψαύσωσι τὴν κεφαλήν, ἵν' ἀποτελεσθῇ κύκλος, ὡς εἴθισται παρὰ τοῖς κυβισταῖς. Τὸ ὅλον κομψότατον καὶ καλλίστης τέχνης, ἐνθυμίζον δὲ τοὺς ἐν τῷ *Συμποσίῳ* τοῦ Πλάτωνος, οἵτινες «κυβιστῶντες εἰς ὀρθὸν τὰ σκέλη περιφερόμενοι κυβιστῶσι κύκλῳ» καὶ τὴν παρ' ***Εὐθυδήμῳ*** «ἐς μαχαίρας» κυβιστῶσαν καὶ τὸ «εἰς τὰ ξίφη κυβιστᾶν» παρὰ Ξενοφῶντι (Συμπ. 2, 11), πλὴν ὅτι ἀντὶ μαχαιρῶν ἢ ξιφῶν ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν σιδηρᾶν μὲ αἰχμηρὰς ἀκωκὰς κάτωθεν στεφάνην, ἐφ' ἧς ἐκτελεῖ μετὰ θαυμαστῆς ἐπιδεξιότητος τἀκροβατικὰ αὐτῆς τεχνάσματα ἡ ἡμετέρα κυβιστήτρια [1].

Διατί τὰ ἀναθήματα ταῦτα ἐνεκλείοντο ἐντὸς τῶν τάφων νεαρῶν προσώπων ἀποδεικνύει καὶ τὸ ἀρχαῖον ἔθιμον καθ' ὃ αἱ κόραι πρὸ τοῦ γάμου των ἀφιέρουν ταῦτα εἰς τὴν Ἄρτεμιν ἢ ἄλλην τινὰ θεὰν προστάτιδά των· τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ τὸ

Εἰκὼν 1. Εἰκὼν 2. Εἰκὼν 3. Εἰκὼν 4.

ἑξῆς ἐπίγραμμα (Ἀνθολ. Παλ. VI, 280) ***Εἰς Ἄρτεμιν.***

«Τιμαρέτα πρὸ γάμοιο τὰ τύμπανα, τήν τ' ἐρατεινὴν
σφαῖραν, τόν τε κόμας ῥύτορα κεκρύφαλον,
τάς τε κόρας, Λιμνᾶτι, κόρῃ κόρα ὡς ἐπιεικές,
ἄνθετο, καὶ τὰ κορᾶν ἐνδύματ', Ἀρτέμιδι».

Ὥστε τἀντικείμενα ταῦτα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶχον θρησκευτικήν, ὡς ἄλλα τινὰ ἐν τοῖς τάφοις ἐγκλειόμενα ἀντικείμενα, ἔννοιαν, ἀλλ' ἀπέκτων τοιαύτην καθ' ἣν στιγμὴν ἀφιεροῦντο εἰς θεότητά τινα ἢ ἐνεκλείοντο ἐντὸς τοῦ τάφου προσφιλοῦς νεκροῦ. Θαυμασίως ἑρμηνεύει τὴν συνήθειαν ταύτην ὁ C. Hutton, the use and meaning of the statuettes Greek Bronzes by A. Murray London, 1898. Μὴ λησμονῶμεν δὲ οἵαν σχέσιν εἶχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὡς καὶ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ καὶ σήμερον ἔτι ὁ θάνατος καὶ ἡ ταφὴ νεαρᾶς κόρης πρὸς γαμήλιον πομπήν. Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν θεσπεσίαν ᾠδὴν τῆς Ἀντιγόνης: «*Ὦ τύμβος, ὦ νυμφεῖον! . .*».

[1] Πρβ. Winter σελ. 160.

Ἀριθμ. 11 (εἰκ. 6). *Νευρόσπαστον* ὕψ. 0,18 μὲ φρυγικὸν πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Οἱ βραχίονες καὶ οἱ πόδες περιαιρετοί, προσαρμοζόμενοι διὰ νήματος ἢ σύρματος. Τὸ ἡμέτερον Μουσεῖον κέκτηται ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν ἐκ Μυρίνης εἰδωλίων πολλὰ ὅμοια.

Εἶνε γυναικεία μορφὴ μὲ λευκὸν ἐπίχρισμα ἐπὶ τοῦ σώματος [1].

Ἀριθμ. 12. *Γυναικεία μορφὴ* ἐπὶ τράγου (ὕψ. 0,16), ἐντὸς πέπλου περιειλημένη καὶ μὲ καλύπτραν καὶ στεφάνην ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι τὸ εἰδώλιον παριστᾷ ***Ἀφροδίτην τὴν Ἐπιτραγίαν***. Διατήρησις μετρία· ἐλλείπουσιν οἱ πόδες αὐτῆς ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν κνημῶν. Ἡ ὄψις λίαν ἐφθαρμένη. Ἴχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος πολλαχοῦ ἐπὶ παντὸς τοῦ εἰδωλίου, κιτρίνου δὲ χρώματος ἐπὶ τῆς κόμης ὡς «χρυσέης Ἀφροδίτης». Ἐρυθρά τινα στίγματα σώζονται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ τράγου [1].

Πρβ. τὸ ἐν τῷ ***Ἐθνικῷ Μουσείῳ*** ἐν σχήματι ἀναγλύφου ὑπ' *ἀρ. 5659*. Φέρει μέγα στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὁ δὲ τράγος ὀρθοῦται ἐπὶ τῶν δύο ὄπισθεν ποδῶν.

Ἀριθμ. 13. Γυνὴ ἐπὶ νήσσης (Ἀφροδίτη;) περιβεβλημένη ἱμάτιον (ὕψ. 0,13). Ἐλλείπει ἡ κεφαλὴ τοῦ ζῴου. Φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πόλον (;). Ἴχνη χρώματος ἐρυθροῦ [2].

Εἰκὼν 5.

Εἰκὼν 6.

Ἀριθμ. 14 (εἰκ 4). ***Ἔρως ἐπὶ ἵππου*** (ὕψ. 0,09). Ἐλλείπει ἡ κεφαλή, ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ καὶ μέρος τῆς δεξιᾶς. Ὀλίγα ἴχνη χρωματισμοῦ κατὰ τὰ ἄνω. Ὁ ἔρως φέρει χλαμύδα καὶ κάτωθεν χιτῶνα, ἔχει δὲ τοὺς μηροὺς γυμνοὺς ὡς καὶ τοὺς πόδας. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ τὰς ἡνίας τοῦ ἵππου, ὅστις σπεύδει ἐν τροχασμῷ.

Πλεῖστοι τοιοῦτοι ἔφιπποι ἔρωτες εὕρηνται ἐν τοῖς Κυρηναϊκοῖς εἰδωλίοις [3].

Ἀριθμ. 15 (εἰκ. 7). ***Ἔρως ἐπὶ κύκνου*** παρὰ κεφαλὴν σατύρου· ὕψ 0,10. Ὁ ἔρως παρίσταται ὀκλάζων γυμνὸς ἐπὶ τοῦ κύκνου, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς συλλαμβάνων ἐντὸς τῆς πυγμῆς τὴν ῥῖνα τοῦ σατύρου, ὅστις ἐν σχήματι τετραγώνου Ἑρμοῦ ἀπολήγει κάτωθεν εἰς τετράγωνον κίονα.

Χρωματισμός: ὁ παῖς, ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ κίων τοῦ σατύρου ζωηρῶς ἐρυθρά, ὁ δὲ κύκνος λευκός. Ὁ τελευταῖος ἀνέχων τὸν τράχηλον φαίνεται καὶ αὐτὸς ὡσεὶ κράζων πρὸς τὸν σάτυρον. Διατήρησις καὶ τέχνη καλή [2].

[1] Πρβ. Winter I σελ. 165-171. Conze, die attische Grabreliefs Πίν. CLV ἀρ. 814 καὶ 817 κλπ.

[2] Πρβ. Winter 193.

[3] Πρβ. Winter σελ. 299-303

[1] Πρβ. Winter σελ. 179. Ὁμοιότατον ἐν Πετρουπόλει, Ermitage 109.

[2] Πρβ. Winter II σελ. 313.

Ὁ Heuzey, ὡς καὶ εἰς πλείστας ἄλλας παραστάσεις, καὶ εἰς ταύτην διαβλέπει θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Ἡ νῆσσα ἦτο ἱερὸν ζῷον τῆς Ἑρκύνης-Δήμητρος. Ἡ παράστασις αὕτη, πλειστάκις ἀπαντῶσα, φαίνεται ἀντίγραφον περιφήμου τινὸς ἔργου τοῦ γλύπτου καὶ χαλκουργοῦ Βοήθου, ὅστις πολλὰ τοιαῦτα θέματα παιδικὰ ἐξειργάσθη, ὡς τὸν περίφημον «Παῖδα μετὰ νήσσης», οὗ πλεῖστα ἀντίτυπα περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Πιθανὸν τὰ μετὰ παίδων συμπλέγματα ταῦτα νὰ ἐχρησίμευον πρὸς διακόσμησιν δημοσίων κρηνῶν, ὡς καὶ σήμερον εἴθισται. Ὁπωσδήποτε τὸ ἡμέτερον εἰδώλιον ἀνήκει ἀκριβῶς εἰς τὴν περίοδον ἐκείνην τῆς τέχνης κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους, καθ' ἣν παρὰ τὰς δραματικὰς καὶ μυθικὰς συνθέσεις, ὡς τὰς τοῦ Μεγάλου Βωμοῦ τῆς Περγάμου, οἱ καλ-

Εἰκὼν 7.

λιτέχναι ἠσχολοῦντο καὶ περὶ τοιαῦτα εἰδυλλιακὰ καὶ ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου (genre) θέματα λίαν περιζήτητα ὑπὸ τῶν τότε ἰσχυρῶν καὶ πλουσίων φιλοτέχνων ἰδιωτῶν [1].

Ἀριθμ. 16. *Παῖς μετὰ κυναρίου* ὕψ. 0,10. Ἐλλείπει μόνον τὸ ἀριστερὸν οὖς, ἀποκρουσθέν. Ὁ παῖς παρίσταται γυμνός, ὡς συνήθως, μὲ τοὺς πόδας διεστῶτας, ἀμυνόμενος καὶ παίζων ἅμα μετὰ τοῦ ἀναρριχωμένου ἐπ' αὐτοῦ κυναρίου, ὅπερ φαίνεται τὸ γένος *μελιταῖον*. Τὸ ζῷον τοῦτο ἦτο ἀγαπητότατον εἰς τοὺς παῖδας ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Πρβ. Paul Girard, Ἀθηναίων ἀγωγή. Μετάφρ. Α. Καράλη, σελ. 93.

Τὸ εἰδώλιον εἶνε τέχνης καλῆς, φέρει δὲ μόνον λευκά τινα ἴχνη χρωματισμοῦ.

Ἀριθμ. 17 (εἰκ. 11). *Κόρη πεπλοφόρος* (ὕψ. 21), ἐξόχου διατηρήσεως. Οἱ χρωματισμοὶ σπανίας ζωηρότητος. Λευκὸν ἱμάτιον μὲ ᾤας ἰόχρους, κάτωθεν κυανοῦς χιτών. Ἡ κόμη βυσσινόχρους.

Ἔχει τὴν κεφαλὴν κεκλιμένην πρὸς τἀριστερά, τὰς δὲ χεῖρας ἐντὸς τοῦ ἱματίου, προτείνουσα πρὸς τἀριστερὰ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα μέχρι τοῦ ἀγκῶνος. Ὁμοίαν ἀκριβῶς διάθεσιν τῶν χειρῶν καὶ τῆς κεφαλῆς δὲν εὕρομεν παρ' οὐδενὶ τῶν δεδημοσιευμένων καὶ εἰκονισμένων εἰδωλίων. Τὸ ὅλον ἀποπνέει πραξιτέλειόν τινα χάριν καὶ ἄνεσιν. Δικαίως δὲ καὶ ὁ G. Perrot ἐν ἐσχάτως ἐκδοθείσῃ *Περὶ Πραξιτέλους* γλαφυρωτάτῃ μονογραφίᾳ ἐξαίρει τὴν ἐπὶ τὴν σύγχρονον καὶ μετέπειτα τέχνην ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχνου: «Φθάνει, λέγει, νὰ ῥίψῃ τις ἓν βλέμμα ἐπὶ σειρὰν ὅλην κεραμίων τῆς Τανάγρας, ἵνα πεισθῇ κατὰ πόσον ταῦτα ἐνεπνεύσθησαν ἐκ πραξιτελείων προτύπων. Ἡ διάθεσις τῆς κόμης καὶ τῶν ἐνδυμάτων, τὸ σχέδιον καὶ περίγραμμα τῶν προσώπων καὶ αἱ στάσεις τῶν σωμάτων, πανταχοῦ αἰσθάνεταί τις ἀνταύγειάν τινα μακρυνὴν τῆς ἀφθίτου πραξιτελείου χάριτος» [2]. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς φαίνεται ὡσεὶ ἕλκουσα ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου τὸ ἱμάτιον πρὸς τὰ κάτω [3].

Ἀριθμ. 18 (εἰκ. 9). *Γυνὴ πεπλοφόρος* (ὕψ. $0,22\,^1/_2$). Ἀκριβῶς ὁμοία πρὸς τὰς ἑπομένας (ἀριθ. 19, 20). φέρει χιτῶνα ποδήρη, ἄνωθεν δὲ πέπλον ἢ ἱμάτιον (palla), καλύπτον ὁλόκληρον τὸ σῶμα μετὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν χειρῶν μέχρι τῶν γονάτων. Τὴν κεφαλὴν ἔχουσι τελείως κεκαλυμμένην, ἀφίνουσαιμόνον τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν ῥῖνα ἐλευθέρους, ἀκριβῶς ὡς αἱ ὀθωμανίδες καὶ πλεῖσται νησιώτιδες παρ' ἡμῖν. Ἡ ἰδιόρρυθμος αὕτη περιβολὴ φαίνεται οὖσα ἐπιχωρία ἐν Βοιωτίᾳ ἀκριβῶς κατὰ τοὺς τελευταίους π. Χ. αἰῶνας, εἰς οὓς ὑπάγονται καὶ τὰ πλεῖστα τῶν εἰδωλίων [4].

[1] Πρβ. Ἡρώνδα Μιμίαμβοι IV 30 «Κεῖνον τὸν γεροντα, πρὸς Μοιρέων, τὸν χηναλώπεκα, ὡς τὸ παιδίον πνίγει». καὶ Πλ. Φυσ. Ἱστ. 34, 84.

[1] Πρβ. Winter II 307

[2] *Georges Perrot*, Les grands maîtres, Praxitèle; Paris 1905.

[3] Winter II, 54.

[4] Πρβ. Winter II σελ. 10, 11. Louvre, Heuzey πίν. 47, 3 καὶ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 3329 (συλλογῆς Μισθοῦ). Πρβ. Frag. istor.

Ἀριθμ. 19 (εἰκ. 10). *Πεπλοφόρος* ὡς ἡ προηγουμένη, ἀλλ' ὀλιγώτερον κεκαλυμμένη τὸ πρόσωπον. Χρῶμα πράσινον μὲ ῷας ἰόχρους. Ἐντελῶς ὅμοιαι ἐν Sammlung Calvert καὶ Ἐθν. Μουσεῖον ἀρ. 4002.

Ἀριθμ. 20. Ἀκριβῶς ὡς αἱ προηγούμεναι, ἀλλ' ἐπὶ ὑψηλῆς βάσεως, ὕψ. 25. Τὸ πρόσωπον ἧττον κεκαλυμμένον.

Πολλοὶ ἀρχαιολόγοι ἠθέλησαν ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὰς πεπλοφόρους ταύτας τὸ ὄνομα τῆς Δήμητρος. Πλήν, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Δικαιάρχου, ἡ περιβολὴ αὕτη δὲν εἶχεν οὐδὲν τὸ πένθιμον, καὶ οὐδεμίαν ἄρα σχέσιν ἔχουσι τὰ οὕτω περιβεβλημένα εἰδώλια πρὸς τὴν θεὰν τῆς Ἐλευσῖνος. Πιθανὸν κατ' ἀρχαιοτάτους χρόνους πολλὰ τούτων νὰ παρίστων θεάς, βραδύτερον δ' ὅμως, ὡς

Εἰκὼν 8. Εἰκὼν 9. Εἰκὼν 10. Εἰκὼν 11.

συνέβη καὶ εἰς πλείστους ἄλλους συγγενεῖς τύπους, ἐλησμονήθη ἡ ἀρχικὴ τῆς μορφῆς σημασία καὶ ἀδιακρίτως ἀναπαρῆγον κατὰ μυριάδας τὰ εἰδώλια ταῦτα οἱ κοροπλάσται χωρὶς νὰ ἔχωσιν οὐδεμίαν ἐν νῷ θεότητα, οἱ δ' ἀγορασταὶ ἔδιδον αὐτοῖς οἱανδήποτε

gr. ἐκδ. Didot T. II, 259. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Δικαίαρχος περὶ τῶν ἐν Βοιωτίᾳ γυναικῶν:

«Αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν τοῖς μεγέθεσι, πορείαις, ῥυθμοῖς εὐσχημονέσταταί τε καὶ εὐπρεπέσταται τῶν ἐν Ἑλλάδι γυναικῶν. Μαρτυρεῖ Σοφοκλῆς:

Θήβας λέγεις μοι τὰς πύλας ἑπταστόμους,
οὗ δὴ μόνον τίκτουσιν αἱ θνηταὶ θεούς.

Τὸ τῶν ἱματίων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα τοιοῦτόν ἐστιν, ὥστε ὥσπερ προσωπιδίῳ δοκεῖν πᾶν τὸ πρόσωπον κατειλῆφθαι. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ διαφαίνονται μόνον, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη τοῦ προσώπου πάντα κατέχεται τοῖς ἱματίοις. Φοροῦσι δ' αὐτὰ πᾶσαι λευκά. Τὸ δὲ τρίχωμα ξανθόν, ἀναδεδεμένον μέχρι τῆς κορυφῆς, ὃ δὴ καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων λαμπάδιον. Ὑπόδημα λιτόν, οὐ βαθύ, φοινικοῦν δὲ τῇ χροιᾷ καὶ ταπεινόν, ὑσκλωτὸν δ' ὥστε γυμνοὺς σχεδὸν ἐκφαίνεσθαι τοὺς πόδας».

Παρεθέσαμεν ὁλόκληρον τὴν θαυμαστὴν ταύτην περιγραφήν, διότι ἐν ταῖς ὀλίγαις ταύταις γραμμαῖς ἔχομεν ἀκριβεστάτην καὶ ζωντανὴν εἰκόνα τῶν ὡραίων Βοιωτίδων, ἃς οἱ ἐπιδέξιοι κοροπλάσται τῆς παρὰ τὸν Κιθαιρῶνα χώρας εἰς ἀπειροπληθῆ μικροτεχνήματα ἐς ἀεὶ ἀπηθανάτισαν.

ἤθελον ὀνομασίαν κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας καὶ περιστάσεις [1]. Διὰ πλείστους ὅσους δὲν ἦσαν ἢ ὡς δι' ἡμᾶς σήμερον ἁπλᾶ κομψοτεχνήματα, ὡς ἀποδεικνύεται κατωτέρω καὶ διὰ τὰ προσωπεῖα. Τὴν περὶ Δήμητρος ἰδέαν ὑποστηρίζει ἰδίως ὁ *Heuzey* (Monuments grecs publiés par l'Association pour l'encouragement des Études grecques. Τεῦχ. 2 σ. 5-22. Πίν. 12 Τεῦχ. 3 σ. 1-25, Π. I). Τοῦτον δ' ὅμως ἀντικρούει διὰ προσφυεστάτων καὶ ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων ὁ *Cartault* (Collection Lecuyer, terres cuites T. I, Π. C³ D³).

Ἀριθμ. 21 (εἰκ. 8). *Πεπλοφόρος* ὡς αἱ τρεῖς ἀνωτέρω ἀλλὰ μετ' ἀσκεποῦς κεφαλῆς, (ὕψ. 0,11).

Ὡς πρὸς τὴν περιβολὴν ἐν γένει τῶν Ἑλληνίδων κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς Μακεδονικοὺς ἢ Ἀλεξανδρινούς, εἰς οὓς ἀνάγονται πιθανώτατα καὶ τὰ ἡμέτερα εἰδώλια, ζωηροτάτην παρέχεται ἡμῖν εἰκόνα ὁ σύγχρονος τότε Θεόκριτος ἐν τῷ γνωστῷ τῆς Πραξινόης εἰδυλλίῳ (XV, V, I καὶ ἑξῆς), ἐν ᾧ περιγράφει τὴν Πτολεμαίου ἐν Αἰγύπτῳ πομπήν.

Ἀριθμ. 22. *Γυνὴ καθημένη* ἐπὶ κλισμοῦ ἢ

Εἰκὼν 12.

θρόνου ὕψ. 0,14. Λίαν ἐφθαρμένη. Στηρίζει τοὺς πόδας ἐπὶ σκίμποδος, τὸν δὲ ἀριστερὸν βραχίονα ἐπὶ τοῦ ἀνακλισμοῦ.

Ἀριθμ. 23. Ἄτεχνον εἰδώλιον παριστῶν γυναῖκα (ὕψ. 0,15).

Ἀριθμ. 24. Μικρὰ κόρη ὀρχηστρὶς μὲ κόμην καὶ χιτῶνα ἐρυθρόν. Δὲν σῴζεται ἢ ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ κορμός.

Ἀριθμ. 25-31. ***Προσωπίδες θεατρικαὶ*** ἑπτά, ὧν πέντε ὕψ. 0,13, δύο δὲ μικρότεραι ὕψ. 0,08. Εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τάφου, θὰ ἦσαν δὲ πάντα τὰ κεράμια ταῦτα ἄρτια, ἐὰν μὴ εἶχε καταπέσει, τίς οἶδε πρὸ πόσων αἰώνων, μία τῶν ὀρθογωνίων πλακῶν τοῦ τάφου, καταθραύσασα οὕτω πολλὰ αὐτῶν. Πολλὰ τῶν προσωπείων ἐν τούτοις διετηρήθησαν ἀρτιώτατα (Εἰκ. 12). Εἶνε δὲ

[1] Πρβ. *C. A. Hutton*, Greeks terrocotte Statuettes σελ. 1-13.

διαφορωτάτων τύπων καὶ ὅμοια πρὸς ἀπειροπληθῆ τοιαῦτα ἀνευρεθέντα ἔν τε τῇ κυρίως Ἑλλάδι (Τανάγρᾳ κλπ.) καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Ὡς περὶ πάντων τῶν εἰδωλίων, καὶ περὶ τῶν προσωπείων τούτων εὐλόγως πᾶς τις ἀπορεῖ πῶς ἀντικείμενα θεατρικὰ εὑρίσκονται ἐντὸς τάφων καὶ ὡς κτερίσματα. Καὶ κατ' ἀρχὰς ἐπιστεύθη ὅτι ταῦτα εἶχον θρησκευτικὴν ἔννοιαν καὶ δὴ ἐν σχέσει πρὸς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια διὰ τὴν ἐκεῖ παρουσίαν τοῦ Διονύσου [1], διότι καὶ ἐπὶ σαρκοφάγων πολλάκις φέρονται τοιαῦτα, ἀλλὰ βραδύτερον, ὁπότε κάλλιον ἐμελετήθησαν τὰ περὶ τῆς ταφῆς καὶ τῆς περὶ θανάτου δόξης τῶν ἀρχαίων, ἐγνώσθη ὅτι ὡς πλεῖστα ἄλλα ἀντικείμενα καὶ τἀπροσωπεῖα ἐνεκλείοντο ἐντὸς τῶν τάφων, οὐχὶ ἕνεκα βαθυτέρας τινὸς ἐννοίας, ἀλλ' ἁπλῶς διότι ταῦτα πάντα ἦσαν προσφιλέστα εἰς τὸν τεθνεῶτα κατὰ τὸν ἐπίγειον βίον καὶ οὕτω οἱονεὶ παρεῖχον αὐτῷ καὶ μετὰ θάνατον τὴν διαρκῆ ταύτην τέρψιν καὶ ἀπόλαυσιν [2].

Ὡς ἐκ τοῦ προορισμοῦ δ' αὐτῶν τὰ προσωπεῖα καὶ ποικιλωτάτας εἶχον μορφὰς καὶ ἐκφράσεις, διὰ τοῦτο ποικιλώτατα εἶνε καὶ τὰ ὡς κομψοτεχνήματα μικρὰ ταῦτα κεράμεια, παρέχοντα ἡμῖν ἰδέαν πληρεστάτην τῆς ἀνεξαντλήτου περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπινοίας καὶ δημιουργικότητος τῶν ἀρχαίων. Πλῆθος τοιούτων ἔχει δημοσιεύσει ὁ Cartault (Collection Lecuyer) ἐν σειρᾷ θαυμασίων φωτοτυπιῶν μετὰ πληρεστάτης ἀναλύσεως καὶ περιγραφῆς ἑκάστου αὐτῶν. Παραβάλλων δέ τις πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους ἀναγραφόμενα εἰς πέντε ὁλοκλήρους σελίδας ὀνόματα ἀρχαίων προσωπείων (Ὀνομαστ. Βιβλ. Δ', 133-155), δύναται πλείστων τούτων εὐστοχωτάτας νὰ εὕρῃ ὀνομασίας, διά τε τὰ τραγικά, τὰ σατυρικά, τὰ κωμικὰ καὶ παντοίων ἄλλων θεατρικῶν εἰδῶν προσωπεῖα. Ἐκ τοῦ ἀπείρου ἀριθμοῦ τῶν ἀνευρισκομένων τοιούτων κεραμίων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὁποία τούτων πλησμονὴ ὑπῆρχεν ἐν τοῖς οἴκοις τὸ πάλαι καὶ πῶς παντοιοτρόπως ἐχρησιμοποιοῦντο, διότι καὶ ὡς ἡγεμόνες κέραμοι ἐπὶ τῶν γείσων ἐτίθεντο καὶ εἰς τὰς κρήνας ὡς ὑδροχόαι καὶ εἰς τὰς λυχνίας καὶ τοὺς λυχνούχους ὡς κοσμήματα καὶ εἰς τὰ πύραυνα καὶ τἀνθράκια καὶ ὡς *φυλακτήρια* καὶ *ἀποτρόπαια* ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις κατὰ παντὸς βασκάνου καὶ κακοποιοῦ δαίμονος ἢ ὀφθαλμοῦ [1]. Οὐδὲν λοιπὸν τὸ περίεργον ἐὰν καὶ ἐντὸς τῆς τελευταίας τοῦ ἀνθρώπου κατοικίας ἐνεκλείοντο, ὁπότε θὰ παρεῖχον αὐτῷ τοσαύτας ἀναμνήσεις ἀπείρων συμβεβηκότων καὶ στιγμῶν τοῦ ἐπὶ γῆς βίου!

Ἀριθμ. 32 (εἰκ. 13). ***Πύραυνον*** ἢ ***ἀνθράκιον*** μικκύλον ὕψ. 0,10, διάμ. 08,5. Φέρει ἐπὶ τοῦ ἄνωθεν κυκλικοῦ ἀνοίγματος τρία τριγωνοειδῆ στηρίγματα, ἐφ' ὧν ἐπετίθετο τὸ πρὸς θέρμανσιν ἀγγεῖον. Τὸ μικροσκοπικὸν τοῦτο ἀνθράκιον εἶνε ἀκριβὴς μικρογραφία τῶν μεγάλων ὁμοίων τοιούτων, ὅσα πολλαχοῦ ἀνευρέθησαν εἴτε ἀκέραια εἴτε καὶ εἰς πολυπληθῆ τεμάχια, λεπτομερέστατα μελετηθέντα καὶ ἐκδοθέντα, ἰδίως ὑπὸ *Conze*, Jahrb. des arch. Instituts V σελ. 118-141 καὶ ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ ἑταίρου τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς *F. Mayance*, Bull. de Corr. Hell. 1905 (les réchauds en terre cuite). Ὁ Conze ἀναφέρει καὶ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ γράψαντας. Τούτοις προσθετέοι καὶ οἱ κατόπιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος γράψαντες: Furtwängler, Benndorf, Winter κλπ.

Εἰκὼν 13.

Ἀριθμ. 33 (εἰκ. 14). Περιεργότατον πήλινον ποτήριον ὡς τὰ παρ' ἡμῖν ἐν τῷ στρατῷ χρήσιμα, τὰ «*παγούρια*» κοινῶς καλούμενα, ἢ αἱ τῶν χωρικῶν καὶ κυνηγῶν «*τσώτραις*». Ὅτι πρὸς τοιαύτην χρῆ-

[1] Τὴν ἰδέαν ταύτην ἀνέπτυξαν ὁ Clarac. Musée de Sculpture texte T. II, I μέρος σ. 422 καὶ Stackelberg, die Gräber der Hellenen Fig. 79.

[2] Πρβ. Λουκιανοῦ Προμηθ. Εἰ ἐν λόγ. 2, Νιγρῖνος, 30 καὶ πλεῖστα ἄλλα χωρία ἀρχαίων.

[1] Πολυδεύκ. Ὀνομ. Ζ' 108. «Πρὸ δὲ τῶν καμίνων τοῖς χαλκεῦσιν ἔθος ἦν γελοῖά τινα καταρτᾶν ἢ ἐπιπλήττειν ἐπὶ φθόνου ἀποτροπῇ· ἐκαλεῖτο δὲ βασκάνια, ὡς καὶ Ἀριστοφάνης λέγει:

«πλὴν εἴ τι πρίαιτο δεόμενος
βασκάνιον ἐπικάμινον ἀνδρὸς χαλκέως».

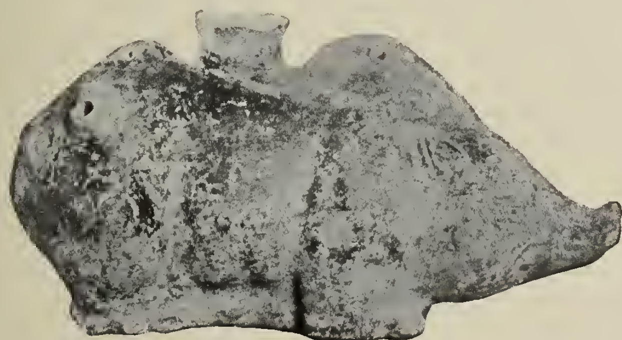
σιν ἦν προωρισμένον δηλοῖ τὸ ἐπίμηκες καὶ κυρτόν, ἐλλειψοειδὲς δ' αὐτοῦ σχῆμα, ἵνα τελείως πρὸς τὸ σῶμα, περὶ τὴν ὀσφὺν ἰδίως, ἐφαρμόζηται. Τὸ χρῶμα αὐτοῦ εἶνε βαθύτατον μέλαν μετὰ ἐπιχρί-

Εἰκὼν 14.

σματος (βερνικίου) καὶ ἐπιγραφῆς ἢ σήματος μᾶλλον τοῦ κατασκευαστοῦ δυσαναγνώστου. Δὲν φέρει οὐδένα ἀπολύτως διάκοσμον. Μῆκ. 0,175, πλάτ. 0,125. Τὸ στόμιον καὶ ἡ λαβὴ πρόσθετα [1].

Ἀριθμ. 34 (εἰκ. 15). ***Ἀγγεῖον*** εἰς σχῆμα χοί-

Εἰκὼν 15.

ρου· μήκους 0,20, ὕψ. 0,11. Τοιαῦτα ἀγγεῖα εὕ-

[1] Οἱ Ἕλληνες φαίνεται ὅτι ὠνόμαζον τὰ ποτήρια ταῦτα, ἅτινα ἦσαν καὶ σκύτινα πολλάκις, ***ληκύθους***· πρβ. Πλουτ. Σύλλας 13 σελ. 460, ἔνθα ἀναφέρεται ὅτι οἱ πολιορκημένοι Ἀθηναῖοι ἔτρωγον «***ὑποδήματά τε καὶ ληκύθους ἑφθάς***» (Dictionnaire Daremb.-Saglio, ἐν λ. «Lécythe»), ἢ καὶ ***λαγύνους*** (lagona). Ἀθην. X σ. 422. Plin. Epist. 6. Τοιαύτη κυκλικὴ λάγυνος εἶνε καὶ ἡ εὑρεθεῖσα ἐν Γαλλίᾳ. Πρβ. Gazette arch. X σ. 262. Révue Archéol 1868 σ. 226.

ρηνται καὶ ἄλλα ἐν τῷ ἡμετέρῳ Ἐθν. Μουσείῳ [1].

Ἀριθμ. 35, 36 (εἰκ. 16). ***Δύο ἀγγεῖα*** μικρὰ εἰς σχῆμα ποδός. Μῆκ. 0,09, ὕψ. 0,06. Καλῆς τέχνης καὶ διατηρήσεως. Ὅμοια ἀκριβῶς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 9734 καὶ 9735 μὲ ἱμάντας (ὑσκλωτά).

Εἰκὼν 16.

Ἀριθμ. 37 (εἰκ. 17). ***Λύχνος*** εἰς μορφὴν λακαίνης κυνὸς ὀκλαζούσης. Μῆκ. 0,09, ὕψ. 0,07. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς αὐτῆς πλευρᾶς τρεῖς μικραὶ ὀπαὶ διὰ θρυαλλίδας, κάτωθεν δὲ μικρὰν πύελον, ἵνα μὴ τὸ ἔλαιον ἐκχέηται ἢ καίωνται οἱ δάκτυλοι τοῦ κρατοῦντος ἀπὸ τῆς πλησίον λαβῆς τὸν λύχνον.

Εἰκὼν 17.

Τὸ ὅλον κομψότατον καὶ ἀρίστης τέχνης. Ὁμοίας κύνας ὡς λύχνους πρβ. Ch. Bigot ἐν Bull. de Corr. Hell. 1868 σελ. 33-47, ἔνθα παρέχεται λε-

[1] Πρβ. Jules Martha, Catalogue des figurines en terre cuite etc. ἀριθμ. 91 (732), 92 (685), 93 (232) κλπ. Πάντα τἀνωτέρω εἶνε ἁπλᾶ εἰδώλια κεραμεικά, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀγγεῖα. Τοὐναντίον ἀγγεῖον ἐν σχήματι χοίρου εἶνε τὸ ὑπ' ἀριθ. 94 (393). Τοιαῦτα ἐπίσης ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βερολίνου (Furtwängler, Vasen-Sammlung, 1335) καὶ ἀλλαχοῦ.

πτομερεστάτην περιγραφὴν τῶν ἐν τῷ Βαρβακείῳ τότε εἰσέτι κατατεθειμένων κεραμεικῶν εἰδωλίων. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν λύχνων ἡ ἡμετέρα ἐν Ἀθήναις συλλογὴ ἔκτοτε διατελεῖ ἡ πλουσιωτάτη ἁπασῶν, ἀριθμοῦσα ἑκατοντάδας ὅλας λύχνων παντὸς σχήματος, μεγέθους καὶ ἐξαισιωτάτης πολλάκις τέχνης. Πρβ. καὶ ἄρθρ. «Lucerna, lychnos» ἐν Daremberg-Saglio.

Ἀριθμ. 38. *Μικκύλον νευρόσπαστον* ἢ πλαγγὼν ἐξ ὀστοῦ ἄνευ τῶν ἄκρων, ὕψους 0,045 εἰς σχῆμα γυναικείας μορφῆς μετὰ πόλου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Φέρει χιτῶνα ποδήρη, εἶνε δὲ περὶ τὸ στῆθος ἐζωσμένον σταυροειδῶς. Ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ περὶ τὰ γόνατα ὑπάρχουν ὀπαί, ἐξ οὗ καταδείκνυται ὅτι τὰ ἄκρα ἦσαν περιαιρετά, ὡς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 10 νευροσπάστου.

Φαίνεται ὅτι θὰ ὑπῆρχεν ἐν τῷ τάφῳ καὶ παῖς τεθαμμένος, ἐξ οὗ καὶ τὰ νευρόσπαστα ἢ αἱ πλαγγόνες αὗται. Ἐντελῶς ὅμοιον μὲ πόλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἴδε ἐν Antiqu. du Bosph. Cimmér. pl. 74, 8. Ἰδίως μὲ τοιαῦτα ἔπαιζον αἱ παιδίσκαι καὶ κορασίδες κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐνέδυον δὲ πολυτελῶς καὶ πρὸ τοῦ γάμου των ἀφιέρουν ἐν τοῖς ναοῖς.

Ἀριθ. 39. Προτομὴ γυναικός, ὄπισθεν κοίλη. Ὑψ. 0,14, πλ. 0,09. Κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀναθημάτων. Μυριάδες τοιούτων εὕρηνται ἔν τε τῷ ἡμετέρῳ Μουσείῳ καὶ ἁπανταχοῦ τῆς Δύσεως.

Ἀριθμ. 40. *Οἰνοχόη* μικρὰ ὑψ. 0,075. Ἐπὶ τῆς κοιλίας πέριξ φέρει ῥόδακας ἀναγλύπτους, ἐν τῷ μέσῳ δὲ γοργόνειον. Τὸ στόμιον ἄνωθεν εἰς σχῆμα τριφύλλου.

ΣΚΥΦΟΣ ΜΕΓΑΡΙΚΟΣ

Τὸ σπουδαιότατον τῶν εὑρημάτων ἐκ τῶν ἐν Χαλκίδι ἀνασκαφῶν εἶνε ἀναμφισβητήτως ὁ ἐν πίνακι 4 κατ' ἀκριβὲς ἰχνογράφημα τοῦ κ. Σ. Ξενοπούλου ἀπεικονιζόμενος πήλινος σκύφος, ὑψ. 0,08, διαμ. 0,12.

Τὰ στρογγύλα, εἰς σχῆμα ἡμισφαιρικόν, ἄνευ λαβῆς, ποτήρια ταῦτα ὠνομάζοντο διαφοροτρόπως τὸ πάλαι, διὸ καί τινες τῶν ἀρχαιολόγων ὁτὲ μὲν «φιάλας», ὁτὲ δὲ «μαστούς», ὁτὲ πάλιν «Σαμιακὰ ἀγγεῖα» καλοῦσιν. Ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ πρώτου δημοσιεύσαντος καὶ ἑρμηνεύσαντος τὰς ἐπί τινων τούτων παραστάσεις ἀοιδίμου Στ. Κουμανούδη [1] ἐπεκράτησε νὰ καλῶμεν ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως πολλῶν ἐξ αὐτῶν «Βοιωτικοὺς» ἢ «Μεγαρικοὺς σκύφους», εἰ καὶ ὁ τὴν πληρεστάτην καὶ ἐμβριθεστάτην περὶ τῶν ἀγγείων τούτων συγγράψας μελέτην, πολὺς Karl Robert, τὰς μετὰ *ὁμηρικῶν παραστάσεων κύλικας* ἢ σκύφους τούτους καλεῖ «Samia vasa» [2].

Τοιούτους σκύφους διαφόρων παραστάσεων καὶ κοσμημάτων ὡς καὶ διαφόρων ἐποχῶν κέκτηται πλείονας τὸ ἡμέτερον Ἐθνικὸν μουσεῖον. Μία ὁλόκληρος θήκη ἐν τῇ μεσημβρινῇ τῶν ἀγγείων μεγάλῃ αἰθούσῃ εἶνε πλήρης τοιούτων. Ἐκτὸς δ' ὅμως τούτων εὑρέθησαν πλεῖστα ὅσα τεμάχια ἐν ταῖς ἐσχάτως ἐπὶ τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς τῆς ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ κ. Δαῖρπφελδ ἐνεργηθείσαις ἀνασκαφαῖς, ἀκριβέστατα (ἐν τοῖς Athen. Mittheil. XXVI, 1901 σελ. 50) ὑπὸ τοῦ κ. Watzinger περιγραφέντα.

Ὅμοια τεμάχια εὑρέθησαν πλεῖστα καὶ ἐν Πριήνῃ, περὶ ὧν ἐκτενῶς ὁ κ. Zahn ἐν τῷ ὀγκώδει περὶ ταύτης συγγράμματι τῶν Th. Wiegand καὶ H. Schrader περιλαμβάνει.

Ἐκτὸς ὅμως τούτων ἠσχολήθησαν περὶ τῶν σκύφων καὶ ὁ Dragendorff, (Bonner Jahrbücher 96, 28. Siebourg, (Röm. Mitt. 1897, 40). Rizzo, ἐν τῷ αὐτῷ σελ. 259 κλπ.). Τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν ἀγγείων τούτων εἶνε ὅτι αἱ παραστάσεις αὐτῶν εἶνε ὡς πάντοτε ἀνάγλυπτοι ἢ μᾶλλον ἔκτυποι καὶ ὅτι αὗται ἀνάγονται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἢ καὶ ἐν γένει εἰς τὰ «*κυκλικὰ*» καλούμενα ἔπη, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Robert δοθεῖσα εἰς ταῦτα ὀνομασία «*ὁμηρικοὶ σκύφοι*» (homerische Becher).

Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις καὶ σκύφοι εἰς τὰ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα ἀναγόμενοι καὶ μὲ ὅλως διαφόρους παραστάσεις, ὧν κάλλιστον δεῖγμα ἔστω ὁ ὑπὸ τοῦ Α. Σκιᾶ ἐν ταῖς Monuments Piot (τόμ. 7 1900) ἐκτενέστερον περιγραφεὶς καὶ δημοσιευθείς.

Ὁ ἡμέτερος σκύφος φέρει παράστασιν πολύ-

[1] Ἀρχ. Ἐφημ. 1884 σελ. 59 κ. ἑξ. καὶ 1887 σελ. 67· διότι εἰς μόνα τὰ ἐκ Σάμου κατ' ἀρχάς, ἐκ πλείστων δ' ἄλλων μερῶν βραδύτερον προερχόμενα χρυσᾶ, ἀργυρᾶ καὶ πήλινα ταῦτα σκεύη ἐφαρμόζονται πάνθ' ὅσα οἱ συγγραφεῖς περὶ ἐκείνων γράφουσιν.

[2] *Karl Robert*, Homerische Becher, 50στόν Winckelmannsfestprogr. Berlin 1890.

μορφον ἐφ' ὅλης τῆς ἡμισφαιρικῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ ἐπιφανείας. Ἀλλ' ἂν καὶ δὲν ὑπάρχῃ οὐδεμία ἔνδειξις ἀπὸ τίνος ἀκριβῶς σημείου ἄρχεται αὕτη, ἡμεῖς ἐν τούτοις ὡς πιθανώτατον τοιοῦτον θεωροῦμεν τὴν ἐπὶ τῆς ἀσπίδος γυμνὴν καθημένην πρὸ τῶν πλοίων μορφήν, ἥτις παριστᾷ ἀγένειον ἄνδρα ἢ ἔφηβον μὲ κόμην βραχεῖαν καὶ πρὸς τἄνω ἀτάκτως ὀρθουμένην, τὸ δὲ ἀριστερὸν σκέλος σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ ἑτέρου κεκαμμένον. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν κατατομῇ πρὸς τὰ δεξιὰ ἔχων τὴν κεφαλὴν ἀτενίζει εὐθὺ πρὸ αὐτοῦ, κρατεῖ δὲ ξίφος καθέτως πρὸ τῶν γονάτων πρὸς τὴν γῆν στηριζόμενον. Φέρει πρὸς τούτοις τελαμῶνα περὶ τὸν ἕτερον τῶν ὤμων καὶ τὸ στέρνον, εἰς δὲ τοὺς πόδας ὑποδήματα ὑψηλὰ μετὰ ἱμάντων ἄνωθεν τῶν σφυρῶν. Ἐκ τῶν ἑκατέρωθεν δελφίνων εὐκόλως εἰκάζεται ὅτι εὑρισκόμεθα «παρὰ θῖν' ἁλὸς πολυφλοίσβοιο», ἂν καὶ ἡ παρουσία τοῦ πλοίου πείθει ἤδη ἡμᾶς περὶ τούτου.

Ἔμπροσθεν τῆς περιέργου ταύτης μορφῆς ὑπάρχει βράχος, ἐφ' οὗ κάθηται πολεμιστὴς πάνοπλος, μετὰ κράνους, λόφου, θώρακος καὶ μίτρας, ἐρείδων τὴν μὲν ἀριστερὰν ἐπὶ τοῦ δόρατος, τὴν δὲ δεξιὰν ἐπὶ κυκλοτεροῦς ἀσπίδος παρὰ τοὺς πόδας καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους στηριζομένης. Ἔμπροσθεν τοῦ πολεμιστοῦ τούτου, ὅστις φαίνεται νέος καὶ ἀγένειος εἶνε ἀνασεσυρμένα ἐκ τῆς θαλάσσης δύο πλοῖα, ἅτινα, ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς, κοῖλα ὄντα, καὶ τοῦ ἐν γένει σχήματος ἐνθυμίζουσι τὰς «εἴσας», «εὐσέλμους» καὶ ἀμφιελίσσας» τοῦ Ποιητοῦ νῆας. Ἐπ' αὐτῶν εἶνε ἀπεικονισμέναι ὄρθιαι καὶ πλησίον ἀλλήλων τρεῖς ἀσπίδες εἰς ἔνδειξιν πιθανὸν ὅτι αἱ νῆες εἶνε ὁπλιταγωγοὶ καὶ οὐχὶ φορτηγίδες ἤ τι τοιοῦτον.

Ἀκριβῶς ἀπέναντι καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἄκρου τοῦ πλοίου παρὰ τἀκροστόλια ἢ *ἄφλαστα* αὐτῶν, ἵσταται ἀνὴρ πάνοπλος, μὲ θώρακα δηλ., περικεφαλαίαν καὶ κνημῖδας, κρατῶν δὲ εἰς μὲν τὴν δεξιὰν τὸ δόρυ, οὗ μόνον τὸ ἄνω μέρος σώζεται, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἀντικείμενόν τι, ὅπερ μόνον πρὸς ξίφος δύναται νὰ προσομοιωθῇ. Τὰ ὑποδήματα καλύπτουσιν ὁλόκληρον τὸν πόδα ἀπολήγοντα ἄνωθεν τοῦ ἀστραγάλου εἰς ὀξεῖάν τινα προεξοχήν, ὡς φαίνεται καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων σκύφων (πρβ. Robert, Homerische Becher, σκύφος Ε σελ. 30). Μεταξὺ τῶν πλοίων καὶ τοῦ πολεμιστοῦ, ὅστις ἐκ τῆς ἡλικίας, τῆς στάσεως καὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἤθους φαίνεται ἀρχηγός τις, ὁρμᾷ μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω δελφίν, πρὸς περισσοτέραν πιστοποίησιν τῆς παρὰ τὴν θάλασσαν διεξαγομένης μάχης. Εὐθὺς παρὰ τἀριστερὰ τοῦ πρώτου πολεμιστοῦ παρίσταται ἕτερος εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν προηγούμενον ἐν μεγάλῃ ὁρμῇ ῥίπτων τὸ δόρυ, ἐνῷ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κυκλικὴν ἀσπίδα, φέρουσαν εἰς τὸ μέσον ὀχέα εἰς σχῆμα δύο ἀντιθέτως ἀνεστραμμένων Δ, στηρίζων τὸν δεξιὸν πόδα ἐπὶ ὑψηλοτέρου τινὸς ἐρείσματος, ὅπερ πιθανὸν νὰ ἐξηφανίσθη.

Ὁ δεύτερος οὗτος μαχητὴς φέρει κράνος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τελαμῶνα περὶ τὸ στῆθος, κατὰ τὸ λοιπὸν δ' ὅμως σῶμα εἶνε πάντη γυμνός.

Ἐναντίον τοῦ ἀσπιδοφόρου τούτου πολεμιστοῦ ἀντεπεξέρχεται ἕτερος τοιοῦτος ἄνευ ἀσπίδος καὶ γυμνὸς κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ἄνω σώματος, φέρων ἀπὸ τοῦ ἑτέρου ὤμου καὶ ἀπὸ τῆς ὀσφύος τὸν βραχὺν στρατιωτικὸν χιτῶνα καὶ ὑποδήματα ὑψηλά. Ὁ πολεμιστὴς οὗτος ἔχει ἐστραμμένα τὰ νῶτα πρὸς τὸν θεατήν, ἐκ δὲ τῆς σχεδὸν τελέως κατεστραμμένης κεφαλῆς διακρίνεται τοῦτο μόνον ἀμυδρῶς ὅτι ἦτο ἐν κατατομῇ καὶ ὅτι ἔφερε κράνος. Καὶ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς προτεταμένης πιθανὸν νὰ ἐκράτει τόξον, διὰ δὲ τῆς ὑψουμένης ἀριστερᾶς ἴσως νὰ ἐκράτει βέλος, ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ κίνησις τῶν βραχιόνων, διότι ἀκόντιον βεβαίως δὲν ἐκράτει ἡ δεξιά, ὡς δεικνύει τὸ ἐν αὐτῇ ἀντικείμενον.

Μετὰ τὸν τοξότην ἕπεται μορφὴ γυναικεία μὲ χιτῶνα ποδήρη περὶ τὴν ὀσφὺν ἐζωσμένον. Ἡ κεφαλὴ δὲν σώζεται οὐδὲ ἡ ἀριστερὰ χείρ, ἣν φαίνεται ἀνέχουσα πρὸς τἄνω, ἐκ τοὐναντίου διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ ἀντικείμενόν τι, ὅπερ φαίνεται ὡς ἀσπίς, ἂν καὶ ἡ θέσις τῆς ἀσπίδος εἶνε πρὸς τἀριστερά. Πιθανὸν νὰ εἶνε πτυχὴ ἱματίου ἢ δόρυ. Ἡ γυνὴ αὕτη εἰκονίζεται ὡσεὶ προτρέπουσα καὶ τὸν λόγον ἀποτείνουσα πρὸς γιγαντόσωμόν τινα ἀσπιδοφόρον πολεμιστήν, ὅστις σπεύδει πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ τὰ νῶτα καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν γυναικείαν μορφὴν ἐστραμμένα, κρατῶν διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς τὴν ἀσπίδα, διὰ τῆς δεξιᾶς δὲ ὑψωμένης τὸ δόρυ, οὗ σώζεται μόνον τὸ ἄνω μέρος. Ὁμοίως ὡς καὶ ὁ δεύτερος πολεμιστὴς εἶνε καὶ οὗτος καθ' ὁλο-

κληρίαν γυμνὸς ἐκτὸς τοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κράνους καὶ τῶν ὑποδημάτων. Παρὰ τὸ πλευρὸν ἀριστερόθεν φέρει καὶ ξίφος, ὡς δεικνύει τὸ κάτωθεν τῆς ἀσπίδος ἐξέχον ἄκρον τοῦ κολεοῦ. Τὸ περίεργον εἶνε ὅτι ὁ ὡς Αἴας γιγάντειος οὗτος ἥρως βαίνει μὲ τὸν προβαίνοντα δεξιὸν πόδα ἐπὶ ἀσπίδος χαμαὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐρριμμένης.

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἡ περίεργος αὕτη παράστασις, ἥτις καίπερ καλῶς ὁπωσδήποτε διατηρουμένη καὶ σαφῆ τὰ σχήματα τῶν μορφῶν παρέχουσα, ἐν τούτοις ἐκ τῆς ἐλλείψεως πάσης ἐπιγραφῆς λίαν σκοτεινὴ καὶ δυσερμήνευτος καθίσταται. Καὶ ἐκ μὲν τῆς παρουσίας τῶν νηῶν εὐθὺς ἄγεταί τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περί τινος παρὰ τὰς ναῦς μάχης καὶ δὴ ἴσως τῆς γνωστοτάτης παρ' Ὁμήρῳ «***Ἐπινανσιμάχης***». Ἀλλ' ὅταν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰ καθ' ἕκαστα παρατηροῦμεν ὅτι οὐδεμία, οὔτε μετὰ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, οὔτε κἂν μετὰ τῶν ἐλαχίστων περισωθέντων ἡμῖν ἀποσπασμάτων ἐκ τῶν Κυκλικῶν σχέσις τις καὶ συμφωνία ὑπάρχει.

Καὶ ἀφίστανται μὲν αἱ ἐπὶ ἀγγείων καὶ παρομοίων ἀντικειμένων παραστάσεις πολλάκις οὐσιωδῶς ἀπὸ τοῦ κειμένου τῶν ἐπικῶν ἢ δραματικῶν συνθέσεων, πάντοτε δ' ὅμως θὰ ὑπάρχωσι κοινά τινα σημεῖα, δύο ἢ τρία πρόσωπα, ὧν ἡ παρουσία εὐθὺς θὰ ἐμαρτύρει περὶ τῆς ταυτότητος τῆς ἀπεικονιζομένης ὑποθέσεως

Τοιοῦτόν τι δ' ὅμως δυστυχῶς δὲν συμβαίνει μὲ τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν τοῦ ἡμετέρου σκύφου παράστασιν, διότι πρὸς οὐδεμίαν τῶν γνωστῶν ἐπικῶν ἢ δραματικῶν ὑποθέσεων ἠδυνήθημεν νὰ ταυτίσωμεν. Θαρκεσθῶμεν εἰς τὴν σύντομον ἑρμηνείαν ἐνίων μορφῶν καὶ τὴν ἔκθεσιν πιθανῶν τινων εἰκασιῶν περί τινων αὐτῶν, ἃς ἐγέννησεν ἐν ἡμῖν ἡ μελέτη τῆς παραστάσεως καὶ ἡ παραβολὴ τμημάτων αὐτῆς πρὸς ἀνάλογα ἢ πάντη ὅμοια ἐπὶ ἑτέρων σκύφων.

Καὶ δὴ ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς πρώτης μορφῆς τοῦ γυμνοῦ καθημένου πολεμιστοῦ, οὗτινος ἡ στάσις, ἡ διάθεσις τῶν χειρῶν, οἱονεὶ συμπεπλεγμένων μετὰ τοῦ ξίφους πρὸς τὸ γόνυ, ἡ παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης παρουσία ἀναπολοῦσι τελείως ἄνθρωπον σφόδρα τεθλιμμένον καὶ ἀδρανοῦντα. Τίς δ' ἄλλος δύναται νὰ ᾖ οὗτος ἢ ὁ ξανθὸς τῆς Ἰλιάδος ἥρως, ὁ μηνίων Ἀχιλλεύς; Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐνισχύουσι καὶ προσμαρτυροῦσι πλεῖστα μνημεῖα, οἷον τὸ ἐπί τινος σφραγῖδος *Inghirami*[1]. Πρβ. Τόμ. I σελ. 34.

Τίς δ' ὅμως ἡ κατόπιν ἐπὶ τῶν βράχων καθημένη μορφή; Ἐὰν προὔκειτο περὶ τῆς «Ἐπιναυσιμάχης», τότε θὰ ὑπῆρχεν ὁμοιότης τις πρὸς τοὺς γνωστοὺς διασωθέντας «***Ἰλιακοὺς πίνακας***»[2]. Ἀλλ' οὐδεμία ὑφίσταται ὁμοιότης, διότι ἐν ἐκείναις ἔχομεν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πιστὴν ἀπεικόνισιν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν (Ἰλιάδ. Ο). Ἐν τῇ «Ἐπιναυσιμάχῃ» δέον ἐπὶ τῆς νηὸς νὰ ἵσταται ὁ πελώριος μὲ τὸ ἑπταβόειον σάκος Αἴας, παρ' αὐτὸν δὲ ὁ Τεῦκρος, ὄπισθεν δὲ ὁ Ἀντίλοχος, Μενέλαος καὶ Πάτροκλος, ἐναντίον δ' αὐτοῦ ὁ ὁρμητικώτατος Ἕκτωρ, παρ' ἐκεῖνον δὲ πρὸς τὰ κάτω νεύων καὶ μὲ τὴν δᾷδα εἰς τὰς χεῖρας, ἵνα ἐμπρήσῃ ταῦτα, ὁ Καλήτωρ, ὄπισθεν δὲ τούτων ὁ Μελάνιππος, ὁ Δόλοψ καὶ ἄλλοι, χαμαὶ δὲ ὁ νεκρὸς τοῦ ἐκ Κυθήρων Μαστορίδου. Τοιαύτη τις παράστασις θὰ ἦτο πιστὴ ἀπήχησις τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ἀντὶ τούτου δ' ὅμως ὅλως διάφορος ἐξελίσσεται ἡ ἡμετέρα παράστασις.

Ἀλλ ἂς ἔλθωμεν εἰς τὴν πρώτην προς τὰ δεξιὰ τῶν πλοίων μορφήν. Ὁ μεγαλοπρεπὴς οὗτος καὶ τὸ δόρυ καθέτως κρατῶν πάνοπλος ἀνὴρ φαίνεται ὡς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα περιβεβλημένος. Τοιοῦτον φαντάζεταί τις τὸν ποιμένα λαῶν καὶ βασιλέων, τὸν ἄρχοντα Ἀγαμέμνονα. Ὁ κατόπιν τούτου ἀκοντίζων ἀσπιδοφόρος, ὡς καὶ ὁ ἔναντι αὐτοῦ τοξότης ἀπαντῶσιν ἀμφότεροι ἐπὶ ἑτέρου ἐν Βερολίνῳ καὶ Βρυξέλλαις εἰς διπλοῦν ἀντίτυπον εὑρισκομένου σκύφου. Ἐπὶ τῶν σκύφων ἐκείνων αἱ ἡμέτεραι μορφαὶ παριστῶσι τὸν Ἀχιλλέα ἕτοιμον ὅπως βάλῃ τὸ δόρυ κατὰ τῆς ἀμαζόνος Πενθεσιλείας, ἀμυνομένης διὰ τῆς πέλτης (περιέργου ὅλως σχήματος) καὶ τοῦ ἐν τῇ δεξιᾷ ἀνυψουμένου πελέκεως. Ἐκ τῆς καταπληκτικῆς ταύτης ὁμοιότητος ἀγόμεθα εἰς τὴν ὑπόθεσιν μὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου σκύφου παρίσταται μάχη Ἀμαζόνων. Μετὰ

[1] Πρβ. καὶ Mus. Florent. Gori τόμ. II πίν. 25· ὁ αὐτὸς μετὰ τῆς Θέτιδος παρὰ θῖνα ἁλὸς ἀτρυγ. Inghirami 35 (Codice omerico milanese πίν. 7).

[2] Πρβ. Tab. Iliaca (Otto Jahn). Millin, Gal. Mytholog. τόμ. 2 πίν. 158. Inghirami τόμ. 2 πίν. 137. Gori. Mus. Flor. τόμ. 2 πίν. 27 κτλ.

τοὺς τρεῖς τούτους, οἱονεὶ σύμπλεγμα ἀποτελοῦντας, μαχητὰς ἕπεται γυναικεία μορφή, ἣν εὐλόγως τις θὰ ἐξελάμβανεν ὡς τὴν προστάτιδα τῶν Ἀχαιῶν, τὴν οὕτω συνεχῶς «ἐν μέσῃ ὑσμίνῃ δηοτῆτος» ἐμφανιζομένην καὶ δι' ἔργου τε καὶ λόγου τοὺς ἀποτεθαρρημένους μαχητὰς ἐγκαρδιοῦσαν *Παλλάδα Ἀθήνην*. Ἀλλὰ πλέον τούτου οὐδεμία ἑτέρα ἔνδειξις, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἀσφαλὲς τεκμήριον περὶ τῆς ταυτότητος ταύτης. Διότι οὔτε αἰγῖδα διακρίνομεν, οὔτε ἴχνος γοργονείου, τὸ δ' ὡς ἀσπὶς φαινόμενον πολὺ πιθανόν, ὡς ἄνω εἴπομεν, νὰ εἶνε ἡ πτυχὴ ἐνδύματος, ἐὰν δὲν εἶνε πτέρυξ, ὁπότε οὐχὶ Ἀθηνᾶν, ἀλλὰ τὴν σύντροφον καὶ ἀκόλουθον αὐτῆς *Νίκην* θὰ εἴχομεν. Ἔτι δ' ὅμως σκοτεινοτέρα εἶνε ἡ ὑστάτη μορφή, ἡ πελώριον, γυμνὸν ὅλως, μετ' ἀσπίδος, κράνους, δόρατος, ξίφους καὶ ὑποδημάτων, ἄνδρα, εἰκονίζουσα, ἥτις τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς ἡμᾶς ἔχουσα ἀτενίζει καὶ δέχεται ἐντολήν τινα ἢ παρότρυνσιν παρὰ τῆς ἄνωθεν θεᾶς. Εἶνε ὁ στιβαρὸς καὶ εὐρὺς τοὺς ὤμους Αἴας ἢ ἄλλος τις τοῦ ὁμηρικοῦ κύκλου ἥρως; Περὶ τούτων πάντων ἐλλείψει πάσης ἐπιγραφῆς ἢ οἱασδήποτε ἄλλης σαφοῦς ἐνδείξεως οὐδὲν ἀκριβὲς καὶ βέβαιον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν.

Ὁ ἐπιχειρῶν ἐν τούτοις νὰ ἑρμηνεύσῃ παράστασιν σκύφου δέον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει καὶ τεχνικά τινα ζητήματα, ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπ' αὐτῶν τύπων, ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται τὰ μέγιστα ἡ ὀρθὴ ἑρμηνεία καὶ διαφώτισις αὐτῶν.

Κατεσκευάζοντο δηλ. αἱ ἀνάγλυφοι ἢ ἔκτυποι αὗται παραστάσεις ἢ διὰ μητρῶν ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀγγείου, εἰς ἣν κατηγορίαν ἀνήκουσι καὶ οἱ ἄριστοι τῶν σκύφων, διότι συνήθως αἱ μῆτραι αὗται προήρχοντο ἀπὸ περίφημα χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ ὑπὸ ἐξόχων τεχνιτῶν κατασκευασθέντα ἐκπώματα, οἷα ἐκέκτητο ἐπὶ παραδείγματι ὁ Νέρων κατὰ τὰς αὐτοκρατορικάς αὐτοῦ εὐωχίας (Sueton. Nero 47), ἢ ἁπλοῖ χειρώνακτες καὶ ἀγγειοπλάσται ἐπὶ νωπῶν ἔτι τῶν σκύφων ἐπέθετον ἢ προσήρμοζον διαφόρους τύπους (Stempel) κατ' ἰδίαν προαίρεσιν καὶ ἔμπνευσιν.

Ἡ τελευταία αὕτη μέθοδος εἶχέ τι τὸ ὅλως χειρωνακτικόν, ὡς δ' ἀποδεικνύεται διὰ πλείστων παραδειγμάτων, πολλάκις οἱ κατασκευασταὶ τούτων εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε ἀπετύπουν ὅλως ἄσχετα καὶ ξένα πρὸς ἄλληλα πρόσωπα καὶ ἀντικείμενα [1], ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ διὰ μητρῶν κατασκευὴ εἶχε πολλὰ τὰ ἄτοπα, εἴτε διότι αἱ μῆτραι ἐκ τῆς πολυχρονίας χρήσεως ἐφθείροντο, εἴτε καὶ διότι ἐξ ἀδεληρίας τοῦ ἀγγειοπλάστου πλεῖστα μέρη, ἰδίως λεπτὰ ἀντικείμενα (οἷον δόρατα, γένειον κλπ.) δὲν ἀπετυποῦντο τελείως ἢ καὶ παντάπασιν, ὡς συμβαίνει ἐν τῷ ἡμετέρῳ σκύφῳ, ὅστις ὡς ἐκ τῆς καλῆς ἐργασίας ἀνήκει ἀναμφισβητήτως εἰς τοὺς ἐκ μεταλλίνων πρωτοτύπων προερχομένους.

Περιέργως δ' ὅμως καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ κατηγορίᾳ ἀπαντᾷ τις τύπους δὶς καὶ τρὶς ἐπαναλαμβανομένους ἐν ὅλως διαφόροις παραστάσεσιν. Ὁ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος π. χ. μὲ τὸν δεξιὸν πόδα ἐπιβαίνων μεγαλόσωμος πολεμιστὴς ἀπαντᾷ ἀκριβῶς ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ἐν Βερολίνῳ Antiquarium ἀρ. 3161 ἐκ Θηβῶν σκύφῳ, ὅπου παρίσταται ἡ τῆς *Πολυξένης θυσία*, ἐν τῷ τρίτῳ πρὸς δεξιὰν τοῦ βωμοῦ πολεμιστῇ. Ἐπίσης, ὡς ἀνωτέρω ἐδηλώσαμεν, ὁ δεύτερος γυμνὸς ἀσπιδοφόρος πρὸς δεξιὰν τῶν πλοίων μετὰ τοῦ ἀντικρούοντος αὐτὸν ἀντιπάλου ἀπαντῶσιν ἐν τῷ ἐπίσης ἐν Βερολίνῳ καὶ Βρυξέλλαις διπλῷ ἀντιτύπῳ τοῦ αὐτοῦ σκύφου. Ὅστις παραβάλῃ τὰς δύο ταύτας μορφὰς πρὸς τὰς τοῦ ἡμετέρου σκύφου δὲν δύναται ἢ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν μεγίστην ὁμοιότητα, ἐὰν μὴ τὴν ταυτότητά των. Πρέπει ἐκ τούτου νὰ θεωρήσωμεν καὶ τοὺς ἡμετέρους ἥρωας ὡς Ἀχιλλέα καὶ Πενθεσίλειαν ἢ ἁπλῶς νά το ἀποδώσωμεν εἰς τεχνικὴν τοῦ κατασκευαστοῦ ἀνεπάρκειαν, ἀναγκαζομένου νὰ παράγῃ τοὺς αὐτοὺς ἑκάστοτε δι' ὅλως διάφορα θέματα τύπους;

Νομίζομεν ὅτι ἐπιβάλλεται μεγίστη ἐπιφύλαξις ὡς πρὸς τοῦτο, διότι οὐδαμῶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παραστάσει εὐοδοῦται ἡ παρουσία τοῦ συμπλέγματος Ἀχιλλέως-Πενθεσιλείας. Ἐὰν οὕτως εἶχε τότε ὁ ἡμέτερος σκύφος θὰ ἀνήγετο εἰς τὴν «Αἰθιοπίδα», ἥτις ὡς γνωστὸν ἀποτελεῖ τὴν ἀμεσωτάτην συνέχειαν τῆς Ἰλιάδος.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τοῦ σκύφου δὲν θὰ ἐνδιατρίψωμεν διὰ μακρῶν, διότι ἤδη ὡρίσθη ἡ Β' π. Χ. ἑκατονταετηρὶς ἰδίως ὡς ἡ κυρία περίοδος τῶν ὁμηρικῶν, βοιωτικῶν ἢ μεγαρικῶν τούτων ἀγγείων [2].

ΑΛΕΞ. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ

[1] Πρβ. Robert ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 69, ὅπου κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας ἀναφαίνεται καὶ ὁ Οἰδίπους!

[2] Πρβ. C. Robert ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι συγγράμματι σ. 62.

ΦΩΚΙΚΟΝ ΑΝΑΘΗΜΑ ΕΝ ΔΕΛΦΟΙΣ

Εἶνε γνωστὸν ἐκ τοῦ Παυσανίου [1], ὅτι οἱ Φωκεῖς εἶχον τρία ἀναθήματα ἐν Δελφοῖς, περιέχοντα ἕκαστον συστάδα ἀγαλμάτων. Τὸ πρῶτον παρίστανε *τρία* πρόσωπα, τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὴν Ἄρτεμιν, εἶχε δὲ ἀνατεθῇ ἀπὸ τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν ὁμόρων αὐτῶν. Τὸ δεύτερον ἀπετελεῖτο ἐκ χαλκῶν εἰκόνων ἀνατεθεισῶν ὑπὸ τῶν Φωκέων, «ἡνίκα δευτέρᾳ συμβολῇ τὸ ἱππικὸν ἐτρέψαντο τὸ ἐκ Θεσσαλίας». Ἔφερε δὲ τὸ ἀνάθημα ἐπιγραφήν, ἧς ἡ οὐσιώδης ἔννοια ἦτο «Φωκεῖς ἀπὸ Θεσσαλῶν» [2].

Τὸ τρίτον Φωκικὸν ἀνάθημα παρίστανε τὴν ἔριν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἡρακλέους περὶ τοῦ τρίποδος· περιγράφεται δὲ αὕτη ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (13,7) «*Ἡρακλῆς* δὲ καὶ *Ἀπόλλων* ἔχονται τοῦ τρίποδος καὶ εἰς μάχην καθίστανται· *Λητὼ* μὲν δὴ καὶ *Ἄρτεμις* Ἀπόλλωνα, *Ἀθηνᾶ* δὲ Ἡρακλέα ἐπέχουσι τοῦ θυμοῦ»· προστίθεται δέ: «Φωκέων καὶ τοῦτό ἐστιν ἀνάθημα, ὅτε σφίσιν ἐπὶ τοὺς Θεσσαλοὺς Τελλίας ἡγήσατο Ἠλεῖος. Τὰ μὲν δὴ ἄλλα ἀγάλματα Δίυλλός τε ἐν κοινῷ καὶ Ἀμυκλαῖος, τὴν δὲ Ἀθηνᾶν καὶ Ἄρτεμιν Χιονίς ἐστιν εἰργασμένος· Κορινθίους δὲ εἶναί φασιν αὐτούς».

Γνωρίζομεν προσέτι ἐκ τῶν λογαριασμῶν τῶν ναοποιῶν ἐπὶ Κλέωνος ἄρχοντος (343/2 π. Χ.)[3], ὅτι ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἀπόλλωνος ἦσαν καὶ δύο ἀγάλματα τοῦ Ὀνυμάρχου καὶ τοῦ Φιλομήλου καὶ ἄλλοι ἔφιπποι ἀνδριάντες (στρατηγῶν) Φωκέων, καταστραφέντες πρωίμως, ἔχομεν δὲ καὶ βάσεις μεμονωμένων ἀνδριάντων ἀνατεθέντων ὑπὸ τῶν Φωκέων (πρβλ. Παυσ. 10, 18, 7), ἀλλὰ δὲν ἐξετάζομεν ταῦτα, ὄντα ἔξω τοῦ σκοποῦ ἡμῶν· διότι τὰ μὲν παριστάνουσι μεμονωμένας ἢ οἱονεὶ μεμονωμένας ἠρέμους μορφὰς ἀνθρώπων τὰ δὲ παριστάνουσιν ἱππεῖς. Σκοπὸς δ' ἡμῶν εἶνε νὰ ταυτίσωμεν πρὸς ἓν τῶν Φωκικῶν ἀναθημάτων βάσιν τινὰ ἐνεπίγραφον, ἣν ἠδυνήθημεν νὰ ἀποτελέσωμεν ἐξ 7 λίθων καὶ τεμαχίων λίθων μακρὰν ἀλλήλων διεσπαρμένων καὶ ἥτις δὲν ἐβάσταζεν ἓν μόνον πρόσωπον, ἀλλὰ πλείονα οὐχὶ δ' ἔφιππα. Λέγομεν δ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἡ βάσις αὕτη ἀνήκει, ὡς θἀποδείξωμεν, εἰς τὸ τρίτον ἀνάθημα τῶν Φωκέων τὸ παριστάνον τὴν ἁρπαγὴν τοῦ τρίποδος, κείμενον δέ ποτε παρὰ τὴν ἱερὰν ὁδὸν πλησίον καὶ ἔμπροσθεν τοῦ περιφήμου Πλαταϊκοῦ τρίποδος ἐπὶ κρηπῖδος, ἥτις ἀνεγνωρίσθη ἤδη ἔκ τε τῶν περιγραφῶν τοῦ Παυσανίου καὶ ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῆς ἀπεξεσμένων ψηφισμάτων [1]. Ἡ κρηπὶς αὕτη ἔχει μῆκος μετώπου 7,63 μ. [2]. Οἱ λίθοι αὐτῆς εἶνε φαιοὶ τοῦ Παρνασοῦ μετὰ λευκῶν κυματισμῶν, οἱ δὲ τῆς ἀποτελεσθείσης ἐνεπιγράφου βάσεως ἐξ ὁμοίου λίθου ἐξαγομένου καὶ ἀλλαχοῦ μέν, πρὸς Α. τῶν Δελφῶν ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν ἀνατολικῶν Φαιδριάδων ἀλλ' ἰδίᾳ ὑπεράνω τῶν ἐκεῖ ἀμπελώνων, ἔνθα σῴζονται μεγάλα στρώματα ὁμοίας λατύπης· ἐνταῦθα ἦτό ποτε «πελεκηταριά», ὡς καλοῦσι νῦν οἱ Δελφοὶ τοὺς τόπους τῆς λατομίας καὶ προχείρου ἐξεργασίας τῶν λίθων. Οἱ λίθοι οὗτοι εἶνε μαρμαρώδεις λευκάζοντες, περιέχοντες, ἀντιστρόφως πρὸς τοὺς λίθους τῆς κρηπῖδος, ἐντὸς τῶν λευκῶν κυματισμῶν κηλῖδας φαιοκυάνους [3].

Τὰ 7 τεμάχια ἀναγνωρίζονται ὡς ἀποτελοῦντα ἓν ὅλον καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ λίθου καὶ ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ ἐκ τῶν διαστάσεων καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων, ἅτινα φέρουσι. Τὸ ἀρχικὸν πάχος τῆς βάσεως, μετρούμενον εἰς τὸ πρόσωπον, ἦτο 0,37 μ. διατηρεῖται δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς σῳζομένοις μέρεσι. Παρὰ τὴν ὑπὸ τὰ γράμματα ἀκμὴν ὁ λίθος, λελαξευμένος 0,01 μ. βαθύτερον ὢν ἐπὶ πλάτους 0,035, ἀποτελεῖ ἁπλοῦν κυμάτιον ἢ ταινίαν. Ὑπεράνω τῶν γραμμάτων ἐπὶ τοῦ μετώπου εἰς ἀπόστασιν 0,03-0,04 ἀπὸ τῆς ἀκμῆς ὑπάρχουσιν ἀμυδραὶ ἤδη δύο ὁριζόντιαι γραμμαί. Τὸ βάθος τῶν ἀρτίων λίθων εἶνε 0,77 μ., οὐδεὶς δ' αὐ-

[1] Χ, 13, 4. 6. 7.

[2] Πλουτ. de Pythiae orac. 15.

[3] BCH, 22, σ. 321 πρβλ. Bourguet αὐτόθι τε καὶ ἐν *administration du sanctuaire Pythique* σ. 102.

[1] Pomtow, ἐν *Hermès* 1906 σελ. 356 καὶ ἑξ.

[2] Ἐπειδὴ τὸ Ν. ἄκρον τῆς κρηπῖδος εἶναι κεκινημένον, ἵνα εὕρωμεν τὸ μῆκος αὐτῆς, ἐδέχθημεν εὐλόγως, ὅτι αὕτη ἐτερματίζετο ἐπὶ τῆς γραμμῆς ἀκριβῶς, ἐφ' ἧς εὑρίσκονται αἱ Ν. πλευραὶ *δύο* βάσεων, αἵτινες κεῖνται ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς πρὸς Ν. μὲν καὶ ΝΑ. τοῦ πλαταϊκοῦ ἀναθήματος ὄπισθεν δὲ τοῦ φωκικοῦ. Τὸ σχέδιον τοῦ Tournaire συνάπτει αὐτὰς μετὰ τῆς βάσεως τοῦ πλαταϊκοῦ τρίποδος.

[3] Pomtow, Philologus LXVI (N. F. XX), 2 σ. 264-6.

τῶν φέρει πρὸς τὰ ὀπίσω ἴχνη συνδέσμων ἢ ἀναθύρωσιν, πάντες δ' εἶνε ἁδρομερῶς εἰργασμένοι, ὥστε τὸ ὅλον πλάτος τοῦ ἀναθήματος ἦτο 0,77 μ.

Ἰδοὺ ἡ περιγραφὴ ἑκάστου τεμαχίου ἢ λίθου.

1. Τεμάχιον ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ἄκρου τῆς βάσεως, ἄρτιον ἐμπρὸς ἄνω καὶ ἀριστερά, ἔνθα εἶνε ὁραταὶ καὶ αἱ παρὰ τὴν ἄνω ἀκμὴν τοῦ λίθου ὁριζόντιαι γραμμαί. Μέγιστον μετώπου ὕψος 0,21 μ. μῆκος ἀπ' ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ 0,34 μ.· βάθος τῆς ἄνω ἐπιφανείας 0,36 μ. Ἐπιγραφὴ Φ ὕψ. καὶ πλ. 0,09. Ἀριστερὰ καὶ ὑπὸ τὸ Φ μικρογράμματος ἐπιγραφή, περὶ ἧς κατωτέρω. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἴχνος ποδὸς χαλκοῦ ἀγάλματος, παρ' ᾧ ἴχνει δεξιὰ κοίλωμα ἐλαφρὸν ἐπίμηκες· μῆκος πέλματος 0,16, βάθος ὀπῆς 0,08. Τὸ ἴχνος τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε ἴχνος ἀριστεροῦ ποδός· διότι εἶνε πλησίον τοῦ ἄκρου τοῦ λίθου βαῖνον πρὸς τὰ ὄπισθεν καὶ δεξιά, δὲν ἔχουσι δὲ οἱ λίθοι μέγα βάθος, ὥστε νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ ἕτερος πούς ἐπάτει περαιτέρω πρὸς τὰ ὀπίσω τῆς βάσεως, καὶ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ σῳζόμενον ἴχνος εἶνε δεξιοῦ ποδός. Εἶνε λοιπὸν ἀριστεροῦ ποδὸς ἴχνος, τὸ δὲ τοῦ δεξιοῦ ἔκειτο περαιτέρω πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἔμπροσθεν· κατ' ἀκολουθίαν ὁ ἄνθρωπος, εἰς ὃν ἀνήκει τὸ ἴχνος τοῦτο, δὲν ἦτο ἐστραμμένος πρὸς τὰ ὄπισθεν, ἀλλ' ἔβαινε πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς βάσεως.

Τὸ τεμάχιον εὑρέθη ἐντὸς τοῦ τεμένους ἐπὶ τῆς κλίμακος τῆς παρὰ τὴν ἅλων. Ἦτο ἀκατάγραφον, κατεγράφη δὲ ὑπ' ἀριθμὸν 4553 α.

2. Τὸ τεμάχιον τοῦτο εἶνε συνέχεια τοῦ πρώτου, πρὸς ὃ προσαρμόζει. Εἶνε πλῆρες μόνον πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἐμπρός. Μέγιστον ὕψος 0,25, μῆκος 0,15, βάθος 0,13. Ἐπιγραφὴ Ω, ὑφ' ἣν ἑτέρα μικρογράμματος ἐξίτηλος.

Τὸ τεμάχιον εὑρέθη ἐν τῷ ὑπογείῳ τοῦ μουσείου ἄνευ ἀριθμοῦ τοῦ εὑρετηρίου, κατεγράφη δὲ ὑπ' ἀριθμὸν 4533 β.

3. Τεμάχιον πλῆρες ἐμπρός, ἄνω καὶ κάτω, ἑπομένως ὕψος 0,37 μ. Μέγιστον μῆκ. 0,28, βάθ. 0,25. Ἐπιγραφὴ Κ, ὑφ' ἣν μικρογράμματος ἑτέρα ἐπιγραφή, περὶ ἧς κατωτέρω. Τὸ τεμάχιον εἶνε συνέχεια τοῦ προηγουμένου, ἀλλὰ δὲν προσαρμόζει, πελεκηθὲν πιθανῶς ἵνα κτισθῇ που.

Εὑρεθὲν ἐν τῷ μουσείῳ ἀκατάγραφον, κατεγράφη ἤδη ὑπ' ἀριθμὸν 4553 γ.

4. Τεμάχιον πλῆρες ἔμπροσθεν καὶ πρὸς τὰ δεξιά, ἔνθα φέρει ἀναθύρωσιν· πλῆρες δὲ καὶ ἄνω καὶ κάτω, ἑπομένως ὕψος 0,37· μῆκος 0,27, βάθος 0,63 μ. Ἐπιγραφὴ Ε, ὑφ' ἣν μικρογράμματος ἑτέρα ἐπιγραφή, ἀποτελοῦσα συνέχειαν τῆς τοῦ προηγουμένου τεμαχίου 3 καὶ ἀποδεικνύουσα ὅτι τὸ τεμάχιον 4 εἶνε συνέχεια τοῦ 3, ἂν καὶ οἱ λίθοι περικοπέντες, ἵνα χρησιμοποιηθῶσί που, δὲν προσαρμόζουσιν ἤδη, ὡς τοὐλάχιστον ἐγὼ ἠδυνήθην νὰ πεισθῶ.

Τὸ τεμάχιον εὑρέθη ἔξω τοῦ τεμένους ὑπεράνω τῶν ῥωμαϊκῶν τοίχων τῶν ὁριζόντων τὰ νῶτα τῶν δωματίων τῆς πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ τεμένους πλατείας καὶ δὴ ὑπεράνω τοῦ τρίτου τούτων τῶν δωματίων. Κατεγράφη ὑπ' ἀριθμὸν 4553 δ.

Τὰ μέχρι τοῦδε 4 τεμάχια ἀποτελοῦσιν ἕνα λίθον προφανῶς τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, ὃ εἶχον οἱ ἄρτιοι λίθοι, ὧν δύο θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

5. Μέγα τεμάχιον πλῆρες ἄνω, κάτω καὶ πρὸς τὰ δεξιά, ἔνθα ἀναθύρωσις. Μῆκος (ἀπὸ δεξ. πρὸς ἀρ.) τοῦ μετώπου 0,76 μ. Ἐπιγραφὴ ΠΟΛ. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἴχνος (μῆκ. 0,19) ποδὸς δεξιοῦ κατὰ πιθανότητα· διότι ὁ πούς βαίνει πρὸς τὰ ὀπίσω ἀριστερά, δὲν ὑπάρχει δὲ βάθος τῆς βάσεως ἐπαρκές, ἵνα ὑποθέσωμεν, ὅτι εἶνε ἀριστερός, διότι τότε ὁ δεξιὸς θὰ ἔπιπτεν ἔξω τῆς πλακὸς ταύτης. Εἶνε λοιπὸν δεξιοῦ ποδὸς ἴχνος, τὸ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ ἔκειτο περαιτέρω πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ἐμπρός· κατ' ἀκολουθίαν ὁ ἄνθρωπος, εἰς ὃν ἀνήκει τὸ ἴχνος τοῦτο δὲν ἦτο ἐστραμμένος πρὸς τὰ ὀπίσω τῆς βάσεως, ἀλλ' ἔβαινε πρὸς τὸ ἀριστερὸν μέρος αὐτῆς.

Τὸ τεμάχιον εὑρεθὲν πλησίον τοῦ 1 ἀκατάγραφον, κατεγράφη ἤδη ὑπ' ἀριθμὸν 4553 ε.

6. Πλήρης πανταχοῦ λίθος. Ἀναθύρωσις δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Μῆκος μετώπου 1,27 μ. Ἐπιγραφὴ ΛΩΝΙ. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια ἔχει ἴχνος ἀριστεροῦ ποδὸς (μῆκ. 0,20) βαίνοντος πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ δεξιά, περαιτέρω δὲ δεξιὰ ὀπὴν (πλ. 0,11), ἥτις εἶνε τοῦ ἴχνους τοῦ δεξιοῦ ποδός, ὅστις ἔπρεπε νὰ κεῖται ἐνταῦθά που. Ὁ δεξιὸς οὗτος πούς δὲν ἐπάτει ὁλόκληρος, ὁ δὲ ἄνθρωπος, εἰς ὃν ἀνῆκον οἱ πόδες οὗτοι, ἦτο μὲν ἐστραμμένος πρὸς τὰ δεξιά, ἀλλὰ δὲν ἔσπευδεν ἐκεῖσε· διότι τότε θὰ ἐπάτει ὁλόκληρος ὁ δεξιὸς πούς καὶ ἴσως οὐχὶ ὁλόκληρος ὁ ἀριστερός. Ἤδη ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετον· προκύπτει δὲ ὡς φυσικῶς βέβαιον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος

οὗτος, καίπερ ἐστραμμένος ὢν πρὸς τὰ δεξιά, ἕλκει ὅμως τὸ βάρος τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς τὰ ὀπίσω ἤτοι πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ θεατοῦ. Ὁ δὲ τοῦτο ποιῶν ἄνθρωπος θὰ κατέπιπτεν, ἂν δὲν δεχθῶμεν, ὅτι ἐκ δεξιῶν ὑπάρχει ἀντίρροπός τις δύναμις κρατοῦσα αὐτόν.

Παρὰ τὴν δεξιὰν ὄπισθεν γωνίαν ὑπάρχει λαξευτὴ αὖλαξ βάθους 0,03 μ., πλ. 0,97 καὶ σωζομένους μήκους 0,29 (τῆς ἐντὸς πλευρᾶς). Ἐπίσης ὑπάρχει ὀπή τις παρὰ τὴν αὔλακα *ἐπὶ* τῆς δεξιᾶς ἀκμῆς, ἥτις ὀπὴ δὲν προέρχεται ἐκ συνδέσμου. Ἑτέρα ὀπὴ τετράγωνος (πλ. 0,02 μ.) ὑπάρχει πλησίον τῆς ἔμπροσθεν ἀκμῆς πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ μικρά τις ἀβαθὴς πρὸς τὰ ἀριστερά, ἥτις ὅμως δὲν εἶνε ἴσως παλαιὰ καὶ ἀναγκαία διὰ τὴν διάταξιν τῆς παραστάσεως. Ὑποκάτω παρὰ τὴν δεξιὰν ἀκμὴν σώζεται λάξευμα συνδέσμου.

Ὁ λίθος εὑρεθεὶς πρὸς Α. τῆς κλίμακος τῆς ἄλω μεταξὺ ἀνεπιγράφων λίθων κατεγράφη ὑπ' ἀριθμὸν 4553 στ.

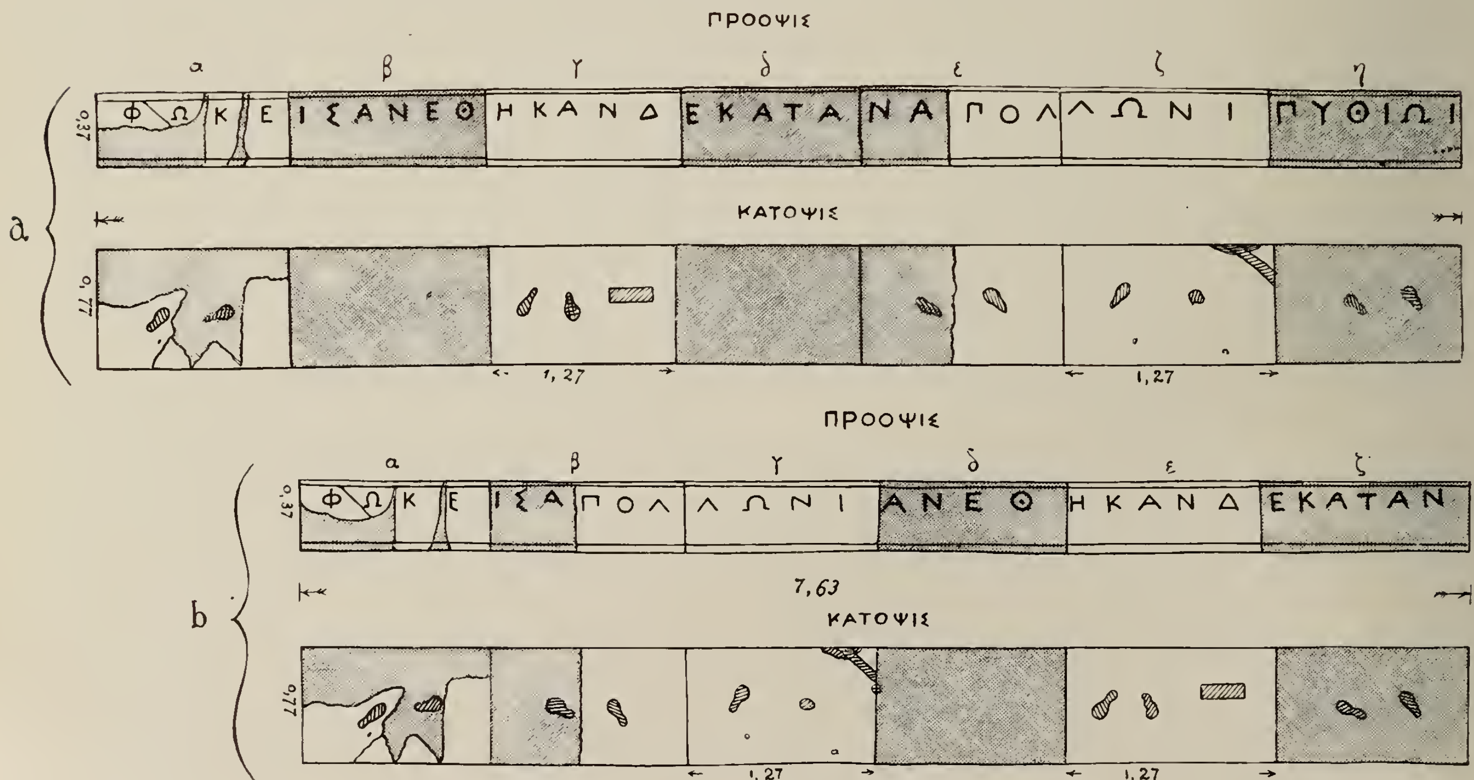
7. Πλήρης λίθος. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀναθύρωσις. Μῆκος μετώπου 1,27 μ. ὡς καὶ τοῦ προηγουμένου λίθου. Πρὸς τὰ δεξιὰ ἀποτετριμμένον τὸ μέτωπον. Ἐπιγραφὴ ΗΚΑΝ⌊. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια φέρει τὰ ἴχνη δύο εὐσταθῶς πατούντων ποδῶν (μῆκ. 0,20) ἐστραμμένων πρὸς τὸν θεατήν. Δεξιὰ τῶν ποδῶν εἶνε κοιλότης ὀρθογώνιος μήκ. 0,28, πλ. 0,07 καὶ βάθ. 0,03 μ. Ὑποκάτω παρὰ τὴν δεξιὰν ἀκμὴν λάξευμα συνδέσμου. Ὁ λίθος εὑρέθη ἔξω τοῦ τεμένους κάτω τῆς πλατείας καὶ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ τεμένους παρὰ τὴν ἁμαξιτὸν ἀριστερὰ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀγούσης εἰς τὸ τέμενος ἀτραποῦ. Κατεγράφη δὲ ἤδη ὑπ' ἀριθμὸν 4553 ζ.

Τοὺς λίθους 5, 6 καὶ 7 εἶδε καὶ ἀναφέρει ἐν τοῖς ἑαυτοῦ Delphicis (= Berliner Phil. Wochensch. 1906 σελ. 1165-1184) σελ. 14 ὁ κ. Pomtow.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λίθων οἱ δύο τελευταῖοι, πλήρεις ὄντες, φέρουσιν ὁ μὲν $6^{ος}$ τέσσαρα, ὁ δὲ $7^{ος}$ πέντε γράμματα. Τέσσαρα δὲ γράμματα φέρει καὶ ὁ πρῶτος λίθος, ὃν ἀποτελοῦσι τὰ τέσσαρα πρῶτα τεμάχια. Ἂν ἐπιχειρήσωμεν ἤδη συμπλήρωσιν τῆς ἐπιγραφῆς, ἔχομεν τὰς ἐξῆς δύο πιθανὰς μορφάς, εἰς ἃς συνάπτομεν καὶ τὰς ἀντιστοίχους κατόψεις τῆς βάσεως.

a Φ|Ω|Κ|Ε[ΙΣΑΝΕΘ]ΗΚΑΝΔ[ΕΚΑΤΑ|ΝΑ]ΠΟΛ|ΛΩΝΙ[ΠΥΘΙΩΙ

b Φ|Ω|Κ|Ε[ΙΣΑ]ΠΟΛ|ΛΩΝΙ[ΑΝΕΘ]ΗΚΑΝΔ[ΕΚΑΤΑΝ

Παρατηροῦμεν δέ, ὅτι πᾶσα δυνατὴ συμπλήρωσις ἀπαιτεῖ εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον προσθήκην ἑνὸς τοὐλάχιστον λίθου· διότι οἱ σῳζόμενοι, ἔχοντες ἀναθύρωσιν ἢ ἐλλιπῆ λέξιν, δὲν ἀποτερματίζουσι τὸ ὅλον μέτωπον καὶ τὴν δεξιὰν ἄκραν τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς.

Ἂν ἐξετάσωμεν τὴν κάτοψιν τῶν λίθων, βλέπομεν, ὅτι ἔχομεν ἴχνη τῶν ποδῶν τεσσάρων ἀνθρώπων ὄχι ὑπερφυσικοῦ πιθανῶς μεγέθους. Λέγομεν δέ, ὅτι ἔχομεν ἴχνη *τεσσάρων* ἀνθρώπων, διότι ἐπὶ τοῦ α καὶ ε λίθου τῆς a μορφῆς ἢ ἐπὶ τοῦ α καὶ ϐ τῆς b μορφῆς ὑπάρχει χῶρος πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀπαιτουμένου ἐν ἑκατέρῳ λίθῳ ἑτέρου ἴχνους. Ἄλλως τε οἱ δύο οὗτοι ἀτελεῖς λίθοι φυσικῶς δὲν ἀποδίδουσιν ἴχνη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου. Ἑπομένως ἡ βάσις αὕτη καὶ ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸ πρῶτον ἀνάθημα τῶν Φωκέων· διότι τοῦτο εἶχε τρία μόνον πρόσωπα καὶ ταῦτα βεβαίως ἤρεμα παρ' ἄλληλα ἱστάμενα, ἐν ᾧ ἡ περὶ ἧς πρόκειται βάσις δεικνύει, ὅτι τὰ ἐπ' αὐτῆς πρόσωπα ἦσαν ἐν κινήσει τινὶ καὶ δράσει. Ἐπίσης ἡ βάσις αὕτη δὲν ἀνήκει εἰς τὸ δεύτερον ἀνάθημα τῶν Φωκέων, διότι τοῦτο ἦτο ἀνάθημα ἕνεκα νίκης ἐν ἱππομαχίᾳ καὶ παρίστανε πιθανῶς τοὺς στρατηγοὺς τῶν Φωκέων ἐφίππους. Πόσοι ἦσαν οὗτοι δὲν γινώσκομεν, ἀλλ' ὅτι ἦσαν ἔφιπποι, φαίνεται πιθανόν. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει δὲν ἔχομεν λόγους νὰ δεχθῶμεν, ὅτι αἱ *εἰκόνες* αὗται ἦσαν ἐν δράσει, καὶ πιστεύομεν, ὅτι, ἂν δὲν ἦσαν ἔφιπποι, παρίσταντο ὅμως ἤρεμοι πλησίον ἀλλήλων καθὼς συνέβαινεν εἰς πλεῖστα ἀναθήματα ἐν Δελφοῖς, περὶ ὧν δὲν ἀναφέρεται ἢ δὲν προκύπτει ἄλλως πως ὡς βέβαιον τὸ ἐναντίον. Ἀλλ' ἡ βάσις περὶ ἧς ἐνταῦθα πρόκειται, δὲν εἶνε βάσις ἠρέμων ἀνδριάντων. Ἔπειτα δὲ καὶ τὸ ἐπίγραμμα, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος [1] ἐξαιρεῖ τὸ ἀνάθημα τοῦτο ἐκ τῆς παρούσης μελέτης.

Ὑπολείπεται τὸ τρίτον ἀνάθημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ βάσις. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι πληροῖ αὕτη τοὺς ὅρους, οὓς θέτει διὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ μνημείου ὁ Παυσανίας. Ἐκ δὲ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πληρώσεως τῶν ὅρων τούτων θὰ κρίνωμεν καὶ ποτέρα τῶν ἀνωτέρω μορφῶν τῆς βάσεως εἶνε προτιμητέα, ἀφ' οὗ γλωσσικῶς εὐοδοῦνται ἀμφότεραι.

Κατὰ τὸν Παυσανίαν τὰ πρόσωπα ἦσαν πέντε· συμφώνως δὲ πρὸς τὴν δρᾶσιν, ἣν ἀποδίδει εἰς αὐτά, καὶ πρὸς γνωστὰς τοῦ αὐτοῦ θέματος παραστάσεις πρέπει νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι εἰς τὸ μέσον ἦτο ὁ Ἡρακλῆς ἀπάγων τὸν τρίποδα καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐπιλαμβανόμενος αὐτοῦ, ἑκατέρωθεν δὲ τοῦ συμπλέγματος τούτου ἦτο παρὰ τὸν Ἡρακλέα μὲν ἡ Ἀθηνᾶ, παρὰ τὸν Ἀπόλλωνα δὲ ἡ Λητὼ καὶ ἡ Ἄρτεμις. Τὰ δύο τελευταῖα πρόσωπα συνήθως παρίστανται ἐν ἀντιθέτῳ φορᾷ. Ἡ μὲν δηλ. Ἄρτεμις ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς παραστάσεως σπεύδει ἔντρομος πρὸς τὸ ἄκρον, ἡ δὲ Λητὼ ἐκ τοῦ ἄκρου οἱονεὶ καλουμένη ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος σπεύδει πρὸς τὸ κέντρον.

Ἂς ἐξετάσωμεν ἤδη τὰς δύο συμπληρώσεις καὶ μορφὰς τῆς βάσεως, ἔχοντες ὑπ' ὄψει καὶ τὴν γενομένην περιγραφὴν τῶν λίθων.

Μορφὴ a. Ἐν ταύτῃ βλέπομεν, ὅτι εἰς τὸν λίθον *α* τὰ ἴχνη βαίνουσι πρὸς τὸ κέντρον. Ἵνα ὁρισθῇ τὸ πρόσωπον, εἰς ὃ ἀνήκουσι ταῦτα, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν εἰς τίνα ἀνήκουσι τὰ ἴχνη τοῦ λίθου *γ*. Ἐκ τῶν προσώπων τῆς παραστάσεως μόνον ὁ Ἡρακλῆς ἠδύνατο νὰ ἵσταται ἀτάραχος ἐπ' αὐτῶν κρατῶν τὸν τρίποδα, ὅτε ἐπὶ τοῦ λίθου *α* ἐπιβάλλεται νὰ θέσωμεν τὴν Ἀθηνᾶν. Πράγματι δὲ οὕτω πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, διότι τὰ ἴχνη τοῦ λίθου *ε* βαίνουσι πρὸς τὸ κέντρον καὶ προφανῶς ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα σπεύδοντα νὰ σώσῃ τὸν τρίποδα. Ὅτι δὲ τοῦτο εἶνε ὀρθόν, ἀποδεικνύουσι τὰ ἴχνη τοῦ λίθου *ζ*, ἅτινα βαίνοντα πρὸς τὸ ἄκρον, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἑτέραν παραστάτιν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὴν Ἄρτεμιν, ἐν ᾧ ἡ Λητὼ ἵστατο ἐπὶ τοῦ ἀπολεσθέντος λίθου *η*.

Ἡ διάθεσις αὕτη ὅσον καὶ ἂν φαίνηται τακτική, ἔχει ὅμως ἐλαττώματά τινα καθιστῶντα αὐτὴν ἀπίθανον. Καὶ πρῶτον ἡ Ἀθηνᾶ εὑρίσκεται ἄγαν μακρὰν τοῦ Ἡρακλέους (ὑπολογιζομένου καὶ μόνου τοῦ παρεμπίπτοντος ἐξαγραμμάτου λίθου *β*), ἐν ᾧ ἡ τοποθέτησις τοῦ σῳζομένου ἴχνους αὐτῆς εἰς τὸ ἄκρον σχεδὸν τῆς βάσεως δεικνύει, ὅτι τὸ ἀκόλουθον πρόσωπον πρέπει νὰ ἵστατο πλησίον, ὄχι δὲ τόσον μακράν. Δεύτερον τὰ ἴχνη τοῦ λίθου *ζ* συμφώνως πρὸς τὴν γενομένην περιγραφὴν αὐτῶν (ἀριθ. 6) δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀνήκωσιν εἰς τὴν Ἄρτεμιν, διότι ἡ κίνησις αὐτῆς ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἔπρεπεν ὁ δεξιὸς ποὺς νὰ πατῇ ὁλόκληρος, ὅπερ δὲν συμβαίνει ἐνταῦθα.

Μορφὴ b. Ἐπὶ τῶν λίθων *α* καὶ *β* ἦσαν προφανῶς αἱ δύο παραστάτιδες τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν

[1] De Pyth. or 15.

ἀντιθέτῳ φορᾷ διαπονούμεναι ὑπὲρ τοῦ ἱσταμένου ἐπὶ τοῦ λίθου *γ*. Τὰ ἴχνη τοῦ λίθου τούτου προσήκουσιν ἄριστα τῷ Ἀπόλλωνι, ὅστις ἐστραμμένος ὢν πρὸς τὰ δεξιά, πρὸς τὸν Ἡρακλέα, καὶ ἐπιλαβόμενος τοῦ τρίποδος ἕλκει αὐτὸν ἀντερειδόμενος εἰς τὸν ὄπισθεν πατοῦντα ἀριστερὸν πόδα, ἐλαφρῶς δὲ πατῶν ἔμπροσθεν τὸν δεξιόν. Ὁ λίθος *δ* εἶνε κενός, διότι τὸν ὑπὲρ αὐτὸν χῶρον ἐπλήρου ὁ περιμάχητος τρίπους, ἐπὶ δὲ τοῦ *ε* ἦτο πεφυτευμένος εὐσταθὴς ὁ Ἡρακλῆς. Ὑπολείπεται εἷς λίθος, εἷς μόνος, ἐφ' οὗ ἔδει νὰ ἵσταται ἡ Ἀθηνᾶ.

Οὕτως ἡ δευτέρα μορφὴ πληροῖ τελειότερον τοὺς ὅρους, οὓς ἐπιβάλλει ἡ περιγραφὴ τοῦ Παυσανίου, ὑπερέχει δὲ καὶ διὰ τὴν ἁπλῆν, περιεκτικὴν καὶ ἀρχαϊκὴν διατύπωσιν τῆς ἀναθέσεως, προτάσσουσα τὰς ἀεὶ σπουδαιοτέρας διὰ τὴν ἀνάθεσιν λέξεις. Τούτου οὕτως ἔχοντος, ἡ ἐπιγραφὴ πρέπει νὰ λήγῃ διὰ τῆς λέξεως *δεκάταν*, διότι, ἂν προσθέσωμεν ὁ,τιδήποτε ἄλλο, προσθέτομεν χῶρον, ἐφ' οὗ δὲν ἐπιτρέπει ὁ Παυσανίας νὰ στήσωμεν ἄγαλμά τι.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἄλλος λόγος πείθων ὅτι ἡ μορφὴ b ὄχι μόνον ὑπερέχει τῆς a, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶνε ἡ ἀρχική, προσαρμοζομένη εἰς τὸ μῆκος τῆς κρηπῖδος, ἥτις ἔχει τὰ ἀπεξεσμένα ψηφίσματα.

Ἐν τῇ μορφῇ a προσεθέσαμεν δύο ὅλας πλάκας ἑξαγραμμάτους, μίαν πενταγράμματον καὶ ἓν τεμάχιον διγράμματον, ἐν δὲ τῇ μορφῇ b δύο ὅλας πλάκας, ὧν ἡ μία τετραγράμματος ἡ δ' ἑτέρα ἑξαγράμματος καὶ ἓν τριγράμματον τεμάχιον. Οὕτως ἔχομεν ἐν τῇ μορφῇ a ἑπτὰ πλάκας, αἵτινες, ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι πᾶσαι ἔχουσι τὸ μῆκος τῆς τετραγραμμάτου πλακὸς *ζ*, δηλ. 1,27 μ., δίδουσι μετὰ τῶν λοιπῶν πλακῶν ὁλικὸν μῆκος 8,89 μ., ὅπερ εἶνε μακρότερον τοῦ μήκους (7,63 μ.) τῆς κρηπῖδος τῶν Φωκέων κατὰ 1,26 μ. Ἡ μορφὴ ἄρα αὕτη δὲν προσήκει οὔτε εἰς τὴν κρηπῖδα οὔτε εἰς τὸ ἀνάθημα. Ἐν τῇ μορφῇ b ἔχομεν ἓξ πλάκας· ἂν δ' ὑποθέσωμεν, ὅτι αὗται ἔχουσιν ὡσαύτως μῆκος 1,27 μ., ἔχομεν ὁλικὸν μῆκος τῆς βάσεως 7,62 μ., ὅπερ εἶνε μῆκος καὶ τῆς κρηπῖδος. Ἡ διαφορὰ τοῦ 0,01 μ. εἶνε ἀσήμαντος, προερχομένη προφανῶς ἐκ τοῦ ἀδυνάτου τοῦ τελείου ὁρισμοῦ τῆς Ν. ἄκρας τῆς κρηπῖδος. Ἡ μορφὴ ἄρα b προσήκει εἰς τὴν πρὸ τοῦ πλαταϊκοῦ μνημείου φωκικὴν κρηπῖδα.

Οὕτω ἔχομεν ἀποδεδειγμένον, ὅτι ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης ἵσταντο τὰ πέντε ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευόμενα πρόσωπα ἐν τῇ γνωστῇ δράσει τῆς ἁρπαγῆς τοῦ τρίποδος καὶ ὅτι ἡ βάσις αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν κρηπῖδα τὴν ἔχουσαν τὰ ἀπεξεσμένα ψηφίσματα [1].

Τὰ γράμματα εἶνε κάλλιστα τοῦ δ' αἰῶνος καὶ δὴ τοῦ πρώτου ἡμίσεως αὐτοῦ, κατ' ἀκολουθίαν δὲ συγκρούονται πρὸς τὸν Παυσανίαν λέγοντα [2], ὅτι τὸ ἀνάθημα ἀνετέθη ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν Θεσσαλῶν νίκης. Διότι ἐκεῖνος ὁ πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς πόλεμος εἶνε προπερσικός [3], ἐν ᾧ ἡ βάσις οὔτε γράμματα ἀρχαϊκὰ ἔχει οὔτε ἀρχαϊκὴν διάταξιν παραλλήλων τῶν ποδῶν τῶν ἀγαλμάτων δεικνύει. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ Ἡρόδοτος [4] γνωρίζει τὸ ἀνάθημα τοῦτο, ἀναγκαζόμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι τὸ ἀνάθημα ὑπέστη κατὰ τὴν δ' ἑκ. γενικήν τινα ἀνακαίνισιν μᾶλλον ἢ μερικὴν ἐπισκευήν. Ἐγένοντο δὲ τότε πολλαὶ μεταβολαὶ ἐν τῷ τεμένει καὶ δὴ ἐν τῇ γειτονίᾳ τῶν Φωκέων, ἔνθα πλὴν τοῦ ἀνοικοδομηθέντος ναοῦ ἀνεκαινίσθη πιθανώτατα καὶ ὁ μέγας βωμός. Ὁ Παυσανίας λέγει, ὅτι τεχνῖται τῶν ἀγαλμάτων ἦσαν ὁ Διύλλος, ὁ Ἀμυκλαῖος καὶ ὁ Χίονις ζήσαντες κατὰ τὰ Περσικὰ καὶ πρὸ αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην γνώμην [5]. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐνεπίγραφος ἀναθημαματικὴ βάσις οὐδὲν ὄνομα τεχνίτου φέρει, δυσκόλως δὲ θὰ εὕρισκον ἀλλαχοῦ τοῦ ἀναθήματος τόπον τὰ ὀνόματα τῶν τεχνητῶν, εἰκάζομεν, ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Παυσανίου στηρίζεται ἢ εἰς πληροφορίας ἐξηγητῶν ἀνεπιστημόνων ἢ εἰς εἴδησίν τινα παλαιοτέρου συγγραφέως γνωρίσαντος τὴν παλαιὰν βάσιν τοῦ ἀναθήματος [6].

[1] Ἐν Δελφοῖς ἔχομεν καὶ ἄλλας τινὰς παραστάσεις ἢ λείψανα παραστάσεων τοῦ θέματος τῆς ἁρπαγῆς τοῦ τρίποδος.

α'. τὸ ἀέτωμα τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων.

β'. ἀγαλμάτιον χαλκοῦν ἐκ τοιαύτης παραστάσεως πιθανῶς προερχόμενον (Perdrizet, BCH, XX, σ. 701-2)

γ'. ἴσως τὸ Α. ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ κτισθέντος ὑπὸ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν (Homolle ἐν Guide Joanne. Grèce 1903 σ. 40[4]).

Εὐρεῖα σύγκρισις τῆς φωκικῆς βάσεως πρὸς τὰς πολυαρίθμους παραστάσεις τοῦ αὐτοῦ θέματος θὰ ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἡμῖν ὁμοιότητας καὶ διαφορὰς τοῦ φωκικοῦ μνημείου πρὸς ἐκείνας τὰς παραστάσεις. Ἐκ τούτων δὲ θὰ ἡρμηνεύετο ἴσως μετ' ἀσφαλείας καὶ ἡ χρησιμότης ἑκάστης τῶν μικρῶν ἢ μεγάλων ὀπῶν, αἵτινες ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ λίθου aα = bα, aγ = bε καὶ aζ = bγ, περὶ ὧν ἀποφεύγομεν νὰ εἴπωμέν τι.

[2] X, 13,7 X, 1,11.

[3] Ἡρόδ. VIII, 27 ἑξ.

[4] «*Οἱ μεγάλοι ἀνδριάντες οἱ περὶ τὸν τρίποδα συνεστεῶτες ἔμπροσθε τοῦ νηοῦ*»).

[5] E. A. Gardner, Greek Sculpture, σελ. 153.

[6] Ἦσαν δὲ τότε τὰ ἀναθήματα «μεγάλα» κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐν ᾧ τὰ ἐπὶ τῆς ἐνεπιγράφου βάσεως ἴχνη μαρτυροῦσι περὶ οὐχὶ ὑπερανθρώπων σωμάτων.

Κατὰ τὸν ἱερὸν πόλεμον ἐγράφησαν ἐπὶ τῆς κρηπῖδος τὰ ἀποξεσθέντα ἔπειτα ψηφίσματα [1], σύμπασα δὲ ἡ βάσις παρέμεινε καθαρὰ ἀπὸ ἄλλων ἐπιγραφῶν μέχρι τοῦ α΄ αἰῶνος π. Χ., ὅτε ἐχαράχθησαν δύο ἀποτετριμμένα νῦν ψηφίσματα ἐπὶ τοῦ πρώτου τῶν ἐνεπιγράφων λίθων, ὅστις ἤδη εὑρέθη εἰς τέσσαρα τεμάχια (ὅρα ἀνωτέρω ἀριθ. 1-4).

Ἀνεγνώσαμεν δὲ ἐπὶ τοῦ 1

ΝΟΝ
ΠΡΟΜΑΝΤΕΙΑΝΠΡΟΕΔΡ. . ,

ἐπὶ τοῦ 2

ΦΩΚΙ. = Φωκε[. . . .

ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἐπομένων

3	4
ΕΛΦΟΙΕΔΩΚΑΝΔΙΩΝΙ.ΟΥ. . .	Ο.ΕΓΔΑΥΛΙΟ.ΑΥΤΩΚΑΙΕΚΓΟΝΟ
ΠΡΟΞΕΝΙΑΝΠΡΟΜΑΝΤ. . .	ΝΠΡΟΔΙΚΙΑΝ. . ΥΛΙΑΝΑΤΕΛΕΙ
ΑΝΠΑΝΤΩΝΚΑΙΤΑ.	ΟΙΣΠΡΟΞΕΝΟΙΣΑ.ΧΟΝΤΟ.
ΑΘΑΝΙΩΝΟΣΒΟΥΛΕΥ	.Ρ. .ΤΕΙΛ

Δ]ελφοὶ ἔδωκαν Δίωνι Β]ού[λων]ο[ς ἐγ Δαύλιο[ς] αὐτῷ καὶ ἐκγόνο[ις
προξενίαν, προμαντ[εία]ν, προδικίαν, [ἀσ]υλίαν, ἀτέλει-
αν πάντων καὶ τἆ[λλα, ὅσα τ]οῖς προξένοις. Ἄ[ρ]χοντο[ς
Ἀθανίωνος, βουλευ[όντων

Ἂν τυχὸν τις ἤθελεν ἔχει ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς συγκροτήσεως καὶ ἀποδόσεως τῆς βάσεως εἰς τοὺς Φωκεῖς, αἱ μικρογράμματοι αὗται ἐπιγραφαὶ (ὕψ. γραμμάτων 0,012 μ.) συντελοῦσιν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς ἀμφιβολίας· διότι τὸ μὲν πρῶτον ἐξηφανισμένον ψήφισμα, ἂν ὀρθῶς ἀνέγνωσα, ὁμιλεῖ περὶ Φωκέως τινὸς ἢ Φωκέων, τὸ δὲ δεύτερον περὶ ἀνδρὸς (Φωκέως) ἐκ Δαυλίδος.

Ὁ ἄρχων Ἀθανίων ὁ Κλεοξενίδα ἦρξε τῷ 86-5 π.Χ.[2]. Τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου βουλευτοῦ τὸ μόνον, οὗ ἴχνη ἐντελῶς ἀμυδρὰ ὁρῶνται, φαίνεται ὅτι δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ ΑΡΙΣΤΕΙΔ . ἢ ΑΡΙΣΤΕΙΑ ἀλλὰ τοιοῦτος βουλευτὴς δὲν εἶνε γνωστὸς ἐπὶ Ἀθανίωνος. Οἱ ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος τούτου ἀπαντῶντες βουλευταί, οὓς γινώσκομεν, ἦσαν Πολυκράτης ὁ Κλεοδάμου, Τιμοκλῆς ὁ Σωτύλου, Φίλων ὁ Ἀριστέα, Εὐάγγελος ὁ Μεγάρτα· δὲν ἠδυνήθην δὲ νὰ πεισθῶ, ὅτι ἐνταῦθα εἶνε τὸ πατρικὸν ὄνομα τοῦ Φίλωνος.

Ὑπολείπεται νὰ ἐξετάσωμεν νῦν ἐπακόλουθά τινα τῶν ἐκτεθέντων ἀνωτέρω.

Ἡ ἐνεπίγραφος βάσις στενὴ καὶ ἐπιμήκης οὖσα καλύπτει τὴν κρηπῖδα οὖσαν ἰσομήκη καί που στενοτέραν (τὸ ὑπόλοιπον τῆς κρηπῖδος συνεπληροῦτο κτιστῶς), καταλείπει δὲ καὶ κενὸν διάστημα 1,13μ. μεταξὺ ἑαυτῆς καὶ τοῦ ὄπισθεν βάθρου τοῦ πλαταϊκοῦ τρίποδος, ὡς τοῦτο ἀνασυνεστάθη. Τὸ κενὸν δὲ τοῦτο διάστημα δὲν εἶνε πολὺ διάφορον, ἀπὸ τῆς γραμμῆς, ἥτις διέρχεται πρὸ τῆς βάσεως τῶν Ταραντίνων καὶ ἐφ᾿ ἧς ἔκειτο πιθανῶς τὸ πάλαι ἡ πρόσοψις τοῦ πλαταϊκοῦ βάθρου. Εἴδομεν δέ, ὅτι τὰ πέντε πρόσωπα τοῦ φωκικοῦ ἀναθήματος ἵσταντο πάντα ἐπὶ τῆς στενῆς ἐπιμήκους βάσεως.

Ἀκολούθημα τούτου εἶνε, πρῶτον μὲν ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ εἰς τὸ μέλλον λόγος περὶ μεταθέσεως ἢ ἐπεκτάσεως τῶν Φωκέων ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ ἀνασυσταθέντος πλαταϊκοῦ μνημείου [1]. Δεύτερον δέ, ὅτι ὁ πλαταϊκὸς τρίπους, ἐξ αἰτίας τοὐλάχιστον τῶν Φωκέων, οὐδαμῶς πρέπει νὰ μετατεθῇ ἐκ τῆς θέσεως, εἰς ἣν ἐτέθη ὑπὸ τοῦ κ. Homolle ἀσχέτως πρὸς οἱονδήποτε ἐλάττωμα τῆς ἀνασυστάσεως. Τῆς κρηπῖδος τοῦ τρίποδος ἐσῴζετο κατὰ χώραν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν λίθων καὶ ἐκ τοῦ τοπογραφικοῦ σχεδίου τοῦ κ. Tournaire, ἡ δευτέρα σειρὰ τῶν λίθων πλήρης μὲν εἰς τὴν Β. πλευρὰν ἐλλιπὴς δ᾿ εἰς τὴν Α. καὶ Δ.· ἡ Ν. πλευρὰ ἦτο κατεστραμμένη. Ἀλλὰ κατὰ τὸ μῆκος τῆς Β. συνεπληρώθησαν αἱ ἕτεραι τρεῖς καὶ οὕτως ἀπετελέσθη ἡ βάσις ἔχουσα διαστάσεις (Δ. πλευρὰ 3,00, Ν. πλευρὰ 2.90 μ.) τὰς ἀπαιτουμένας ὑπὸ τῶν σωζομένων λίθων τοῦ μνημείου [2]. Ὅτι δὲ τὸ Πλαταϊκὸν ἀνάθημα δὲν δύναται νὰ τεθῇ ἐπὶ τῆς ανα-

[1] Εἷς λίθος φέρων ὁμοίως ἀπεξεσμένας ἐπιγραφάς, ἀσφαλῶς δὲ ἐκ τοῦ φωκικοῦ ἀναθήματος προερχόμενος κεῖται μεταξὺ ἄλλων ΝΑ. τοῦ πλαταϊκοῦ ἀναθήματος.

[2] Colin ἐν BCH, XXII, σ. 34. Pomtow, Delphische Chronologie ἐν Pauly-Wissowa's Real-Encycl ἄρθρῳ Delphoi σελ. 2649-50.

[1] Pomtow Delphika σ. 32.

[2] Διαφορὰ πλάτους μεταξὺ τῶν πλευρῶν δὲν ὑπῆρχε βεβαίως ἀρχικῶς, ἡ δὲ σημειουμένη ἐνταῦθα δὲν πιστεύω ὅτι εἶνε ἐσκεμμένη, ἀλλὰ προέρχεται ἐκ τῆς κακῆς κατασκευῆς τῆς κρηπῖδος.

τολικώτερον κειμένης μεγάλης βάσεως[1] τῆς λεγομένης «τοῦ ἅρματος τῶν Ῥοδίων», ἀποδεικνύει ὄχι μόνον τὸ κακὸν ὑλικὸν αὐτῆς (*κροκαλοπαγεῖς λίθοι εἰς τὰς βάσεις τῶν ἀναθημάτων δὲν εὑρίσκονται ἐν Δελφοῖς κατὰ τὸν ε΄ αἰῶνα καὶ δὴ ἀρχόμενον*), ἀλλὰ καὶ αἱ διαστάσεις, οὖσαι ἄγαν μεγάλαι πρὸς τὸ πλαταϊκὸν ἀνάθημα· διότι ἡ βάσις ἐκείνη ἔχει δυτικὴν μὲν πλευρὰν 5,60 μ., βορείαν δὲ 4,60 μ. Διστάζω δὲ νὰ δεχθῶ, ὅτι ἐκ διαβαθμίσεων πρὸς τὰ ἄνω ἐγίνετο τοσαύτη συστολὴ τῶν διαστάσεων, ὥστε νὰ ἀπορροφηθῇ ὁλόκληρος ἡ διαφορὰ ἡ ὑπάρχουσα μεταξὺ τῶν δύο βάσεων. Διστάζω δὲ νὰ δεχθῶ αὐτό, διότι αἱ δύο περιφερεῖς σειραὶ τοῦ πλαταϊκοῦ ἀναθήματος καταλείπουσι περιθώριον ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων λίθων μόλις 0,02-0,05 μ.· δὲν ἐπικρατεῖ λοιπὸν ἐν τῇ κτίσει τῆς πλαταϊκῆς βάσεως ἀρχή τις σπατάλης χώρου, ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην ὡς καὶ ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῆς βάσεως δύναται νὰ παραβληθῇ τὸ μνημεῖον πρὸς τὰς βάσεις τῶν τριπόδων τῶν Δεινομενειδῶν[2].

Ἀλλ' ἂν τὸ πλαταϊκὸν προστατεύηται οὕτω ἀπὸ μελλούσης τινὸς μεταθέσεως, τὸ ἀνάθημα ὅμως τῶν Ταραντίνων[3] φαίνεται, ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εὕρῃ θέσιν ἐπὶ οὐδεμιᾶς τῶν σῳζομένων βάσεων. Διότι ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα βάσις «τῶν Ταραντίνων», ἥτις κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς πλαταϊκῆς καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς προσθίας γραμμῆς ἔχουσα πλ. 1,28 μ., μῆκος δὲ τὸ πολὺ 3,76 ἢ τὸ ὀλίγον 2,57 μ., εἶνε ἀδύνατον νὰ περιλάβῃ ἀνδριάντας πεζοὺς καὶ ἀνδριάντας ἱππεῖς, τὸν βασιλέα Ὦπιν νεκρόν, ἐφεστηκότας δ' αὐτῷ τὸν Τάραντα καὶ τὸν Φάλανθον καὶ περαιτέρω τοῦ Φαλάνθου δελφῖνα. Ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης ἵστατο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Ἀπόλλων, ὃν ἀνέθεσαν οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν ἐπ' Ἀρτεμισίῳ καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν[1], μνημεῖον συγγενὲς καὶ σύγχρονον πρὸς τὸ πλαταϊκόν, σταθὲν δ' ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ βωμοῦ. Ἡ βάσις εἶνε ἐπιμήκης διότι ὁ Ἀπόλλων ἐκράτει παρ' ἑαυτῷ ἀκρωτήριον πλοίου.

Ἂν ἡ τοποθέτησις αὕτη εἶνε ἀληθής, τότε μένουσι διαθέσιμοι αἱ δύο συναφεῖς[2] βάσεις πρὸς Β. τοῦ «ἅρματος τῶν Ῥοδίων». Ἀλλ' αὗται πάντως πρέπει νὰ ἐξαιρεθῶσι, προκειμένου περὶ μνημείων ἐγερθέντων κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ε΄ αἰῶνος, διότι ἀμφότεραι εἶνε ἐκτισμέναι ἐκ κροκαλοπαγῶν λίθων· καὶ ἡ μὲν πρὸς Δ. εἶνε ἐκτισμένη (⊢⊣) δι' ὑλικοῦ, εἰλημμένου τοὐλάχιστον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ παλαιοτέρου τινὸς κτιρίου, ἡ δὲ πρὸς Α. (⊓) εἶνε ἔτι νεωτέρα, ἐπειδὴ τὸ κρηπίδωμα αὐτῆς ἐπικάθηται ἐν μέρει ἐπὶ τῆς ἑτέρας βάσεως. Αἱ βάσεις αὗται ἐβάσταζον πιθανῶς δύο ἐκ τῶν ἀγωνιστικῶν ἀναθημάτων, καὶ δὴ τῶν νεωτέρων, ἅτινα κατ' ἀρχὴν δὲν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (Χ, 9,2). Πλὴν τούτου ἑκατέρα τῶν βάσεων τούτων εἶνε μικρὰ διὰ τὸ ἀνάθημα τῶν Ταραντίνων. Τὸ κακὸν δὲ κροκαλοπαγὲς ὑλικὸν καὶ αἱ μικραὶ διαστάσεις ἀποκλείουσιν ἀπὸ τῆς ζητήσεως ἡμῶν καὶ τὴν «ἀνώνυμον» βάσιν (Quaderbau), τὴν ὁποίαν ἀποδίδει εἰς τοὺς Ταραντίνους ὁ κ. Pomtow[3], ἴσως δὲ καὶ τὴν μεγάλην «τοῦ ἅρματος» τῶν Ῥοδίων, ἣν θὰ προυτίμων ἐγώ, ἂν ἦτο δυνατόν.

Ἀλλὰ διατί νὰ πολυπραγμονῶμεν μόνον περὶ τῶν Ταραντίνων; Ὁ Παυσανίας εἶδεν εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ τεμένους καὶ καταλέγει πολλὰ ἀναθήματα ἱδρυθέντα κατὰ τὰ μηδικὰ ἢ μικρὸν μετὰ τὰ μηδικὰ καὶ διὰ τὰ μηδικά. Ποῦ εἶνε αἱ βάσεις τούτων τῶν σπουδαίων ἀναθημάτων; Δυστυχῶς οἱ ἀπαγαγόντες τοὺς Πλαταϊκοὺς ὄφεις τοῦ τρίποδος δὲν ἀπήγαγον μόνους αὐτούς, εἰς δὲ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ τεμένους ἡ διευθέτησις ὁδοῦ τινος ἀγούσης ἀπὸ τοῦ ναοῦ πρὸς Α. μετέβαλε ὕστερόν ποτε πολὺ τὴν ὄψιν τοῦ χώρου, ὥστε νὰ καταστήσῃ ματαίαν ἐν πολλοῖς τὴν ζήτησιν.

Ἐν Δελφοῖς.

ΑΝΤ. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

[1] Pomtow, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 31.

[2] Ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης σειρᾶς τοῦ τετραγώνου ὑποβάθρου τοῦ πλαταϊκοῦ τρίποδος ὑπῆρχε τοὐλάχιστον μία στήλη ἐντεθειμένη. Ἐπειδὴ ἡ στήλη αὕτη ἦτο βεβαίως ἐστραμμένη πρὸς τὴν ἱερὰν ὁδόν ἕπεται, ὅτι ὁ λίθος, ὅστις φέρει τὴν αὔλακα τῆς στήλης καὶ εἶνε τεθειμένος νῦν εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν ἔδει νὰ τεθῇ εἰς τὴν ΒΔ, ἵνα ἡ αὖλαξ ᾖ παράλληλος τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ.

[3] Παυσαν. Χ. 13,10. Ἱδρύθη μεταξὺ τῆς 78ης καὶ τῆς 80ῆς Ὀλυμπιάδος (Brunn. Gesch. der griech. Künste I. σ. 65). Τῆς αὐτῆς περίπου γνώμης εἶνε καὶ ὁ Pomtow (Athen. Mitt. XXXI (1906) σ. 526) καὶ ὁ Busolt (Grieh. Gesch. II². 805,3 καὶ 806,6). Ὑπολαμβάνουσι δὲ τὸ ἀνάθημα παλαιότερον τοῦ ἔτους 473 π. Χ. ὁ Mommsen καὶ ὁ Sauer (Statuar. 34,125). Ἐγὼ νομίζω, ὅτι τὰ λείψανα τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς τῶν Ταραντίνων, ἅτινα εὑρεθέντα παρὰ τὸ πλαταϊκὸν ἀνάθημα κεῖνται νῦν ἐπὶ τῆς κρηπῖδος τῶν Φωκέων, εἶνε οὐχὶ τοῦ ε΄ ἀλλὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ δ΄ αἰῶνος π. Χ. Τοῦτο ἐξάγω ἐκ τῆς μορφῆς τῶν γραμμάτων· ἀλλὰ εἶνε προφανές, ὅτι τοιαύτη γνώμη δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου λέγοντος τεχνίτας τοῦ ἀναθήματος τὸν Ὀνάταν καὶ τὸν Ἀγελάδαν. Εἰκάζω δέ, ὅτι ἴσως ἐγένετο καὶ τοῦ μνημείου τούτου ἀνακαίνισις κατὰ τὸν δ΄ αἰῶνα καὶ δὴ ἄρχοντος ἐν Τάραντι τοῦ Ἀρχύτα.

[1] Ἡροδ. VIII, 121 Παυσ. Χ, 14,5.

[2] Ὁ κ. Tournaire κακῶς ἔχει αὐτὰς κεχωρισμένας

[3] Delphika σελ. 32

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

ΚΑΙ ΠΛΑΣΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΕΓΕΑΣ

(Συνέχεια ἐκ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος 1906 σελ. 66).

18

Τμῆμα παχείας πλακὸς μαρμαρίνης, ἀναθηματικῆς πιθανώτατα, πρὸς δεξιὰν ἀκεραίας, ἐκ τῶν ἄλλων πλευρῶν ἀποκεκομμένης. — Ὕψος 0.13, πλάτος 0.20, πάχος μεῖζόν τι τῶν 0.21. Ἀπόκειται ἐν τῷ μικρῷ Μουσείῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς.

Τὰ γράμματα ἔχουσι χαραχθῆ ἐπιμελῶς καὶ δύνανται νὰ ἀναχθῶσι μέχρι τῆς Β′ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ἡ ἐπιγραφὴ λέγει :

ΚΛΕΟΣΘΕ
ΛΕ (κενόν)

« *Κλεοσθέ*
νης ἀν]έ
[θηκεν;]

Ἂν ὑπῆρχε τὸ ὄνομα τῆς θεότητος ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς, δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν· ἠδύνατο ὅμως νὰ παραλειφθῇ, ὡς ἐξ ἄλλων Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν γινώσκομεν [1]. Τὸ δὲ ὄνομα «Κλεοσθένης» νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν αὐταῖς.

19

Μικρὸν τμῆμα κυβικοῦ βάθρου πρὸς ἀριστερὰν καὶ κάτω ἀποκεκομμένου, ἀκεραίου δ᾽ ἐκ τῶν ἄλλων πλευρῶν, φέροντος ἄνω γεῖσον ἁπλοῦν. — Ὕψος μετὰ τοῦ γείσου 0.225, ἄνευ αὐτοῦ 0.175· πλάτος ἄνω 0 18, κάτω 0.09. Ἀπόκειται ἐν τῷ Μουσείῳ Πιαλῆ.

Τὰ γράμματα εἶναι ὡραῖα καὶ ἐπιμελῶς κεχαραγμένα ἔχοντα ὕψος 0 01, ἐκ δὲ τοῦ σχήματος αὐτῶν δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν τὴν ἐπιγραφὴν μέχρι τῆς Δ′ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

[1] Πρβλ. τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρω ἐν τῇ *Ἐφημερίδι* ταύτῃ 1906 σελ. 46 σημ. 3 καὶ κατωτέρω ἀριθ. 20. 21

ΙΕΘΕΝ
ΘΙΟΣ
ΑΣ
ΑΣ

«*στραταγοὶ ἀν]έθεν*
. . . . θιος
. . . ας
. . . . ας».

Συνεπληρώσαμεν ὡς ἀνωτέρω ἕνεκα τῶν περισωθέντων ἰχνῶν, τοῦ εἴδους τοῦ μνημείου καὶ συμφώνως τοῖς ἤδη γνωστοῖς [1] κοινοῖς ἀναθήμασι *Τεγεατῶν στρατηγῶν*, ὧν τινα ἀναγράφουσι τὰ ὀνόματα ἄνευ τῶν πατρόθεν, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ. Ὄνομα λῆγον εἰς «...θιος» δὲν εὗρον ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς· ἠδύνατο νὰ εἶναι «(ὁ) Πύ]*θιος*, Μελάν*θιος*» ἤ τι ὅμοιον.

20

Πλὰξ μαρμαρίνη τραπεζοειδὴς εὑρεθεῖσα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης τῆς ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Τεγέας «Στρίγκου» ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐπισκευὴν αὐτῆς καὶ διασωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σχολάρχου Τεγέας κ. Ν. Ἀλεξοπούλλου, παρ᾽ οὗ ἔλαβον γνῶσιν περὶ αὐτῆς καὶ ἔκτυπον τῆς τελείως διασωθείσης ἐπιγραφῆς.

Τὰ γράμματα εἶναι ὡραιότατα καὶ ἔχουσι τὸ αὐτὸ ὕψος 0.017, κατέχοντα ἔκτασιν πάντα 0.30.

ΝΑΙΣΙΜΟΣΑΝΕΘΗΚΕ

« *Ναίσιμος ἀνέθηκε* »

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει τῇ Δ′ π. Χ. ἑκατονταετηρίδι, τὸ δὲ ὄνομα «Ναίσιμος» τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἀπαντῶν δύναται νὰ τεθῇ διὰ συμπληρώσεως καὶ ἐν ἐκδεδομένῃ [2] Τεγεατικῇ ἐπιγραφῇ. Τὸ ὅτι δὲν

[1] Βλ. ἀνωτέρω 1906 σελ. 57 σημ. 4.

[2] Παρὰ G. Mendel ἔ. ἀν. σελ. 270 ἀριθμ. 7 κεῖται ἐν στίχῳ 8 ΣΙΜΟΣ ΝΑΙΣ... ὅπερ δυνάμεθα νὰ μεταγράψωμεν συμπληροῦντες «*Σῖμος Ναισ[ίμω*».

δηλοῦται διαρρήδην ἡ θεότης, εἰς ἣν δίδει τὸ ἀνάθημα ὁ Ναίσιμος, δέον νὰ ἑρμηνευθῇ (πρβλ. καὶ ἀριθμ. 18) ἐκ τοῦ ὅτι τὸ πρᾶγμα καθίστατο δῆλον ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἀναθέσεως.

21

Τμῆμα λεπτῆς πλακὸς ἐκ λευκοῦ καλοῦ μαρμάρου μετὰ προεξοχῆς πρὸς τὰ κάτω, ὅπου πατοῦσιν αἱ μορφαί, ἀποκεκομμένη μόνον πρὸς ἀριστερὰν καὶ ἄνω. — Ὕψος 0.28, πλάτος 0.14, βάθος ἀναγεγλυμμένον 0.01.

Παρίσταται νεαρὸς ἀνὴρ πρὸς δεξιὰν τοῦ θεατοῦ, φορῶν ἱμάτιον διῆκον μέχρι τῶν ἀστραγάλων, ὅπερ ἀφίνει γυμνὰς τὰς χεῖρας καὶ τὸ δεξιὸν τοῦ κορμοῦ· ἵσταται δὲ ὀρθός, πατῶν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους καὶ ἀποσύρων πρὸς τὰ ὀπίσω τὸ δεξιὸν ἐν ἀναπαύσει. Ὁ ἀνὴρ οὗτος περιπτύσσεται ἠπίως δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν γυναῖκα πρὸ αὐτοῦ ὀρθὴν ἐπίσης ἱσταμένην, φοροῦσαν ποδήρη ἐζωσμένον χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, στηριζομένην ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους καὶ ἀποσύρουσαν τὸ ἀριστερὸν πρὸς τὰ ὀπίσω, ὡς ὁ ἀνήρ. Ἡ γυνὴ αὕτη παρασταθεῖσα ὀλίγον ταπεινοτέρα τοῦ ἀνδρὸς περιβάλλει αὐτὸν ὁμοίως διὰ τῶν χειρῶν. Αἱ κεφαλαὶ ἀμφοτέρων ἔχουσιν ἀποτριβῆ κατὰ τὸ πρόσωπον. Ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀνδρὸς διακρίνεται ἴχνος ἑτέρας μορφῆς ἀποκοπείσης.

Τὸ ἔργον εἶναι ἐπιμελὲς καὶ καλῶν χρόνων, χαριέστατον δὲ τὴν σύλληψιν, ὑπενθυμίζον τὰ ὡραῖα πήλινα ἔργα τῆς Τανάγρας. Ἡ δὲ τοιαύτη παράστασις εἶναι σπανιωτάτη.

Ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν μορφῶν διακρίνονται ἴχνη ἐπιγραφῆς ἐκ τριῶν στίχων:

. . . .
Ν . Θ Η Κ
Ε (κεν ν)

«(δεῖνα)
ἀ]ν[έ]θηκ
ε»

Εἰς τίνα θεότητα ἀνετέθη ἀγνοοῦμεν· ἐπίσης δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἀσφαλῶς ἂν παρίστανται θεοὶ ἢ θνητοί· ἴσως συμβαίνει τὸ δεύτερον, τῆς θεότητος παρασταθείσης περαιτέρω πρὸς ἀριστεράν, ἢ ἴσως πρόκειται περὶ ἀναθήματος εἰς τὴν *Αὔγην* καὶ τὸν *Ἡρακλέα* κατὰ μίμησιν γραπτῶν παραστάσεων, ὧν τινες ἀναφέρονται [1].

22

Τμῆμα κυβικοῦ μαρμαρίνου βάθρου μετὰ ταινιῶν καὶ γείσου πρὸς δεξιὰν ὑποκάτω ἀκεραίου σῳζομένου, πρὸς ἀριστερὰν δὲ καὶ ὄπισθεν ἀποκεκομμένου. — Ὕψος τοῦ σῳζομένου μετὰ τοῦ γείσου 0 255, ἄνευ αὐτοῦ 0.165· πλάτος 0.445 πάχος ἀβέβαιον. Ἀπόκειται ἐν τῷ κήπῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς.

Ἐπὶ τῆς προσθίου πλευρᾶς ὑπάρχει ἐπιγραφὴ ἐπιμελῶς γεγραμμένη, τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου πιθανῶς· ὕψος τῶν γραμμάτων 0.03-0.05.

ΟΥΦΕΙΝΟΝ
ΕΤΑΝ

«(Ἁ)πόλις (τῶν) Τεγεατᾶν . . . . . Ῥ]*ουφεῖνον*
πρόξενον καὶ εὐεργ]*έταν*».

Ἂν ἵστατο ἀνδριὰς ἐπὶ τοῦ βάθρου τούτου, δὲν βεβαιοῦται, ἀλλ' εἶναι πιθανόν· διότι ἐπὶ τῆς ἄνω ἕδρας σῴζεται μικρὸς κυκλικὸς τόρμος, ὅπου ἴσως ἐστηρίζετο τὸ δόρυ ἤ τι ὅμοιον τοῦ (χαλκοῦ πιθανῶς) ἀνδριάντος τοῦ Ῥουφείνου.

23

Τμῆμα πλακὸς μαρμαρίνης ἄνω πρὸς δεξιὰν καὶ κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν ἀκεραίας, ἐκ πάντων δὲ τῶν ἄλλων μερῶν ἀποκεκομμένης καὶ μελαίνης ἐκ τοῦ πυρός· κεῖται νῦν παρὰ τὸ τεῖχος τοῦ κήπου τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς, — Ὕψος 0.455, πλάτος 0 155· τὰ γράμματα εἶναι ὀλίγον ἀμελῶς γεγραμμένα καὶ ἔχουσιν ὕψος 0.02.

ΙΜΠΙΟΔ
ΜΕΓΑΛΟΠΟ\

«Ὀλυ]*μπιόδ*[ωρος Κάλλωνος
Μεγαλοπο[λίτας ἐποίησεν».

Ὁ V. Bérard [2] εὗρεν ἤδη πληρεστέραν ἐπιγραφὴν τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου· ἂν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἰδία, κατακοπεῖσα ὑπὸ τῶν χωρικῶν μετὰ τὴν ἔκδοσιν ὑπὸ τοῦ Bérard, ἀγνοοῦμεν·

[1] Πρβλ. Παυσ. VIII 47.2 καὶ Χ 28,8· βλ. καὶ VIII 48,7 καὶ 4,9.
[2] Ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 7 ἀριθμ. 9· λέγει ὅτι ἡ πλὰξ εἶναι κοίλη καὶ μεγάλη.

καὶ δὲν ἐπανεύρομεν μὲν τὴν τελευταίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Bérard φαίνεται ἡ νέα αὕτη οὐχὶ ἡ ἰδία οὖσα τῇ παλαιοτέρᾳ.

24

Τμῆμα λεπτῆς πηλίνης κεραμίδος, ἣν εὗρεν ὁ φύλαξ κ. Ν. Γριμάνης παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς κατὰ Μάρτιον τοῦ 1906· ἔχει ἀποκοπῇ ἄνω καὶ πρὸς ἀριστεράν, φέρει δὲ τετυπωμένα πρὸ τῆς ἑψήσεως τοῦ πηλοῦ τὰ ἑξῆς γράμματα:

ΣΙΜΟΣ

Εἶναι ἀβέβαιον, ἂν πρέπῃ νὰ ἀναγνώσωμεν «*Σῖμος*» ἢ «*...σιμος*». Τοιαῦται τετυπωμέναι ἐπὶ πηλίνων πλίνθων ἢ κεραμίδων ἐπιγραφαὶ εὑρέθησαν ἤδη ἐν Τεγέᾳ τρεῖς [1].

25

Τμῆμα πλακὸς μαρμαρίνης ἄγνωστον ποῦ τῆς Τεγέας νῦν εὑρισκομένης, διότι μόνον ἔκτυπον αὐτῆς γινώσκω παρὰ τοῦ κ. Δ. Γ. Δημοπούλλου λαβών. Τὰ γράμματα εἶναι βαθέα ὕψους 0.01-0 018. Τὸ σχῆμα αὐτῶν δεικνύει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶναι ἀρχαιοτέρα τῆς Α' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Διακρίνω τὰ ἑξῆς:

ΙΑΜΠΡΟΓΕΙΙΑΙ
ΝΑΓΡΑΨΑΙΤΟΔΕΤ

«τ]*άμ προγε*[*γρ*]*α*̣*μμέναν* . .
ἀ]*ναγράψαι τόδε τ*[ὸ ψάφισμα κτλ.»

Εἶναι λόγου ἀξία ἡ τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἐμφανιζομένη διάταξις περὶ *ἀναγραφῆς*, δι' ἣν εἴπομεν ἀνωτέρω [2] τὰ δέοντα.

26

Τμῆμα πλακὸς μαρμαρίνης μετ' ἀετώματος, ἀποκεκομμένης πλέον ἢ κατὰ τὸ ἥμισυ πρὸς ἀριστερὰν καὶ κάτω, πολλαχοῦ δὲ ἐφθαρμένης, ἰδίως ἐπὶ τοῦ μέρους τῶν γραμμάτων, διὰ πυρός.—Ὕψος τοῦ σῳζομένου 0.24, πλάτος 0.12. Ἀπόκειται ἐν τῷ μικρῷ Μουσείῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς καὶ τὰ μέγιστα ὁμοιάζει πρὸς τὸ γνωστὸν ψήφισμα διὰ «Δαμάτριον Δαματρίω Αἰτωλὸν» [1] καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τοὺς χρόνους.

Τὰ γράμματα εἶναι οἰκτρῶς ἐφθαρμένα καὶ δυσχερέστατα διακρίνονται· ὑπῆρχον πέντε τοὐλάχιστον στίχοι καὶ ἴσως ἠκολούθουν καί τινες αὐτοῖς (τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα τελείως σῳζόμενον περιέχει ἑπτὰ στίχους). Ὕψος τῶν γραμμάτων 0.01· μετέγραψα τὰ ἑξῆς:

....ΕΓΕΑΤΑ
....ΊΚΟΥΣΣΤ
...ΝΜΕ.ΙΚ
......ΑΤ.
....

ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ ἀναπληρώσωμεν μετὰ πιθανότητος μόνον τοὺς δύο πρώτους στίχους, τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς ἰχνῶν παρουσιαζόντων διαφορὰς πρὸς τὸ τυπικὸν τῶν ἤδη γνωστῶν ψηφισμάτων:

«[Θεός· ἐπὶ (δεῖνι) ἱερεῖ]
ἔδοξε τῷ δάμῳ τῶν Τ]*εγεατᾶ*
ν (τὸν δεῖνα). . . .ν]*ίκου Στ*
[. .)έθνικόν) κτλ.]»

Περὶ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν Τεγεατικῶν ψηφισμάτων προξενίας εἴπομεν τὰ δέοντα ἀνωτέρω [2].

27

Μαρμάρινον κυβικὸν βάθρον ἐν τῷ κήπῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς εὑρισκόμενον, πρὸς δεξιὰν ἀποκεκομμένον καὶ κάτω ἀκατέργαστον· δὲν εἶδον τὰς ἄλλας ἕδρας, διότι κεῖνται βαρεῖς λίθοι ἐπ' αὐτῶν· φέρει δι' ὡραίων γραμμάτων ὕψους 0.03 τὴν ἐπιγραφήν:

ΑΓΑΣΩ
ΧΑΙΡΕ

«*Ἀγασὼ*
χαῖρε».

Ἴσως πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς γυναικός, περὶ ἧς λέγει ἡ ὑπὸ V. Bérard δημοσιευθεῖσα ἐπι-

[1] Ἓν τμῆμα εὗρεν ὁ Bérard ἔ. ἀ. XVI 1892 σελ. 548 ἀριθμ. 3 ΔΑΜΟΣ.., «*Δαμόσ*[ιον;»· ἕτερον ὁ Foucart παρὰ Le Bas, ἔ. ἀ. ἀριθμ. 341 f «*... τῆς Δαμόσιον*»· τρίτον ὁ Milchhöfer. Ath. Mitth. IV, 1879 σελ. 144 ἀριθμ. u, ΔΑΜΟΣΙΟΣ.

[2] 1906 σελ. 61 καὶ σημ. 1· διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης βεβαιοῦνται ὅσα ἐκεῖ εἴπομεν κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Foucart.

[1] Ἀναφέρομεν αὐτὸ ἀνωτέρω 1906 σελ. 60 σημ. 2 ὑπὸ στοιχεῖον Β.

[2] 1906 σελ. 60 καὶ σημ. 2.

γραφὴ [1] ἐπὶ μεγάλης τοξοειδοῦς ἐξέδρας «Πολίας Τιμοκρέτεος *Ἀγασὼν* τὰν γυναῖκα | ἀνέθηκε», καίτοι ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ὑπάρχει, κατὰ τὸν ἐκδότην, διότι ἐγὼ δὲν ἐπανεῦρον τὸν λίθον, A καὶ οὐχὶ A.

28

Πλὰξ μαρμαρίνη ἁπλῆ, μόνον κάτω καὶ δὴ νεωστὶ ἀποκοπεῖσα, ἐν τῷ αὐτῷ κήπῳ ἀποκειμένη. — Ὕψος 0 28, πλάτος 0.22-0.24, πάχος 0 20. Τὰ γράμματα εἶναι τῆς Β-Α'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος:

. ΙΟΦΑΝΗ
ΧΑΙΡΕ
«Θ;]*ιοφάνη*
χαῖρε»

Πρὸς ἀριστερὰν ἓν μόνον γράμμα ἐλλείπει. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς τὸ «Θεὸς» καὶ τὰ ἔχοντα τὴν λέξιν ταύτην πρῶτον συνθετικὸν ἀπαντῶσιν οὕτως, ἐν ᾧ ἐν τῇ Κυπρίᾳ διαλέκτῳ πολλάκις εὕρηται καὶ «Θιός» [2].

29

Ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐκ μαρμάρου λήγουσα εἰς ἀντηρίδα, ἵνα ἐμπηχθῇ που, ἐν τῷ μικρῷ Μουσείῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς νῦν ἀποκειμένη, φέρουσα ἐν μέσῳ ἀνάγλυφον παράστασιν τριῶν ἀποτετριμμένων μορφῶν, βαναύσου ἐργασίας, ὑπὲρ αὐτὴν δὲ καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν δι' ἀμυδρῶν ὑπὸ τῆς φθορᾶς γραμμάτων τῆς Β-Γ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος:

...ΟΚΙΜΕΕ.ΙΙΚΤΗΣΙ
(ἀνάγλυφον)
ΧΑΙΡΕΤΕ
«Εὐδ(ἢ Δ-)]*όκιμε, Ἐπίκτησι*
χαίρετε»

Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἐν αἷς ἐξ ἄλλου εὕρηνται τὰ «Ἐπίκτητος, Ἐπικτᾶς, Ἐπεικτᾶς, Ἔπικτος (ἢ Ἐπίκτης), *Ἐπικτώ*» [1]. Ἡ πλὰξ ἔχει ὕψος 0.73, πλάτος 0.29-0.31, πάχος 0.16, εἶναι δὲ ἀναγεγλυμμένη ἐπὶ μῆκος 0.29 εἰς βάθος 0.015.

[1] Ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 11 ἀριθμ. 15.
[2] Πρβλ. Meister. ἔ. ἀ. II σελ. 235.

30

Στήλη ἐπιτύμβιος μετ' ἀετώματος καὶ ἀνθεμίων, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1906 εὑρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ φύλακος κ. Ν. Γριμάνη ἐν τῇ παρὰ τὸ Πιαλῆ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ἐν τῷ αὐτόθι Μουσείῳ ἀποκειμένη. Ἔχει ἀποκοπῆ ὀλίγον πρὸς ἀριστερὰν καὶ κάτω· πρὸς δεξιὰν πέρα τῶν γραμμάτων καὶ ὑπὸ τὴν ὅλην ἐπιγραφὴν ὑπάρχει κενὸν διάστημα· ὥστε ἀριστερόθεν ἢ οὐδὲν ἢ *ἓν μόλις γράμμα ἠδύνατο νὰ ἐλλείπῃ*. — Ὕψος 0.34, πλάτος 0.21. Τὰ γράμματα ἔχουσι χαραχθῆ βαθέως· ὕψος αὐτῶν 0 02-0 025. Ἀνήκουσι πιθανῶς τῇ Β' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδι.

ΑΛΕΞΙ
Ω
ΛΑϹΡ
Ε
«*Ἀλεξι*
ω·
Λά(ε)ρ
τ;]*ε*»

Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἐμφανίζονται ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, τὸ δὲ «χαῖρε» παρελείφθη, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ παρετηρήσαμεν [2].

31

Τμῆμα πλακὸς μαρμαρίνης, πανταχόθεν ἀποκεκομμένης καὶ τεθραυσμένης εἰς δύο τεμάχια ἁρμόζοντα ἀλλήλοις, ἣν εὗρε τῷ 1903 ὁ φύλαξ κ. Ν. Γριμάνης ἔν τινι οἰκίᾳ τοῦ χωρίου Πιαλῆ· νῦν ἀπόκειται ἐν τῷ αὐτόθι Μουσείῳ. — Ὕψος 0.20, πλάτος 0.27, πάχος 0.075. Τὰ γράμματα ἔχουσι χαραχθῆ ἐπιμελῶς καὶ βαθέως, φέρουσι δὲ ἀκρέ-

[1] Τὸ τελευταῖον τοῦτο παρὰ G. Mendel, ἔ. ἀ. σελ. 278 ἀριθμ. 20. Τὸ δὲ ὑπὸ A. Milchhöfer Ath. Mitth. IV, 1879 σελ. 138 ἀριθμ. 38 παρεχόμενον ἄνευ μεταγραφῆς ΕΠΙΚΡΑ, θὰ ἦτο βεβαίως «*Ἐπικ*(τ)*ᾶ* (κλητικῆς πτώσεως)».
[2] Βλ. ἀνωτέρω 1906 σελ. 33 καὶ 34 σημ. 3.

μονας· ὕψος αὐτῶν 0.025. Εἶναι πιθανῶς τῆς Γ' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος:

ΠΑCΙΝΟΑ
ΧΑΙΡΕ
«*Πασινόα*
χαῖρε»

Τὸ ὄνομα τοῦτο νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἡ ἀνωτέρω (1906 σελ. 31-32) ὑπ' ἀριθμ. 3 δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφὴ κεῖται ἐπὶ συμπαγοῦς σαρκοφάγου ἢ μᾶλλον πώματος αὐτῆς· ἡ βάσις αὐτοῦ εἶναι ὀρθογώνιος, τὸ δὲ ἄνω σῶμα ἐν εἴδει ἀντεστραμμένου λίκνου. Ὅμοιον καθ' ὅλα, ἀλλὰ μικρότερον κατὰ τὸ ἥμισυ μνημεῖον εὕρηται αὐτόθι. Ἀμφότερα κεῖνται ἐπὶ ἐρειπίων ἀρχαίου ναοῦ, οὗ εὗρον τμήματα τριγλύφων, δωρίου κιονοκράνου, προμόχθου καὶ κιονόκρανον ἰωνικῆς παραστάδος, οἷα τὰ ὑπὸ G. Mendel ἀλλαχοῦ τῆς Τεγέας εὑρεθέντα[1]· τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φέρει ἀναγεγλυμμένον ἀβαθῶς Τρίτωνα ἀνακεκλιμένον ἀρχαϊκόν. Ἐπὶ τῆς παρακειμένης ἐκκλησίας ἔχει κτισθῇ μικρὸν ἀνάγλυφον, ἐν ᾧ παρίσταται ἡ Δημήτηρ κρατοῦσα σπονδικὴν φιάλην διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ δᾷδα διὰ τῆς ἀριστερᾶς, καὶ ἡ Κόρη. Εὗρον ἐπίσης καὶ ἀδιάγνωστον τμῆμα ἐπιγραφῆς καὶ χριστιανικὸν κιονόκρανον μετὰ τεσσάρων ἀετῶν εἰς τὰς γωνίας μετ' ἀναπεπταμένων πτερύγων.

Ἡ δὲ ἀνωτέρω 1906 σελ. 32 ὑπ' ἀριθμ. 4 δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφὴ ἔχει χαραχθῇ ἐπὶ στήλης μετ' ἀετώματος ἄνω, καὶ ἀβαθῶς ἀναγεγλυμμένου στεφάνου κάτω.

Ἐν σελ. 41 (1906) σημ. 3 θεωροῦμεν τὴν «*Ἀστύοχον*» Ἀθηνᾶν τὴν αὐτὴν τῇ «*Πολιάτιδι*». Δὲν δύναμαι νὰ ἀποδεχθῶ τὴν γνώμην τοῦ R. Meister[2], ὅτι «Πολιᾶτις» εἶνε ἡ «*Ἀλέα*» διότι ὁ Παυσανίας[3] μετὰ τὴν ἀναφορὰν τοῦ ναοῦ τῆς τελευταίας λέγει διαρρήδην «Τεγεάταις δὲ ἐστι *καὶ ἄλλο* ἱερὸν Ἀθηνᾶς, Πολιάτιδος», ὅπερ εἶναι πιθανῶς τὸ αὐτὸ τῷ ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ λεγομένῳ «ἱερῷ τοῦ Ἐρύματος», ἂν διορθωθῇ τὸ ἄλλως οὐχὶ καλῶς ἔχον χωρίον τοῦ Παυσανίου[1].

[1] Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 265-266 καὶ εἰκ. 10. 11.

[2] Ἐν Berichte der sächs. Gessell. d. Wiss. phil. hist. Kl. 1889 σελ. 83.

[3] VIII 47,5.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων περὶ τῶν Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν παραθέτομεν ἐνταῦθα νέας τινὰς ἀναγνώσεις ἡμῶν καὶ συμπληρώσεις εἰς ἤδη ἐκδεδομένας ἐπιγραφὰς τῆς Τεγέας.

Α

Ἐν τῇ ὑπὸ A. Milchhöfer[2] ἐκδοθείσῃ ἐπιγραφῇ, ἣν μετετύπωσε μετά τινων βελτιώσεων ὁ Collitz-Bechtel[3] ἀφείθη ἐν μέρει ἀμετάφραστος καὶ ἀνερμήνευτος ὁ δέκατος στίχος τῆς ὀπισθίου πλευρᾶς:

ΔΕΔΑΧΟΝΑΙΞΑΝΕΦΙΕΡ

τοῦτον ὁ Hoffmann[4] μετέγραψε καὶ συνεπλήρωσεν ὧδε: «οἵ|δ' *ἔ(λ)αχον αἶσαν ἐφ' ἱερ*[*ε*]*ίοις*», στηριζόμενος εἴς τινας ἐπιγραφὰς ἐκ Μαντινείας, ἃς ἐκ παραδρομῆς καταριθμεῖ ταῖς Τεγεατικαῖς.

Δέν μοι φαίνεται ἐπιτυχὴς οὔτε ἡ συμπλήρωσις ἐν πᾶσιν οὐδ' ἡ ἑρμηνεία τοῦ Hoffmann[5]. Ἡ

[1] Ἐν τῷ ἀνωτέρω χωρίῳ τοῦ Παυσανίου δέον νὰ γραφῇ ἀντὶ τοῦ «*τὸ* τοῦ Ἐρύματος ἱερὸν ὀνομάζουσι κτλ.» ὡς ἑξῆς: «*τοῦτο* τοῦ Ἐρύματος κτλ.» (Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Spiro, ἣν διὰ τὸ χωρίον τοῦτο μόλις κατὰ τὰς διορθώσεις παρέβαλον, κεῖται κάλλιστα διορθωθὲν «*τοῦτο Ἔρυμα τὸ ἱερὸν ὀνομάζουσι*». ἡ διόρθωσις εἶνε τοῦ Kayser). Ὁ Meister ἔ. ἀ. θεωρεῖ ὅτι *γλωσσικῶς* εἶναι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα τὸ ἱερὸν τοῦ Ἐρύματος καὶ τὸ τῆς Ἀλέας, ὅπερ πιθανόν.

[2] Ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 ἀριθμ. 1· δυστυχῶς δὲν ἐπανεῦροι τὸν λίθον.

[3] Ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1247. Ἡ ἀνάγνωσις ὑπὸ Bechtel τοῦ τελευταίου ἡμίσεος «*ἐφ' ἱερεί*[ας» δέν μοι φαίνεται ὀρθή. Ἴσως ὁ Bechtel ἐστηρίχθη εἰς τὴν παρὰ Milchhöfer, σελ. 137 ἀριθμ. 34 (πρβλ. V, 1880 σελ. 69) ἐπιγραφὴν «*ἐφ' ἱερείας*»· ἀλλ' ὁ λίθος ἐκεῖνος παρέχεν οὐχὶ ЄΦΙЄΡЄΙΑC, ὡς ἀναγράφει ὁ Milchhöfer, ἀλλ' ЄΦΙЄΡЄΙΤ..., ὅπερ εἶναι ἢ «*ἐφ' ἱερεῖ Τ...*», ἢ πιθανώτερον *ἐφιερεῖτ*[αι | *Ἄρτεμιν Ἀθηνᾶν*».

[4] Ἔ. ἀ. ἀριθμ. 35. Συμπληρῶ «Θε]*οφίλω*» ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἐν A11, «Νικ]*αοθένεος*» ἐν A21 καὶ *Σωτ*[έλης ἐν B 21. Τὸ δὲ ἐν B9 ΕΠΙΦΙΛΟ *καί*» τοῦ Bechtel οὐδένα νοῦν ἔχει· ἴσως εἶναι ἐπίθετον διακριτικὸν τμήματος τῆς φυλῆς τῶν Ἱπποθοιτῶν κακῶς ἀποδοθὲν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου.

[5] Δὲν δύναμαι δῆλον ὅτι νὰ κατανοήσω τὴν ἀνάγκην ἢ τὸν λόγον, δι' ὃν ἔπρεπε νὰ ἀναγραφῶσιν οἱ ἐφ' ἱερείοις λαχόντες αἶσαν. Αἱ ἐπιγραφαί, εἰς ἃς παραπέμπει ὁ Hoffmann (= Le Bas-Foucart, ἔ. ἀ. ἀριθμ. 352 h, i.j) εἶναι ψηφίσματα τῆς συνόδου τῶν Κοραγῶν

ἐπιγραφὴ αὕτη περιέχει ὀνόματα πολιτῶν κατανενεμημένων κατὰ τὰς τέσσαρας Τεγεατικὰς φυλάς, ἀφ' οὗ τὸ μὲν «*Κραριῶται*» καὶ «*ἐπ' Ἀθαναίαν*» ἔκειτο ἐμφανῶς ἐν αὐτῇ, τὸ δὲ «*Ἱππο*[θ]*οῖται*» ἀσφαλῶς καὶ τὸ «Ἀπολλω[*ν(ι)ᾶται*» πιθανῶς διέκρινεν ὁ Bechtel. Ἡ δὲ ἀνωτέρω φράσις ἐγράφη ἐξέχουσα ἰδιαιτέρως πρὸς ἀριστεράν, ὡς ἀναφερομένη εἰς πάντας τοὺς ἐν τῷ καταλόγῳ βεβαίως.

Τοιοῦτοι κατάλογοι εἶναι τρεῖς ἔτι γνωστοί [1], ἐκτὸς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος καὶ τοῦ κατωτέρω συμπληρουμένου. Καὶ ὁ μὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς «κομισαμένους τοὺς στεφάνους ἐν ἀγῶσι τοῖς ὀλυμπιακοῖς», κατὰ τὴν Ἀνολυμπιάδα βεβαίως [2], ὁ δὲ ἀναγράφει θανόντας ἐν πολέμῳ, ὁ δὲ τρίτος εἶναι ἀδιάγνωστον εἰς τίνας ἀναφέρεται.

Διὰ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος στίχου, ἂν ἀναγνωσθῇ:

οἵ]δ' *ἔ(λ)αχον αἶσαν ἐφ' ἱερ*[εῖ (δεῖνι)

καὶ ἑρμηνευθῇ διὰ τοῦ «οἱ ἑξῆς ἀπέθανον, ἢ ἐφονεύθησαν (ἐν πολέμῳ), ἤτοι ἔτυχον τῆς εἱμαρμένης κατὰ τὸ δεῖνα καὶ ἔπειτα κατὰ τὸ δεῖνα (κατὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἱερέων) ἔτος» [3], διαγινώσκεται μὲν ὁ κατάλογος, ἀναγνωρίζεται δὲ τὸ σαφές, τὸ ὡραῖον καὶ ποιητικὸν τῆς ἐκφράσεως [4] διὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων, οὓς οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐπίσης ἁπλῶς καὶ καλῶς ἀνέγραφον κατὰ φυλὰς διὰ τῶν λέξεων «*Ἐρεχθηΐδος* .... | *οἵδε ἐν τῷ πολέμῳ ἀπέθανον* | ... *τοῦ αὐτοῦ ἐνιαυτοῦ*», «*Ἐμ*

(ἱερειῶν καὶ ἱερέων τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης ἐν Μαντινείᾳ), ἐπιτάσσοντα νὰ στέλληται «αἶσα» ταῖς τιμωμέναις διὰ τῶν ψηφισμάτων κατὰ τὰς θυσίας· πόθεν ὅμως συνάγεται ἡ ἐπὶ στήλης μακρὰ καὶ ὀνομαστὶ ἀναγραφὴ ἐκείνων, εἰς οὓς ἐστέλλετο ἢ ἐδίδετο τοιαύτη αἶσα;

[1] α'.) Ἐν CIG ἀριθμ. 1513. 1514 = Le Bas-Foucart. ἔ. ἀ. ἀριθμ. 338^{b} = Greek Inscript in the British Mus. II ἀριθμ. 156 = Collitz-Bechtel, ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1231 = Hoffmann, ἔ. ἀ. ἀριθμ. 33 = Michel, ἔ. ἀ. ἀριθμ. 888 κτλ. — β'.) Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 271 ἀριθμ 9 (G. Mendel) βλ. ἀνωτέρω σελ. 51 σημ. 1. — γ'.) Le Bas-Foucart, ἔ. ἀ. ἀριθμ. 338^{c}. Καὶ ὁ παρὰ F. Dürrbach ἐν Bull de Corr. Hell. IX, 1885 σελ 510 ἀριθμ. 1 (= Meister. ἔ. ἀ. II σελ 78) ἀναφέρεται πιθανῶς εἰς θανόντας ἐν συμμαχικῷ πολέμῳ· βλ. ἀνωτέρω σελ 60 σημ. 2 στίχ. Α'.

[2] Συμφωνῶ ἐν τούτῳ τῷ Kirchhoff παρὰ Meister ἔ. ἀν. II σ. 79.

[3] Διότι, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω σελ. 56 καὶ σημ. 3· ὁ ἱερεὺς ἐν Τεγέᾳ ἦτο ὁ ἐπώνυμος τοῦ ἔτους.

[4] Πρβλ. Ἰλιάδ. Σ 327 «λαχόντα ληΐδος αἶσαν», Ἰλιάδ. Ψ 79 «κήρ | .. ἥπερ λάχε» κτλ. Σοφοκλ. Αἴαντ. «εἴληχεν τύχην»· ἄξιον σημειώσεως εἶναι καὶ τὸ Ἡσυχίου: «λελαχεῖν· θάψαι» καὶ τὰ ὑπὸ Εὐσταθίου 699,58 περὶ τῆς τριττῆς σημασίας τῆς «αἴσης» λεγόμενα.

Ποτ[*ειδαίᾳ οἵδε ἀπέθανον..*» [1], οἱ δὲ Σπαρτιᾶται λακωνικώτερον «(ὁ δεῖνα) *ἐμ πολέμῳ*» [2].

B.

Ὁμοίως δύναται νὰ συμπληρωθῇ τὸ ὑπὸ G. Mendel ἐκδοθὲν θραῦσμα καταλόγου [3] Ἐν στίχοις 2-4 τῆς Β' ὄψεως αὐτοῦ ὑπάρχει κατὰ τὸ ἐμὸν ἔκτυπον καὶ τὴν μεταγραφήν:

ΣΚΛΕΟΔ/
‾ΑΝΕΦΙΕΡΕΙ
\ΡΙΩΤΑΙΠΟΛ
ΠΑΣΙΤΕΛΕ

ὅπερ εἶναι κατὰ τὰ ἀνωτέρω:

«...ς *Κλεοδ*[άμω.
οἵδ' ἔλαχον αἶσ]*αν ἐφ' ἱερεῖ* (δεῖνι)·
Κρα]*ριῶται πολ*[ῖται [4] (ὁ δεῖνα)
... *Πασιτέλε*[ος κτλ.»

Ὅτι δὲ ἀνεγράφοντο πολῖται κατὰ τὰς τέσσαρας φυλάς, δεικνύει ὁ ἔνατος στίχος τῆς Α' ὄψεως, ὃν ὁ μὲν ἐκδότης ἀποδίδει

ΟΩΙΤΑΙΔΕΙΝ

τὸ δὲ ἔκτυπον, ὅπερ ἐλάβομεν ἡμεῖς, παρέχει

ΟΙΤΑΙΔΕΙΝΣ

ἤτοι:

«Ἱπποθ]*οῖται Δείνω*[ν...»

Οὕτω πιθανώτατα καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ ἀνεγράφοντο θανόντες ἐν πολέμῳ μετὰ τῆς τυπικῆς ἐκείνης ὡραίας φράσεως.

Γ.

Ἔν τινι ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ ἀναγινώσκει ὁ δημοσιεύσας αὐτὴν G. Mendel: [5] «Ἀ]*γησί*[*ας*|*ἀνέθηκα*| *Ποσειδᾶν*[ι.| *Τύχων*|*τῷ Θεῷ*». Ἐπὶ τοῦ λί-

[1] J. G. I 433. 442.

[2] Dittenberger Syll. 2 ἀριθμ. (;).

[3] Ἔ. ἀ. σελ. 270-271 ἀριθμ. 8.

[4] Ὁ G. Mendel προτείνει διττὴν συμπλήρωσιν, ἢ ὡς ἀνωτέρω ἐγράφη ἢ «. *ρίωι τᾶι πόλ*[ει».Ἐννοεῖται ὅτι μόνον τὴν πρώτην θεωροῦμεν πιθανήν.

[5] Ἔ. ἀ. σελ. 276 ἀριθμ. 16.

θου ὅμως οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι ἔχουσιν ὧδε καὶ κατὰ τὸν ἐκδότην καὶ κατὰ τὸ ἐμὸν ἔκτυπον :

ΤΥΧΩΝ
ΤΩΘΕΩ

ἔνθα «τῶ θεῶ» εἶναι γενικῆς πτώσεως, «τοῦ θεοῦ», ἐκτὸς ἂν ὑπολάβωμεν ὅτι ὁ λιθοκόπος παρέλιπε δὶς νὰ προσγράψῃ τὸ *ι*, ὅπερ ἀπίθανον.

Κατὰ ταῦτα ἀναγινώσκομεν «*τυχὼν* | *τῶ θεῶ*», δι' οὗ ὁ Ἀγησίας ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, ἀφ' οὗ ἔτυχεν αὐτοῦ (εὐμενοῦς, ἐννοεῖται).

Τὸ ὅτι οἱ στίχοι οὗτοι sont d'une autre main que les premières, ὡς παρατηρεῖ ὁ Mendel, δὲν εἶναι ἀκριβές· διότι, ἐξετάσας τὸν λίθον, εἶδον ὅτι ὅλη ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει γραφῇ ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρός, ὑπ' αὐτὴν δὲ ὑπάρχει διὰ πολὺ μικροτέρων γραμμάτων καὶ ὅλως ἀβαθῶς κεχαραγμένη ἑτέρα ἐπιγραφὴ νεωτέρων χρονων, ἣν δὲν κατώρθωσα νὰ ἀναγνώσω.

Τὸ δὲ «τυγχάνειν τοῦ θεοῦ (εὐμενοῦς)» εἶναι συχνὴ ἔκφρασις πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς πρὸς τὸν θεὸν εὐγνωμοσύνης τῶν τυχόντων βοηθείας παρ' αὐτῶν· δύναταί τις νὰ παραβάλῃ π. χ. τὸν ὡραῖον στίχον τοῦ Ἀριστοφάνους[1]

«*Ἀσκληπιοῦ παιῶνος εὐμενοῦς τυχών*».

Ὁμοίως ἐπί τινος ἀναγλύφου τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου[2], ὑπάρχει ἐπιγραφὴ

ΤΥΧΩΝΑΠΑΝΤΩ...

«*τυχὼν ἁπάντω*[ν...», ἣν δυνάμεθα νὰ ἑρμηνεύσωμεν ἀναλόγως τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένοις[3].

[1] Πλούτῳ 636. Ὁ στίχος ἐλήφθη ἐκ τοῦ *Φινέως* τοῦ Σοφοκλέους κατὰ τὸν Σχολ. πρβλ ·Εὐριπ. Δαν. (ἀποσπ 9) «τίνος θεῶν βροτῶν τε πρευμενοῦς τυχών;».

[2] Ἀριθμ. Εὑρετηρ. 1517 = Sybel ἀριθμ. 4694. Εὑρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Ἀσκληπιείου Ἀθηνῶν· βλ. Δ. Φίλιον ἐν «*Ἀθηναίῳ*» τόμ. Ε', 1876 σελ. 321 ἀριθμ. 47.

[3] Παρὰ Kirchhoff, Alphab.[4] σελ. 109 σημ. 2 ὑπάρχει ἐγχάρακτος ἐπιγραφὴ ἀναθηματικὴ ἐπὶ ποδὸς πηλίνου ἀγγείου, ἔνθα καθ' ἡμᾶς κεῖται «*Τύχων ενεθε* (ὄνομα τῆς πατρίδος τοῦ Τύχωνος εἰς -θεν;). «*τυχὼν ἀνέθηκε τᾷ 'πόλλωνι*». Τὸ ἐκεῖ ἀναφερόμενον βιβλίον τοῦ Schöne δὲν εὗρον δυστυχῶς.

Δ.

Τὸ θραῦσμα ἐπιγραφῆς ἐκτισμένης ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ νεκροταφείου Πιαλῆ, ὅπερ ἀναφέρομεν ἀνωτέρω[1], παραθέτομεν ἐνταῦθα, τὸ μὲν διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ, τὸ δὲ διότι ὑπάρχουσι διαφοραὶ ἔν τισι κατὰ τὴν ἀπόδοσιν αὐτοῦ ὑπό τε τοῦ Sauppe καὶ τοῦ Mendel. Οὐδέτερος τούτων παρετήρησεν ὅτι τὰ γράμματα ἐχαράχθησαν *στοιχηδόν*. Μετέγραψα αὐτὰ τῷ 1903 καὶ τῷ 1906 καὶ ἔλαβον ἔκτυπον τῷ 1905 παρὰ τοῦ κ. Δ. Γ. Δημοπούλλου Τεγεάτου. Τὰ γράμματα ἔχουσι χαραχθῆ ἐπιμελέστατα καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει βεβαίως τῇ Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδι[2].

. . . . . . Λ . . . .
. . . . ΣΟΡΧΟ . . . .
. . . . ΛΡΧΟΣLι . . . .
. . .)ΙΑΛΚΑΙΝ_ . . . . .
. . . . ΩΝΑΛΕΞΟΜΙ . . .
. . . . ΤΗΣΟΡΙΝΤΑΣι . .
. . . . ΣΙΑΣΠΑΡΡΑΣΙ(.
. . . . . ΠΑΝΤΕΑΣΔΕΙΝ .
. . . . . ΟΙΦΛΙΝ¯ΛΣΑ . .

Ἐκ τῶν περισωθέντων ἰχνῶν διακρίνεται ὅτι τὰ μὲν κύρια ὀνόματα ἔκειντο ἄνευ τῶν πατρόθεν (πρβλ. στίχ. 6 καὶ 7), τὰ δὲ ἐθνικὰ κατ' ὀνομαστικὴν (πρβλ. στίχ. 3 καὶ 9 ἐν ἀρχῇ), οὐδεμία δὲ συνέχεια λόγου ὑπῆρχεν οὔτε λογισμοὶ ἤ τι ὅμοιον, ἀλλ' ἁπλῆ ἀπαρίθμησις ὀνομάτων ἀνδρῶν προηγουμένων τῶν ἐθνικῶν. Τὸ τοιοῦτον ἀπαντῶμεν μόνον ἐν τῷ περιφήμῳ ψηφίσματι[3] τῆς ὀνομασίας τοῦ

[1] 1906 σελ. 56 σημ. 1 καὶ σελ. 57 σημ. 2.

[2] Ἐν στίχ. 1 ὁ Sauppe ἀποδίδει «*ιλ*» ὁ Mendel οὐδέν.— Ἐν στίχ. 3 ὁ Mendel ἀποδίδει ΛΡΟΣ ἐκ παραδρομῆς, ὁ Sauppe «*αρχοσει*» — Ἐν στίχ. 4 ὁ Sauppe «*οι*», ὁ Mendel «⸝Ι», ἐν τέλει δὲ ὁ πρῶτος «*νε*», ὁ δεύτερος «*ν*». Ἐν στίχ. 5 ὁ Sauppe ἐν τέλει «*μεν*». — Ἐν στίχ. 6 ὁ S. δὲν ἀποδίδει τὴν τελευταίαν κεραίαν. — Ἐν στίχ. 7 ὁ Sauppe ἐν τέλει «*ασ*», ὁ Mendel «ΑΣΙ». — Ἐν στίχ. 8 ἐν τέλει ὁ Sauppe «*δειν*» ὁ Mendel «ΔΕΙ». — Τὸν 9 στίχον ὁ μὲν Sauppe ἀποδίδει «*οιφ. ιν.. σαι*», ὁ δὲ Mendel «⌒ΙΦ». Τέλος μεταγράφει ὁ Mendel τὸν μὲν 1 (=2) στίχον «*Ὀρχο*[μένιοι ?]», τὸν δὲ 6 (=7) «*Παρρασί*[ους]». Τὰς εἰκασίας τοῦ Sauppe στίχ. 3 «ἵππ]*αρχος*» καὶ στίχ. 4 «στραταγ]*οί*» ἐθεωρήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω (σελ. 57 σημ. 2) οὐχὶ ἐπιτυχεῖς. Ἐκ τῶν ἄλλων μεταγράφει ὁ Sauppe τὸ «*Ἀλκαίνετος*» καὶ «*Ὀρίντας*». Οἱ στίχοι 3-5 καὶ 7-9 παρουσιάζουσιν ἐν τέλει ἀποκοπὴν γενομένην μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν ὑπὸ Sauppe.

[3] Ἀναφέρομεν αὐτὸ ἀνωτέρω 1906 σελ. 58 σημ. 2. Πρόσθες καὶ Hicks, Greek Histor. Inscr. ἀριθμ. 171.

Ἀθηναίου Φυλάρχου ὡς προξένου τῶν Ἀρκάδων πάντων, ὅπερ εἶναι τὸ μόνον [1] διασωθὲν ψήφισμα τῆς βουλῆς τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν μυρίων, ἤτοι τῆς Ἀρκαδικῆς ὁμοσπονδίας, ὑφ' ὃ ὑπογράφονται οἱ «*δαμιοργοὶ*» τῶν μετεχόντων τοῦ κοινοῦ λαῶν.

Κατὰ τὸ ψήφισμα λοιπὸν ἐκεῖνο δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ συμπληρώσωμεν τὸ θραῦσμα τοῦτο· ἡ ἐμφάνισις τῶν Παρρασίων ἐν τῇ Ἀρκαδικῇ ὁμοσπονδίᾳ δὲν θὰ ἐκπλήξῃ ἡμᾶς, ἂν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ποικίλας ἐν ὀλίγῳ μάλιστα χρόνῳ μεταβολὰς αὐτῆς· ἔπειτα οἱ Παρράσιοι ἦσαν ἐκ τῶν σπουδαίων οἰκιστῶν τῆς Μεγάλης πόλεως [2]. Οὕτω μεταγράφομεν : [3]

. . . .

[δαμιοργοὶ οἵδε ἦσαν· Τεγεᾶται . .]
. . . Μαινάλιοι;] *Λ* . . . .
. . . . . ς. '***Ορχο***[μένιοι . . .
. . . . . *αρχος*, '*Ε*[. . . . .
Κλητόρ;]***οι*** '*Αλκαίν*[ετος . . . . . .
. . . . . *ι*.]*ων*, '*Αλεξομ*[ενὸς
Μαντινεῖς; . . .] *της*, '*Ορίντας*, [. . . . .
. *Νικα;*]*σίας*. ***Παρράσ***[ιοι . . .
. . . ς], *Παντέας*, *Λείν*[ων (ἤ τι ὅμοιον).
Θελφούσι;]***οι*** *Φ*[α]*ιν*[έα]ς, '*Α*[. . . .

Ε.

Εἰς ἑτέρας ἐπιγραφὰς ἐκδοθείσας ὑπὸ G. Mendel, παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς :

Ἐν μιᾷ μέν [4], ἣν ἐθεωρήσαμεν τῶν ἐφηβικῶν καταλόγων [5], ὅτι ὁ ἀναφερόμενος «*Πολίας Θέωνος*» εἶναι πιθανῶς ὁ αὐτὸς ἢ πρόγονος τῷ τιμηθέντι δι' ἀνδριάντος ὑπὸ τῶν Τεγεατῶν [1] κατὰ τὴν Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Ἐν ἑτέρᾳ [2] δὲ ὁ μὲν Mendel ἀναγινώσκει «χαῖρε καλὴ *Σώφρων Κλεάρο*[*υ*», ἐγὼ δὲ διακρίνω ἐπὶ τοῦ λίθου «χαῖρε καλή, *σώφρων Κρεαρὼ* κτλ.».

Τρίτην δ' ἐπιγραφὴν χριστιανικῶν χρόνων, ὑπὸ τοῦ Mendel ἐκδοθεῖσαν [3], ἀναφέρων ὁ Th. Reinach [4] λέγει περὶ τῶν στίχων 7-9 «πλέον τῆς | γενίσεός μου | ἐπὶ ἶνε αὐτοὶ | ὑπὸ τὸν ὅρον» λέγει ὅτι je ne comprends pas la fin de ce texte. Ἐπὶ τοῦ λίθου ἐκείνου διακρίνω

ΠΛΕΟΝΤΗϹ
ΓΕΝΙϹΕΟΣ ΜΟΥ
ΕΠΙΙΝΕΛΥΤΟΝ
ΥΠΟΤΟΝΟΡΟΝ

Ὁ κ. Ν. Βέης, λίαν ἔμπειρος περὶ τὴν χριστιανικὴν Ἀρχαιολογίαν, εἰς ὃν ἐπέδειξα τὴν ἐπιγραφήν, ἣν καὶ ἐκεῖνος εἶχεν ἄλλοτε μελετήσει, λέγει ὅτι ἐν στίχῳ 9 ὑπάρχει σφάλμα τοῦ λιθοκόπου, ἤτοι ἐναλλαγὴ τοῦ δευτέρου Ι καὶ Ε· ἀναγινωσκομένου λοιπὸν κατὰ ταῦτα τοῦ κειμένου

«πλέον τῆς
γενίσεός μου
ἐπὶ(ἔ)ν(ι)αυτὸν
ὑπὸ τὸν ὅρον»,

καθίσταται εὐνόητος ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ ταφέντος Σαμουήλ, λέγοντος νὰ μὴ τολμήσῃ τις νὰ ἀνοίξῃ τὴν σορὸν αὐτοῦ, προτοῦ «γίνῃ» (ἤτοι διατελέσῃ, διαμείνῃ τὸ σῶμα αὐτοῦ)· πλέον τοῦ ἔτους ὑπὸ τὸν τάφον.

Ϛ

Ἡ ἐν CIG ἀριθμ. 1518 ἐπιγραφὴ [5]

ΑΠΟΛΙΣΔΑΜΑΤΡΙ

ἐπὶ ἀγαλματίου ἀγορασθέντος ὑπό τινος Ἄγγλου ἐν Τεγέᾳ, ἀναγινώσκεται ὑπὸ Böckh «*ἁ πόλις Δα-*

[1] Εὑρέθη ἐν Κὲρτς (Παντικαπαίῳ) ἀρχὴ ψηφίσματος, ἔχουσα ὡς ἑξῆς: «*ἔδοξεν τοῖς Ἀρκάσιν Λεύκωνα* | τὸν Σατύ]ρο *Παντικαπαΐταν*» CIG. II 1 ἀριθ. 2103ᵉ· εἶναι ἀναμφισβητήτως τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς Δ'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ἴσως καὶ τοῦτο εἶναι ψήφισμα τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀρκάδων, καί τοι δὲν ἔχει τὸν τύπον τοῦ διὰ τὸν Φύλαρχον ψηφίσματος. Ἐκτὸς τῆς παρὰ Böckh βιβλιογραφίας βλ. καὶ Hicks, Greek Histor. Inscript. σελ. 188 κέ. ἀριθμ. 110 καὶ Hicks-Hill ἐκδόσει 2 ἀριθμ. 136.

[2] Παυσαν. VIII 27,2 καὶ Frazer IV σελ. 306.

[3] Ἐν στίχῳ 7 ἠδύνατο νὰ εἶναι «Νικα]*σίας*», διότι τὸ ὄνομα τοῦτο παρὰ τὰ «Στασίας, Ἀγησίας» εὑρίσκεται συχνότατα ἐν Ἀρκαδίᾳ.

[4] Bull. de Corr. Hell XXV, 1901 σελ. 270 ἀριθ. 7.

[5] Ἀνωτέρω 1906 σελ. 52 σημ. 1. Τὴν ἀναγωγὴν αὐτῆς ὑπὸ Mendel εἰς τὴν Δ'-Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα δὲν θεωροῦμεν πιθανήν· φαίνεται νεωτέρα τοῦ τέλους τῆς Γ'.

[1] Παρὰ V. Bérard. – Th. Homolle ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 6 ἀριθμ. 8.

[2] Ἔν. ἀ. σελ. 278 ἀριθ. 21.

[3] Ἔ. ἄ. σελ. 281 ἀριθ. 34.

[4] Ἐν Revue des ét gr. XVII, 1904 σελ. 248.

[5] Ἀναφέρομεν αὐτὴν ἀνωτέρω σελ. 32 σημ 2.

μάτρι]*ον*». Φαίνεται ὅμως πιθανώτερον ὅτι πρόκειται περὶ ἀναθήματος γυναικός τινος, οὐχὶ ὅλης τῆς πόλεως, ἧς θὰ ἦτο μεγάλη μικρολογία ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, εἰς θεότητα· οὕτως, ἂν ἀποδίδωνται καλῶς τὰ γράμματα, ἀναγνωστέον: «. . . . . *ἄπολις Δάματρι*» [1].

Ζ'.

Ὑπό τι ἀνάγλυφον τοῦ Πανὸς ἐν Πιαλῇ διέκρινεν ὁ L. Ross [2] πολλὰ ἴχνη μακρᾶς ἐπιγραφῆς, ἐφ' ἧς σήμερον οὐδὲν διακρίνεται, καὶ περὶ ἧς λέγει ὁ ἐκδότης ὅτι litterae tantopere sunt evanidae, nihil ut tentare ausim.

Ἡ ἐπιγραφὴ φαίνεται ἐν μέτρῳ πεποιημένη, καὶ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ πολλὰ ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ ἐπιγράμματα πρὸς τὸν Πᾶνα· δύνανται δὲ νὰ συγκομισθῶσιν ἐκ τῶν ἰχνῶν τῶν στίχων 5 καὶ 11, ἅτινα διεκρίνοντο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ross

ΑΥΡΟΠΛ
CΚΝΟCΟΥ

αἱ λέξεις «καλ]*αύροπ(α)*» καὶ «*(ἐ)κ νόσου*». Ἀκριβῶς ἔν τισι τῶν ἐπιγραμμάτων ἐκείνων ὑπάρχει τὸ «καὶ τὰν ἐκ κοτίνοιο *καλαύροπα*» [3] καὶ ἐν ἑτέρῳ τὸ «*ἀπὸ νόσου*» [4].

Ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς *Φθιωτίδων Θηβῶν Θεσσαλίας* κατ' Αὔγουστον 1907 [5].

Α. Σ. Αρβανιτοπουλλος.

[1] Ὄνομα γυναικὸς εἰς «-άπολις» γινώσκω μόνον τὸ «Νε]*άπολις*» ἐν Τεγεατικῇ ἐπιγραφῇ παρὰ Mendel ἔ. ἀ. σελ. 278 ἀριθμ. 19 ὑπάρχει ὄνομα γυναικὸς «Νεικόπολις».

[2] Inscr. gr. ined. ἀριθ. 3 μετὰ τοῦ πανομοιοτύπου I 3. βλ. καὶ Reisen in Pelop. σελ. 70.

[3] Ἐν τῷ ἐπιγράμματι τοῦ Ζωνᾶ τόμ. III cap. VI ἀριθμ. 106. Πρβλ. 109.

[4] Ἔ. ἀν. τῆς Ἀνθολογίας ἀριθμ. 214.

[5] Τὴν ἀνωτέρω μελέτην εἶχον παραδώσει πρὸς τύπωσιν κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1906· ἔκτοτε, ἀποσταλεὶς καὶ διατελῶν ἀπησχολημένος ἐν Θεσσαλίᾳ, δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐρευνήσω περὶ τοῦ ἄν τι νέον ἐγράφη, σχέσιν ἔχον τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ. Μόνον κατὰ τὴν ἐπί τινας ἡμέρας τοῦ Ἰανουαρίου 1907 ἐν Ἀθήναις διαμονήν μου εἶδον ὅτι ὁ A. Furtwängler ἐν ἀνακοινώσει αὐτοῦ πρὸς τὸ φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν τμῆμα τῆς ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίας τῷ 1906 γράφων καὶ πάλιν περὶ τῆς γνωστῆς ὡραίας τεγεατικῆς κεφαλῆς γυναικὸς καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὰ ὑπ' ἐμοῦ σημειωθέντα ἐν τῇ *Ἐφημερίδι* ταύτῃ 1906 σελ. 37-38, καθάπτεταί μου ἐν πολλοῖς, ἰδίως μεμφόμενος τῶν φωτογραφιῶν καὶ λέγων περίπου ὅτι αὐτὸς ἐγίνωσκε πρὸ ἐμοῦ τὴν ἀνοφερομένην ἄκραν χεῖρα καὶ ἄλλα τμήματα, ἐμμένων δὲ (μετὰ τοῦ E. Gardner) τῇ γνώμῃ ὅτι ἡ κεφαλὴ ἐκείνη ἀνήκει καὶ ἁρμόττει τῷ κορμῷ τῆς Ἀταλάντης ἐκ τοῦ ἀετώματος κττ.

Πρὸς ταῦτα ἔχω ἐν τῷ παρόντι νὰ εἴπω τὰ ἑξῆς: τὸ ὅτι ἐν γένει αἱ δημοσιευθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ φωτογραφίαι δὲν ἦσαν πολὺ ἐπιτυχεῖς, δὲν προέρχεται ἐκ κακῆς προθέσεως ἐμοῦ· ἐκ τῶν ὑπαρχόντων πρὸς τοιοῦτον ἔργον ἐν Τριπόλει μέσων μετεχειρίσθην τὰ ἄριστα. Ἐκ τοῦ ὅτι δὲ ἔγραψεν ἤδη αὐτὸς πρὸ ἐμοῦ περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς χειρός, δὲν συνάγεται ὅτι καὶ πρῶτος εἶδε καὶ ἀνεγνώρισε τὸ τμῆμα τοῦτο· διότι γράφω ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης μου ἐν τῇ *Ἐφημερίδι* ταύτῃ 1906 σελ. 23 «ἀσχολούμενος *ἀπὸ τριετίας* εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ μελέτην τῶν ἐπιγραφῶν καὶ πλαστικῶν μνημείων τῆς Τεγέας»· δῆλον ὅτι ἀπὸ τοῦ 1903 συνῆγον ταῦτα καὶ ἐγίνωσκον καὶ ἐμελέτων· ἂν ὁ A. Furtwängler βεβαιώσῃ ὅτι εἶδε καὶ διέγνω τὴν ἄκραν χεῖρα πρὸ τοῦ 1903, εἴτε μόνος εἴτε τῇ ὑποδείξει τοῦ φύλακος τοῦ Μουσείου, ὁμολογῶ ὅτι κακῶς ἐποίησα μὴ θελήσας νὰ ἐννοήσω αὐτόν, ἤτοι μὴ θελήσας νὰ ἀποδώσω αὐτῷ τὴν εὕρισιν ἐκείνην, ἥτις δικαίως ἀνῆκεν ἐμοὶ πρώτῳ.

Ἀλλ' ὁ A. Furtwängler φέρει βαρέως τὸ ὅτι ἀναιροῦνται ἐπιχειρήματα αὐτοῦ, διατεινομένου ὅτι ἡ κεφαλὴ ἀνήκει καὶ ἁρμόττει τῷ κορμῷ τῆς Ἀταλάντης· διότι ἔγραψα ἐν τῇ *Ἐφημερίδι* ταύτῃ 1906 σελ. 38 «ἀλλ' ἐξ ἄλλων σπουδαιοτέρων λόγων συνήγαγον τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ὡραία ἐκείνη κεφαλὴ προέρχεται ἐξ ἀγάλματος Ἀφροδίτης. Οἱ λόγοι δὲ οὗτοι εἶναι ἐν ὀλίγοις οἱ ἑξῆς: πρῶτον *πάντως δὲν παρίσταται δι' αὐτῆς ἡ Ἀταλάντη* τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ὡς ἐπίστευσεν ὁ A. Furtwängler καὶ κατ' αὐτὸν ὁ L. Curtius· διότι *οὔτε ἡ ἠρεμία τῆς ἐκφράσεως* ἐπιτρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἥρμοζεν εἰς τὴν μαχομένην Ἀταλάντην, *οὐδὲ προσαρμόζεται ὁ λαιμὸς τῆς κεφαλῆς* πρὸς τὸν τοῦ περισωθέντος κορμοῦ τῆς Ἀταλάντης, ὡς ἐγὼ αὐτὸς συνήγαγον *δι' ἐπανειλημμένων ἀποπειρῶν*. Ὁ A. Furtwängler παρὰ L. Curtius λέγει ὅτι προσαρμόζεται κτλ.».

ἀλλ' ἤτοι μὲν ταῦτα μεταφρασόμεσθα καὶ αὖτις.

Νῦν δὲ τὰ πράγματα φαίνονται ὄντα κατὰ τῆς γνώμης τοῦ A. Furtwängler· διότι καὶ ὁ ἡμέτερος συνάδελφος Κ. Ῥωμαῖος, ὅστις παραμένει ἐν Τεγέᾳ καταγράφων καὶ μελετῶν τὰς ἐκεῖ ἀρχαιότητας, μοὶ ἔγραψε πρό τινων ἡμερῶν ὅτι καὶ αὐτὸς συνήγαγεν ὅτι ἡ κεφαλὴ *δὲν ἁρμόττει* τῷ κορμῷ τῆς Ἀταλάντης. Ὅταν δὲ τὰ πράγματα εἶναι ἐναντία γνώμῃ τινί, οἱ λόγοι καθίστανται περιττοί,

καί κεν ἐγὼν ἐπέεσσι καὶ ἀθανάτοισι μαχοίμην.

Α. Σ. Α.

ΛΗΚΥΘΟΙ ΜΕΤ' ΑΜΑΖΟΝΩΝ

ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

(Πίν. 5).

Ἡ λευκὴ λήκυθος, τῆς ὁποίας ἡ παράστασις ἀπεικονίσθη μετὰ χρωμάτων ἐπὶ τοῦ πίνακος 5 εὑρέθη τῷ 1900 ἔν τινι τῶν ἀνατολικῶς τῆς Ἐρετρίας κειμένων ἀρχαίων νεκροταφείων, δέκα λεπτὰ περίπου μακρ ν τοῦ ἀρχαίου τείχους, πλησίον τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ Κ. Μπενέτου. Ὁ τάφος, ἐν ᾧ εὑρέθη, ἦτο κατεσκευασμένος διὰ τεσσάρων παχειῶν πωρίνων, ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἐστημένων πλακῶν, ὧν αἱ κατὰ τὰ πλάγια ἦσαν μακρότεραι καὶ ἐκαλύπτετο διὰ δύο ὁμοίων πωρίνων πλακῶν. Τοιοῦτοι τάφοι ἦσαν συνήθεις ἐν Ἐρετρίᾳ, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐκ πώρου, κοινοῦ καὶ ἀμυγδαλίτου, λαρνάκων περὶ τὸ τέλος τῆς 6 καὶ κατὰ τὴν 5 ἑκατονταετηρίδα. Ἐν αὐτοῖς εὑρίσκονται πρὸ πάντων λήκυθοι μελανόμορφοι, ἀλλ' οὐχὶ σπανίως καὶ λευκαὶ καὶ ἐρυθρόμορφοι λήκυθοι.

Ὁμοία πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς ληκύθου ταύτης δὲν εἶνε μέχρι τοῦδε γνωστὴ ἐπὶ ἄλλων λευκῶν ληκύθων. Ὡς ἐκ τοῦ προορισμοῦ, ὃν εἶχον αἱ λευκαὶ λήκυθοι καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ταφὴν καὶ τοὺς νεκρούς, ἐκοσμοῦντο συνηθέστατα διὰ παραστάσεων ἐθίμων νεκρικῶν, ὀλίγαι δὲ εἶνε αἱ λευκαὶ λήκυθοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατ' ἐξαίρεσιν εἰκονίζεται θεός τις, ἢ ἄλλη παράστασις μυθολογικὴ ἔχουσα ἔννοιαν ἢ ἐν γένει ἄσχετος πρὸς τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ νεκρικὰ ἔθιμα[1]. Σπανιώταται εἶνε αἱ παραστάσεις ἱππέων, Ἀμαζόνες δὲ ἔφιπποι ἢ πεζαὶ μόνον ἐπὶ ἐλαχίστων λευκῶν ληκύθων ἀπαντῶσιν[2].

Ἐπὶ τοῦ πίνακος 5 εἰκονίζεται[3] ἐπὶ ὡραιοτάτου ὁλολεύκου ἵππου σπεύδοντος διὰ βήματος μεμετρημένου, ὡς ἐν παρελάσει μετρίας ταχύτητος, πρὸς δεξιὰ Ἀμαζὼν σαλπίζουσα.

Ὁ ἵππος πατῶν μόνον διὰ τῶν ὀπισθίων ποδῶν τὸ ἔδαφος εἶνε ἐλαφρῶς ἠνωρθωμένος καὶ προτείνει οὐχὶ ἐντελῶς τοὺς προσθίους πόδας. Τὸ στῆθος εἶνε ὑπερηφάνως προβεβλημένον, ἐπίσης δ' ὑπερήφανος εἶνε καὶ ἡ στάσις τῆς κεφαλῆς. Παρίσταται

[1] Βλ. Pottier *Léc. bl.* 5 σημ. 1.

[2] Βλ. π. χ. *Pottier* ἔ. ἀ. ἀριθ. 19, 20. *White Athenian Vases* πίν. 24 (Ἔφιππος Ἀμαζὼν κατὰ πεζοῦ Ἕλληνος) καὶ *Ἐθνικὸν Μουσεῖον* ἀριθ. 1856 (ἴδε καὶ *Am. J. of. Arch.* 1907 σελ. 28 εἰκ. 7).

[3] Ἀριθ. ληκύθου 12738. Ὕψ. 0,33, ὕψ. πεδίου εἰκόνος 0,135. Τὸ σῶμα τοῦ ἵππου εἶνε ὅλον κατεσκευασμένον διὰ τοῦ λευκοῦ ἐπιθέτου χρώματος, ὅπερ ἐξέχον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ληκύθου σχηματίζει οἱονεὶ λίαν χαμηλὸν ἀνάγλυφον. Ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἵππου ἔμεινε κενὸς μόνον ὁ χῶρος τοῦ κάτω σώματος καὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος τῆς Ἀμαζόνος, ἅτινα οὕτω εἶνε γεγραμμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ληκύθου. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀγγειογράφου νὰ παρουσιάσῃ τὸν ἵππον ὡς ἐν ἀναγλύφῳ, φαίνεται καὶ ἐκ τῆς σπουδῆς αὐτοῦ, ὅπως καταστήσῃ τὴν ἐπιφάνειαν τούτου κατὰ τὸ δυνατὸν ἐστρογγυλωμένην. Διὰ τοῦ αὐτοῦ λευκοῦ ἐπιτεθειμένου χρώματος παρίστατο καὶ τὸ πρόσωπον τῆς Ἀμαζόνος καὶ τὸ λευκὸν αὐτῆς ὑπόδημα ὡς καὶ αἱ χεῖρες, αἵτινες ὅμως εἶνε ἐσχεδιασμέναι ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἵππου. Τὸ ἐσωτερικὸν ἔνδυμα καὶ ὁ χιτὼν τῆς Ἀμαζόνος εἶνε ἐρυθρὰ (***ἐσφαλμένως ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀπεδόθη ὡς κυανοῦν τὸ ἄνω ἥμιου τοῦ ποδὸς τῆς Ἀμαζόνος***), κυαναῖ δὲ ἦσαν μόναι αἱ ἐπιφάνειαι τοῦ στήθους καὶ τοῦ νώτου τοῦ βραχέος χιτῶνος. Ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων εἶνε γεγραμμένα τὰ κοσμητικὰ σχήματα ὡς καὶ τὸ κιγκλιδωτὸν τῆς ἀσπίδος δι' ὀλίγον ἀραιωθέντος μέλανος γανώματος, ὁμοίως δὲ διὰ μέλανος χρώματος εἶνε γεγραμμένα καὶ ἡ λόγχη καὶ ἡ σάλπιγξ. Την σάλπιγγα δὲν ἔγραψεν ὁ τεχνίτης ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἵππου, ἀλλὰ δι' ἐργαλείου τινὸς ἐπίεσε μικρὸν αὐλάκιον ἐπ' αὐτοῦ διακοπτόμενον κατὰ τὸ ἄκρον ὑπὸ τῆς κρατούσης τὴν σάλπιγγα χειρός, καὶ τοῦτο ἐχρωμάτισεν εἶτα διὰ τοῦ γανώματος. Ἡ ἀλωπεκῆ ἴσως ἦτο καὶ αὕτη ἐρυθρά, πιθανώτερον ὅμως εἶνε, ὅτι ἦτο ἀχρωμάτιστος Καὶ ἐπὶ τῆς ληκύθου ταύτης καταφαίνεται, ὅτι ὁ τεχνίτης πρῶτον ἐσχεδίασε τὴν εἰκόνα δι' ἀραιοῦ γανώματος, εἶτα ἐπέθηκε τὸ χονδρότερον λευκὸν χρῶμα καὶ μετὰ ταῦτα τὰ λοιπὰ χρώματα, ἐπανέλαβε δὲ καὶ πάλιν τὸ περίγραμμα τῆς εἰκόνος διὰ γανώματος, ὅπου ἦτο ἀνάγκη νὰ καλυφθῶσι τὰ ἄκρα τοῦ λευκοῦ χρώματος. Ἡ εἰκὼν ἔχει πολλὰς φθοράς, ἰδίως δ' ἔχει ἀπολεπισθῆ τὸ λευκὸν χρῶμα κάτωθεν τῆς κοιλίας καὶ ἀπὸ μέρους τοῦ στήθους τοῦ ἵππου, ἐξηλείφθη δὲ σχεδὸν ἐντελῶς καὶ τὸ κυανοῦν χρῶμα καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ ἐρυθρόν, καὶ ἐφθάρη ἐν μέρει καὶ τὸ πρόσωπον τῆς Ἀμαζόνος καὶ τοῦ ἵππου. Τὸ σῶμα τῆς ληκύθου φέρει χρίσμα χρώματος κρέμας λεπτότερον τοῦ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος. Ἡ σύστασις τοῦ χρίσματος τούτου εἶναι διάφορος τῆς τοῦ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος· φαίνεται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ μὲν χρίσμα τοῦ ἐδάφους τῆς ληκύθου ξυόμενον τρίβεται εἰς κόνιν, ὡς συνιστάμενον πιθανώτατα ἐξ ἠραιωμένου πηλοῦ καὶ ἄλλου χρώματος, τὸ δὲ λευκὸν ἐπίθετον χρῶμα ἀπελεπίζεται ὡς φλοιός.

δηλαδὴ ὁ ἵππος ἐν τῷ ὡραιοτάτῳ αὐτοῦ σχήματι, συνήθει καὶ προσφιλεῖ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀγγειογράφοις, ὅπερ τελειοποιούμενον ἐμφανίζεται ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ λαμπρότητι ἐπὶ τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος.

Ὁ ἵππος εἶνε ὁ συνήθης τῶν ἀγγειογράφων τῶν ἐρυθρῶν εἰκόνων, βραχὺς καὶ συνεσταλμένος κατὰ τὸ σῶμα μεθ' ὑψηλοῦ λαιμοῦ καὶ λεπτῶν σχετικῶς ποδῶν, δὲν ὁμοιάζει δὲ πολὺ πρὸς τοὺς θυμοειδεῖς καὶ ἰσχυροτέρους ἐν τῷ συνόλῳ ἵππους τοῦ Παρθενῶνος. Ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς χαίτης χωρίζονται αἱ δύο δεσμίδες τριχῶν, κοσμοῦσαι ὡς λοφία τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ χαλινοῦ δὲν δύναται νὰ διακριθῇ μετὰ βεβαιότητος.

Ἡ Ἀμαζὼν ἔχει τὴν γνωστὴν βαρβαρικὴν ἐνδυμασίαν, ἐρυθρῶς βεβαμμένας ἀναξυρίδας κεκοσμημένας διὰ σχημάτων τεθλασμένων γραμμῶν καὶ παρομοίως κεκοσμημένον χειριδωτὸν ἔνδυμα περιβάλλον τὸ ἄνω σῶμα ἐσωτερικῶς, ὑπὲρ τοῦτο δὲ ἕτερον βραχὺν χιτῶνα, ἀχειρίδωτον, ὅστις, ὡς φαίνεται ἐξ ἄλλων παραστάσεων, ἦτο ἐκ χονδροτέρου ὑφάσματος, ἐνίοτε δὲ πιθανώτατα ἐκ σκληροτέρας ὕλης, ἴσως δέρματος κατεσκευασμένος. Ἔχει καὶ ὁ χιτὼν οὗτος ἐρυθρὸν χρωματισμὸν μετὰ τῶν σχημάτων τῶν τεθλασμένων γραμμῶν, πλὴν τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ στήθους καὶ τοῦ νώτου, αἵτινες εἶνε κυανῶς κεχρωματισμέναι.

Ἡ Ἀμαζὼν εἶνε ὑποδεδεμένη διὰ λευκῶν χαμηλῶν ὑποδημάτων, καὶ φέρει ἐπὶ κεφαλῆς τὸν δερμάτινον Σκυθικὸν πῖλον, λίαν ὅμοιον πρὸς τὰς θρακικὰς ἀλωπεκᾶς. Παρὰ τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν ταύτης ἐξήρτηται, κρυπτομένη ἐν μέρει, ἡ σχεδὸν μηνοειδὴς ἀμαζονική, πλεκτὴ πιθανώτατα[1], ἀσπίς, ἧς τὰ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ εἰκονιζόμενα κιγκλιδωτὰ σχήματα ἐμφαίνουσιν ἴσως τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς. Μετὰ τῆς ἀσπίδος φαίνεται, ὅτι εἶνε ἀπὸ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς ἐξηρτημένη καὶ ἡ μακρὰ λόγχη, ἧς μέρος φαίνεται πρὸ τοῦ λαιμοῦ καὶ κατὰ τὸ ὀπίσθιον τοῦ ἵππου. Μία ταινία, ἥτις ἀπὸ τῆς ἀσπίδος κατέρχεται ὄπισθεν τῆς Ἀμαζόνος ἐπὶ τοῦ νώτου τοῦ ἵππου, ὡς καὶ ἑτέρα, ἥτις φαίνεται κατερχομένη ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τῆς Ἀμαζόνος ἐπὶ τοῦ σώματος ταύτης καὶ τοῦ μέσου τοῦ ἵππου, δὲν δηλοῦται σαφῶς πρὸς τίνα σκοπὸν ἐχρησίμευον. Ἡ Ἀμαζὼν κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς παρὰ τὸν τράχηλον τοῦ ἵππου τὸν χαλινόν, καὶ σαλπίζει εἰς μακράν, εἰς κωνωειδῆ κορυφὴν καταλήγουσαν, σάλπιγγα, ἣν κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς.

Τὸ πρόσωπον τῆς Ἀμαζόνος, ὡς δυστυχῶς καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς εἰκόνος, εἶνε ἐφθαρμένον, δύναται ἐν τούτοις νὰ διακριθῇ καλῶς, ὅτι τὸ περίγραμμα τοῦ ἄνω μέρους τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐδηλοῦτο διὰ διπλῆς γραμμῆς, καὶ δι' ἰδιαιτέρας γραμμῆς παρίστατο ἡ ὀφρύς. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς παραστάσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ ὡς καὶ ἡ σχετικὴ τελειότης τοῦ σχεδιάσματος τοῦ ἵππου δὲν πρέπει νὰ παραπείσωσιν ἡμᾶς νὰ κατέλθωμεν πέρα τῶν μέσων τῆς 5 ἑκατονταετηρίδος ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῆς ληκύθου, διότι ἀφ' ἑτέρου ὁ ἀρχαΐζων εἰσέτι, οὐχὶ τελείως ἐλεύθερος τρόπος τῆς ἱππεύσεως τῆς Ἀμαζόνος, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ἐμφανίζεται ὀλίγον βραχύτερον τοῦ φυσικοῦ τὸ ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ γόνατος μέρος τοῦ σώματος ταύτης, καὶ αἱ ἀτέλειαι εἰς τὸ σχεδίασμα τῆς κεκλεισμένης πυγμῆς (διακρίνεται κάλλιον ἡ ἀριστερὰ χείρ), δηλοῦσιν, ὅτι ἡ λήκυθος ἐποιήθη πιθανώτατα, ἴσως ἀρκετὸν χρόνον, πρὸ τῶν μέσων τῆς 5 ἑκατονταετηρίδος.

Εἰκόνες σαλπικτῶν δὲν εἶνε καὶ πολὺ σπάνιαι ἐν ἀρχαίαις ἀγγειογραφίαις. Ὁ Hartwig ἐν Meistersch. σελ. 276 σημ. 1 δίδει κατάλογον ἀρκετῶν τοιούτων παραστάσεων· εἰς τοῦτον πρέπει νὰ προστεθῶσι[1] καὶ δύο ἕτεραι παραστάσεις σαλπικτῶν ἐπὶ τῶν ἀγγείων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου.

Ὅπως καὶ σήμερον, φαίνεται, ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπεδίδετο πολλὴ σημασία εἰς τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος ἐν ὥρᾳ μάχης, καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (Βάτραχοι 1403) παριστᾷ τὸν Αἰσχύλον λέγοντα, ὅτι διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν ἀρετῶν τῶν *Πατρόκλων καὶ Τεύκρων θυμολεόντων ἐπῆρε* τὸν Ἀθηναῖον πολίτην, *ἀντεκτείνειν αὑτὸν τούτοις, ὁπόταν σάλπιγγος ἀκούσῃ*· διὰ τοῦτο καὶ ἡ παράστασις σαλπικτῶν θὰ ἦτο ἀγαπητὴ εἰς λαὸν πολεμικόν, ὅπως ἦσαν οἱ μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους Ἀθηναῖοι.

Ὁμοία πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς ληκύθου ἡμῶν

[1] Ἴδε *Furtwängler – Reichhold, Vasenmalerei* I σελ. 131.

[1] Ἴδε καὶ *Pottier, Vases ant. du Louvre* II. 97 G 70 καὶ G 73 (Σειληνοί).

᾿Αμαζὼν σαλπίζουσα εὕρηται καὶ ἐπὶ τῆς παραστάσεως ᾿Αμαζονομαχίας τοῦ ὡραίου ἐκ Ῥούβου ἀμφορέως τῆς συλλογῆς Jatta (Bull. Napol. N. S. II πίν. 4) [1]. Ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἐκείνου εἰκονίζεται ἡ μάχη τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὰς ᾿Αμαζόνας. Ἡ παράστασις εἶνε διῃρημένη εἰς δύο ἐπαλλήλους σειράς, τὸ δὲ βραχῶδες ἔδαφος, ἐφ᾽ οὗ γίνεται ἡ μάχη εἰκονίζεται δι᾽ ὑψωμάτων παριστωμένων διὰ διπλῶν γραμμῶν. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο δύναται χρονολογικῶς νὰ ταχθῇ περίπου εἰς τὴν τάξιν τῶν περὶ τὸ ἀγγεῖον τοῦ Μειδίου ἔργων, ἅτινα ὁ Furtwängler [2] λίαν πιθανῶς χρονολογεῖ περὶ τὸ 440-430. Ἡ παράστασις, μολονότι τὸ σχεδίασμα εἶνε πολὺ τελειότερον καὶ ἐλευθεριώτερον τῶν *Πολυγνωτείων* ὀνομασθέντων ἀγγείων, φαίνεται ὅτι ἔχει τὴν ἀρχήν της ἐκ τῶν μεγάλων ᾿Αμαζονομαχιῶν τῶν περὶ τὸν Πολύγνωτον τεχνιτῶν. Μαρτυροῦσι περὶ τούτου πλὴν διαφόρων σχημάτων μαχομένων, ἀπαντώντων καὶ ἐπὶ τῶν Πολυγνωτείων ἀγγείων, καὶ αἱ διάφοροι μορφαὶ καὶ αἱ διακοσμήσεις τῶν ὅπλων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐπιφανειῶν τῶν ἀσπίδων, καὶ πρὸς τούτοις ἡ πλήρωσις κενῶν χώρων μεταξὺ τῶν μαχητῶν δι᾽ ἀποπεσόντων ὅπλων καὶ ἡ ἔνδειξις τοῦ ἐδάφους διὰ βραχωδῶν ἐξάρσεων καὶ τῆς εἰκόνος τοῦ φοίνικος.

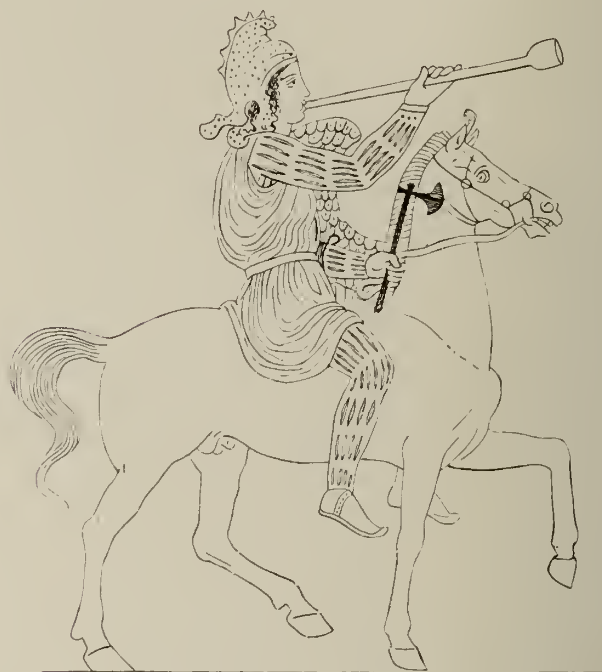
Ἐπὶ τῆς κατωτέρας σειρᾶς τῆς παραστάσεως τοῦ ἀγγείου τούτου δευτέρα ἐξ ἀριστερῶν εἰκονίζεται ἡ ἔφιππος σαλπίκτρια ᾿Αμαζὼν (εἰκ. 1). Ὁ ἵππος ταύτης βαδίζει ἠρεμώτερον καὶ εἶνε ἐν γένει ὀλίγον διάφορος τοῦ ἵππου τῆς ληκύθου, καὶ ἐν τῇ παραστάσει δὲ τῆς ᾿Αμαζόνος ὑπάρχουσιν ὀλίγαι διαφοραί, διότι αὕτη κρατεῖ ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως τὴν σάλπιγγα πρὸς τὰ κάτω, ἔχει τὴν ἀσπίδα ἐπὶ τοῦ βραχίονος καὶ ὄχι ἐξηρτημένην παρὰ τὸ πλευρὸν καὶ ἀντὶ τῆς λόγχης τῆς ληκύθου κρατεῖ τὴν ᾿Αμαζονικὴν σάγαριν διὰ τῆς ἀριστερᾶς. ᾿Αλλ᾽ αἱ διαφοραὶ αὗται δὲν εἶνε πολὺ μεγάλαι προκειμένου νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἀμφότεραι αἱ σαλπίκτριαι, ἥ τε τῆς ληκύθου καὶ ἡ τοῦ ἐκ Ῥούβου ἀμφορέως, ἐγράφησαν κατὰ κοινόν τι πρότυπον, ἀφοῦ εἶνε γνωστόν, ὅτι οἱ ἀγγειογράφοι δὲν ἦσαν πιστοὶ ἀντιγραφεῖς,

[1] *Reinach. Repert. des vases peints* I, 477,1. Πβλ. *Gius. Pellegrini. Di alcuni vasi con rappresent. dei Amazzoni* σελ. 35.

[2] *Eurtwängler – Reichhold, Vasenmalerei* I σελ. 39.

ἀλλ᾽ ἐνεπνέοντο μόνον εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτῶν ὑπὸ τῶν παραστάσεων τῶν ἀνωτέρων τεχνῶν καὶ ἰδίως τῆς ζωγραφικῆς [1].

Ἡ παράστασις *ἐφίππου* σαλπικτοῦ δὲν εἶνε θέμα τόσον κοινὸν καὶ σύνηθες, ὥστε νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι κατελέγετο μεταξὺ τοῦ γενικοῦ ταμιεύματος θεμάτων τῶν Ἑλλήνων ἀγγειογράφων, οὐδ᾽ εἶνε τοσοῦτον εὔκολον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι εὗρε τὸ θέμα τῆς παραστάσεως ὁ γραφεὺς τῆς ληκύθου, ἀνεξαρτήτως δ᾽ ἀπὸ τούτου πάλιν ὁ τοῦ ἐκ Ῥούβου ἀμφορέως. Πολὺ πιθανώτερον εἶνε νὰ δεχθῶμεν, ὅτι

Εἰκὼν 1.

καὶ ὁ τεχνίτης τῆς ληκύθου παρέλαβε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἐξ οὗ καὶ ὁ τοῦ ἀμφορέως τοῦ Ῥούβου, δηλαδὴ ἔκ τινος τῶν μεγάλων ᾿Αμαζονομαχιῶν τῶν ζωγράφων τῶν χρόνων τοῦ Πολυγνώτου.

Εἶνε γνωστόν, ὅτι οἱ ἀγγειογράφοι παρελάμβανον ἐκ τῶν περιφήμων γραφῶν τῶν μεγάλων ζωγράφων, πρὸς διακόσμησιν τῶν ἀγγείων αὐτῶν, πλὴν πολυπροσώπων παραστάσεων, καὶ μεμονωμένας σκηνὰς ἢ καὶ ἁπλῶς μεμονωμένα πρόσωπα [2]᾽ Διὰ νὰ μείνω δ᾽ ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν λευκῶν ληκύθων, ἀναφέρω ἐκ τῶν πολλῶν παραδειγμάτων,

[1] Πβλ. καὶ *G. Pellegrini* ἔ. ἀ. σελ. 37.

[2] Πβλ. *Pottier, Catalogue des vases antiques* III σελ. 1049.

ἅτινα ἠδύνατό τις νὰ φέρῃ, τὴν ἐκ Κύπρου λήκυθον μετὰ παραστάσεως Ἀμαζόνος[1] πατούσης διὰ τοῦ ἑνὸς ποδὸς ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου, καὶ τὴν παράστασιν τῆς ἐκ Γέλας ληκύθου[2] μετὰ τῆς διστακτικῆς καὶ μετὰ πολλῆς προσοχῆς προχωρούσης μορφῆς, ἥτις εὕρηται ὁμοίως καὶ ἐπὶ Πολυγνωτείου ἀγγείου.

Η παράστασις τῆς ληκύθου εὕρηται χρονικῶς πολλῷ ἐγγύτερον τοῦ πρωτοτύπου ἢ ἡ παράστασις τοῦ ἐκ Ῥούδου ἀμφορέως, ἂν δ᾽ ἀναλογισθῶμεν, ὅτι καὶ ἡ σχέσις τῶν πρὸ τοῦ 450 ἀγγειογράφων πρὸς τὰς εἰκόνας τῶν μεγάλων ζωγράφων ὤφειλε νὰ εἶνε στενοτέρα ἢ ἡ τῶν μετὰ ταῦτα ἀγγειογράφων, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ Ἀμαζὼν τῆς ληκύθου ἀπεικονίζει πιστότερον τὸ πρωτότυπον, καὶ μολονότι δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν κατὰ πόσον ἀπεδόθη πιστῶς καὶ τὸ σχεδίασμα καὶ αἱ λεπτομέρειαι τοῦ πρωτοτύπου, ὀφείλομεν ὅμως καὶ τοῦτο ὡς ἀρκετὸν κέρδος νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι ἐγνωρίσθη ἐν γενικαῖς γραμμαῖς καὶ νέα μορφὴ ἐκ τῶν εἰκόνων τῆς περιφημοτέρας περιόδου τῆς Ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς,

Εἰς τὸν ἐξετάζοντα τὴν λήκυθον ἡμῶν ἀκουσίως προβάλλεται ἡ ὁμοιότης τῆς παραστάσεως τῆς Ἀμαζόνος πρὸς τὸν περίφημον *Πέρσην* ἱππέα τῆς Ἀκροπόλεως (Jahrb. 1891 σελ. 241). Ὁ αὐτὸς τρόπος τῆς ἱππεύσεως, ἡ αὐτὴ ἐνδυμασία, ἡ ὁμοιότης τοῦ χρωματισμοῦ, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ὁμοιότης τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἵππου, ἠδύναντο νὰ παραπείσωσι τινὰ νὰ δεχθῇ σχέσιν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν δύο ἔργων, ἀλλ᾽ ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν σῴζεται τόσον ὀλίγον ἐκ τοῦ ἱππέως τῆς Ἀκροπόλεως, ὥστε δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γνωσθῶσιν αἱ λεπτομέρειαι τῆς παραστάσεως αὐτοῦ, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ καὶ αἱ παραστάσεις ἱππέων, ἰδίως τῶν βαρβαρικῶς ἐνδεδυμένων, ἔχουσι συνήθως τόσην ὁμοιότητα πρὸς ἀλλήλας, ὥστε θὰ ἦτο πολὺ παρακεκινδυνευμένον, μόνον ἐπὶ τῆς ἐν γένει ὁμοιότητος στηριζόμενοι νὰ δεχθῶμεν σχέσιν τῆς σαλπικτρίας τῆς ληκύθου ἡμῶν πρὸς τὸν ἱππέα τῆς Ἀκροπόλεως, ἀφοῦ ἄλλως τε καὶ ὅτε κατεσκευάζετο ἡ λήκυθος, ὁ ἱππεὺς ἦτο πιθανώτατα ἤδη πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τὴν γῆν τεθαμμένος.

[1] *Jahrbuch* 1887, πίναξ II.

[2] *Benndorf, Griech. und Sicil. Vasenb.* 46, 3. Πβλ. καὶ *Furtwängler - Reichhold Vasenm.* I σελ. 133, 2.

Πεζὴ σαλπίκτρια παρίσταται καὶ ἐπὶ τῆς παραπλεύρως (εἰκ. 2) ἀπεικονισμένης ἐρυθρομόρφου ληκύθου (ἀριθ. 12782 τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου)[1].

Ἡ Ἀμαζὼν εἶνε ἐνδεδυμένη σχεδὸν ὡς καὶ ἡ τῆς προηγουμένης ληκύθου, ἀλλ᾽ ἐνταῦθα εἶνε γυμνόπους, καὶ ὁ ἐξωτερικὸς χιτὼν εἶνε μακρότερος

Εἰκὼν 2.

ὀλίγον, φθάνων ἐνταῦθα μέχρι τῶν γονάτων. Τὸν χιτῶνα τοῦτον, ὃν συνηθέστατα φέρουσιν αἱ Ἀμα-

[1] Ὕψ. 0,27. Ὕψ. εἰκόνος 0,10. Καὶ ἡ λήκυθος αὕτη εὑρέθη ἐν Ἐρετρίᾳ, ἐν τῷ ΒΔ' τοῦ θεάτρου κειμένῳ νεκροταφείῳ. Ἐπὶ τῆς εἰκόνος διακρίνονται καλῶς αἱ διὰ τῆς ξυλίνης πιθανώτατα γραφίδος χαραχθεῖσαι γραμμαὶ τοῦ προσχεδιάσματος, τοῦτο δὲ δὲν εἶνε σύνηθες ἐπὶ τῶν ἐρυθρομόρφων ληκύθων, χωρίζεται δ' εἰς πλεῖστα σημεῖα εὐκρινῶς καὶ ἡ παχυτέρα γραμμὴ γανώματος, ἥτις πρῶτον ἐτίθετο περὶ τὸ πεδίον τῆς εἰκόνος πρὶν καλυφθῇ πᾶσα ἡ λήκυθος διὰ τοῦ γανώματος. Σῴζονται ἴχνη τοῦ λεπτοῦ ἐρυθροῦ ἀλείμματος (Lasur), δι' οὗ ἐπετείνετο τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα τοῦ πηλοῦ.

ζόνες, βλέπομεν οὐχὶ σπανίως καὶ ἐπὶ παραστάσεων Ἀθηναίων ἐφήβων [1], ἱππέων ἢ ἁρματηλατῶν. Ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἡμῶν εἶνε οὗτος ἐζωσμένος περὶ τὴν ὀσφύν, φαίνεται δ᾽ ὅτι ἡ ζώνη δὲν εἶνε ἐξωτερική, ἀλλ᾽ ἦτο προσηρμοσμένη κάτωθεν ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ μόνον τά ἄκρα ταύτης προεῖχον, ὅπως δένονται ἔμπροσθεν. Ἡ Ἀμαζὼν ἔχει, παραδόξως ἐν τῇ δεξιᾷ χειρί, μεγάλην Ἑλληνικὴν ἀσπίδα, πολὺ ἐπιτηδείως κατὰ πλάγιον ἐσχεδιασμένην, ἐφ᾽ ἧς ὑπῆρχεν, ὡς φαίνεται, ὡς ἐπίσημον, πολύπους [2] τοῦ ὁποίου μόνον οἱ δύο πλόκαμοι φαίνονται, κρατεῖ δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὴν μακρὰν σάλπιγγα εἰς ἣν σαλπίζει. Ἡ μετάθεσις τῆς ἀσπίδος εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα παρὰ τοῖς σαλπικταῖς θὰ εἶχε τὸν λόγον, εἰς τὸ ὅτι ὁ σαλπικτὴς δὲν μετεχειρίζετο ἐπιθετικὰ ὅπλα, ἠδύνατο δὲ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς σάλπιγγος ἐπίσης καλῶς καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς νὰ ἐκτελῇ, ὥστε ἦτο εἰς αὐτὸν ὠφελιμώτερον νὰ χειρίζηται τὴν ἀσπίδα διὰ τῆς δεξιᾶς.

Ἡ Ἀμαζὼν φαίνεται θέλουσα νὰ σπεύσῃ πρὸς ἀριστερά, τὴν κεφαλὴν δ᾽ ὅμως ἔχει πρὸς δεξιὰ ἐστραμμένην. Ὁ βραχώδης τόπος ἐφ᾽ οὗ εὑρίσκεται δηλοῦται διὰ τῆς χαμηλῆς ἐξάρσεως τοῦ ἐδάφους δεξιά.

Ἀνάλογος εἶνε ἡ κίνησις καὶ τῆς Ἀμαζόνος τῆς ὑπ᾽ ἀριθ. 1302 [3] ληκύθου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, ἥτις εἰκονίζεται κατωτέρω (εἰκ. 3). Ἔχει αὕτη καὶ ἐνταῦθα μεγάλην ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου δι᾽ ἱμάντος ἐστερεωμένην στρογγύλην ἀσπίδα, ἧς φαίνεται τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ λίαν ἐπιτήδειον σχεδίασμα αὐτῆς τε καὶ τῆς κρατούσης χειρός, ὁρμᾷ δέ, ἐνῶ προτείνει τὴν λόγχην κρατοῦσα ταύτην ἀπὸ τοῦ μέσου περίπου, πρὸς δεξιὰ καὶ στρέφει ταυτοχρόνως τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀριστερὰ μετά τινος δέους, καὶ οἱονεὶ φυλαττομένη ἀπὸ ἐπιτιθεμένου ἐκ τοῦ μέρους τούτου ἐχθροῦ. Ἡ στολὴ αὐτῆς διαφέρει ὀλίγον ἀπὸ τῶν προηγουμένων. Ἐν πρώτοις δὲν ἔχει τὸ βαρβαρικὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, ἀλλ᾽ εἶνε ἀσκεπὴς ἐπιδεικνύουσα τὴν κατὰ τὸν τρόπον Ἑλληνίδος κόρης διεσκευασμένην κόμην αὐτῆς. Ὁ ἐξωτερικὸς ἀμαζονικὸς χιτὼν εἶνε βραχύτερος φθάνων μόλις μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς κοιλίας, ὑπάρχει δὲ κάτωθεν τούτου καὶ ἕτερος λεπτότερος χιτὼν φθάνων μέχρι τῶν γονάτων καὶ δεδιπλωμένος ὀλίγον ἀνωτέρω τούτων, ὡς δηλοῖ ἡ κάτωθεν τοῦ βραχυτέρου χιτῶνος γραμμή. Καὶ ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐμφάνισις τῶν Ἀμαζόνων ἐπὶ τῶν ἀγγειογραφιῶν δὲν εἶνε σπανία.

Εἰκὼν 3.

Ἡ στάσις τῆς Ἀμαζόνος εἶνε, ὡς εἴπομεν, παραπλησία πρὸς τὴν τῆς προηγουμένης ληκύθου, ἐκφράζεται δι᾽ αὐτῆς δισταγμός τις, καὶ δὲν δύναταί τις, ἀκριβῶς εἰπεῖν, νὰ ὁρίσῃ μετὰ βεβαιότητος, ἂν αὕτη σκοπεύῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πρὸς δεξιὰ φοράν, ἢ μέλλει ὅσονούπω νὰ μεταστραφῇ, ὅπως διευθυνθῇ ἀντιστρόφως. Τὸ ἀριστερὸν γόνυ εἶνε κεκαμμένον, ὁ δὲ πους πατεῖ στερεῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐνῶ τὸ δεξιὸν σκέλος σχεδὸν κατ᾽ ἐνώπιον εἰκονισμένον, σύρεται μετὰ ποιᾶς τινος βραδύτητος.

[1] Πβλ. π. χ. ὡς προχειρότερον παράδειγμα τοὺς Διοσκούρους ἐπὶ τῶν ἀγγείων *Furtwängler—Reichhold, Vasenmal.* Taf. 9.

[2] Πβλ. *Hartwig Meisterschalen* XII καὶ XVII.

[3] Couve-Collignon 1427. Ὕψ. 0,315. Ὕψ. εἰκόνος 0,115. Τὸ προσχεδίασμα φαίνεται καὶ ἐνταῦθα εἰς ὀλίγα σημεῖα, ἰδίως κατὰ τὸν ἀριστερὸν ὦμον, ἔνθα ἐπανελήφθη τὸ σχέδιον δι᾽ ἀραιοτέρου γανώματος καὶ εἶτα διωρθώθη διὰ γραμμῆς πυκνοτέρου γανώματος. Ἡ χρῆσις τῶν διὰ πυκνοῦ γανώματος γραμμῶν εἶνε περιωρισμένη. Διατηρεῖται κάλλιον καὶ ἡ ἐρυθρὰ βαφή.

Τὸ σχῆμα τοῦτο εἶνε τὸ σύνηθες εἰς βαρβάρους πολεμιστὰς καὶ ἰδίᾳ εἰς Ἀμαζόνας ἐν ὥρᾳ μάχης προσαρμοζόμενον, δι' οὗ ἐχαρακτηρίζετο ὁ τρόπος αὐτῶν τοῦ μάχεσθαι, ὅστις, κατὰ τὴν περὶ τῶν Σκυθῶν [1] μαρτυρίαν, δὲν διεκρίνετο ἂν ἦτο φυγὴ ἢ δίωξις.

Τὸ σχῆμα τοῦτο δὲν ἐφευρέθη βεβαίως διὰ τὴν παράστασιν μιᾶς μεμονωμένης Ἀμαζόνος, προϋποθέτει δὲ καὶ ἑτέραν μορφὴν σχετιζομένην πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ληκύθου εἰκονισμένην καὶ καθίσταται ὡς ἐκ τούτου ἐκ τῶν προτέρων πιθανόν, ὅτι ἡ Ἀμαζὼν ἐλήφθη ἔκ τινος μεγαλειτέρας εἰκόνος, ὅπως κοσμήσῃ τὴν λήκυθον. Ἀλλὰ τὸ ὡραῖον τοῦτο σχῆμα, ὅπερ διὰ τῆς ῥυθμικῆς καὶ ἁρμονικῆς κινήσεως τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ σώματος παρέχει πολλὴν ἐλαφρότητα εἰς τοῦτο καὶ προσδίδει εἰς τὴν ἐν δισταχτικῇ κινήσει εὑρισκομένην ἀνθρωπίνην μορφὴν σπανίαν ἰσορροπίαν, φαίνεται ὅτι ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Πολύγνωτον μεγάλων ζωγράφων καὶ ἐγράφη κατὰ προτίμησιν ἐπὶ τῶν μεγάλων πινάκων τῶν κοσμούντων τὰ δημόσια κτίρια τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν μετὰ τὰ Περσικὰ χρονικὴν περίοδον, ἀπαντᾷ δὲ ἐπανειλημμένως ἐπὶ τῶν πλείστων Ἀμαζονομαχιῶν, τῶν εἰς τὸν Πολυγνώτειον κύκλον ἀποδιδομένων, πάντοτε εἰς τὰς μορφὰς τῶν Ἀμαζόνων [1].

Εἰκὼν 4.

Εἰκὼν 5.

Ὅμοιον περίπου εἶνε καὶ τὸ σχῆμα τῶν Ἀμαζόνων τῶν δύο ἄλλων ληκύθων (ἀριθ. 1311 καὶ

[1] Ἴδε *Röm. Mitt.* II σελ. 187.

[1] Ann. 1874 σελ. 205 *Klügmann* Amazonen σελ. 55.

12780. Εἰκ. 4, 5)[1]. Ἔχουσιν ἀμφότεραι τὴν αὐτὴν σχεδὸν εἰκόνα. Ἀμαζόνα κρατοῦσαν τόξον καὶ σπεύδουσαν μεθ᾽ ὁρμῆς εἰς φυγήν, ταυτοχρόνως ὅμως φυλαττομένην ἀπὸ ἐπικειμένου (μὴ παριστωμένου) ἐχθροῦ καὶ ἑτοίμην εἰς πρώτην εὐκαιρίαν νὰ μεταστραφῇ. Ἡ ἀμφίεσις τῶν Ἀμαζόνων εἶνε διάφορος. Ἐνταῦθα φέρουσιν αὗται λεπτὸν ἀχειρίδωτον χιτῶνα φθάνοντα μέχρι τῶν γονάτων καὶ παρδαλῆν ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ἐξαρτωμένην καὶ δι᾽ ἱμάντος περιδεδεμένην κάτωθεν τοῦ στήθους. Ἡ κεφαλὴ καὶ τούτων, ὅπως καὶ ἡ τῆς προηγουμένης, εἶνε γυμνή, ἔχουσι δὲ ὑπὸ τοὺς πόδας ὑψηλὰ διὰ πολλῶν ἱμάντων περιδεδεμένα ὑποδήματα (ἐνδρομίδας;), ἅτινα εἶχον, ὡς φαίνεται, τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ὡσαύτως ἐκ τῶν βορείων χωρῶν, ἐξ ὧν προῆλθε καὶ ὁ λοιπὸς συνήθης ἱματισμὸς τῶν Ἀμαζόνων. Τὸ τόξον, ὅπερ ἀμφότεραι κρατοῦσι, ἔχει τὸ ἑλληνικόν, καμπύλον σχῆμα, δηλοῦται δὲ καὶ ἡ χορδὴ αὐτοῦ διὰ μελαίνης, παχυτέρας γραμμῆς ἐπὶ τοῦ στιλπνοῦ γανώματος. Ἡ μία κρατεῖ ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ βέλος.

Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν τεμνόντων διαγωνίως τὸ στῆθος ἱμάντων, ἀμφότεραι ἔφερον κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν ἐξηρτημένον καὶ γωρυτὸν ἢ πέλτην, διότι παρὰ τῇ μιᾷ, παρ᾽ ᾗ εἶνε καταφανὲς τὸ ἐκ τῶν ἱμάντων ἐξαρτώμενον πρᾶγμα, εἶνε ἀμφίβολον, ἂν τοῦτο εἶνε γωρυτὸς ἢ πέλτη. Ὁ χιτὼν καὶ τῶν Ἀμαζόνων τούτων εἶνε ἀνασεσυρμένος, ἀλλὰ διὰ τῆς διαφόρου πτυχώσεως δηλοῦται τοῦτο μόνον παρὰ τῇ μιᾷ, ἐνῷ παρὰ τῇ ἑτέρᾳ ὁ τεχνίτης ἔσυρε τὰς γραμμὰς τῶν πτυχῶν ἐν συνεχείᾳ, χωρὶς νὰ ἀποβλέψῃ διόλου εἰς τὴν ἐκ τῆς διπλώσεως ἐπερχομένην διακοπήν.

Ἡ ἐπὶ τῶν τελευταίων τούτων ληκύθων εἰκονιζομένη μορφὴ (ἴδε καὶ Benndorf Griech. und Sicil. Vasenb. Taf. 55,1. Πβλ. καὶ Compte Rendu 1868 p. 66) ἠδύνατο καθ᾽ ἑαυτὴν ἐπίσης καλῶς νὰ ἐκληφθῇ καὶ ὡς Ἄρτεμις, ἧς ὑπάρχουσιν ὅμοιαι

[1] Ἀριθ. 12780, Ἐξ Ἐρετρίας. Ἐκ τοῦ ΒΔ τοῦ θεάτρου νεκροταφείου. Ὕψ. 0,315. Ὕψ. εἰκόνος 0,123 Ἐκ τεμαχίων κακῶς συγκολληθεῖσα. Γραμμαὶ τοῦ προσχεδιάσματος δὲν διακρίνονται, χωρίζονται ὅμως ἑκάστοτε καθαρῶς αἱ πλατύτεραι γραμμαὶ γανώματος, δι᾽ ὧν περιεγράφη ἐν ἀρχῇ ὁ κενὸς χῶρος τῆς εἰκόνος ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ληκύθου.

Ἀριθ. 1311. Ἐρετρίας. Ὕψ. 0,26. Ὕψ. εἰκόνος 0, 10. Πρόσωπον καὶ ἄλλα μέρη τῆς εἰκόνος ἐφθαρμένα.

παραστάσεις ἐπὶ διαφόρων ἀρχαίων ἔργων[1], ἀλλὰ τὸ σχῆμα, καθ᾽ ὃ εἰκονίζεται αὕτη, ἥκιστα ἁρμόζει εἰς θεϊκὴν παράστασιν. Ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ καὶ ἄλλαι παραστάσεις Ἀμαζόνων φερουσῶν δορὰν δὲν ἐλλείπουσι παντελῶς. Ἔχομεν ἐν πρώτοις τὸ παράδειγμα τοῦ μελανομόρφου ἀγγείου (ἐν Gerhard Griech-und Camp. Vasenb. XII), καὶ πρὸς τούτοις ἐν τῷ νεωτέρῳ ἐρυθρομόρφῳ ἀγγείῳ, τῷ ἐκ Κύμης ἀρυβάλλῳ (Bull. Nap. N. S. IV, πίν. VIII) ἕτερον παράδειγμα Ἀμαζόνος μεταχειριζομένης δορὰν ὡς ἀσπίδα. Πιστεύω δ᾽ ὅτι καὶ ἡ ἐσχάτως ὑπὸ L. Curtius δημοσιευθεῖσα Ἀμαζὼν τοῦ Θηβαϊκοῦ ἀετώματος (Ath. Mitt. 1906, Taf. XII) ἔφερε δορὰν ἐξηρτημένην ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ πρὸς τὰ ὄπισθεν, ὡς ἐν πολλαῖς ἄλλαις παραστάσεσιν, χωρὶς νὰ φαίνηται διόλου ἔμπροσθεν· τοὐλάχιστον οὕτω μόνον δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τὸ παρὰ τὸν ἀριστερὸν ὦμον ὑπόλοιπον ἐνδύματος, der Halskragen κατὰ τὸν Curtius (σελ. 381).

Ἀλλ᾽ ἀκριβῶς περὶ Ἀμαζόνος τοῦ Πολυγνώτου, τῆς περιφήμου Πενθεσιλείας, εἶνε μεμαρτυρημένον, ὅτι παρίστατο ἐν τῇ *νεκυίᾳ* τῆς λέσχης τῶν Κνιδίων ἐν Δελφοῖς ὡς παρθένος ἔχουσα τόξον καὶ παρδαλῆν ἐπὶ τῶν ὤμων[2]· πῶς δ᾽ ἄλλως δύναταί τις νὰ φαντασθῇ τὴν εἰκόνα τῆς τοιαύτης Πενθεσιλείας ἢ ὅπως εἶνε ἡ μορφὴ τῶν ληκύθων ἡμῶν;

Τὸ χωρίον, ἐν ᾧ εἰκονίζονται αἱ ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν Ἀμαζόνες, δηλοῦται διὰ φοίνικος καὶ μικρᾶς βραχώδους ἐξάρσεως ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων ληκύθων, διὰ μόνης δὲ τῆς βραχώδους ἐξάρσεως ἐπὶ τῆς πρώτης.

Ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῶν σημείων τούτων πρὸ πάντων πείθομαι, ὅτι αἱ Ἀμαζόνες τῶν ἄρτι περιγραφεισῶν ληκύθων ἐλήφθησαν ἐκ τῶν μεγάλων πινάκων τῶν Πολυγνωτείων ζωγράφων. Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπὶ ἀγγείων παραστάσεων τῶν Πολυγνωτείων Ἀμαζονομαχιῶν, καὶ ἐπ᾽ ἐκείνων τὸ χωρίον τῆς μάχης εἰκονίζεται διὰ δένδρων ἐλαίας ἢ φοίνικος, τὸ δ᾽ ἔδαφος ἐχαρακτηρίζετο διὰ βραχωδῶν ὑψωμάτων· πρὸ πάντων δ᾽ ἀναλογεῖ πρὸς τοὺς βραχίσκους τῶν ληκύθων ἡμῶν ἡ παράστασις τοῦ

[1] Hartwig Bendis σελ. 7.

[2] Παυσ. 31,8. Τὸ δὲ σχῆμά ἐστι τῇ Πενθεσιλείᾳ παρθένος τόξον ἔχουσα τοῖς Σκυθικοῖς ἐμφερὲς καὶ παρδάλεως δέρμα ἐπὶ τῶν ὤμων.

βράχου ἐπὶ τοῦ ἀγγείου Furtwängler-Reichhold Vasenm. I σελ. 132.

Μολονότι δὲν ἔχει χαρακτηριστικόν τι σημεῖον, ἠδύνατο καὶ ἡ Ἀμαζὼν τῆς ληκύθου ἀριθ. 12799 (εἰκ. 6)[1] νὰ ἐλήφθη ἐξ ὧν καὶ αἱ προηγούμεναι Ἀμαζόνες εἰκόνων. Ἐν ταῖς μεγάλαις καὶ πολυπροσώποις μάχαις τῶν εἰκόνων ἐκείνων θὰ

Εἰκὼν 6.

παρίσταντο χάριν ποικιλίας καὶ πολεμισταὶ παρασκευαζόμενοι ἢ ἠρεμοῦντες τελείως. Καὶ ἐπὶ τῆς ἐκ Κύπρου λευκῆς ληκύθου (Jahrb. 1887 πίν. II), ἣν δημοσιεύων ὁ Dümmler ἀναφέρει λίαν ὀρθῶς εἰς τὸν Πολύγνωτον χάριν τοῦ παριστωμένου σχήματος, τοῦ ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐδάφους στηριζομένου ποδὸς τῆς εἰκονισμένης μορφῆς, ἡ Ἀμαζὼν δὲν παρίσταται ἐν τῇ μάχῃ ἀλλὰ τρόπον τινὰ παρασκευαζομένη.

Ἡ Ἀμαζὼν τῆς ἡμετέρας ληκύθου εἰκονίζεται ἐν πλήρει ἠρεμίᾳ (πβλ. καὶ Benndorf Griech. und Sicil. Vasenb. Taf. 55.2). Στηριζομένη ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ἔχει τὸν ἀριστερὸν ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ φέρει μεγάλην ἑλληνικὴν ἀσπίδα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ τὴν μακρὰν λόγχην ὀρθὴν πρὸ αὐτῆς. Κατὰ τὸ κάτω ἄκρον τῆς λόγχης δηλοῦται καὶ ὁ σαυρωτήρ. Ἡ ἐνδυμασία τῆς Ἀμαζόνος εἶνε ὅπως ἡ τῆς ληκύθου ἀριθμ. 12738 (πίν. 5), μόνον δὲ τὸ σχῆμα τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς αὐτῆς εἶνε ἄδηλον. Καὶ ἐνταῦθα δεξιά, ἀνωτέρω τῆς ἀσπίδος, ὑπάρχει εἰκονισμένον τόξον Σκυθικόν.

Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω περιγραφεῖσαι λήκυθοι ἔχουσι πολλὰς πρός ἀλλήλας ὁμοιότητας. Ἂν ἐξαιρέσωμεν τὰς δύο λευκὰς (εἰκ. 7) ληκύθους, αἵτινες ὡς ἐκ τῆς διαφόρου τεχνικῆς ἐργασίας παραλλάσσουσιν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ σχεδιάσματος, αἱ λοιπαὶ παρουσιάζουσι τὰς αὐτὰς ἰδιότητας ὡς πρὸς τὸ σχεδίασμα καὶ τὰ ἄλλα χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης. Αἱ γραμμαὶ εἶνε μετὰ πολὺ ὀλίγης φροντίδος γεγραμμέναι, ἡ δὲ χρῆσις τῶν διὰ πυκνοῦ γανώματος ἐξεχουσῶν γραμμῶν εἶνε παρὰ πάσαις μετρία. Παρὰ ταῖς τρισὶν (ἀρ. 1032, 1311 καὶ 12780) ἔχει καὶ ἡ κατατομὴ τοῦ γυναικείου προσώπου μεγίστην ὁμοιότητα, ὥστε αὗται τοὐλάχιστον εἶνε ἀναμφίβολον, ὅτι προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου. Ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ λήκυθοι, πλὴν τῶν μνημονευθέντων κοινῶν χαρακτηριστικῶν τῆς τέχνης τοῦ σχεδιάσματος, ἔχουσι πολλὰς ὁμοιότητας καὶ ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ σώματος τῶν ληκύθων.

[1] Ὕψ. 0,313. Ὕψ. εἰκόνος 0.123. Εὑρέθη ἐν Ἐρετρίᾳ ἐν τῷ ΒΔ τοῦ θεάτρου νεκροταφείῳ. Ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ ὑπῆρχε καὶ ἀλάβαστρον, ἐν ᾧ ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους διῃρημένου εἰς διάφορα μικρὰ τετράγωνα εἰκονίζεται γυναικεία μορφὴ ἐκτελοῦσα οἰκιακὰς ἐργασίας, ἡ πτερωτὴ μορφὴ σπένδουσα ἐπὶ βωμοῦ, διὰ τοῦ τρόπου τῶν μελάνων περιγραμμάτων. Ἡ τέχνη τῶν εἰκόνων τοῦ ἀλαβάστρου τούτου ὁμοιάζει πολὺ πρός τὰ ἀγγεῖα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Γλαύκων καλός. Ἡ τεχνουργία τῆς ὑπ' ἀριθ. 12799 ληκύθου εἶνε ἐντελῶς ὁμοία πρὸς τὴν τῆς κατὰ πρῶτον ἀνωτέρω περιγραφείσης λευκῆς ληκύθου. Ἡ ἐσωτερικὴ Ἀμαζονικὴ ἐνδυμασία εἶνε ἐρυθρὰ καὶ ἔχει κοσμήματα δι' ἀραιοῦ μέλανος γανώματος· ὁ χιτὼν ἦτο κυανοῦς καὶ εἶχε μόνον ἐν τῷ μέσῳ, καθέτως, πλατεῖαν ταινίαν ἐρυθράν. Ἐπὶ τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς τῆς Ἀμαζόνος σῴζονται ἀσαφῆ ἴχνη πρασίνου χρώματος. Δυστυχῶς ἡ εἰκὼν εἶνε λίαν ἐφθαρμένη, ἔχουσι δ' ἐξαλειφθῇ σχεδὸν τελείως τὰ χρώματα.

Πλὴν τῆς ὑπ' ἀρ. 1311, τῶν λοιπῶν τὸ σχῆμα εἶνε σχεδὸν τὸ αὐτό, ἔχουσι δὲ πᾶσαι ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ὅμοια ἀμελῆ μέλανα ἀνθέμια ἐπὶ ἐρυθροβαφοῦς ἐδάφους, ὅπερ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε ἁπλῆ σύμπτωσις, ἀφοῦ αἱ ἐρυθρόμορφοι καὶ λευκαὶ λήκυθοι κοσμοῦνται ἐν τῇ θέσει ταύτῃ συνηθέστερον διὰ μᾶλλον ἐπιμεμελημένων καὶ συχνότατα ἐρυθρῶν ἀνθεμίων. Καὶ τὰ κοσμοῦντα δὲ τὴν κορυφὴν τῆς κοιλίας μαιανδρικὰ σχήματα ἐλάχιστα παραλλάσσουσιν, ὥστε δὲν εἶνε ἀπίθανον, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐξετασθεῖσαι λήκυθοι προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου. Τὴν αὐτὴν προέλευσιν δ' ἔχει πάντως καὶ ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα λευκὴ λήκυθος ἐκ Κύπρου, ἥτις ὁμοιάζει καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πρὸς τὰς ληκύθους ἡμῶν καὶ ἔχει τὸ αὐτὸ ἀνθέμιον ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ.

Ὡς πρὸς τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τῶν ληκύθων μόνον κριτήριον δύναταί τις νὰ λάβῃ τὸν τρόπον τοῦ σχεδιάσματος τῶν εἰκόνων αὐτῶν. Ἐν τούτῳ παρουσιάζονται ἤδη συντετελεσμέναι πᾶσαι αἱ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς 5 ἑκατονταετηρίδος πραγματοποιηθεῖσαι μεταρρυθμίσεις, δι' ὧν προήχθη τὸ σχεδίασμα εἰς τὴν τελειότητα, ἥτις παρατηρεῖται ἐν τοῖς μετὰ τὸ 450 ἔργοις. Ἡ ἐκ τοῦ

12799 1032 1311 12780 12782 12738

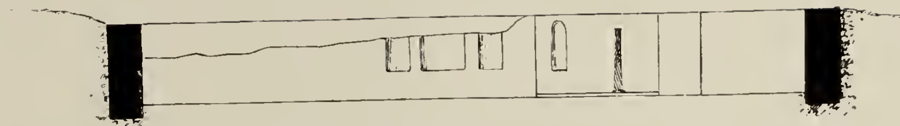
Εἰκὼν 7.

πλαγίου παράστασις τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἡ κατ' ἐνώπιον παράστασις διαφόρων μελῶν τοῦ σώματος, αἱ προοπτικαὶ βραχύνσεις εἰς τὸ σχεδίασμα τῶν ἀσπίδων καὶ τῶν βραχιόνων εἰκονίζονται ἐν μεγάλῃ ἐλευθερίᾳ· ἀφ' ἑτέρου ὅμως μικρὰ ἀκόμη ἀδεξιότης εἰς τὴν παράστασιν τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ αὐτὴ ἡ ἐξεζητημένη, οὕτως εἰπεῖν, παράστασις τῶν τεχνικῶν δυσκολιῶν τοῦ σχεδιάσματος δεικνύουσιν, κατὰ τὴν κρίσιν μου, ὅτι ὁ τεχνίτης τῶν ληκύθων δὲν εὑρίσκεται πολὺ μακρὰν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνετελέσθησαν αἱ μεγάλοι πρόοδοι εἰς τὸ σχεδίασμα, καὶ ὅτι εἰργάζετο πιθανώτατα κατὰ τὴν πρὸ τοῦ 450 δεκαετηρίδα.

Ὡς πρὸς τὴν ἐκ Κύπρου λήκηθον ὁ Dümmler ἐπὶ ἱστορικῶν λόγων στηριζόμενος ὑποθέτει, ὅτι εἰσήχθη εἰς Κύπρον ἐξ Ἀθηνῶν ὀλίγον μετὰ τὸ 449· τοῦτο συμφωνεῖ πρὸς τὴν χρονολογίαν, ἣν θέλομεν νὰ δεχθῶμεν ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν ληκύθων ἡμῶν, διότι ἡ περὶ τὸ 449 εἰς Κύπρον εἰσαχθεῖσα λήκυθος ἠδύνατο κάλλιστα νὰ εἶχε κατασκευασθῇ ἐν Ἀθήναις ὀλίγα ἔτη πρότερον.

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ.

Ἐξεδόθη τῇ 30 Αὐγούστου 1907.

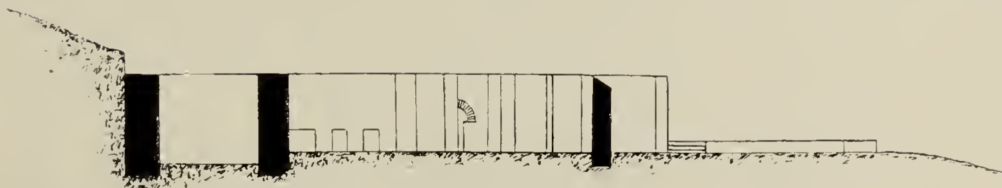

Πρόσοψις

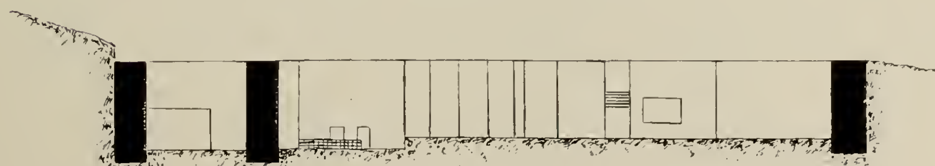

Κάτοψις

Κλίμαξ

Τομή ΑΒ.

Τομή ΓΔ.

ΒΑΛΑΝΕΙΟΝ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΕΝ ΑΙΔΗΨΩΙ

Α΄ ΑΝΤΙΝΟΟΣ

ΦΗΛΙΚΙΩΝ

Β΄ ΙΟΥΛΙΑ ΔΟΜΝΑ

ΣΚΥΦΟΣ ΜΕΓΑΡΙΚΟΣ

ΛΕΥΚΗ ΛΗΚΥΘΟΣ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ

(Πίν. 6-8).

Δ' [1].

Προϊστορικαὶ σφραγῖδες τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

Ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν πρῶτος ὁ Ross [2] παρετήρησεν ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀρχιπελάγους τὰς ἐγγεγλυμμένας μικρὰς λίθους τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, αἱ ὁποῖαι διὰ τοῦτο ἐκλήθησαν *νησιωτικαὶ λίθοι* (Inselsteine), ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ηὔξησε μεγάλως. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν τριῶν τελευταίων δεκαετηρίδων μάλιστα ἐν τῇ Ἀργολίδι καὶ τῇ Λακωνικῇ παρέσχον τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα δείγματα αὐτῶν, καὶ κατέδειξαν, ὅτι τὰ μικρὰ αὐτὰ μνημεῖα ἦσαν κοινῆς χρήσεως οὐχὶ μόνον ἐν ταῖς νήσοις ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τοῦ Μυκηναϊκοῦ κόσμου, ἐντεῦθεν δὲ ἀντὶ τοῦ στενοῦ ὀνόματος τῶν νησιωτικῶν λίθων ἐπεκράτησε τὸ εὐρύτερον *Μυκηναϊκαὶ λίθοι* [3].

Αἱ πρὸ ὀκταετίας ἀρξάμεναι καὶ εἰσέτι ἐξακολουθοῦσαι ἀνασκαφαὶ εἰς προϊστορικοὺς συνοικισμοὺς καὶ τάφους ἐν Κρήτῃ καὶ αἱ ὀλίγον πρόσερον σημαντικαὶ ἔρευναι τοῦ κ. A. Evans ἐν αὐτῇ ηὔρηναν ἀκόμη περισσότερον τὸν κύκλον τῶν μικρῶν αὐτῶν μνημείων τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς καὶ ἐπεξέτειναν μεγάλως τὸ χρονικὸν ὅριον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκυκλοφόρουν ταῦτα. Διότι ἐν ᾧ μέχρι τοῦ χρόνου τούτου ἐπιστεύετο, ὅτι αἱ ἐγγεγλυμμέναι λίθοι περιωρίζοντο ἐν τῇ κυρίως Μυκηναϊκῇ ἐποχῇ, ὁ δὲ κ. Perrot ἐξέφρασε τὴν ἰδέαν ὅτι, ἀφ' οὗ τοιαῦται λίθοι δὲν εὑρέθησαν ἐν Τροίᾳ, Θήρᾳ, Ἀμοργῷ, Μήλῳ, Ὠλιάρῳ, ὅπου ἠρευνήθησαν στρώματα ἀρχαιότερα τῶν Μυκηναϊκῶν, ἡ κατασκευὴ αὐτῶν ἴσως εἶναι ἐπίνοια καὶ ἐφεύρεσις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἀχαϊκῶν Βασιλείων ἐξαπλωθεῖσα ὕστερον καὶ εἰς τὰς νήσους [1], αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι καὶ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης ἀνήγαγον τὰς σφραγῖδας ταύτας [2] χιλιετηρίδα ὅλην καὶ ἴσως καὶ πλέον μετὰ μεγάλης βεβαιότητος. Οὕτως ἔχομεν σφραγῖδας Κρητικὰς οὐ μόνον τῆς κυρίως λεγομένης Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς (ἢ ὀψίμου Μινωϊκῆς, Late Minoan κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ κ. Evans), ἀλλὰ καὶ πολυαρίθμους ἄλλας ἀρχαιοτέρας ἀνηκούσας εἰς τὴν Μεσαίαν Μινωϊκὴν ἢ Καμαραϊκὴν (Middle Minoan), τὴν ἀντιστοιχοῦσαν περίπου πρὸς τὴν περίοδον τῆς 18 μέχρι τῆς 12 Αἰγυπτ. Δυναστείας καὶ ἀκόμη ἄλλας ἀναγομένας εἰς τὴν Πρώϊμον Μινωϊκὴν ἢ Κυκλαδικὴν (Early Minoan) τὴν ἰσόχρονον, ὡς πιστεύεται, τῇ τρίτῃ π.Χ. χιλιετηρίδι.

Ὁ κ. Evans ἐξετάζων τὰς ἀρχαιοτέρας ταύτας Κρητικὰς σφραγῖδας προέθετο ἀλλοῖον κάπως σκοπόν, ἤτοι τὴν εὕρεσιν καὶ ἐξακρίβωσιν τῶν στοιχείων τῆς προϊστορικῆς γραφῆς, τὰ ὁποῖα εὕρηνται κεχαραγμένα εἴς τινας τῶν σφραγίδων τούτων μάλιστα τῆς Μεσαίας Μινωϊκῆς περιόδου, ἀλλὰ

[1] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 σελ. 21-56. 1906 σ. 117-156.

[2] Ross Reisen auf der Griech. Inseln. τ. III σ. XII, 21.

[3] Perrot et Chipiez Histoire de l'art τ. VI σ. 834-862. Ἴδε αὐτόθι καὶ τὴν βιβλιογραφίαν πρὸ αὐτοῦ. Tsuntas-Manatt σ. 218. Furtwängler Die antiken Gemmen 1900. Daremberg et Saglio Dictionnaire des antiquités τ. II σ. 1460 ἐν λέξει Gemmae ὑπὸ E. Babelon.

[1] Perrot Hist. de l'art VI σ. 838.

[2] Οὐδεμίαν διάκρισιν κάμνω μεταξὺ σφραγίδων καὶ ἐγγεγλυμμένων λίθων. Ὅτι αἱ ἐγγεγλυμμέναι λίθοι ἦσαν σφραγῖδες ἐν χρήσει κατέδειξαν ἀναμφισβητήτως αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης καὶ μάλιστα τὰ κατὰ ἑκατοντάδας εὑρεθέντα πήλινα αὐτῶν ἀποτυπώματα, ἐν οἷς συλλαμβάνεται οὕτως εἰπεῖν κατάφωρος ἡ χρῆσις τῆς σφραγῖδος. Τὸ ὅτι μὲ τὸν καιρὸν αἱ ἐγγεγλυμμέναι λίθοι ἐχρησίμευσαν καὶ ὡς κοσμήματα εἶναι καὶ φυσικὸν καὶ πιθανόν.

διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐγένετο καὶ ὁ σπουδαιότερος ἑρμηνευτὴς τῶν μικρῶν ἀλλὰ σημαντικῶν μνημείων τοῦ προϊστορικοῦ κόσμου ἐν τῷ Αἰγαίῳ ὑπό τε χρονολογικήν, ἐθνολογικὴν καὶ τεχνικὴν ἔποψιν [1].

Εἰς τὰς ἐπακολουθησάσας ἀνασκαφὰς ἐν Κρήτῃ ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ κ. Evans ἐν τῷ ἀνακτόρῳ καὶ τοῖς τάφοις Κνωσοῦ, τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἐν τῷ Δικταίῳ Ἄντρῳ, ἐν Ζάκρῳ καὶ ἐν Παλαικάστρῳ, τῆς Ἰταλικῆς Ἀποστολῆς ἐν Φαιστῷ καὶ Ἁγ. Τριάδι, τῆς Miss Boyd εἰς Γουρνιά, τῆς Κρητικῆς Ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Κεντρικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Κρήτης, εὑρέθη ἀρκετὸς ἀριθμὸς σφραγίδων (καὶ πηλίνων σφραγισμάτων) ἀνηκουσῶν καὶ εἰς τὰς τρεῖς Μινωικὰς ἐποχάς. Τούτων μέρος μὲν ἔχει δημοσιευθῇ ἤδη [2], αἱ δὲ λοιπαὶ πρόκειται νὰ δημοσιευθῶσι μετὰ τῶν ἄλλων εὑρημάτων ὑπὸ τῶν ἐνεργησάντων τὰς ἀνασκαφάς [3].

Διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν τούτων ἀνασκαφῶν ἐν Κρήτῃ ὑπὸ εἰδικῶν καὶ πεπειραμένων ἀρχαιολόγων κατωρθώθη νὰ ἐξακριβωθῇ διὰ τῆς ἐπιμελοῦς παρατηρήσεως τῶν διαφόρων χρονολογικῶν στρωμάτων καὶ ἡ ἐποχή, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ διάφοροι τύποι τῶν Κρητικῶν σφραγίδων καὶ νὰ ὁρισθῶσι μετὰ μεγάλης πιθανότητος τὰ χρονικὰ ὅρια ἑκάστου εἴδους αὐτῶν καὶ νὰ γνωρισθῶσι τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ ἑκάστης περιόδου τῆς Κρητικῆς σφραγιστικῆς.

Πλὴν τῶν σφραγίδων ὅμως τῶν εὑρεθεισῶν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς, ὧν ἡ δημοσίευσις ἀπόκειται εἰς τοὺς εὑρέτας, ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου καὶ σφραγῖδες τυχαίως ὑπὸ χωρικῶν τῆς Κεντρικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Κρήτης εὑρεθεῖσαι καὶ ἀγορασθεῖσαι τινὲς μὲν ὑπὸ τοῦ πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως λειτουργοῦντος Ἀρχαιολογικοῦ Συλλόγου, αἱ πλεῖσται δὲ ὑπὸ τῆς σημερινῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας. Τὰς σφραγῖδας ταύτας 148 τὸν ἀριθμὸν δημοσιεύω ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ προσθέτων εἰς ταύτας 17 ἄλλας εὑρεθείσας ὑπὸ τοῦ πρὸ ἐτῶν Διευθυντοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Σχολῆς κ. Hogarth ἐν ἀνασκαφαῖς, ὧν λίαν φιλοφρόνως μοὶ ἐπέτρεψε τὴν δημοσίευσιν. Εἰς τὸ τέλος ἐπισυνάπτω τὴν εἰκόνα τῆς σφενδόνης ὁλολίθου δακτυλίου πωληθέντος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1897 εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὑπὸ τοῦ εὑρέτου, κατὰ κήρινον ἀποτύπωμα τὸ ὁποῖον εἶχον λάβῃ πρὸ τῆς πωλήσεως αὐτοῦ.

Τὰς 166 σφραγῖδας τὰς δημοσιευομένας ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ καὶ εἰκονιζομένας ἐν τοῖς πίναξιν 6-8 κατὰ γύψινα ἀρνητικὰ ἀποτυπώματα διήρεσα εἰς τρία μέρη συμφώνως πρὸς τὴν χρονολογικὴν διαίρεσιν τοῦ προϊστορικοῦ ἐν Ἑλλάδι πολιτισμοῦ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ κ. Evans, χωρίς, ἐννοεῖται, νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ παρακολουθήσω εἰς τὴν ταξινόμησιν τῶν μικρῶν αὐτῶν μνημείων καὶ τὰς τριπλᾶς ὑποδιαιρέσεις ἑκάστης τῶν τριῶν τούτων κυρίων περιόδων, δι' ὃ τὰς σφραγῖδας ἑκάστου τῶν τριῶν τμημάτων περιγράφω κατὰ τὴν σειράν, καθ' ἣν εἶναι καταγεγραμμέναι ἐν τῷ εὑρετηρίῳ τοῦ Μουσείου.

Α΄. Σφραγῖδες τῆς πρωΐμου Μινωϊκῆς ἢ Κυκλαδικῆς ἐποχῆς.

(Early Minoan μέχρι τῆς 11 Αἰγυπτιακῆς Δυναστείας).

Μέχρι τοῦ ἔτους 1904 ὀλίγα μόνον δείγματα σφραγίδων τῆς παναρχαίας ταύτης ἐποχῆς ἦσαν γνωστὰ τὰ ἐξ Ἁγίου Ὀνουφρίου παρὰ τὴν Φαιστὸν [1] εὑρεθέντα μετὰ Κυκλαδικῶν εἰδωλίων μαρμαρίνων καὶ ἄλλων κτερισμάτων τῆς Κυκλαδικῆς ἐποχῆς ὑπὸ χωρικῶν πρὸ εἰκοσαετίας περίπου καὶ ἀγορασθέντα τότε ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολ. Συλλόγου Ἡρακλείου. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1904 ὁ κ. Halbherr ἀνεῦρε παρὰ τὸ Ἀνάκτορον τῆς Ἁγίας Τριάδος με-

[1] Αἱ ἔρευναι τοῦ κ. Evans ἐπὶ τῶν Κρητικῶν σφραγίδων εὑρηνται εἰς τὰς ἑξῆς τρεῖς πραγματείας· α') Cretan Pictographs London 1895· β') Further Discoveries of Cretan and Aegean script. in Journal of Hellen. Studies τόμ. XVII σ. 327-395· γ') The Mycenean Tree and Pillar Cult London 1901.

[2] Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ κ. Evans καὶ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς δημοσιεύονται τακτικὰ εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ 1900 τόμους τοῦ Annual of the British School at Athens, καί τινα εἰς τὸ Journal of Hellenic Studies, τὰ τῶν Ἰταλῶν εἰς τὸ Monumenti Antihci dei Lincei, τὰ τῆς Miss Boyd εἰς τὸ Americau Journal of Areheology (καὶ εἰς τὸ Transactions of Pennsylvania University (1904, 1905), τὰ τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐφορείας ὑπὸ τοῦ γράφοντος εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα (1904, 1906).

[3] Ὁ κ. Evans παρασκευάζει βιβλίον διὰ τὰς ἐν Κνωσῷ ἀνασκαφάς, ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ διὰ τὰς τοῦ Παλαικάστρου, ἡ Miss Boyd διὰ τὰ Γουρνιὰ καὶ οἱ Ἰταλοὶ διὰ τὰς ἐν Φαιστῷ καὶ Ἁγίᾳ Τριάδι.

[1] Τὰ εὑρήματα τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Evans εἰς τὸ Cretan Pictographs σελ. 105 - 136.

γάλην θόλον ἀνήκουσαν εἰς τὴν πρώϊμον Μινωϊκὴν ἐποχήν, ἐν ᾗ ἦσαν τεθαμμένοι νεκροὶ πολλοί, ἐξήγαγε δὲ ἐξ αὐτῆς πλὴν πολλῶν ἄλλων κτερισμάτων, ἤτοι ἀγγείων πηλίνων καὶ λιθίνων, εἰδωλίων, μικρῶν τριγωνικῶν ἐγχειριδίων καὶ ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν σφραγῖδας ἐχούσας παράδοξα καὶ πρωτοφανῆ σχήματα [1]. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1904 ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας ἀνεῦρεν εἰς Κουμάσαν 10 περίπου χιλιόμετρα νοτιανατολικῶς τῆς Γόρτυνος τρεῖς ἄλλους ὁμοίους θολωτοὺς τάφους τῆς αὐτῆς πρωΐμου Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἐν οἷς πρὸς τοῖς ἄλλοις κτερίσμασι συνέλεξε καὶ σφραγῖδας ἐντελῶς ὁμοίας πρὸς τὰς τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου καὶ τῆς θόλου τῆς Ἁγίας Τριάδος [2]. Διὰ τῶν ἀνακαλύψεων αὐτῶν ἐβεβαιώθη ἡ ὕπαρξις σφραγίδων κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ Μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἤτοι κατὰ γενικῶς παραδεδεγμένην χρονολογίαν ἐν τῇ τρίτῃ π. Χ. χιλιετηρίδι. Ἀρκεῖ, πιστεύω, χάριν τῶν ἀμφιβαλλόντων εἰσέτι περὶ τοῦ πράγματος νὰ εἴπω ἔτι ὅτι καὶ ἐν Ἁγίῳ Ὀνουφρίῳ καὶ ἐν Ἁγίᾳ Τριάδι καὶ ἐν Κουμάσᾳ αἱ σφραγῖδες συνευρέθησαν ἐν τῷ αὐτῷ στρώματι μὲ τὰ αὐτὰ πρωτόγονα μαρμάρινα εἰδώλια τὰ καλούμενα Κυκλαδικά, μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ μικρὰ χαλκᾶ τριγωνικὰ ἐγχειρίδια, τὰ διατηροῦντα εἰσέτι κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην τῆς πρώτης χρήσεως τῶν μετάλλων τὸ τριγωνικὸν σχῆμα τῶν λιθίνων πελέκεων, τοὺς ὁποίους ἀντικατέστησαν, μὲ τὰ πρωτόγονα πήλινα ἀγγεῖα τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ῥυθμοῦ τοῦ γνωστοῦ ἤδη μάλιστα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ κ. Τσούντα εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ μὲ πλῆθος μικρῶν λιθίνων ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἐπίσης χαρακτηρίζουσι τὴν ἐποχὴν αὐτήν [3]. Ὁ κ. Evans τὰ μὲν εὑρήματα τῆς θόλου τῆς Ἁγίας Τριάδος κατατάσσει εἰς τὴν μεσαίαν περίοδον τῆς πρωΐμου Μινωϊκῆς ἐποχῆς (Early Minoan II), τὰ δὲ τῶν θόλων τῆς Κουμάσας, τὰ ὁποῖα προφανῶς εἶναι κατά τι νεώτερα κατατάσσει εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς πρωΐμου Μινωϊκῆς ἐποχῆς (Early Minoan III) [1].

[1] Ἀρκετὸν μέρος τῶν κτερισμάτων ἐδημοσιεύθη προσωρινῶς εἰς τὸ Memorie del R. Instituto Lombardo τόμ. XXI-XXII σειρ. III τεῦχος. V. Milano 1905 σ. 249-225 πιν. VIII-XI.

[2] Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν τάφων αὐτῶν ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1906, μέλλει δὲ νὰ συνεχισθῇ καὶ μετά τινας μῆνας, τὰ δὲ εὑρήματα θὰ δημοσιευθῶσι μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐργασίας.

[3] Τσούντα Κυκλαδικὰ ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1898 σελ. 137 καὶ ἑξῆς 1899 σελ. 74 καὶ ἑξῆς.

Ἐπισταμένη ἐξέτασις καὶ ἀντιπαραβολὴ τῶν σφραγίδων τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου, τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Κουμάσας μᾶς δίδει τὰ ἑξῆς ἐξαγόμενα καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς σφραγιστικῆς ἐν τῇ πρωΐμῳ Μινωϊκῇ ἐποχῇ.

Ἡ χρῆσις σφραγίδων ἦτο φαίνεται λίαν διαδεδομένη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀφ' οὗ μόνη ἡ θόλος τῆς Ἁγίας Τριάδος παρέσχεν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν τοιαύτας, ἡ δὲ θόλος Β Κουμάσας περὶ τὰς 25. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐν τοῖς θολωτοῖς τούτοις τάφοις ἦσαν τεθαμμένοι νεκροὶ πάμπολλοι (ἴσως ἑκατοντάδες ἀρκεταί), ἀλλ' ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψει ὅτι μέγα μέρος τῶν νεκρῶν αὐτῶν θὰ ἦσαν γυναῖκες καὶ παιδία διὰ τὰς ὁποίας δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἶχον σφραγῖδας, πάλιν ὁ ἀριθμὸς τῶν σφραγίδων δὲν εἶναι μικρὸς καὶ ἑπομένως ἡ χρῆσις αὐτῶν λίαν συνήθης. Ἐπίσης εἶναι πιθανώτατον ὅτι μέρος τῶν σφραγίδων τῶν ἐν τοῖς τάφοις συνιστάμενον ἐξ ὑλῶν φθαρτῶν ἠφανίσθη, ἀφ' οὗ καὶ αἱ ἐξ ὀστοῦ καὶ ἐλέφαντος εὑρεθεῖσαι ἦσαν ἐν μέρει κατεστραμμέναι.

Ἡ ὕλη ἐξ ἧς κατεσκευάζοντο αἱ σφραγῖδες τῆς ἐποχῆς εἶναι συνηθέστατα μὲν (ἐν τῇ θόλῳ Ἁγ. Τριάδος κατὰ 90 %) ἐξ ἐλέφαντος καὶ ὀστοῦ, σπανιώτερον δὲ ἐκ λίθου συνήθως στεατίτου καὶ ἐνίοτε σχιστολίθου, οὐδέποτε δὲ ἐκ σκληροῦ πολυτίμου ἢ ἡμιπολυτίμου λίθου.

Τὸ σχῆμα τῶν σφραγίδων τῆς πρωΐμου Μινωϊκῆς ἐποχῆς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ στερεότυπα τῆς Μεσαίας καὶ Ὀψίμου Μινωϊκῆς ἐποχῆς εἶναι ποικιλώτατα. Εἶναι κῶνοι πλήρεις ἢ κόλουροι, πυραμίδες, πρίσματα κανονικά, κύλινδροι (ἔχοντες τὰς παραστάσεις εἰς ἑκατέραν ἢ τὴν ἑτέραν τῶν βάσεων καὶ οὐχὶ εἰς τὴν περιφέρειαν, ὅπως οἱ Βαβυλωνιακοί), ῥαβδία. Πολλάκις ἡ σφραγὶς ἔχει σχῆμα πτηνοῦ, ζῴου, εἰδωλίου, κεφαλῆς ζῴου, ὀστρέου. Ἔπειτα ἔχομεν σώματα στερεὰ μὲ πολλὰς πλευράς, δακτυλιοειδῆ, κομβιοειδῆ. Εὑρέθησαν καὶ σκαραβαῖοι ἐν Ἁγ. Ὀνουφρίῳ.

Αἱ ἐγγεγλυμμέναι παραστάσεις τῶν σφραγίδων εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον γεωμετρικὰ σχήματα,

[1] A. Evans Essai de classification des époques de la civilisation Minoenne σ. 6.

ἁπλαῖ γραμμαί, διασταυρούμεναι δικτυωταί, σπεῖραι, συνδυασμοὶ τοιούτων γεωμετρικῶν σχημάτων πρὸς ἀποτέλεσιν κοσμηματικῶν τύπων ἐνίοτε τεχνικωτάτων καὶ κομψοτάτων, συνηθέστατα πάντων πολύπλοκα μαιανδρικὰ τετράγωνα ἢ σταυρόσχημα σχήματα, λαβυρινθοειδῆ, σπειροειδῆ. Ἐνίοτε αἱ παραστάσεις εἶναι καὶ ζῷα, ἅπαξ δὲ ἢ δὶς καὶ ἄνθρωποι. Αἱ παραστάσεις αὗται τῶν σφραγίδων καὶ τὰ σχήματα αὐτῶν, ὅπως καὶ ἄλλα τινὰ κτερίσματα τῶν θόλων αὐτῶν μάλιστα τὰ εἰδώλια (οὐχὶ τὰ μαρμάρινα Κυκλαδικὰ) εὑρίσκονται ἢ τοὐλάχιστον ὑπενθυμίζουσι τύπους καὶ παραστάσεις Λιβυκὰς καὶ Αἰγυπτιακὰς ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 11 Αἰγυπτιακῆς Δυναστείας, ὅπως παρετήρησαν ἤδη καὶ ὁ κ. Evans καὶ ὁ κ. Halbherr.

Ἐνίοτε ἡ κομψότης τῶν μικρῶν αὐτῶν κειμηλίων καὶ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα, ἰδίως ὅταν ἀπομιμῆται ζῷον, πτηνὸν ἢ ὄστρεον καὶ κατὰ τὴν λελαξευμένην παράστασιν εἶναι ἐκπληκτικὴ εἰς τόσον μεμακρυσμένην ἐποχήν, μαρτυρεῖ δὲ τέχνην λίαν προωδευμένην, καλλιτεχνικὸν αἴσθημα ἀνεπτυγμένον καὶ χεῖρα τεχνίτου ἀπὸ μακροῦ χρόνου καὶ διὰ γενεῶν ἐξησκημένην εἰς τὴν γλυπτικὴν τέχνην. Ἔχω ἰδίως ὑπ᾽ ὄψει μου λέγων ταῦτα μεγάλην σφραγῖδα ἐλεφαντίνην ἐκ τῆς θόλου Β. Κουμάσας ἔχουσαν τὸ σχῆμα ἀετοῦ μὲ ἀετιδέα ἑκατέρωθεν, καὶ δύο ἄλλας μικρὰς ἐκ λευκοῦ στεατίτου προερχομένας ἐκ τάφων παρὰ τὰ Βασιλικὰ Ἀνώγεια, ὧν ἡ μία ἔχει σχῆμα ἰκτῖδος καὶ ἡ ἄλλη ὀστρέου (πεταλίδας)[1] patella vulgata.

Ἐκ τῶν 166 σφραγίδων τῶν δημοσιευομένων ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ μόνον ὀλίγαι αἱ ἀπὸ τοῦ ἀριθ. 1-8 δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ δυστυχῶς οὐχὶ πᾶσαι μετὰ βεβαιότητος, διότι τινὲς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνήκωσι καὶ εἰς τὴν ἑπομένην περίοδον τὴν Μεσαίαν Μινωϊκὴν ἐποχήν. Πρὸς τούτοις καὶ αἱ ὀλίγαι αὗται δὲν εἶναι οὐδὲ τῶν καλλίστων οὐδὲ τῶν μᾶλλον χαρακτηριστικῶν, ὅπως εἶναι αἱ τῆς θόλου τῆς Ἁγ. Τριάδος καὶ τῶν τῆς Κουμάσας, ὧν τὴν δημοσίευσιν πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ σαφῆ ἰδέαν τῆς σφραγιστικῆς τῶν χρόνων τούτων. Ὁ λόγος τοῦ ὀλιγαρίθμου τῶν σφραγίδων τῆς πρωΐμου ἐποχῆς δὲν εἶναι μόνον ἡ μεγαλυτέρα αὐτῶν

[1] Θὰ δημοσιευθῶσι μετὰ τῶν εὑρημάτων Κουμάσας.

ἀρχαιότης, οὐδὲ ἡ σπανιωτέρα χρῆσις αὐτῶν (τοὐναντίον νομίζω ὅτι αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν θόλων τῆς Ἁγ. Τριάδος καὶ Κουμάσας ἀπέδειξαν τὸ ἐναντίον), ἀλλὰ πρῶτον ἡ μὴ εὕρεσις εἰσέτι πολλῶν ἀρχαιολογικῶν στρωμάτων τῆς ἐποχῆς ταύτης κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἔπειτα δὲ καὶ τό εὔφθαρτον τῆς ὕλης, ἐξ ἧς συνείθιζον νὰ κατασκευάζωσι τὰς σφραγῖδας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὅπως εἶναι ὁ ἐλέφας καὶ τὸ ὀστοῦν καὶ τὰ εἴδη τοῦ μαλακοῦ λίθου, οὗτος δὲ εἶναι ἀκριβῶς καὶ ὁ λόγος δι᾽ ὃν μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων δὲν εἶχον παρατηρηθῇ τὰ μικρὰ αὐτὰ μνημεῖα, ἔπρεπε δὲ νὰ εὑρεθῶσι στρώματα ἄθικτα, ὅπως ἐν Ἁγ. Τριάδι καὶ Κουμάσᾳ, ἵνα διὰ μιᾶς κατόπιν πολλῆς προσοχῆς ἐξέλθωσιν εἰς τὸ φῶς. Τὸ ἀντίθετον ἐξ ἄλλου δύναται νὰ παρατηρήσῃ τις διὰ τὰς νεωτέρας σφραγῖδας μάλιστα τὰς τῆς νεωτέρας Μινωϊκῆς ἐποχῆς, ὅτι δηλ. κατεσκευασμέναι οὖσαι ἐξ ὕλης σκληρᾶς, συνήθως ἐκ λίθων πολυτίμων καὶ ἡμιπολυτίμων ἀφθάρτων ὑπὸ τοῦ χρόνου, προστατευθεῖσαι δὲ ἄλλως ὑπὸ τῆς λαϊκῆς δεισιδαιμονίας, ἥτις ἐπιμελῶς διεφύλαξε ταύτας ὡς γαλόπετρες[1] εὑρέθησαν καὶ διεσώθησαν πάμπολλαι.

Πίναξ 6. 1 (62)[2]. Σφραγίδιον ἐξ ἐλαιοχρόου στεατίτου ἀκανονίστου σχήματος πλησιάζοντος πρὸς τὸ κωνοειδές. Φέρει δύο διασταυρούμενα σύμβολα (ἴσως γράμματα τῆς προϊστορικῆς γραφῆς) ὁμοιάζοντα πρὸς δύο διασταυρούμενα ξίφη· μεταξὺ τῶν συμβόλων ἄνω μὲν φαίνεται μικρὸς κύκλος, κάτω δὲ στιγμαί Τὰ σύμβολα ἔχουσιν ἴσως ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα παρὰ τῷ Evans Cretan Pictographs σελ. 17 εἰκ. 15-17 καὶ 19. Προέλευσις Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη[3].

2 (68). Ῥαβδίον ἀκανονίστου σχήματος (πλησιάζει πρὸς τὸ κυλινδρικὸν) ἐξ ὀστοῦ ἀπολῆγον ἄνω καὶ κάτω εἰς δύο μικρὰς ἐπιφανείας ἐπιπέδους, ὧν ἡ μία φέρει τὸ ἐν τῇ εἰκόνι γραμμικὸν σχῆμα, ὃ

[1] Ἴδε περὶ τῆς δεισιδαιμονίας ταύτης Ἀθηνᾶς τόμος ΙΗ΄ σελ. 565-566.

[2] Ὁ μὲν πρῶτος ἀριθμὸς δεικνύει τὴν σειρὰν τῶν λίθων ἐν τῷ ἄρθρῳ καὶ τοῖς πίναξιν, ὅπου ἀπεικονίσθησαν κατὰ γύψινα ἀρνητικὰ ἀποτυπώματα, ὁ δὲ ἐν παρενθέσει ἀριθμὸς εἶναι ὁ τοῦ εὑρετηρίου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

[3] Ὁ τόπος τῆς προελεύσεως ἑκάστης σφραγῖδος ἀναφέρεται ἀκριβῶς ὁσάκις ἔχει ἐξακριβωθῇ. Αἱ λοιπαὶ προέρχονται πάντως ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς ἢ Δυτικῆς Κρήτης ἤτοι ἀπὸ Μυλοποτάμου μέχρι Σητείας.

ἄδηλον ἂν εἶναι ἁπλοῦν κόσμημα γραμμικόν, ἢ σύμβολον ἔχον καὶ σημασίαν τινά. Τὸ ῥαβδίον φέρει ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μήκους ἐντομὴν πέριξ ἵνα προσδένηται διὰ κλωστῆς μὴ ἔχον ἄλλην ὀπήν. Προέρχεται ἐκ Φαιστοῦ ἀγορασθὲν πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου. Ἴσως προέρχεται ἐξ Ἁγίου Ὀνουφρίου ἢ ἀπὸ ἄλλον τάφον τῆς πρωΐμου Μινωϊκῆς περιόδου, ἔχει δὲ ἀναλογίαν πρὸς ἄλλας ἐξ ὀστοῦ σφραγῖδας τῶν θολωτῶν τάφων Ἁγ. Τριάδος καὶ Κουμάσας, δύναται ὅμως νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ἁπλοῦν περίαπτον, ὅπως τὰ εὑρεθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr εἰς τὴν θόλον τῆς Ἁγ. Τριάδος [1].

3 (70). Μικρὰ σφραγὶς κωνικοῦ σχήματος τετρυπημένη ἄνω ἐκ λευκοῦ στεατίτου εὐθρύπτου (ὁ Halbherr τὸ εἶδος τοῦ λίθου καλεῖ impasto biancastro). Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ κώνου αὐλακοῦται βαθέως καὶ ἀποτελεῖται σχῆμα ἐξάλοβον, ἕνεκα δὲ τούτου καὶ ἡ ἐπίπεδος ἐπιφάνεια (ἡ βάσις τοῦ κώνου) σχηματίζεται ῥοδακοειδὴς οὐχὶ ὅμως λίαν κανονική. Ὁ ἐγγεγλυμμένος τύπος ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρα βακτηρίδια τεταγμένα ἐν σχήματι X, ἃ περιθέει κυκλικὸν περίγραμμα μὲ λεπτάς τινας γραμμὰς πληρωματικὰς μεταξύ. Ἔχει πολλὴν ἀναλογίαν πρὸς ἄλλας σφραγῖδας ἐκ τῶν θολωτῶν τάφων Ἁγ. Τριάδος καὶ Κουμάσας καὶ κατὰ τὸ ὑλικὸν (τὸν λευκὸν στεατίτην) καὶ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα καὶ διὰ τοῦτο τὴν κατατάσσω εἰς τὴν πρώϊμον Μινωϊκὴν ἐποχήν. Εἶχε πρὸ ἐτῶν ἀγορασθῇ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου. Προέλευσις Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη.

4 (84). Σφραγίδιον (ἢ περίαπτον) ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου ἐν σχήματι ἡμίσεος κυλίνδρου τετρυπημένον κατὰ μῆκος. Ἡ κυρτὴ ἐπιφάνεια κοσμεῖται ὑπὸ χαρακτῶν γραμμῶν, ἡ δὲ ἐπίπεδος φέρει δύο ἀντικείμενα ἀμυγδαλοειδῆ μετὰ γραμμικῆς πληρώσεως, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ παρὰ Evans Cretan Pictographs σελ. 28 εἰκ. 36c. Προέρχεται ἀπὸ Μάλλια Πεδιάδος καὶ ἴσως ἀνήκει εἰς τὴν μεσαίαν Μινωϊκὴν ἐποχὴν διὰ δύο λόγους, ἤτοι διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες, αἱ σφραγῖδες αἱ εὑρισκόμεναι εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἀνήκουσιν εἰς τὴν Μεσαίαν ἐποχὴν (τρίπλευροι πρισματικαὶ ἐκ στεατίτου) καὶ διότι ὁ ἐγγεγλυμμένος τύπος εὕρηται σχεδὸν ὁ ἴδιος εἰς τὴν τετράπλευρον σφραγῖδα τὴν παρ' Evans Cret. Pictog. σ. 28 εἰκ. 36c, ἥτις ἀνάγεται εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην.

[1] Memorie del Instituto Lombardo τόμ. XXI-XXII σειρ. III τευχ. V σ. 251 πιν. XI.

5α, 5β (88). Σφραγίδιον (ἢ περίαπτον) ἐκ μέλανος στεατίτου ἐν σχήματι ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου διάτρητον κατὰ μῆκος. Παραστάσεις φέρει εἰς τὰς δύο ἀντιστοίχους πλατυτέρας πλευράς· εἰς τὴν πρώτην ἔχει ἄνθος μετὰ φύλλων, εἰς τὴν β' κλάδον βελονοφύλλου φυτοῦ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο θεωρούμενον ἀνεστραμμένον φαίνεται ὡς παράστασις σκορπίου [1]. Προέρχεται ἀπὸ Μάλλια Πεδιάδος καὶ δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν Μεσαίαν ἐποχήν.

6 (105). Κομψὸν σφραγίδιον ἐξ ἐλέφαντος ἐν σχήματι ἐλλειψοειδοῦς ὑψηλοῦ ὀστρέου μὲ αὔλακας εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν. Τὸ σφραγίδιον ἀπέληγεν ἄνω εἰς ὀξεῖαν κορυφὴν τετρυπημένην, ἥτις εἶναι νῦν ἐν μέρει ἀποκεκρουμένη. Ἡ ἐπίπεδος ἐπιφάνεια, ἥτις φέρει τὴν παράστασιν ἔχει σχῆμα Αἰγυπτιακῆς δέλτου (cartouche). Ἡ παράστασις συνίσταται ἀπὸ σκωληκοειδὲς ἢ σπειροειδὲς ἀντικείμενον ἀπολῆγον ἄνω καὶ κάτω εἰς ὀξύ, ἑκατέρωθεν δὲ τούτου εὕρηται ἀμυγδαλοειδὲς σωμάτιον. Ἡ παράστασις ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἀριθ. εὑρετ. τοῦ Μουσείου 490 [2], τὸ δὲ σχῆμα τῆς σφραγῖδος πρὸς τὸν ἀριθ. τοῦ εὑρετ. 473.. Προέρχεται καὶ τοῦτο ἀπὸ Μάλλια Πεδιάδος.

7 (129). Μεγάλη σφραγὶς δισκοειδὴς ἐκ στεατίτου σκοτεινόχρου ὑποπρασίνου· ἡ ἄνω ἐπιφάνεια ἦτο κυρτὴ ἀλλ' ἐκόπη εἰς λαβὴν τετρυπημένην (καθ' ὃν τρόπον αἱ σημεριναὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ ξύλιναι τυπώσεις). Ἡ ἐπίπεδος ἐπιφάνεια πληροῦται ὑπὸ παραστάσεως κυκλικοῦ μαιάνδρου ἢ λαβυρίνθου. Τὰ μαιανδρικὰ καὶ λαβυρινδοειδῆ σχήματα εἶναι ἐκ τῶν συνηθεστάτων εἰς τὰς σφραγῖδας τῆς πρωΐμου Μινωϊκῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ τὰ σχήματα ταῦτα εἶναι συνήθως τετραγωνικὰ ἢ σταυρόσχημα καὶ οὐχὶ στρογγύλα ὅπως τὸ παρόν, διὰ τοῦτο δὲν θεωρῶ βέβαιον ὅτι ἡ παροῦσα σφραγὶς ἀνήκει εἰς τὴν πρώϊμον Μινωϊκὴν ἐποχήν Προέρχεται ἐκ Κνωσοῦ.

[1] Παράστασις σκορπίου εὕρηται εἰς Κρητικὰς σφραγῖδας καὶ ἀλλαχοῦ π. χ. Evans Cretan Pictogr. σ. 72. εἰκ. 64c. Ἐπίσης καὶ εἰς σφραγῖδα Λιβυκὴν π. χ. Evans Further Discoveries σ. 364 εἰκ. 31.

[2] Memor. del Inst. Lombardo πιν. X. εἰκ. 25, 26.

8 (620). Κωνικὴ σφραγὶς ἐξ ἐλαιοχρόου στεατίτου τετρυπημένη ὁριζοντίως ὀλίγον κατωτέρω τῆς κορυφῆς. Φέρει εἰς τὴν βάσιν παράστασιν ἐν σχήματι ἰσοσκελοῦς σταυροῦ, εἰς ἕκαστον δὲ τῶν τεσσάρων ἀνοιγμάτων τοῦ σταυροῦ ἀνθοειδὲς ἀντικείμενον. Ἀνάλογοι παραστάσεις εὕρηνται εἰς σφραγῖδας θόλου Ἁγ. Τριάδος καὶ Κουμάσας [1]. Ἠγοράσθη ἀπὸ χωρικὸν ἐκ Κανδήλας (παρὰ τὴν Κουμάσαν καὶ τὰ Βασιλικὰ Ἀνώγεια) καὶ πιθανώτατα προέρχεται ἀπὸ θολωτὸν τάφον, οἷοι οἱ ἀνασκαφέντες τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπ' ἐμοῦ εἰς τὰ μέρη ταῦτα.

Β'. Σφραγῖδες τῆς Μεσαίας Μινωϊκῆς ἢ Καμαραϊκῆς ἐποχῆς.

(Middle Minoan ἀπὸ τῆς 12-17 Αἰγυπτιακῆς Δυναστείας).

Εἰς τὴν μεσαίαν Μινωϊκὴν ἐποχὴν κατατάσσω τὰς σφραγῖδας ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 9 μέχρι 42. Περὶ τῆς τάξεως τῶν σφραγίδων τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν λέγω πολλά, διότι τά τε σχήματα αὐτῶν καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν συνήθεις παραστάσεις εἶναι ἤδη γνώριμα εἰς τοὺς ἀρχαιολογοῦντας ἐκ τῶν πολυαρίθμων δειγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Evans εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας τρεῖς πραγματείας του. Διότι εἶναι ἐκεῖναι εἰς τὰς ὁποίας κατὰ πρῶτον ἐξήτησε καὶ ἀνεῦρεν ὁ κ. Evans τὰ πρῶτα στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἐμόρφωσε τὴν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ προϊστορικοῦ ἀλφαβήτου θεωρίαν του. Ὁ κ. Evans ἐξήτασε τὰ σχήματα, τὸ ὑλικόν, τὰς παραστάσεις, ὧν τινας καὶ προσεπάθησε νὰ ἑρμηνεύσῃ.

Αἱ σφραγῖδες τῆς τάξεως ταύτης εἶναι πρίσματα συνήθως μὲν τρίπλευρα, ἐνίοτε δὲ καὶ τετράπλευρα καὶ σπανιώτερον κῶνοι ἢ ἄλλο τι. Ἐκ τῶν σχημάτων τούτων τὸ συχνότερον εἶναι τὸ τρίπλευρον ἄλλοτε μὲν μὲ βραχείας καὶ σχεδὸν κυκλικὰς τὰς πλευράς, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἀρχαιότερον εἶδος, ἄλλοτε δὲ μὲ μακροτέρας.

Αἱ ἐπὶ τῶν σφραγίδων τῆς ἐποχῆς ταύτης παραστάσεις δὲν εἶναι πλέον τύποι γεωμετρικοὶ κοσμηματικοί, ὅπως τῆς προηγουμένης περιόδου, ἀλλ' εἶναι παραστάσεις ζῴων, ἀνθρώπων, πτηνῶν, φυτῶν, πλοίων, ἐργαλείων καὶ πραγμάτων ἄλλων διαφόρων καὶ συμβόλων, ὧν πολλὰ φαίνεται ὅτι εἶχον συνθηματικήν τινα σημασίαν, ἢ ἦσαν ἰδεογραφικοὶ τύποι δηλοῦντες αὐτὰ τὰ εἰκονιζόμενα. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς γράμματα ἰδεογραφικοῦ ἀλφαβήτου ἐξηγήθησαν τὰ πλεῖστα. Ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν αἱ παραστάσεις τῶν σφραγίδων τούτων ὑπολείπονται τῶν προηγουμένων. Εἶναι ὡς τὰ πολλὰ λαξεύματα χονδροειδῆ τροχάδην πεποιημένα, εἶναι δὲ κατάδηλος ἡ πρόθεσις τοῦ χαράκτου νὰ παραστήσῃ ἀντικείμενα ἔχοντα σημασίαν χωρὶς ὅμως νὰ ἔχῃ καλλιτεχνικὰς ἀξιώσεις.

Ἄξιον παρατηρήσεως διὰ τὰς σφραγῖδας ταύτας εἶναι ὅτι οὐδεμίαν σχέσιν οὐδὲ ἀναλογίαν δεικνύουσι πρὸς ἄλλας ἐκτὸς τῆς Κρήτης σφραγῖδας, οὔτε πρὸς Αἰγυπτιακὰς οὔτε πρὸς Λιβυκὰς ἢ Ἀσιατικάς, ἐνῷ αἱ τῆς προηγουμένης περιόδου, ὡς εἴπομεν, εὑρίσκονται εἰς μεγάλην συγγένειαν πρὸς Αἰγυπτιακὰς καὶ Λιβυκάς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ διὰ τὴν ἀποκλειστικὴν χρῆσιν ὡς ὑλικοῦ πρὸς κατασκευὴν αὐτῶν τοῦ ἐγχωρίου στεατίτου πιστεύω ὅτι ἡ τάξις αὕτη τῶν σφραγίδων εἶναι καθαρῶς ἐγχώριον Κρητικὸν προϊόν, οὐδεμίαν ἐπίδρασιν οὐδαμόθεν ὑποστάν.

Διὰ τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν ἀνήκουσιν αἱ σφραγῖδες αὗται πιστεύω ὅτι δὲν χωρεῖ πολλὴ ἀμφισβήτησις. Ὅτε ὁ κ. Evans ἐπραγματεύθη περὶ αὐτῶν ἢ δὲν εἶχον ἀκόμη ἀρχίσει αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης ἢ ἐλάχιστα εἶχον προχωρήσει, διὰ τοῦτο οὗτος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ὁρίσῃ ἀκριβέστερον τὴν ἐποχήν, ἀλλ' ἐπίστευε μὲν ὅτι μέγα μέρος αὐτῶν ἀνάγεται εἰς τὴν κυρίως Μυκηναϊκὴν ἐποχήν, ἦσαν δὲ καί τινες (αἱ τρίπλευροι τοῦ βραχυτέρου εἴδους) τὰς ὁποίας ἐνόμιζεν ἀρχαιοτέρας [1]. Αἱ μετὰ ταῦτα ὅμως γενόμεναι ἐργασίαι ἐν Κρήτῃ καθώρισαν ἀκριβέστερον τὴν χρονικὴν περίοδον, εἰς ἣν δέον νὰ κατατάσσωνται. Παρετηρήθη δηλ. ὅτι οὐδαμοῦ εἰς Μυκην. στρώματα οὐδὲ εἰς τοὺς πολυαρίθμους ἀνασκαφέντας Μυκηναϊκοὺς τάφους εὑρίσκονται τοιαῦται σφραγῖδες [2], ἀλλ' ὅτι ὅσαι εὑρέθησαν εἰς ἀνασκαφὰς εὑρέθησαν εἰς ἀρχαιότερα στρώματα καὶ εἰς τάφους ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς, ὅπως π. χ. εἰς τὰς Καμαραϊκὰς ταφὰς τοῦ Παλαικάστρου Σητείας

[1] Ἴδε καὶ ὁμοίαν ἐκ Παλαικάστρου in Ann. of Brit. Sch. VIII σ. 296 εἰκ. 13

[1] Evans Cretan Pictogr. σ. 55.

[2] Ἡ ἐξ Ἀρτσᾶ τρίπλευρος ἡ δημοσιευθεῖσα ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 σελ. 20 εἰκὼν 4 δὲν εὑρέθη ἐν τῷ Μυκηναϊκῷ τάφῳ οὐδὲ ἔχει σχέσιν πρὸς αὐτὸν καὶ τὰς ἐν αὐτῷ πηλίνας λάρνακας.

(Brit. Sch. Annual VIII Excavations at Palaecastro σ. 296-297 εἰκ. 13, 14). Ἀλλὰ δὲν εὑρέθησαν ὅμοιαι καὶ εἰς τοὺς τάφους τῆς πρωΐμου Μινωϊκῆς ἐποχῆς ὅπως π. χ. ἐν Ἁγ. Ὀνουφρίῳ, Ἁγ. Τριάδι καὶ Κουμάσᾳ, ἐν ᾧ ἐγὼ ἀνεῦρον τὸ παρελθὸν ἔτος τινὰς ἐντὸς θολωτοῦ τάφου παρὰ τὰ Βασιλικὰ Ἀνώγεια ἀναγομένου ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ συλλεγέντων Καμαραϊκῶν ἀγγείων εἰς τὴν Μεσαίαν ἐποχήν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους αἱ σφραγῖδες αὗται πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς αἱ σφραγῖδες τῆς Μεσαίας Μινωϊκῆς ἢ Καμαραϊκῆς ἐποχῆς.

Μέγα μέρος τῶν κατωτέρω δημοσιευομένων σφραγίδων τῆς ἐποχῆς ταύτης προέρχονται ἀπὸ τὸ χωρίον Μάλλια τῆς Πεδιάδος καὶ τὰ περίχωρα εὑρισκόμεναι ὑπὸ χωρικῶν. Εἶναι πιθανώτατον ὅτι ἐνταῦθα καὶ πλησίον τῆς θαλάσσης ἔκειντο συνοικισμοὶ τῆς Καμαραϊκῆς ἐποχῆς, ἴσως δὲ καὶ τάφοι τῆς αὐτῆς περιόδου διότι κατὰ καιροὺς ἔχουσιν ἀνευρεθῆ ἐνταῦθα καὶ χρυσᾶ ἀντικείμενα ἐκ τάφων προερχόμενα.

9α, ϐ, γ (82). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ στεατίτου φαιόχρου μὲ φλέβας ξανθάς. Ἀνήκει εἰς τὸ βραχύτερον τὸ καὶ ἀρχαιότερον εἶδος. Εἰς τὴν α΄ πλευρὰν φέρει δύο ἰχθῦς παραλλήλως νηχομένους ἀλλὰ κατ' ἀντίθετον φοράν, εἰς τὴν ϐ΄ ζῷον τετράπουν (κύνα;) μὲ ὑψωμένην τὴν οὐρὰν τρέχον πρὸς δεξιά, εἰς τὴν γ΄ φυτὸν ἔχον τέσσαρα ἄνθη ἢ καρποὺς καὶ τέσσαρας κλῶνους. Τὸ ἄνθος τοῦτο ἀπαράλλακτον εὕρηται καὶ εἰς ἄλλην τρίπλευρον Κρητικὴν σφραγῖδα (πρϐ. A. Fvans Further Discoveries in Journal of Hell Studies τομ. XVII πιν. I (IX) 5c). Ἰχθύες δηλοῦντες κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κ. Evans τὴν ἁλιείαν ὡς ἐπάγγελμα τοῦ κατόχου τῆς σφραγῖδος εὕρηνται καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας τριπλεύρους Κρητ. σφραγῖδας ἄλλοτε μὲν ἀνὰ δύο καὶ ἄλλοτε ἀνὰ τρεῖς (αὐτόθι 8c πίν. II (X) 16b). Ἐπίσης τὸ τετράπουν δὲν εἶναι ἀσύνηθες εἰς τοιαύτας σφραγῖδας ἰδίως αἴγαγρος ἢ αἶξ (αὐτόθι σ. 334, 335 πιν. I. II). Ἡ σφραγὶς προέρχεται ἀπὸ τὸ χωρίον Μάλλια.

10α, ϐ, γ (89). Πρισματικὴ τρίπλευρος σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου τοῦ βραχυτέρου εἴδους μικρὸν ἀποτετριμμένη εἰς δύο γωνίας. Ἐκ τῶν τριῶν πλευρῶν ἡ α΄ εἶναι κάπως μεγαλυτέρα καὶ αὐτὴ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ κυρία πλευρὰ ἡ ἔχουσα καὶ τὴν σημαντικωτέραν παράστασιν, ἥτις εἶναι δύο ἄνθρωποι ὀκλαδὸν καθήμενοι ἑκατέρωθεν μεγάλου ἀμφορέως ἔχοντος σφαιρικὴν γάστραν. Εἰς τὴν ϐ΄ πλευρὰν εἰκονίζονται ἓξ ἄλλα σφαιρικὰ ἀγγεῖα κρεμάμενα ἀπὸ ῥάβδου τρία ἑκατέρωθεν. Εἰς τὴν τρίτην πέντε ῥαμφωταὶ πρόχοι (Schnabelkannen). Ἂν εἰς τὰς πρωτογόνους παραστάσεις τῶν σφραγίδων τούτων πρέπει νὰ δίδεται συνθηματική τις σημασία καὶ ἀναφορὰ εἰς τὸν κάτοχον τῆς σφραγῖδος, τότε πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ἀφ' οὗ καὶ εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς ἔχομεν ἀγγεῖα, ὅτι αἱ παραστάσεις ἔχουσι σχέσιν μὲ τὴν ἀγγειοπλαστικὴν τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ὅτι οἱ εἰκονιζόμενοι ἄνδρες ἐν τῇ α΄ πλευρᾷ εἶναι οἱ κεραμεῖς οἱ ἐργαζόμενοι τὸν ἀμφορέα, εἰς δὲ τὰς ἄλλας δύο ἔχομεν ἄλλα προϊόντα τῆς τέχνης των. Οἱ δύο κεραμεῖς ἴσως εἶναι ἀδελφοὶ καὶ ἡ σφραγὶς τότε πρέπει νὰ κληθῇ *σφραγὶς κεραμέων*. Ὅτι ἐπαγγελματικὰ ἀγγειοπλαστεῖα θὰ ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν θεωρῶ πιθανώτατον λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὸ πλῆθος καὶ τὴν τεχνικὴν τελειότητα τῶν πηλίνων ἀγγείων καὶ ἄλλων σκευῶν τῆς Μεσαίας Μινωϊκῆς ἐποχῆς. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ εἰκονιζόμενα ἐν τῇ σφραγῖδι παρατηρῶ ὅτι τὰ μὲν δοχεῖα (πιθανῶς γαλακτοδόχα) ἀνηρτημένα ἀπὸ ῥάβδου παρατηροῦνται συνηθέστατα εἰς τὰς τοιαύτας σφραγῖδας, ὅπως πείθεταί τις ῥίπτων ἓν βλέμμα εἰς τὰς ἀπεικονιζομένας εἰς τὰς πραγματείας τοῦ κ. Evans Cretan Pictogr. καὶ Further Discoveries, ἐπίσης ἀπεικονίσεις ἑνὸς ἢ δύο ἀνθρώπων εὕρηνται συχνά. Οἱ δύο εἰκονιζόμενοι ἄνδρες ἐν τῇ παρούσῃ σφραγῖδι δεικνύουσι τέχνην κάπως λεπτοτέραν καὶ τελειοτέραν τοῦ συνήθους, τοῦτο δὲ καὶ ἡ μεγέθυνσις τῆς μιᾶς πλευρᾶς πρὸς βλάβην τῶν δύο ἄλλων δηλοῦσιν ὅτι ἡ σφραγὶς ἀνήκει εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς περιόδου.

Θεωρῶ ἄξιον προσοχῆς τὸ ὅτι ἡ μία πλευρὰ τῆς σφραγῖδος ταύτης ἡ ἔχουσα καὶ τὴν κυρίαν παράστασιν εἶναι μεγαλυτέρα τῶν δύο ἄλλων. Τοῦτο σημειῶ καὶ τονίζω, διότι θεωρῶ αὐτὸ ὡς τὸ πρῶτον βῆμα τῆς ἐξελίξεως, ἣν ἠκολούθησεν, ὡς φρονῶ, ἡ τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τῆς Μεσαίας ἐποχῆς ἵνα φθάσῃ εἰς τὸ φακοειδὲς τῆς Ὀψίμου Μινωϊκῆς ἐποχῆς καὶ ἡ τρίπλευρος ἀλλ' ἐπιμήκης

πρισματικὴ πάλιν εἰς τὸ ἀμυγδαλοειδές. Τὴν γνώμην ταύτην ἐμόρφωσα ἐκ τῆς ἐπισταμένης καὶ πολυχρονίου παρατηρήσεως τῶν σφραγίδων ἐν τῷ Μουσείῳ, θὰ ἀναφέρω δὲ παρακατιὼν καὶ ἄλλα περαιτέρω στάδια τῆς ἐξελίξεως καὶ μεταπτώσεως ταύτης. Ἡ σφραγὶς προέρχεται ἀπὸ Μάλλια.

11α, 6, γ (90). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου μετρίου μήκους. Εἰς τὴν α΄ πλευρὰν φέρει ἄνθρωπον καθήμενον βλέποντα πρὸς ἀριστερὰν καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ τοξοειδές τι ἀντικείμενον, εἰς τὴν 6΄ κύκλον ἐκ τοῦ κέντρου τοῦ ὁποίου ἀρχόμεναι ἑπτὰ ἀκτῖνες διαπερῶσιν αὐτὸν καὶ ἐξέρχονται τῆς περιφερείας αὐτοῦ, εἰς τὴν γ΄ κλαδία. Ἀνάλογοι παραστάσεις εὑρίσκονται εἰς ἄλλας ὁμοίας τάξεως Κρητ. σφραγῖδας ἤτοι ἀνθρώπου καθημένου Cret. Pictogr, εἰκ. 55c, 58a, ἔπειτα κλαδία, θάμνοι καὶ ἄνθη συχνὰ εἰκονίζονται εἰς πολλὰς ἄλλας σφραγῖδας, ὁ δὲ ἀκτινωτὸς κύκλος ἔχει ἀναλογίαν πρὸς τὸν ἀστέρα τὸν ἔχοντα πολλὰς καμπτομένας ἀκτῖνας οἷος εἶναι ὁ τοῦ Ἀρτσᾶ (Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 σελ. 20 εἰκ. 4) καὶ ἄλλοι (Cretan Pictogr. σ. 26 εἰκ. 33c καὶ Further Discover. πιν. I 2c, 4c). Ἡ σημασία τῶν παραστάσεων τῆς σφραγῖδος δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ὁρισθῇ· καὶ ἴσως μὲν ὁ καθήμενος ἀνὴρ νὰ εἶναι ὁ κάτοχος αὐτῆς τοξότης ὤν, αἱ δύο ὅμως ἄλλαι παραστάσεις δὲν εἶναι εὐδιάλυτοι. Μάλλια.

12 (91). Σφραγὶς κωνικὴ ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου· ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια αὐτῆς κοσμεῖται ὑπὸ χαρακτῶν ταινιῶν πεπληρωμένων διὰ καθέτων μικρῶν παραλλήλων γραμμῶν. Ἡ ἐν τῇ βάσει τοῦ κώνου ἐπίπεδος ἐπιφάνεια φέρει παράστασιν ζῴου τετράποδος ἀτέχνου καὶ ὑπὲρ αὐτὸ εἰς μικρὸν σχῆμα ἀράχνην (ἢ σφῆκα). Τὸ κωνικὸν σχῆμα τῶν σφραγίδων εὑρίσκεται μὲν εἰς τὴν Πρωϊμον Μινωϊκὴν ἐποχήν, ἀπαντᾷ δὲ καὶ εἰς τὴν Μεσαίαν, ἀλλ' οὐχὶ τόσον συχνόν, ὅπως τὸ πρισματικὸν τρίπλευρον. Ζῷα τετράποδα καὶ ἀράχνη [1] εὑρίσκονται ἀπεικονιζόμενα καὶ εἰς ἄλλας Κρητ. σφραγῖδας τῆς τάξεως ταύτης, ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν ἐκεῖνα μὲν συμβολίζουσι τὴν κατοχὴν βουκολίων καὶ ποιμνίων, ἡ δὲ ἀράχνη τὴν ὑφαντουργίαν, ὡς ὑποθέτει ὁ κ. Evans [2]. Μάλλια.

[1] Furth. Discover σ. 336 εἰκ. 5b, 6b.
[2] Αὐτόθι.

13 (92). Ὁμοία τῇ προηγουμένῃ κωνικὴ σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου· ἡ κορυφὴ ἡ ἔχουσα τὸ τρῆμα εἶναι ἀποκεκρουσμένη, δὲν φέρει καὶ τὴν ἐξωτερικὴν διακόσμησιν τῆς προηγουμένης. Φέρει ὡς παράστασιν τρία σύμβολα, ὧν τὸ ἓν ὁμοιάζει πρὸς ἀγγεῖον μὲ σφαιρικὴν κουλίαν, τὸ μεσαῖον πρὸς ῥάβδον μὲ κεφαλὴν κομβοειδῆ καὶ τὸ τρίτον πρὸς ζῷον (;). Μάλλια.

14α, 6, γ (95). Πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου ἐξαιρετικῶς βραχεῖα, ὥστε ἀποτελεῖ πεντάπλευρον πρῖσμα, οὗ αἱ μὲν δύο ἀντίστοιχοι πλευραὶ φέρουσιν ὁριζοντίως τὸ τρῆμα, αἱ δὲ τρεῖς ἄλλαι τὰς παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι διὰ τὴν βραχύτητα τῶν πλευρῶν δὲν εἶναι κατὰ μῆκος ἀλλὰ κατὰ πλάτος λελαξευμέναι. Ἡ α΄ πλευρὰ ἔχει ἄνθρωπον μὲ μακρὸν ῥάμφος καὶ οὐρὰν πτηνοῦ [1], ἡ β΄ ἰχθὺν βραχὺν καὶ παχύν, ἡ γ΄ τετράπουν. Ἂν δεχθῶμεν ἰδεογραφικὴν σημασίαν τῶν παραστάσεων τότε θὰ σημαίνῃ ὅτι ὁ κάτοχος τῆς σφραγῖδος θὰ ἦτο ἁλιεὺς καὶ κτηνοτρόφος. Μάλλια.

15α, 6, γ (97). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τοῦ βραχυτέρου εἴδους ἐξ ἀνοικτοῦ ἐλαιόχρου στεατίτου· αἱ παραστάσεις καὶ τῶν τριῶν πλευρῶν περιβάλλονται ὑπὸ περιγράμματος ὅπως αἱ Αἰγ. δέλτοι καὶ εἶναι ἐξειργασμέναι μὲ λεπτότητα καὶ ἀρκετὴν φυσικότητα. Ἡ α΄ πλευρὰ ἔχει τρεῖς κεφαλὰς ζῴων, ὧν ἡ μὲν πρώτη φαίνεται ὡς κεφαλὴ λύκου μὲ κρεμαμένην τὴν γλῶσσαν (σύνηθες ἰδεογραφικὸν σύμβολον τοῦ Χεταϊκοῦ καὶ Κρητικοῦ ἰδεογραφικοῦ ἀλφαβήτου), ἡ δευτέρα αἰγάγρου καὶ ἡ τρίτη ἴσως βοός. Ἡ 6΄ ἐπιφάνεια φέρει τρία σύμβολα τοῦ Κρητικοῦ ἀλφαβήτου, ἤτοι τὸ ὀρθογώνιον θυροειδὲς μὲ διαγωνίους καὶ μὲ τέσσαρας προεχούσας ἄνω κεραίας [2], τὸ τριαινοειδὲς ἢ κλαδοειδὲς [3] καὶ τρίτον ὁμοιάζον πρὸς ἀγγεῖον ἢ βούκρανον. Εἰς τὴν γ΄ πλευρὰν ἔχει ἐπίσης τρία σύμβολα ἰδεογραφικὰ ἤτοι τὴν σφῦραν [4], εἰδωλόμορ-

[1] Ἴδε τοὺς τερατώδεις τύπους τῶν πηλίνων σφραγισμάτων Ζάκρου τῶν εὑρεθέντων ὑπὸ τοῦ κ. Hogarth, ἐν αἷς συμφύρονται μέρη πτηνοῦ καὶ ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς πρὸς ἀποτέλεσιν τέρατος Journal of Hell. Studies τομ. XXII (1904 εἰκ. 8, 22 καὶ πολλαχοῦ.
[2] Evans Cret. Pictogr σ. 82 εἰκ. 75. Further discoveries p. 340 Nº 91. 386. Nº 16.
[3] Ibid. 368. Nº 34.
[4] Evans Cret. Pictogr. σ. 306 (37) Nº 18. Furth. discov. 336 εἰκ. 6d.

φον σύμβολον καὶ τρίτον ῥαβδοειδὲς μὲ γωνιώδη λαβὴν ὡσεὶ ἐχέτλην ἀρότρου [1]. Μάλλια.

16α, β (104). Σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου ἀκανονίστου σχήματος (εἶναι περίπου τὰ $^2/_3$ κώνου κεκομμένου κατὰ μῆκος). Ἔχει δύο ἐπιφανείας μὲ παραστάσεις, μίαν μεγαλυτέραν καὶ ἄλλην μικροτέραν. Εἰς τὴν α΄ εἰκονίζεται ζῷον τετράπουν στρέφον τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄπισθεν· ὑποκάτω τῆς κοιλίας αὐτοῦ ὑπάρχει σύμβολον ὁμοιάζον πρὸς τὸ γράμμα Ε [2]. Εἰς τὴν β΄ πλευρὰν εἰκονίζονται δύο πρόχοι μὲ μεγάλην τοξοειδῆ λαβὴν καὶ μακρὰν ῥαμφοειδῆ προχοήν, ὅπως φέρονται συχνὰ εἰς τὰς σφραγῖδας τῆς κλάσεως ταύτης ἀνὰ δύο, τρεῖς ἢ καὶ μεμονωμέναι [3]. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη.

17 (110). Σφραγὶς ἐν σχήματι κολούρου κώνου ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου· εἶναι ἀποκεκρουσμένον περίπου τὸ $^1/_3$ αὐτῆς κατὰ μῆκος· ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῆς ἐπιφάνεια κοσμεῖται ὑπὸ αὐλάκων λοξῶν· τὴν παράστασιν φέρει εἰς τὴν βάσιν. Εἶναι δὲ αὕτη ζῷον τετράπουν βαδίζον πρὸς δεξιὰ καὶ στρέφον τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω ὡσεὶ λειχόμενον· πιθανώτατα αἴγαγρος (τὸ μέρος ἐν ᾧ θὰ ὑπῆρχον τὰ κέρατα λείπει), στερεῖται οὐρᾶς, δὲν ἐδηλώθησαν δὲ καὶ οἱ ἐμπρόσθιοι πόδες. Ὑπὸ τὸ στῆθος εὕρηται λεπτὸν κόσμημα ἢ γραμμικὸν σύμβολον. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη.

18 (111). Σφραγὶς ἢ περίαπτον ἐκ πρασινωποῦ στεατίτου ἀκανονίστου σχήματος φέρον μίαν ἐπιφάνειαν ἐπίπεδον, ἐν ᾗ εἶναι κεχαραγμένη ἡ παράστασις. Τὸ ἓν ἄκρον εἶναι τετρυπημένον. Ἡ παράστασις φαίνεται συμβολικὴ ἀλλὰ δυσδιόριστος. Ἴσως εἰκονίζει ἄροτρον, ὅπως φαίνεται εἰς ἄλλους σφραγιδολίθους, ὅπως καὶ παρ' Evans Furth· discover. σελ. 340 ἀριθ. 87 [4], ἀλλὰ τὸ παρὸν εἶναι συνθετώτερον· ἄνω εὕρηται καὶ κύκλος. Προέλευσις ἐκ Κεντρικῆς ἢ Ἀνατολ. Κρήτης.

19α, β, γ (112). Μικρὰ πρισματικὴ τρίπλευρος σφραγὶς ἐκ στεατίτου βαθέος ἐλαιόχρου μὲ κηλῖδας μελαίνας· εἶναι τοῦ βραχυτέρου εἴδους. Ἔχει κατὰ τὰς μεταξὺ τῶν τριῶν ἐπιφανειῶν ἀκμὰς αὔλακα διακοσμητικὴν καὶ πέριξ τῶν ὀπῶν, ἐξ ὧν ἐξηρτᾶτο. Ἡ α΄ πλευρὰ φέρει πτηνὸν μέγα πρὸς δεξιάν, ἡ β΄ δύο κεφαλὰς αἰγάγρων κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν, καὶ ἡ γ΄ ζῷον τετράπουν (κύων ἢ λέων) τρέχον πρὸς δεξιὰ μὲ ὑψωμένην τὴν οὐρὰν καὶ τὴν κεφαλήν. Τὰ εἰκονιζόμενα ζῷα εὑρίσκονται καὶ εἰς ἄλλας σφραγῖδας τῆς αὐτῆς τάξεως, ἂν δὲ θελήσωμεν νὰ ἀποδώσωμεν ἀναφοράν τινα πρὸς τὸν κάτοχον τῆς σφραγῖδος τότε δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι δηλοῦσι τὴν θήραν αἰγάγρων καὶ πτηνῶν διὰ κυνηγετικοῦ κυνός. Ἀνατολικὴ ἢ Κεντρικὴ Κρήτη.

20α, β, γ (114). Πρισματικὴ τρίπλευρος σφραγὶς τοῦ βραχυτέρου καὶ παχυτέρου εἴδους ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου. Εἰς τὴν α΄ πλευρὰν εἰκονίζεται ἀνὴρ ὄρθιος βλέπων πρὸς δεξιὰ καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ, βέλος ἢ δόρυ καὶ παρ' αὐτὸ βραχύτερον ῥαβδοειδὲς ἀντικείμενον. Ὁμοία παράστασις ἀνδρὸς μεθ' ὅπλου ἔμπροσθεν εὕρηται εἰς ὅμοιον πρισματικὸν λίθον [1]. Εἰς τὴν β΄, πλευρὰν παρίσταται ἀνὴρ κρατῶν ῥάβδον, ἀφ' ἧς κρέμανται τρία σφαιρικὰ δοχεῖα ἤτοι παράστασις ἐκ τῶν γνωριμωτάτων εἰς τὰς σφραγῖδας τοῦ εἴδους τούτου [2] μὲ μόνην τὴν παρατήρησιν ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα τὰ ὁποῖα ὁ κ. Evans ὑποθέτει γαλακτοδόχα ἄλλοτε εἶναι δύο, τρία, ἢ τέσσαρα ἢ πέντε καὶ ἄλλοτε μὲν οὕτως ἐξηρτημένα ἀπὸ ῥάβδου κρατοῦνται ὑπ' ἀνδρός, ἄλλοτε παραλείπεται ὁ ἀνὴρ καὶ φαίνεται μόνον ἡ ῥάβδος μετὰ τῶν δοχείων, καὶ ἄλλοτε πάλιν εἰκονίζεται αὐτὸς ὁ ἀνὴρ κρατῶν τὰ ἀγγεῖα ἄνευ ῥάβδου. Εἰς τὴν γ΄. πλευρὰν εἰκονίζονται δύο πτηνὰ ἀντιμέτωπα ἀλλὰ τεταγμένα ἀντιποδικῶς ἑκατέρωθεν γραμμῆς διαχωριστικῆς. Ἡ σημασία τῶν παραστάσεων δύναται νὰ εἶναι ὅτι ὁ κάτοχος τοῦ σφραγιδολίθου αἰχμητὴς ἀνὴρ εἶναι καὶ κυνηγὸς πτηνῶν καὶ κύριος ἐγγάλων ζῴων. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη.

21α, β, γ (115). Μικρὰ κομψὴ τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ χαλκηδονίου μετ' ἀποχρώσεως ἰώδους (ἀμεθύστου). Φέρει ἰδεογραφικὰ σύμβολα τοῦ Κρητικ. ἀλφαβήτου λελαξευμένα μετὰ πολλῆς κομψότητος καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἕνεκα τοῦ

[1] Furth. discover. σ. 340 ἀρ. 12.

[2] Ἴδε ὅμοια σύμβολα εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 42 σφραγῖδα.

[3] Cret. Pictogr. σ. 21 εἰκ. 21c σ. 38 ἀρ. 52b. Furth. discover. 334 εἰκ. 3b.

[4] Αὐτόθι σελ. 339. εἰκ. 8.

[1] Evans Cret. pictorg. 69 εἰκ. 56a.

[2] Cret. pictog. εἰκ. 55α, 58γ, 56β, 57β, 58c, 68c καὶ Further pl. I. 1α, 2α.

σκληροῦ ὑλικοῦ, ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμένη ἴσως ἡ σφραγὶς αὕτη δύναται νὰ καταβιβασθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑπομένης ὀψίμου Μινωϊκῆς ἢ Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Τὰ σύμβολα τῆς α΄ πλευρᾶς εἶναι ὀφθαλμὸς ἀνθρώπου μὲ τὰ βλέφαρα καὶ τὰς βλεφαρίδας ἓν τῶν συνηθεστάτων ἰδεογραφικῶν συμβόλων [1] καὶ ἐργαλεῖόν τι ἐξηγούμενον ὡς στίλβωτρον μετὰ λαβῆς ἢ ὁ ἄρβηλος τῶν σκυτέων [2]. Τὰ δύο ταῦτα ἰδεογραφικὰ σύμβολα τῆς α΄ πλευρᾶς συνευρίσκονται καὶ ἀλλαχοῦ εἰς τὴν αὐτὴν πλευρὰν καὶ δύο ἄλλων σφραγίδων [3], ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ἐδήλουν ἐννοίας συνεχεῖς ἢ συμπληρούσας ἀλλήλας. Ἡ β΄ πλευρὰ ἔχει τρία ἰδεογραφικὰ σύμβολα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐξ ἀριστερῶν εἶναι σκέλος κεκαμμένον, ἓν τῶν γνωρίμων ἐπίσης ἰδεογραφικῶν συμβόλων [4], ἀλλ᾽ ἐνταῦθα ἐξ ἀβλεψίας τοῦ τεχνίτου εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ἐργαλείου διακόπτεται κατὰ τὸ γόνυ, τὸ δεύτερον εἶναι τὸ θυροειδὲς σύμβολον [5]. Καὶ τὰ δύο ταῦτα σύμβολα συνευρίσκονται πλησίον ἀλλήλων καὶ εἰς ἄλλας σφραγῖδας [6]. Τὸ τρίτον σύμβολον τῆς β΄ πλευρᾶς εἶναι ὡσεὶ κεφαλὴ βοὸς κατὰ κρόταφον ὁρωμένη, οὗ ὅμοιον ἐνλῶς δὲν εὑρίσκω ἀλλαχοῦ. Ἡ γ΄ ἐπιφάνεια ἔχει δύο σύμβολα τὸν ἄρβηλον καὶ ἓν ἄλλο [7], τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο γραμμὰς ἀποτελούσας γωνίαν ἀμβλεῖαν, μὲ ἄλλην γραμμὴν διαγώνιον, τὰ δὲ ἄκρα τῶν πλευρῶν καταλήγουσιν εἰς σφαῖραν. Καὶ τὰ δύο ταῦτα σύμβολα τῆς γ΄ πλευρᾶς συνευρίσκονται καὶ εἰς ἄλλας Κρητικὰς σφραγῖδας [8]. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

22α, β, γ (116) Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τοῦ μακροτέρου εἴδους ἐκ βαθέος ἐλαιόχρου στεατίτου. Ἡ α΄ πλευρὰ ἔχει ἄνθρωπον πρὸς δεξιὰ οὐχὶ ἐντελῶς ὄρθιον ἀλλὰ κύπτοντα ὡσεὶ εὑρισκόμενον ἐν βιαίᾳ κινήσει μὲ τὰς χεῖρας ἀσυμμέτρως ἡπλωμένας καὶ ἐγείροντα τὸ ἓν σκέλος, καὶ κάτω μεταξὺ τῶν σκελῶν αὐτοῦ εὕρηται κεφαλὴ αἰγάγρου. Εἰς τὴν β΄ πλευρὰν εἰκονίζεται τετράπουν πρὸς δεξιὰ καὶ ἄνω τῆς ῥάχεως αὐτοῦ ὡσεὶ ἄνθος, εἰς τὴν γ΄ κόσμημα γραμμικὸν γεωμετρικὸν συμμετρικῶς ἑκατέρωθεν δύο γραμμῶν ἐπαναλαμβανόμενον. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

23α, β, γ Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τοῦ βραχυτέρου εἴδους ἐκ μέλανος στεατίτου. Εἰς τὴν α΄ πλευρὰν ἔχει δύο πτηνὰ ὑδρόβια μὲ μακροὺς λαιμοὺς καὶ ὑψηλοὺς πόδας τὸ ἐν ἀντικρὺ τοῦ ἄλλου ἀλλ᾽ ἀντιποδικῶς τεταγμένα (ὅπως καὶ εἰς τὸν ἀριθ. 20 γ΄), εἰς τὴν β΄. ἔχει δράκοντα μέγαν ἑλισσόμενον καὶ ὑψοῦντα τὴν παχεῖαν κεφαλὴν ὁμοιάζουσαν πρὸς κεφαλὴν ἵππου (ἱπποκάμπη;)· ὁμοιάζει οὕτως πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν ἀργυρῶν στατήρων τῆς Ἰτάνου θαλασσίους δράκοντας [1]. Εἰς τὴν γ΄ πλευρὰν ὑπάρχει σύμβολον ὁμοιάζον πρὸς σταυρὸν ἀγκιστρωτὸν (Svastika) ἀλλ᾽ οὐχὶ λίαν κανονικόν, τὰ δὲ καμπτόμενα ἄκρα αὐτοῦ ἀποτελοῦσιν οὐχὶ ὀρθὰς γωνίας ἀλλ᾽ ὀξείας καὶ καταλήγουσιν εἰς στρογγύλα ἄκρα. Προελ. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

24α, β, γ (118) Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τοῦ βραχυτέρου εἴδους ἐκ μέλανος στεατίτου. Ἡ μία πλευρὰ (ἡ κυρία) εἶναι πολὺ μεγαλειτέρα τῶν δύο ἄλλων, δι᾽ ὃ δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὸ δεῖγμα τοῦτο ἀποτελεῖ στάδιον ἀρκετὰ προχωρημένον τῆς ἐξελίξεως καὶ μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ τριπλεύρου πρισματικοῦ εἰς τὸ δίπλευρον φακοειδές. Εἰς τὴν πρώτην πλευρὰν διακρίνονται δύο ἄνθρωποι ἀντιμέτωποι, κάτωθι δὲ φαίνεται δυσδιάκριτόν τι ἀντικείμενον ἴσως ἄλλος ἄνθρωπος πεπτωκώς· ἂν οὕτως ἔχωσι τὰ εἰκονιζόμενα τότε ὁ μὲν πεπτωκὼς ἔχει καταβληθῇ ὑπὸ τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο, ὁ δὲ ἄλλος ὁρμᾷ πρὸς βοήθειαν ἢ ἵνα συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα. Ὅπλα δὲν διακρίνονται σαφῶς, οἱ δὲ ἄνδρες φέρουσιν ἱμάτια φουσκωτὰ κάτω παρέχοντα τὴν ὄψιν νησιωτικῆς βράκας. Τοιούτου εἴδους φορέματα παρετηρήθησαν εἰς τὰ ἐκ Ζάκρου πήλινα σφραγίσματα [2] καὶ εἰς τὰς γραφὰς τῆς ἐξ Ἁγίας Τριάδος μονολίθου λάρνακος [3]. Εἰς τὴν β.

[1] Ἴδε Evans Cret. pictogr. 26 εἰκ. 33d. σ. 27 εἰκ. 34c, 35b, 38 σ. 34. 2.

[2] Αὐτόθι εἰκ. 21b, 32a, 23a, 23c. 25c. 32a, 33b κτλ.

[3] Αὐτόθι εἰκ. 34c, 35b.

[4] Ἴδε παραδείγματα αὐτόθι σ. 34 ἀρ. 5.

[5] Αὐτ. σ. 38 ἀριθ. 24. 25.

[6] Αὐτ. σ. 21 εἰκ. 22b, 25a καὶ Furth. discover. σ. 335. εἰκ.5a.

[7] Αὐτ. σ. 22 εἰκ. 23b, 24a, σ. 21 εἰκ. 22a, 33b, 34c.

[8] Αὐτ. σ. 21 εἰκ. 22a, σ. 26 εἰκ. 33b.

[1] Svoronos Numismatique de la Crète ancienne πιν. XVIII 37. XIX 1-7.

[2] Hogarth The Zacro sealings in Ann. of. Brit. Sch. τομ. XXII, σ. 78 εἰκ. 5, 6 πιν. VI. 6.7.8.

[3] Ἀδημοσίευτος εἰσέτι. Ἴδε Ἀθηνᾶς 1904 σελ. 398, 399. Παραστάσεις μονομαχίας ἀνδρῶν δὲν παρετηρήθησαν εἰς σφραγῖδας τοῦ εἴδους τούτου, ἐν ᾧ εἰς Μυκηναϊκὰς εὕρηνται οὐχὶ σπανίως ἴδε Reichel Homer. Waffen σ. 2. εἰκ. 2. 3. 5. 11, 12.

ἐπιφάνειαν εἰκονίζονται δύο ἄνδρες καθήμενοι (;) ἀντικρὺ ἀλλήλων ἀλλὰ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρὸς ἀριστερὰν ἠφανίσθη ἀποκρουσθέντος τοῦ λίθου. Εἰς τὴν γ΄ πλευρὰν εὑρίσκονται δύο ἀντικείμενα ὡσεὶ καρποὶ ἢ κεφαλαὶ αἰγάγρων. Εἶναι καὶ ταύτης ἄγνωστος ἡ ἀκριβὴς προέλευσις, πάντως ὅμως ἐξ Ἀνατολικῆς ἢ Κεντρικῆς Κρήτης.

25α, ϐ, γ (119). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ μέλανος στεατίτου τοῦ μακροτέρου καὶ στενοτέρου εἴδους. Εἰς τὴν πρώτην πλευρὰν εἰκονίζεται ἀνὴρ βλέπων πρὸς δεξιὰ ὑψῶν δὲ τὴν χεῖρα πρὸς τὸ πρόσωπον, ἔμπροσθεν αὐτοῦ γραμμὴ ἢ κλάδος. Πιθανῶς δηλοῖ ἄνδρα σεβίζοντα ἱερὸν δένδρον. Εἰς τὴν β΄ πλευρὰν ὁρᾶται ζῶον τετράπουν γονατισμένον καὶ πρὸ αὐτοῦ ὅμοιος κλαδίσκος· εἰς τὴν γ΄ εὕρηται κόσμημα ἢ σύμβολον ἐκ γραμμῆς καταληγούσης ἑκατέρωθεν εἰς σπεῖραν, ἀφ᾽ ἧς ἐκφύεται ἄλλη τοξοειδὴς γραμμὴ ἄνω ἑκατέρωθεν. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

26α, ϐ, γ (120). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τοῦ βραχυτέρου εἴδους ἐκ σκοτεινόχρου στεατίτου. Φέρει καὶ εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς σύμβολα τοῦ γραμμικοῦ συστήματος. Τὸ τῆς α΄ πλευρᾶς εἶναι τὸ σύνηθες θυροειδὲς οὗ εὕρηνται ἀρκεταὶ παραλλαγαί[1], τὸ τῆς ϐ΄ ἐπίσης εἶναι ἐκ τῶν γνωστῶν[2]. Τὸ τῆς γ΄ εἶναι μᾶλλον κλαδοειδὲς καὶ ἰδεογραφικόν[3]. Προελ. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη.

27α, ϐ, γ (133). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ μέλανος στεατίτου μὲ ἀπόχρωσιν ἐλαιόχρουν. Τὸ σχῆμα τῆς σφραγῖδος εἶναι τοιοῦτον, ὥστε ἐν ᾧ ἀφ᾽ ἑνὸς ὁμοιάζει πρὸς τὸ σκαραβοειδές, ἀφ᾽ ἑτέρου σημειοῖ σταθμὸν μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ πρισματικοῦ τριπλεύρου εἰς τὸ φακοειδές. Ἡ κυρία πλευρὰ εἶναι πολὺ μᾶλλον ἀνεπτυγμένη εἰς βάρος τῶν δύο ἄλλων καὶ κυκλική, ἐν ᾧ αἱ δύο ἄλλαι αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν ῥάχιν τῆς σφραγῖδος εἶναι μικρότεραι καὶ ἐλλειψοειδεῖς. Καὶ αἱ τρεῖς πλευραὶ φέρουσι τύπους κοσμηματικοὺς γεωμετρικοὺς καὶ ἀνθοειδεῖς. Ἡ σφραγὶς καὶ αἱ παραστάσεις εἶναι εἰργασμέναι μετὰ κομψότητος καὶ

[1] Cret. pictogr. σ. 80 πιν. 1 ἀρ. 7, 8, 9 καὶ Furth. discover. 360, 386.

[2] Furth. discov. 386. 14, 15.

[3] Cret. pictog. σ. 42 ἀρ. 52, 53, 58, 59.

χάριτος ἀσυνήθους εἰς τὰς σφραγῖδας τῆς ἐποχῆς ταύτης. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη.

28α, ϐ, γ (222). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τοῦ μακροτέρου εἴδους ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου. Φέρει καὶ εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς διακοσμητικὰς παραστάσεις. Εὑρέθη ὑπὸ D. Hogarth εἰς τὰς ἀνασκαφὰς Ζάκρου 1901[1].

29α, ϐ, γ (223). Μικρὰ τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τοῦ βραχυτέρου εἴδους ἐκ μέλανος στεατίτου. Φέρει εἰς τὴν α΄ πλευρὰν δύο κεφαλὰς αἰγάγρων, εἰς τὴν β΄ πτηνὸν ἐσχηματοποιημένον καὶ εἰς τὴν γ΄ ὡσεὶ βάτραχον ἐπίσης ἐσχηματοποιημένον. Ζάκρος Σητείας ἀνασκαφὴ D. Hogarth 1901.

30 (329). Σφραγὶς ἐκ μέλανος στεατίτου ἐν σχήματι κώνου κολούρου. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια κοσμεῖται διὰ σπειροειδῶν αὐλάκων εἶναι δὲ τετρυπημένη καὶ καθέτως καὶ ὁριζοντίως. Ἡ παράστασις εἶναι ῥόδαξ ἐκ στιγμῶν περιβαλλόμενος ὑπὸ δύο γραμμῶν πληρουμένων εἰς τὸ μεταξὺ διάστημα ὑπὸ γραμμῶν ἀκτινοειδῶν. Δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνήκῃ καὶ εἰς τὴν προηγουμένην ἐποχήν. Εὑρέθη εἰς Μάλλια, κατὰ τὴν θέσιν Κεφάλα.

31 (330). Σφραγὶς ἐκ λευκοῦ στεατίτου τρίπλευρος ἀρχικῶς, ἀλλ᾽ ἐλλιπὴς τὰ νῦν κατὰ τὰς δύο πλευράς. Εἰς τὴν σωζομένην πλευρὰν φέρει βαθέως λελαξευμένον θαλάσσιον δράκοντα (;) ἢ δύο ἰχθῦς νηχομένους κατ᾽ ἀντίθετον φορὰν καὶ συνδεομένους δι᾽ αὔλακος. Μάλλια, θέσις Κεφάλα.

32α, ϐ, γ, δ (331). Ἐπιμήκης τετράπλευρος σφραγὶς ἐκ στεατίτου λευκοῦ. Φέρει παραστάσεις καὶ εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς, ἤτοι εἰς τὴν α΄ δύο σπείρας, εἰς τὴν β΄ θυροειδὲς σύμβολον εἰς τὴν γ΄ καὶ δ΄ γραμμικὰ σύμβολα ἢ κοσμήματα. Μάλλια, θέσις Κεφάλα.

33 (334). Μικρὸν σφραγίδιον ἐκ στεατίτου πλακοειδές· φέρει εἰς τὸ ἓν ἄκρον ὀπὴν εὐρεῖαν, εἰς δὲ τὸ ἄλλο ἀπολήγει εἰς στενὴν ἐπιφάνειαν, ἐν ᾗ εὕρηται παράστασις πρωτόγονος ἀνθρώπου. Εὑρέθη εἰς Ἀστρίτσι Πεδιάδος.

34 (360). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τοῦ βραχυτέρου εἴδους ἐκ στεατίτου ἐλαιόχρου. Φέρει δὲ καὶ εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς κοσμήματα γεωμε-

[1] Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν Ζάκρου ἴδε Brit. Sch. Annual. τομ. VII σ. 121-149.

τρικὰ ἐκ κύκλων καὶ γραμμῶν (εἰκονίζεται μία μόνον πλευρά). Μεραμπέλλον.

35α, β, γ (378). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τοῦ βραχυτέρου εἴδους ἐκ στεατίτου τεφρόχρου. Φέρει εἰς τὴν α΄ πλευρὰν αἴγαγρον πρὸς δεξιά, εἰς τὴν β΄ δύο κεφαλὰς αἰγάγρων κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν, εἰς τὴν γ΄ τέσσαρα ἀντικείμενα στρογγύλα τοποθετημένα σταυροειδῶς καὶ συνδεόμενα πρὸς ἄλληλα διὰ γραμμῶν. Μάλλια.

36α, β, γ (379). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς τοῦ βραχυτέρου εἴδους ἐκ μελανοφαίου στεατίτου. Ἔχει εἰς τὴν α΄ πλευρὰν ἄνθρωπον τερατώδους μορφῆς, ὅπως ἄλλως εἶναι συχνὸν εἰς τὰς σφραγῖδας τῆς τάξεως ταύτης[1] ἱστάμενον πρὸς δεξιὰ ἐνώπιον δένδρου ἢ κλάδου, εἰς τὴν β΄ τέσσαρα ἀντικείμενα στρογγύλα ἀπολήγοντα εἰς οὐρὰν τοξοειδῶς καμπτομένην καὶ εἰς τὴν γ΄ γραμμικόν τι σύμβολον μετὰ τριῶν σφαιρικῶν μεγάλων στιγμῶν μεταξὺ τῶν γραμμῶν. Μάλλια.

37α, β (380). Σφραγὶς ἀκανονίστου σχήματος πλησιάζοντος πρὸς τὸ κυλινδρικὸν ἐκ μέλανος στεατίτου. Ἀπολήγει εἰς δύο ἐπιφανείας, ἐν αἷς εἶναι λελαξευμένα δύο γραμμικὰ δικτυωτὰ σύμβολα. Μάλλια.

38α, β, γ (383). Μικρὰ τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς κομψὴ ἐκ σαρδίου χρυσοειδοῦς διαφανοῦς. Αἱ τρεῖς πλευραὶ ἔχουσι τὸ σχῆμα Αἰγυπτιακῶν δέλτων, αἱ δὲ μεταξὺ τῶν πλευρῶν ῥάχεις εἶναι ἐπίσης εἰργασμέναι μετὰ λεπτότητος καὶ τέχνης. Εἰς τὴν α΄ πλευρὰν εἰκονίζονται ἐπιτυχῶς δύο κυβιστῆρες βαίνοντες ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ αἰωροῦντες τοὺς κεκαμμένους πόδας, ὅπως οἱ κυβιστῆρες τῶν Μυκηναϊκῶν Ταυροκαθαψίων ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ Κνωσοῦ καὶ ἐν τῷ ἐλεφαντίνῳ ἀγαλματίῳ[2], μεταξὺ τῶν κυβιστήρων ὑπάρχουσι δύο κύκλοι διακοσμητικοί. Ἡ β΄ πλευρὰ φαίνεται ὅτι ἔμεινεν ἡμιτελής, διακρίνεται βοῦς καὶ πρὸ αὐτοῦ δυσδιόριστόν τι ἀντικείμενον. Ἡ γ΄ φέρει ἰδεογραφικὰ σύμβολα ἀρκετὰ ἀλλ' οὐχὶ τῶν συνήθων. Ἡ σφραγὶς καὶ διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὸ σκληρὸν ὑλικόν, ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμένη δύναται νὰ ἀνήκῃ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑπομένης περιόδου. Μάλλια.

[1] Cret. pictogr. σ. 73, εἰκ. 65a.

[2] A. Evans The Palace of Cnossos in Brit. Sch. Annual. VIII. πιν. II.

39α, β, γ (610). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ λευκοῦ στεατίτου. Ἐν τῇ α΄ πλευρᾷ ὑπάρχουσι τρεῖς ἄνθρωποι ὄρθιοι βλέποντες πρὸς ἀριστερά[1], εἰς τὴν β΄ δύο ἀμφορεῖς ἀντίστομοι μεταξὺ γραμμικοῦ περιγράμματος καὶ εἰς τὴν γ΄ τέσσαρες ἀμφορεῖς ἐφαπτόμενοι ἀλλήλων κατὰ τὰς βάσεις καὶ ἀποτελοῦντες εἶδος σταυρικοῦ κοσμήματος. Ἀξός (;)

40α, β (621). Σφραγὶς ἐν σχήματι παχέος δίσκου ἐκ στεατίτου μελανοπρασίνου. Ἡ σφραγὶς φέρει παραστάσεις καὶ εἰς τὰς δύο ἐπιφανείας. Ἡ α΄ ἐπιφάνεια φέρει κεφαλὴν ἀγρίου συὸς πολὺ πραγματιστικήν, ἄνω δὲ αὐτῆς ὡσεὶ ῥαβδίον ἢ μάχαιραν· ἡ δὲ δευτέρα πλευρὰ φέρει τρία γραμμικὰ σύμβολα, ὧν τὰ μὲν δύο θυροειδῆ τὸ δὲ ἄλλο τριαινοειδές. Ἴσως αἱ παραστάσεις αὗται δὲν ἐχαράχθησαν συγχρόνως, ἀλλὰ κατὰ πρῶτον μὲν ἡ σφραγὶς ἦτο κωνικὴ κατὰ τὴν Μεσαίαν Μινωϊκὴν ἐποχὴν καὶ εἶχε μόνον τὰ σύμβολα, ὕστερον ὅμως κατὰ τὴν Ὄψιμον Μινωϊκὴν ἐποχὴν ἐγένετο νέα χρῆσις αὐτῆς καὶ ἀποκοπεῖσα μὲν ἐγένετο δισκοειδής, εἰς δὲ τὴν νέαν πλευρὰν ἥτις ἐσχηματίσθη ἐχαράχθη ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀγριοχοίρου. Εὑρέθη ἐν Κνωσῷ τῷ 1906.

41α, β, γ (625). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ στεατίτου ἐλαιόχρου τοῦ μακροτέρου εἴδους. Εἰς τὴν α΄ πλευρὰν φέρει δύο κύκλους συγκεντρικοὺς μὲ στιγμὴν ἐν τῷ κέντρῳ καὶ δύο ἀνθέμια ἐφαπτόμενα εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κύκλον διὰ τοῦ καυλοῦ των, εἰς τὴν β΄ πλευρὰν ἔχει γραμμικὰ σύμβολα καὶ εἰς τὴν γ΄ ῥάβδον ἐξ ἧς ἐξήρτηνται τρία ἀντικείμενα τετράγωνα καὶ ἄνω γραμμὴ ἐν σχήματι ἰχθύος. Ἴσως ἡ παράστασις τῆς τελευταίας πλευρᾶς εἶναι σχηματοποίησις ἢ ἐκφύλισις τῆς ἀπὸ ῥάβδου ἐξαρτήσεως τῶν γαλακτοφόρων δοχείων. Ἀνατ. ἢ Κεντρ. Κρήτη.

42 (64). Σφραγὶς ἐκ λευκοῦ στεατίτου. Ἔχει σχῆμα τετραγώνου ὀρθογωνίου μὲ ἀπεστρογγυλωμένας τὰς γωνίας, ὥστε ἀποτελεῖται σχῆμα Αἰγυπτιακῆς δέλτου (cartouche). Ὄπισθεν ἔχει λαβὴν τετρυπημένην ἔχουσαν σχῆμα δέσμης ῥάβδων δεδεμένης διὰ σχοινίου εἰς δύο σημεῖα. Ἡ παράστασις εἶναι τρία σύμβολα, ὧν τὰ δύο ὁμοιάζουσι

[1] Πρβλ. Cret. pictogr. σ. 75 εἰκ. 69b. Furth. discover. πιν. I. 2b.

πρὸς κεφαλαιῶδη Ε ἀλλὰ μὲ τέσσαρας παραλλήλους κεραίας ἀντίνωτα, τὸ δὲ τρίτον εἶναι δυσδιόριστον (ἰχθύς;) Εἶχεν ἀγορασθῇ πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου καὶ προέρχεται ἐξ Ἐλευθέρνης, δὲν εἶμαι δὲ βέβαιος καὶ εἰς ποίαν τῶν Μινωϊκῶν ἐποχῶν πρέπει νὰ καταταχθῇ

Γ΄. Σφραγῖδες τῆς Ὀψίμου Μινωϊκῆς ἢ Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς.

(Late Minoan ἀπὸ τῆς 18 Αἰγυπτ. Δυναστείας καὶ ἑξῆς).

Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγονται αἱ γνωσταὶ ἤδη ἀπὸ πολλοῦ Μυκηναϊκαὶ λίθοι, περὶ ὧν θεωρῶ περιττὸν νὰ κάμω ἰδιαίτερον λόγον, ἀφ' οὗ ἤδη εἶναι γνωστὰ καὶ ἐξηκριβωμένα τὰ κατ' αὐτάς, αἱ δὲ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης δὲν προσέθηκαν νέα δεδόμενα εἰς τὰ ἤδη ἐγνωσμένα [1]. Τὸ ὑλικόν, ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμέναι αἱ Μυκηναϊκαὶ σφραγῖδες εἶναι ἤδη σκληροὶ πολύτιμοι ἢ ἡμιπολύτιμοι λίθοι (σάρδιος, ὄνυξ, ἀχάτης, χαλκηδόνιος, ἀμέθυστος, σαρδώνυξ, κρύσταλλος φυσικός, ἴασπις) ὁ αἱματίτης, ἐνίοτε δὲ καὶ μάλιστα κατὰ τὴν παρακμὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης μαλακώτεροι λίθοι καὶ μάλιστα ὁ ἐγχώριος στεατίτης.

Τὸ σχῆμα τῶν λίθων τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν ἔχει τὴν ποικιλίαν τῆς πρώτης ἐποχῆς, ἀλλὰ περιορίζεται κυρίως εἰς δύο σχήματα τὰ ὁποῖα κατήντησαν τυπικὰ ἤτοι τὸ φακοειδὲς καὶ τὸ ἀμυγδαλοειδές, πολὺ δὲ σπανιώτερον παρατηροῦνται ἄλλα σχήματα. Τὸ τρίπλευρον πρισματικὸν διατηρηθὲν ἐκ τῆς προηγουμένης ἐποχῆς εὕρηται ἐπίσης εἰς μερικὰ δείγματα.

Αἱ παραστάσεις δὲν εἶναι οὔτε αἱ κοσμητικαὶ καὶ γεωμετρικαὶ τῆς πρώτης Μινωϊκῆς ἐποχῆς, οὐδὲ αἱ χονδροειδεῖς συνθηματικαὶ τῆς Μεσαίας, ἀλλ' εἶναι ποικίλαι εἰλημμέναι ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ διακρινόμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν πραγματιστικότητα αὐτῶν, ὅπου δὲν ἔχουσι σχηματοποιηθῇ, ὅπως συνέβη ἰδίως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς παρακμῆς τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ.

[1] Perrot Histoire de l'art. VI. σ. 834-862. Furtwängler. Die antiken Gemmen πιν. II-VI. τομ. III. σ. 13 ff. καὶ 383 ff. Dictionnaire Daremberg et Saglio τομ. II σ. 1460 ἄρθρον περὶ αὐτῶν τοῦ E. Babelon, ἐν λέξει Gemmae.

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν σφραγίδων τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ ἰδιαιτέρας τινος μεμονωμένης τάξεως μικρῶν σφραγίδων, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ οἱ ἀριθμοὶ 43, 44, 45.

Ὁ κ. Evans περιερχόμενος τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως παρετήρησε καὶ περιέγραψεν ὕστερον [1] κομψά τινα σφραγίδια ἐκ σκληροῦ λίθου πεποιημένα (ἰάσπιδος, σαρδίου κτλ.) τὰ ὁποῖα ἔχουσι σχῆμα σημερινῶν σφραγίδων ἀποτελούμενα ἐκ κυκλικῆς βάσεως, ἐν ᾗ εἶναι λελαξευμένη ἡ παράστασις καὶ στελέχους ἄνω ῥαβδωτοῦ πλαστικῶς κεκοσμημένου. Αἱ ἐπ' αὐτῶν παραστάσεις εἶναι διακοσμητικαὶ ἢ ἰδεογραφικὰ σύμβολα. Τὰ σφραγίδια ταῦτα ὁ κ. Evans εὗρεν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης Σητείαν, Ἱεράπετρον καὶ Μεραμπέλλον, καὶ μολονότι φαίνονται τόσον νεωτεριστικαὶ τὰς σχετίζει πρὸς ὁμοίας ἐξ αἱματίτου σφραγῖδας Χετταϊκοῦ καὶ Συριακοῦ τύπου καὶ κατατάσσει μὲν αὐτὰς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ὀψίμου Μινωϊκῆς ἐποχῆς, ὅτε ἤρξατο ἡ κατεργασία τῶν σκληρῶν λίθων, ἀλλὰ παρατηρεῖ ταὐτοχρόνως ὅτι αἱ ἐπ' αὐτῶν παραστάσεις ἀναμιμνήσκουσι παλαιοτέρας ἐποχῆς τύπους.

Πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Evans περιγραφέντων τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ἀπέκτησεν ἐξ ἀγορᾶς καὶ τὰ ἑξῆς τρία ὅμοια σφραγίδια.

43 (106). Μικρὸν κομψὸν σφραγίδιον ἐκ σαρδίου ἐρυθροῦ φέροντος καὶ φλέβας τινὰς λευκάς. Ἡ βάσις αὐτοῦ δὲν εἶναι κυκλικὴ ἀλλὰ σχεδὸν τριγωνικὴ μὲ ἀποστρογγυλουμένας τὰς γωνίας, τὸ δὲ ῥαβδωτὸν στέλεχος κοσμεῖται πλαστικῶς δι' αὐλάκων καὶ γλυφῶν ὅπως τὰ παρὰ τῷ Evans [2] εἰκ. 11, 16 καὶ ἀπολήγει ἄνω εἰς μικρὸν δακτύλιον πρὸς ἐξάρτησιν. Ἡ παράστασις εἶναι κόσμημα τριγωνικόν, οὗ αἱ γωνίαι ἀναπτύσσονται εἰς σπείρας, ἔχει δὲ στιγμὴν εἰς τὸ κέντρον καὶ τρεῖς ἄλλας εἰς τὰ μεταξὺ τῶν σπειρῶν διαστήματα.

44 (144). Μικρὰ κομψὴ σφραγὶς ἐκ χαλκηδονίου γαλακτόχρου κυανίζοντος. Τὸ σχῆμα εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ προηγουμένου ἀλλ' οὐχὶ τόσον λαγαρὸν καὶ ἡ βάσις εἶναι κυκλικὴ καὶ οὐχὶ τρίλοβος. Ἡ παράστασις εἶναι ὁμοία τῇ τοῦ προη-

[1] A. Evans Further discoveries σ. 342-346.
[2] Evans Furth. discover. σ. 342.

γουμένου εἶναι δηλ. τρίγωνον, οὗ αἱ τρεῖς κορυφαὶ κάμπτονται εἰς ἕλικα. Κατὰ τὸ μέσον ἑκάστης πλευρᾶς τοῦ τριγώνου ὑπάρχει πέριξ ἄνθος, ἔξω δὲ ἑκάστης ἕλικος τοξοειδὴς διακοσμητικὴ γραμμή. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τριγώνου εἶναι πεπληρωμένον διὰ δικτυωτῆς διακοσμήσεως. Τό τε σχῆμα καὶ ἡ παράστασις εἶναι πρότυπον κομψότητος καὶ λεπτοτάτης ἐργασίας. Φαιστός (;)

45 (619). Σφραγίδιον ἐξ ἀχάτου βαθέος πρασίνου χρώματος. Τὸ σχῆμα αὐτοῦ τὸ ἴδιον πρὸς τὰ τῶν δύο προηγουμένων. Ἡ βάσις κυκλικὴ οὖσα φέρει παράστασιν ἐσχηματοποιημένης ψυχῆς (;) Κεντρ. ἢ Ανατολ. Κρήτη.

Εἴπομεν ὅτι τὸ σχῆμα τῶν σφραγίδων τῆς Ὀψίμου Μινωϊκῆς ἢ Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς εἶναι συνήθως τὸ φακοειδὲς καὶ τὸ ἀμυγδαλοειδές. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐν Κρήτῃ πλὴν τούτων ἐξηκολούθησεν ἐνίοτε νὰ γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ τριπλεύρου πρισματικοῦ διατηρηθέντος ἐξ ἀρχαιοτέρας κληρονομίας. Τοιοῦτον εἶναι τὸ σχῆμα τῶν δύο ἑπομένων σφραγίδων, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι μὲν τὸ τρίπλευρον τῆς Μεσαίας Μινωϊκῆς ἐποχῆς ἀλλὰ κάπως παρηλλαγμένον ἤτοι μὲ τὰς ἐπιφανείας κυρτὰς καὶ εἰς ὀξὺ ἀποληγούσας. Τὸ ὑλικὸν ἄλλως ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμέναι αἱ δύο αὐταὶ σφραγῖδες καὶ μάλιστα ἡ τεχνοτροπία τῶν ἐπ' αὐτῶν παραστάσεων πείθουσιν ὅτι πρέπει νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν Μεσαίαν Μινωϊκήν.

46α, β, γ (123). Τρίπλευρος ἐπιμήκης σφραγὶς ἐκ σαρδώνυχος πολυχρώμου. Αἱ πλευραὶ κυρταὶ καὶ εἰς ὀξὺ ἀπολήγουσαι. Εἰς τὴν α΄ πλευρὰν φέρει ἰχθὺν πτερωτὸν νηχόμενον, τὸ κοινὸν ἐν Κρήτῃ καὶ σήμερον ἁλιευόμενον χελιδονόψαρον, τὸ ὁποῖον τόσον συχνὰ ἀπαντᾷ ἀπεικονιζόμενον ἐν τῇ Μυκηναϊκῇ τέχνῃ [1]. Εἰς τὴν β΄ πλευρὰν φέρει σκορπίον ἢ καραβίδα θαλασσίαν καὶ εἰς τὴν γ΄ ἰχθὺν τόσον ἐσχηματοποιημένον, ὥστε δὲν φαίνεται ἡ κεφαλὴ οὐδὲ ἡ οὐρά, ἑκατέρωθεν δὲ τούτου ὑπάρχει θαλάσσιος ἀστήρ.

47α, β, γ (130). Τρίπλευρος σφραγὶς ἐκ λίθου σαρδίου ἔχοντος μελαίνας κηλῖδας ἀποκεκρουσμένη κατὰ τὸ ἓν ἄκρον. Καὶ αὕτη ἀπολήγει ἑκατέρωθεν εἰς ὀξὺ καὶ ἔχει ἐπιφανείας κυρτάς. Εἰς τὴν α΄ πλευρὰν ὑπάρχει θυροειδὴς παράστασις ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων παραλλήλων δοκῶν καὶ δύο ἐγκαρσίων· ἄνω τοῦ θυροειδοῦς συμβόλου φέρει τρίγωνον δικτυωτὸν καὶ ἑκατέρωθεν διακοσμητικὰς γραμμὰς γωνιωδῶς τεταγμένας, δεξιὰ ὑπάρχει καὶ διακοσμητικὸς κύκλος. Ἡ β΄ πλευρὰ ἔχει πρόχουν λίαν ἐσχηματοποιημένην, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ μικρᾶς σφαιρικῆς κοιλίας καὶ τεραστίως μακρῶν λαιμοῦ καὶ λαβῆς, ἔμπροσθεν τῆς πρόχου ὑπάρχει κλάδος δένδρου. Εἰς τὴν γ΄ πλευρὰν εὕρηται ἀμφορεὺς ὁμοίως ἐσχηματοποιημένος ἔχων μικρὰν σφαιρικὴν κοιλίαν, λαβὰς δὲ καὶ λαιμὸν δυσαναλόγως μεγάλα. Ἠγοράσθη ἀπὸ χωρίον Γεράκι Πεδιάδος.

48 (16). Λίθος Μυκηναϊκὴ ἐκ βαθυπρασίνου στεατίτου ἔχουσα σχῆμα τετραγώνου ὀρθογωνίου μὲ κυρτὰς τὰς δύο ἐπιφανείας (πεπιεσμένος κύλινδρος) ὁμοιάζουσα κατὰ τοῦτο πρὸς τὰ χρυσᾶ ἐκ Μυκηνῶν πρίσματα [1]. Παράστασις· αἴγαγρος βαδίζων πρὸς ἀριστερὰν μὲ ἠνωρθωμένην τὴν κεφαλήν· ἄνω τῶν νώτων φαίνεται κόσμημα ἢ ἀντικείμενον παραπληρωματικὸν δυσδιόριστον. Ἡ ἐπιφάνεια ὀλίγον τι βεβλαμμένη, ἡ ἐργασία ἀβαθὴς ἀλλ' ἐπιμελὴς ἰδίᾳ κατὰ τὴν κεφαλὴν τὸν λαιμὸν καὶ τὸ περίγραμμα. Εὑρέθη εἰς τὸ χωρίον Ἀστρίτσι Πεδιάδος.

49 (17). Ἀμυγδαλοειδὴς Μυκην. λίθος ἐκ μέλανος πρασινίζοντος στεατίτου. Φέρει 7 συστήματα διπλῶν συγκεντρικῶν κύκλων οὐχὶ πανταχοῦ πλήρων. Ἡ ἐργασία τροχάδην πεποιημένη. Ἀνατολ. ἢ Κεντρικὴ Κρήτη.

50 (18). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐπιμήκης Μυκην. λίθος ἐξ αἱματίτου. Ἡ ὄπισθεν ἐπιφάνεια διαιρεῖται πλαστικῶς εἰς τρεῖς ἐπιμήκεις ἐπιφανείας κατ' απομίμησιν πυρῆνος καρποῦ. Παράστασις· Λέων ὁρμῶν πρὸς δεξιὰ ἔχων τὴν οὐρὰν ἀνωρθωμένην καὶ στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἄνω τῶν νώτων αὐτοῦ ὡσεὶ πτηνὸν ἐσχηματοποιημένον ἢ ἄνθος τριπέταλον. Ἐργασία ἐπιμελὴς καὶ κατὰ φύσιν, ὅπως εἴθισται ἐν γένει εἰς τὰς ἐκ τοῦ σκλη-

[1] Excavations at Phylacopi σ. 70-72 πιν. III. καὶ σ. 123 πιν. XXII. The Palace of Cnossos in Brit. Sch. Annual IX σ. 69 εἰκ. 46. A. Mosso Excursioni nel Meditarraneo σ. 201-203 εἰκ. 109. 111.

[1] Perrot Hist. de l'art. VI. σ. 840 εἰκ. 422. 423. 424. Schuchard Schliemann's Ausgrab. σ. 238 εἰκ. 200-202.

ροῦ αἱματίτου σφραγῖδας. Κεντρ. ἢ Ἀνατ. Κρήτη.

51 (19). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐξ ἰάσπιδος πρασίνου. Παράστασις· σηπία μὲ ἐσχηματοποιημένους τοὺς πλοκάμους. Ἐργασία τροχάδην. Κεντρικ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

52 (20). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐπιμήκης ἐξ αἱματίτου· ἡ ὄπισθεν πλευρὰ διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἐπιφανείας (ὅπως ἡ ὑπ' ἀριθ. 50). Παρ. Λέων καθήμενος καὶ βλέπων πρὸς ἀριστερά· ὄπισθεν ἐκφύεται ὑπερέχον τῆς ῥάχεώς του ὡσεὶ φοῖνιξ ἄγριος. Ἡ ἐργασία κατὰ φύσιν καὶ ἐπιμελὴς πλὴν ἴσως τῆς κεφαλῆς. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη.

53 (21). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ἀμεθύστου. Ἡ μία τῶν τριῶν ἐπιφανειῶν ἥτις εἶναι πλατυτέρα καὶ κυρτὴ φέρει καὶ τὴν παράστασιν, ἐν ᾧ αἱ δύο ἄλλαι εἶναι στενώτεραι καὶ δὲν φέρουσι παραστάσεις, ἀλλὰ κοσμοῦνται μόνον ὑπὸ περιγράμματος ἐκ δύο παραλλήλων γραμμῶν πληρουμένων διὰ μικρῶν ἐγκαρσίων γραμμῶν. Παράστασις· αἴγαγρος βαδίζων πρὸς ἀριστερὰ μεταξὺ θάμνων ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν καὶ κάτω· ὑπὲρ τὴν ῥάχιν ἀντικείμενον ῥαβδοειδὲς ἐκ κόμβων. Ἐργασία ἄτεχνος ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν ἐπὶ στεατίτου ἐπιπολαίαν ἐργασίαν τῶν τελευταίων Μυκην. χρόνων. Ἠγοράσθη ἐκ Φαιστοῦ.

54 (22). Μικρὰ ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ σαρδώνυχος· ἡ ὄπισθεν ἐπιφάνεια διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἐπιφανείας στενοτέρας (πρβ. 50, 52). Παράστασις· δύο κοσμήματα ὡσεὶ φυτόσχημα. Φαιστός.

55 (23). Ἀμυγδαλοειδὴς Μυκην. λίθος ἐξ ἰάσπιδος λευκοῦ μὲ φλέβας κεραμόχρους. Παραστ. ἓξ μῆναι κατὰ ζεύγη τεταγμέναι μεταξὺ γραμμικῆς καὶ δικτυωτῆς διακοσμήσεως. Ἓν μέρος εἶναι ἀποκεκρουσμένον. Κεντρικ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

56 (26). Μικρὰ Μυκην. λίθος ἐκ σαρδίου. Ἔχει σχῆμα πλησιάζον πρὸς φακὸν κυρτεπίπεδον τὸ ὁποῖον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ προτελευταία βαθμὶς τῆς ἐξελίξεως καὶ μεταβάσεως ἐκ τοῦ τριπλεύρου εἰς τὸ φακοειδές, διότι ἡ ὄπισθεν κυρτὴ ἐπιφάνεια παρουσιάζει δύο ἐλαφρῶς ἀποκλινούσας πλευράς. Παράστασις· Λέων σπαράσσων αἴγαγρον, ὃν ἔχει καταρρίψει καὶ δάκνει εἰς τὴν ῥάχιν. Ἡ ἐργασία ἄκαμπτος καὶ σκληρά, φαίνονται δὲ καὶ καταφανῆ εἰς τὰς πολυαρίθμους σφαιρικὰς στιγμὰς τὰ ἴχνη τοῦ τερέτρου. Λύκτος.

57 (27). Φακοειδὴς ἐκ μέλανος πρασινίζοντος στεατίτου· ἡ φέρουσα τὴν παράστασιν ἐπιφάνεια εἶναι βεβλαμμένη. Παράστασις· Λέων πρὸς δεξιά· ὑπὲρ τὴν ῥάχιν αὐτοῦ φοινικοειδὲς φυτόν· ἔμπροσθεν ἀπὸ δισκοειδοῦς ἀντικειμένου κρέμαται ὡσεὶ κλάδος δένδρου καταλήγων εἰς δισχιδὲς ἄνθος. Ἐργασία χονδροειδὴς τῶν τελευταίων Μυκην. χρόνων. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

58 (28). Φακοειδὴς ἐκ βαθυπρασίνου στεατίτου μὲ λευκὰ στίγματα. Παραστ. αἴγαγρος τρέχουσα πρὸς ἀριστερά· ἐργασία κατὰ φύσιν ἀλλὰ σκληρά. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

59 (29). Φακοειδὴς ἐκ πρασινωποῦ στεατίτου. Παράστασις· αἴγαγρος πρὸς ἀριστερά, ἔμπροσθεν δένδρον καὶ ὑπὲρ τὴν ῥάχιν κλάδος ἢ θάμνος. Ἐργασία βάναυσος. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

60 (32). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου μέλανος. Παράστασις· αἴγαγρος τρέχουσα πρὸς ἀριστερὰ μὲ ὑψωμένην τὴν κεφαλήν. Περίγραμμα ἐπιτυχὲς ἀλλ' ἐργασία μετρία τῶν χρόνων τῆς παρακμῆς. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

61 (33). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ μέλανος πυριτικοῦ λίθου μὲ στίγματα λευκά. Παρίσταται σκηνὴ ταυροκαθαψίων. Ἀνὴρ Μυκηναῖος δράττεται τῶν κεράτων βοὸς ὀκλάζοντος. Ὁμοία παράστασις εὕρηται εἰς φακοειδῆ Μυκηναϊκὴν λίθον εὑρεθεῖσαν ὑπὸ Bosanquet εἰς Πραισόν [1]. Ἡ ἐργασία οὐχὶ καλὴ μάλιστα ἡ ἀπεικόνισις τοῦ βοὸς ἐντελῶς ἀνεπιτυχής. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

62 (34) Φακοειδὴς ἐκ βαθυπρασίνου στεατίτου. Παράστασις· βοῦς τρέχων μανιωδῶς πρὸς δεξιὰ μὲ ὑψωμένην τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν οὐράν. Πιθανῶς ταῦρος ἐκ σκηνῆς ταυροκαθαψίων εἰλημμένος, ὅπως εἰς τὸ χρυσοῦν κύπελλον τοῦ Βαφειοῦ καὶ εἰς τὸ μέγα ἐξ Ἁγίας Τριάδος ῥυτὸν [2] καὶ εἰς τὴν περίφημον τῆς Κνωσοῦ τοιχογραφίαν τῶν ταυροκαθαψίων [3]. Ἐργασία κατὰ φύσιν καὶ ἐπιτυχής. Κεντ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

63 (35). Φακοειδὴς κυρτεπίπεδος ἐκ βαθυπρασίνου στεατίτου. Παράστασις· βοῦς τρέχων πρὸς ἀριστερὰν στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω

[1] Britis. Sch. Annual VIII σ. 252 εἰκ. 25. A. Mosso Escursioui nel Maditerranee σ. 182 εἰκ. 94. 93, 91.

[2] A. Mosso αὐτ. σ. 177 εἰκ. 89, 90.

[3] Εἶναι ἀδημοσίευτος.

κατὰ τρόπον ἐστρεβλωμένον καὶ οὐχὶ φυσικόν. Ἐργασία μετρία ἐσχηματοποιημένη. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

64 (36). Φακοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Παράστασις βοῦς πρὸς ἀριστερὰν μὲ οὐρὰν ὑπερφυσικῶς μακρὰν καὶ ὑψωμένην. Ἐργασία βάναυσος καὶ ἄτεχνος· λείπει ὁ ἕτερος τῶν ὀπισθίων ποδῶν. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

65 (38). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου μέλανος πρασινίζοντος. Παράστασις· πτηνὸν πετόμενον πρὸς ἀριστερὰ μὲ τὴν μίαν πτέρυγα ἄνω καὶ τὴν ἄλλην κάτω· ὑποκάτω τοῦ πτηνοῦ διάφοροι γραμμαὶ θλώμεναι καὶ διασταυρούμεναι πρὸς δήλωσιν πιθανῶς δασώδους ἐδάφους. Ἡ παράστασις εἶναι ἐπιπολαίως λαξευμένη ἀλλὰ πραγματιστική. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

66 (39). Μικρὰ φακοειδὴς ἐξ αἱματίτου. Παρ. χὴν τρέχων πρὸς ἀριστερὰ μὲ ὑψωμένας τὰς πτέρυγας ἐν μέσῳ ὑδατιαίων φυτῶν[1]. Ἐργασία κατὰ φύσιν λαμπρά. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

67 (40). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ πρασινωποῦ στεατίτου. Παραστ. κόσμημα σταυροειδὲς ἐκ τεσσάρων δεσμῶν ἀκτίνων ἀποτελεσθέν. Ἐργασία βάναυσος. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

68 (41). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ στεατίτου βαθυπρασίνου. Παράστ. Πτηνὸν πετόμενον μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας. Ἐργασία ἄτεχνος καὶ ἐσχηματοποιημένη. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

69 (54). Μικρὰ ἀμυγδαλοειδὴς ἢ μᾶλλον πυρηνοειδὴς (ἡ ὄπισθεν πλευρὰ διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἐπιφανείας) ἐξ αἱματίτου. Παράστ. Αἴγαγρος πρὸς ἀριστερὰ ἐσχηματοποιημένη· ἄνω τῆς ῥάχεως φαίνεται γραμμὴ ὡσεὶ σχοινίον. Κνωσός.

70 (56). Φακοειδὴς ἐκ πρασινωποῦ στεατίτου· αἱ ἐπιφάνειαι εἶναι σχεδὸν ἐπίπεδοι ὥστε καταντᾷ δισκοειδής. Παραστ. Δένδρον ξηρὸν καὶ περὶ αὐτὸ κλαδίσκοι· εἰς τὸ πεδίον ἀριστερὰ μικρὸς ἀστὴρ καὶ δεξιὰ πεντάγωνον σχῆμα (πεντάλφα). Κνωσός.

71 (57). Φακοειδὴς ἐκ μελανοπρασίνου στεατίτου. Παραστ. Ἀετὸς πετόμενος ὁρμητικῶς ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἵνα ἐπιτεθῇ κατὰ λαγωοῦ φεύγοντος. Ἐργασία ἐπιπολαία ἀλλὰ πραγματιστική. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη.

72 (59). Φακοειδὴς ἐκ βαθυπρασίνου στεατίτου. Παράστ. Βοῦς τρέχων πρὸς ἀριστερὰ μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὄπισθεν ἐν θέσει μᾶλλον στρεβλῇ. Τέχνη μετρία. Κνωσός.

73 (60). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ σκληροῦ πυριτικοῦ κυανωποῦ λίθου. Λείπει τὸ ἓν τρίτον περίπου. Παράστ. Δύο ἰχθύες βαθέως γεγλυμμένοι παράλληλοι. Τὸ μεταξὺ πεδίον κοσμεῖται ὑπὸ γραμμικῆς διακοσμήσεως. Φαιστός.

74 (63). Φακοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Παράστασις· ἀπὸ βάσεως ὁριζοντίου (τὸ ἔδαφος;) ἐκφύεται ὡσεὶ δέσμη σχοίνων, ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας ζεῦγος κύκλων μικρῶν μὲ στιγμὴν εἰς τὸ κέντρον. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

75 (65). Φακοειδὴς Μυκηναϊκὴ λίθος ἐκ μέλανος στεατίτου. Παράστασις· Γὺψ πτερωτὸς ὁρμῶν πρὸς ἀριστερὰ μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας· εἰς τὴν κεφαλὴν φέρει ἀνεμούμενον τὸν κοσμητικὸν θύσανον. Ἐργασία ἐπιτυχής. Κεντρ. ἢ Ἀνατ. Κρήτη.

76 (66). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ πρασινωποῦ στεατίτου. Παράστ. Βοῦς στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ λειχόμενος. Ἐργασία τροχάδην πεποιημένη. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

77 (67). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ βαθυπρασίνου σκληροῦ πυριτικοῦ λίθου. Παράστ. Πρόχους ἐν τῷ μέσῳ, ἧς ἡ γάστρα εἶναι σφαιρική, ὁ λαιμός, ἡ λαβὴ καὶ ἡ προχοὴ ὑπερμεγέθη· ἑκατέρωθεν τῆς πρόχου λοξὴ ῥάβδος. Σητεία.

78 (72). Φακοειδὴς ἐκ βαθυπρασίνου στεατίτου. Παράστ. Δύο βόες κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν καὶ ἀντίνωτοι· ἐργασία οὐχὶ καλή· εἰς τὸ πεδίον μεταξὺ τῶν βοῶν τέσσαρες στιγμαί. Σπήλαιον Ψυχροῦ (Δικταῖον ἄντρον).

79 (73). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ πρασίνου σκληροῦ πυριτικοῦ λίθου. Παράστασις· Καρκῖνος (;) ἐσχηματοποιημένος. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

80 (74). Μυκην. λίθος τετράγωνος μὲ κυρτὰς τὰς ἐπιφανείας (πεπιεσμένος κύλινδρος) ἐκ πρασίνου σκληροῦ λίθου. Παράστ. Ἀντικείμενον ῥαβδωτόν, ἐξ οὗ ἐκφύονται ὡσεὶ ἱστοί, ἐν οἷς εἶναι συμπεπλεγμέναι μῆναι· ἄλλαι μῆναι κάτω. Ἴσως εἶναι ἐκφύλισις παραστάσεως πλοίου, ἧς μὲ τὸν καιρὸν ἀπώλετο ἡ πρώτη σημασία. Φαιστός.

81 (75). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ φυσικοῦ κρυστάλλου. Παράστασις Σηπία ἐσχηματοποιημένη. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

[1] Πρβ. Perrot Hist. de l'art. VI. σ. 845 εἰκ. 428. 18.

82 (76). Μικρὰ φακοειδὴς ἐξ ἀχάτου ἢ ἀμεθύστου κεκαυμένου (φαιόχρου). Παράστ. Πτηνὸν πετόμενον ἐκ γεωμετρικῶν γραμμῶν ἀποτελεσθὲν καὶ κατάκοσμον ἄλλαις γραμμαῖς. Ῥέθυμνον.

83 (78). Φακοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Παράστασις· Αἴγαγρος καθημένη στρέφουσα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω· ἕνεκα φθορᾶς τῆς λίθου ὑπαρχούσης κατὰ τὴν χάραξιν, ὁ τεχνίτης ἐλάξευσε τὴν κεφαλὴν τῆς αἰγάγρου πολὺ ὄπισθεν καὶ οὐχὶ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὸ σῶμα. Κεντρ. ἢ Ἀνατ. Κρήτη.

84 (83). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ πρασίνου σκληροῦ λίθου. Παράστ. Σηπία ἐσχηματοποιημένη καὶ ἑκατέρωθεν κλαδίσκοι. Κνωσός.

82 (85). Μεγάλη ἀμυγδαλοειδὴς Μυκηναϊκὴ λίθος ἐξ αἱματίτου· ἡ ὀπισθία ἐπιφάνεια διαιρεῖται εἰς τρεῖς κατὰ μῆκος στενὰς χώρας, ὧν ἡ μὲν μεσαία ἀνάγλυφος, αἱ δὲ δύο ἄλλαι κοῖλαι. Παράστασις· Ἀνὴρ ὄρθιος βαίνων ἀριστερὰ ἀλλὰ βλέπων δεξιὰ φορῶν ποδήρη ἐσθῆτα κοσμουμένην ὑπὸ ᾤας καὶ στολίδων ἔχων περιδραχιόνιον καὶ κρατῶν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου πέλεκυν μονόστομον μηνοειδῆ. Πιθανώτατα εἰκονίζεται θεὸς ἢ ἱερεύς, ὡς ἄλλως φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐπισήμου ἱερατικῆς ἐσθῆτος, φέρων τὸν βουπλῆγα πέλεκυν. Τὸ σχῆμα τοῦ πελέκεως εἶναι ὅπως τὸ τοῦ εὑρεθέντος ἐν Βαφειῷ ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα [1]. Ἡ αὐτὴ παράστασις ἀνδρὸς φέροντος τὸν αὐτὸν πέλεκυν ὑπάρχει καὶ εἰς ἄλλην ἀμυγδαλοειδῆ λίθον ἐκ σαρδώνυχος ἐκ Βαφειοῦ [2]. Ἐργασία ἐξαίρετος τῆς ἀκμῆς τῆς Μυκην. τέχνης. Βάθεια Πεδιάδος (παρὰ τὴν Ἀνώπολιν).

86 (86). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου βαθυπρασίνου. Παραστ. Γυνὴ Μυκηναία ὀρθία φέρουσα τὴν συνήθη στολιδωτὴν βαρεῖαν κωδωνοειδῆ ἐσθῆτα. Φέρει ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας πρὸς τὴν ὀσφύν. Ἡ κεφαλὴ αὐτῆς ἥτις φαίνεται μᾶλλον πτηνόμορφος περιθέεται ὑπὸ κύκλου κοκκιδωτοῦ. Ἑκατέρωθεν τῆς γυναικὸς κατὰ τὸ μέσον μέγας πολυάκτινος ἀστήρ. Πιθανώτατα εἶναι θρησκευτικὴ παράστασις (θεά, ἢ ἱέρεια). Ἠγοράσθη ἀπὸ χωρίον Κάλυβον Μυλοποτάμου.

[1] Τσούντα Μυκῆναι σελ. 88 πιν. 7. 8. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1889 σελ. 155 πιν. 8. 1.

[2] Perrot Hist. de l'art. VI, σ. 847 εἰκ. 431. 4 Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1889 πίν. X 26.

87 (87). Φακοειδὴς ἐκ σαρδίου ἠλεκτρόχρου. Παράστ. Μεγάλη πρόχους ἔχουσα στενὴν κυλινδρικὴν βάσιν, σφαιρικὴν γάστραν, λαιμὸν ὑψηλόν, λαβὴν τοξοειδῆ μεγάλην καὶ εὐρεῖαν ῥαμφωτὴν προχοήν. Ἑκατέρωθεν φαίνονται κλαδοειδεῖς διακοσμήσεις. Ἀνατολ. ἢ Κεντρικὴ Κρήτη.

88 (94). Φακοειδὴς ἐξ ἰάσπιδος βαθυπρασίνου μὲ κηλῖδας ἀνοικτοῦ πρασίνου χρώματος. Παράστασις. Βοῦς πρὸς δεξιὰ κλίνων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω ἐν στάσει στρεβλῇ καὶ παρὰ φύσιν· κατὰ τὰ ἄλλα ἡ ἐργασία καλή. Κεντρικὴ Κρήτη (Μάλλια;).

89 (98). Φακοειδὴς ἐξ αἱματίτου. Παράστασις· Λέαινα (μὲ χαίτην ἄρρενος) θηλάζουσα σκύμνον πρὸς τὸν ὁποῖον κύπτει ἀλλ' ἐν θέσει στρεβλῇ. Ἐργασία κατὰ τὰ ἄλλα ἐξαίρετος καὶ λεπτοτάτη. Ὡς παραπληρωματικὰ κοσμήματα εἰκονίζονται, ἄνω μὲν ὄστρεον δίθυρον ἀνεῳγμένον, ἔμπροσθεν δὲ κάτω κεφαλὴ αἰγάγρου. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη.

90 (99). Φακοειδὴς ἐκ πρασινωποῦ στεατίτου. Ἰχθύες (;) ἐσχηματοποιημένοι καὶ κλαδοειδῆ ἀντικείμενα. Ἐργασία βάναυσος. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ· Κρήτη.

91 (100). Φακοειδὴς ἐκ πρασινωποῦ στεατίτου. Παράστασις ἰχθύος ἢ πτηνοῦ λίαν ἐσχηματοποιημένη καὶ ἐκφυλισμένη. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

92 (101). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Παράστ. ῥόδαξ ἀποτελούμενος ἐκ κέντρου σφαιρικοῦ καὶ ἀκτίνων περιστρεφομένων καὶ ἀποληγουσῶν εἰς σφαιρικὰ ἄκρα (ὁμοία πρὸς τὸν ἀριθ. 137). Κεντρ. ἢ Ἀνατ. Κρήτη.

93 (102). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ σαρδίου. Παράστασις· αἴγαγρος καθημένη πρὸς ἀριστερὰ λίαν ἐσχηματοποιημένη. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

94 (103). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ σαρδίου. Παράστασις· Δελφὶν πρὸς ἀριστερὰ καὶ κάτωθι θαλάσσιος ἐχῖνος. Ἐργασία τροχάδην. Κεντρ. ἢ Ἀνατ, Κρήτη.

95 (107). Μικρὰ ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ σαρδίου. Παράστ. Ἄνθος ἐσχηματοποιημένον καὶ ὑπὲρ αὐτὸ ἀστὴρ μὲ πολλὰς λεπτὰς ἀκτῖνας· ἑκατέρωθεν λεπτοὶ κλαδίσκοι. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

96 (108). Τρίπλευρος σφραγὶς ἐκ σαρδίου λίθου. Ἡ μία πλευρὰ μεγαλυτέρα καὶ κυρτή, αἱ δύο

ἄλλαι στεναὶ καὶ κοῖλαι. Καὶ αἱ τρεῖς φέρουσι γραμμικὰ κοσμήματα. Ἀπεικονίζεται μόνον ἡ παράστασις τῆς μεγαλυτέρας πλευρᾶς. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

97 (109). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Παράστ. Δύο νῆσσαι ἢ χῆνες πρὸς δεξιὰ μεταξὺ ὑδροχαρῶν παπυροειδῶν φυτῶν. Τέχνη τροχάδην καὶ μᾶλλον ἐσχηματοποιημένη. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

98 (124). Φακοειδὴς Μυκηναϊκὴ λίθος ἐξ αἱματίτου χαλυβόχρου ἀσυνήθους μεγέθους. Λέαινα (μὲ χαίτην) σπαράσσουσα βοῦν ὃν δάκνει κατὰ τὴν ῥάχιν. Ὁ βοῦς ὑψοῖ τὴν κεφαλὴν μυκώμενος, ἀλλ' ἐν θέσει στρεβλῇ. Ἐργασία μετρία καὶ ἐσχηματοποιημένη τῆς τελευταίας Μυκην. ἐποχῆς. Εὑρέθη ὑπὸ χωρικοῦ ἐν Κνωσῷ εἰς τὸν πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνακτόρου λόφον (Μοναστηρικὸν μετόχι) κατὰ τὸ 1902.

99 (125). Παχεῖα φακοειδὴς Μυκην. λίθος ἐκ χαλκηδονίου κυανωποῦ. Παράστ. Λέων πρὸς δεξιὰν στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄπισθεν καὶ ἀνοίγων ὑπερμέτρως τὸ στόμα. Ἐργασία ἀγροῖκος καὶ ἐσχηματοποιημένη. Χωρίον Λατσίδα Μεραμπέλλου.

100 (126). Φακοειδὴς ἐξ ἰάσπιδος μέλανος μὲ κηλῖδας πρασίνας. Παράστασις: Ἑκατέρωθεν Μυκην. κίονος ἐν στάσει οἰκοσήμου (Wappenartig) λέων στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω δεδεμένος εἰς τὸν κίονα ἀπὸ τον λαιμόν. Κάτωθι τῆς κεφαλῆς ἑκατέρου λέοντος διπλοῦν ἀνεωγμένον κοσμηματικὸν ὄστρεον. Τὰ ἴχνη τοῦ τρυπάνου καταφανῆ. Ἐργασία ἐπιτυχὴς καὶ φυσική. Ζῷα τοποθετημένα ἐν σχήματι οἰκοσήμου (héraldiquement) ἑκατέρωθεν κίονος εἶναι παράστασις συνήθης εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν τέχνην [1].

101 (127). Φακοειδὴς ἐκ χαλκηδονίου. Παράστασις: Γὺψ πτερωτὸς ὁρμῶν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ὑψῶν τὴν ὀξεῖαν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἄνω καὶ τὰς πτέρυγας ἔχων τεταμένας ἄνω. Ἐργασία καλὴ ἀλλὰ μὲ σχηματοποίησίν τινα. Κατὰ τὴν βάσιν τῆς πτέρυγος τρεῖς μικροὶ διακοσμητικοὶ κύκλοι. Χωρίον Ἀβδοῦ Πεδιάδος.

[1] Πρβ. Τὸ ἀνάγλυφον τῆς πύλης τῶν λεόντων ἐν Μυκήναις, τὴν κατωτέρω σφραγῖδα ὑπ' ἀριθ. 117 καὶ Perrot Hist. de l'art VI, εἰκ. 428.22.

102 (128). Φακοειδὴς ἐκ βαθέος τεφρόχρου στεατίτου. Παράστ. Αἴγαγρος τρέχουσα πρὸς δεξιά. Ἐργασία τροχάδην ἀλλ' ἀκριβὴς καὶ ζωηρά. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

103 (131). Μεγάλη φακοειδὴς ἐξ ἰάσπιδος μέλανος μὲ κηλῖδας πρασίνας. Παράστ. Δύο βόες καθήμενοι κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν καὶ τοποθετημένοι ἀντιποδικῶς, μεταξὺ τούτων τὸ γνωστὸν Κρητικὸν σύμβολον τοῦ γραμμικοῦ συστήματος τὸ ἔχον σχῆμα κεφαλαίου Η μὲ στειλεὸν κάτω κάθετον εἰς τὴν μεσαίαν κεραίαν [1]. Ἐργασία ἐσχηματοποιημένη· καταφανῆ τὰ ἴχνη τῶν ἐργαλείων τοῦ λιθογλύφου. Σητεία.

Πίν. 8 104 (134). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ στεατίτου φαιοῦ χρώματος. Παράστ. Πτηνὸν πρὸς δεξιὰ καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ κλαδίσκος, κάτωθι δὲ παράλληλοι γραμμαί. Ἐργασία ἐσχηματοποιημένη Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

105 (135). Φακοειδὴς ἐξ ἐρυθροῦ τιτανολίθου. Παράστ. τευθίς· ἐργασία οὐχὶ καλή. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

106 (136). Τετράγωνος ὀρθογώνιος Μυκην. λίθος μὲ κυρτὰς τὰς δύο ἐπιφανείας (πεπιεσμένος κύλινδρος). Παράστ. Δύο χῆνες βαίνοντες πρὸς δεξιά· ἐν τῷ πεδίῳ πρὸ τοῦ λαιμοῦ ἑκατέρου ἀντικείμενόν τι ὡσεὶ μικρὸν πτηνὸν ἢ μᾶλλον ἄνθος παπύρου [2]. Κνωσός.

107 (137). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ χαλκηδονίου λίθου. Τὸ μέσον πλατύνεται παρὰ τὸ σύνηθες τὰ δὲ ἄκρα ὀξύνονται. Παράστ Δύο πτηνὰ καθήμενα ἑκάτερον ἐπὶ κλαδίου καὶ ἀντιμέτωπα. Ἐργασία λίαν ἐσχηματοποιημένη ἀποτελεσθεῖσα ἐκ γραμμῶν· τοῦ ἑνὸς δὲν κατεσκευάσθη ἡ κεφαλή.

108 (138). Φακοειδὴς ἐκ μελανοπρασίνου στεατίτου. Παράστ. Αἴγαγρος τρέχων πρὸς ἀριστερά. Ἐργασία καλή. Τύλισος.

109α, β (140). Φακοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Φέρει παραστάσεις παρὰ τὴν συνήθειαν καὶ εἰς τὰς δύο ἐπιφανείας. Εἰς τὴν α΄ πλευρὰν εἰκονίζεται ἀνὴρ Μυκηναῖος ὄρθιος πρὸς δεξιὰν ἐν βιαίᾳ κινήσει τῶν χειρῶν ὢν ἴσως πυγμάχος ἢ μέλλων νὰ τοξεύσῃ, εἰς τὴν β΄ πλευρὰν ἀμυδρῶς διακρί-

[1] Evans Cret. pictog. σ. 82 εἰκ. 75 σ. 84 πίν. II. 9. Furth. discover. 386.21.

[2] Παράστασις ὁμοία πρὸς τὸν ἀριθ. 97.

νεται θηρίον ἴσως σῦς ἄγριος. Τὸ διπλοῦν τῆς παραστάσεως δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ κατὰ δύο τρόπους ἤτοι παρίσταται ἡ μία πλευρὰ ἐν συνεχείᾳ τῆς ἄλλης καὶ τότε παρίσταται ἀνὴρ θηρεύων κάπρον, ἢ πιθανώτερον ἡ λίθος εἶχε κατ' ἀρχὰς μόνον τὴν παράστασιν τοῦ συός, εἶτα δὲ ἀποτριβείσης ταύτης ἐγένετο δευτέρα χρῆσις τῆς λίθου καὶ τότε ἐχαράχθη εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν ὁ ἀνήρ. Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

110 (142). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Ἔλαφος στικτὴ πρὸς ἀριστερὰν στρέφουσα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ πεπτωκυῖα εἰς τὰ ἐμπρόσθια γόνατα ὡσεὶ τετρωμένη· κατὰ νῶτον φαίνεται ῥαβδοειδὲς ἀντικείμενον ἴσως τὸ τρῶσαν βέλος (παρ. καὶ τὸν ἀριθ. 125). Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη.

111 (143). Φακοειδὴς ἐξ ὑποπρασίνου στεατίτου. Παράστ. Γυνὴ Μυκηναία ὀρθία βλέπουσα πρὸς δεξιά. Ἔχει ὑπερμέτρως λεπτὴν τὴν ὀσφύν, φορεῖ δὲ τὴν βαρεῖαν κωδωνοειδῆ Μυκην. ἐσθῆτα πεποικιλμένην μὲ στολίδας καὶ πτυχίδας (plissés)· Κατὰ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἔχει ἀντικείμενόν τι ὀγκῶδες δυσδιόριστον· ἡ κεφαλὴ αὐτῆς εἶναι μικρὰ καὶ πτηνόμορφος μόλις διακρινομένη. Ἡ παράστασις εἶναι βαθέως λελαξευμένη ἀλλὰ τραχέως. Κνωσός.

112 (146). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ σκληροῦ πρασίνου λίθου. Παρ. Δύο ἀντικείμενα ὡσεὶ ἰχθύες περιβαλλόμενοι δίκην σχοινίων ὑπὸ μηνῶν· τὸ ἐν τῷ μεταξὺ πεδίον κοσμεῖται ὑπὸ λεπτῶν γραμμῶν ἐν εἴδει δικτύου· ἴσως εἶναι ἐκφύλισις τῆς παραστάσεως ἰχθύων ἐν δικτύῳ (πρβ. τοὺς ἀριθ. 73, 134). Λειβάδα Μυλοποτάμου (παρὰ τὴν Ἀξόν).

113 (148). Φακοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Παραστ. Γυνὴ (πιθανώτατα θεὰ) Μυκηναία ὀρθία βλέπουσα πρὸς δεξιά· φέρει τὴν βαρεῖαν ἐσθῆτα κοσμουμένην καθ' ὅλον τὸ μῆκος ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων στολίδων καὶ ἔχει ὀσφὺν λεπτήν, στῆθος πλῆρες ἐκ μεγάλων μαστῶν, περιλαίμιον παχύ· ἡ κεφαλὴ αὐτῆς εἶναι τόσον μικρὰ ὥστε μόλις φαίνεται ὡς μικρὰ ἀπόφυσις (ἴσως ἐπέλιπεν ὁ χῶρος εἰς τὸν τεχνίτην). Ἑκατέρωθεν ταύτης γυνὴ πολὺ μικροτέρων διαστάσεων ὁμοίως ἐνδεδυμένη. Αὗται πιθανῶς εἶναι λατρεύτριαι σεβίζουσαι τὴν θεάν. Φαίνεται ὅτι εἶναι θρησκευτικὴ παράστασις. Χωρίον Μοχὸν Πεδιάδος.

114 (149). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ σαρδίου λίθου ἠλεκτρόχρου. Παραστ. Πλοῖον ἔχον ἐν τῷ μέσῳ ἱστόν, ἐν ᾧ εἶναι προσδεδεμένα ἑκατέρωθεν τρία σχοινία πρὸς τὴν πρῷραν καὶ τὴν πρύμνην· εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἱστοῦ ὑπάρχει κεραία ἐγκαρσία ὑπὲρ τὴν ὁποίαν φαίνεται δικτυωτὸν ἱστίον (;). Τὸ σκάφος διακοσμεῖται ὑπὸ ζητοειδῶν κοσμημάτων (chevrons). Ἐργασία λεπτὴ καὶ ἐπιμελὴς ἀλλὰ μετὰ σχηματοποιήσεώς τινος. Μεραμπέλλον.

115 (150). Φακοειδὴς ἐκ σαρδίου ξανθοῦ Παραστ. Κόσμημα γεωμετρικόν. Μεραμπέλλον.

116 (155). Μεγάλη φακοειδὴς ἐξ ἰάσπιδος μέλανος μὲ μεγάλας πρασίνας κηλῖδας. Ὁ φακὸς εἶναι κυρτεπίπεδος, διότι ἡ μὲν φέρουσα τὴν παράστασιν ἐπιφάνεια εἶναι ἐπίπεδος, ἐνῷ ἡ ἄλλη εἶναι ὑπερμέτρως κυρτή. Παραστ. Ἔλαφος φεύγουσα πρὸς ἀριστερά, κατὰ τῆς ὁποίας ἐπιτίθενται δύο κύνες ἢ λέοντες δάκνοντες αὐτὴν ὁ εἷς κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ ὁ ἄλλος τὴν κοιλίαν. Ἡ στάσις τοῦ ἄνω λέοντος στρεβλή. Ἐργασία ἐπιμελὴς ἀλλά πως ξηρὰ καὶ ἐσχηματοποιημένη, πολλοὶ δὲ λακκίσκοι φαίνονται εἰς τὰς κεφαλάς, τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ἄκρα τῶν ζῴων λείψανα τοῦ τρυπάνου. Ἔμπροσθεν τῆς ἐλάφου κλαδίσκος. Σπήλαιον Ψυχροῦ. Εὑρέθη ὑπὸ τοῦ κ. D. Hogarth κατὰ τὴν ἐκεῖ ἀνασκαφὴν τῷ 1900.

117 (156). Φακοειδὴς ἐξ ἀχάτου. Παραστ. Ἐν τῷ μέσῳ κίων Μυκηναϊκὸς ἔχων διπλοῦν ἐπίκρανον. Ἑκατέρωθεν τοῦ κίονος ἐν σχήματι οἰκοσήμου βοῦς στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄπισθεν. Ἐργασία μετρία. Σπήλαιον Ψυχροῦ· ἀνασκαφὴ D. Hogarth 1900.

118 (157). Φακοειδὴς ἐκ πρασινωποῦ στεατίτου. Παραστ. Κόσμημα ἀποτελούμενον ἐξ ἑνὸς μεγάλου X, οὗ τὰ διάμεσα σημεῖα, ἤτοι ὅλον τὸ πεδίον πληροῦται ὑπὸ γραμμῶν παραλλήλων. Σπήλαιον Ψυχροῦ, ἀνασκαφὴ Hogarth 1900.

119 (158). Μικρὰ φακοειδὴς ἐξ ὄνυχος. Παρ. αἴγαγρος πρὸς ἀριστερὰν στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄπισθεν καὶ κάτω ἐν θέσει στρεβλῇ· κατὰ τὰ ἄλλα ἡ ἐργασία ἐπιμελής. Σπήλαιον Ψυχροῦ· ἀνασκαφὴ Hogarth 1900.

120 (159). Μικρὰ φακοειδὴς ἐξ ὄνυχος· ἡ φέρουσα τὴν παράστασιν ἐπιφάνεια εἶναι ἐπίπεδος, ἡ δὲ ἄλλη πολὺ καμπύλη ἀπολήγουσα εἰς τὸ μέσον

εἰς ὀξύ, ὥστε νὰ ἀποτελεῖται ἓν εἶδος χαμηλοῦ κώνου. Παραστ. Βοῦς πρὸς ἀριστερὰν στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄπισθεν ἀλλὰ μὲ τρόπον στρεβλόν. Σπήλαιον Ψυχροῦ, ἀνασκαφὴ D. Hogarth 1900.

121 (160). Τὸ ἥμισυ λίθου ἐν σχήματι πεπιεσμένου κυλίνδρου ἐκ σαρδίου. Παραστ. Τὸ ἔμπροσθεν ἥμισυ βοὸς τρέχοντος πρὸς δεξιὰ ὑψοῦντος τὴν κεφαλήν, ὡσεὶ ἦτο τετρωμένος καὶ ἐμυκᾶτο. Σπήλαιον Ψυχροῦ· ἀνασκαφὴ Hogarth 1900.

122 (163). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ πρασίνου σκληροῦ λίθου. Παραστ. τευθὶς ἐσχηματοποιημένη καὶ ἑκατέρωθεν αὐτῆς κλαδίσκος. Ῥέθυμνον. Δωρεὰ Τριφύλλη.

123 (193). Φακοειδὴς ἐξ αἱματίτου. Παραστ. δύο ζεύγη πτηνῶν ὑδροβίων χωριζόμενα διὰ γραμμῆς καὶ ἀντιποδικῶς τεταγμένα· τὸ ἔμπροσθεν στρέφει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ὄπισθεν. Πραισός.

124 (224). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ πυριτικοῦ πρασίνου λίθου. Παραστ. Πλοῖον ἔχον ὄπισθεν τὸ πηδάλιον καὶ ἄνω δύο ἱστούς, σχοινία καὶ ἱστία δικτυωτὰ πάντα ἐσχηματοποιημένα (παραβ. 114). Ζάκρος· ἀνασκ. Hogarth 1901.

125 (225). Μικρὰ φακοειδὴς ἐξ ἀμεθύστου. Παραστ. Ἔλαφος στικτὴ φεύγουσα πρὸς δεξιὰ τετρωμένη καὶ ἔχουσα τὴν κεφαλὴν ὑψωμένην ἄνω καὶ ὀπίσω ὡσεὶ μυκωμένη. Κνωσός· τάφοι γεωμετρικοί, ἀνασκαφὴ Hogarth 1900.

126 (226). Φακοειδὴς ἐκ τεφρόχρου στεατίτου. Παραστ. Γυνὴ ὀρθία φέρουσα τὴν Μυκην. κωδωνοειδῆ ἐσθῆτα καὶ ἔχουσα τὰς χεῖρας συμμετρικῶς πρὸς τὰ πλάγια τεταμμένας. Τὰ κενὰ τοῦ πεδίου πληροῦνται ὑπὸ τεσσάρων ἀντικειμένων θυσανοειδῶν. Κνωσός· γεωμετρικοὶ τάφοι, ἀνασκαφὴ Hogarth 1900.

127 (227). Τετράγωνος λίθος (πεπιεσμένος κύλινδρος) ἐκ στεατίτου. Παραστ. Πτηνὸν ὑδρόβιον φεῦγον μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας πρὸς δεξιά· ὄπισθεν αὐτοῦ θάμνος. Ἐργασία τροχάδην. Κνωσός· γεωμετρικοὶ τάφοι, ἀνασκ. Hogarth 1900.

128 (228). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου βεβλαμμένη τὴν ἐπιφάνειαν. Παραστ. Βοῦς τρέχων πρὸς ἀριστερὰ μὲ τὴν κεφαλὴν ἠνωρθωμένην (ὅπως εἰς τὸ ποτήριον Βαφειοῦ καὶ ἀλλαχοῦ). Κνωσός· γεωμ. τάφοι, ἀνασκαφὴ Hogarth 1900.

129 (229). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου μέλανος. Παραστ. Κόσμημα τετράλοβον φυτοειδὲς ἐν σχήματι Μελιταίου σταυροῦ. Κνωσός· γεωμετρ. τάφοι, ἀνασκαφὴ Hogarth 1900.

130 (230). Φακοειδὴς ἐκ φαιόχρου στεατίτου. Παραστ. Κόσμημα τροχοειδὲς ἐκ τεσσάρων χονδρῶν καὶ ἄλλων λεπτοτέρων κεραιῶν καμπτομένων ἐκ τῆς φορᾶς καὶ ἀνοιγομένων κατὰ τὰ ἄκρα εἰς ἄνθος. Γεωμετρ. τάφοι Κνωσοῦ, ἀνασκαφὴ Hogarth 1900.

131 (231). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ φαιοῦ στεατίτου. Παραστ. Πολλοὶ κύκλοι μικροὶ φέροντες ἕκαστος ἀντὶ κέντρου στιγμήν. Κνωσός· γεωμ. τάφοι, ἀνασκαφὴ Hogarth 1900.

132 (232). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Παραστ. Ἔλαφος ἢ αἴγαγρος πρὸς δεξιὰ στρέφουσα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄπισθεν. Γεωμετ. τάφοι Κνωσοῦ· ἀνασκαφὴ Hogarth 1900.

133 (332). Φακοειδὴς ἐξ ὄνυχος. Παρ. Λέων καθήμενος ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν πρὸς ἀριστερὰν καὶ στρέφων τὴν κεφαλὴν ὄπισθεν· ἄνω τῆς ῥάχεως αὐτοῦ προέχει μονόκλωνον φυτὸν παπυροειδές· Ἐργασία ἐπιτυχής, φαίνονται ἴχνη τοῦ τρυπάνου. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

134 (335). Φακοειδὴς ἐκ πρασινωποῦ στεατίτου. Παραστ. Μεταξὺ δύο ῥαβδοειδῶν ἀντικειμένων δικτυωτὸν πεδίον. Ἴσως εἶναι σχηματοποίησις καὶ ἐκφύλισις τῆς παραστάσεως ἰχθύων ἐν δικτύῳ. Ῥουσοχώρια Πεδιάδος.

135 (361). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου φαιόχρου· ἡ ὀπισθία πλευρὰ τῆς λίθου κυρτὴ μὲ διπλῆν κλίσιν (σαμαροειδής). Παραστ. Αἴγαγρος πρὸς δεξιά· ἄνω φαίνονται κλαδία. Ἐργασία βάναυσος. Μεραμπέλλον.

136 (367). Μεγάλη Μυκην. λίθος ἐκ μέλανος στεατίτου, ἧς ἡ ὄπισθεν ἐπιφάνεια κυρτοῦται κορυφουμένη εἰς τὸ μέσον. Παράστασις. Ἐν σχήματι εἰκοσήμου ἀριστερὰ Γρὺψ πτερωτὸς ἱστάμενος ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν, δεξιὰ δὲ λέων ἱστάμενος ἐπίσης κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀντιμέτωπος τοῦ Γρυπός. Μεταξὺ τῶν δύο ζῴων φαίνεται ὡσεὶ ἀνήρ, οὗ διακρίνονται μόνον τὰ κάτω ἄκρα καὶ ἡ κόμη, ἡ μεσαία αὕτη παράστασις κατήντησεν ἀμυδρὰ ἕνεκα τριβῆς τῆς λίθου. Πιθανώτατα ἔχομεν ἄνθρωπον ἢ δαίμονα δαμάζοντα τὰ δύο θηρία (πα-

ράβ. Perrot et Chipiez, Histoire de l'art VI εἰκ. 431, 7. 462, 21). Εὑρέθη ἐν Κνωσῷ τῷ 1903 πλησίον τοῦ ἀνακτόρου.

137 (368). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ στεατίτου. Παραστ. Ἀστὴρ ἢ ῥόδαξ ἀποτελούμενος ἐκ σφαιροειδοῦς κέντρου καὶ ὀκτὼ ἀκτίνων καμπτομένων τοξοειδῶς ἐκ τῆς περιφορᾶς καὶ ἀποληγουσῶν ἐπίσης εἰς σφαίρας (ὁμοία πρὸς τὸν ἀριθ. 92). Κεντρ. ἢ Ἀνατολ. Κρήτη.

138 (381). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου φαιόχρου. Παραστ. Αἴγαγρος ἢ ἀντιλόπη καθημένη πρὸς δεξιά· ἄνω αὐτῆς ἀντιποδικῶς μικρότερόν τι ζῷον ἐπίσης καθήμενον. Κνωσὸς 1903.

139 (382). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου φαιόχρου βεβλαμμένος κατὰ τὴν κυρίαν ἐπιφάνειαν. Παρ. Δύο βόες καθήμενοι ἀντιποδικῶς στρέφοντες τὰς κεφαλὰς ἐν στρεβλῇ θέσει. Κνωσὸς 1903.

140 (384). Φακοειδὴς ἐκ φαιόχρου στεατίτου. Παράστ. Ἔλαφος στικτὴ φεύγουσα πρὸς ἀριστερά· ἄνω φαίνεται ὡσεὶ οἶστρος. Μάλλια.

141 (604). Μεγάλη φακοειδὴς ἐκ φυσικοῦ κρυστάλλου ἐν μέρει ἀποκεκρουσμένη. Παρ Ἔλαφος πρὸς δεξιά, ἔμπροσθεν δενδρύλλιον, ἄλλο δένδρον ἐκφύεται κατὰ τὸ μέσον, οὗ ὁ μὲν κορμὸς φαίνεται κάτω τῆς κοιλίας, τρεῖς δὲ κλάδοι ἄνω τῆς ῥάχεως τῆς ἐλάφου. Ἐργασία ξηρὰ καὶ ἐσχηματοποιημένη· ἐνῷ εἶναι κατὰ κρόταφον φαίνονται ὡσεὶ δύο ὀφθαλμοί, τὸ κέρας κλαδοειδές. Καστέλλι Πεδιάδος. 1906.

142 (605). Φακοειδὴς ἐκ σκοτεινόχρου στεατίτου. Παραστ. Κόσμημα σταυρωτὸν μὲ γραμμὰς διακοσμητικὰς εἰς τὰ μεταξὺ διαστήματα. Κνωσὸς 1906.

143 (606). Μικρὰ φακοειδὴς ἐξ ὠχρολεύκου ἰάσπιδος. Παραστ. Λέαινα (ἔχει μαστοὺς καὶ χαίτην) πρὸς δεξιὰν στρέφουσα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄπισθεν ἐφαπτομένην τῆς ἀνυψωμένης οὐρᾶς· κάτω τῆς κοιλίας ἐν τῷ πεδίῳ φαίνονται δύο αἰχμαὶ βελῶν. Ἱεράπετρος 1906.

144 (607). Φακοειδὴς ἐξ ἰάσπιδος πορφυρόχρου. Ἡ λίθος ἔμεινεν ἡμιτελής, διότι πρῶτον μὲν δὲν ἐγένετο ἡ ὀπὴ δηλωθείσης μόνον τῆς ἀρχῆς τῆς ἐργασίας τῆς διατρήσεως διὰ μικροῦ λακκίσκου εἰς τὸ ἓν ἄκρον. Ἔπειτα καὶ ἡ παράστασις, ἥτις θὰ συνίστατο ἐκ δύο λεόντων δίκην οἰκοσήμου ἑκατέρωθεν στύλου καὶ βαινόντων ἐπὶ βωμοῦ ἔμεινεν ἡμιτελὴς γλυφέντος μόνον τοῦ ἑνὸς λέοντος πρὸς ἀριστερὰν καὶ τούτου ἀτελῶς ἄνευ τῶν λεπτομερειῶν. Ἡ θέσις τοῦ κίονος δηλοῦται διὰ γραμμῆς. Ἅγιος Μύρων Μαλεβυζίου.

145 (608). Φακοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Παραστ. Δύο αἴγαγροι πρὸς δεξιὰν καὶ κλαδία διακοσμητικὰ ἔμπροσθεν καὶ ἄνω. Ἐργασία ἄτεχνος. Αἱ κεφαλαὶ ὅπως καὶ εἰς τὸν ἀριθ. 141. Ἀβδοῦ Πεδιάδος.

146 (609). Φακοειδὴς ἐξ αἱματίτου. Παραστ. Βοῦς κατακείμενος πρὸς δεξιὰ καὶ στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄπισθεν. Ἐργασία λεπτομερὴς καὶ ἐπιτυχὴς ἀλλὰ μὴ στερουμένη καὶ ἀνατομικῶν ἐλαττωμάτων. Μουκτάροι Πεδιάδος 1906.

147 (611). Φακοειδὴς ἐκ σκοτεινόχρου πρασινίζοντος στεατίτου. Παραστ. Τὸ κάτω ἥμυσι Μυκηναίας γυναικὸς φερούσης τὴν συνήθη κωδωνοειδῆ (ἐνταῦθα τριγωνικὴν) ἐσθῆτα μὲ παραλλήλους στολίδας κάτωθεν τῆς ὁποίας φαίνονται οἱ πόδες. Ἄνω φέρει χάραγμα δυσδιάκριτον. Θεωρῶ πιθανὸν ὅτι ἡ λίθος ἐχρησιμοποιήθη δὶς καὶ ὅτι ἡ ἀμυδρὰ παράστασις εἶναι λείψανον τῆς παλαιοτέρας παραστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ νέα παράστασις ἔμεινεν ἡμιτελής. Κνωσὸς 1906.

148 (612). Φακοειδὴς ἐξ αἱματίτου. Παραστ. Τετράπουν πρὸς ἀριστερὰν καὶ κλάδος· ἄτεχνα καὶ ἐσχηματοποιημένα. Κνωσὸς 1906. Εἶναι τὸ μόνον παράδειγμα ἀτέχνου ἐργασίας ἐπὶ αἱματίτου, ἐνῷ ἄλλως αἱ ἐξ αἱματίτου σφραγῖδες διακρίνονται διὰ τὴν λεπτότητα καὶ τελειότητα τῆς ἐργασίας (πρβ. ἀριθ. 52, 85, 89, 98).

149 (613). Μικρὰ ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ σαρδίου. Παραστ. Πλοῖον μὲ τρεῖς ὑψηλοὺς ἱστοὺς καὶ ἱστία. Κνωσὸς 1906 (πρβ. ἀριθ. 114, 164).

150 (614). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου σκοτεινόχρου πρασινίζοντος. Παραστ. Τέρας ὄρθιον, οὗ τὸ μὲν κάτω ἥμισυ εἶναι γυνὴ μὲ τὴν βαρεῖαν στολιδωτὴν Μυκηναϊκὴν ἐσθῆτα, τὸ δὲ ἄνω ἥμισυ εἶναι ἀετὸς μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας. Ἀξὸς 1906. Ὁ Γυναικάετος (Eaglewoman) παρετηρήθη εἰς πολλὰ σφραγίσματα τῆς Ζάκρου [1].

151 (615). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ σαρδίου. Παρ.

[1] Journal Hell. Studies τόμ. XXII σελ. 79 εἰκ. 8-10 πιν. VII.

Αἴγαγρος πρὸς ἀριστερὰν καὶ κλαδία ἔμπροσθεν καὶ κάτωθι· ἐργασία ὄχι καλή. Ἀν. Κρήτη 1906.

152 (616). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου μέλανος βεβλαμμένη. Παραστ. Λέων σπαράσσων ἔλαφον· ἐργασία ἀτελὴς καὶ ἐσχηματοποιημένη. Ἀνατολ. Κρήτη 1906.

153 (616). Μικρὰ ἀμυγδαλοειδὴς ἐξ αἱματίτου. Παραστ. Δύο νῆσσαι τρέχουσαι πρὸς δεξιάν· ἡ ὄπισθεν μὲ ἡπλωμένας τὰς πτέρυγας. Ἀνατολικὴ Κρήτη 1906.

154 (618). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου μελανοπρασίνου. Παράστασις ἀτελὴς καὶ ἐσχηματοποιημένη πτηνοῦ πετομένου ἢ τριγωνικὴ αἰχμὴ δόρατος. Ἡ λίθος φαίνεται ὡσεὶ παλίμψηστος. Ἀν. Κρ. 1906.

155 (622). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐξ ἐρυθροῦ τιτανολίθου. Παραστ. Πρόχους λίαν ἐσχηματοποιημένη καὶ κλαδία. Κνωσὸς 1906.

156 (623). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ μέλανος τιτανολίθου ἀποκεκρουσμένη καὶ κατὰ τὰ δύο ἄκρα. Παραστ. Ἀετὸς πετόμενος πρὸς τὰ ἄνω ἐσχηματοποιημένος. Εἰς τὰς πτέρυγας ἔμειναν οἱ λάκκοι τοῦ τρυπάνου. Κνωσὸς 1906.

157 (626). Μικρὰ ἀμυγδαλοειδὴς ἐξ ἰάσπιδος ὠχρολεύκου. Παρ. τευθὶς καὶ ἑκατέρωθεν ἀστήρ. Ἐργασία τροχάδην καὶ ἐσχηματοποιημένη. Λύκτος 1906.

158 (632). Πεπιεσμένος κύλινδρος ἐκ πρασινωποῦ στεατίτου. Παρ. τέσσαρα συστήματα διπλῶν κύκλων συγκεντρικῶν ἐφαπτομένων καὶ ἀποτελούντων σύνολον τετράλοβον. Κεντρικὴ ἢ Ἀνατολικὴ Κρήτη 1906.

159 (633). Μικρὰ ἀμυγδαλοειδὴς ἐξ ὠχρολεύκου ἰάσπιδος. Παρ. Σύμβολον γραμμικόν. Χανδρᾶς Σητείας 1901.

160 (635). Φακοειδὴς ἐκ στεατίτου ἐλαιόχρου ἀνοικτοῦ. Λείπει ἓν τεμάχιον ἀποκρουσθέν. Παρ. Τέρας οὗ ἡ μὲν κεφαλὴ καὶ τὸ ἄνω σῶμα εἶναι ὡσεὶ αἰγάγρου, τὸ δὲ λοιπὸν δράκων φολιδωτὸς σπειρούμενος. Ἡ παράστασις ὁμοιάζει πρὸς τὴν παρὰ Perrot Hist. de l'art VI εἰκὼν 432, 13· Μάλλια 1906.

161 (639). Μεγάλη ἀμυγδαλοειδὴς ἐξ ἰάσπιδος ῥοδόχρου· ἡ ὀπισθία πλευρὰ ἔχει δύο διακοσμητικὰς αὔλακας. Παρ. Ζῷον τετράπουν λίαν ἐσχηματοποιημένον ἄνω τοῦ ὁποίου ἀνθέμιον. Ἐργασία ἄτεχνος καὶ ἐντελῶς συνθηματικὴ τῶν τελευταίων Μυκ. χρόνων. Τζερνιάδων Λασιθίου 1906.

162 (640). Μικρὰ φακοειδὴς ἐκ μέλανος στεατίτου. Παραστ. Κόσμημα σταυροειδὲς μὲ πολλὰς ἀκτινοειδεῖς γραμμὰς εἰς ὅλον τὸ πεδίον. Κνωσὸς 1906.

163 (642). Μυκην. λίθος τετραγώνου ὀρθογωνίου σχήματος (πεπιεσμένος κύλινδρος) ἐξ ἐρυθροῦ κεραμόχρου ἰάσπιδος. Φέρει κύκλους καὶ μῆνας καὶ ἀβαθεῖς διακοσμητικὰς γραμμὰς ἐντὸς τῶν μηνῶν. Μέσα Λασίθι 1907.

164 (643). Ἀμυγδαλοειδὴς ἐκ σαρδίου ἐρυθροῦ ἀνοικτοῦ χρώματος μὲ ἀπόχρωσιν ἠλεκτροειδῆ. Παρ. Πλοῖον ἔχον δύο ἱστοὺς ῥαβδωτοὺς καταλήγοντας ἄνω εἰς ἐπιθήματα μηνοειδῆ· ὁ ἐμπρόσθιος ἱστὸς εἶναι συνδεδεμένος μὲ τὴν πρῷραν διὰ δύο σχοινίων. Τὸ σκάφος εἶναι ἐσχηματοποιημένον, φαίνονται γραμμαί τινες, ἴσως πρὸς δήλωσιν τῶν κωπῶν· κάτωθι τοῦ σκάφους διπλαῖ τεθλασμέναι γραμμαὶ (παράβαλε ὁμοίας παραστάσεις εἰς ἀριθ. 124, 114, 149). Ἀνατ. ἢ Κεντρ. Κρήτη 1907.

165 (624). Φακοειδὴς ἐκ μέλανος πρασινίζοντος στεατίτου. Παρ. Τρία πτηνὰ πετόμενα μὲ πολὺ ἐκτεταμένας τὰς μακρὰς πτέρυγας. Ἐργασία ἐπιπόλαιος καὶ πολὺ ἐσχηματοποιημένη. Λιλιανῶ Πεδιάδος 1906.

166. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 166 παράστασις ἐγένετο κατὰ κήρινον ἀποτύπωμα ληφθὲν ὑπ' ἐμοῦ πρὸ ἐτῶν ἀπὸ σφενδόνην ὁλολίθου δακτυλίου, ὁ ὁποῖος εὑρέθη κατὰ τὸ ἔτος 1898 εἰς χωρίον Ἀβδοῦ Πεδιάδος κατὰ τὴν θέσιν Σπηλιαρίδια, ὅπου καὶ ἄλλα ἀντικείμενα Μυκην. χρόνων συνελέχθησαν καὶ ἀπόκεινται ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου. Ὁ δακτύλιος ἐκομίσθη εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ εὑρέτου χωρικοῦ καὶ ἐπωλήθη ἐκεῖ εἰς Εὐρωπαῖον ἀρχαιολόγον, ἄδηλον δὲ ποῦ εὑρίσκεται σήμερον. Ἦτο ἐλλιπὴς ἓν μέρος τοῦ κρίκου. Ἦτο κατεσκευασμένος ἐκ λίθου σκληροῦ πυριτικοῦ μέλανος μὲ λευκὰ στίγματα. Παράστασις. Ἅρμα συρόμενον ὑπὸ δύο αἰγάγρων, ὧν φαίνεται ὁ ἕτερος. Τοῦ δίφρου ἐπιβαίνουσι δύο ἄνδρες, ἔμπροσθεν μὲν ὁ ἡνίοχος κρατῶν τὰς ἡνίας τῶν ὑποζυγίων καὶ μαστίγιον, ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ ἄλλος ἀνήρ, ἀμφότεροι φαίνονται Μυκηναῖοι. Οἱ τροχοὶ τοῦ ἅρματος εἶναι τετράκνημοι, ὁ δὲ δίφρος βαθὺς σχεδὸν τετράγωνος, ἀλλ' ἡ ἔμ-

προσθεν ἐπιφάνεια αὐτοῦ εἶναι ὑψηλοτέρα, ἔχει δὲ ἄντυγα μεταλλικὴν τοξοειδῆ ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω. Ἐν γένει τὸ ἅρμα εἰκονίζεται μὲ πολλὰς λεπτομερερείας. Τὰ ὑποζύγια φαίνονται αἴγαγροι καὶ διὰ τὴν ἐν γένει κατασκευὴν τοῦ σώματος, τὴν μικρὰν ἠνωρθωμένην οὐράν, τὸ τριχωτὸν ἔμπροσθεν ἥμισυ τοῦ σώματος καὶ τὰ ὑποφαινόμενα κέρατα (μὴ ἐπιτυχόντα ἐν τῷ κηρίνῳ ἀποτυπώματι). Τέχνη καλλίστη τῆς ἀκμῆς τῶν Μυκηναϊκῶν χρόνων.

Προηγουμένως ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ ὑλικοῦ ἐξ οὗ κατεσκευάζοντο αἱ σφραγῖδες τῆς Μυκην. ἐποχῆς εἴπομεν ὅτι τοῦτο ἦτο συνήθως ἐκ λίθων πολυτίμων καὶ ἡμιπολυτίμων, Ὁ κανὼν ὅμως οὗτος δὲν ἰσχύει φαίνεται διὰ τὴν Κρήτην, ἀφ᾽ οὗ τὸ ἥμισυ περίπου τῶν Μυκηναϊκῶν λίθων, ἃς διεξήλθομεν (50 τὸν ἀριθμόν), εἶναι κατεσκευασμέναι ἐκ στεατίτου. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀφθονία τοῦ στεατίτου καὶ ἡ ἀποκλειστικὴ τούτου χρῆσις κατὰ τὴν προηγουμένην ἐποχὴν (τὴν Μεσαίαν Μινωϊκὴν) εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν σφραγίδων συνετέλεσαν ὥστε νὰ ἐξακολουθήσῃ συχνὴ ἡ χρῆσις αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ὄψιμον Μινωϊκὴν ἐποχὴν ἐν Κρήτῃ.

Ἡ συχνὴ αὕτη χρῆσις τοῦ στεατίτου εἰς τὰς σφραγῖδας τῆς Μυκην. ἐποχῆς τὰς εὑρισκομένας ἐν Κρήτῃ, εἶναι πρὸς τούτοις μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις, ὅτι αἱ σφραγῖδες αὗται εἶναι προϊόντα Κρητικά. Τοῦτ᾽ αὐτὸ ἀποδεικνύει καὶ ἡ συχνὴ ἐπὶ τῶν σφραγίδων τῶν εὑρισκομένων ἐν Κρήτῃ ἀπεικόνισις τῆς Κρητικῆς αἰγάγρου (Ibex Cretica). Ἐπὶ τῶν σφραγίδων τῶν δημοσιευθεισῶν ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ εὑρίσκω τὴν αἴγαγρον εἰς εἴκοσιν ὅλας σφραγῖδας.

Ἐν Ἡρακλείῳ μηνὶ Μαΐῳ 1907

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

ΝΟΜΟΣ ΑΙΓΙΑΛΗΣ

Κατὰ τὸ 1906 ἐκομίσθη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον πλὰξ ἐνεπίγραφος προερχομένη ἐξ Ἀμοργοῦ, ὁπόθεν καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ ὑπάρχουσιν ἐν τῷ αὐτῷ Μουσείῳ. Ὡς βοηθὸς τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐξ Ἀμοργοῦ ἐπιγραφῶν [1], ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ ζητήσω τὴν ἄδειαν τῆς συμπεριλήψεως ἐν τῷ Corpus καὶ τῆς τελευταῖον εὑρεθείσης σπουδαιοτάτης ταύτης ἐπιγραφῆς. Ἡ ἄδεια μοὶ ἐχορηγήθη εὐμενῶς ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς συγχρόνου ἐκδόσεως ταύτης καὶ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι, τοῦθ᾽ ὅπερ εὐχαρίστως ἀπεδεξάμην. Κατωτέρω δὲ παρέχομεν καὶ εἰσαγωγὴν μετὰ σχολίων ἐκπονηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐντριβοῦς εἰς τὰ τοῦ Δικαίου παρ᾽ Ἕλλησι κ. E. Ziebarth.

Ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐπιγραφῆς, ἧς ἡ ἀνάγνωσις ἐπὶ ἐκτύπου χάρτου καὶ φωτογραφίας γενομένη, ἦτο δυσχερεστάτη, ἅτε καὶ λίαν ἐφθαρμένης οὔσης, ἔχει οὕτω:

[1] Ὁ συντάκτης εἶναι ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος κ. Jules Delamarre.

Ἀλεξίμαχος ὁ Κριτολάου υἱός, Αἰγιαλεύς, ἀπέθανεν ἐν τῇ πατρίδι νέος ἔτι, ὡς φαίνεται, καὶ πιθανῶς ἐν τοῖς ἐφήβοις διάγων, κατὰ τὸ τέλος τοῦ δ´ π.Χ. αἰῶνος. Ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ Κριτόλαος [1] πρὸς μνήμην τοῦ υἱοῦ ἔδωκε κεφάλαιον δισχιλίων δραχμῶν, ὅπως ἐκ τῶν τόκων τελῆται κατ᾽ ἔτος δημοθοινία καὶ ἀγὼν μετὰ λαμπαδηδρομίας καὶ θυσία. Ἀποδεχθεὶς διὰ ψηφίσματος ὁ δῆμος τῶν Αἰγιαλέων τὴν δωρεὰν διώρισε τρεῖς ἄνδρας πρὸς σύνταξιν νόμου καὶ περὶ τοῦ δανεισμοῦ τοῦ κεφαλαίου καὶ περὶ τῆς δημοθοινίας, τοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ ἀφηρωϊσμοῦ τοῦ Ἀλεξιμάχου. Τὸν συνταχθέντα νόμον περιέχει ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφή, ἥτις ἔχει μῆκος 0,43, ὕψος 1,55, στίχους δὲ 134.

Οὐχὶ μικρὰς ὁμοιότητας πρὸς τὴν ἐξ Ἀμοργοῦ

[1] Ὁ πατὴρ τοῦ Κριτολάου ἦτο πιθανῶς ὁ ἀναφερόμενος Ἐπικράτης ὁ πάλαι ἤδη ἀφηρωϊσθείς. Πρβλ. τὸν κατάλογον τῶν ἐφήβων IG, XII 7, 425 Ἀλ[κι]μέδων Ἐπικράτους. Ὁ κατάλογος οὗτος κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην δὲν εἶναι τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ τοῦ Β´ π. Χ. αἰῶνος, ἐπειδὴ ἔχει τὸ Ἑρμεῖ καὶ τὸ Λεύκιος ἀντὶ Λουκίου.

ἐπιγραφὴν παρουσιάζει ἡ ἐκ Θήρας εἰς Βερώνην τῆς Ἰταλίας μετενεχθεῖσα, ἡ καλουμένη «διαθήκη τῆς Ἐπικτήτας». Αὕτη περιέχει πρῶτον μὲν τὴν διαθήκην τῆς γυναικὸς περὶ ἀφηρωϊσμοῦ τοῦ συζύγου καὶ τῶν δύο υἱῶν καὶ περὶ δωρεᾶς τριῶν χιλιάδων δραχμῶν ἐκδανεισθησομένων ἐφ' ὑποθήκαις κτλ., δεύτερον δὲ καὶ νόμον περὶ συγκροτήσεως τοῦ κοινοῦ τοῦ ἀνδρείου τῶν συγγενῶν, οἵτινες ἀνέλαβον τὴν θρησκείαν τῶν ἡρώων καὶ τῶν κτιστῶν. Ὅστις θέλει νὰ σπουδάσῃ λεπτομερῶς τοὺς δύο νόμους θὰ εὕρῃ καὶ πολλὰ τὰ ὅμοια καὶ οὐχὶ ἀσημάντους διαφοράς, προερχομένας ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ἰωνικῆς πόλεως καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων μὲν ἐπικρατηθείσης, ἄλλως δὲ τὴν δωρικὴν αὐστηρότητα καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀριστοκρατικὰ αἰσθήματα διατηρούσης Θήρας. Κοινοὶ εἰς τὰς νήσους εἶναι οἱ ἀφηρωϊσμοί, ἐξ ὧν γέμει ἡ Θήρα. Διαφέρει δ' ἡ ἐποχὴ τῶν ἐπιγραφῶν, ἐπειδὴ «ἡ διαθήκη τῆς Ἐπικτήτας» ἐχαράχθη κατά τε τὸν Ricci καὶ τὸν Homolle περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ β' αἰῶνος, ὁ δ' ἐξ Αἰγιάλης νόμος εἶναι νεώτερος, ἀναφέρει δὲ καὶ τοὺς Ῥωμαίους ὡς νέον καὶ ἰδιαίτερον γένος ἀνθρώπων μετὰ τὰ κοινὰ τῶν πολιτῶν καὶ παροίκων καὶ ξένων. Ὁμοίως δ' εὑρίσκεται τοιαύτη μνεία τῶν νέων τῆς Ἑλλάδος ἡγεμόνων ἐν τοῖς ψηφίσμασι τῆς Πριήνης τοῖς ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἀσιανῆς ἐπαρχίας καὶ τοῖς κατ' ἀρχὰς τοῦ α' π. Χρ. αἰῶνος γενομένοις (π. χ. ἀρ. 113 83).

Παρέχοντες κατωτέρω τὸ κείμενον ἐν μεταγραφῇ μόνον, ὡς δεδομένου ἐν κεφαλαίοις ψηφίοις ἐν τῷ Corpus (Inscr. Graecae, XII 7, 515), δηλοῦμεν ὅτι πολλὰς καὶ ὀρθοτέρας τῶν ἀναγνώσεων ἡμῶν ὀφείλομεν τῷ κ. U. v. Wilamowitz, μετ' ἐπιμελείας διεξελθόντι πλεονάκις ἅπαν τὸ κείμενον. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν κ. Wilhelm, διατρίβοντα ἐν Ἀθήναις καὶ λαβόντα εὐγενῶς τὸν κόπον νὰ παραβάλῃ τὴν ἀνάγνωσιν ἡμῶν πρὸς τὸ κείμενον, ὀφείλομεν πληρεστέρας καὶ ὀρθοτέρας τινὰς ἀναγνώσεις τῆς ἐπιγραφῆς. (*)

[Ἄρχοντος ......]ν ....ε..... μηνὸς Ἀπατουριῶνος Ἀρχιτέλη[ς]
[Παρμενίωνος, Κρ]ατησίλοχος [Ἡγ]ίου, Λεοντεὺς Ἡγίου αἱρεθέντες
[ὑπὸ τοῦ δήμου κ]ατὰ ψήφισμα, ὥστε νόμον εἰσενεγκεῖν καθὰ ἐπ[ι-]
[τελεσθήσετα]ι ὅ τε ἐγδανεισμὸς τοῦ ἀργυρίου οὗ ἐπιδέδωκεν Κριτόλαο[ς]
[Ἀλκιμέδοντος] καὶ ἡ δημοθοινία καὶ ὁ ἀγών, καὶ τἄλλα δὲ πάντα ἐπιτε-
[λέσαι, γεγ]ράφασι τὸν ἀφηροϊσμὸν τὸν Ἀλεξιμάχου τοῦ Κριτολάου,
[καθὼς καὶ] ὅ τε δῆμος ἐψήφισται καὶ Κριτόλαος ἐπέδωκεν εἰς ταῦτα
A [δραχμ]ὰς δισχιλίας κατὰ τάδε· ⟨εἴς τε τὸ μὲν⟩ τὸ μὲν ἀργύριον ἐγ[δα-]
[νείζεσθ]αι ἐν τῷ Ἀπατουριῶνι μηνὶ τόν τε ἄρχοντα καὶ τοὺς πρυτάνει[ς]
[καὶ] μισθωτὰς καὶ Κριτόλαον Ἀλκιμέδοντος, ἐγδανείζεσθαι δὲ αὐτ[ὸ]
[ἀπὸ δε]κάτου, τοὺς δὲ δανεισομένους διδόναι ὑποθήκην χωρία
[πλείο]νος ἄξια δραχμῶν δισχιλίων ἀνεπιδάνειστα ἰδιωτικοῦ δα-
[νείου, καὶ λ]αμβάνειν ἐπὶ τ[ῇ] προδεδηλωμένῃ ὑποθήκῃ μὴ πλεῖον δρα-
[χμῶν διακ]οσίων, ὑπογραψ[άτ]ω δὲ ὁ γραμματεὺς εἰς τὰ δημόσια γράμμα-
[τα τὸν δεδ]ανεισμένον ἕκαστον πατρόθεν καὶ τοῦ δήμου καὶ τὸ πλῆθος
[τοῦ ἀργυ]ρίου, οὗ ἂν ᾖ δεδανεισμένος, καὶ τὴν ὑποθήκην, ἣν ἂν δῶι, ῥητῶς,
[τούς τ]ε γείτονας παρα[γρ]άφειν κύκλωι· τὸν δὲ τόκον οἱ δεδανεισμένοι
[τὸ ἀργ]ύριον ἀποδιδότωσ[α]ν δέκατον, καταβάλλοντες ἀεὶ ἐν μηνὶ Ἀπα-
[τουρ]ιῶνι ἐν τεῖ βουλεῖ, κα[θ]άπερ καὶ τὰ ἱερὰ χρήματα· τὸ δὲ ἀρχαῖον ἐνο-
[φει]λέσθω παρὰ τοῖς δανεισαμένοις ἐπὶ ταῖς ὑποθήκαις ἐφ' αἷς ἐδα-
[νε]ίσατο ἕκαστος, καθάπερ καὶ τὰ φυλετικά, εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον, καὶ μὴ ἔ-
[στω] αὐτοῦ πρᾶξις· μὴ ἐξέστω δὲ τοῖς ὀφείλουσιν τοῦτο τὸ ἀργύ-
[ριο]ν καταβαλεῖν τὸ ἀρχαῖον κατὰ μηθένα τρόπον, ἀλλ' ἐνοφειλέσθω ἐν
ταῖς ὑπο[θ]ήκαις ἐπὶ αἷς ἂν δανείσωνται εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον· ἐὰν δέ τις κα-
ταβάλῃ παρευρέσει ἡτινιοῦν εἴ ἄρχ[ο]ντες αὐτῷ προσδέξωνται τὴν
καταβολήν, μὴ ἔστω αὐτῷ καταβεβλημένον, ἀλλ' ἐνοφειλέσθω ἐν ταῖς

(*) Σημείωσις (....) προσθῆκαι τῶν ἐκδοτῶν, ⟨....⟩ ἀθετήσεις τῶν αὐτῶν.

[αὐ]ταῖς ὑποθήκαις, καὶ μηθὲν ἧσσον ἔστω πρακτὸς κατὰ ταὐτά· [καὶ ἐὰν] οἱ νέοι ἄρχοντες προσδέξωνται τὴν καταβολήν, ὀφειλέτωσαν δραχμὰς χιλίας τῷ δημοσίῳ, καὶ ἡ καταβολὴ ἄ[κυρος] ἔστω· ἐ[ὰ]ν δέ τις τῶν [δ]εδανεισμένων μὴ ἀποδῶι τὸν τόκον ἐν τῷ μηνὶ τῷ Ἀπατουριῶνι ἐν τεῖ [β]ουλῇ, ἡ βουλὴ καὶ οἱ λογισταὶ καὶ ὁ ἄρχων παρα[χρῆ]μα πρασσέτωσαν, κα[θά]περ καὶ τὰ ἱερὰ χρήματα, πρὸς τὸ ἡμιόλιον· ὁ δὲ μισθωσάμενος προκατ[α][βαλ]λέτω το μίσθωμα ⟨σαν⟩ ἐν τεῖ βουλεῖ· ἐὰν δέ τι ὑπερέχῃ μισθούμενα τὰ [χ]ωρία, ἀποδιδότωσαν τῷ κυρίωι τῆς ὑποθήκης παραχρῆμα ἐν τεῖ βουλεῖ τὸ ὑπερεχὲς τοῦ τε τόκου καὶ τοῦ ἡμιολίου, ὁ δὲ γραμματεὺς ὑπογραφέ[τ]ω τήν τε μεμισθ[ω]μένην ὑποθήκην καὶ τ[ὸ]ν μ[ισθωσά]μενον καὶ πόσου ἐμισθ[ώ][σ]ατο καὶ ὅ,τι προκαταβέβληκεν· ἐὰν δέ τις μισ[θωσά]μενος μὴ προκαταβάλ[ῃ] [παραχρ]ῆμα ἐν τῇ βουλῇ, ἐνγραφέτω αὐτὸν ὡ[ς] ἐποφείλοντα δρα-

B χμὰς διακοσίας τῷ δημοσίωι. Ὅπως δὲ [κ]αὶ ἡ [δημοθ]οινία ἐπιτελε[σ]θεῖ τὸν ⟨ἐν⟩ ἐνιαυτὸν τὸν μετὰ ἄρχοντα ....ην τὸν Ἀρίστωνος, το[ὺ]ς [π]ρυτανεύοντας τὸμ μῆνα τὸν Ἀπατουριῶ[να ἑλέ]σ[θαι] ἐπιμελητὰς δύο ἐξ ἁ[π]άντων [Α]ἰγιαλέων μὴ νεωτέρους ἐτῶν τρι[άκο]ντα· οἱ δὲ αἱρεθέντες λα[βό]ντες τὸ ἀργύριον τὸ πῖπτον παρα[χρ]ῆμα ἐμ μηνὶ Ἀπατουριῶνι ὠ[ν]ησάσθωσαν βοῦν ἄρσενα[1] μὴ νεώτερον ἐτῶν δύο καὶ θυσάτωσαν ἐν τεῖ Καλλιστράτου (τοῦ) Ἀρτ[έμωνος γενομένει] οἰ[κ]ίαι[2], πομπευέτωσαν δὲ τὸν βοῦν[3] ἐκ τοῦ πρυτανείου [οἱ] πρυτ[άνει]ς καὶ [ὁ] γυμνασίαρχος [κ]αὶ οἱ ἔφηβοι, ἀκολουθείτωσαν δὲ καὶ οἱ νεώτεροι πάντες· εἰ δὲ μή, τοὺς μὴ ἀκολουθοῦντας ἐπαναγκ[α]ζέτω [ὁ] γυμ[να]σίαρχος τρόπωι ὅτωι ἂν δύνη[τ]αι· ὅταν δὲ [π]ο[ιή]σωσιν τὸ [δεῖπν]ον, ἐπ[εν]έγκαντες κρέα ὁλομελῆ ἑστιασ(ά)τωσαν καὶ ἐπιμη[νι]ευσ[άτωσα]ν [ο]ἱ ἐπιμεληταὶ ἐπὶ τὸ δεῖ[πνον]· ἐὰν δὲ ἄλλο αὐτοῖς φαίνηται, προστ[ι]θέτ[ω]σαν πρὸς τὸ ἐνὸν ἀρ[γύ][ρ]ιον καὶ εἰς τὴν δημοθοινίαν ἐπιμηνιεύοντες μετὰ τοῦ γυμνασι[ά]ρχου, τὸ δὲ ἐπιμηνιευθὲν τοῦ ἀρ[γυρίου φέρον]τες ἐπὶ τὸ δεῖπνον ποιείτωσαν οἱ ἐπιμεληταὶ πάν[τας τοὺς κλι]σμοὺς?[4] κατὰ τρίκλι[νο]ν καὶ τὸ δεῖπνον ἀποδιδότωσαν [το]ῖς τε πολίταις πᾶσιν τοῖς παρα[γε]νομένοις εἰς τὴν Αἰγιά[λη]ν [καὶ περιοίκοις κα]ὶ ξένοις (καὶ) τοῖς παρα[γε]νομένοις Ῥωμαίων αὐτῶν καὶ τῶν γυ[ναικῶν?], κα[ὶ κρ]έα χωρὶς πα[ι][σὶ]ν [αὐτῶν][5], καὶ παρεχέτωσαν ἡδὺ μελίκρατον καὶ τὴν διακονίαν πᾶσαν (τοῦ) [δεί]πνου, παρέχοντες ξύλα καὶ ὕδωρ καὶ ἀλείμματα· ἡ δὲ δημοθοινία [γε]νέσθω ἐν τῷ γυμνασίωι ἐπάναγκες· παραθέτωσαν δὲ οἱ ἐπιμε[λητ]αὶ πάντως δεῖπνον ἀδάπανον τοῖς ἐν τῷ τρικλείνωι καὶ ἄνθη· παρατιθέτωσαν (δὲ) τἆλλα μὲν θυθέντα, [τ]ὰ (δὲ) δέρματα ἀποδόμενοι παραχρῆμα καταναλισκέτωσαν παραχρῆμα καὶ ταῦτα ἐν τόπῳ· διδότωσαν δὲ [οἱ] ἐπιμεληταὶ τῶν ἐφήβων ἑκάστῳ αὐ[τ]ῶν ὑὸς κ[ρε]ῶν μνᾶν· τὰ δ[ὲ] [παρ]ατιθέμενα ἅπαντα ἔστω ἀποφορητὰ [ἀπὸ] τ[ο]ῦ τρικλίνου· ὑπο[τι]θέσθωσαν δὲ οἱ ἐπιμεληταὶ ἀπὸ [το]ῦ [ἀργ]υρίου εἰς τὴν ἐχομένη[ν] [ἡμ]έραν τιμὴν οἴνου μετρητῶν ἐννέα, καὶ πα[ρατιθ]έτωσαν τήν τε διακον[ί][αν] πᾶσαν κατὰ ταὐτὰ τῇ ἐχομένῃ ἡμέραι καὶ [τ]ὸν οἶνον· παρεχέτωσαν δὲ οἱ ἐπιμελητ[α]ὶ καὶ τραγήματα ἀμφοτέρας τὰς ἡμέρας καὶ τὴν δ[η]μοθοινίαν συντελείτωσαν ἐν τῷ γυμνασίωι, σιτομετρείτωσαν δ[ὲ] [οἱ] ἐπιμεληταὶ ὠνησάμενοι σῖτον πύρινον ἀπὸ τοῦ ἀργυρίου, διδόν[τ]ες τῇ προτεραίᾳ τοῖς τε πολίταις τοῖς ἐπιδημοῦσιν καὶ παροίκοις [κ]αὶ ξένοις τοῖς παρεπιδημοῦσιν τῶν μὲν ἀνδρῶν ἑκάστῳ χοίνικα,

[1] ἀνέγνω Wilhelm. [2] Οὕτω Wilamowitz. [3] ἀνέγνω A. Wilhelm. [4] Οὕτω Wilamowitz. [5] Wilamowitz.

C [τ]ῶν δὲ παίδων ἥμισυ χοίνικος. Ὅπως δὲ καὶ ὁ ἀγὼν γίνηται, οἱ ἐπιμελη[τ]αὶ τῇ νουμηνίαι σφαξάτωσαν ἅμα τῇ ἡμέραι κριὸν ὡς βέλτιστον πρὸς [τ]ῷ ἀγάλματι ὧι ἂν στήσῃ Κριτόλαος τοῦ υἱοῦ Ἀλεξιμάχου καὶ πα[ραθέ]τωσαν παράθεσιν ἐκ πυρῶν ἡμιέκτων τεσσάρων καὶ τοῦ κριοῦ τὰ κρέα [ὁλο]μελῆ ἀποζέσαντες παρατιθέτωσαν τῷ ἀγάλματι καὶ τὴν παράθεσιν· [τῇ] δὲ δευτέραι συντελείτωσαν τὸν ἀγῶν(α) μετὰ τοῦ γυμνασιάρχου καταναλίσκοντες εἰς τὰ ἔπαθλα τόν τε κριὸν ὅλον καὶ τῆς παραθέσεως τὰ ἡμίση, τὰ δὲ ἡμίση ἔστω (τῶν) πρυτάνεων καὶ τῶν ἐπιμελητῶν· τιθέτωσαν δὲ τὰ ἆθλα πάντα τιθέντες παίδων καὶ ἀνδρῶν κατὰ τὸν γυμνασι[αρ]χι[κ]ὸν νόμον· παγκράτιον δὲ μὴ τιθέτωσαν, ἀλλ' ἀνακηρυσσέσθω νικῶν [Ἀ]λεξίμαχος Κριτολάου. Ὅπως δὲ καὶ λαμπὰς γίνηται παίδων καὶ ἀνδρῶν, [ἐπι]μελείσθω ὁ γυμνασίαρχος τάσσων, ὡς ἂν αὐτῷ φαίνηται, καὶ ἐπανα[γ]κάζων τρέχειν τοὺς νεωτέρους τῶν ὑποτεταγμένων ἐτῶν πάντας.

D Πρὸ τοῦ δὲ τὸν ἀγῶνα συντε(λεσ)θῆναι, οἱ ἐπιμεληταὶ λόγον ἀποδότωσαν [τ]ῆς δαπάνης, γράψαντες εἰς σανίδας τοῖς τε πρυτάνεσι καὶ τῷ γυμνασιάρχωι, οἱ δὲ ἐκτιθέτωσαν σκοπεῖν τῶι βουλομένωι, καὶ ὀμοσά[τ]ωσαν οἱ ἐπιμεληταὶ τόνδε τὸν ὅρκον· «Ὀμνύομεν Δία Ποσειδῶ Δήμητρα· ἐδαπανήσαμεν τὸ ἀργύριον πᾶν τὸ ἀπ[ο]τεταγμέ[ν]ον [ε]ἴς τ[ε] τὴν δημο[θο]ινίαν καὶ τὸν ἀγῶνα ἀφειρημένης τιμῆς οἴνου [με]τρητῶν ἐννέα, καὶ [ο]ὐ νοσφισόμεθα οὐθέν, καὶ καταστήσομ[εν] ἐπιμελητὴν τῶν ⟨ἐν τοῖς⟩ ε[ὐ]ερ[γε]τῶν καὶ ἀλειτουργήτων τὸν εὐπορώτατον, ὅπω[ς ἂν κ]αὶ κράτιστα λει[το]υργήσῃ. Εὐορκοῦντι μὲν εὖ εἶναι, ἐπιορκοῦντι δὲ τἀναντία»· ὅταν δὲ ὀμό[σω]σι[ν], ἑλέσθωσαν οἱ ἐπιμεληταὶ ἐπιμελ[η]τὰ[ς] μεὶ νε[ωτ]έ[ρου]ς ἐτῶν τριάκο[ντα] καὶ μὴ ἔχοντας ἄλλην λειτουργίαν πολιτικήν· οἱ δ[ὲ] αἱρεθέντες διοι[κε]ίτωσαν κατὰ τὰ προγεγραμμέν[α] ἐν τῷ νόμω[ι καὶ π]αραλαμβάνοντε[ς] [τὸ] ἀργύριον τὸ πῖπτον ἐν τεῖ βουλεῖ ἀναγρ[α]φέσθωσαν· τοὺς δὲ αἱρεθέν[τ]ας ὁ γραμματεὺς ἀναγραψάτω, [ἀ]νακηρυσσέ[τω δὲ ὁ κῆρ]υξ ἐπὶ τοῦ ἀ[γῶ]νος παραχρῆμα, ὅτι στεφανοῦσιν οἱ πρε[σβ]ύτεροι [κ]αὶ οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ [νέ]οι πάντες Ἀλεξίμαχ[ο]ν Κριτολάου ἀρετῆς ἕνεκα καὶ εὐταξίας ἧς

E [ἔχ]ων διετέλει. Ὅπως δὲ καὶ ἡ θυσία γίν[η]ται [εἰς τὸν] ἀ[ε]ὶ χρόνο[ν], οἱ πρυ[τάν]εις οἱ πρυτανεύοντες τὸμ μῆνα τὸν Ταυ[ρ]ε[ῶ]να θυέτωσαν αἶγα τῇ [αὐτῇ] ἡμέραι, ὅταν καὶ Ἐπικράτει θύωσι, λαμβάνοντες καὶ τοῦτο τὸ [ἀποτ]εταγμένον παρὰ τῶν ταμιῶν, καὶ οἱ ταμίαι ἐπάναγκες διδότω-

F [σαν]. Ἐὰν δέ τις ὠνήσηται τὰς ὀφειλούσας ὑπ[οθ]ήκας ἢ ὑποθῆται, καθ' ὃν [εἴρη]ται τρόπον φερέτω τὸν τόκον καταβάλλων [ἐν τεῖ βουλ]εῖ τοῦ Ἀπατουριῶνος μηνὸς ὁ ἔχων τὴν ὑποθήκην· ἐ[ὰν δὲ μὴ] φέρῃ, μισθούσθω ἡ ὑ[πο]θήκη κατὰ τὰ αὐτά· τοῦ δὲ ἀρχαίου μη[δ]έπ[ο]τε ἔστω ἡ καταβολή, ἡ [δ]ὲ βουλὴ καὶ ὁ ἄρχων καὶ οἱ ταμίαι, ὅταν πράξωσ[ι]ν τ[ὸ ἀ]ργύριον, διδότω[σ]αν παραχρῆμα ἐν τεῖ βουλεῖ τοῖς ἐπιμεληταῖς τοῖς κατασταθεῖσιν, καὶ ὁ γραμματεὺς ἀναγραψάτω τούς τε καταβαλόντας καὶ πόσ[ο]ν [ἕ]καστ[ος] κατέβαλεν καὶ τοὺς λαμβάν[οντ]α[ς τῶν ἐπιμε]λητῶν καὶ πό[σ]ον λαμβάνουσιν· τῇ δὲ βουλῇ [μὴ] ἐξέστω πρότερον χρηματίσαι μ[η][θ]έν, μηδὲ ὁ ἐπιστάτης προτιθέτω, ἐὰν μὴ πράξωσιν τὸν τόκον παρὰ τῶν ὀφειλόντων τοῦτο τὸ ἀργύριον· ἐὰν δέ τις ἐπιμελητὴς αἱρεθεὶς καὶ [λ]αβὼν τὸ ἀργύριον μὴ συντελέσῃ τὴν λειτουργίαν, ἀποδότω δρα[χ]μὰς χιλίας τῷ δημοσίωι, καὶ ὁ πράκτωρ αὐτὰ πραξάτ[ω· εἰ δὲ] μή, ὑπόδι[κο]ς ἔστω τῷ βουλομένωι· ἐὰν δέ τις αἱρεθεὶς καὶ λαβ[ὼν τὸ] ἀργύριον [τ]ελευτήσῃ, οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ ἀποδιδότωσαν [τὸ] ἀργύριον ἐν τῇ

[πρώ]τη [ἐ]κκλησίαι, ἀφ' οὗ ἂν τελευτήσῃ, ὁ δὲ δῆμο[ς κα]ὶ τ[ὸ] κεφάλαι[ο]ν καὶ τὸ
G [ἀ]ργύριον τὸ καταβληθὲν διδότω παραχρῆμα τῷ δημοσίωι. Τὸ δὲ ἀ[ρ-]
[χα]ῖον τὸ ἐπιδεδομένον ὑπὸ Κριτολάου εἰ[ς] ταῦτα μὴ ἐξέστω με-
[τα]θεῖναι εἰς ἄλλο μηθέν· ἐὰν δέ τις εἴπῃ εἲ ἐπιψηφίσῃ ἢ ὁ ἐπιστάτης εἲ
[οἱ π]ρόεδροι προθῶσιν εἲ ὁ γραμματεὺς γράψῃ εἲ ἀναγνῷ, ὡς δε[ῖ] ταῦτα
[τ]ὰ χρήματα εἰς ἄλλο τι καταχωρισθῆναι εἲ καὶ [ἄ]λλο⟨υ⟩ [1] μετακινηθῆ·
[ν]α[ι] τι τῶν ἐν τῶι νόμωι γεγραμμένων, ὁ τούτων τι ποιήσας ἄτιμος
[ἔσ]τω καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ δημοσία· γραφέσθ[ω] δὲ ὁ βουλόμενος Αἰγιαλέω[ν]
H [οἷ]ς ἔξεστιν πρὸς τὸν θεσμοθέτην ἐπὶ τῶι ἡμίσει. Τὸν δὲ νόμον τόνδ[ε]
[ε]ἶν[αι κύριον] εἰς τὸν πάντα χρόνον, καὶ ὁ γραμματεὺς αὐτὸν ἀναγ[ρα-]
[ψ]άτω εἰς τὰ δημόσια γράμματα πάντα καὶ εἰς τὰς δέλτους, οὗ οἱ [νόμοι]
[ε]ἰσὶν ἀναγ[εγ]ραμ[μ]ένοι, ἀναγραψάτω δὲ καὶ Κριτόλαος εἰστήλην καὶ
[στ]ησάτω, [οὗ] ἂν καὶ τὸν ἀνδριάντα ἱστᾶι.

Hiller von Gaertringen

[1] Οὕτω Wilamowitz, ἀντὶ τοῦ ἄλλου (= εἰς ἄλλον τόπον).

Ἡ ἐπιγραφὴ παρέχει νέας τινὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ λίαν ἀνεπτυγμένου δικαίου τῆς Ἀμοργοῦ καὶ εἰδικῶς ὡς πρὸς τὸ ἐνεχυρικὸν δίκαιον τῶν Ἑλλήνων. Περιέχονται δ' αὗται ἐν τῷ πρώτῳ κυρίῳ μέρει τοῦ νόμου, καθ' ὃν διατίθεται τὸ δωρηθὲν χρηματικὸν κεφάλαιον.

Ἡ κοινότης ἐπιθυμεῖ νὰ διενεργήσῃ τὴν ὑπόθεσιν ὅσον τὸ δυνατὸν ἀσφαλῶς καὶ νὰ διαθέσῃ τὰ χρήματα, ὧν οἱ τόκοι χρησιμεύουσιν ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ καλοῦ, οὐ μόνον συμφερόντως ἀλλὰ καὶ διαρκῶς. Πρὸς τοῦτο προβάλλει τὸν ὅρον, ὅτι τὰ κτήματα, ἐφ' ὧν θὰ παραχωρηθῇ ἐπὶ ὑποθήκῃ τὸ κεφάλαιον κατὰ μέρη οὐχὶ ἀνώτερα τῶν 200 δραχμῶν, ὀφείλουσι νὰ εἶναι ἐλεύθερα ὑποθήκης καὶ ἐκτὸς τούτου ὅτι ἕκαστον ἐκ τῶν κτημάτων πρέπει νὰ ἔχῃ ἀξίαν μείζονα τῶν 2,000 δραχμῶν, ὥστε εὐκόλως νὰ δύναται νὰ ὑπομείνῃ τοκισμὸν πρὸς 10 %. Ὁ ὅρος οὗτος καθ' ἑαυτὸν ἦτο ἤδη ἀσυνήθης ἀξίωσις, ἐπειδὴ ἄλλως ἠρκοῦντο εἰς τὸ ἀξιόχρεων τοῦ ἐνεχύρου (πρβλ. H. F. Hitzig, Das griechische Pfandrecht (München 1895, 23), ἢ τὸ πολύ, ὅπως ποτὲ ἐν Δελφοῖς, ὡρίζετο ἡ ἀπαίτησις: *ἔστω δὲ ὁ ἀγρὸς ἄξιος τοῦ διδομένου ἀργυρίου διπλασίου* (Michel, Recueil, 263, 30).

Ἐκπληρουμένου τοῦ θεμελιώδους τούτου ὅρου καὶ ἀφ' οὗ τὰ χρήματα παρείχοντο ὡς δάνεια διαιρούμενα εἰς 10 τοὐλάχιστον μέρη, τόσον ἀσφαλὴς ἐθεωρεῖτο ἐν Ἀμοργῷ ἡ τοιαύτη διάθεσις τῶν χρημάτων, ὅσον ἡ ὑποθήκευσις ἔδει νὰ εἶναι κατὰ νόμον ὑποχρεωτικὴ καὶ διὰ τὰ δύο μέρη. Οὔτε ἡ πολιτεία εἶχε τὸ δικαίωμα τὸ ὑπ' αὐτῆς δανεισθὲν κεφάλαιον νὰ εἰσπράξῃ, οὔτε ὁ ὀφειλέτης ἐδικαιοῦτο διὰ πληρωμῆς τοῦ κεφαλαίου νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ ἑαυτοῦ κτῆμα. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον εἶχον διατεθῆ διαρκῶς καὶ τὰ κοινοτικὰ χρήματα ἐν Αἰγιάλῃ (τὰ φυλετικά) [1]. Ἡ παραδοχὴ προσφερομένης ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου πληρωμῆς ἦτο ἀπηγορευμένη εἰς τὰς ἀρχὰς ἐπὶ μεγάλῃ ποινῇ. Ἐὰν δ' ἡ πληρωμὴ εἶχε πραγματοποιηθῆ κατ' ἀβλεψίαν τινά, ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἐκτίσεως τῶν τόκων τῆς ὑποθήκης θὰ ἐξηκολούθει ἀδιαταράκτως νὰ ἐπιβαρύνῃ τὸ κτῆμα. Ὅλως διαφόρως ἐχρημάτιζον ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, ὅπου προετίμων δάνεια μετὰ βραχείας προθεσμίας (ἐπὶ 5 ἔτη π.χ. ἐν Δελφοῖς), ἵνα πείθωνται περὶ τῆς ἱκανότητος πρὸς πληρωμὴν τοῦ ὀφειλέτου ὅσον τὸ δυνατὸν συχνότερον. Διὰ τῆς τοιαύτης ἐπ' ἄπειρον χρόνον σταθερᾶς διαθέσεως τοῦ κεφαλαίου ἐπεδίωκον, ὅπως ἀποτελεσματικῶς προλάβωσι πᾶσαν κατάχρησιν αὐτοῦ. Εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν συντελεῖ καὶ ὁ ἐν τέλει τοῦ δημοσίου ἐγγράφου συνήθης ἐπικυρωτικὸς τύπος (στ. 124-129).

Ἐὰν δ' ὅμως συνέβαινεν, ὥστε ὁ ὀφειλέτης τῆς ὑποθήκης νὰ μὴ ἐκπληρώνῃ τὰς χρηματικὰς αὐτοῦ ὑποχρεώσεις ἢ νὰ πληρώνῃ οὐχὶ κατὰ τὴν νόμιμον προθεσμίαν, εἶχε τότε δικαίωμα ὁ πιστωτὴς

[1] Ὡς φαίνεται μόνη ἡ Αἰγιάλη ἐκ τῶν τριῶν πόλεων τῆς Ἀμοργοῦ εἶχε φυλάς.

κατὰ τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον, οὗ τὴν ἐν Ἀμοργῷ ἰσχὺν ἡ ἐπιγραφὴ περὶ ὑποθέσεως τοῦ Νικηράτου (Dittenberger Syll.[2] 831) ῥητῶς μαρτυρεῖ, ἄνευ ἄλλης διαδικασίας νὰ γίνῃ κύριος τοῦ ὑποθηκευθέντος κτήματος διὰ τῆς *ἐμβατεύσεως* (Hitzig, Griech. Pfandrecht 81). Τίνα δικαιώματα παρεῖχεν εἰς αὐτὸν ἡ ἐμβάτευσις, ἂν πλήρη ἰδιοκτησίαν ἢ μόνον κυριότητα καὶ δικαίωμα πωλήσεως, εἶναι ζήτημα περὶ οὗ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐφιλονίκησαν οἱ ἐρευνῶντες. Τόσον περισσότερον διὰ ταῦτα ἀξιόλογοι εἶναι αἱ ῥηταὶ μαρτυρίαι τοῦ νέου νόμου. Πλήρη ἰδιοκτησίαν (τοῦ ὑποθηκευθέντος κτήματος) δὲν ἐλάμβανε τὸ κράτος, ἀλλ' ἐμίσθωνε τὸ κτῆμα, ἵνα εἰσπράξῃ τὸ ἑαυτοῦ χρῆμα. Ὁ νέος μισθωτὴς ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν τῆς προπληρωμῆς τῶν τόκων ὡς καὶ τοῦ ἐπιβληθέντος διὰ τὴν ἐπιβράδυνσιν προστίμου (στίχ. 32 *πρὸς τὸ ἡμιόλιον*). Ὁμοίως ἐχρημάτιζον ἐν Ἀμοργῷ ὡς πρὸς τὰ *ἱερὰ χρήματα*, ὅτε τις δηλ. δὲν ἐξεπλήρωνε τὰς χρηματικάς του ὑποχρεώσεις πρός τινα ναόν.

Κατὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ταύτην ἐνοικίασιν τῶν ἐνυποθήκων κτημάτων, ἐπειδὴ μεγάλη ἦτο ἡ ἀξία αὐτῶν ἡ ἀπαιτουμένη κατὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐπιβάρυνσιν, ἦτο ἀδύνατον νὰ συμβῇ, ὥστε τὸ πραγματικὸν εἰσόδημα τοῦ κτήματος νὰ μὴ ὑπερτερήσῃ κατὰ πολὺ τὸ πληρωτέον ποσὸν καὶ νὰ μὴ προέλθῃ ὑπεροχή τις. Εἰς τίνα ἀνῆκεν ἡ ὑπεροχὴ αὕτη; Οὐδαμοῦ τῶν πηγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου ἠδύνατό τις μέχρι τοῦδε νὰ εὕρῃ ῥητὴν διάταξιν περὶ τῆς διαθέσεως ταύτης. Τόσον περισσότερον ἀξία εἶναι διὰ τοῦτο ἡ φιλάνθρωπος διάταξις τοῦ νόμου τῆς Ἀμοργοῦ: (στ. 33) *ἐὰν δέ τι ὑπερέχῃ μισθούμενα τὰ χωρία ἀποδιδότωσαν τῷ κυρίῳ παραχρῆμα ἐν τεῖ βουλεῖ τὸ ὑπερεχὲς τοῦ τε τόκου καὶ τοῦ ἡμιολίου*. Αὕτη δεικνύει σαφῶς, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον, εἰ καὶ τὸ πρῶτον κατὰ μεταγενεστέραν τινὰ βαθμίδα τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ (κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος) ἀνεγνώρισε τὴν ὑποχρέωσιν πρὸς τὸ μισθούμενον ἐνέχυρον περὶ τῆς ἀποδόσεως τῆς ὑπεροχῆς καὶ παρέχει ἀξιόλογον συμπλήρωσιν τῆς ἀγχίνου ἀναπτύξεως τοῦ ζητήματος ὑπὸ τοῦ Hitzig (σ. 102).

Ἐν τέλει τοῦ νόμου ὑπάρχει προσέτι ἡ ἀναγκαία προσθήκη εἰς τοὺς ὅρους περὶ τοῦ δανεισμοῦ τῶν δωρηθέντων χρημάτων. Ἐπειδὴ ἡ ἀξία τῶν ἐνυποθήκων κτημάτων ἦτο τοὐλάχιστον δεκαπλασία τῆς χρηματικῆς ποσότητος, δι' ἧς ἐπεβαρύνοντο, ὤφειλεν ἡ πολιτεία ἄνευ οὐδενὸς κωλύματος νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ ἄλλην ἐνεχυρίασιν γινομένην διὰ δευτέρας ἢ τρίτης ὑποθηκεύσεως, ἐὰν μόνον ὁ νέος δανειστὴς τοῦ ὑποθηκευθέντος κτήματος ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώνῃ μετ' ἀκριβείας εἰς τὸ κράτος τοὺς πληρωτέους τόκους τῆς πρώτης ὑποθήκης. Ἐὰν δὲν πληρώνῃ, ἐπακολουθεῖ πάλιν ἀναγκαστικὴ μίσθωσις τοῦ κτήματος, ἐπαναλαμβανομένου πάντοτε τοῦ ὅρου, ὅτι ἡ ἀπότισις τοῦ κεφαλαίου τῆς πρώτης ὑποθήκης εἰς τὸ κράτος δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπ' οὐδενὶ ὅρῳ νὰ συμβῇ.

Νομικῶς ἐνταῦθα εἶναι σπουδαῖον, ὅτι, ὡς ἡ δευτέρα ὑποθήκευσις, οὕτω καὶ ἡ πώλησις ἦτο δυνατὴ ἐν παντὶ χρόνῳ, χωρὶς νὰ εἶναι ἀναγκαία ἡ τοῦ πρώτου πιστωτοῦ, δηλ. τῆς πολιτείας, συναίνεσις. Ὀφείλομεν ἐντεῦθεν νὰ δεχώμεθα, ὅτι ὑποθηκεύσεις καὶ ἀγοραὶ κτημάτων ἐν Ἀμοργῷ ἦσαν ὅσον τὸ δυνατὸν εὔκολοι καὶ συχναί. Τὰ περὶ τούτων ἔγγραφα ἐτηροῦντο δημοσίως, ὅπως ἐν Τήνῳ, ὅπου οἱ μεγάλοι πίνακες ἐπανευρέθησαν. Διότι καὶ ἐν Ἀμοργῷ ἐγίνετο ἐπιμελεστάτη δημοσία καταχώρησις τῶν ὀφειλετῶν τῆς πολιτείας μετ' ἀκριβοῦς περιγραφῆς τῶν κτημάτων, μνείας τῶν γειτόνων καὶ μετὰ προσθήκης πάσης μεταβολῆς ὡς πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν. Τὸ ἄριστον παράδειγμα τοιούτου καταλόγου ὀφειλετῶν ὑποθηκῶν παρέχει νῦν ἡ μεγαλοπρεπὴς δωρεὰ τοῦ ἐξ Ἀφροδισιάδος Ἀττάλου, περὶ ἧς ἐν ἄλλῳ τόπῳ λεπτομερῶς θὰ πραγματευθῶμεν, ὅστις παρὰ τὸ κείμενον τῆς δωρεᾶς προσέθεσε καὶ πίνακα τῶν ἑαυτοῦ ὀφειλετῶν, πρὸς οὓς εἶχε δοθῆ ἕως τότε ὡς δάνειον τὸ κεφάλαιον μετὰ τοκισμοῦ (Rev. Et. Grecq. 19 (1906) 237).

Ὁ σκοπὸς τῆς δωρεᾶς τοῦ Κριτολάου εἶναι ὁ *ἀφηρωϊσμὸς* τοῦ προφανῶς ἐν νεανικῇ ἡλικίᾳ ἀποθανόντος υἱοῦ του Ἀλεξιμάχου. Ὅπως ἐν Ἀκραιφιαῖς, κατ' ἀνάλογον ἀλλὰ κατὰ πολὺ ὑστερωτέραν περίπτωσιν, μήτηρ πενθοῦσα συνιστᾷ διὰ δωρεᾶς αὐτῆς *σύνοδον τῶν ἡρωϊαστῶν καὶ ἐφήβων Ἐπαμινώνδου τοῦ υείοῦ ἡμῶν* εἰς μνήμην τοῦ προώρως ἀποθανόντος υἱοῦ αὐτῆς (IG. VII 2725 καὶ νέαν ἀνάγνωσιν ἐν Bull. de Corr. Hell. 1898, 256), οὕτω ἐπιθυμεῖ καὶ ὁ Κριτόλαος διὰ τῆς δω-

ρεᾶς του νὰ καταστήσῃ κυρίως τοὺς συνομηλίκους τοῦ Ἀλεξιμάχου κοινωνοὺς τῆς κατ' ἔτος τελουμένης ἐπιμνημοσύνου ἑορτῆς. Διορίζεται λοιπὸν διὰ τοῦ περὶ τῆς δωρεᾶς νόμου ἐπίσημος συμμετοχὴ τῶν σχολείων ἐν πᾶσι τοῖς τελουμένοις. Ἐν πρώτοις δὲ τοῦτο ἀποβλέπει εἰς τὴν *πομπήν*, ἥτις προηγεῖται τῆς *δημοθοινίας*. Ὁ γυμνασίαρχος ἡγεῖται τῆς πομπῆς τῶν ἐφήβων, ἀλλ' ὀφείλει πρὸς τοῦτο νὰ φροντίσῃ, ὅπως καὶ *οἱ νεώτεροι πάντες*, πᾶσαι δηλ. αἱ ἡλικίαι τῶν παίδων τῶν σχολείων προστεθῶσιν εἰς τὴν πομπήν. Ὡς πρὸς τοῦτο χορηγεῖται εἰς αὐτὸν ῥητῶς τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἀναγκάζῃ εἰς συμμετοχὴν τοὺς ἀμελεῖς μαθητάς [1], ἀκριβῶς ὅπως (ἐν στ. 85) ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν λαμπαδηδρομίαν διὰ τοὺς *νεωτέρους* εἶναι ἐπίσημός τις καὶ ἐπιβεβλημένη. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀσκεῖ ἡ πολιτεία ἐν Ἐρετρίᾳ τὸ δικαίωμα τοῦ πειθαναγκασμοῦ τῶν σχολείων, ὅπου ἐξ ὁμοίας ἀφορμῆς ἵνα ἀποβῇ πολὺ μεγάλη ἡ συμμετοχὴ εἴς τινα τελετὴν, εἶναι ἀναγεγραμμέναι τιμωρίαι ἐν τῷ νόμῳ, (Leges Graecorum sacrae ed. Prott-Ziehen II 89, 26) διὰ τοὺς ἀμελήσαντας νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν πομπὴν καὶ ἐν Κορησσῷ τῆς Κέω, ὅπου κατά τινα ὅμοιον περὶ ἑορτῆς νόμον (IG. XII 5, 647 Michel Recueil 402, 26): *ὃς δ' ἂμ μὴ παρῇ* (κατὰ τὴν λαμπαδηδρομίαν δηλ.) *τῶν νεωτέρων δυνατὸς ὤν, κύριος ἔστω* (ο. ε. ὁ γυμνασίαρχος) *αὐτὸν ζημιῶν μέχρι δραχμῆς*. Τοιαῦται τιμωρίαι ἀπέβλεπον ἄλλως μᾶλλον τοὺς γονεῖς ἢ τὰ τέκνα, ὡς τὸ ψήφισμα τῆς Στρατονικείας περὶ τῆς ἱδρύσεως σχολικοῦ χοροῦ δεικνύει, καθ' ὃ ἐπεβάλλετο νόμιμος τιμωρία ἐναντίον πατέρων, οἵτινες δὲν στέλλουσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα, ἵνα ᾄσωσιν.

Περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἑστιάσεως τοῦ λαοῦ πρβλ. A. Wilhelm. Oesterr. Jahresh. 1907, 25. Καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διὸς Παναμάρου ἐτάσσοντο οἱ ἑστιώμενοι, ὡς ἐν Ἀμοργῷ κατὰ τὸ τρίκλινα. Πρβλ. Bull. Corr. Hell. 11, 383, 28: *τοῖς μὲν ἀνδράσιν ἐν τῷ Κομυρίῳ δεῖπνα παρέσχον κατὰ τρικλινιαρχίας καὶ τὸν οἶνον ἔδοσαν ταῖς δὲ γυναιξὶ ἐν τῷ ἱερῷ καὶ αὐλαῖς παρέσχον οἶνον πλεῖστον.* Ὅτι ἡ τοιαύτη ἑστίασις ἐγίνετο ἐν τῷ γυμνασίῳ εἶναι καὶ ἄλλως πολλαχῶς μεμαρτυρημένον.

Ὁ *ἀγὼν* θεωρεῖται πρὸ πάντων ὡς ἑορτὴ κατὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἀλεξιμάχου. Καὶ περὶ τοιούτων ἀποκαλυπτηρίων ἀνδριάντων ἐπραγματεύθη πρὸ ὀλίγου ὁ A. Wilhelm ἐν Oester. Jahr. 1907, 28. Ἑορτάζονται ταῦτα ἄλλως διὰ θυσιῶν, σπονδῆς ἐλαίου καὶ διανομῆς χρημάτων, ἐν δὲ Ἀμοργῷ διὰ νέου *ἀγῶνος*, ὅστις πρέπει νὰ προστεθῇ εἰς τοὺς λοιποὺς τῆς πόλεως σχολικοὺς ἀγῶνας καὶ περὶ οὗ ὁ *γυμνασιαρχικὸς νόμος* περιεῖχεν ἰδιαιτέρας διατάξεις. Κατὰ τὸν *ἀγῶνα* τοῦτον δὲν θὰ τελῆται τὸ παγκράτιον καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ θὰ κηρύσσεται ἑκάστοτε ὁ Ἀλεξίμαχος νικητής, ἴσως ἐπειδὴ ὅτε ἔζη ἐνίκησέ ποτε παγκράτιον. Ὥς τι νέον εἰσάγεται εἶτα ἡ λαμπαδηδρομία καὶ ἕνεκα τούτου χορηγεῖται τὸ δικαίωμα εἰς τὸν γυμνασίαρχον νὰ ὁρίσῃ μόνος τὰς κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ προγράμματος διατάξεις.

Ἡ κυρία δαπάνη τῶν διαχειριστῶν τοῦ δωρηθέντος χρήματος, δηλ. τῶν δύο *ἐπιμελητῶν*, οἵτινες τὸ πρῶτον μὲν ἐξελέγοντο ἐκ τῶν πρυτάνεων, εἶτα δὲ τοὐναντίον οἱ ἴδιοι ὥριζον τοὺς διαδόχους των, ἦτο, ὡς εἶναι φανερόν, ἡ *δημοθοινία*. Ἕνεκα τούτου εἶναι εὐνόητον, ὅτι οὗτοι ἤδη πρὸ τῆς τελέσεως *τοῦ ἀγῶνος* ὤφειλον νὰ δώσωσι δημοσίως ἀπολογισμὸν περὶ τῶν δαπανηθησομένων διὰ τὴν δημοθοινίαν λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ *ἀγῶνος*. Τούτου δὲ τὸν λογαριασμὸν πρέπει νὰ πιστώσωσι δι' ὅρκου, ἀκριβῶς ὅπως οἱ ἐπιμεληταὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἀγασικλέους ἐν Καλαυρείᾳ καθ' ὁμοίαν περίπτωσιν: *ποτομοσοῦνται τὸν Δία τὸν Σωτῆρα εἶ μὰν μηθὲ νοσφίζεσθαι* (IG. IV 841, ὁμοίως ἐν 840, 16. Πρβλ. Ziebarth, Beiträge zum griech. Recht, I n. 9. Zeitschrift f. vergleich. Rechtswissensch. XVI 257).

Εἶναι περίεργον, ὅτι ἐν τῷ ὅρκῳ ἀνευρίσκει τις τὸν ἀττικὸν τύπον τοῦ ὅρκου: *ὀμνύομεν Δία Ποσειδῶ Δήμητρα*, ὃν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῆς προσθήκης τῆς Ἀθηνᾶς εἰσήγαγον εἰς Κέων (πρβλ. Ziebarth, De jureiurando in jure Graeco (1892, 19). Καὶ ἄλλως ὁ ὅρκος εἶναι ἄξιος προσοχῆς, ἐπειδὴ εἶναι συντεθειμένος ἐκ δύο διαφόρων ὅρκων, ἐκ τοῦ περὶ τοῦ λογαριασμοῦ ὅρκου τῶν ἐπιμελητῶν καὶ τῆς ἐνόρκου ὑποσχέσεως, ὅπως ἄλλως πρὸ τῆς ἐκλογῆς ἄλλων εἶναι σύνηθες. Ὅλως τυπικὸν εἶναι τό: *εὐορκοῦντι μὲν εὖ εἶναι ἐπιορκοῦντι δὲ τἀναντία*, ὅπερ μετὰ τὰ ὀμνύομεν — ἐδαπανήσαμεν — οὐ νοσφισόμεθα — καταστήσομεν ἔδει κυρίως νὰ ἐξενεχθῇ ἐν πληθυντικῷ ἀριθμῷ.

E. ZIEBARTH

[1] Τοῦτο δηλώνει φανερῶς ὁ ἔπαινος αὐτοῦ ἕνεκα τῆς *εὐταξίας*, λέξεως συνήθους ἐν τοῖς πιστοποιητικοῖς τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Πρβ. Americ. Journ. of Arch. XI (1896) 191.

ΠΗΛΙΝΗ ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΣ ΕΚ ΚΛΑΖΟΜΕΝΩΝ

(Πίν. 9).

Ἐκ τῶν λυπηροτέρων κενῶν τοῦ ἡμετέρου Ἐθνικοῦ Μουσείου εἶναι ἡ σχεδὸν ἐντελὴς ἔλλειψις [1] ἔργων πλαστικῶν ἢ γραπτῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἰωνικὴν τέχνην, ἐκείνην, «ἥτις ἀπέβη ἡ ζύμη διὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα» [2]. Τόσον μᾶλλον εὐφρόσυνον κτῆμα τοῦ Μουσείου εἶναι διὰ τοῦτο πηλίνη σαρκοφάγος ἐκ Κλαζομενῶν, πρό τινων μηνῶν εἰσαχθεῖσα, ἂν καὶ εἶναι ἐκ τῶν κοινοτέρων τοῦ εἴδους τούτου ἔργων. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον μετὰ πολλῆς προθυμίας συνοδεύομεν ἐνταῦθα τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Cillieron φιλοπονηθὲν σχέδιον μετὰ συντόμου περιγραφῆς καί τινων παρατηρήσεων.

Ἡ σαρκοφάγος προέρχεται ἐκ τῆς αὐτῆς νεκροπόλεως τῶν Βρουλῶν, ἀφ' ἧς καὶ τόσαι ἄλλαι προῆλθον. Συνετέθη ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ Μουσείου ἐκ πολλῶν τεμαχίων οὕτως, ὥστε ἡ ἐζωγραφημένη ἐπιφάνεια ἐκτὸς ἐλαχίστων κενῶν ὁλόκληρος ἀπεκατεστάθη. Ὁμοίως διετηρήθη ἐκ τῶν πλαγίων πλευρῶν μικρὸν μὲν ἀλλ' ἀρκετὸν μέρος, ὥστε νὰ ὁδηγηθῶσιν οἱ τεχνῖται εἰς τὴν διὰ γύψου συμπλήρωσιν καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ σώματος τῆς σαρκοφάγου. Κατὰ ταῦτα δὲν εἶναι τοῦ σπανιωτέρου ὀρθογωνίου τύπου ἡ σαρκοφάγος ἡμῶν ἀλλὰ τοῦ συνηθεστέρου, καθ' ὃν αἱ πλευραί, πλὴν τῆς πρὸς τοὺς πόδας, συγκλίνουσι καὶ ἀποτελεῖται οὕτω σχῆμα ἀνάλογον πρὸς τὸν ἐντετυλιγμένον νεκρόν. Μῆκος 2,10, πλάτος μέγιστον τῆς γραπτῆς ἄνω ἐπιφανείας 0,96, τῆς κάτω 0,66.

Ἡ πλευρὰ ἡ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ δὲν συγκλίνει ὁμοίως, ὡς ἐλέχθη, ἀλλ' ἀποτελεῖ ὀρθὴν γωνίαν μετὰ τῆς ἄνωθεν γραπτῆς ἐπιφανείας. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν πλαγίων πλευρῶν παρατηρεῖται κῦμα τεκτονικὸν ἰσχυρῶς μὲν εἰ καὶ ἀνίσως ἐξωγκωμένον ἐπὶ τῶν τριῶν πλευρῶν, ἀσθενέστατα δέ, μόλις 0,015, ἐπὶ τῆς τῶν ποδῶν. Προσέτι τὸ κῦμα τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν δύο μακρῶν πλευρῶν κοσμεῖται διὰ τοῦ ἰωνικοῦ λεγομένου κυματίου, ἐνῷ τὸ τῆς ἄνω πλευρᾶς εἶναι μόνον διὰ γανώματος, ὡς φαίνεται, ἐπικεχρισμένον, τὸ δὲ τῆς τῶν ποδῶν στερεῖται παντὸς χρίσματος.

Τὰ ἀνωτέρω παρατηρούμενα ἐπίσης ἢ καὶ μετὰ μικρᾶς διαφορᾶς ἐπὶ πασῶν τῶν ἄλλων σαρκοφάγων τοῦ αὐτοῦ τύπου [1] ἔπεισαν τὸν Meurer νὰ ἐξενέγκῃ τὴν εὔλογον αὐτοῦ γνώμην [2] περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν σχεδὸν κατὰ τὴν μίαν μόνον ἐπιφάνειαν γραπτῶν τούτων σαρκοφάγων. Αὗται μετὰ τοῦ ἐντὸς νεκροῦ ἐτοποθετοῦντο ὄρθιαι ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῶν ποδῶν, μέχρις ὅτου συνετελοῦντο αἱ πρὸ τῆς ταφῆς τελεταί. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατί διαφέρει ἡ πρὸς τοὺς πόδας πλευρὰ καὶ διατί καὶ αἱ ἄλλαι μένουσι κατὰ μέγα μέρος ἀκόσμητοι.

Τὴν γνώμην τοῦ Meurer δύναται νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ἡ ἑξῆς λεπτομέρεια, ἣν παρατηρῶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας σαρκοφάγου. Τὰ ὅρια τῶν ἄνωθεν γραπτῶν ἐπιφανειῶν καὶ τῶν πλαγίων πλευρῶν δὲν εἶναι μόνον γραμμαί, διότι τότε θὰ ἦσαν ταῦτα ὑπὲρ τὸ δέον λεπτὰ καὶ θὰ ἐθραύοντο εὐκόλως. Ἀντὶ τῶν γραμμῶν λοιπὸν ἔχομεν ἐπιφανείας μικροῦ πλάτους σχηματιζούσας μετὰ τῶν ἑκατέρωθεν ἐπιφανειῶν ἀμβλείας γωνίας. Ἀλλὰ τὸ μικρὸν τοῦτο

[1] Ἐκτὸς εὐαρίθμων ῥοδίων καὶ σαμίων ἀγγείων, ὀστράκου γραπτοῦ ἐκ Κλαζομενῶν (Α. Μ. XXIII, Τ. VI, 1) καὶ τοῦ λίθου μετὰ τῆς περιφήμου Λημνίας ἐπιγραφῆς τοῦ δεικνύοντος ἀνάγλυφον ὁπλίτην περιελθόντος δὲ προπέρυσιν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Μουσείου οὐδὲν ἄλλο γνωρίζω ἐν αὐτῷ ἰωνικόν.

[2] Löschcke ἐν Α. Μ. XIX, 512.

[1] Περὶ τῶν δύο διαφόρων τύπων τῶν Κλαζομενίων σαρκοφάγων ἴδε Winter ἐν Ant. Denkm. II, Heft. 3, 1.

[2] Jahrbuch 1902, 65 κ. ἑ.

πλάτος ποικίλλει ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου ἡμῶν. Ἐπὶ τῶν μακρῶν πλευρῶν εἶναι μόνον 0,008, ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν κεφαλὴν 0,011, ἐπὶ δὲ τῆς τῶν ποδῶν 0,02. Τὸ τελευταῖον, νομίζω, δὲν εἶναι τυχαῖον, ἀλλ ἐγένετο ἐπίτηδες πλατυτέρα ἡ ἐνταῦθα ἐπιφάνεια, ἵνα τοποθετουμένης ὀρθίας τῆς σαρκοφάγου καὶ ὁλοκλήρου τοῦ βάρους πίπτοντος ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῶν ποδῶν μὴ θραυσθῇ τὸ κάτω τοῦτο ἄκρον. Μετὰ ταῦτα εἶναι ἄξιον τοῦ κόπου νὰ ἐξετασθῶσι καὶ αἱ ἄλλαι σαρκοφάγοι, μὴ παρουσιάζουσι τὴν αὐτὴν χαρακτηριστικὴν λεπτομέρειαν.

Τὸ ἰδίως τεχνικὸν μέρος εἶναι τὸ αὐτὸ ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων σαρκοφάγων. Ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν καλῶς παρεσκευασμένου καὶ ἐντελῶς λείου πηλοῦ ἐπεστρώθη λεπτότατον στρῶμα ὠχρολεύκου ἀργίλλου, ἐφ᾽ οὗ ἐγράφησαν διὰ γανώματος παραπλησίου τὸ χρῶμα πρὸς τὸ τοῦ σχεδίου αἱ παραστάσεις καὶ τὰ κοσμήματα. Χρῆσις λευκῶν γραμμῶν ἐπὶ τοῦ γανώματος πρὸς παράστασιν μυώνων καὶ ἄλλων λεπτομερειῶν φαίνεται ὅτι ἐγένετο, ἀλλ᾽ οὐχὶ συχνή. Αἱ πλεῖσται τούτων ἐξηλείφθησαν ἄνευ τινὸς ἴχνους καὶ μόνον ἐλάχισται, ὡς αἱ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὀφρύος καί τινων τριχῶν τῆς κόμης τοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ Κενταύρου, διετηρήθησαν. Παρατηροῦμεν προσέτι, ὅτι τὸ γάνωμα παρουσιάζει τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἀπόχρωσιν πανταχοῦ, ὅπερ μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐπιτυχοῦς συνθέσεως αὐτοῦ ἢ τῆς κανονικῆς ὀπτήσεως. Ἐν δὲ τῷ σχεδίῳ ἡ πρὸς τοὺς πόδας πλευρὰ τοῦ περιθωρίου μένει κενή, ἐπειδὴ αἱ ἐπ᾽ αὐτῆς παραστάσεις καὶ τὰ κοσμήματα πολὺ κακῶς διετηρήθησαν.

Ἀλλὰ τὸ τεχνικῶς μᾶλλον ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ ἑξῆς. Κατὰ τὸ μέσον τῶν μακρῶν πλευρῶν καὶ τῆς πλευρᾶς τῆς κεφαλῆς παρατηρεῖ τις πρὸ τῆς σαρκοφάγου εὑρισκόμενος ζώνην χρώματος μελανοῦ, οὐχὶ στιλπνοῦ, ἀκανόνιστον μὲν κατὰ τὰ καθέκαστα ἀλλὰ συνεχῆ καὶ προδήλως ἀκολουθοῦσαν τὸ σχῆμα πώματος, ὅπερ εἶχέ ποτε τεθῇ ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου. Κατ᾽ ἀρχὰς ἐνόμιζον, ὅτι τὸ μέλαν τοῦτο χρῶμα ἦτο πίσσα ἢ ῥητίνη τις, δι᾽ ἧς θὰ προσεκολλᾶτο τὸ πῶμα καὶ προσεπάθουν νὰ συνάψω τὸ πρᾶγμα πρὸς τὸ παρ᾽ Ἀριστοφάνει, ἐν Ἐκκλησιαζούσαις 1108, δυσερμήνευτον *καταπιττώσαντας*. Ἀλλ᾽ ἡ χημικὴ ἀνάλυσις, ἣν ἐξετέλεσεν ὁ χημικὸς τοῦ Μουσείου κ. Ῥουσόπουλλος, ἔδειξεν, ὅτι οὐδὲν ἴχνος πίσσης ἢ ῥητίνης ὑπάρχει ἐνταῦθα, ἀλλὰ μόνον ὀξείδια τοῦ μαγγανίου, συστατικά, ἅπερ ὁ αὐτὸς ἄλλοτε εὗρεν ὑπάρχοντα ἐν τῷ μέλανι γανώματι τῶν ἀγγείων [1]. Κατὰ ταῦτα δὲν πρόκειται περὶ κολλητικῆς ὕλης, ἀλλὰ τὸ εὐλογώτερον εἶναι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ μέλαινα αὕτη ζώνη εἶναι ἀποτύπωμα ἐκ τοῦ διὰ μέλανος γανώματος ἐπικεχρισμένου πηλίνου πώματος. Ἀδύνατος δὲ δὲν φαίνεται ἡ ὕπαρξις πηλίνου πώματος, ἐὰν μάλιστα ἐνθυμηθῶμεν τὸ ἄριστα διατηρούμενον στεγοειδὲς πῶμα τῆς σαρκοφάγου τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου [2].

Περιγράφομεν νῦν τὰς ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου γραφὰς ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ ἄνω ἄκρου τῆς πρὸς τὴν κεφαλὴν πλευρᾶς. Μετὰ ταινίαν κοσμουμένην διὰ μαιάνδρων διακοπτομένων ἕπεται κόσμημα οἷον τὸ κυρίως στολίζον τὰς μακρὰς πλευρὰς πλέγμα μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ἀντὶ τῶν ἐκεῖ ἀνθεμίων ἐνταῦθα ἔχομεν στιγμὰς μόνον ἑκατέρωθεν. Ἀκολουθεῖ σειρὰ ἀνθεμίων καὶ ἀνθέων λωτοῦ καὶ ταινία μετὰ μαιάνδρου, μεθ᾽ ὃ ἔχομεν τὴν κυρίαν ζωφόρον. Δύο συνωρίδες ἵστανται ἀντιμέτωποι ἐν τῷ μέσῳ, ἐν ἑκατέρῳ δὲ τῶν ἄκρων ὑπάρχει συνωρὶς μὲ μέτωπον ἀντίθετον πρὸς τὸ τῆς ἑτέρας καὶ τῆς γειτονικῆς. Ἕκαστον τῶν ἁρμάτων ἡνιοχεῖ πρόσωπον μετὰ 4 πτερύγων κρατοῦν διὰ τῶν δύο χειρῶν τὰ ἡνία καὶ μαστίγιον ἐν τῇ δεξιᾷ. Ἐκ τῶν ἵππων οἱ μὲν τῶν ἄκρων ὑψοῦσιν ὁμοίως τὴν κεφαλήν, ἐν ᾧ οἱ τῶν δύο ἄλλων διαφέρουσιν, ἐπειδὴ ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο ἑκατέρου τῶν ἁρμάτων καταβιβάζει ἰσχυρῶς τὴν κεφαλὴν ἐπιχειρῶν νὰ ἀντιστῇ κατὰ τοῦ χαλινοῦ. Πρὸς πλήρωσιν τοῦ ὑπὸ τὰς κοιλίας τῶν ἵππων κενοῦ χώρου ἐγράφησαν κύνες. Τὰ ἅρματα ἔχουσιν ἀκριβῶς *ὀκτάκνημα κύκλα* [3], ὁ δὲ συνδέων τὸν κρίκον τοῦ ζυγοῦ πρὸς τὸν ῥυμὸν ξύλινος ἧλος, *ὁ ἕστωρ* [2], καταλήγει ὑψούμενος εἰς κεφαλὴν γρυπὸς μετὰ χαίνοντος στόματος, γενείου, δύο μακρῶν ὤτων καὶ τῆς συνήθους ἐπὶ τοῦ ῥάμφους ἐξοχῆς. Μετὰ τὴν ζωφόρον ἔχομεν ἐντὸς δύο ταινιῶν

[1] Ὁ κ. Ῥουσόπουλλος προσέθηκεν, ὅτι τὰ συστατικὰ ταῦτα εὑρίσκονται πάντα ἐν τῷ ὀρυκτῷ πυρολουσίτῃ (= Braunstein) παριστωμένῳ ἐν τῇ Χημείᾳ διὰ τοῦ MnO_2.

[2] Ἴδε Murray, Terrakotta Sarkophagi Pl. I-VII. Αἴθινα πώματα ἴδε ἐν Ant. Denkm. 1, 32 καὶ JHS. 1883, 15.

[3] Ε, 723. Ἴδε Jahrbuch, 1890, 147.

[4] Ω, 272. Reichel, Homerische Waffen u. Geräte, 129 (2te Aufl.).

μαιάνδρου περιλαμβανομένην σειρὰν τετραγωνιδίων, ἐξ ὧν μόνον τὸ ἑκάστοτε δεύτερον εἶναι πλῆρες. Τὰ κενὰ κοσμοῦνται διὰ μικρῶν γραμμιδίων καθέτων εἰς τὸ μέσον ἑκάστης πλευρᾶς. Κατωτέρω ἐπὶ τῶν προεξοχῶν παρατηρεῖται ἐν ἑκατέρωθεν τμῆμα ζωοφόρου εἰκονίζον τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς, Σειρῆνα δηλ. καὶ τρεῖς Σφίγγας.

Μεταξὺ δύο σειρῶν ἐξ ἀνθέων λωτοῦ καὶ ἀνθεμίων περιλαμβάνεται ἐν τετραγωνικῷ σχεδὸν χώρῳ εἷς ἑκατέρωθεν Κένταυρος. Ἑκάτερος κρατεῖ δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ὀγκώδη κλάδον καὶ φαίνεται μεθ᾽ ὁρμῆς ἐπερχόμενος. Ὁ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἔχει ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἐκτὸς τῶν κυρίως ποδῶν, οἵτινες εἶναι ἵππειοι, ὁ δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ ἔχει καὶ τοὺς πόδας ἐντελῶς ἀνθρωπίνους, ὡς πείθεταί τις ἀποβλέπων εἰς τὸ σχέδιον παρὰ τὴν κακὴν διατήρησιν τοῦ σχετικοῦ μέρους. Ἐκ τοῦ περιγράμματος εἶναι φανερόν, ὅτι οἱ Κένταυροι εἶχον πώγωνα καὶ κόμην ἄφθονον. Κατωτέρω ἔχομεν, ἐν ᾗ θέσει συνηθέστατα εὕρηται ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων, ἁπλοῦν πλέγμα μετ᾽ ἀνθεμίων, Σφίγγα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς μετ᾽ ἄνθους ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐκφυομένου καί, ὡς φαίνεται, Σειρῆνα ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς. Τὰς δὲ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ προεξοχὰς κοσμεῖ ἰωνικὸν κυμάτιον, ὡς δηλοῖ μικρὸν μέρος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς διατηρούμενον.

Ὡς πρὸς τὴν κατωτάτην πλευρὰν τοῦ περιθωρίου σημειοῦμεν ὅτι πρὸ τῆς σαρκοφάγου δύναταί τις νὰ πεισθῇ, ὅτι ἐνταῦθα παριστῶντο ζῷα καὶ κοσμήματα κατὰ τὸν τρόπον τῶν ῥοδίων ἢ μιλησίων λεγομένων ἀγγείων. Ἐν τῷ μέσῳ ἀκριβῶς ἠδυνήθην νὰ ἀντιληφθῶ αἴγαγρον ἢ πρόκα (;) (Steinbock) βόσκοντα. Κατὰ δὲ τὸν τρόπον τῶν μιλησίων ἀγγείων ἐγράφη καὶ ἡ Σφὶγξ μετὰ τῆς ὀνομασθείσης Σειρῆνος, ἐπειδὴ ἀμφότεραι δεικνύουσι τὰς χαρακτηριστικὰς γραμμὰς τὰς παραγομένας διὰ τῆς διαφυλάξεως τοῦ λευκοῦ πεδίου.

Αἱ γραφαὶ τῆς ζωοφόρου οὐδεμίαν βεβαίως ἱστορίαν ἐκ τῆς μυθολογίας περιέχουσιν. Εἶναι μόνον διακοσμητικαί. Τοῦτο δεικνύει πρὸ πάντων ἡ αὐστηρὰ συμμετρία μεθ᾽ ἧς ἔχει γραφῆ ἑκάτερον ἥμισυ τῆς ζωοφόρου [1]. Αἱ πτερωταὶ θεότητες ἀπαντῶσιν οὐχὶ σπανίως ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων ἀσχολούμεναι μετὰ τῶν ἁρμάτων [1]. Ὀνομάζονται συνήθως Νῖκαι, ἂν καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν εἶναι ἀποδεδειγμένον. Ὁμοίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δειχθῇ, ἂν εἰς μάχην ἢ εἰς ἀγῶνα ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ μέλλουσι νὰ ὁδηγήσωσι τὰς συνωρίδας αἱ Νῖκαι αὗται. Διότι οἱ κύνες ἦσαν μὲν πιθανώτατα σύντροφοι καὶ βοηθοὶ τῶν πολεμιστῶν ἐν Μ.᾽Ασίᾳ [2], ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων παρίστανται πολλάκις ἄνευ τινὸς λόγου, κατὰ συνήθειαν καὶ χάριν διακοσμήσεως. Οὕτω καὶ ὅταν παρίσταται ἀγὼν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ὑπὸ τὰς κοιλίας τῶν ἵππων δὲν λείπουσιν οἱ κύνες [3], ἂν καὶ ἡ παρουσία αὐτῶν ἐνταῦθα δὲν δικαιολογεῖται. Ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τῶν κυνῶν καθ᾽ ἑαυτὴν παρατηρητέον, ὅτι, ὁσάκις δὲν συντρέχουσι μετὰ τῶν ἵππων καὶ τὰ ἅρματα ἠρεμοῦσιν, ὅπως ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου ἡμῶν, βλέπουσι πάντοτε κατ᾽ ἀντίθετον πρὸς τοὺς ἵππους διεύθυνσιν. Διὰ τούτου ὁ συνθέσας πρῶτος τὴν εἰκόνα ἀπέφυγε μὲν δεξιῶς τὴν μονοτονίαν, ἐπέτυχε δ᾽ ἁρμονικὴν ποικιλίαν κινήσεων εὐχάριστον εἰς τὸν ὀφθαλμόν.

Μετὰ τὴν ζωοφόρον εἶναι οἱ Κένταυροι τὸ ἐπιφανέστερον μέρος ἐκ τῶν γραπτῶν ζῳδίων. Ἀκριβῶς δὲ οὗτοι ἀποτελοῦσι τὴν ἰδιαιτέραν ἀξίαν τῆς σαρκοφάγου. Ἐπειδή, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν ἀσήμαντόν τινα παράστασιν Κενταύρων ἐπὶ τοῦ πώματος τῆς γνωστῆς Λονδινείου σαρκοφάγου κακῶς διατηρηθεῖσαν [4], δὲν ὑπάρχουσιν ἄλλαι ὅμοιαι παραστάσεις ἐπὶ Κλαζομενίων σαρκοφάγων. Ὅπερ δὲ εἶναι σπουδαιότερον, ὁ ἕτερος ἐκ τῶν Κενταύρων παρουσιάζει τύπον σπάνιον, ὃν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν *ἰωνικόν*. Ἐπειδὴ τὸ ἀνθρώπινον μέρος τοῦ Κενταύρου εἶναι αὐτὸς ὁ ἰωνικὸς Σιληνός, ὁ γνωστὸς διὰ τὰ ἀνθρώπινα σκέλη καὶ τὰς ἰσχυρὰς ἱππείους ὁπλάς [5].

Ὁ τύπος οὗτος τοῦ Κενταύρου ἔχει παρατηρηθῆ μέχρι τοῦδε ἐπὶ δύο μνημείων ἀναμφισβη-

[1] Ὁμοίαν συμμετρίαν βλέπει τις σχεδὸν πανταχοῦ ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων. Ἀλλ᾽ ἐπίσης βλέπει καὶ ὁμοίαν σύνθεσιν, ὡς ἐν Ant. Denk. II T. 27, 2, 3.

[1] Ant. Denkm. I, T. 44. BCH, 1895 pl. 1. Joubin de sarcophagis Klazomeniis (1901) N° 7, 8.

[2] Τὰ περὶ τούτου χωρία τῶν ἀρχαίων συνέλεξε καὶ συνεζήτησεν ὁ S. Reinach ἐν Revue des études Grecques, 1895, 195 κ. ἑ.

[3] Οὕτως ἐπὶ τῆς ἐν Δρέσδῃ, Joubin ἔ. ἀ. N° 23. 24. Murray Terrak. Sarkoph. pl. 1.

[4] Murray, Terr. Sark., 12.

[5] Περὶ τοῦ τύπου ἴδε H. Bulle, die Silenen in der Arch. Kunst., 11.

τήτως ἰωνικῶν. Πρῶτον μὲν ἐπὶ ὑδρίας ἐκ τῶν λεγομένων Καιρετανῶν [1], ὅπου παρίσταται ἀγὼν δύο Κενταύρων κατ' ἰσαρίθμων Λαπιθῶν, ἔπειτα δ' ἐπὶ δακτυλιολίθου τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου [2], ἐφ' οὗ ὁ Κένταυρος ἀπάγει γυναῖκα ἀκριβῶς ὅπως ὁ ἰωνικὸς Σιληνὸς τῶν νομισμάτων τῆς Θάσου. Μετὰ δὲ τὴν ἡμετέραν σαρκοφάγον θὰ ὀνομάζωμεν ἀδιστάκτως τὸν τύπον ἰωνικὸν καὶ θὰ προσδοκῶμεν καὶ ἐπὶ ἄλλων ἰωνικῶν μνημείων νὰ εὕρωμεν τὸν αὐτόν. Παρὰ ταῦτα δέον νὰ μὴ παραβλέπωμεν, ὅτι καὶ οἱ δύο ἄλλοι τύποι τοῦ Κενταύρου, ὁ ἀρχαιότερος μετ' ἀνθρωπίνων ποδῶν καὶ ὁ νεώτερος μετὰ τῶν ἱππείων, ἦσαν γνωστοὶ καὶ ἐν Μ. Ἀσίᾳ κατὰ τὸν 6ον π. Χ αἰῶνα τοὐλάχιστον. Τὸν ἀρχαιότερον τύπον ἔχομεν ἐνταῦθα, ἀμφοτέρους παρατηροῦμεν ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ ἐν Ἄσσῳ ναοῦ [3] καὶ τὸν νεώτερον εὑρίσκομεν ἐπὶ τῶν λεγομένων ποντικῶν ἀγγείων [4].

Πολλαὶ λεπτομέρειαι ἐκ τῆς παραστάσεως τῶν Κενταύρων δὲν διετηρήθησαν, ἀλλ' ὅπερ σῴζεται ὑπενθυμίζει ζωηρῶς τοὺς ἰωνικοὺς Σιληνούς. Οὕτω π. χ. ἡ μεγάλη ἰσχυρὰ κεφαλὴ μετὰ τῆς ὀδοντωτῆς κατὰ τὸ περίγραμμα κόμης, τῆς σιμῆς ῥινὸς καὶ τοῦ θηριώδους σχηματισμοῦ τοῦ προσώπου, τὰ εὔρωστα ἀνθρώπινα σκέλη καὶ ὁ ἰδιάζων σχηματισμὸς τῆς οὐρᾶς εἶναι φανερὰ καὶ ἐνταῦθα [1].

Ὡς πρὸς τὴν εἰκονιζομένην ἱστορίαν νομίζομεν, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν ἀπόσπασμα ἐκ παραστάσεως Κενταύρων καὶ Λαπιθῶν καὶ οὐχὶ Κενταύρων καὶ Ἡρακλέους. Διότι κατὰ τὴν τελευταίαν περίπτωσιν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ ἥρωος συνήθως τρέπονται εἰς φυγὴν ἢ εἰκονίζονται μετὰ τῶν κλάδων ἐπ' ὤμου, οὐδέποτε δ' ἐπέρχονται μεθ' ἧς ὁρμῆς ἐν τῇ μάχῃ τῶν Λαπιθῶν καὶ ἐνταῦθα. Ἔπειτα μάχη μετὰ Λαπιθῶν ἔχει σημειωθῇ ἤδη ἐπὶ ἰωνικοῦ μνημείου, τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος ἀγγείου, ἐνῷ ἡ ἄλλη παράστασις συνήθης ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι [2] ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς καὶ κάτω δὲν παρετηρήθη μέχρι τοῦδε ἐπὶ μνημείου τοῦ ἰωνικοῦ κύκλου καὶ τούτου ἕνεκα ἐκλήθη ποτὲ δωρική [3].

Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ

[1] Ann. Inst. 1863 t. E. F.
[2] JHS. I, 102 καὶ Furtwängler, Gemmen, 101, T. VIII,5.
[3] Perrot-Chipiez, VIII, 261 fig. 102 καὶ fig. 108.
[4] Endt, Ionische Vasenmalerei, Abb. 21, 22.

[1] Πρβλ. ἰδίως τοὺς Σιληνοὺς τῆς Καιρετανῆς ὑδρίας παρὰ Endt, Ion. Vasenm., 15 Abb. 8 καὶ τὸν τῆς σαρκοφάγου ἐν Ant. Denk. I, T. 46, 3.
[2] Συνυπονοοῦνται φυσικὰ καὶ αἱ ἐντεῦθεν ἐξαρτώμεναι καὶ ἐπίδρασιν δεχόμεναι χῶραι, ἐξ ὧν εἶναι καὶ ἡ Κυρήνη μετὰ τῶν ἰδιαζόντων ἀγγείων αὐτῆς. Ὁ ἐν τῷ Λούβρῳ γνωστὸς Κυρηναϊκὸς δῖνος, ἐν Ar. Z. 1881 T. 11, 1. 12, δεικνύει Κενταυρομαχίαν τοῦ Ἡρακλέους.
[3] Dümmler ἐν R. M. 1888, 169.

ΛΕΙΨΑΝΑ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ ΤΗΣ ΚΑΔΜΕΙΑΣ

Εἶνε γνωστόν, ὅτι πλὴν τοῦ τείχους τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, οὗτινος τὸν οἰκοδομικὸν τρόπον καὶ τὴν εὐρύτητα ἐμελέτησεν ὁ Ernst Fabricius (*Theben*, Freiburg I. B. 1890, σελ. 5 ἑξ.) συνεπλήρωσε δὲ τὴν μελέτην ταύτην δι' ἀνασκαφῶν βεβαιώσας τοὺς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Fabricius ῥηθέντας πρότερον λόγους ὁ Εὐστράτιος Καλόπαις ἐπιμελητής ποτε τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Θήβαις (*Πρακτικά*, 1892 σ. 41 ἑξ.), εἶχε καὶ ἡ Καδμεία ἴδιον τεῖχος.

Ὁ Leake (*Travels* in northern Greece II, London 1835, σελ. 226) εἶδεν εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς Καδμείας κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ σῳζομένου αὐτόθι φραγκικοῦ πύργου λείψανα πολυγωνικοῦ τείχους, ὃ παραβάλλει πρὸς τὰ τείχη τῆς Τίρυνθος. Τὸ τεῖχος τοῦτο δὲν εἶνε ὁρατὸν νῦν, ἐπισωρευθέντος πολλοῦ χώματος κατὰ τὸν χῶρον τοῦτον, ἵνα σχηματισθῇ ἠπία τις κλίσις καὶ ἀνάβασις τοῦ λόφου. Φαίνεται ὅμως, ὅτι πρὶν κατακαλυφθῇ ὑπὸ τῶν χωμάτων, ὑπέστη βλάβην, ἧς τὸ μέγεθος δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ, ἀλλ' ἥτις μαρτυρεῖται ὑπὸ μεγάλων **τιτανολίθων** ἀποπεπτωκότων, ὧν σῴζονται φανεροὶ ἓξ μὲν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν συσσωρευθέντων χωμάτων δύο δὲ παρὰ

τὸν πύργον αὐτὸν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου, ὅστις περικλείει καὶ τὸν πύργον νῦν. Ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν λίθων τούτων, ἡ παρομοίωσις τοῦ Leake (πρβλ. Fabricius ἔνθ᾽ἀν. σελ.11) εἶνε ἐν γένει ὀρθή, ἀλλὰ οἱ λίθοι εἶνε μικρότεροι καὶ καλῶς ἐξειργασμένοι εἰς τοὺς ἁρμοὺς κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας τὸν ἐπικρατοῦντα ἐν τῷ ζ′ αἰῶνι π. Χ. καὶ πρότερον.

Τὸ πολυγωνικὸν τοῦτο τεῖχος εἶνε ἑπομένως παλαιότερον τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἅτινα ἀνέσκαψεν ὁ Καλόπαις· δὲν γνωρίζομεν δέ, ἂν ἦτο πράγματι τεῖχος, *ἔρυμα πόλεως*, ἢ ἀνάλημμα τῶν ὑπερκειμένων χωμάτων. Ἀλλ᾽ ἂν ἦτο τεῖχος, δὲν ἦτο βεβαίως τὸ τεῖχος, ὅπερ ὑπερήσπιζε τὴν Καδμείαν κατὰ τοὺς χρόνους, καθ᾽ οὓς ἔρυμα τῆς ὅλης πόλεως τῶν Θηβῶν ἦτο τὸ ἀποκαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ Καλόπαιδος τεῖχος. Τότε ἕτερον τεῖχος οὐχὶ δὲ τὸ πολυγωνικόν, περιέβαλλε τὴν Καδμείαν πρὸς βορρᾶν τοὐλάχιστον.

Ἀλλὰ ποῖόν τι ἦτο τὸ τεῖχος τοῦτο;

Σκαφή τις γενομένη πρὸς θεμελίωσιν τοῦ βάθρου καὶ τοῦ οἴκου, ἐν ᾧ ἐστήθη ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ καταρτιζομένου μουσείου τῶν Θηβῶν τὸ γύψινον ἔκμαγμα τοῦ λέοντος τῆς Χαιρωνείας, προσέκοψε πρὸς τὸ τεῖχος τοῦτο εἰς ἀπόστασιν 3,50 βορείως μέχρι 7,00 μ. βορειοδυτικῶς τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ φραγκικοῦ πύργου. Προχωρήσαντες ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ λέοντος πρὸς ἀνατολάς, ἀπεκαλύψαμεν αὐτὸ εἰς ἔκτασιν 10 μέτρων μόνον (3,50 μ. ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ λέοντος, 6,40 μ. ἔξω αὐτοῦ πρὸς ἀνατολάς), διότι περαιτέρω εἶνε κατεστραμμένον. Καὶ πρὸς δυσμὰς δὲ διακόπτεται ἡ συνέχεια αὐτοῦ ὑπὸ νεωτέρου τοίχου. Τὸ τεῖχος τοῦτο εἶνε ἐκτισμένον ἰσοδομικῶς ἐκ τετραγώνων πλίνθων *κροκαλοπαγοῦς* συστάσεως, ὡς εἶνε καὶ αἱ πλίνθοι τοῦ ἀποκαλυφθέντος ὑπὸ τοῦ Καλόπαιδος τείχους τῆς πόλεως. Οἱ λίθοι οὗτοι ἐλατομήθησαν ἐκ τῶν Θηβαϊκῶν λόφων, ὧν ἡ σύστασις εἶνε ἡ αὐτή. Δόμοι σῴζονται μέχρι 4. Ὁ κατώτατος εἶνε πλατύτερος, φέρει δηλ. τὴν εὐθυντηρίαν, καὶ ἑδράζεται ἐντὸς κοίτης ἀνοιχθείσης ἐν τῷ ἐπικλινεῖ πώρῳ, ὅστις σχηματίζει τὸν λόφον τῆς Καδμείας. Τὸ πάχος τοῦ τείχους, ἐφ᾽ ὅσον σῴζεται, δὲν εἶνε πλέον τοῦ 1,50 μ. σχηματιζόμενον ὑπὸ δύο λίθων. Πλεῖστοι τῶν δόμων τοῦ τείχους τούτου εἶνε ἐντετειχισμένοι νῦν εἰς τὸν φραγκικὸν πύργον καὶ φθείρονται ὑπὸ τῶν καιρῶν ὅσοι εἶνε ἐκτεθειμένοι· τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ ὑλικὸν τοῦτο δὲν ἦτο πρόσφορον δι᾽ ἄλλα οἰκοδομικὰ ἢ τειχοδομικὰ μέρη πλὴν τῶν θεμελίων.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ τεῖχος τοῦτο δὲν εἶνε μόνον ἀνάλογον πρὸς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, τὸ ἀνασκαφὲν ὑπὸ τοῦ Καλόπαιδος, ὡς πρὸς τὴν ὕλην καὶ τὸν τεχνικὸν τρόπον, ἀλλ᾽ἀκολουθεῖ καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς βορείας ὀφρύος τῆς Καδμείας, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἰκάζω, ὅτι δὲν προέρχεται ἐξ ἄλλου τινὸς κτίσματος, ἀλλ᾽ ὅτι ἦτο πράγματι τεῖχος τῆς Καδμείας σύγχρονον πρὸς τὸ ἀνασκαφὲν ὑπὸ τοῦ Καλόπαιδος.

Ἡ θέσις τῶν πραγμάτων εἶνε τοιαύτη, ὥστε τὸ πολυγωνικὸν τεῖχος, ὅπερ εἶδεν ὁ Leake, πρέπει νὰ κεῖται ὀλίγον βορειότερον ἤτοι ἔξω τοῦ ἰσοδομικοῦ τείχους. Τοῦτο δὲ εἶνε λόγος, δι᾽ ὃν γίνεται πιθανόν, ὅτι τὸ πολυγωνικὸν τεῖχος ἦτο ἀνάλημμα τῶν χωμάτων, ἅτινα ἐσχημάτιζον ἴσως τὴν ὁδόν, τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν τῆς Καδμείας πύλην, ἣν πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἐνταῦθα (Fabricius, ἔνθ᾽ ἀνωτ. σελ. 11).

Ἐν Θήβαις 1906.

ΑΝΤ. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΠΕΡΑΙΑΣ ΤΩΝ ΡΟΔΙΩΝ

Α΄

Λωρύμων (Ἀπλοθήκας).

Κατὰ μῆκος τοῦ ἐν ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι βραχίονος τοῦ λιμένος τῶν Λωρύμων ὑπάρχει φρούριον ἐκτισμένον ἐκ λίθων ἰσοδομικῶν, ἔχον εἰς τὰ ἄκρα τοῦ νοτίου τείχους δύο πύλας, ὧν ἡ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν διασώζεται ἔτι. Ἡ πύλη αὕτη εὑρίσκεται ἐπὶ βράχων, οἵτινες ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καθιστῶσι δυσκολωτάτην ἢ μᾶλλον ἀδύνατον τὴν δι' αὐτῆς εἰς τὸ φρούριον εἴσοδον, καθὼς καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἔξοδον· τὸ δὲ πρὸ τῆς πύλης βραχῶδες μέρος ἰσοπεδώθη ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐπὶ σκοπῷ, καὶ ἱστάμενός τις ἐπ' αὐτοῦ ἐπισκοπεῖ ἅπασαν τὴν πρὸ τοῦ λιμένος τῶν Λωρύμων θάλασσαν ἤτοι τὴν μεταξὺ Ρόδου καὶ Σύμης καὶ Περαίας.

1. Ἐπί τινος τῶν πρὸ τῆς πύλης ταύτης βράχων ἀνεκαλύψαμεν ἐφέτος τὴν κάτωθι ἐπιγραφήν:

ΙΕΡΟΣ	Ἱερὸς
ΟΤΟΠΟΣ	ὁ τόπος

Γράμματα παχέα καὶ βαθέως ἐγκεχαραγμένα· ἔχουσιν ὕψος περίπου 0,10 τοῦ γαλλ. μέτρου.

2. Θραύσματα δύο ἐκ λίθου ἐγχωρίου ὑπομέλανος εὑρεθέντα ἐν *Λούμπουκκι* πρὸ τῆς θύρας τοῦ ἄρτι ἀνοικοδομηθέντος ναΐσκου τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, τοῦ Θαρρινοῦ'. Ἀμφότερα ἐχρησίμευον μετὰ καὶ ἄλλων ἀρχαίων λίθων πρὸς πλακόστρωσιν βυζαντιακῆς ἐκκλησίας, κτισθείσης, ὡς εἰκάζομεν, ἐπὶ θεμελίων ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ναοῦ. Τὸ ἐν (α) τούτων, τὸ καὶ περισυλλεγὲν παρ' ἡμῶν, ἔχει ὕψος μέγιστον 0,303, πλάτος μέγ. 0,31 καὶ πάχος μέγ. 0,165· τὸ δ' ἕτερον (β), τὸ παραμεῖναν ἔνθα εὑρέθη, ἔχει ὕψος μέγ. 0,41, πλάτος μέγ. 0,45 καὶ πάχος μέγιστον 0,28. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,014-0,021.

α

ΙΟΙ>	----------------
ΛΙΑΝΛΚΤΟΣ	----- Καλ]λιάνακτος
ΛΜΠΛΔΙΣΤΛΙ	----- λ]αμπαδισταὶ
ΛΕΝΗΣ	---- μ]ένης
ΗΣ	----- η]ς
ΟΙΑΣ	------]θιας
ΟΣ	-------]ος
Ο −	------ ος]

β

ΚΛ/	Κα[λλι----]
ΑΝΤΙΙ	Ἀντι[----]
ΕΠΙΚΛ	Ἐπικλ[ῆς]
ΛΓΗΣΛ	Ἀγησ[α---]
ΛΩΡΟΟΗ	Δωρόθ[εος]
ΕΞΛΚΕΣ	Ἐξάκε[στος ἢ -ίδας]
ΛΚΕΣΤΙΛ	Ἀκεστίλ[ας]
ΛΡΙΣΤΟΚΛΙ	Ἀριστοκλ[ῆς]
.ΩΣΙΓΕΝΗ	[Σ]ωσιγένη[ς]
ϹΕΥΔΩΡΟΣ	[Θ]εύδωρος
ΔΩΡΙLΥΣ	Δωρι[ε]ὺς
ΤΕΛΕΣΛ.ΧΟΣ	Τελέσ[αρχ]ος
ΛΡΕΤΛΚΛΗ−	Ἀρετακλῆ[ς]
ΕΥΚΛΗΣ	[Εὐ]κλῆς

Τὰ ἀνωτέρω δύο τεμάχια εὑρέθησαν πλησίον ἀλλήλων· ἐκ τῆς ποιότητος δὲ τοῦ λίθου καὶ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων συμπεραίνομεν, ὅτι εἶναι θραύσματα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς στήλης, ἐφ' ἧς ἀνεγράφησαν τὰ ὀνόματα τῶν νικησάντων ἀθλητῶν εἰς ἀγῶνας, ὧν τὸ ὄνομα δυστυχῶς δὲν γνωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς.

Σημ. Πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν καταχωριζομένων ἐνταῦθα ἐπιγραφῶν συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ ὁ θεῖος ἡμῶν Νικόλ. Κεραμεύς, δι' ὃ καὶ δημοσίᾳ ἐκφράζομεν αὐτῷ τὰς εὐχαριστίας μας.

Στίχ. 2α. Ἡ γενικὴ Καλλιάνακτος δύναται νὰ εἶναι ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος, ἐφ' οὗ οἱ ἀγῶνες ἐτελέσθησαν, ἢ πιθανῶς τὸ τοῦ ἀγωνοθέτου.

Στίχ. 3α. Πρέπει ἆρά γε νὰ συμπληρωθῇ [*παῖδες λ*]*αμπαδισταί*; πρβ. Dittenberger S. I. G. II, 671, 27 «παῖδας λαμπαδιστάς».

3. Θραῦσμα ἐκ λίθου ἐγχωρίου ὑπομέλανος· εὑρέθη ὅπου καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 2 ἐπιγραφαί, νῦν δὲ ἀπόκειται παρ' ἡμῖν. Ἔχει ὕψος μέγ. 0,29, πλάτ. μέγ. 0,20 καὶ πάχ. 0,13. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,014-0,021.

	(ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος)
ΙΣΛΣ	[-------]σα[ς]
ΙΑΡΧΗΣΑΣ	[καὶ γυμνασ]ιαρχήσας
ΩΝΙ	[Ἀπόλλ]ωνι

4. Ἐπίστημα εὑρεθὲν ἐν Λούμπουκκι ὑπὸ ἐργατῶν ἀνασκαπτόντων τὸν πέριξ τοῦ ναΐσκου τοῦ 'Θαρρινοῦ' χῶρον. Ἀπόκειται παρ' ἡμῖν, καὶ ἔχει ὕψος 0,47, πλάτ. 0,28 καὶ πάχ. 0,09. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,02-0,023.

ΔΩΡΟΥ	Δώρου
ΤΗΝΙΟΥ	Τηνίου

5. Πλὰξ λίθου ἐγχωρίου ὕψους 0,53, πλάτους 1,15 καὶ πάχ. 0,19· ἀνεκαλύφθη πέρυσιν ἄνωθεν τοῦ ὅρμου *Χαλικεροῦ* ὑπό τινος ἀνασκάπτοντος τάφον ἀρχαῖον. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,024-0,026.

ΘΥΡΑΙ	Θύραι

Τῆς πλακὸς ἐξελειάνθη καλῶς μόνον τὸ μέρος, ὅπερ πληροῦσι τὰ γράμματα.

Ἐκ τῆς κακῆς ἀνασκαφῆς τοῦ τάφου δὲν ἠδυνήθημεν νὰ διακρίνωμεν ποῦ καὶ πῶς ἔκειτο ἡ πλάξ· ὡς ἐπληροφόρησε δὲ ἡμᾶς ὁ ἀνασκάψας τὸν τάφον, ἡ πλὰξ ἐσκέπαζε τὸ πρὸς τὴν κεφαλὴν μέρος τοῦ νεκροῦ. Ἐδήλου δὲ ἡ ἐπιγραφὴ προφανῶς, ὅτι ἡ πλὰξ ἦτο ἡ θύρα ἤτοι τὸ ἄνοιγμα τοῦ τάφου. Πρβλ. Ἀμμωνίου σ. 72: «Θύρα καὶ θύραι διαφέρει· θύρα μὲν γάρ ἐστι τὸ ἐπίθεμα τὸ ἐκ τῶν σανίδων, θύραι δὲ τὸ ἄνοιγμα αὐτὸ καὶ τὰ χαλάσματα τῆς θύρας». Τοῦ χωρίου ὅμως τούτου τὸ *θύραι* διορθοῦσιν εἰς *θυραία*. Ὅρα λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ἔκδ. Ἀθ. Σακελλαρίου ἐν λέξει *θυραία*.

Β'

Θυσσανοῦντος (Σαράντων).

6. Μέρος ἐπιστυλίου ἐκ λίθου ἐγχωρίου ὑπομέλανος. Εὑρέθη ἐν *Ὀρτατζὶ* εἰς τὴν θέσιν *Παραμποὺτ* καὶ εἶναι τεθραυσμένον ὄπισθεν. Ἔχει ὕψος ὑπὲρ τὸ ἔδαφος 0,28, πλάτ. 1,09 καὶ πάχ. μέγ. 0,33. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,028-0,033.

ΟΔΑΜΟΣΟΘΥΣΣΑΝΟΥΝΤΙΩΝΤΟ..
ΑΙ ΙΑΑΓΗΣΙΔΑΜΟΥΚΑΘΥΟΘΕΣΙ..

Ὁ δᾶμος ὁ Θυσσανουντίων το[-------------
α.ια Ἀγησιδάμου καθ' ὑοθεσί[αν δὲ (τοῦ δεῖνος----

Ὁ παρεπιδημῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολόγος K. F. Kinch[1] παρατηρεῖ ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὅτι ἐν τέλει τοῦ πρώτου στίχου διακρίνει ΗΡ, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου στίχ. ΑΓΙΑ καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ στίχου Α. Συμπληροῖ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν οὕτω:

Ὁ δᾶμος ὁ Θυσσανουντίων τὸ ἡρ[ῷον καὶ τὸ ἄγαλμα ὑπὲρ]
Ἁγία Ἀγησιδάμου καθ' ὑοθεσία[ν δὲ Ἀγησάρχου Θυσσανουντίου].

Τὰ ἐλλείποντα τοῦ στίχ. 2 συνεπλήρωσεν ἐξ ἑτέρας ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης ἐπίσης ἐν *Ὀρτατζὶ* ὑπὸ τῶν κ. κ. Dürrbach καὶ Radet καὶ δημοσιευθείσης ὑπ' αὐτῶν ἐν Bull. de Corr. Hell. τόμ. X (1886) σελ. 245 ὑπ' ἀριθ. 8. Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 1 ΑΤΙΑ οἱ ἐκδόται διώρθωσαν εἰς *Τατία* (?). Ὁ δὲ κ. v. Geldis ὑπέθεσεν ὅτι ἔπρεπέ τις ν' ἀναγνώσῃ *Ἁγία*, ὅπερ νῦν ἐπιβεβαιοῖ ὁ κ. Kinch διὰ τοῦ ἡμετέρου ἐκτύπου καὶ παρατηρεῖ ὅτι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐπιγραφαῖς πρόκειται ἄνευ ἀμφιβολίας περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, *Ἁγία Ἀγησιδάμου καθ' ὑοθεσίαν δὲ Ἀγησάρχου Θυσσανουντίου*.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ὁρίζει ἀκριβῶς τὴν θέσιν τῆς Θυσσανοῦντος ἢ Θυσσανούσσης ἐν τῇ Περαίᾳ. Κεῖται δὲ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Συμαϊκοῦ κόλπου καὶ συνορεύει νοτιοανατολικῶς τῇ πόλει Φοίνικι (Φοινι-

[1] Τὰς παρατηρήσεις του ταύτας ὁ κ. K. F. Kinch προθύμως ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Στκη.

κετέ), φαίνεται δὲ ὅτι ἐκτείνεται μέχρι τοῦ λιμένος Πούσπουρνου πρὸς βορρᾶν [1].

Ὁ λιμὴν τῆς Θυσσανοῦντος εἶναι εὐρὺς καὶ σχηματίζει τρεῖς λιμενίσκους, ὧν ἕκαστος ἔχει σήμερον καὶ ἰδιαίτερον ὄνομα. Καὶ οἱ μὲν Ὀθωμανοὶ τῆς Περαίας τὸν μὲν πρὸς νότον, ὅστις εἶναι καὶ ὁ μεγαλύτερος, καλοῦσι *Σάραντα* (τά), τὸν δὲ μεσαῖον *Ὀρτατζὶ* καὶ τὸν κατόπιν *Κίζιλερ*· οἱ δὲ Χριστιανοὶ ὁλόκληρον τὸν λιμένα τῆς Θυσσανοῦντος ἤτοι τὸν μυχὸν τοῦ Συμαϊκοῦ κόλπου καλοῦσι *Σάραντα* (τά). Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου ὥρας ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Θυσσανοῦντος ὑπάρχει χωρίον τουρκικὸν λεγόμενον *πάνω Σάραντα*.

7. Βάθρον ἐξ ἀσβεστολίθου· εὑρέθη ὅπου καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 6 ἐπιγραφὴ καὶ ἐχρησίμευεν ὡς παραστὰς τῆς ἔξω θύρας βυζαντιακῆς ἐκκλησίας, ἥτις κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκαλεῖτο *Ἁγία Τριάς*. Ἔχει ὕψος μέγ. 0,43, πλάτος 1,27 καὶ πάχος 0,685. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,019-0,031. Φέρει τὸ ἑξῆς ἐλεγεῖον·

ΣΙΜΙΑΕΙΜΙΤΑΦΟΣΤΟΥΙΑΣΙΟΣΟΣΠΟΤΕΑΔΗΛΩΙ
ΜΟΙΡΗΙΑΙΣΤΩΘΕΙΣΔΩΜΕΠΕΡΑΣΕΑΙΔΑ

Σιμία εἰμὶ τάφος τοῦ Ἰάσιος, ὅς ποτε ἀδήλωι
μοίρηι ἀϊστωθεὶς δῶμ' ἐπέρασε Ἀίδα.

8. Βάθρον ἐξ ἀσβεστολίθου· εὑρέθη ὅπου καὶ αἱ προηγούμεναι δύο ἐπιγραφαὶ καὶ ἐχρησίμευεν ὡς παραστὰς τῆς ἔσω θύρας τῆς μνημονευθείσης ἐκκλησίας. Ἔχει ὕψος 0,62, πλάτος ὑπὲρ τὸ ἔδαφος 1,62 καὶ πάχος μέγ. 0,51. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,029-0,035.

ΑΥ‾ΟΛΥΚΟΣΕΠΙΛΥΚΟΥ
Αὔ[τ]όλυκος Ἐπιλύκου

9. Θραῦσμα ψηφίσματος τιμητικοῦ ἐκ μαρμάρου ὑπομέλανος. Εὑρέθη πέρυσιν ἐν Ὀρτατζὶ ὑπὸ Ὀθωμανοῦ ἀροτριῶντος, ὅστις ἐδωρήσατο αὐτὸ ἡμῖν. Ἔχει ὕψος μέγ. 0,28, πλάτ. μέγ. 0,24 καὶ πάχ. 0,9. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,010-0,018. Ἀνέγνωμεν:

[1] Ἐνταῦθα παραλείπομεν νὰ σημειώσωμεν πλείονα περὶ τῆς ὀνομασίας καὶ τῶν ἀκριβῶν ὁρίων τοῦ δήμου τῶν Θυσσανουντίων, διότι περὶ τούτων θὰ διαλάβωμεν ἐκτενῶς ἐν ἰδιαιτέρᾳ ἡμῶν πραγματείᾳ: «Περὶ τῶν δήμων τῆς Περαίας».

ΩΙ
ΦΙΛΙϹ
ΣΙΝΤΟ
ΕΠΙΕΡΕ.ΣΑ
ΤΩΝΕ.ΑΝΙΣΤΑ
ΓΗΣΚΥΡΑΝΑΙΟΣΕ
ΝΟΙΣΔΙΕΤΕΛΕΙΕΥΝΟ
ΝΥΝΠΡΟΕΝΟΗΘΗΤΑΝΤ
ΞΑΙΚΑΙΜΕΙΖΩΠΟΗΣΑΙΚ
..ΛΙΤΕΣΣ.Ρ.ΣΚΑΙΤΑΝΡ
.ΚΕΥΑΞΑΙΤΕΛΕΣ.
ΝΩΙΣΤ
ΛϹ

- - - - - - - - - - - - - - -
ωι - - - - - - - - - - - - -
Φιλίο[υ αὐτῶι τε καὶ παι-]
σὶν [τοῖς αὐτοῦ].
Ἐπ' ἱερέ[ω]ς [Ἀ - - - - - καὶ δαμιοργοῦ - - - - -μα-
τος - - ἔδοξε τῶι κοινῶι]
τῶν Ἐρανιστᾶ[ν -]
[τ]ῆς Κυραναῖος [εἶπε· ἐπειδὴ (ὁ δεῖνα) Φιλίου ἔν
τε τοῖς πρότερο' χρό-]
νοις διετέλει εὔνο[υς ὢν τῶι κοινῶι τῶν Ἐρανιστᾶν
- - - - - - - - καὶ]
νῦν προενοήθη τάν τ[ε - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
ἐπισκευά-]
ξαι καὶ μείζω ποῆσαι κ[αὶ - - - - - - - καὶ τοίχους
ἀνοικοδομῆ- (;)]
[σα]ι τέσσ[αρα]ς καὶ τὰν ρ[ύμαν (;) - - - - - - - - -
- - - - - - - - -]
[ἐπισ]κευάξαι τελέσ[μασι τοῖς αὐτοῦ· τύχα ἀγα-
θά· δεδό-]
[χθαι τῶι κοι]νῶι στ[εφανῶσαι (τὸν δεῖνα) Φιλίου
χρυσέωι στεφάνωι ἀρε-]
[τᾶς ἕνεκα καὶ φι]λο[δοξίας, ἂν ἔχων διατελεῖ περὶ
τὸ κοινὸν τῶν]
[Ἐρανιστᾶν -
- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Τὰ ἄκρα τῶν γραμμάτων κοσμοῦνται διὰ μικρῶν κεραιῶν.

Στίχ. 10. Ὁ χαράκτης ἀντὶ τοῦ Ρ τῆς λέξεως ΤΕΣΣΑΡΑΣ ἐχάραξε πρῶτον Υ, ὅπερ ἔπειτα διώρθωσεν.

Ὁ ἔφορος κ. Λεονάρδος ἐν στίχ. 4 περὶ τοῦ *ἐπ' ἱερέ[ω]ς* παραπέμπει εἰς Ἐφημ. Ἀρχ. 1898 σελ. 259-60 καὶ *Dittenberger* Syll. III σελ.

227-8 καὶ *Nachmanson* Laute und Formen der magnet. Inschriften σ. 83, 130· ἐν στίχ. 13 προτιμᾶ *φι*]*λο*[*τιμίας* (πρβ. *εὐνοίας ἕνεκεν* [ἢ *ἕνεκα*] *καὶ φιλοτιμίας, εὐσεβείας ἕν.* κλπ., *ἀρετῆς* [ἢ *-ᾶς*] *ἕν. καὶ εὐνοίας* κλπ.).

10. Τεμάχιον βάθρου λίθου ἐγχωρίου ὑπομέλανος. Εὑρέθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ λιμενίσκου Ὀρτατζὶ *ὕπερθεν ἁλός*. Ἔχει ὕψος 0,50, πλ. μέγ. 1,02 καὶ πάχ. 0,43. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,026-0,032.

.ΕΤΑΓΕΝΕΣΗΔΕΣΟΙΑΥ
ΤΟΝΥΠΕΡΘΕΝΑΛΟΣ
ΝΕΙΟΔΕΚΟΣΜΟΣΟΠΙ
ΜΕΝΩΝΤΕΛΕΘΟΙ

---- Μ]ετάγενες ἠδὲ σοὶ αὐτ[ῶι]
----- αὐ]τὸν ὕπερθεν ἁλὸς
-----]νει ὁ δὲ κόσμος ὀπί[σσω]
-----]μένων τελέθοι.

11. Τεμάχιον βάθρου λίθου ὑπομέλανος. Εὑρέθη ὅπου καὶ ἡ προηγουμένη ἐπιγραφή. Ἔχει ὕψος 0,49, πλ. μέγ. 0,89 καὶ πάχ. 0,46. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,026-0,034.

ΠΑΤΡΙΤΕΔΑΜΟ	Πατρί τε Δαμο[----------
ΕΣΦΑΟΣΑΜΑΙ	ἐς φάος αμα[--------
ΥΜΕΤΕΡΩΙΙΝΑ	ὑμετέρωι ἵνα[----------
ΕΙΣΩΡΑΣ\ΙΙ	εἰς ὥρας[-----------

Ὁ χαράκτης ἀντὶ τοῦ Φ τῆς λέξεως ΦΑΟΣ ἐχάραξε πρῶτον Σ, ὅπερ ἔπειτα διώρθωσε.

Ὁ κ. Λεονάρδος θεωρεῖ πιθανόν, ὅτι τὰ ὑπ' ἀρ. 10 καὶ 11 τεμάχια εἶναι τοῦ αὐτοῦ ἐλεγείου. Συμπληροῖ δὲ οὕτω:

Πατρί τε Δαμο[λέοντι (;), Μ]ετάγενες, ἠδὲ σοὶ αὐ[τῶι]
ἐς φάος ἀμά[τιον (;) -]τον ὕπερθεν ἁλὸς
κλπ.

παρατηρῶν ὅτι ἐν στίχ. 1 δύναται ἴσως χάριν τοῦ μέτρου νὰ γραφῇ καὶ *Ἀρ*]*ετάγενες*, ἐν δὲ στίχ. 2 ἴσως καὶ *ἅμα*[*σας* -] ἢ *ἅμα*[*τον* -] ἢ *ἅμαι*[*θον* -].

12. Βάθρον ἐξ ἀσβεστολίθου κείμενον ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ λιμενίσκου Ὀρτατζὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ ὑπὲρ τὸν λιμενίσκον ὄρους, ἐφ' οὗ ὑπάρχει φρούριον. Ἔχει ὕψος μέγ. 0,65, πλάτος 0,97 καὶ πάχ. 0,65. Ὕψος τοῦ γράμματος 0,047.

Τ

13. Πλὰξ λίθου ἐγχωρίου, τεθραυσμένη ἐκ τῶν πλαγίων, μετὰ πλαισίων κάτωθι· κεῖται εἰς τὴν θέσιν Ὀρτατζὶ καὶ εὑρίσκεται ἐντετειχισμένη εἰς τὴν οἰκίαν Μεεμὲτ Τσουλάκογλου. Ἔχει ὕψος 0,35 καὶ πλάτος μέγ. 1,075. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,012-0,015.

Ν.ΟΑΔΩΝΙΑΣΤΑΝ.ΛΙΙΟ.Ι … ΟΝ … Ο …
ΓΑΝΧΡΥΣΕΩΙΣΤΕΦΑΝΩΙΙ..ΙΩ … ΤΟ … ΛΑ …
ΣΥΠΟΑΠΟΛΛΩΝΙΑΣΤΑΝ' … ΑΝΓ … ΟΙΣΝ …
ΦΑΝΩΙΑΓΕΣΘΑΙΔΕΑΥΤΟΥ … ΟΙ … Ι … Λ' … ΑΙΟΡΕΥ …
ΓΟΝΑΕΙΧΡΟΝΟΝΚΑΙ … ΣΕΙΤΑΝΙΕΙΜΑΝ.ΝΙΙΛ.Λ...ΛΙ …
ΣΥΠΟΣΩΤΗΡΙΑΣΤΑΝΧΡΥΣΕΟ..ΣΕΣ'ΑΓΕΙΔΕΛΥ ΙΟΥΙ.ΙΑΜΕΡ.ΝΙΙ …
ΕΣΘΑΙΔΕΑΥΤΟΥΚΑΙΑΜΕΡΑΝΚΟ.ΜΙΣΘΑΙΥΠ.ΙΩΝΙΙ … Ν …
ΝΑΝΕΠΙΤΑΣΔΥΟΑΜΕΡΑΣΙΣ.ΟΝ/ΕΙΟΝΟΝ..Ο … Α …
ΤΟΣΥΠΟΑΣΚΛΑΠΙΑΣΤΑΝΑΡΙΣΤΟΔΑΜΕΙΩΝ.Ο...Ν … Α.Λ …
ΑΝΩΙ … Λ.Τ …

τιμαθέντος ὑπ]ὸ Ἀδωνιαστᾶν [--------------------]
[------στ]ᾶν χρυσέωι στεφάνωι --------------------- καὶ]
[τιμαθέντο]ς ὑπὸ Ἀπολλωνιαστᾶν [-------στᾶ]ν [--------------.]
[---- στε]φάνωι· ἄγεσθαι δὲ αὐτοῦ [καὶ ἁμέραν --------· καὶ ἀν]α[γ]ορεύ[σει ---]
[----ἰς] τὸν ἀεὶ χρόνον καὶ [ἀναγορεύ]σει τὰν [τ]ειμ[ά]ν [ἐ]ν [---------- καὶ]
[τιμαθέντο]ς ὑπὸ Σωτηριαστᾶν χρυσ[έ----]σεσ[ι· ἄ]γε(σθα)ι δὲ α[ὐτ]ο[ῦ κα]ὶ ἁμέ[ρα]ν [----]
[----ἄγ]εσθαι δὲ αὐτοῦ καὶ ἁμέρ[α]ν κο[σ]μῖσθαι ὑπ[ὸ τ]ῶν [---- ἔχειν δὲ καὶ]
[τὰν ἱερωσύ(;)]ναν ἐπὶ τὰς δύο ἁμέρας ἰς [τ]ὸν [ἀ]εὶ (χρ)όνον [------------]
[καὶ τιμαθέν]τος ὑπὸ Ἀσκλαπιαστᾶν Ἀριστοδαμείων [---------------]
[----- στεφά]νωι [---------------------------------------]

Στίχ. 6. Ἐνταῦθα ἴσως συμπληρωτέον: χρυσέω[ι] σ(τ)ε(φάνω)ι.

Ὁ χαράκτης ἐλησμόνησε νὰ χαράξῃ ἐν στίχ. 6 τὰ γράμματα ΣΘΑ τῆς λέξεως ΑΓΕΣΘΑΙ καὶ ἐν στ. 8 τὰ γράμματα ΧΡ τοῦ ΧΡΟΝΟΝ.

Τὸ κοινὸν Ἀσκλαπιαστᾶν Ἀριστοδαμείων δὲν εἶναι γνωστὸν ἡμῖν τοὐλάχιστον ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς.

Γ′

Πούσπουρνου.

Πρὸς βορρᾶν τῆς Θυσσανοῦντος κεῖται λιμὴν εὐρὺς καὶ ἀρκετὰ εἰσχωρῶν εἰς τὴν ξηράν, ὅστις ὀνομάζεται κοινῶς *Πούσπουρνου*. Σχηματίζει δὲ πολλοὺς ὅρμους καὶ λιμενίσκους· ἐν αὐτῷ ὑπάρχει νησίδιον *Πατελλῖνα* κοινῶς καλούμενον διὰ τὸ σχῆμα αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὸ στόμιον ὑπάρχουσι πολλαὶ νησῖδες, αἵτινες μεταξύ των καὶ τῆς ξηρᾶς σχηματίζουσι στενοτάτους πορθμοὺς ἀβαθεῖς καὶ ἑλικοειδεῖς.

Ἐνταῦθα ὁ πατὴρ ἡμῶν Δημοσθ. Χαβιαρᾶς εἰκάζει ὅτι ἔκειτο ὁ *δᾶμος Βοσπορανῶν*. Εἰς τὴν εἰκασίαν δὲ ταύτην ἤχθη ἐκ τῆς ὑπὸ Μιχαὴλ Χαβιαρᾶ συμπληρώσεως τῆς βραχυγραφίας ΒΠ (with Ν above) εἰς *Β(οσ)πο(ρα)ν(ός)*, ἥτις διακρίνεται σαφῶς ἐν ἐπιγραφῇ [1] εὑρεθείσῃ κατὰ τὴν θέσιν Πούσπουρνου, καὶ ἐκ τῆς σχέσεως τοῦ *Βοσπορανὸς* πρὸς τὸ *Πούσπουρνου*· εὑρίσκει δὲ καὶ σχέσιν τῆς λέξεως *Βοσπορανὸς* πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ στομίου τοῦ λιμένος. Τὴν ἀνωτέρω δὲ βραχυγραφίαν ὁ Μ. Χαβιαρᾶς συνεπλήρωσε κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Ῥόδου, ἣν ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον ὁ Ross (Inscr. Gr. ined. III, 1845, 273) καὶ μετ᾽ αὐτὸν ὁ κ. F. H. von Gaertringen ἐν I. G. Ins. mar. Aeg. I ὑπ᾽ ἀριθ. 11. Ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ δὲ *Βοσπορανὸς* δύναταί τις νὰ σχηματίσῃ ὡς ὄνομα τῆς πόλεως *τὸ Βόσπορον* ἢ *τὰ Βόσπορα*.

[1] Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀνεκοίνωσεν ὁ πατὴρ ἡμῶν μετ᾽ ἄλλων ἐπίσης ἀνεκδότων εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ Ἀρχαιολ. Ἰνστιτοῦτον.

14. Πλὰξ ἐκ λίθου ἐγχωρίου ἐντετειχισμένη ἀνεστραμμένως εἰς τὴν παρὰ τὴν θάλασσαν οἰκίαν τοῦ Ἀλῆ Ῥείση. Ὕψος 0,34, πλάτ. μέγ. 0,53. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,053-0,062. Ἡ ἐπιγραφὴ συνεχίζετο πρὸς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐπὶ ἄλλων πλακῶν.

////// ΟΛΛΩΝΙΚΛ. //////	[Ἀπ]όλ[λ]ωνι Κα[ρνείω.]

Δ′

Κόκκινου χωριοῦ.

Πρὸς ἀνατολὰς τῆς Λόστας (Τύμνου) εἰς ἀπόστασιν περίπου μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ λιμένος αὐτῆς ἐκτείνεται κοιλὰς εὔφορος, ἔνθα ὑπάρχει χωρίον τουρκικὸν *Κιζίλ-κιοϊ* καλούμενον ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ὑπὸ δὲ τῶν χριστιανῶν *Κόκκινο χωριό*. Εἰς τὴν βορειανατολικὴν ἄκραν τῆς κοιλάδος ὑψοῦται ὄρος κωνοειδές, ἐπ᾽ ἄκρῳ δὲ φρούριον.

15. Ἐπὶ τοῦ φρουρίου τούτου βορειοανατολικῶς ἐν θέσει περιφανεῖ κεῖται κατὰ χώραν βωμὸς μέγας ὀρθογώνιος ἐκ λίθου ὑπομέλανος, ὕψους 1,02, πλάτους 1,66 καὶ πάχους ἴσου πρὸς τὸ πλάτος, ἐφ᾽ οὗ ἡ κάτωθι ἐπιγραφή. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,07--0,076.

ΔΕΙΝΟΚΛΕΥΣ	Δεινοκλεῦς
ΗΡΩΟΣ	ἥρωος

16. Κάτωθεν τοῦ βωμοῦ τοῦ Δεινοκλέους εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους διακρίνονται πλεῖστα ἐρείπια ἀρχαίου *δάμου*, ἐν οἷς ἀξιοσημείωτα εἶναι ἐρείπια ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ναοῦ. Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τούτων ἀνεύρομεν στήλην λίθου ὑπομέλανος ὕψους 0,79, πλάτους 1,35 καὶ πάχους 0,59, ἐφ᾽ ἧς ἡ κάτωθι ἐπιγραφή. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0,042-0,046.

ΛΑΤΟΥΣ	Λατοῦς

Ἐν Ἀθήναις κατὰ μῆνα Δεκέμβριον τοῦ 1907

ΝΙΚΗΤΑΣ Δ. ΧΑΒΙΑΡΑΣ
ΜΙΧΑΗΛ Δ. ΧΑΒΙΑΡΑΣ

ΛΗΚΥΘΟΙ ΤΟΥ ΔΟΥΡΙΔΟΣ

(Πίν. 10).

Ἐν τῷ Περιοδικῷ τούτῳ τοῦ 1886 ὁ κ. Τσούντας ἐδημοσίευσεν ἐρυθρόμορφον λήκυθον ἐξ Ἐρετρίας, ἐφ' ἧς παρίστατο δισκοβόλος καὶ παρ' αὐτὸν ἐπὶ καθίσματος συνεσπειραμένον ἱμάτιον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ γνωστοῦ ἀγγειογράφου Δούριδος [1]. Ἦτο πρωτοφανὲς καὶ παράδοξον, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου, ἄνευ τοῦ *ἔγραψεν*, ἦτο γεγραμμένον οὐχὶ ἐν τῷ μελανῷ πεδίῳ, ὅπως προσεδοκᾶτο, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ χωριζομένου ἑκάστου γράμματος διὰ τῶν γραμμῶν τῶν πτυχῶν. Διὰ τοῦτο δὲν ἔγεινεν ὁμοφώνως δεκτόν, ὅτι ἡ λήκυθος ἐζωγραφήθη ὑπὸ τοῦ Δούριδος [2], ἢ δὲν ἀπεδόθη μεγάλη προσοχὴ εἰς τὸ πρᾶγμα. Ἀλλ' ἤδη εὑρισκόμεθα εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ δημοσιεύσωμεν τρεῖς ἄλλας ληκύθους μετὰ τῆς αὐτῆς ἰδιορρυθμίας τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφερομένης εἰς τὸν αὐτὸν ἀγγειογράφον. Αἱ δύο τούτων ἀνήκουσιν ἐπίσης εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον, ἡ δὲ τρίτη εἶναι νέον πρόσκτημα τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου.

Εἰς τὴν φιλικὴν συνδρομὴν τοῦ κ. Brückner ὀφείλω πρῶτον μὲν τὴν γνῶσιν τῆς ἐν Βερολίνῳ ληκύθου ἔπειτα δὲ φωτογραφίαν αὐτῆς ἀποσταλεῖσάν μοι παρὰ τῆς Διευθύνσεως τοῦ Μουσείου χορηγησάσης εὐγενῶς καὶ τὸ πρὸς δημοσίευσιν δικαίωμα

Ἡ ἐν Βερολίνῳ λήκυθος ἀπεικονίζεται κατωτέρω ἐν εἰκ. 1. Κατὰ τὰς ἀποσταλείσας μοι εἰδήσεις προέρχεται ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἠγοράσθη ἐν Παρισίοις. Ὕψος ἔχει 0,225 καὶ ἀριθμὸν ἐν τῷ εὑρετηρίῳ τῶν ἀγγείων τοῦ Antiquarii 4858. Ἡ λήκυθος τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὑπ' ἀρ. 1633 (Catalogue 1189) ἀπεικονίζεται ἐν εἰκ. 2, β καὶ ἰδιαιτέρως ἡ παράστασις κατὰ τὸ σχεδιογράφημα τοῦ κ. Gillieron ἐν τῷ πίνακι 10. Περιεγράφη διὰ βραχέων ἐν τῷ Δελτίῳ τοῦ 1892, 85, 15 ὡς καὶ ἐν τῷ Καταλόγῳ. Προέρχεται ἐξ Ἐρετρίας, ὕψος δὲ ἔχει 0,25. Τέλος ἡ ὑπ' ἀριθ. 12803 ἀπεικονίζεται ἐν εἰκ. 2, α καὶ ἐν τῷ πίνακι καὶ προέρχεται ἐπίσης ἐξ Ἐρετρίας εὑρεθεῖσα κατὰ τὰς ἐκεῖ ἀνασκαφὰς τοῦ 1900. Οὐδαμοῦ μέχρι τοῦδε καθόσον γνωρίζω ἐμνημονεύθη. Ὕψος 0,24.

Τὸ ἀμέσως προσπῖπτον εἰς τὴν ἀντίληψιν χαρακτηριστικὸν τῶν τριῶν τούτων ληκύθων εἶναι βεβαίως ἡ ἐπιγραφὴ *Δορις* ἡ γεγραμμένη ἐπὶ τοῦ κατωτέρου μέρους τοῦ ἱματίου. Ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα δημοσιευθείσης τὸ αὐτὸ ὄνομα παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ πλησίον ἀποτεθειμένου ἐνδύματος. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ εἶναι ἀσήμαντος καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι μὲ τὴν αὐτὴν ἰδιοτροπίαν τῆς ἐπιγραφῆς ἔχομεν μέχρι τοῦδε 4 ἐν ὅλῳ ληκύθους. Τί δὲ σημαίνει τὸ ὄνομα τοῦτο τὸ παραδόξως γεγραμμένον; εἶναι ἡ ὑπογραφὴ τοῦ γνωστοῦ ἀγγειογράφου ἢ μήπως εἶναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὑπ' ἄλλου συναδέλφου ἐκ φιλοφροσύνης γεγραμμένον ἢ ἀναφέρεται εἰς καλόν τινα παῖδα, ὅτε συμβαίνει ἐνίοτε νὰ παραλείπεται τὸ ἐπίθετον *καλός;*

Ἐκ τῶν μεγάλων κυλικογράφων τῶν χρόνων τῶν πρὸ καὶ κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ὁ Δοῦρις ἀντιπροσωπεύεται ἐν τοῖς Μουσείοις ἡμῶν διὰ τῶν περισσοτέρων ἐνεπιγράφων ἀγγείων [1]. Ἕνεκα τούτου καὶ ἐπειδὴ γράμματά τινα γράφει πάντοτε ἢ τοὐλάχιστον συνηθέστατα κατ' ἰδιάζοντα τρόπον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ ἀγγειογράφος Δοῦ-

[1] Ἀρχ. Ἐφημ. 1886, 40-41. Πίν. 4.

[2] Οὕτως ὁ Klein, ἐν Meistersignaturen 150. Τοὐναντίον παρεδέχθησαν τὸν Δοῦριν ὡς τὸν γράψαντα τὴν λήκυθον ὁ Potier (Gag. Arch. 1888, 177) καὶ ὁ Hartwig (Meisterschalen 288).

[1] Ἴδε Pottier, Douris, 11.

ρις εἶναι ἴσως ὁ μόνος ἐκ τῶν παλαιῶν ἐκείνων χρόνων, τοῦ ὁποίου ἀσφαλῶς γνωρίζομεν τὸν γραφικὸν χαρακτῆρα. Τὸ P π. χ. γράφει πάντοτε μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν κύκλον πλαγίας γραμμῆς (R), τὸ Δ συνηθέστατα, ἢ ὅπως ἐγὼ πιστεύω πάντοτε [1], μετὰ στιγμῆς ἀντὶ τῆς τρίτης κάτωθι γραμμῆς (Δ), τὸ δὲ Σ καὶ μετὰ τεσσάρων (ἰδίως κατὰ τὴν παλαιοτέραν περίοδον τῆς ἐργασίας αὐτοῦ) καὶ μετὰ τριῶν κεραιῶν. Τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας βλέπομεν καὶ ἐπὶ τῶν 4 ληκύθων, ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι ὁ αὐτὸς Δοῦρις ἔγραψε τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας καί, ὅπως κατ' ἀνάγκην ἀκολουθεῖ, τὰς ἐπὶ τῶν ληκύθων παραστάσεις. Βεβαιωθέντος οὕτω, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν χεῖρα τοῦ Δούριδος δύο τινὰ χρήζουσιν εὐρυτέρας ἐξηγήσεως. Πρῶτον, διατί ἐλλείπει τὸ περιμενόμενον *ἔγραψεν* καὶ δεύτερον, διατί ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ τεχνίτου ἐγράφη ἐπ' αὐτῆς τῆς παραστάσεως.

Ἐκ πρώτης ὄψεως ταῦτα φαίνονται ἀδικαιολόγητα, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἤδη ὁ κ. Τσούντας ὑπέμνησεν, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα παραδείγματα ἀγγειογράφων, οἵτινες παρέλιπον δι' οἱονδήποτε λόγον τὸ *ἐποίησεν* ἢ *ἔγραψεν*. Ἔκτοτε προσετέθησαν ἓξ ὅμοιαι περιπτώσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Παιδικόν [2]. Ἡ ἑρμηνεία, καθ' ἣν παρελείφθη ἡ σχετικὴ λέξις δι' ἀπροσεξίαν τοῦ γράψαντος, δὲν εἶναι βεβαίως ἐπαρκής. Νομίζω, ὅτι ἐνταῦθα συμβαίνει ἀκριβῶς ὅπερ ἐπὶ τῶν ἐρωτικῶν ἐπιγραφῶν, ὅπου ἐνίοτε παραλείπεται ἡ λέξις *καλός* [3]. Ὅπως δηλ. ἐπ' αὐτῶν ἕνεκα τῆς συχνῆς χρήσεως ὁλοκλήρου τῆς ἐπαινετικῆς φράσεως συμβαίνει νὰ ἐννοῆται εὐκόλως τὸ ἐπίθετον καλὸς καὶ μετὰ τὸ ἁπλοῦν ὄνομα γνωστοῦ τινος παιδός, οὕτω καὶ ἡ παράλειψις τοῦ *ἐποίησεν* ἢ *ἔγραψε* μετά τι γνωστὸν ὄνομα κεραμέως δὲν εἶναι οὐσιώδης οὐδ' ἐπιζημία. Ἄλλως

Εἰκὼν 1.

προσωπικότητες τοῦ Κεραμεικοῦ, οἷαι ὡς πρὸς τὴν βιομηχανίαν ἦσαν ὁ Ἐπίκτητος, ὁ Εὐφρόνιος, ὁ Δοῦρις καὶ ἄλλοι ἠξίουν βεβαίως, ὅτι εἶχόν τινα φήμην ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἑπομένως ἐνόμιζον, ὅτι πᾶς ὅστις ἀνεγίνωσκε καὶ μόνον τὸ ὄνομά των θὰ ἀντελαμβάνετο περὶ τίνος πρόκειται. Μόνον τὴν

[1] Ὅπως ὑπελόγισα λαβὼν ὑπ' ὄψιν ἐπιγραφὰς ἀσφαλῶς προερχομένας ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Δούριδος 29 φορὰς ἔχει γράψει οὗτος τὸ Δ μετὰ τῆς στιγμῆς, ἐν ᾧ πεντάκις μόνον, ὅπως ἐν ταῖς ἀπεικονίσεσι φαίνεται, μετὰ τῶν τριῶν γραμμῶν. Ἐὰν πρὸς τούτοις ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τινὲς ἐκ τῶν ἀπεικονίσεων μετὰ τοῦ τριγράμμου Δ δὲν εἶναι τελείως ἀσφαλεῖς (πρβλ. Hartwig, Meisterschalen, XXII, 1 καὶ Wiener Bl. VIII, 1) καί, ὅπερ σπουδαιότερον, ἐὰν προστεθῶσιν εἰς τὰ 29 Δ μετὰ τῆς στιγμῆς καὶ πολλὰ ἄλλα, ἅτινα προέρχονται ἐξ ἀνυπογράφων μὲν ἀλλὰ πιθανώτατα Δουριδείων ἀγγείων, πειθόμεθα ἀδιστάκτως, ὅτι ὁ Δοῦρις ἔγραφε σταθερῶς τὸ γράμμα τοῦτο κατὰ τὸν ῥηθέντα τρόπον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ γράφουσι καὶ ἄλλοι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ Δ (ἴδε Kretschmer, Vaseninschriften, 96), ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ὁ ἡμέτερος Δοῦρις παραμένει μοναδικός.

[2] Ἀφ' ὅτου ὁ Pottier (Revue d. et. gr. 1893, 40 κ.ἑ.) ἐδημοσίευσε ἀλάβαστρον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Παιδικὸς ἐποίησεν* ἀνεγνωρίσθη, ὅτι τὸ ἐπὶ ἓξ ἄλλων ἀγγείων, μάλιστα κυλίκων, ἀπαντῶν ἁπλοῦν Παιδικὸς εἶναι ὄνομα τεχνίτου (πρβλ. Klein, Lieblingsinschriften, 63 κ. ἑ.). Περὶ τῶν παλαιοτέρων πρβγ ὅρα Klein, Meistersignaturen, 13.

[3] Περὶ τούτου ἴδε Klein, Liebl. Einl. 4 καὶ Hartwig, Meisterschalen 6, 1.

ἀπορίαν τῶν νεωτέρων ἀρχαιολόγων δὲν ὑπωπτεύθησαν οἱ παλαιοὶ τεχνῖται [1].

Ἄλλο τι πάθος κοινὸν εἰς τὰς ἐρωτικὰς καὶ τὰς δηλούσας τὸν γράψαντα ἢ κύριον τοῦ ἐργοστασίου ἐπιγραφὰς εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς. Πλειστάκις, ὡς γνωστόν, ἀναγράφεται τὸ καλὸς ἄνευ οὐδενὸς ὀνόματος, ἀλλ᾽ ἐπίσης ὑπάρχουσιν ἀγγεῖα, ἂν καὶ ὀλίγα, δεικνύοντα τὴν λέξιν *ἐποίησεν* ἢ *ἔγραψεν* καὶ πλέον οὔ [2]. Καὶ ὁ λόγος τῶν δύο τούτων ὁμοίων φαινομένων εἶναι ὁ αὐτός. Αἱ λέξεις δηλ. καλός, ἐποίησεν, ἔγραψεν, ὡς συνηθέστατα γραφόμεναι περιέπεσον εἰς τὴν θέσιν ἁπλῶν κοσμημάτων χρησιμευόντων πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ χώρου καὶ ἐντεῦθεν ἡ φαινομένη αὐτῶν ἀλογία. Τὸ δὲ νὰ ὁμοιάζωσι κατὰ τὰς διαφόρους χρήσεις αἱ ἐρωτικαὶ καὶ αἱ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ εἶναι φυσικόν, ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ ἐπί τινος ἀγγείου ἀναγεγραμμέναι προέρχονται ἐκ τῆς αὐτῆς χειρὸς τοῦ ἀγγειογράφου καὶ μόνον τούτου [3].

Μετὰ ταῦτα δὲν θὰ φανῇ παράδοξον, ὅτι ἐπὶ τῶν τεσσάρων ληκύθων τοῦ Δούριδος ἔχομεν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ γράψαντος ἐν τόποις, ὅπου μόνον ἐρωτικαὶ ἢ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ ἑρμηνευτικαὶ τῶν παραστάσεων παρατηροῦνται. Εἶναι δηλ. γνωστόν, ὅτι ὁλόκληροι ἐρωτικαὶ ἐπιγραφαὶ ἢ μόνον τὰ ὀνόματα τῶν καλῶν ἢ μόνον τὸ καλὸς ἢ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν παριστανομένων προσώπων γράφονται ἐνίοτε ἐπ᾽ αὐτῶν τῶν παραστάσεων, ἐπὶ τῶν σωμάτων δηλ. ἢ ἐπὶ διαφόρων ἀντικειμένων, οἷον στήλης, βαθμίδων, ἀσπίδος, ἐνδυμάτων, ἀσκῶν κτλ. [4]. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄπορον, ἂν ὁ Δοῦρις μετέφερε τὴν αὐτὴν συνήθειαν καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ὑπογραφήν.

Ἀλλ᾽ ἐκτὸς τούτων πιθανῶς ὁ Δοῦρις, ὅστις καὶ καλῶς ἔγραφε καὶ προφανῶς ἐπὶ τούτῳ ἔχαιρεν, ἠθέλησε νὰ γράψῃ τὸ ὄνομά του ἐπὶ τοῦ ἐρυθρωποῦ ἐδάφους τῆς παραστάσεως, ἵνα φαίνηται τοῦτο λαμπρότερον. Ὅταν δὲ τοῦτο ἐπεχείρει κατεῖδεν ἴσως, ὅτι θὰ ἦτο φορτικὴ ἐπισώρευσις γραμμάτων, ἂν συνῆπτε τὸ ἔγραψεν, καὶ περιωρίσθη εἰς μόνον τὸ ὄνομα. Ταῦτα ἐννοεῖται δὲν ἀποκλείουσι τοὺς γενικωτέρους λόγους, οὓς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν. Οὗτοι ἰσχύουσι καὶ ἰδιαιτέρως ὡς πρὸς τὸν Δοῦριν, ὅστις καὶ ἄλλοτε, τρεῖς μάλιστα φοράς, παρέλιπε νὰ γράψῃ τὸ ἐποίησε μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Πύθωνος [1], τοῦ κεραμέως κυρίου τοῦ ἐργοστασίου, ὅπου ὡς ἀγγειογράφος εἰργάζετο.

Εἰς μόνον τὸν γραφικὸν χαρακτῆρα στηριζόμενοι ἀπεδώκαμεν ἀδιστάκτως τὰς ληκύθους εἰς τὸν Δοῦριν. Διότι τὸ ἐξωτερικὸν τοῦτο μέσον ἔχει, νομίζομεν, ἰσχυροτέραν ἀποδεικτικὴν δύναμιν ἤ τινα ἐκ τῶν παραδεδεγμένων χαρακτηριστικῶν τῆς τεχνοτροπίας τοῦ ἀγγειογράφου. Ἐπειδὴ δηλ. ὁ Δοῦρις, ὅπως καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν ὁμοτέχνων αὐτοῦ, δὲν παρουσιάζει ἰσχυρὸν προσωπικὸν χαρακτῆρα ἐν ταῖς γραφαῖς καὶ οὐχὶ σπανίως μιμεῖται διάφορα πρὸς τὸν ἴδιον τρόπον πρότυπα [2], ἡ τεχνοτροπία ἀγγειογραφίας τινός, ὡς π.χ. ἐνταῦθα τῶν ληκύθων, δὲν ἀποτελεῖ μόνη ἀσφαλὲς κριτήριον. Τὴν δὲ ἀξίαν τοῦ χαρακτῆρος τῆς γραφῆς ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ ἐν τῷ ζητήματι περὶ τοῦ τίς εἶναι ὁ γράψας τὴν κύλικα τῆς συλλογῆς Τρικούπη δωρηθεῖσαν ἀπὸ ἐτῶν εἰς τὸ Ἐθν. Μουσεῖον. Ἡ Miss Harrison [3] πρώτη δημοσιεύσασα τὴν κύλικα ἀπέδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν Δοῦριν ὁρμηθεῖσα πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς ὑπὸ τοῦ νεανίου κρατουμένης κύλικος ἐπιγραφῆς: ΟΔΟRΙ. Ἡ γνώμη αὕτη δὲν ἔγινε δεκτὴ καὶ προετάθησαν διὰ λόγους τεχνικοὺς πρὸ πάντων ἄλλοι ἀγγειογράφοι ὡς ὁ Εὐφρόνιος καὶ ὁ Φιντίας [4]. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνο, ὅπερ δὲν ἐλήφθη ὑπ᾽ ὄψιν κατὰ τὰς ἐρεύνας ταύτας, ἦτο

[1] Οὕτως ὁ Hartwig τὴν παράλειψιν τοῦ *ἔγραψεν* ἐπὶ τῆς ληκύθου τοῦ Τσούντα καλεῖ rätselhaft (Meisters. 288).

[2] Ἐπὶ ἐννέα διαφόρων ἀγγείων παρὰ Klein, Meistersign.. 109 καὶ 111.

[3] Εἶναι τοῦτο φαεινὴ ἀλήθεια, ἣν ἐγὼ τοὐλάχιστον ἐδιδάχθην παρὰ τοῦ Furtwängler (Berl. Philol. Wochens. 1904. 141), καὶ χρήσιμος ἐπειδὴ οὕτω κερδίζομεν βάσιν τινὰ ἀσφαλῆ ὡς πρὸς τὴν ἔρευναν περὶ τοῦ τί σημαίνει τὸ *ἐποίησεν* ἢ τί τὸ *ἔγραψε*, ζητήματος, ὡς γνωστόν, εἰσέτι σκοτεινοῦ (ἴδε τελευταῖον Hauser ἐν Berl. Phil. Woch. 1906. 402 κ. ἑ.).

[4] Περὶ τούτων τελευταίως ἐπραγματεύθη ὁ Wolters ἐν A. M. 1905, 400 κ. ἑ. Taf. XV.

[1] Ἐπὶ τῶν δύο ἐν Βιέννῃ κυλίκων (Furtw. Reinhold, Griech. Vasenm. Taf. 53 καὶ 54) καὶ τῆς ἐν Λούβρῳ ἀπεικονισμένης ἐν Wiener Bl. VI, 8 a, b.

[2] Σπουδαιότατον τούτου παράδειγμα εἶναι ἡ κύλιξ μετὰ τῶν ἐξοπλιζομένων παραβαλλομένη πρὸς τὴν συγχρόνως ποιηθεῖσαν κύλικα τῆς ἔριδος Αἴαντος καὶ Ὀδυσσέως Ἴδε Furtwängler ἐν Vasenm. I, 267 κ. ἑ.

[3] JHS. X. 231 κ. ἑ. Pl. I. Βραδύτερον ἡ αὐτὴ ἐν Greek vase Paintings, Introduction, 23.

[4] Εὐφρόνιος ὑπὸ τοῦ Hartwig Meist. 124-125, Φιντίας ὑπὸ τοῦ Furtwängler ἐν Berl. Phil Woch. 1894, 113*.

ὁ γραφικὸς χαρακτήρ, ὅστις μόνος θὰ ὡδήγει εἰς τὸ βέβαιον συμπέρασμα, ὅτι ἡ κύλιξ δὲν ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Δούριδος. Διότι τρὶς ἔχομεν τὸ Δ γεγραμμένον ἐπὶ τῆς κύλικος κατὰ τρόπον ἀπᾴδοντα πρὸς τὸν Δουρίδειον, ἄνευ δηλαδὴ τῆς χαρακτηριστικῆς στιγμῆς. Τοῦτο, ὅσον ἀσήμαντον καὶ ἂν φαίνεται, εἶναι ὅμως ἀποδεικτικώτερον ἢ ἐάν τις ἔφερεν ὡς λόγον τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην τέχνην τῶν παραστάσεων. Διότι ὡς πρὸς τοῦτο δύναταί τις δι' ἴσης ἀξίας ἐπιχειρημάτων καὶ νὰ ἀρνηθῇ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Δοῦρις ἦτο ὁ γράψας. Σύμφωνος πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ γραφικὸς χαρακτὴρ διδάσκει, εἶναι καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ΟΔΟRΙ, ἥτις ἀναγινωσκομένη ἄνευ τινὸς βίας καὶ πολλῶν

Εἰκὼν 2.

προϋποθέσεων εἶναι ἁπλῆ κλητικὴ πτῶσις: ὦ Δοῦρι. Εἶναι δὲ ὅλως ἀπίθανον, ὅτι τὴν προσαγόρευσιν ταύτην μετὰ τῆς κύλικος ἔγραψεν ὁ Δοῦρις, ἐπειδὴ τὸ νὰ χαιρετίσῃ ἑαυτὸν θὰ ἦτό τις εὐτελὴς αὐτοθαυμασμός, εἰς ὃν δὲν δικαιούμεθα νὰ καταδικάσωμεν τὸν παλαιὸν τεχνίτην.

Ἑκάστη τῶν ληκύθων δεικνύει γεγραμμένον ἀνὰ ἓν πρόσωπον. Ἡ τοῦ Βερολίνου γυναῖκα κρατοῦσαν δι' ἑκατέρας χειρὸς δᾷδα, χωροῦσαν πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ προσβλέπουσαν ὄπισθεν, αἱ δὲ Ἀθηναϊκαὶ μορφὴν κρατοῦσαν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν λύραν καὶ προσφέρουσαν αὐτήν, τὴν μὲν νεανίου τινὸς τὴν δὲ γυναικείαν. Περὶ τῶν δύο τελευταίων εὐθὺς θὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι εἶναι ὁμοιόταται

κατὰ τὴν παράστασιν καὶ θὰ παραδεχθῇ, ὅτι ἐγράφησαν ὡς ἀντίστοιχοι, εὐθὺς ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης. Πράγματι ἐκτὸς τοῦ κυρίου χαρακτηριστικοῦ τῆς προσφορᾶς τῆς λύρας εἶναι καὶ τὸ ἱμάτιον τοῦ νεανίου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀναβεβλημένον καὶ παρουσιάζει τὰς αὐτὰς πτυχάς. Ἔπειτα ἄλλο τι κοινὸν ἀποδεικνῦον ἔτι μᾶλλον διδύμους τὰς ληκύθους εἶναι 5 ἀμυδρὰ στίγματα ἐκ τοῦ στόματος ἑκατέρου προσώπου πρὸς τὰ δεξιὰ διευθυνόμενα, ἀναμφιβόλως λείψανα τῶν πέντε γραμμάτων τῆς συνήθους ἐπιγραφῆς καλος. Ἡ γυνὴ τῆς Βερολινείου ὁμοιάζει κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἀναβολῆς τοῦ ἱματίου πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις. Ἔπειτα ἄλλαι λεπτομέρειαι, ὡς εἶναι ὁ λεγόμενος *σάκκος* ἢ *κεκρύφαλος* τῆς κόμης, τὸ ὑπὲρ τὸ μέτωπον ἀκάλυπτον μέρος αὐτῆς καὶ τὸ θυσανωτὸν κάτω ἄκρον τοῦ χιτῶνος εἶναι ἐντελῶς ὅμοια εἰς ἀμφοτέρας. Μόνον ὁ χιτὼν εἶναι διάφορος εἰς τὴν πρώτην, ἐπειδὴ εἶναι στικτὸς καὶ ἔχει φαινομενικὰς χειρῖδας (Scheinärmel) [1]. Ἀλλ' ἐὰν εἰς τὰς ὁμοιότητας προστεθῇ καὶ ὁ αὐτὸς τρόπος καὶ τόπος τῆς ἐπιγραφῆς, δὲν θὰ ἀποτύχῃ τις τοῦ ἀληθοῦς, ἐὰν εἴπῃ, ὅτι καὶ ἡ ἐν Βερολίνῳ λήκυθος συγχρόνως πρὸς τὰς δύο ἄλλας ἐζωγραφήθη ὑπὸ τοῦ Δούριδος.

Εἰκὼν 3

Τὸ σχῆμα τῶν τριῶν ληκύθων ἐλάχιστα ἢ οὐδαμῶς ποικίλλει, ἐν ᾧ τὸ ὕψος εἶναι πάντοτε κατά τι διάφορον (0,22. 0,25. 0,24). Τὰ ἐπὶ τοῦ ὤμου κοσμήματα εἶναι τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν. Κάτωθεν ζώνης ἐκ ῥαβδιδίων ἁπλοῦνται τρία μελανόμορφα φοινικοειδῆ, ἑκατέρωθεν δὲ ἀνὰ ἓν ἔχον ἰδιαίτερον τρισχιδῆ μίσχον. Τὰ ἐπὶ τοῦ σώματος τῶν ληκύθων κοσμήματα, αἱ ζῶναι δηλ. ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας, ἐκτεινόμεναι, ὡς συνήθως, μόνον εἰς τὴν μετ' εἰκόνων πλευράν, εἶναι διάφοροι, ὅπως τις βλέπει ἐπὶ τῶν ἀπεικονίσεων. Ἡ ἐργασία ὡς πρὸς πάντα ταῦτα εἶναι ἥκιστα ἐπιμελής.

Τὴν αὐτὴν ἀμέλειαν παρατηρεῖ τις καὶ ἐπὶ τῶν παραστάσεων αὐτῶν. Τὸ μέλαν γάνωμα δὲν εἶναι τῆς ἀρίστης ποιότητος, οὐδὲ εἶναι αἱ γραμμαὶ ἰσχυρῶς ἔκτυποι, ὅπως συμβαίνει ἐν τοῖς μετ' ἐπιμε-

[1] Ἴδε Kalkmann ἐν Jahrbuch, 1896, 20 κ. ἑ.

λείας γενομένοις ἔργοις τοῦ Δούριδος καὶ τῶν ἐπιφανῶν συγχρόνων. Διὰ τοῦτο αἱ γραμμαὶ αἱ περὶ τὸ στόμα τῆς γυναικὸς μετὰ τῆς λύρας εἶναι συγκεχυμέναι, ἡ ῥὶς τῆς γυναικὸς μετὰ τῶν δάδων παραδόξως αἰχμηρά, τὰ δὲ κοσμήματα τοῦ κεκρυφάλου καὶ οἱ μύες τῶν πλευρῶν καὶ τῶν χειρῶν τοῦ νεανίου ἐγράφησαν μὲν δι᾽ ἀραιοτέρου γανώματος ἀλλ᾽ οὐχὶ διὰ λεπτῶν καὶ ἰσοπαχῶν γραμμῶν. Σχεδὸν μόνον εἰς τὰς ἀψόγους καὶ ἄνευ δισταγμοῦ ἀχθείσας γραμμὰς τοῦ ἱματίου ἀνα-

Εἰκὼν 4.

γνωρίζομεν τὴν ἠσκημένην χεῖρα τοῦ ἀγγειογράφου. Ἐν γένει εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν ληκύθων ἐργασία εἶναι καθαρῶς βιομηχανικὴ καὶ ὁ Δοῦρις οὐδαμῶς ἐσκόπευεν ἐνταῦθα νὰ δείξῃ τὴν γνωστὴν αὐτοῦ δεινότητα περὶ τὸ λεπτῶς καὶ κομψῶς ζωγραφεῖν.

Ἐὰν ἤδη ἐξετάσωμεν τὰς γραφὰς τῶν ληκύθων ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν τὸν τεχνικόν, θὰ ἀναγνωρίσωμεν ἀμέσως τὸν συνήθη τρόπον τοῦ Δούριδος. Ἡ στρογγύλη καὶ σχετικῶς μικρὰ κεφαλή, ἡ κατατομὴ τοῦ προσώπου μετὰ τῆς μετρίας κανονικῆς ῥινὸς ἀλλ᾽ ἰσχυρᾶς καὶ στρογγύ-

λης σιαγόνος καὶ ἡ ἔλλειψις προσωπικῆς ἐκφράσεως ἀπαντῶσι καὶ ἐνταῦθα, ὅπως ἐπὶ τῶν πλείστων ἔργων τοῦ Δούριδος, ἐν οἷς οὗτος δὲν μιμεῖται τὴν τέχνην ἄλλων ἀλλὰ παρουσιάζει τὸν ἴδιον τρόπον. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ κεκρυφάλου μετὰ τῆς ἰδιαζούσης διακοσμήσεως [1], ἀπαντώσης, καθ' ὅσον γνωρίζω, μόνον παρὰ τῷ ἀγγειογράφῳ ἡμῶν, καὶ ὁ στικτὸς χιτὼν [2] τῆς ἐν Βερολίνῳ. Ἐὰν δὲ τὸ θυσανωτὸν ἄκρον [3] τοῦ χιτῶνος δὲν παρατηρεῖται ἐπὶ ἄλλων ἀγγείων τοῦ Δούριδος, τοῦτο δὲν εἶναι βεβαίως σημαντικόν.

Χρονολογικῶς αἱ λήκυθοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν παλαιοτέραν, ὡς νομίζομεν, περίοδον τοῦ τεχνίτου. Ὡς ὑπὸ τοῦ Hartwig πρὸ πάντων τὰ κατὰ ταῦτα ὡρίσθησαν ἐν τῇ νεωτέρᾳ περιόδῳ ἔχομεν σώματα ῥαδινώτερα, κεφαλὰς μικροτέρας καὶ μεθ' ὑπερβαλλούσης κομψότητος στρογγύλας, πτυχὰς δὲ τῶν ἱματίων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κυματουμένας καὶ ἀραιάς. Ἀλλ' ἐπιτραπήτω μοι ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσω, ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Hartwig λεγόμενα [4] περὶ τῆς ῥαδινότητος καὶ μικρότητος τῶν κεφαλῶν δὲν μὲ ἔπεισαν καθολοκληρίαν. Διότι ἐφ' ἱκανῶν ἀγγείων τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου μετὰ τοῦ καλοῦ Χαιρεστράτου καὶ Παναιτίου ἀπαντῶσιν αἱ αὐταὶ ἀκριβῶς ἰδιότητες [5]. Σπουδαῖον παράδειγμα τούτων εἶναι ὁ κάνθαρος τῶν Βρυξελλῶν, ὅπου αἱ Ἀμαζόνες δεικνύουσι καὶ σώματα ῥαδινώτατα καὶ κεφαλὰς μικροτάτας καὶ κομψοτάτας. Διὰ τοῦτο κλίνω μᾶλλον νὰ πιστεύω, ὅτι ἰδεῶδες τοῦ Δούριδος καθ' ἅπασαν τὴν χρονικὴν περίοδον τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, καθόσον τοὐλάχιστον ἐκ τῶν σῳζομένων ἀγγείων γνωρίζομεν, ἦτο σῶμα ὑψηλὸν καὶ κομψὸν καὶ ὅτι ἔγραφε σώματα ῥαδινώτερα τοῦ συνήθους καὶ κομψότερα τότε μόνον, ὅτε προσεπάθει ἐπιμελέστερον καὶ ἐπιτηδειότερον νὰ ἐργασθῇ. Ὡς πρὸς τὰς πτυχὰς εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν, ὅτι πάντως εἶναι νεωτέρα τις εὕρεσις τὸ νὰ παρίστανται ὀλίγαι, νὰ κυματοῦνται δὲ καὶ διακόπτωνται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν παλαιότερον τρόπον τῆς σωρεύσεως πολλῶν καὶ αὐστηρῶς τεταμένων γραμμῶν. Τοῦτο ὡς ἀσφαλὲς κριτήριον λαβὼν ὑπ' ὄψιν ἔταξα τὰς ληκύθους εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν περίοδον, ἐπειδὴ ὁ χαρακτὴρ τῶν πτυχῶν φαίνεταί μοι ἰσέτι ἱκανῶς αὐστηρός. Εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ σημειωθῇ, ὅτι παρὰ ταῦτα αἱ λήκυθοι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγράφησαν καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ Δούριδος, ἐπειδή, ὡς συχνότατα συμβαίνει ἐν τῇ τέχνῃ καὶ πολὺ περισσότερον ἐν τῇ βιομηχανικῇ ἐξασκήσει αὐτῆς, αἱ παλαιότεραι συνήθειαι δὲν λησμονοῦνται εὐκόλως ἀλλὰ συνυπάρχουσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τῶν νεωτέρων.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸν τεχνικὸν χαρακτῆρα οὐδὲν νέον σχεδὸν περὶ τοῦ Δούριδος ἐδιδάχθημεν. Ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῶν παραστάσεων ἔχει μεγαλυτέραν σπουδαιότητα. Τίνα παριστᾷ ἡ δᾳδοῦχος γυνὴ τῆς Βερολινείου ληκύθου δὲν εἶναι δύσκολον νὰ εὕρωμεν νῦν μετὰ τὴν νεωτάτην ἐπιτυχῆ ἐργασίαν τοῦ κ. Brückner περὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν γαμηλίων δώρων [1]. Κατ' αὐτὸν ἐπὶ πολλῶν διαφόρου εἴδους ἀγγείων καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν γαμικῶν λεβήτων δὲν παρίστανται, ὡς μέχρι τοῦδε πιστεύεται, ἁπλαῖ ἀσχολίαι τῶν γυναικῶν ἐν τῷ θαλάμῳ οὐδὲ ὁ στολισμὸς τῆς μελλονύμφου ἀλλ' αἱ κατὰ τὰ ἐπαύλια, τὴν ἑπομένην τοῦ γάμου ἡμέραν, γινόμεναι προσφοραὶ δώρων εἰς τὴν νεόνυμφον, οἷον ἀλαβάστρων καὶ ἄλλων μυροδόχων ἀγγείων, ταινιῶν, ἢ ἀγγείων γαμικῶν, ὡς εἶναι οἱ λέβητες καὶ αἱ λουτροφόροι. Ὅτι καὶ λήκυθοι προσεφέροντο φαίνεται βέβαιον, ἐπειδὴ ἐπὶ πολλῶν ἐκ τούτων ἔχομεν συχνάκις ἓν ἢ σπανιώτερον δύο πρόσωπα, προφανῶς ἀποσπάσματα ἐκ γαμηλίων παραστάσεων, ὑπενθυμίζοντα τὴν δεχομένην τὰ δῶρα νύμφην τὸ εὐτυχὲς γεγονὸς τοῦ γάμου αὐτῆς. Πλεῖσται λήκυθοι τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὡς καὶ ἄλλων συλλογῶν ἀνήκουσαι εἰς τὸ α' ἥμισυ τοῦ $5^{ου}$ π. Χ. αἰῶνος, ἢ

[1] Ὅμοιος εἶναι ὁ κεκρύφαλος τῆς Ἠοῦς ἐν τῇ κύλικι τοῦ Μέμνονος (Pottier, Douris, 41) καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Βερολίνῳ A. Z. 1883 T. 4. Ὅρ. Hartwig 662.

[2] Τοιοῦτος ἀπαντᾷ ἐπὶ τῆς ἐνεπιγράφου κύλικος, A. Z. 1883. T. 4 καὶ ἐπὶ τῆς πιθανώτατα Δουριδείου κύλικος παρὰ Hartwig LXVII, 2 καὶ ἐπὶ ἄλλων ὁμοίων.

[3] Hartwig. 430, 1.

[4] Hartwig, 600 σχετικῶς πρὸς τὴν κύλικα ἐν T. LXVII, 1. Ἀκατανόητον εἶναι, πῶς ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐκ μόνων τῶν δῆθεν ὑψηλῶν ποδῶν τοῦ Σατύρου τοῦ τεμαχίου τοῦ Hauser (σ. 611) ἀποδίδει αὐτὸ εἰς τὴν τελευταίαν ἐποχὴν τοῦ Δούριδος. Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Pottier, Douris, 99-100.

[5] Ἴδε π. χ. τὰς κύλικας ἐν A. Z. 1883, T. 2, Hartwig. XXI, ὅπου ὁ δισκοβόλος καὶ ῥαδινὸς καὶ μικροκέφαλος εἶναι. Τοὐναντίον ἐπὶ νεωτέρων κυλίκων ἔχομεν σώματα πλατύτερα, ὡς ἐν A. Z. 1883, T. 4 καὶ Wien. Bl. VI, 8 καὶ Pottier, Douris, 109.

[1] A. Brückner ἐν A. M. 1907, 79-122 μετὰ πολλῶν εἰκόνων ἐν τῷ κειμένῳ καὶ πινάκων. Περὶ τῶν ἐπαυλίων 91 κ. ἑ., τῶν παραστάσεων ἐπὶ ληκύθων 97 κ. ἑ.

καί τινες εἰς τὸ β', κοσμοῦνται διὰ τῆς παραστάσεως πτερωτῆς γυναικείας μορφῆς, συνήθους ἐπὶ τῶν γαμικῶν λεβήτων, ἢ γυναικὸς κομιζούσης δῶρα ἢ ὁπωσδήποτε σχετιζομένης πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ γάμου. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ πυξίδων, ἀλαβάστρων καὶ μικρῶν οἰνοχοῶν καὶ εἶναι τὸ εἶδος τοῦτο τῶν παραστάσεων ὥς τις ἐπιγραφὴ δηλοῦσα σαφῶς τὸν προορισμὸν τοῦ ἀγγείου. Κατὰ ταῦτα ἡ δᾳδοῦχος τῆς ἡμετέρας ληκύθου παριστᾷ τὴν συνήθως κρατοῦσαν τὰς γαμηλίους δᾷδας μητέρα τῆς νύμφης στρεφομένην κατὰ τὴν τυπικὴν συνήθειαν πρὸς τὸ κατόπιν ἐρχόμενον ζεῦγος.

Χάριν τῆς ἐμπεδώσεως τῶν ἀνωτέρω παραθέτομεν ἐνταῦθα (εἰκ. 3) τὰς εἰκόνας τριῶν ληκύθων τοῦ Ἐθν. Μουσείου [1], αἵτινες παριστῶσιν ἑκάστη γυναῖκα πάντως σχετιζομένην πρὸς τὸν γάμον καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σχεδὸν στάσει. Ἐπὶ τῆς ληκύθου α παρίσταται δᾳδοῦχος ὁμοία πρὸς τὴν τῆς Βερολινείου καὶ ἐν τῇ β γυνὴ ἐν τῇ αὐτῇ ἀκριβῶς στάσει κρατοῦσα ταινίαν, ἵνα προσφέρῃ αὐτήν. Τέλος ἡ τρίτη δεικνύει γυναῖκα νήθουσαν. Ἡ παράστασις δὲν ἔχει φανερὰν σχέσιν πρὸς τὸν γάμον, ἐν τούτοις ἐμμέσως συνδέεται πρὸς αὐτόν, διότι ἡ ἐργασία τοῦ νήθειν ὅπως καὶ ὁ παρακείμενος ταλασιουργικὸς κάλαθος ὑπενθυμίζουσι τίς εἶναι ἐν τῷ μέλλοντι οἴκῳ ἡ θέσις καὶ ἀσχολία τῆς σώφρονος καὶ ἀγαθῆς οἰκοδεσποίνης. Ἐκτὸς τῆς συγγενείας τῶν παραστάσεων, ἐάν τις καὶ μικρὸν προσέξῃ, θὰ ἀναγνωρίσῃ, ὅτι καὶ αἱ τρεῖς λήκυθοι ἐγράφησαν ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρός [2]. Ὅτι αὕτη εἶναι ἡ τοῦ Δούριδος δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν, ἀλλ' εἶναι ἀρκετόν, ὅτι σύγχρονος ἀγγειογράφος εἶχε ταύτην τὴν ἀσχολίαν νὰ γράφῃ ἐπὶ σειρᾶς ληκύθων γαμηλίους παραστάσεις [1]. Οὕτω ἐξηγεῖται ἄριστα καὶ ὁ προορισμὸς τῶν τοιούτων ληκύθων καὶ ὁ βιομηχανικὸς τρόπος, καθ' ὃν εἰργάζοντο οἱ κεραμεῖς.

Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ ὁ Δοῦρις ἔγραψε καὶ ἄλλας ληκύθους μετὰ γαμηλίων παραστάσεων καὶ μάλιστα ἐπί τινων ἐκ τούτων πιθανὸν εἶναι, ὅτι ἔγραψε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ ὄνομά του. Τὸ τελευταῖον ἄλλως εἴδομεν

Εἰκὼν 5.

ὅτι ἔπραξεν ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων ληκύθων, αἵτινες ἐγράφησαν ἀναμφισβητήτως κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον.

Ἀλλ' εἶναι ἐπίσης γαμήλιοι αἱ παραστάσεις τῶν δύο Ἀθηναϊκῶν ληκύθων; Εἰς τὴν ἐρώτησιν δὲν δυνάμεθα μετὰ θετικότητος νὰ ἀπαντήσωμεν, ἐπειδὴ ἐνταῦθα στερούμεθα ἐπαρκῶν ἀναλογιῶν. Κατὰ τὰ ἐπαύλια φαίνεται, ὅτι ἐκτὸς τῶν ἄλλων δώρων

[1] Ἡ ὑπ' ἀρ. 1751 εὑρέθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1890. Αἱ 1349 καὶ 1503 προέρχονται ἐκ τῆς συλλογῆς Φιλήμονος. Ὕψος 0.20 — 0,17 — 0,18. Σημειωτέον, ὅτι ἐσφαλμένως φέρεται ἐν τῷ Καταλόγῳ τῶν Collignon καὶ Couve, ὅτι ἡ γυνὴ τῆς 1349 κρατεῖ δι' ἑκατέρας χειρὸς un bâtonnet. Τοὐναντίον αἱ δᾷδες εἶναι μάλιστα ἀνημμέναι.

[2] Ἐκ τῶν μὴ φαινομένων ἐπὶ τῆς εἰκόνος λεπτομερειῶν σημειώνω, ὅτι τὸ πρὸς τοὺς πόδας μέρος τοῦ χιτῶνος ἔχει ποιηθῇ δι' ἀραιοτέρου γανώματος ἐπὶ πασῶν καὶ ὅτι ὁ δεξιὸς μαστὸς παρίσταται ὁμοίως.

[3] Ἄλλος τις ἔγραψε τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς ληκύθους τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὑπ' ἀρ. 1507 καὶ 1540. Τὴν ὁμοιότητα τούτων ἀνεῦρε φαίνεται ὁ τοποθετήσας αὐτὰς παρ' ἀλλήλας. Περὶ τῶν συνήθως κατὰ ζεύγη παρασκευαζομένων ληκύθων ἴδε Brückner ἔ. ἀ. 102. Ὡς ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς γεγραμμέναι λήκυθοι ἀναφέρονται ἐν Βερολίνῳ ὑπὸ τοῦ Furtw. αἱ 2221+2222 καὶ 2433+2434.

εἰσεφέροντο ἐνίοτε καὶ μουσικὰ ὄργανα [1] καὶ συναυλία ἠκολούθει, καθ' ἣν ἐλάμβανον μέρος ἐκτὸς τῆς καθημένης νεονύμφου καί τινες ἀπὸ τὰς προσελθούσας φίλας. Εἶναι δυνατὸν λοιπὸν ἡ γυνὴ ἡ προσφέρουσα τὴν λύραν νὰ εἶναι ἀπόσπασμα ἐκ τοιαύτης παραστάσεως, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν νεανίαν πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἄλλην ἑρμηνείαν, ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὰ ἐπαύλια συμβαίνουσι μόνον μεταξὺ γυναικῶν καὶ οὐδεὶς ἀνὴρ ἢ νεανίας ἐκεῖ ἐμφανίζεται. Ὑποθέτομεν λοιπόν, ὅτι μετὰ τὴν ζωγράφησιν τῆς ληκύθου μετὰ τῆς γυναικὸς ὁ Δοῦρις ἐπεχείρησε τὸ αὐτὸ θέμα τῆς προσφορᾶς τῆς λύρας νὰ μεταφέρῃ καὶ ἐπί τινος ἀντιπροσώπου τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου. Κατὰ τὴν νέαν ταύτην παράστασιν θὰ εἶχε βεβαίως κατὰ νοῦν, ὅτι λύραι ἐκτὸς ἄλλων προσφέρονται ὑπὸ τῶν ἐραστῶν εἰς τοὺς καλοὺς παῖδας [2]. Ἀλλ' εἶναι ἐπίσης δυνατὸν πρώτη ἐκ τῶν ληκύθων νὰ ἐγράφη ἡ τοῦ νεανίου ἔπειτα δὲ ἡ μετὰ τῆς γυναικὸς ἄνευ οὐδεμιᾶς ἰδίας σημασίας εἰμὴ μόνον μετὰ τοῦ σκοποῦ νὰ γραφῇ ἀντίστοιχος τῆς πρώτης λήκυθος [3].

Ἂν περὶ τοῦ νοῦ τῶν παραστάσεων τῶν Ἀθην. ληκύθων δὲν εἴμεθα ἐν τῷ παρόντι βέβαιοι, ἀποζημιούμεθα ὅμως ἐπαρκῶς ἐκ τῆς ἐν Βερολίνῳ ληκύθου ἕνεκα τοῦ προδήλου καὶ σημαντικοῦ περιεχομένου τῆς παραστάσεως αὐτῆς. Διδασκόμεθα, ὅτι ὁ Δοῦρις δὲν περιωρίζετο εἰς τὰ γνωστὰ θέματα, τὰ μυθολογικά, τὰ τῆς παλαίστρας, τῶν συμποσίων καὶ ἐρώτων ἀλλ' ἔγραφε καὶ σκηνὰς ἐκ τοῦ κυρίως οἰκογενειακοῦ βίου, ὁποῖαι σπουδαιόταται εἶναι αἱ γαμήλιοι. Εἶναι δὲ ἡ ἐν λόγῳ λήκυθος τὸ

¹ Brückner. 109 κ. ἑ. Πρβλ. καὶ τὴν ὑδρίαν τοῦ Ἐ. Μουσείου ὑπ' ἀρ 12883.

² Οὕτως ἐν τῷ πινακίῳ, Hartwig, XXX, 1. ἐπὶ τῆς στάμνου τοῦ Ε. Μ. 1176 καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπὶ τῶν ληκύθων τοῦ Ε. Μ.. 1809 καὶ 1193, ὁ Ἔρως πιθανῶς εἶναι παιδικὸς καὶ κρατεῖ λύραν εἰς προσφοράν.

³ Ὁ κ. Brückner εὐηρεστήθη νὰ μοὶ ἀνακοινώσῃ προφορικῶς, ἣν γνώμην ἔχει περὶ τοῦ ζητήματος. Κατὰ ταύτην οἱ προσφέροντες ἐνταῦθα τὴν λύραν δωροῦνται ταύτην ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς, ἥτις διὰ μὲν τοὺς νέους ἐκαλεῖτο κουρεῶτις παρὰ δὲ ταῖς νεάνισι γαμηλία καὶ καθ' ἃς οἱ μὲν νέοι ἐγίνοντο ἔφηβοι καὶ εἰσήγοντο εἰς τοὺς φράτερας αἱ δὲ νεάνιδες ἐθεωροῦντο ἔκτοτε ὥριμοι γάμου. Ὅτι ὑπάρχει τις ὁμοιότης μεταξὺ τῶν ἑορτῶν τούτων καὶ τῶν τοῦ γάμου αὐτοῦ εἶναι φανερόν. Ἴδε Sammter, Familienfeste der Griechen u. Römer, 71, κ. ἑ. Ἀλλ' ἐνδείξεων σχετικῶν ἐξ ἔργων τέχνης στερούμεθα μέχρι τοῦδε. Ἐκτος τούτου ἐν ταῖς πηγαῖς ἡμῶν δὲν γίνεται λόγος περὶ δώρων φίλων εἰς τοὺς ἐφηβεύοντας ἢ τὰς ἑορταζούσας. Τοὐναντίον οἱ τελευταῖοι ὤφειλον νὰ εἰσφέρωσι διὰ τοὺς φράτερας *τὰ οἰνιστήρια* ἢ *τὴν γαμηλίαν*.

πρῶτον γραπτὸν ἀγγεῖον, ὅπερ ἀγγέλλει εἰς ἡμᾶς, ὅτι εἷς ἐκ τῶν γνωστῶν ἀγγειογράφων τῶν κατὰ τὸ 1ον τέταρτον τοῦ 5ου αἰῶνος ἐργασθέντων ἠσχολήθη καὶ εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ γάμου. Ἐπειδὴ δὲ αὗται ἐπεκράτησαν κυρίως κατὰ τοὺς μετὰ τὰ Περσικὰ χρόνους [1] εἶναι δίκαιον νὰ λεχθῇ, ὅτι αἱ γαμήλιοι παραστάσεις τοῦ Δούριδος πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ περίοδον. Ἕνεκα τούτου ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω, ὅτι αἱ συγχρόνως ποιηθεῖσαι λήκυθοι ἡμῶν ὡς πρὸς μὲν τὴν τέχνην ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἐποχήν, ἀλλ' ὅτι ἡ πραγματικὴ ζωγράφησις αὐτῶν εἶναι δυνατὸν νὰ συμπίπτῃ καὶ πρὸς τοὺς τελευταίους τοῦ τεχνίτου χρόνους.

Αἱ τέσσαρες δ' ἐν ὅλῳ ἐνεπίγραφοι λήκυθοι διδάσκουσιν ἡμᾶς, ὅτι ὁ Δοῦρις δὲν περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ γράφῃ κύλικας μόνον ἤ τινα τῶν μεγάλων ἀγγείων ἀλλ' ὅτι ἀπέβλεπε μετὰ προσοχῆς καὶ εἰς τὰ ληκύθια ταῦτα, ἅτινα βεβαίως θὰ ἀπετέλουν εἶδος ἐμπορίου τοῦ Κεραμεικοῦ εὐθηνὸν καὶ εὐκόλως ἐξοδευόμενον. Ὁ ἀριθμὸς πάντων τῶν ἐνεπιγράφων ἀγγείων ἀκεραίων ἢ μὴ ἀνέρχεται ἤδη εἰς 35 [2]. Ἐκ τούτων 29 εἶναι κύλικες, 1 κάνθαρος, 1 ψυκτὴρ καὶ 4 λήκυθοι. Ὁ ἀριθμὸς τῶν τελευταίων ἐξάπαντος θὰ αὐξηθῇ διὰ νέων εὑρημάτων ἢ καὶ ἐν τοῖς Μουσείοις θὰ εὑρεθῶσι λήκυθοι μετὰ Δουριδείου τεχνοτροπίας, ἐπειδή, ὡς ἐλέχθη, καὶ διὰ τὸν βιομηχανικὸν λόγον καὶ διὰ τὸν τρόπον τῆς παρασκευῆς πολλῶν διὰ μιᾶς, ἡ παραγωγὴ δέον νὰ ὑπῆρξε μεγάλη. Τοιαύτη λήκυθος ἐκ τῶν τοῦ Ἐθν. Μουσείου πρέπει νὰ σημειωθῇ ἡ ὑπ' ἀριθ. 12781 [3], ἐπειδὴ ἡ ἐπ' αὐτῆς παράστασις εἶναι ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν τῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα.

Ἐν τῇ εἰκόνι (4) ἔχει τις δεξιὰ μὲν τὴν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ ἱματίου, ἀριστερὰ δὲ τὴν περὶ ἧς πρόκειται λήκυθον. Ἐπ' ἀμφοτέρων παρίσταται σκηνὴ ἐκ τῆς παλαίστρας. Ἐπὶ τῆς πρώτης νεανίας ἀνέχων δίσκον, ἐπὶ τῆς ἄλλης νέος

¹ Brückner· 120 κ. ἑ.

² Δὲν ὑπολογίζω τὰς δύο κύλικας τὰς ὑπὸ τοῦ Hartwig (Meisters. 204, 1) ὡς ἐξαφανισθείσας σημειουμένας. Πρὸς ταῖς 21 τοῦ Klein (Meist. 150) προσθέτω τέσσαρας δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ Hartw., τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ (Hartt. 211), τὸ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τεμάχιον καὶ τὰς δύο ἀκεραίας ἐν Boston (AJA. 1900. 183-191.

³ Ἐξ Ἐρετρίας. Σημειῶ εὐχαρίστως, ὅτι εἰς τὸν κ. Τσούνταν ὀφείλω τὴν ὑπόδειξιν περὶ τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὴν ἐνυπόγραφον.)

παλαιστρίτης, ἐπιχειρῶν νὰ κάμῃ εὐθεῖαν τὴν ἀντὶ ἀκοντίου χρησιμεύουσαν ῥάβδον. Παραπλεύρως φαίνονται καὶ ἐπὶ τῶν δύο τὰ αὐτὰ πράγματα κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον παρασταθέντα. Ἐπὶ τοῦ καθίσματος κάτω ἔχει ῥιφθῇ συνεσπειραμένον τὸ ἱμάτιον, ἐν ᾧ ἄνω ἐπὶ τοῦ φανταστικοῦ τοίχου κρέμανται τὰ συνήθη σκεύη τῶν παλαιστρῶν, ὁ σπόγγος δηλ. καὶ ὁ διὰ τὸ ἔλαιον χρήσιμος ἀρύβαλλος. Οἱ πόδες τῶν νεανιῶν εἶναι διατεθειμένοι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁ ἀριστερὸς ἐν κατατομῇ καὶ ὁ δεξιὸς κατ' ἐνώπιον. Ἔπειτα ἡ ἐπὶ τοῦ ὤμου διακόσμησις εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ οἵα ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐνεπιγράφων ληκύθων. Πάντα ταῦτα ὡς καὶ ἡ ὡρισμένως Δουρίδειος κεφαλὴ τοῦ νέου πείθουσιν ἐμὲ τοὐλάχιστον ἀδιστάκτως, ὅτι ἐν τῇ ληκύθῳ ταύτῃ ἔχομεν ἄλλο ἔργον τοῦ Δούριδος ἀντίστοιχον πρὸς τὸ διὰ τῆς ἐπιγραφῆς γνωστόν. Μάλιστα τολμηρότερός τις ἴσως θὰ ἔλεγεν, ὅτι, ἐὰν διετηρεῖτο καλῶς τὸ ἐπὶ τοῦ καθίσματος ἱμάτιον, θὰ ἀνεγινώσκομεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ὁμοίως γεγραμμένην.

Ἄλλας ληκύθους ὁμοίας πρὸς τὰς ἐνεπιγράφους δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀνεύρω οὔτε ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ οὔτε ἀλλαχοῦ, καθόσον ἠδυνάμην νὰ ἐξετάσω τὰς τῶν ξένων συλλογῶν ἐκ τῶν ἀπεικονίσεων. Ἀλλ' ὑπάρχουσι βεβαίως λήκυθοι καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἐνταῦθα[1] ὅμοιαι πρὸς ἄλλας γραφὰς τοῦ Δούριδος. Τὸ νὰ καταδείξῃ τις ταύτας θὰ ἦτο ἔργον μακρὸν καὶ εἰς ἐκεῖνον μόνον δυνατόν, ὅστις πρὸς τοῦτο θὰ ἐπεσκέπτετο πάσας τὰς συλλογάς. Διὰ τοῦτο περιοριζόμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν μίαν ἀκόμη λήκυθον[2] τοῦ Ἐθν. Μουσείου, δεικνύουσαν ἐκφραστικῶς τὴν χεῖρα τοῦ ἡμετέρου ἀγγειογράφου.

[1] Τοιαύτας ἀναφέρω ἁπλῶς τὴν ὑπ' ἀρ. 12779 μετὰ παραστάσεως Ἀθηνᾶς καὶ ἐπιγραφῆς Νικον καλος καὶ τὴν ὑπ' ἀρ. 12891 μετὰ γυναικὸς κρατούσης θύρσον καὶ ἰχθὺν ἐν τῇ ἑτέρᾳ.

[2] Ἀρ. 12394. Ἐξ Ἐρετρίας καὶ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1900. Ὕψ. 0,35.

Παρίσταται (εἰκ. 5) ἀνὴρ κωμάζων κρατῶν διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς τὴν συνήθη εἰς τοὺς κωμαστὰς ῥάβδον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς εὐμεγέθη σκύφον. Τὸ θέμα τοῦ γοργῶς βαδίζοντος ἐπιστρεφομένου δὲ καὶ ὀπίσω βλέποντος εἶναι σύνηθες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ κοινὸν κτῆμα πολλῶν ἀγγειογράφων καὶ τοῦ Δούριδος[1]. Ἀλλ' ὁμοιότερον κωμαστὴν πρὸς τὸν τῆς ληκύθου δὲν γνωρίζω ἢ τὸν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς ἐνεπιγράφου κύλικος τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἀπεικονισμένης ἐν Wien. Vorlegeblätter VI, 10. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν εἴχομεν τὴν πολὺ πειστικὴν ταύτην ἀναλογίαν, τὸ ὑψηλὸν σῶμα μετὰ τῆς ἐπιμεμελημένης παραστάσεως τῶν μυῶν, ἡ στρογγύλη σχετικῶς μικρὰ κεφαλή, ἡ πρὸς τὸν ὦμον κλίνουσα, μετὰ τοῦ κατ' ἐξοχὴν Δουριδείου γενείου καὶ ἡ τοῦ προσώπου ἔκφρασις, χαρίεσσα ἅμα καὶ ψυχρά, ἐλέγχουσι πάντα ὁμοῦ φανερῶς τὴν χεῖρα ἢ τοὐλάχιστον τὸν τρόπον τοῦ Δούριδος.

Ἡ τελευταία λήκυθος ὡς καὶ ἡ τοῦ κ. Τσούντα ἐπιβεβαιοῦσι τὴν καὶ ἐκ τῶν προτέρων πιθανὴν γνώμην, ὅτι ὁ γράφων ἀποσπάσματα παραστάσεων ἐπὶ ληκύθων ἢ ἐπὶ ἀγγείων μετὰ περιωρισμένου χώρου θὰ εἶχε γράψει ποτὲ καὶ ὁλοκλήρους τὰς παραστάσεις ταύτας ἐπὶ μεγαλυτέρων ἀγγείων[2]. Διότι κῶμον καὶ σκηνὰς ἐκ τῆς παλαίστρας πολλάκις παρέστησεν ὁ Δοῦρις. Ἐντεῦθεν δικαιούμεθα νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι ἐκτὸς νέων ληκύθων μετὰ γαμηλίων παραστάσεων εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἐκ τῶν μεγάλων γαμικῶν ἀγγείων τινὰ γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀγγειογράφου.

Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ

[1] Ἐπὶ τῶν ἐνεπιγράφων κυλίκων ἐν Wien. Vorl.VII, 5, 4 καὶ VI, 5. Καὶ ἐπὶ τῆς Δουριδείου τρόπου κύλικος τοῦ Λούβρου παρὰ Hartwiog T. LXVIII. πρβλ. σελ. 617 κ. ἑ.

[2] Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κύλικος, Hart. LXVII, 4, ἣν δικαίως ὁ Hartwig (609) ἀποδίδει τῷ Δούριδι, ἔχομεν ἀπόσπασμα ἐκ πλήρους παραστάσεως, ἣν βλέπομεν ἐπὶ τῆς ἐνεπιγράφου κύλικος ἐν Wien-Bl. VI, 10.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΑΤΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΝΝΕΑΚΑΙΔΕΚΑΕΤΗΡΙΔΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Εἰσαγωγή.

Τὸ ἔτος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦτο, ὡς γνωστόν, σεληνοηλιακόν. Δώδεκα μῆνες, συγκείμενοι ἐναλλὰξ ἐκ 30 ἡμερῶν (πλήρεις) καὶ 29 ἡμερῶν (κοῖλοι) ἀπετέλουν αὐτό. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἔτος σύγκειται ἐκ 354 ἡμερῶν, ἐπομένως τὸ δεύτερον ἔτος ἄρχεται 11 ¼ ἡμέρας ἐνωρίτερον τοῦ ἀντιστοίχου ἡλιακοῦ ἔτους, τὸ τρίτον 22 ½ ἡμέρας ἐνωρίτερον καὶ ἐφεξῆς, ἵνα δὲ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐτῶν ἐπανέρχηται εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχήν, προσέθετον ἀνὰ διετίαν ἢ τριετίαν ἕνα μῆνα πλήρη ἐπὶ πλέον, ὅτε εἶχον ἔτος ἐκ 13 μηνῶν συγκείμενον, τὸ λεγόμενον *ἐμβόλιμον*.

Ἡ ὀκταετηρὶς ἦτο ἡ τελειοτέρα σεληνοηλιακὴ περίοδος, πρὸ τῆς εὑρέσεως τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος, συγκειμένη ἐξ ὀκτὼ ἐτῶν, ὧν τὰ πέντε κοινὰ καὶ τὰ τρία ἐμβόλιμα. Ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν ἐτῶν τούτων ἀποτελεῖται ἐκ 2922 ἡμερῶν, ἐνῷ 99 συνοδικοὶ μῆνες ἀποτελοῦσι περίπου 2923 ½ ἡμέρας, ὥστε ἐντὸς 16 ἐτῶν οἱ μῆνες ἀπομακρύνονται τῶν φάσεων τῆς σελήνης κατὰ 3 ἡμέρας. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου οἱ ἀρχαῖοι ἐπήγοντο τρεῖς ἡμέρας[1] παρεμβάλλοντες αὐτὰς ἀνὰ μίαν εἰς κοίλους μῆνας, ἐν τοῖς κοινοῖς ἔτεσιν. Εἶχον λοιπὸν ἔτη ἐκ 354, 355 καὶ 384 ἡμερῶν.

Ἐκ τῆς παρεμβολῆς ταύτης τῶν τριῶν ἡμερῶν προκύπτει ὀπισθοδρόμησις τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους, ἥτις ἐντὸς 160 ἐτῶν ἀνέρχεται εἰς ἕνα πλήρη μῆνα.

[1] *Γέμινος:* «ἐν ἄρα τοῖς ις̅ ἔτεσιν ὑστερήσομεν παρὰ τὴν σελήνην ἡμέρας γ̅. Δι' ἣν αἰτίαν καθ' ἑκάστην ἑκκαιδεκαετηρίδα πρὸς τὸν τῆς σελήνης δρόμον γ̅ ἐπάγονται ἡμέραι, ἵνα κατὰ μὲν τὸν ἥλιον τοὺς ἐνιαυτοὺς ἄγωμεν, κατὰ δὲ τὴν σελήνην τοὺς μῆνας καὶ τὰς ἡμέρας».

Τὸ τοιοῦτο δὲ συνέπεσεν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν η΄ δεκαετηρίδα τοῦ Ε΄ αἰῶνος π. Χ., ὅτε καὶ ὑφῃρέθη εἷς μήν[1]. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὀπισθοδρομήσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους ὁ Ἀθηναῖος ἀστρονόμος Μέτων ἐδημοσίευσεν ἐπ' ἄρχοντος Ἀψεύδους ($^{433}/_{32}$ π. Χ.) ἑτέραν πληρεστέραν περίοδον, τὴν τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος, ἥτις καὶ ***κύκλος τοῦ Μέτωνος*** ὀνομάζεται. Ἡ 19ρὶς σύγκειται ἐκ 12 ἐτῶν κοινῶν καὶ 7 ἐμβολίμων.

Ἓν τῶν κυριωτέρων χωρίων, δίδον πληροφορίας ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου γεγονότος, εἶνε τὸ τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (Βιβλ. XII) ἔχον οὕτως: «Ἐπ' ἄρχοντος δ' Ἀθήνησιν Ἀψεύδους. . . . Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις Μέτων ὁ Παυσανίου μὲν υἱός, δεδοξασμένος δὲ ἐν ἀστρολογίᾳ, ἐξέθηκε τὴν ὀνομαζομένην ἐννεακαιδεκαετηρίδα, τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος ἀπὸ μηνὸς ἐν Ἀθήναις σκιροφοριῶνος τρισκαιδεκάτης. Ἐν δὲ τοῖς εἰρημένοις ἔτεσιν τὰ ἄστρα τὴν ἀποκατάστασιν ποιεῖται καὶ καθάπερ ἐνιαυτοῦ τινος μεγάλου τὸν ἀνακυκλισμὸν λαμβάνει· διὸ καί τινες αὐτὸν Μέτωνος ἐνιαυτὸν ὀνομάζουσιν. Δοκεῖ δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν τῇ προρρήσει καὶ προγραφῇ ταύτῃ θαυμαστῶς ἐπιτετευχέναι. Τὰ γὰρ ἄστρα τήν τε κίνησιν καὶ τὰς ἐπισημασίας ποιεῖται συμφώνως τῇ γραφῇ· διὸ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων χρώμενοι τῇ ἐννεακαιδεκαετηρίδι, οὐ διαψεύδονται τῆς ἀληθείας».

Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην ἡ ἀρχὴ τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος τοῦ Μέτωνος, συμφώνως πρὸς τὸ προεκτεθὲν χωρίον, ὑπῆρξεν ἡ 28η Ἰουνίου (Ἰουλιανῆς χρονολογίας) τοῦ 432 π. Χ. Ὁ δὲ Μέτων ***ἐξέθηκε***, δηλ. εἰς μέρος συχναζόμενον, πι-

[1] ***Γέμινος:*** «Δι' ἣν αἰτίαν δι' ἐτῶν ρ̅ξ̅ εἷς μὴν τῶν ἐμβολίμων ἐκ τῶν ὀκταετηρίδων ὑφαιρεῖται».

θανῶς ἐν Κολωνῷ [1], ἐδημοσίευσε τότε τὴν ἐννεακαιδεκαετηρίδα, ἥτις ἦτο *παράπηγμα*, τουτέστι προγνωστικὸν *ἀστρονομικὸν ἅμα καὶ μετεωρολογικόν* [2].

Κατὰ τοὺς Dodwell, Ideler καὶ ἄλλους ἀμέσως μετὰ ταῦτα, ἤτοι ἀπὸ τῆς 1ης Ἑκατομβαιῶνος τοῦ ἔτους τοῦ Πυθοδώρου, δηλ. τῆς 16ης Ἰουλίου 432 π. Χ. ἐφηρμόσθη ὁ κύκλος τοῦ Μέτωνος ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἐγκαταληφθείσης τῆς ἐν χρήσει ὀκταετηρικῆς περιόδου. Ἀλλ' ὡς 1η τοῦ Ἑκατομβαιῶνος (ἀρχὴ τοῦ ἔτους) ἐλαμβάνετο ἡ ἑπομένη τῆς ἡμέρας τῆς νέας σελήνης, τῆς μετὰ τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον. Εἴπομεν δὲ προηγουμένως ὅτι ἐντὸς 160 ἐτῶν ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ ἔτους ὠπισθοδρόμει κατὰ ἕνα πλήρη μῆνα, εἶνε δ' ἀφ' ἑτέρου γνωστὸν ὅτι περὶ τὸ 432 π. Χ., ἡ ὀπισθοδρόμησις αὕτη ὀλίγον διέφερε τοῦ μηνός, δὲν εἶχε δὲ ἐπενεχθῆ ἀκόμη ἡ ἐπαναφορὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν, τουτέστιν ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνός. Ὥστε πράγματι τὸ ἔτος τοῦ Πυθοδώρου ἤρχιζεν οὐχὶ τὴν 16ην Ἰουλίου, ἀλλὰ τὴν 14ην Αὐγούστου. Ἡ τρισκαιδεκάτη λοιπὸν τοῦ Σκιροφοριῶνος τοῦ Ἀψεύδους ἔπιπτεν οὐχὶ τὴν 28ην Ἰουνίου, ἀλλὰ τὴν 27ην Ἰουλίου. Ὥστε ἂν ἡ ἡμερομηνία αὕτη ἐλαμβάνετο ὑπὸ τοῦ Μέτωνος ὡς ἀρχὴ τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος, θὰ ἦτο πάντη αὐθαίρετος. Εἰς τοῦτο ὅμως δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ μετατόπισις τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους ἦτο γνωστή, καὶ ὅτι ὁ Μέτων ἐν τῷ παραπήγματι αὐτοῦ ἐπέφερε καὶ τὴν δέουσαν διόρθωσιν.

Ἐν τῇ Revue des Études Grecques (1903) ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ J. Oppert ἄρθρον ἐπὶ τοῦ κύκλου τοῦ Μέτωνος «L' année de Méton», ἐν ᾧ οὗτος ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ 19ὶς ἤρξατο ἀπὸ τῆς 1ης τοῦ ἔτους τοῦ Ἀψεύδους (433 π. Χ.) καὶ ὅτι ἐφηρμόσθη εἰς τὸ πολιτικὸν ἡμερολόγιον ἅμα τῇ δημοσιεύσει, συμφώνως ἄλλως τε πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ *Mommsen* ἐξενεχθεῖσαν γνώμην. Ἕνεκα δὲ τῆς ὀπισθοδρομήσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους ὁ κύκλος ἤρχιτεν ἀπὸ τῆς 1ης Σκιροφοριῶνος τοῦ προηγουμένου ἔτους τοῦ ἄρχοντος Κράτητος ($^{434}/_{3}$), ἐξοβελισθέντος οὕτω τοῦ Σκιροφοριῶνος τούτου [1].

Ὁ Oppert δὲ φρονεῖ ταῦτα ἐξηγῶν τὸ *ἐξέθηκε* τοῦ Διοδώρου εἰς *a été appliqué (ἐφηρμόσθη)*, ἐνῷ τὸ ῥῆμα τοῦτο ἔδει νὰ ἐξηγηθῇ *il a publié*. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων δεδομένων, ὧν τὸ μὲν πρῶτον εἶνε ὅτι τὸ ἔτος $^{426}/_{5}$ π. Χ. ἦτο ἐμβόλιμον, ἐν ᾧ ὁ *Boeckh* πρὸ πολλοῦ ἔδειξε, θὰ δείξωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς κατωτέρω, ὅτι τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἦτο κοινόν. Τὰ δὲ τρία ἕτερα δεδομένα εἶνε ὅτι τὸ ἔτος τοῦ ἄρχοντος Εὐάνδρου ($^{382}/_{1}$ π. Χ.), καὶ τὸ τοῦ ἄρχοντος Νεαίχμου ($^{320}/_{19}$ π.Χ.) ἦσαν ἐμβόλιμα, τὸ δὲ ἔτος $^{332}/_{1}$ π. Χ. ἦτο κοινόν, ἅπερ συμφωνοῦσι μὲν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ, *δύνανται ὅμως νὰ συμφωνήσωσι καὶ πρὸς ἄλλας ὑποθέσεις ἐξ ἴσου καλῶς.*

Ἕτεροι παλαιότεροι ὡς ὁ Scaliger, ὁ Pétau, ὁ Halma, στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ Γεμίνου, ἐφρόνουν ὅτι ὁ κύκλος τοῦ Μέτωνος οὐδέποτε ἐφηρμόσθη ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ.

Τὸ ζήτημα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κύκλου τοῦ Μέτωνος εἰς τὸ πολιτικὸν ἡμερολόγιον ἐμελετήθη, ὡς γνωστὸν ἐπισταμένως ἐπὶ τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐπι-

[1] Εἰς τοῦτο πιθανῶς ἀναφέρεται τὸ χωρίον τῶν Ὀρνίθων τοῦ Ἀριστοφάνους στιχ. 597.

[2] Ὁ Σχολιαστὴς γράφει: «Μέτων ἄριστος ἀστρολόγος καὶ γεωμέτρης, τούτου ἐστὶν ὁ ἐνιαυτὸς ὁ καλούμενος Μέτωνος. Φησὶ δὲ Καλλίστρατος ἐν Κολωνῷ ἀνάθημά τι εἶναι αὐτοῦ ἀστρολογικόν». «Ὁ δὲ Φιλόχορος ἐν Κολωνῷ μὲν αὐτὸν οὐδὲν θεῖναι λέγει, ἐπὶ Ἀψεύδους δὲ τοῦ πρὸ τοῦ Πυθοδώρου ἡλιοτρόπιον ἐν τῇ νῦν οὔσῃ ἐκκλησίᾳ πρὸς τῷ τείχει τῷ ἐν τῇ Πνυκί». Τὸ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνθουσιασθέντες ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ Μέτωνος, ἐνέγραψαν αὐτὸν χρυσοῖς γράμμασιν ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, εἶνε αὐτόχρημα μῦθος. *Ὁ χρυσοῦς ἀριθμὸς* ἔχει ἐντελῶς ἄλλην αἰτιολογίαν, ἄσχετον πρὸς τὴν χρονολογίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (ὅρα καὶ Αἰλιανὸν V. H. X_7).

[1] Ὁ Oppert προτείνει ὅπως τὸ προτεθὲν χωρίον τοῦ Διοδώρου διορθωθῇ συμφώνως πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην οὕτως: «... *ἀρχὴν ποιησάμενος ἀπὸ μηνὸς ἐνιαυτοῦ ἐμπροσθίου* ἢ *ἐν ἔτει τῷ ἔμπροσθεν σκιροφοριῶνος τρισκαιδεκάτου*». Καὶ ἡ μὲν διόρθωσις εἰς *τρισκαιδεκάτου* δὲν δύναται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ ἀπορριφθῇ οὔτε παλαιογραφικῶς οὔτε κἂν χρονολογικῶς, ἡ μετατροπὴ ὅμως τοῦ *ἐν Ἀθήναις εἰς ἐνιαυτοῦ ἐμπροσθίου* ἢ *ἐν ἔτει τῷ ἔμπροσθεν* δὲν ἐπιτρέπεται, τοὐναντίον δὲ διὰ τὴν ἔννοιαν εἶνε ἀναγκαῖον νὰ μένῃ τὸ χωρίον ὡς ἔχει, κακῶς δὲ ὁ Oppert φρονεῖ ὅτι τὸ *ἐν Ἀθήναις* παρέλκει, διότι ὁ Σκιροφοριὼν δὲν ἦτο μὴν γενικὸς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τῶν Ἀθηναίων μόνον. Ὅτι δὲ τὸ χωρίον τοῦ Διοδώρου δὲν χρήζει διορθώσεως ἀποδεικνύει καὶ τὸν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Πρωσσικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν δημοσιευθὲν τῷ 1904, Τμῆμα Παραπήγματος, εὑρεθέντος ἐν Μιλήτῳ (*Parapegmenfragmente aus Milet.* Von H. Diels undit, Rehm.) ἔχον οὕτως: (*Nr 84*)» Θ]ερινῆς τρο[π]ῆς [γε]νομένης ἐπὶ Ἀψεύδους Cκιροφοριῶνος ΙΓ, ἥτις ἦν κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους μία καὶ Κ [τ]οῦ Φαμενὼθ, ἕως [τῆ]ς γενομένης ἐπὶ [Πολ]υκλείτου Cκι[ροφορι]ῶνος ΙΔ, κα[τὰ δὲ τοὺ]ς Αἰγυπτί[ους τοῦ Παυ]νὶ τῆς ΙΑ, [κατὰ δὲ τὸ Μιλ]ήσιον...» Ἡ σπουδαία αὕτη ἐπιγραφή, ἥτις ἔχει ὡς ἀρχὴν τῆς 19/δος τὴν ΙΔ Σκιροφοριῶνος τοῦ ἔτους τοῦ Πολυκλείτου ($^{110}/_{9}$ π. Χ.) δεικνύει ὅτι *ὡς ἀρχὴ τῶν 19/δων τῶν παραπηγμάτων* ἐλαμβάνετο ἐπὶ αἰῶνας ἡ ὑπὸ τοῦ Μέτωνος ληφθεῖσα δηλ. τῆς θερινῆς τροπῆς τοῦ 432 π. Χ. Ἐκ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης συμπεραίνομεν ἐπίσης ὅτι τὸ πολιτικὸν ἔτος τοῦ Πολυκλείτου ἄρχοντος ἐν Ἀθήναις, καὶ τὸ τοῦ ἑπομένου τῷ Πολυκλείτῳ ἄρχοντος, ὑπῆρξαν ἔτη κοινά.

γραφῶν καὶ σπουδαῖα συμπεράσματα ἐξήχθησαν ὑπὸ τοῦ Boeckh. Οὗτος συνήγαγεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ παραπήγματος τοῦ Μέτωνος ἐξωβέλισαν ἕνα μῆνα, μεθ' ὃ ἐξηκολούθησαν τὴν χρῆσιν τῆς ὀκταετηρίδος. Ἄγνωστον δὲ πότε ἤρχισεν ἡ πολιτικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ κύκλου τούτου, ἀνευρίσκομεν ὅμως αὐτὸν ἐφηρμοσμένον τῷ 330 π. Χ. Ὁ Boeckh ἐπίσης φρονεῖ ὅτι, ἂν ἡ ἐννεακαιδεκαετηρὶς ἐφηρμόσθη τὸν Ε' αἰῶνα π. Χ. ἐν Ἀθήναις, ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς πιθανῶς ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 411 π. Χ.

Τὴν παροῦσαν ἔρευναν ἐπεχείρησα **κυρίως** ὅπως ἀφ' ἑνὸς μὲν προσδιορίσω πότε καὶ πῶς ἐξωβελίσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὁ μήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅπως ἀνεύρω ἂν ἐφηρμόσθη πολιτικῶς ὁ κύκλος τοῦ Μέτωνος ἐν Ἀθήναις καὶ ποῖον ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ. Ἐστηρίχθην δὲ κατὰ πρῶτον λόγον ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἐπὶ τῶν σχετικῶς ὀλίγων χωρίων τῶν συγγραφέων, τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ὑφαίρεσις τοῦ μηνός. Λῆξις τῶν 160 ἐτῶν.

Ὁ Γέμινος ἀναφέρει [1] ὅτι ὁ ὑφαιρούμενος μὴν εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου τῶν 160 ἐτῶν, ὑφῃρεῖτο ἐκ τῆς τελευταίας ὀκταετηρίδος, ἐν ᾗ, ἀντὶ τῶν τριῶν ἐμβολίμων ἐτῶν, ἤγοντο μόνον δύο ἐμβόλιμα. Ἐκ τοῦ ὑποσημειουμένου ὅμως χωρίου

[1] «Δι' ἣν αἰτίαν δι' ἐτῶν ρξ εἷς μὴν τῶν ἐμβολίμων ἐκ τῶν ὀκταετηρίδων ὑφαιρεῖται. *Ἀντὶ γὰρ τῶν τριῶν μηνῶν τῶν ὀφειλόντων ἐν τοῖς η ἔτεσιν ἄγεσθαι, β μόνον ἐμβάλλονται.* Ὥστε πάλιν ἐξ ἀρχῆς, τοῦ μηνὸς ὑπεξαιρεθέντος, κατὰ μὲν τοὺς μῆνας καὶ τὰς ἡμέρας τῇ σελήνῃ συμφωνεῖν, κατὰ δὲ τοὺς ἐνιαυτοὺς τῷ ἡλίῳ».

τῆς Εἰρήνης [1] τοῦ Ἀριστοφάνους συμπεραίνομεν ἀσφαλῶς ὅτι ὀλίγα ἔτη προτοῦ νὰ διδαχθῇ αὕτη (τῷ 420 π. Χ.) ἐγένετο ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνός. Πρέπει λοιπὸν νὰ ζητήσωμεν τὴν τελευταίαν ὀκταετηρίδα τῆς 160^{τοῦς} περιόδου μεταξὺ τοῦ 432 καὶ τοῦ 420.

Πρὸς τοῦτο θὰ ζητήσωμεν ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι, εἰ δυνατόν, ἔτη τινὰ ἀσφαλῶς γνωστὰ ὡς κοινὰ ἢ ἐμβόλιμα.

Τὸ πρῶτον ἔτος περὶ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν εἶνε τὸ $^{427}/_{6}$ π. Χ. (τὸ τοῦ Εὐκλείδου ἢ Εὐκλέους τοῦ Μόλωνος). Καὶ ὄντως ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Μετεωρολογικοῖς γράφει: « Ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθήνησιν Εὐκλέους τοῦ Μόλωνος ἐγένετο κομήτης ἀστήρ, πρὸς ἄρκτον μηνὸς Γαμηλιῶνος, περὶ τροπὰς ὄντος τοῦ ἡλίου χειμερινάς». Ἐὰν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν εἶχε γίνῃ ἀκόμη ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνός, ὁ Γαμηλιὼν ἤρχιζε τὴν 14 Φεβρουαρίου τοῦ 426, τῶν χειμερινῶν τροπῶν οὐσῶν τὴν 27 Δεκεμβρίου τοῦ 427 (κατ' Ἰουλιανὴν χρονολ.)· ἐὰν δὲ ἡ διόρθωσις τοῦ ἡμερολογίου εἶχεν ἤδη ἐπέλθῃ, ἡ ἀρχὴ τοῦ Γαμηλιῶνος θὰ ἔπιπτεν εἰς τὰ μέσα τοῦ Ἰανουαρίου, ἑπομένως δὲν μένει θέσις διὰ Ποσιδεῶνα ΙΙ· τὸ ἔτος λοιπὸν $^{427}/_{6}$ π. Χ. ἦτο κοινόν.

(Ἕπεται συνέχεια). Κ. ΜΑΛΤΕΖΟΣ

[1] Στιχ. 406.
Τρυγαῖος. Ἡ γὰρ Σελήνη χὠ πανοῦργος Ἥλιος
ὑμῖν ἐπιβουλεύοντε *πολὺν ἤδη χρόνον,*
τοῖς βαρβάροισιν προδίδοτον τὴν Ἑλλάδα.
Ἑρμῆς. Ἵνα τί δὲ τοῦτο δρᾶτον;
. . . .
Ἑρμῆς. *Ταῦτ' ἄρα πάλαι τῶν ἡμερῶν παρεκλεπτέτην καὶ τοῦ κύκλου παρέτρωγον* ὑφ' ἁμαρτωλίας «.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ

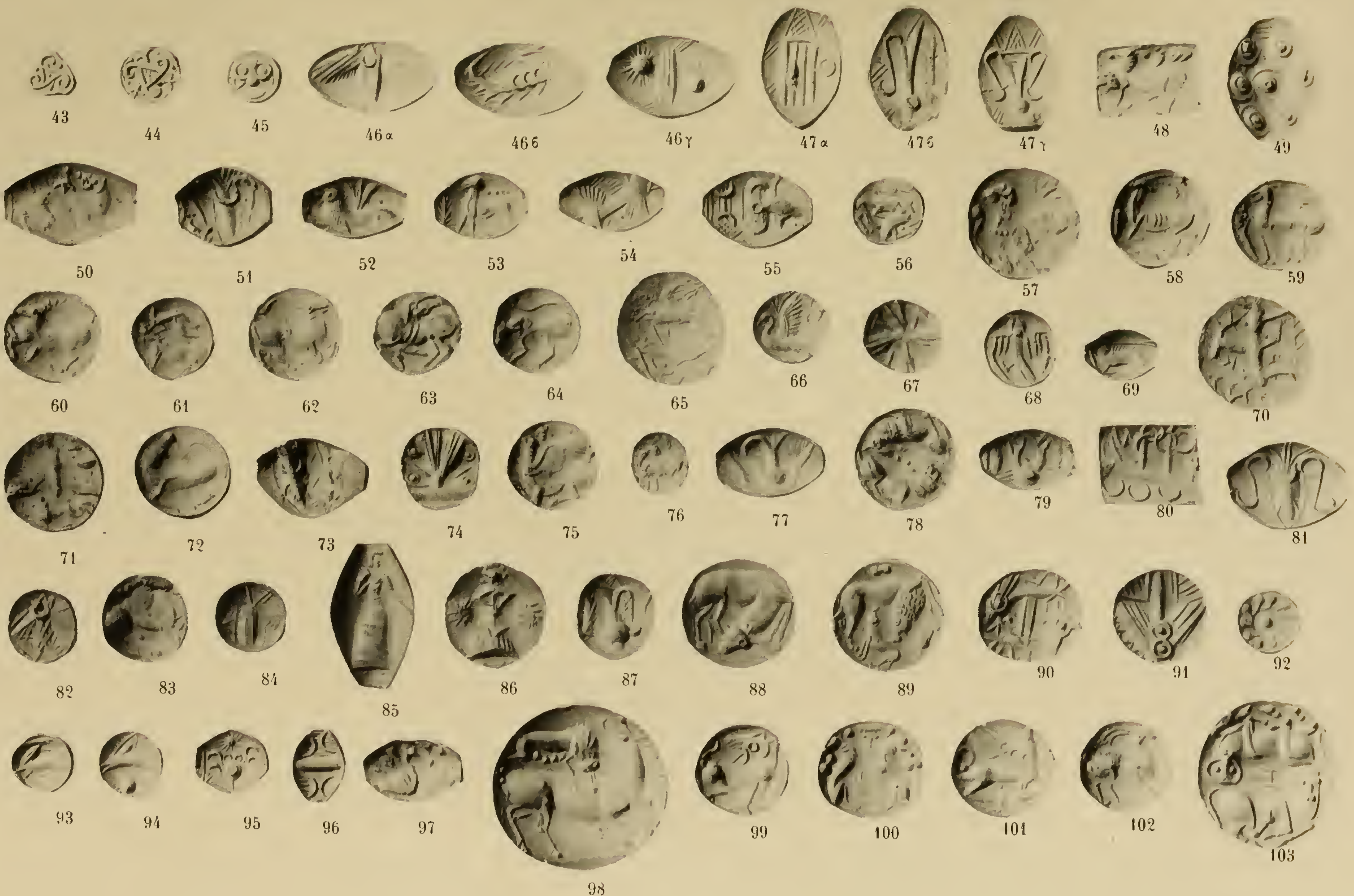
Ὁ καθηγητὴς κ. Α. Δαμβέργης δι' ὑπομνήματος ἀπευθυνομένου πρὸς τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος ζητεῖ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἀποδοθείσης παρ' ἡμῶν (ἐν τῷ ἄρθρῳ: «Περὶ τῆς χρήσεως μυκηναϊκῶν τινων κοσμημάτων» τῷ δημοσιευθέντι ἐν τῷ Α' τεύχει τῆς Ἐφημερίδος τοῦ παρόντος ἔτους, σελ. 48 καὶ ἐν ὑποσημειώσει) εἰς αὐτὸν γνώμης τοῦ ὅτι δῆθεν «ἐθεώρησεν **ἀδύνατον** τὴν συγκόλλησιν τῶν χρυσῶν πετάλλων (ῥοδάκων) ἐπὶ ξύλου δι' οἵας δήποτε συνδετικῆς ὕλης». Ὁ κ. Δαμβέργης δὲν ἠδύνατο, λέγει, νὰ ἐκφέρῃ τοιαύτην γνώμην ἀφ' οὗ «πολυάριθμοι εἶναι αἱ συνταγαὶ τῆς παρασκευῆς τοιούτων συνδετικῶν». Ὁ κ. Δαμβέργης ἐπιμένει εἰς τὰ ἐν τῇ ἐκθέσει του (7 Φεβρ. 1907) ἀναγραφέντα, τουτέστιν ὅτι: «ἐρευνήσας τὰς ἐπὶ τῶν χρυσῶν πετάλων μελανὰς κηλῖδας εὗρεν ὅτι περιεῖχον αὗται ἴχνη χαλκοῦ καὶ ἀργύρου, ἅτινα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προήρχοντο ἐκ τοῦ κολλητηρίου μίγματος, ὅπερ ἐχρησίμευσε πρὸς συγκόλλησιν τῶν χρυσῶν τούτων ποικιλμάτων ἐπὶ ἑτέρων μεταλλικῶν ἐπιφανειῶν. Τὰ εὑρεθέντα μεταλλικὰ ἴχνη τῶν κηλίδων ἀπέκλειον τὴν ὑπόθεσιν ὑπάρξεως ὀργανικῆς συνδετικῆς ὕλης». Ὁμολογοῦμεν ὅτι πλανηθέντες ἀπεδώσαμεν εἰς τὸν κ. καθηγητὴν τὴν γνώμην ὅτι θεωρεῖ **ἀδύνατον** τὴν συγκόλλησιν τῶν χρυσῶν πετάλων ἐπὶ ξύλου δι' ὀργανικῆς οὐσίας, ἀλλ' ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Δαμβέργη, ὅτι ἡ ἀνακαλυφθεῖσα ἐπὶ τῶν πετάλων τούτων «συνδετικὴ αὐτὴ οὐσία» θὰ ἠδύνατο νὰ προέρχηται μόνον ἐκ συνδέσεως τῶν χρυσῶν τούτων κοσμημάτων ἐπὶ *μεταλλικῆς* ἐπιφανείας, ἐφάνη ἡμῖν τόσον ἀπίθανος (διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι ἴχνη τοὐλάχιστον τῆς μεταλλικῆς αὐτῆς ἐπιφανείας, τῆς ἀναγκαίως μεγάλης ὅπως καλυφθῇ ὑπὸ 700 τοιούτων ῥοδάκων, θὰ ἀνευρίσκοντο ἐν τῷ τάφῳ) ὥστε ἤχθημεν καὶ ἄκοντες εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ κ. καθηγητὴς θεωρεῖ ἀδύνατον τὴν σύνδεσιν τῶν χρυσῶν πετάλων ἐπὶ ξύλου διὰ τῆς βεβαιωθείσης παρ' αὐτοῦ χημικῶς συνδετικῆς ταύτης ὕλης. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὴν αἰτηθεῖσαν ἐπανόρθωσιν τοῦ κ. Δαμβέργη. Ὡς πρὸς τὴν σύστασιν δὲ τῆς οὐσίας τῶν κηλίδων τούτων, ὁ ἐν τῷ Ἐθν. Μουσείῳ χημικὸς καὶ καθηγητὴς κ. Ὄθ. Ῥουσόπουλος ἀνακοινοῖ ἡμῖν δι' ἐκθέσεώς του τάδε: «Αἱ ἐπὶ τῶν χρυσῶν πετάλων φαιομέλαναι κηλῖδες δὲν ἀποτελοῦνται ἐξ ὀργανικῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐξ ὀξειδίων τοῦ Μαγγανίου, οὐσίας ἥτις εὑρέθη καὶ εἰς τὸ μέλαν γάνωμα ἀρχαίων ἀγγείων, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν παρυφῶν τοῦ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας πηλίνου σαρκοφάγου (Πίν. 9 τοῦ παρόντος τεύχους). Ἄργυρος καὶ χαλκὸς δὲν εὑρέθησαν εἰς τὰς κηλῖδας. Ἴχνη χαλκοῦ ἀνεπαίσθητα παρουσίασεν ἓν τῶν ἐξετασθέντων πετάλων, προερχόμενα ἴσως ἐκ προσεγγίσεως χαλκοῦ ἀντικειμένου. Ἄργυρον ὅμως ἐνέχει αὐτὸ τοῦτο τὸ κρᾶμα. Ἐκ τῶν δεδομένων τούτων δὲν ἀποκλείεται βεβαίως ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὑπῆρχεν ἀρχῆθεν καὶ ὀργανικὴ κόλλα, ἡ ὁποία πιθανώτατα θὰ ἀποσυνετέθη σὺν τῷ χρόνῳ. Ἡ κόλλα ὅμως αὐτὴ θὰ ἦτο ἄσχετος πρὸς τὰς κηλῖδας ἀφοῦ αὗται ἀπαντῶσι καὶ ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου, τοῦ καλοῦ δηλ. μέρους τῶν πετάλων τούτων».

Β. Στάης

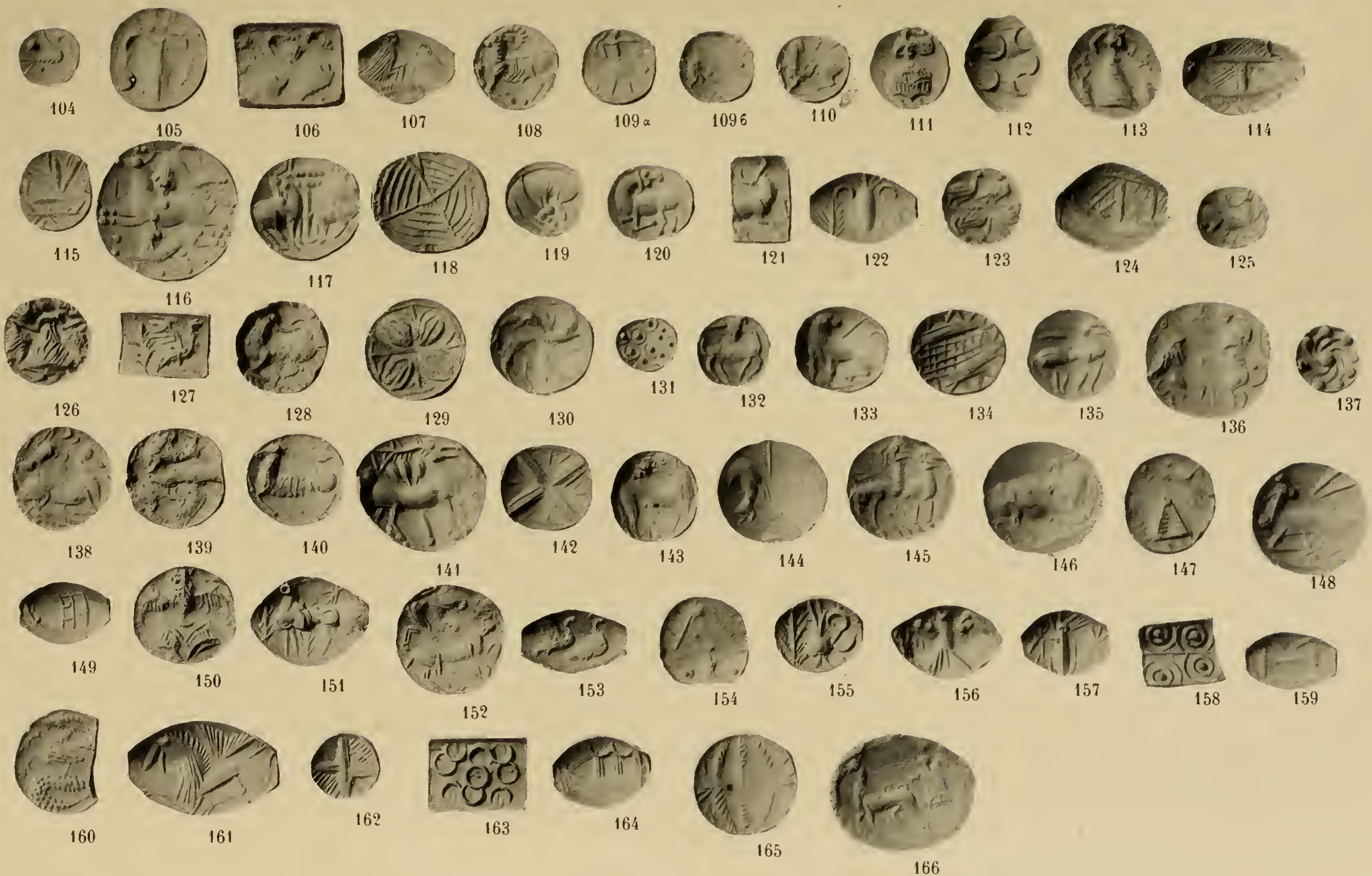
Ἐξεδόθη τῇ 15 Ἰανουαρίου 1908.

ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΚΡΗΤΙΚΑΙ

ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΚΡΗΤΙΚΑΙ

ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΚΡΗΤΙΚΑΙ

ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΣ ΕΚ ΚΛΑΖΟΜΕΝΩΝ

ΓΡΑΦΑΙ ΤΟΥ ΔΟΥΡΙΔΟΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

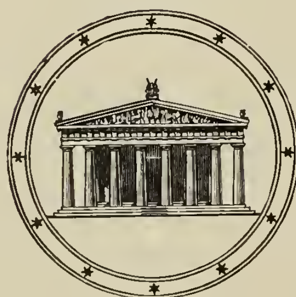
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1908

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1908

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝ ΤΩ ΚΕΙΜΕΝΩ

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΠΤΩΝ ΣΤΗΛΩΝ ΠΑΓΑΣΩΝ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝ. ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

(Πίν. 1-4).

Α

ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1907 ἐξετελέσαμεν ἀνασκαφὰς ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐντολῇ καὶ δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ἀπὸ 31ης Ἰουλίου μέχρι 24ης Νοεμβρίου ἄνευ διακοπῆς ἀνασκάψαντες κατὰ τὴν Νοτιανατολικὴν γωνίαν τοῦ τείχους τῶν ἀρχαίων *Παγασῶν*, ὑπὲρ τὴν νῦν καλουμένην θέσιν *Καλύβια Ἁλυκῶν*, εὕρομεν ἐπὶ ὑψηλοῦ βραχώδους λόφου τετράγωνον πύργον τῆς Ε΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, οὗ πέριξ κατεσκευάσθη κατὰ τὴν Α΄ π.Χ., ἢ πιθανῶς μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα, ἕτερος μέγας ἐξωτερικὸς πύργος ἐκ ξένου ὑλικοῦ.

Οἵ τε τοῖχοι δῆλα δὴ τοῦ δευτέρου τούτου πύργου καὶ τὰ διάκενα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου, ἔνθα σχηματίζει κλίσιν ὁ βράχος, ἔτι δὲ τὰ ἔξω στηρίγματα αὐτῶν καὶ αἱ γομώσεις τῶν διακένων τῶν βράχων, τῶν ἐγγὺς τοῦ ἐξωτερικοῦ πύργου κειμένων, ἀπετελέσθησαν ἐκ λίθων καὶ μαρμάρων κατειργασμένων μέν, ἀλλὰ δι᾽ ἄλλα οἰκοδομήματα, καὶ δὴ ἐπιτάφια μνημεῖα, προωρισμένων ἀρχῆθεν.

Τὸ πλεῖστον δὲ τοῦ ὑλικοῦ τούτου ἀπετέλουν ἐπιτύμβιοι στῆλαι καὶ βάθρα αὐτῶν, κείμεναί ποτε ἐπὶ τῶν τάφων τῶν θανόντων, ὁπόθεν ἐλήφθησαν καὶ ἐρρίφθησαν ἐκεῖ ἀκέραιαι ἢ εἰς θραύσματα.

Ἰδέαν περὶ τῶν ἀνασκαφῶν λαμβάνει τις ἐκ τοῦ σχήμ. 1, παριστῶντος τὴν Ἀνατολικὴν πλευρὰν ἀμφοτέρων τῶν πύργων, καὶ τοῦ 2, ὅπερ ἀποδίδει τὴν Δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ἐξωτερικοῦ μετὰ τοῦ διακένου πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν πύργον.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ μέγας πύργος ἐκτίσθη μετὰ σπουδῆς, οἱ δὲ τάφοι, ὁπόθεν ἐλήφθη τὸ ὑλικόν, δὲν ἔκειντο μακράν, ἀλλ᾽, ὡς ἐξηκριβώσαμεν, ἑκατέρωθεν εἰς τὰ κράσπεδα τοῦ λόφου, ὁπόθεν διὰ δύο κυριωτάτων πυλῶν τοῦ νῦν διακρινομένου τείχους τῆς πόλεως, ἦγον δύο μεγάλαι λεωφόροι πρὸς τὴν ὡραίαν Ἀνατολικὴν παραλίαν τῶν Παγασῶν, καὶ δὴ πρὸς τὸν ἐξωτερικόν, πιθανῶς τὸν πολεμικόν, λιμένα τῆς πόλεως, ὃν σήμερον κατέχουσιν αἱ Ἁλυκαί.

Αἱ ἐπιτύμβιοι στῆλαι συνήθους οὖσαι σχήματος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετ᾽ ἀετώματος, φέρουσι τὰ ὀνόματα τῶν θανόντων μετὰ τῶν πατρόθεν, ἢ καὶ τῶν ἐθνικῶν, τινὲς δὲ καὶ μακρὰ ἐλεγεῖα.

Τὸ ἰδιάζον ὅμως ἐν αὐταῖς εἶναι ὅτι ἅπασαι φέρουσιν ἀντὶ τῶν ἀλλαχοῦ συνήθως ἀναγλύφων, *γραπτὰς διὰ τοῦ χρωστῆρος πολυχρώμους ἀπ᾽ εὐθείας ἐπὶ τοῦ μαρμάρου παραστάσεις*, καὶ εἶναι πλουσίως κεκοσμημέναι διὰ γραπτῶν ἐπίσης ταινιῶν, κορωνίδων, κυματίων καὶ ὁμοίων κοσμημάτων.

Τῶν στηλῶν τούτων εὑρέθη μέγας ἀριθμός, *χίλιαι* καὶ πλέον, ἀκέραιαι, ἢ εἰς μεγάλα θραύσματα ἢ μικρά, ἐνεπίγραφα ἢ κεκοσμημένα γραπτῶς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὑπὲρ τὰς εἴκοσι διατηροῦσιν ἄριστα τὰς γραπτὰς παραστάσεις, σχεδὸν μεθ᾽ ὅλης τῆς ζωηρότητος τῶν χρωμάτων, ἣν ἀρχῆθεν εἶχον [1], καὶ ἄνευ οὐσιώδους βλάβης πλὴν τινων ἀποκοπῶν. Διακόσιαι δὲ ἄλλαι διασῴζουσιν ἴχνη τῶν

[1] Τοῦτο ὀφείλεται ἰδίως εἰς τὸ ὅτι αἱ οὕτω σωθεῖσαι στῆλαι ἐφυλάσσοντο ἐντὸς μνημείων, οἷα τὰ κατωτέρω ὑπ᾽ ἀριθ. 3. 4. 5. 6, ἢ εἰς τὸ ὅτι ἐποιήθησαν ἐν εἴδει ναΐσκου καὶ ἐρρίφθησαν ἀντεστραμμέναι ἐντὸς τοῦ πύργου, ὁπόθεν ἡ ζωγραφία δὲν ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς χῶμα ἢ λίθους (βλ. πίνακα 1. 3), ἢ δι᾽ ἀμφότερα. Ἐπίσης ἡ καλὴ διατήρησις τινῶν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐπ᾽ ὀλίγον χρόνον ἔμειναν ἐκτεθειμέναι ἐπὶ τῶν τάφων ἐν ὑπαίθρῳ, τῆς κατασκευῆς τοῦ πύργου τελεσθείσης οὐ πολὺ μετὰ τὴν ποίησιν καὶ ἵδρυσιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν τάφων.

χρωμάτων καὶ τὰ περιγράμματα τῶν μορφῶν, ἢ ἴχνη τῶν δευτέρων μόνον, ὡς καὶ τὰ γραπτὰ κοσμήματα τοῦ ἀετώματος, τοῦ γείσου, τῶν ῥοδάκων, τὰ κυμάτια, τὰς γραπτὰς κορωνίδας ἢ ταινίας.

Τὰ εὑρήματα ταῦτα ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας νὰ ἐκδώσωμεν μετὰ χρωμολιθογραφικῶν πινάκων ἐπὶ τῇ βάσει ἀντιγράφων ἐκ τοῦ φυσικοῦ, πιστῶς ἀποδιδόντων τὴν νῦν κατάστασιν τῶν ἀρχετύπων.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ λόγων τεχνικῶν ἀπαιτεῖται ἱκανὸς χρόνος πρὸς ἐκτύπωσιν τοιούτων πινάκων, ἀνακοινοῦμεν ἐνταῦθα συντόμως, ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος τῶν εὑρημάτων, τὴν κρίσιν ἡμῶν περί τε τῆς σημασίας τῶν μνημείων τούτων καὶ περὶ τῆς θέσεως, ἣν καταλαμβάνουσιν ἐν τῇ *Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς*, μετά τινων δειγμάτων ἐν φωτοτυπίαις, εἰλημμέναις ἐκ τῶν μνημονευθέντων ἀντιγράφων, ἅτινα ἐξεπόνησεν ὁ δεδοκιμασμένος εἰς ὁμοίας ἐργασίας κ. E. Gillièron, ἐντολῇ καὶ δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐπιφυλασσόμεθα δ' εὐρύτερον νὰ ἐκθέσωμεν τὰ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἐν τῇ παρασκευαζομένῃ ἐκδόσει μετὰ πλήρους περιγραφῆς τῶν εὑρημάτων καὶ μετὰ τῶν ἐγχρώμων πινάκων.

Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ἀναθεωροῦμεν δι' ὀλίγων, καὶ ἐν μέρει διασκευάζομεν, τὰ ἤδη παραδεδεγμένα περὶ τῶν σωθέντων μέχρι σήμερον μνημείων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς, καὶ ἐκθέτομεν τὰ τῆς σημασίας αὐτῶν, ἔτι δ' ἐξετάζομεν ἐκ νέου τὰς ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων σχετικὰς παραδόσεις. αἵτινες μετὰ τὴν εὕρεσιν τῶν Παγασιτικῶν μνημείων παρουσιάζουσιν ὁπωσδήποτε νέαν τινὰ ὄψιν.

Β

ΤΑ ΓΝΩΣΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΩΣ ΠΗΓΑΙ

Ὡς εἶναι γνωστόν, οὐδὲν ἀρχέτυπον μεγάλου, ἢ ὁπωσδήποτε σημαντικοῦ ζωγράφου τῆς ἀρχαιότητος, οὐδὲ ἀντίγραφον ἢ μίμησις καλῶν χρόνων, διετηρήθη μέχρις ἡμῶν. Διότι ἡ ὕλη, ἐφ' ἧς ἀπετυπώθη ἡ τέχνη αὐτῶν, καὶ ἥτις ἦτο ἰδίως τὸ ξύλον καὶ τὸ λεπτὸν ἐπίχρισμα τῶν τοίχων τῶν οἰκοδομημάτων, δὲν ἀντέχει εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ χρόνου.

Οὕτω θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι καὶ τὰ ἀρχέτυπα διὰ παντὸς ἀπώλοντο δι' ἡμᾶς [1], καὶ περὶ εὑρέσεως καλῶν καὶ πιστῶν ἀντιγράφων οὐδεμία ἐλπὶς ὑπολείπεται.

Ἐν τούτοις θὰ δείξωμεν κατωτέρω ὅτι οὔτε τὸ πρῶτον, μάλιστα δ' οὐδὲ τὸ δεύτερον ἀληθεύει [2].

Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν τὴν σημασίαν τῶν ὑπολειφθέντων μνημείων, ἅτινα χρησιμεύουσιν ὡς βάσις πρὸς ἀναγνώρισίν τινα τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς [3].

Ταῦτα εἶναι τὰ ***ἀγγεῖα***, αἱ ***τοιχογραφίαι***, ἰδίως τῶν ὑπὸ τοῦ Βεζουβίου καλυφθεισῶν πόλεων τῆς Καμπανίας, ἔτι δὲ οἰκιῶν καὶ τάφων ἐν Ἰταλίᾳ, ***ξύλιναι προσωπογραφίαι*** ἐν Αἰγύπτῳ εὑρεθεῖσαι, καὶ ***μαρμάριναι πλάκες*** ἢ ***ἀγγεῖα*** τῆς αὐτῆς ὕλης μετὰ γραπτῶν παραστάσεων, οἷαι περίπου αἱ νῦν ἐν Παγασαῖς εὑρεθεῖσαι.

ΤΑ ΑΓΓΕΙΑ

Ἐκ τῶν πηγῶν τούτων εἰς τὰ πήλινα *ἀγγεῖα* ἀπεδόθη ἡ πρώτη θέσις [4], πᾶσα δ' Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς κατὰ μέγα μέρος ἐκεῖ στηρίζεται.

Φρονοῦμεν, χωρὶς οὐδόλως νὰ ὑποτιμήσωμεν τὴν καθ' ἑαυτὰ μεγίστην σημασίαν τῶν ἀγγείων, ὅτι ταῦτα μᾶλλον παραγνώρισιν ἢ ἀναγνώρισιν τῆς τέχνης τῶν μεγάλων ζωγράφων δύνανται νὰ παράσχωσι [5].

Διότι, ὡς γνωστόν, ἡ τεχνικὴ μέθοδος τοῦ ἀγγειογραφεῖν εἶναι ὅλως διάφορος τῆς ἐφαρμοζομένης ὑπὸ τῶν ζωγράφων. Μόνον αἱ λευκαὶ λήκυθοι παρέχουσιν ἰδέαν τῆς *ἐπὶ ξηρῷ* (a tempera) Ζωγραφικῆς ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ἀλλὰ τὰ θέματα ἐν αὐταῖς, ἀναφερόμενα εἰς τὴν θεραπείαν τῶν νεκρῶν, δὲν παρεῖχον

[1] Πρβλ. *Pottier*, Vases antiques du Louvre I 13/4, *P. Girard*, La peinture antique σ. 91.

[2] Βλ. κατωτέρω σ. 12/3. 14/5.

[3] Περὶ τῆς σημασίας ἑκάστου συστήματος τῶν πηγῶν τούτων βλέπει τις ὀλίγα καὶ καλὰ παρὰ *Girard*, ἔ. ἀ. σ. 90-94.

[4] Πρβλ. *Pottier*, ἔ. ἀ. 15/6 καὶ Douris 7/8. Ὁ *Helbig*, Untersuchungen über die campanische Wandmalerei 165/6 ὁρίζει καλῶς τὴν σημασίαν τῶν ἀγγείων ἐν σχέσει πρὸς τὰς συγχρόνους αὐτοῖς τοιχογραφίας μεγάλων ζωγράφων.

[5] Τοιαύτην ὁμολογοῦμεν ἐντύπωσιν παρέσχον πάντοτε ἡμῖν αἱ γνωσταὶ ὑπὸ *Robert*, 16. 17. 18es Hallisches Winckelmanns-Programm, ἀναπαραστάσεις τῶν γραφῶν τοῦ *Πολυγνώτου*, *Μίκωνος*, *Παναίνου* καὶ τὰ ὅμοια ἐγχειρήματα.

Εἰκὼν 1. Ἄποψις τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ πύργου τῶν Παγασῶν μετὰ τῆς Νοτιοανατολικῆς γωνίας αὐτῶν.

ἀφορμὴν πρὸς ἀντιγραφὴν ἢ μίμησιν τῶν ἔργων τῶν ζωγράφων.

Ἡ δὲ ὁμοιότης τῆς ἐφαρμοζομένης μεθόδου ὑπὸ τῶν ἀγγειογράφων τοῦ ἐρυθρομόρφου ὕφους πρὸς τὴν ἐπὶ μαρμάρου Ζωγραφικήν, ἣν ἐξαίρει ὁ Löschcke [1], πολὺ ὀλίγον χρησιμεύει, ἄν τις λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἔλλειψιν, γενικῶς εἰπεῖν, χρωμάτων ἀπὸ τῶν ἀγγείων, καὶ τὸ περιωρισμένον τοῦ χώρου αὐτῶν, ὁπόθεν καὶ ἡ ἀναλογία αὕτη καθίσταται ἁπλῶς ἐξωτερική.

Οὕτω καὶ ἂν ἐμπνέωνται ἢ μιμῶνται, ἢ καὶ ἀντιγράφωσι, τὰ ἀγγεῖα παραστάσεις μεγάλων ζωγράφων, ὅπερ οὐχὶ σπανίως συμβαίνει, παρέχουσιν ἡμῖν ἰδέαν μόνον τῆς ἐν τῷ ἰχνογραφεῖν καὶ συνθέτειν συνηθείας, οὐχὶ δυνάμεως καὶ τέχνης αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ τοῦ τρόπου ἐν μέρει τοῦ ἐκλέγειν καὶ οἰκονομεῖν τὰ θέματα παρ' ἐκείνοις.

Ἡ Ἀγγειογραφία βεβαίως ἀκμάζει καὶ παρακολουθεῖ τῇ Ζωγραφικῇ, ὅταν ἡ τελευταία γράφῃ *μονοχρώματα* καὶ ἀγνοῇ τὸν *σκιασμόν*. Ἐνταῦθα ἡ πρώτη εἶναι ὁμολογουμένως ἀρίστη πηγὴ πρὸς γνῶσιν τῆς δευτέρας.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ *Πολυγνώτου*, τοῦ ἐφαρμόσαντος ἐν ἐκτάσει τὴν τετραχρωμίαν, καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ *Ἀπολλοδώρου*, τοῦ ἐφευρόντος τὸν σκιασμόν, ἡ Ζωγραφικὴ ἐκβαίνουσα ἐκ τῶν σπαργάνων, ἀναπτύσσεται αὐθύπαρκτος, ἡ δὲ Ἀγγειογραφία ἀδυνατεῖ νὰ παρακολουθήσῃ αὐτῇ καὶ ὑποχωρεῖ [2].

Διὰ τοῦτο τὰ ἄριστα ἀγγεῖα ἐγράφησαν μέχρι περίπου τῶν μέσων τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Ὡς μέτρον ὅμως θαυμασμοῦ λαμβανόμενα τὰ ἀγγεῖα, εἶναι πολύτιμα πρὸς ὁμολογίαν τοῦ τί ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἡ χεὶρ μεγάλου ζωγράφου, ὁπόταν εἷς χειροτέχνης, μετὰ τοσαύτης λεπτότητος καὶ εὐχερείας σύρῃ τὰς γραμμάς, μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας συνθέτῃ, τόσην χάριν καὶ κομψότητα κατορθώνῃ νὰ ἀποδίδῃ δι' ὀλίγων γραμμῶν εἰς τὰ παριστανόμενα ἀντικείμενα [1].

[1] Ath. Mitt. IV 1879, 40· ἀντιρρήσεις βλ. παρὰ *Dragendorff* Jahrbuch XII 1897, 2. 5.

[2] Ἐξησθενημένας ἀποπείρας τῶν ἀγγειογράφων πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ σκιασμοῦ ἐπὶ ἀγγείων εὗρεν ὁ *Collignon*, Monuments Piot XII 1905, 38/9· βλ. καὶ πρὸ αὐτοῦ πρὸς τοῦτο *Winter*, 55es Berliner Winckel - Programm 1895, 9 κέ. Καὶ ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ Τάλω ἐν τῷ ὁμωνύμῳ ἀγγείῳ *Furtwängler-Reichhold*, griech. Vasenmal. πίν. 38/9 σελ. 198, φαίνεται τοιαύτη ἀπόπειρα πρὸς παράστασιν τοῦ χαλκοῦ σώματος αὐτοῦ. Πρβλ. καὶ *de Ridder*, Revue des étud. grecq. XIX 1906, 165/6.

ΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ

Εἰς δὲ τὰς *τοιχογραφίας* ἀπεδόθη ἐν γένει, τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Helbig [2], ἴση πρὸς τὰ ἀγγεῖα, ἂν οὐχὶ μείζων, σημασία πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς Ἀρχαίας Ζωγραφικῆς.

Ἀλλ' αὗται, κατὰ κανόνα σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως, παρουσιάζουσιν, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Donner καὶ πάντες ἀπεδέχθησαν, τὴν μέθοδον τοῦ *ἐπὶ νωπῷ* (a fresco) γράφειν [3], ἥτις φαίνεται ὅτι δὲν ἠσκήθη ὑπὸ τῶν ζωγράφων τῆς ἀκμαίας περιόδου, ὧν τὰ ἔργα κατὰ μὲν τὴν Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἐξετελοῦντο ἰδίως *ξηρογραφικῶς* [4], μετέπειτα δὲ μάλιστα *ἐγκαυστικῶς* [5].

Ἔπειτα αἱ τοιχογραφίαι ἀφίστανται κατὰ πολλοὺς αἰῶνας ἀπὸ τῶν θαυμασθέντων ἔργων καὶ τῆς τελευταίας ἔτι ἀκμῆς ζωγράφων. Ἡ ἀρχὴ δῆλον ὅτι τοῦ ἀπεικονίζειν ἐπὶ τῶν τοίχων γραφικά, ὅπως καὶ πλαστικὰ ἔργα, κεῖται εἰς τοὺς ὀλίγον π. Χ. χρόνους [6].

Τὰ δὲ πρότυπα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων, καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐν γένει, κεῖνται οὐχὶ εἰς τὴν λαμπρὰν περίοδον τῆς Ζωγραφικῆς, ἀλλ' εἰς τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων [7]· εἶχον ἄρα πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ

[1] Πρβλ. *v[on] R[hoden]*, Baumeister Denkmäler 851 κέ.

[2] Ἔ. ἀ. 60 κέ.

[3] Βλ. τελευταῖον *Mau*, Pompeii· its Life and Art 446. Ἀντιρρήσεις τινὰς κατὰ Donner βλ. παρὰ *Berger*, Maltechnik des Alterthums [2] 1903, 69 κέ.

[4] Πολλαχόθεν, καὶ τελευταῖον ἐκ τῆς Λέσχης τῶν Κνιδίων ἐν Δελφοῖς, ὑποστηρίζεται τοῦτο· βλ. *Girard*, ἔ. ἀ. 260 κέ. *Winter*, Archäolog. Anzeiger XII 1897, 134. 136, ἔνθα φέρονται καὶ παραδείγματα ἐγκαύσεως ἐπὶ τοιχογραφίας ἔτι ἐξ ἐπιγραφῶν τῆς Ἐπιδαύρου, *Cavvadias*, Fouilles d'Épidaure, I Nº 241. 242.

[5] Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ἐγκαυστικῆς τίθενται ἀπὸ *Πολυγνώτου* παρὰ *Πλιν*. 35, 122· ἀλλὰ παρὰ τῷ αὐτῷ 35, 123 ἐκ Ξενοκρατείου προφανῶς πηγῆς, εὑρετὴς αὐτῆς θεωρεῖται ὁ *Πάμφιλος*. Ἡ μέθοδος αὕτη διῆλθε βεβαίως διὰ βαθμῶν ἀναπτύξεως, καθ' ἡμᾶς τοὐλάχιστον ἀπὸ *Ἀπολλοδώρου* ἀρξαμένη· βλ. *Girard*. ἔ. ἀ. 263 καὶ *Winter*, ἔ. ἀ. 135. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ πλαστικὴ ἔγκαυσις εἶναι βεβαίως παλαιοτέρα, ὡς ἀποδεικνύουσι περισωθέντα μνημεῖα.

[6] *Mau*, ἔ. ἀ. 454 κέ.

[7] *Helbig*, ἔ. ἀ. 122 κέ. 162 κέ. 165 κέ. καὶ δὴ 167. 320 κέ.. Δὲν ἀπέδειξεν ὁ Helbig ποσοστῆς χειρὸς ἀντίγραφα εἶναι (ἢ μὴ θεωρῇ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν ἀρχετύπων ἀντιγραφέντα;), τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωρισθέντα ἐν τοιχογραφίαις ἔργα τοῦ *Νικίου* (140 κέ.), τοῦ *Θέωνος* (142 κέ.), τοῦ *Ἀρτέμωνος* (145 κέ.), τοῦ *Τιμομάχου* (146-147 κέ.), κλ. Ὅτι ὅμως καὶ αἱ ἀντιγραφαὶ αὗται εἶναι *κενώτεραι*, ὁμολογεῖ ὁ Helbig 158, καίτοι μόνον ὡς πρὸς ἀρχέτυπα τοῦ *Νικομάχου*, *Ἀθηνί-*

Εἰκὼν 2. Ἄποψις τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἐξωτερικοῦ πύργου Παγασῶν μετὰ τοῦ διακένου πρὸς τὸν ἐσωτερικόν, ὄντος πλήρους γραπτῶν στηλῶν.

τοιχογράφοι ἀντίγραφα ἀντιγράφων καὶ μιμήσεις μιμήσεων πολλοστῆς χειρός, καὶ ταῦτα μεταπεπλασμένα κατὰ τὰς κοσμηματικὰς ἐπὶ τῶν τοίχων ἀνάγκας.

Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μετέπλαττον αὐθαιρέτως καὶ τὰ τοιαῦτα πρότυπα· ἀπόδειξις ἐκ πολλῶν ἡ *θυσία τῆς Ἰφιγενείας* τοῦ ***Τιμάνθους***, ἥτις ἀπαντᾷ ἐν τοιχογραφίαις κατὰ διαφόρους παραλλαγάς, ὧν ἐξ ἄλλου οὐδεμία συμφωνεῖ πλήρως ταῖς περιγραφαῖς τοῦ ἔργου ὑπὸ τοῦ Πλινίου, Κικέρωνος, Κοϊντιλιανοῦ, Οὐαλερίου Μαξίμου [1].

Οὐδὲ τὸ ὅτι ἐφυλάσσοντο τότε ἐν Ῥώμῃ ἔργα μεγάλων ζωγράφων, ἐξ Ἑλλάδος κομισθέντα [2], ἀναγκάζει ἡμᾶς εἰς μετριασμὸν τῶν εἰρημένων. Διότι ὅσον ὁ τοιχογραφῶν σήμερον οἰκίαν ἐν Porta Pia π. χ. τῆς Ῥώμης μεταβαίνει εἰς τὸ Βατικανόν, ἵνα ἐμπνευσθῇ ἐξ εἰκόνων τοῦ Ῥαφαήλ, ἄλλο τόσον θὰ ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην ὁ Πομπηϊανὸς ὁμότεχνος αὐτοῦ νὰ μεταβῇ εἰς Ῥώμην πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Ἀμφότεροι ἐργάζονται ἐπὶ τῇ βάσει εὐτελεστέρων ἤδη διεσκευασμένων προτύπων, μηδὲ ταῦτα κωλυόμενοι νὰ διασκευάζωσι συμφώνως πρὸς τὸν χρόνον, ὃν διαθέτουσι, τὴν πληρωμήν, ἣν λαμβάνουσι, καὶ τὰς ἑκάστοτε ἐν τῇ ἐργασίᾳ παρουσιαζομένας ἀνάγκας.

Ἂν δ' ἀναλογισθῶμεν, ὁπόσον εἶναι δυσχερές, καὶ πολλάκις κινδυνῶδες, ἐν τῇ Πλαστικῇ, νὰ κρίνωμεν λεπτομερέστερον τὴν ἀξίαν καὶ δύναμιν τῶν μεγάλων ἀνδριαντοποιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ τῇ βάσει ***ἀντιγράφων***, πιστῶν ἄλλως τε καὶ πολλάκις εἰς τὸ μέγεθος, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὴν ὕλην τῶν πρωτοτύπων, δυσκόλως θὰ ἐννοοῦμεν, πῶς διὰ τοιούτων ἀντιγραφῶν καὶ μιμήσεων ἐν ταῖς τοιχογραφίαις καὶ διὰ διαφόρου μεθόδου ἐργασίας, δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν τέχνην καὶ δύναμιν τῶν μεγάλων ζωγράφων τῆς ἀρχαιότητος.

ωνος, *Ἀντιφίλου*, *Πανσίου* ἢ *Ἀριστολάου*. Διὰ τὸ αὐτὸ γενικὸν ζήτημα βλ. καὶ *Mau*, ἔ. ἀ. 462. 469. 473/4, καίτοι εὑρίσκομεν ἐν 458. 461/2 ἀσυμφωνίας τινὰς πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἔ. ἀ. λεγόμενα. Καὶ τοῦ *Furtwängler* καὶ *Winter*, Jahreshefte V 1902, 96-105 τὰ ἐν τῇ Ε' ἢ Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδι εὑρεθέντα ἐν τοιχογραφίαις πρότυπα, φαίνονται γενικῶς εἰπεῖν κενώτερα καὶ ἀόριστα.

[1] *Mau*, ἔ. ἀ. 312-314· βλ. *Girard*, ἔ. ἀ. 219 κἑ. *Πλιν*. 35.74. *Overbeck*, Schriftquellen 1735-1737.

[2] Πάμπολλα βλ. παρὰ *Πλιν*. 35, 24 κἑ., καὶ παρὰ *E. Sellers*, the Elder Pliny's Chapters on the History of Art σ. 90 κἑ.

ΑΙ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑΙ ΦΑΓΙΟΥΜ

Τρίτη πηγὴ ἐνεφανίσθη ἐπ' ἐσχάτων ὡς ἰσχυροτέρα ἢ πρότερον διὰ τῆς ἐν Φαγιοὺμ εὑρέσεως *ξυλίνων πινάκων προσωπογραφιῶν* τῶν νεκρῶν, δι' ἃς ἐξηνέχθησαν οἱ γνωστοὶ ὑπερβολικοὶ θαυμασμοὶ καὶ ἄτοποι ἀναγνωρίσεις ἱστορικῶν προσώπων [1].

Βεβαίως εἶναι λόγου ἄξια τινὰ τῶν ἔργων τούτων, ἰδίως διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἐγκαυστικῆς, ὡς τοὐλάχιστον βεβαιοῖ ὁ Donner [2]. Πλέον τι δὲν φαίνεται δυνάμενον νὰ ἐξαχθῇ ἐξ ἔργων ἄνευ καλλιτεχνικῶν ἀξιώσεων, οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει προτύπων, ἀλλὰ κατὰ μίμησιν, ἢ ὡς φρονεῖ ὁ Wilcken, κατ' ἀντιγραφὴν δουλικήν, ἐνίοτε καὶ πρὸ τοῦ θανάτου τῶν προσωπογραφουμένων, ποιηθέντων, ἐκ χρόνων δὲ λίαν μεταγενεστέρων προερχομένων [3].

ΑΙ ΓΡΑΠΤΑΙ ΣΤΗΛΑΙ

Καθ' ἡμᾶς ἀρίστη πηγὴ [4] εἶναι αἱ *γραπταὶ παραστάσεις ἐπὶ στηλῶν*, ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν λεπτομερεστέρας κρίσεις περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς τῶν λαμπρῶν χρόνων, τοὐλάχιστον ἄνευ τῶν πολλῶν κινδύνων, εἰς οὓς δύναταί τις νὰ ἐμπέσῃ, στηριζόμενος εἰς τὰ τρία ἄλλα μνημονευθέντα συστήματα.

Διότι ἐν αὐταῖς ἔχομεν μνημεῖα σύγχρονα τῶν μεγάλων ζωγράφων, καλύπτοντα πέντε καὶ πλέον αἰῶνας (500-1 π. Χ.). Ἔπειτα τινὲς τῶν στηλῶν τούτων διατηροῦσιν, ἢ δύνανται νὰ εὑρεθῶσι διατηροῦσαι, πάντα τὰ χρώματα ἐν καλῇ καταστάσει. Τελευταῖον δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ εὑρεθῶσι μεταξὺ αὐτῶν τινὲς διὰ τῆς χειρὸς μεγάλου ζω-

[1] *Ebers*, Hellenistische Portraits 1893. *Berger*, ἔ. ἀ. 198. Revue archéol. XIII 1889, 1 κἑ. Ἔτι χείρονες εἰκόνες εὑρέθησαν ἐκεῖ καὶ κατόπιν ὑπὸ *Rubensohn*, Jahrbuch XX 1905, 19 κἑ. πίν. 1 3· πρβλ. *de Ridder*, Revue des ét. gr. XIX 1906, 167 κἑ. Τὴν ἐν γένει σημασίαν τούτων ἄριστα θέτουσιν ὁ *Girard*, ἔ. ἀ. 249 καὶ ὁ *Winter*, ἔ. ἀ. 133.

[2] Catalogue de la Galerie Graf 1900, 28 κἑ.

[3] Τὴν χρονολογίαν ὥρισαν καλῶς ὁ *Girard*, ἔ.ἀ. καὶ ὁ *Winter*, ἔ. ἀ., μάλιστα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποδείξεων τοῦ *Wilcken*, Archäol. Anz. IV 1889, 1 κἑ. 5. 7. Βλ. καὶ *Flinders Petrie* παρὰ Berger ἔ. ἀ. 200.

[4] Ἄριστα περὶ τῆς πηγῆς ταύτης, ὡς καὶ περὶ τῶν καταπεσόντων χρωμάτων τῶν ἐπὶ μαρμαρίνων στηλῶν γραφῶν, λέγει ὁ *Girard*, ἔ. ἀ. 142 κἑ., 212 κἑ.

γράφου γραφεῖσαι, ἢ ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ προελθοῦσαι, ἢ πρότυπον πρὸς μίμησιν ἔχουσαι, ἢ καὶ ἀντιγράφουσαι, τοιοῦτόν τι ἔργον.

Τὴν τελευταίαν ταύτην ἐλπίδα παρέχει ἡμῖν ἡ βιομηχανικὴ τέχνη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις: ὅπως π. χ. μεταξὺ τῶν ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων οὐχὶ ὀλίγα προέρχονται ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου μεγάλων ἀνδριαντοποιῶν, ἢ φέρουσιν ἐμφανὲς τὸ πνεῦμα αὐτῶν [1], τὸ αὐτὸ δύναται νὰ συμβῇ καὶ ἐν ταῖς γραπταῖς στήλαις.

Δυστυχῶς ὅμως ὁ ὀλίγος ἀριθμὸς τῶν μνημείων τούτων καὶ ἡ οἰκτρὰ κατάστασις, εἰς ἣν εὑρέθησαν τὰ πλεῖστα, δὲν ἐπέτρεπον ἀκινδύνως τὴν ἐξαγωγὴν πλήρους μὲν ἐκτιμήσεως αὐτῶν τούτων, γενικωτέρας δὲ περαιτέρω κρίσεως περὶ τῆς Ζωγραφικῆς τῶν λαμπρῶν χρόνων.

Ἀπὸ τοῦ 1809 δῆλον ὅτι, ὁπότε ὁ Fauvel [2] εὗρε τοιαῦτα μνημεῖα, ὧν τὴν σπουδαιότητα ἀνεγνώρισε καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐπηύξησεν ὁ Ross [3], μέχρι τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Παγασῶν, ἱκανῶς μὲν ἐπληθύνθησαν τὰ εὑρήματα κατ' ἀριθμόν, ἰδίως διά τινων ἐν Ἰμβραϊμίᾳ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀνακαλύψεων τοῦ Breccia [4].

Ἀλλ' ὑπὸ ἔποψιν ποιότητος ἐλάχισται ὠφέλειαι προέκυψαν ἐκ τῶν εὑρημάτων τούτων, ἡ δὲ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ *Löschcke* [5], *Milchhöfer* [6], *Potticr* [7], *Dragendorff* [8] κτλ., παρέ-

[1] Π. χ. ἡ *Ἡγησώ*, ὁ *Δεξίλεως*, τὸ ὅμοιον ἐν *Βατικανῷ*, τὸ ἐξ *Ἰλισσοῦ* κττ.· βλ. *Collignon*, Histoire de la Sculpture grecque II 139 140.

[2] Παρὰ *Ross*, Archäol. Aufsätze I 30· πρβλ. σημ. 4.

[3] Ἔ. ἀ. I 40. 41-42 πίν. I.

[4] Bulletin de la Société Archéol. d'Alexandrie ἀρ. 9, 1907 43 κέ. μετ' ἀνεπαρκῶν ἀπεικονίσεων. Τὰ εὑρεθέντα εἶναι πέντε ἢ ἓξ στῆλαι, τέχνης καὶ διατηρήσεως οὐχὶ καλῆς, χρόνων κατὰ *Breccia* (σ. 66) καὶ *Clermont*-Ganneau μεταξὺ 275-50 π.Χ. Ἡμεῖς νομίζομεν αὐτὰ ἐγγύτερον πρὸς τὸ δεύτερον τοῦτο χρονολογικὸν ὅριον. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι πολλαὶ τῶν στηλῶν τούτων ἀνήκουσιν εἰς *Θεσσαλούς*, ὅπερ δεικνύει ὅτι οὗτοι καὶ μακρὰν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος διετήρουν τὴν ἐν αὐτῇ συνήθειαν τοῦ οὕτω κοσμεῖν τοὺς τάφους Ἡ συνήθεια αὕτη θὰ ἐξετείνετο καὶ μέχρι Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης: πρβλ. γραπτὴν στήλην *Τόκκη Πύρωνος* ***Ἀφυταίου*** ἐν Athen. Mitt. V 1880, 185. 187 πίν. 6.

[5] Athen. Mit. IV 1879, 36-44. 289-306. πίν. 1. 2.

[6] Αὐτόθι V 1880, 164-194 πίν. 6.

[7] Bull. Corr. Hellènique VIII 1884. 459 κέ.· πρβλ. Jahrbuch, XII 1897, 7. *Gurlitt*, Aufsätze zu Curtius 153 κέ.· *Six* Jahrbuch XX 1905, 167 (πρβλ. 157).

[8] Jahrbuch, ἔ. ἀ. Ἅπαντα τὰ Ἀττικὰ παρὰ *Conze*, Att. Grabr. πίν. (ἔγχρωμοι) 1. 9. 13. 14. 277. 311. Καὶ ἀλλαχοῦ εὑρέθησαν μεμονωμέναι τοιαῦται γραπταὶ στῆλαι, λίαν μετρίας διατηρήσεως τῶν χρωμάτων, ὧν τὴν ἐνταῦθα μνείαν ἐθεωρήσαμεν περιττήν.

μεινε κατ' ἀνάγκην διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους στάσιμος, διατηροῦσα ἐν πολλοῖς καὶ τὰς περὶ *μονοχρωμάτων* κρίσεις τοῦ *Robert* [1] διὰ τὰς ἐκ Πομπηΐας καὶ Ἡρακλείου γνωστὰς μαρμαρίνους γραπτὰς πλάκας, ἔτι δὲ καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῶν ὑπὸ πολλῶν ὡς ἀρχετύπων τῆς Ε' ἢ τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν γνώμην τοῦ Savignoni [2], τοῦ Winter [3] καὶ ἑτέρων· κατὰ τὰ ἄλλα ἡ ἑρμηνεία αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Robert ὑπῆρξε πολλοῦ λόγου ἀξία.

Διὰ τῆς εὑρέσεως ὅμως τῶν Παγασιτικῶν στηλῶν, πολλῶν κατ' ἀριθμὸν καὶ ἀσυγκρίτως ἀνωτέρων κατὰ ποιότητα, πᾶς τις θὰ προέβαινεν εἰς τὴν νέαν ἐπισκόπησιν τῶν πηγῶν, παραδόσεως καὶ μνημείων, καὶ εἰς τὴν ἐξαγωγὴν γενικωτέρων συμπερασμάτων διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἀπαιτεῖται μείζων ἐργασία [4]· ἡμεῖς περιοριζόμεθα νῦν εἰς τὰ γενικὰ σημεῖα.

Γ

ΒΕΒΑΙΟΙ ΓΡΑΠΤΑΙ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ ΣΤΗΛΑΙ

Ὅτι μεγάλοι ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος δὲν ἀπηξίωσαν νὰ γράψωσι στήλας ἐπιτυμβίους [5], φαίνεται βέβαιον, ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι καὶ μεγάλοι ἀνδριαντοποιοὶ ἀναφέρονται ποιήσαντες ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα ἐπιτάφια [6], καὶ ὅτι καλλιτέχναι ὡς ὁ *Παρράσιος*, *Ἀριστείδης*, *Παυσίας*, *Νικοφάνης*, δὲν ἀπηξίωσαν νὰ γράψωσι καὶ *libidines*, ἢ «*ἀκολάστους ὁμιλίας γυναικῶν πρὸς ἄνδρας*» [7].

Πρὸς τούτοις καὶ ἐπιγράμματα τῆς Ἀνθολογίας

[1] 19. 21. 22. 23. 24es Hallisches Winckelm.-Programm, ἰδίως 21 σελ. 19 (πρβλ. σελ. 15, 7). Ἀνηρέθη ἡ γνώμη αὕτη ἰδίως ὑπὸ *Semper*· βλ. *Rossbach*. Pauly-Wissowa Real Encyklop. I 1462.

[2] Παρὰ Robert, ἔ. ἀ. καὶ δὴ 21, 1 κέ.

[3] Arch. Anz. XII 1897, 134-135 ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωμῶν τοῦ Semper.

[4] Ὁμοίως ὁ *Winter*, ἔ. ἀ θεωρεῖ ἐπιβαλλομένην καὶ κατ' ἔκτασιν εἰς τὰ ἀνάγλυφα τοιαύτην ἔρευναν.

[5] Δύο ἢ τρία παραδείγματα ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως συνήγαγε πρῶτος ὁ *Winter* ἔ. ἀ. 134· ταῦτα ἐπηύξησεν ὁ *Six*, Festschr. für Renndorf 178 κέ.

[6] *Παυσαν*. 1 2, 3. *Πλιν*. 34, 70. 90 πρβλ. 34. 63. 69 καὶ τὰς παρατηρήσεις τῆς *Sellers*, ἔ. ἀ. εἰς ταῦτα.

[7] *Πλιν*. 35, 72. *Πλουτ*., Ἠθικ. I 18a-b Bernardakis. Πρβλ. *Ἀνθολ. Ἑλλ.* (Stadtmüller) VII 345 καὶ *Helbig*, ἔ. ἀ. 251. 262.

ἀναφέρονται εἰς τοιαύτας γραφάς, ὑπὸ σημαντικῶν βεβαίως ζωγράφων ποιηθείσας [1], ἔτι δὲ καὶ ἔν τισιν ἐπιγράμμασιν ἐπὶ λίθων περισωθεῖσι, φαίνεται, καίτοι οὐχὶ πανταχοῦ σαφῶς, ὅτι πρόκειται περὶ γραπτῶν παραστάσεων ἐπὶ στηλῶν [2].

ΑΠΕΛΛΗΣ

Αὐτὸς ὁ **Ἀπελλῆς** ἀναφέρεται [3] γράψας *εἰκόνας ἐκπνεόντων*, ἤτοι θανόντων. Αὗται θὰ ἦσαν ὅμοιαι ταῖς τῶν Παγασῶν [4], οὐχὶ δὲ ὡς ὁ *θνήσκων Γαλάτης* τοῦ **Ἐπιγόνου** [5], ἤ τι ἀνάλογον, ὡς ἐφρόνουν οἱ πρὸ τοῦ Helbig καὶ αὐτὸς (ἔ. ἀ. 205), καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κατὰ τὸ πλεῖστον δέχονται. Διότι μία ἢ δύο τοιαῦται εἰκόνες θὰ ἦσαν εὐνόητοι, ὁλόκληρον ὅμως σύστημα γραφῶν, μάλιστα ἄνευ περαιτέρω ἑρμηνείας, ὡς γνωστῶν καὶ εὐχερῶς νοουμένων, ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερόμενον, δυσχερῶς νοεῖται.

Πῶς ὅμως ἄλλως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκλάβωμεν τὰς ἐπιτυμβίους ταύτας γραφὰς τοῦ Ἀπελλοῦ; Θὰ ἦσαν α) ἢ *ξύλινοι πίνακες* καθ' ἑαυτούς, ἢ ἐπὶ βαθύσματος στήλης, ἢ ἐντὸς μνημείου· β) ἢ ***εἰκόνες ἐπὶ κεκονιαμένου*** βάθους μνημείου, ἢ στήλης ἁπλῆς· γ) ἢ ***τοιχογραφίαι καμαρωτῶν τάφων***. Ἑτέρα ἑρμηνεία δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ.

Ἀλλ', ἂν συνέβαινε τὸ πρῶτον, οἱ πίνακες οὗτοι δυσκόλως θὰ διετηροῦντο καὶ δυσχερέστερον θὰ ἐφυλάσσοντο. Ἔπειτα οὐδὲν ὅμοιον παράδειγμα ἐκ τῶν περισωθέντων μνημείων ὑπάρχει, οὐδ' ἐν Παγασαῖς εὑρέθη· ὁ δ' ἐξ Αἰγύπτου ξύλινος πίναξ (*Kaibel*, Epigrammata 417) παραμένει μοναδικὸν καὶ ἀμφίβολον παράδειγμα.

Ἂν ἦσαν γεγραμμέναι ἐπὶ κεκονιαμένου βάθους μνημείου, οἷον τὸ ἐν Κεραμεικῷ τοῦ Διονυσίου, ἢ

[1] *Ἀνθολ. Ἑλλ.* VII 279. 565. 589· πρβλ. 237. 274. 395. 602. 651 καὶ τὰ κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀριθμ. 6 παρατιθέμενα.

[2] *Kaibel*, Epigr. 211. 313. 347. 363. 721. 722· πρβλ. 247. 285. 527. 601 καὶ τὰ κατωτέρω εἰς ἀριθμ. 6 παρατιθέμενα.

[3] *Πλιν.* 35. 90 sunt inter opera eius (*Apellis*) et *exspirantium imagines*. Ὁ ὅρος φαίνεται ληφθεὶς ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἔνθα τὸ *ἐκπνέειν* (θυμόν, βίον, ψυχὴν) ἀντὶ τοῦ ἀφιέναι τὸ πνεῦμα, ἀποθνήσκειν, εἶναι ποιητικώτερον (π. χ. *Αἰσχύλ.* Ἀγαμ. 1493. 1517).

[4] Πρῶτος ἐξέφρασεν εἰκασίαν ὅτι ἡ φράσις δηλοῖ *κοσμήματα τάφων* (;) ὁ *Brückner*, Sitz Berich. d. Wiener Akad. phil.-hist. Kl. τόμ. 116 (1888) 519 σημ. 4

[5] Βλ. αὐτὸν παρὰ *Collignon*, Hist. de la Sculpt., II 504 εἰκ. 258.

τοῦ Ἀγάθωνος (Εἰκ. 3), δυσκόλως θὰ ἐφαίνοντο, καὶ δὴ λίαν δυσάρεστον ἐντύπωσιν τῆς κενότητος θὰ παρεῖχον τὰ μνημεῖα ταῦτα [1].

Ἴσως ἐπὶ στήλης ἁπλῆς κεκονιαμένης ἠδύναντο νὰ γραφῶσιν. Ἀλλ' οὕτως ἡ εἰκὼν οὔτε ὡραία εἶναι, οὐδὲ διαρκὴς καθίσταται, ὅσον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ἀπ' εὐθείας. Ἔπειτα οὐδὲ ἡ συνήθεια αὕτη ἀπαντᾷ ἐν τοῖς μνημείοις· ἂν ἐξαιρέσωμεν τὴν ἐκ Μυκηνῶν λίαν παλαιὰν στήλην [2], ὅμοια παραδείγματα ἱστορικῶν χρόνων ἐλάχιστα εὑρίσκομεν [3]. Καὶ ἐν Παγασαῖς δὲ δύο μόνον θραύσματα εὐτελεστάτων καὶ μικρῶν πωρίνων στηλῶν εὕρομεν, οὕτω κεχρισμένων καὶ βεβαμμένων, μεταξὺ τοσούτου πλήθους μαρμαρίνων καὶ λιθίνων ἄνευ κονιάματος.

Τέλος ἐντὸς καμαρωτῶν τάφων, ὁποῖοι καὶ ἀναφέρονται πολυτελεῖς κατασκευαζόμενοι ἀπὸ τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ εὑρέθησαν [4], ὑπάρχουσι καὶ κατανοοῦνται γραπτὰ *κοσμήματα* καὶ *παραστάσεις* ὑπὸ τοιχογράφων ἁπλῶν [5], ἀλλὰ γραφαὶ *μεγάλων ζωγράφων* ἐπὶ τάφων κλειομένων ἐφάπαξ διὰ παντός, ἢ ἐνίοτε ἀνοιγομένων κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα πρὸς ἔνθεσιν νέου νεκροῦ μέλους τῆς οἰκογενείας, θὰ ἦσαν ἀκατανόητοι.

Οὕτως ὑπολείπεται ἡ εὔλογος εἰκασία ὅτι αἱ exspirantium imagines τοῦ Ἀπελλοῦ ἦσαν ἀκριβῶς ὅμοιαι ταῖς τῶν Παγασῶν γραφαί, ἄν, ὡς εἶ-

[1] Παρετηρήθησαν ὑπὸ *Ῥουσοπούλλου*, *Salina*, *Ποστολάκα* (*Conze* Grab. 1443) ἴχνη μορφῶν ἐπὶ κεκονιαμένων μνημείων τοῦ Κεραμεικοῦ (Εἰκ. 3)· ὁμοίως ὁ *Gurlitt*, Aufsätze zu Curtius 165 εἶδε τοιαῦτα ἴχνη. Ταῦτα λοιπὸν τὰ μνημεῖα δὲν θὰ ἔφερον ἐντὸς στήλην. Ἀλλ' ἴσως τὰ ὑπὸ τῶν ἄνω ὀφθέντα ἴχνη ἦσαν κοσμήματα γραπτὰ πρὸς ἔξαρσιν τῆς ἐντὸς τοῦ μνημείου στήλης, καίτοι δὲν ἀποκλείομεν τὴν ὕπαρξιν εὐτελεστέρων μνημείων μὴ φερόντων ἐντὸς στήλην, ἀλλ' ὄντων κενῶν καὶ βεβαμμένων ἔνδον. Αἱ νεώταται ἐργασίαι τοῦ *Noack* καὶ *Brückner* ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ δὲν θὰ ἐφαίνετο ἡ παράστασις ἐν τοῖς μνημείοις τοῦ Διονυσίου, Ἀγάθωνος καὶ τοῖς ὁμοίοις, ἂν ἦτο ἐπὶ τοῦ βάθους γεγραμμένη.

[2] *Τσούντας*, Ἐφημ. Ἀρχ. 1896, 5· πρβλ. 4 σημ. 2.

[3] *Girard*, Peinture 74 fig. 44. σελ. 270 fig. 164 τὸ μὲν ἐκ Σιδῶνος, τὸ δ' ἐκ Σάμου. Πρβλ. Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ἀριθμ. 2596

[4] Εὑρόντες καὶ ἡμεῖς τοιούτους τάφους ἐν Θεσσαλίᾳ τῷ 1906, ἐγράψαμεν λεπτομερῆ περὶ τοῦ ζητήματος πραγματείαν τὸν Ἰανουάριον 1907, ἥτις προσεχῶς θὰ δημοσιευθῇ ἐν τῇ *Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι*. Ἐν τῷ παρόντι βλ. *Κουρουνιώτην*, Ἐφημ. Ἀρχ. 1899, 222 κέ. καὶ *Vollmöller*, Kammergräber mit Totenbetten 1901.

[5] Πολλοὶ τάφοι ἐν Ἰταλίᾳ, ἰδίως ἐν Παίστῳ, φέρουσι σημαντικὰς τοιχογραφίας, ἃς ὑπάγομεν ὑπὸ τὸν κανόνα καὶ τὴν σημασίαν τῶν Πομπηϊανῶν ὁμοίων· βλ. *Springer Michaelis* Kunstg. I[7] 350 κέ. εἰκ. 625-626· σελ. 427 εἰκ. 752. Ὁμοίας δὲν πρέπει βεβαίως νὰ νοήσωμεν τὰς τῶν μεγάλων ἢ σημαντικῶν ζωγράφων.

ναι πολὺ πιθανόν, ἐπιτυχῶς ἡρμηνεύθη τὸ χωρίον τοῦ Πλινίου.

Τούτου ἀληθεύοντος, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ μακρᾷ καταριθμήσει τῶν ἔργων τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ ἐπιτύμβιοι γραπταὶ στῆλαι, πρᾶγμα καὶ ἄνευ τῆς προϋποθέσεως ταύτης λίαν πιθανόν. Παραθέτομεν ἐνταῦθα δύο μόνον παραδείγματα, καίτοι δὲν εἶναι βέβαια, ὡς εἶναι τὰ κατωτέρω ὑπ' ἀριθμὸν 3. 4. 5. 6. 9· τοῦτο δὲ πράττομεν, διότι ἤδη ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ καλλιτέχνου τούτου ἐν ἀρχῇ ἐνταῦθα.

1 — Σύμπλεγμα ἑνὸς τῶν *ἑταίρων* τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔνθα παρίστατο ὁ *Ἀρχέλαος μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ* [1]. Ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων ὑπάρχουσι πολυπληθεῖς ἀνάλογοι παραστάσεις οἰκογενειακῶν συνελεύσεων, ὡς

Εἰκὼν 3. Τὰ ἐπιτάφια μνημεῖα ἐν εἴδει ναΐσκου τοῦ Διονυσίου (A) καὶ τοῦ Ἀγάθωνος (B) ἐν τῷ Κεραμεικῷ, ὅμοια τῶν ἐν Παγασαῖς.

καὶ ἐπὶ εἰκόνων ἄλλων καλλιτεχνῶν ἀναφέρονται ὅμοιαι [1].

Ἐπίσης ἐν Παγασαῖς ἡ στήλη τῆς *Φίλας* (πίν. 4, 1), ἔνθα παρίσταται μία τῶν ἱερωτάτων οἰκογενειακῶν σκηνῶν, μετὰ τέχνης καὶ δυνάμεως οὐχὶ τῆς τυχούσης, παρέχει ἰδέαν τινὰ ὁπωσδήποτε περὶ τοῦ ὁποία τις θὰ ἦτο ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν τοῦ Ἀπελλοῦ.

2 — Ἔμφασιν ἐπιτυμβίου ἐπίσης γραφῆς ἔχει καὶ ὁ *ὁπλοφόρος* τοῦ Ἀπελλοῦ, *ὀρέγων κράνος αἰτοῦντι* [2], ὡς ἀνεγνώρισεν ὁ H. L. Urlichs [3], ὅστις ὀρθῶς θεωρεῖ τὴν φράσιν ταύτην ὡς μὴ ἀνήκουσαν εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ *Κλείτου*, ἀλλ' ὡς ἰδίαν γραφὴν εἰσάγουσαν.

Ἡ περιγραφὴ τοῦ Πλινίου εἶναί πως δυσνόητος, ἀποτέλεσμα πιθανῶς κακῆς μεταφράσεως ἐκ τοῦ

[1] *Πλιν.* 35, 96 fecit . . . *Archelaum* cum uxore et filia.

[1] Βλ. κατωτέρω ἀριθ. 20 κέ..

[2] *Πλιν.* 35, 93 pinxit . . . galeam poscenti armigerum porrigentem.

[3] Παρὰ *E. Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 129, 14.

Ἑλληνικοῦ [1]. Ἴσως δ' ἀνήκει ἡ εἰκὼν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν τεχνοκριτῶν ἢ κατὰ προφορικὴν παράδοσιν καταριθμούμενα ἔργα τοῦ Ἀπελλοῦ, ἐφ' ὧν δὲν ἐπέγραφε τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα [2].

Ὁπωσδήποτε ἀνάλογον ὡς πρὸς τὸ θέμα ἔχομεν ἐν Παγασαῖς τὴν εἰκόνα *Κρητός* τινος *Λυττίου*, ἀνδρὸς βαδίζοντος καὶ πρὸς τὰ κάτω τείνοντος τὴν δεξιάν, οὗ τὴν ὡραίαν ἀσπίδα, φέρουσαν σῆμα Ἡρακλέα γυμνὸν μαχόμενον, κομίζει δοῦλος [3].

Καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων ὑπάρχουσιν ὅμοιαι τῇ τε εἰκόνι τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ τῇ ἐκ Παγασῶν παραστάσεις [4]. Ἕτερα δ' ἔργα τοῦ καλλιτέχνου ἧττον βέβαια, ἔχοντα ἔμφασιν ἐπιτυμβίων, ἢ ἁπλῶς ἐπὶ μαρμάρου γραφῶν, βλ. ὑπ' ἀρ. 11-11ϛ κατωτέρω.

ΝΙΚΙΑΣ

Ἐκ τῆς παρατεθείσης ἀνωτέρω φράσεως τοῦ Πλινίου περὶ τῶν exspirantium imagines τοῦ Ἀπελλοῦ, δύναται νὰ συναχθῇ ὅτι καὶ ἄλλοι ζωγράφοι ἔγραψαν τοιαῦτα ἔργα.

Ἀλλ' ἐν τῇ καταριθμήσει αὐτῶν δὲν ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον ὑπὸ τοῦ Πλινίου νὰ ἐξαρθῇ τοῦτο· ἄλλως τε καὶ περὶ τὴν κατάταξιν τῶν τοιούτων γραφῶν τοῦ Ἀπελλοῦ δεικνύει φανερὰν ἀδυναμίαν ὁ Πλίνιος [5]. Τὴν αἰτίαν τῆς ἀδυναμίας ταύτης λέγομεν κατωτέρω [6].

3 — Ἔχομεν ὅμως ἄλλοθεν ἀσφαλῆ πληροφορίαν περὶ τοῦ ***Νικίου*** ὅτι ἔγραψεν εἰκόνα ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου, ὁμοίαν τῶν ἐν Παγασαῖς.

Ταύτην εἶδεν ὁ Παυσανίας ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Ἀχαϊκῆς *Τριτείας* [7], ἐπὶ τοῦ τάφου ἄρα τῶν θανόντων. Ἀπετέλει δ' ἡ εἰκὼν μέρος μεγάλου καὶ πολυτελοῦς ὁπωσδήποτε ἐπιταφίου μνημείου, ὡς συνάγομεν ἐκ τῆς λέξεως *μνῆμα*, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς φράσεως τοῦ περιηγητοῦ, ὅτι τοῦτο ἦτο «θέας *καὶ ἐς τὰ ἄλλα ἄξιον*».

Ὅτι τὸ ἐν Τριτείᾳ μνημεῖον ἦτο πολυτελέστερόν τι τοῦ τύπου τῶν ἐν Κεραμεικῷ τοῦ Διονυσίου καὶ τοῦ Ἀγάθωνος (Εἰκὼν 3), συνάγεται ἐξ ἄλλου χωρίου τοῦ Παυσανίου [1], βεβαιοῦται δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐν Παγασαῖς εὑρημάτων:

Εὕρομεν δῆλον ὅτι ἐκεῖ τὰ ἑξῆς στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται τοιοῦτόν τι μνημεῖον: α) λίθους κατειργασμένους, ἀνήκοντας πιθανῶς εἰς ὀρθογώνιον κρηπῖδα μικρῶν οἰκοδομημάτων· β') μεγάλας ὁριζοντίους χονδρὰς πλάκας, αἵτινες φέρουσιν ἐν μέσῳ τόρμον μικρόν, ἵνα ἐμπαγῇ γόμφος στήλης· γ') ὁμοίας πλάκας εἰργασμένας ὡς ὀρόφους ἐν σχήματι μακρᾶς πλευρᾶς ναοῦ, μετ' ἀκρωτηρίων ἐν εἴδει κεράμων ἡγεμόνων, θριγκοῦ καὶ γραπτῶν ἔνδον φατνωμάτων. Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἑνὸς τοιούτου ὀρόφου εἶναι κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφὴ τῆς θανούσης [2]· ἡ ἐντὸς ἄρα στήλη δὲν ἔφερεν ἐπιγραφήν, ἐν ᾧ στῆλαι πεφυλαγμέναι ποτὲ ἐντὸς μνημείων, ὧν εὑρέθησαν ὄροφοι ἄνευ ἐπιγραφῆς, φέρουσιν αὗται τὸ ὄνομα τοῦ θανόντος ἀνθρώπου.

Ἐντὸς λοιπὸν τοιούτου μνημείου ὑπῆρχεν ἡ στήλη, ἥτις ἔφερε τὴν γραφὴν τοῦ Νικίου· τὸ ὄνομα τοῦ καλλιτέχνου θὰ ἐσῴζετο «***Νικίας Νικομήδους Ἀθηναῖος ἔγραψεν***» [3], ἐν ᾧ ἡ ἐπιγραφὴ τῶν θανόντων ἢ ἦτο κεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ὑψηλά, ἔνθα δὲν διέκρινεν αὐτὴν ὁ Παυσανίας, ἢ εἶχε γραφῆ διὰ βαφῆς μόνον καὶ ἐξηλείφθη [4].

Αἱ δ' ἐπὶ τῆς γραφῆς τοῦ Νικίου μορφαί, καὶ δὴ αἱ κύριαι, ἔχουσιν ἀναλόγους ἐπὶ τῶν Παγασιτι-

[1] Τοιαῦται παρανοήσεις εὑρέθησαν παρὰ Πλινίῳ οὐκ ὀλίγαι· βλ. *Six*, Jahrbuch XX 1905, 100.

[2] Πρβλ. *Πλιν.* 35, 94 eiusdem . . . *arbitrantur* manu esse etc..

[3] Βλ. *Πρακτικὰ* τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1907: *ἀνασκαφαὶ ἐν Θεσσαλίᾳ* Η' 1 καὶ εἰκ. 14.

[4] *Conze*, Att. Grab. πίν. 92.131 (ἀρ. 702 743) 217 (ἀρ. 1063). *201* (ἀρ. 1023)· ἀρ. 1025. 1064α. Βλ. καὶ τὰ ὑπὸ *Urlichs* προσαγόμενα παραδείγματα παρὰ *Sellers*, ἔ. ἀ..

[5] *Πλιν.* 35, 90 quae (ἐνν. exspirantium imagines) autem *nobilissima* (ἐνν. opera) sint. *non est facile dictu.*

[6] Σελ. 27. 32 Κεφ. Δ'.

[7] VII 22, 6-7 «πρὶν δὲ ἢ ἐς τὴν πόλιν (ἐνν. *Τρίτειαν*) ἐσελθεῖν *μνῆμά* ἐστι λευκοῦ λίθου, θέας καὶ ἐς τὰ ἄλλα ἄξιον καὶ οὐχ ἥκιστα ἐπὶ ταῖς γραφαῖς, αἵ εἰσιν ἐπὶ τοῦ τάφου, *τέχνη Νικίου*. Θρόνος τε ἐλέφαντος καὶ γυνὴ νέα καὶ εἴδους εὖ ἔχουσα ἐπὶ τῷ θρόνῳ, θεράπαινα δὲ αὐτῇ προσέστηκε σκιάδιον φέρουσα· καὶ νεανίσκος ὀρθὸς οὐκ ἔχων πω γένειά ἐστι χιτῶνα ἐνδεδυκὼς καὶ χλαμύδα ἐπὶ τῷ χιτῶνι φοινικῆν· παρὰ δὲ αὐτῷ οἰκέτης ἀκόντια ἔχων ἐστὶ καὶ ἄγει κύνας ἐπιτηδείας θηρεύουσιν ἀνθρώποις».

[1] II 7, 3· βλ. κατωτέρω σελ. 25.

[2] Βλ. κατωτέρω σελ. 30-31.

[3] Πρβλ. *Παυσαν.* I 29, 15· III 19, 4· IV 31, 12. Ὁ *Köhler* πειρᾶται ἐν Ath. Mitt. X 1885. 234 σημ. 2 νὰ ταυτίσῃ τὸν καλλιτέχνην πρὸς τὸν ὁμώνυμον τοῦ χορηγικοῦ μνημείου Νικίαν Νικοδήμου Ξυπεταιῶνα, ὅπερ ἀπίθανον, καίτοι ὁ *Frazer*, Pausan. III 357 κλίνει πρὸς τὴν παραδοχὴν αὐτοῦ. Ὅτι δ' ὁ Παυσανίας καὶ λέγων «*τέχνη δεῖνος*» ἤντλει καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν. βλ V 27, 9 VI 1, 6 (πρβλ. 12, 5). 6, 6 τῶν τεχνιτῶν τούτων εὑρέθησαν αὐταὶ αἱ ἐπιγραφαί.

[4] *Παυσαν* VII 22, 7 «πυθέσθαι μὲν δὴ τὰ ὀνόματα αὐτῶν οὐκ εἴχομεν· ταφῆναι δὲ ἄνδρα καὶ γυναῖκα ἐν κοινῷ παρίστατο ἅπασιν εἰκάζειν»· βλ. κατωτέρω σελ. 27/8.

κῶν στηλῶν, ὡς καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων:

Ἡ ἐπὶ θρόνου καθημένη νέα καὶ ὡραία γυνὴ μετὰ τοῦ νεανίσκου ἔχει ἀνάλογον τὴν ἐκ Παγασῶν *Ἀφροδεισίαν* (πίν. 4, 2), ἥτις κάθηται ἐπὶ θρόνου, οὖσα νέα καὶ ὡραία ἐπίσης, ἐν χειραψίᾳ μετὰ νεανίσκου. Τὸ θέμα εἶναι βεβαίως κοινόν τι, ἀλλ' ὁ θρόνος καὶ ἡ ὁμοιότης τῶν γενικῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ Νικίου εἶναί πως στενωτέρα τῆς συνήθους.

Θεράπαινα κρατοῦσα κίστην, ῥιπίδιον, σκιάδιον κττ., ἢ μηδὲν κρατοῦσα (πίν. 2) εἶναί τι κοινὸν ἐν ταῖς στήλαις Παγασῶν, ὡς καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων.

Ἐπίσης ὁ ἄγων κύνας καὶ κρατῶν ἀκόντια δοῦλος ἐν τῇ στήλῃ τοῦ Νικίου, ἔχει ἀνάλογόν πως τὸν παῖδα ἐπὶ στήλης ἐκ Παγασῶν τοῦ *Μηνοφίλου*, ἄγοντα μίαν κύνα καὶ ὄντα ἄνευ ἀκοντίου [1].

Ἐξ ἄλλων ἔργων τοῦ Νικίου τὸ ἑξῆς ἦτο ὁμοιότατον τῷ ἐν Τριτείᾳ:

4 — Τὸ ἐν Ἐφέσῳ *μνημεῖον τοῦ ἱερέως τῆς Ἀρτέμιδος* [2]· ἡ ἐπὶ στήλης ἐντὸς αὐτοῦ γραφὴ τοῦ Νικίου εἶναι ἄγνωστον πῶς παρίστα τὸν ἱερέα. Ἁπλῶς διὰ τὸ θέμα ἀναφέρομεν λίαν σχετικὴν γραφὴν ἐν Παγασαῖς τοῦ *Οὐάφρου ἱερέως τῆς Ἴσιδος*, ὅστις παρίσταται ὀρθὸς ἱστάμενος, σπένδων διὰ τῆς δεξιᾶς ἐκ φιάλης, ἧς ἐδηλώθη τὸ ἐκχεόμενον ὑγρὸν (οὐχὶ ἐρυθρόν· τὸ ἱερὸν *ὕδωρ* ἄρα τῶν Ἰσιακῶν τελετῶν), ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ κρατῶν μικρόν τι ἀντικείμενον, πιθανῶς σεῖστρον.

Ὁ Νικίας παρὰ τὸν Παυσίαν (βλ. κατωτέρω) εἶναι κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος ἐπὶ μαρμάρου ἀπ' εὐθείας καὶ δεινὸς ἐγκαύστης, ὁπόθεν ἑρμηνεύεται ἡ προτίμησις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους διὰ τὴν ἔγκαυσιν τῶν ἀνδριάντων [3].

Ἀκριβῶς αἱ ἀρεταὶ αὗται καθιστῶσι λίαν πιθανὸν τὸ ὅτι ὁ Νικίας ἔγραψε πολλὰς ἐπιτυμβίους γραφάς.

Ἰδίως ὅμως εἶναι ἄξιον ἀναγραφῆς τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον [4] ὅτι «ἐπιμελέστατα ἔγραψε *γυναῖκας*» καὶ ὅτι «φῶς καὶ σκιὰς ἐτήρησεν, ἐπιμελούμενος μάλιστα, ὅπως αἱ *γραφαὶ ἐξέχωσιν ἐκ τῶν πινάκων*».

Τὴν κατανόησιν τῶν λόγων τούτων εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἐκ Παγασῶν στήλῃ τῆς *Ἀρχιδίκης* (πίν. 2)· αὕτη παρίσταται ὡς μεγαλοπρεπὴς δέσποινα καθημένη ἐν εἴδει Ἥρας ἢ Δήμητρος. Τὸ περίγραμμα αὐτῆς εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρόν, ἡ δὲ ἀντίθεσις τῶν σκιερῶν χρωμάτων τῆς μορφῆς πρὸς τὰ φωτεινὰ τοῦ περὶ αὐτὴν ἐπιπέδου τοῦ πίνακος τοσοῦτον ἐντέχνως ἀπότομος, ὥστε καὶ ἡμεῖς καὶ ἄλλοι, ὁρῶντες ἀπό τινος ἀποστάσεως τὸ ἀρχέτυπον, ἐνομίζομεν ὅτι ἦτο *ἀνάγλυφον* βεβαμμένον.

4α — Δὲν εἶναι λοιπὸν τολμηρὸν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τινὲς τῶν mulieres τούτων τοῦ Νικίου θὰ ἦσαν ἐπιτύμβιοι γραφαί, ὡς περίπου ἡ τῆς Ἀρχιδίκης· νὰ δεχθῶμεν ὅμως μείζονά τινα σχέσιν τῆς ἐκ Πασῶν εἰκόνος πρὸς ἔργα τοῦ Νικίου, πλὴν πιθανῆς τινος τεχνικῆς μιμήσεως, δὲν δυνάμεθα, ἐλλείψει ἀσφαλεστέρων βάσεων.

ΝΙΚΟΜΑΧΟΣ

5 — Ἕτερον βέβαιον παράδειγμα ἐπιτυμβίου γραπτῆς στήλης, ἐν μνημείῳ μάλιστα, ὡς αἱ προηγούμεναι (ἀριθ. 3. 4), κειμένης, εἶναι ὁ ποιητὴς *Τελέστης* τοῦ ***Νικομάχου***. Ἀναφέρεται [1] ὅτι τὸ μνημεῖον ἦτο πολυτελές, ποιηθὲν δαπάναις τοῦ τυράννου τῶν Σικυωνίων Ἀριστράτου (360-357 π.Χ.).

Τὴν γραφὴν ἐποίησεν ὁ Νικόμαχος ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν· ἡ ταχύτης αὕτη ἀπεδόθη εἰς τὸ ὅτι ὁ τάφος ἦτο κεκονιαμένος καὶ ἡ γραφὴ *ἐπὶ νωπῷ* (a fresco), ἀπαιτοῦσα ἄμεσον τὴν ἐπίχρισιν τοῦ τοίχου καὶ τὴν ποίησιν τῆς εἰκόνος [2].

[1] Βλ. εἰκόνα τῆς στήλης ταύτης ἐν *Πρακτικοῖς*, ἔ. ἀ. εἰκ. 15, 2.

[2] *Πλιν*. 35, 132 Ephesi vero est (ἐνν. opus Niciae) megabyzi sacerdotis Ephesiae Dianae *sepulchrum*. Ὁ *Six*, Festschrift 178/9 δέχεται ἁπλῶς ὅτι περὶ ἐπιτυμβίου γραφῆς πρόκειται ἐνταῦθα, συμφώνως τῷ *Winter*, ἔ. ἀ. σελ. 134.

[3] *Πλιν*. 35, 133.

[4] *Πλιν*. 35, 130/1 qui (ἐνν. Nicias) diligentissime *mulieres* pinxit, lumen et umbras custodiit atque ut eminerent e tabulis picturae maxime curavit. Φαίνεται ὅτι ὁμοία ἔξαρσις νοεῖται ἐν τῇ γραφῇ τοῦ βοὸς ὑπὸ τοῦ ***Πανσίου*** παρὰ *Πλιν*. 35, 127. Αἱ δὲ ***imagines mulierum*** τῆς ἐκ Κυζίκου ζωγοάφου *Ἰαίας* (*Πλιν*. 35,147) νομίζομεν ὅτι ἦσαν μικρόταται προσωπογραφίαι γυναικῶν ἐπὶ ἐλεφαντίνων κοσμημάτων, πυξίδων, κιστῶν κττ..

[1] *Πλιν*. 35, 109 tradunt namque conduxisse (ἐνν. Nicomachum) pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno quod is faciebat Telesti poetae *monumentum* praefinito die intra quem perageretur, nec multo ante venisse tyranno in poenam accenso *paucisque diebus* absolvisse et *celeritate* et *arte mira*. Ὡς ἐπιτύμβιον γραφὴν δέχεται ὁ *Six*, ἔ. ἀ. 179.

[2] Πρβλ. *Ἀλέξ. Φιλαδελφέα*, Γραφικῇ σελ. 29-30 πρβλ. 33 Βλ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 15-16 σημ. 1. 4. 5.

Τοῦτο ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω ὡς ἀπίθανον. Τὸ μνημεῖον, ὃν ὡς τὸ τοῦ Διονυσίου ἢ τοῦ Ἀγάθωνος (Εἰκ. 3, 4), εἶχε βεβαίως γραπτὰς τὰς ἀρχιτεκτονικὰς λεπτομερείας, ἴσως καὶ τὸ ἔνδον δάπεδον καὶ τὸν ὄροφον, ἀλλ' ἡ εἰκὼν τοῦ Τελέστου αὐτοῦ θὰ ἔκειτο ἐπὶ στήλης ἰδιαιτέρας.

Ὑπὸ ποῖον δὲ σχῆμα παρίστατο ὁ Τελέστης, ἀγνοοῦμεν. Ἴσως ἡ ὡραία καὶ ἀρκούντως παλαιὰ (τοὐλάχιστον τῶν ἀρχῶν τῆς Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος) γραφὴ ἐκ Παγασῶν τοῦ *Ἀρισστοκλέους*, ἐν ᾗ παρίσταται κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ λεγομένου Μενάνδρου τοῦ Βατικανοῦ, ἀνὴρ ὥριμος, λόγιος, ἀναφαλαντίας, καθήμενος ἐπὶ θρονοειδοῦς ἕδρας, παρέχει ἰδέαν τινά, ἔστω καὶ μεμακρυσμένην, περί τε τῆς παραστάσεως τοῦ Τελέστου καὶ περὶ τῶν ὁμοίων αὐτῇ γραφῶν, ἤτοι τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ ***Φιλίσκου*** τοῦ **Παρρασίου** (ἀριθ. 13 ***β***), τοῦ τραγικοῦ ***Φιλίσκου*** τοῦ **Πρωτογένους** (ἀριθ. 16) καὶ ἄλλων ὁμοίων (ἀριθ. 29 ***α***).

ΣΙΚΥΩΝΙΑ ΣΧΟΛΗ

6 — Ὁ Παυσανίας[1] εἶδεν ἐν Σικυῶνι εἰκόνα γραπτὴν ἐν μνημείῳ τῆς *Ξενοδίκης*, ἥτις παρίστατο ἀποθανοῦσα κατὰ τὸν τοκετόν. Τὴν γραφὴν ταύτην τὰ μάλιστα ἐπαινεῖ.

Ἀκριβῶς ὁμοίαν εἰκόνα ἐξαιρέτου τέχνης καὶ λαμπρᾶς διατηρήσεως τῶν χρωμάτων εὕρομεν ἐν Παγασαῖς, ἧς τὸ κάτω τρίτον περίπου τοῦ ὅλου ἀπεκόπη ποτέ, καὶ δυστυχῶς δὲν ἀνευρέθη (πίν. 1).

Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου δὲν φέρει ἐγχάρακτον ἐπιγραφήν, ὡς φέρει ἡ ἐν εἴδει ναΐσκου ἐπίσης στήλη τοῦ Στρατονίκου (πίν. 3), οὐδὲ φαίνεται ὅτι ἦτό ποτε γραπτὴ διὰ βαφῆς μόνον ἡ ἐπιγραφή. Ὑποθέτομεν διὰ τοῦτο ὅτι ἡ ὅλη στήλη θὰ ἔκειτο ἐντὸς μνημείου, ὡς αἱ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 3. 4. 5, οὗ ὁ ὄροφος μετὰ γραπτῶν φατνωμάτων καὶ ἐπιγραφῆς ἐγχαράκτου ἐσώθη[2].

Τὸ θέμα γυναικὸς θανούσης κατὰ τὸν τοκετὸν ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων κατὰ διαφόρους παραλλαγάς[1], ἀναφέρεται δὲ καὶ ἐν ἐπιγράμμασι τῆς Ἀνθολογίας[2] καὶ ἐν ὁμοίοις, περισωθεῖσιν ἐπὶ λίθων ἢ βάθρων μνημείων ἢ στηλῶν ἐπιτυμβίων[3].

Ὅτι ἡ στήλη τῆς Ξενοδίκης ἦτο ἐντὸς μνημείου, φαίνεται πιθανὸν ἔκ τε τῶν εὑρημάτων τῶν Παγασῶν καὶ τῆς λέξεως *μνῆμα* τοῦ Παυσανίου, λεγομένης διά τε τὸ ἐν Τριτείᾳ καὶ τὸ ἐν Σικυῶνι ἔργον· ὑποστηρίζει δὲ τοῦτο καὶ ἡ λέξις *monumentum* καὶ *sepulchrum* τοῦ Πλινίου διὰ τὰ μνημονευθέντα ὅμοια ἔργα, περιγραφαὶ ὁμοίων τάφων

Εἰκὼν 4. Τὸ ἐν Κεραμεικῷ μνημεῖον τοῦ Ἀγάθωνος, φέρον ἐντὸς τὴν ἐκ Παγασῶν στήλην τῆς Ἀφροδεισίας (πίν. 4, 2) καὶ δεικνῦον τὴν ὄψιν τῶν ἐντελῶν, ὁμοίων μνημείων ἐν Σικυῶνι καὶ Παγασαῖς.

ἐν ἐπιγράμμασιν[4], ἔτι δὲ καὶ τὰ ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Σόλωνος ἀναφερόμενα *μνημεῖα* ἐν ἀντιθέσει πρὸς

[1] II 7, 3 «προελθοῦσι δὲ καὶ ἐπιστρέψασιν ὡς ἐπὶ τὴν πόλιν Ξενοδίκης *μνῆμά ἐστιν* ἀποθανούσης *ἐν ὠδῖσι*· πεποίηται δὲ οὐ κατὰ τὸν ἐπιχώριον τρόπον, ἀλλ' ὡς ἂν τῇ *γραφῇ* μάλιστα ἁρμόζοι· *γραφὴ δὲ εἴπερ ἄλλη τις καὶ αὕτη ἐστὶ θέας ἀξία*».

[2] Εἶναι ὁ κατωτέρω σελ. 30-31 σημ. 6. 1 ὄροφος τῶν Σειρήνων.

[1] *Conze*, Att. Grab. πίν. 46. 74 (ἀρ. 306). 75 (ἀρ. 309). Πρβλ. Revue d. ét. gr. XIX 1906, 161/2 (de Ridder) μαρμαρίνην λήκυθον, ἔνθα ἐν εἴδει ναΐσκου, ὅπερ σπάνιον, ὑπάρχει παράστασις τοκετοῦ.

[2] *Ἀνθολ. Ἑλλην.* VII 163. 164. 165. 166. 167. 168. 375. 387. 462. 463. 464. 465. 583. 729. 730· πρβλ. 462.

[3] *Kaibel*, Epigr. 77. 218. 238. 505 (θεσσαλικὸν ἐκ Τρίκκης) 675 (ὁμοιότατον τῷ ἐν Ἀνθολ. VII 465)· πρβλ. 94. 145. 205. 514. 540.

[4] *Ἀνθολ. Ἑλλην.*, VII 701. 705 κλ.

τὰς ἁπλᾶς *στήλας*[1]. Πῶς δὲ νομίζομεν ὅτι περίπου θὰ ἔκειτο ἡ στήλη ἐν τῷ μνημείῳ, δεικνύει ἡ εἰκ. 4, ἔνθα παρίσταται ἡ ἐν πίν. 4, 2 στήλη τῆς Ἀφροδεισίας ἐκ Παγασῶν, τεθειμένη ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Ἀγάθωνος τοῦ Κεραμεικοῦ Ἀθηνῶν.

Ἀλλ' ἡ δυσχέρεια ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ὁ Παυσανίας λέγει διὰ τὸ μνῆμα τῆς Ξενοδίκης ὅτι «*πεποίηται **οὐ** κατὰ τὸν ἐπιχώριον τρόπον*». Τίς ἦτο ὁ *ἐπιχώριος*, ἤτοι συνήθης τρόπος τοῦ κοσμεῖν τοὺς τάφους ἐν Σικυῶνι, λέγει ὀλίγον ἀνωτέρω ὁ περιηγητής, περιγράφουσι δὲ καὶ νομίσματα τῶν Σικυωνίων.

Καὶ ὁ μὲν Παυσανίας[2] λέγει ὅτι οἱ Σικυώνιοι «*τὸ μὲν σῶμα γῇ κρύπτουσι, λίθου δ' ἐποικοδομήσαντες κρηπῖδα κίονας ἐφιστᾶσι καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐπίθημα ποιοῦσι κατὰ τοὺς ἀετοὺς μάλιστα τοὺς ἐν τοῖς ναοῖς*».

Τὰ δὲ προσαρμοσθέντα πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο νομίσματα[3] (Εἰκ. 5), ἀποδίδουσιν οἰκοδόμημα ἐπὶ κρηπῖδος ὑψηλῆς, στρογγύλης ἢ τετραγώνου, συνιστάμενον ἐκ δύο ἢ τεσσάρων κιόνων ὑποβασταζόντων ἀέτωμα, φέρον δ' ἐντὸς εἶδος στήλης μᾶλλον ἢ παλλαδίου.

Ἂν τὸ νόμισμα ἀποδίδῃ ἱερόν τι τῆς Σικυῶνος, ὡς ἄλλα πολλὰ ὅμοια[4], ἢ ἐπιτάφιον μνημεῖον, δὲν βεβαιοῦται μέν, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἐντὸς φυλασσομένου ἀντικειμένου, ὅπερ δὲν ἔχει τὸ σχῆμα παλλαδίου ἢ εἰδώλου, ἀλλὰ στήλης μικρᾶς, φαίνεται πιθανὸν τὸ δεύτερον. Ἐξ ἄλλου πάντες ἀποδέχονται τὴν γνώμην[1] ὅτι μνημεῖον ἐπιτάφιον παρίσταται ἐπὶ τοῦ νομίσματος, οἷον περιγράφει ὁ Παυσανίας.

[1] *Κικέρ.* de leg. II 26. Δὲν συμφωνοῦμεν τῷ *Löschcke*, Ath. Mitt. IV 1879, 299 ὅτι ὑπὸ τὴν λέξιν monumenta νοοῦνται *μόνον* ἀνδριάντες ἐπιτάφιοι. Μνημεῖον φαίνεται νοούμενον ἐν *Ἀνθολ. Ἑλλ.* VII 554. Τὸ παρὰ *Kaibel*, Epigr. 313 στίχ. 14 «καὶ *τύνβον γράψαν* μνημοσύνης ἕνεκεν» (πρβλ. *Ἀνθ. Ἑλλ.* VII 279) δὲν βεβαιοῦται, ἂν συνεκδοχικῶς νοεῖται μνημεῖον, φέρον ἐντὸς γραπτὴν στήλην. Φανερῶς ὅμως λέγεται μνημεῖον, φέρον ἐντὸς γραπτὴν στήλην, παρὰ *Kaibel*, ἔ. ἀ. 1089 στίχ. 8 κέ.:

καὶ τὸ μὲν (ἐνν. *μνημεῖον*) οἴχεται ἄωτον ὑπὸ πλημμῆσιν Ἀναύρου
πετροφυᾶ *γραπτὴν* συραμένοιο *λίθον* κτλ.

Ἀμφιβάλλομεν, ἂν παρίσταται μνημεῖον τοιοῦτον ἐπὶ τῶν ληκύθων *Collignon*, Monum. Piot XII 1905, 36-39 καὶ *Zahn*, Archäol. Anz. VIII 1893, 189.

[2] II 7, 2. «*κρηπῖδα*» ἐπιταφίου οἰκοδομήματος ὁμοίαν ἀναφέρει τὸ ἐπίγραμμα *Ἀνθ. Ἑλλ.* VII 657 καὶ τὸ παρὰ *Kaibel* ἔ. ἀ. 443 ἐπὶ λίθου ἐπίγραμμα.

[3] Ὑπὸ *Imhoof-Blumer-Gardner*, Numismatic Comment. on Pausanias ἐν Journal of Hell. Studies VI 1885 σελ. 77 πίν. 53, 1. 2. Ἐντεῦθεν ἐλάβομεν τὸ παρατιθέμενον σχῆμα· παρὰ *Frazer*, Pausan. III σελ. 46 εἰκ. 16 τοῦτο ἀπεικονίζεται ἀνεπαρκῶς.

[4] *Imhoof-Blumer-Gardner*, ἔ. ἀ. πίν. 54, 42· πίν. 55, 4.

Δὲν βεβαιοῦται ὅμως καὶ οὕτως, ἂν τὸ μνημεῖον παρίσταται πάντοθεν ἀνοικτόν, ἢ ἐκ τῶν τριῶν πλευρῶν κεκλεισμένον· ἀλλ' ἡ διαφορὰ τῶν πρώτων ἀπὸ τῶν δευτέρων δὲν εἶναι οὐσιώδης, διότι ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν ἐν Σικυῶνι μνημεῖα ἐπιτάφια. Ὁσάκις ἡ ἐντὸς στήλη ἦτο γραπτή, ὡς ἡ τῆς Ξενοδίκης, τὸ μνημεῖον ἔπρεπε νὰ ἦτο κλειστὸν ἐκ τῶν τριῶν πλευρῶν πρὸς μακροτέραν διατήρησιν τῆς γραφῆς. Ἂν ὑπῆρχεν ἐν τῷ μνημείῳ ἀνδριὰς τοῦ θανόντος, εὐλογώτερον ἦτο νὰ ποιῆται τὸ πρῶτον ἀνοικτόν.

Εἰκὼν 5. Χαλκοῦν νόμισμα Σικυωνίων ²/₁ τοῦ φυσικοῦ μετὰ παραστάσεως ἐπιταφίου μνημείου, φέροντος ἐντὸς στήλην ἢ ἄγαλμα θανόντων.

Πάντως τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι τὰ νομίσματα δεικνύουσι σαφῶς τὴν ὕπαρξιν στήλης ἐπιτυμβίου ἢ ἐπιταφίου ἀνδριάντος ἐντὸς τοῦ μνημείου, ἐν ᾧ ὁ Παυσανίας ἐν τῇ περιγραφῇ αὐτῶν δὲν ἀναφέρει τοιοῦτόν τι.

Τὸ μνημεῖον ἄρα τῆς Ξενοδίκης διαφέρει τῶν ἄλλων, ἅτινα ἐποιήθησαν ***κατὰ τὸν ἐπιχώριον τρόπον***, μόνον κατὰ τὴν ἐντὸς στήλην: ὁ Παυσανίας δῆλα δὴ εἶδε πολλὰ μνημεῖα ἐκεῖ μὴ ἔχοντα ἐντὸς γραπτὰς στήλας, μηδὲ ἄλλο τι, ***κενὰ*** ἄρα[2], ἐν ᾧ ἐν τῷ τῆς Ξενοδίκης εἶδε καὶ στήλην γραπτήν.

Ὡς ἀγνοῶν λοιπὸν τὸν λόγον τῆς διαφορᾶς ταύτης, ἢ ὡς μὴ ζητήσας, ἢ μὴ εὑρὼν αὐτόν, ἐδημιούργησεν εὐλόγως δύο τάξεις μνημείων, *κατ'*

[1] *Frazer*, ἔ. ἀ. *Hitzig-Blümner*, Paus. I 2 σελ. 520.

[2] Τοιαῦτα σημαντικὰ μνημεῖα, φέροντα διὰ τὸ ἔκτακτον τῆς ὑποθέσεως καὶ μακρὰ ἐπιγράμματα παρὰ τὴν συνήθειαν ἐν Σικυῶνι, θὰ ἦσαν τὸ τοῦ *Λύκου*, τῶν ἐν *πολέμῳ πεσόντων Σικυωνίων* κττ. *Παυσαν.* II 7, 2-3.

ἐπιχώριον καὶ *οὐ κατ' ἐπιχώριον τρόπον* πεποιημένων.

Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητον νὰ δεχθῶμεν ὅτι *οὐδέποτε* τὰ ἄλλα μνημεῖα τῆς Σικυῶνος ἔφερον ἐντὸς γραπτὰς στήλας ἤ τι ἄλλο; πᾶν τοὐναντίον:

Διότι κατὰ μὲν τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου μόνον τὸ τῆς Ξενοδίκης *διετήρει* ἐντὸς τὴν στήλην· ἀλλὰ δύο καὶ πλέον αἰῶνας πρὸ τοῦ περιηγητοῦ, καὶ δὴ τῷ 56 π. Χ., ἡ Σικυὼν ἐσυλήθη τῶν ζωγραφιῶν αὐτῆς [1].

Τί δ' ἔλαβον κατὰ τὴν σύλησιν οἱ Ῥωμαῖοι; τὰς τοιχογραφίας τῶν οἰκοδομημάτων βεβαίως οὐχί, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν αὗται ν' ἀφαιρεθῶσι.

Θὰ ἔλαβον πίνακας ξυλίνους, καὶ δὴ τὰς μικρὰς ἐκείνας καὶ κομψὰς στήλας, οἷα τῆς Ξενοδίκης καὶ τῶν Παγασῶν, αἵτινες τόσον ὡραίας εἰκόνας καὶ τόσον ἔνδοξα ὀνόματα τῆς περιφήμου Σικυωνίας Σχολῆς ἔφερον, αἵτινες τόσον πολύτιμον, ὅσον καὶ εὐμετακόμιστον καὶ δυσχερῶς φθειρόμενον ὑλικὸν διὰ τοὺς πρακτικοὺς Ῥωμαίους ἀπετέλουν.

Αἱ γραφαὶ αὗται, τοὐλάχιστον αἱ ἄρισται, θὰ ἔφερον βεβαίως ὑπογεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν γραψάντων αὐτὰς καλλιτεχνῶν, ὡς αἱ ἀνωτέρω 3. 4. 5. Ἴσως καὶ ἡ τῆς Ξενοδίκης ἔφερεν ὄνομα τεχνίτου, ἐξαλειφθὲν μέχρι Παυσανίου. Ἀλλ' ἡ γραφὴ αὕτη διέφυγε τὴν σύλησιν μετ' ἄλλων εὐτελεστέρων ἁπλῶν [2], διότι ἢ δὲν ἐπλήρου τὸ θέμα τοκετοῦ τὴν καλλαισθησίαν τῶν Ῥωμαίων, ἢ δι' ἄλλον τινὰ λόγον.

Αἱ συληθεῖσαι αὗται γραφαὶ δὲν ἔφερον ἐπιγεγραμμένα ἐπὶ τῆς στήλης τὰ ὀνόματα τῶν παρισταμένων προσώπων· διότι κατὰ Παυσανίαν ταῦτα ἐχαράσσοντο ἢ ἐγράφοντο διὰ βαφῆς ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ ἐν εἴδει μεγάλου ναΐσκου, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ διασωθέντων μνημείων παρατηρεῖ τις (Εἰκὼν 3), κτιρίου, οὐχὶ ἐπὶ τῆς στήλης [3].

[1] *Πλιν.* 35, 127· σημείωσαι ὅτι τοῦτο ἀναφέρει ὁ Πλίνιος εὐθὺς μετὰ τὰ περὶ *Παυσίου* λεχθέντα (βλ. κατωτέρω) tabulas inde e publico *omnis* propter aes alienum civitatis addictas Scauri aedilitas *Romam transtulit*.

[2] Βλ. κατωτέρω ἀριθ. 9.

[3] *Παυσαν.* II 7, 3 «ἐπίγραμμα δὲ ἄλλο μὲν ἐπιγράφουσιν οὐδέν, τὸ δὲ ὄνομα ἐφ' αὑτοῦ καὶ οὐ πατρόθεν ὑπειπόντες, κελεύουσι τὸν νεκρὸν χαίρειν». Τοῦτο βεβαιοῦσι καί τινες πτωχαὶ καὶ τεθραυσμέναι στῆλαι ἐκ Σικυῶνος παρὰ *M. L. Earle,* Classical Review VI 1892, 134/5.

ΠΑΥΣΙΑΣ

Οὕτω λοιπὸν αἱ στῆλαι αὗται μετακομισθεῖσαι εἰς Ῥώμην [1], ἀνώνυμοι τοῦ τίνα φέρουσι γεγραμμένον, παρέσχον ἄφθιτον δόξαν οὐ μόνον εἰς τοὺς ζωγράφους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μακαρίους νεκροὺς τῆς Σικυῶνος, ὧν ἤρχισε νὰ ἀναζητῆται καὶ νὰ καταγράφηται τὸ ὄνομα, ἰδίως νὰ ἐρευνᾶται ἡ καταγωγή, ὁ βίος, σημεῖόν τι κατορθώματος ἀξίου ἀναγραφῆς κττ..

Ἐντεῦθεν ἐπήγασαν οἱ ἄλλως ἄσημοι Τελέσται (ἀριθ. 5),

7 — Ἐντεῦθεν οἱ ἀνώνυμοι *pueri* τοῦ ***Παυσίου***, ἐντεῦθεν αἱ *parvae tabellae* αὐτοῦ [2], αἵτινες, ἂν θεωρηθῶσι κατὰ μέγα μέρος ὡς ἐπιτύμβιοι στῆλαι, οἷαι τῶν Παγασῶν, καὶ ἄριστα κατανοοῦνται, καὶ πολλὰ σημεῖα καὶ ἀνέκδοτα τῆς τέχνης καὶ τῶν ἔργων τοῦ περιφήμου τούτου Σικυωνίου ἐγκαύστου ἑρμηνεύουσιν.

Ἀναφέρεται δῆλα δὴ ὅτι ὁ Παυσίας ἔγραφε μικροὺς πίνακας καὶ μάλιστα παῖδας, ὅτι τοσοῦτον ταχέως ἐξετέλει τὰς τοιαύτας γραφάς, ὥστε μία, παριστῶσα ἐπίσης παῖδα καὶ ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας γραφεῖσα, ὠνομάσθη ἡμερήσιος [3].

Τῆς τοιαύτης ταχύτητος εἴδομεν ἤδη παράδειγμα παρὰ *Νικομάχῳ* (ἀριθ. 5), ἀπαντῶμεν δ'

[1] Ὅτι πάντως ἐκομίσθησαν εἰς Ῥώμην *ἐπιτύμβιοι γραφαί*, δεικνύουσι πλὴν ἄλλων μιμήσεις ἐξ αὐτῶν εἰς τοιχογραφίας τῆς Casa Tiberina, ἀναγνωρισθεῖσαι λίαν ἐπιτυχῶς ὑπὸ *Winter*, Arch. Anz. XII 1897, 135 καὶ ἀπεικονιζόμεναι ἐν Monumenti dell' Instituto XII πίν. 18-32 (ἰδίως 22, 5. 26, 1-6. 27, 1. 3. 4. 6· πίν. 30. 32)· καὶ ἐπὶ τοιχογραφιῶν τῆς Πομπηΐας ἀνεγνώρισεν ὁμοίας μιμήσεις ὁ *Winter,* Jahreshefte V 1902, 96 105· βλ. ἀνωτέρω σελ. 8 σημ. 7· ἀλλὰ δὲν ἀποκλείονται, νομίζομεν, ἐντεῦθεν οὔτε τὰ ἀνάγλυφα οὔτε τὰ πλαστικὰ μνημεῖα, ὡς χρησιμεύσαντα δῆλον ὅτι ὡς πρότυπα τοῖς τοιχογράφοις ἐκείνοις.

[2] *Πλιν.* 35, 124· parvas pingevat (ἐνν. Pausias) tabellas maximeque pueros. Ὁ *Six,* Jahrbuch XX 1905,160 κέ. ἑρμηνεύει αὐτὰς πάσας ὡς ἐπεξήγησιν τῶν ἐπὶ τῶν lacunaria γραφῶν, ὅπερ φαίνεταί μοι ἀστήρικτον. Ἐξ ἄλλου δέον νὰ διακρίνωμεν τὰς parvas ταύτας tabellas τοῦ Παυσίου ἀπὸ τῶν *parva* (ἤτοι *μικρά, ταπεινά, χαμαίζηλα*) τοῦ *Καλλικλέους, Καλάτου, Ἀντιφίλου, Πειραϊκοῦ* (*Πλιν.* 35, 112. 114), ὅπερ δὲν πράττει ὁ *Helbig,* ἔ. ἀ. 131. Μᾶλλον τὰ τελευταῖα ταῦτα μικροτεχνήματα. ἢ αἱ εἰκόνες τοῦ Παυσίου. εὑρίσκουσιν ἠχὼ ἐν ταῖς τοιχογραφίαις τῶν μεταγενεστέρων χρόνων· διὸ ὁ *Girard*. ἔ. ἀ. 223 κέ. εὑρίσκεται ὡς πρὸς τοῦτο ἐν πεπλανημένῃ ὁδῷ.

[3] *Πλιν.* 35, 124 quamobrem daturus et celeritatis famam absolvit *uno die* tabellam quae vocata est *hemeresios* puero picto.

ἀναφερόμενον καὶ εἰς ἔργα ἄλλων κατά τι μεταγενεστέρων ζωγράφων, οἵτινες φαίνεται ὅτι διεκρίθησαν ἐν τῇ *Ἐγκαυστικῇ*[1].

Δέον λοιπὸν νὰ ἀποδώσωμεν νῦν τὴν ταχύτητα ταύτην εἰς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Παυσίου, εἰς τὴν τελειότητα τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ, ἥτις μεγάλως συνετέλει, ἵνα προτιμᾶται τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀγοραστῶν.

Διότι, ὡς εἶναι φυσικὸν ἐν παντὶ πράγματι ὁμοίῳ, ὁ ἐπιθυμῶν νὰ προμηθευθῇ στήλην μετὰ γραπτῆς παραστάσεως, μετέβαινεν εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν ζωγράφων, καί, ἂν δὲν εὕρισκεν ἑτοίμην τῆς ἀρεσκείας αὐτοῦ, παρήγγελλε πρὸς ἐκτέλεσιν.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ οἱ ἐντόπιοι καὶ οἱ ξένοι, οἱ πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν μεταβαίνοντες εἰς Σικυῶνα ἢ ἀλλαχοῦ, εὐχαρίστως θὰ ἔβλεπον τὴν παραγγελίαν αὐτῶν τάχιστα καὶ κάλλιστα ἐκτελουμένην.

Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ *ἐργοστάσιον* τοῦ Παυσίου, παραμένοντος διαρκῶς ἐν Σικυῶνι (Sicyone et hic vitam egit), ὑπερεῖχε τῶν ἄλλων καὶ διὰ τὴν ταχύτητα τῆς ἐκτελέσεως τῶν παραγγελιῶν, καὶ διὰ τὴν καλὴν ποιότητα τῆς ἐργασίας.

Ἐξ ἄλλου δι' ἠσκημένον καλλιτέχνην δὲν ἀπαιτοῦσι μακρὸν χρόνον αἱ τοιαῦται εἰκόνες, οὐδὲ πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὡς ὁ Winter καὶ Six, εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ἀντιζήλων τοῦ Παυσίου λεγόμενα περὶ τῆς τέχνης ταύτης[2]. Διότι tarda εἶναι ἡ ratio αὕτη διὰ τοὺς καλλιτέχνας, οἵτινες δὲν εἶχον τὴν εὐχέρειαν νὰ εὑρίσκωσι καὶ λαμβάνωσι ταχέως ἐκ τῶν πολυπληθῶν κιστῶν τὰς ἀπαιτουμένας βαφάς, ἐν ᾧ ὁ Παυσίας κατὰ Varro εἶχεν αὐτήν[3].

Ἔπειτα αἱ ἐπιτύμβιοι γραφαὶ εἶναι καὶ πράγματι μικραὶ (0.50×0.40 τὸ πολύ), ὡς ἐκ τῶν

[1] Ὁ *Φιλόξενος* μαθητὴς τοῦ Νικομάχου *celeritatem* praeceptoris secutus breviores etiamnum quasdam picturae conpendiarias invenit (*Πλιν*. 35. 110)· ἡ ταχύτης λοιπὸν αὐτοῦ ἔκειτο ἐπὶ νέων τινῶν ***τεχνικῶν*** μέσων, οὐχὶ ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τῆς χειρός, ὡς τοῦ Παυσίου. Ὁ *Ἀντίφιλος* διακριθεὶς ἐν τῇ Ἐγκαυστικῇ (πρβλ. *Πλιν*. 35. 114. 138) εἶχε τὴν virtutem τῆς *facilitatis* (*Κοϊντιλ*., de inst. orat. XII 10. 6). Τὸ περὶ τῆς Κυζικηνῆς *Ἰαίας* λεγόμενον ὅτι nec ullius *velocior* in pictura manus fuit (*Πλιν*. 35, 148), ἀποδοτέον μᾶλλον εἰς τὴν ἐπὶ ἐλεφαντοστοῦ ζωγραφικήν.

[2] *Πλιν*. 35. 124 hoc (τὸ pingere parvas tabellas) aemuli interpretabantur facere eum, quoniam *tarda* picturae ratio esset illa. *Winter*, Arch. Anz. XII 1897, 132 κέ. *Six*, Jahrbuch ἔ. ἀ. 162.

[3] De re rust. III 17, 4· Pausias et ceteri pictores *eiusdem generis* loculatas magnas habent arculas, ubi discolores sunt cerae.

Παγασιτικῶν διδασκόμεθα, καὶ ἀπαιτοῦσι πρωτίστως ἔμπειρον *ἐγκαύστην*, ἐπειδὴ μέγα πρόσωπον τελεῖ ἐν αὐταῖς ἡ Ἐγκαυστική, ὡς νῦν μανθάνομεν ἐκ τῶν ἄνω μνημείων.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθαρῶς *τεχνικῆς* ἀπόψεως βεβαιοῦται ἡ γνώμη αὕτη: ὁ ζωγράφος Berger, ἀγνοῶν βεβαίως τὰς λεπτομερείας ταύτας τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, ὡς καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν, λέγει ὅτι ἔγραψεν ἐπὶ μαρμάρου κεφαλὴν καὶ πολύπλοκον κόσμημα *μετὰ μεγάλης εὐχερείας*[1].

Ἔπειτα ὁ Παυσίας ἐγίνωσκε καλῶς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν· διότι ἀναλαβὼν τὴν διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Πολυγνώτου ἐν Θεσπιαῖς, ἀπέτυχεν, ἀκριβῶς διότι δὲν ἠδύνατο ἐκεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἑαυτοῦ *εἰδικότητα*[2].

Πρὸς τούτοις μέγιστον παράδειγμα τοῦ ὅτι ὁ Παυσίας εἰργάζετο ἀπ' εὐθείας καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ἐπὶ μαρμάρου, εἶναι τὰ *lacunaria* αὐτοῦ, ἐν οἷς μετὰ τοῦ Hauser καὶ Six καταριθμοῦμεν καὶ τὰ τῆς Θόλου ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἅτινα πάντα μὲν θὰ ἦσαν βεβαμμένα, ἐδεικνύοντο δ' ὡς περίεργα τὰ φέροντα τὴν εἰκόνα τῆς *Μέθης* καὶ τοῦ *Ἔρωτος*[3].

Τὰ lacunaria ταῦτα φαίνεται ἐκ τοῦ Ἡσυχίου ὅτι ἦσαν δύο εἰδῶν· τὰ μὲν ἐπὶ βεβαθυσμένων φατνωμάτων, ὡς τῆς Θόλου, τοῦ μνημείου τῶν Νηρηΐδων καὶ πάντων τῶν *οἰκοδομημάτων*[4], τὰ δὲ ἁπλῶς γραπτὰ ἄνευ βαθύσματος[5]. Τοῦ δευτέρου εἴδους χρῆσις θὰ ἐγίνετο ἐπὶ *μνημείων ἐπιτυμβίων*, ἅτινα, ὡς ἔχοντα μικροὺς ὀρόφους, δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ βαθύνωνται.

Ἀκριβῶς τοῦ δευτέρου εἴδους εὕρομεν παράδειγμα ἐν Παγασαῖς ἐπὶ μεγάλου ὀρόφου τοῦ μνημείου τῆς γυναικὸς τοῦ *Φιλτυρίωνος*[6]. Ὁ ὄροφος οὗτος γραπτῶς μιμεῖται διὰ συγκεντρικῶν τετραγώ-

[1] Maltechnik 1903, 241.

[2] *Πλιν*. 35, 123 pinxit et ipse penicillo parietes Thespis, cum reficerentur quondam a Polygnoto picti, multumque conparatione *superatus* existimabatur, quoniam non *suo genere* certasset.

[3] *Πλιν*. 35, 124. *Πανσαν*. II 27, 3. *Hauser* παρὰ *Six*, Jahrbuch ἔ. ἀ. 161/2. 157 σχῆμα 3. Ἴσως εἰς τοιαῦτα ἀναφέρεται θραῦσμα ἐπιγραφῆς παρὰ *Cavvadias*, Fouilles d'Épidaure I N° 241 στίχ. 97 (πρβλ. 76).

[4] *Ἡσύχ*. λ. «*ἐγκουράδες* ... οἱ ἐν ταῖς ὀροφαῖς γραφικοὶ [προσώπων] πίνακες· ἔστι γὰρ κουρὰς ἡ ὀροφὴ καὶ ὁ γραπτὸς πίναξ κτλ.».

[5] *Ἡσύχ*. λ. «*κουράς*· ἡ ἐν τοῖς ὀροφώμασι γραφή· ὀροφικὸς πίναξ κτλ.».

[6] Βλ. ἀνωτέρω σελ. 20. 23 καὶ σημ. 2.

νων τέσσαρα φατνώματα, ἐφ᾽ ὧν ἑκάστου εἶναι ἐπιτυχῶς γεγραμμένη *Σειρὴν* τετράκις ἐπαναλαμβανομένη [1].

Τὸ ὅτι δ᾽ ὁ Παυσίας ἔγραφεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον *παῖδας*, δέον νὰ ἑρμηνευθῇ τὸ μὲν ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν φατνωμάτων, ὡς ἤκασεν ὁ Six, τὸ δ᾽ ἐκ τῆς εἰδικότητος αὐτοῦ περὶ τὸ γράφειν ἐπὶ στηλῶν ἐπιτυμβίων, ὡς ἐπὶ ὁμοίων διεκρίνετο ὁ Νικίας, γράφων *γυναῖκας* (βλ. ἀριθ. 4α).

Ἐπὶ τῶν ἐκ Παγασῶν εὑρημάτων ἀπαντῶσιν οὐκ ὀλίγαι γραφαί, παριστῶσαι παῖδας, ὡς καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων. Πιθανῶς δ᾽ ἐκ τῶν εἰς Ῥώμην μετακομισθέντων ὁμοίων ἔργων θὰ ὑπῆρχον πολλαὶ στῆλαι μετὰ παραστάσεων παίδων, ὑπογεγραμμέναι ὑπὸ τοῦ Παυσίου.

ΦΙΛΟΧΑΡΗΣ

8 — Τοῦ ζωγράφου τούτου ἀναφέρεται ἐξαίρετος γραφή, ἀσφαλῶς ἐπὶ *μαρμάρου* γεγραμμένη, διότι *ἐνετύπωσε*, δὲν *ἔθηκεν* ἁπλῶς αὐτὴν ὁ Αὔγουστος ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ βουλευτηρίου ἐν Ῥώμῃ τῷ 29 π. Χ. [2]. Διετηρεῖτο δ᾽ ἐπὶ αἰῶνας ἀνεξίτηλος, ὡς ἄλλαι γραφαὶ ἐπὶ μαρμάρου, ἃς εἴδομεν ἀνωτέρω [3].

Αὕτη παρίστα δύο ἀγνώστους καὶ κοινοὺς ἀνθρώπους, ὧν τὰ ὀνόματα κατὰ τὴν παρατηρουμένην καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων καὶ ἐπὶ τῶν γραφῶν τῶν Παγασῶν συνήθειαν, ἦσαν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἑκατέρου κεχαραγμένα. Ὁ εἷς ἦτο γέρων *Γλαυκίων* ὀνόματι, ὁ δ᾽ ἕτερος *Ἀρίστιππος* νεανίας υἱὸς αὐτοῦ λίαν ὅμοιος τὴν φυσιογνωμίαν, παρ᾽ ὅλην τὴν τηρουμένην ἐπίσης διαφορὰν τῆς ἡλικίας [4].

[1] Σειρῆνας ἔφερον τὰ μνημεῖα, δι᾽ ἃ τὰ ἐπιγράμματα τῆς *Ἀνθολ. Ἑλλην.* VII 491. 710· αὗται θὰ ἦσαν πιθανῶς, οἷαι πολλάκις ἐμφανίζονται ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων. Γραπτὰ φατνώματα βλ. παρὰ *Conze*, Grab. ἀρ. 1443 καὶ δὴ ἐπὶ ὀρόφου στέγης οἰκίας ἐκ Σταδιῶν κεχρισμένης, ἔνθα παρίστανται πτηνὰ κττ. *Helbig*, ἔ.ἀ. 133/4. Γραπτὰ κοσμήματα φέρουσιν ἔσω καὶ οἱ ὄροφοι τῶν ἐν Κεραμεικῷ μνημείων (Εἰκ. 3)

[2] *Πλιν.* 35, 27 super omnis divus Augustus . . . *posuit* . . . *posuit et* . . . idem in curia quoque quam in comitio consecrabat duas tabulas *impressit* parieti. Ὁ *Winter* Arch. Anz. XII 1897, 134 ἡρμήνευσε τὴν σημασίαν τοῦ *ἐνετύπωσεν* ἥτις εἶναι ὀρθή, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ *Robert*, 21es Hallisches Winck.-Progr. σελ. 8-9.

[3] Βλ. ἀριθ. 4. 6· πρβλ. ἀριθ. 9.

[4] *Πλιν.* 35, 28 alterius tabulae admiratio est puberem filium seni patrem similem esse aetatis salva differen-

Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ ζωγράφου Φιλοχάρους κατέστησεν αὐτοὺς ἐνδόξους καὶ ὀνομαστούς, ἐν ᾧ οἱ νεκροὶ τῆς Σικυῶνος ἐπὶ γραφῶν τοῦ Παυσίου καὶ ἄλλων ἔμειναν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνώνυμοι, διότι ἡ ἐπιγραφὴ αὐτῶν δὲν ἐγράφετο ἐπὶ τῆς στήλης [1].

Ὅτι ἡ γραφὴ τοῦ Φιλοχάρους ἦτο ἐπιτύμβιος, φαίνεται πιθανώτατον· ὁ ὑπὲρ τοὺς παρισταμένους ἱπτάμενος ἀετὸς δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς κόσμημα τῆς κορωνίδος τῆς στήλης· τοιαῦτα κοσμήματα εὕρομεν ἐν Παγασαῖς, παριστῶντα γρῦπας, στεφάνους, κλάδους, ἀγγεῖα [2]. Ἀπιθανώτερον δύναται νὰ ἀναφέρηται εἰς τὸ εἶδος τοῦ θανάτου τοῦ Γλαυκίωνος καὶ Ἀριστίππου, ἢ τοῦ δευτέρου μόνον, δηχθέντος ὑπὸ ὄφεως [3].

ΑΠΛΑΙ ΓΡΑΠΤΑΙ ΣΤΗΛΑΙ

Τὰ ἀνωτέρω εἶναι πάντα, πλὴν ἴσως τοῦ τελευταίου, παραδείγματα γραπτῶν στηλῶν, φυλασσομένων ἐντὸς μνημείων πολυτελεστέρων, ὁποῖα οἱ πενέστεροι δὲν ἠδύναντο νὰ κατασκευάζωσιν.

Οὕτω πᾶσαι αἱ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἰμβραημίᾳ εὑρεθεῖσαι γραπταὶ στῆλαι, ἔτι δ᾽ αἱ πλεῖσται τῶν Παγασιτικῶν, εἶναι ἁπλαῖ ἐπὶ βάθρου ἡρμοσμέναι μετὰ κρηπῖδος ἢ ἄνευ αὐτῆς.

Τοιούτων ἁπλῶν στηλῶν ἔχομεν ἆρά γε παραδείγματα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ παραδόσει; φαίνεται ὅτι ἔχομέν τινα.

9 — Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Αἰγῶν εἰς Γάιον τῆς Ἀχαΐας εἶδεν ὁ Παυσανίας [4] τοιοῦτον *σῆμα*· τὸ ὄνομα τοῦ γράψαντος τὴν στήλην τεχνίτου ἢ δὲν ὑπῆρχεν ὅλως, ἢ εἶχεν ἐξαλειφθῆ, ὡς τὸ τοῦ Θα-

tia supervolante aquila draconem complexa *Philochares* hoc suum opus esse testatus est· inmensam vel unam si tantum hanc tabulam aliquis aestimet potentiam artis, cum propter Philocharen *ignobilissimos* alioqui Glaucionem filiumque eius Aristippum senatus populi Romani tot saeculis spectet.

[1] *Παυσαν.* II 7, 3 Βλ. ἀνωτέρω σελ. 27 σημ. 3.

[2] Ἀετὸν ἐπὶ στήλης ἢ τάφου φαντάζονται ἢ εἶδον οἱ ποιηταὶ τῶν ἐπιγραμμάτων *Ἑλλην. Ἀνθολ.* VII 62. 161. Ἐπὶ νομισμάτων εἶναι συχνόταται αἱ τοιαῦται παραστάσεις.

[3] Ὑπὸ δήγματος ἐχίδνης ἀπέθανεν ὁ Ἀλκιμένης κυνηγός, εἰς ὃν τὸ ἐπίγραμμα *Ἀνθολ. Ἑλλ.* VII 172, καὶ ἕτερός τις ναυαγὸς ἅμα 290· ὁ δὲ Πανοπεὺς δηχθεὶς ὑπὸ σκορπίου 578.

[4] VII 25, 13 «οὐ πολὺ δὲ ἀπωτέρω Κράθιδος *σῆμά* (ὁ *F. Spiro* οὕτως· οἱ *Hitzig Blümner* ἀπιθάνως *μνῆμά*) τε ἐν δεξιᾷ τῆς ὁδοῦ καὶ ἄνδρα εὑρήσεις ἐπὶ τῷ μνήματι ἵππῳ παρεστῶτα, *ἀμυδρὰν γραφήν*».

νόντος. Καὶ αἱ βαφαὶ δὲν διετηροῦντο ζωηραί, ὡς συνέβη καὶ ἐπὶ πολλῶν Παγασιτικῶν, καὶ ἔτι πλέον ἐπὶ πασῶν τῶν ἀλλαχόθεν γνωστῶν στηλῶν.

Παρίστατο δὲ ἀνήρ, ὁ θανών, μετὰ τοῦ ἵππου αὐτοῦ εἰς σχῆμα, ὅπερ ἐν γένει καὶ ἐπὶ ἄλλων γραφῶν συναντῶμεν (ἀριθ. 11. 11*γ*), καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων πολλάκις βλέπομεν [1], καὶ ἐξ ἐπιγράμματος εἰς ὁμοίως γραπτήν, ὡς φαίνεται, στήλην ἀναφερομένου, μανθάνομεν [2].

9α — Ὁμοίαν γραπτὴν στήλην, ἁπλῆν μᾶλλον ἢ μνημεῖον, φαίνεται ὅτι ὑπονοεῖ ὁ Παυσανίας [3] ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ***Ἡλιοδώρου***, ἀγνώστου ἄλλως, ὡς ἦσαν ἄγνωστοι οἱ τοῦ Φιλοχάρους Γλαυκίων καὶ Ἀρίστιππος (βλ. ἀνωτέρω ἀριθ. 8), ἐν τῷ Κεραμεικῷ· διότι λέγει «μετὰ δὲ τοῦ Κηφισοδώρου τὸ μνῆμα ***τέθαπται*** μὲν Ἡλιόδωρος Ἅλις· τούτου ***γραφὴν*** ἰδεῖν ἔστι ***καὶ*** ἐν τῷ ναῷ τῷ μεγάλῳ τῆς Ἀθηνᾶς».

Πρόκειται λοιπὸν περὶ δύο προσωπογραφιῶν τοῦ Ἡλιοδώρου, μιᾶς μὲν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ, ἑτέρας δ' ἀναθηματικῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει.

ΜΙΚΩΝ

Ἔν τινι οὐχὶ λίαν σαφεῖ διηγήσει παρὰ Παυσανίᾳ [4], ἐκφράζομεν τὴν ὑποψίαν ὅτι πρόκειται περὶ γραπτῆς στήλης.

10 — Ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Μαντινείας ὑπῆρχε τάφος τῶν ***Πελιάδων***. Τὰ κατ' αὐτὰς διηγεῖται καλῶς ὁ περιηγητής, ἀλλ' ἐν τέλει μεταπίπτει εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, λέγων ὅτι *Μίκων ὁ ζωγράφος* πρῶτος ἢ μόνος, ἐπέγραψεν ἐπὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν τὰ ὀνόματα *Ἀστερόπεια* καὶ *Ἀντινόη*.

Ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι τοῦτο συνέβη ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Μίκωνος ἐν τῷ *Ἀνακείῳ* Ἀθηνῶν, ἔνθα παρίστατο ὁ Ἀργοναυτικὸς κύκλος [1].

Ἀλλ' εἰς ὁμοιοτάτην μετάπτωσιν εὑρίσκομεν ὅτι ὁ περιηγητὴς ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς ἄλλας γραφάς, ἀλλ' εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένας ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ [2]. Ἔπειτα ὁ Μίκων οὐχὶ μόνον ἐν τῷ Ἀνακείῳ ἠδύνατο νὰ γράφῃ τὰς Πελιάδας.

Οἱ Μαντινεῖς, ὡς φαίνεται, ἔχοντες τὴν παράδοσιν περὶ τοῦ δεικνυομένου τάφου τῶν Πελιάδων, καὶ θέλοντες νὰ βεβαιώσωσι τοῦτο διὰ μνημείου, θὰ ἀνέθεσαν τῷ Μίκωνι νὰ γράψῃ δαπάναις τῆς πόλεως στήλην, μηνύουσαν τὰ κατ' αὐτάς, ἣν ἐπέθεσαν ἐπὶ τοῦ λεγομένου ἢ ὄντος τάφου αὐτῶν.

Ἀνάλογόν τι συνέβη ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν μυθολογουμένων παίδων τοῦ Ἄραντος ἐν Φλιοῦντι ἐπὶ τοῦ Ἀραντίνου λόφου, ἐφ' οὗ ὑπῆρχεν «*ἐπίθημα στῆλαι περιφανεῖς*», ἄγνωστον ἐὰν μετ' ἀναγλύφων ἢ γραπτῶν παραστάσεων (*Παυσαν.* II 12, 5).

Τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει καὶ τὸ περίφημον *ἀνάγλυφον, τῶν Πελιάδων,* ἢ τῆς Μηδείας καλούμενον [3], ὅπερ στερούμενον πλαισίου ἢ κοσμήματος οἱουδήποτε, παρέχει τὴν ἰδέαν ἀντιγράφου ἐξ εἰκόνος, καὶ ταύτης μονήρους, τῶν χρόνων ἀκριβῶς τοῦ Μίκωνος, καθ' οὓς ἐποιοῦντο βεβαίως γραπταὶ μαρμάριναι στῆλαι, ἀφ' οὗ αἱ γνωσταὶ περισωθεῖ-

[1] Ἄξιον πολλῆς προσοχῆς εἶναι τὸ ὅτι ἔργον τι ἐν τῷ Κεραμεικῷ τοῦ *Πραξιτέλους* παρίστα «στρατιώτην ἵππῳ παρεστηκότα»· *Παυσαν.* I 2, 3.

[2] *Ἑλλ. Ἀνθολ.* VII 304 Πεισάνδρου = *Weisshäupl*, Grabgedichte σελ. 95· ἀναφέρεται εἴς τινα Θεσσαλόν· εἴδομεν δὲ τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ μακρὰν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος διατηροῦντας τὴν συνήθειαν τοῦ διὰ γραφῶν κοσμεῖν τοὺς τάφους· βλ. ἀνωτέρω σελ. 13 σημ. 4·

«ἀνδρὶ μὲν Ἱππαίμων ὄνομ' ἦν· ἵππῳ δὲ Πόδαργος·
καὶ κυνὶ Θήραγρος· καὶ θεράποντι Βάβης.
Θεσσαλὸς *ἐν Κρήτῃ*, Μάγνης γένος. Αἵμονος υἱός·
ὤλετο δ' ἐν προμάχοις ὀξὺν Ἄρη συνάγων»

Ἐν στίχῳ 3 διώρθωσα τὸ «*ἐκ Κρήτης*» τοῦ κειμένου, ὡς ἀποτελοῦν φανερὰν ἀντίφασιν πρὸς τὸ «Θεσσαλός».

[3] I 37, 1. Διαφόρως ἑρμηνεύεται τὸ χωρίον παρὰ Frazer, κλπ. ἑρμηνευταῖς τοῦ περιηγητοῦ.

[4] VIII 11, 1-3 «εἰ δὲ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐς ἀριστερὰν ἐκτραπῆναι θελήσειας, σταδίους τε ἥξεις μάλιστά που πέντε καὶ *ἐπὶ τῶν Πελίου θυγατέρων ἀφίξῃ τοὺς τάφους* . . . τοῦτο ἠνάγκασε τὰς γυναῖκας ἐς Ἀρκαδίαν μετοικῆσαι, καὶ ἀποθανούσαις τὰ μνήματα ἐχώσθη σφίσιν αὐτοῦ· ὀνόματα δὲ αὐταῖς ποιητὴς μὲν ἔθετο οὐδείς ὅσα γε ἐπελεξάμεθα ἡμεῖς. *Μίκων δὲ ὁ ζωγράφος* Ἀστερόπειάν τε εἶναι καὶ Ἀντινόην *ἐπὶ ταῖς εἰκόσιν αὐτῶν ἐπέγραψεν*». Μόνον οἱ *Hitzig-Blümner,* Paus. I 1, 521 φαίνονται ὡς ἐπιτύμβιον γραφὴν νοοῦντες τὸ ἔργον. Τοὐναντίον ὁ *Wernicke* ἐν Pauly-Wissowa Real-Encykl. I 2438 νομίζει ὅτι περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀνακείῳ γραφῶν τοῦ Μίκωνος πρόκειται.

[1] *Παυσαν.* I 18, 1.

[2] *Παυσαν.* I 22, 6 «ἔστι δὲ ἐν ἀριστερᾷ τῶν προπυλαίων οἴκημα ἔχον γραφάς· . . . Διομήδης ἦν . . . ἐνταῦθα . . . Ὀρέστης ἐστὶν . . . εὖ δέ μοι φαίνεται ποιῆσαι (Ὅμηρος) Σκῦρον ὑπὸ Ἀχιλλέως ἁλοῦσαν, οὐδὲν ὁμοίως καὶ ὅσοι λέγουσιν ὁμοῦ ταῖς παρθένοις Ἀχιλλέα ἔχειν ἐν Σκύρῳ δίαιταν, *ἃ δὴ καὶ Πολύγνωτος ἔγραψεν*· ἔγραψε δὲ κτλ.».

[3] *Helbig*, Führer² 655. Τοῦτο φαίνεται ὂν τὸ σύγχρονον τῷ Μίκωνι πρωτότυπον, ἀντιγράφον μὲν τὴν εἰκόνα τοῦ Μίκωνος, ὑπὸ δὲ τῶν μεταγενεστέρων πολλάκις ἀντιγραφέν· πρβλ. *Conze*, Aufsätze zu Curtius 103. Τὸ ὄνομα τῆς ἑτέρας τῶν Πελιάδων ἀπαντᾷ *Ἀστερόπη* ἐπὶ ἀγγείου ἐξ Ἐρετρίας, Ἀρχ. Δελτ. 1892, 77 κἑ..

σαι τοῦ *Λυσέα* καὶ τοῦ *Ἀντιφάνους* εἶναι πολὺ προγενεστέρων τοῦ Μίκωνος χρόνων.

Ὄντως δέ, ἄν τις θελήσῃ νὰ ἀντιγράψῃ *πιστῶς* εἰς ἀνάγλυφον γραφήν τινα τῶν Παγασῶν, καὶ μόνον τὴν παράστασιν (π.χ. πίν. 2. 4), οὔτε πλαίσιον δύναται νὰ θέσῃ, οὔτε τι ἄλλο κόσμημα, ἀλλ' ἁπλῶς θὰ κατασκευάσῃ εἶδός τι ἀναγλύφου τῶν Πελιάδων κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν.

Δ

ΑΒΕΒΑΙΟΙ ΓΡΑΠΤΑΙ ΣΤΗΛΑΙ ΑΝΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ Η ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω κατηριθμήσαμεν δέκα σχεδὸν βέβαια παραδείγματα γραφῶν ἐπιτυμβίων ἐπὶ στηλῶν. Ταῦτα δυνάμεθα νὰ αὐξήσωμεν ἔτι μᾶλλον δι' ἀναφερομένων ἄλλων ἔργων, ἅτινα δὲν βεβαιοῦται, ἂν ἦσαν ἀναθηματικὰ ἢ ἐπιτύμβια.

Κατὰ πρῶτον δέον νὰ μὴ ἐκπλαγῶμεν, ἂν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ παραδόσει εὕρωμεν εἰς τοσοῦτον πλῆθος ἀναφερόμενα ἔργα μεγάλων ζωγράφων κατὰ τὸ πλεῖστον δευτερεύοντα, ἐν ᾧ ὅμοια μεγάλων ἀνδριαντοποιῶν, καὶ δὴ ἀνάγλυφα, ἐλάχιστα ἐν αὐτῇ μνημονεύονται, ὡς εἴπομεν (σελ. 13. 14-15).

Ὁ λόγος τούτου εἶναι ἁπλοῦς: τῶν μεγάλων ἀνδριαντοποιῶν ἦτο εὐχερὲς νὰ μετακομισθῶσιν εἰς Ἰταλίαν αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα· ἀλλὰ τῶν μεγάλων ζωγράφων τὰ αὐτὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ μετακομισθῶσιν, ὡς γραφέντα ἐπὶ τοίχων ναῶν, στοῶν, λεσχῶν καὶ ὁμοίων οἰκοδομημάτων.

Ἡ φιλότεχνος λοιπὸν μανία τῶν Ῥωμαίων ἠρκεῖτο κατ' ἀνάγκην διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἁρπαγὴν τῶν ξυλίνων πινάκων καὶ τῶν ἐπιτυμβίων καὶ ἀναθηματικῶν πλακῶν μετὰ γραφῶν (βλ. ἀνωτέρω σελ. 27. 28), αἵτινες ἐν Ῥώμῃ ἐλάμβανον τὴν θέσιν ἀριστουργημάτων [1].

Οὕτως εἰσεχώρησαν εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἐρανιστῶν καὶ τοῦ Πλινίου πολυάριθμα τοιαῦτα ἔργα, παριστῶντα κοινοὺς ἀνθρώπους [2], ὑπὸ ὀνόματα καὶ ἐπίθετα, ἅτινα ἠχοῦσι νῦν δι' ἡμᾶς ἄγνωστον καὶ ἀπροσδόκητον ἦχον.

[1] Ἀνάλογον ἰδέαν ἐκφράζει ὁ *Six*, Festschrift 180.

[2] Οἱ *ignobilissimi* Γλαυκίων καὶ Ἀρίστιππος τοῦ Φιλοχάρους παρὰ *Πλιν.* 35, 28 πρόκεινται μεγίστη ἀπόδειξις τούτου (βλ. ἀνωτ. ἀριθ. 8).

Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἀναθηματικὰς γραφὰς δέον νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι δὲν ἦσαν πᾶσαι *ξύλινοι πίνακες*, ὡς εἶναι κοινῶς ὑπὸ πάντων νῦν παραδεδεγμένον· τοὐλάχιστον ἔχομεν ἓν βέβαιον παράδειγμα τοιαύτης γραφῆς *ἐπὶ μαρμάρου*, ὑπὸ μεγάλου ζωγράφου γραφείσης [1], τὴν *Νεμέαν* τοῦ ***Νικίου***.

Αἱ δὲ ἐκ Πομπηΐας καὶ Ἡρακλείου γνωσταὶ πλάκες μετὰ γραφῶν εἶναι βεβαίως μιμήσεις ἐλεύθεραι ὁμοίων ἀναθηματικῶν γραφῶν, *ἐπὶ μαρμάρου ἀρχικῶς γεγραμμένων*.

Καὶ ἐν τοῖς μνημείοις ἔχομεν ἐπίσης παραδείγματα ἀναθηματικῶν γραφῶν ἐπὶ μαρμαρίνων πλακῶν· ἀναφέρομεν ὅσα εὕρομεν ἐν Θεσσαλίᾳ: α') ἐν *Φεραῖς* πλάκα μετ' ἐπιγραφῆς ΔΙΙΘΑΥΛΙΟΥ (*Διῒ Θαυλίου* = Θαυλίῳ), ὑφ' ἣν μένει κενὸν διὰ γραπτὴν παράστασιν· β') ἐν *Ἐρμίτσι* τῆς Θεσσαλιώτιδος πλάκα ἐν εἴδει ναΐσκου, ἧς τὸ ἔνδον εἶναι ὁμοίως κενόν, ὡς θὰ ἦτο τῶν ἐν πίν. 1. 3 γραπτῶν στηλῶν, ἂν δὲν ἐσῴζοντο αἱ γραφαί· ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐπιγραφὴ δηλοῖ ὅτι εἶναι ἀνάθημα ΘΕΟΙΣ ΜΕΓΑΛΟΙΣ (*θεοῖς μεγάλοις*)· γ') πολλὰς ὁμοίας ἀναθηματικὰς πλάκας ἐν Λαρίσῃ· δ') τὸ ὑπὸ τοῦ Lolling εὑρεθὲν ὅμοιον γραπτὸν ἀνάθημα [2] ΔΑΜΑΤΡΙΚΑΙΚΟΡΑΙ (*Δάματρι καὶ Κόρᾳ*) ἐκ *Φαλάννων* τῆς Πελασγιώτιδος. Τὴν γνώμην ταύτην καὶ ἄλλοθεν δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν [3].

Ἔπειτα οἱ ἀναθηματικοὶ *ξύλινοι* πίνακες ἔπρεπε νὰ φυλάσσωνταί που ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ ναοῦ, ἢ τοῦ ἱεροῦ, ἢ τοῦ τεμένους, ἐντὸς ὑποστέγου τινός, ἢ ἰδίου οἰκοδομήματος, ὡς ἐφυλάσσοντο ἐπὶ παραδείγματι ὁ *ὑδριαφόρος* καὶ ὁ *παλαιστὴς* τοῦ ***Τιμαινέτου*** ἐν τοῖς Προπυλαίοις [4], διότι ἄλλως

[1] *Winter*, Arch. Anz. XII 1897, 134. Αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ *Robert*, 21es Hall. W-Pr. σελ. 18 εἶναι ὅλως ἀπίθανοι, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω σελ. 31 καὶ σημ. 2.

[2] Athen. Mitt. VIII 1883, 110.

[3] Ἂν δῆλον ὅτι ἐφαρμόσωμεν τὴν κατωτέρω Κεφ. Ε' σελ. 54 ὑποδεικνυομένην μέθοδον διὰ πλύσεως ἐπὶ πλακῶν ἀναθηματικῶν, αἵτινες παρουσιάζουσιν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν κενὸν χῶρον ἱκανόν.

[4] *Παυσαν.* I 22. 7. Τοιαῦτα οἰκήματα, ἔνθα τὰ σπουδαιότατα τῶν ξυλίνων γραπτῶν ἀναθημάτων ἐφυλάσσοντο, μνημονεύονται παρ' ἀρχαίοις, ἐπέχοντα θέσιν πινακοθηκῶν, ὁπόθεν μετεδόθη ἡ συνήθεια εἰς τοὺς Ῥωμαίους· ***Springer-Michaelis***, Kunstg. I[7] 316 κέ. Βλ. καὶ ***Helbig***, Unters. üb. die camp. Wandm. 126. Μία τῶν πρώτων πινακοθηκῶν ἦτο ἡ ἐν Σικυῶνι ὑπὸ τῆς ἑταίρας *Λαμίας* ἱδρυθεῖσα (*'Αθην.* VI 253b. XIII 577c), ἔνθα ἐτέθησαν ξύλινοι καὶ μαρμάρινοι πίνακες Σικυωνίων ζωγράφων, περιγραφέντες ὑπὸ τοῦ *Πολέμωνος* (Frg. Preller 45 κέ.)· τούτους ἐκ τῶν πρώτων βεβαίως ἐσύλησεν ὁ *Σκαῦρος* τῷ 56 π. Χ. (βλ. ἀνωτέρω σελ. 27 καὶ σημ. 1)· τοῦτο διέφυγε τὸν Frazer εἰς *Παυσ.* II 9, 8.

θὰ κατεστρέφοντο, ἂν ἐξετίθεντο εἰς τὸ ὕπαιθρον.

Ἀλλὰ μόνον τῶν σπουδαίων ἀνθρώπων αἱ εἰκόνες, οἵτινες εὐηργέτησαν ἢ ἐδόξασαν τὴν πατρίδα ἢ τὸ ἱερόν, ἠδύναντο νὰ τύχωσι τῆς τιμῆς ταύτης, ἢ τῶν κοινοτέρων μὲν ἀνθρώπων ἀναθήματα, οὐχὶ ὅμως προσωπογραφίαι ἑαυτῶν, ἀλλὰ εἰς τὸν *θεὸν* ἀναφερόμεναι παραστάσεις, καὶ *τούτου* παράδοσίν τινα ἢ εἰκόνα παριστῶσαι μετὰ τοῦ ἀναθέντος ἢ ἄνευ αὐτοῦ.

Ἂν οἱ ὅροι οὗτοι δὲν ἐξετελοῦντο, ἡ εἰκὼν θὰ ἐξετίθετο εἰς τὸ ὕπαιθρον. Τίς ὅμως θὰ ἔδιδε τοσαῦτα χρήματα, ἵνα γράψῃ παρὰ μεγάλῳ ζωγράφῳ εἰκόνα *ἐπὶ ξύλου*, ἧς ἡ διάρκεια θὰ ἦτο μικρά; δι' ὀλιγωτέρων χρημάτων ἠδύνατο νὰ κατασκευάσῃ *ἀνδριάντα*, δι' οὗ θὰ διῃώνιζε τὴν νίκην αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ κατωτέρω ἀπαριθμήσει τηροῦμεν τὸ ἑξῆς μέτρον:

α') ἐξαιροῦμεν τὰ ἔργα, ἅτινα ἐθεωρήσαμεν ὡς ἐπὶ *ξυλίνων* μᾶλλον πινάκων, ἢ ἐπὶ *μαρμαρίνων* πλακῶν γραφέντα·

β') ἐξαιροῦμεν τὰ ἐπὶ *μαρμάρου* γραφέντα ἔργα, ἅτινα ἔχουσι φανερὰν ἔμφασιν *ἀναθήματος*·

γ') περιλαμβάνομεν εἰς τὰ πιθανὰ ἐπιτύμβια τὰς *προσωπογραφίας* κοινοτέρων μάλιστα ἀνθρώπων, ὧν δυσχερῶς θὰ ἐλάμβανον θέσιν αἱ τοιαῦται εἰκόνες εἰς τὸ ἱερόν·

δ') εἰς τὰ αὐτὰ ὁμοίως καταριθμοῦμεν εἰκόνας *νικητῶν* οὐχὶ ὀνομαστῶν, ἢ παραστάσεις ἐκ τοῦ βίου τῆς παλαίστρας, ἢ τοῦ ἐν γένει γυμναστικοῦ εἰλημμένας, θεωροῦντες αὐτὰς *προσωπογραφίας*, ἢ μέγα γεγονὸς τοῦ βίου, ἢ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου μνημονευούσας·

ε') περιλαμβάνομεν εἰς τὰς ἐπιτυμβίους γραφὰς τὰ ἔργα, ἅτινα ἔχουσιν ἰσχυρὰς ἀναλογίας πρὸς γραφὰς τῶν Παγασῶν, ἢ πρὸς παραστάσεις ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων, ἢ πρὸς περιγραφὰς στηλῶν ἐν ἐπιγράμμασιν.

ΑΠΕΛΛΗΣ

Τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου συνηντήσαμεν ἤδη πιθανάς πως ἐπιτυμβίους γραφὰς (ἀριθ. 1. 2)· ἂν ἀναλογισθῶμεν δ' ὅτι ἦτο ἐπίσημος ζωγράφος τῆς αὐλῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου [1], ὅστις πολυτρόπως, καὶ δι' ἀνδριάντων ἔτι, ἐτίμησε καὶ ζῶντας καὶ ἀποθανόντας τοὺς πιστοὺς καὶ ἀγαπητοὺς αὐτοῦ στρατηγοὺς καὶ στρατιώτας, θέλομεν καταριθμήσει εἰς τὰς ἐπιτυμβίους γραφὰς καὶ τὰ ἑξῆς ἔργα τοῦ καλλιτέχνου, ἐφ' ὧν διὰ τὸν ἄνω λόγον καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πιθανώτατα θὰ ἐπέγραψεν. Ὡς ἀναθηματικαὶ εἰκόνες, ἢ ὅλως ἰδιωτικοῦ χαρακτῆρος, δυσχερέστερον κατανοοῦνται αὗται. Εἶναι δὲ αἱ ἑξῆς [1]:

¹ *Πλιν.* 35, 85. *Κοϊντιλ.* de inst. orat. II 13, 12.

11 — Ὁ *Κλεῖτος σπεύδων ἔφιππος*.

11α — Ὁ *Μένανδρος*, εἷς τῶν ἑταίρων, ὡς ὁ Ἀρχέλαος (ἀριθ. 1).

11β — Ὁ *Ἀνταῖος*, οὐχὶ βεβαίως ὁ μυθολογούμενος [2]· διότι ἀναφέρεται ἐν συνεχείᾳ μετὰ γραφῶν ἑταίρων καὶ στρατηγῶν ἐν τῇ ἀπαριθμήσει ὑπὸ τοῦ Πλινίου.

11γ — Ὁ *Νεοπτόλεμος*, εἷς τῶν ἑταίρων.

Ὁ δὲ *Ἀντίγονος τεθωρακισμένος*, δὲν βεβαιοῦται ἂν εἶναι ὁ μέγας, ὃν ἄλλως ἔγραψεν ὁ Ἀπελλῆς [3]· ἀλλ' ὁ πρῶτος φαίνεται ὢν ὁ αὐτὸς τῷ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος [4] ἐν Κῷ ἀναφερομένῳ, ὅστις ἦτο εἰκὼν βεβαίως ἀναθηματική, ὁπότε πάλιν δὲν ἀποκλείεται ὅλως, ὡς εἴπομεν, τὸ ὅτι ἠδύνατο νὰ γραφῇ ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὁ *Κλεῖτος* καὶ ὁ *Νεοπτόλεμος* παρίσταντο μετὰ τῶν ἵππων αὐτῶν, ὡς ἐν πολλοῖς ἐπιτυμβίοις ἀναγλύφοις, καὶ δὴ ὡς ἐν τῇ *ἀμυδρᾷ* ἐπιτυμβίῳ γραφῇ, ἣν εἶδεν ὁ Παυσανίας [5], καὶ ἐν ἐπιγράμμασι. Περιέργως ἐν Παγασαῖς τοιοῦτον θέμα δὲν ἀπαντᾷ.

Οἱ ἄλλοι εἶναι ἄγνωστον πῶς παρεστάθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀπελλοῦ· ἂν ἦσαν ὄντως exspirantium imagines, θὰ παρίσταντο ἁπλῶς ὡς προσωπογραφίαι.

¹ *Πλιν.* 35, 93 pinxit . . . *Clitum* cum equo ad bellum festinantem . . . mirantur eius . . . *Menandrum* regem Cariae Rhodi, item *Antaeum*. 35, 96 fecit et *Neoptolemum* ex equo adversus Persas . . . *Antigonum* thoracatum cum equo incedentem. peritiores artis praeferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo.

² Ἀγνοοῦμεν ποῦ στηριζόμενος ὁ *Rossbach*, Pauly-Wissowa Real-Encykl. I 2690 θεωρεῖ ἐνταῦθα τὸν μυθολογούμενον, παραλείπων ἢ ἀγνοῶν ὅτι *Ἀντέος* (γρ. *Ἀνταῖος*) ἐκαλεῖτο ὁ πατὴρ τοῦ Λεοννάτου (*Ἀριστοβούλου* ἀποσπ. ἐν ἐκδόσει Ἀρριανοῦ VI 28 σελ. 107 ed. Müller) ἐκ Πέλλης ὤν.

³ *Πλιν.* 35, 90. Κοινῶς θεωρεῖται ἡ γραφὴ τοῦ Ἀπελλοῦ μία, παριστῶσα τὸν πολὺν Ἀντίγονον. Ἐν τούτοις ἀναφέρεται στρατηγὸς τοῦ Πτολεμαίου *Ἀντίγονος* δρῶν τῷ 304 π. Χ. (*Διοδώρ.* XX 98), ὃν ἠδύνατο νὰ γράψῃ ὁ Ἀπελλῆς.

⁴ ΙΔ' 657, 19.

⁵ Ἀνωτέρω ἀριθ. 9.

Τὰ ἑξῆς ἔργα τοῦ καλλιτέχνου [1] δύνανται νὰ θεωρηθῶσι τόσον ἐπιτύμβιοι γραφαί, ὅσον καὶ ἀναθηματικαί· οὐδὲ πρέπει νὰ ἀπορήσωμεν, ἂν τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀναφερομένου ζωγράφου exspirantium imagines ἀνευρίσκομεν πολλὰς ἐν τῇ παραδόσει.

11δ — *Ὁ τραγῳδὸς Γοργοσθένης.*

11ε — *Ἄβρων ὁ ζωγράφος.*

11ς — Τῆς δὲ εἰκόνος τῆς ὡραίας *Παγκάσπης* [2] καίτοι δὲν εἶναι σαφῶς παραδεδομένον, ἂν πρόκειται περὶ προσωπογραφίας, ἔχομεν πολλὰς ἀναλογίας πρὸς ἔργα ἄλλων ζωγράφων, ἰδίως τὴν *Γλυκέραν* τοῦ ***Πανσίου***, τὴν *Λεόντιον* τοῦ ***Θεώρου***, τὴν *φίλην* τοῦ ***Ἄβρωνος*** (ἀριθ. 12. 15γ. 23. 25. 26) κτλ..

(***11ζ***) — Ὁμοίως καὶ περὶ τῆς *προσωπογραφίας ἑαυτοῦ*, ἣν κατά τι ἐπίγραμμα ἐποίησεν ὁ Ἀπελλῆς [3], ἀμφιβάλλομεν, ἂν ὄντως ἔγραψεν αὐτήν, καὶ δὴ διὰ τὸν τάφον αὐτοῦ. Πάντως τὰ δύο ταῦτα ἔργα τοῦ καλλιτέχνου ἠδύναντο νὰ ἁρμόζωσιν, ὡς τὰ εἰρημένα, καὶ εἰς ἐπιτυμβίους γραφάς.

ΠΑΥΣΙΑΣ

Καὶ τοῦ *Παυσίου* εἴδομεν ἤδη πιθανὰς ἐπιτυμβίους γραφὰς (ἀριθ. 7).

12 — Ἐξ ἄλλων ἔργων αὐτοῦ, ἀναφερομένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, μόνον ἡ εἰκὼν τῆς *Γλυκέρας* ἔχει τινὰ ἔμφασιν ἐπιτυμβίου γραφῆς, καίτοι εἶναι συμπεπλεγμένη μετ' ἀνεκδότων [4].

Φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ πολλῶν εἰκόνων τοῦ Παυσίου ἐν τῷ ἀνεκδότῳ τούτῳ, τὸ μὲν μιμήσεων τῶν ἀνθέων τῆς Γλυκέρας ὑπ' αὐτοῦ, ἅτινα λίαν εὐφυῶς ἐσχέτισεν ὁ Six πρὸς γραφὰς φατνωμάτων [5], τὸ δὲ περὶ γραφῆς τῆς περιφήμου *στεφανηπλόκου* τοῦ Παυσίου, ἥτις παρίστα τὴν γνωστὴν Γλυκέραν ἐν *μικρᾷ εἰκόνι*, ἄγνωστον ἂν ἐν ἐπιτυμβίῳ αὐτῆς ταύτης ἢ ἄλλου εἴδους, ἀλλ' ἴσως ἐπὶ μαρμάρου μᾶλλον ἢ ξύλου· διότι, ὡς εἴπομεν (σελ. 30), διεκρίνετο ἐν τῇ ἐπὶ τῆς ὕλης ταύτης γραφῇ ὁ Παυσίας· ὁμοίως παρ' *Ὁρατίῳ* (Satir. II 7, 90) θαυμάζεται τοιαύτη τις *Pausiaca tabella*, οὖσα τοιαύτη ἴσως οἵα παρὰ Πλινίῳ τοῦ Φιλοχάρους (ἀριθ. 8), ἐπὶ μαρμάρου ἄρα γεγραμμένη [1].

Ἀλλ' οὐδόλως ἀποκλείεται καὶ τὸ ὅτι ὁ Παυσίας ἔγραψέ τινα γυναῖκα τῆς Σικυῶνος ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου, ἥτις ἔκειτο ἐν μνημείῳ, φέροντι κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Σικυωνίων ἁπλῶς τὴν ἐπιγραφὴν *Γλυκέρα χαῖρε* [2].

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ συλήσαντες τὰς εἰκόνας τῆς Σικυῶνος ἐξέλαβον τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς ἀναφερόμενον εἰς αὐτὴν τὴν περίφημον Γλυκέραν, ἧς ἐξ ἄλλου ὁ *Λεύκολλος* ἠγόρασεν *ἀπόγραφον* [3].

Ὁπωσδήποτε ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ Παυσίας ἠδύνατο μὲν καὶ οἱασδήποτε ἄλλης Γλυκέρας καὶ τῆς φίλης αὐτοῦ Γλυκέρας νὰ κατασκευάσῃ εἰκόνα ἐπιτύμβιον, ἄν, ἐννοεῖται, ἀπέθανε πρὸ αὐτοῦ.

Ὁμοίως ἔγραψεν ὁ ***Θέωρος*** καὶ ὁ ***Ἀριστείδης*** τὴν *Λεόντιον* (ἀριθ. 15γ. 23), ὁ ***Ἀπελλῆς*** τὴν *Παγκάσπην* (ἀριθ. 11ς), ὁ ***Ἄβρων*** τὴν *φίλην* αὐτοῦ (ἀριθ. 25) κττ. [4], ἔτι δὲ πλαστικῶς ἐποίησαν τοιαύτας γυναῖκας, ὁ ***Πραξιτέλης*** τὴν *Φρύνην*, ὁ ***Ἡρόδοτος*** (;) τὴν *Γλυκέραν* καὶ Ἀργείαν τὴν *ψάλτριαν* [5]· ἡ τελευταία αὕτη ἔχει ἀνάλογον τὴν *ψάλτριαν* ἐπίσης, γραφὴν τοῦ ***Λεοντίσκου*** (ἀριθ. 26).

Τὸ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἡ εἰκὼν ἐκείνη τῆς Γλυκέρας ἦτο *parva tabella*, διότι ὁ Πλίνιος μετ' αὐτὴν λέγει περὶ τοῦ Παυσίου ὅτι fecit et grandis tabulas [6]· οὖσα δὲ parva, θὰ εἶχε πιθανώτατα γραφῇ ἐπὶ μαρμάρου (βλ. ἀνωτέρω σελ. 28 κέ.).

[1] *Πλιν.* 35, 93 mirantur eius *Habronem* Sami . . . Alexandreae *Gorgosthenen* tragoedum.

[2] *Overbeck*, ἔ. ἀ. ἀριθ. 1836. 1885.

[3] *Overbeck* ἔ. ἀ. ἀριθ. 1886. *Ἀνθολ. Ἑλλ.* IX 595.

[4] *Πλιν.* 35, 124 (πρβλ. 21, 4) amavit in iuventa Glyceram municipem suam, inventricem coronarum, certandoque imitatione eius ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam· *postremo* pinxit et ipsam sedentem cum corona, quae e nobilissimis tabula est appellata stephaneplocos, ab aliis stephanopolis etc..

[5] Jahrbuch ἔ. ἀ.

[1] Τὴν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ὁρατίου προσοχὴν ἡμῶν ἐπέστησεν ὁ φιλόλογος καὶ μεσαιωνοδίφης κ. Ν. Α. Βέης.

[2] Βλ. ἀνωτέρω σελ. 27 καὶ σημ. 3. σελ. 28.

[3] *Πλιν.* 35, 124 huius tabulae exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit Dionysiis Athenis (88/87 π. Χ.).

[4] Καὶ ἐν τῇ *Ἑλλ. Ἀνθολ.* ἀναφέρονται ἐπιγράμματα ἐπιτύμβια εἰς τὴν *Τρυγόνιον, Ἀρίστιον, Λυκαίνιον, Φιλαίνιον* VII 222. 223. 298. 487. Βλ. κατωτέρω ἀριθ. 15γ σελ. 44.

[5] *Overbeck*, Schriftquell. ἀριθμ. 1269-1278. 1280 1590-1591.

[6] Ὁμοία ἀντίθεσις εὕρηται ἐν τοῖς περὶ *Νικίου*· *Πλιν.* 35, 132 fecit et *grandes picturas*.

ΠΑΡΡΑΣΙΟΣ

13 — Ἡ *τροφὸς Θρᾷττα* αὐτοῦ κρατοῦσα ἐν ταῖς χερσὶ νήπιον [1] ἐθεωρήθη μετὰ πιθανότητος ὑπὸ τοῦ Six [2], ὅτι θὰ ἦτο γραφὴ ἐπιτύμβιος, ἀφ᾿οὗ τὸ θέμα καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἐπιταφίῳ ἐπιγράμματι τῆς Ἀνθολογίας [3] περιγράφεται.

Ἐπὶ τῆς ἐκ Παγασῶν ὡραίας γραφῆς τῆς *ἀρτιτόκου* γυναικὸς (πίν. 1) ἀπαντᾷ τοιαύτη τροφός, κρατοῦσα ἐν ταῖς χερσὶν ἐσπαργανωμένον βρέφος. Εἶναι γυνὴ μεσῆλιξ, ἧς ἡ ἔκφρασις ἐδηλώθη ὡραία καὶ ἔντονος, τὰ δὲ χαρακτηριστικὰ διάφορα τῶν ἄλλων μορφῶν, ἕτερον πνεῦμα τέχνης δεικνύοντα.

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει στοιχεῖον ἀσφαλέστερον, ἵνα δεχθῶμέν τι πλέον τῆς ἁπλῆς ὁμοιότητος τοῦ θέματος ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Παρρασίου καὶ τῇ τῶν Παγασῶν. Τὸ ἐπίγραμμα ὅμως τῆς Ἀνθολογίας (VII 663) εἰς τοιαύτην βεβαίως μορφὴν ἀναφέρεται.

Ἐξ ἄλλων ἔργων τοῦ καλλιτέχνου ἔχουσιν ἔμφασιν ἐπιτυμβίων γραφῶν:

13α — Ὁ *ἱερεὺς* αὐτοῦ [4] διὰ τὴν ὁμοιότητα ἐν τῷ θέματι πρὸς τὴν βεβαίαν ἐπιτύμβιον γραφὴν τοῦ *ἱερέως* τοῦ ***Νικίου*** (ἀριθ. 4) καὶ τὴν ἐκ Παγασῶν τοῦ Οὐάφρου.

13β — Ὁ κωμικὸς ποιητὴς *Φιλίσκος* [5] διὰ τὴν ἀναλογίαν πρὸς τὸν *Τελέστην* τοῦ ***Νικομάχου*** καὶ τὸν ἐκ Παγασῶν Ἀρισστοκλέα (ἀριθ.5 βλ. καὶ 16).

13γ — Οἱ δύο *παῖδες* [6], μᾶλλον ἐπὶ μιᾶς ἢ ἐπὶ δύο εἰκόνων γεγραμμένοι, οὓς θεωρῶν ὁ Six [7] ἐπιτυμβίους γραφὰς παραβάλλει οὐχὶ ἐπιτυχῶς πρὸς τὸ ὡραῖον ἐξ Ἰλισσοῦ ἀνάγλυφον τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἔνθα παρίσταται οὐχὶ *puer*, ἀλλὰ *iuvenis* ἢ adolescens. Ἀλλ᾿ οἱ ἀνωτέρω (ἀριθ.7) μνημονευθέντες *pueri* τοῦ Παυσίου εἶναι ἰσχυρὸς λόγος, ἵνα ἐκλάβωμεν ὡς ἐπιτυμβίους γραφὰς καὶ τοὺς τοῦ Παρρασίου. Καὶ ἐπὶ εἰκόνων τῶν Παγασῶν ἀπαντῶσι παῖδες, ὧν δύο κάλλιστα ἀποδιδόμενοι ἐπὶ μιᾶς στήλης, ἔχοντες τὴν ἄλλως γενικὴν καὶ κοινὴν νεανικὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν ἁρμόττουσαν τῇ ἑαυτῶν ἡλικίᾳ ἀθῳότητα.

Ὁ *τεθωρακισμένος ναύαρχος* ὅμως αὐτοῦ [1], ὡς καὶ οἱ δύο *ὁπλῖται* [2], φαίνονται μᾶλλον ἀναθηματικαί, ἐπὶ μαρμάρου ἢ ξύλου ἀβέβαιον, ἢ ἐπιτύμβιοι γραφαὶ πρὸς ἀνάμνησιν μεγάλου γεγονότος τοῦ βίου, ἢ πρὸς ὑποδήλωσιν τῆς αἰτίας τοῦ θανάτου (βλ. ἀνωτέρω σελ. 32 καὶ σημ. 3).

ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ

14 — Μόνον τὸν *εὐχόμενον ἱερέα* [3] τοῦ σκιαγράφου εὑρίσκομεν σχετικὸν πρὸς ἐπιτυμβίους γραφάς, διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἱερέα τοῦ Νικίου (ἀριθ. 4), τὸν Οὐάφρην τῶν Παγασῶν καὶ πρὸς παραστάσεις ἐπὶ ἀγγείων [4].

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Α. Β.

15 — Ὁ *ἱκετεύων* αὐτοῦ [5], εἶδος ἱερέως, οἷοι οἱ ἀνωτέρω, ἔχει τὰς εἰρημένας ἀναλογίας (βλ. ἀριθ. 4. 13α. 14).

15α — Οἱ δὲ *κυνηγοὶ μετὰ θηραμάτων* [6], ἴσως πολλαὶ γραφαὶ ὁμοίου θέματος, ἁρμόζουσι καὶ εἰς γραπτὰς στήλας θανόντων, διότι ὡραῖον ἐπίγραμμα

[1] *Πλιν.* 35,70 pinxit (Parrhasius) et *Thressam* nutricem *infantemque* in manibus eius.

[2] Festschrift 179/80. Πρβλ. *Girard*, ἔ. ἀ. 212.

[3] *Ἀνθολ. Ἑλλ.* VII 663· πρβλ. 458. 633. Τὸ αὐτὸ παρὰ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 114, 3. Ὅμοιον θέμα (ἐπὶ γραπτοῦ τύπου) παρὰ *Kaibel*, Epigr. ἀριθ. 48. *97*.

[4] *Πλιν.* 35,70 pinxit . . . item *sacerdotem* adstante puero cum acerra et corona. Βλ. *Six*, ἔ. ἀ. 179

[5] *Πλιν.* 35,70 pinxit . . . et *Philiscum*. Ὁ ἐπιφερόμενος Διόνυσος ἦτο ἑτέρα εἰκὼν ἄσχετος. Ὁ *Six*, ἔ. ἀ. θεωρεῖ αὐτὴν τῶν ἧττον πιθανῶν ἐπιτυμβίων.

[6] *Πλιν.* 35, 70 pinxit . . . et *pueros duos* in quibus spectatur securitas et aetatis simplicitas.

[7] Ἔ. ἀ. 180.

[1] *Πλιν.* 35, 69 idem pinxit . . . et navarchum thoracatum. Ὁ *Six*, ἔ. ἀ. θεωρεῖ τὴν γραφὴν ὡς ἐπιτύμβιον ἢ ἀναθηματικήν. Ἀντίγονον thoracatum ἐπίσης εἴδομεν ἀνωτέρω σελ. 38

[2] *Πλιν.* 35. 71 sunt et duae picturae eius nobilissimae, *hoplites* in certamine it decurrens ut sudare videatur, alter arma deponens ut anhelare sentiatur. Ταύτην φαίνεται ἐμιμήθη ὁ ζῳγράφος ***Θέων***, γράψας *«ἐκβοηθοῦντα ὁπλίτην»*. *Αἰλιαν.*, Ποικ. Ἱστορ. II 44. Ὁ *Six*, ἔ. ἀ. 179 θεωρεῖ αὐτὴν τῶν ἀβεβαίων ἐπίσης.

[3] *Πλιν.* 35, 60 eius (Apollodori) est *sacerdos* adorans. Ὑπὸ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 105, 14 θεωρεῖται ἡ εἰκὼν ἀναθηματική· δὲν ἔλαβεν ὑπ᾿ ὄψιν τὰς ἄνω ἀναλογίας ἡ Sellers.

[4] Πρβλ. πιθανῶς ἀνάλογον παράστασιν ἐπὶ ἀγγείου ἐν Archäol. Ztg. XXXVIII 1880 πίν. 12, 1.

[5] *Πλιν.* 35, 99 pinxit (Aristides) . . . et *supplicantem* paene cum voce.

[6] *Πλιν.* 35, 99 pinxit . . . *venatores* cum captura.

τῆς Ἀνθολογίας[1] περιγράφει ὁμοιότατον θέμα ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου. Καὶ ἐπὶ λευκῶν ληκύθων παρίστανται κυνηγοί, οἵτινες, ὡς ἡ παρακειμένη στήλη δηλοῖ, θὰ ἀπέθανον, ἢ θὰ ἠρέσκοντο ἐν τῷ βίῳ, τοιοῦτον τελοῦντες ἔργον [2].

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ γραφὴ αὕτη ἦτο ὅλως διάφορος τῆς τοῦ ***Ἀντιφίλου***, ἐν ᾗ παρίστατο *κυνηγέσιον τοῦ Πτολεμαίου* [3], ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ *Ἀλεξάνδρου* ἐν Θεσπιαῖς, πλαστικὸν ἔργον τοῦ ***Εὐθυκράτους*** [4] καὶ τὸ γνωστὸν τοῦ ***Λυσίππου***.

15β — Ἡ δὲ *ἀναπαυομένη* αὐτοῦ [5] ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Urlichs [6] ἐπιτύμβιος γραφή, καίτοι τὸ ἀνάλογον ἐπίγραμμα τῆς Ἀνθολογίας, ὅπερ φέρει, ἀποτελεῖ ἀσθενὲς στήριγμα.

Φαίνεται ὅμως ὁ Urlichs ἑρμηνεύων τὸ *ἀναπαύεσθαι* διὰ τοῦ κεῖσθαι θανόντα, κεῖσθαι νεκρόν, ἥτις σημασία δὲν εἶναι ὀρθή [7]. Ἔτι δὲ ἧττον ὀρθὴ φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Rossbach [8] καὶ Kalkmann ὅτι πρόκειται περὶ θνησκούσης κατακεκλιμένης καὶ δὴ τῆς Κανάκης, ἣν ἄλλως καὶ artomenen (ἀρτωμένην) γράφουσιν οὗτοι ἀπιθάνως.

Ἀναπαυομένη δηλοῖ γυναῖκα ἢ κόρην καθημένην, ἢ ἄλλως ἐν ἀναπαύσει στηριζομένην που καὶ μηδὲν ποιοῦσαν. Τὸ αὐτὸ δηλοῖ καὶ ὁ *ἀναπαυόμενος* τοῦ ***Σίμου*** (ἀριθ. 21). Αἱ γραφαὶ αὗται ἐλλείψει συμβόλων καὶ ἀπορίᾳ ὀνομάτων, ἀπεκλήθησαν οὕτω διά τινος περιγραφῆς. Ἡ ***Ἀφροδεισία*** τῶν Παγασῶν (πίν. 4,2), καὶ ἡ ***Ἀρχιδίκη*** αὐτόθεν (πίν. 2) εἶναι *ἀναπαυόμεναι*· ὁ ***Ἀρισστοκλῆς*** ἐκ Παγασῶν ἐπίσης (βλ. ἀριθ. 136) εἶναι *ἀναπαυόμενος*. Καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων ὑπάρχουσι πάμπολλαι, οὕτω μονήρεις, μηδὲν ποιοῦσαι μορφαί, ἃς ἐν ἀπορίᾳ ἐπιγραφῆς θὰ ἀπεκάλει τις ὁμοίως (π.χ. Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν *720*· πρβλ. 966.1005 κττ.).

[1] VII 338. Ὁ *Weisshäupl*. Grabgeb. 97 θεωρεῖ περιφερικὸν τὸ μνημεῖον λίαν ἀπιθάνως· βλ. καὶ VII 717· ὁμοίας καὶ ἀναλόγους παραστάσεις βλ. παρὰ *Helbig*, ἔ. ἀ. 275 κέ..

[2] Βλ. τελευταῖον *Hackl*, Jahreshefte des öster. Inst. XII 1907, σελ. 118 κέ.· πρβλ. καὶ *Kaibel*, Epigr. 196.

[3] *Πλιν*. 35, 138.

[4] *Πλιν*. 34, 66. 63. 64.

[5] *Πλιν*. 35, 99 pinxit . . . et *anapauomenen* propter fratris amorem.

[6] Παρὰ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 135, 8. *Ἀνθολ. Ἑλλ.* VII 517. Ὅτι τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Urlichs δὲν ἰσχύει πολὺ βλ. τὰ VII 183. 184. 608. 611. 644 καὶ δὴ «*ποθέουσα* τὸν εἰκοσάμηνον *ἀδελφὸν*» ἐν 662.

[7] Κυρίως σημαίνει «ἀνακλίνεσθαι, κατακλίνεσθαι — ὡς πρὸς ὕπνον (*Σουίδ*.)», *Εὐριπ*., Ἱππολ. 212. Κύκλ. 582. *Ἀριστοφ*. Πλούτ. 695. 1123. Τὸ δὲ «ἀναπαύεσθαι (τοῦ βίου)» ἀντὶ τοῦ «θνήσκειν» εὕρηται παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις, ἀλλὰ πάλιν δὲν σημαίνει «*κεῖσθαι* θανόντα».

[8] *Pauly-Wissowa*, R. Enc. II 897. Arch. Ztg. XLI 40 κέ. πίν 7, 1.

Ὁ Urlichs, Rossbach καὶ Kalkmann φαίνεται ὅτι ἐλησμόνησαν τὸν ***ἀναπαυόμενον*** Σάτυρον τοῦ ***Πρωτογένους*** [1], εἰκόνα καθωρισμένης στάσεως κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Πλινίου καὶ τοῦ Στράβωνος, ἔχουσαν ἐν τῇ Πλαστικῇ ἀνάλογον τὸν *περιβόητον* γνωστὸν Σάτυρον τοῦ Πραξιτέλους, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ *ἀναπαυομένου*.

Τοὐναντίον ὁ Six [2] παραπλανηθείς, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ propter fratris *amorem* ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἀναπαυομένης τοῦ Ἀριστείδου, πειρᾶται νὰ προσκολλήσῃ τὴν εἰκόνα ταύτην εἰς τὰς ***libidines***, ὅπερ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος ἐπιγράμματος (VII 662) καθίσταται ὅλως ἀπίθανον.

15γ — Ἡ δὲ *Λεόντιον* αὐτοῦ λέγεται ὑπὸ τοῦ Brunn ὅτι παρεισέφρησεν εἰς τὸ κείμενον τοῦ Πλινίου ἐκ τῆς § 114· καὶ δύναται μὲν νὰ ἀποδοθῇ μᾶλλον εἰς τὸν ***Θέωρον*** (βλ. ἀριθ. 23), ἀλλ' οὐδόλως δέον νὰ ἀποκλείσωμεν τὸ ὅτι ὁ Ἀριστείδης ἔγραψέ τινα *Λεόντιον*, τὴν αὐτὴν ἢ ὁμώνυμον (πρβλ. ἀριθ. 12) τῇ ἑταίρᾳ [3] μᾶλλον. Ἐν Παγασαῖς εὕρομεν *Ὀνάσιον*, ***Παρθένιον***, ***Ἀρίστιον***, ***Γυμνάσιον***, γραπτὰς στήλας γυναικῶν, ἀνωτέρω δὲ [4] παρεθέσαμεν ἐκ τῆς Ἀνθολογίας ὅμοια ὀνόματα γυναικῶν, εἰς ἃ ἀναφέρονται ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα.

ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ

16 — Ὁ τραγικὸς ποιητὴς ***Φιλίσκος*** [5] αὐτοῦ ἔχει τὰ εἰρημένα ἀντίστοιχα (ἀριθ. 5. 136), ἵνα θεωρηθῇ ὡς πιθανὴ ἐπιτύμβιος γραφή.

Οὗτος παρίστατο meditans, ἤτοι κρατῶν κύλινδρον, (ἢ περίπου cogitans; βλ. ἀριθ. 23), δῆλον

[1] *Πλιν*. 35, 106 *Στράβ*. ΙΔ' 652, 5. Καὶ ὁ Ἡρακλῆς Farnese ἐπιγράφεται *ἀναπα(υ)όμενος*.

[2] Jahrbuch XX 1905, 166.

[3] Ὁμοίαν ὑποψίαν βλ. παρὰ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 134, 8. Ὁ *Six* Festschrift 179 θεωρεῖ ἐπιτύμβιον ἄνευ περαιτέρω ἐρεύνης.

[4] Σελ. 40 σημ. 4.

[5] *Πλιν*. 35, 106 fecit (Protogenes) . . . et *Philiscum* tragoediarum scriptorem meditantem. Ὁ *Six*, Festschrift 179 θεωρεῖ ἧττον πιθανὸν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπιτυμβίου γραφῆς. Λίαν σημαντικὸν πρὸς παραβολὴν εἶναι τὸ ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον *Conze*, Att. Grab. πίν. 121.

ὅτι μελετῶν βιβλίον, ἢ σύννους, ὡς ἐμφανίζονται ἐν περισωθεῖσι πλαστικοῖς ἔργοις φιλόσοφοι καὶ ποιηταί, ἢ ἁπλῶς σκεπτικός, ὡς παρουσιάζονται πάντα τὰ πρόσωπα ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων καὶ ἐπὶ τῶν γραπτῶν στηλῶν τῶν Παγασῶν καὶ ἀλλαχόθεν.

16α — Ἡ *μήτηρ τοῦ Ἀριστοτέλους* Φαιστὶς [1] θὰ ἦτο μᾶλλον ἐπιτύμβιος ἢ ἀναθηματικὴ γραφή.

16β — Ὁ ἀνώνυμος ***ἀθλητὴς*** [2] αὐτοῦ ἔχει μὲν πλείονας πιθανότητας νὰ θεωρηθῇ ἕνεκα τοῦ θέματος ὡς ἀναθηματικὴ γραφὴ ἐπὶ ξύλου ἢ μαρμάρου, ἀλλ', ὡς εἴπομεν, δὲν ἀποκλείεται ὅλως ἡ ὑποψία ὅτι ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐπιτύμβιος. Ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων ἀπαντῶσι ποικίλοι *ἀθληταί* [3].

ΑΝΤΙΔΟΤΟΣ

17 — Ὁ *σαλπικτὴς* αὐτοῦ [4], γραφὴ τὰ μάλιστα θαυμαζομένη, πρὸς ἣν διὰ τὸ θέμα δύναταί τις νὰ παραβάλῃ τὸν Γαλάτην θνήσκοντα, *σαλπικτὴν* τοῦ ***Ἐπιγόνου*** [5], ἐθεωρήθη ἀναθηματικὴ εἰκών [6].

Ἀλλ' ἐν Παγασαῖς εὕρομεν στήλην τοῦ *Ἀντιγένους*, ὅστις διὰ μακροῦ ἐλεγείου λέγει ὅτι ἀπέθανε μαχόμενος πρὸ τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν (217 π. Χ.), παρίσταται δὲ σαλπίζων μακρὰν σάλπιγγα καὶ ὁρμῶν πρὸς τὴν μάχην.

Καίτοι ἡ γραφὴ εἶναι ***ἀμυδρά***, δεικνύει ἄνδρα ὀστεώδη, δύσκαμπτον καί πως ὀγκώδη. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἴσως τυχαῖον, ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἀτεχνίαν τοῦ γραφέως, ἀλλὰ δέον νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ὅμοια χαρακτηριστικὰ ἀπεδίδοντο εἰς τὸν *Θησέα* τοῦ διδασκάλου τοῦ Ἀντιδότου ***Εὐφράνορος*** [7].

ΕΥΠΟΜΠΟΣ

18 — Ὁ *νικητὴς* αὐτοῦ [8], ἀνώνυμός τις, ὡς οἱ ὑπ' ἀριθ. *16β*. 19. 23α. 24, ἐθεωρήθη εἰκὼν ἀνα-

[1] *Πλιν*. 35, 106 fecit . . . *matrem Aristotelis* philosophi. Καὶ ὁ *Six*, ἔ. ἀ. θεωρεῖ τὸ ἔργον ὡς ἐπιτύμβιον γραφήν.

[2] *Πλιν*. 35, 106 fecit . . . et *athletam*.

[3] Βλ. κατωτέρω ἀριθ. 18. 19. 23α. 24.

[4] *Πλιν*. 35, 130 huius (Antidoti) est . . . *tubicenque* inter pauca laudatus. Πρβλ. σαλπικτὴν ἐν *Kaibel*, Epigr. 350.

[5] *Πλιν*. 34, 88. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 15 σημ. 5.

[6] *Sellers*, ἔ. ἀ. 155, 12.

[7] *Πλιν*. 35, 129· βλ. καὶ τὰ παρὰ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 154, 5 χωρία.

[8] *Πλιν*. 35, 75 est Eupompi *victor* certamine gymnico

θηματική. Ἐκράτει ἐν τῇ μιᾷ χειρὶ κλάδον φοίνικος, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας ἴσως ἐπέθετε στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

Ἐνομίσθη [1] ὅτι ἐν πολλοῖς μνημείοις ὑπάρχει ἀντιγραφὴ ἢ μίμησις τῆς εἰκόνος ταύτης· ἀλλὰ καὶ τὴν Πλαστικὴν ἀπησχόλησεν οὐκ ὀλίγον τὸ θέμα τοῦτο [2].

Ἀνωτέρω ἐδηλώσαμεν ὅτι δὲν ἀποκλείεται πᾶσα ἰδέα τοῦ νὰ θεωρηθῇ καὶ οὗτος γραφὴ ἐπιτύμβιος. Ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων εὕρηνται οὐχὶ σπανίως ὅμοια καὶ ἀνάλογα θέματα.

ΖΕΥΞΙΣ

19 — Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου ὁ ἐπίσης ἀνώνυμος ***ἀθλητὴς*** [3] δέον νὰ μὴ ἀποκλεισθῇ ὅλως ἀπὸ τῶν ἐπιτυμβίων γραφῶν. Οὐδὲ οἱ ἀπονεμόμενοι αὐτῷ ἔπαινοι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐμποδίζουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν τοιαύτην γνώμην, διότι παρὰ ***Φιλοχάρει*** εὑρίσκομεν ἔτι πλείονας ἀποδιδομένους εἰς πιθανωτάτην ἐπιτύμβιον γραφὴν (ἀριθ. 8).

Τοὐναντίον ἡ *γραῦς* τοῦ Ζεύξιδος, ἣν θεωρεῖ ἐπιτύμβιον γραφὴν ὁ Six [4], δέον ν' ἀποκλεισθῇ, ἂν παρίστατο *γελῶσα*, ἢ ἄλλως κωμικοῦ ἐξωτερικοῦ, ἵνα κινήσῃ τὸν μέχρι θανάτου γέλωτα τοῦ ζωγράφου· διότι τοιοῦτο σχῆμα θὰ ἦτο ἀνήκουστον ἐπὶ μορφῶν ἐν ἐπιτυμβίοις παραστάσεσιν, ἔνθα αἱ φυσιογνωμίαι ἔχουσι τὴν σοβαρότητα τῶν ἐσωτερικῶς τεθλιμμένων ἀνθρώπων, τῶν εὐγενῶν ψυχῶν,

palmam tenens. Τοιοῦτος θὰ ἦτο ὁ Μεσσήνιος *Λύκος* ἐν γραφῇ ἐπιτυμβίῳ ἐν Σικυῶνι *Παυσαν*. II 7, 2 μετακομισθείσῃ ἴσως ἐπὶ Σκαύρου εἰς Ῥώμην (βλ. ἀνωτέρω σελ. 27 σημ. 1 σελ. 36 σημ. 4).

[1] Ὑπὸ τῶν παρὰ τῇ *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 117, 15 ἀναφερομένων. Βλ. τοιχογραφίαν ἐν Palazzo Rospigliosi παρὰ *Springer-Michaelis*, ἔ. ἀ. I [7] 246 εἰκ. 434.

[2] *Furtwängler*, Meisterwerke 452 κἑ. 462.

[3] *Πλιν*. 35, 63 fecit (Zeuxis) . . . et *athletam*, adeoque in illo sibi placuit ut versum subscriberet celebrem ex eo, invisurum aliquem facilius quam imitaturum. Ἐκφράζομεν τὴν ὑποψίαν, μήπως ὁ στίχος «μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται» ἀνεφέρετο δι' ἐπιγράμματος ἢ ἄλλης ἐπιγραφῆς εἰς τὸν ἀθλητήν, νικήσαντα μέν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς νίκης ἀπολέσαντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἂν ἀναφέρηται εἰς τὴν γραφήν, εἶναι ὕποπτος, διότι τὸν αὐτὸν ἐπέγραφεν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ ὁ *Ἀπολλόδωρος* (*Πλουτ*. περὶ τ. Ἀθην. δόξ. 2 = Ἠθικ. III 346α Bernard) Τοιούτους θανόντας νικητὰς εὕρομεν παρὰ *Kaibel*, ἔ. ἀ. 290. 307. 335.

[4] Festschrift 180· ἀναφέρεται ὑπὸ *Φήστου*, λ. pictor. Zeuxis risui mortuus, dum ridet effuse pictam a se anum γραῦν κτλ..

αἵτινες δὲν ἐξωτερικεύουσι τὴν πλημμυροῦσαν τὴν καρδίαν αὐτῶν θλῖψιν, καὶ εἶναι διὰ τοῦτο τὰ μάλιστα συμπαθεῖς εἰς τοὺς ὁρῶντας.

Θεωροῦμεν ἀξίαν σημειώσεως ἀντίθεσίν τινα παρὰ Ξενοφῶντι [1], καθ' ἣν «πολὺ ἥδιον *ζώσης* ἀρετὴν γυναικὸς καταμανθάνειν, ἢ εἰ *Ζεῦξίς* μοι καλὴν *εἰκάσας γραφῇ* γυναῖκα ἐπεδείκνυε». Νοεῖται ἆρά γε γραφὴ ἐπιτύμβιος ἐνταῦθα; τὸ πρᾶγμα δὲν ἀποδεικνύεται.

ΤΙΜΟΜΑΧΟΣ

20 — Οἱ *ἱματιοφόροι* αὐτοῦ, ἕτοιμοι νὰ ὁμιλήσωσιν, ὧν εἷς ἐκάθητο, ὁ δ' ἕτερος ἵστατο [2], φαίνεται ὅτι ἦσαν γραφὴ ἐπιτύμβιος τοῦ κοινοτάτου σχήματος τῶν χαιρετιζομένων. Καὶ ἐπὶ τῆς κάλλιστα διατηρουμένης στήλης τοῦ *Στρατονίκου* ἐκ Παγασῶν (πίν. 3) παρίσταται ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ θέμα καὶ σχῆμα.

Ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ῥητορικοῦ σχήματος, ὡς προτιμᾷ ἡ *Sellers* [3], ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἦσαν δύο μορφαὶ ἐν συμπλέγματι, αἵτινες δὲν ἦτο δυνατὸν ἀμφότεραι νὰ ἔχωσι στάσιν ῥητόρων, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ καθήμενος δὲν δύναται εὐχερῶς νὰ ῥητορεύῃ.

Τοὐναντίον ὁ Six κατ' ἀρχὰς μὲν [4] ἐθεώρησε τὴν εἰκόνα ἐκ τῶν ἀβεβαίων, ἀναθηματικῶν ἢ ἐπιτυμβίων, ἔπειτα δὲ [5] μεταγνοὺς ἑρμηνεύει αὐτὴν ὡς εἶδος *συγγενικοῦ*, ὅπερ εἶναι οὐ μόνον ἐσφαλμένον, ὡς ἀντικείμενον πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Πλινίου, ἀλλὰ καὶ ἀσύμφωνον πρὸς ὅσα αὐτὸς ὁ Six ὀρθὰ καὶ καλὰ εἶπε περὶ τῶν συγγενικῶν [6].

20α — Καὶ ὁ *Ληκυθίων* τοῦ Τιμομάχου [7],

[1] Οἰκονομ. Χ 1. Ἡ ἀντίθεσις γίνεται πρὸς ὡραίαν ***κατ' οὐσίαν*** γυναῖκα, ἢ ἐν προσωπογραφίᾳ καὶ ὑπὸ τοῦ Ζεύξιδος αὐτοῦ γραφεῖσῃ.

[2] *Πλιν.* 35.136 Timomachi aeque laudantur . . . *palliati* quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Οἱ *palliati cogitantes* τοῦ ***Εὐφράνορος*** (*Πλιν.* 35, 129) ἀνῆκον τῇ μεγάλῃ εἰκόνι ἐν Ἐφέσῳ.

[3] Ἔ. ἀ. σελ. 161, 6 τὸ «παραπλήσιον τοῖς λέγουσιν» ὅπερ φέρει πρὸς ἀπόδειξιν ἡ Sellers, διὰ *μονήρῃ* μὲν μορφὴν κατανοεῖται εὐχερῶς ὡς ῥητορικὸν σχῆμα, ἀλλὰ διὰ δύο μορφὰς εἶναι ἀκατανόητον.

[4] Festschrift 179.

[5] Jahrbuch XX 1905, 100.

[6] Βλ. εὐθὺς κατωτέρω εἰς τὰ περὶ Παμφίλου σελ. 48.

[7] *Πλιν.* 35, 136 Timomachi aeque laudantur . . . et *Lecythion* agilitatis exercitator. Τὸ ὄνομα φαίνεται πλαστόν, τεθὲν ἴσως ὑπὸ τῶν ἁρπασάντων τὴν εἰκόνα, ἢ παρώνυμον. Ἴσως ἐκράτει *ληκύθιόν* τι τῶν τῆς παλαίστρας, παριστάμενος περίπου ὡς ὁ *Τόκκης*, γραφὴ ἐπιτύμβιος τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν *Conze*, Grab. πίν. 120 ἀριθ. 619. *Baumeister*, Denkm. σελ. 867 σχ. 944. Ath. Mitt. V 1880 πίν. VI (Milchhöfer).

προσωπογραφία γυμναστοῦ τινος, ἐν ᾗ καὶ ἡ λέξις δηλοῖ τὸ πρᾶγμα, ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐπιτύμβιος γραφὴ τοῦ *ἐπαγγελματικοῦ* τύπου, ὁποίας ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἄλλοις ζωγράφοις (ἀριθ. 22. 26. 27) καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων [1].

Ἡ δὲ *σύνοδος εὐγενῶν* αὐτοῦ [2] ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Six ὡς ἐπιτύμβιος μᾶλλον γραφὴ τοῦ κοινοῦ τύπου τῶν οἰκογενειακῶν συνελεύσεων, οἷαι παρίστανται ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων καὶ ἐπὶ γραφῶν τῶν Παγασῶν (ἀριθ. 1). Ἀλλ' ὀρθῶς ἀφῆκε τὴν γνώμην ταύτην μετέπειτα ὁ Six [3], ἀφ' οὗ λίαν ἐπιτυχῶς ἀνεγνώρισεν ὅτι ἡ *σύνοδος* τοῦ ***Παμφίλου*** μετεφράσθη κακῶς ἐκ τῆς λέξεως ***καταγωγὴ*** ὑπὸ τοῦ Πλινίου [4] διὰ τοῦ cognatio, ἐν ᾧ πᾶν ἄλλο ἐδήλου ἡ εἰκών.

Ἀλλ' ἔχομεν ἀσφαλῆ πηγὴν πρὸς ἑρμηνείαν τῆς τε συνόδου τοῦ Τιμομάχου καὶ τοῦ *συγγενικοῦ* (frequentia) τοῦ ***Ἀθηνίωνος*** [5], καὶ τοῦ *συγγενικοῦ* τοῦ ***Οἰνίου*** [6] καὶ τῶν *στεμμάτων* τοῦ ***Κοίνου*** [7].

Λέγεται δῆλα δὴ παρὰ Ψευδοπλουτάρχῳ [8] ὅτι ὁ ζωγράφος ***Ἰσμηνίας*** ἔγραψε μέγαν πίνακα, ἔνθα παρίστατο «ἡ *ἀναγωγὴ τοῦ γένους* τῶν ἱερασαμένων τοῦ Ποσειδῶνος ἐν πίνακι τελείῳ, ὃς ἀνάκειται ἐν Ἐρεχθείῳ». Ὁ πίναξ οὗτος περιεῖχε προσωπογραφίας γενεαλογικὰς τῆς οἰκογενείας Λυκούργου

[1] *Conze*, Grab. πίν. 118. 119. 181. 182 (ἀριθ. 920. 921. 925).

[2] *Πλιν.* 35, 136 Timomachi aeque laudantur . . . *cognatio nobilium*.

[3] Festschrift ἔ. ἀ. καὶ Jahrbuch ἔ. ἀ. Πρὸ αὐτοῦ ὡς ἐπιτύμβιον ἢ ἀναθηματικὴν ἐξέλαβον οἱ παρὰ *Sellers* σελ. 118, 5.

[4] *Πλιν.* 35, 76 Pamphili *cognatio* (est). Καὶ ταύτην ἐθεώρει πρότερον ὁ *Six* ἐπιτύμβιον γραφήν.

[5] *Πλιν.* 35, 134 pinxit (Athenion) . . . Athenis *frequentiam* quam vocavere *syngenicon* . . . in una tabula VI signa. Ἡ ἑρμηνεία ὀφείλεται τῷ *Brunn*, Künstlergesch. II 133. Ἡ ἀρίστη γραφὴ τοῦ Ἀθηνίωνος quaque maxime inclaruit *agasonem cum equo* δύναται νὰ θεωρηθῇ τῶν ἀβεβαίων ἐπιτυμβίων (πρβλ. ἀριθ. 9). Ὁ *Six* πρότερον καὶ τοῦ Ἀθηνίωνος τὸ συγγενικὸν ἔτασσεν ἐν τοῖς ἐπιτυμβίοις.

[6] *Πλιν.* 35, 143 Oenias *syngenicon* (pinxit)· εἶναι ἡ μόνη ἀναφερομένη γραφὴ αὐτοῦ, ἣν πρότερον ὁ *Six*, Festschrift ἔ. ἀ. ἐθεώρει ἐπιτύμβιον γραφήν.

[7] *Πλιν.* 35, 139 Coenus *stemmata* (pinxit) Καὶ τούτου εἶναι ἡ μόνη ἀναφερομένη γραφή, ἣν ἄριστα ἐσχέτισεν ὁ *Brunn*, ἔ.ἀ. πρὸς τὰ ἐν Δελφοῖς ἀγάλματα τοῦ Λυσάνδρου. Νῦν καὶ πρὸς τὰ τῶν Φαρσαλίων ἀγάλματα δύναταί τις νὰ παραβάλῃ ἔτι μᾶλλον. Ὁ *Six* πρότερον ἐθεώρει καὶ ταύτην ἐπιτύμβιον.

[8] Βίῳ ι' ῥητόρ. = Ἠθικ. V 843e (Bernard)· βλ. καὶ 843 f.

τοῦ ῥήτορος ἀπὸ τῶν μυθικῶν αὐτοῦ προγόνων μέχρι τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἅβρωνος καὶ Λυκόφρονος [1].

Ὁμοίως ὁ τοῦ Ἀθηνίωνος περιεῖχεν ἓξ προσωπογραφίας κατὰ σειρὰν ἐν ἑνὶ πίνακι ἐπίσης *τελείῳ*, ἤτοι συνεχεῖ, in una tabula VI signa. Ἀκριβῶς ὅμοια ἦσαν καὶ τῶν μνημονευθέντων ζωγράφων τὰ συγγενικά, πλὴν τοῦ Παμφίλου.

Ἂν αἱ εἰκόνες αὗται, ἢ ἀνάλογοι, ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ μεγάλων οἰκογενειακῶν τάφων, οὐδεμία ἔνδειξις ὑπάρχει νὰ δεχθῶμεν (βλ. σελ. 16 κέ.).

ΣΙΜΟΣ

21 — Ὁ *ἀναπαυόμενος νεανίας* αὐτοῦ [2] ἦτο πιθανῶς γραφὴ ἐπιτύμβιος οὐχὶ δι' ὃν λόγον ἀναφέρει ὁ Urlichs, ἀλλὰ δι' οὓς εἴπομεν ἀνωτέρω (ἀριθ. 15δ).

ΘΕΩΝ

22 — Ἡ *κιθαρῳδὸς Θαμύρα* αὐτοῦ [3] δύναται νὰ καταλεχθῇ ταῖς ἐπιτυμβίοις γραφαῖς, ὡς πολλαὶ ἄλλαι *ἐπαγγελματικοῦ* τύπου (ἀριθ. 20α. 26. 27), καὶ συγχρόνως κοινῶν ἀνθρώπων προσωπογραφίαι, ὁποῖαι δυσχερῶς θὰ ἀνετίθεντο εἰς ἱερά, ἀφ' οὗ οὐδεμίαν εἶχον σχέσιν πρὸς τὸν θεόν, οὐδὲ ἐπλήρουν τὰς συνηθείας τοῦ ἀνατιθέναι παρ' ἀρχαίοις [4].

ΘΕΩΡΟΣ

23 — Ἡ *Λεόντιον* αὐτοῦ [5] κοινὴ ἐπίσης προσωπογραφία, θὰ ἦτο διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους μᾶλλον ἐπιτύμβιος ἢ ἀναθηματικὴ γραφή. Κατὰ Brunn [6] παρεισέφρησεν αὕτη εἰς τὰ ἔργα τοῦ ***Ἀριστείδου*** (ἀριθ. 15γ), ὁπόθεν καὶ ὁ Six ἀφαιρεῖ αὐτήν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ πράξωμεν.

[1] Ὅμοιόν τι λέγει ὁ *Six*, Jahrbuch ἔ. ἀ. 99 χωρῶν καὶ ἔτι περαιτέρω, ἀλλὰ μὴ καθορίζων ἀκριβῶς τὰ πράγματα.

[2] *Πλιν.* 35, 143 Simus *juvenem requiescentem* (pinxit). Βλ. καὶ *Urlichs* παρὰ Sellers, ἔ. ἀ. 167, 13.

[3] *Πλιν.* 35, 144 Theon . . . *Thamyram* citharoedum (pinxit).

[4] Ὁ εὐεργετηθεὶς δῆλον ὅτι ὑπὸ τοῦ θεοῦ θὰ ἦτο κωμικὸν νὰ ἀναθέσῃ εἰκόνα ***ἑαυτοῦ*** μόνον, ἐκτὸς ἂν ἐθεραπεύθη ἔκ τινος νοσήματος ἢ ἄλλως διεσώθη, ὁπότε θὰ ἐδηλοῦτο ***τοῦτο*** ἐν τῇ γραφῇ.

[5] *Πλιν.* 35, 144 Theorus . . . *Leontion* Epicuri cogitantem (pinxit). Πρὸς κατανόησιν τοῦ cogitare ἐνταῦθα πρβλ. 35,129 ἔνθα οἱ palliati *cogitantes* τοῦ ***Εὐφράνορος***· βλ. ἀνωτ. ἀρ. 16.

[6] Künstlergesch. II 161.

23α — Ἐπίσης καὶ ὁ *ἀλειφόμενος* [1], ἀνώνυμός τις ἀθλητής (πρβλ. ἀριθ. 16ϐ. 18. 19. 24), δεικνύων ἐν γένει θέμα γνωστὸν ἐξ ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων [2], θὰ ἦτο ἐπιτύμβιος γραφή. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναθηματικὴ εἰκὼν δύναται νὰ ἐκληφθῇ· ἀντίστοιχα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Πλαστικῇ καὶ εὐχερῶς ἐνθυμεῖταί τις τὸν ἀλειφόμενον τοῦ Μονάχου.

ΤΑΥΡΙΣΚΟΣ

24 — Καὶ τούτου ὁ ἀνώνυμος *δισκοβόλος* [3] ἀπαντῶν ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων, ὡς καὶ ἐν τῇ Πλαστικῇ, εἶναι εἰκὼν ἔχουσα τὰ αὐτὰ στοιχεῖα, ἵνα θεωρηθῇ ἐπιτύμβιος ἢ ἀναθηματικὴ γραφή, ὡς ἡ προηγουμένη.

ΑΒΡΩΝ

Αὐτοῦ μὲν ἴσως τοῦ ζωγράφου ἐποίησε προσωπογραφίαν ὁ Ἀπελλῆς (ἀριθ. 11ε).

25 — Οὗτος δ' ἔγραψε *φίλην* τινὰ αὐτοῦ [4], εἶδος Γλυκέρας ἢ Λεοντίου (ἀριθ.12. 23). Ὑπό τινων ἐνομίσθη ὅτι ἡ εἰκὼν αὕτη ἦτο, ὡς ἡ *Ὁμόνοια* αὐτοῦ, ἡ ***Φιλία*** Amicitia, ἤτοι ἐπίσης ἀλληγορικὴ εἰκών. Ἀλλ' οὐδὲν ἐκώλυε νὰ γράψῃ ὁ Ἅβρων μίαν μὲν εἰκόνα τῆς φίλης αὐτοῦ, ἑτέραν δ' ἄσχετον τῆς Ὁμονοίας.

ΛΕΟΝΤΙΣΚΟΣ

26 — Ἡ μόνη ἀναφερομένη γραφὴ αὐτοῦ *ψάλτρια* [5], γυνή τις ἢ *φίλη* τοῦ Λεοντίσκου μετὰ τῶν συμβόλων τῆς τέχνης, ἢ ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῆς παρασταθεῖσα, ἔχει ἀνάλογα καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων ἐπιτυμβίων (βλ. ἀριθ. 20α. 22. 27), ἵνα θεωρηθῇ ἐπιτύμβιος γραφή, ὡς αἱ μνημονευθεῖσαι, ἔχει δὲ καὶ ἐν τῇ Πλαστικῇ, ὡς εἴπομεν (σελ. 40).

[1] *Πλιν.* 35,144 Theorus se inunguentem (pinxit). Ὁ *Six*, ἔ. ἀ. θεωρεῖ αὐτὸν τῶν ἀβεβαίων γραφῶν.

[2] Πρβλ. Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ἀριθ. 747 κλ.

[3] *Πλιν.* 35, 144 Tauriscus *discobolum* (pinxit) Πρβλ. διὰ τὸ θέμα *Conze*, ἔ. ἀ. πίν. 4. *Collignon*, ἔ. ἀ. II 124.

[4] *Πλιν.* 35, 141 Habron *amicam* et Concordiam pinxit. Πρβλ. *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 166, 2 *Overbeck*, ἀρ. 2154.

[5] *Πλιν.* 35, 141 Leontiscus . . . *psaltriam* (pinxit).

ΑΝΑΞΗΝΩΡ

27 — Τούτου ἀναφέρεται[1] γραφή τις *ἀοιδοῦ*, ἔχουσα τὰς ἀνωτέρω ἀναλογίας, ἵνα ἐκληφθῇ ἐπαγγελματικοῦ χαρακτῆρος ἐπιτύμβιος (ἀριθμ. 20α. 22. 26).

ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ

28 — Τούτου ὁ *Ἀγάθαρχος*[2], ἀγνώστου τινὸς προσωπογραφία, ἀνήκει εἰς τὰς ἀμφιβόλους, ἐπιτυμβίους ἢ ἀναθηματικάς, εἰκόνας.

ΚΑΛΥΨΩ

29 — Ὁ *γόης Θεόδωρος* αὐτῆς[3] καὶ

29α — Ὁ *γέρων*, ἔχουσι τὸν τύπον τοῦ προμνησθέντος Ἀγαθάρχου καὶ τῶν ὁμοίων.

Ἀλλ' ὁ *ἄλτης Ἀλκισθένης* αὐτῆς, ἀνάλογος τῷ *παγκρατιαστῇ Διωξίππῳ* τοῦ ***Ἀλκιμάχου***[4] καὶ πολλοῖς *ὀνομαστοῖς* νικηταῖς, εἶναι μᾶλλον ἀναθηματικαὶ εἰκόνες, καίτοι εὕρηται ἐν ἐπιτυμβίῳ ἀναγλύφῳ θανών, παριστάμενος ὅμοιος τῷ δευτέρῳ[5].

Ε

ΓΡΑΠΤΟΙ ΤΥΠΟΙ: ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ ΓΡΑΦΩΝ: ΕΓΚΑΥΣΤΙΚΗ

Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον νοοῦνται συνήθως ἐν τῇ Ἀρχαιολογίᾳ βεβαμμένα ἀνάγλυφα[6], οἷον ὁ *Ἀριστίων* τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, αἱ *Σιδώνιαι σαρκοφάγοι* τοῦ Μουσείου Κωνσταντινουπόλεως, αἱ ἐσχάτως εὑρεθεῖσαι ὅμοιαι ἀλλὰ μεταγενεστέρων χρόνων τῆς *Καρχηδόνος*[1] κττ..

Ἡ τοιαύτη ἑρμηνεία καὶ χρῆσις τοῦ ὅρου δὲν εἶναι ὀρθή: πάντα τὰ ἀνάγλυφα ἦσαν βεβαίως βεβαμμένα, ἀσθενέστερον ἢ ἰσχυρότερον, μόνον δὲ τὰ ἐσχάτης βαναυσότητος δημιουργήματα ἦσαν ἀβαφῆ[2].

Καὶ ἐν Παγασαῖς, καίτοι μία μόνον εὐτελὴς στήλη, ἡ τοῦ Θερσαγόρου, ἐκ τοσούτου πλήθους στηλῶν, εἶναι ἀβαθῶς ἀνάγλυφος, καὶ ἐν θραῦσμα ἑτέρας ἐν εἴδει ναΐσκου, φέρον ἐπίσης ἀβαθῶς ἀνάγλυφον δένδρον, παρατηρεῖται πλουσία καὶ τούτων βαφή, ὡς καὶ τῶν ἀναγλύφων ἀνθεμίων, εἰς ἃ λήγουσιν ἄνω οὐκ ὀλίγαι στῆλαι.

Ἀλλὰ τὰ ἀνάγλυφα ἐκαλοῦντο ἐν τῇ Τεχνολογίᾳ *τύποι*, ὡς καὶ ἄλλοθεν καὶ μάλιστα ἐκ χωρίου τοῦ Πλινίου[3] περὶ τοῦ Εὐφράνορος συνάγομεν. Ὑπὸ τὴν λέξιν ταύτην περιελαμβάνοντο καὶ τὰ βεβαμμένα, οὐδὲ θὰ ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην ὁ ἀρχαῖος νὰ διακρίνῃ δύο τάξεις *τύπων*, τῶν μὲν ἁπλῶν, ἤτοι ἀβαφῶν, τῶν δὲ *γραπτῶν*, ἤτοι βεβαμμένων, ἀφ' οὗ πάντα σχεδὸν ἔφερον βαφάς. Ἡμεῖς σήμερον ἠδυνάμεθα νὰ πλανηθῶμεν, διακρίνοντες οὕτω τὰ ἀνάγλυφα, ἀφ' οὗ τὰ πλεῖστα περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἀβαφῆ.

Γραπτὸς ἄρα *τύπος* δηλοῖ τι οὐχὶ ἀνάγλυφον, ἀλλ' εἰκόνα γεγραμμένην ἐντὸς βεβαθυσμένου ἐπιπέδου στήλης, ὁποῖαι εἶναι πᾶσαι μὲν αἱ ἐν Ἰμβραημίᾳ

[1] *Overbeck*, ἀρ. 2116· περὶ τοῦ ζῳγράφου τούτου βλ. *Πλιν.* 35, 146 μὴ ὁ αὐτὸς (τοὐναντίον παρὰ *Brunn*, K. G. II 291 θεωρεῖται ὡς ἡ *Ἀναξάνδρα*). Ἡ παρ' *Εὐσταθίῳ*, ὅστις ἀναφέρει τὸν ἀοιδὸν τοῦτον, λεγομένη «*στενοχωρία* τοῦ ὑποκειμένου πίνακος», ἤτοι ἡ ἀνεπάρκεια χώρου πρὸς γραφὴν ἢ χάραξιν τῆς ἐπιγραφῆς, ἔχει πλῆρες ἀνάλογον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς στήλης τοῦ Στρατονίκου Παγασῶν (πίν. 3), ἔνθα ὁμοιοτάτη στενοχωρία. Τοῦτο εἶναι μία ἔτι σημαντικὴ ἀπόδειξις ὅτι ὁ ἀοιδὸς οὗτος ἦτο *ἐπιτύμβιος* γραφή.

[2] *Πλιν.* 35, 143 Simonides *Agatharchum* (pinxit).

[3] *Πλιν.* 35, 147 Calypso *senem* et praestigiatorum *Theodorum, Alcisthenen* saltatorem (pinxit).

[4] *Πλιν.* 35, 139 *Διοδ.* XVII 100. *Αἰλιαν.* Π. Ἱ X 22. XII 58.

[5] *Conze*, ἔ. ἀ. πίν. 183 ἀριθ. 927.

[6] Οὕτως ἤδη ὁ *Ross*, Archäol. Ausf. I 42/3 καὶ οἱ παρ' αὐτῷ μνημονευόμενοι προγενέστεροι· ἐκ τῶν νεωτέρων βλ. *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 153, 20 καὶ *Ἀλ. Φιλαδελφέα*, Γραφικῇ σελ. 33. Τὴν σημασίαν τῶν βεβαμμένων ἀναγλύφων πρὸς τὴν σύγχρονον Ζῳγραφικὴν ἐξαίρει ὑπὲρ τὸ δέον ὁ *Six*, Fests. 178.

[1] Monuments Piot XII 1905, 80 κέ. pl. VIII. Πρβλ. *Girard*, ἔ. ἀ. 75 κέ. καὶ *de Ridder*, Revue d. ét. gr. XIX 1906 162.

[2] *Blümner*, Techn. u. Tern. III 206/8. *Girard*, ἔ. ἀ. 284 κέ.

[3] *Πλιν.* 35, 128 fecit (Euphranor) et colossos et marmorea et *typos scalpsit*. Ἡ λέξις *τύπος* κυριολεκτεῖται μὲν ἐπὶ ἀναγλύφων γλυφέντων ἐπὶ βαθύσματος στήλης, ὁπόθεν οἱ ὅροι *πρόστυπος* καὶ *ἔκτυπος* περὶ εἰσεχόντων ἢ ἐξεχόντων ἐκ τῆς ἐπιφανείας ταύτης ἀναγλύφων, σημαίνει ὅμως γενικώτερον καὶ *ἀνδριάντα περιφερῆ*: *Εὐριπ.*, Τρῳ. 1074. *Ἀνθολ. Ἑλλ.* XII 52. *Kaibel*, Epigr. 860. 898. 955· δηλοῖ δὲ καὶ *ἀνάγλυφον παντὸς εἴδους*· *Ἡροδ.* II 86. 136. 138. 148. 153. III 88. *Kaibel*, ἔ. ἀ. 301. 889. *Παυσαν.* VIII 31, 1· πρβλ. *Winter*, Arch. Anz. XII 1897, 134. *Cavvadias*, Fouilles d'Épidaure I Nº 241 στίχ. 36/7. *Σβορῶνον.* Ἐθνικ. Μουσ. σελ. 153. Ἐνίοτε λαμβάνεται τὸ ἁπλοῦν τύπος ἀντὶ τοῦ *γραπτοῦ τύπου*, πρὸς δήλωσιν εἰκόνος γραπτῆς ἐπὶ βαθύσματος στήλης ἐν εἴδει ναΐσκου, οἷαι τῶν Παγασῶν (πίν. 1. 3): *Ἀνθολ. Ἑλλ.* VII 602 (πρβλ. XII 183. *Kaibel*, ἔ. ἀ. 673. 722)· CIA III 1330 = *Kaibel*, ἔ. ἀ. 97· (πρβλ. 66, ἔνθα δηλοῦται βεβαμμένον ἀνάγλυφον πιθανῶς). Πᾶσαι αἱ σημασίαι αὗται νοοῦνται παρ' *Ἰσοκρ.*, Εὐαγ. 204 b.

εὑρεθεῖσαι, πολλαὶ δὲ τῶν ἐν Παγασαῖς[1] (πίν. 1. 3). Οὕτως ἑρμηνεύοντες τὸν ὅρον, κατανοοῦμεν καὶ τὴν λέξιν *τύπος*, δηλοῦσαν τὸ βάθυσμα τῆς στήλης, καὶ τὸ ἐπίθετον *γραπτός*, σημαῖνον τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἔγχρωμον εἰκόνα[2].

Οὐδὲ εἶναι ἀναξία προσοχῆς ἡ σύμπτωσις τῆς χρήσεως τοῦ ὅρου ἐν ἐπιγράμμασι[3] καὶ ἡ εὕρεσις ἀποκλειστικῶς γραπτῶν τύπων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐκεῖ ἠσκήθη μεγάλως ἡ Ἐπιγραμματική, τοῦ εἴδους δὲ τούτου μνημεῖα θὰ εὑρίσκοντο ἐν ἀφθονίᾳ, παρέχοντα τροφὴν εἰς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς ποιητὰς τῶν ἐπιγραμμάτων καὶ τοὺς μιμητὰς αὐτῶν, οἵτινες θὰ εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν ὁμοίας ταῖς ἐν Παγασαῖς στήλας (πίν. 1. 3), ποιοῦντες τὰ μνημονευθέντα ἐπιγράμματα.

Αἱ σκέψεις αὗται ὡδήγησαν ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι *πᾶσαι* αἱ ἐν εἴδει ναΐσκου στῆλαι, αἱ ἔχουσαι ὅλως κενὸν τὸ βάθυσμα, ἔφερόν ποτε γραπτὰς παραστάσεις ἐξαφανισθείσας. Τοῦτο ἐβεβαιώσαμεν (βλ. κατωτέρω τὸ πῶς) ἐπὶ μνημείων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Βόλου, ἅτινα εἶχον εὑρεθῆ πολὺν χρόνον πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς, ἐν ὑπαίθρῳ ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς τῶν Παγασῶν, ἢ εἰς τὰ ὑπερκείμενα χωρία, εἴπομεν δὲ ἤδη (σελ. 36) ὅτι καὶ ἐπὶ ἀναθηματικῶν μαρμαρίνων πλακῶν τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται.

Τὸ αὐτὸ βεβαιοῦται καὶ ἐπὶ ὁμοίων μνημείων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Λαρίσης καὶ ἄλλων τόπων ἐν Θεσσαλίᾳ (βλ. ἀνωτέρω σελ. 36), ἅτινα ἰδόντες μετὰ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου κκ. Ν. Γ. Πολίτου, Π. Καββαδίου, Χ. Τσούντα ὁμοφώνως παρεδέχθημεν ὅτι ἔφερόν ποτε γραπτὰς παραστάσεις.

Ἀλλ' οὐχὶ μόνον αἱ ἐν εἴδει ναΐσκου, ἀλλὰ καὶ πάσης μορφῆς στήλη ἔχουσα ἐλευθέραν ἐπιφάνειαν μεταξὺ τοῦ γόμφου καὶ τῆς ἐπιγραφῆς 0.20

[1] Δι' ὅμοια μνημεῖα ἐν Ἀθήναις βλ. ***Milchhöfer***, Ath. Mitt. V 1880 ἀριθ. 12 κἑ..

[2] Πρὸς ταῦτα ἀνθίσταται τὸ παρὰ *Γαληνῷ* XII 376 χωρίον ἐκ τῆς Ὑψιπύλης τοῦ *Εὐριπ.*, Frg. 764 Nauck:

Ἰδοὺ πρὸς αἰθέρ' ἐξαμίλλησαι κόρας
γραπτοὺς τ' ἐν ἀετοῖσι πρόσβλεψον *τύπους*·

ἐνταῦθα ὅμως φαίνεται ὅτι δηλοῦνται γραπταὶ παραστάσεις ἐν ἀετώμασιν.

[3] *Ἀνθολ. Ἑλλ.* VII 730· ὡραία μεταφορὰ ἐν V 274 *Παύλου Σιλανοῦ*: «αὐτὰρ ἐγώ τοι *γραπτὸν* ἔχω ψυχῇ σῆς *τύπον* ἀγλαΐης».

-0.30 μ. τοὐλάχιστον, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔφερέ ποτε *γραπτὴν παράστασιν* ἢ *γραπτὴν ταινίαν*[1].

Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὑπάρξεως τούτων ἐπὶ οἱασδήποτε τοιαύτης στήλης, ἐφαρμόζομεν τὴν ἑξῆς μέθοδον:

Ἀποξύομεν μετὰ προσοχῆς διὰ μαχαιρίου τὸ κενὸν καὶ ξηρὸν ἐπίπεδον τῆς στήλης, ἐλαφρῶς πρῶτον, ἔπειτα ἰσχυρότερον, ἵνα ἀφαιρέσωμεν τὸν τυχὸν ἐπικαθήμενον πηλόν, ἢ χῶμα, ἢ κόνιν.

Ἂν ἐμφανισθῇ *σκωρία* τις σκοτεινή, ἢ *λευκάζουσα φθορά*, διαφέρουσα τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας ὡς λευκοτέρα, ἢ *ἐλαφρὰ ὁριζόντιος χαραγὴ* ἄνω ἢ κάτω, ἥτις ὁρίζει τὴν ἀρχὴν ἢ τὸ τέρμα τῆς γραπτῆς παραστάσεως, ἡ ὕπαρξις τῆς τελευταίας ταύτης εἶναι βεβαία.

Ἐὰν δὲν ἐμφανισθῇ τι τῶν ἀνωτέρω, ἢ ἐὰν τὸ κενὸν διάστημα τῆς στήλης εἶναι καθαρόν, μὴ φέρον δῆλα δὴ χῶμα, πηλόν, ἢ κόνιν, πλύνομεν διὰ σπόγγου βεβαπτισμένου ἐντὸς ψυχροῦ ὕδατος τὴν ἐπιφάνειαν, ἐφ' ἧς ζητοῦμεν τὴν γραπτὴν παράστασιν ἢ ταινίαν, πρῶτον μὲν ἅπαξ ἐλαφρῶς, ἀναμένοντες τὴν ἀποξήρανσιν, ἔπειτα δὲ ἰσχυρότερον, ἕως ὅτου βεβαιωθῶμεν περὶ τῆς σκωρίας, ἢ ἔτι μᾶλλον περὶ τῆς λευκαζούσης φθορᾶς, ἥτις μηνύει τὴν γραπτήν ποτε παράστασιν.

Ἂν καὶ οὕτω δὲν ἐμφανισθῇ τι τῶν ἄνω σημείων δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἀμέσως, ὅτι *πάντως **δὲν ὑπῆρχεν*** ἐπὶ τοῦ εἰρημένου κενοῦ ἐπιπέδου γραπτὴ παράστασις ἢ ταινία, ἀλλ' ἓν τῶν ἑξῆς τριῶν:

α') ἢ ὅτι ἡ ποτὲ ὑπάρχουσα εἶχε γραφῆ *ἐπὶ ξηρῷ* (a tempera), ἢ ὅλως δι' *ὑδατοχρωμάτων* (***ἐφ' ὑγροῖς***), ὅπερ συμβαίνει εἰς τὰς εὐτελεστέρας καὶ μεταγενεστέρας στήλας τῶν Παγασῶν,

β') ἢ ὅτι ἡ ἔγκαυσις εἶχε γίνει ἐπιπολαίως ἢ ἀτελῶς, ἢ καὶ ὅλως παρελείφθη, καίτοι αἱ βαφαὶ παρεσκευάσθησαν δι' ἔγκαυσιν, ἤτοι διὰ κηροχρωμάτων[2],

[1] Θαυμασίως προήκασε τὴν ὕπαρξιν τοιούτων γραφῶν ἐπὶ τῶν οὕτω κενῶν διαστημάτων ὁ ***Michaelis***, Berichte d. k. sächs. Gesel. zu Leipzig· phil.-hist. Klasse XIX 1867, 113· τοὐναντίον ὁ ***Milchhöfer***, ἔ. ἀ. 167 ἀποκλείει ὅλως παραδόξως τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν ἐπὶ τοιούτων κενῶν.

[2] Ὁ ***Berger***, Maltechnik 241 τοιαῦτά τινα συνήγαγε διὰ πειραμάτων. Λέγων ὅμως ὅτι διατηροῦνται ἄριστα τὰ διὰ *φοινικικοῦ* κηροῦ γεγραμμένα ἢ κεχρισμένα, δὲν προσθέτει ἂν εἶναι δυνατὴ καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ διατήρησις αὐτῶν καὶ μάλιστα ἐν ἐπαφῇ μετὰ χώματος, ὅπερ ἀπορροφᾷ τὰς βαφάς. Τοιαῦτα χώματα συνηγάγομεν

γ') ἢ ὅτι εἶχεν ἐφαρμοσθῆ μικτὸν σύστημα, τινῶν μὲν βαφῶν ἐγκαεισῶν, καίτοι ἀτελέστερον, ὡς ἀνεχομένων τὴν ἔγκαυσιν, τινῶν δὲ τεθεισῶν ξηρογραφικῶς ὡς μὴ ἀνεχομένων αὐτήν· τὸ δεύτερον συμβαίνει ἐν Παγασαῖς εἰς τὰς γραπτὰς ὑπὸ τὸ γεῖσον κορωνίδας, αἵτινες σχεδὸν κατὰ κανόνα εἶναι κυαναῖ, τὸ δὲ κυανοῦν φαίνεται ὅτι δὲν ἀνέχεται τὴν ἔγκαυσιν.

Εἰκὼν 6. Γραπτὴ πολύχρωμος μαρμαρίνη στήλη ἐκ Παγασῶν τῆς Πηνηΐδος *καὶ* Ἡροδότου *(ἀριθ. 1), καὶ τοῦ* Μηνοφίλου *(ἀριθ. 2).*

Πολλάκις ἐκ μόνης τῆς ἰδιαιτέρας προπαρασκευῆς τοῦ μέλλοντος νὰ δεχθῇ τὴν γραπτὴν παράστασιν

πολλὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, ἐφ' ὧν ἀπετυπώθησαν αἱ ἐπὶ τῶν στηλῶν παραστάσεις, χωρὶς μάλιστα αἱ δεύτεραι νὰ ἐξαφανισθῶσιν.

ἐπιπέδου τῆς στήλης, συμπεραίνομεν τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς: ἐπίπεδον τοιοῦτον φέρει ἁδρότερα τὰ ἴχνη τοῦ λιθογλυφικοῦ πυκνοῦ κτενός, ἢ δὲν ἐλειάνθη τελείως διὰ τῆς σμίλης, ἐν ᾧ τὸ ὑπὲρ αὐτὸ διά-

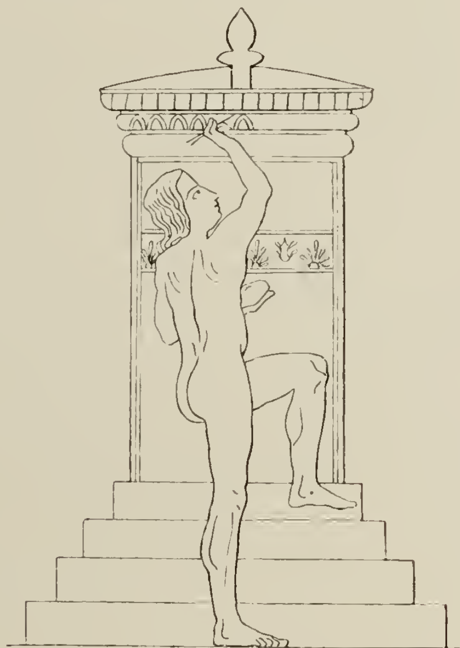
στημα, ἔνθα ἡ ἐπιγραφή, καὶ ἐνίοτε στενὸν πλαίσιον καθέτως παρὰ τὰς ἀκμὰς τῆς στήλης, ἔχουσι τελείως λειανθῆ δι' αὐτῆς [1].

Ἡ δὲ *ἔγκαυσις* διαγινώσκεται ἀσφαλῶς διότι ἀφίνει ἢ *σκωρίαν χρωμάτων*, ἢ *λευκάζουσαν φθορὰν*, ἥτις, πλυνομένη ἰσχυρῶς, παρέχει ἐν βαθυτέρῳ κατά τινα δεκάκις χιλιοστὰ τοῦ μέτρου εἰσέχοντι ἐπιπέδῳ, τὰς ἐξωγκωμένας σκιὰς τῶν λεπτομερειῶν τῶν μορφῶν, ἢ γραπτῶν κοσμημάτων. Ταῦτα ἐξηκριβώσαμεν ἐπὶ θραυσμάτων στηλῶν ἐκ Παγασῶν, ἅτινα ἰσχυρότατα πλυθέντα, ἔδειξαν τὰ ἀνωτέρω. Ὅτι τοιαῦτα κοσμήματα *ἐγράφοντο* πρῶτον, καὶ ἔπειτα (πάντως ἀπὸ τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος) *ἐνεκαίοντο*, δεικνύει ἡ κατωτέρω παρατιθεμένη εἰκὼν 7 ἐξ ἀγγείου, δηλοῦσα τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἐργασίας [2].

Τὸ πολυθρύλλητον ζήτημα τῆς *Ἐγκαυστικῆς* δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα διεξοδικῶς, ὡς κείμενον μακρὰν τοῦ σκοποῦ, ὃν προτιθέμεθα ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ. Ἁπλῶς παρατηροῦμεν ὅτι αἱ γνῶμαι τοῦ Winter [3], στηριχθεῖσαι ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ζωγράφου Donner, ἀποδεικνύονται ἐν γένει ἀληθεῖς, καίτοι ἐν ταῖς λεπτομερείαις δέονται πολλῶν περιορισμῶν καὶ προσθηκῶν, ὡς ἐξαχθεῖσαι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ περιγραφῶν ὑπ' ἄλλων τῶν ἐξ Ἡρακλείου καὶ Πομπηΐας γραπτῶν γνωστῶν μαρμαρίνων πλακῶν καί τινων γραπτῶν ἐπίσης, ἀλλὰ κακῆς διατηρήσεως, καὶ τῶν πολλῶν ἀρχαϊκωτέρων, ὁμοίων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν.

Ἐξαίρετον ὅμως διαφώτισιν τοῦ ἐν γένει ζητήματος τῆς Ἐγκαυστικῆς παρέχει ὁ Rossbach [4], παρ' ᾧ εὕρομεν τὴν ἀρίστην ἑρμηνείαν τοῦ κλασικοῦ χωρίου τοῦ *Πλινίου* (35, 149): *encausto pingendi duo fuere antiquitus genera, cera et in ebore cestro* etc.

Δέον νὰ προστεθῇ εἰς τὰ τοῦ Rossbach, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο φαίνεται εἰλημμένον ἐξ ἑλληνικοῦ κειμένου, ἔχοντος περίπου ὡς ἑξῆς: «*τοῦ δ' ἔγκαυστα γράφειν δύο ἦν πάλαι γένη, κηρῷ τε καὶ ἐπ' ἐλέφαντι κέστρῳ*». Διὰ τῆς τοιαύτης ἑρμηνείας καθίσταται φανερὸν ὅτι χρῆσις τοῦ κέστρου ἐγίνετο *μόνον*, ἢ *μάλιστα*, εἰς τὴν ἐπὶ ἐλεφαντοστοῦ Ζωγραφικήν, ὅπερ καὶ ἄλλως εἶναι φυσικόν, ἐν ᾧ εἰς τὴν ἐπὶ πάσης ἄλλης ὕλης ἔγκαυσιν *κύριον στοιχεῖον* τῆς μεθόδου ἀπετέλει ὁ *κηρός*.

Εἰκὼν 7. Γραφὴ πολυχρώμου κυματίου ὑπὸ ζωγράφου ἐκτελουμένη ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου, στηριζομένης ἐπὶ κρηπῖδος (βλ. σελ. 25) (παράστασις ἐπὶ ἀγγείου).

Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην εὐνοοῦσι καὶ τὰ εὑρήματα τῶν Παγασῶν: ἐπὶ τῆς παρατιθεμένης Εἰκ. 6 ἀπεικονίζεται ἡ πρώτη εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν στήλη τῆς *Πηνηΐδος καὶ τοῦ Ἡροδότου* (ἀριθ. 1) κατὰ φωτογραφίαν ἐκ τοῦ φυσικοῦ, εἰλημμένην ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν εὕρεσιν αὐτῆς, ἔτι δὲ ἡ τοῦ *Μηνοφίλου* (ἀριθ. 2) ἐκ τῶν πρώτων καὶ αὐτὴ εὑρεθεῖσα καὶ ὁμοίως φωτογραφηθεῖσα [1].

[1] Τοιαύτη προπαρασκευὴ φαίνεται δηλουμένη, καίτοι οὐχὶ ἀσφαλῶς, ἐπὶ μαρμαρίνης ληκύθου τοῦ *Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν* *Conze*, Grabr. πίν. 366 ἀρ. 1710.

[2] Ταύτην ἐλάβομεν ἐκ τοῦ *Blümner*, ἔ. ἀ. IV 476 fig. 74, ἔνθα παρατίθεται καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα περὶ τῆς παραστάσεως ταύτης βιβλιογραφία. Περιέργως εὕρομεν ἐν Παγασαῖς δύο *ὁμοιοτιτάτας* στήλας, ἐν αἷς τὰ ἐπὶ τοῦ μέσου κοσμήματα εἶναι *γλυπτὰ* καὶ *γραπτά*.

[3] Archäol. Anz. XII 1897, 133 κέ. Τὰς γνώμας ταύτας περιορίζει κατά τι ὁ *Robert*, 21es Hall. Winck.-Programm. σελ. 10 κέ. Βλ. καὶ *Berger*, ἔ. ἀ. 198. Ἐν γένει περὶ τῆς Ἐγκαυστικῆς βλ. κατωτέρω τὸ κλασικὸν χωρίον τοῦ *Πλιν.* 35, 149 καὶ τὰς εἰς αὐτὸ παρατηρήσεις τῆς *Sellers*, ἔ. ἀ. σελ. 172/3. τὰς δὲ παλαιοτέρας θεωρίας παρὰ *Girard*, ἔ. ἀ. 266 κέ..

[4] *Pauly-Wissowa* Real-Encykl. V 2, 2572.

[1] Τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα 6 παρεσκευάσαμεν πρὸς δημοσίευσιν ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς*. 1907 *Ἀνασκαφαὶ ἐν Θεσσαλίᾳ Η' 1* καὶ παρεπέμψαμεν ἤδη εἰς αὐτὴν ἀνωτέρω σελ. 21 σημ. 1. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν χωρεῖ ἐν τῷ σχήματι τῶν Πρακτικῶν ἡ εἰκών, δημοσιεύομεν αὐτὴν ἐνταῦθα. Ἡ πρώτη τῶν στηλῶν τούτων ἔχει ὕψ. 0.96, πλ. 0.44· ἡ δευτέρα ὕψ. 0.925, πλ. 0.36.

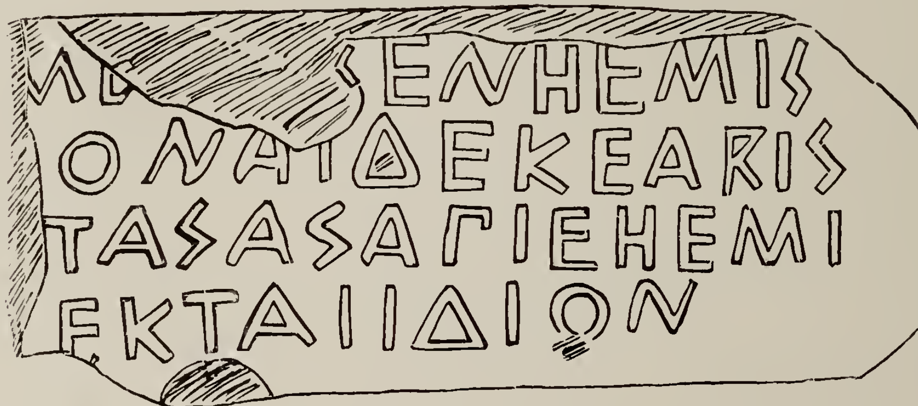
Ἐπ᾿ ἀμφοτέρων τούτων, ἰδίως ἐπὶ τῆς πρώτης, ὡς καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων στηλῶν τῶν Παγασῶν εὐτελεστέρας ἐπίσης ἐργασίας, αἱ βαφαὶ ἔχουσιν ἐξόγκωσίν τινα, ὡς αἱ ἐπιτεθειμέναι λευκαὶ βαφαὶ τῶν ἀγγείων· τὸ δὲ σπουδαιότατον, παρατηρεῖ τις ἐπ᾿ αὐτῶν τὰς γραμμὰς τοῦ κέστρου ἢ ῥαβδίου, ἢ μᾶλλον τοῦ χρωστῆρος, ὡς αὗται ἐμφανίζονται ἐπὶ τῶν σημερινῶν ἐλαιογραφιῶν, ἢ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων προσωπογραφιῶν ἐν Φαγιοὺμ (βλ. ἀνωτέρω σελ. 12), ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν ἐντεχνοτέρων Παγασιτικων στηλῶν (πίν. 1-4) αἵτινες εἶναι ἐπίσης ἔγκαυστοι, ὡς ἐν γένει πᾶσαι αἱ ἐκ Παγασῶν, πλὴν ἐλαχίστων καὶ εὐτελεστάτων, δὲν παρατηρεῖ τις τὰς τοιαύτας γραμμάς.

Ἐκ τῆς διαφορᾶς ταύτης ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ βαφαὶ ἦσαν μὲν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς εἴδεσι τῶν γραφῶν τούτων διὰ κηροῦ παρεσκευασμέναι, κρείττονος ἢ χείρονος ποιότητος, ἀλλ᾿ ἡ προσέγγισις τοῦ θερμοῦ σιδήρου καὶ ἡ διασκευὴ τῶν διαλυομένων ἕνεκα τοῦ κηροῦ βαφῶν, διὰ τοῦ ῥαβδίου, τοῦ κέστρου, ἢ τοῦ χρωστῆρος, ἐγένετο τελειοτέρα μὲν καὶ τεχνικωτέρα ἐπὶ τῶν γραφῶν τῶν πινάκων 1-4 καὶ τῶν ὁμοίων οὕτως, ὥστε νὰ μὴ διακρίνωνται τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεως τοῦ χρωστῆρος, ἢ ὁμοίου ὀργάνου, ἀτελεστέρα δὲ καὶ μᾶλλον ἄτεχνος ἐπὶ τῶν τῆς Εἰκ. 6 καὶ τῶν ὁμοίων. Ὥστε ἡ διατήρησις τῶν τοιούτων ἰχνῶν καὶ ἐπί τινων ἀρίστων θεωρουμένων προσωπογραφιῶν τοῦ Φαγιούμ, εἶναι μᾶλλον ἀπειρία καὶ ἀτεχνία, οὐχὶ δέ, ὡς ἐνομίσθη καὶ νομίζεται, τελειότης καὶ τέχνη.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12ῃ Φεβρουαρίου 1908.

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΡΟΙΚΟΔΟΤΙΚΗ

Ἡ στήλη, ἐν ᾗ κεχάρακται ἡ προκειμένη ἐπιγραφή, ἀπόκειτ᾿ ἐν τῷ γυμνασίῳ *Βόλου*, κομισθεῖσα ἐκ τῆς νήσου *Τρικέρων*. Ἡ στήλη αὕτη οὖσα ἐκ μαρμάρου λευκοφαίου, ἀποκεκρουμένη ἀριστερόθεν, ἔχει μῆκος 0,61 μ., πλάτος 0,23 καὶ πάχος 0,17. Ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς κ. *Ὄθων Κερν* ἐκδοὺς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην (Inscr. Thessal. antiq. sylloge σ. 18 ἀρ. XXIV) ἀνέγνω ὧδε·

- - - - - με. . κεν ἢ ἐμίσ-
[θωσε? τὸν ἀγρ?]όν. αἰ δέ κε Ἀρισ-
- - - - - τασας ἀπίε ἢ ἐμί-
[σθωσε? - - δέδ?]εκται ἴδιον.

Καθ᾿ ἡμᾶς ἀναγνωστέα ὧδε·

. [κτᾶ]μ᾿ ἔ[δο]κεν hέμισ-
[υ ἀγρὸν καὶ προβάτ]ον. Αἰ δέ κε Ἀρισ-
[τό, μοίρας παρασ]τάσας, ἀπίε, hέμι-
[συ ἔσται πάλιν Πολυδ]έκται ἴδιον.

Στ. 1 καὶ 3 HEMIƩ καὶ HEMI. Ὁ κ. Κὲρν οὐχὶ ὀρθῶς, νομίζομεν, ὑπολαμβάνει τὸ πρῶτον γράμμα H ἀμφοτέρων τῶν προκειμένων ἀθροισμάτων ὡς διαζευκτικὸν σύνδεσμον *ἤ*. Διότι πρῶτον μὲν ἐπειδὴ εὕρηται μακρὸν ε ἐν ὑποθετικῇ προτάσει (στ. 2-3), *αἰδέκε*...*ἀπίε*, δὲν ἠδύνατο ὁ μακρὸς φθόγγος ε νὰ ἐκφέρηται καὶ δὴ ἐν ἀρχαιοτάτῃ ἐπιγραφῇ ὁτὲ μὲν διὰ τοῦ γράμματος E, ὁτὲ δὲ διὰ τοῦ γράμματος H· δεύτερον δὲ διότι ἐν τῷ δευτέρῳ ἀθροίσματι τῶν γραμμάτων δὲν ἠδύνατο ὑποθετικὸς λόγος συγκείμενος κατὰ τὸν κ. Κὲρν ἐκ δύο διαζευκτικῶν προτάσεων νὰ ἔχῃ τὴν μὲν καθ' ὑποτακτικὴν ἔγκλισιν, *αἰδέκε* . . . *ἀπίε*, τὴν δὲ καθ' ὁριστικὴν ἱστορικοῦ χρόνου, *ἢ ἐμί σθωσε*?. Καθ' ἡμᾶς τὸ H ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἀθροίσμασιν εἶναι ἀντὶ δασέος πνεύματος τῆς λέξεως *hέμισ υ* (= ἥμισυ). Εἰς τὴν ἡμετέραν ἀνάγνωσιν συμβάλλεται καὶ τὸ ἐν τέλει τῆς ἀποδόσεως τοῦ ὑποθετικοῦ λόγου κείμενον ἐπίθετον ΙΔΙΟΝ (*ἥμισυ*...*ἴδιον*). Ἐὰν δὲ ἦτο ἀνάγκη καὶ ἔξωθεν νὰ προσαγάγωμεν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας γνώμης συνηγορίαν, λέγομεν ὅτι καὶ εἰς τὸν Βελλεροφόντην ἐξ Ἄργους εἰς Λυκίαν ἐλθόντα ὁ βασιλεὺς Λυκίας ἔδωκε τὴν θυγατέρ' αὐτοῦ εἰς γάμον καὶ τὸ *ἥμισυ τῆς βασιλικῆς ἀξίας* (Ὀμ. Ἰλ. Ζ 192-193)·

«δίδου δ' ὅ γε θυγατέρα ἥν,
δῶκε δέ οἱ τιμῆς βασιληίδος ἥμισυ πάσης».

Στ. 2-3. ΑΙΔΕΚΕΑRIƩ...ΤΑƩΑƩΠΙΕ. Ὁ ἀντιθετικὸς λόγος, *αἰ δέ κε Ἀρισ*...*τασας ἀπίε*, ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ δόσις τοῦ ἡμίσεος τῶν κτημάτων ἐγένετο τῷ γαμβρῷ ὑπὸ τὸν ὅρον, νὰ εἶναι πάλιν τὸ ἥμισυ τῶν κτημάτων τούτων τῷ *Πολυδέκτῃ* ἰδιοκτησία, ἐὰν τῆς μοίρας παραστάσης ἀποθάνῃ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ *Ἀριστώ*. Ἡ ἔννοια αὕτη ἀπαιτεῖ νὰ συμπληρωθῶσι τὰ ἐλλείποντα ὧδε·

«αἰ δέ κε Ἀρισ-
[τό, μοίρας παρασ]τάσας, ἀπίε,...

Οὕτω παρ' *Ὁμήρῳ* (Ἰλ. Π 852-853) κεῖται ἐκ παραλλήλου θάνατος καὶ μοῖρα·

«ἀλλά τοι ἤδη
ἄγχι παρέστηκεν θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή».

Στ. 4. ΕΚΤΑΙ. Ἐπ' ἴσης οὐχὶ ὀρθῶς, νομίζομεν, συνεπλήρωσεν ὁ κ. Κέρν, καὶ αὐτὸς ἀμφιβάλλων, τὴν ἐλλιπῶς ἔχουσαν ταύτην λέξιν διὰ τοῦ ῥήματος [*δέδ?*]*εκται*. Καθ' ἡμᾶς συμπληρωτέον διὰ τῆς δοτικῆς [*Πολυδ*]*έκται*, ᾗ συνᾴδει καὶ τὸ ἑπόμενον ἐπίθετον ΙΔΙΟΝ (*Πολυδ*]*έκται ἴδιον*).

Κατὰ τὴν ἡμετέραν λοιπὸν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν ἡ προκειμένη ἐπιγραφὴ εἶναι *προικοδοτική*. Ὁ Πολυδέκτης ἔδωκε τῷ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῷ αὐτοῦ κτῆμα τὸ ἥμισυ τῶν ἀγρῶν καὶ προβάτων. Ἡ δοθεῖσα προὶξ κατὰ μὲν τὸ ποιὸν εἶναι ὁμοία τῇ δοθείσῃ τῷ Τυδεῖ ἐλθόντι εἰς Ἄργος καὶ γήμαντι μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀδράστου (Ὀμ. Ἰλ. Ξ 122-125)·

«ἅλις δέ οἱ ἦσαν ἄρουραι
πυροφόροι, πολλοὶ δὲ φυτῶν ἔσαν ὄρχατοι ἀμφίς,
πολλὰ δέ οἱ πρόβατ' ἔσκε»·

κατὰ δὲ τὸ ποσὸν ἀνάλογος τῇ δοθείσῃ τῷ Βελλεροφόντι, ἧς ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν. Ἔδωκεν ὅμως τὸ ἥμισυ τῶν κτημάτων ὑπὸ τὸν ὅρον, νὰ εἶναι πάλιν τὸ ἥμισυ τοῦτο τῶν κτημάτων ἰδιοκτησία τῷ Πολυδέκτῃ, ἐὰν τῆς μοίρας παραστάσης ἀποθάνῃ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀριστώ.

Ἐν Ἁλμυρῷ τῇ 9ῃ Μαρτίου 1908

Αθ. Ι. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΑΤΕΙΑΣ

(Πίν. 5).

Τὰ ἐν λόγῳ ἀγγεῖα προέρχονται ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, αἵτινες ἐξετελέσθησαν δαπάνῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας παρὰ τὴν Χαιρώνειαν καὶ τὴν Ἐλάτειαν, τὸ πρῶτον κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1902, εἶτα δὲ αὖθις κατὰ τὰ ἔτη 1904 καὶ 1906 καὶ τελευταῖον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1907. Περὶ τῶν ἐργασιῶν τούτων διέλαβον εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν μνημονευθέντων ἐτῶν. Ἔτι δὲ εἰς τὰ Mitteilungen τοῦ ἐνταῦθα γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ 1903 σελ. 302, τοῦ 1905 σελ. 120-129 καὶ 134-140, τοῦ 1906 σελ. 396-404, καθὼς καὶ εἰς τὸ περιοδικὸν Memnon πρώτου τεύχους τοῦ 1908.

Οἱ τόποι, εἰς τοὺς ὁποίους εὑρέθησαν τὰ ἀγγεῖα εἶνε 1) ὁ προϊστορικὸς τῆς Χαιρωνείας τύμβος, ὅστις κεῖται παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Κηφισοῦ, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς στάσεως τοῦ σιδηροδρόμου, ἀπέχων 1700 περίπου μέτρα ἀπὸ τοῦ Λέοντος τῆς Χαιρωνείας· 2) ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς ὁ παρὰ τὸ χωρίον Μάνεση ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τῆς φωκικῆς πεδιάδος, ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἥτις φέρει ἀπὸ τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς ἁμαξιτῆς πρὸς τὸ χωρίον Δραχμάνι, πλησίον τῆς παλαιᾶς Ἐλατείας· 3) ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς τοῦ Δραχμανίου, κείμενος εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου ἀπόστασιν κατὰ τὴν εἰς Ἐλάτειαν ὁδὸν ἀνατολικῶς παρὰ τὸ ῥεῦμα εἰς τοὺς ἀγροὺς τοῦ ἰατροῦ κ. Χέβα· 4) ὁ προμυκηναϊκὸς τύμβος Δραχμανίου, κείμενος βορείως τοῦ χωρίου ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ ὄρους, δεξιόθεν τῆς βατῆς ὁδοῦ, ἥτις φέρει διὰ τῶν βουνῶν πρὸς τὰς Θερμοπύλας.

Πλὴν δύο ἀγγείων εὑρεθέντων ἀκεραίων, τὰ λοιπὰ ἐνταῦθα ἀπεικονιζόμενα ἀνασυνεκροτήθησαν ἐκ τεμαχίων. Πάντα κατετέθησαν εἰς τὸ ἐν Χαιρωνείᾳ παρὰ τὸν Λέοντα πέρυσι κτισθὲν Μουσεῖον.

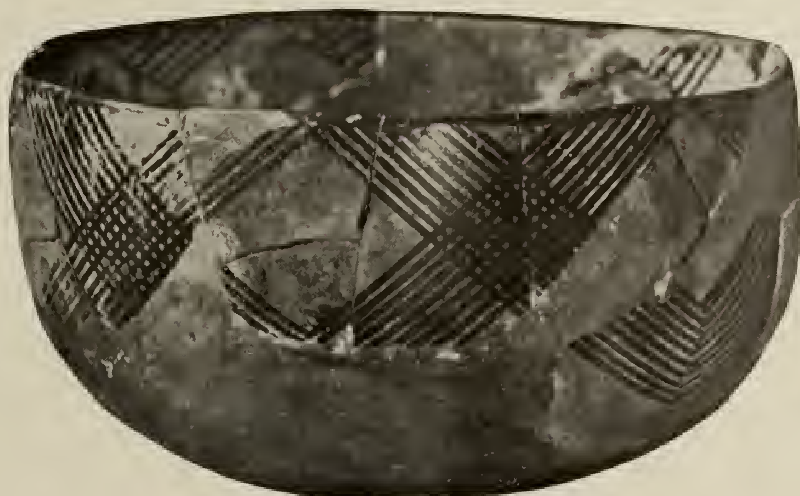
Κατὰ τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν ἀνήκουν, διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας: Α΄) εἰς τὰ τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος. Β΄) εἰς τὰ τοῦ πρωΐμου χαλκοῦ αἰῶνος. Τὰ δεύτερα ταῦτα προέρχονται πάντα ἐκ τοῦ βορείως τοῦ Δραχμανίου κειμένου προμυκηναϊκοῦ τύμβου.

Τὴν πολυπληθεστέραν καὶ ποικιλωτέραν συλλογὴν παρέσχεν ὁ προϊστορικὸς τύμβος Χαιρωνείας, ἐν μέρει δὲ καὶ ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς Δραχμανίου τῶν ἀγρῶν Χέβα. Ἀλλὰ πάντα τὰ ἐκ τεμαχίων συναπαρτισθέντα, ἔτι δὲ ἓν ἀκέραιον εὑρεθέν, προέρχονται ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ προϊστορικοῦ τύμβου Χαιρωνείας. Ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς τοῦ χωρίου Μάνεση παρέσχε μόνον μονόχρωμα τεμάχια καί τινα μέλανα, φέροντα ἐγχάρακτα κοσμήματα.

Πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Φωκίδος, τῆς ὁποίας δεσπόζει ἡ Ἐλάτεια, πλεῖστα εἶνε τὰ ἴχνη προϊστορικῶν οἰκήσεων. Παρὰ τὸ χωρίον Μάνεση, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀνωτέρω σημειωθεῖσαν ὁδὸν ἀπὸ τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς ἁμαξιτῆς πρὸς τὸ Δραχμάνι, ὑπάρχει καὶ δεύτερος συνοικισμὸς τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος· ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ εὑρέθησαν τεμάχια μονοχρώμων νεολιθικῶν ἀγγείων· διότι ἐνταῦθα ἐκτίσθησαν κτίρια κατὰ τοὺς ὑστέρους ἑλληνικοὺς καὶ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, τῶν ὁποίων τὰ θεμέλια κατέρχονται μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους· τότε λοιπὸν ἀνεσκάφησαν τὰ χυτὰ προϊστορικὰ χώματα καὶ διεσκορπίσθησαν τὰ ἐν αὐτοῖς ἀναμφιβόλως ὑπάρχοντά ποτε λείψανα τῶν προϊστορικῶν χρόνων, διὸ καὶ ἐλάχιστα θραύσματα τοιούτων ἀγγείων ἐσώθησαν μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν κτισμά-

των. Ὁμοίως ὀλίγον ἔξω τοῦ χωρίου Μάνεση διεσκορπισμένα παρατηροῦνται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀγρῶν μονόχρωμα θραύσματα ἀγγείων νεολιθικῶν. Ὀλίγον ἀπωτέρω παρὰ τὸν Κηφισὸν ὑπάρχει καὶ ἄλλος λοφίσκος μὲ πλεῖστα τοιαῦτα θραύσματα. Καὶ παρὰ τὸ Δραχμάνι εἰς τοὺς ἀγροὺς εἴς τι βάθος δὲν λείπουν ταῦτα. Καθόλου ἡ φωκικὴ χώρα διέσωσε πολλαχοῦ τὰ ἴχνη τῶν οἰκήσεων τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος, καθὼς παρετήρησα καὶ εἰς τὴν Σχιστὴν ὁδὸν παρὰ τὸν βραχώδη λόφον τοῦ μνημείου Μέγα κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς φάραγγος τοῦ Ζεμενοῦ μεταξὺ Κίρφιος καὶ Παρνασσοῦ, ἔτι δὲ εἰς τὸν ἀνατολικὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τῆς Ἀντικύρας ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Ἅγιος Θεόδωρος (τῆς ἀρχαίας Μαράθου). Ζωγραφιστὰ ὅμως ἀγγεῖα, εἴτε διὰ λαμπεροῦ κοκκίνου παχέος χρώματος ἐπὶ λευκοῦ ἐπιχρίσματος, εἴτε διὰ λευκῶν γραμμῶν ἐπὶ στιλβωμένης ἐπιφανείας μέλανος πηλοῦ, εἴτε διὰ θαμποῦ (matt) σκοτεινοῦ χρώματος ἐπὶ στιλβωμένης ὑποκοκκίνης ἢ ὑποκιτρίνης ἐπιφανείας ἀγγείων, οὐδαμοῦ ἄλλοῦ εὗρον εἰ μὴ μόνον εἰς τὸν προϊστορικὸν τύμβον Χαιρωνείας καὶ εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν Δραχμανίου τῶν ἀγρῶν Χέβα.

Ἄξιον σημειώσεως εἶνε, ὅτι καὶ εἰς τὸν Ὀρχομενόν, ὅπου τοσαύτη πληθὺς ἀγγείων τοῦ ἀρχαιοτάτου αἰῶνος κατὰ τὰς βαυαρικὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1903 καὶ 1905 συνελέχθη, ὀλίγιστα μόνον τεμάχια ὡς τὰ τῆς Χαιρωνείας καὶ τοῦ Δραχμανίου μὲ τὸν κοκκίνου παχυρρεύστου χρώματος γεωμετρικὸν διάκοσμον παρετηρήθησαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν φερόντων θαμποῦ χρώματος διάκοσμον ὀλίγιστα μόνον εἰς τὸν Ὀρχομενὸν εὑρέθησαν ἀντιστοιχοῦντα ἀκριβῶς πρὸς τὰ τῆς Χαιρωνείας-Δραχμανίου, καὶ ταῦτα εἶνε μόνον τὰ ἀλλαχόθεν, ὡς ὑποθέτω, εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα εἰσαχθέντα (ὡς θὰ εἴπω κατωτέρω, ἐξ Αἰγίνης νομίζω)· ἐνῷ τὰ ποικίλα ἄλλα εἴδη θαμποῦ χρωματισμοῦ παρετηρήθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν προϊστορικὸν τῆς Χαιρωνείας τύμβον καὶ εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν Δραχμανίου.

Εἰκὼν 1.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι στενωτάτη ἦτο ἡ περιοχὴ καὶ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς χρήσεως τῶν πλείστων ζωγραφιστῶν ἀγγείων τῆς Χαιρωνείας-Ἐλατείας, ἀφοῦ εἰς μὲν τοὺς πολυαρίθμους τῆς φωκικῆς πεδιάδος συνοικισμοὺς οὐδὲν ἴχνος αὐτῶν παρατηρεῖται, εἰς δὲ τὸν ἐγγὺς τῆς Χαιρωνείας Ὀρχομενὸν μικρά τινα μόνον θραύσματα εὑρέθησαν τῶν ἰδιαζόντων τῆς Χαιρωνείας-Ἐλατείας πολυπληθῶν κοκκίνου παχυρρεύστου χρώματος ἀγγείων.

Ἑπομένως ὅσον αἱ μέχρι τοῦδε παρατηρήσεις ἐπιτρέπουν, ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἷς ἐκ τῶν δύο τόπων, ἡ Χαιρώνεια ἢ ἡ Ἐλάτεια, ἢ τὸ πολὺ οἱ δύο οὗτοι ὁμοῦ καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς διαφορᾶς, εἶνε καὶ ἡ μόνη

ἑστία τῆς κατασκευῆς καὶ χρήσεως σχεδὸν πάντων τῶν ποικίλων εἰδῶν ζωγραφιστῶν ἀγγείων, περὶ τῶν ὁποίων ἐδῶ γίνεται λόγος. Ὀλίγα τινὰ τεμάχια μεταξὺ τῶν θεσσαλικῶν τοῦ Σέσκλου δεικνύουν ἀρκετὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ φέροντα διάκοσμον κοκκίνου παχυρρεύστου χρώματος τῆς Χαιρωνείας-Ἐλατείας· δέν μοι φαίνονται ὅμως καὶ τελείως ὅμοια, εἶνε δὲ καὶ ὀλίγιστα ἀπέναντι τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν λοιπῶν ἰδίας ὅλως τέχνης θεσσαλικῶν.

Α΄. Ἀγγεῖα τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος.

Καλῶ ταῦτα μὲ τοῦτο τὸ ὄνομα, διότι εἰς τοὺς τόπους ἔνθα εὑρέθησαν δὲν παρατηρεῖται κανὲν ἀπολύτως ἴχνος χρήσεως μετάλλου, πάντα δὲ τὰ

Εἰκὼν 2.

ἐργαλεῖα εἶνε λίθινα, ἐξ ὀψιανοῦ δὲ τὰ μαχαιρίδια καὶ ξυράφια. Μόνον εἰς τὸν προϊστορικὸν τῆς Χαιρωνείας τύμβον εὑρέθη τεμάχιον στεατίτου λίθου φέροντος δύο λεῖα αὐλάκια πρὸς χύσιν, ὡς φαίνεται, μετάλλου. Τοῦτο σημαίνει πιθανῶς, ὅτι εὑρισκόμεθα ἤδη εἰς ἐποχὴν πλησιάζουσαν τὸν μεταλλικὸν αἰῶνα. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε καὶ τὸ μόνον ἐκ τῶν εὑρημάτων πρὸς τοιαύτην ὑπόθεσιν ἀφορμὴν δίδον. Ἔπειτα καὶ ἂν ἀποδεχθῶμεν, ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ μεταλλικοῦ αἰῶνος, πάλιν αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος θέσεις μὲ τὰ σχετικὰ εὑρήματά των πάντα ἐκπροσωποῦν ἀκόμη τὴν παλαιοτέραν, ἤτοι τὴν ἀμέταλλον ἐποχήν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἀπολύτως μετάλλου τινὸς ἴχνος παρατηρεῖ-

ται, καὶ ἰδιαιτέρως οὐδὲν ἴχνος χαλκοῦ, ὅστις ὑπάρχει ἤδη εἰς τὸ πρῶτον (κατώτατον) στρῶμα τῆς Τρῳάδος, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ προϊστορικὰ ἐδάφη Χαιρωνείας-Ἐλατείας διέσωσαν ἀντικείμενα παλαιότερα κατὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ παλαιοτάτου (πρώτου) τρωϊκοῦ οἰκισμοῦ· διότι βεβαίως ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ μετάλλου διὰ τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων εἰς τὴν Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑστέρησε πολὺ τῆς εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἑλλησπόντου πρώτης αὐτοῦ χρησιμοποιήσεως.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν διάκρισιν, τὴν ὁποίαν κάμνω μεταξὺ τῶν δύο προϊστορικῶν θέσεων Χαιρωνείας καὶ Ἐλατείας (Δραχμανίου), ἀποκαλῶν τὴν μὲν προϊστορικὸν τύμβον, τὴν δὲ προϊστορικὸν συνοικισμόν, παρατηρῶ τὰ ἑξῆς.

Ἡ παρὰ τὸ Δραχμάνι εἰς τοὺς ἀγροὺς Χέδα θέσις εἶνε ἀναμφιβόλως πανάρχαιος συνοικισμός. Ἡ θέσις δὲν ἀποτελεῖ καταφανῆ γήλοφον, ὅπως οἱ δύο παρὰ τὸ χωρίον Μάνεση, οἵτινες βεβαίως ἐσχηματίσθησαν κατὰ μικρὸν ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν κατοικιῶν καὶ τῶν παντοίων ἀπορριμμάτων τοῦ συν-

Εἰκὼν 3.

οικισμοῦ. Ἀλλὰ πάντως ὑπάρχει καὶ ἐκεῖ μικρὰ ἀνύψωσις γῆς σχηματισθεῖσα διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ ἀποτελοῦσα μικρὰν περιοχὴν ἐπιμήκη ἑκατὸν περίπου μέτρων. Τὰ χώματα εἶνε ἀνάμικτα μὲ τέφραν πολλαχοῦ, εἴς τινα δὲ σημεῖα διακρίνονται καὶ τὰ δάπεδα τῶν καλυβῶν, αἵτινες θὰ ἦσαν τὰ μόνα κτίσματα τοῦ συνοικισμοῦ. Εὑρέθησαν καὶ λείψανα σκελετῶν ἀνθρώπων τεθαμμένων κατὰ τὸν συνήθη τῶν προϊστορικῶν χρόνων τρόπον, μὲ συνεσταλμένα τὰ σκέλη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς κατακειμένων (liegende Hocker). Ὀστᾶ κατοικιδίων ζῴων, λίθινα ἐργαλεῖα καὶ θραύσματα ἀγγείων μονοχρώμων καὶ ζωγραφιστῶν ἀναμὶξ εἶνε διεσκορπισμένα εἰς τὰ χυτὰ ταῦτα χώματα, τῶν ὁποίων τὸ μέγιστον ὕψος δὲν ὑπερβαίνει τὰ τρία περίπου μέτρα.

Ἀλλ' ὁ προϊστορικὸς τύμβος τῆς Χαιρωνείας δὲν ἦτο συνοικισμὸς κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην· καὶ ἂν δὲ ἤθελον εὑρεθῆ ἴχνη κατοικιῶν περὶ τὸν πυρῆνα τοῦ γηλόφου, τὸν ὁποῖον ἀποκαλῶ τύμβον, πάλιν θὰ ἦτο τοῦτο ἀδιάφορον διὰ τὴν σημασίαν τοῦ ἀνασκαφέντος καὶ ἐρευνηθέντος χώρου. Περὶ τούτου δίδω τὰς ἀκολούθους ἐξηγήσεις.

Ἡ κορυφὴ τοῦ χειροποιήτου γηλόφου, ἥτις κεῖ-

ται μ. 3,50 ὑψηλότερα τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τῶν πέριξ ἀγρῶν, φέρει καταφανέστατα τὰ ἴχνη περιβόλου περικλείοντος βωμόν. Ὁ περίβολος ἦτο φράκτης ἁπλοῦς ἐκ καλάμων καὶ κλάδων δένδρων, ἐπικεχρισμένος μὲ πηλόν· ὁμοίως κατασκευάζονται καὶ σήμερον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καλύβαι στρογγύλαι ἢ καὶ μεγαλείτεραι τετράπλευροι κατοικίαι χωρικῶν. Πάντως πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὸν φράκτην τοῦτον ἢ τὴν καλύβην, τὸ δὲ πυρακτωθὲν ἐκ πηλοῦ τοίχωμα μετεβλήθη εἰς ὀπτὴν πλίνθον ἢ χῶμα κατακόκκινον. Εἰς τὰ συμπαγέστερα τεμάχια τοῦ χώματος τούτου, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἐκ τῆς πυρακτώσεως προελθούσας πλίνθους, διακρίνονται καὶ τὰ ἄχυρα, τὰ ὁποῖα συνήθως ἀναμιγνύονται μὲ τὸν πηλὸν διὰ τὰ ἐπιχρίσματα, ἔτι δὲ τὰ ἀποτυπώματα τῶν καλάμων καὶ κλάδων ἢ στύλων τοῦ φράκτου. Ὁ δὲ βωμὸς διακρίνεται ἐκ τῆς πολλῆς τέφρας, ἥτις ἐγέμιζεν ὁλόκληρον βόθρον. Ἡ τέφρα περιεῖχεν ὀστᾶ κεκαυμένα ζῴων, τὰ ὁποῖα καὶ εἰς πάντα τὸν γήλοφον εὑρέθησαν διεσκορπισμένα εἰς τὸ χῶμα ὁμοῦ μετὰ πολλῶν τεμαχίων ἀγγείων, λιθίνων ἐργαλείων, εἰδωλίων καὶ ὀψιανῶν. Ἐντὸς τοῦ περιβόλου παρετήρησα καὶ δύο εὐμεγέθεις ἑστίας· διακρίνονται ἐκ τοῦ στερεοποιηθέντος ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐδάφους των καὶ τῶν πυρακτωμένων τοιχωμάτων. Τὸ πυρακτωμένον καὶ πλινθοποιημένον χῶμα, ὅπερ προῆλθεν ἐκ τοῦ πυρποληθέντος φράκτου ἢ τῆς καλύβης,

Εἰκὼν 4.

Εἰκὼν 5.

ἀπετέλει στρῶμα πάχους ἡμίσεος καὶ πλέον μέτρου περικεχυμένον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ γηλόφου περιφερικῶς πρὸς τὴν κατωφέρειαν. Ἀλλὰ πάλιν ὅλον τοῦτο τὸ πυρακτωμένον στρῶμα σκεπάζεται ὑπὸ παχέος στρώματος καθαρᾶς γῆς, γεωργουμένης ἀνέκαθεν, περιεχούσης ὡσαύτως πλῆθος τεμαχίων ἀγγείων, ὀστῶν ζῴων, λιθίνων ἐργαλείων, ὀψιανοῦ. Ἅπαν τὸ ἀνώτατον τοῦτο φυτικὸν γενόμενον στρῶμα ἀνεσκαλεύθη ἐπὶ τῆς κορυφῆς εἰς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε ἱκανῶς μέγα κτίριον ἐκτίσθη ἐνταῦθα· ἐκ τοῦ ῥωμαϊκοῦ τούτου κτιρίου ἐσώζετο μακρὸς πολὺ στερεὸς τοῖχος, δωμάτια δύο μὲ δάπεδον στερεοποιηθὲν διὰ στρώματος ἀμμοκονίας, δύο μικραὶ δεξαμεναί, ὧν ἡ μία ἦτο λουτρόν. Τὰ θεμέλια τοῦ μακροῦ τοίχου εἰσεχώρουν βαθέως εἰς τὸ πυρακτωμένον στρῶμα. Εὑρέθησαν καὶ ἀρκετοὶ τάφοι αὐτόθι ῥωμαϊκῶν χρόνων· καὶ θραύσματα ἀγγείων βυζαντηνῶν καὶ ἑλληνικῶν χρόνων, ἀκόμη καὶ ἓν τεμάχιον μυκηναϊκοῦ ἀγγείου. Σημεῖον ὅτι κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ἀφῆκαν οἱ κατοικήσαντες τὴν χώραν ἄνθρωποι σημεῖα τῆς διαβάσεώς των.

Δύναται λοιπὸν νὰ θεωρηθῇ πιθανώτατον καὶ σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ἡ κορυφὴ τοῦ γηλόφου κατείχετο ὑπὸ προϊστορικοῦ ἱεροῦ τεμένους. Ὡς φαίνεται μάλιστα, καὶ ἀφοῦ κατεστράφη τοῦτο, πάλιν ἄλλο διεδέχθη αὐτὸ ἀμέσως κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους. ἀφοῦ τὸ σκεπάσαν αὐτὸ χῶμα εἶνε ἀνάμικτον μὲ ἀντικείμενα τῆς αὐτῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς.

Ἀλλὰ τὸ ἀνώτατον τοῦτο στρῶμα ἀνεσκαλεύθη, ὡς εἶπον, τελείως εἰς ῥωμαϊκοὺς χρόνους καὶ διεσκορπίσθη, ὥστε ἀδύνατον νὰ γνωρίζωμεν ποίαν ὄψιν παρουσίαζε προηγουμένως ἡ ἀνωτάτη κατακόρυφος ἐπιφάνεια τοῦ γηλόφου.

Ἀλλὰ πῶς ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ «ἱεροῦ τεμένους» ὁ χειροποίητος λόφος;

Κάτωθεν τοῦ πυρακτωμένου χώματος τοῦ ἱεροῦ τούτου τεμένους διακρίνονται κάλλιστα διαδεχόμενα ἄλληλα στρώματα γῆς ἀρκετά, πάχους ἡμίσεος καὶ πλέον μέτρου, χωριζόμενα κανονικῶς ἀπ' ἀλλήλων διὰ λεπτῆς στρώσεως καθαρῶν ἀνθράκων καὶ ὀλίγης τέφρας. Ἀνάμικτα εἰς πάντα ταῦτα τὰ

Εἰκὼν 6.

στρώματα εὑρίσκονται τὰ αὐτὰ καὶ ἀνωτέρω καταλεχθέντα ἀντικείμενα ἤτοι θραύσματα ἀγγείων, λίθινα ἐργαλεῖα, ὀψιανοὶ καὶ ὀστᾶ ζῴων.

Διὰ τοῦτο ὑπέθεσα ἄλλοτε (Mitteilungen 1905 σελ. 128), ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς βωμὸς ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ ἐδάφους, ὁλονὲν ἀνυψουμένου κατὰ καιροὺς διὰ συσσωρεύσεως χωμάτων πρὸς ἐξασφάλισιν ἀπὸ τῶν κανονικῶν πλημμυρῶν τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ γηλόφου, ἕως οὗ εἰς ἓν ἀνώτατον στρῶμα ὁ ἱερὸς χῶρος περιεβλήθη καὶ διὰ φράκτου.

Ἀλλ' ἀκριβέστεραι παρατηρήσεις μὲ ἀναγκάζουν νὰ τροποποιήσω κατά τι τὴν γνώμην μου ἐκείνην καὶ νὰ καταλήξω ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται κατὰ πρῶτον λόγον περὶ τύμβου σχηματισθέντος ἐπὶ τάφου νεκροῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρός, κατὰ συνηθείας μάλιστα, αἵτινες παρετηρήθησαν εἰς ἐνταφιασμὸν τοιούτων νεκρῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος τῆς μέσης Εὐρώπης.

Ἀνέφερα καὶ ἄλλοτε (Mitteilungen 1905 σελ. 121) τὴν εὕρεσιν δύο σκελετῶν εἰς βάθος περίπου μ. 2,70 ἀπὸ τῆς νῦν κορυφῆς, τοῦ μὲν ἡλικιωμένου ἀνδρός, τοῦ δὲ μειρακίου. Ὁ τοῦ ἀνδρὸς ἔκειτο ἁπλῶς εἰς τὸ χῶμα, πλησίον καὶ ὀλίγον ὑψηλότερα τοῦ μειρακίου. Ἡ θέσις του δὲν ἦτο ὅπως ἡ τοῦ μειρακίου. Διότι τοῦτο μέν, συνεσταλμένα πρὸς τὸ στῆθος ἔχον τὰ σκέλη καὶ τοὺς βραχίονας κεκαμμένους πρὸς τὴν κεφαλήν, ἔκειτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς (τέλειος liegender Hocker), βλέπων πρὸς ἀνατολάς. Ὁ δὲ ἀνὴρ βλέπων πρὸς βορρᾶν, κλίνων τὴν κεφαλὴν πρὸς τἀριστερά, μόλις ὀλίγον συνέστελλε τὰ σκέλη· καὶ τὸν μὲν ἀριστερὸν βραχίονα ἔκρυπτεν, ὡς φαίνεται, κάπως ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν (ἴχνη δὲν ἐφαίνοντο), ἀλλὰ τὴν δεξιὰν κάμπτων εἰς τὸν ἀγκῶνα ἔτεινε πρὸς τὰ ὀπίσω, ὥστε ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο τρόπον τινὰ ἡ τοῦ προβάλλοντος δόρυ μὲ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας. Περίεργον εἶνε ὅτι ἐκ τῶν ὀστῶν τῶν κνημῶν καὶ τοῦ ποδὸς οὐδὲν ἴχνος εὑρέθη, ὡς ἐὰν εἶχον ἀποκοπῆ ταῦτα πρὶν ταφῇ ὁ νεκρός.

Τὸ σπουδαῖον ὅμως τώρα εἶνε, ὅτι ὁ σκελετὸς τοῦ μειρακίου ἔκειτο ἐπὶ ἀρκετὰ παχέος στρώματος τέφρας, τὸ ὁποῖον καὶ περὶ αὐτὸν ἦτο πολὺ διακεχυμένον. Λεπτά τινα τεμάχια ἀνθράκων, ἀνάμικτα μὲ τὴν τέφραν, ἦσαν καὶ εἰς τὰ ὀστᾶ τοῦ σκελετοῦ τούτου προσκολλημένα. Ἐν γένει σωροὶ τέφρας, ἀνάμικτοι μὲ χῶμα, καὶ παχὺ στρῶμα γῆς κατάμαυρον ἐκ τῶν ἀναμεμιγμένων ἀνθράκων, παρατηροῦνται πέριξ καὶ εἰς βαθύτερα ἔτι στρώματα. Ἀλλὰ μέχρι τοῦ ἀρχικοῦ, πρωτογόνου ἐδάφους εἶνε ἀδύνατον νὰ φθάσῃ ἐνταῦθα ἡ σκαπάνη, ἐπειδὴ ὅλος οὗτος ὁ τόπος δέχεται ἀπὸ χιλιετηρίδων τὰς ἐπιχώσεις τοῦ Κηφισοῦ καὶ ἡ κοίτη αὐτοῦ ἀνυψουμένη ὁλονὲν ἀναβιβάζει καὶ τὰ ὑπόγεια ὕδατα εἰς ὑψηλοτέραν πάντοτε ἐπιφάνειαν, ἐνῷ ἐξ ἑτέρου καὶ αἱ παραρρέουσαι μεγάλαι ποτιστικαὶ

αὔλακες τῆς πεδιάδος πλημμυροῦσι πάντοτε τὸν τόπον μὲ νερά.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς οὐδὲν σημεῖον τῆς ἀνασκαφείσης κεντρικῆς περιφερείας εὑρέθη ἴχνος βωμοῦ, ὅπως ἐντὸς τοῦ πυρακτωμένου ἀνωτάτου στρώματος, ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων περὶ τοῦ στρώματος τῆς τέφρας, ἐν ᾧ ἔκειτο ὁ σκελετὸς τοῦ μειρακίου, καὶ περὶ τοῦ μεγάλου στρώματος τοῦ καταμαύρου ἐκ τῶν ἀνθράκων χώματος, ἄγομαι νὰ πιστεύσω, ὅτι πρόκειται προδήλως περὶ μεγάλης πυρᾶς, ἐξ ἧς λείψανα ἔμειναν ἡ τέφρα καὶ οἱ ἄνθρακες.

Ἀλλὰ πόθεν προέρχεται ἡ μεγάλη αὕτη πυρά; Πυρὰν πρὸς καῦσιν νεκροῦ δὲν δύναμαι νὰ τὴν θεωρήσω· διότι εἰς τόσον ἰσχυρὰν πυρὰν θὰ «κατεκαίετο» ὁ ἐν τῇ τέφρᾳ εὑρεθεὶς νεκρὸς τοῦ μειρακίου καὶ δὲν ἤθελε μείνει τόσον ἐντελῶς ἀνέπαφος ὑπὸ τοῦ πυρός· ἔπειτα ὁ νεκρὸς τοῦ ἀνδρὸς ἔκειτο ἔξω τοῦ πυρὸς ἐντὸς τοῦ στρώματος τῆς πηλώδους γῆς.

Θὰ ἠδύνατό τις ἴσως τὸ πολὺ νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἡ πυρὰ ἐσχηματίσθη ἐκ νεκρῶν καιομένων ἑκάστοτε ἐνταῦθα (ὅπως εἰς τὸν λόφον τῆς Θύμβρης Hanaï-tepè τῆς Τρῳάδος) καὶ μεταφερομένων ἔπειτα ἀλλαχόσε πρὸς ταφήν. Ἀλλὰ πῶς εὑρίσκεται τότε μόνος ἐντὸς αὐτῆς ὁ σκελετὸς τοῦ μειρακίου, οὐδεὶς δὲ ἄλλος; Καὶ πῶς ἔξω αὐτῆς ὁ σκελετὸς μόνος τοῦ ἀνδρὸς τεθαμμένος, οὐδεὶς δὲ ἄλλος παρ' αὐτόν; Εἶνε ἀληθὲς ὅτι εὑρέθη καὶ τρίτος

Εἰκὼν 7.

σκελετὸς ὁμοῦ μὲ ὀλίγην κατάμαυρον ἐξ ἀνθράκων γῆν· ἀλλ' οὗτος κεῖται πολὺ ὑψηλότερα, ἀμέσως ὑπὸ τὸ πυρακτωμένον στρῶμα, καὶ μάλιστα ἀκριβῶς εἰς μίαν τῶν λεπτῶν ἐκείνων στρώσεων ἀνθράκων, τὰς ὁποίας προανέφερα ὡς χωριζούσας τὰ ἀλλεπάλληλα παχέα στρώματα τῆς πηλώδους γῆς. Ἄρα δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν οὗτος πρὸς τὴν ἀρκετὰ βαθύτερα κειμένην πολὺ μεγάλην πυράν.

Διὰ τοῦτο ὑποπτεύω, ὅτι ἡ μεγάλη πυρὰ ἐσχηματίσθη ὄχι πρὸς καῦσιν νεκροῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν προηγηθεῖσαν τῆς ταφῆς νεκροῦ τινος, πάντως ἐπιφανοῦς, θυσίαν. Ὁ νεκρὸς οὗτος δὲν φαίνεται ὅτι εἶνε ἄλλος εἰ μὴ ὁ τοῦ ἀνδρός, τοῦ ὁποίου καὶ ἡ ἀνωτέρω περιγραφεῖσα θέσις εἶνε ὅλως διόλου ἐξαιρετικὴ καὶ παντελῶς ἀνομοία πρὸς τὴν τῶν liegender Hocker τῆς παμπαλαίας ἐποχῆς. Ὁ δὲ τοῦ μειρακίου ἴσως εἶνε ἢ αἰχμαλώτου ἢ ἀκολούθου τοῦ ἐπιφανοῦς νεκροῦ, σφαγιασθέντος εἰς αὐτὸν καὶ ταφέντος ἐν αὐτῇ τῇ τέφρᾳ τῆς πυρᾶς. Ὑποπτεύω δηλονότι, ὅτι καὶ ἐνταῦθα συνέβησαν τὰ πράγματα ὁμοίως πως ἢ καὶ ἀπαραλλάκτως, ὅπως περιγράφονται συμβάντα εἰς τὸν ἐν Helmsdorf τῆς Γερμανίας προϊστορικὸν τύμβον, περὶ ὧν ἀκριβεῖς πληροφορίας παρέχει ὁ ἀνασκάψας αὐτὸν ἐν Das Fürstengrab . . . bei Helmsdorf, Ausgrabungsbericht von Prof. Dr Hermann Grössler in Eisleben, Halle a. S. 1907 (Druck und Verlag von Otto Hendel).

Καὶ τίνα μὲν σημασίαν εἰς τὰς τελετὰς τῆς ταφῆς εἶχε τότε τὸ πῦρ καὶ ἂν οἱ νεκροὶ «ὠπτῶντο», πρὶν παραδοθῶσιν εἰς τὴν γῆν, δὲν ἔχω λόγον νὰ ἐρευνήσω ἐνταῦθα (πρβ. τῆς ἀνωτέρω μνησθείσης πραγματείας τοῦ Grössler σελ. 77 ἑ., σελ. 81 ἑ.). Πρέπει μόνον νὰ μὴ παραλείψω τὰ ἑξῆς: ὁ σκελετὸς τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἐδείκνυε κανὲν σημεῖον ἐπαφῆς πρὸς τὸ πῦρ· ἀλλὰ παραδόξως πλευραί τινες ἔσωζον ἀκόμη ἀσθενέστατον λείψανον σαρκός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπεκάθηντο πολλοὶ μικροὶ σκώληκες. Ἆρά γε ἦτο τοῦτο λείψανον σαρκὸς μὴ ἀποσυντεθείσης κατὰ τὰς διαρρευσάσας χιλιετηρίδας ἀπὸ τῆς ταφῆς τοῦ νεκροῦ μέχρι σήμερον; ἢ μήπως προέρχεται ἐξ ἀσθενοῦς ταριχεύσεως (ὀπτήσεως) τοῦ νεκροῦ;

Εἰκὼν 8.

Μετὰ τὸν ἐνταφιασμόν, τάφος καὶ πυρὰ ἐσκεπάσθησαν μὲ παχὺ στρῶμα γῆς πηλώδους, τυμβοειδῶς. Ἀκολούθως ἐπανελήφθησαν ἴσως ὅμοιοι ἐνταφιασμοὶ διαδοχικοὶ ἐπὶ τοῦ κώνου τούτου, ὀλιγώτερον πανηγυρικοί, ἢ καὶ ἁπλῶς θυσίαι, ἐναγισμοί, ἐξ αὐτῶν δὲ ὑποθέτω ὅτι προέρχονται αἱ λεπταὶ στρώσεις τῶν ἀνθράκων καὶ τὰ παχύτερα πάλιν στρώματα γῆς πηλώδους. Τελευταῖον ἱδρύθη, ὡς φαίνεται, αὐτὸ τοῦτο βωμὸς πρὸς δημοτελεστέρας θυσίας τῆς φυλῆς, ἥτις ἐτίμα τὸν ἥρωα καὶ τοὺς ἀπογόνους του ἴσως ἐνταῦθα, καὶ ὁ χῶρος ἀπετέλεσεν ἱερὸν τέμενος. Περὶ αὐτὸ δὲ ἴσως ἐθάπτοντο κατόπιν καὶ ἄλλοι, ἢ ἱδρύθησαν μικρότεραι καλύβαι διὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον, διότι καὶ τοῖχοί τινες φαίνονται ἐνταῦθα λίθινοι καὶ τμήματα γῆς πυρακτωμένης καὶ δύο σκελετῶν λείψανα. Ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν δύναται νὰ λεχθῇ τι σαφέστερον, διότι καὶ ἡ σκαφὴ δὲν ἐπροχώρησεν ἀκόμη εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα ἀρκετά.

Προκειμένου νῦν περὶ τῶν ἀγγείων, περὶ μὲν τῆς εἰς διαφόρους κατηγορίας ἢ ὁμάδας διαιρέσεως αὐτῶν παραπέμπω ἐν γένει εἰς ὅσα διέλαβον εἰς τὰ Πρακτικὰ τοῦ 1902 καὶ εἰς τὰ Mitteilungen τοῦ 1905 σελ. 123-124, 136-140 καὶ τοῦ 1906 σελ. 397 ἑ. Κατὰ τοῦτο ὅμως πρέπει νὰ ἐπανορθώσω τὰ τότε εἰρημένα, ὅτι τὰ τῆς κατηγορίας ἢ ὁμάδος τῶν θαμποῦ διακόσμου πολυειδῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἐν ἀρχῇ παρέσχε μόνον ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς Δραχμανίου (ἀγρῶν Χέβα), ἀπήντησα πέρυσι καὶ εἰς τὸν προϊστορικὸν τύμβον Χαιρωνείας. Ὥστε εἰς τὰς δύο ταύτας θέσεις εὑρίσκονται πασῶν τῶν ὁμάδων τὰ ἀγγεῖα, περὶ τῶν ὁποίων ἐνταῦθα λαλῶ, ἤτοι:

1) τὰ μονόχρωμα, ἄνευ ἐγχαράξεως ἢ διακοσμήσεως, πολυειδῆ κατὰ τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ, τουτέστιν ὑποκόκκινα, ὑποκίτρινα, ὑπόλευκα ἢ ἐντελῶς μέλανα, τὴν ἐπιφάνειαν ἔχοντα μηχανικῶς στιλβωμένην·

2) τὰ μονόχρωμα μέλανα ἐγχάρακτα, τὴν ἐπιφάνειαν ὡσαύτως ἔχοντα μηχανικῶς στιλβωμένην·

3) τὰ μονόχρωμα μέλανα, μὲ γραμμάς τινας λευκοῦ χρώματος κοσμούμενα, τὴν ἐπιφάνειαν ἔχοντα μηχανικῶς στιλβωμένην·

4) τὰ ἐπὶ λευκοῦ ἢ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος φέροντα πλούσιον γεωμετρικὸν γραμμικὸν διάκοσμον τριγώνων, κιγκλιδωτῶν, ῥόμβων, γωνιῶν, βοστρυχοειδῶν παχειῶν γραμμῶν, χρώματος λαμπεροῦ κοκκίνου παχυρρεύστου·

5) τὰ ἐπὶ ὑποκοκκίνου ἢ ὑποκιτρίνου, ὄχι πάντοτε καλῶς στιλβωμένου ἐδάφους φέροντα ὅλως διόλου διαφορετικὸν γραμμικὸν διάκοσμον ἁπλῶν

εὐθειῶν γραμμῶν ἢ ἑλικοειδῶν ἢ ζωνῶν μὲ χρῶμα θαμπὸν (matt) σκοτεινόν·

6) τὰ ὅμοιον θαμποῦ σκοτεινοῦ χρώματος διάκοσμον φέροντα ἐπὶ λειοτάτου ἐπιχρίσματος, χρώματος κοκκίνου σφραγιδοκήρου (Siegellack)·

7) τὰ ὅμοιον ἔν τισι, διαφορετικὸν ἐν ἄλλοις διάκοσμον φέροντα, μὲ δύο ὅμως χρώματα, μέλαν καὶ πορφυροῦν (braunrot).

Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἀγγεῖα εἶνε χειροποίητα. Εἶνε δὲ καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως ποικίλα προϊόντα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἀμφίβολον, μόνον ἐὰν αἱ ποικίλαι ὁμάδες προήρχοντο ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ Δραχμανίου· διότι ἐνταῦθα τὸ προϊστορικὸν στρῶμα εἶνε ὀλίγου πάχους, θὰ ἠδύνατό τις ἑπομένως νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἴσως κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διάφοροι λαοί, διὰ τοῦ αὐτοῦ τόπου διελθόντες καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους κατοικήσαντες, ἀφῆκαν ἐκεῖ τὰ λείψανα τῆς κεραμεικῆς των, ἀναμιχθέντα εὐκόλως τὸ ἓν πρὸς τὸ ἄλλο ἐντὸς τοῦ ἀνασκαλευθέντος κατὰ καιροὺς ὑπὸ πάντων ἐδάφους. Ἀλλὰ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ἀποκρούει ὁ προϊστορικὸς τῆς Χαιρωνείας τύμβος· διότι ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ κα-

Εἰκὼν 9.

τωτάτου ἀποκαλυφθέντος στρώματος ἤδη, κειμένου τοὐλάχιστον μ. 3,50 ὑπὸ τὴν νῦν ἐπιφάνειαν τοῦ γηλόφου, ἀναμὶξ εὑρίσκονται πασῶν τῶν κατηγοριῶν καὶ τῶν εἰδῶν τὰ ἀγγεῖα, εἰς τοιοῦτον δὲ βάθος ἀδύνατον θὰ ἦτο νὰ ἀνασκαλευθῇ τὸ ἔδαφος εἰς μεγάλην ἔκτασιν τόσον ὁλοσχερῶς, ὥστε παμπληθῆ ἀντικείμενα πολὺ ὑστέρας ἐποχῆς ἀνθρώπων, κατοικησάντων αὐτόθι ἐπὶ ὑπερκειμένων στρωμάτων, νὰ κατέπεσον εἰς τὸ χαμηλότατον, σχεδὸν πρωτογενὲς στρῶμα.

Πρὸς τούτοις ἡ διακόσμησις τῶν ζωγραφιστῶν ἀγγείων τῶν ἀνωτέρω ὁμάδων ὑπ' ἀρ. 4 μέχρι τῆς ὑπ' ἀρ. 7 συμπεριλαμβανομένης δεικνύει, ὅτι οὐδεμία ὁμὰς ἀποχωρίζεται τῆς ἄλλης ἀποτόμως δι' εἰσαγωγῆς νέας τινὸς ὅλως διόλου τεχνοτροπίας. Τοιουτοτρόπως εἰς τὴν 4) ὁμάδα μεταξὺ τῶν ὅλως διόλου ἰδιαίτερον τύπον φερόντων κοσμημάτων αὐτῆς ἀναγνωρίζομεν ἤδη σχήματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὸν δεσπόζοντα τύπον τῆς διακοσμήσεως τῆς 5) ὁμάδος· μόνη δὲ διαφορὰ μεταξύ των ἀπομένει ἡ χρῆσις διαφορετικοῦ χρώματος, εἰς ἐκείνην μὲν τοῦ λαμπεροῦ παχέος κοκκίνου ἐπὶ λευκοῦ ἐπιχρίσματος, εἰς ταύτην δὲ τοῦ θαμποῦ σκοτεινοῦ ἐπὶ ὑποκοκκίνου ἢ ὑποκιτρίνου ἐδάφους τοῦ ἀγγείου. Τῆς 5) δὲ ὁμάδος ὁ διάκοσμος διήκει ἔπειτα καὶ εἰς τὴν 6) καὶ 7) ὁμάδα

μὲ τὴν μόνην διαφορὰν ὅτι ἡ μὲν 6) φέρει ἐπίχρισμα ἰδίας φύσεως, ἡ δὲ 7) ἐφαρμόζει καὶ δύο χρώματα. Καὶ τελευταῖον, ἡ χρῆσις τοῦ λευκοῦ χρώματος, τὸ ὁποῖον ὡς ἐπίχρισμα ἐξαπλώνεται ἐπὶ παντὸς τοῦ ἀγγείου εἰς τὴν 4) ὁμάδα, ἐμφανίζεται ἤδη εἰς τὴν 3) ὁμάδα ὡς λευκὴ γραμμὴ μόνον, ἐπὶ μέλανος ἐδάφους. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ὀλίγον λευκὸν τῆς 3) ὁμάδος εἶνε ἐν χρήσει εἰς τὰ ἁπλῶς ἐγχάρακτα τῆς 2) ὁμάδος πρὸς πλήρωσιν τῶν χαραγμάτων.

Ὥστε καὶ αὕτη ἡ θεωρία τῶν πραγμάτων ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους εἰς μίαν τινὰ ἐποχὴν περιοριζομένη ἀνάπτυξις τῆς ἡμετέρας νεολιθικῆς κεραμεικῆς ὀφείλεται εἰς τοὺς αὐτοὺς κατοικήσαντάς ποτε τὸν τόπον ἀνθρώπους καὶ ὄχι εἰς διαφόρους διαδεχθείσας ἀλλήλας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου φυλάς.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ χρῆσις τῶν δύο χρωμάτων σκοτεινοῦ καὶ πορφυροῦ εἰς τὸ αὐτὸ κόσμημα τῶν ἀγγείων τῆς 7) ὁμάδος ἐνθυμίζει ἀγγεῖα τῆς Φυλακωπῆς τῆς Μήλου καὶ τὰ ῥαμφοειδὲς στόμιον ἔχοντα μυκηναϊκὰ τοῦ πρώτου ῥυθμοῦ, τὸ δὲ λειότατον ἐπίχρισμα χρώματος κοκκίνου σφραγιδοκήρου τῆς 6) ὁμάδος ἐνθυμίζει πάλιν ταῦτα τὰ μυκηναϊκά, ἐκ τούτου πρέπει νὰ συναγάγωμεν, ὅτι φαινόμενά τινα τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἡμετέρας νεολιθικῆς κεραμεικῆς προαγγέλλουσι κατά τι τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ἢ ὀρθότερον, ὅτι οἱ προμυκηναϊκοὶ χρόνοι, τῶν ὁποίων τὰ κεραμεικὰ προϊόντα ἔχομεν ἐκ τῆς νοτίας Ἑλλάδος, συνδέονται διά τινων δεσμῶν πρὸς τοὺς παλαιοτέρους νεολιθικοὺς τῶν χωρῶν τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος, τουτέστιν εἰδικῶς ἐνταῦθα τῆς Βοιωτίας καὶ Φωκίδος. Ἂν ἦτο δὲ βέβαιον ὅτι ἡ ἐπὶ τεμαχίου ἀγγείου τῆς 5) ὁμάδος ἐμφανιζομένη δειλὰ-δειλὰ μορφὴ ζώου εἶνε πράγματι τοιαύτη κατὰ βούλησιν τοῦ τεχνίτου καὶ ὄχι

Εἰκὼν 10.

ἀπατηλὴ σύμπτωσις, τότε ἠθέλομεν ἀποκτήσει νέον στοιχεῖον συνδέσεως τῶν προϊόντων τούτων τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος πρὸς φαινόμενα τῆς κεραμεικῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα ἄλλως μᾶς παρουσιάζονται τὸ πρῶτον εἰς τὸν κυκλαδικὸν (τῆς Μήλου) πολιτισμόν. Δυστυχῶς ἀκριβῶς τὰ τῆς 6) καὶ 7) ὁμάδος θραύσματα, τὰ ὁποῖα ὑπεμφαίνουσι τὴν μακρινὴν ταύτην συγγένειαν πρὸς τὰ τῆς Μήλου καὶ πρὸς τὰ παλαιότατα μυκηναϊκά, εἶνε αὐτὸ τοῦτο μόνον θραύσματα μικρὰ καὶ δὴ πολὺ ὀλίγα, ὥστε οὐδεμία πιθανή πως εἰκασία δύναται νὰ βασισθῇ ἐπ' αὐτῶν. Σαφέστερον ὅμως τὴν σχέσιν τῶν ἡμετέρων νεολιθικῶν ἀγγείων πρὸς τὰ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος ἐμφαίνουσι τὰ θραύσματα ἐκείνων τῶν ἀγγείων τῆς 5) ὁμάδος, τῶν ὁποίων καὶ ὁ πηλὸς καὶ ἡ ζωγράφησις εἶνε τελείως ὅμοια πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ καὶ ἐν Αἰγίνῃ μάλιστα πολυάριθμα εὑρεθέντα κατὰ τὰς βαυαρικὰς ἀνασκαφὰς τῶν τελευταίων ἐτῶν, καὶ ἔτι πρότερον ὑπὸ Βαλερίου Στάη, χειροποίητα προμυκηναϊκά. Διότι ταῦτα δὲν εἶνε ἁπλῶς ἀνάλογα ἢ ὁμοιότατα, ἀλλ' εἶνε αὐτὰ τὰ ἴδια, ὡς πρέπει νὰ εἰκάσωμεν, νοτιόθεν εἰσαχθέντα καὶ μάλιστα ἐξ Αἰγίνης, διότι ὁ πηλός των εἶνε ἐντελῶς ὁ ἴδιος αἰγινητικὸς κιτρινόλευκος.

Κατὰ πόσον ὅμως οἱ συσχετισμοὶ οὗτοι μιᾶς ἀναπτύξεως τεχνικῆς πρὸς ἄλλην ἔχουν καὶ σημασίαν τινὰ διὰ τὸν χρονολογικὸν καθορισμὸν τῶν ἀντικειμένων τῆς ἡμετέρας νεολιθικῆς ἐποχῆς, τοῦτο εἶνε ἐκ πρώτης ὄψεως πολὺ δύσκολον νὰ εἴπωμεν. Ἐν τούτοις ἀνωτέρω ἐθεώρησα, ἕνεκα τῆς ἀπουσίας παντὸς ἴχνους μετάλλου, ἐπιτρεπομένην τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶνε παλαιοτέρα τῆς τοῦ πρώτου, ἀρχεγόνου στρώματος τῆς Τρῳάδος. Καὶ οὐδεὶς μὲν δύναται νὰ εἴπῃ, πόσον παλαιοτέρα· ἀλλὰ μᾶλλον θὰ ὑπέθετέ τις, πολὺ ὀλίγον, ἕνεκα ἀναλογιῶν τινων μεταξὺ τῶν προϊόντων ἀμφοτέ-

ρων, περὶ ὧν θὰ ἀναφέρω κατωτέρω (σελ. 89, ἴδε καὶ σημ. 1). Ἔπειτα ἴσως καὶ δὲν χωρίζει μεγάλη χρονικὴ περίοδος τὴν πρώτην τρωϊκὴν πόλιν ἀπὸ τῆς δευτέρας. Ταύτης ὅμως ἡ ἀνάπτυξις, βαίνουσα ὡς κοινῶς πιστεύεται παραλλήλως πρὸς τὸν αἰγαῖον κυκλαδικὸν πολιτισμόν, πρὸς τὸν ὁποῖον εὑρήκαμεν συνδεομένην διά τινων ὀλίγων φαινομένων τὴν ἡμετέραν νεολιθικὴν κεραμεικήν, δὲν θὰ εἶνε καὶ πολὺ πρωϊμωτέρα στρογγύλως τοῦ 2000 πρὸ Χριστοῦ. Ὥστε ἂν οἱ χρόνοι οὗτοι δικαίως δύνανται νὰ κληθῶσι προμυκηναϊκοί, τότε συμβιβάζονται καλῶς ὅσα εἴπομεν περὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς σχέσεων τῆς νεολιθικῆς κεραμεικῆς Χαιρωνείας-Ἐλατείας, καὶ ἡ χρονολόγησις αὐτῆς ἑπομένως κατά τινα προσέγγισιν πρὸς τοὺς χρόνους τούτους φαίνεται ὄχι ἀδικαιολόγητος. Ἄλλως εἰς τοὺς χρόνους τούτους τίθεται καὶ τὸ τέλος τῆς κατὰ τὴν μέσην Εὐρώπην νεολιθικῆς ἐποχῆς, ἥτις ἐθνολογικῶς καὶ πολιτιστικῶς στενώτατα συνδέεται πρὸς τὴν κατὰ τὴν χερσόνησον τοῦ Αἵμου καθόλου καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν Ἑλλάδα [1].

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀγγείων μιᾶς ἑκάστης τῶν καταλεχθεισῶν ἀνωτέρω ἑπτὰ ὁμάδων.

Εἰκὼν 11.

1) τὰ μονόχρωμα, πολυειδῆ κατὰ τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ ἀγγεῖα, ἤτοι ὑποκίτρινα, ὑποκόκκινα, ὑπόλευκα, ἐντελῶς μέλανα.

Ἐν γένει πρέπει περὶ τούτων νὰ παρατηρήσω, ὅτι ὀλίγιστα μόνον τεμάχια εὑρίσκονται τοῦ ἀτελεστάτου εἴδους, τὰ ὁποῖα δεικνύουν κακοψημένον

[1] Ἀναφέρομαι περὶ τῶν συγχρονισμῶν τούτων ἐν γένει εἰς τὰς ἀναπτύξεις τοῦ Hubert Schmidt ἐν *Zeitschrift für Ethnologie* τῶν ἐτῶν 1904 καὶ 1907· πρβ. ἰδιαιτέρως αὐτόθι 1904 σελ. 634: ὅ,τι εἰς τὰς χώρας τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἵμου ἀνήκει εἰς τὸν νεολιθικὸν αἰῶνα πρέπει νὰ εἶνε ἀρχαιότερον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δευτέρας πόλεως τῆς Τρῳάδος, ἀρχαιότερον ἑπομένως καὶ τοῦ παραλλήλως πρός αὐτόν βαίνοντος κυκλαδικοῦ καὶ πολὺ ἀρχαιότερον τῆς πρωΐμου μυκηναϊκῆς περιόδου (εἰς τὸ τέλος αὐτῆς ἀντιστοιχοῦν οἱ ὁριζόντιοι τάφοι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Μυκηνῶν, μεταξύ που τοῦ 18 καὶ 16 αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ).— 1907 σελ. 134: ὅσα τοῦ αἰγαίου πολιτιστικοῦ κύκλου εἶνε ἀρχαιότερα τοῦ πρωΐμου χαλκοῦ αἰῶνος, τουτέστιν εἰς μὲν τὴν Τρῳάδα ἡ πρώτη πόλις, εἰς δὲ τὴν Κρήτην τὰ βαθύτατα στρώματα ὑπὸ τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ, πρέπει νὰ εἶνε περίπου σύγχρονα πρὸς τὰ ὕστατα τῶν νεολιθικῶν τῆς μέσης Εὐρώπης. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ ἐκ τῆς μέσης Εὐρώπης μεταναστάντες λαοὶ ἔφεραν ἐκεῖθεν τὰς προελληνικὰς φυλὰς καὶ ἐγκαθίδρυσαν αὐτὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, Ἑλλάδα, Αἰγαίου πελάγους νήσους, Ἰταλίαν. Εἰς τούτους τοὺς λαοὺς ἀνήκουν καὶ οἱ Τρῶες, οἵτινες ὁμοῦ μὲ τοὺς Φρύγας καὶ ἄλλους ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τὸν πυρῆνα τῆς ὁμοφυλίας τῶν Θρακοφρυγῶν. Οἱ λαοὶ οὗτοι, καταβάντες τόσον πρὸς νότον, δὲν ἦλθον μὲ κενὰς τὰς χεῖρας, ἀλλ᾽ ἔφεραν μεθ᾽ ἑαυτῶν τἀποκτήματα τοῦ ἰδίου πολιτισμοῦ· ταῦτα λοιπὸν εὑρίσκομεν εἰς τὴν πρώτην πόλιν τῆς Τρῳάδος καὶ εἰς τὸ νεολιθικὸν στρῶμα τῆς Κνωσοῦ —, θὰ προσθέσωμεν δὲ ἡμεῖς τώρα: καὶ εἰς τὰ νῦν ἀποκαλυπτόμενα νεολιθικὰ Ἐλατείας-Χαιρωνείας καὶ ἄλλων βεβαίως ἑλληνικῶν χωρῶν.

ἀκαθάριστον πηλὸν καὶ ἀνώμαλον ἐπιφάνειαν. Ὡς φαίνεται λοιπόν, ἡ ἀνάπτυξις ἤρχισεν ἐδῶ ἀμέσως μὲ τελειότερα τεχνουργικῶς ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων ὄχι μόνον ὁ πηλὸς εἶνε καθαροπλυμένος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιφάνεια ἐπιμελῶς στιλβωμένη. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀγγείου ἐπεχύνετο δηλονότι πολὺ καθαρὸς ὑδαρὴς πηλός, ὅστις εὐκόλως διακρίνεται τώρα ἐνιαχοῦ ὡς λεπτὸν γάνωμα ἐπικαθήμενος τοῦ ἀγγείου, τοῦτο δὲ μηχανικῶς ἐστιλβώνετο. Δύναται ἑπομένως μετὰ πάσης πεποιθήσεως νὰ λεχθῇ, ὅτι ἐ δ ῶ ἔ χ ο μ ε ν τ ὴ ν π α λ α ι ο τ ά τ η ν ἐ φ α ρ μ ο γ ὴ ν π ρ ω τ ο γ ό ν ο υ γ α ν ώ σ ε ω ς τ ῶ ν ἀ γ γ ε ί ω ν. Ἡ τελειότης αὕτη προϋποθέτει μακρὰν ἄσκησιν, τῆς ὁποίας δὲν εὑρίσκομεν ἐνταῦθα τοὺς πρωτογενεῖς σταθμούς· ἴσως λοιπὸν ἐκ τούτου πρέπει νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ἡ τ ὴ ν τ έ χ ν η ν τ α ύ τ η ν ἀ σ κ ή σ α σ α φ υ λ ὴ ἔ φ ε ρ ε ν ἤ δ η μ ε θ᾽ ἑ α υ τ ῆ ς, ἀ λ λ α χ ό θ ε ν ἐ δ ῶ ἐ π ο ι κ ή σ α σ α, π ά ν τ α τ ὰ σ τ ο ι χ ε ῖ α τ ῆ ς τ ο ι α ύ τ η ς τ ε λ ε ι ό τ η τ ο ς.

Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶνε ἐν γένει ἢ κ ύ π ε λ λ α ἄνευ πυθμένος, ὡς διχοτομημέναι κολοκύνθαι (ὁποῖον καὶ τὸ ἐν εἰκόνι 1 ἀπεικονιζόμενον ζωγραφιστόν), ἢ μεγάλα δοχεῖα ἀ σ κ ο ε ι δ ῆ ἢ σ π υ ρ ι δ ο-

Εἰκὼν 12.

ε ι δ ῆ (ζεμπιλοειδῆ), ὁποῖα τὰ ἐν εἰκόνι 2 καὶ 3. Ἔχουν ἑπομένως ἐν γένει παντελῶς ἁπλοῦν, πρωτόγονον σχῆμα. Ἀφεύκτως ὅμως ὑπῆρχον καὶ σφαιροειδῆ μὲ πυθμένα καὶ χαμηλότερον λαιμόν, ὅμοια δηλαδὴ τὸ σχῆμα πρός τινα ζωγραφιστὰ (εἰκ. 4, 5), διότι πυθμένες ὅμοιοι πρὸς αὐτοὺς εὑρέθησαν πολλοί. Θὰ ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλα σχήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξηκρίβωσα ἀκόμη, φιαλῶν ἢ χυτροειδῶν ἀγγείων· τὰ τελευταῖα ταῦτα εἰκάζω ἐκ τῶν μικρῶν διατρήτων ἀποφύσεων ἀντὶ λαβῶν· θὰ ὑπῆρχον καὶ κιαθοειδῆ μὲ πρωτόγονον τύπον λαβῆς (εἰκὼν 6 τὸ δεύτερον μέλαν τεμάχιον κάτω).

Ἰδιαίτερον γνώρισμά τινων τῶν ἀγγείων τούτων εἶνε αἱ «κεφαλαὶ ἥλων», αἱ ὁποῖαι ὡς κόσμημα ἀνάγλυφον οὕτως εἰπεῖν σκορπίζονται ἐπὶ τοῦ ἀγγείου καθ᾽ ὁμάδας. Ἐπειδὴ εἰς τὰς κολοκύνθας, τῶν ὁποίων τὴν μορφὴν πιστῶς ἀπεμιμήθησαν εἰς τὰ κύπελλα, ὑπάρχουν πολλάκις φυσικὰ τοιαῦτα φυμάτια, ἴσως καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἥλων εἶνε ἀπομιμήματα αὐτῶν.

2) τὰ μ ο ν ό χ ρ ω μ α ἐγχάρακτα, ἐ ν τ ε λ ῶ ς μ έ λ α ν ο ς π η λ ο ῦ.

Τοιαῦτα κυρίως δὲν ὑπάρχουν ἄλλα τεμάχια ἢ τὰ ἐν εἰκόνι 7 πρὸς τἀριστερὰ δύο ἀπεικονιζόμενα. Τὰ ἀγγεῖα ἴσως εἶνε λεκανοειδῆ μὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας πόδας (ποὺς εἶνε καὶ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἀρι-

στερόθεν πρῶτον ἀπεικονιζόμενον· ὡσαύτως καὶ τὸ τρίτον αὐτόθι ὄχι ἐγχάρακτον). Αἱ ἐγχαράξεις, καθὼς ἐκ πολλῶν σημείων φαίνεται, ἐπληροῦντο μὲ λευκὴν ὕλην. Εἶνε πρόδηλον λοιπὸν ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν τὸ παρασκευαστικὸν στάδιον διὰ τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τῆς ζωγραφίας ἐπὶ τῶν ἀγγείων. Τὸ ἐντελῶς μέλαν χρῶμα τοῦ ἀγγείου προεκάλει φαίδρυνσίν τινα δι' ἀνοικτοῦ χρώματος, καὶ τοιουτοτρόπως ὁμοῦ μὲ τὴν ἐγχάραξιν σχήματός τινος, ὡς πρώτου στοιχείου διακοσμήσεως τῆς λείας ἐπιφανείας, ἐδίδετο τὸ λευκὸν χρῶμα. Τοῦτο ὅμως ὄχι κυρίως ἀκόμη ὡς ῥευστὴ ὕλη ζωγράφου, ἀλλ' ὡς οὐσία στερεωτέρα πληροῦσα ἁπλῶς τὸ κενὸν τῶν ἐγχαράξεων, αἵτινες

Εἰκὼν 13.

εἶνε τὸ μόνον κόσμημα τοῦ ἀγγείου. Ἡ τοιαύτη χρῆσις χρώματος γίνεται κατόπιν ζωγράφου ἔργον διὰ μέσου τοῦ χρωστῆρος, καὶ ἐκ τούτου γεννῶνται αἱ ἀκόλουθοι ὁμάδες.

Ἓν μόνον ἀξιοσημείωτον ἐγχάρακτον μέλαν τεμάχιον πρέπει νὰ προσθέσω εἰς ταῦτα, εὑρεθὲν εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν Μάνεση (ἐν εἰκόνι 6 πρῶτον ἄνω), τὸ ὁποῖον βεβαίως προέρχεται ἐξ ἀγγείου ὁμοίου πρὸς τὰ κυκλαδικὰ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Χρ. Τσούντα εὑρεθέντα τηγανοειδῆ.

3) τὰ μονόχρωμα μέλανα μὲ γραμμάς τινας λευκὰς κοσμούμενα.

Ὀλίγα τοιαῦτα τεμάχια εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε, δεικνύοντα μίαν πρώτην ἐφαρμογὴν τῆς ζωγραφικῆς ἐπὶ τῶν ἀγγείων. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν καμαραϊκῶν δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορὰ κατ' ἀρχήν· διότι εἰς ἀμφότερα παρουσιάζεται τὸ αὐτὸ φαινόμενον τῆς φαιδρύνσεως μέλανος ἐδάφους ἀγγείου διὰ χρώματος λευκοῦ. Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχον μόνον μέλανα ἀγγεῖα μεταξὺ τῶν μονοχρώμων· συνυπῆρχον μετ' αὐτῶν τὰ ὑπόλευκα, ὑποκίτρινα, ὑποκόκκινα, πάντα μηχανικῶς στιλβωμένα καὶ τὰ πλεῖστα μάλιστα φέροντα λεπτὸν λεῖον ἐπίχρισμα, σχεδὸν ὡς ἀληθὲς γάνωμα. Καθὼς λοιπὸν τὰ ἀπολύτως μέλανα ἀπέκτησαν φαιδροτέραν ὄψιν διὰ τῆς χρήσεως τοῦ λευκοῦ χρώματος, τοιουτοτρόπως καὶ πάντα τἆλλα ἐδέχθησαν χρωματιστὸν διάκοσμον, ἀφοῦ ἅπαξ ἡ ζωγραφικὴ εἰσήχθη ὡς νέον στοιχεῖον εἰς τὴν τεχνουργίαν τῶν ἀγγείων. Ἀλλὰ φυσικὸν ἦτο ὥστε τὸ ἐφαρμοσθὲν χρῶμα νὰ εἶνε ἀνάλογον πρὸς τὴν παρεσκευασμένην τοῦ ἀγγείου ἐπιφάνειαν. Καὶ εἰς μὲν τὰ λευκὴν ἢ λευκοκιτρίνην ἐπιφάνειαν ἔχοντα ἥρμοζε δυνατός τις τόνος, ὅπως εἶνε ὁ κόκκινος, καὶ οὗτος ἐφαρμοσθεὶς μὲ παχὺ λαμπερὸν κόκκινον χρῶμα, παρέσχε διὰ τῆς χρήσεως πολὺ ἐπιμελῶς κατηρτισμένων γραμμικῶν γεωμετρικῶν σχημάτων τὰ ἐξαιρετικῶς ὡραῖα ἀγγεῖα τῆς ἀκολούθου 4) ὁμάδος, εἰς τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἔδιδα τὸ ὄνομα τῶν ἰδιαζόντων τῆς Χαιρωνείας ἀγγείων (Chaironeiagattung)· εἰς δὲ τὰ λοιπὰ ὑποκίτρινα ἢ ὑποκόκκινα ἥρμοζε περισσότερον, καὶ μόνος ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ, σκοτεινὸς τόνος, ὅστις καὶ ὀλίγον τι λαμπερὸς ἂν ἦτο (ὅπως πράγματι φαίνεται τοιοῦτος εἴς τινα τεμάχια), πάλιν ὅμως ἀπέκτα μᾶλλον θαμπὴν (matt) ὄψιν. Ὁ αὐτὸς τόνος ἴσχυσε καὶ εἰς ἐκεῖνα ἐκ τῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἀπέκτησαν ἐξαιρετικῶς ὡραῖον ἐπίχρισμα λεῖον, μηχανικῶς τελειότατα στιλβωμένον, μὲ χρῶμα κοκκίνου σφραγιδοκήρου (ὁμὰς ἕκτη) ἤ, καὶ χωρὶς αὐτό, ἐφήρμοσαν ἤδη δύο χρώματα εἰς τὸν διάκοσμόν των (ὁμὰς ἑβδόμη).

Τοιουτοτρόπως περίπου φαντάζομαι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωγραφικῆς τῶν ἀγγείων κατὰ τὴν ἐποχήν, τὴν ὁποίαν ἐκπροσωποῦσι τὰ ἡμέτερα νεολιθικὰ ἀγγεῖα. Αἱ συνθῆκαι τῆς ἀναπτύξεως ταύτης εἶνε, νομίζω, ἁπλούσταται καὶ ἐδόθησαν διὰ μιᾶς ὑπὸ τῶν πραγμάτων εἰς τὴν πολιτιστικῶς πολὺ ἀξιοσημείωτον ταύτην χρονικὴν περίοδον, πρὸς τὴν

ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΑΤΕΙΑΣ

ὁποίαν πιστεύω ὅτι τόσον ἀμέσως συνδέεται ἡ προμυκηναϊκὴ ἐποχή.

4) τὰ ἐπὶ λευκοῦ ἢ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος φέροντα πλούσιον γεωμετρικὸν διάκοσμον τριγώνων, κιγκλιδωτῶν, ῥόμβων, γωνιῶν ἢ καὶ βοστρυχοειδῶν παχειῶν γραμμῶν, μὲ χρῶμα κόκκινον λαμπερὸν παχύρρευστον.

Ὁ παρένθετος πίναξ α΄ 1 καὶ αἱ εἰκόνες 1, 4, 5, 8, 9 (ἔτι δὲ τὰ τεμάχια 1 καὶ 8 ἐν εἰκόνι 11) παρέχουσι πιστὴν εἰκόνα τῶν ἐν λόγῳ ἀγγείων, ὥστε νὰ μὴ χρῄζωσι ταῦτα λεπτομερεστέρας περιγραφῆς. Ὁ πηλὸς δὲν εἶνε ἀρκετὰ καθαρός, οὔτε τὸ ψήσιμον τέλειον, ἀλλ' ἀξιοσημείωτος εἶνε ὁ πλοῦτος τῆς διακοσμήσεως καὶ ἡ ἄκρα περὶ αὐτὴν ἐπιμέλεια καὶ ἡ ποικιλία, παρὰ τὴν χρῆσιν μονοειδῶν τινων καὶ ἁπλῶν σχημάτων. Ταῦτα ἦσαν, ὡς φαίνεται, τὰ κυρίως ἀγγεῖα πολυτελείας. Εὑρέθησαν ἄλλα μὲν περὶ τὸν βωμὸν εἰς τὸ ἀνώτατον πυρακτωμένον στρῶμα, ἄλλα δὲ ἀλλαχοῦ καί τινα ἰδίως εἰς τὸ βαθύτατον στρῶμα τῆς πυρᾶς — ἀναμὶξ ὡς προεῖπον μὲ παντὸς εἴδους μονόχρωμα — καὶ διὰ τοῦτο πάντα σχεδὸν δεικνύουν τοῦ πυρὸς τὴν ἐπίδρασιν. Τοιαύτην τοῦ πυρὸς ἐπίδρασιν δὲν μαρτυροῦν τὰ τεμάχια, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν τοῦ Δραχμανίου (ἀγρῶν Χέβα) καὶ διὰ τοῦτο καθαρωτέραν παρέχουσι ταῦτα τοῦ κοκκίνου γανώματος τὴν λάμψιν.

Τῶν κυπέλλων τὸ κόσμημα (εἰκὼν 1 καὶ 9 ἀρ. 1) ἤτοι κατὰ γωνίαν διασταυρούμεναι γραμμαί, ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἀγγεῖα τῆς πρώτης πόλεως τῆς Τρῳάδος (*Dörpfeld*, Troja und Ilion I σελ. 252 εἰκ. 120).

Ἐνιαχοῦ σχηματίζεται διὰ τοῦ ἐπιφυλασσομένου μεταξὺ τῶν κοκκίνων σχημάτων λευκοῦ ἐδάφους ταινία γωνιώδης (εἰκ. 12 ἀριθ. 2), ὡς ἐν ἀγγείοις τῆς πρώτης πόλεως τῆς Τρῳάδος (Troja und Ilion I σελ. 252 σχῆμα τέταρτον δεξιά).

Τὰ σχήματα δὲ βεβαίως δὲν εἶνε τὰ μόνα τῶν ἀπεικονιζομένων κυπέλλων ἢ σφαιροειδῶν ὀρθολαίμων μεγάλων ἄνευ πυθμένος καὶ μικρῶν μὲ πυθμένα. Εὑρέθη καὶ λαβὴ μεγάλη λευκοκιτρίνου χρώματος μὲ κόκκινα παχέα στίγματα· ὥστε θὰ ὑπῆρχον καὶ ἀγγεῖα μὲ τοιαύτας λαβάς, ὄχι δὲ ἁπλᾶς (μὲ διατρήτους ἐκφύσεις Oesen) πρὸς ἀνάρτησιν, ὅπως εἶνε αἱ συνήθεις χύτραι μονοχρώμ. προϊστ. ἀγγείων.

Καὶ ἐπειδὴ ἤδη εὑρέθησαν λύχνοι μὲ μικρὰ γλωσσοειδῆ στόμια (εἰκὼν 10), ἔτι δὲ τεμάχια ἀγγείων μονοχρώμων μὲ τοιαύτας μικρὰς γλωσσίδας, ὡς πρῶτον στάδιον ῥαμφοειδῶν στομίων, πρέπει νὰ δεχθῶμεν μεγαλειτέραν ποικιλίαν σχημάτων καὶ διὰ τὰ πολυτελέστερα ταῦτα ἀγγεῖα.

5) τὰ ἐπὶ ὑποκοκκίνου ἢ ὑποκιτρίνου (ὑπολεύκου) ἐδάφους φέροντα ὅλως διόλου διαφορετικὸν διάκοσμον ἁπλῶν γραμμῶν εὐθειῶν ἢ ἑλικοειδῶν καὶ ζωνῶν μὲ χρῶμα θαμπὸν σκοτεινόν.

Τίνος σχήματος ἦσαν τὰ ἀγγεῖα ταῦτα καὶ ὁποῖα ἦσαν τὰ κοσμήματά των δὲν εἶνε δυνατὸν ἀσφαλῶς νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εὑρεθέντων τεμαχίων.

Εἰκὼν 14.

Εἴς τινα ἀναμφιβόλως παρουσιάζονται ὅμοια γραμμικὰ σχήματα, ὁποῖα εἴς τινα τῆς προηγουμένης ὁμάδος (π. χ. πίναξ παρένθετος β΄ ἀρ. 4 μὲ βοστρυχοειδεῖς παχείας γραμμὰς ὡς ἐν εἰκόνι 8).

Εἰς ἄλλα δεικνύει τὸ ζωγράφημα πλοκὴν γραμμῶν κλαδοειδῶν (εἰκ. 12 ἀρ. 4).

Εἰς ἄλλα βλέπομεν ἐντελῶς ὅμοιον κόσμημα, ὅπως εἰς τὰ τῆς Αἰγίνης καὶ Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, Ἐλευσῖνος, Ὀρχομενοῦ προμυκηναϊκὰ χειροποίητα (πίναξ παρένθετος β΄ ἀρ. 2, 3, 5, 7, 8, 12, 13, 10, 11, 14, 18, 19 καὶ εἰκὼν 11 ἀρ. 3, 7, 5, 6). Πηλὸν ὅμοιον πρὸς τὰ τῆς Αἰγίνης δεικνύουν τεμάχια ὁποῖα τὰ ἐν παρενθέτῳ πίνακι β΄ ὑπ' ἀρ. 7, 13 καὶ ἐν εἰκόνι 11 ἀρ. 3.

Ταῦτα ἕνεκα τοῦ πηλοῦ τινων καὶ τῶν ἀρκετὰ διαφορετικῶν σχημάτων τοῦ διακόσμου, ἐν συγ-

κρίσει πρὸς τὰ λοιπὰ μόνον τῆς Χαιρωνείας - Ἐλατείας ἴδια, θεωρῶ εἰσαχθέντα ἀλλαχόθεν, ἐκ νοτιωτέρων τόπων τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ ἐξ Αἰγίνης.

6) τὰ ὅμοιον θαμποῦ σκοτεινοῦ χρώματος διάκοσμον φέροντα ἐπὶ λειοτάτου ἐπιχρίσματος χρώματος κοκκίνου σφραγιδοκήρου.

Ὀλίγα μόνον εἶνε τὰ τεμάχια ταῦτα καὶ μικρά. Ταῦτα εἶνε τὰ ἐνθυμίζοντα τὰ μυκηναϊκὰ τῆς πρώτης τεχνοτροπίας (πίναξ παρένθετος β´ ἀρ. 1).

7) τὰ ὅμοιον ἔν τισι, διαφορετικὸν ἐν ἄλλοις διάκοσμον φέροντα μὲ δύο χρώματα μέλαν καὶ πορφυροῦν.

Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα (εἰκὼν 11 ἀρ. 2, 4, εἰκὼν 12 ἀρ. 1) δεικνύουν διὰ τοῦ σχήματος τοῦ διακόσμου (εἰς ὃν ἐφηρμόσθησαν ἐδῶ δύο χρώματα) τελείαν ὁμοιότητα πρὸς ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα συνελέχθησαν ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἐν Ὀρχομενῷ εἰς τὸ προμυκηναϊκὸν στρῶμα, πρὸς τὰ ὁποῖα πάλιν εἶνε ἐντελῶς ὁμοία ἡ ἀνωτέρω ὁμὰς 5) Χαιρωνείας - Ἐλατείας. Ἐξ ἑτέρου, τὸ αὐτὸ σχῆμα τοῦ διακόσμου (δηλαδὴ ὅπως ἀρ. 1 ἐν εἰκόνι 12, ἀρ. 2 ἐν εἰκόνι 11) ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν 4ην ὁμάδα (εἰκ. 9 ἀρ. 3), ἡ ὁποία κατὰ τὰ λοιπὰ ἐφαρμόζει τόσον παντελῶς διαφορετικὸν διάκοσμον τριγώνων, ῥόμβων, κιγκλιδωτῶν καὶ τῶν τοιούτων. Ἰδιαίτερον δὲ ὅλως κόσμημα ὄχι ἐγχάρακτον ἀλλὰ αὐλακωτὸν φέρει ἡ καὶ κατὰ τὸ σχῆμα μοναδικὴ φιάλη (εἰκ. 12 ἀρ. 3). Σχήματα δι᾽ αὐλακώσεων δεικνύουν καὶ τὰ τεμάχια 21, 22, 23 τοῦ παρενθέτου πίν. β´· ὁμοιάζουν πρὸς ταῦτα καὶ τὰ ὑπ᾽ ἀρ. 15, 16, 17. Τὰ τεμάχια ταῦτα καὶ τὰ ὑπ᾽ ἀρ. 6 καὶ 9 εὑρέθησαν εἰς τὸ νεολιθικὸν ἔδαφος μεταξὺ τῶν βράχων τοῦ μνημείου Μέγα εἰς τὴν Σχιστὴν ὁδόν. Τὰ βουκρανοειδῆ ἢ ἀγκυροειδῆ ἀντικείμενα ἀρ. 6 καὶ 9 εἶνε διάτρητα εἰς τὸ ἄκρον τοῦ στυλεοῦ. Ὅμοια εὑρέθησαν καὶ εἰς τὸν Ὀρχομενόν. Εἶνε πολὺ κακοφημένα καὶ εὔθρυπτα.

Εἰκὼν 15.

Τὰ ἐν τῷ τύμβῳ τῆς Χαιρωνείας εὑρεθέντα εἰδώλια ἀπεικονίσθησαν ἐν Mitteilungen 1905 σελ. 124 καὶ 125. Ἓν ἐξαιρετικῶς καλῶς διατηρούμενον (πίναξ παρένθετος α´ ἀρ. 1), ὅμοιον πρὸς τὸ αὐτόθι ἀπεικονιζόμενον ἐν σελ. 125 εἰκ. 6, δεικνύει τὸν γνωστὸν στεατοπυγικὸν σχηματισμόν. Τὰ ὑπ᾽ ἀρ. 2 καὶ 3 εἶνε περίεργα διὰ τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (εἶδος νυκτικοῦ σκούφου).

Οὐδεὶς τῶν ἐν τῷ προϊστορικῷ τύμβῳ Χαιρωνείας εὑρεθέντων πολλῶν λιθίνων πελέκεων εἶνε διάτρητος. Εἷς μόνος διάτρητος εὑρέθη εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν Δραχμανίου (ἀγρῶν Χέδα).

Εἰς τὰ νεολιθικὰ εὑρήματα τοῦ τύμβου Χαιρωνείας πρέπει νὰ προσθέσω ἔτι α´) μέγα λίθινον ἰγδίον, εἰς τὸ κατώτατον στρῶμα εὑρεθέν· β´) τριπτῆρας λιθίνους πολλούς, ἢ ὡς κωνοειδεῖς κοπάνους ἢ ὡς δίσκους λείους· γ´) ἐξ ὀστῶν ζῴων αἰχ-

ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΑΤΕΙΑΣ

μικρὰ ἐργαλεῖα· δ') μέγα πλῆθος, ἐνιαχοῦ ἐν σωρῷ, σφαιριδίων (μέγεθος καρύου), ὀλίγον ἐπιμήκων, πηλίνων, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ μὲν εἶνε ἀρκετὰ στερεά, καθὸ καλοψημένα, καὶ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς βλήματα σφενδονῶν· τὰ πλεῖστα ὅμως εἶνε εὔθρυπτα καὶ κακοψημένα, ὥστε καὶ ὡς βλήματα θὰ ἐχρησίμευον πρὸς ἄλλον σκοπὸν (πυρακτούμενα ἴσως, διὰ νὰ προκαλέσωσι πυρκαϊὰν βαλλόμενα κατ' ἀχυρίνων καλυβῶν, καθὼς ἐξηγήθησαν ταῦτα ἀλλαχοῦ;)· ε') χάνδρας τινὰς καὶ ἓν τριγωνικοῦ σχήματος βαθὺ αἱματόχρουν λιθάριον διάτρητον, ἐκ περιάπτου, ὡς φαίνεται.

Κανὲν εἶδος αἰχμῆς βέλους δὲν εὑρέθη, οὔτε λιθίνη αἰχμὴ δόρατος.

Τὰ ὀστᾶ τῶν ζώων εἶνε κατοικιδίων ζώων, βοῶν, αἰγοπροβάτων, καὶ ἀγριοχοίρων.

Ἐνῷ τὰ ἀνθρωπίνης μορφῆς εἰδώλια εἶνε τόσον ἀγροίκως κατεσκευασμένα, δύο ὁμοιώματα μικρότατα ζώων, κυνίδια πιθανῶς, εἶνε πολὺ ἐπιδεξιώτερον πεπλασμένα.

Ἐντὸς ἀγγείου εἰς πυρακτωμένον στρῶμα ὑπὸ τὸ μνημεῖον Μέγα τῆς Σχιστῆς ὁδοῦ εὑρέθησαν καὶ ἀπηνθρακωμένοι δημητριακοὶ καρποί, ὡς εἶδος ῥεβιθίων.

Β'. *Ἀγγεῖα τοῦ πρωΐμου χαλκοῦ αἰῶνος.*

Ταῦτα εὑρέθησαν πάντα εἰς τὸν προμυκηναϊκὸν τύμβον τοῦ Δραχμανίου (Mitteilungen 1906 σελ. 402 ἑ.), ἓν μόνον σχεδὸν ἀμέσως ὑπὸ τὴν νῦν ἐπιφάνειαν τῆς κορυφῆς τοῦ τύμβου (πίν. 5 ἀρ. 1), τὰ δὲ λοιπὰ πάντα περὶ τὸν τάφον.

Ὁ τύμβος ἦτο μικρᾶς διαμέτρου καὶ ὕψους τριῶν περίπου μέτρων. Ἔκειτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς μιᾶς ῥάχεως ἐκ τῶν ἀποτελουσῶν τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους.

Εἰκὼν 16.

Ὁ τάφος τῆς νεκρᾶς (ἐκ τῶν ἐνωτίων δῆλον, ὅτι ἦτο γυνὴ) διεκρίνετο ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ σωρευμένων λίθων. Ὁ σκελετός, εἰς θέσιν τοῦ συστέλλοντος πρὸς τὸ στῆθος τὰ σκέλη (liegender Hocker), ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἁπλῶς· ὡς φαίνεται ὅμως, τὸ ἔδαφος ἦτο σκεπασμένον μὲ λευκὴν γῆν, τὴν ὁποίαν καὶ σήμερον ἐκεῖ μεταχειρίζονται πρὸς στρῶσιν δαπέδων καλυβῶν ἢ καὶ ἐπίχρισιν τοίχων, ἀντὶ ἀσβέστου.

Παρὰ τὸν τάφον εὑρέθη βόθρος μὲ τέφραν καὶ ἄνθρακας. Βεβαίως θὰ ἦτο βόθρος θυσίας· μεταξὺ δὲ τῶν ἀνθράκων εὑρέθησαν στάχυες σίτου ἀπηνθρακωμένοι.

Τὸ χαλκοῦν μαχαιρίδιον (εἰκ. 16) καὶ παρ' αὐτὸ ὀστοῦν μηροῦ βοὸς ἔκειτο παρὰ τὸ στῆθος.

Ὀλίγα τεμάχια τοῦ κρανίου τῆς νεκρᾶς καὶ ὀδόντες τινὲς ἐσῴζοντο. Τὰ λοιπὰ ὀστᾶ εἶχον κονιοποιηθῆ. Καύσεως τῆς νεκρᾶς οὐδὲν σημεῖον παρετήρησα.

Χειροποίητα εἶνε πάντα τὰ ἀγγεῖα. Χαλκοῦ τεμάχιά τινα εὑρέθησαν εἰς τὰ χώματα, καθὼς καὶ θραύσματα ὀλίγα ἀγγείων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἓν ἐκ καμαραϊκοῦ τροχοποιήτου ἀγγείου μὲ μέλαν γάνωμα καὶ λευκὰς γραμμὰς ἐπ' αὐτοῦ. Εἰσήγοντο λοιπὸν εἰς τὴν χώραν ἀγγεῖα τοιαῦτα τελειότερα καὶ τροχοποίητα, ἐνῷ ἡ ἐγχωρία τέχνη ἐξηκολούθει νὰ παράγῃ τὰ ἴδια ἑαυτῆς προϊόντα, διὰ τῆς χειρὸς ἔτι κατασκευαζόμενα καὶ ἄνευ τοῦ τελειοποιημένου τῶν καμαραϊκῶν γανώματος.

Συμβαδίζει ἄρα ἡ ἐπιχωρία αὕτη τέχνη πρὸς τοὺς χρόνους, καθ᾽ οὓς εἰς τὴν Κρήτην παρήγοντο ἤδη τὰ καμαραϊκὰ ἀγγεῖα καὶ παρεσκευάζετο ὁ μυκηναϊκὸς αἰών. Πρὸς τοὺς προμυκηναϊκοὺς δὲ ἢ πρωΐμους μυκηναϊκοὺς χρόνους κοινὰ ἔχει αὕτη καὶ τὰ σχήματα τῶν δύο κιαθοειδῶν μελάνων ἀγγείων (εἰκ. 14 καὶ 15) καὶ τὸ σχῆμα τῆς μεγάλης κομψῆς πρόχου μὲ τὸ ῥαμφοειδὲς στόμιον (πίν. 5 ἀρ. 2). Αἱ δύο μεγάλαι χύτραι (παρένθετος πίναξ γ΄) δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἰδιάζον. Ἀλλὰ μοναδικὴ εἶνε ἡ μορφὴ τοῦ μεγάλου ἀγγείου (πίναξ 5 ἀρ. 1), ὑψηλοῦ 0,60 περίπου. Εἶνε ὡς φαίνεται ἀπομίμησις μεταλλικοῦ λεβητοειδοῦς ἀγγείου μὲ μεγάλας λαβάς, αἵτινες εἰς τὸ ἡμέτερον ἐκτύπως χαρακτηρίζονται. Ἐπειδὴ δὲ εὑρέθη ὀλίγον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς κορυφῆς τοῦ τύμβου, ὑποθέτω ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς σῆμα ἐπ᾽ αὐτοῦ, ὅπως κατόπιν ποτὲ τὰ μεγάλα τοῦ Διπύλου ἀγγεῖα ἐπὶ τῶν ἀττικῶν τάφων. Ἰδιάζουσαν θέσιν παρ᾽ αὐτὸ κατέχει καὶ τὸ ἱκανῶς μέγα λεκανοειδὲς ἀγγεῖον (πίναξ 5 ἀρ. 3)· εἶνε οὕτως εἰπεῖν ἡ προϋπόθεσις τῶν μυκηναϊκῶν ὑψιπόδων φιαλῶν.

Ὡς πρὸς τὸ κόσμημα, τὸ μέγα ἀγγεῖον (πίναξ 5 ἀρ. 1) μὲ τοὺς γεμιζομένους διὰ γραμμῶν διασταυρουμένων ῥόμβους καὶ τὰ τρίγωνα συνάπτεται τόσον ἀμέσως πρὸς τὰ τῆς νεολιθικῆς ἀκόμη ἐποχῆς, ὅσον καὶ πρὸς τὰ κατόπιν ἑλληνικὰ γεωμετρικά. Τὰ περὶ τὸν λαιμὸν μὲ τὴν κορυφὴν πρὸς τὰ κάτω κλίνοντα φύλλα ὑπάρχουν καὶ εἰς ἀγγεῖον τῆς Ἀφίδνης (Mitteilungen 1896 πίν. XV εἰκ. 6). Οἱ δὲ ῥόμβοι μὲ τὰς κιγκλιδοειδῶς διασταυρουμένας γραμμὰς ὑπάρχουν καὶ εἰς τρωϊκὸν ἀγγεῖον τοῦ κατωτάτου στρώματος (*Dörpfeld*, Troja und Ilion I σελ. 546 εἰκ. 466). Αὕτη εἶνε ἡ διὰ δύο χιλιετηρίδων διήκουσα ἐπιχωρία γεωμετρικὴ κοσμητικὴ τέχνη, ἀπὸ τῶν νεολιθικῶν ἀρχίζουσα καὶ διὰ μέσου αὐτοῦ τοῦ μυκηναϊκοῦ αἰῶνος μέχρι τῶν ἑλληνικῶν γεωμετρικῶν κατερχομένη.

Πρὸς τὸ μηνοειδὲς κόσμημα τῆς μικρᾶς πρόχου μὲ τὸ ῥαμφοειδὲς στόμιον (εἰκὼν 13) ἐνθυμίζουν κάπως ἀγγεῖα τῆς Μήλου. Μόνον τὸ ἐν εἴδει πολὺ ἐπιμήκους γράμματος W τῆς μεγαλειτέρας πρόχου (πίν. 5 ἀρ. 2) δὲν εὑρίσκω ἀλλοῦ ἁπαντῶν.

Τοὐναντίον εἰς τὸν λαιμὸν τῶν τῆς 4) ὁμάδος νεολιθικῶν ἀγγείων Χαιρωνείας-Ἐλατείας (παρένθετος πίναξ δ΄ ἀρ. 7), καθὼς καὶ εἰς τὰ τῆς 5) — ἴδε ἀρ. 7 παρενθέτου πίνακος δ΄ — ὑπάρχει ἤδη τὸ τῶν δύο κατὰ κορυφὴν ἐφαπτομένων τριγώνων (ὡς πτέρυγος πεταλούδας) τῆς μικρᾶς πρόχου.

Τὸ χρῶμα τῶν κοσμημάτων εἶνε μόνον ἐπὶ τῆς μεγάλης πρόχου κόκκινον ἀνοικτόν· ἐπὶ τῶν λοιπῶν εἶνε θαμπὸν σκοτεινόν. Ὁ δὲ πηλὸς εἶνε ὑπόλευκος, ὄχι καθαρός.

Πρέπει νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα καὶ τὰ τέσσαρα χρυσᾶ ἀντικείμενα τὰ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ προμυκηναϊκοῦ τούτου τύμβου προερχόμενα (εἰκ. 16). Τὰ δύο (δεξιὰ) εἶνε ἐνώτια ὅμοια κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὰ τῆς δευτέρας πόλεως τῆς Τρῳάδος· τὸ ἕν, συμπαγὲς καὶ ὄχι κοῖλον ἐντός, εἶνε παντελῶς ὅμοιον πρὸς τὸ ἐν *Schliemann*, Ilios 543 ἀρ. 830-1 ἀπεικονιζόμενον (ἴδε *Dörpfeld*, Troja und Ilion I 352)· λείπει ὅμως ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἡ κοκκοειδὴς σειρά· τὸ δὲ ἄλλο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἐν Ilion ἀρ. 762 ἀπεικονιζόμενον (ἴδε καὶ Schliemanns Sammlung 5884-5976· Troja und Ilios ἔνθ᾽ ἀνωτ.). Θεωρῶ δὲ τοῦτο ὡς ἐνώτιον, κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ ὠτὸς διὰ μικροτέρου λεπτοῦ κρίκου ἢ ἀγκίστρου, καὶ ὄχι ὡς στόλισμα τῆς κόμης, διότι τὸ ἄνω λεπτὸν κυρτὸν σύρμα (κατὰ λάθος ἀπεικονίσθη τὸ ἀντικείμενον ἀνάστροφα) δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς συγκράτησιν πλεξίδος ἢ βοστρύχων κόμης. Τὰ δὲ δύο σπειροειδῆ (ἀριστερά), τὰ ἀναλογοῦντα πρὸς τὰ τρωϊκὰ Ilion 554 ἀρ. 878, 880, Schliemanns Sammlung 6014-5, ἐκ σύρματος ἰσχυροτέρου, ἐνώτια μὲν πιθανῶς δὲν εἶνε· ἀλλ᾽ ἂν διὰ τὴν κόμην μᾶλλον ἐχρησίμευον ἢ διὰ τὸ ἔνδυμα, πρὸς συγκράτησιν λεπτῶν ἄκρων χιτωνίσκου, δύσκολον εἶνε νὰ λεχθῇ.

Γεωργιος Σωτηριαδης

1

2

ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΑΤΕΙΑΣ

ΙΕΡΟΙ ΝΟΜΟΙ ΕΞ ΑΧΑΪΑΣ

Α΄

[- - - - - - Δα-]
ματρίοις τὰς γ[υ]ν[αῖ-]
κες μήτε χρυσίον ἔ-
χεν πλέον ὀδελοῦ ὁλ-
κάν, μηδὲ λωπίον ποικί-
λον, μήτε πορφυρέαν,
μήτε ψημυθιοῦσθαι,
μήτε αὐλῆν. Εἰ δέ κα
παρβάλληται, τὸ ἱ-
ερὸν καθαράσθω
ὡς παρσεβέουσα.

Β΄

Δαματρί[οις] . . . .

Τὰ ἀνωτέρω ἀντίγραφα — διότι τοὺς λίθους δὲν εἶδον — ἀπέστειλεν ὁ ἐξ Ἀλισοῦ, χωρίου τῶν Πατρῶν, Σωτήριος Α. Περλέγκος. Ἀγνοοῦμεν ποῦ ἀκριβῶς εὑρέθησαν, ἂν κατὰ χώραν, ὅπερ θὰ ἔλυε σπουδαῖον τοπογραφικὸν [1] ζήτημα, ἢ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτῶν. Ὡσαύτως ἀγνοοῦμεν τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων [2].

[1] Εἰς τίνα δηλαδὴ τῆς Δήμητρος ναὸν ἀναφέρονται, εἰς γνωστὸν ἢ εἰς ἄγνωστον. Νῦν (πρβ. τὴν ἑξῆς σημείωσιν) πιστεύω, ὅτι εἰς ἄγνωστον ἐν Ὠλένῳ ἢ εἰς ὁμοίως ἄγνωστον παρ' αὐτήν.

[2] Κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων τοῦ παρόντος ἄρθρου, ὅπερ εἴχομεν συντάξει ἔχοντες ὑπ' ὄψει ἀτελὲς ἀντίγραφον, ἐμάθομεν ὅτι τὴν πρώτην ἐπιγραφὴν κατέσχεν ὁ κ. Χρ. Δριβελόπουλλος καθηγητὴς καὶ ἐπιμελητὴς τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Πάτραις· ὁ κ. Δριβελόπουλλος πάνυ προθύμως καὶ εὐγενῶς παρέσχεν ἡμῖν πιστὸν ἀντίγραφον ταύτης. Ὁ λίθος, ὅστις εἶναι «πλὰξ ὀρθογωνίου ἀκανονίστου σχήματος καὶ ἔχει μῆκος περίπου 0,48 μ., πλάτος 0,40 μ. καὶ πάχος 0,07 - 0,10 μ. καὶ φέρει εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ἐφθαρμένου πως ἄνω ἄκρου ἐπιγραφὴν ἐκ 10 στίχων», ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ Ἀχαΐας. Ἴσως ἐν τέλει παράσχωμεν καὶ ἀπεικόνισιν αὐτοῦ. Ὁ λίθος εἶναι οὐχὶ πολὺ σκληρός, ἀποκεκρουμένος κατὰ τὴν ἄνω πλευράν, εὑρέθη δ', ὡς ἐβεβαίωσεν ὁ εὑρὼν Ἠλίας Ἀναστασόπουλλος, μεμονωμένος ἔν τινι ἀγρῷ πλησίον τοῦ χωρίου Δραγάνου κειμένου δύο ὥρας σχεδὸν πρὸς Ν. Α. τῆς Κάτω Ἀχαΐας, τοῦ δήμου Δύμης. — Τὸ νεώτερον ἀντίγραφον παραλείπει τὸ Ν τοῦ γυναῖκες· φαίνεται, ὅτι μετὰ τὴν εὕρεσιν τὸ Ν ἐγένετο ἐξίτηλον. Περίεργον, ὅτι κατὰ τὸ β΄ ἀντίγραφον τὸ ὀδελοῦ γράφεται ὠδελοῦ· ἂν μή τι ἄλλο συμβαίνῃ, ἔχομεν σφάλμα τοῦ χαράκτου. Ἡ συλλαβὴ Δα τοῦ Δαματρίοις ἔκειτο ἐν τῷ στίχῳ τῷ ἐκλιπόντι· ὥστε ἔχομεν τὸ τέλος τοῦ νόμου.

Ἡ διάλεκτος τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς εἶναι ἡ Αἰολικὴ (Ἀχαϊκή).

Ἀχαϊκὰς ἐπιγραφὰς πάνυ ὀλίγας γινώσκομεν. Ἅπασαι αἱ παρὰ H. Collitz [1] (1899) ἐξ Ἀχαΐας ἐπιγραφαὶ — τὸ πλεῖστον μικραὶ — εἶναι 38. Ὥστε εὐχαρίστως δεχόμεθα τὰς δύο ταύτας ἐπιγραφάς, αἵτινες εἶναι σπουδαῖαι οὐ μόνον διὰ τὴν προέλευσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ περιεχόμενον. Ἱεροὺς νόμους ὁρίζοντας τὸν ἱματισμὸν ἐν ἑορταῖς θεῶν ἐγινώσκομεν μέχρι τοῦδε μόνον δύο. Τούτων ὁ πρῶτος ὁ περίφημος καὶ πᾶσι γνωστὸς εἶναι ὁ τῆς Ἀνδανίας, ὅστις ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Σ. Κουμανούδη καὶ τελευταῖον ὑπὸ *Dittenberger* Syll.² 653 καὶ *Ziehen* Leges sacrae II 58· οὗτος ἐν στ. 15-26 ὁρίζει τὰ τοῦ ἱματισμοῦ· ἰδὲ καὶ H. Sauppe Ausgewählte Schriften σελ. 261 κέ. Ὁ δὲ ἄλλος εἶναι ὁ τῆς Λυκοσούρας, ὅστις ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Β. Λεονάρδου [2] ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1898 σελ. 249 κέ. (= Ditt. Syll.² 939, Ziehen Leges sacrae II 63· πρβ. Ἐφ. Ἀρχ. 1899 σελ. 45 σημ. 2). Τούτου τὸ πλεῖστον ἀναφέρεται εἰς τὸν ἱματισμόν. Ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις νόμοις ὑπάρχουσι μὲν πολλὰ τὰ ὅμοια, ἀλλὰ καί τινες διαφοραί [3].

Δαματρίοις. Δαμάτρια ἤτοι Δημήτρια εἶναι ἑορτὴ ἀγομένη πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος. Δημήτρια ἤγοντο οὐ μόνον ἐν Ἐλευσῖνι, ἀλλὰ καὶ ἐν Συρακούσαις (Διόδ. V, 5). Εἰς Δημήτρια οἱ Ἀθηναῖοι μετωνόμασαν τὰ Μεγάλα Διονύσια ἐπί τινα χρόνον πρὸς τιμὴν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Δημήτρια ἴσως ἐλέγετο ἀγών τις ἐν Σικυῶνι πρὸς τιμὴν Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ. Δημητρίεια δὲ ἀπαντῶμεν ἐν Σύρῳ (CIG. 2347 c).

Καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ ἡ Δημήτηρ διαπρεπῶς ἐλατρεύετο.

[1] Sammlung der griech. Dialekt-Inschriften ἀριθ. 1599-1636.

[2] Ὅσα ἐπιμελῶς λίαν ἔχει γράψει ὁ κ. Λεονάρδος περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Λυκοσούρας ἀπήλλαξαν ἡμᾶς πολλοῦ φόρτου. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχῃ τις ταῦτα ὑπ' ὄψει.

[3] Περὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐγράφη, οὐδὲν βέβαιον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν· βεβαίως θὰ ἐγράφη μετὰ τὸν Γ΄ αἰῶνα π. Χ.

Γνωστόν, ὅτι ἐν Πάτραις [1] εἶχε ναὸν ἡ Δημήτηρ. Πλησίον τῶν Πατρῶν ἔκειτο ἡ Ἄνθεια, ἔνθα ἡ Δημ. ἐλατρεύετο μετὰ τῆς ἐπικλήσεως *ποτηριοφόρος*.

Ἰδιαζόντως ὅμως σπουδαία εἶναι ἡ λατρεία τῆς Δήμ. ἐν Αἰγίῳ τῇ πρωτευούσῃ πόλει τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ἡ Δημ. ἡ προστάτις θεὰ τῆς συμπολιτείας ὠνομάζετο Παναχαία καὶ εἶχε ναὸν παρὰ τὴν θάλασσαν πλησίον τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ὁμαγυρίου Διός. Καὶ ἐν Βούροις ὑπῆρχε ναὸς τῆς Δήμ. (Παυσ. VII, 25, 9). Ἑξήκοντα δὲ σταδίους μακρὰν τῆς ἀχαϊκῆς Πελλήνης ἔκειτο τὸ Μύσαιον ἔχον ἱερὸν Δήμητρος Μυσίας. Κατὰ τὸν Παυσανίαν (VII, 27, 10) «ἄγουσι δὲ καὶ ἑορτὴν τῇ Δήμητρι ἐνταῦθα (δηλ. ἐν τῷ Μυσαίῳ) ἡμερῶν ἑπτά· τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς ὑπεξίασιν οἱ ἄνδρες ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καταλειπόμεναι δὲ αἱ γυναῖκες δρῶσιν ἐν τῇ νυκτὶ ὁπόσα νόμος ἐστὶν αὐταῖς».

Νῦν ἐγείρεται τὸ ζήτημα· εἰς τίνα τῶν ἀνωτέρω πόλεων πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν τὴν ἐπιγραφήν. Τοῦτο θὰ μείνῃ ἄγνωστον ἐφ᾿ ὅσον δὲν μάθωμεν ποῦ ἀκριβῶς εὑρέθη ἡ ἐπιγραφή. Ἴσως ὅμως ἀνήκει καὶ εἰς ἄγνωστον ναὸν τῆς Δήμητρος.

τὰς γυναῖκες. Ἡ ἀφομοίωσις τῆς πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς καὶ αἰτιατικῆς [2] δὲν ἐμφανίζεται νῦν τὸ πρῶτον ἐνταῦθα. Ἤδη ἐξ ἐπιγραφῆς Ἠλειακῆς γραφείσης πρὸ τοῦ 570 π. Χ. γινώσκομεν τὸ *ἄνδρες ὀμόσαντες* = ἄνδρας ὀμόσαντας· πλείονερ, χάριτερ = πλείονας, χάριτας Ἠλειακὰ τοῦ τρίτου αἰῶνος π. Χ. Ἀλλὰ καὶ ἐν Δελφοῖς εὑρέθη μνᾶς δεκατέτορες (ἰδὲ Roehl Inscr. graec. antiqu. 319). Ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἐρεσοῦ τῆς Λέσβου (Jahresh. d. oest. Arch. Inst. 1902 σελ. 139 κέ.) ἀναγινώσκομεν· «μηδὲ [γύ]ναικες γαλλάζην».

Ἐν Φθιώτιδι εὑρέθη «τοὺς στατῆρες».

Ἐν Π. Καββαδίου Fouilles d'Épidaure 209 = IG. IV 940 ἐξ ἐπιγρ. Σπάρτης τοῦ 66-68 μ. Χ. κεῖται δὶς ἔχουσες (24, 26) ἀντὶ ἐχούσας (πρβ. Ἀθηνᾶς τόμ. Ε′ σελ. 523). Τοὺς τέκτονες ἀναγινώσκομεν ἐν Pap. gr. and Hand. Α′ σελ. 188 (Γ′ αἰῶνος μ. Χ.). Πρβ. *Meyer* Gramm.[3] σ. 463.

Ἐν τῇ Ἀττικῇ συνέβη τὸ ἀντίστροφον· ἡ ὀνομαστ. οἱ βασιλῆς, οἱ Ἀχαρνῆς, οἱ ἱππῆς ἀφωμοιώθη πρὸς τὴν αἰτ. τοὺς βασιλεῖς κτλ.

Ἐξ Ἀχαϊκῶν ἐπιγραφῶν γινώσκομεν τὰ ἑξῆς· τοὺς ἐλάσσονες, τοὺς δαμοσιοφύλακες (Collitz 1615), τοὺς συμπολεμήσαντες, τοὺς ἀπογραφέντες (Collitz 1614), τοὺς συνδιασώισαντες. Τοῦτο παρατηρεῖται μόνον ἐν τῷ πληθυντικῷ τριτοκλίτων συμφωνολήκτων.

μήτε χρυσίον — ὁλκάν. Καὶ ὁ τῆς Ἀνδανίας (στ. 22) καὶ ὁ τῆς Λυκοσούρας (στίχ. 4) νόμος ἀπαγορεύουσι ταῖς γυναιξὶν ὅπως μὴ ἔχωσι χρυσίον· ὁ τῆς Λυκοσούρας μάλιστα καὶ αὐτὸν τὸν δακτύλιον (στ. 7), ὃν ὁ ἡμέτερος ἐπιτρέπει διὰ τῆς φράσεως ταύτης· διότι ὁ δακτύλιος συνήθως τόσην ὁλκὴν ἔχει [1].

ἔχεν. Τὸ ἀνωτέρω αὐλῆν εἶναι συνῃρημένον. Ἀχαϊκὴ ἐπιγραφὴ (Collitz 1615, 3) παρέχει τὸ *ἐγγράφειν*.

ὀδελοῦ. Ἀττικῶς ὀβολός. *Ὁλκὰν* παρὰ τὸ ἕλκω σημαίνει τὸ βάρος. Παρ᾿ Ἡσυχίῳ ἐν λέξει ὀδολκαὶ ὡς ἑρμήνευμα κεῖται: «ὀβολοί. Κρῆτες». Τοῦτο ἂν μὴ εἶναι ἐσφαλμένον προῆλθεν ἐκ τοῦ ὀδελοῦ ὁλκή [2].

λωπίον. Λωπίον τονιστέον καὶ οὐχὶ λώπιον, ὡς κακῶς τινες τονίζουσι· ἡ λέξις λωπίον εἶναι δακτυλικοῦ ῥυθμοῦ (– ∪ ∪) καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ τονίζηται κατὰ τὸν νόμον τῶν λέξεων τοῦ δακτυλικοῦ ῥυθμοῦ· οὕτω ἀντίος, πλησίος, νυμφίος, χρυσίον, παιδίον, χωρίον, πωλίον, κλειδίον, ἀλλὰ λύριον, θύριον, κτένιον, δόκιον· ἰδὲ Γ. Χατζιδάκι Ἀκαδ. ἀναγν. Α′, σελ. 529. Λωπίον δὲ εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ λώπη (λῶπος) = ἔνδυμα, ἱμάτιον (πρβλ. λωποδύτης).

ποικίλον. Ὁ τῆς Ἀνδανίας ἱερὸς νόμος ἐπιτάσσει (στίχ. 15)· «οἱ τελούμενοι τὰ μυστήρια . . . ἐχόντω τὸν εἱματισμὸν *λευκόν*, αἱ δὲ γυναῖκες μὴ διαφανῆ μηδὲ τὰ σημεῖα ἐν τοῖς εἱματίοις πλατύτερα ἡμιδακτυλίου» [3]. Ὁ τῆς Λυκοσούρας ἀπαγορεύει τὸν *ἀνθινόν*, ὅστις εἶναι ὁ *ποικίλος* τοῦ ἡμετέρου νόμου. Ὡσαύτως ἐπιγραφὴ τῆς Δήλου (Ditt.

[1] Πιθανὸν εἶναι, ὅτι ἡ λατρεία αὐτῆς ἐνταῦθα ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων.

[2] Πρβλ. τὰ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς τοὺς πατέρες, τοὺς ἄνδρες, τοὺς στρατιῶτες, τὰ θηλ. μητέρες, γυναῖκες ὀνομ. καὶ αἰτ. κτλ.

[1] Ὀβολὸς τὸ ἕκτον τῆς δραχμῆς (τῆς αἰγιναίας), ἥτις ἕλκει γραμ. 6,05.

[2] Χάριν τῆς συντάξεως πρβλ. (παρὰ Dittenberger ἀρ. 556) «παρασκευάσαι . . . πορφύραν ὁλκὴν ΗΗ . . .» καὶ (ἀρ. 727) «ποτήριον ἀργυροῦν ὁλκὴν ΓΔΔ . . .».

[3] Ἐν ἐπιγρ. τῆς Δήλου (παρὰ Ziehen Β′ σελ. 259) ἀναγινώσκομεν· «παριέναι ἔχοντας ἐσθῆτα λευκήν, ἀνυποδέτους . . .».

Syll.[2] 564) λέγει· «*μὴ προσιέναι μηδὲ ἐν ἀνθινοῖς*». Πρβλ. καὶ Λουκ. Νιγρ. 14. Ἀνθινὸς ἱματισμὸς εἶναι ἐνδύματα ποικιλόχροα ἢ χρωμάτων ἀνθηρῶν ἢ μᾶλλον ἐνδύματα ἔχοντα ἐνυφασμένα ἄνθη· ἰδὲ Mau παρὰ Pauly-Wissowa R. E. τόμ. Α΄ σελ. 2377 (ἀνθινά). Κατὰ τὸν Σουΐδαν «νόμος Ἀθήνησι τὰς ἑταίρας ἀνθινὰ φορεῖν»· ἁπλῶς ἀνθινὰ ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι [1].

μήτε πορφυρέαν. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ἐν Ὀδ. Δ, 115 χλαῖναν πορφυρέην. Πρβλ. καὶ Εὐσταθίου Παρεκβ. εἰς Ὀδυσ. Α, 52 (σελ. 1390, 40), ἔνθα λέγεται· «δῆλον ἐκ τοῦ εἰπόντος· *πορφυρᾶς περιβολὰς* καὶ ἰοβαφεῖς. . .». Χρῆσιν πορφύρας ἀπαγορεύει ὁ τῆς Ἀνδανίας ἱερὸς νόμος ἐν τοῖς προσκεφαλαίοις τῶν δίφρων (στίχ. 24) [2].

Ἡ ἀπαγόρευσις τῶν τοιούτων ἱματισμῶν, ὡς καὶ τοῦ χρυσίου καὶ τοῦ ψιμυθίου, κατὰ τὰς ἑορτὰς ἔχει μὲν λόγον τὸ σεμνὸν τῶν ἑορτῶν, ἀλλ' εἶναι συναφὴς πρὸς τὴν τάσιν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων κατὰ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἐκ ταύτης διαφθορᾶς, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ τοὺς μετέπειτα κατέλαβε πᾶν τὸ Ἑλληνικόν· πρβλ. νόμους περὶ κηδειῶν ἐκ Δελφῶν (παρὰ Ziehen Leges Graecorum sacrae II ἀριθ. 74) καὶ Κέω (παρὰ Roehl I.G.A. 395 = Ziehen II ἀριθ. 93).

μήτε ψημυθιοῦσθαι. Ψιμύθιον ἢ ψιμίθιον, ὡς ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων γράφεται, εἶναι ὑποκοριστικὸν τῆς λέξεως ψίμυθος, ἥτις κατὰ μὲν τὸν Leo Meyer (Handbuch der griech. Etymologie, τόμ. Β΄, σελ. 567) δὲν εἶναι ἑλληνική, κατὰ δὲ τὸν Rossi εἶναι ἡ αἰγυπτιακὴ λέξις psimtath. Ὅτι εἶναι ξενικὴ λέξις, τοῦτο δηλοῦσιν αἱ ποικίλαι γραφαὶ τῆς λέξεως καὶ ἡ ποικίλη προσῳδία. Οἱ ἀττικοὶ τύποι εἶναι ψίμυθος (ὁ) καὶ ψιμύθιον (-ιόω)· οἱ αἰολικοὶ κατὰ τὸν Χοιροβοσκὸν ἐν Bekker Anekd. gr. σελ. 1993 καὶ Σχόλια V. εἰς Ἰλ. Φ, 516 εἶναι ψήμυθος καὶ ψημύθιον. Τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ τὸ Μ. Ἐτυμολογικὸν ἐν 103,25 καὶ ἐν 603, 55, ἔνθα λέγεται· «ὅτι Αἰολικῶς ἐτράπη τὸ Ι εἰς Η. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ ψιμμύθιον διὰ τοῦ Η προφέρουσιν Αἰολεῖς» καὶ τὸ Λεξικὸν τοῦ Φωτίου γράφον ἐψημμυθιῶσθαι (σελ. 40). Μεταγενέστεραι γραφαὶ καὶ οὐχὶ Ἀττικαὶ εἶναι ψιμίθιον, ψιμμίθιον, ψιμμύθιον [1]. Εἶτα ψῖμμῦθιον, ψῖμῦθος (Παλατ. Ἀνθ. XI, 374), ψῖμῦθιον [2], ψῖμύθιον. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἂν πειραθῶμεν νὰ ἀποδώσωμεν ὅπως ἀκούομεν τοὺς ξένους φθόγγους, σφαλλόμεθα καὶ ὅτι συχνὴ τότε ἡ παρετυμολογία· ἰδὲ Γ. Χατζιδάκι Ἀκαδ. ἀναγν. Α΄, σελ. 236 καὶ 237· τοῦ αὐτοῦ ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ΄, σελ. 262 περὶ τῆς λέξ. ἄνηθον (καὶ ἄνησον, ἄνητον, ἄννηθον, ἄννησον, ἄννητον, ἄννηττον)· ἀνάγνωθι ἰδίᾳ τὰ ἐν σελ. 264 ἄνω. Πρβλ. καὶ ψιττακὸς καὶ σίττακος, σιφθείριον καὶ σιφέριον κ. ἄ. ἄ.

Κατὰ τὸν τῆς Ἀνδανίας νόμον (στίχ. 22) «*μὴ ἐχέτω δὲ μηδεμία μηδὲ φῦκος, μηδὲ ψιμίθιον*». Ὡς εἶναι γνωστὸν καὶ ὡς ἐκ τῆς διαστολῆς ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιγραφῇ φαίνεται φῦκος καὶ ψιμύθιον διαφέρουσι. Φῦκος μὲν εἶναι τὸ ἐρυθρὰν χροιὰν παρέχον εἰς τὸ δέρμα, ψιμύθιον δὲ τὸ λευκήν [3]. Ἐνταῦθα θὰ ἠδύνατό τις νὰ νομίσῃ, ὅτι ὁ ἡμέτερος νόμος ἐπιτρέπει τὴν χρῆσιν τοῦ φύκους· ἀλλ' ἡμεῖς γε ἀδύνατον τοῦτο νομίζομεν. Διὰ τοῦτο εἰς τὸ ψημυθιοῦσθαι ὀφείλομεν ἐνταῦθα νὰ δώσωμεν εὐρυτέραν σημασίαν.

μήτε αὐλῆν. Ὁ τύπος αὐλῆν ἀντὶ αὐλεῖν εἶναι αἰολικός. Ἐν τῇ αἰολικῇ διαλέκτῳ καὶ τῇ αὐστηρᾷ Δωρίδι ἡ συναίρεσις τοῦ εε εἶναι η.

Παράδοξος τῇ ἀληθείᾳ εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς αὐλήσεως καὶ δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι μόνον ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ. Ἀγνοοῦμεν ἂν τῶν Δαματρίων τούτων μετεῖχον καὶ ἄνδρες· ἂν μετεῖχον, τότε μόνον ταῖς γυναιξὶν ἐθεώρησεν ὁ νομοθέτης — ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον, διὰ κατάχρησιν ἴσως — ἀπρεπὲς τὸ αὐλεῖν. Ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, 2 λέγει τάδε· «θυσίας μὲν γὰρ ἀχόρους καὶ *ἀναύλους* ἴσμεν . . .». Ἐκεῖ ὅμως τὸ πρᾶγμα εἶναι περιωρισμένον πως, διότι μόνον περὶ θυσιῶν ὁ λόγος [4].

[1] Ὁ Σχολιαστὴς ὅμως τοῦ Σοφοκλέους ἐν Οἰδ. ἐπὶ Κολ. 681 λέγει· «αὖθις γοῦν φασι τὰς θεὰς *ἀνθινοῖς* μὴ κεχρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῖς Θεσμοφοριαζούσαις τὴν τῶν ἀνθινῶν *στεφάνων* ἀπειρῆσθαι χρῆσιν», ἔνθα, ὡς νομίζω, τὸ *στεφάνων* εἶναι παρέγγραπτον.

[2] Ὁ τῆς Λυκοσούρας ἱερὸς νόμος ἀπαγορεύει οὐ μόνον τὸν «πορφύρεον εἱματισμὸν» καὶ τὸν ἀνθινόν, ἀλλὰ καὶ τὸν μέλανα.

[1] Αἱ γραφαὶ ψύμυθος καὶ ψύμιθος ἐν Λεξικοῖς Passow (ἔκδ. Ε΄) καὶ Σακελλαρίου (ἔκδ. Ε΄) εἶναι ἀβλεπτήματα βεβαίως.

[2] Παρὰ πᾶσι τοῖς Ἀττικοῖς ποιηταῖς.

[3] Ψιμύθιον καὶ βαφὴ τῆς κεφαλῆς· Πλάτ. Λύσ. 217 «εἴ τίς σου ξανθὰς οὔσας τὰς τρίχας ψιμυθίῳ ἀλείψειε».

[4] Ὅμοιον εἶναι τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν ἐξ αἰολικῆς ἐπιγραφῆς· «μηδὲ [γυ]ναικες γαλλάζην ἐν τῷ τεμένει . . .», ἔνθα τὸ γαλλάζην σημαῖνον βακχεύειν ἀναλογίαν τινὰ ἔχει πρὸς τὸ αὐλῆν.

εἰ δέ κα παρβάλληται. Ἐνταῦθα ὁ εἰ εἶναι συνημμένος τῷ κὰ (Ἰων. κε´), ὅπερ εἶναι τὸ ἀττικὸν ἄν. Τὸ εἰ+ἂν ἐν τῇ ἀττικῇ συγχωνεύεται εἰς ἐὰν (ἄν, ἤν), ὅπερ πάντοτε πρὸς ὑποτακτικὴν φέρεται.

παρβάλληται. Συγκεκομμένον ἀντὶ παραβάλληται (πρβλ. τὰ Ὁμηρικά). Ἡ παρὰ [1] καὶ μόνη καὶ ἐν συνθέσει εὕρηται συγκεκομμένη ἐν Ἠλείαις, Ἀργείαις, Θεσσαλικαῖς, Αἰολικαῖς καὶ ἄλλων διαλέκτων ἐπιγραφαῖς (Ἦλιδος· παρβαίνοι, παρβαίνοιαν· Αἰολεῖς παρκαλεῖ, παρπείραισ', παρχωρήσαντες) [2]. Πρβλ. καὶ τὸ κατωτέρω παρσεβέουσα.

Τὸ παρβάλλομαι ἐνταῦθα ἔχει σημασίαν, ἣν ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ δὲν ἔχει· τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει μόνον — ὅσον ἐγὼ οἶδα — ἐν Δελφικῇ ἐπιγραφῇ (Dittenberger Syll.² 438, στίχ. 138, 163, 181), ἔνθα λέγεται· «αἰ δέ τι τούτων παρβάλλοιτο τῶν γεγραμμένων»· δῆλον, ὅτι σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ παραβαίνω. (Πρβλ. τὸ Ἠλειακὸν «αἴ τιρ ταῦτα παρβαίνοι», τὸ παρὰ Dittenb. 13, στίχ. 58 «ἐὰν δέ τις παραβαίνῃ τούτων τι, ἀποτεινέτω . . .»). Ἐνταῦθα ἐπειδὴ ἕπεται ἀόριστος, ἡ φράσις κανονικώτερον καὶ πληρέστερον θὰ εἶχεν ὧδε· εἰ δέ κά τίς τι τούτων (τῶν γεγραμμένων) παρβάληται — καθαράσθω.

τὸ ἱερόν. Ἶρος (=ἱρὸς) εἶναι τὸ Αἰολικόν· τὸ ἱρὸς ὅμως δὲν εὑρέθη μέχρι τοῦδε ἐν Ἀχαϊκῇ ἐπιγραφῇ, ἀλλὰ μόνον τὸ ἱερὸς καὶ ἱαρός [3]. Τοῦ τρισυλλάβου ἱερὸς μόνον ποιοῦνται χρῆσιν ἡ Δωρική, ἡ Ἀρκαδικὴ καὶ ἡ Κυπρία διάλεκτος.

καθαράσθω. Μετὰ τὰς ἀπαγορεύσεις ἕπεται ἡ ποινὴ τῆς παραβάτιδος. Ἀντὶ τοῦ μέσ. ἀορ. ἐκαθαράμην (Ἀττ. ἐκαθηράμην) ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὸν ἐνεργ. ἐκάθηρα· πρβλ. «*ὅτι δέ κά τις παρὰ τὸν νόμον ποιήσῃ, τό τε ἱερὸν καὶ τὸ τέμενος καθαιρέτω καὶ ἐπιρεζέτω, ἢ ἔνοχος ἔστω τᾶι ἀσεβείαι*» (ἐκ Κρήτης Dittenb. Syll.², 560 στ. 29), ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀνδανίας (στ. 68) ἔχει «ὅταν . . . καθαίρει». Καθαράμενον ἐξ ἐπιγραφῆς τῶν Κλεωνῶν (Ziehen Leges Sacrae II ἀρ. 50 στ. 14/15). «Χοῖροι δύο καθῆραι τὸ ἱερόν» (Ἀρχ. Ἐφ. 1883, 120, 50 καὶ στίχ. 122, 19 «τῷ καθήραντι τὸ ἱερόν»). Χοῖρος τὸ ἱερὸν καθᾶραι ||| (Bull. Corr. Hell. τόμ. VI σελ. 22, στ. 180), χοῖρος τὴν νῆσον καθάρασθαι ⊢⊢| (τόμ. XIV, σελ. 493, σημ. 7), χοῖρος τὸ ἱερὸν καθάρασθαι (τόμ. XV, σελ. 291, στ. 20). Ὥστε ὁ καθαρμός, ὃν ἐπιτάσσει ὁ νόμος, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ χρηματικὴ ζημία τῆς παραβάτιδος· τοῦτο διδάσκουσι τὰ παρατεθέντα χωρία ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν.

Διάφορος εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ τῆς Λυκοσούρας νόμου ἐπιβαλλομένη ποινή· οὗτος ἐν στίχ. 7-9 λέγει τάδε· «[εἰ] δ' ἄν τις παρένθῃ ἔχων [τ]ι τῶν ἁ στάλα (κ)ωλύει, ἀναθέτω ἐν τὸ ἱερόν». Αὐστηρότατος ὅμως εἶναι ἐν τῇ ἐπιβολῇ τῆς ποινῆς ὁ τῆς Ἀνδανίας· οὗτος οὐ μόνον διατάσσει τὴν ἀνάθεσιν εἰς τὸ ἱερὸν τῶν ἐνδυμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν σωματικὴν βλάβην (διὰ μαστιγώσεως ἴσως, δεσμῶν) τῶν γυναικῶν· στ. 25.

παρσεβέουσα. Τὸ παρσεβέω νῦν τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἐμφανίζεται. Παρσεβῶ σημαίνει σχεδὸν ὅ,τι καὶ τὸ ἀσεβῶ. Διὰ τῆς προθ. παρὰ δηλοῦται ἡ ἔννοια τῆς παραβάσεως, ὅπως ἐν τῷ παρβάλληται (στίχ. 8). Παρασεβῶ ἐξ ὑποτιθεμένου παρα-σεβής (παρσεβής) ἔχει ὅμοια τὰ ἑξῆς· περιπαθέω (περιπαθής), συμπαθέω (συμπαθής), συνεργῶ (συνεργός), παρανομῶ (παράνομος) κ. ἄ.. Δὲν εἶναι δηλαδὴ σύνθετον ἐκ τῆς παρὰ καὶ τοῦ σεβῶ, ὅπερ ἀσύστατον. Παρσεβέουσα ἀσυναίρετον ὡς καὶ τὸ πορφυρέαν.

Β´.

Δαματρί[οις] . . . Κατὰ τὸν ἀντιγράψαντα καὶ τὸν δεύτερον τοῦτον νόμον μετὰ τὰ σωζόμενα γράμματα εἵποντο καὶ ἄλλα, ἅτινα νῦν δὲν σῴζονται. Ὥστε ἡ λέξις πρέπει νὰ συμπληρωθῇ, ὡς συνεπληρώσαμεν [1]. Ἤτοι ἔχομεν ἐνταῦθα τὸ μόνον λείψανον — τὴν ἀρχὴν — ἑτέρου ἱεροῦ νόμου. Ὁ νόμος οὗτος [2] πιθανῶς δὲν εἶναι σύγχρονος τῷ πρώτῳ· ἤτοι εἶναι ἢ παλαιότερος ἢ μεταγενέστερος αὐτοῦ.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΧΡ. ΧΑΤΖΗΣ

[1] Καὶ ἡ περὶ γίνεται (πέρ καὶ εἶτα) πάρ· πρβλ. Ἠλειακὸν «*πὰρ πολέμω*».

[2] Ἴδε Herwerden Lex. ἐν λέξει πάρ. Collitz 1615,6 (Ἀχαίας) πὰρ τῶν ἰδιωτᾶν.

[3] Collitz 1601, 1640b ἱαρόν, 1634, 4 ἱερά, 1669, 5 ἱεροποιοί. Ἱερός λέγουσι καὶ οἱ Αἰολεῖς.

[1] Ἂν μὴ συμπληρώσωμεν οὕτω, ἐνδέχεται νὰ ἀναγνωσθῇ *Δάματρι* κλπ.

[2] Δυστυχῶς ὁ λίθος οὗτος δὲν ἀνευρέθη.

ΝΕΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ ΑΝΑΓΛΥΦΩΝ

ΕΚ ΤΟΥ

ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ πρὸ τριάκοντα καὶ δύο ἐτῶν ἀνασκαφὴ τοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν ἔφερεν εἰς φῶς, ὡς γνωστόν, μέγα πλῆθος ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, ἀναφερομένων κυρίως εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐμελετήθησαν εἴτε ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν (von Duhn, P. Girard), εἴτ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον (Ziehen, Körte, Blinkenberg, Thrämer, Löwy κτλ.) καὶ δὴ πρὶν ἢ συγκολληθῶσι καὶ συγκαταταχθῶσιν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ, — ἔνθα νῦν ἀνέτως δύναταί τις νὰ μελετήσῃ αὐτά, πάσης εὐκολίας παρεχομένης πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐφόρων τοῦ Μουσείου κκ. Β. Στάη καὶ Π. Καστριώτου — καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ δεξιωτάτου κ. Καλούδη τεχνίτου τοῦ Μουσείου, τῇ ἐπιβλέψει τῆς ὑπηρεσίας, γενομένην συγκόλλησιν, ἥτις πολλὰ τὰ διεστῶτα συνήνωσε καὶ πολλὰ τὰ σκοτεινὰ διεφώτισεν.

Ἡ δὲ νῦν περὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων ἐπικρατοῦσα γνώμη εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη μικρὸν ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς περαιτέρω μελέτης καὶ ἐξετάσεως αὐτῶν, ὡς τελείως ἐξαντλήσασα αὐτά. Ἐπιχειρήσας ὅμως ἐσχάτως τὴν ἐκ νέου συστηματικὴν καταγραφὴν αὐτῶν ἐπείσθην ὅτι μᾶλλον τὸ ἀντίθετον εἶναι ἀληθὲς καὶ ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἐξ ἀρχῆς μελέτη αὐτῶν, δυναμένη νὰ ἀγάγῃ οὐχὶ μόνον εἰς πλείστας νέας ἑρμηνείας ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ εἰς νέα γενικῆς φύσεως πορίσματα ὡς πρὸς τὸ σύνολον αὐτῶν.

Τῇ φιλοφρόνῳ προσκλήσει τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ταύτης κ. Β. Στάη παρέχομεν ἐνταῦθ' ἀποδείξεις τινὰς τῶν ἐν λόγῳ πορισμάτων τῆς μελέτης ἡμῶν.

I.

Ὡς γνωστόν, τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα θεωροῦνται ἀναθήματα τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ θεραπευθέντων ἰδιωτῶν, προσωπικὸν ὅλως ἔχοντα χαρακτῆρα, καὶ δὴ *εὐχαὶ* καὶ *εὐχαριστήρια* αὐτῶν πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, εἰκονίζοντα δὲ στερεοτύπως τοὺς ἰαθέντας μόνους, ἢ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, σεβίζοντας τοὺς θεοὺς ἐν τῷ τεμένει αὐτῶν, θύοντας αὐτοῖς εὐχαριστήρια, ἔν τισι δὲ εἰκονίζοντα καὶ αὐτὴν τὴν σκηνὴν τῆς ἰάσεως. Ἡ ἐμὴ ὅμως μελέτη φέρει εἰς φῶς, ὅτι πρὸς τούτοις ὑπῆρχον ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ Ἀθηνῶν καὶ ἀνάγλυφα ἀναφερόμενα εἰς αὐτὰς τὰς περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ μυθικὰς παραδόσεις, ὡς καὶ εἰς τὴν *ἱστορίαν* τοῦ τεμένους αὐτοῦ, ἀκριβῶς ὅπως ἡ ἐν τῷ αὐτῷ Ἀσκληπιείῳ ἀνακαλυφθεῖσα περίφημος ἐπιγραφή, ἡ *τὰ χρονικὰ* τοῦ τεμένους ἀναγράφουσα (ἴδε κατωτέρω ἀρ. 1358).

Παράδειγμα τούτου ἔστωσαν τὰ ἑξῆς τέσσαρα ἀνάγλυφα (Α'-Δ'), τὰ μέχρι τοῦδε οὐδεμιᾶς τυχόντα ἑρμηνείας:

Α'. Ἀριθ. 1351, (εἰκὼν 1).

Ἀσκληπιοῦ ἔκθεσις ἐπὶ τοῦ Τιτθίου ὄρους τῆς Ἐπιδαύρου.

Πέντε τεμάχια ἀναγλύφου[1] εὑρεθέντα ἐν ταῖς

[1] Duhn: Arch. Zeitung 1877 S. 157 Nº 47 (τὸ δεξιὸν κάτω τεμάχιον), S. 162 Nº 22 (τὰ δύο ἄνω τεμάχια) καὶ S. 163 Nº 74 (τὸ ἀριστερὸν κάτω τεμάχιον). — Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen (1881) S. 324, Nr 4660 (τὸ δεξιὸν μεσαῖον τεμά-

ἀνασκαφαῖς τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν, ἀποτελοῦντα δὲ τὸ ἀριστερὸν τέταρτον μέρος μεγάλης πλακὸς ὕψους 0,85 (τὸ σῳζόμενον πλάτος εἶναι 0,28). Ἐργασία ἐπιμελὴς καὶ ἐκτέλεσις ὡραία, ἀνήκουσα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ.

Εἰκὼν 1.

Ἐκ τῆς περιεργοτάτης καὶ μέχρι τοῦδε ἀνερμηνεύτου παραστάσεως σῴζονται τὰ ἑξῆς. Ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ κάτω μέρους τῆς πλακὸς ἄρχεται ὑψούμενον κωνοειδῶς πρὸς τὸ δεξιὸν μέσον τῆς πλακὸς **ὄρος** ὑψηλὸν καὶ βραχῶδες. Εἰς τὸ μέσον τοῦ ὄρους τούτου σχηματίζεται σπήλαιον, οὗ ἄνω ἵσταται πρὸς δεξιὰ μέγας **κύων ποιμενικός,** σῳζόμενος μόνον κατὰ τὸ ὀπίσθιον ἥμισυ τοῦ σώματος. Ἐν δὲ τῷ σπηλαίῳ αὐτῷ συσπειρᾶται **ὄφις** τὴν κεφαλὴν ἐγείρων πρὸς δεξιά, ὑφ' ὃν εὕρηται **ὕφασμά τι, κίστην ἢ κάλαθον καλύπτον.** Ὄπισθεν καὶ κατωτέρω τῶν ῥηθέντων κυνὸς καὶ ὄφεως εἰκονίζεται σπεύδων καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀνερχόμενος **ἀνὴρ χλαμυδοφόρος,** ὅστις μόλις παρελθὼν καμπὴν τοῦ βράχου καὶ εὑρεθεὶς πρὸ τοῦ σπηλαίου ἐν ᾧ ὁ ὄφις, ἀνατείνει ἐν θαυμασμῷ τὴν δεξιὰν καὶ σπεύδει ὡς ἵνα δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀναλάβῃ τι ὑπάρχον πρὸ τοῦ ὄφεως ἐν τῷ σπηλαίῳ. Κάτω τῶν ποδῶν τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἰκονίζεται **δεύτερος κύων,** τοῦ αὐτοῦ γένους πρὸς τὸν πρῶτον, τρέχων ὡς ὁ ἀνὴρ πρὸς δεξιὰ καὶ κατὰ τὸ ὀπίσθιον μόνον ἥμισυ μέρος σῳζόμενος. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ ὄρους. Ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ καὶ ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος αὐτῶν καλυπτόμεναι ἵστανται, ἐπὶ δύο διαφόρων ἐπιπέδων, **δύο μορφαὶ θεῶν,** δηλούμεναι ὡς τοιαῦται ὑπὸ τοῦ ὑπερφυσικοῦ αὐτῶν μεγέθους. Ἡ πρώτη, ἧς ὄπισθεν φύεται ὑψηλὸν **δένδρον φοίνικος,** οὗ οἱ κλάδοι ἦσάν ποτε χρώματι μόνον δεδηλωμένοι, εἶναι **νεαρὰ θεὰ** ἐν ἀχειριδώτῳ χιτῶνι, ἐφ' οὗ ἐπίβλημα, ἱσταμένη πρὸς δεξιά, τὴν ἀριστερὰν θέτουσα ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους, τὴν δὲ κεφαλὴν κλίνουσα πρὸς τὰ ἔμπρὸς ὡσεὶ ἐπιβλέπουσα ἐπὶ τὴν ἐν τῷ σπηλαίῳ συμβαίνουσαν σκηνήν, ἐνῷ τῇ πρὸς τὰ κάτω φερομένῃ δεξιᾷ ἀνέχει πτυχὴν τοῦ ἠνεμωμένου ἐπιβλήματος αὐτῆς. Δεξιόθεν αὐτῆς καὶ ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου ἵσταται μεγάλη **ἀνδρικὴ μορφὴ θεοῦ,** ἧς τὸ ὄρος καλύπτει τὸ κάτω τῆς κοιλίας μέρος, περιβεβλημένου ἱμάτιον καταλεῖπον γυμνὸν τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ στήθους καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα, ὃν κρατεῖ ὑψηλὰ ἀνατεταμένον, ὡσεὶ στηρίζων αὐτὸν ἐπὶ σκήπτρου ἀπολεσθέντος ἢ μᾶλλον ὡσεὶ κρατῶν τι ἐν αὐτῇ πρὸς βολήν, ὥσπερ ὁ Ζεὺς τὸν κεραυνόν. Ἐν τῇ χειρὶ ταύτῃ ὑπάρχει ὀπή, ἧς ἡ πρὸς τὰ ἔμπρὸς κλίσις δεικνύει ἀσφαλῶς ὅτι δὲν ἐχρησίμευε πρὸς ἔνθεσιν σκήπτρου, ἀλλὰ μᾶλλον κεραυνοῦ ἢ τοιού-

χιον) καὶ S. 330 N° 4804 (τὸ δεξιὸν κάτω τεμάχιον). — V. Staïs, Marbres et bronzes du Musée National I, 187, N° 1351. — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τομ. Α' σελ. 236 ἀρ. 1351.

του τινὸς μικροῦ καὶ πλαγίως προέχοντος μεταλλίνου προσθέτου συμβόλου. Ἀμφοτέρων τῶν μορφῶν τούτων αἱ κεφαλαὶ εἶναι ἀποκεκρουμέναι· ἀλλ' ἐκ τῶν σῳζομένων λειψάνων αὐτῶν σαφῶς δηλοῦται ὅτι ἀμφότεραι ἀπέβλεπον εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐν τῷ σπηλαίῳ συμβαίνοντα.

Ἡ παράστασις αὕτη φαίνεται εἰς πάντας τοὺς μέχρι τοῦδε δημοσιεύσαντας τὸ ἀνάγλυφον καὶ εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους ἐπισκέπτας τοῦ Μουσείου ἡμῶν ὅλως αἰνιγματικὴ καὶ δυσνόητος [1]. Κατ' ἐμὲ ὅμως δύναται εὐχερῶς νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς ἑξῆς:

Ἡ ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀνακάλυψις τοῦ μνημείου, τὸ ὄρος, οἱ ὄφεις, οἱ κύνες καὶ ὁ τὰς χεῖρας τεταμένας ἔχων καὶ σπεύδων ν' ἀναλάβῃ τι ἀνὴρ δύνανται νὰ προσαρμοσθῶσιν ἄριστα εἰς τὴν περὶ τῆς γενέσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ παράδοσιν τῆς Ἐπιδαύρου, ἐξ ἧς ἦλθεν ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν ὁ Ἀσκληπιός. Ἀληθῶς ὁ Παυσανίας (II, 26, 4) διηγεῖται ἡμῖν ὅτι, καθ' ἃ ἔλεγον οἱ Ἐπιδαύριοι, ὁ πολεμικώτατος Φλεγίας ἦλθέ ποτε εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπὶ προφάσει μὲν ἐπισκέψεως τῆς χώρας, ἔργῳ δὲ ἵνα κατασκοπεύσῃ τὸ πλῆθος καὶ τὸ ἀξιόμαχον τῶν ἐνοικούντων: «*ὅτε δὲ παρεγένετο εἰς Πελοπόννησον, εἵπετο ἡ θυγάτηρ [Κορωνὶς] αὐτῷ, λεληθυῖα ἔτι τὸν πατέρα ὅτι ἐξ Ἀπόλλωνος εἶχεν ἐν γαστρί. Ὡς δὲ ἐν τῇ γῇ τῇ Ἐπιδαυρίων ἔτεκεν,* ***ἐκτίθησι τὸν παῖδα [Ἀσκληπιὸν] ἐς τὸ ὄρος*** *τοῦτο ὃ δὴ Τίτθιον ὀνομάζουσιν ἐφ' ἡμῶν, τηνικαῦτα δ' ἐκαλεῖτο Μύρτιον. Ἐκκειμένῳ δὲ ἐδίδου μὲν οἱ γάλα μία τῶν περὶ τὸ ὄρος ποιμαινομαίνων αἰγῶν,* ***ἐφύλασσε δὲ ὁ κύων*** *ὁ τοῦ αἰπολίου φρουρός.* ***Ἀρεσθάνας*** *δέ, ὄνομα γὰρ τῷ ποιμένι τούτῳ ἦν, ὡς τὸν ἀριθμὸν οὐχ εὕρισκεν ὁμολογοῦντα τῶν αἰγῶν καὶ ὁ κύων ἅμα ἀπεστάτει τῆς ποίμνης [ἠπόρει κτλ.]· οὕτω τὸν Ἀρεσθάναν εἰς πᾶσαν φασὶν ἀφικνεῖσθαι ζητήσεως,* ***εὑρόντα δὲ ἐπιθυμῆσαι τὸν παῖδα ἀνελέσθαι καὶ ὡς ἐγγὺς ἐγένετο, ἀστραπὴν εἶδεν ἐκλάμψασαν*** *ἀπὸ τοῦ παιδός, νομίσαντα δὲ εἶναι θεῖόν τι, ὥσπερ ἦν, ἀποτραπέσθαι***. Ὁ δὲ* [1] *αὐτίκα ἐπὶ γῆν καὶ θάλασσαν πᾶσαν ἠγγέλλετο τά τε ἄλλα ὁπόσα βούλοιτο εὑρίσκειν ἐπὶ τοῖς κάμνουσι καὶ ὅτι ἀνίστησι τεθνεώτας κτλ.*».

Νομίσματα τῆς ἱερᾶς Ἐπιδαύρου κοπέντα ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ ἐπὶ Καρακάλα [2] — ὧν ἓν καὶ τὸ ἐνταῦθα ἀπεικονιζόμενον (Εἰκὼν 2) κομμάτιον τῆς συλλογῆς τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Νομισματικοῦ Μουσείου — παριστῶσιν ὡς οἷόν τε περιληπτικῶς τὴν σκηνὴν ταύτην τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ βρέφους Ἀσκληπιοῦ. Ὑπὸ δύο δένδρα μεγάλα, κυπάρισσον καὶ ἐλαίαν (;), δηλοῦντα τὸ κατάφυτον τοῦ Τιτθίου ὄρους, αἶξ θηλάζει τὸ βρέφος Ἀσκληπιόν, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ποιμὴν Ἀρεσθάνας ἀνακαλύψας αὐτὸ τείνει ἐν θαυμασμῷ τὴν δεξιὰν καὶ σπεύδει ὡς «*ἐπιθυμῶν τὸν παῖδα ἀνελέσθαι*». Ἀλλ', ὡς ἀμέσως βλέπει πᾶς τις, ὁ ἐπὶ

Εἰκὼν 2.

τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀνερχόμενος ἀνήρ, ὁμοίως ἐν θαυμασμῷ προτείνει τὴν δεξιὰν καὶ ὁμοίως σπεύδει ἵν' ἀναλάβῃ τι πρὸ τοῦ ὄφεως καὶ ὑπὸ τὸν κύνα ποθ' εὑρισκόμενον ἐν τῷ νῦν ἀπολεσθέντι μέρει τοῦ σπηλαίου. Ὁ κύων δὲ οὗτος βεβαίως εἶναι ὁ τοῦ βρέφους Ἀσκληπιοῦ φύλαξ κύων τῆς παραδόσεως· ὁ δὲ ὄφις, τὸ ἕτερον τῶν ἱερῶν ζῴων

[1] Ὁ κ. von Duhn (ἔ. ἀ. σελ. 162) γράφει «Zu finden wie die Darstellung zu ergänzen und zu erklären sei, muss einem glücklichen Blick vorbehalten bleiben. Τὸν δὲ κ. Στάην (ἔ. ἀ.) δικαίως τόσον ἐξένισεν ἡ παράστασις, ὥστε φρονεῖ ὅτι τὸ ἀνάγλυφον καίπερ ἀνακαλυφθὲν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῶν Ἀθηνῶν «n'appartient pas évidemment à la serie des reliefs votifs à Esculape».

[1] Ὁ Καββαδίας (Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ σ. 10) παρανοεῖ τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρων τὸ **Ὁ δὲ** εἰς τὸν Ἀρεσθάναν, ἐνῷ τὸ χωρίον σαφῶς ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν ταχεῖαν ἐξάπλωσιν τῆς φήμης αὐτοῦ. Ὡς παρετηρήθη καὶ ὑπὸ ἄλλων (Thrämer, Aresthanas: Pauly-Wissowa Real-Encyklop. σελ. 668) εἰς τὸ τέλος τῆς παρὰ Παυσανίᾳ περὶ Ἀρεσθάνα διηγήσεως, ἐξέπεσαν τοῦ κειμένου ἄλλαι λεπτομέρειαι ἀναφερόμεναι εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, μεθ' ἃς ἤρχοντο τὰ περὶ τῆς φήμης καὶ ταχίστης διαδόσεως τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

[2] Svoronos, Numismatique de la Créte ancienne p.120. — Kekulé, Mem. dell Instit. II pl. IV 2. — Inhoof-Blumer and Persy Gardner, Num. comm. on Pausanias, Pl. L, I pag. 42-43. — Hitzig-Blümner, Pausanias Taf. XVIII, 3. — Defrasse-Lechat, Epidaure p. 25 (fig.). — Daremberg et Saglio, Dict. des antiquités: Aesculapius p. 124, fig. 160. — Panofka, Asklepios pl. 1, 2. — Müller D. M. II 759. — Blinkenberg. Asklepios pag. 12 (εἰκών).

τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἀχώριστος αὐτοῦ «*θεράπων*» (Αἰλιαν. π. ζῴων 8,12), βεβαίως ἐτέθη πρὸς ἄμεσον δήλωσιν ὅτι Ἀσκληπιὸς εἶναι ὁ ὑπὸ τῆς αἰγὸς θηλαζόμενος ἀρτίτοκος παῖς. Ὁμοίως ἄνω τῆς τὸ βρέφος Δία θηλαζούσης αἰγὸς τῶν νομισμάτων τοῦ Αἰγίου [1] καὶ ἄνω εἰς τὸ αὐτὸ βρέφος Δία θηλαζούσης κυνὸς τῶν νομισμάτων τῆς Κυδωνίας [2] ἐτέθησαν πρὸς δήλωσιν τοῦ θεοῦ ὁ ἀετὸς καὶ ὁ κεραυνὸς τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Διὸς σύμβολα. Τὸ ὑπὸ τὸν ὄφιν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν εὑρισκόμενον ὕφασμα καὶ ὁ ὃν φαίνεται καλύπτον κάλαθος, ἢ ἄλλο τι ὁμοιόσχημον κιβώτιον, δύνανται νὰ ἑρμηνευθῶσιν ὡς τὰ ὑπὸ τῆς μητρὸς Κορωνίδος παρὰ τῷ ἐκθέτῳ κατατεθέντα σπάργανα, γνωρίσματα καὶ δῶρα, ὧν φύλαξ αὐθόρμητος προσῆλθεν αὐτὸς ὁ εὐθὺς κατόπιν ἀποβὰς ἱερὸς τῷ Ἀσκληπιῷ ὄφις. Ὅτι δὲ ὁ σπεύδων νὰ ἀναλάβῃ τὸ βρέφος εἶναι ὁ ποιμὴν Ἀρεσθάνας, δηλοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ συνοδεύοντος καὶ συνιχνηλατοῦντος αὐτῷ δευτέρου ποιμενικοῦ κυνός. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ μῦθος τῆς ὑπὸ αἰγὸς καὶ κυνὸς θηλάσεως καὶ φυλάξεως τοῦ ἀρτιτόκου Ἀσκληπιοῦ εἶναι ἐντελῶς παράλληλος τοῦ κρητικοῦ ἐκείνου μύθου καθ' ὃν τὴν τὸ βρέφος φυλάττουσαν νύμφην Αἶγα ἐφύλασσε κύων χρυσοῦς (Ἀντων. Λιβεραλ. 36· πρβλ. Σβορώνου ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1893 σελ. 6).

Οἱ δὲ ὄπισθεν τοῦ ὄρους καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἱστάμενοι ὡς θεαταὶ τῆς σκηνῆς βεβαίως εἶναι οἱ προστάται τοῦ βρέφους ἐπιτόπιοι θεοί. Ὁ μεταξὺ αὐτῶν ὑψούμενος φοίνιξ ἄγει ἡμᾶς ἀμέσως εἰς τὴν σκέψιν ὅτι οὗτοι εἶναι οἱ ὑπὸ φοίνικα [1] ἐν Δήλῳ γεννηθέντες ὑπὸ τῆς Λητοῦς καὶ σὺν αὐτῇ παλαιόθεν καὶ μεγάλως ἐν Ἐπιδαύρῳ λατρευόμενοι ἀδελφοὶ *Ἀπόλλων* καὶ *Ἄρτεμις*. Ἀληθῶς ὁ μὲν εἶναι αὐτὸς ὁ πατὴρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ πρῶτος κύριος τῶν ἱερῶν ὀρέων τῆς Ἐπιδαύρου Ἀπόλλων ὁ *Μαλεάτας* τοῦ Κυνορτίου ὄρους, ὁ ἐπικαλούμενος «*πατὴρ*» τοῦ «*παιδὸς*» καὶ «*υἱοῦ Φοίβου*» Ἀσκληπιοῦ· ἡ δὲ Ἄρτεμις ἀναφέρεται ἐν ταῖς παραδόσεσι περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὡς φρουρὸς τῆς τιμῆς τοῦ ἀδελφοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τιμωρὸς τῆς Κορωνίδος [1], λατρευομένη μάλιστα ἐπί τε τοῦ Κυνορτίου καὶ ἐπὶ τοῦ Κορύφου, ὀρέων τῆς Ἐπιδαυρίας, ἄρα καὶ ὀρέων θεὰ ὡς ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν ἀναπαυομένη.

Πρὸς ἀποδοχὴν τῆς ἀμέσως ὑπὸ τὸν φοίνικα ἱσταμένης παρθενικῆς μορφῆς ὡς Ἀρτέμιδος οὐδὲν βλέπω τὸ κωλῦον· ἡ μορφὴ ὅμως τοῦ ἄρρενος θεοῦ, ἰδίως ἡ μεγαλοπρεπὴς αὐτοῦ στάσις καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἔχει ἀνατεταμένην τὴν δεξιάν, συμφωνοῦσι μᾶλλον πρὸς παράστασιν Διὸς ἢ Ἀπόλλωνος. Ἡ ὀπὴ μάλιστα, ἡ εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς κλειστῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ θεοῦ ὑπάρχουσα, ἔχουσα κλίσιν πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ οὐχὶ κάθετον, ἐνδεικνύει σαφῶς τὸν κεραυνὸν ὡς πιθανώτερον τοῦ σκήπτρου φόρημ' αὐτῆς, ἀναγκάζουσά με νὰ παραδεχθῶ ὅτι πράγματι πρόκειται περὶ Διὸς τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ ἐκ τοῦ μύθου τῆς ἐκθέσεως τοῦ βρέφους Ἀσκληπιοῦ ἀναφερομένη ὡς «*ἀπὸ (ἄπο;) τοῦ παιδὸς*» ἐκλάμψασ' ἀστραπὴ δυνατὸν νὰ ἐδηλώθη ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν ὡς ἐκλάμπουσα ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ ὡς πρὸς βολὴν ὑψωμένῃ δεξιᾷ τοῦ Διὸς προσθέτου μεταλλίνου κεραυνοῦ, αὐτοῦ ἐκείνου δι' οὗ ἔμελλε νὰ κεραυνωθῇ ὁ Ἀσκληπιὸς βραδύτερον, ὅτε ἀνίστα τοὺς νεκρούς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ πατὴρ Ἀπόλλων δυνατὸν νὰ εἰκονίζετο εἰς τὸ ἀπολεσθὲν ἕτερον ἄκρον τοῦ ἀναγλύφου, ἔνθα ἴσως εὑρίσκετο καὶ ὁ Ἑρμῆς ὁ ἐν ἄλλῳ ἀναγλύφῳ [2] ἀπαντῶν ὡς προστάτης καὶ φύλαξ τοῦ ὑπὸ τῆς αἰγὸς τρεφομένου Ἀσκληπιοῦ.

Β'. Ἀριθ. 1358 (εἰκὼν 3).

Ἄφιξις Ὑγιείας καὶ διακόνου τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς Ἀθήνας, Τηλεμάχου τοῦ Ἀχαρνέως ὑπαπαντῶντος.

Δεξιὸν τμῆμα ἀναγλύπτου πλακὸς [3] ἀποκεκρουμένης καὶ κατὰ τὸ ἄνω αὐτῆς μέρος. Ἐπίσης ἐλ-

[1] Imhoof-Blumar and P. Gardner ἔ. ἀ. pl. R XIV σ. 85.

[2] Ι. Σβορώνου, Τύποι ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἐν Κρήτῃ παιδοτροφίαν τοῦ Διός: Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1893 σελ. 9 κ. ἑξ. Πίν. 1, 4. Ἴδε καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ τῶν Ἀθηνῶν *Ἑστία* τοῦ 1893 ἀρ. 53 σελ. 31.

[3] Ἴδε Β. Στάη, Πυξὶς ἐξ Ἐρετρίας: Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1902 σελ. 130 κἑξ. Πιν. 5-6.

[1] Παυσαν. II, 26, 5. — Φερεκύδ. ἀποσπ. 8.

[2] Kekulé, L'infanza di Esculapio: Memorie dell Instituto II (1865) p. 123. Tav. IV, 2.

[3] Duhn: Archaeol. Zeitung 1877, S. 161, Nº 69. — Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen S. 311, Nº 4311. — V. Staïs, Marbres et bronzes du Musée National I p. 189 Nº 1358. — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθν. Μουσ. Α' σ. 237 ἀρ. 1358.

λείπει μικρὸν μέρος τῆς κάτω δεξιᾶς γωνίας. Τὸ νῦν ὕψος εἶναι 0,36, τὸ δὲ πλάτος 0,18. Ἐργασία ἀρίστη καὶ λεπτοτάτη τοῦ τέλους τοῦ Ε' αἰῶνος. Μάρμαρον πεντελήσιον.

Ἐπὶ προεξεχούσης ταινίας τοῦ μαρμάρου, δηλούσης τὸ ἔδαφος, ἵσταται πρὸς ἀριστερὰ **ἀνὴρ πωγωνοφόρος** μετ' εἰκονιστικῶν χαρακτηριστικῶν θνητοῦ, βαίνων ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς προτεταγμένου, φέρων ταινίαν περὶ τὴν κόμην, περὶ δὲ τὸ σῶμα βραχὺν μέχρι τῶν κνημῶν ἐξικνούμενον χιτῶνα, γυμνὸν καταλείποντα τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος καὶ ἀπὸ τῆς ζώνης πάλιν καταπίπτοντα, ὡς τὸ ἔνδυμα τῶν πρὸς θυσίαν παρασκευαζομένων. Ἐν τούτοις τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος περιβάλλεται ὑπὸ χλαμύδος ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καὶ βραχίονος κατερχομένης πρὸς τὸν δεξιὸν γόμφον, ὁπόθεν ἀνέρχεται ὑπὲρ τὸν προτεταγμένον δεξιὸν βραχίονα, ἀφ' οὗ κατέρχεται πάλιν πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἡ προτεταγμένη δεξιὰ αὐτοῦ ἐκράτει, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν δακτύλων, τὰ χρώματι μόνον δεδηλωμένα ἡνία **δύο ἵππων ἅρματος** ἀπέναντι αὐτοῦ ἱσταμένων, ὧν ὅμως ἐσώθησαν μόνον αἱ παραλλήλως τεθειμέναι κεφαλαὶ μετὰ μικροῦ μέρους τοῦ τραχήλου. Ἡ ἀριστερὰ αὐτοῦ κρατεῖ παρὰ τὴν ὀσφὺν *πίλον κωνικόν*, ὡς ὁ τῶν Ἀθηναίων ἱππέων.

Εἰς τὸ βάθος, ἀκριβῶς ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς τῶν ἵππων καὶ **ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους,** εὑρισκομένου **ἐπὶ ὑψηλοτέρου πεδίου** καὶ δὴ εἰς τὸ ὕψος τῶν τραχήλων τῶν ἵππων, βαίνει πρὸς τ' ἀριστερά, ὡς ἠρέμα ἀνερχομένη **ἱκέτις,** ἢ μᾶλλον **θεά τις κόρη** (νῦν ἀκέφαλος), περιβεβλημένη πᾶν τὸ σῶμα δι' ἱματίου, τὴν μὲν ἀριστερὰν ἔχουσα παρὰ τὴν κοιλίαν προτεταγμένην, τὴν δὲ δεξιὰν ἴσως πρὸ τοῦ στήθους ἀνυψουμένην ἐν τῷ ἱματίῳ, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως ἀφανῆ νῦν, ὡς μετὰ τῆς κεφαλῆς ἀποκρουσθεῖσαν.

Ἡ ἐπιφάνεια τῆς πλακός, ἡ ὄπισθεν τῶν μορφῶν σχηματίζουσα τὸ βάθος τῆς εἰκόνος, εἶναι παραδόξως ἀνώμαλος, δηλοῦσα ἴσως τὰ πλευρὰ βουνοῦ ἢ ὄρους [1], οὗ προεξοχὴ ὁ βράχος, ἐφ' οὗ βαδίζει ἡ θεά.

Ἡ περίεργος παράστασις αὕτη ἐθεωρήθη ὑπὸ πάντων μυστηριώδης· «Le sujet reste inexplicable» γράφει ὁ τελευταῖος περιγράψας τὸ ἀνάγλυφον κ. Β. Στάης. Νομίζω ὅμως ὅτι νῦν δύναται νὰ προταθῇ πιθανή τις ἑρμηνεία τοῦ μνημείου, καὶ δὴ ἡ ἑξῆς:

Εἰκὼν 3.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 1351 ἀναγλύφου εἴδομεν ὅτι ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ Ἀθηνῶν παρὰ τὰ εἰς

[1] Ὁ Duhn ἔ. ἀ. σημειοῖ τὸ πρᾶγμα ὡς ἑξῆς: «Merkwürdig ist, dass die Grundfläche gegen den erhobenen Rand r. sich nicht scharf abhebt, sondern sanft ansteigend in denselben übergeht». Ὁ Στάης γράφει «sol irregulier et rocheux». Ὁ Sybel: «Grund eingetieft und zum Rahmen vorkehlend».

τὴν λατρείαν αὐτοῦ ἀναφερόμενα ἀνάγλυφα ὑπῆρχον ἄλλα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς λατρείας αὐτοῦ. Λοιπὸν ἐκ τῆς περιφήμου ἀττικῆς ἐπιγραφῆς τῆς περιεχούσης τὸ χρονικὸν τοῦ Ἀσκληπιείου καὶ ἀναφερομένης πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὴν ἐξ Ἐπιδαύρου ἄφιξιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς Ἀθήνας ἐπὶ Ἀστυφίλου ἄρχοντος (420/19 π. Χ.) καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τὴν λατρείας αὐτοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, γνωρίζομεν ὅτι [1] ὁ Ἀσκληπιὸς μόλις ἐλθὼν ἐξ Ἐπιδαύρου διὰ θαλάσσης εἰς Ζέαν τοῦ Πειραιῶς καὶ ἐκεῖθεν ἀνελθὼν εἰς Ἀθήνας καὶ καταχθεὶς εἰς τὸ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Ἐλευσίνιον μετεπέμψατο οἴκοθεν ***διάκονον*** κομισθέντα ***ἐφ᾽ ἅρματος ὑπαντηθέντος ὑπὸ Τηλεμάχου τοῦ ἐξ Ἀχαρνῶν.***

Ὁ κ. Σ. Δραγούμης, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ πληρεστέρα ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς, ἀνέγνωσεν ὀρθῶς, ἀντὶ δ⟨ρ⟩ά*(κοντα)*, «*διά(κονον)*» δηλαδὴ νεωκόρον, ὑπηρέτην καὶ φύλακα οὐ μόνον τοῦ ἱεροῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ παρ᾽ αὐτῷ δράκοντος. Ἡ δὲ «*ἐφ᾽ [ἅρματος]*» ἀνάγνωσις βεβαιοῦται, εἴτε περὶ διακόνου εἴτε περὶ ἱεροῦ ὄφεως πρόκειται, ὑπ᾽ ἀναλόγων ἀρχαίων χωρίων. Οὕτως ὁ Παυσανίας (II, 10, 3) διηγεῖται περὶ τοῦ ἐν Σικυῶνι Ἀσκληπιοῦ, «*φασὶ δέ σφισιν ἐξ Ἐπιδαύρου κομισθῆναι τὸν θεὸν ἐπὶ ζεύγους ἡμιόνων, δράκοντι εἰκασμένον, τὴν δὲ ἀγαγοῦσαν Νικαγόραν εἶναι Σικυωνίαν, Ἀγασικλέους μητέρα, γυναῖκα δὲ Ἐχετίμου*». Μία δὲ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἰαμάτων τοῦ θεοῦ τῆς Ἐπιδαύρου ἀναφέρει τὸν ἐξ Ἁλιέων φθισικὸν Θέρσανδρον ἰδόντα ἐν ἐνυπνίῳ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐλαυνόμενον *ἐφ᾽ ἅρματος* δρακόντων εἰς Ἁλιεῖς τῆς Ἑρμιονίδος, ἱδρύσαντα δὲ κατ᾽ ἀκολουθίαν τοῦ ἐνυπνίου τούτου τέμενος τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ [2]. Δελφικὴ δ᾽ ἐπιγραφὴ [3] πραγματευομένη περὶ τῆς μετακομίσεως τοῦ ἱεροῦ πυρὸς ἐκ Δελφῶν εἰς Ἀθήνας προσθέτει «*ἀγαγὼν δὲ καὶ τὸν τρίποδα ἐφ᾽ ἅρματος ἀξίως τοῦ τε θεοῦ καὶ τοῦ ἡμετέρου δάμου καὶ ἁμῶν*». Τέλος *ἱερὰ* ἀγόμενα ἐφ᾽ ἁρμάτων βλέπομεν πολλάκις ἐπὶ νομισμάτων [1].

Κατὰ ταῦτα τὸν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν πρὸ τῶν δύο ἵππων ἅρματος ἱστάμενον καὶ δραττόμενον τῶν ἡνίων αὐτῶν θεωρῶ ὡς Τηλέμαχον τὸν Ἀχαρνέα, ὑπαπαντῶντα τὸν ἐφ᾽ ἅρματος κομισθέντα διάκονον.

Αὐτὸς ὁ λίαν παράδοξος τρόπος τῆς περιβολῆς τοῦ Τηλεμάχου, ὁ τῷ Duhn φανεὶς ὡς ἀνδρὸς παρασκευαζομένου ἵνα θυσιάσῃ (der höchst merkwürdig gekleidet ist . . . als wolle er bei einem Opfer ministrieren) ἁρμόζει κάλλιστα εἰς τὸν Τηλέμαχον τὸν καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς [2] καυχώμενον ὅτι πρῶτος «*ἱδρύσατο τὸ ἱερὸν καὶ τὸν βωμὸν τῷ Ἀσκληπιῷ*», «*πρῶτος ἱδρυσάμενος θυσίαις θείαις ὑποθήκαις*». Τὸ δὲ ἀμέσως ὑπὲρ τὸ ἅρμα βραχῶδες ὕψωμα θεωρῶ ὡς τὸ ὕψωμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵδρυτο τὸ *ὑπὸ τῇ πόλει* Ἐλευσίνιον, ἐν ᾧ κατηχήθη ὁ Ἀσκληπιός, ἢ μᾶλλον εἰς αὐτὸ τὸ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν ὕψωμα, ἐφ᾽ οὗ ἱδρύθη τὸ Ἀσκληπιεῖον. Τὴν δ᾽ ἠρέμα ἀνερχομένην ἐπ᾽ αὐτοῦ νεαρὰν κόρην ἑρμηνεύω ὡς τὴν ἅμα τῷ διακόνῳ ἐλθοῦσαν εἰς Ἀθήνας *Ὑγίειαν*. Τέλος δὲ τὸ ἀνώμαλον πεδίον τοῦ βάθους τῆς ὅλης εἰκόνος ἐκλαμβάνω ὡς δηλοῦν ἴσως τὰς κλιτῦς τοῦ βουνοῦ τῆς τοῦ Ἐλευσινίου καὶ Ἀσκληπιείου ὑπερκειμένης Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Πρὸς τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο φαίνεται συνδεόμενον ἀμέσως καὶ τὸ ἑξῆς τεμάχιον:

Γ΄. Ἀριθμ. 1360. (Εἰκὼν 4).

Ἀσκληπιὸς σκεπτόμενος. Ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου Ἀθηνῶν. [3]

Ἐκ δύο τεμαχίων ἀποτελεσθὲν τμῆμα ἀναγλύφου, ἐλλιπὲς πανταχόθεν, ὕψους νῦν 0,14, πλά-

[1] CIA II 1649.—A. Körte: Ath. Mitt. XXI (1896) σελ. 341. —P. Foucart, les grands Mystères d'Eleusis καὶ κυρίως Σ. Δραγούμης, ὁ Ἀσκληπιὸς ἐν Ἀθήναις: Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1901 σελ. 107: «*[ἀ]νελθὼν (Ζ)εό(θ)[εν] [μυστηρ]ίοις τοῖς μεγά[λοις κατ᾽ήγετο ἐς τὸ Ἐ(λ)[ευσίνιο]ν καὶ οἴκοθεν [μεταπεμ]ψάμενος διά(κ)[ονον ἦγ]αγεν δεῦρε ἐφ᾽ (ἅ)ρματος] Τηλεμάχου [ἀπ]α[ντήσαντο]ς· ἅμα ἦλθεν Ὑ(γι)[ίεια κα]ὶ οὕτως ἱδρύθη [τὸ ἱερὸ]ν τόδε ἅπαν ἐπὶ [Ἀστυφί]λου ἄρχοντος Κυ[δαντίδου]*.

[2] Inscriptiones Graecae IV, 952, 65. — Πρβλ. Benson ἐν Classical Review 1893 p. 185 καὶ Σβορῶνον ἐν Διεθν. Ἐφημ. Νομ. Ἀρχαιολ. τόμ. Ι΄ (1907) σελ. 26, 1.

[3] BCH XVIII p. 92. — Curtius: Arch. Anzeiger 1895 S. 105 κἑξ.

[1] Ἴδε π. χ. BMC. Alexandria pl. XXX 552-554.— Dattari Numi Alexandrini pl. XXVIII. 1103, 1108. — BMC. Ionia, p. XIII, 13 κτλ.

[2] CIA II 1050: *Τ]ηλέμαχος ἱδρύσατο τὸ [ἱερ]ὸν καὶ τὸν βωμ]ὸν τῷ Ἀσκλη πιῷ πρῶ[τος . . . τ]οῦ Ἀσκληπιοῦ* . . . — Αὐτόθι 1442 *[Τηλέμαχ]ός σε ἱέρωσε Ἀσκληπιῷ ἠδὲ ὁμοβώμοις πρῶτος ἱδρυσάμενος θυσίαις θείαις ὑποθήκαις*. Ἴδε καὶ 1443.

[3] Duhn: Arch. Zeitung 1877 S. 163 Nr 73. — Sybel, Ka-

τους δὲ 0,20. Μάρμαρον πεντελήσιον. Τέχνη ἀρίστη καὶ λεπτοτάτη τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ε΄ αἰῶνος π. Χ.

Ἐπὶ θρόνου, οὗ σώζεται μόνον τὸ κυρτὸν ἄκρον τῆς ἀνακλίσεως, κάθηται πρὸς δεξιὰ ἀνὴρ πωγωνοφόρος κλίνων πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὸ σῶμα, βαθύτερον δὲ τὴν στροφίῳ περιβεβλημένην βραχύκομον κεφαλήν. Δι᾽ ἀμφοτέρων δὲ τῶν χειρῶν, ὧν συμπλέκονται οἱ δάκτυλοι, περιβάλλει ἓν τῶν γονάτων αὐτοῦ. Τὸ σῶμα αὐτοῦ καλύπτει χιτὼν μετὰ βραχειῶν χειρίδων, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ αὐτοῦ ὤμου κρέμαται ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν ἱμάτιον κατερχόμενον ἐπὶ τῶν γονάτων ἔνθα περιβάλλουσιν αὐτὸ αἱ περὶ τὸ γόνυ συνηγνωμέναι χεῖρες τοῦ θεοῦ. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀνοίγονται πρὸς τὰ κάτω, τὸ βλέμμα ὅμως φαίνεται πρὸς τὰ ἐμπρὸς διευθυνόμενον. Τὸ ὅλον τῆς στάσεως εἶναι ἀνδρὸς εἰς βαθείας σκέψεις βεβυθισμένου.

Εἰκὼν 4.

Ὁ Duhn δὲν καλεῖ Ἀσκληπιὸν τὸν εἰκονιζόμενον, οὗ ἡ ὅλη στάσις ἐνθυμίζει αὐτῷ τὴν τοῦ Ὀδυσσέως, καθ᾽ ἣν στιγμὴν ἡ Εὐρύκλεια λούει τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ οὐδ᾽ Ὀδυσσέα θεωρεῖ αὐτόν. Ὁ Sybel ἀφίνει αὐτὸν ἐπίσης ἀνώνυμον. Ὁ Löwy δ᾽ ἑρμηνεύει αὐτὸν ὡς Ἀσκληπιὸν μετὰ προσοχῆς ἀκούοντα ἀσθενοῦς ἱκέτου. Τέλος ὁ Στάης καλεῖ αὐτὸν μετ᾽ ἀμφιβολίας Ἀσκληπιὸν προσθέτων περὶ τοῦ ὅλου ὅτι εἶναι sujet obscur.

Καθ᾽ ἡμᾶς οὐχὶ τόσον ὁ τόπος τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἀναγλύφου ὅσον ἡ μεγάλη ὁμοιότης τῆς κεφαλῆς πρὸς πολλὰς κεφαλὰς τινῶν τῶν νομισμά-

talog der Sculpturen zu Athen S 300 Nr 4066. — Arndt-Amelung, Photographische Einzelaufnahmen. Serie V (1902) S. 17 No 1239 (Löwy). — V. Staïs, Marbres et bronzes du Musée National I p. 189, 1360. — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τόμ. Α΄ σελ. 238, 1360.

των τῆς Ἐπιδαύρου καθιστᾷ βέβαιον ὅτι πρόκειται περὶ Ἀσκληπιοῦ.

Ὁ κ. Στάης ἀνεκοίνωσέ μοι νῦν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο, τὸ συγχρόνως ἐν τῷ αὐτῷ Ἀσκληπιείῳ ἀνακαλυφθὲν καὶ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐν περιέργῳ στάσει ἀνδρὸς βαθέως σκεπτομένου εἰκονίζον, ἴσως ἀπετέλει μέρος τοῦ προηγουμένου ἀναγλύφου ἡμῶν. Τὴν ὑπόθεσιν δὲ ταύτην καθιστᾶ λίαν πιθανὴν τό τε μάρμαρον καὶ ἡ πανομοία ἐργασία τοῦ ἀναγλύφου. Ἂν λοιπὸν ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ἦτο ὀρθὴ — ὅπερ δὲν δύναταί τις δυστυχῶς νὰ βεβαιώσῃ, ὡς νῦν ἀμφότερα τὰ ἀνάγλυφα εἶναι γύψῳ συμπεπληρωμένα καὶ στερεῶς ἐντετειχισμένα — θὰ εἴχομεν καὶ τὸ κύριον πρόσωπον τῆς ὅλης παραδόσεως, ἤτοι τὸν Ἀσκληπιὸν ἄρτι ἐγκαθιδρυθέντα ἐν Ἀθήναις καὶ βαθέως σκεπτόμενον περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἱεροῦ τῆς λατρείας αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις, καθ' ἣν στιγμὴν ἀνέρχεται πρὸς αὐτὸν ἡ ἄρτι μετὰ τῶν ἱερῶν τῆς λατρείας αὐτοῦ ἀφικομένη Ὑγίεια, ἡ ὑπ' αὐτοῦ μεταπεμφθεῖσα.

Ἡ τεχνοτροπία ἀμφοτέρων τῶν ἀναγλύφων ἀνήκουσα εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. ὑποδεικνύει — ἂν ἡ ἑρμηνεία ἡμῶν εἶναι ὀρθή — ὅτι μετὰ τὴν ἐν ἔτει 420/19 ἵδρυσιν τοῦ Ἀσκληπιείου, ὁ ὑποδεχθεὶς τὸν θεὸν Τηλέμαχος ὁ Ἀχαρνεύς[1], ἂν μὴ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀνέθηκε τύπους ἀναφερομένους εἰς τὸ γεγονὸς τῆς ἐγκαθιδρύσεως. Ἴσως δὲ μεταξὺ τῶν *ἀξίων θέας* κοσμημάτων τοῦ Ἀσκληπιείου, ἅτινα ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (Ι, 21, 7) δέον νὰ συγκαταλέξωμεν καὶ τὰ ἀληθῶς ὡραῖα ἀνάγλυφα ἡμῶν ταῦτα.

Δ'. Ἀριθμ. 1366.[2]

Πομπὴ Ἀτθίδων κατερχομένη ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου.

Δύο τεμάχια, δεξιὸν καὶ μέσον, ἀναθηματικοῦ

[1] Περὶ τοῦ δήμου τοῦ Τηλεμάχου ἴδε Kirchner, Prosopographia attica II Nº 13561.

[2] Εἰκόνα τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἴδε ἐν Σβορώνου, *Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον* Πίναξ XLV, 7. Ἐνταῦθα δὲν δίδομεν εἰκόνα τοῦ μνημείου τούτου διότι, ἕνεκα τῆς ἐν σκοτεινῷ μέρει τῆς αἰθούσης ἐντοιχίσεως αὐτοῦ, δύο φωτογραφήσεις αὐτοῦ γενόμεναι τῇ ἐντολῇ τῆς Διευθύνσεως τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος ἀπέτυχον.

ἀναγλύφου[1] ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν. Μάρμαρον πεντελήσιον. Τέχνη τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος. Σῳζόμενον ὕψος 0,43, πλάτ. 0,45.

Ἀριστερᾷ, παρὰ τὴν παραστάδα εὕρηται *κλῖμαξ λιθίνη*, ἧς διακρίνονται τρεῖς βαθμίδες. Διὰ τῆς κλίμακος δὲ ταύτης κατέρχονται πρὸς ἀριστερὰ *τρεῖς κόραι*, ὧν ἡ τελευταία ὁρατὴ κατενώπιον, ἐνῷ *δύο ἄλλαι κόραι* κατελθοῦσαι ἤδη τῆς κλίμακος προηγοῦνται αὐτῶν, βαδίζουσαι πομπικῶς πρὸς ἀριστερά. Τῶν τριῶν πρώτων κορῶν ἐλλείπει τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος, τῆς δὲ τετάρτης τὸ ἄνω τῆς ῥινὸς μέρος τῆς κεφαλῆς. Ἡ πέμπτη μόνη σῴζεται σώα. Πᾶσαι δ' ἔχουσι τὴν δεξιὰν ὑπὸ τὸ ἐπίβλημα καὶ πρὸ τοῦ στήθους ἀνυψωμένην.

Πρόκειται ἢ περὶ σπανίας σκηνῆς ἱκετῶν *κατερχομένων ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου*, ἢ πιθανώτερον περὶ μέρους ***τῆς πομπῆς τῶν Ἐπιδαυρίων***, εἰς ἣν γνωρίζομεν ὅτι ἐλάμβανον μέρος καὶ Ἀτθίδες παρθένοι[2]. Ἡ κλῖμαξ δ' εἶναι βεβαίως ἡ κατάγουσα ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου, ἂν μὴ ἐκ τοῦ Ἐλευσινίου, ἀμφοτέρων ἱερῶν κέντρων τῆς πομπῆς τῶν Ἐπιδαυρίων.

Εἶναι πάνυ λυπηρὸν ὅτι τὸ μοναδικὸν τοῦτο ἀνάγλυφον ἐσώθη τόσῳ κατεστραμμένον καὶ ἀτελές. Ἀληθῶς φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ μόνον ὅπερ πληροῖ πως τὸ τόσον λυπηρὸν κενόν, ὅπερ ἤδη παρετήρησεν ὁ P. Girard[3], ἤτοι τὴν ἐν μνημείῳ παράστασιν τῶν Ἐπιδαυρίων ἢ Ἀσκληπιείων.

ΙΙ.

Παρὰ τὰ *ἱστορικῆς* φύσεως ἀνάγλυφα ταῦτα ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν ἄλλα, ἀνερμήνευτα μέχρι τοῦδε, ἅτινα διαφωτιζόμενα δύνανται νὰ πλουτίσωσι σπουδαίως τὰς μυθολογικὰς γνώσεις ἡμῶν τὰς ἀναγομένας εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὴν δρᾶσιν αὐτῆς. Ἓν ἐξ αὐτῶν εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς, περιεργότατον ἀληθῶς.

[1] Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen S. 306 Nr 4235 (τὸ παρὰ Καστριώτου ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Μουσείου σημειούμενον τεμάχιον Sybel S. 296 ἀρ. 4024 δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα).— V. Staïs, Marbres et bronzes du Musée National I, 189, 1366 — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθν. Μουσείου, Α' σελ. 239, 1366.

[2] Mommsen, Feste S. 220 κἑξ. — Σβορῶνος: Διεθν. Ἐφημ. Νομισμ. Ἀρχαιολ. Δ' σελ. 365 κἑξ. 369 κἑξ.

[3] L'Asclépiéion d'Athènes p. 37.

Ἀριθμ. 1353. (Εἰκὼν 5).

Σφῦρος, ἥρως τῆς χειρουργικῆς, Μαχάονος δὲ υἱὸς καὶ ἔγγονος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐπὶ ἀναγλύφου ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν.

Πλὰξ ὀρθογώνιος πλάτους 0,47, ὕψους ἀρχικοῦ 0,78 (νῦν δὲ 0,67) μετὰ παραστάδων, ἀποκεκρουμένη κατὰ τὸ ἄνω αὐτῆς μέρος, ἀποτελεσθεῖσα δ' ἐξ ἐννέα τεμαχίων ἀναγλύφου λίαν ἐκτύπου εὑρεθέντων ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν τῶν Ἀθηνῶν [1]. Ἐργασία ἀμελὴς τοῦ Β' ἴσως αἰῶνος π. Χ.

Τὸ ἀνάγλυφον παριστᾷ **ἥρωα**, νέον ὡς φαίνεται, γυμνόν, ἱστάμενον κατενώπιον, βαίνοντα ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, στηρίζοντα δὲ τὸν ἀριστερὸν πῆχυν ἐπὶ ἑρμοῦ ἀγενείου τῆς τετραγώνου ἐργασίας κατ' ἐνώπιον τεθειμένου ἐπὶ βάσεως, ἑρμοῦ ἐφ' οὗ ἔχει ἀποθέσει τὸ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ πήχεως κρεμάμενον ἱμάτιον αὐτοῦ. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ φέρει **καρποὺς καὶ ἄνθη μηκώνων**, ὡς φαίνεται, ἡ δὲ δεξιὰ ἔχει οὕτως ἐσχηματισμένους τοὺς δακτύλους ὡς εἰ ἐκράτει ἀπὸ τῆς λαβῆς ὁριζοντίως προτεταγμένον ὄργανόν τι πρόσθετον καὶ βραχύ. Ἡ κεφαλή, ὁ ἀριστερὸς ὦμος καὶ ὁ βραχίων καὶ τῆς δεξιᾶς ὁ καρπὸς τῆς χειρὸς εἶναι ἀποκεκρουμένα.

Ἐν τῷ πεδίῳ κάτω τῆς χειρὸς καὶ παρὰ τὸν δεξιὸν πόδα κατάκειται, μετὰ τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ κάτω, **σφυρίον**, οὗ ἄνω εἶναι ἀναγεγλυμμένοι δύο **σμιλιωτοὶ ἐκκοπεῖς**.

Ἡ μορφὴ αὕτη παραμένει μέχρι τοῦδε ἀνερμήνευτος. Ὁ Duhn ὑπέλαβεν αὐτὴν ὡς Ἡρακλέα παρ' ὅλην τὴν ἔλλειψιν τῆς λεοντῆς καὶ τοῦ ῥοπάλου, βασισθεὶς ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ καρπῶν, οὓς ἐξέλαβεν ὡς τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, ἐνῷ τὰ ἐν τῷ πεδίῳ σύμβολα θεωρεῖ ὡς αὐλοὺς καὶ πέλεκυν. Ὁ Sybel περιγράφει αὐτὸν ὡς ἀνώνυμόν τινα θεὸν ἢ ἥρωα, φέροντα ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἄνθη. Τὰ δ' ἐν τῷ πεδίῳ σύμβολα καλεῖ σφυρίον καὶ ἥλους. Ὁ κ. Στάης θεωρεῖ τὴν παράστασιν ὡς δυσερμήνευτον καὶ περιγράφει ὁμοίως τῷ Sybel τὰ σύμβολα αὐτῆς, μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅμως

Εἰκὼν 5.

ὅτι ἀντὶ ἀνθέων βλέπει καρποὺς ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρί.

Τὸ κύριον σύμβολον τῆς παραστάσεως, τὸ σφυρίον, ἁρμόζει εἰς δύο γνωστοὺς ἡμῖν θεούς, τὸν Ἥφαιστον καὶ τὸν Κάβειρον. Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ

[1] Duhn Archäol. Zeitung 1877 S. 164 Nr 80. — Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen (1881) S. 294 Nr 4011.— V Staïs, Marbres et bronzes du Musée National I p. 183, 1353. — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, Α' σελ. 237, ἀρ. 1353.

Ἡφαίστου οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ γείνῃ λόγος, ὁ δὲ Κάβειρος ἔχει μὲν ὡς σύμβολον τὸ σφυρίον [1], οἱ σμιλιωτοὶ ὅμως ἐκκοπεῖς καὶ οἱ καρποὶ οὐδέποτε ἀπαντῶσι παρ' αὐτῷ, ὡς ἄλλως οὐδέποτε εὑρίσκομεν τοὺς Καβείρους ἐν οἱαδήποτε σχέσει πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν, οὗ ἐν τῷ τεμένει ἀνεκαλύφθη τὸ παρὸν ἀνάγλυφον.

Ἐν τῷ Ἀσκληπιακῷ κύκλῳ μίαν μόνον εὑρίσκω μορφὴν δυναμένην νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν· εἶναι δ' αὕτη ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ υἱὸς τοῦ Μαχάονος **Σφῦρος**, γνωστὸς ἡμῖν ἐκ μόνου τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ Παυσανίου (II, 23, 4): «*Ἐξ ἀρχῆς δὲ ἱδρύσατο Σφῦρος τὸ ἱερὸν* (τὸ ἐπιφανέστατον Ἀσκληπιεῖον τῶν Ἀργείων), *Μαχάονος μὲν υἱός, ἀδελφὸς δὲ Ἀλεξάνορος τοῦ παρὰ Σικυωνίοις ἐν Τιτάνῃ τιμὰς ἔχοντος*». Ἡ συγγένεια τοῦ ὀνόματος **Σφῦρος** πρὸς τὸ *σφυρίον*, κύριον σύμβολον τῆς μορφῆς τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν, ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ νεωτέρᾳ ἰατρικῇ χρῆσις τοῦ σφυρίου καὶ τῶν δύο σμιλιωτῶν ἐκκοπέων ὡς χειρουργικῶν ἐργαλείων [2], τὰ ἰατρικὰς ἰδιότητας ἔχοντα ἄνθη καὶ καρποὶ μήκωνος, τέλος δὲ ἡ ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ ἀνακάλυψις τοῦ ἀναγλύφου καθιστῶσιν εἰς ἐμὲ πιθανωτάτην τὴν σκέψιν ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν Ἀσκληπιάδην ἥρωα Σφῦρον, οὗ ἡ λατρεία θὰ ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀργολίδος εἰς Ἀθήνας ὡς ἡ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Τὸ σφυρίον ὡς δηλωτικὸν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἥρωος Σφύρου εἶναι καθ' ὅλα ἀνάλογον πρὸς τὰ ἐκ κεράμου ἀγγεῖα, ὧν πλῆθος κρατεῖ ὁ ἥρως Κέραμος τοῦ γνωστοῦ ἀναγλύφου τῆς Ἀκροπόλεως, τὰς λεαίνας, τοὺς κύνας καὶ τὰ βοΐδια, τὰ τεθέντα ἀντὶ ὀνομάτων ἐπὶ τῶν τάφων τῆς Λεαίνης, τῆς Λαΐδος, τοῦ Κυνικοῦ φιλοσόφου, τῆς Βοϊδίου ἑταίρας [3]. Παράβαλε δὲ καὶ τὰ μυθευόμενα περὶ τοῦ Ἄκμονος, Ἀσκοῦ, Βλαύτης, ἢ ἥρωος *ἐπὶ βλαύτῃ*, Ῥοπάλου, Σταμνίου, Σφαίρου, Σκυφίου, Σκίρου κτλ. Ἄλλως δ' εἶναι πασίγνωστον ὅτι ἀνάλογα τῆς σφύρας ὄργανα, π. χ. ὁ ἀκινάκης, τὸ ἀκόντιον, ὁ πέλεκυς (λάβρυς)· κτλ. ἐθεοποιήθησαν· ἀλλαχοῦ δὲ θέλομεν ἐκτενῶς ἐκθέσει τίνι τρόπῳ καὶ ὁ ἐκ τοῦ Ἀσκληπιακοῦ κύκλου Τελεσφόρος θεὸς ἐγεννήθη ἐκ τῆς προσωποποιήσεως καὶ ἀποθεώσεως τῆς *συκύας*, ἤτοι τοῦ διαβοήτου ὡς τελεσφόρου ἰατρικοῦ ὀργάνου, οὗ τὸ περίγραμμα ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῶν εἰκόνων τοῦ Τελεσφόρου [1].

Ἀλλὰ διατί, ἐρωτᾷ τις, ἡ ἐκλογὴ αὕτη τοῦ σφυρίου καὶ τῶν δύο σμιλιωτῶν ἐκκοπέων ὡς κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικῶν τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἰατρικῆς ἰδιότητος τοῦ ἥρωος ἡμῶν; Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ χειρουργικῇ ὡς καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ οὐδὲν ἄλλο κατέπλησσε τοὺς πολλοὺς ὅσον ἡ ἀνάτρησις τοῦ κρανίου. Ἡ χειρουργικὴ αὕτη ἐπέμβασις ἦν ἤδη γνωστὴ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους — ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ὑπὸ ἰατρῶν μελέτης πλείστων κρανίων τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς —, πρὸς δὲ καθ' ὅλην τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, κατὰ τοὺς ῥωμαϊκούς, βυζαντιακοὺς καὶ μεσαιωνικοὺς χρόνους καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων [2]. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἰατροῖς, ὧν ὁ Ἱπποκράτης (*περὶ τῶν ἐν κεφαλῇ τρωμάτων*, 21) ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀνατρήσεως ὡς περὶ λίαν γνωστῆς ἐγχειρήσεως [3], κύρια ὄργανα τοῦ μὲν πρώτου σταδίου τῆς ἀνατρήσεως, ἤτοι τῆς *διατρήσεως*, ἦτο τὸ *τρύπανον*, τοῦ δὲ τελευταίου ἤτοι τῆς λεγομένης *ἐκκοπῆς*, κύρια ὄργανα ἦσαν *δύο σμιλιωτοὶ ἐκκοπεῖς* καὶ τὸ λεγόλεγόμενον *κεφαλικὸν σφυρίον*, ἤτοι αὐτὰ ταῦτα τὰ ὄργανα τὰ ἀναγεγλυμμένα παρὰ τὸν ἥρωα τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν. Οὕτως ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ Ὀρειβασίῳ, ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ δευτέρου σταδίου τῆς ἀνατρήσεως τοῦ κρανίου τὰ ἑξῆς: «*Ἔστι δὲ ὁ ἄριστος ἐκκοπῆς τρόπος τοιόσδε·* ***δύο*** *δεῖ λαβεῖν* ***σμιλιωτοὺς ἐκκοπέας***, *ἔπειτα τοῦ ἑνὸς τὴν ἀκμὴν εἰς τὸ δεύτερον ἢ τρίτον τρῆμα κατὰ τὴν ἑτέραν γωνίαν λελοξωμένην ἐντιθέναι, τὴν δὲ λαβὴν προστάξαι τῷ ἀντικαθημένῳ ὑπηρέτῃ ἀσφαλῶς συνέχειν ἀντερείσεως χάριν. Τοῦ δὲ ἑτέρου ἐκκο-*

[1] Ἰδὲ τὰ νομίσματα τῆς Θεσσαλονίκης ἐν BMC Macedonia p. 113 κέξ.

[2] Ἴδε κατωτέρω.

[3] Ἴδε Σβορῶνον ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1889 σελ. 80 κέξ.

[1] Ἴδε περίληψιν τῆς περὶ τοῦ θέματος τούτου ὁμιλίας μου ἐν τῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ ἐν Ἀγγέλου Βλάχου *Πεντηκονταετηρίδι* 1852-1902 (Ἀθῆναι 1903) σελ. 15-19.

[2] F. Terrier et M. Peraise, L'opération du trépan (aperçu succinct de l'histoire de la trépanation du crâne dans les temps préhistoriques, dans l'antiquité, le moyen-âge et l'époque moderne). Paris 1895. Ἴδε καὶ R. Briau, *Chirurgia* ἐν Daremberg et Saglio Diction. des antiq. σ. 1110.

[3] Ἴδε καὶ Θ. Ἀρεταίου, Ἡ χειρουργικὴ παρ' Ἕλλησιν. (Ἀθῆναι 1864) σελ. 15.

πέως ἡ ἀκμὴ ἐντιθέσθω εἰς τὸ πρῶτον τρῆμα. ἧς τὸ μὲν ὀλίγον μέρος ἔστω πρὸς ὑγιὲς ὀστέον τεταγμένον, τὸ δὲ ὠνυχωμένον πρὸς τὸ παρὰ φύσιν, ἐπείπερ ἰδίως ἐν τῇ πλήξει τέμνουσι μᾶλλον οἱ ἐκκοπεῖς, κατὰ ὃ μέρος ὠνύχωται ἡ ἀκμή. Ἡ δὲ λαβὴ ὑπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος κρατουμένη πλησσέσθω ***τῷ κεφαλικῷ σφυρίῳ*** » κτλ.[1]. Πασῶν τῶν ἐποχῶν τὰ κεφαλικὰ σφυρία καὶ ἐν μέρει οἱ ἐκκοπεῖς, ὅσους ἀπεικόνισαν οἱ Terrier καὶ Peraire ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνατρήσεως τοῦ κρανίου (fig. 23, 28, 31, 31, 40, 54, 82, 88, 188), ὁμοιάζουσι μεγάλως ἢ καὶ ταυτίζονται πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν ὀργάνων. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸ κύριον ὄργανον τοῦ πρώτου σταδίου τῆς ἀνατρήσεως, τὸ τρύπανον, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι εἶναι τὸ ἀπολεσθὲν πρόσθετον βραχὺ ὄργανον, ὅπερ ὁ ἥρως ἡμῶν ἐκράτει προτεταγμένον ὁριζοντίως ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, καθ' ἃ δεικνύει ὁ τρόπος τοῦ σχηματισμοῦ τῶν δακτύλων αὐτῆς. Τὰ δ' ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτοῦ ὁρώμενα ἄνθη καὶ κωδίαι μήκωνος τῆς *ὑπνοφόρου*[2] βεβαίως δηλοῦσι τὰ ναρκωτικά, ψυκτικὰ καὶ ἀναισθητικὰ φάρμακα[3], ὧν πάντως ἐγίνετο χρῆσις κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ὀδυνηρὰν ταύτην ἐγχείρησιν, καθ' ἣν ἐπιζητεῖται ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἡ ἀναισθησία τοῦ πάσχοντος.

Κατὰ ταῦτα ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ Σφύρου, ἥρωος κατ' ἐξοχὴν χειρουργοῦ, φέροντος ὡς χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ σύμβολα τὰ ὄργανα τῆς διασημοτέρας χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως, εἰς ἣν ἴσως ἀναφέρονται καὶ ἄλλα τινὰ τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ εὑρεθέντων ἀναγλύφων[1].

III.

Βαθεῖαν αἴσθησιν προξενεῖ εἰς τοὺς μελετῶντας τὰ ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν ἀπειράριθμα ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα ὅτι οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἀναφέρεται εἰς ἱστορικῶς γνωστήν τινα θεραπείαν τοῦ θεοῦ ἢ εἰς πρόσωπα γνωστὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, κυρίως δὲ ὅτι οὐδὲν ἐξ αὐτῶν φαίνεται ἐπισήμου χαρακτῆρος ἀφιέρωμα. Ἐξαίρεσιν λαμπρὰν νομίζω ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ἑξῆς, ὅπερ εἶναι καὶ ἓν τῶν μεγίστων.

Ἀριθ. 1332 (Εἰκὼν 6).

Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον δημοσιευόντων ἰατρῶν Ἀσκληπιῷ καὶ ταῖς Ἐλευσινίαις θεαῖς, ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν.

Μεγάλου ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου[2] πλὰξ τεθραυσμένη καθέτως ἐν τῷ μέσῳ εἰς δύο τεμάχια εὑρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν. Μῆκος αὐτῆς 1,15, ὕψος 0,86. Μάρμαρον πεντελήσιον. Τέχνη ἐπιμελὴς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. Διατήρησις ἐν

[1] Oeuvres d'Orivase ἐκδ. Bussemaker et Daremberg. Tom. IV p. 158 κἑξ. Περὶ τοῦ κεφαλικοῦ σφυρίου ὁμιλοῦσιν ἐπίσης ὁ Κέλσιος, Παῦλος ὁ Αἰγινήτης κτλ. Ἴδε Terrier-Peraise ἔ. ἀ. σελ. 50 κἑξ.

[2] Θεοδώρου Ἀφεντούλη ,Φαρμακολογία τόμ. Α' σελ. 63 τόμ. Γ' σελ. 83.

[3] Διοσκουρίδου, περὶ ὕλης ἰατρικῆς Δ , ξε' (ἔκ. Kuhn σελ. 554)· «Κοινὴ δὲ αὐτῶν (τῶν μηκώνων) δύναμις ψυκτική, ὅθεν τὰ φύλλα καὶ αἱ κωδίαι καθεψηθεῖσαι ὑπνοποιοῦσι . . . καταπλάσσεται δὲ ἐπὶ τῶν ἀγρυπνούντων μεθ' ὕδατος κατὰ τοῦ μετώπου καὶ τῶν κροτάφων. Ὁ δὲ ὀπὸς καὶ αὐτὸς ψύχων ἐπὶ πλέον . . . καὶ ὑπνοποιὸς . . . πλείων δὲ ποθεὶς βλάπτει ποιῶν ληθαργικούς».—Ὀρειβασίου, Ἰατρικῶν συναγωγῶν βιβλ. ΙΕ', 1: «μήκωνος πάσης ἡ δύναμις ἔστι ψυκτική, ἀλλὰ τῆς μὲν κηπευομένης ὑπνῶδες μετρίως τὸ σπέρμα . . . Τῶν δὲ ἀγρίων ἡ ἑτέρα φαρμακωδεστάτη πασῶν ἐστι, καὶ κατὰ τὸ σπέρμα καὶ κατὰ τὰς κωδίας καὶ κατὰ τὰ φύλλα καὶ κατὰ τὸν ὀπόν. Ἰσχυρῶς γὰρ ψύχει, μέχρι νάρκης ἄγουσα καὶ νεκρώσεως. Ἴδε καὶ τόμ. I, p. 42, 251, 291, 371-378. II 361-363. V 628 τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως τοῦ Ὀρειβασίου.

[1] Ἴδε Ziehen: Ath. Mitth. XVII, σελ. 232 εἰκὼν 35 ἑξ.

[2] U. Köhler, Der Südabhang der Akropolis zu Athen nach den Ausgrabungen der Archäol. Gesellschaft: Ath. Mitt. II (1877) S. 243-245. Taf. 17 (μετ' ἰχνογραφήματος). — Duhn: Archäol. Zeitung 1877 S. 153, 41. — P. Girard: Bulletin de Corresp. Hellén. I (1887) p. 163, 32. — Τοῦ αὐτοῦ αὐτόθι II (1878) 87-91.— Sybel, Katalog der Sulpturen zu Athen (1881) S. 288, 3991. — P. Girard: L' Asclépiéion d'Athènes. Paris 1882, p. 43-49 pl. 2. — U. Köhler: Ath. Mitt. 1884 S. 81, Anm. 1 — U. Köhler: CIA, II 3, 1449. — Ulrichs, Asclepios und die Eleusinischen Gottheiten: Bonner Jahrbücher 1887, S. 3.— Körte: Ath. Mitt 1893 p. 237.— E. Curtius: Stadgeschichte Athens (1891) S. 211. — P. Wolters, Darstellungen des Asklepios: Ath. Mitt. XVII (1892) S. 10. Anm. 1. — Π. Καββαδίας: Ἐφημ. Ἀρχαιολ.1892 σελ. 26.— O. Kern, Das Kultbild der Göttinnen von Eleusis: Ath. Mitt. 1892 S. 134. — Ziehen: Ath. Mitt. 1892 S. 240. — O. Kern, Δημήτηρ Σελήνη, Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1892 σελ. 116.— O. Rubensohn. Demeter als Heilgottheit: Athen. Mitt. 1895 S. 365.— I. Σβορῶνος: Διεθν. Ἐφημ. Νομίσμ. Ἀρχαιολ. 1901 σ. 253.—Kirchner, Prosopographia Attica I, 3748, 3765, 4774, 6815, II. 10282, 13345. — Arndt-Amelung, Photographische Einzelaufnahmen, Serie V. (1902) S.14-16, 1236 (Löwy). — V. Stais, Marbres et bronzes dn Musée National, vol. I. (1907) p. 183, 1332. — Π. Καστριώτης, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Τομ. Α' (1908) σελ. 232, 1332.

γένει καλὴ πλὴν τῶν κεφαλῶν, ἃς πάσας ἔθραυσε φανατικός τις. Ἡ παράστασις εὑρισκομένη ἐν τῷ συνήθει ἀρχιτεκτονικῷ πλαισίῳ ναομόρφου σχήματος, μετὰ παραστάδων, ἐπιστυλίου, γείσου, κορωνίδος καὶ ἀκρωτηρίων, διαιρεῖται εἰς δύο ἴσα καὶ ἀντιμέτωπα μέρη, ὧν τὸ μὲν ἀριστερὸν πληροῦσι τρεῖς θεοὶ ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, τὸ δὲ δεξιὸν ἓξ θνητοὶ ἱκέται. Τῶν θεῶν δὲ πρῶτος, καὶ δὴ ἐν τῷ μέσῳ τῆς παραστάσεως, ἵσταται ὁ *Ἀσκληπιὸς* πρὸς δεξ., βλέπων πρὸς τοὺς προσερχομένους ἓξ ἱκέτας, ἱματίῳ κεκαλυμένος πᾶν τὸ σῶμα, πλὴν τοῦ δεξ. μέρους τοῦ στήθους. Βαίνων δ' ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ὁ θεὸς κλίνει πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὸ σῶμα στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ὑπὸ τὴν μασχάλην αὐτοῦ τεθειμένης βακτηρίας, ἥτις νῦν εἶναι ἀφανής, ὡς ἀρχικῶς χρώματι μόνον δηλωθεῖσα. Τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐρείδει ἐπὶ τῆς ὀσφύος, τὸν δ' ἀριστερὸν πόδα φέρει πρὸς τὰ ὀπίσω. Ὄπισθεν αὐτοῦ κάθηται πρὸς δεξ. ἐπὶ στρογγύλου ἀντικειμένου, *κίστεως μυστικῆς* ἢ *στομίου φρέατος* [1], ἡ *Δημήτηρ* περιβεβλημένη

Εἰκὼν 6.

χιτῶνα μετὰ βραχειῶν χειρίδων κομβωτῶν, ἐφ' οὗ ἱμάτιον ἀχειρίδωτον, ἐνῷ τὸ κάτω σῶμα αὐτῆς περιβάλλεται καὶ ὑπὸ τοῦ πέπλου. Κλίνει δ' αὕτη μικρόν τι πρὸς τὰ ἐμπρὸς βλέπουσα πρὸς τοὺς ἱκέτας, τὸ ὑπὲρ ὧν διαφέρον αὐτῆς δεικνύει ἐγείρουσα τὸν πῆχυν τῆς ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτῆς ἐρειδομένης ἀριστερᾶς χειρός, δι' ἧς χειρονομεῖ ὡσεὶ πρὸς τὸν Ἀσκληπιὸν ἢ τοὺς ἱκέτας ὁμιλοῦσα. Τὴν δεξιὰν δὲ χεῖρα ἀναπαύει ἐπὶ τῶν γονάτων (τοῦ δεξιοῦ αὐτῆς ποδὸς τὸ ἄκρον ἦτο πρόσθετον). Ὄπισθεν αὐτῆς ἵσταται ἡ *Κόρη*, φέρουσα ἐν ταῖς χερσὶ δύο μακρὰς καὶ λεπτὰς καιούσας λαμπάδας, ἃς κλίνει ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τῆς Δήμητρος. Τὸ σῶμα στηρίζει ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, σανδαλοφόρου· φέρει δὲ χιτῶνα, ἐφ' οὗ ἐπίβλημα ἀπὸ τῶν ὤμων κατερχόμενον, περιβάλλον τὴν ὀσφὺν καὶ ἀνερχόμενον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ πήχεως αὐτῆς. Τὸ σχῆμα ἀμφοτέρων τῶν ἐνταῦθα Ἐλευσινίων θεῶν καὶ ἡ

στάσις συμφωνοῦσι πληρέστατα πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Kern (ἴδε τὴν βιβλιογραφίαν) τῇ βοηθείᾳ σειρᾶς μνημείων καθορισθέντα τύπον τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἀγαλμάτων τῆς λατρείας αὐτῶν.

Οἱ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς ἐξ ἀριστερῶν προσερχόμενοι καὶ σεβίζοντες *ἱκέται* εἶναι ἐξ ἄνδρες, πάντες πωγωνοφόροι καὶ ἐν τῇ συνήθει περιβολῇ καὶ στάσει τῶν ἱκετευόντων τοὺς θεοὺς θνητῶν. Ὁ *πρῶτος* ἀνατείνει τὴν δεξιὰν προσευχόμενος, ἐνῷ τῇ ἀριστερᾷ ἐπιλαμβάνεται πτυχῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ ὤμου αὐτοῦ κατερχομένου ἐνδύματος. Ὁ *δεύτερος* ὁμοίως τῇ δεξιᾷ προσευχόμενος ἀνέχει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ πήχεως ἄκρον τοῦ ἱματίου αὐτοῦ. Οἱ λοιποὶ τέσσαρες, ὡς μὴ ἀμέσως πρὸ τῶν θεῶν εὑρισκόμενοι, δὲν ἀνατείνουσιν ὁμοίως εἰς δέησιν τὰς δεξιὰς αὐτῶν, ἀλλ' ἀναμένοντες νὰ ἔλθῃ ἡ πρὸς τοῦτο σειρὰ αὐτῶν προσέχουσι τὸν νοῦν μᾶλλον ἀλλήλοις ἢ τοῖς θεοῖς. Οὕτως ὁ *τρίτος* εἰς τὸ βάθος καὶ κατὰ μέτωπον ἱστάμενος στρέφεται πρὸς τὸν *τέταρτον*, ἐπιλαμβανόμενος οἰκείως τῇ δεξιᾷ χειρὶ τοῦ καρποῦ τῆς δεξιᾶς τούτου χειρός. Συγχρόνως ὁ *ἕκτος* μετὰ τῆς αὐτῆς οἰκειότητος ἐπιθέτει τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ αὐτοῦ τετάρτου ἀνδρός, ἐνῷ ὁ *πέμπτος* εἰς τὸ βάθος καὶ κατὰ μέτωπον ἱστάμενος φαίνεται συνδιαλεγόμενος πρὸς τὸν ἕκτον. Τὸ ἐσωτερικὸν πεδίον τοῦ ἀναγλύφου σῴζει ζωηρὰ λείψανα κυανοῦ χρωματισμοῦ.

Τὴν σπουδαιότητα τοῦ μοναδικοῦ τὸν τύπον ἀναγλύφου τούτου μεγαλύνουσι καὶ αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφαί. Εἰς τὴν κάτω δηλαδὴ τῆς παραστάσεως πλατεῖαν ταινίαν τοῦ μαρμάρου εὕρηνται, ἐπιμελῶς καὶ εἰς ἴσας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις γεγλυμμένοι, πέντε στέφανοι ἐλαίας πάντα τον χῶρον πληροῦντες. Ἐν αὐτοῖς δὲ εὕρηνται διαδοχικῶς τὰ ἑξῆς πέντε ὀνόματα ἀρχόμενα ἐξ ἀριστερῶν:

ΘΕ]ΟΔΩΡΙΔΗΣ	ΣΩΣΤΡΑΤΟ[Σ]	ΕΠΕΥΧΗ[Σ]	ΔΙΑΚΡΙΤΟΣ	Μ[Ν]Η[Σ]Ι[ΘΕΟΣ]
ΠΟΛΥΚΡΑΤΟΣ	ΕΠΙΚΡΑΤΟΣ	ΔΙΕΥΧΟ[Σ]	ΔΙΕΥΧΟΣ	[Μ]ΝΗΣΙΘΕΟ

Τρία τῶν ὀνομάτων τούτων, τὸ *πρῶτον*, *τρίτον*, καὶ *πέμπτον*, ἐπαναλαμβάνονται, δι' ὁμοίων καὶ συγχρόνων χαρακτήρων, ἀλλ' ἄνευ τῶν πατρωνυμικῶν, ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου γεγραμμένα ἀκριβῶς ἄνω τῶν κεφαλῶν τοῦ *πρώτου, τρίτου* καὶ *πέμπτου* τῶν ἱκετῶν. Ἡ διάθεσις αὕτη τῶν ὀνομάτων καὶ ἡ σύγκρισις πρὸς τὸ ἐν Ἐλευσῖνι μέγα ἀνάγλυφον τοῦ Λακρατείδου [1], ἐφ' οὗ βλέπομεν τὰ ὀνόματα τῶν εἰκονιζομένων θεῶν καὶ θνητῶν ἀναγεγραμμένα οὐχὶ μόνον ἐν τῇ ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν κεφαλὴν ἑκάστης μορφῆς, οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἡμῖν ἀμφιβολίαν, ὅτι καὶ τὰ δύο λοιπὰ ἐν τοῖς στεφάνοις ὀνόματα ἤτοι τὸ *δεύτερον* ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ καὶ τὸ *τέταρτον* ΔΙΑΚΡΙΤΟΣ ἦσαν ποτε ἀναγεγραμμένα χρώματι κάτω τοῦ ἐπιστυλίου, ἐν αὐτῷ τῷ πεδίῳ τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἀκριβῶς ἄνω τῶν κεφαλῶν τοῦ *δευτέρου* καὶ *τετάρτου* ἱκέτου.

Μεγάλας δυσκολίας παρέχει τοῖς ἑρμηνευταῖς ὅτι, ἐνῷ πέντε εἶναι τὰ ἐν τοῖς στεφάνοις ὀνόματα τῶν ἱκετῶν, οὗτοι εἰκονίζονται ἕξ. Διὰ τοῦτο ἠθέλησάν τινες νὰ εὕρωσι τὸ ὄνομα τοῦ ἕκτου ἐν τῇ ἀκριβῶς ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀσκλησιοῦ ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου λέξει, ἧς ἐσώθη μόνον τὸ πρῶτον γράμμα Ε, ὅπερ συνεπλήρωσαν εἰς Ἐ[πικράτης] λαβόντες τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ δευτέρου ἐν τοῖς στεφάνοις ἀνδρός. Ἀλλ' οὐ μόνον ἡ θέσις τοῦ γράμματος ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲν ἐπιτρέπει τὴν τοιαύτην ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀμέσως ἑπόμενος ἀρκετὸς κενὸς κενὸς χῶρος ὑποδεικνύει ὅτι ὁ τεχνίτης ἀρξάμενος νὰ γράφῃ ἓν τῶν ὀνομάτων, ἴσως τὸ τοῦ Ἐπεύχους, παρετήρησεν ἀμέσως ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ ἡ θέσις τοῦ ὀνόματος καὶ ἐγκατέλειψεν αὐτὸ ἀτελές. Ἔχω ὅμως καὶ ἄλλην, πιθανωτέραν ἴσως, ἐξήγησιν τοῦ γράμματος, περὶ ἧς ἴδε κατωτέρω. Τῆς ὑπὸ τοῦ P. Girard (L'Asclépieion) μνημονευομένης ὡς μετὰ τὸ Ε σῳζομένης καθέτου κεραίας γράμματος, δυναμένης νὰ συμπληρωθῇ εἰς Γ, Ι, Ν ἢ Π, δὲν ἠδυνήθην νὰ διακρίνω οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος, ἀφ' οὗ ὁ χῶρος εἶναι ἐντελῶς καθαρός. Ὁ αὐτὸς κ. Girard, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ ὀρθοτέρα καὶ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα ἀντίληψις τῆς παραστάσεως, ἠθέλησε νὰ συμβιβάσῃ τὰ πέντε ἐν τοῖς στεφάνοις ὀνόματα πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἓξ ἱκετῶν διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ὁ **ἐκτὸς** τοῦ πλαισίου εἰκονισθεὶς ἕκτος ἀνὴρ ἐπιθέτει προστατευτικῶς τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἑνὸς τῶν *δύο ἀδελφῶν* Ἐπεύχους καὶ Διακρίτου, υἱῶν τοῦ Διεύχους, ὧν τὴν συγγένειαν

[1] Διεθνὴς Ἐφημερὶς Νομισμ. Ἀρχαιολ. Τομ. Δ' πίναξ ΙΗ'-Κ'.

ὁ καλλιτέχνης ἐδήλωσεν οὐ μόνον διὰ τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς παραθέσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς οἰκειότητος καὶ προστασίας, μεθ᾽ ἧς ὁ πρεσβύτερος θέτει τὴν χεῖρα *ἐπὶ τῷ καρπῷ* τῆς χειρὸς τοῦ νεωτέρου. Ὁ ἕκτος λοιπόν, ὁ ἐκτὸς τοῦ πλαισίου εὑρισκόμενος καὶ οὕτως οἰκείως καὶ προστατευτικῶς θέτων τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς δυάδος τῶν ἀδελφῶν, εἶναι κατὰ τὸν κ. Girard ὁ εὐτυχὴς πατὴρ αὐτῶν Διεύχης, ἄγων πρὸ τῶν θεῶν τοὺς διά τινα σπουδαίαν αἰτίαν διὰ στεφάνων τιμηθέντας ὑπὸ τῆς πόλεως υἱοὺς αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ ὡς μὴ ὁμοίως τιμηθεὶς παρίσταται μὲν ἐν τῇ δεήσει, εἰκονίζεται ὅμως ἐκτὸς τοῦ πλαισίου τῆς παραστάσεως. Ἀλλ᾽ ἡ εὐφυὴς αὕτη γνώμη, ὡς καὶ ἡ παρ᾽ἄλλων προταθεῖσα συμπλήρωσις τοῦ ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ε εἰς ὄνομα, καταπίπτουσι διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου τῆς δεξιᾶς παραστάδος, ἀκριβῶς ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ ἕκτου προσώπου, ἔνθα ἔδει νὰ ἀναμένωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, σῴζονται τὰ μεσαῖα γράμματα ΦΙ ὀνόματος καὶ δὴ τόσον σαφῶς, ὥστ᾽ ἐκπλήσσομαι ἀληθῶς, ὅτι οὐδεὶς τῶν τόσων ἑρμηνευτῶν τοῦ μνημείου παρετήρησεν αὐτά [1]. Τὰ γράμματα τῶν ἄκρων συλλαβῶν τοῦ ὀνόματος εἶναι ἀποκεκρουμένα, ἀλλ᾽ εἶναι βέβαιον ὅτι προηγοῦντο μὲν τέσσαρα (ὧν τὸ πρῶτον εἶναι Α, Λ ἢ Μ), εἵποντο δὲ τρία σχηματίζοντα ὄνομα (. . . . ΦΙ . . .), π. χ. *Ἀντίφιλος*, οὐδεμίαν ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ στερούμενον τῶν μέσων ΦΙ ὄνομα τοῦ Διεύχους πατρὸς τοῦ Ἐπεύχους καὶ τοῦ Διακρίτου.

Παρ᾽ ὅλην τὴν σαφήνειαν ταύτην τῆς παραστάσεως τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἀναγλύφου τούτου ἡ φύσις αὐτῆς δὲν ἐνοήθη τελείως μέχρι τοῦδε. Ὁ κ. P. Girard συμπληρῶν τὸ ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ε εἰς Ε[ΠΙΔΑΥΡΙΑ] φαντάζεται ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῆς ὡς γνωστὸν συμπιπτούσης καὶ σχετιζομένης πρὸς τὰς ἑορτὰς τῶν μεγάλων μυστηρίων τῶν Ἐλευσινίων θεῶν, ἃς ἔχομεν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν παρὰ τὸν Ἀσκληπιόν. Γνωστοῦ δ᾽ ὅμως ὄντος ὅτι τὰ Ἐπιδαύρια ἦσαν *μύησις*, πρὸς δὲ ὅτι ἐν γένει αἱ ἐλευσινιακαὶ μυήσεις *οὐδέποτε* εἰκονίζοντο ἐπὶ τῶν μνημείων, δέον νὰ ἐγκαταλείψωμεν ὡς ἐντελῶς ἀστήρικτον καὶ ἀδύνατον τὴν ἑρμηνείαν ταύτην.

[1] Τὰ γράμματα ταῦτα εἶναι τόσῳ σαφῆ, ὥστε διακρίνονται καὶ ἐν τῇ φωτογραφίᾳ, ἣν ἐδημοσίευσαν οἱ Arndt-Amelung (ἔ.ἀ.), ὡς καὶ ἐν τῇ ὑπ᾽ ἀριθ. 1332 ὡραίᾳ φωτογραφίᾳ τοῦ ἐν Ἀθήναις καταστήματος τοῦ γνωστοῦ φωτογράφου Ρωμαΐδου.

Ἐξ ἄλλου ἄλλη τις ἀνακάλυψις τοῦ αὐτοῦ Girard ἤγαγεν αὐτὸν κατ᾽ ἀρχὰς εἰς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν πρὸς κατανόησιν τῆς παραστάσεως, ἐξ ἧς δυστυχῶς ἐξήγαγεν αὐτὸν κατόπιν ἡ ὅλως ἀδύνατος συμπλήρωσις τοῦ Ε εἰς *Ἐπιδαύρια*. Εὗρε δηλαδὴ οὗτος ὅτι δύο τῶν ἐν τοῖς στεφάνοις ὀνομάτων, τὰ τοῦ *Διεύχους* καὶ *Μνησιθέου*, ταυτίζονται πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν δύο διασήμων Ἀθηναίων ἰατρῶν, ζησάντων ἀκριβῶς κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ., χρόνου εἰς ὃν κατὰ τὴν ὀρθὴν γνώμην πάντων τῶν ἀρχαιολόγων ἀνήκει τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν. Ὁ Διεύχης δηλαδή, πατὴρ τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου τῶν ἱκετῶν, Ἀθηναῖος, τὸν δῆμον Φρεάριος (Kirchner, Prosopographia Attica I 3765), ἀναφέρεται ὡς διάσημος ἰατρὸς τῆς δογματικῆς σχολῆς καὶ ἰατρικὸς συγγραφεὺς τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ᾽ αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ (XI, 163, 795. XV, 136· ἔκδ. Kühn), Ἀθηναίου (I, 5ª) καὶ Πλινίου (Nat. hist. 20, 21, 23-27. XX, 31, 78, 191. XXIII, 60. XXIV, 145). Τῆς περὶ διαίτης συγγραφῆς αὐτοῦ ἀποσπάσματα εὕρηνται παρ᾽ Ὀρειβασίῳ (I, 280 κἑξ.). Ἐξ ἐπιγραφῶν δὲ προστίθεται καὶ ἡ εἴδησις ὅτι εἶχεν ἀδελφὸν ὀνόματι Δήμαρχον, οὗ ὁ υἱὸς ἐκαλεῖτο ἐπίσης Διεύχης. Ὁ δὲ Μνησίθεος ἦτο ἔτι διασημότερος Ἀθηναῖος ἰατρὸς καὶ ἰατρικὸς συγγραφεύς, ἐπίσης τῆς δογματικῆς σχολῆς καὶ λογικῆς αἱρέσεως, τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς χρόνων, πλῆρες νοσολογικὸν σύστημα ἐπεξεργασθείς [1]. Μέγαν περὶ αὐτοῦ ἔπαινον ποιεῖται ὁ πλειστάκις [2] αὐτοῦ μνημονεύων Γαληνὸς λέγων (II p. 369), ὅτι ἦτο «*Ἀθηναῖος, ἀνὴρ τά τε ἄλλα ἱκανὸς πάντα τὰ τῆς τέχνης καὶ εἰς ὅσον μεθόδῳ τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἀσκεῖν, οὐδενὸς ἐπιγνῶναι δεύτερος*». Ἤδη ὁ σύγχρονος αὐτῷ Ἀθηναῖος ποιητὴς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Δ᾽ αἰῶνος Ἄλεξις ἀναφέρει τὰ ἰατρικὰ αὐτοῦ παραγγέλματα (παρ᾽ Ἀθηναίῳ II, 36ª καὶ X, 419ᶜ). Ἐν τοῖς τοῦ Πλινίου καταλόγοις τῶν ἰατρῶν πρῶτον πάντων ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Μνησιθέου (Nat. Hist. I, 21-27, XXI, 12). Ὁ Πλούταρχος (Αἰτίαι φυσικαὶ 918ᵈ) καὶ ὁ Ἀθήναιος πλειστάκις (I, 22ᵉ, 32ᵈ. II, 54ᵇ, 57ᵇ⁻ᶜ, III, 80ᶜ⁻ᵉ, 92ᵇ, 96ᵈ, 106ᵈ, 121ᵈ. VIII, 357ª) παραθέτουσι σημαντικὰ χωρία ἐκ τῶν ἰα-

[1] Ἴδε M. B. Lessing, Handbuch der Geschichte der Medicin, Bd I, S, 44.

[2] Ἴδε tom. II, 569. VI, 457, 510, 511, 512, 513, 645, 646. t. XI, 3, 449. t. XIV, 683. XV, 136 ἔκδ. Kühn.

τρικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, μάλιστα δὲ τοῦ *περὶ ἐδεστῶν*. Τέλος ὁ Παυσανίας (I, 37, 4) μνημονεύει ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα ἱερᾶς ὁδοῦ τάφου τοῦ Μνησιθέου, τονίζων ὅτι «*Τοῦτον λέγουσιν ἰατρὸν ἀγαθὸν γενέσθαι καὶ ἀναθῆναι ἀγάλματα, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἴακχος πεποίηται*»[1]. Ὁ Köhler ὑπεστήριξε τὴν γνώμην ὅτι ὁ Ἴακχος οὗτος εἶναι ὁ τοῦ προηγουμένως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Παυσανίου (I, 2, 4) μνημονευομένου συμπλέγματος τοῦ Πραξιτέλους, τοῦ εἰκονίζοντος τὴν Δήμητρα, Κόρην καὶ δᾷδα ἔχοντα Ἴακχον τοῦ παρὰ τὸν Κεραμεικὸν ναοῦ τῆς Δήμητρος, εἰς ἄλλους δὲ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ ἀγαλμάτων κοσμούντων αὐτὸν τὸν τάφον τοῦ Μνησιθέου, ὡς τὰ ἀγάλματα τῶν ποιητῶν τὰ κοσμοῦντα τὸν ἀμέσως παρακείμενον τάφον Θεοδέκτου τοῦ Φασηλίτου (Hitzig-Blümner, Paus. I, 1 p. 352). Νομίζω ὅμως οὐ μόνον ἀπίθανον τὴν ἀνάθεσιν ἀγαλμάτων ἐπὶ τάφῳ καὶ μάλιστ' αὐτοῦ τοῦ ἀναθέτου, ἀλλ' ὅτι καὶ βεβαίαν καθιστᾷ τὴν γνώμην τοῦ Köhler ἡ ἑξῆς νέα, ἁπλουστάτη καὶ παλαιογραφικῶς δοκιμωτάτη ἀνάγνωσις τοῦ κειμένου τοῦ Παυσανίου, ἡ ἐπελθοῦσα εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ συναδέλφου μου κ. Ἀντ. Κεραμοπούλου, καθ' ἣν στιγμὴν συνεσκεπτόμεθα περὶ τοῦ ζητήματος. Ἐν τῷ κειμένῳ δηλαδὴ «*Τοῦτον λέγουσιν ἰατρόν τε ἀγαθὸν γενέσθαι καὶ ἀναθεῖναι ἀγάλματα, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἴακχος πεποίηται*» δέον νὰ ἀναγνώσωμεν «*καὶ ἀναθεῖναι* **τὰ** *ἀγάλματα, ἐν οἷς κτλ.*» δηλαδὴ τὰ ἀγάλματα ἐκεῖνα περὶ ὧν ἐγὼ ὁ Παυσανίας ὡμίλησα εὐθὺς ἀνωτέρω (I, 2, 4). Ἡ ἔντονος καὶ σκόπιμος πρόταξις τῆς λέξεως *τοῦτον* σαφῶς ἐνδεικνύει ὅτι ὁ Παυσανίας ἐδράξατο τῆς ἀρίστης ἄλλως ταύτης περιστάσεως, ἵνα ὀνομάσῃ καὶ τὸν ἀναθέσαντα τὰ ἔργα ἐκεῖνα τοῦ Πραξιτέλους. Ὅ,τι δ' ἐξαίρει ὀνομαστὶ τὸν Ἴακχον, ἐξηγεῖται ὑπὸ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἦτο κάλλιστον καὶ χαρακτηριστικώτατον ἄγαλμα τοῦ συμπλέγματος (πρβλ. Cicero, in Verr. IV, 60, 135) τῶν Ἐλευσινίων θεῶν τοῦ Πραξιτέλους. Ἀληθῶς Δήμητρος καὶ Κόρης συμπλέγματα ὑπῆρχον πολλά, μετὰ τοῦ Ἰάκχου ὅμως μόνον τοῦτο!

Ὡς πρὸς τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν πρόσθετον σημασίαν ἔχει ὅτι ὁ Γαληνὸς μνημονεύει συχνῶς τοῦ Μνησιθέου ἀμέσως παρὰ τὸν Διεύχη (XI, 163. XV, 136) ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν εἰκονίζονται οἱ υἱοὶ τοῦ Διεύχους καὶ οὐχὶ αὐτὸς ὁ Διεύχης, οὕτως ὁ *Μνησίθεος Μνησιθέου* τοῦ τελευταίου στεφάνου ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς αὐτὸν τὸν μέγαν ἰατρὸν Μνησίθεον, ἀλλ' εἰς υἱὸν αὐτοῦ ὁμώνυμον.

Ἔχομεν ἄρα πρὸ ἡμῶν ὅμιλον Ἀσκληπιαδῶν Ἀθηναίων (ὁ Σώστρατος Ἐπικράτους ἦτο ἐκ τοῦ δήμου τῆς Ἀλωπεκῆς, ὁ Θεοδωρίδης εἶναι ὅλως ἄγνωστος, ἴδ. Kirchner, Prosopographia I, 6815, II, 13345) τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος — ὧν οἱ τρεῖς ἦσαν υἱοὶ διασημοτάτων Ἀθηναίων ἰατρῶν τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος πρὸ Χρ. — ἱκετευόντων τοὺς τῆς Ἀττικῆς ἰατρικοὺς θεούς. Τῶν ἰατρῶν δὲ τούτων οἱ πέντε διά τιν' ἄγνωστον ἡμῖν αἰτίαν, ἥτις ὅμως οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶναι ἢ ἐπιφανεῖς κοιναὶ ἰατρικαὶ ὑπηρεσίαι πρὸς τὴν πόλιν, ἐστεφανώθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου. Ὁ ἕκτος, ὁ ἐκτὸς τοῦ πλαισίου ἱστάμενος, ἀκολουθεῖ αὐτοὺς φιλικῶς πρὸ τῶν θεῶν, οὓς ἔρχονται νὰ εὐχαριστήσωσι δεήσει καὶ θυσίᾳ, ὅτι ἐβοήθησαν αὐτοὺς πρὸς ὄντως ἐπιτυχῆ ἐξάσκησιν τοῦ φιλανθρώπου αὐτῶν ἐπαγγέλματος. Ἐξ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης ἐν αὐτῷ τῷ Ἀσκληπιείῳ (CIA. II, 352b) γνωρίζομεν ὅτι ἦτο *πάτριον* τοῖς δημοσίοις ἰατροῖς[1] τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν «*θύειν τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ τῇ Ὑγιείᾳ δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὑπέρ τε αὐτῶν καὶ τῶν σωμάτων ὧν ἕκαστος ἰάσαντο*». Ἐξ ἄλλου δὲ γνωρίζομεν νῦν, ἰδίως ἐκ τῶν τελευταίων σπουδαίων μελετῶν τοῦ Kern καὶ Rubensohn (ἴδε βιβλιογραφίαν), πλείστας μαρτυρίας συγκεντρωσάντων, ὅτι ἡ Ἐλευσινία Δημήτηρ, ἑπομένως καὶ ἡ ἀχώριστος πάρεδρος αὐτῆς Κόρη, ἦσαν ἐξόχως ἰατρικαὶ θεότητες, ὡς ὁ Ἀσκληπιός, ὅστις μάλιστα, ὅτε τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 420 π. Χ. ἐγκατέστη ἐν Ἀθήναις, ἐφιλοξενήθη ἐν τῷ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τεμένει τῶν Ἐλευσινίων θεῶν Δήμητρος καὶ Κόρης, τῷ *Ἐλευσινίῳ τοῦ Ἄστεως*, ἐξ οὗ καὶ τοπικῶς δυνάμεθα νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὴν ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ἢ τεμένει παράστασιν τῶν τριῶν θεῶν τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν.

Κατὰ ταῦτα ἀποκρούων τὰς ἑρμηνείας ἐκείνας, καθ' ἃς ἐθεωρήθη ὅτι πρόκειται περὶ τῆς τελετῆς τῶν Ἐπιδαυρίων, ἢ περὶ ἀναθήματος ἐπιτροπῆς ἐπιφορ-

[1] Πρβλ. καὶ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως *Προτρεπτικόν*, 62.

[1] Περὶ τῶν *δημοσίων* ἢ *δημοσιευόντων* ἰατρῶν ἴδε τὸ τοῦ S. Reinach ἄριστον ἄρθρον Medicus ἐν Daremberg et Saglio, Dictionnaire des antiquités.

τισθείσης τὴν ἐπισκευὴν τοῦ Ἀσκληπιείου, ἢ περὶ *ἱεροποιῶν*, ἢ ὅτι εἰκονίζεται ὁ ἄρχων βασιλεὺς μετὰ τοῦ παρέδρου αὐτοῦ καὶ τῶν τεσσάρων ἐπιμελητῶν τῶν μυστηρίων κτλ., ὑποθέσεων καὶ ὑπὸ ἄλλων θεωρηθεισῶν ὡς ὅλως ἀστηρίκτων, νομίζω ἀσφαλὲς ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν εἰκονίζει σεβισμὸν εὐχαριστήριον τῶν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος δημοσίων ἰατρῶν τῆς πόλεως, υἱῶν διασήμων ἰατρῶν, εὐχαριστούντων κατὰ τὰ πάτρια «*ὑπὲρ τῶν σωμάτων ὧν ἕκαστος ἰάσαντο*» τῇ βοηθείᾳ τῶν εὐμενῶν θεῶν ἰατρῶν καὶ «*ὑπὲρ ἑαυτῶν*», καὶ ὅτι τούτου ἕνεκεν ἐτιμήθησαν διὰ στεφάνων ὑπὸ τῆς πόλεως, στεφάνων οὓς σὺν τῷ ἀναγλύφῳ ἀναθέτουσιν εἰς τοὺς εὐμενεῖς φανέντας προστάτας αὐτῶν θεούς. Διὰ τοῦτο δέ, ἂν ὁ καλλιτέχνης γράφων ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὸ δυσερμήνευτον γράμμα Ε ἐσκόπει νὰ χαρακτηρίσῃ δι' ὀνόματος ἢ ἐπιθέτου αὐτὸν τὸν Ἀσκληπιόν, ἴσως ἀπέβλεπεν εἰς τὸ ἐπίθετον *εὐμενής*. Παράβαλε τοὺς στίχους τοῦ Ἀριστοφάνους (Πλούτου 635 κέξ.) ὅτι ὁ τυφλὸς Πλοῦτος: *ἐξωμμάτωται καὶ λελάμπρυνται κόρας*, *Ἀσκληπιοῦ παιῶνος* ***εὐμενοῦς*** τυχών»[1]. Ὁ ἕκτος ἱκέτης, ὁ μὴ στεφανωθείς, βεβαίως δὲν εἶναι ἰατρός, ἀλλὰ πρόσωπον στενῶς συνδεόμενον πρὸς τοὺς στεφανωθέντας ἢ τὴν περίπτωσιν τῆς στεφανώσεως αὐτῶν. Ἡ περὶ αὐτοῦ γνώμη μου εἶναι ἡ ἑξῆς.

Ἐπὶ μεγάλου βάθρου τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ., ἀνακαλυφθέντος ἐν τῷ αὐτῷ Ἀσκληπιείῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ φέροντος ἀνάθημα εἰς τὴν Ὑγιείαν καὶ τὸν Ἀσκληπιόν, εὕρηται ὡς ἀναθέτου τὸ ὄνομα ***Ἀντίφιλος (Βρυσωνίδο Θριάσιος)***, οὗ τὸ ὄνομα πληροῦν τὰ ἐλλείποντα γράμματα τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν ἄνω τῆς κεφαλῆς τοῦ ἕκτου ἱκέτου ὀνόματος ....ΦΙ... δυνατὸν ν' ἀναφέρηται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ὁ Ἀντίφιλος δὲ οὗτος τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἡμῶν ἀναγλύφου δύναται κάλλιστα νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος δράσαντα καὶ «*ἐπὶ συνέσει στρατηγικῇ καὶ ἀνδρείᾳ διαφέροντα*» Ἀντίφιλον τὸν ἐν ἔτει 323 π. Χ. ἀντικαταστήσαντα τὸν πρὸ τῆς Λαμίας πεσόντα στρατηγὸν Λεωσθένη, ἐπιφανεῖ δὲ μάχῃ νικήσαντα ἐν Θεσσαλίᾳ τοὺς Μακεδόνας (Διοδώρου XVIII, 13, 6 καὶ 15, 7). Κατὰ τὰς τότε περὶ Λαμίαν καὶ Θεσσαλίαν συχνὰς μάχας ἐτραυματίσθη μέγα πλῆθος τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀντιφίλου Ἀθηναίων ὁπλιτῶν (Διοδώρου ἔ. ἀ. καὶ ἐν XVIII, 17, 5). Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὰς ἐκστρατείας οἱ στρατηγοὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν, τῶν στρατιωτῶν ἕνεκεν, ἰατροὺς (Ξενοφῶντος Κύρου παιδεία Α' 6,12) δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι οἱ πέντε ἰατροὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν εἶναι οἱ τῇ προνοίᾳ τοῦ συνετοῦ Ἀντιφίλου μετασχόντες τῆς ἐκστρατείας καὶ ἐπιμεληθέντες τῶν τραυματιῶν Ἀθηναῖοι δημόσιοι στρατιωτικοὶ ἰατροί[1], οὓς τούτου ἕνεκεν ἐστεφάνωσε μὲν ἡ πόλις, ὥς ποτε χρυσῷ στεφάνῳ ἐστεφάνωσε δι' ὁμοίαν αἰτίαν Θεσσαλὸν τὸν υἱὸν τοῦ Ἱπποκράτους (Ἱπποκρ. IX, 423), ἄγει δὲ πρὸ τῶν ἰατρῶν θεῶν αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας Ἀντίφιλος[2]. Αὐτὴ καὶ μόνη ἡ παρουσία τοῦ Ἀντιφίλου ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἐδήλου ἀμέσως εἰς τον Ἀθηναῖον θεατὴν τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ ἀναθημάτων τίνων ὑπηρεσιῶν ἕνεκεν ἔτυχον στεφάνων παρὰ τῆς πόλεως οἱ ἰατροὶ οὗτοι. Τὸ δὲ γεγονὸς ὅτι μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντιφίλου ἀναγράφεται ἄνευ πατρωνυμικοῦ, ὡς προσώπου πασιγνώστου, ἐνισχύει τὴν ἑρμηνείαν ἡμῶν ταύτην[3], μεθ' ἧς ἄριστα συμφωνεῖ καὶ ὁ ἀμέσως μετὰ τὰς μάχας τοῦ 322 π. Χ. χρόνος τῆς ἀναθέσεως τοῦ ἀναγλύφου, διότι βεβαίως οἱ ἐνταῦθα ὡς ὥριμοι ἄνδρες εἰκονιζόμενοι υἱοὶ τῶν πρὸ τοῦ μέσου τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἀκμασάντων ἰατρῶν Μνησιθέου καὶ Διεύχους εἶχον πάντως τὴν ἡλικίαν ταύτην καὶ ἔδρασαν ὡς δόκιμοι ἰατροὶ περὶ τὸ 322 π. Χ.

Ι. Ν. Σβορωνος

[1] Ἴδε ὅμως καὶ τὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐπίθετα ***εὔπαις*** (Ἀριστοφ., Πλουτ. στιχ. 639) ***εὔκολος*** (I. G. IV, 1260) ***ἐπήκοος*** (Ἀθήναιον τόμ. 10. σ. 554,6) ***ἐπίκουρος*** (C. I. G. 6815) καὶ κυρίως ***Ἐπιδαύριος***: Thrämer, Asklepios ἐν Pauly-Wissowa, Real-Encyclop. p. 1679 — Carter, Epitheta deorum p. 5). Τὸ τελευταῖον οὐδόλως ἀπίθανον νὰ ἐτέθη ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἐξ Ἐπιδαύρου θεοῦ τῆς ἰατρικῆς παρὰ τὰς ἐξ Ἀττικῆς ἰατρικὰς Ἐλευσινίας θεότητας.

[1] Ὁ Λυκοῦργος ἐνομοθέτησεν ἰδίους ἰατροὺς διὰ τὸ στράτευμα, οἵτινες δὲν ἐλάμβανον μέρος ὡς μαχηταὶ εἰς τοὺς πολέμους. Κατὰ δὲ τὸν Ξενοφῶντα εἰς ἐκστρατείαν τῶν Περσῶν 399 π. Χ.) εἶχον διορισθῇ στρατιωτικοὶ ἰατροὶ πρὸς θεραπείαν τῶν τραυματιῶν. Τοὺς μυρίους συνώδευον ὀκτὼ ἰατροί, τὸν δὲ Μέγαν Ἀλέξανδρον παρηκολούθουν εἰς τὰς ἐκστρατείας αὐτοῦ πολλοὶ διάσημοι χειρουργοί. Ἴδε Θ. Ἀρεταίου, «Ἡ χειρουργία παρ' Ἕλλησι». Ἀθῆναι 1864 σ. 6, ἰδίως δὲ ἴδε S. Reinach, Medicus ἐν α. σελ. 1687. ἔνθα πᾶσαι αἱ πηγαὶ καὶ εἰδήσεις περὶ τῶν στρατιωτικῶν ἰατρῶν.

[2] Πλὴν τῶν γνωστῶν παραδειγμάτων ἀμοιβῆς ἰατρῶν ἐπιμεληθέντων τραυματίας μαχῶν, ἴδε καὶ τὴν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῆς Κῶ εὐρεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ R. Herzog ἐπιγραφὴν (ἀνέκδοτον νομίζω, ἣν ἐνθυμοῦμαι ἐκ τῆς ἐν τῇ ἐνταῦθα Γερμανικῇ ἀρχαιολ. Σχολῇ ἀνακοινώσεως αὐτοῦ) τὴν περιέχουσαν ψήφισμα ἢ ἐπιστολὴν Κνωσίων καὶ Γορτυνίων πρὸς τιμὴν τῶν ἰατρῶν τῶν θεραπευσάντων τοὺς ἐν πολέμῳ τραυματισθέντας.

[3] Πρβλ. τὸ ξηρὸν ὄνομα Μιλτιάδης τοῦ γνωστοῦ Σιμωνιδείου ἐπιγράμματος πρὸς τιμὴν τοῦ μετασχόντος τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης Πανός.

ΠΗΛΙΝΟΝ ΕΙΔΩΛΙΟΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

(Πίν. 6-7)·

Τὸ δημοσιευόμενον ἐν τοῖς πίναξιν 6-7 πήλινον εἰδώλιον Ἀφροδίτης εὑρέθη πρό τινων μηνῶν ἐν τάφῳ, ἀνασκαφέντι τυχαίως ὑπὸ χωρικοῦ τινος, παρὰ τὴν Μονεμβασίαν καὶ πλησίον τοῦ ὅρμου «Ἱέρακος»[1]. Γενόμενον τὸ εὕρημα τοῦτο, ὡς ὤφειλε, κτῆμα τοῦ Ἐθν. Μουσείου, διαφημισθὲν δέ, ὡς ἀποδίδον δῆθεν τὸν τύπον τῆς ἐν Λούβρῳ Ἀφροδίτης τῆς Μήλου[2], ἔδει πάντως νὰ γνωσθῇ καὶ διὰ τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἐν ὅσον οἷόν τε πιστῇ ἀπεικονίσει αὐτοῦ φωτοτυπικῶς. Παρέχομεν ἑπομένως δύο μὲν ὄψεις τοῦ ἀγαλματίου τούτου ἐν τοῖς προμνημονευθεῖσι πίναξιν, ἐν τῷ κειμένῳ δὲ ἀπεικόνισιν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ εἰς φυσικὸν μέγεθος καὶ εἰς δύο ὄψεις. Πρὸς τούτοις δίδομεν καὶ ἐν παρενθέτῳ πίνακι εἰκόνας μικρῶν τινων ἄλλων, ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρεθέντων, εἰδωλίων καὶ ἀγγείων. Τὰ ἀρχαῖα ταῦτα δὲν παρέχουσι μὲν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον, ὄντα κοινοῦ τύπου καὶ κοινῆς τέχνης κατασκευάσματα, ἐν σχέσει ὅμως πρὸς τὸ πήλινον ἀγαλμάτιον δὲν στεροῦνται σημασίας· καθόσον, οὐ μόνον ἀπόδειξιν παρέχουσι τῆς γνησιότητος τοῦ ἀγαλματίου, ἅτε πάντα ἐξ ὁμοίου πηλοῦ πρὸς τὸν τοῦ εἰδωλίου τῆς Ἀφροδίτης κατεσκευασμένα ὄντα (πιθανῶς δὲ καὶ τοῦ ἰδίου τοπικοῦ ἐργαστηρίου ἔργα), ἀλλὰ καὶ τὴν χρονολογίαν τοῦ ἀγαλματίου τούτου ἀκριβέστερον καθορίζουσι. Τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων καὶ ἡ εὐτελὴς αὐτῶν κατασκευὴ προδίδουσι τοὺς χρόνους τῆς ῥωμαϊκῆς ἐν Ἑλλάδι κυριαρχίας, ὁμοιάζουσι δὲ πρὸς τὰ ἐν Ἀντικυθήροις ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀνελκυσθέντα (πρβ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1902, πίν. Θ') καὶ πρὸς ἄλλα ἐν μεταγενεστέροις τάφοις ἀπαντῶντα. Τοῦτ' αὐτὸ μαρτυροῦσι διὰ τὴν εὐτέλειαν τῆς κατασκευῆς καὶ τὰ τρία ὁμοῦ εὑρεθέντα εἰδώλια, ὧν τὰ δύο εἰκονίζουσιν ἱματιοφόρους μορφὰς καὶ τὸ τρίτον ἐρωτιδέα, τύπου ἀσυνήθους. Ἀλλ' ὅ,τι ἀκριβέστερον λαλεῖ περὶ τῆς ταπεινῆς χρονολογίας τῶν εὑρημάτων τούτων, εἶνε ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἐπὶ τῶν νώτων τῶν δύο ἱματιοφόρων εἰδωλίων, ἧς παρέχομεν παραπλεύρως πανομοιότυπον, καὶ ἥτις, κιονηδὸν γεγραμμένη, δὲν δύναται ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων νὰ ἀναχθῇ εἰς χρονικὴν περίοδον παλαιοτέραν τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος, ἴσως δὲ καὶ μεταγενεστέραν τούτου. Ἡ ἐπιγραφὴ διασῴζει ἡμῖν τὸ ὄνομα τοῦ κοροπλάστου ἢ τὸ τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ: Περσεὺς ἢ Περσέως.

Π
ε
ρ
σ
ε
ω
ς

Τὸ ἀγαλμάτιον τῆς Ἀφροδίτης, ὡς καὶ τὰ παρ' αὐτῷ εὑρεθέντα ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια, εἶνε κατεσκευασμένα ἐκ πηλοῦ ἐρυθρωποῦ, πρὸς τὸ φαιὸν ἀποκλίνοντος, ἀπολεπιζομένου δὲ καὶ ἀποτριβομένου εὐχερῶς, ἴσως ὡς ἐκ τῆς ἀτελοῦς ὀπτήσεως. Τὸ ἀγαλμάτιον τῆς Ἀφροδίτης ἔχει ὕψος 0,47 τοῦ μέτρου, διετηρήθη δὲ ἀκέραιον ἐξαιρέσει τοῦ ἄκρου δεξιοῦ ποδὸς καὶ τμημάτων τινῶν τοῦ ἱματίου κατὰ τὸν δεξιὸν μηρὸν καὶ τὸν πόδα, γύψῳ συμπληρωθέντων. Ἡ θεὰ εἰκονίζεται ἱσταμένη, κύπτουσα μικρὸν τὴν κεφαλὴν καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ ἐλαφρῶς αὐτὴν κλίνουσα. Ἔχει γυμνὸν τὸν κορμὸν μέχρι που τῶν μηρῶν, ὁπόθεν καταπίπτει ἱμάτιον συγκρατούμενον διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ μέχρι τῶν ποδῶν ἐξικνούμενον. Τὸ περιβάλλον τὰ κάτω τοῦ σώματος ἄκρα ἔνδυμα τοῦτο, ἀνασυρόμενον διὰ τῆς χειρός, περικαλύπτει μὲν τὰ περὶ τὴν αἰδῶ μέρη τοῦ σώματος ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποκρύπτει ταῦτα, ὡς συμβαίνει ἐπὶ ἄλλων παρεμφεροῦς τύπου ἀγαλμάτων ἢ εἰδωλίων καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ ἀγάλματι τοῦ Λούβρου τῆς Μηλίας Ἀφροδίτης. Ὄπισθεν τὸ ἱμάτιον ἐκφεύγει τῆς θέσεως αὐτοῦ, προσδιπλούμενον δὲ καταλείπει γυμνοὺς τοὺς γλουτούς, ἀλλὰ κατὰ τρόπον λίαν ἀδέ-

[1] Ἡ θέσις αὐτή, ὡς ἀνεγράφη ἤδη, κεῖται ἔναντι τῆς Μήλου. Ἐκτελεῖται δὲ καὶ τὰ νῦν ἔτι διὰ πλοιαρίων συγκοινωνία μεταξὺ τοῦ ὅρμου τούτου καὶ τῆς νήσου.

[2] Ἴδε «Ἑστίαν» 9 Μαΐου 1908 καὶ «L'Éclair» 16 Ἰουνίου 1908.

ξιον, δι' ὃ καὶ τὸ ἀγαλμάτιον ἐκ τῶν ὄπισθεν ὁρώμενον δὲν παρέχει ὄψιν εὐάρεστον. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ καμπτομένη κατὰ τὸν ἀγκῶνα, κρατεῖ εἰς τὸ ὕψος περίπου τῶν μαστῶν στρογγύλον κάτοπτρον, ἐπὶ τῆς παλάμης τοποθετημένον, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ προσβλέπει κύπτουσα, ὡσεὶ ἀσμενίζουσα εἰς τὴν θέαν τῆς καλλονῆς αὐτῆς. Τὸ σῶμα οὕτω δὲν ἔχει εὐθεῖαν τὴν στάσιν· κυρτοῦται τοῦτο καὶ καμπυλοῦται κατὰ τὰ νῶτα καὶ τὴν ὀσφύν, τὸ μὲν ὡς ἐκ τῆς κινήσεως τῆς κεφαλῆς, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐνερ-

Ὄψις κατ' ἐνώπιον.

γείας τῆς δεξιᾶς χειρός, τῆς συγκρατούσης τὸ ἔνδυμα. Οἱ πόδες τοῦ ἀγαλματίου κάμπτονται ἐπίσης κατὰ τὰ γόνατα, ἐλαφρῶς μὲν ὁ δεξιός, λίαν δ' αἰσθητῶς ὁ ἀριστερὸς πρὸς ὑποστήριξιν πάντως τοῦ μὴ ἐπαρκῶς διὰ τῆς χειρὸς συγκρατουμένου ἱματίου. Κατὰ τοῦτο δὲ τὸ ἀγαλμάτιον ὁμοιάζει πως τῷ ἀγάλματι τοῦ Λούβρου, εἰ καὶ ἡ διάθεσις τοῦ ἱματίου ἐν τῷ ἀγάλματι ἐκείνῳ οὐσιωδῶς διαφέρει τῆς τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν. Διότι ἐκεῖ μὲν τὸ ἱμάτιον προσδιπλοῦται περὶ τὴν ὀσφὺν

καὶ τοὺς μηροὺς οὕτως ὥστε θὰ ἠδύνατο νὰ συγκρατηθῇ καὶ ἄνευ τῆς βοηθείας τῆς χειρός, ἐξ οὗ καὶ προῆλθεν ἡ ἀμφιβολία ἐὰν ὄντως ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ ἀγάλματος προσέψαυε τῷ ἱματίῳ. Ἐν τῷ πηλίνῳ εἰδωλίῳ ἡμῶν τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω· τὸ ἱμάτιον ἀνασύρεται διὰ τῆς χειρός, ἡ δὲ διάταξις αὐτοῦ εἶνε τοιαύτη ὥστε προδίδει τὴν ἀνάγκην τῆς συγκρατήσεως αὐτοῦ διὰ τῆς χειρός· ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη εἶνε λίαν οὐσιώδης ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ τύπου τῶν δύο τούτων τῆς θεᾶς εἰκόνων.

Ὄψις ἐν καταγραφῇ.

Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τῶν ἄκρων ποδῶν τὸ πήλινον ἡμῶν ἀγαλμάτιον διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λούβρου, καθόσον ἐν ἐκείνῳ μὲν ὁ ἀριστερὸς πούς προβάλλεται, ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐδάφους στηριζόμενος, προκαλῶν οὕτω φυσικὴν τὴν κάμψιν τοῦ γόνατος, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἐν τῷ πηλίνῳ ἀγαλματίῳ ἡμῶν ὁ δεξιὸς πούς, ἐπὶ ἰσοπέδου τῷ ἀριστερῷ ἐδάφους πατῶν, σύρεται

ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ὄπισθεν, κατὰ τρόπον ἐμφαίνοντα ἄγνοιαν τῆς ἀνατομικῆς διαπλάσεως τῶν ἄκρων τοῦ σώματος. Προσδίδει δὲ ἡ μὴ φυσικὴ αὕτη διάταξις τῶν ποδῶν ἀστάθειαν τινὰ εἰς τὸ σῶμα ἀνεπαρκῶς κρυπτομένην διὰ τοῦ ἐνδύματος.

Τὸ ἄνω τοῦ σώματος τοῦ πηλίνου ἡμῶν ἀγαλματίου εἶνε ὡς εἴπομεν ἐντελῶς γυμνὸν καὶ μόνον κοσμήματα φέρει, ὑποθετικῶς ἐκ χρυσοῦ, οἷον ἐνώτια καὶ ψέλλια περὶ τοὺς βραχίονας πλαστικῶς δεδηλωμένα. Ἡ κεφαλὴ περιβάλλεται ὑπὸ κεκρυφάλου ἐκ λεπτοῦ, ὡς φαίνεται, ὑφάσματος, περισφίγγοντος δὲ τὸ ὄπισθεν μέρος τῆς κόμης, ἀλλ' οὕτως ὥστε μέρος αὐτῆς, κατὰ τὴν κορυφήν, νὰ μένῃ ἀσκεπές. Τὸ κάλυμμα τοῦτο, εἶδος σκούφου, ἀποτελεῖται ἐκ δύο πτερυγίων συνερραμμένων ὄπισθεν καὶ συγκρατουμένων ἄνωθεν τοῦ μετώπου διὰ πόρπης ἢ κομβίου πλαστικῶς δεδηλωμένου. Τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς, στεφόμενον ὑπὸ συμμετρικῶς περὶ τὸ μέτωπον καὶ τοὺς κροτάφους διατεταγμένων πλοκάμων, εἶναι ὠοειδές, τὰ χαρακτηριστικὰ δὲ αὐτοῦ λεπτὰ καὶ λίαν κανονικά.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς συσχετίσεως τοῦ τύπου τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν πρὸς τὸν τοῦ ἀγάλματος τῆς Μήλου, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἄνω ἐθίξαμεν, δὲν θὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ μακρόν, καθόσον τοιαύτη τις ἔρευνα, σχετιζομένη πρὸς πλεῖστα ἄλλα ζητήματα ἀφορῶντα τὴν συμπλήρωσιν καὶ τὸν τύπον τοῦ περικαλλοῦς ἀγάλματος τοῦ Λούβρου, ἤθελον ἀπομακρύνει ἡμᾶς τοῦ σκοποῦ, εἰς ὃν διὰ τοῦ παρόντος ἀρθριδίου ἡμῶν ἀπεβλέψαμεν, τὴν ταχεῖαν τουτέστι δημοσίευσιν αὐτοῦ πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἐνδιαφέροντος, ὅπερ προὐκάλεσεν ἡ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἀναγγελία τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ.

Βεβαίως ὁ τύπος τοῦ ἐκ Μονεμβασίας ἀγαλματίου τούτου εἶνε παρεμφερὴς πρὸς τὸν τοῦ ἀγάλματος ἐκείνου, ὁ κοροπλάστης δὲ ὁ ποιήσας αὐτὸ εἶχεν ἐξ ἅπαντος ὑπ' ὄψει ἄγαλμά τι τῆς θεᾶς τοῦ τύπου περίπου τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου. Ἀλλ' ὡς γνωστὸν ὁ ἀρχικὸς τύπος τῆς ἡμιγύμνου Ἀφροδίτης, ὁ ὑπὸ ἐπιφανοῦς τινος τεχνίτου τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος δημιουργηθείς, ἔσχε πλείστας ὅσας τροποποιήσεις καὶ παραλλαγάς, ὡς μαρτυροῦσι τὰ διασωθέντα ἐν διαφόροις Μουσείοις ἀντίτυπα [1]. Γεννᾶται δὲ κατὰ φυσικὸν λόγον τὸ ἐρώτημα: ὁ κοροπλάστης τοῦ ἐκ Μονεμβασίας ἀγαλματίου εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸν *ἀρχικὸν* τύπον, τὸν τύπον ὃν πιθανώτατα καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Μήλου ἀποδίδει, ἢ παραλλαγήν τινα τούτου; εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτό, ὑποθέτομεν, δυσκόλως θὰ δοθῇ καὶ παρ' ἄλλων ἐντριβεστέρων ἡμῶν ἡ ἀπάντησις.

Τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν ὁμοιάζει ἀληθῶς ἐν πολλοῖς τῷ ἀγάλματι τοῦ Λούβρου, πλειότερον ἴσως παντὸς ἄλλου εἰδωλίου τῶν διασωθέντων μέχρις ἡμῶν καὶ ἀποδιδόντων τὸν τύπον τῆς ἡμιγύμνου Ἀφροδίτης, ἀλλὰ καὶ δὲν ταυτίζεται πρὸς αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ καθίσταται ἀναμφισβήτητος ἡ ἀπομίμησις. Τοὐναντίον, ὑπάρχουσι τόσαι διαφοραὶ τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἄλλο ἐν ταῖς λεπτομερείαις, οὐ μόνον ἐν ταῖς ὑποδειχθείσαις ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ στάσει τοῦ κορμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς κεφαλῆς, ὥστε μᾶλλον ἀσπάζεταί τις τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται περὶ ἐλευθέρας ἀπομιμήσεως τοῦ ἀρχικοῦ τύπου τῆς ἡμιγύμνου Ἀφροδίτης. Εἰδώλια πήλινα κρατοῦντα κάτοπτρον διὰ τῆς μιᾶς τῶν χειρῶν διεσώθησαν οὐχὶ ὀλίγα (πρβ. Winter: Die antiken Terracotten, Band III [2], Theil II σελ. 212 (ἀρ. 6. 8) 222 (ἀρ. 1, κ. ἄ.), πάντα ὅμως, τὰ γνωστὰ τοὐλάχιστον εἰς ἡμᾶς, εἰδώλια ταῦτα εἶνε διαφόρου τύπου τοῦ τὰ νῦν δημοσιευομένου ἐκ Μονεμβασίας. Ἐν τῷ ἀγαλματίῳ τούτῳ, ἐμφανέστερον ἢ ἐν ἄλλοις τοιούτοις μικροτεχνήμασιν, ἐκδηλοῦται ἡ προσπάθεια τοῦ τεχνίτου πρὸς ἀπομίμησιν ἔργου τινὸς ἐπιφανοῦς τῆς πλαστικῆς, ἐπειδὴ δὲ εἶνε καὶ τὸ μόνον, ὅσον ἡμῖν γνωστόν, ὅπερ προσεγγίζει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὸν τύπον τοῦ ἐν Λούβρῳ ἀγάλματος, ἡ σημασία αὐτοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄγαλμα τοῦτο εἶνε ὄντως μεγάλη. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἕπεται ἐκ τούτου, ὡς ἐθρυλήθη, ὅτι τὸ δυσχερὲς ζήτημα τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἐκ Μήλου ἀγάλματος θὰ λυθῇ ὁριστικῶς διὰ τῆς εὑρέσεως τοῦ πηλίνου τούτου ἐκ Μονεμβασίας εἰδωλίου. Τὴν ἀβεβαιότητα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν θὰ ἐξαλείψῃ δυστυχῶς ἡ παρουσία τοῦ ἐκ Μονεμβασίας πηλίνου ἀγαλματίου, ὡς δὲν τὴν ἐξήλειψαν τὰ παρεμφεροῦς τύπου ἀντίτυπα τὰ ἐκ Καπούης καὶ Ἀρλῶν καὶ οἱ ἐπὶ νομισμάτων παραπλήσιοι τύποι.

Ἰούλιος 1908.

Β. ΣΤΑΗΣ

[1] Πρβ. τὴν Ἀφροδίτην ἐκ Καπούης (Wieseler. D. a. K. 2 ἀρ 270, τὴν Venus d'Arles (D. a. K. Nº 271) καὶ ἄλλα.

ΑΓΓΕΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΩΛΙΑ ΕΚ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΑΤΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΝΝΕΑΚΑΙΔΕΚΑΕΤΗΡΙΔΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

(Συνέχεια. Σελ. 239-244. 1907).

Ἕτερα ἀσφαλῆ συμπεράσματα ἐξάγομεν ἐκ τοῦ πίνακος 273 τοῦ Kirchhoff (C.I.A. Euclidis anno vetust), ὅπου ἀναφέρονται δόσεις ταμιῶν καὶ τόκοι τῶν δόσεων διὰ τὴν πενταετηρικὴν περίοδον ἀπὸ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια τὰ μεγάλα (Παναθ. τοῦ 426 μέχρι Παναθ. τοῦ 422). Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ πίνακος τούτου ὁ Boeckh ἐξήγαγε τὴν διάρκειαν τῶν τεσσάρων ἐτῶν ἤτοι

426/5	ἡμέραι	355
425/4	»	354
424/3	»	384
423/2	»	355

Ἐξ ὅλων τῶν ἀναγραφομένων δόσεων τοῦ πίνακος τούτου τρεῖς εἶνε αἱ παρέχουσαι ἀσφαλῶς (ἄνευ τῶν συμπληρώσεων) τὰ κεφάλαια καὶ τοὺς τόκους αὐτῶν, εἶνε δὲ αὗται:

ἡ 2α δόσις	ἐκ	50	ταλάντων	μετὰ τόκου	13970	δραχμῶν
ἡ 5η »	ἐξ	100	»	» »	23940	»
καὶ ἡ 7η »	ἐκ	30	»	» »	5910	»

Ἐὰν ἀναγάγωμεν τὰ τρία ταῦτα κεφάλαια εἰς 50 τάλ. θὰ ἔχωμεν τόκους τῶν ἴσων δόσεων, τῆς μὲν 2ας 13970 δραχμάς, τῆς 5ης 11970 δρ., τῆς δὲ 7ης 9850 δρ. Δυνάμεθα δὲ ἐντεῦθεν νὰ συναγάγωμεν καὶ τὰς ἡμέρας καθ' ἃς τὸ κεφάλαιον δίδει τοὺς τόκους τούτους. Καὶ ὄντως ἔστωσαν χ αἱ ἡμέραι τῆς 2ας δόσεως, ψ αἱ τῆς 5ης καὶ z αἱ τῆς 7ης· θὰ ἔχωμεν οὕτως ὡς τόκον τῶν 50 ταλάντων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ

$$\rho = \frac{13970}{\chi} = \frac{11970}{\psi} = \frac{9850}{z}$$

Εὐτυχῶς εἰς τὴν 7ην δόσιν (γενομένην κατὰ τὸ 2ον ἔτος) σῴζονται ἀναγεγραμμένα πάντα τὰ στοιχεῖα. *Πᾶσαι* δὲ αἱ δυναταὶ ὑποθέσεις ἐπὶ τῆς διαρκείας τῶν τριῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ διαστήματος τούτου εἶνε αἱ ἑξῆς τρεῖς: 1) β' ἔτος κοινὸν καὶ τὰ ἕτερα δύο κοινὸν καὶ ἐμβόλιμον, ὅτε ἀπὸ τῆς 7ης δόσεως μέχρι τῶν Παναθηναίων τοῦ 422 *μένουσιν 985 ἡμέραι*, 2) β' ἔτος ἐμβόλιμον καὶ τὰ ἕτερα δύο κοινὸν καὶ ἐμβόλιμον, ὅτε *μένουσιν ἡμέραι 1005*, 3) β' ἔτος ἐμβόλιμον καὶ τὰ ἕτερα δύο κοινὰ ὅτε *μένουσιν ἡμέραι 976 ἢ 977*. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἐπιτόκιον (τόκος κατὰ μῆνα) ὤφειλε νὰ ἦτο ἀκέραιος ἀριθμὸς ἐπὶ τοῖς χιλίοις καὶ οὐχὶ κλάσμα, ἡ μόνη δυνατὴ λύσις εἶνε ἡ πρώτη ὅτε z = 985 ἡμέραι καὶ ρ = 10· τὸ ἐπιτόκιον λοιπὸν ἐν τῇ διαχειρίσει ταύτῃ ἐλογίζετο *πρὸς ἓν τοῖς χιλίοις κατὰ μῆνα*.

Ἐκ τῶν ἄνω σχέσεων συνάγομεν χ = 1397 ἡμ., ψ = 1197 ἡμ. Ἀλλ' ἐὰν τὸ ἔτος 426/5 ἦτο ἐμβόλιμον, ὡς φρονεῖ ὁ *Oppert*, τὸ ὅλον διάστημα θὰ συνέκειτο ἐκ 1477 ἡμερῶν. Ἡ δευτέρα ὅμως δόσις ἀποκλείει τοῦτο, καθόσον αὕτη ἐγένετο ἐπὶ τῆς δευτέρας πρυτανείας, δοθέντων 50 ταλάντων, ἅτινα ἔφερον τόκον 13970 δρ. ἐντὸς 1397 ἡμερῶν. Ὥστε, ἂν τὸ πρῶτον ἔτος ἦτο ἐμβόλιμον, θὰ προηγοῦντο τῆς ἡμέρας τῆς δευτέρας δόσεως 80 ἡμέραι, ἔδει ἑπομένως ἡ ἡμέρα αὕτη νὰ ἀνήκῃ τῇ 3ῃ πρυτανείᾳ καὶ οὐχὶ τῇ 2ᾳ.

Τὰ συμπεράσματα λοιπὸν τοῦ Boeckh εἶνε ἀκριβῆ, ὅτι τὰ μὲν ἔτη 426/5, 425/4 καὶ 423/2 ἦσαν κοινά, τὸ δὲ 424/3 ἦτο ἐμβόλιμον.

Ὡς εἴπομεν ὅμως ὁ Oppert συμπεραίνει ὅτι τὸ ἔτος 426/5 ἦτο ἐμβόλιμον, διότι τὴν 9 ὀκτωβρίου τοῦ 425 π. Χ. ἐγένετο ἔκλειψις Σελήνης. Ἡ ἔκλειψις αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους — Νεφ. στίχ. 584 «Ἡ σελήνη δ' ἐξέλιπε τὰς ὁδούς». Ὁ δὲ Σχολιαστὴς γράφει «ἔκλειψις ἐγένετο σελήνης τῷ προτέρῳ ἔτει ἐπὶ Στρατοκλέους Βοηδρο-

μιῶνι». Ἀλλ' ὁ Βοηδρομιὼν ἦτο ὁ τρίτος μὴν τοῦ Ἀττικοῦ ἡμερολογίου. Τὸ ἔτος λοιπὸν 425/4 π. Χ. ἤρχιζε τὴν 30 Ἰουλίου, ἄρα — κατὰ τὸν *Oppert* — τὸ προηγούμενον ἔτος ἦτο ἐμβόλιμον. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ συμπεράσματος τούτου, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλέστερον, *ὅτι μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 425/4 π. Χ. δὲν εἶχε γίνῃ ἀκόμη ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνός*, ἑπομένως ὅτι τὸ προηγούμενον ἔτος ἦτο κοινόν.

Εὕρομεν λοιπὸν ἀσφαλῶς 1) ὅτι ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνὸς ἐγένετο πάντως πρὸ τοῦ 420 π. Χ., 2) ὅτι μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 426/5 δὲν εἶχε γίνῃ ἀκόμη αὕτη, ὥστε περιορίζομεν τὸ διάστημα καθ' ὃ ἐγένετο ἡ διόρθωσις αὕτη μεταξὺ τοῦ 425/4 καὶ τοῦ 421/20 π. Χ. Τὰ δὲ ἀσφαλῶς εὑρεθέντα ἔτη εἶνε τὰ ἑξῆς:

427/6 κοινόν, 426/5 κοινόν, 425/4 κοινόν, 424/3 ἐμβόλιμον, 423/2 κοινόν.

Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ἐνταῦθα *ὅτι ἔχομεν τρία συνεχῆ ἔτη κοινά, ὅπερ εἰς οὐδεμίαν χρονολογικὴν περίοδον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συνέβαινεν*. Ἐντεῦθεν ὀφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐτροποποίησαν τινὰ τῶν ἐτῶν τούτων οὕτως ὥστε νὰ ὑφαιρεθῇ ὁ μήν, *ὅτι δὲ τὰ ἔτη ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ὀκταετηρίδα*. Καὶ ὄντως ἂν δὲν συνέβαινε τροποποίησις, ἀλλ' ὑφαίρεσις ἁπλῶς τοῦ προσθέτου μηνὸς τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς τελευταίας ὀκταετηρίδος τῆς 160τοῦς περιόδου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ Γέμινος θὰ ἐξεφράζετο τοῦτο ῥητῶς καὶ οὐχὶ ὡς ἐξεφράσθη «Ἀντὶ γὰρ τῶν τριῶν μηνῶν τῶν ὀφειλόντων ἐν τοῖς η ἔτεσιν ἄγεσθαι, β μόνον ἐμβάλλονται». Ἀφ' ἑτέρου δὲ γνωρίζομεν ὅτι τὰ ἐμβόλιμα ἔτη ἐν τῇ ὀκταετηρίδι κατὰ τὸν Γέμινον ἦσαν τὸ γ, ε καὶ η. (Ἑτέρα δὲ ἐξ ἴσου ὀρθὴ διανομὴ εἶνε ἂν ληφθῶσιν ὡς τοιαῦτα τὸ γ, ϛ καὶ η). Ἑπομένως τὸ ἔτος 424/3 π. Χ. θὰ ἦτο ἢ γ, ἢ ε (ἢ ϛ) ἢ η. Καὶ ἐὰν μὲν ἦτο γ ἔτος ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνὸς θὰ ἐγίνετο τῷ 427/6 π. Χ. καὶ οὐχὶ μεταξὺ 425/4 καὶ 421/20· ἐὰν δὲ ἦτο ε ἢ ϛ, ἡ ὑφαίρεσις θὰ ἐγίνετο κατὰ τὸ γ ἔτος, δηλ. τῷ 426/5 ἢ τῷ 427/6, ὅπερ πάλιν ἀπορρίπτεται· ἂν δὲ τέλος ἦτο η, ἡ ὑφαίρεσις θὰ ἐγίνετο ἐπίσης πρὸ τοῦ 426. -Αναγκαία λοιπὸν συνέπεια προκύπτει *ὅτι τὸ ἔτος 424/3 π. Χ. δὲν ἦτο φυσικῶς ἐμβόλιμον, ἀλλ' ὅτι εἶχε γίνῃ τροποποίησίς τις κατὰ τὰ προκείμενα ἔτη, ἀλλαχθείσης τῆς τάξεως τῶν δύο ἐμβολίμων ἐτῶν ἐν τῇ τελευταίᾳ ὀκταετηρίδι.*

Αἱ μόναι λογικαὶ ἀλλαγαὶ δύνανται νὰ γίνωσιν εἴτε διατηρουμένων κοινῶν τῶν ἐτῶν γ καὶ ε (ἢ ϛ) καὶ καθισταμένου ἐμβολίμου τοῦ δ, ὅτε ἡ τελευταία ὀκταετηρὶς θὰ εἶχεν ἐμβόλιμα τὰ ἔτη δ καὶ η· εἴτε τηρουμένου μὲν ἐμβολίμου τοῦ γ, συμπτυσσομένων δὲ τῶν ϛ (ἢ ε) καὶ η εἰς κοινὰ καὶ καθισταμένου ἐμβολίμου τοῦ ζ, ὅτε ἡ τελευταία ὀκταετηρὶς θὰ εἶχεν ἐμβόλιμα ἔτη τὸ γ καὶ τὸ ζ. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ὑποθέσει ἡ τελευταία ὀκταετηρὶς τῶν 160 ἐτῶν θὰ ἤρχιζε τῷ 427/6 π. Χ., θὰ ἔληγε δὲ τῷ 420/19. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ὑποθέσει αὕτη θὰ ἤρχιζε τῷ 430/29 π. Χ., θὰ ἔληγε δὲ τῷ 423/2 [1].

Ὥστε ἢ τὸ ἔτος 425/4 π. Χ. ὤφειλε νὰ εἶνε ἐμβόλιμον καὶ τὸ ἑπόμενον κοινόν, ἢ τὸ 423/2 π. Χ. ὤφειλε νὰ εἶνε ἐμβόλιμον καὶ τὸ προηγούμενον κοινόν. *Ἐγένετο ἄρα ἡ ὑφαίρεσις τοῦ μηνὸς διὰ τῆς μεταθέσεως τοῦ ἐμβολίμου ἔτους μεταξὺ τοῦ 425/4 π. Χ. καὶ τοῦ 423/2 π. Χ., ἡ δὲ διόρθωσις τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 424/3. Ἀρχὴ λοιπὸν τῆς νέας ὀκταετηρίδος ἦτο εἴτε τὸ ἔτος 419/8*, ἐν τῇ πρώτῃ ὑποθέσει, *εἴτε τὸ ἔτος 422/1*, ἐν τῇ δευτέρᾳ ὑποθέσει. Καὶ ἂν μὲν ἦτο ἡ πρώτη ἀρχή, ἡ σειρὰ τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν εἶνε ἡ τοῦ Γεμίνου γ, ε, η, ἂν δ' ἡ δευτέρα, ἡ σειρὰ τῶν ἐμβολίμων ἐν Ἀθήναις ἦτο γ, ϛ, η.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχει καὶ ἕτερον χρονολογικὸν ζήτημα, ὅπερ ἐξηγεῖται διὰ τῆς τροποποιήσεως ταύτης. Καὶ ὄντως ἡ ἐκκεχειρία τοῦ Βρασίδα ἤρχισε, κατὰ τὸν Θουκυδίδην, ἐν μὲν ταῖς Ἀθήναις τὴν 14 τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος μηνός, ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι τὴν 12 τοῦ Γεραστίου μηνὸς τοῦ ἔτους 424/3 π. Χ. Ἀφ' ἑτέρου ἡ εἰρήνη τοῦ Νι-

[1] Ἐν τῇ ὑποθέσει καθ' ἣν ἡ ὀκταετηρὶς θὰ ἤρχιζε τῷ 432/1 π.Χ., τὸ ἔτος 424/3 θὰ ἦτο α' ἔτος νέας ὀκταετηρίδος, θὰ ἦτο δὲ ἀδύνατον νὰ ἦτο ἐμβόλιμον. Ἐὰν δέ, κατὰ τὸν Boeckh, ἡ ὀκταετηρὶς ἤρχιζε τῷ 434/3 π. Χ., τὸ ἔτος 426/5 θὰ ἦτο α' τῆς νέας ὀκταετηρίδος, καὶ ἑπομένως ἡ ὑφαίρεσις θὰ ἐγίνετο τὸ προηγούμενον ἔτος 427/6, ὅπερ συμφωνεῖ μὲν πρὸς τὰ ἔτη, ἅτινα ἀνεύρομεν, δὲν συμφωνεῖ ὅμως πρὸς τὰ ἄνω ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Πλὴν τούτου ἡ ὀκταετηρὶς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρχίζῃ τῷ 434/3 π. Χ.· διότι, ἂν μὲν λάβωμεν ὡς ἀρχὴν τοῦ 433 τὴν 26 Ἰουλίου, ἔχομεν 434/3 α (κοινόν), 433/2 β (ἐμβόλιμον), καθ' ὅσον τὸ 432 δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀρχίζῃ τὴν 15 Ἰουλίου, ὡς ἦσαν τὰ ἔτη ἀδιόρθωτα. Ἂν δὲ λάβωμεν ὡς ἀρχὴν τοῦ 433 τὴν ἑπομένην νέαν σελήνην, θὰ ἔχωμεν τὸ 434/3 α (ἐμβόλιμον), ὅπερ ἐπίσης ἄτοπον

κίου ἤρχιζεν ἐν μὲν τῇ Λακεδαίμονι τὴν τετάρτην φθίνοντος τοῦ Ἀρτεμισίου μηνός, ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις τὴν ἕκτην φθίνοντος τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος τοῦ 422/1 π. Χ. Ὥστε κατὰ μὲν τὴν πρώτην συνθήκην ὁ ἀττικὸς Ἐλαφηβολιὼν συνέπεσε περίπου μετὰ τοῦ λακεδαιμονίου Γεραστίου, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν συνθήκην ὁ αὐτὸς ἀττικὸς μὴν συνέπεσε περίπου μετὰ τοῦ προηγουμένου λακεδαιμονίου μηνὸς τοῦ Ἀρτεμισίου.

Τὸ τοιοῦτον ὀρθῶς ἐξήγησεν ὁ *Ad. Schmidt*, (Handbuch der Griech. Chronologie 1888) δεχθεὶς ὅτι, ἐνῷ τὸ ἔτος 424/3 ἐν Ἀθήναις ἦτο ἐμβόλιμον, ἐν Λακεδαίμονι ἦτο κοινὸν (354 ἡμ.), ὅτι τἀνάπαλιν τὸ 423/2 ἐν μὲν Ἀθήναις ἦτο κοινὸν (355 ἡμ.), ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι ἦτο ἐμβόλιμον, τέλος τὸ ἔτος 422/1 εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη ἦτο κοινὸν καὶ ἐν μὲν Ἀθήναις 355 ἡμερῶν, ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι 354 ἡμερῶν [1]. Ἐὰν δὲ δεχθῶμεν ὅτι αἱ ὀκταετηρίδες ἤρχιζον κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη (Ἀττικὴν καὶ Λακεδαίμονα), καὶ ὅτι εἶχον τὰ ἐμβόλιμα αὐτῶν ἔτη κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, ὅπερ εἶνε μὲν *πιθανόν*, καθ' ὅτι ἀμφότεραι αἱ χῶραι παρέλαβον τὴν περίοδον ταύτην ἐκ Δελφῶν, ἀλλ' οὐχὶ ἀκόμη *ἀσφαλῶς βέβαιον*, ἡ τελευταία ὀκταετηρὶς τῆς 160τοῦς περιόδου ἐν Ἀθήναις *ἦτο ἀπὸ τοῦ 430/29 ἕως τοῦ 423/2 καὶ ἡ νέα ὀκταετηρὶς ἤρχιζε τῷ 422/1 π. Χ.* Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνομεν τοῦτο δὲν ἐδείχθη *ἀσφαλῶς*· ἀσφαλῶς μόνον ἐδείχθη ὅτι ἡ νέα ὀκταετηρὶς ἤρχιζεν εἴτε τῷ 422/1 π. Χ. εἴτε τῷ 419/8.

[1] Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι ἐκ τῶν ἄνω χωρίων, ἰδίως τοῦ Θουκυδίδου, ἀγόμενος ὁ *Unger* ὑπέθεσεν ὅτι τῷ 421 π. Χ. ἤρχισε νέα ὀκταετηρίς, μὲ ἐμβόλιμα ἔτη τὸ β̅, ε̅ καὶ η̅. Ὁ δὲ *Keil*, System des Kleisthenische staats Kalenders.— Hermes1894) ὑποθέτει ὅτι ὁ *Κλεισθένης* μετὰ τῆς πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν 10 φυλῶν ἐν Ἀθήναις, εἰσήγαγε καὶ νέον χρονολογικὸν τρόπον ἢ νέαν περίοδον τὴν τῆς τεσσαρακονταετηρίδος (= πέντε ὀκταετηρίδας), ὧν ἡ πρώτη ἤρχιζε μετὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐφαρμογῆς τῆς Κλεισθενείου μεταρρυθμίσεως, δηλ. ἐπὶ Ἑρμοκρέοντος ἄρχοντος (πιθανῶς τῷ 502/1 π. Χ., ὅρα Ἀθηναίων Πολιτείαν), ἡ δὲ δευτέρα τοιαύτη περίοδος ἔληγε τῷ 423/2 π. Χ. Ὥστε τῷ 422 π.Χ. ἤρχιζε νέα ὀκταετηρίς, καθ' ἣν ὅμως ἐγένετο μεταρρύθμισις (Reform). Ἐνῷ δέ, κατὰ τὸν *Keil*, παλαιότερον τὰ ἐμβόλιμα ἔτη ἦσαν τὸ α̅, γ̅, ς̅, ἀπὸ τοῦ 422 π. Χ. ἐγένοντο τοιαῦτα τὰ γ̅, ε̅, η̅. Ἐπιλέγει δὲ «Die Reform des bürgerlichen Kalenders beseitigte wohl den Fehler, hob aber die Ursache des Fehlers die mangelhafte schaltordnung nicht auf; hier hat erst der 19 — jahrige Cyclus, wie ihn *Unger* und *Schmidt* geordnet huben Abhilfe geschafft».

Ἐφαρμογὴ τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις πολιτικὸν ἡμερολόγιον.

Μετὰ τὴν ὑφαίρεσιν τοῦ μηνός, κατὰ τὸν *Boeckh*, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθησαν τὸν λογισμὸν τοῦ χρόνου κατὰ ὀκταετηρίδας, ὡς φαίνεται λέγων καὶ ὁ Γέμινος ὅτι συμβαίνει γενικῶς παρ' Ἕλλησιν. Ἐν τούτοις ὑπάρχει χωρίον τῶν Νεφελῶν τοῦ Ἀριστοφάνους (στίχ. 607 κἑξ.), ὅπερ ἀντίκειται προφανῶς εἰς τοῦτο διὰ τὴν Ἀττικήν. Καὶ ὄντως ἡ Σελήνη συντυχοῦσα ταῖς Νεφέλαις ἐπέστειλε φράσαι τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι ἀπέναντι τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν πληροῖ αὐτούς, οὗτοι δὲν ἄγουσιν ὀρθῶς τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ φέρουσιν αὐτὰς ἄνω κάτω· «*ὑμᾶς δ' οὐκ ἄγειν τὰς ἡμέρας οὐδὲν ὀρθῶς, ἀλλ' ἄνω τε καὶ κάτω κυδοιδοπᾶν*· ὥστ' ἀπειλεῖν φησιν αὐτῇ τοὺς θεοὺς ἑκάστοτε, ἡνίκ' ἂν ψευσθῶσι δείπνου κἀπίωσιν οἴκαδε *τῆς ἑορτῆς μὴ τυχόντες κατὰ λόγον τῶν ἡμερῶν. Κᾆθ' ὅταν θύειν δέῃ, στρεβλοῦτε καὶ δικάζετε.* Πολλάκις δ' ἡμῶν ἀγόντων τῶν θεῶν ἀπαστίαν, ἡνίκ' ἂν πενθῶμεν ἢ τὸν Μέμνον' ἢ Σαρπηδόνα, σπένδεθ' ὑμεῖς καὶ γελᾶτ'· ἀνθ' ὧν λαχὼν Ὑπέρβολος *τῆτες* ἱερομνημονεῖν, κᾄπειθ' ὑφ' ἡμῶν τῶν θεῶν τὸν στέφανον ἀφῃρέθη· *μᾶλλον γὰρ οὕτως εἴσεται κατὰ σελήνην ὡς ἄγειν χρὴ τοῦ βίου τὰς ἡμέρας*».

Αἱ πρῶται Νεφέλαι ἐδιδάχθησαν τῷ 424/3 π. Χ., αἱ δὲ δεύτεραι, ὡς βλέπομεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἄνω χωρίου, ἐδιδάχθησαν τὸ αὐτὸ ἔτος τοῦ ἐξοστρακισμοῦ τοῦ δημαγωγοῦ Ὑπερβόλου, περὶ τὸ 419 π. Χ. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἄρα τὸ Ἀττικὸν ἡμερολόγιον δὲν ἦτο πλέον οὔτε τὸ παλαιότερον οὔτε ὡμοίαζε πρὸς τὸ τῶν λοιπῶν Ἑλληνίδων πόλεων. Ὁ Ἀριστοφάνης λέγει ὅτι αἱ ἡμέραι ἐν τῷ μηνὶ ἤγοντο ἄνω κάτω. Ἀλλ' ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθουν τὰς ὀκταετηρίδας, οὐδὲν τοιοῦτο ἠδύνατο νὰ συμβῇ. Ἐπῆλθε λοιπὸν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀληθὴς μετατροπὴ τοῦ ἡμερολογίου. Ὅλον τὸ ἄνω χωρίον καθίσταται εὐκρινέστατον, ἂν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἤρχισεν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος τοῦ Μέτωνος. Καὶ ὄντως ἐν μὲν τῇ ὀκταετηρίδι οἱ μῆνες ἤγοντο ἐναλλὰξ κοῖλοι καὶ πλήρεις, ἐνῷ ἐν τῇ δεκαεννεαετηρίδι

ἤγοντο πολλάκις δύο συνεχεῖς πλήρεις [1]. Ἐν τῇ τοιαύτῃ λοιπὸν περιπτώσει, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἔδει νὰ εἶνε ἕνη καὶ νέα, ἦτο ἡ προτελευταία τοῦ μηνὸς καὶ ἐπομένως ἐγίνετο δικαστήριον, ὅταν δὲ ἔδει νὰ εἶνε ἡ ἑορτὴ τῆς νουμηνίας, ἦτο ἡ ἕνη καὶ νέα.

Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἑτέρα διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἡμερολογίων. Ὅτι ἐν μὲν τῇ ὀκταετηρίδι εἰς τοὺς κοίλους μῆνας ἡ ἐξαιρουμένη ἡμέρα ἦτο πάντοτε ἡ 30 τοῦ μηνός, ἐνῷ ἐν τῇ δεκαεννεαετηρίδι δὲν συνέβαινε τοῦτο. Ὁ Γέμινος παρέχει τὸν γενικὸν τρόπον, καθ' ὃν εὑρίσκονται αἱ ἐξαιρέσιμοι ἡμέραι· «. . . ἵνα ὡς ἐνδέχεται μάλιστα δι' ἴσου ἡ τῶν ἐξαιρεσίμων ἡμερῶν γένηται πραγματεία, ἐμέρισαν τὰς ͵ϛϠμ ἡμέρας εἰς ρι. Γίνονται οὖν ἡμέραι ξγ. Δι' ἡμερῶν ἄρα ξγ ἐξαιρέσιμον τὴν ἡμέραν ἄγειν δεῖ ἐν αὐτῇ τῇ περιόδῳ. *Οὐδὲ γίνεται ἐξαιρέσιμος ἡ τριακὰς διὰ παντός, ἀλλ' ἡ διὰ τῶν ξγ ἡμερῶν πίπτουσα ἐξαιρέσιμος λέγεται*». Ὥστε ἐλογίζοντο συνεχῶς 63 ἡμέραι, ἡ δὲ 64η ἐξῃρεῖτο τοῦ ἡμερολογίου. Καὶ ὁ Πλούταρχος ὁμιλεῖ περὶ τοιούτων ἐξαιρεσίμων ἡμερῶν ἐν τῷ *Συμποσίῳ* αὐτοῦ: «τὴν δευτέραν τοῦ Βοηδρομιῶνος ἡμέραν ἐξαιροῦμεν *οὐ πρὸς τὴν σελήνην*, ἀλλ' ὅτι ταύτῃ δοκοῦσιν ἐρίσαι περὶ τῆς χώρας οἱ θεοί». Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ λάβωμεν ὡς κατὰ γράμμα ἐφαρμοζόμενον ἢ ἐφαρμόσιμον τὸ τοιοῦτον ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ. Διότι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ ὡς ἄλλως τε εἶνε λογικῶς ἑπόμενον, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαιρῶσιν ἡμέρας καθ' ἃς ἔπιπτον ἐν τῷ μηνὶ μεγάλαι ἑορταί, τότε δὲ ἐξῄρουν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ μηνός, ὡς καὶ ἐν τῇ ὀκταετηρίδι προηγουμένως συνέβαινε.

[1] *Γέμινος*. «Ὥστε μὴ ἄγεσθαι ἕνα καὶ ἕνα κοῖλον καὶ πλήρη, ἀλλὰ καὶ β ποτὲ κατὰ τὸ ἑξῆς πλήρεις. Ὅπερ ἐν τῇ ὀκταετηρίδι οὐκ ἐνῆν».

Δυνάμεθα λοιπόν, ὡς φρονῶ, νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔπαυσαν νὰ ποιῶνται χρῆσιν τῆς ὀκταετηρίδος ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς δευτέρας διδασκαλίας τῶν Νεφελῶν. Τὸ τοιοῦτο ὅμως δὲν συνέβη καὶ ἀλλαχοῦ, διότι ὁ Ὑπέρβολος, ὅστις ἐξωστρακίσθη τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὅστις κατέφυγεν εἰς Σάμον (ὅπου καὶ ἐθανατώθη τῷ 411 π. Χ.), «εἴσεται *κατὰ σελήνην* ὡς ἄγειν χρὴ τοῦ βίου τὰς ἡμέρας».

Ἐκ τῆς μελέτης λοιπὸν ταύτης ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐννεακαιδεκαετηρὶς ἐφηρμόσθη εἰς τὸ πολιτικὸν Ἀττικὸν ἡμερολόγιον εἴτε ἀπὸ τοῦ 422/1 π. Χ. εἴτε ἀπὸ τοῦ 419/8 π. Χ.

(Ἕπεται συνέχεια).

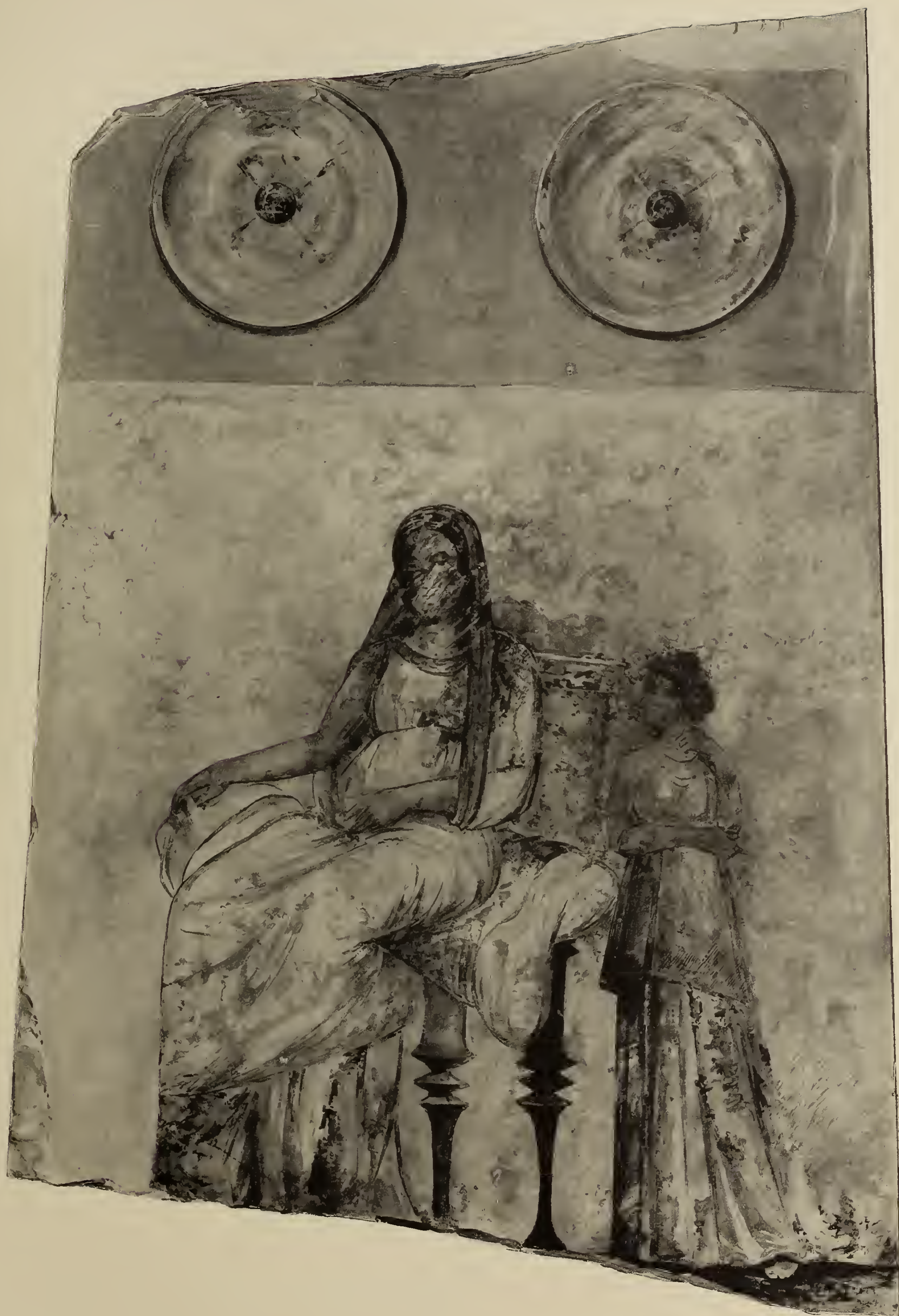
Κ. ΜΑΛΤΕΖΟΣ

Ἐσφαλμένα	*Ὀρθὰ*
Στήλη 97, στίχ. 9 Βούροις	Βούρᾳ
» 102, » 1 Sacrae	sacrae

Ἐξεδόθη τῇ 30 Ἰουλίου 1908.

ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΣΤΗΛΗ ΜΕΤΑ ΠΟΛΥΧΡΩΜΟΥ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ ΑΡΤΙΤΟΚΟΥ ΓΥΝΑΙΚΟΣ
ΕΚ ΠΑΓΑΣΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΑΡΧΙΔΙΚΗΣ ΜΕΤΑ ΠΟΛΥΧΡΩΜΟΥ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΕΚ ΠΑΓΑΣΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΣΤΗΛΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΟΥ ΜΕΤΑ ΠΟΛΥΧΡΩΜΟΥ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΕΚ ΠΑΓΑΣΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

1.
ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΦΙΛΑΣ ΜΕΤΑ ΠΟΛΥ-
ΧΡΩΜΟΥ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ

2.
ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΕΙΣΙΑΣ ΜΕΤΑ
ΠΟΛΥΧΡΩΜΟΥ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚ ΠΑΓΑΣΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

1

2

3

ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΑΤΕΙΑΣ

ΕΙΔΩΛΙΟΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

(Ὄψις κατ' ἐνώπιον)

ΕΙΔΩΛΙΟΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

(Ὄψις ἐν καταγραφῇ)

ΛΗΚΥΘΟΣ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

(Πίν. 8).

Διττῶς ἀξιόλογος εἶναι ἡ ἐνταῦθα δημοσιευομένη λήκυθος ἐξ Ἐρετρίας [1]. Τὸ μὲν διότι ἡ παράστασις τοῦ παραδόξου ἑρμοῦ ἀπαντᾷ πρώτην φορὰν ἐπὶ τῶν ἀγγείων, ἔπειτα δὲ διότι ἡ τέχνη τῆς γραφῆς ἐνθυμίζει ζωηρῶς σημαντικὸν ἀνώνυμον ἀγγειογράφον, ὀνομασθέντα ὑπὸ τοῦ Hartwig *τεχνίτην τῶν φαλακρῶν* (Kahlkopfmeister).

Ἐπὶ βραχώδους ὑψώματος ὀρθοῦται ἑρμῆς ἰσχυρῶς ἰθυφαλλικὸς μετὰ κεφαλῆς ἀνδρός, καθεστηκυίας τοὐλάχιστον ἡλικίας, φαλακροῦ καὶ καταβεβλημένου. Ὁ κορμὸς τοῦ ἑρμοῦ εἶναι προφανῶς ἐκ ξύλου, ἐπειδὴ δὲν εἶναι τετράγωνος ἀλλ' ἀκανονίστως κυλινδρικός, διογκοῦται δὲ μάλιστα κατὰ τὴν ἔκφυσιν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ τῶν δένδρων. Πρὸς τὸν ἑρμῆν τοῦτον προσέρχεται ἀνὴρ μετὰ κλάδου ἐν τῇ δεξιᾷ, φέρων ἐπ' ὤμου λαγωβόλον μετ' ἀνηρτημένου νεκροῦ λαγωοῦ. Ἡ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος ἐπερριμμένη χλαμύς, ἡ ὑψηλὴ ὑπόδεσις ὡς καὶ ὁ ἰδιάζων εἰς τοὺς ὁδοιπόρους πῖλος συμφωνοῦσι πρὸς τὸν ἀνηρτημένον λαγωὸν καὶ εἶναι προφανές, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐπιστρέφει ἐξ εὐτυχοῦς κυνηγίου, ἀντικρύσας δὲ καθ' ὁδὸν τὸν ἑρμῆν προσέρχεται, ἵνα εὐλαβῶς προσφέρῃ ὃν ἔχει ἐξ ἐλαίας ἢ μύρτου κλάδον.

Τίς δὲ εἶναι ὁ ἐν τῇ ἐξοχῇ ἱδρυμένος οὗτος ἑρμῆς ὁ ὑπὸ τοῦ κυνηγοῦ τιμώμενος; Δὲν εἶναι βεβαίως δύσκολον νὰ ἐνθυμηθῇ τις τὸν θεὸν τῆς ἐν τῇ φύσει γονιμότητος καὶ φύλακα τῶν ἀγρῶν καὶ καρπῶν, τὸν Πρίαπον. Πιθανωτέραν δὲ θὰ εὕρῃ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἂν ἀποβλέψῃ εἰς τὸ ὡραῖον περὶ τοῦ θεοῦ ἐπίγραμμα τοῦ Θεοκρίτου

τήναν τὰν λαύραν, τόθι ταὶ δρύες, αἰπόλε κάμψας
σύκινον εὑρήσεις ἀρτιγλυφὲς ξόανον,
τρισκελὲς αὐτόφλοιον ἀνούατον, ἀλλὰ φάλητι
παιδογόνῳ δυνατὸν Κύπριδος ἔργα τελεῖν

ἢ τοὺς στίχους τοῦ Ὁρατίου

Olim truncus eram ficulnus inutile lignum
cum faber incertus scamnum faceretne Priapum
maluit esse deum. Deus inde ego furum aviumque
maxima formido [1].

Τῷ ὄντι ὁ ἐπὶ τοῦ βράχου ξύλινος ἰθυφαλλικὸς ἑρμῆς εἰκονίζει τὸν Πρίαπον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἑρμαϊκῶν παραστάσεων τῆς θεότητος ταύτης οὐδεμία μέχρι τοῦδε παρετηρήθη ἀρχαιοτέρα τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς [2], οἱ δ' ἐπὶ τῶν ἀγγείων ἑρμαῖ καὶ ὅταν εἶναι ἰθυφαλλικοὶ παριστῶσι τὸ μὲν τὸν Ἑρμῆν, τὸ δὲ τὸν Διόνυσον. Ἂν δ' ὀλίγοι μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν ἑρμῶν τῶν ἀγγειογραφιῶν ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Πρίαπον, ἡ ἑρμηνεία αὕτη δὲν ἐστηρίχθη ἐπὶ ἰσχυρῶν λόγων.

Ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν λήκυθον οὐδεμία χωρεῖ ἀμφιβολία. Διότι ἐν πρώτοις ἑρμῆς μετὰ κεφαλῆς ἐντελῶς φαλακρᾶς καὶ σχεδὸν γε-

[1] Εὑρέθη ἐν Ἐρετρίᾳ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἐφόρου κ. Κουρουνιώτου, τῷ 1898. Ὕψος 0,38.

[1] Hor. Sat. 1. 8. Θεόκρ. Ἐπιγραμμ. 17. Πρὸς ταῦτα πρβλ. ὅτι ἐν τῷ ἐπιγράμματι τῆς Anthol. Pal. VI, 22 ὁ Πρίαπος καλεῖται *μονοστόρθυγξ*, οἷον μονόξυλος.

[2] Τοιαύτας εἰκόνας τοῦ Πριάπου ἔχει τις πολλὰς παρὰ Theod. Schreiber, Die Hellenistischen Reliefs, T. 46A κέ., 54A, 59A, 75A, 80. Πρβλ. καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. 1905, 138, πίν. 3. Ὅτι ἑρμᾶς Πριάπου δὲν ἔχομεν ἐπὶ τῶν ἀγγείων, ἀλλὰ μόνον μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἀγγειογραφίας, παρετήρησε πρὸ πολλοῦ ὀρθῶς ὁ Furtwängler ἐν Annali dell' Inst. 1877, 223.

ροντικῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παριστᾷ τὸν Ἑρμῆν ἢ τὸν Διόνυσον. Ἔπειτα οἱ Ἑρμαῖ τῶν θεῶν τούτων οὐδέποτε παρίστανται ἱδρυμένοι ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους [1]. Τοὐναντίον ὁ ἑρμῆς τῆς ληκύθου συμβιβάζεται ἄριστα πρὸς τὰς μεταγενεστέρας εἰκόνας τοῦ Πριάπου, ὅπου συνηθέστατα οὗτος παρίσταται φαλακρὸς καὶ καταβεβλημένος ἢ χαῦνος τὴν ἔκ-

Εἰκὼν 1.

φρασιν, πάντοτε δὲ ἱδρυμένος ἐπὶ βράχου ἢ σωροῦ πετρῶν. Ἐκτὸς τούτων καὶ ὁ πάσης ἐπεξεργασίας ἐστερημένος ξύλινος κορμὸς ἁρμόζει μάλιστα εἰς τὸν αὐτὸν ἀγροτικὸν θεόν. Τοῦτο μαρτυροῦσιν οὐ μόνον οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες στίχοι τοῦ Θεοκρίτου καὶ Ὁρατίου ἀλλὰ καὶ μνημεῖα τέχνης παριστῶντα τοιοῦτον ἄτεχνον ξύλινον Πρίαπον [1], ἐν ᾧ περὶ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ Διονύσου δὲν παρετηρήθη τι ἀνάλογον.

Ἡ ἐμφάνισις ἑρμοῦ Πριάπου ἐπὶ ἀγγειογραφίας τοῦ α΄ τρίτου τοῦ Ε΄ αἰῶνος δὲν εἶναι δυσεξήγητος. Ἡ αὐτὴ θεότης ἦτο πάντως γνωστὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ ἔτι παλαιότερον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν Ἀθήναις. Ἐπὶ ἀγγείων χρονικῶς ὀλίγον τῆς ληκύθου ἀπεχόντων ὑπέδειξεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ὁ Stephani [2] παραστάσεις τοῦ Πριάπου. Ἐπὶ δακτυλιολίθου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου κατέδειξεν ὁ Furtwängler [3] εἰκόνα Πριάπου ἀνήκουσαν περίπου εἰς τὸ μέσον τοῦ Δ΄ π. Χ. αἰῶνος. Ὑπεράνω πετρῶν, ὅπου καὶ λαγωβόλον, ὑψοῦται ἄγαλμα δαίμονος πτερωτοῦ, πάλλοντος θύρσον, μετὰ κεράτων, ἰσχυρῶς ἰθυφαλλικοῦ καὶ μετὰ τῆς ἰδιαζούσης λορδώσεως. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ Furtwängler εἶναι ὀρθή, ἐπειδὴ αἱ φαινόμεναι ἀποκλίσεις (πτερά, κέρατα) ἀπὸ τοῦ συνήθους τύπου δὲν χαρακτηρίζουσιν ἄλλον τινὰ διάφορον δαίμονα. Οὕτω φαίνεται, ὅτι ὁ θεὸς οὗτος δὲν ἦτο ἐντελῶς ἄγνωστος εἰς τὴν τέχνην τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων. Ἑπομένως καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ ἦτο ἔκπαλαι γνωστή, ἂν καὶ δὲν ὠνομάζετο πάντοτε διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἀλλὰ Κονίσαλος, Ὀρθάνης, Τύχων, Λόρδων, Κύβδασος, Κέλης, ὀνόματα λίαν διαφανῆ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ὀνομαζομένου [4].

Πολλὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὀνομάτων ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ διασωθέντι ἀποσπάσματι τοῦ ***Φάωνος*** αὐτοῦ.

[1] Καθόσον ἠδυνήθην νὰ ἴδω οὐδὲν ὡς πρὸς τοῦτο ἐδημοσιεύθη ἔκτοτε παράδειγμα διάφορον τῶν ὑπὸ τοῦ **Ed. Gerhard** κατειλεγμένων ἐν τῇ παλαιᾷ αὐτοῦ διατριβῇ: **Über Hermen auf Vasenbildern.**

[1] Ἐκ ξύλου τυχαίου π. χ. εἶναι ὁ κορμὸς τοῦ ἐπί τινος **cista Praenestina** ἀπεικονιζομένου Πριάπου, περὶ ἧς ἐπραγματεύθη ὁ **Furtwängler** ἐν **Annali, 1877.** Τὴν ἀπεικόνισιν βλέπει τις ἐν **Mon. dell' Inst. X, 45.**

[2] Ἐπὶ ἀγγειογραφίας τοῦ μέσου τοῦ Ε΄ αἰῶνος, ἐν **Compte Rendu 1861, 31, Pl. II, 4,** παρίσταται Πρίαπος μετὰ ποδήρους στικτοῦ χιτῶνος ἀσιατικοῦ καὶ ὤτων σιληνοειδῶν. Ἐπίσης ἐπὶ τοῦ ἐν Λούβρῳ ἀγγείου, κατά τι νεωτέρου, ἀπεικονισμένου ἐν **Elite IV pl. 31** ἀναγνωρίζει τὸν αὐτὸν παρουσιάζοντα ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ σιμὴν ῥῖνα.

[3] **Furtwängler, Gemmen III Fig. 100.** Ὁ λίθος φέρει νῦν τὸν ἀριθμὸν 9685 ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ.

[4] Δὲν χωρίζει τοὺς οὕτω ὀνομαζομένους δαίμονας ἀπὸ τοῦ Πριάπου ἐκτὸς ἄλλων καὶ ὁ **Willamowitz** ἐν **Göt. Gel. Nachrichten 1894, 194, 5.**

εἰ γὰρ Φάωνα δεῖσθ' ἰδεῖν προτέλεια δεῖ
ὑμᾶς ποιῆσαι πολλὰ πρότερον τοιαδί·
. . . .
βολβῶν μὲν Ὀρθάνῃ τρί' ἡμιεκτέα
Κονισάλῳ δὲ καὶ παραστάταιν δυοῖν
μύρτων πινακίσκος χειρὶ παρατετιλμένων [1].

Παρεθέσαμεν μέρος ἐκ τοῦ κομψοῦ ἀποσπάσματος, ἵνα δειχθῇ ἔτι, ὅτι πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐξοχῇ ἱδρυμένον θεὸν συνήθως κλάδους καὶ φυτικὰ προϊόντα προσέφερον, ὅπως τοῦτο πράττει καὶ ὁ κυνηγὸς τῆς ληκύθου.

Σημειωτέον, ὅτι ἡ σχετικὴ αὕτη σπανιότης τῶν παραστάσεων τοῦ Πριάπου ὡς καὶ τῆς μείας αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συγγραφέων δὲν διδάσκει ἡμᾶς περὶ τῆς μικρᾶς ἢ σπανίας λατρείας τοῦ δαίμονος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους. Ἂς ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι

Εἰκὼν 2.

οὐχὶ πᾶσαι αἱ θεότητες καὶ οὐχὶ πᾶσαι αἱ περὶ αὐτῶν ἱστορίαι παρεστάθησαν ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς τέχνης ἢ ἐμνημονεύθησαν ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Εἶναι διὰ τοῦτο ἀξιόλογος ἡ ἐξ Ἐρετρίας λήκυθος, ὡς διδάσκουσα ἡμᾶς, ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν ὁμοία περίπου ἦτο ἡ μορφὴ καὶ ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τούτου, τοῦ γνωστοῦ εἰς ἡμᾶς κυρίως ἐκ χρόνων νεωτέρων. Ἐκτὸς τούτου θὰ χρησιμεύσῃ ἡ γραφὴ τῆς ληκύθου καὶ διὰ τὴν βεβαιοτέραν ἑρμηνείαν ἄλλων ἀγγειογραφιῶν, ὅπου παρίστανται ἀνάλογοι ἑρμαῖ. Οὕτω π. χ. δυνάμεθα νῦν ἀσφαλῶς νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω (εἰκ. 2) ἀπεικονιζομένης οἰνοχόης τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου παρίσταται ἑρμῆς Πριάπου. Οὗτος εἶναι ἱδρυμένος ἐπὶ βραχώδους ὑψώματος, πρὸς ὃν Σάτυρος εὐλαβῶς προσφέρει λοπάδα μετὰ γλυκισμάτων. Τὴν ἑρμηνείαν ἐξάγομεν ἐκ τοῦ κοινοῦ χαρακτηριστικοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ βράχου ἱδρύσεως [1].

[1] Ἀθην. X, 58.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς γραφῆς. Ἀλλὰ τίς εἶναι ὁ γράψας τὴν λήκυθον; Ἤδη εἴπομεν, ὅτι ἡ γραφὴ αὕτη ἐνθυμίζει ζωηρῶς τὸν *τεχνίτην τῶν φαλακρῶν* τοῦ Hartwig. Καὶ ἰδοὺ πῶς.

Ὁ ῥηθεὶς λόγιος παρετήρησε καὶ ἐξέθηκεν ἐν τῷ γνωστῷ μεγάλῳ αὐτοῦ ἔργῳ [2], ὅτι κύλιξ τις μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Ἱέρων ἐποίησε* δὲν συνεφώνει ὡς πρὸς τὴν τέχνην πρὸς τὰς ἄλλας ἀγγειογραφίας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ ἔκφρασις ἰδίᾳ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν στρογγύλων, μετὰ μεγάλης κυκλικῆς κόρης, παραδόξως ἐσχηματισμέναι πτυχαὶ τοῦ ἱματίου, ἀποτόμως διακοπτόμεναι καὶ οἱονεὶ πηδῶσαι καὶ ἄλλαι τινὲς ἰδιορρυθμίαι ἀποτελοῦσι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς εἰρημένης ἀγγειογραφίας. Ἔπειτα κατεῖδεν, ὅτι καὶ ἐπὶ ἄλλων συγχρόνων κυλίκων παρατηροῦνται αἱ αὐταὶ ἰδιορρυθμίαι καὶ ἐπὶ πασῶν κατὰ κανόνα ἓν ἢ περισσότερα πρόσωπα φαλακρά. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ὠνόμασε τὸν ἀνώνυμον ἀγγειογράφον, ὡς ἀνωτέρω ἐδηλώθη.

Ἡ γραφὴ τῆς ληκύθου εἶναι σύγχρονος τῷ *τεχνίτῃ τῶν φαλακρῶν* καὶ παρουσιάζει ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ, τὴν φαλακρὰν δηλ. κεφαλὴν τοῦ Πριάπου. Ἀλλὰ τοῦτο ἴσως δὲν εἶναι ἀρκετόν. Ὅπερ πείθει με μᾶλλον εἶναι ὅτι καὶ ἡ ἑτέρα μορφή, ἡ τοῦ κυνηγοῦ, μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος εἰς τοὺς ὁδοιπόρους πίλου καὶ τῆς ὑποδέσεως εἶναι ἐπίσης ἀγαπητὴ εἰς τὸν αὐτὸν ἀγγειογράφον. Διότι μετὰ τοῦ αὐτοῦ πίλου καὶ τῆς αὐτῆς ὑποδέσεως ἔχομεν τέσσαρας ἐν ὅλῳ ἄνδρας ἐπὶ τῆς μετὰ τῆς ἀπαγωγῆς τῆς Βρισηΐδος κύλικος [3] τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, τὴν ὁποίαν ὁ Hartwig δικαίως ἀποδίδει εἰς τὸν τεχνίτην τῶν φαλακρῶν. Ἐπίσης παρίστα-

[1] Μετὰ μεγαλυτέρας νῦν βεβαιότητος δυνάμεθα μετὰ τοῦ Lenormant νὰ ὀνομάσωμεν πριαπικὸν τὸν ἐν Elite, III pl. 81 νεαρὸν ἑρμῆν μετ' ἀσυνήθους δυσμόρφου φαλλοῦ. Ὁμοίως καὶ ὁ αὐτόθι, pl. 82, ἀπεικονιζόμενος ἑρμῆς μετὰ κεφαλῆς κεκυφυίας καὶ σχεδὸν γεροντικῆς πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ. Τοὐναντίον οὐδένα λόγον εὑρίσκω διὰ τὸ ὑπ' ἀρ. 1466 (Catalogue 1348) ἀγγεῖον τοῦ Ἐθν. Μουσείου, ὅπου οἱ συγγραφεῖς τοῦ Καταλόγου ὀνομάζουσι Πρίαπον.

[2] Hartwig, Meisterschalen, 421-443. Taf. XXXVIII-XLII. Περὶ τῆς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς κύλικος, 435 κἑ. Taf. XXXIX, 2 καὶ XL.

[3] Hartwig, Meisters. 426 κἑ. Taf. XLI καὶ XLII 1.

ται ὁδοιπόρος τις ἐπὶ κύλικος μετὰ τοῦ *Ἱέρων ἐποίησε* μετὰ τοῦ αὐτοῦ πίλου καὶ ὑποδέσεως, ἣν ἐξέδωκεν ὁ Pollak καὶ ἀνενδοιάστως ἀπένειμεν εἰς τὸν αὐτὸν ἀγγειογράφον [1].

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λεπτομερειῶν εὑρίσκομέν τινας ἐνταῦθα. Τὸ σχῆμα τοῦ γενείου π. χ., αἱ διακοπτόμεναι πτυχαὶ τοῦ ἱματίου, τὸ ἄκρον αὐτοῦ τὸ χαμηλὰ κάτω κρεμάμενον, ἡ παράστασις τῆς χειρὸς ἡ ἀδεξία μετὰ δακτύλων παρὰ πολὺ μικρῶν καὶ ἀκόμψων παρατηροῦνται ἐπὶ τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Hartwig κατειλεγμένων ἀγγείων. Ἐν τέλει δεχόμενοι, ὅτι ὁ αὐτὸς ἔγραψε καὶ τὴν ἡμετέραν λήκυθον, εὑρίσκομεν εὔλογον, διατὶ ὁ Πρίαπος παρεστάθη ἐντελῶς καὶ ἀσυνήθως φαλακρός.

Ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ κυνηγοῦ, θὰ ἀντιπαρατηρήσῃ τις ἴσως, εἶναι ἀνοικτὸς καὶ παρίσταται ὀρθῶς, ἑπομένως ἡ γραφὴ ἀνήκει εἰς νεωτέρους ἢ ὁ τεχνίτης τῶν φαλακρῶν χρόνους. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀκατανίκητος ἀντίρρησις. Ἐν γένει οἱ ἀγγειογράφοι τῶν κατὰ τὰ Περσικὰ χρόνων προσήγγισαν πολὺ εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς παραστάσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ καί τινες τούτων ὡς ὁ «Ὀνήσιμος» καὶ ἐντελῶς εὐτυχῶς ἔλυσαν ἐνίοτε τοῦτο [2]. Διὰ τοῦτο οὐδαμῶς εἶναι παράδοξον, ὅτι ὁ τεχνίτης τῶν φαλακρῶν ἐπέτυχε τὸ αὐτό. Ἐν τῷ κεραμείῳ τοῦ Ἱέρωνος ἄλλως ἐγράφη καὶ ὁ κάνθαρος, ὃν μετὰ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης κύλικος ἐξέδωκεν ὁ Pollak, ὅπου ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Διονύσου παρίσταται, ὡς ἐπὶ τῆς ληκύθου, ἐντελῶς ὀρθῶς [1].

Οὐδὲ ἡ λίαν ἐπιτυχὴς παράστασις τοῦ καταβεβλημένου ἐκ τῆς ἀκολασίας φαλακροῦ Πριάπου σημαίνει, ὅτι ὀφείλομεν νὰ κατέλθωμεν εἰς νεωτέρους χρόνους. Ὁ αὐτὸς Hartwig κατέδειξεν [2], ὅτι ὁσάκις οἱ ἀγγειογράφοι οὗτοι θελήσωσι νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν συνηθειῶν τοῦ ἐργαστηρίου, τῶν συντηρητικῶν, καὶ ζητήσωσιν ὅλως ἐλευθέρως νὰ ἐργασθῶσι, ἐπιτυγχάνουσιν εἰκόνας μετ᾽ ἐκπληττούσης φυσικῆς ἀληθείας. Παράδειγμα ἀναφέρει τὴν κοτύλην τοῦ Πιστοξένου τὴν ὑπάρχουσαν ἐν Schwerin, ἥν, ἂν ἐκρίνομεν μόνον ἐκ τῆς ἀριστοτεχνικῶς γραφείσης κεφαλῆς τῆς ἐρρικνωμένης γραίας θὰ ἐτάσσομεν εἰς πολὺ νεωτέραν ἐποχὴν ἢ τὸ α´ τρίτον τοῦ Ε´ αἰῶνος, εἰς ὃ πράγματι ἀνήκει.

Κατὰ ταῦτα οὐδὲν κωλύει, ὥστε τὴν ἐξ Ἐρετρίας λήκυθον εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ν᾽ ἀναγάγωμεν, ἀποδώσωμεν δὲ εἰς τὸν ἀγγειογράφον τῶν φαλακρῶν, προσωπικότητα τοῦ τότε ἀκμάζοντος Κεραμεικοῦ ἰδιάζουσαν, ἐπιτυχῶς μὲν ἀνευρεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Hartwig ἀξίαν δὲ μείζονος προσοχῆς [3].

Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ

[1] L. Pollak, Zwei Vasen aus der Werkstatt Hieron's. Ἡ κύλιξ ἀπεικονίζεται ἐν Τ. I-III. Τὸν ὁδοιπόρον ἴδε ἐν πίν. III.

[2] Οὕτως ἐν πίν. LIX παρὰ Hartwig ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Ἀχιλλέως.

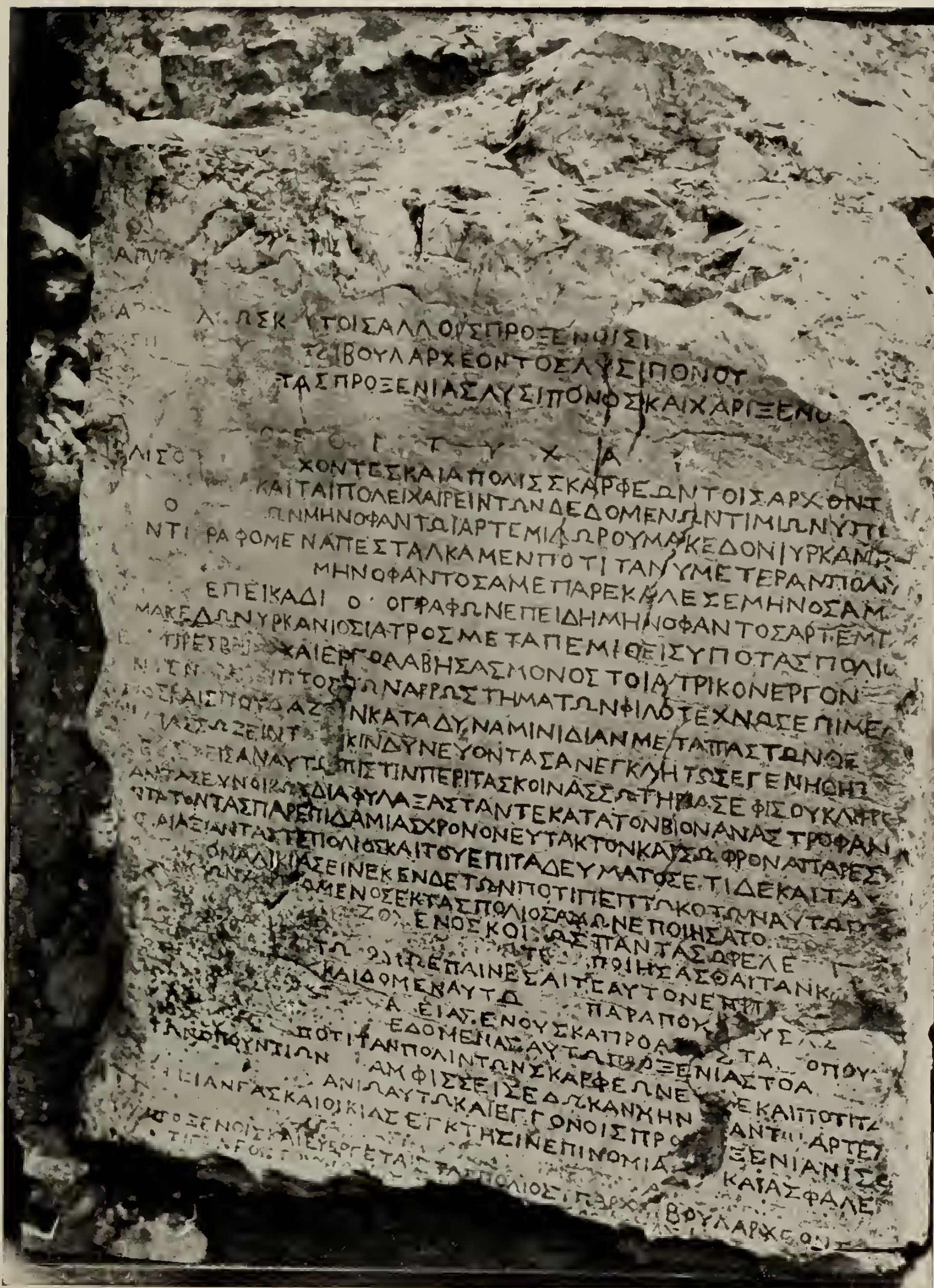
[1] Pollak, ἔ ἀ. Taf. IV-V.

[2] Ἐν Philologus, L, 189 κέ.

[3] Ὁ ἀμφορεὺς τοῦ Βρεττ. Μουσείου, E, 294, Pl. XI, ἄριστα δύναται, νομίζω, νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν Kahlkopfmeister. Καὶ ὁ φαλακρὸς ὑπάρχει καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μετὰ τῶν στρογγύλων μεγάλων κορῶν. Ἡ ὑδρία τοῦ αὐτοῦ μουσείου, E 196, Pl. VII, μετὰ τοῦ Θερσίτου, Ἀγαμέμνονος καὶ τρίτου πιλοφόρου ἀνδρός, ἀνήκει εἰς τὸ δ´ ἥμισυ τοῦ αἰῶνος, ἀλλ᾽ ὁ γράψας αὐτὴν πιθανώτατα ἐμιμήθη γραφὰς τοῦ αὐτοῦ ἀγγειογράφου, ἐπειδὴ καὶ ὁ φαλακρὸς καὶ ὁ μετὰ πίλου ἀνὴρ ὑπάρχουσιν.

ΑΜΦΙΣΣΑΪΚΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

(Ὅρα σελ. 162 σημ. 2).

Τὴν ἀμφισσαϊκὴν ἐπιγραφήν, ἣν ἐγνώρισεν ὁ κ. P. Perdrizet τῷ 1901, ἐδημοσίευσε δὲ ἐν τῷ Bulletin de Correspondance Hellénique τοῦ αὐτοῦ ἔτους σ. 234 ἑξ. ὁ κ. W. Volgraff, εἶχον εὕρει καὶ καταστήσει γνωστὴν τοῖς ἐν Δελφοῖς Γάλλοις ἐγὼ ἤδη πρότερον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1899 [1]. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γενομένη δημοσίευσις δὲν καθιστᾷ περιττὴν τὴν γενομένην ὑπ' ἐμοῦ περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐργασίαν, διὰ τοῦτο ἔκρινα καλόν, ἀναθεωρήσας τὸν λίθον ἐν Ἀμφίσσῃ, νὰ δώσω αὐτὴν πρὸς δημοσίευσιν.

Ὁ τιτανόλιθος, ἐφ' οὗ εἶνε κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή, ἔκειτο ἐν κηπευτικῷ οἰκοπέδῳ τοῦ Γ. Γιαλέσα. Ἐπειδὴ δὲ μέρος τοῦ οἰκοπέδου τούτου κατελάμβανε τὸ σχέδιον τῆς πόλεως, συνέπεσεν, ὥστε, ὅτε τῷ 1899 ἐκτίσθη ἐκεῖ ἡ οἰκία τοῦ Γιαλέσα, ὁ λίθος ἔμεινεν ἐν τῇ εὐρυνθείσῃ ὁδῷ, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς πόλεως. Ὁ λίθος ἀρχικῶς δὲν ἦτο πιθανῶς μακρὰν τῆς θέσεως τῆς εὑρέσεως, διότι εἶνε δυσμετακόμιστος ἕνεκα τοῦ μεγάλου βάρους καὶ διότι πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀναπόσπαστος ἀπὸ δημοσίου τινὸς οἰκοδομήματος, οὗτινος τὰ θεμέλια, ἐκ μεγάλων ἰσοδομικῶν λίθων ἐκτισμένα, εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Γιαλέσα καὶ ἐν τῷ γείτονι κήπῳ τῶν κληρονόμων τοῦ Θ. Λαχανᾶ [2]. Περὶ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα ὡς πολυσύχναστα ἀνεγράφοντο συνήθως δημόσια ἔγγραφα

Εἶνε δ' ὁ λίθος τμῆμα κυλίνδρου ἀποτελοῦν τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ ἐρεισινώτου ἐξέδρας, ἧς τὸ δεξιὸν λείπει Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ κοίλη ἐπιφάνεια

[1] Ὅρα *Ἀθηνᾶς* XVI (1904) σελ. 161 «ὁ Κῦρος καὶ τὸ Ὑρκάνιον πεδίον (Α. Κεραμόπουλλος).

[2] Κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς οἰκίας Γ. Γιαλέσα ἀνεσκάφησαν διάφοροι ἐπάλληλοι τοῖχοι διασταυρούμενοι καὶ ἀνήκοντες εἰς διαφόρους παλαιοὺς χρόνους. Ἔν τινι τῶν ὑψηλοτέρων στρωμάτων ἀπεκαλύφθη ὑδραγωγεῖον, ῥωμαϊκὸν βεβαίως, ἀποτελούμενον ἐκ μολυβδίνου σωλῆνος περιβεβλημένου διὰ μίγματος ἀσβέστου καὶ ἄμμου καὶ διαπεπερασμένου εἰς ὀχετὸν ἐκ σωλήνων πηλίνων μείζονος διαμέτρου. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀναριθμήτων ὀστράκων ἀγγείων (τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν) εὑρέθησαν εἷς λύχνος ἁπλοῦς φέρων κατὰ τὴν κοιλίαν ἐξοχήν τινα σχηματισθεῖσαν διὰ συμπιέσεως τῶν δακτύλων τοῦ κεραμέως ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ πηλοῦ καὶ διατρηθεῖσαν εἶτα καθέτως. Διὰ τῆς ὀπῆς ταύτης διεπερᾶτο σχοινίον καὶ οὕτω ἐφέρετο ὁ λύχνος οὗτος μετ' ἄλλων ὑπὸ πλανοδίου τινὸς λυχνοπώλου (*Bekker Göll*, Charikles II, σ. 192) ἢ ἀνηρτᾶτο εἰς τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ. Προσέτι εὑρέθησαν ἐνταῦθα ἐννέα ***ἀγνῦθες*** (ὅρα Ν. Ζωγίδην ἐν *Ἀθηνᾶς* τόμ. X σελ. 541 ἑξ.), ὧν μία δακτυλιόμορφος αἱ δὲ λοιπαὶ ὀκτὼ φακοειδεῖς. Ἐκ τούτων πάλιν μία εἶνε ἐκ λευκάζοντος πηλοῦ ἄτρητος ἀμεταχείριστος καὶ φέρει ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς ἔντυπον μικρὸν ῥόδακα, ἕτεραι δὲ δύο φέρουσι κακογράφους ἐγχαράκτους ἐπιγραφὰς ἐπὶ νωποῦ εἰσέτι τοῦ πηλοῦ ἡ μὲν CΩ, ἡ δὲ ΚΛЄΑ.

ἔχει μῆκος 1,18 μ., ἡ δὲ ἐπιγεγραμμένη πλευρὰ [1] ἔχει ὕψος 0,87 μ. καὶ πλ. 0,58 μ. Ἡ κάτω ἀκμὴ τοῦ λίθου κατὰ τὴν ἐνεπίγραφον πλευρὰν καὶ τὴν κοίλην κοσμεῖται ὑπὸ προέχοντος κυματίου, ἡ ἄνω ἀκμὴ τῆς ἐνεπιγράφου πλευρᾶς εἶνε ἀποκεκρουσμένη, ἡ «δεξιὰ» πλευρὰ φέρει ἀναθύρωσιν. Ἡ ὄπισθεν καμπύλη εἶνε καλῶς εἰργασμένη.

Ἐκ τῆς ἐνεπιγράφου πλευρᾶς εἶνε ἀποκεκρουσμένη μᾶλλον μὲν ἡ ἀριστερὰ ἄκρα, ἧττον δὲ ἡ δεξιὰ καὶ μέρος τοῦ κυματίου τῆς κάτω γωνίας, ἐφ' οὗ εἶνε ἐγκεχαραγμένη ἕνεκα στενοχωρίας ἡ τελευταία γραμμὴ τῆς ἐπιγραφῆς. Πρὸς τὸ ἄνω καὶ ἀριστερὸν μέρος τῆς πλευρᾶς ταύτης τὰ γράμματα εἶνε ἀποτετριμμένα, διότι ἐπ' αὐτῆς ἐκοπάνιζον ἄρτι αἱ γυναῖκες τὰ φορέματα, ἅτινα ἔπλυνον εἰς τὴν γείτονα κρήνην. Τὸ ὑπόλοιπον ἀριστερὸν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ἐβλάβη ὑπὸ πωρώδους στρώματος σχηματισθέντος ὑπὸ τῶν ὑδάτων καὶ ἢ καλύψαντος τὰ γράμματα ἢ ἀποπεσόντος μετὰ τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ λίθου. Κάτω δεξιὰ ὁ λίθος ἦτο ἤδη βεβλαμμένος, ὅτε ἐπεγράφη, ἕνεκα φυσικῆς τινος φλεβός· διὸ διακόπτονται ἐκεῖ λέξεις τινὲς ὡς στ. 22 ΣΥΜΠΑΡΑΠΟΜ//ΠΟΥΣ, στ. 27 ΠΡΟ// ΞΕΝΙΑΝ στ. 28 ΕΠΙΝΟΜΙΑ[Ν//ΚΑΙ [2].

[1] Ἡ ἀναγραφὴ ψηφισμάτων ἐπὶ ἐξεδρῶν ὡρίζετο πολλάκις ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ψηφίσματος. Ἐγίνετο δ' ἢ ἐπὶ ἰδίας στήλης τοποθετουμένης ὕστερον ἐπὶ τῆς ἐξέδρας *CIA*, II, 595. 10 ***«ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα τὸν γραμματέα τοῦ δήμου εἰς στήλην λιθίνην καὶ στῆσαι εἰς τὴν ἐξέδραν»*** ἢ ἀμέσως ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐξέδρας, ὡς Boeckh *CIG*, 2715β ***«ἀναγραφῆναι δὲ τὸ ψήφισμα ἐν τῇ ἐξέδρᾳ τοῦ βουλευτηρίου ἐν δεξιᾷ»***. Ἡ ἀμφισσαϊκὴ ἐπιγραφὴ εἶνε ***ἐν ἀριστερᾷ*** τῆς ἐξέδρας· ὅρα καὶ τὰ παραδείγματα τοῦ κ. Vollgraff ἔ.ἀ. 221 σημ. 1. Πλεῖστα παραδείγματα ἐπιγραφῶν ἐπὶ ἐξεδρῶν παρέχουσιν οἱ Δελφοί. Ἐπὶ τῶν ἐξεδρῶν, αἵτινες καὶ αὐταὶ συνήθως ἦσαν ἀναθήματα (πρβλ. BCH. 1889 σ. 179-80), ἱδρύοντο ἄλλα ἀναθήματα, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν σωθεισῶν ἐξεδρῶν (Δελφοί, Δῆλος κλ.) καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν· πρβλ. *CIG*, 383α[8] *Dittenberger* Sylloge[2] 935, 34. Ὀπή τις ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ἀμφισσαϊκοῦ λίθου προέρχεται ἐκ γόμφου συνδέοντος ὑπερκείμενόν ποτε λίθον, τὴν κορωνίδα τῆς ἐξέδρας.

[2] Ἡ δημοσιευομένη εἰκὼν τῆς ἐπιγραφῆς ἐλήφθη, ὅτε ἀκόμη δὲν εἶχε βεβαιωθῇ πανταχοῦ ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς (πρβ. στ. 1, 2, 5, 10, 19, 23) καὶ ἀφ' οὗ πρῶτον κακῶς διὰ μολυβδίδος ἐμελανώθησαν τὰ γράμματα. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτην οὖσαν δημοσιεύω αὐτήν, ἵνα ἴδῃ τις τὴν σχετικὴν θέσιν τῶν γραμμῶν καὶ τῶν γραμμάτων πρὸς ἄλληλα ὡς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων. Ἐνιαχοῦ ἐγένοντο, τὸ μὲν ἐξ ἀμαθίας τὸ δὲ ἐκ δυσχερείας πραγματικῆς, παραγνωρίσεις καὶ παρασημειώσεις γραμμάτων, ἀλλ' ὅμως ἐκ τοῦ συνόλου δύναταί τις νὰ πορισθῇ τὴν κανονικὴν μορφὴν αὐτῶν. Πόσον ἐφθαρμένα εἶνε τὰ γράμματα κάτω καὶ ἀριστερά, φαίνεται ἔκ τινων μερῶν μὴ μελανωθέντων. Νεωτέρα φωτογραφία τοῦ λίθου δὲν ἐγένετο δυνατὴ ἕνεκα τῆς θέσεως, ἣν κατέχει οὗτος νῦν ἐν τῷ Γυμνασίῳ Ἀμφίσσης. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ κειμένου ἂς μὴ ἀποβλέπῃ τις εἰς τὴν φωτογραφίαν ἀλλ' εἰς τὸ δημοσιευόμενον ἀντίγραφον.

Α Α ΩΣΚ ΤΟΙΣΑΛΛΟΙΣΠΡΟΞΕΝΟΙΣΙ
ΣΠ ΓΥ ΞΙΒΟΥΛΑΡΧΕΟΝΤΟΣΛΥΣΙΠΟΝΟΥΤ
ΤΑΣΠΡΟΞΕΝΙΑΣΛΥΣΙΠΟΝΟΣΚΑΙΧΑΡΙΞΕΝΟ
Α Ι Τ Υ Χ Α Ι
ΩΝ ΧΟΝΤΕΣΚΑΙΑΠΟΛΙΣΣΚΑΡΦΕΩΝΤΟΙΣΑΡΧΟΝΤ
ΚΑΙΤΑΙΠΟΛΕΙΧΑΙΡΕΙΝΤΩΝΔΕΔΟΜΕΝΩΝΤΙΜΙΩΝΥΠΟ
Ο Ο ΩΝΜΗΝΟΦΑΝΤΩΙΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥΜΑΚΕΔΟΝΙΥΡΚΑΝΙΩ
ΝΤΙ.ΡΑΦΟΝΕΞΑΠΕΣΤΑΛΚΑΜΕΝΠΟΤΙΤΑΝΗΜΕΤΕΡΑΝΠΟΛΙ
ΚΑ.Α.ΤΟΣΟΜΗΝΟΦΑΝΤΟΣΑΜΕΠΑΡΕΚΑΛΕΣΕΜΗΝΟΣΑΜ
Σ.ΚΤΑΕΠΕΙΚΑΔΙ.ΟΜΟΓΡΑΦΩΝΕΠΕΙΔΗΜΗΝΟΦΑΝΤΟΣΑΡΤΕΜΙ
ΜΑΚΕΔΩΝΥΡΚΑΝΙΟΣΙΑΤΡΟΣΜΕΤΑΠΕΜΦΘΕΙΣΥΠΟΤΑΣΠΟΛΙΟ
ΕΤΑΠΡΕΣΒΕΙΑΣΚΑΙΕΡΓΟΛΑΒΗΣΑΣΜΟΝΟΣΤΟΙΑΤΡΙΚΟΝΕΡΓΟΝ
ΝΛΕΙΕΜΠΙΠΤΟΝΤΩΝΑΡΡΩΣΤΗΜΑΤΩΝΦΙΛΟΤΕΧΝΩΣΕΠΙΜΕ
ΝΟΣΚΑΙΣΠΟΥΔΑΖ.ΝΚΑΤΑΔΥΝΑΜΙΝΙΔΙΑΝΜΕΤΑΤΑΣΤΩΝΘΕ
ΟΙΑΣΣΩΖΕΙΝΤΟ..ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΝΤΑΣΑΝΕΓΚΛΗΤΩΣΕΓΕΝΗΘΗΤ
ΡΙΣΟΕΙΣΑΝΑΥΤΟΠΙΣΤΙΝΠΕΡΙΤΑΣΚΟΙΝΑΣΣΩΤΗΡΙΑΣΕΦΙΣΟΥΚΑΙΠΟ
ΑΝΤΑΣΕΥΝΟΙΚΩΣΔΙΑΦΥΛΑΞΑΣΤΑΝΤΕΚΑΤΑΤΟΝΒΙΟΝΑΝΑΣΤΡΟΦΑΝ
ΝΤΑΤΟΝΤΑΣΠΑΡΕΠΙΔΑΜΙΑΣΧΡΟΝΟΝΕΥΤΑΚΤΟΝΚΑΙΣΩΦΡΟΝΑΠΛΡΕΣ
ΟΚΑΙΑΞΙΑΝΤΑΣΤΕΠΟΛΙΟΣΚΑΙΤΟΥΕΠΙΤΑΔΕΥΜΑΤΟΣΕΤΙΔΕΚΑΙΤΑ
ΕΑΥΤΟΝΑΛΙΚΙΑΣΕΙΝΕΚΕΝΔΕΤΩΝΠΟΤΙΠΕΠΤΩΚΟΤΩΝΑΥΤΩΠ
Ο(;) ΩΝΧΩΡΙ.ΟΜΕΝΟΣΕΚΤΑΣΠΟΛΙΟΣΑΜΩΝΕΠΟΙΗΣΑΤΟΠΟΟ
ΝΔΑΜΟΝ.ΣΠΑΖΟΜΕΝΟΣΚΟΙΝΩΣΠΑΝΤΑΣΔΙΕΛΕΓΗΤ
ΠΑΣΑΣΕΥΝΟΙΑΣΑΥΤΟΥΦΡΟΝΤΙΔΑΠΟΙΗΣΑΣΘΑΙΤΑΝΚ
ΑΝΔΕΔΟΧΘΑΙΤΩΔΑΜΩΕΠΑΙΝΕΣΑΙΤΕΑΥΤΟΝΕΠΙΤ
ΩΕ ΑΥ ΚΑΙΔΟΜΕΝΑΥΤΩΣΥΜΠΑΡΑΠΟΜ ΥΣΛ
ΕΤΑΣ Α ΕΙΑΣΕΝΟΥΣΚΑΠΡΟΑ ΗΤΑΙΤΟΠΟΥΣ
ΑΙΔΕΚΑΙΤΑΣΔΕΔΟΜΕΝΑΣΑΥΤΩΠΡΟΞΕΝΙΑΣΤΟΑΝΤΙΓΡ
ΑΙΑΓΑΘΑΠΟΤΙΤΑΝΠΟΛΙΝΤΩΝΣΚΑΡΦΕΩΝΕ ΕΚΑΙΠΟΤΙΤΑ
ΤΩΝΟΠΟΥΝΤΙΩΝ ΑΜΦΙΣΣΕΙΣΕΔΩΚΑΝΜΗΝ ΑΝΤΩΑΡΤΕΛ
ΩΡΟΥΜΑΚΕΔΟΝΙΥΡΚΑΝΙΩΑΥΤΩΚΑΙΕΓΓΟΝΟΙΣΠΡΟ ΞΕΝΙΑΝΙΣΟ
ΤΕΙΑΝΓΑΣΚΑΙΟΙΚΙΑΣΕΓΚΤΗΣΙΝΕΠΙΝΟΜΙΑ ΚΑΙΑΣΦΑΛΕΙ
ΕΜΟΥΚΑΙΕΙΡΑΝΑΣΚΑΙΤΑΛΛΑΤΙΜΙΑΠΑΝΤΑΟΣΑΚΑΙΤΟΙΣΑΛ
ΠΡΟΞΕΝΟΙΣΚΑΙΕΥΕΡΓΕΤΑΙΣΤΑΣΠΟΛΙΟΣΥΠΑΡΧΕΙΒΟΥΛΑΡΧΕΟΝΤΟΣ
ΝΤΙΓΕΝΕΟΣΤΟΥΡ''ΟΣΕ ΟΣ..ΑΣΩ..Σ

[καὶ τἆλλα τίμια π]ά[ντα κ]α[θ]ὼς κ[α]ὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις [καὶ εὐεργέταις τᾶ]ς π[όλιος] ὑ[πάρχε]ι. Βουλαρχέοντος Λυσιπόνου [τοῦ Ἀριστοκλέα. Ἔγγυοι] τᾶς προξενίας Λυσίπονος καὶ Χαρίξενος.

Ἀγαθᾶ]ι τύχαι

Ἀμφισσέων οἱ ἄρ]χοντες καὶ ἁ πόλις Σκαρφέων τοῖς ἀρχόντ[οις καὶ τᾷ βουλᾷ] καὶ τᾶι πόλει χαίρειν. Τῶν δεδομένων τιμίων ὑπ[ὸ τᾶς π]ό[λι]ο[ς ἁμ]ῶν Μηνοφάντωι Ἀρτεμιδώρου Μακεδόνι Ὑρκανίῳ τὸ ἀ]ντί[γ]ραφο[ν] ἐξαπεστάλκαμεν ποτὶ τὰν ἡμετέραν πόλι[ν καθάπερ] κα[ὶ] α[ὐ]τὸς ὁ Μηνόφαντος ἁμὲ παρεκάλεσε. Μηνὸς Ἀμ[ῶνο]ς [ἕ]κτα ἐπ' εἰκάδι. — [Ν]ομογράφων. Ἐπειδὴ Μηνόφαντος Ἀρτεμι[δώρου] Μακεδὼν Ὑρκάνιος ἰατρός, μεταπεμφθεὶς ὑπὸ τᾶς πόλιος μ]ετὰ πρεσβείας καὶ ἐργολαβήσας μόνος τὸ ἰατρικὸν ἔργον,

τῶ]ν ἀεὶ ἐμπιπτόντων ἀρρωστημάτων φιλοτέχνως ἐπιμε[λόμε]νος καὶ σπουδάζ[ω]ν κατὰ δύναμιν ἰδίαν μετὰ τᾶς τῶν θε[ῶν εὐν]οίας σῴζειν το[ὺς] κινδυνεύοντας ἀνέγκλητ(ο)ς ἐγενήθη, [τὰν ἐγχει]ρισθεῖσαν αὐτῷ πίστιν περὶ τᾶς κοινᾶς σωτηρίας ἐφ' ἴσου καὶ (π)οθ' ἅπ]αντας εὐνοϊκῶς διαφυλάξας, τάν τε κατὰ τὸν βίον ἀναστροφὰν πά]ντα τὸν τᾶς παρεπιδαμίας χρόνον εὔτακτον καὶ σώφρονα παρέσ[χετ]ο κα(τ)' ἀξίαν τᾶς τε πόλιος καὶ τοῦ ἐπιταδεύματος ἔτι δὲ καὶ τᾶς καθ'] ἑαυτὸν ἁλικίας, εἵνεκεν δὲ τῶν ποτιπεπτωκότων αὐτῷ π[ολλῶν πραγμά]των χωρι[ζ]όμενος ἐκ τᾶς πόλιος ἁμῶν ἐποιήσατο πόθ[οδον ποτὶ τὸ]ν δᾶμον ἀσπαζόμενος κοινῶς πάντας διελέγη τ[ε μετὰ] πάσας εὐνοίας,— αὐτοῦ φροντίδα ποιήσασθαι τὰν κ[αθήκουσ]αν δεδόχθαι τῷ δάμῳ ἐπαινέσαι τε αὐτὸν ἐπὶ τ[ῷ πόνῳ τ]ῷ ἐς δύναμιν καὶ δόμεν αὐτῷ συμπαραπομ[π]οὺς ἀσ[τοὺς παραπέμψοντας αὐτὸν μ]ετ' ἀσ[φ]α[λ]είας ἐν οὓς κα προα[ιρ]ῆται τόπους· ἐξαποστεῖλ]αι δὲ καὶ τὰς δεδομένας αὐτῷ προξενίας τὸ ἀντίγρ[αφον τύχ]αι ἀγαθᾷ ποτὶ τὰν πόλιν τῶν Σκαρφέων ἔ[τι δὲ] καὶ ποτὶ τὰ[ν τῶν Ὀπουντίων. — Ἀμφισσεῖς ἔδωκαν Μη·οφάντῳ Ἀρτε[μιδ]ώρου Μακεδόνι Ὑρκανίῳ αὐτῷ καὶ ἐγγόνοις προξενίαν, ἰσοπολι]τείαν, γᾶς καὶ οἰκίας ἔγκτησιν, ἐπινομίαν καὶ ἀσφάλειαν πολ]έμου καὶ εἰράνας καὶ τἆλλα τίμια πάντα, ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις] προξένοις καὶ εὐεργέταις τᾶς πόλιος ὑπάρχει. Βουλαρχέοντος Ἀ]ντιγένεος τοῦ Βίωνος· [ἔγγυος .....]ος [Μν]άσω[νο]ς (ἢ Θρ]άσω[νο]ς;

Τὰ γράμματα ἔχουσι κεραίας διαπλατυνομένας κατὰ τὰ ἄκρα. Τὸ Α ἔχει σχεδὸν πάντοτε καμπύλην τὴν ἐγκαρσίαν γραμμήν. Τὸ Ο εἶνε ἐνίοτε μικρότερον τῶν ἄλλων γραμμάτων. Οἱ ἀλεξανδρινοὶ κανόνες περὶ διαιρέσεως τῶν λέξεων ἐν τῷ τέλει τῶν λέξεων φαίνεται, ὅτι τηροῦνται πανταχοῦ (ἀμφίβολος ὁ στ. 2). Τὸ προσγεγραμμένον Ι εὑρίσκεται ἐν στίχῳ 4 (δίς), 6, 7, λείπει δὲ ἐν στίχῳ 10, 24 (δίς), 25 (δίς), 29, 30 (δίς). Τρεῖς τόποι εἶνε ἀμφίβολοι· στ. 16, 28 (δίς). Ὁ συντάξας τὴν ἐπιγραφὴν ἀπέφυγεν ἐπιμελέστατα τὴν χασμῳδίαν.

Ἡ ἐπιγραφὴ περιέχει ἄνω μὲν (στ. 1-3) τὸ τέλος ἑνὸς ψηφίσματος γενομένου ἐπὶ βουλάρχου Λυσιπόνου, κατωτέρω δὲ (στ. 4-10) ἐπιστολὴν τῶν Ἀμφισσέων πρὸς τοὺς Σκαρφεῖς, δι' ἧς ἀνακοινοῦνται τούτοις αἱ τιμαὶ αἱ δοθεῖσαι ὑπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἀμφισσέων ἰατρῷ τινι Μηνοφάντῳ Ἀρτεμιδώρου Μακεδόνι Ὑρκανίῳ. Αἱ τιμαὶ αὗται εἶνε προβούλευμά τι τῶν νομογράφων (στ. 10-29) καὶ ψήφισμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου τῶν Ἀμφισσέων (στ. 29-34), γενόμενον ἐπὶ ἄρχοντος Ἀντιγένους, ἐφ' οὗ ἐγράφη βεβαίως καὶ ἡ ἐπιστολή. Τὸ ψήφισμα τοῦτο εἶνε συντόμως καὶ περιληπτικῶς συντεθειμένον κατὰ τὸν πιστευόμενον ὡς ἐν γένει συνήθη τρόπον ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι [1].

Στίχῳ 2 ὁ κ. Vollgraff ἀναγινώσκει «**καὶ** βουλαρχέοντος», ὁ **καὶ** δ' οὗτος παρέσχεν αὐτῷ πράγματα. Ἐγὼ βλέπω ἀντὶ ΚΑΙ λείψανα τῆς συλλαβῆς ΧΕΙ, ἥτις ἀνήκει τῇ λέξει **ὑ[πάρ]χει**, ἡ δὲ λέξις αὕτη εἶνε συνήθης ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῶν ψηφισμάτων (πρβλ. καὶ στ. 33) καὶ προσδοκωμένη ἐνταῦθα. Κατ' ἀκολουθίαν τούτου ὁ βούλαρχος δὲν συνεκέντρου δύο (ἂν ἦσαν δύο) ἀξιώματα, τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ βουλάρχου, ὡς κατ' ἀνάγκην συνεπέρανεν ὁ κ. Vollgraff, συμπληρώσας «**ἄρχοντος ἐν Ἀμφίσσᾳ] καὶ βουλαρχέοντος Λυσιπόνου**», ἀλλ' ἦτο ἁπλοῦς βούλαρχος.

Ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου 2 ὁ κ. V. ἀναγινώσκει λείψανα τοῦ γράμματος Α καὶ συμπληροῖ Ἀ]ριστοκλέα. Ἐγὼ ἀντὶ Α βλέπω ΤΙ καί, ὑπολαμβάνων ἀναγκαίαν τὴν δήλωσιν τοῦ πατρικοῦ ὀνόματος τοῦ ἄρχοντος (πρβλ. στ. 33, 34) τὸ δὲ ὄνομα **Ἀριστοκλέα** ὡς μίαν τῶν πιθανῶν συμπληρώσεων, γράφω **το[ῦ Ἀριστοκλέα**, ἀλλὰ νομίζω μὴ χωροῦσαν ἐπὶ τοῦ λίθου τὴν δήλωσιν τοῦ ἐθνικοῦ **Ἀμφισ-**

[1] *Swoboda*, die griechischen Volksbeschlüsse, σ. 47.

σέως, ὅπερ προσέθηκέν ὁ V. Μετὰ τὴν λέξιν *Λυσιπόνου* ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου ὑπάρχει χῶρος διὰ 8-10 γράμματα, ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ τρίτου στίχου ὑπάρχει χῶρος διὰ 10 περίπου γράμματα. Ἡ γενομένη λοιπὸν ὑπ᾽ ἐμοῦ συμπλήρωσις περιλαμβάνουσα τὴν λέξιν *ἔγγυοι*, πληροῖ ἀκριβῶς τὸν χῶρον. Ὅτι ὅμως ὁ Λυσίπονος ἦτο Ἀμφισσεύς, εἶνε αὐτόδηλον ἐκ τοῦ ὅτι γίνεται ἔγγυος. Ἔγγυος τῆς προξενίας ἐν Ἀμφίσσῃ μόνον πολίτης Ἀμφισσεὺς ἠδύνατο νὰ εἶνε [1].

Ὁ κ. Vollgraff ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο, οὗτινος τὸ τέλος μόνον ἐσώθη ἡμῖν ἐνταῦθα, ἐχαράχθη μεταξὺ τοῦ ἔτους 189 π. Χ. (ὅτε ἐμφανίζεται ἡ βουλαρχία ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν Λοκρῶν ἀποτελούντων μέρος τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας, ἀλλὰ διοικουμένων ὑπὸ ἰδίας κυβερνήσεως, ἧς προΐστατο ὁ βούλαρχος) καὶ τοῦ ἔτους 167, ὅτε ἐγένετο ἡ εἰρήνη μετὰ τὴν μάχην παρὰ τὴν Πύδναν [2] καὶ ἐγένοντο οἱ Λοκροί, ἐν οἷς καὶ οἱ Ἀμφισσεῖς, ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν.

[1] Ὁ Monceaux (*Les proxénies Grecques* σ. 54) λέγει, ὅτι οἱ ἔγγυοι ἦσαν ὑπεύθυνοι καὶ ἀπέναντι τῆς πόλεως διὰ τὸν πρόξενον καὶ ἀπέναντι τοῦ προξένου διὰ τὴν πόλιν καὶ ὅτι ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει οἱ πρόξενοι ἠδύναντο νὰ καταδιώξωσι δικαστικῶς τοὺς ἐγγύους ἕνεκα ἀθετήσεως τῆς δωρεᾶς· τοῦ δυνατοῦ τούτου ὅμως οὐδὲν παράδειγμα φέρει. Νομίζω, ὅτι, ὅπως ἐν Ἀθήναις οἱ παράνομα προτείνοντες ἦτο δυνατὸν νὰ φύγωσι γραφῆς παρανόμων, ἅτε φέροντες τὴν εὐθύνην τῆς ἑαυτῶν προτάσεως **«*ἀπέναντι τῆς πόλεως*»** (Αἰσχίν. Κτησ. 65. Ὑπερ. ἀποσπ. 79 ἐκδ. Blass), οὕτω ἔν τε ταῖς Ἀθήναις καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν οἱ προτείνοντες καὶ ὅ,τι δήποτε ἄλλο, οἷον προξενίαν, ἦσαν ***ὑπεύθυνοι μόνον ἀπέναντι τῆς πόλεως***. Τὸ ψήφισμα ἦτο πρᾶξις τῆς πόλεως σύμφωνος κατὰ τὴν κρίσιν τῶν φερόντων τὴν ψῆφον πολιτῶν πρὸς τὸ συμφέρον, τὴν τιμὴν καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτῆς. Ἂν ὁ πρόξενος ἤθελε νὰ εἶνε βέβαιος καὶ ἐξησφαλισμένος παρά τινος ἐγγύου, ὅτι θὰ τηρηθῇ πᾶν τὸ περὶ αὐτοῦ ψήφισμα, ἠδύνατο νὰ συμβληθῇ ἰδιωτικῶς μετὰ τοῦ ἐγγύου. Ἀλλὰ τοιοῦτον συμβόλαιον θὰ παρέμενε πρᾶξις ἰδιωτικὴ ἀνωφελὴς οὐδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὸ ψήφισμα· θὰ ἦτο δὲ προδοτικὸν ἔργον τοῦ ἐγγύου νὰ ἀντιτάσσηται πρὸς τὴν θέλησιν τῆς πατρίδος, ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι αὕτη ἤθελέ ποτε ἀθετήσει προξενίαν τινά, ὅπερ εἶνε πιθανὸν καὶ εὔλογον, ἐπειδὴ οὐδεὶς νόμος μένει κύριος, ὅταν ὕψιστα συμφέροντα τῆς πολιτείας ἐπιβάλλωσι τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ. **Salus rei publicae saprema lex esto.** Τίνος δὲ πολίτου τὸ κῦρος θὰ ἦτο μεῖζον τοῦ τῆς πολιτείας ὅλης καὶ τίς πολίτης καὶ διὰ τίνων μέσων θὰ ἐξεβίαζε τὴν πόλιν εἰς διατήρησιν προξενίας, ἣν ἐγγυᾶται μὲν αὐτός, ἀλλὰ νομίζει καταλυτέαν ἡ πόλις; Περὶ τῆς σημασίας τῆς προξενικῆς τιμῆς ὅρα ***Καββαδίαν*** ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1891 σ. 77 καὶ ***Wilamowitz*** ἐν Hermes XXII (1887) σ. 240 καὶ 242.

[2] Κατὰ τὸν μεταξὺ χρόνον εὑρίσκεται ὁ Λυσίπονος καὶ ὁ Χαρίξενος ὁμοῦ τῷ 176 (***Baunack***, die delphischen Inschriften 2027), ὁ Λυσίπονος μόνος τῷ 170,69 (ἔ. ἀ. 1789) καὶ ὁ Χαρίξενος ὡς ἄρχων τῆς Ἀμφίσσης μεταξὺ τοῦ 170 καὶ 175 (ἔ. ἀ. 1889). Ἀπαντᾷ προσέτι τῷ 140-100 εἷς υἱὸς τοῦ Λυσιπόνου Ἀριστοκλέας (ἔ. ἀ. 2223), ὅστις

Περὶ τοῦ βουλάρχου τῶν Λοκρῶν ὁ Vollgraff δέχεται, ὅτι ἦτο πρόσωπον μεσάζον μεταξὺ τῆς τοπικῆς βουλῆς τῶν Λοκρῶν καὶ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ κέντρου, ἢ «ἀντιπρόσωπος τῆς κυβερνήσεως τῆς ὁμοσπονδίας»· ἂν δ᾽ ὀρθῶς ἐννοῶ τοὺς λόγους τούτους, ὁ βούλαρχος ἦτο πρόσωπον διοριζόμενον ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς ὁμοσπονδίας, ἤτοι ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ὅπερ δέν μοι φαίνεται πιθανόν· διότι τότε ὁ βούλαρχος θὰ ἦτο εἶδός τι πολιτικοῦ ἁρμοστοῦ ἢ ἐπιστάτου ἐπιβαλλομένου ἔξωθεν. Ἀλλὰ τότε ὅμως δὲν θὰ διωρίζετο δι᾽ ὡρισμένον χρόνον, ἀλλὰ θὰ παρέμενεν, ἐφ᾽ ὅσον θὰ ηὐδοκίμει ὡς πολιτικός, καὶ κατ᾽ ἀκολουθίαν δὲν θὰ εἴχομεν χρονολογίαν ἐκ τῆς βουλαρχίας.

Ἐπειδὴ δέχομαι, ὅτι οἱ Ἑσπέριοι Λοκροί, ἂν καὶ προσηρτημένοι εἰς τὴν Αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, ἔτυχον ὅμως αὐτονομίας ἤτοι αὐτοδιοικήσεώς τινος ἀπὸ τοῦ ἔτους 197/6 π. Χ., καθ᾽ ὃ ὁ Τίτος Κόιντος Φλαμινῖνος ἀνέγνωσεν ἐν τοῖς Ἰσθμίοις τὸ δόγμα τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου τὸ ἀναγνωρίζον αὐτονόμους τὰς ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδας πόλεις [1], συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα ταύτης τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς μὴ μοναρχικῆς ἐπιβολῆς τῶν Αἰτωλῶν πιστεύω, ὅτι ἡ βουλαρχία ἄρχεται παρὰ τοῖς Λοκροῖς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὁ δὲ βούλαρχος εἶνε πρόσωπον αἱρετὸν ἐκ τῶν Λοκρῶν καὶ ὑπὸ τῶν Λοκρῶν. Πιθανῶς δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 197 ἤρξαντο οἱ Ἀμφισσεῖς κόπτοντες μετ᾽ Αἰτωλικῶν συμβόλων νομίσματα τοῦ τύπου, ὃν ὁ Head [2] ἀνάγει εἰς τὸν Β´ αἰῶνα π. Χ. Διότι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατάλυσιν τῆς τε Αἰτωλικῆς συμπολιτείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας κοπὴ νομισμάτων ἀμφισσαϊκῶν καὶ δὴ μετ᾽ αἰτωλικῶν συμβόλων θὰ ἦτό τι τοὐλάχιστον ἀπροσδόκητον. Ἡ κοπὴ ***τοιούτων*** νομισμάτων προϋποθέτει σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν αἰτωλικὴν συμπολιτείαν ὑπάρχουσαν, προσέτι δὲ καὶ αὐτονομίαν τῆς Ἀμφίσσης ἱκανήν. Ταῦτα δὲ συμβαίνουσιν ἐν τῷ ἀπὸ 197-167

εἶνε βεβαίως ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Ἀριστοκλέαν τὸν Ἀμφισσέα ἐν *BCH*, 1903 σ. 107 στ. 29 (116 π. Χ.) καὶ πρὸς τὸν Ἀριστοκλέαν τὸν Ἀμφισσέα καὶ Ἀριστοκλέαν Λυσιπόνου αὐτόθι σελ. 141, σημ. 2 καὶ σελ. 170. — Πρβλ. *Pomtow* ἐν Jahrb. f. kl. Phil. 1897 σ. 786-789 καὶ *BCH*, 1898 σ. 359.

[1] Πολυβ. 18, 46 Πλούτ. Τίτ. 12. *Colin*, Rome et la Grèce σ. 72.

[2] *BM. Cat., Central Greece* σ. 13.

χρόνῳ τῆς «ψιλῆς ἐπὶ τῶν Λοκρῶν ἐπικυριαρχίας» τῶν Αἰτωλῶν.

Ἀφ' οὗ διὰ τῆς ταυτίσεως τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναφερομένων προσώπων ἀποδεικνύεται ἡ ἀμφισσαϊκὴ καταγωγὴ τοῦ ψηφίσματος (ἄλλως ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὡς ψήφισμα ξένης πόλεως χαραχθὲν ἐν Ἀμφίσσῃ τῇ ἀδείᾳ τῶν Ἀμφισσέων)[1], τότε ὁ θεσμὸς τῶν *ἐγγύων* τῆς προξενίας, ὅστις ἦτο γνωστόν, ὅτι ἦτο διαδεδομένος ἐν γένει ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι, πιστοῦται ἤδη καὶ διὰ τὴν Ἄμφισσαν[2]. Ὅπως δ' ἐνταῦθα ὁ βούλαρχος Λυσίπονος εἶνε ἅμα καὶ ἔγγυος τῆς προξενίας, οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ οἱ ἄρχοντες[3]. Ἂν εἶχε καὶ ὁ Χαρίξενος ἀξίωμά τι, δὲν δηλοῦται. Τοιαύτη ὅμως σύμπραξις ἀρχόντων καὶ ἰδιωτῶν (ὡς τοὐλάχιστον φαίνονται) ὡς ἐγγύων δὲν εἶνε ἄγνωστος, παρατηρουμένη ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν Ὑπάτῃ, ἔνθα βλέπομεν μεταξὺ ἄλλων καί τινας Αἰνιάρχας ὡς ἐγγύους *κατὰ τὸν νόμον*[4].

Τὸ ψήφισμα ὅμως τοῦτο δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀναφέρηται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, εἰς ὃ καὶ τὸ ἑπόμενον· διότι τότε ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ψηφίσμασι θὰ ἀπενέμοντο τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ δὶς ἐπὶ δύο οὐχὶ συγχρόνως ἀρξάντων βουλάρχων «τὰ τίμια πάντα, ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις καὶ εὐεργέταις τᾶς πόλιος ὑπάρχει». Δὲν εἶνε ὅμως καὶ πολὺ προγενέστερον, ἀφ' οὗ τὰ γράμματα εἶνε τόσον ὅμοια, ὥστε νὰ πιστεύῃ τις, ὅτι εἶνε τοῦ αὐτοῦ λιθοξόου σύγχρονα ἔργα. Ὅτι ὅμως δὲν εἶνε μεταγενέστερον, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πεποίθησιν, ἀποβλέποντες εἰς τὴν πρόταξιν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ λίθου.

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῶν Ἀμφισσέων, τῷ προβουλεύματι εἴτε δόγματι τῶν νομογράφων καὶ τῷ δευτέρῳ ψηφίσματι τοῦ δήμου Ἀμφισσέων ποιούμεθα τὰς ἑξῆς ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις.

Στ. 5 *Ἀρχόντ[οις*· ἡ συμπλήρωσις κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν[1]. οἱ Ὀπούντιοι εἶχον τὴν κατάληξιν -εσσι. Αἱ συνήθειαι ἀμφότεραι ἀπαντῶσιν ἐν Δελφοῖς, ἀλλὰ ἐπικρατεῖ ἡ κατάληξις -οις (τὸ παλαιότατον παράδειγμα περὶ τὸ 210-220 π. Χ.) εὔχρηστο καὶ παρὰ τοῖς Φωκεῦσι[2].

Ἂν ἡ συμπλήρωσις *τοῖς ἀρχόντ[οις | καὶ τᾷ βουλᾷ] καὶ τᾶι πόλει* εἶνε ἐπιτυχής, τότε τὸ παράδειγμα τοῦτο, καθ' ὃ ἐν τῷ praescripto τῆς ἐπιστολῆς προσαγορεύονται οἱ ἄρχοντες, ἡ βουλὴ καὶ ἡ πόλις, εἶνε ἓν τῶν παλαιοτάτων. Συνήθως, ὅταν προσαγορεύωνται δύο τῶν πολιτικῶν τούτων ἀρχῶν, προσαγορεύεται ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος[3], ἐνίοτε δὲ οἱ ἄρχοντες καὶ ἡ πόλις[4]. Παραδείγματα δὲ τοῦ τύπου τῆς ἀμφισσαϊκῆς τριπλῆς προσαγορεύσεως ἔχομεν μὲν καὶ ἄλλοθεν, ἀλλὰ μόνον κατὰ χρόνους ὑστέρους καὶ δὴ ῥωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικούς[5]. Ἴσως δ' ὁ τύπος οὗτος παρήχθη ἐκ τοῦ praecriptum τῶν ψηφισμάτων τῶν αὐτοκρατορικῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων[6].

Στ. 7. Ὁ Μηνόφαντος κατήγετο ἐκ τοῦ Ὑρκανίου πεδίου, ὅπερ ἐκαλεῖτο οὕτω ἐκ τῶν Ὑρκανῶν ἀποίκων τῶν κατοικισθέντων ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ δὴ ὑπὸ Κύρου τοῦ Μεγάλου τῷ 546 π. Χ.[7]. Τὸ πεδίον τοῦτο, μέρος ὂν τῆς εὐφορωτάτης κοιλάδος τοῦ Ἕρμου, ὑπῆρξε πιθανῶς κτῆμα τοῦ Λυδικοῦ βασιλικοῦ οἴκου, περιελθὸν εἶτα εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ κατακτητοῦ Πέρσου βασιλέως, ὅστις ἤγαγε (546 π. Χ.) τοὺς ἐξ Ὑρκανίας ἀποίκους ὡς ἐργάτας ἢ δούλους τῆς «βασιλικῆς χώρας»[8]. Ὅτε δὲ οἱ Μακεδόνες ἐγένοντο κύριοι τῆς Λυδίας,

[1] Πρβ. *Inschr. v. Magnesia* 15 B, στ. 14, 59 b, 10. 80, 6. 89, 80. 93, 19. 97, 80. *Dittenberger,* Sylloge², 314. 303, στ. 43. κ. λ.

[2] Εἰς τὰ ὑπὸ Monceaux (ἔ. ἀ. σ. 53) συλλεγέντα παραδείγματα προστεθήτωσαν καὶ τὰ ἑπόμενα· IG. IX 104, 105, 108 (Ἐλατείας), 442 (προένγυοι, Στράτου), BCH, 1891, σ. 329 (Ὑπάτης), 1899 σ. 542 (Δελφῶν), *Inschriften von Magnesia*, 91 c (Αἰτωλίας).

[3] Πρβλ. *Collitz-Fick,* Dialektinschriften (Ἀταλάντης),1504 «Ἄρχοντος Σωτέλεος . . . ἔγγυος Σωτέλης» καὶ *Swoboda,* ἔ. ἀ. σ. 66 ἑξ.

[4] *BCH*, 1891 σ. 327-9. *Collitz-Fick* ἔ. ἀ. 1435.

[1] Ὅρα *Cauer,* Delectus inscr. gr 92. *Collitz,* Dialektinschr. II, 1503 στ. 4.

[2] *Valaori,* der delphische Dialekt, § 44. *Inschr. von Magnesia* 34, 20.

[3] Π. χ. *Michel,* Recueil d'inscr. gr. 34, 129. «Τηνίων τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ χαίρειν» πρβ. 35. 36. 37 κλπ.

[4] Π. χ. *Michel,* ἔ.ἀ. 41, 3 καὶ 26 «Λαρισαίων τοῖς ταγοῖς καὶ τῇ πόλει χαίρειν».

[5] *Inschriften von Pergamon* 277 «Πε[ργαμηνῶν τοῖς ἄρχου]σι καὶ τῇ [βουλῇ καὶ τῷ] δήμῳ»· πρβλ. 272, 273 A, 276. *Athen. Mitteil.* 1876 σ. 349. IG, VII, 413. 2711 στ. 79. *Ἰωσήπ.* Ἰουδ. Ἀρχ. 16, 6 5. Πρβλ. *Swoboda* ἔ. ἀ. σ. 194.

[6] *Athen. Mitteil.* 1876, σ. 347 «Μειλησίων τῶν Ἀμοργὸν Αἰγιάλην κατοικούντων ἔδοξεν ἄρχουσι, βουλῇ, δήμῳ»· πρβλ. δὲ 1885 σ. 119 ἑξ. *Swoboda,* ἔ. ἀ. σ· 185.

[7] *Στράβ.* 629. *Ἀθηνᾶς*, XVI (12) σελ. 181· πρβλ. 182 σημ. 2 (*Κεραμόπουλλος*).

[8] *Ἀθηνᾶς* ἔ. ἀ. σελ. 179 σημ. 2.

τὰ βασιλικὰ ταῦτα κτήματα περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ νικητοῦ Μακεδόνος βασιλέως [1] καὶ εἶτα τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἐκ τούτων ὁ Ἀντίοχος Α΄ [2] πιθανῶς ἀπῴκισεν ἐνταῦθα Μακεδόνας παλαιμάχους στρατιώτας. Οἱ κάτοικοι τότε τοῦ Ὑρκανίου πεδίου ἐκαλοῦντο Μακεδόνες Ὑρκανοὶ ἢ (ὡς ἐνταῦθα) Μακεδόνες Ὑρκάνιοι [3], ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἦσαν πάντες Μακεδονικῆς καταγωγῆς· μετ' αὐτῶν περιελήφθησαν καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι, οἵτινες οὕτως ἦσαν οὐχὶ natura Μακεδόνες, ἀλλὰ facto [4]. Τοιοῦτοι δὲ ἄνθρωποι ἦσαν κυρίως οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τοῦ τόπου καὶ ἐξ αὐτῶν μᾶλλον κατήγετο, ὡς νομίζω, ὁ Μηνόφαντος καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀρτεμίδωρος [5]. Τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶνε ἥκιστα μακεδονικά, ὁ δὲ χρόνος ὁ παρεληλυθὼς ἀπὸ τοῦ ἐνταῦθα ἀποικισμοῦ τῶν Μακεδόνων δὲν ἦτο ἐπαρκὴς νὰ μεταβάλῃ τὰ πατροπαράδοτα ὀνόματα τῆς οἰκογενείας τοῦ ἰατροῦ, ἂν ἤθελεν ὑποληφθῇ οὗτος γνησίας μακεδονικῆς καταγωγῆς. Ὁ πάππος μάλιστα τοῦ Μηνοφάντου, ὅστις ἴσως ἦτο ὁμώνυμος αὐτῷ, ἠδύνατο νὰ εἶχε γεννηθῇ πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Ἀντιόχου τῷ 281 π. Χ. [6], ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Μηνόφαντος εἶχεν ἡλικίαν 50-60 περίπου ἐτῶν, ὅτε διέτριβεν ἐν Ἀμφίσσῃ. Φαίνεται δὲ ἀληθῶς ὅτι δὲν ἦτο νέος, ἂν ἀπίδωμεν εἰς τὸ ἐν στίχῳ 20 «(*κατ' ἀξίαν*) *τᾶς καθ' ἑαυτὸν ἁλικίας*». Ἡ ἔκφρασις αὐτὴ μαρτυρεῖ βεβαίως καθεστηκυῖαν ἡλικίαν. Οὐχὶ δὲ μόνον τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡλικίαν ταύτην αἰνίττεται ἴσως καὶ τὸ ἐν στίχῳ 14 ἑξ. «*σπουδάζων κατὰ δύναμιν ἰδίαν μετὰ τᾶς τῶν θεῶν εὐνοίας σῴζειν τοὺς κινδυνεύοντας*» ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἐν στίχῳ 24 ἑξ. «*ἐπὶ τ ῷ πόνῳ τῷ ἐς δύναμιν*».

Τὰ *θεοφόρα* ὀνόματα Μηνόφαντος καὶ Ἀρτεμίδωρος εὑρίσκονται εἰς καθαρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ *ἄθεα* Ἀμφισσαϊκὰ Λυσίπονος, Χαρίξενος, Βίων, Μνάσων [1].

Τὸ *Μηνόφαντος* δέ, δὲν ἐγένετο *Μανόφαντος* κατὰ τὴν Ἀμφισσαϊκὴν τάσιν, διότι ἡ λέξις *μὴν* μένει ἀμετάβλητος (πρβλ. στ. 9 *μηνός*), οὕτω δὲ διετηρήθη τὸ ὄνομα ὡς ἀπηγγέλλετο καὶ ἐν τῇ πατρίδι τοῦ ἰατροῦ [2].

Στ. 8 *τὸ ἀντίγραφον* [3]. Τὰ ἀντίγραφα τὰ ἀποστελλόμενα ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐγράφοντο βεβαίως ἐπὶ παπύρου καὶ κλειόμενα ἐσφραγίζοντο τῇ

[1] *Hermes*, 1897 σ. 533 (Schulten). *Ἀθηνᾶς* ἔ. ἀ. σ. 161.

[2] *Ed. Meyer*, ἐν Hermes 1898 σ. 647.

[3] *Ἀθηνᾶς* ἔ. ἀ. σ. 181.

[4] *Schulten*, ἔ. ἄ. σ. 526.

[5] Ὁ Haussoullier (*Revue de Philologie*, 1901, σ. 19-20) ἐκ τοῦ ὀνόματος Ἀρριδαίου τινός κρίνων δέχεται μακεδονικὴν τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ· κατὰ τὸν αὐτὸν λοιπὸν τρόπον πρέπει νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐνταῦθα τὰ μικρασιατικὰ ὀνόματα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μικρασιατικῆς καταγωγῆς τῶν προσώπων.

[6] Pauly-Wissowa's, R.-Encyclop. *Antiochos* σ. 2451. *Bevan*, The House of Seleucus I, σ. 126.

[1] *Ἀθην*. I, 448 e «ἢ ἄθεα ὀνόματα, οἷον Κλεώνυμος, ἢ θεοφόρα, οἷον Διονύσιος, καὶ τοῦτο ἤτοι ἐξ ἑνὸς θεοῦ ἢ πλειόνων, οἷον Ἑρμαφρόδιτος»· ὅρα καὶ *Πλούτ*. περὶ τῶν ἐκλελ. χρηστηρ. 421, Ε. *Λουκ*. ὑπὲρ τῶν εἰκ. 27. *Vischer*, Kleine Schriften II, 517 ἑξ. *Curtius*, Gesammelte Abhandl. I, 517 ἑξ. καὶ τὸ εἰδικὸν βιβλίον *Fick-Bechtel*, Griech. Personennamen. Ὁ σεληνιακὸς θεὸς Μὴν καὶ ἡ περσικὴ Ἄρτεμις ἐλατρεύοντο σφόδρα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ συνεβάλοντο τὰ μάλιστα εἰς τὸν σχηματισμὸν θεοφόρων ὀνομάτων. Ὅρα *Roscher's* Lexicon Mythol. ἄρθρ. Men σ. 2717. *Buresch*, Aus Lydien σ. 28. *Fick-Bechtel* ἔνθ' ἀν. σ. 207. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Ἀμφίσσης, δεικνύουσι θεοφόρα ὀνόματα· αὗται ὅμως εἶνε νεώτεραι τῆς παρούσης. Παραθέτω δ' ἐνταῦθα καὶ ἀνέκδοτον ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν ἐκεῖ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Γ Κονιάκου (πρώην Β. Βιολιτζῆ) πλησίον τῆς μνημονευθείσης οἰκίας τοῦ Θ. Λαγανᾶ μετενεχθεῖσαν δὲ ὑπ' ἐμοῦ εἰς τὸ γυμνάσιον Ἀμφίσσης. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἐσχηματισμένης νῦν ἐκ μείζονος τμήματος μαρμάρου, πελεκηθέντος ἢ ἀποθραυσθέντος. Μόνον ἡ ἐνεπίγραφος πλευρὰ καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτὴν εἶνε αἱ ἀρχαῖαι. Μῆκ. 0,49, πλ. 0,32, πάχ. 0,10. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας κατὰ μῆκος στενῆς πλευρᾶς ἀναγινώσκονται

ΟΝΕΘΗΚΕΔΙΟΣΚ[illegible]ΥΝΥ
ΝΔΡΟΥΔΗΜΟΝΕΜΗ

...ον ἔθηκε Διόσκορον ὑ... (ἢ *Διὸς κόρον ὑ* ..)
...νδρου δῆμον ἐμη..

Ἡ γραφὴ Διόσκορον εἶνε βεβαία καὶ ἔχει ἴσως σχέσιν πρὸς τὴν ἐν Ἀμφίσσῃ λατρείαν τῶν Ἀνακων παίδων, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύναντο οἱ Ἀμφισσεῖς νὰ διακρίνωσιν ἐπὶ τοῦ Παυσανίου (10, 38, 7. Πρβλ. 2, 22, 6. Arch. Zeit. 1882 σ. 385. *Gruppe*, Griech. Mythol. 718 f) ἀπὸ τῶν Διοσκούρων, τῶν Κουρήτων καὶ τῶν Καβείρων. Φαίνεται δέ, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε συντεθειμένη εἰς δακτυλικὸν ἑξάμετρον,

–] ∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪ ∪
–] – – ∪ ∪ –

ὅπερ ἀπαιτεῖ τὴν ἀνάγνωσιν Διόσκορ*ον* καὶ οὐχὶ Διοσκόρ*οιν* ἤ τινα τοιαύτην. Εἶνε ἴσως ὄνομα ἀνδρός. Γνωρίζομεν δὲ ἤδη καὶ ἕτερα 5 ὀνόματα ἀνδρῶν ὅμοια (*Pauly-Wissowa*, Realencycl. ἐν λ.). Ἔκ τινος δὲ ὁμοίας συγχύσεως τῶν Κορυβάντων πρὸς τοὺς Καβείρους ἐν Περγάμῳ (πρβλ. *CIG*, 3538) ἐγεννήθη ἐκεῖ τὸ ὄνομα ἀνδρὸς *Κάβειρος* (*Inschr. von Pergamon*, 251), ὅπερ εὕρηται καὶ ἐν Βοιωτίᾳ (Kern ἐν *Hermes*, 25, 12 ἑξ. Brit. Mus. Cat. Coins. *Central Greece* σελ. 83 ἀριθ. 150).

[2] Πρβλ. *Kretschmer*, Einleituug σ. 197. *Sweizer*, Grammatik der Pergamenischen Inschriften σ. 43. *Valaori*, der delphische Dialekt σ. 42.

[3] Πρβλ. *BCH*, 26, σ. 289-271. *CIG*, 2349 b, 19, 55. *Michel*, Receuil 35,3 40,6, 8, 33. *Inschr. von Magnesia* 40, 8. 67,4.

δημοσίᾳ σφραγῖδι [1]. — Ἡ πρόθεσις *ποτὶ* ἀντὶ *πρὸς* εὕρηται παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις Λοκροῖς ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε΄ αἰῶνος, ἔχουσα ἐν τῇ συνθήκῃ τῶν Οἰανθέων καὶ Χαλειέων τὸν τύπον ποί [2].

Στίχ. 9. *παρεκάλεσε* = ἠτήσατο, ἐδεήθη. Τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει πολλάκις τὸ ῥῆμα καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ καὶ ἄλλοις συγγραφεῦσι μεταγενεστέροις ὡς καὶ ἐν ταῖς χρονικῶς ἀντιστοιχούσαις ἐπιγραφαῖς.

Στίχ. 9. *Μηνὸς Ἀμῶ[νο]ς ἕκτᾳ ἐπ' εἰκάδι.* Εἶνε χρονολογία τῆς ἐπιστολῆς, ἧς εἶνε τὸ τελευταῖον μέρος. Πάντα τὰ ἑπόμενα εἶνε τὸ ἐξαποστελλόμενον ἀντίγραφον, τὸ ὁποῖον ἴσως δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς κεχωρισμένον ἔγγραφον, ἀλλ' ὡς ἀποτελοῦν συνέχειαν τῆς ἐπιστολῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου παπύρου· διότι ἡ ἐπιστολὴ δηλοῦσα ῥητῶς, ὅτι ἐξαποστέλλεται τὸ ἀντίγραφον *κατὰ παράκλησιν* (καὶ) τοῦ Μηνοφάντου, κολάζει σπουδαίως καὶ τὰς ἑπομένας τιμάς, ἃς ἐπιτήδειός τις ἠδύνατο νὰ λάβῃ τότε ἐν πόλεσιν, ἐν αἷς τοσαύτην δύναμιν εἶχεν ὁ δῆμος ὁ εὐκόλως κολακευόμενος καὶ ἀπατώμενος. Νομίζει τις μάλιστα, ὅτι ἡ ἐπιστολή, οὐδὲν ἕτερον λέγουσα, ἐγράφη ὡσεὶ ἐπίτηδες, ἵνα κολάσῃ τὰς κατωτέρω ἀναγινωσκομένας τιμάς. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ εἶνε ἡ ἐπιστολὴ τῶν ἀρχόντων ἀναπόσπαστος ἀπὸ τοῦ ψηφίσματος, ἵνα φαίνηται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου ὄχι μόνον πῶς ὁ ταχυπειθὴς καὶ ταχύβουλος δῆμος ὑπολαμβάνει καὶ τιμᾷ τὸν Μηνόφαντον, ἀλλὰ καὶ πῶς ὑπολαμβάνουσιν αὐτὸν οἱ ἤρεμοι καὶ φρόνιμοι ἄρχοντες, ἐν οἷς καὶ οἱ νομογράφοι. Καὶ τὰ εἰλήματα δὲ ἐγίνοντο κάλλιον, ἐὰν ἀπετελοῦντο ἐξ ἑνὸς τεμαχίου παπύρου. Ἡ συνάφεια αὕτη τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦ δόγματος τῶν νομογράφων καὶ τοῦ ψηφίσματος ὡς «*ὑπογεγραμμένου*» ἠδύνατο νὰ δηλωθῇ ῥητῶς, ὡς συμβαίνει ἐν ἐπιστολαῖς, δι' ὧν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἀποδέχονται τὸν ἀγῶνα τῆς Λευκοφρυηνῆς Ἀρτέμιδος, ἀποστέλλουσαι ἀντίγραφα τῶν γενομένων παρ' ἑκάστοις ψηφισμάτων [1].

Τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς Ἀμῶνος εἶνε πεποιημένον ἐκ τοῦ κυρίου ἔργου, ὅπερ ἐτελεῖτο κατ' αὐτόν, τοῦ ἀμᾶν [2]. Εἶνε λοιπὸν ὁ μὴν Θεριστὴς (Ἰούνιος) τοῦ νῦν ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Στ. 10. *Νομογράφων* (ἐνν. προβούλευμα, δόγμα, *γνώμα*). Ψήφισμά τι Αἰτωλικῆς τινος πόλεως [3] (206 π.Χ.) λέγει: «τοὺς *νομο*[*γράφο*]*υς* τᾶς πόλ[ιος ἀναγράψαι] τόδε τὸ ψήφισμα ἐν τοὺς νόμους . . . Κατὰ ταὐτὰ δὲ ἐψηφίσαντο Πλευρώνιοι καὶ Ἀμβρακιῶται . . . Ἀμφισσεῖς . . .». Ὥστε δυνάμεθα νὰ λέγωμεν, ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν νομογράφων, οἵτινες πρέπει νὰ ὑποτεθῶσιν ἐπιτροπή τις ἐκ διακεκριμένων βουλευτῶν ἢ ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον τὸ προεδρεῖον τῆς βουλῆς ἂν μὴ ὁλόκληρος ἡ βουλή, ἐμπεπιστευμένη τὴν μελέτην καὶ παρασκευὴν πάσης νομοθετικῆς ἐργασίας [4], μαρτυρεῖται τὸ δεύτερον ἤδη ἐν Ἀμφίσσῃ. Καὶ εἶνε μὲν γνωστόν, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Μαγνησίας δὲν εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ ψήφισμα τῶν Ἀμφισσέων, καὶ ὅτι ὁ ἁρμόδιος γραμματεὺς ἐν Μαγνησίᾳ κατεχώρισεν ὑπὸ ἓν ψήφισμα διαφόρους ὁμάδας πόλεων ψηφισαμένων ὅμοια ψηφίσματα, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ πόλεις, ἃς περιλαμβάνει ἡ ἐπιγραφή, ὑπάγονται ὑπὸ τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν, ὁμοιομορφία τις τοῦ πολιτεύματος εἶναι πιθανή, διὰ τὴν Ἄμφισσαν δὲ ἡ ἀρχὴ τῶν νομογράφων, βεβαιουμένη κατὰ χρόνον ὀλίγῳ νεώτερον ὑπὸ τῆς ἐπιστολῆς τῶν Ἀμφισσέων, δύναται νὰ θεωρηθῇ βεβαία καὶ διὰ τὸ ἔτος 206. Δὲν εἶναι ὅμως καθ' ὁλοκληρίαν σαφές, ἂν οἱ νομογράφοι εἶναι ἰθαγενὴς παλαιὸς θεσμὸς ἐν τῇ *πόλει* Ἀμφίσσῃ ἢ ἂν εἶναι δάνειος παρὰ τῶν Αἰτωλῶν.

Στίχ. 11-12 «*ἰατρὸς μεταπεμφθεὶς μετὰ πρεσβείας καὶ* . . .». Ἡ ἰατρικὴ ἐμφανίζεται ὡς ἐπάγγελμα τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ σ 382· «τίς γὰρ δὴ ξεῖνον καλεῖ ἄλλοθεν αὐτὸς ἐπελθὼν | ἄλ-

[1] *Reinach,* Traité d'Epigraphie grecque σ. 303. *Anc. Inscr. in the B. Mus.* II, 373 στ. 25 ἑξ. 375, 15. *Ἐφημ. Ἀρχαιολ.* 1888 σ. 177, *BCH,* 1898 σ. 453 καὶ 448 ἑξ. *Michel,* Recueil, 252, 34 κλ. Πρβλ. καὶ σημ. εἰς στ. 9.

[2] *IG*, IX, I, 333, 15 «αἴ κ' ὁ Ϝασστὸς ποὶ τὸν Ϝαστόν δικάζεται»· πρβλ. τὰ ὀνόματα μηνῶν *Ποιτρόπιος*, Ἐνδυσποιτρόπιος. Διὰ τὴν Ἄμφισσαν ὅρα *Ἐφημ. Ἀρχαιολ.* 1904 σ. 115 στ. ἐπιγ. 10 καὶ σ. 123 στίχ. ἐπιγρ. γ2. Δὲν πιστεύω δέ, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ***ποτὶ*** εἶνε σημεῖόν τι αἰτωλικῆς ἐπιδράσεως περὶ τὸ 200 π. Χ. ἐπὶ τοὺς Λοκρούς, ὡς φρονεῖ ὁ Haussoullier BCH, VI, σ. 461.

[1] Inschr. von Magnesia 40, 7 «*ὑπογεγράφαμες* οὖν ὑμῖν τὸ ἀντίγραφον τοῦ ψαφίσματος»· 67, 4 «*ὑπογεγράφαμεν* δὲ τῶ ψαφίσματος τὸ ἀντίγραφον . Πρβλ. καὶ ***Le culte d'Apollon Pythien à Athènes*** (Colin) σ. 114 ἀρ. 49 στ. 2.

[2] Ὅρα *Ἡσιόδου* Ἔργ. στ. 502 σημ. ἔκδ. ***Göttling-Flach.*** — Περὶ τοῦ *ἕκτᾳ ἐπ' εἰκάδι*, ἀντὶ τοῦ ὁποίου ἠδύνατο νὰ κεῖται *ἕκτᾳ μετ' εἰκάδας* ἢ *ἐξ εἰκάδος*, ὅρα ***Schmidt,*** Handb. d. Griech. Chronologie σ. 514, 521. *Πολυδ.* 1, 63.

[3] *Inschriften von Magnesia* 28, στ. 4.

[4] *Swoboda,* ἔ. ἀ. 67-68, 100 ἑξ.

λον γ' εἰ μὴ τῶν οἳ *δημιουργοὶ* ἔασιν, | μάντιν ἢ *ἰητῆρα κακῶν* ἢ τέκτονα δούρων | ἢ καὶ θέσπιν ἀοιδόν, ὅ κεν τέρπῃσιν ἀείδων; | *οὗτοι γὰρ κλητοί γε βροτῶν ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν*». Κατ' ἀρχὰς ἡ ἰατρικὴ εἶχε διέλθει στάδιόν τι, καθ' ὃ ἡ θεραπεία ἐτελεῖτο δι' ἐπῳδῶν [1], ὡς καὶ νῦν ἔτι ἐν τοῖς κατωτέροις στρώμασι τοῦ λαοῦ, ἢ διὰ βοτανῶν, ὧν γνῶσιν ἐκτήσαντο ποιμενικὰ φῦλα ἐκ κτηνοτροφικῶν παρατηρήσεων. Ὕστερον διεκρίθησαν εἰς τὴν διὰ βοτανῶν ἰατρικὴν ἰδίᾳ αἱ γυναῖκες [2], αἵτινες μετεῖχον μεγάλως καὶ τῆς μαντικῆς, ὡς δεικνύει τὸ παράδειγμα τῆς Κασσάνδρας, τῆς Πυθίας καὶ τῶν πελειάδων ἢ πελειῶν ἱερειῶν τῆς Δωδώνης. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως τὰ πολεμικὰ ἔργα ἀνέπτυξαν τὴν χειρουργικὴν ἰατρικήν, ἀσκουμένην ὑπὸ ἡρώων, ὡς ἐν τῇ Ἰλιάδι [3]. Διῆγον δὲ οἱ ἰατροὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλανητικὸν βίον καὶ διὰ τοῦτο εὑρίσκομεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ὀδυσσείας (σ. 382) συνήθως ἐκτὸς τῆς πατρίδος αὐτῶν [4].

Ὁ πλανητικὸς δὲ οὗτος βίος πρακτικῶν τινων μάλιστα ἰατρῶν εὕρηται καὶ σήμερον ἔτι κατὰ τὰς βορειοδυτικὰς πρὸ πάντων ἑλληνικὰς χώρας. Οἱ ἰατροὶ οὗτοι, φέροντες τὸ σκωπτικὸν παρώνυμον «κομπογιαννῖται» ἐπεμβαίνουσι κυρίως εἰς χειρουργικά τινα νοσήματα καὶ εἶναι βεβαίως οἱ ἀπόγονοι τῶν *ἐργατῶν*, οὓς αἰνίττεται ὁ ἱπποκράτειος ὅρκος: «οὐ τεμέω δὲ οὐδὲ μὴν λιθιῶντας, ἐκχωρήσω δὲ ἐργάτῃσιν ἀνδράσι πρήξιος τῆσδε». Ἀκριβῶς δὲ τὴν χειρουργικὴν θεραπείαν τῶν λιθιάσεων καὶ τοῦ καταρράκτου ἐπιτηδεύουσι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ἰατροὶ οὗτοι. Παρὰ πᾶν δὲ τὸ δυνατὸν πλῆθος τῶν ἰατρῶν, τοὐλάχιστον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐγράφη ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀμφίσσης, αἱ ἀνάγκαι τῶν ἀνθρώπων ἦσαν τόσον ὑπέρτεραι, ὥστε οἱ Ἀμφισσεῖς ἐκάλεσαν τὸν Μηνόφαντον ἐπισήμως καὶ τιμητικῶς διὰ πρεσβείας [1], οὗτος δ' ἐλθὼν ἦτο ὁ *μόνος* (στ. 12) ἰατρὸς τῆς πόλεως.

Καὶ ὅμως ἐν Ἀμφίσσῃ ἐλατρεύετο ὁ Ἀσκληπιὸς ἐν τόπῳ ὑψηλῷ καὶ καθαρῷ (εὐαέρῳ), ἔνθα ῥέουσιν ἄφθονα τὰ συναφῆ πρὸς πᾶν Ἀσκληπίειον ὕδατα [2]. Δὲν ἐθεράπευε λοιπὸν ὁ Ἀσκληπιὸς παρὰ τὴν ἰατρικὴν φύσιν αὐτοῦ; ἂν δέ ποτε ἐθεράπευεν, ἔπραττε τοῦτο δι' ἰατρῶν ἐπιστημόνων, προσκεκολλημένων εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ καθ' οἱονδήποτε τύπον, ἢ δι' ἐγκοιμήσεων ὡς ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἀλλαχοῦ; Ἐπειδή, καθ' οὓς χρόνους ἦλθεν ὁ Μηνόφαντος εἰς Ἄμφισσαν (α' ἥμισυ τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος), ἦτο ὁ μόνος ἰατρός, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ὅτι ἡ θεραπεία ἐγίνετο δι' ἐγκοιμήσεων, οἱ δὲ ἄρχοντες τῶν Ἀμφισσέων, σπουδαίως μεριμνῶντες περὶ τῆς ὑγείας τῆς πόλεως, ἀπέβλεπον πρὸς τὴν ἰατρικὴν ἐπάρκειαν τοῦ θεοῦ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπιστίας, μεθ' ἧς καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς κυβερνῆται πρὸς τὰς θαυματουργοὺς εἰκόνας τῶν ἁγίων, δι' ὃ καὶ ἐκάλεσαν τὸν Μηνόφαντον,— ἢ ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲν εἶχεν εἰσαχθῆ ἀκόμη εἰς τὴν Ἄμφισσαν καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ὁ λαὸς ἐνταῦθα οὐδὲ «Ἀσκληπιοῦ παιῶνος ἐτύγχανεν». Ἀλλ' ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἦτο εἰσηγμένη εἰς Ναύπακτον ἤδη περὶ τὸ 300 π. Χ. [3] καὶ ἐγίνοντο δι' αὐτοῦ ἐν Ναυπάκτῳ ἀπελευθερώσεις δούλων ἤδη κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος [4]. Ἀμφισσαϊκὴ δὲ παλαιοτάτη ἀπελευθερωτικὴ πρᾶξις γενομένη διὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους 140-100 π. Χ. [5]. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπὸ τοῦ 420 π. Χ., ὅτε ἱδρύθη τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἀθήναις, ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τούτου μετὰ τοσούτων ἄλλων λατρειῶν τῶν Μακεδονικῶν χρόνων διεδίδετο κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν, ὥστε νὰ λατρεύηται οὗτος πρωίμως καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν Ἄμφισσαν πόλεις Ναύπακτον, Κρουνούς, Τιθορέαν, Δαύλειαν, Στεῖριν, Πανοπέα κλ. νομίζω, ὅτι καὶ τὸ Ἀσκληπίειον τῆς Ἀμφίσσης ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ καὶ πρότερον, τοὐλάχιστον ὅτε

[1] *Ὁμ.* Ὀδ. τ, 456 ἑξ. πρβλ. *Πίνδ.* Πυθ. 3, 47.

[2] *Ὁμ.* Ἰλ. Λ, 740· ἡ μάλιστα δὲ διακεκριμένη μεταξὺ τῶν γυναικῶν ἰατρίνη εἶναι ἡ πολυφάρμακος Μήδεια (Πινδ. Πυθ. 4, 234). Τοῦ ὀνόματος αὐτῆς ἡ ῥίζα μηδ- εὕρηται καὶ ἐν ἄλλοις ὀνόμασιν ὡς Μῆδος, Μήδειος, Μήδη, Ἀγαμήδη, Περιμήδη (*Welcker*, Kl. Schriften III, σ. 20 ἑξ.) καὶ εἶναι συγγενὴς πρὸς τὰ λατινικὰ mederi, medicus, medicina (*G. Curtius*, Etymologie⁴, 242, 312. *Usener*, Götternamen σ. 160 ἑξ.).

[3] Λ, 193 ἑξ. Β, 731 κλ.

[4] Π. χ. *Ἡροδ.* III, 131, *Λουκ.* Τραγῳδοποδ. 265· πρβλ. καὶ τὰ ἐν *BCH*, 1901 σελ. 237 σημ. 1 παραδείγματα. Διὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ὅρα *Friedländer*, Sittengeschichte Roms⁶, 1888, I, σ. 335 ἑξ.

[1] Ὅρα καὶ *BCH*, 1900, 225· πρβλ. 1894 σ. 402.

[2] *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1904 σελ. 137 ἑξ.

[3] *Pauly-Wissowa's* ἔ. ἀ. ἄρθρ. Asklepios σ. 1664, 30.

[4] *Ath. Mitteil.* 4, σ. 22, σ. 1-70 ἰδίᾳ σ. 54-62. *Journal of Hell. St.* 13, σ. 338 ἑξ. ἀρ. 6-8, 10· πρβλ. ἀρ. 1, 2.

[5] Baunack ἔ. ἀ. 2202· πρβλ. *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1904, σ. 114 ἑξ.

ἦλθεν ὁ Μηνόφαντος εἰς Ἄμφισαν [1], καὶ πιστεύω, ὅτι ἔχει δίκαιον ὁ κ. Καββαδίας λέγων [2], ὅτι ἐν τοῖς Ἀσκληπιείοις ἱεροῖς οὔτε ἐπιστημονική τις θεραπεία ἐγίνετο οὔτε οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἦσαν ἰατροί, ἀλλὰ κοινοὶ ἄνθρωποι, ὡς καὶ οἱ ἱερεῖς παντὸς ἄλλου ναοῦ, πλὴν ἐξαιρέσεων, καθ' ἃς δηλοῦται ῥητῶς, ὅτι ὁ ἱερεὺς εἶναι ἰατρὸς (CIG. 4315a). Κατ' ἀκολουθίαν τὰ Ἀσκληπίεια ταῦτα οὐδαμῶς ἀνεπλήρουν τοὺς ἰατροὺς παρὰ τοῖς δυσπίστοις ἢ σωφρονοῦσιν ἀνθρώποις, ὁ δὲ Μηνόφαντος ἠδύνατο νὰ χαρακτηρίζηται ὡς *μόνος ἰατρὸς* τῆς Ἀμφίσσης, καίπερ τοῦ Ἀσκληπιοῦ λατρευομένου ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. Οὐδὲν δὲ τεκμήριον ὑπάρχει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἰατροὶ ἰδιῶται· ἡ δήλωσις εἶναι κατηγορηματική, ὅτι ὁ Μηνόφαντος *ἠργολάβησε μόνος τὸ ἰατρικὸν ἔργον*, ἀνέλαβε μόνος τὴν ὑπηρεσίαν νὰ ἰατρεύῃ, αὐτῷ μόνῳ ἐνεχειρίσθη ἡ πίστις περὶ *τῆς κοινῆς σωτηρίας*, ἐτήρησε δ' αὐτὴν διὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐξ ἴσου καὶ *πρὸς ἅπαντας* εὐνοϊκῶς. Καὶ ὁ ὀρθὸς δὲ νοῦς ἐπιβάλλει νὰ μὴ δεχθῶμεν παρ' αὐτὸν ἕτερόν τινα ἰδιώτην ἰατρόν, διότι ἰδιώτης ἰατρὸς δὲν θὰ ἀντημείβετο καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ συντηρηθῇ ἐν Ἀμφίσσῃ.

Ὁ Μηνόφαντος, ὡς φαίνεται, προσεκλήθη καὶ ἐπεδήμησεν ἐν Ἀμφίσσῃ ἐν ὁμαλοῖς καιροῖς. Διότι οὔτε κατὰ τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ ἀναφέρεται ἔκτακτόν τι γεγονός, οὔτε κατὰ τὴν διαμονὴν (πρβ. στ. 13 τῶν ἀεὶ *ἐμπιπτόντων ἀρρωστημάτων*). Ἡ δὲ ἀναχώρησις αὐτοῦ δὲν ἔγινεν ἕνεκα τῆς ἄρσεως ἐκτάκτου τινὸς δῆθεν αἰτίας, ἀλλ' ἕνεκα ἰδιωτικῶν λόγων τοῦ ἰατροῦ (στ. 20). Πόσον ὅμως σκληρῶς ἐθερίζετο ὁ κόσμος κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους ὑπὸ τῶν ἀπροσμάχων τότε ἐπιδημικῶν νόσων, δεικνύει ἡ λέξις *ἐμπιπτόντων*, ἥτις οὐδαμῶς δηλοῖ τὰ κοινὰ ἐξ ἀφυλαξίας ἐμφανιζόμενα σποράδην νοσήματα, ἀλλὰ τὰς εἰσβολὰς τῶν ἐπιδημιῶν [3]. Κατὰ κακῶν δὲ τηλικούτων ἡ πόλις ἠμύνετο δι' ἑνὸς μόνου ἰατροῦ! Σήμερον ἡ Ἄμφισσα ἐκτεινομένη εἰς μόνον τὸν χῶρον τοῦ περιβόλου τῆς ἀρχαίας πό-

[1] Ὁ Trämer ἐν *Pauly-Wissowa's R. E.* ἔ. ἀ. φρονεῖ μάλιστα, ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Φωκίδι εἶναι παναρχαία.

[2] *Comptes Rend. d. Congrès intern. d'Archéol. I Sess. Athènes* 1905 σ. 280. Ὅρα τοῦ αὐτοῦ τὸ *Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ* σελ. 283 ἑξ.

[3] BCH, 1900 σ. 226. *Paton-Hicks*, Kos ἐπιγρ. 5, 5.

λεως, τῆς ἀκροπόλεως οὔσης ἀκατοικήτου, διακρινομένη δὲ διὰ τὸ ὑγιὲς κλῖμα αὐτῆς, ἔχει ὀκτὼ ἰατροὺς καὶ μίαν κλινικήν.

Πῶς ἐγένετο ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ διορισμὸς τοῦ Μηνοφάντου καὶ πόθεν ἐκλήθη οὗτος, δὲν λέγεται. Ὁ Πλάτων λέγει [1], ὅτι ἐν Ἀθήναις ἐγίνετο «σύλλογος περὶ ἰατρῶν αἱρέσεως», ὁ δὲ Ξενοφῶν [2] λέγει γενικώτερον, ὅτι «πόλεις αἱ χρῄζουσαι ὑγιαίνειν ἰατροὺς αἱροῦνται». Φαίνεται ὅτι ὁ Μηνόφαντος, ὅτε ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀμφισσέων, δὲν ἦτο ἐν τῇ μακρὰν κειμένῃ πατρίδι αὐτοῦ, ὁπότε δυσκόλως θὰ ἐγνώριζον οὗτοι τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὴν προαίρεσιν, ἀλλ' ἔν τινι πόλει οὐχὶ μακρὰν τῆς Ἀμφίσσης κειμένῃ οὕτως, ὥστε ἡ φήμη τοῦ ἰατροῦ, τὸ ὄνομα, ἴσως δὲ καὶ ἡ διαθεσιμότης ἢ ἡ συγκατάθεσις νὰ ἦσαν τοῖς Ἀμφισσεῦσι γνωστὰ ἐκ προηγηθεισῶν διαπραγματεύσεων. Ἡ πόλις τότε, συνελθοῦσα εἰς ἐκκλησίαν, εἵλετο αὐτὸν ἰατρὸν καὶ ἐψηφίσατο τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ διὰ πρεσβείας, ἥτις ἀνεχώρησε κομίζουσα πρὸς τὸν Μηνόφαντον ἀντίγραφον τοῦ ψηφίσματος. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον περίπου καλοῦνται δικασταὶ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν πεμπομένων πρεσβευτῶν, οἵτινες συνήθως λέγονται τότε *δικασταγωγοί* [3].

Ἡ ἐπιγραφὴ λέγουσα τὸ ῥῆμα *ἐργολαβεῖν* δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ὡς ἐννοεῖται ἄλλοτε καὶ ὡς παρ' ἡμῖν σήμερον συμβαίνει, συνοδευόμενον δηλ. ὑπὸ δημοπρασίας τινὸς καὶ διαμφισβητήσεως παρόντος τοῦ Μηνοφάντου, ἀλλ' ἁπλῶς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ *ἀναδέχεσθαι* ἢ *ἀναλαμβάνειν* [4]. Ὅθεν καὶ ὁ πλεονασμὸς τῆς λέξεως *ἔργον* ἐν τῇ φράσει.

[1] Γοργ. 455 B.

[2] Κ. Π. 1, 6, 15.

[3] Πρβλ. *Waddington,* Inscript. grecques et latines III, 87, 1. *Revue des ét. grecques* 1897 σ. 300. IG, VII 430 κλ.

[4] *Πλουτ.* Περικλ. 13, 3. Adul. et amit. 32. Πρβλ. *Ξενοφ.* Ἀπομν. 4, 25· «τοῖς βουλομένοις παρὰ τῆς πόλεως ἰατρικὸν ἔργον λαβεῖν» καὶ κατωτέρω «ὅμως δέ μοι τὸ ἰατρικὸν ἔργον δότε». Ὁ *Welcker*, Kleine Schriften III σ. 231 ἑρμηνεύει τὸ ἄναρθρον *ἰατρικὸν ἔργον λαμβάνειν* «in Dienst treten wollen», τὸ δὲ ἔναρθρον *τὸ ἰατρικὸν ἔργον* «das Geschäft des Artztes». Τὸ ἰατρικὸν ἔργον παρὰ Ξενοφῶντι (ἔ. ἀ. κατωτέρω καὶ ἀλλαχοῦ) καὶ παρ' ἄλλοις λέγεται *ἰατρικὴ τέχνη* (*Dittenberger* Sylloge [2] 490. *Πλάτ* Πρωτ. 312, B ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐπὶ *παιδείᾳ μάθησιν* = ἐπιστήμην), ἂν καὶ ὁ ὅρος οὗτος δηλοῖ κυρίως καὶ συνήθως τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην (Ἱπποκρ. περὶ ἀρχ. ἰατρ. 1. κλ.) οὐχὶ δὲ τὸ ἔργον, τὸ ἐπάγγελμα, «*τὸ ἐπιτήδευμα*» (στ. 19· CIGS, III. 516 στ. 6). Πρβλ. *Fredrich,* Hippocratische Studien (ἐν Wilamowitz-Kiessling's Philologischen Untersuchungen) σ. 2 καὶ ἑξῆς, πῶς ἐνόει τὴν ἰατρικὴν τέχνην ὁ Ἱπποκράτης.

Ὁ Μηνόφαντος, διορισθεὶς ὡς διωρίσθη ἰατρὸς ἐν Ἀμφίσσῃ, ἦτο *δημοσιεύων ἰατρός*, *ἐδημοσίευεν* [1]. Ἐλάμβανε δηλονότι τὸν μισθὸν αὐτοῦ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου [2] καὶ ἐθεράπευε τοὺς ἀρρωστοῦντας ἄνευ ἄλλης ἀντιμισθίας ἤ, ὡς ἀντελαμβάνοντο οἱ ἀσθενεῖς, δωρεάν. Διὰ τοῦτο ὁ Σουίδας λέγει «*δημοσιεύω, δωρεὰν ἐργάζομαι*» [3].

Κατὰ παρόμοιον τρόπον γίνονται διορισμοὶ δημοσιευόντων ἰατρῶν νῦν εἰς τὰς νοτίας Σποράδας νήσους Κάλυμνον, Σύμην, Χάλκην κλ., ὡς γινώσκω μαθὼν ἐν Σύμῃ. Ὁ Καλύμνιος ἰατρὸς καὶ ὑφηγητὴς κ. Α. Κινδύνης ἐν μελέτῃ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς ἀμοιβῆς ἐκδοθείσῃ τῷ 1906 (σ. 38), ἐν Σύρῳ (Βιβλιοθήκη τῆς ἰατρικῆς προόδου) λέγει σελ. 8: «Εἶνε περίεργον, ὅτι εἰς πολλὰς ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους *Κάλυμνον*, *Σύμην*, *Χάλκην*, *Νίσυρον*, *Πάτμον*, *Κάρπαθον* καὶ ἄλλας, ὑπάρχουσι καὶ τὴν σήμερον δημόσιοι ἰατροί, πληρωνόμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου, τῆς *Δημογεροντίας*, διὸ καὶ ἰατροὶ *τοῦ κοινοῦ* ἢ *τῆς κοινότητος* λέγονται. Ἐν Καλύμνῳ, ἀριθμούσῃ περὶ τὰς 20 χιλιάδας κατοίκων, ὑπάρχουσι τοιοῦτοι τέσσαρες, πληρωνόμενοι οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν 4,000 φράγκων κατ᾽ ἔτος· ἄλλοτε δὲ ὁ μισθὸς τοῦ δημοσίου ἰατροῦ ἐν Καλύμνῳ ἦτο διπλάσιος, ὡς μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὁ μακαρίτης ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ καθηγητὴς τῆς μαιευτικῆς Κόνσολας, χρηματίσας τοιοῦτος ἐν Καλύμνῳ ἐπὶ τετραετίαν. Ἐν Σύμῃ καὶ Χάλκῃ οἱ αὐτοὶ περίπου μισθοὶ δίδονται· ἐν Νισύρῳ, Πάτμῳ, Καρπάθῳ καὶ Ἀστυπαλαίᾳ ὀλιγώτεροι. Ἐκλέγονται δὲ οἱ ἰατροὶ κατ᾽ ἔτος περὶ τὰς ἀρχὰς ἑκάστου ἔτους ἐν μὲν Καλύμνῳ καὶ Σύμῃ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις νήσοις διὰ τῆς Δημογεροντίας, ὡς ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐγίνετο ἡ ἐκλογὴ τῶν δημοσίων ἰατρῶν. Τὴν θέσιν δὲ τῶν δημοσίων *ἰατρείων* εἰς ταύτας τὰς νήσους κατέχουσι σήμερον τὰ φαρμακεῖα, ἅτινα ἀφειδῶς παρέχουσι δωρεὰν εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως, ἐγχωρίους τε καὶ ξένους, τὰ ἀναγκαιοῦντα φάρμακα, δαπανωμένων κατ᾽ ἔτος οὐχὶ ὀλιγωτέρων τῶν 1,000 εἰκοσαφράγκων διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν φαρμάκων, τοὐλάχιστον ἐν Καλύμνῳ καὶ Σύμῃ ταῖς πολυπληθεστέραις καὶ πλουσιωτέραις τούτων τῶν ἐχουσῶν δημοσίους ἰατροὺς νήσων».

Στίχ. 14-15 *μετὰ τᾶς τῶν θεῶν εὐνοίας*. Ἡ αὐτὴ φράσις ἐν Inschr. von Magnesia 46, 37. — *ἀνεγκλήτως* σημειῶ πανταχοῦ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις μου· καὶ ὁ ἐν Ἀμφίσσῃ δὲ φίλος μου καθηγητὴς κ. Π. Πανάγος βεβαιοῖ με, ὅτι ἀναγινώσκει Ω. Ἀλλ᾽ ἡ ἔννοια ἀπαιτεῖ Ο, πιστεύω δέ, ὅτι δὲν ἀνεγνώσαμεν ὀρθῶς. Καὶ ἡ φωτογραφία δὲ δεικνύει, ὅτι τὸ Ω τοῦτο δὲν εἶναι ὅμοιον πρὸς τὰ λοιπὰ Ω, ἐσχηματίσθη δὲ τῇ βοηθείᾳ ἀνωμαλίας τινὸς ἢ φθορᾶς τοῦ λίθου.

Στίχ. 16 *ἐφίσου καὶ* ΦΡΟ. Τὰ προτελευταῖα γράμματα ΦΡ εἶναι τόσον πλησίον ἀλλήλων καὶ ἔχουσι τόσον μικρὰς τὰς καμπύλας γραμμάς, ὥστε φρονῶ, ὅτι ἐπλανήθημεν ὁ κ. Vollgraff καὶ ἐγὼ σχηματίσαντες ἐξ ἑνὸς Π τῇ βοηθείᾳ ἀνωμαλιῶν τῆς ἐπιφανείας τοῦ λίθου δύο γράμματα ΦΡ. Διὸ μεταγράφω πο[τί. Ἡ φράσις δὲ *ἐφ᾽ ἴσου καὶ ποθ᾽ ἅπαντας* εἶναι ἀξιοσημείωτος ἀκριβολογία οὐδένα ἐνέχουσα πλεονασμόν [1].

[1] Τὸ λεγόμενον ἐν *Hermann-Blumner* Privataltert.[3] σελ. 354 σημ. 3 (δημοσιεύοντες) «oder *δημόσιοι ἰατροὶ Strabo* 4. σ. 181» δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ὁ Στράβων λέγει ἄλλως: «τὴν σχολὴν ἄσμενοι πρὸς τοὺς τοιούτους διατίθενται βίους οὐ κατ᾽ ἄνδρα μόνον, ἀλλὰ καὶ *δημοσίᾳ*· σοφιστὰς γοῦν ὑποδέχονται τοὺς μὲν ἰδίᾳ, τοὺς δὲ πόλεις ***κοινῇ μισθούμενοι, καθάπερ καὶ ἰατρούς***». Τὸ δὲ λεγόμενον ἐν τοῖς σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν 1030 «οἱ γὰρ δημοσίᾳ χειροτονούμενοι ἰατροὶ ***καὶ δημόσιοι*** προῖκα ἐθεράπευον» ὡς νοσοῦν διορθοῦται ὑπὸ τοῦ G. Dindorf δι᾽ ἐξοβελίσεως τοῦ ***καὶ δημόσιοι***. Παραμένει λοιπὸν ὀρθὸν τὸ ῥῆμα ***δημοσιεύειν*** καὶ ἡ μετοχὴ ***δημοσιεύων***. ***Πλ.*** Γορ. 514. ***Ἀριστοφ.*** Ἀχαρ. 1030 (ὅρα καὶ σημ. ἐκδ. ***Leeuwen,*** Lugduni Batav. 1901). *Δημόσιος* δὲ ἦτο δοῦλός τις τῆς πόλεως ἢ τῆς πολιτείας, ὅρα *Ἀριστοφ.* Λυσιστ. 436. *Sitzungsber. d. Königl. preuss. Akad. d. Wiss.* 1901 σ. 483 καὶ 486 καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπάς· πρβλ. ***Ἀριστοφ.*** Ἱππ. 1135.

[2] Φαίνεται, ὅτι, ἂν μὴ πανταχοῦ, ἀλλ᾽ ἔν τισι τοὐλάχιστον πόλεσιν ἐπεβάλλετο ἴδιος πρὸς πληρωμὴν τῶν ἰατρῶν φόρος καλούμενος ***τὸ ἰατρικόν***. Τοιοῦτος φόρος ἐπεβάλλετο ἐν Δελφοῖς, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς Dittenberger, Sylloge[2] 466, καθ᾽ ἣν ἀπονέμεται τῷ Φιλιστίωνι «***ἀτέλεια χοραγίας καὶ τοῦ ἰατρικοῦ***» ἀνθ᾽ ὧν ὁ Φιλιστίων ὑπὲρ τῆς πόλεως προτέτεικεν. Ὅρα καὶ Wilcken, Griechische Ostraka I, § 178 σελ. 375 ἑξ. Ath. Mitt. 16 (1891), σ. 292. Revue Archéol. 1880 σ. 241 l.

[3] Πρβλ. ***Ἀριστοφ.*** Ἀχαρν. 1030 «ἀλλ᾽, ὦ πονηρ᾽, οὐ δημοσιεύων τυγχάνω». Ὅταν ὁ ἰατρὸς θεραπεύῃ ἐντελῶς δωρεὰν ἤτοι χωρὶς νὰ λαμβάνῃ οὐδ᾽ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου μισθόν, δηλοῦται τὸ πρᾶγμα σαφῶς. Π. χ. Collitz-Fick, *Dialektinsch.*. 1447 στ. 9 (ὁ ἵππων ἰατρὸς Μητρόδωρος) «***ἄνευ μισθοῦ*** σπουδᾶς καὶ φιλοτιμίας οὐθὲν ἐνλείπων». CIA. II, 1, 256 b «Ἐπειδὴ Φειδίας ὁ ἰατρὸς διατελῇ πράττων τὰ συμφέροντα . . . καὶ νῦν ἐπιδέδωκεν ἑαυτὸν ***δημοσιεύειν δωρεὰν*** κλ. Ὅρα CIG, 4315 n, σ. 17. CIA. II. 187. IGS, III, 516, 8. Πρλβ. Λουκ. Ἀποκηρυττ. 23.

[1] Πρβλ. ***Dittenberger,*** Sylloge[2], 490 «φέρειν προαιρεύμενος τοῖς ἀρρωστοῦσι πᾶσι τὰν ἄκεσιν, ***οὐδεμίαν δὲ προτίμασιν ποιεύ-***

Στίχ. 19 *καὶ ἀξίαν*. Ἴσως ἐπὶ τοῦ λίθου κεῖται *κατ' ἀξίαν*, ὅπερ γινώσκομεν ὡς σύνηθες ἐν τοιούτοις τόποις τῶν ἐπιγραφῶν [1]. Τὸ δὲ *ἀξίαν — τοῦ ἐπιταδεύματος* λέγεται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα, ὃν ἐφαντάζοντο περὶ τῶν ἰατρῶν, οἵτινες «πᾶσαν ὥρην ἐντυγχάνουσι γυναιξίν, παρθένοις καὶ τοῖς ἀξίοις πλείστου κτήμασιν· ἐγκρατέως οὖν δεῖ πρὸς ἅπαντα ἔχειν ταῦτα» [2]. Διὸ καὶ ὁ Ἱπποκράτειος ὅρκος τοῦ ἰατροῦ λέγει «εἰς οἰκίας δὲ ὁκόσας ἂν ἐσίω, εἰσελεύσομαι ἐπ' ὠφελείῃ καμνόντων, ἐκτὸς ἐὼν πάσης ἀδικίης ἑκουσίης καὶ φθορίης τῆς τε ἄλλης καὶ ἀφροδισίων ἔργων ἐπί τε γυναικείων σωμάτων καὶ ἀνδρείων ἐλευθέρων τε καὶ δούλων· ἃ δὲ . . . ἢ ἴδω ἢ ἀκούσομαι . . . σιγήσω» [3]. — . . . *καὶ τᾶς καθ' ἑαυτὸν ἁλικίας* λέγεται λοιπὸν οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐννοίας, μεθ' ἧς συνήθως ἡ φράσις *ἀξίως αὐτοσαυτοῦ* ἢ *αὑσαυτοῦ*, ἀλλὰ οὐσιωδέστερον (πρβλ. καὶ σημ. στ. 7).

Στίχ. 20-1 «*εἵνεκεν δὲ τῶν ποτιπεπτωκότων αὐτῷ . . . χωριζόμενος*» κλ. Ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Μηνόφαντος χωρίζεται ἐκ τῆς πόλεως Ἀμφίσσης εἶναι ἰδιωτική, προερχομένη ἐξ αὐτοῦ τούτου καὶ τῶν κατ' αὐτόν, οὐχὶ δ' ἐκ τῆς πόλεως Ἀμφίσσης. Εἶναι δ' αὕτη, καθὼς φαίνεται, οὐχὶ εὐτυχές τι γεγονός [4], ἀλλὰ κακόν τι, ὅπερ ἐδηλοῦτο κατά τινα εὐφημισμὸν διὰ λέξεώς τινος μέσης σημασίας καὶ γένους ἀρσενικοῦ ἢ οὐδετέρου ὡς ἡ λέξις συμπτωμάτων [5] ἢ *πραγμάτων*, ἐν ᾗ ἐννοίᾳ κεῖται ἡ λέξις παρὰ Πλάτωνι Ἐπιστ. (Α), 309 D: «καί μοι τὸ

μενος. ἀλλ' ὁμοίως περὶ πάντας τοὺς πολίτας σπουδάζων διέσωσε πολλούς.

[1] Ἐν BCH, IV, σ. 47 (= *Ditt.* Sylloge[2] 303) στ. 12 κεῖται: «ἄνδρες καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ *καὶ ἄξ[ιοι σφετέρ]ας* πατρίδος». Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν καὶ συμπληρώσωμεν ἢ «*κατ' ἀξ[ίαν τῆς ἰδί]ας πατρίδος*» ἢ «*καὶ ἄξ[ιοι τῆς ἰδί]ας πατρίδος*»· πρβλ. *Baunack* Delph. Inschr. 2726, 10. CIGS, III, 516 στ. 4. BCH, 1891, σ. 332 κλ.

[2] *Ἱπποκρ.*, περὶ ἰητροῦ 1.

[3] Πρβλ. *Γαλην.* XVII, 2, σ. 144 ἑξ. «εἴσοδοι, λόγοι, σχῆμα, ἐσθὴς τῷ νοσοῦντι, κουρή, ὄνυχες, ὀσμαί». σ. 164 «γενήσεται δὲ τοῦτο φυλάττοντος μὲν ἔν τε τῷ βλέμματι καὶ τῷ φλέγματι καὶ τῷ παντὶ τοῦ σώματος σχήματι τὸ *σεμνὸν τοῦ ἰατροῦ*». Καὶ ὁ νεώτερος Μάρκελλος ὁ Ἐμπειρικὸς ἐν τῷ περὶ σφυγμῶν ἔργῳ αὐτοῦ (χειρόγραφον βιβλιοθήκης Βερολίνου σελ. 6), ὡς ἀνακοινοῦταί μοι ὁ ἰατρὸς κ. Σ. Ζερβός, γράφει: «σεμνοτέρου δὲ (καὶ) ἀξιοπρεποῦς ὄντος τοῦ ἰατρεύοντος πρὸς παῖδας εἰσιόντος ἢ παρθένους ἢ γυναῖκας οὐκ εἰθισμένας ὁρᾶσθαι πρότερον ἢ καὶ ἰδιωτικὸν βίον ἐπανῃρημένας . . .».

[4] Πρβλ. BCH, V, σ. 374: «γεγονότων τε αὐτῷ πολλῶν καὶ μεγάλων εὐαμερημάτων» κλ.

[5] Πρβλ. IGS, I, 411 «γενομένων τε συμπτωμάτων καὶ παρασπονδημάτων τῶν μεγίστων» κλ.

τοῦ Εὐριπίδου κατὰ καιρόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι σοι *πραγμάτων ἄλλων ποτὲ συμπεσόντων* εὔξει τοιοῦτον ἄνδρα σοι παρεστάναι»· πρβλ. CIGS, I, 2711, στ. 64 «πάντα ἐν ἐλάσσονι θέμενος *τὰ ἑαυτοῦ ἐπείγοντα πράγματα*» [1]. Ἡ λέξις *πραγμάτων* ἄρχεται ἀπὸ Π, ὅπερ γράμμα, εἰ καὶ οὐχὶ πλῆρες, ἀναγινώσκεται ὅμως εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου. Ἀφίεται δ' ὅμως εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου νὰ συμπληρώσῃ μόνον *πραγμάτων* ἢ καί τινα ἄλλην πρὸ τούτου λέξιν, ὡς *πολλῶν*, *πονηρῶν*, ἀναλόγως τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ πληρωτέου χώρου. Τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 21 ἀναγινωσκόμενον Ο εἶναι τόσον ἀμυδρὸν καὶ ἀβέβαιον, ὥστε οὐδεμίαν συμπλήρωσιν δύναται νὰ παρακωλύσῃ νοῦν ἔχουσαν.

Στίχ. 23 «*φροντίδα ποιήσασθαι τὰν* Κ . . .». Ὁ Vollgraff ἀναγινώσκει ἐν τέλει ΚΟΙ . . . Ἐγὼ βλέπω ἀμυχήν τινα τοῦ λίθου ἴσως καμπύλην, ὡς λείψανον Ο, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὀρθῶς βλέπω, συμπληρῶ *τὰν κ[αθήκουσαν* κατὰ τὸ BCH, 1899, σ. 557 στίχ. 11 «τὰν καθήκουσαν πρόνοιαν ποιεῖσθαι» [2].

Οἱ νομογράφοι ἀποφεύγουσιν ἐν γένει νὰ προτείνωσιν ὡρισμένας τιμὰς διὰ τὸν ἰατρόν, καταλείποντες κύριον τὸν δῆμον νὰ προσφέρῃ οἵας νομίζει προσηκούσας. Προβλέπουσιν ὅμως (στ. 27), ὅτι ὁ δῆμος θὰ δώσῃ προξενίαν (καὶ τὰς λοιπὰς συνήθεις τιμάς), διότι ὁ Μηνόφαντος, ὡς ἐνήργησε καὶ προὐκάλεσε τὸ παρὸν προβούλευμα, οὕτω καὶ ἔτι μᾶλλον ἐνήργησε παρὰ τῷ δήμῳ, παρ' ᾧ, φαίνεται, εἶχε πολλοὺς φίλους κρίνοντας αὐτὸν μᾶλλον κατὰ τὰς προσωπικὰς πρὸς αὐτοὺς σχέσεις καὶ ὑπηρεσίας ἢ κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο οἱ νομογράφοι ποιοῦνται κατωτέρω προληπτικῶς λόγον περὶ τοῦ ἀντιγράφου τῆς προξενίας (ὅρα καὶ κατωτέρω σημ. στίχ. 27)

Στίχ. 24-25. «*Ἐπαινέσαι τε αὐτὸν ἐπὶ* Τ . . . Λείψανά τινα ἀμυδρὰ γραμμάτων, ὡς ἀναγινώσκω αὐτά, ἄγουσιν εἰς συμπλήρωσιν ἀσυνήθη, — ἀλλὰ σύμφωνον πρὸς τὰς ἐπιφυλακτικὰς περὶ

[1] Πρβλ. Michel, Recueil 458, 10 «Διὸ [καὶ] κατὰ τὸ κάλλιστον ἀντιλαμβανόμενον αὐτὸν συνέβη τῆς αὐτῆς τυχεῖν τῷ δήμῳ περιστάσεως, ὑπό τε τῶν πολιτῶν παρακληθεὶς γενναίως ὑποστῆναι [τὰ ὑπ]αντηθέντα, πάντα δεύτερα τὰ καθ' ἑαυτὸν θέμενος τοῦ κοινῇ συμφέρο[ντος]» κλ.

[2] Πρβλ. CIA, I, 594; «τάς τε θυσίας ἐβουθύτησεν ἁπάσας τὰς καθηκούσας».

τοῦ Μηνοφάντου ἐκφράσεις τοῦ προβουλεύματος τῶν νομογράφων — δηλ. «ἐπὶ τ[ᾷ πόνῳ τ]ᾷ ἐ[ς] δύ[ναμιν]. Ὁμαλώτερον θὰ ἦτο ἐν τοιούτῳ τόπῳ, ἂν ἐλέγετο: *ἐπὶ τῇ ποτὶ τὰν πόλιν (τὸν δᾶμον) εὐνοίᾳ, ἐπὶ τῇ περὶ τὸ ἔργον ἐπιμελείᾳ, ἐπὶ τᾷ ἀναστροφᾷ ᾇ πεποίηται*» ἤ τι ὅμοιον.

«*συμπαραπομπούς*». Ἂν τὰ λείψανα γραμμάτων, ἅτινα φαίνονται μετὰ τὴν λέξιν ταύτην ὡς λείψανα Α (ἢ Λ) καὶ Σ ἀνήκωσιν εἰς προσδιορισμόν τινα τοῦ *συμπαραπομπούς*, τότε ὁ προσδιορισμὸς οὗτος θὰ ἔλεγεν ἴσως ἢ πόσοι ἢ ποῖοί τινες ἔδει νὰ ὦσιν οἱ συμπαραπομποί. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδεὶς ἀριθμὸς ἄρχεται ἀπὸ ΑΣ, συμπληρῶ διὰ τῆς λέξεως *ἀσ[τούς* (=πολίτας)[1]. Ἴσως ἡ λέξις *ἀστὸς* ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐτέθη ἐξεπίτηδες, ἵνα ὑποδηλώσῃ τὴν ἀνάγκην προσεκτικῆς ἐκλογῆς τῶν συμπαραπομπῶν, οἵτινες ἔδει νὰ εἶνε πρόσωπα ἀντάξια τῆς κοινωνικῆς θέσεως ἢ περιωπῆς τοῦ ἰατροῦ καὶ τῶν πρεσβευτῶν, δι' ὧν εἶχε κληθῇ οὗτος (στ. 11 12). Νομίζω δέ, ὅτι τότε ἡ λέξις πρέπει νὰ ληφθῇ ὡς ἀντίθετος *τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς οἰκούντων*, ὡς ἐν Ἀθήναις, προϋποθέτουσα οὕτω εὔλογον κοινωνικὴν διάκρισιν καὶ ἐν Ἀμφίσσῃ. Ἀλλ' οὐδαμόθεν μαρτυρεῖται, ἂν οἱ περὶ τὴν Ἄμφισσαν, ὡς περὶ πᾶσαν σχεδὸν πόλιν, μικροὶ συνοικισμοὶ εὑρίσκοντο ὡς πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει οἰκοῦντας ἐν σχέσει τινί, οἵα ἡ τῶν περιοίκων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Πρέπει ὅμως νὰ μνημονεύσω, ὅτι τοιαύτην πολιτικὴν κατάστασιν φαντάζεται ὁ μὲν Wilamowitz[2] περὶ τῆς Ἐπιδαυρίας, ὁ δὲ Francotte[3] καὶ ὁ Ed. Meyer[4] περὶ Λοκρῶν τῶν Ὀπουντίων. Τούτων οὕτως ἐχόντων, οἱ νομογράφοι ὑποδεικνύουσιν, ὅτι οἱ συμπαραπομποὶ δὲν πρέπει νὰ εἶνε ἐκ τῶν περιοίκων χωρικῶν, ἀλλ' εὖ ἡγμένοι τινὲς καὶ urbanitate aliqua dotati πολῖται κάτοικοι αὐτῆς τῆς πόλεως[5]. Ἡ συμπαραπομπὴ εἶνε τιμή, ἧς μέρος μόνον εἶνε ἡ προπομπή[1]. Ἴσως ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ ἀντὶ τῆς λέξεως *ἀστὸς* ἄλλην τινὰ λέξιν παράγωγον ἢ σύνθετον ἐκ τῆς *ἀσπίδος*, ὡς *ἀσ[πιδηφόρους*, ὁπότε θὰ ἐνισχύετο ὁ περὶ τεταραγμένων χρόνων[2] ὑπαινιγμός, ὃν ἀρυόμεθα ἴσως ἐκ τοῦ ἑπομένου στίχου «(*συμπαρα]πέμψοντας αὐτὸν μετ' ἀσφαλείας*». Ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἡ συνοδία τοῦ ἀπερχομένου ἰατροῦ θὰ ἦτο ἡ ὀρθοτάτη τῶν τιμῶν, ἃς θὰ ἠδύνατο ἡ Ἄμφισσα νὰ προσφέρῃ. Ὁ ἰατρὸς ἐκλήθη δι' Ἀμφισσέων ἐκ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ διέμενε, συνωδεύετο δ' ἤδη ἐπίσης ὑπ' Ἀμφισσέων εἰς ἣν πόλιν ἤθελε νὰ μεταβῇ. Ἴσως τοῦτο ὑπελαμβάνετο ὡς καθῆκον τῆς πόλεως καὶ διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Μηνόφαντος θὰ μεταβῇ εἰς Σκάρφειαν ἢ εἰς Ὀποῦντα, οἱ δὲ νομογράφοι ἐγίνωσκον τοῦτο ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐνεργειῶν καὶ παρακλήσεων τοῦ ἰατροῦ, ἀλλ' ὅμως οἱ συμπαραπομποὶ προτείνονται ἀορίστως μέχρις ἐκείνου τοῦ τόπου, εἰς ὃν ἂν προαιρῆται ὁ Μηνόφαντος νὰ μεταβῇ[3]. Εἶνε ὅμως πολὺ πιθανώτερον, ὅτι τὴν τιμὴν τῆς συμπαραπομπῆς καὶ τὴν κοινωνικὴν τάξιν τῶν μελλόντων νὰ συγκροτήσωσιν αὐτὴν ἀνδρῶν εἶχε ζητήσει καὶ ὁρίσει αὐτὸς ὁ Μηνόφαντος, καθὼς καὶ τὴν ἀμέσως ἑπομένην τιμὴν τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἀντιγράφου τοῦ ψηφίσματος (πρβλ. στ. 8-9)· ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, διατί οἱ νομογράφοι ἐξέρχονται τῆς ἐπιφυλακτικότητος αὐτῶν καὶ ὁρίζουσι τὰς δύο ταύτας τιμάς, αἵτινες ἀκριβῶς ὑπηρετοῦσι τοὺς κενοδόξους ἢ φιλοκερδεῖς σκοποὺς τοῦ φημοδίψοῦς ἰατροῦ.

Ἀντὶ τῆς λέξεως *παραπέμψοντας* δυνατὸν εἶνε νὰ τεθῇ *ἀποκαταστήσοντας*[4] ἢ ἀνάλυσις τῆς μετοχῆς εἰς ἀναφορικὴν ἢ τελικὴν πρότασιν.

Στίχ. 26 *ἐν οὖς κα προαιρῆται τόπους* πρβλ.

[1] Πρβλ. *Ἡροδ.* 8, 135 «ἐς τοῦτο τὸ ἱρὸν ἐπεί τε παρελθεῖν τὸν καλεόμενον τοῦτον Μῦν, ἕπεσθαί οἱ τῶν *ἀστῶν* αἱρετοὺς ἄνδρας τρεῖς ἀπὸ τοῦ κοινοῦ . . .». Ἐπὶ τοῦ λίθου τοῦ θησαυροῦ τῶν Σιφνίων ἐν Δελφοῖς ἀριθ. 1382 κεῖται « . . . Κλαύδιον Εὔμολπον ποιητὴν *ἀστὸν* ἔδοξε ποιῆσαι». IG, IX, I 333, 15 «αἴ κ' ὁ Ϝαστὸς ποὶ τὸν Ϝαστὸν δικάζεται». Εὐριπ. Ἴων 290 «οὐκ ἀστός, ἀλλ' ἐπακτὸς ἐξ ἄλλης χθονός». CIG. 2656 (=Michel, R. 453), 6. «π[αρέξ]εται ἱέρειαν *ἀστὴν ἐξ ἀστῶν* ἀμφοτέρων ἐπὶ τ[ρεῖς] γενεὰς γεγενημένην καὶ πρὸς πατρὸς καὶ πρὸς μητρός.

[2] *Isyllos* σ. 5.

[3] Bull. de l'Académie royale de Belgique 1901 σ. 449 ἑξ.

[4] *Forschungen* II σ. 294 ἑξ.

[5] Ἂν ἡ λέξις *ἀστὸς* ληφθῇ ὡς ἀντίθετος τοῦ *ξένος* (*Hermes*, 1891 σ. 72-74, πρβλ. Εὐριπ. Ἴω. 685 ἑξ.) προϋποθέτει ἐν Ἀμφίσσῃ στρατὸν ἀποτελούμενον ἐξ ἀστῶν (=πολιτῶν) καὶ *ξένων* (=μισθοφόρων), ὅπερ εἶνε οὐ μόνον ἀναπόδεικτον, ἀλλ' ἴσως καὶ ἀπαράδεκτον διὰ πόλιν ὡς ἡ Ἄμφισσα κεκτημένην ἀείποτε μετρίους πόρους.

[1] *Le culte d'Apollon Pythien à Athènes* par Colin σ. 111, 128. *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1901, σ. 155-6.

[2] Πρβλ. *Inschr. von Magnesia* 15 B, 24.

[3] Ἡ συνήθεια τῆς παραπομπῆς τῶν ἀπερχομένων ἐπισήμων ξένων μετ' ἀσφαλείας μαρτυρεῖται ὑπὸ πολλῶν παραδειγμάτων, οἷον *Inschr. von Magn.* 15 B, 24. 20, 18 (πρβλ. *Hermes*, 1895 σ. 190). 35, 36 (*Hermes*, 1901, 506) 82, 15. 97, 91. CIA, IV, 2, 1 b στ. 34. Πρβλ. *Wescher-Foucart*. Inscr. delphiques 406, 5. *Πλουτ.* Περικλ. 5, 2. *Πολυαιν.* 4, 6, 1.

[4] *Waddington*, Jnscr. gr. et lat., III, 87 στ. 33.

BCH, 1899 σ. 392 «οὗ ἂν προαιρῆται Κριτόλαος»· σ. 395 «εἰς ὁποῖον ἂν βούλωνται τόπον»[1].

Στίχ. 27 *ἐξαποστεῖλ]αι·* πρβλ. στίχ. 8 *ἐξαπεστάλκαμεν*. — *Τᾶς δεδομένας αὐτῷ προξενίας τὸ ἀντίγραφον* κλ. Ἐννοεῖται ἡ προξενία, ἣν ἀποφεύγουσι μὲν νὰ προτείνωσιν, ἀλλὰ προϋποθέτουσιν οἱ νομογράφοι ὡς ἀπονεμηθησομένην ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου (πρβλ. σημ. στίχ. 23). Οἱ νομογράφοι προτείνουσιν, ἵνα δύο ἀντίγραφα ταύτης τῆς δοθησομένης προξενίας ἀποσταλῶσιν, ἓν μὲν πρὸς τὴν πόλιν τῶν Σκαρφέων (ὅπερ περιλαμβάνει ἡ ἐπιγραφή), τὸ δὲ ἕτερον πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ὀπουντίων. Ἡ πρότασις αὕτη γίνεται κατὰ ῥητὴν παράκλησιν τοῦ ἰατροῦ, ἣν ἀποκαλύπτει ἡ ἐπιστολὴ τῶν Ἀμφισσέων (ἀνωτέρω ἐν στίχῳ 9). Ὁ ἀνὴρ οὗτος φαίνεται, ὅτι ἦτο τὸ μὲν κενόδοξος, ἐπιζητῶν τιμὰς κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν πολλοὶ σήμερον ἐπιζητοῦσι παράσημα ἢ τίτλους, τὸ δὲ ἐξ ἐπαγγέλματος φίλος τῆς διαφημίσεως τῆς τέχνης καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πρὸς ἀσφαλέστερον πορισμὸν βίου καὶ χρηματισμόν. Ἐπειδὴ δὲ ἀντίγραφα τιμητικῶν ψηφισμάτων, ὡς γνωστόν, στέλλονται συνήθως εἰς τὰς πατρίδας τῶν τιμωμένων[2], πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Μηνόφαντος εἶχε τόπους διαμονῆς τὴν Σκάρφειαν καὶ τὸν Ὀποῦντα, ὅτι ἐπηγγέλλετο τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἐν ταύταις ἤθελε νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν ἰατρικὴν αὐτοῦ φήμην διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν δύο ἀντιγράφων τῆς προξενίας. Ἐκ τῆς ἑτέρας τούτων τῶν πόλεων ἴσως εἶχε κληθῆ εἰς Ἄμφισσαν (σελ. 179). Ὅταν δὲ τοιοῦτος εἶνε ὁ λόγος τῆς ἐκ παραλλήλου μνείας τῶν δύο τούτων πόλεων, δυσκόλως δύναταί τις νὰ ἐξενέγκῃ γνώμας ἢ εἰκασίας περὶ τῆς συγχρόνου τότε πολιτικῆς καταστάσεως παρὰ τοῖς Ὀπουντίοις Λοκροῖς.

Καὶ ὅμως ζητήματά τινα ἴσως ἠδύναντο νὰ ἀνακινηθῶσιν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπιγραφῆς.

Εἶνε γνωστόν, ὅτι *οἱ Ἠοῖοι εἴτε πρὸς Εὔβοιαν ἐστραμμένοι Λοκροὶ* διῃροῦντο γεωγραφικῶς διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ φωκικοῦ Δαφνοῦντος εἰς δύο μέρη, τοὺς *Ὀπουντίους* πρὸς νότον καὶ τοὺς *Ὑποκνημιδίους* ἢ *Ἐπικνημιδίους* πρὸς βορρᾶν[1]. Τὰ ὀνόματα ὅμως ταῦτα πολιτικῶς ἐδήλουν συνήθως τὸ ὅλων τῶν Ἠοίων Λοκρῶν ἀναλόγως τῆς σημασίας, ἣν ἐκέκτητο παρ' αὐτοῖς ἡ πόλις Ὀποῦς. Ὁσάκις δηλ. ἡ πόλις αὕτη ὑπερεῖχε τῶν λοιπῶν λοκρικῶν πόλεων, ὡς αἱ Θῆβαι ἐν Βοιωτίᾳ, τότε ἐπεκράτει τὸ ὄνομα Ὀπούντιοι, ὑφ' ὃ ἐκόπτοντο καὶ τὰ νομίσματα τῆς χώρας ταύτης φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΟΠΟΝ(ΤΙΩΝ). Ὅταν δ' αἱ λοκρικαὶ πόλεις ἐτύγχανον αὐτονομίας τινός, ὡς μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην (338 π. Χ.), οἱ Λοκροὶ οὗτοι ἔλεγον ἑαυτοὺς ἐπισήμως Ὑποκναμιδίους ἢ Ἐπικναμιδίους Λοκροὺς[2] ἢ ἁπλῶς Λοκρούς, ὡς μαρτυροῦσι τὰ νομίσματα. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Τίτου Κοϊντίου Φλαμινίνου κατὰ τὰ Ἴσθμια τοῦ 197 π. Χ. ἀνάγνωσιν τοῦ δόγματος τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, καθ' ὃ αἱ ἑλληνίδες πόλεις ἐκηρύσσοντο αὐτόνομοι, ἐμφανίζονται καὶ νέα νομίσματα, ὑπὸ μόνης τῆς πόλεως τῶν Ὀπουντίων κοπέντα καὶ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΟΠΟΥΝΤΙΩΝ. Πρὸς τοιαύτην οὖσαν τὴν πόλιν τῶν Ὀπουντίων ἀπευθύνουσιν οἱ Ἀμφισσεῖς τὴν ἐπιστολὴν τὴν περιέχουσαν τὸ ἀντίγραφον τῶν ἀπονεμηθεισῶν τῷ Μηνοφάντῳ τιμῶν.

Ἡ Σκάρφεια ἦτο καὶ πρότερον ἤδη ἀξιόλογος πόλις, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐκ πασῶν τῶν πόλεων τῶν βορείων Λοκρῶν, τῶν Ὑποκνημιδίων, ἤδη περὶ τὸ 338 π. Χ. ἴσως, ἔκοψε νομίσματα μόνη αὕτη καὶ τὸ Θρόνιον[3]. Ἡ νομι-

[1] Ἐν *Jahresheften des oester. Arch. Inst.* 1502, σ. 19 δημοσιεύεται ὑπὸ E. Hula καὶ Δ. Χαβιαρᾶ ἐπιγραφὴ ἐκ Σύμης, ἐν ᾗ (στίχ. 4) ἀναγινώσκεται «ἐπεὶ *καθῇ* τὸν ἀγῶνα». Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔλεγον *ἀγῶνα καθίημι* ἀλλὰ *ἀγῶνα τίθημι*, οὔτε συνέτασσον τὸν σύνδεσμον *ἐπεὶ* μεθ' ὑποτακτικῆς ῥήματος ἢ κατ' ἐξαίρεσιν σπανίαν (BCH, 19, σ. 407. *Krüger,* Griech. Gram. 54, 15, 3, 4). Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ ἀναγνώσωμεν «ἐπεί *κα θῇ* τὸν ἀγῶνα», (*Collitz* Dialektinschr. 1411 ἐν τέλει). Ἡ αὐτὴ γραμματικὴ ἀνάγκη ἐπιβάλλει νὰ μὴ δεχθῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κ. Δραγούμη ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῶν Λαβυαδῶν ἐν Δελφοῖς (BCH, XIX, σ. 297) «αἰ δὲ *καὶ* δέξηται», ἀλλὰ νὰ ἐμμείνωμεν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν διὰ πολλῶν παρεμφερῶν χωρίων τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς πιστουμένην σύνταξιν «αἰ δέ κα δέξηται»· πρβλ. *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1906 σελ 157 9 «*αἰ* δέ *κα* φάρει».

[2] BCH, 1886, σ. 128. CIG, 2349 b, 55 CIA, II 251 κλ.

[1] Ἐκτενέστερα ὅρα παρὰ *Vischer*, Kleine Schriften II, 217 ἑξ. *Ed. Meyer*, Forschungen II, 293-4.

[2] *Head,* B. M Cat. Coins of Central Greece, intr. σ. XVIII ἑξ.

[3] *Head,* ἔνθ. ἀν. σ. XXII καὶ 11. Τὸν ἐν Δελφοῖς εὑρεθέντα ὕμνον εἰς Διόνυσον (BCH, 19) συνέταξαν τρεῖς Σκαρφεῖς ἀδελφοί, ὧν ὁ τρίτος, ὁ Φιλόδημος, εὕρηται πολλάκις ναοποιὸς ἐν Δελφοῖς πρὸ τοῦ 330 π.Χ. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπαντῶσιν ἐργολάβοι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς ἐκ Σκαρφείας καὶ Ὀποῦντος (BCH, 26, 8).

σματοκοπία αὕτη διεκόπη εἶτα μέχρι τοῦ 197 π. Χ., ὅτε ἀμφότεραι αἱ πόλεις αὗται μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς αὐτονομίας τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου, δηλ. κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἀποστέλλεται πρὸς τοὺς Σκαρφεῖς ἡ ἐπιστολὴ τῆς Ἀμφίσσης, ἔκοψαν καὶ νέους ἰδίους τύπους νομισματικούς.

Ἂν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Ἠοῖοι Λοκροὶ ἐχωρίζοντο ὑπὸ τοῦ Δαφνοῦντος εἰς δύο μέρη, ὧν τοῦ ἑτέρου νὰ ὑπερέχῃ ἡ Σκάρφεια, τοῦ δ' ἑτέρου ὁ Ὀποῦς, δὲν γνωρίζομεν ἀσφαλῶς. Ὡς δέχεται ὁ Vischer [1], ὁ Schäfer [2] καὶ ὁ Bursian [3], μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἱεροῦ πολέμου διὰ τῆς ἥττης καὶ τοῦ διοικισμοῦ τῶν Φωκέων τῷ 346 π. Χ. κατεστράφη καὶ ὁ Δαφνοῦς [4], ἡ δὲ χώρα αὐτοῦ ἐδόθη ὁριστικῶς τοῖς Λοκροῖς, οὐδεμία δὲ μνεία γίνεται αὐτοῦ, ὅτε τῷ 339 οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἡνώθησαν, ἵνα ἀνοικοδομήσωσιν ἀρχαίας τινὰς φωκικὰς πόλεις, οὐδ' ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦτο μέγα ἢ διαρκές. Ὥστε κατὰ πιθανότητα οἱ Ἠοῖοι Λοκροὶ ἦσαν τοὐλάχιστον τοπικῶς ἀδιαίρετοι καὶ διακρίνονται ὡς ἐξέχουσαι ἐν αὐτοῖς, αὐτονόμοις μετὰ τὸ 197 γενομένοις, ἴσως μόναι αἱ δύο αὗται πόλεις, ὁ Ὀποῦς καὶ ἡ Σκάρφεια [5], τοῦ Θρονίου κατέχοντος δευτερεύουσαν θέσιν.

Αἱ πόλεις αὗται εἶχον ἰδίους ἄρχοντας καὶ ἰδίαν προφανῶς βουλήν, ὥστε νὰ πιστεύω εὐλόγως, ὅτι ἂν ἐσῴζετο καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ὀπουντίους ἀποσταλεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀμφισσέων ἐπιστολή, θὰ ἔλεγεν ἐν ἀρχῇ: «Ἀμφισσέων οἱ ἄρχοντες καὶ ἁ πόλις *Ὀπουντίων τοῖς ἀρχόντοις καὶ τᾷ βουλᾷ καὶ τᾷ πόλει χαίρειν*». Ἂν ἡ βουλὴ τῶν Σκαρφέων ἦτο ἡ κοινὴ βουλὴ πάντων τῶν Ἠοίων Λοκρῶν, θὰ ὡρίζετο ἄλλως ἢ ὡς ὡρίσθη ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῶν Ἀμφισσέων. Οἱ ἄρχοντες καὶ ἡ βουλὴ τῶν Σκαρφέων εἶνε μόνον τῶν Σκαρφέων, ἄλλους δ' ἄρχοντας καὶ ἄλλην βουλὴν εἶχεν ὁ Ὀποῦς. Οὐδ' εἶνε δυνατὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Σκαρφέων νὰ νοηθῶσι πάντες οἱ ἐκεῖσε βορειοι Λοκροί. Ὅταν ὁ Ὀποῦς ἡγεμόνευεν ἔν τινι μέρει τῶν Λοκρῶν, τὸ ἀποτελούμενον κράτος ἐξεφράζετο ἐν τῇ διπλωματικῇ γλώσσῃ διὰ τῆς φράσεως *Ὀπούντιοι καὶ Λοκροὶ οἱ μετὰ Ὀπουντίων* [1] Ἂν νῦν ἡ ἐν τοῖς Λοκροῖς δύναμις τῆς Σκαρφείας ἦτο παρομοία, ἔπρεπε νὰ εἴχομεν ἀνάλογον διατύπωσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῶν Ἀμφισσέων. Πλὴν τούτου δὲ οἱ νομογράφοι προέτειναν καὶ ὁ δῆμος ἀπεδέξατο νὰ ἀποσταλῇ τὸ ἀντίγραφον τῶν τιμῶν τοῦ Μηνοφάντου ὄχι πρὸς τοὺς Λοκροὺς τοὺς Ὀπουντίους ἢ Ἐπικνημιδίους, ἀλλὰ πρὸς δύο ὡρισμένας πόλεις, τὴν Σκάρφειαν καὶ τὸν Ὀποῦντα, πρὸς τὰς ἀρχὰς δὲ ἑκατέρας πόλεως ἔδει ν' ἀπευθυνθῇ ἡ σχετικὴ ἐπιστολή.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, συνάγεται, ὅτι καὶ ἡ βουλὴ τῶν Ἀμφισσέων, ἧς ἐπιτροπή [2], ἂν μὴ τὸ ὅλον, ἦσαν οἱ νομογράφοι, ἦτο βουλὴ μόνης τῆς πόλεως Ἀμφίσσης, ξένη πρὸς τὴν κοινὴν βουλὴν «τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος» [3], ἧς προΐστατο βουλαρχέων. Τιμάς, ἃς *οἱ ἄρχοντες καὶ ἁ πόλις Ἀφισσέων* δίδουσι τῷ Μηνοφάντῳ καὶ ἀνακοινοῦνται τοῖς Σκαρφεῦσι, βεβαίως δὲν προεβούλευσεν ἄλλη τις βουλὴ ἢ ἡ τῆς Ἀμφίσσης, καθὼς δὲν ἐψήφισεν ἄλλος τις δῆμος ἢ ὁ τῆς Ἀμφίσσης. Ἡ ὑπόθεσις ἦτο ἐντελῶς τοπική.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἔχομεν βουλὰς ἑκάστων τῶν λοκρικῶν πόλεων αὐτονομουμένων, καὶ βουλὴν κοινὴν «τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος». Καὶ ἐκείνων καὶ ταύτης προήδρευε βουλαρχέων τις. Ἀλλ' ὁσάκις ανα-

[1] Kleine Schriften II, σ. 221 ἑξ.
[2] Demosthenes II, σ. 270.
[3] Geographie von Griechenland I, σ. 156.
[4] *Παυσ.* X, 3, 2.
[5] Ὁ Vischer (ἔνθ' ἀνωτέρω σ. 225) λέγει, ὅτι κατὰ τοὺς ταραχώδεις χρόνους ἀπὸ τοῦ τετάρτου μέχρι τῶν μέσων τοῦ δευτέρου αἰῶνος π. Χ. εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπῆλθε πολιτικὸς χωρισμὸς τῶν δύο τμημάτων τῶν Λοκρῶν, ἀφ' οὗ αἱ Ἐπικνημίδιαι πόλεις ἦσαν ἐπὶ μακρότερον χρόνον ἐν χερσὶ τῶν Φωκέων. Μνημονεύει δὲ τῶν λόγων Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου; «Ἀλπηνοί, ἔστι καὶ μητρόπολις Λοκρῶν». Ἀλλ' ἂν οἱ Ἀλπηνοί, οἵτινες κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἦσαν κώμη (Ἡροδ. 7, 176), οὐδέποτε δ' ἔκοψαν νομίσματα, ἐφ' ὅσον γινώσκομεν, ἐγένοντό ποτε «μητρόπολις Λοκρῶν», εὐλογωτέρα εἶνε τοιαύτη πολιτικὴ ἔξαρσις διὰ τὴν Σκάρφειαν, ἥτις κατὰ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα ἦτο ὡς ἐπὶ το πλεῖστον ὁ ἕτερος ὀφθαλμὸς τοῦ βορείου τμήματος τῶν Λοκρῶν. Τὴν ἀκρίβειαν ὅμως τῶν λόγων τοῦ Στεφάνου δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν, οὐδὲ νὰ εἴπωμεν, ἂν πρόκειται περὶ *μητροπόλεως μέρους τινὸς τῶν Λοκρῶν*, ὅτε οἱ Ἀλπηνοὶ θὰ ἦσαν μικρά τις πολιτεία ἔχουσα, ὡς ἡ Σκάρφεια, ἰδίας ἀρχάς, ἢ ἂν πρόκειται περὶ *μητροπόλεως* **τῶν** *Λοκρῶν*. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδοχῇ θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ σκεφθῇ τις ἐν τοῖς Λοκροῖς μητρόπολίν τινα ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐν Ὀγχηστῷ, τῇ μικρᾷ πόλει τῶν νεωτέρων χρόνων, κέντρον τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας, τοῦ κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν. Ἀλλ' ἐγὼ πιστεύω μᾶλλον, ὅτι ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος εἶχε γράψει οὐχὶ *μητρόπολις*, ἀλλὰ *μικρόπολις* ἢ μᾶλλον *μικρὰ πόλις*.

[1] *Collitz Fick,* Dialectinschr. 1504. *Arch. Zeit.* 1874 σ. 140-3.
[2] Ὅρα *Swoboda*, Gr. Volksbeschüsse σ. 100 ἑξ.
[3] IGS, III, 369. (189 π. Χ. περίπου). *Hermes* 1897 σ. 182 ἑξ.

φέρεται ὁ «βουλαρχέων τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος» ορίζεται ὡς τοιοῦτος ἢ ὀνομάζεται ἡ πατρὶς αὐτοῦ[1] ὡς «βουλαρχέοντος τοῦ δεῖνος Φυσκέος» ἢ[2] «βουλαρχέοντος τοῦ λοκρικοῦ τέλεος τοῦ δεῖνος Κυτινιέος». Ὁσάκις ὅμως ἀναφέρεται ὁ βούλαρχος πόλεώς τινος, ὡς ἐνταῦθα, τίθεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἁπλῶς ἄνευ τινὸς ὁρισμοῦ. Βεβαίως εἶνε ἄγαν τολμηρὸν νὰ μεταβαίνῃ τις ἀπὸ εἰκασίας εἰς εἰκασίαν, ἀλλὰ νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα τὸ παράδειγμα τῶν Οἰταίων, παρ' οἷς ἀναφέρονται ἄλλοτε μὲν βούλαρχος ἑκάστης πόλεως, ἄλλοτε δὲ τρεῖς κοινοὶ βούλαρχοι καταγόμενοι ἐκ τριῶν διαφόρων πόλεων[3]. Πράττω δὲ τοῦτο, διότι νομίζω, ὅτι ἐξάγεται ἐντεῦθεν ἐπιχείρημά τι ἐνισχῦον τὴν ἀνωτέρω ἐκφερομένην γνώμην περὶ ἰδίων βουλάρχων ἑκάστης λοκρικῆς πόλεως καὶ περὶ ἑτέρου βουλάρχου «τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος», ὅστις, ὡς νομίζω, ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν βουλάρχων ἑκάστων τῶν πόλεων καὶ ἐξ ἑαυτῶν. Ὁ Ed. Meyer[4] δέχεται διά τινα τοὐλάχιστον χρόνον τοῦ Ε' αἰῶνος, ὅτι φορεὺς τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας τῶν Ἑσπερίων Λοκρῶν ἦτό τις «ἐθνικὴ συνέλευσις» (Stammesversammlung). Τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο καθεστώς, ᾧ συμπαρομαρτεῖ πολλή τις ἀνεξαρτησία τῶν πόλεων ἑκάστων, ἀνιδρύθη, ὡς φαίνεται, κατά τινα τρόπον καὶ μετὰ τὸ 197 π.Χ., ἐπὶ κεφαλῆς δ' αὐτοῦ ἐτέθη ὁ βουλαρχέων τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος, ἀφ' οὗ χρονολογοῦσιν, ὅταν δὲν χρονολογῶσιν ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἑκάστη πόλις βουλάρχου. Ἡ τοπικὴ βουλὴ ἑκάστης πόλεως ἔχει τι *ἐν γένει* ὅμοιον πρὸς τὰ νῦν δημοτικὰ συμβούλια καὶ τὸ Abgeordnetenhaus τῶν Γερμανικῶν κρατῶν, ἡ δὲ ἑτέρα πρὸς τὸ Bundesrath τῆς Γερμανίας ὅλης. Αἱ ἔννοιαι ὅμως αὗται εἶνε σχετικαὶ καὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς εὐρύτητος, ἣν δίδει τις εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως *πόλις*, ἥτις ἦτο ἅμα *κράτος* καὶ *δῆμος* ἐν τῇ σημερινῇ σημασίᾳ τῶν λέξεων.

Οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λοιπὸν τῆς Ἀμφίσσης μνημονευόμενοι βούλαρχοι δὲν εἶνε κατὰ τὴν γνώμην μου βούλαρχοι τοῦ διαμερίσματος τῶν Λοκρῶν (τοῦ

[1] *Baunack*, Delph. Inschr. 2070, 2139.

[2] IGSept III, 369.

[3] IGS, IJI. 226-30. «Βουλαρχεόντων ἐν Οἴτᾳ Ἀντάνορος Ἡρακλεώτα, Φαικία Ἀντικυρίτα, Ἀριστίωνος Ὁμιλιάδα, ἱεροθυτᾶν δὲ τῶν δεῖνα μηνὸς δεῖνος τῶν δὲ Φωκέων στραταγέοντος τοῦ δεῖνος» κλ.

[4] Forschungen II, σ. 249.

Λοκρικοῦ τέλεος), ἀλλὰ τῆς Ἀμφίσσης μόνης. Τῆς ἀμφισσαϊκῆς δὲ βουλῆς ἐπιτροπὴ εἶνε οἱ νομογράφοι, ἐπιτελοῦντες τὴν σπουδαιοτάτην προβουλευτικὴν ἐργασίαν.

Ὑπολείπεται ἤδη νὰ μάθωμεν, ὄχι ἂν οἱ Ἠῷοι Λοκροὶ ἀπετέλουν μέρος τοῦ ***Λοκρικοῦ τέλεος τῶν Ἑσπερίων***, ὅπερ ἀπίθανον ἕνεκα τοῦ γεωγραφικοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο χωρῶν, ἀλλ' ἂν ἀπετέλουν ἕτερον ***τέλος*** συνεχίζοντες τὴν ἰδίαν αὐτῶν κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα πορείαν, παρὰ τὴν ἐθνικὴν μετὰ τῶν Ἑσπερίων συγγένειαν καὶ τὴν γενικωτέραν σύμπραξιν, οἵαν δεικνύει ἡ μετ' αὐτῶν εἰρηνικὴ ἐγκαθίδρυσις ἐποίκων ἐν Ναυπάκτῳ[1]. Ὑπολείπεται ἐπίσης νὰ μάθωμεν πῶς ἐλέγετο τὸ τέλος τοῦτο καὶ πῶς διῳκεῖτο. Ἀλλὰ περὶ τούτων οὐδὲν λέγει ἡ ἐπιγραφή. Ἐπιτρέπεται δὲ μόνον νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι, ἂν τοιοῦτον τέλος τῶν Ἠοίων ὑπῆρχεν, ὁ ὀργανισμὸς αὐτοῦ θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸν τῶν Ἑσπερίων καὶ θὰ εἶχε χαρακτῆρα δημοκρατικόν, ἐπειδὴ θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ πόλεων, αἵτινες, ὡς ἡ Σκάρφεια (καὶ ὁ Ὀποῦς), εἶχον πιθανῶς ἑκάστη ἰδίαν βουλὴν καὶ ἐκκλησίαν. Ἦτο ἄλλως τε τότε ὁ χρόνος τῶν δημοκρατικὸν χαρακτῆρα ἐχόντων «κοινῶν», ὡς παρατηρεῖ ὁ Vischer[2], οὕτω δὲ καλεῖ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Κασσάνδρου «τὸ κοινὸν Λοκρῶν τῶν Ἠοίων[3].

Ἡ γνώμη εἴτε τὸ προβούλευμα τοῦτο τῶν νομογράφων τῆς Ἀμφίσσης περὶ τοῦ Μηνοφάντου εἶνε λίαν συνετὸν καὶ ἐπιφυλακτικόν. Ἐπαινεῖ ἀδιστάκτως τὴν καλὴν συμπεριφορὰν τοῦ Μηνοφάντου ὡς ἰατροῦ καὶ ἀνθρώπου, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ δράσεως καὶ ἀρτιότητος οὐδὲν λέγει, δηλοῖ δὲ μόνον, ὅτι ὁ ἀνὴρ κατέβαλε πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀρρωστούντων· καὶ τὴν δύναμιν δ' αὐτὴν μειοῖ ἴσως διὰ τῆς παρεμβολῆς τῆς εὐνοίας τῶν θεῶν. Φαίνεται δ' ὅτι οἱ ἄρχοντες τῆς Ἀμφίσσης ἐν γένει δὲν ἤθελον νὰ δώσωσι τιμὰς τῷ Μηνοφάντῳ, ἀλλ' ἔγραψαν τὸ προβούλευμα, διότι εὑρέθησαν πολῖται καὶ δὴ εἷς (περὶ οὗ κατωτέρω στ. 34), ὅστις ἐνήργησεν ὑπὸ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ εὐθύνην νὰ ἀπονεμηθῶσι

[1] CIGS, III, 334 (=Michel, R. 258).

[2] Ἔ. ἀ. σ. 220 ἑξ. Ὁ *Ed. Meyer*, Forschungen I, 305 ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ὀλιγαρχικότητος τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἠοίων Λοκρῶν ἔτι καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ὅτε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν εἶχε συνέδριον «*χιλίων* Ὀπουντίων». Michel, R. 285, B 14.

[3] *Archäol Zeit.* 1855 σ. 33 ἑξ. πίν. LXXV.

τιμαὶ τῷ Μηνοφάντῳ. Παρὰ τῷ ἁπλῷ λαῷ ὅμως ὁ Μηνόφαντος εἶχε πολλοὺς φίλους καὶ πολλοὺς εὐηργετημένους ἀνθρώπους, οἵτινες ἴσως καὶ τὴν γνωριμίαν καὶ σχέσιν τοῦ ἰατροῦ ὑπελάμβανον τιμὴν καὶ χάριν, ὥστε, ὅτε τὸ προβούλευμα εἰσήχθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἔτυχε μεγάλης ἀποδοχῆς. Ἄλλως τε ὁ δῆμος εἶχε κολακευθῆ πολὺ ἐκ προηγουμένης πρὸ αὐτοῦ ἐμφανίσεως τοῦ ἰατροῦ (στίχ. 21-23), καθ' ἣν οὗτος ἐξέφρασε πιθανῶς λύπην, διότι ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἀπέλθῃ, ἐπῄνεσε δὲ τὴν πόλιν καὶ τοὺς πολίτας καὶ τὸν μεταξὺ αὐτὸν διαρρεύσαντα χρόνον καὶ βίον. Δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον, ὅτι κατὰ τὴν ἐμφάνισιν ἐκείνην καὶ μετὰ τοὺς κολακευτικοὺς λόγους τοῦ Μηνοφάντου, ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, διατεθεῖσα εὐμενῶς, διέταξε τοὺς ἄρχοντας τῇ προτάσει τινὸς τῶν ἐκκλησιαζόντων δημηγορήσαντος, νὰ εἰσαγάγωσι προβούλευμα περὶ τιμῶν τοῦ ἰατροῦ [1]. Ἡ εὐμένεια τοῦ δήμου διετηρήθη καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν εἰσήχθη τὸ προβούλευμα τοῦτο, ὥστε ἐψηφίσθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου πᾶσαι αἱ τιμαί, ὅσαι ἐδίδοντο τοῖς προξένοις καὶ εὐεργέταις.

Μετὰ μικρὸν κενὸν χῶρον εἰς τὸ τέλος τοῦ προβουλεύματος (στίχ 29) ἄρχεται τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου, ὅπερ ἔχει τὸν συνήθη σύντομον καὶ περιληπτικὸν τύπον τῶν ψηφισμάτων τῆς βορείου Ἑλλάδος [2].

Ἐπειδὴ οὔτε ἡ γνώμη τῶν νομογράφων οὔτε τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου λέγει τι περὶ τῆς ἐπὶ τῆς ἐξέδρας ἀναγραφῆς τοῦ ψηφίσματος ἢ τοῦ προβουλεύματος πολλῷ δ' ἧττον τῆς πρὸς τοὺς Σκαρφεῖς ἐπιστολῆς τῶν Ἀμφισσέων, ἐπιβάλλεται νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἀναγραφὴ αὕτη ἐγένετο τῇ ἀδείᾳ μὲν τῶν Ἀμφισσέων, ἀλλὰ δαπάναις τοῦ Μηνοφάντου [3]. Ἀλλ' ἂν ὑπῆρχε ψήφισμα ἐκτενέστερον τοῦ ἀναγραφομένου, ὁ πολὺν περὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ θόρυβον ἐπιζητῶν ἰατρὸς θὰ ἀνέγραφεν αὐτὸ πλῆρες, ἀφ' οὗ μάλιστα ὡς διατυπωθὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου θὰ ἦτο συντεταγμένον ὑπὸ πνεῦμα εὐνούστερον ἢ τὸ προβούλευμα τῶν νομογράφων. Νομίζω λοιπόν, ὅτι αἱ περὶ προξενίας συνήθεις προτάσεις ἐν τῷ δήμῳ κατὰ τὴν βόρειον Ἑλλάδα διεξήγοντο συντόμως γινομένου δεκτοῦ τοῦ προβουλεύματος καὶ συντασσομένου ἀμέσως τοῦ σχετικοῦ ψηφίσματος ἢ ἀνατιθεμένης τῆς συντάξεως αὐτοῦ, *ἐν ᾗ μορφῇ ἔχομεν αὐτὸ νῦν*, εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ προεδρείου τῆς ἐκκλησίας [1]. Κατὰ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀμφισσέων ὑπῆρχε ψήφισμά τι ἐκτενέστερον, ἀλλὰ ἡ πρότασις τῶν νομογράφων ὡς αἰτιολογικὸν καὶ τὸ σωθὲν ψήφισμα, ὅπερ δέχεται καὶ ἐπεκτείνει αὐτὴν διὰ προσθήκης καὶ ἄλλων τιμῶν, μὴ περιλαμβανομένων ἐν αὐτῇ.

Στίχ. 30 ἑξ. Περὶ τῶν ἀπονεμομένων τιμῶν ὅρα Szanto, das Griechische Bürgerrecht 1892. *Πολιτείαν* ἐν Ἀθήναις μικρὸν μετὰ τὸν Εὐκλείδην ἄρχοντα δὲν ἐδίδον ὡς πρότερον ἐν συνήθει ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ παρόντων τοὐλάχιστον 6000 πολιτῶν. Ἐδίδετο δὲ αὕτη οὕτω ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου μέχρι τοῦ 260 ἢ 250 π. Χ. τοῖς ἀνδρείοις στρατιώταις, *τοῖς ἰατροῖς* καὶ τοῖς ἐλευθερίοις πλουσίοις [2]. Ἡ *ἐπινομία* εἶνε δικαίωμα εἴτε τιμὴ παρεχομένη συνήθως ἐν πτωχαῖς ὀρειναῖς χώραις [3].

Στίχ. 34. Ἀναγινώσκεται οὐχὶ τελείως τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ βουλάρχου Ἀντιγένεος *Βίωνος*. Μετ' αὐτὸ δὲ ἐνόμισα κατ' ἀρχάς, ὅτι ἔπρεπε νὰ συμπληρώσω τὰ ὁρώμενα λείψανα εἰς *γ[ραμματεύον]τος*, ἀλλὰ προυτίμησα εὐλόγως τὴν συμπλήρωσιν ἔ[*γγυος . . . . .*] *τος* [*Μν*]*άσω*[*νο*]ς κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ προηγουμένου ψηφίσματος (στ. 3). Τὸ κύριον ὄνομα τοῦ ἐγγύου δύναται, πλὴν ἄλλου τινός, νὰ ᾖ Ἐπίκτη]τος, Εὐαίνε]τος, Θεόμβρο]τος· ταῦτα τὰ ὀνόματα λήγοντα εἰς -*τος* ἀπαντῶσιν ὡς ἀμφισσαϊκά [4]. Τὸ δὲ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ ᾖ καὶ *Θρ*]*άσω*[*νος*, ἀλλὰ προτιμῶ τὸ *Μν*]*άσω*-[*νος*, διότι εὑρίσκω ἐν Ἀμφίσσῃ Μνασίλαον [5], εἶνε δὲ γνωστόν, πόσον στενὴ εἶνε ἡ συγγένεια τοιού-

[1] Πῶς ὑπεβάλλοντο αἰτήσεις περὶ ἀπονομῆς τιμῶν ὅρα *Hartel*, Attisches Staatsrecht σ. 238. *Swoboda*, die Gr Volksbeschlüsse σ. 66 ἑξ. 109.

[2] *Swoboda*, ἔνθ' ἀνωτ σ. 47. *Monseaux*, les Proxénies σ. 174· πρβλ. *Demargne* ἐν BCH 1900, σ. 232

[3] Πρβλ. *Kirchhoff* ἐν Abhandlungen der Berl. Akad.1861, σ. 555 *Reinach*, Epigraphie Gr. σ. 317. *Köhler*, ἐν Hermes, V, σ. 352. *Collitz*, Dialectinschr. I. 304 A στ. 46 ἑξ. BCH, 1896, 683 Iwan-Müller-*Larfeld*, Epigraphik σ. 436.

[1] Πρβλ. καὶ *Larfeld*, Handb der gr. Epigr. I, σ 461.

[2] *Darenberg-Saglio*, Diction. des antiqu. ἐν λ. *ἐκκλησία* σ. 527.

[3] *Monceaux* ἔ. ἀ. σ. 35 ἑξ.

[4] *IGS*, III, 318 Θ[εόμβ]ροτος. 327 Ἐπίκτητος. *Ἐφημ. Ἀρχαιολ.* 1904 σ. 123 Εὐαίνετος.

[5] *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1904 σ. 124 στ. 21-22.

των ὀνομάτων πρὸς ἄλληλα καὶ πόσον ταῦτα διατηροῦνται ἐν τῷ λαῷ[1]. Ἡ παράλειψις τοῦ ἄρθρου *τοῦ* πρὸ τοῦ ὀνόματος Θρ]άσω[νο]ς ὡς καὶ τῆς γενικῆς *τᾶς προξενίας*, τῆς προσδιοριζούσης τὴν λέξιν *ἔγγυος* κατὰ τὸν στίχον 3 τῆς ἐπιγραφῆς δὲν εἶνε πρόσκομμα κατὰ τῆς συμπληρώσεως, ἐπειδὴ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ὅμοια παραδείγματα[2]. Ὁ ἔγγυος οὗτος θὰ ἦτο πιθανῶς ἐπιφανής τις Ἀμφισσεύς, ἴσως δὲ κατεῖχε καὶ ἀξίωμά τι· εἴδομεν, ὅτι ὁ ἕτερος τῶν ἐγγύων τοῦ προηγουμένου προξενικοῦ ψηφίσματος, ὁ Λυσίπονος (στίχ. 3) ἦτο αὐτὸς ὁ βουλαρχέων Λυσίπονος ὁ Ἀμφισσεύς, οὐχὶ δὲ κατώτερος αὐτοῦ πολίτης ἦτο ὁ Χαρίξενος. Ὅτε προσῆλθε πρὸ τοῦ δήμου ὁ Μηνόφαντος, ἵνα ἀποχαιρετίσῃ ἀπὸ κοινοῦ πάντας καὶ ὁμιλήσας ἐξέφρασε πᾶσαν τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν πόλιν καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀμφίσσης, φαίνεται, ὅτι οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ Μν]άσω[νο]ς ἀνέστη, ἠγόρευσε καὶ προέτεινε νὰ ἀπονεμηθῶσι τιμαὶ τῷ Μηνοφάντῳ. Ἡ ἐκκλησία ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν τοῦ Μν]άσω[νο]ς καὶ παρήγγειλε τῇ βουλῇ εἴτε τοῖς νομογράφοις νὰ εἰσαγάγωσι τὸ προσῆκον προβούλευμα. Οὕτω ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐγένετο ἔγγυος καὶ ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην τῆς προτάσεως αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς πόλεως[1].

Α. Δ. Κεραμοπουλλος

[1] *E. Curtius* Gesammelte Abhandl. I, σ. 518 ἑξ.

[2] IGS, III, 271 «ἔγγυος Σωτέλης Σωσιβίου» κλ.

[1] Πρβλ. καὶ ὅσα ἔγραψα περὶ τούτου εἰς τὰ *Ἀρχεῖα ἰατρικῆς* ἐκδιδόμενα ὑπὸ Α. Κούζη καὶ Β. Τουφεξῆ, ἐν Ἀθήναις ἔτ. 3, 1-15 Ἰανουαρίου, 1907, σελ. 21 ἑξ.

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΞ ΑΙΓΙΑΛΗΣ ΝΟΜΟΝ

(Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1907 σελ. 187 ἑ.).

Στίχ. 7. Ἀναγνωστέον [*καθάπερ*] *ὅτε δῆμος ἐψήφισται κτέ. Καθάπερ* οὐχὶ *καθὼς* κεῖται καὶ ἀλλαχοῦ πανταχοῦ τῆς ἐπιγραφῆς, οἷον 19. 21. 32.

Στ. 8. 9. Ἀναγν. *ἐγ[δα|νεῖσ]αι*, οὗ ὑποκείμενον τὸ *τόν τε ἄρχοντα κ.τ.έ.* Ἂν ἀναγνωσθῇ *ἐγδανείζεσθαι*, αἱ αἰτιατικαὶ *ἄρχοντα* κ.έ. μένουσι μετέωροι.

Στ. 32. 33. Ἀναγν. *προκατ[αβαλ]λέτω τὸ μίσθωμα* ***πᾶν*** ἐν τῇ βουλῇ.

Ὁ ἐκδότης ἀναγνοὺς *τὸ μίσθωμα* ΣΑΝ *ἐν τῇ βουλῇ* διέγραψε τὸ ΣΑΝ ὡς ἐξ ἀνεπιστασίας τοῦ λιθοκόπου προελθόν. Ἀλλ' ὁ τῶν τοιούτων μάλιστα ἐπιγνώμων κ. Β. Λεονάρδος ἐξετάσας ἐμοῦ δεηθέντος τὸν λίθον ἀπεφήνατο ὅτι τὸ ἀμφισβητούμενον γράμμα «φαίνεται μὲν μᾶλλον Σ, δύναται μέντοι ἴσως νὰ εἶναι καὶ Π». Καὶ Σ δ' ὅμως ἂν ἀναγνωσθῇ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γράμμα, πάλιν τὸ, ὅτι ὁ λιθοκόπος, παραχθεὶς ἐκ τῶν ἄλλων πληθυντικῶν, ἀνέγνω ἐν τῷ προτύπῳ ΠΡΟΚΑΤΑΒΑΛΛΕΤΩΣΑΝ ἀντὶ τοῦ γεγραμμένου ΠΡΟΚΑΤΑΒΑΛΛΕΤΩΠΑΝ, εἶναι πιθανώτερον τοῦ, ὅτι αὐτὸς ἐξ ἰδίων ὅλον τὸ ΣΑΝ προσέθηκε.

Στ. 37. 38. Ἀναγνωστέον: *Ἐὰν δέ τις μισθ[ω-|σά]μενος μὴ προκαταβάλ[η]* | [***πᾶν τὸ*** *χρῆμα ἐν τῇ βουλῇ*.

Ὁ ἐκδότης ἀναγινώσκει [***παρα***]*χρῆμα*, οὗ δεκτοῦ γενομένου τὸ *προκαταβάλῃ* μένει ἄνευ ἀντικειμένου.

Τὸ *χρῆμα* ἤτοι τὸ *χρηματικὸν ποσὸν* εὕρηται καὶ ἀλλαχοῦ, οἷον Michel Receuil κ.τ.λ. 1001, 16, Dittenberger S.² 330, 39. 732, 27.

Στ. 56. 57. Ἀναγν. *καὶ ξένοις τοῖς παρα[γε]-νομένοις Ῥωμαίων αὐτῶν καὶ τῶν συ[****μάχων****] κτέ.*

Ὁ ἐκδότης ἀναγινώσκει *καὶ ξένοις* (*καὶ*) *τοῖς παραγενομένοις Ῥωμαίων αὐτῶν καὶ τῶν γυ[ναικῶν]*. Ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ *καὶ* προσθήκη ἡ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου γενομένη εἶναι ὅλως περιττή, διότι ἡ σύνταξις ἔχει καὶ ἄνευ ταύτης κάλλιστα (=τοῖς ἐκ τῶν Ῥω-

μαίων καὶ τῶν συμμάχων παραγενομένοις ξένοις (Λατινιστὶ hospitibus Romanis sociisque)[1]. Ἡ δὲ *τῶν γυναικῶν* γραφὴ πολλαχῶς ἀπίθανος πρῶτον μέν, διότι οὐδ' ἀλλαχοῦ τῆς ἐπιγραφῆς σὺν τοῖς ἀνδράσι καὶ τοῖς παισὶν μνημονεύονται αἱ γυναῖκες (οἷον 73. 74)· ἔπειτα, διότι ἀντὶ τοῦ *τοῖς παραγενομένοις Ῥωμαίων αὐτῶν καὶ τῶν γυναικῶν* ἔδει νὰ λεχθῇ *τοῖς π. Ῥωμαίων αὐτοῖς καὶ ταῖς γυναιξίν*, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Wilamowitz, ὅπερ ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ μεταγράψωμεν, διότι τὸ ***αὐτῶν*** σαφῶς ἀναγινώσκεται.

Ἔγραψα δὲ *συμάχων*, διότι *συμμάχων* δὲν δύναται νὰ γραφῇ δι' ἔλλειψιν χώρου. Τοιαῦται ἀνορθογραφίαι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς προςπίπτουσιν, οἷον στ. 76 *τεσάρων*.

Οἱ ἐνταῦθα μνημονευόμενοι *σύμμαχοι* εἰσὶν οἱ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων πολῖται, ὅσαι ἦσαν διὰ συμμαχίας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνδεδεμέναι, διὸ καὶ civitates foederatae ἐκαλοῦντο, περὶ ὧν ὅρα τῆς ἐμῆς Ῥωμ. πολιτείας σελ. 639. Τοῦτο γίνεται σαφὲς ἔκ τε ἄλλων πλείστων μνειῶν καὶ ἐκ τῶν παρὰ Πολυβ. Γ' 77 κειμένων: «Ἀννίβας δὲ . . . τοὺς μὲν *Ῥωμαίους* τῶν ἐκ τῆς μάχης αἰχμαλώτων ἐν φυλακῇ συνεῖχεν, τὰ μέτρια τῶν ἐπιτηδείων διδούς, τοὺς δὲ ***συμμάχους*** αὐτῶν τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ πάσῃ φιλανθρωπίᾳ διεξῆγε μετὰ δὲ ταῦτα συναγαγὼν παρεκάλει φάσκων οὐκ *ἐκείνοις* ἥκειν πολεμήσων, ἀλλὰ Ῥωμαίοις ὑπὲρ ἐκείνων . . . παρεῖναι γὰρ πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθερίαν ἀνακτησόμενος *Ἰταλιώταις*» ἐν ᾧ χωρίῳ σύμμαχοι καὶ *Ἰταλιῶται* ταυτίζονται. Ὡσαύτως 85: «ὅσοι μὲν ἦσαν Ῥωμαῖοι τῶν ἑαλωκότων, διέδωκεν εἰς φυλακήν, τοὺς δὲ *συμμάχους* ἀπέλυσεν . . . ἐπιφθεγξάμενος . . . ὅτι πάρεστι πολεμήσων οὐκ *Ἰταλιώταις*, ἀλλὰ Ῥωμαίοις ὑπὲρ τῆς τῶν *Ἰταλιωτῶν* ἐλευθερίας».

[1] Ὅτι δὲ οἱ ἐνταῦθα μνημονευόμενοι ξένοι οὐδένες ἄλλοι ἦσαν ἢ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ τούτων σύμμαχοι ὑποδηλοῦσι τὰ ἐν στ. 72. 73, ἔνθα μνημονεύονται ***οἱ πολῖται, οἱ πάροικοι καὶ ξένοι οἱ παρεπιδημοῦντες***, οὐδεμιᾶς γινομένης τῶν Ῥωμαίων μνείας, ὡς τῶν αὐτῶν δῆλον ὅτι τοῖς ξένοις ὄντων.

Ἦσαν δὲ πολλοὶ οἱ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις κατὰ τούτους τοὺς χρόνους (τοὺς ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ β' π. Χ. αἰῶνος) διατρίβοντες ἐμπορίας χάριν Ἰταλοί, καθ' ἃ μάλιστα δεικνύει ἡ παρ' Ἀππιανῷ (Μιθρ. 22) τῆς τῶν τοιούτων ἐπὶ Μιθριδάτου σφαγῆς διήγησις, ἐν ᾗ πλεονάκις μνημονεύονται, ὡς πολλαχοῦ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας ἐνιδρυμένοι, ἢ Ἰταλοὶ ἁπλῶς ἢ Ῥωμαῖοι καὶ Ἰταλοί. Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ ἐν τῷ περὶ Θισβέων συγκλητικῷ δόγματι (στ. 54) μνημονευόμενος *Γναῖος Πανδοσῖνος*, πρὸς ὃν «Θισβεῖς ἐνεφάνισαν περὶ σίτου καὶ ἐλαίου ἑαυτοῖς κοινωνίαν γεγονέναι», καὶ ὁ προξενικῷ ψηφίσματι τῶν Ἠπειρωτῶν τιμηθεὶς (Michel Recueil 318) Γάιος Δάζουπος Ῥέννιος *Βρεντεσῖνος*.

Στ. 65, 66. Ἀναγν. ***ἀπο***[τι]*θέσθωσαν* κ.τ.ἑ. Τὸ *ἀποτιθέσθωσαν . . . εἰς τὴν ἐχομένην ἡμέραν τιμὴν οἴνου μετρητῶν ἐννέα* ἀντιστοιχεῖ τῷ ἐν στ. 92· *ἀφειρημένης τιμῆς οἴνου μετρητῶν ἐννέα.*

Στ. 76. 77. Ἀναγν. καὶ *πα*[*ρεχέ*]*τωσαν παράθεσιν* κ.τ.ἑ. οὐχὶ *παραθέτωσαν*, διότι τὸ *παρατιθέναι τὴν παράθεσιν* κελεύει ὕστερον ὁ νόμος (στ. 78). Καὶ ἐν στ. 68 κεῖται περὶ τῶν ἐπιμελητῶν τὸ *παρεχέτωσαν.*

Στ. 127, 128 *ἢ καὶ ἄλλου μετακινηθῆ*[*ν*]*α*[*ί*] *τι τῶν ἐν τῷ νόμῳ* Τὸ *ἄλλου* δὲν νομίζω ἀναγκαῖον νὰ μεταβληθῇ εἰς *ἄλλο*. Διότι δύναται νὰ ἐκληφθῇ γενικὴ διαιρετική, οὗ γενομένου ἡ σύνταξις ἔσται: *μετακινηθῆναί τι ἄλλου τῶν ἐντῷ νόμῳ* τ. ἔ. νὰ μεταβληθῇ τι ***ἐξ*** ἄλλης τῶν ἐν τῷ νόμῳ διατάξεων, νὰ ὑποστῇ μεταβολήν ***τινα*** ἄλλη τοῦ νόμου διάταξις. Εἶναι μὲν ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ ὑπό τι τραχυτέρα, ἀλλ' ὅμως προκριτωτέρα πάσης μεταβολῆς τοῦ παραδεδομένου κειμένου.

Σ. ΒΑΣΗΣ

ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ

Ε΄.[1]

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Α΄. Ἐπιγραφὴ Δικταίου ἱεροῦ.

1. Ἡ κάτωθι δημοσιευομένη ἐπιγραφὴ εὑρέθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1907 ὑπὸ χωρικοῦ παρὰ τὸ μετόχιον τοῦ μοναστηρίου Τοπλοῦ (Παναγία Ἀκρωτηριανὴ) τὸ καλούμενον Μπαρέρι κείμενον ἓν καὶ ἥμισυ χιλιόμετρον ΒΑ τοῦ Ρουσολάκκου Παλαικάστρου, ὅπου κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἀνεσκάφη ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ὁ μέγας Μινωϊκὸς συνοικισμός.

Ἡ πλὰξ εὑρίσκετο εἰς βάθος ἡμίσεος περίπου μέτρου, καὶ θὰ μετεκομίσθη ἐνταῦθα ἐκ τοῦ πλησιοχώρου Ἱεροῦ τοῦ Δικταίου Διὸς[1] κατὰ χρόνους

Εἰκὼν 1.

νεωτέρους. Εἶναι ἐλλιπὴς ἀποκοπέντος ἀρκετοῦ μέρους κάτω καὶ πρὸς τὴν ἀριστερὰν πλευράν, θὰ ἐθραύσθη δὲ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ Ἱεροῦ μετακόμισιν, διότι πλησίον εὑρέθη ἓν μικρὸν τεμάχιον τῆς αὐτῆς πλακὸς φέρον τὸ ὄνομα *Μοιρίλ*[*ω*], τὸ ὁποῖον προσαρμόζεται ἀκριβῶς εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς ἐνεπιγράφου πλακός.

Τὴν πρώτην πληροφορίαν περὶ τῆς εὑρέσεως τῆς πλακὸς ὀφείλω εἰς τὸν Διευθυντὴν τῆς δημοτικῆς

[1] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 σελ. 21-56. 1906 σελ. 117-156. 1907 σελ. 141-186.

[1] Ἡ θέσις τοῦ Δικταίου Ἱεροῦ μετὰ πολλὰς ζητήσεις προγενεστέρων ἀρχαιολόγων ἐξηκριβώθη διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀγγλ. Σχολῆς, ὅτι ἦτο ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ τοῦ Παλαικάστρου· ἴδε Brit. Sch. Ann. 1904-1905 σελ. 298-308.

Σχολῆς Λιμένος Σητείας κ. Ἐμ. Σταυρακάκην, ὅστις εἶδε πρῶτος τὴν ἐπιγραφὴν καὶ μοὶ ἀπέστειλε πρόχειρον ἐκ χάρτου ἀποτύπωμα. Κατόπιν ἡ ἐπιγραφὴ μετεκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ὅπου καὶ εὑρίσκεται νῦν.

Εἶναι πλὰξ ἐξ ἐγχωρίου σκληροῦ τιτανολίθου μελανωποῦ καὶ ἔχει μῆκος 0,50, ὕψος σωζόμενον 0,43. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι 1 ½-2 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου πλὴν τοῦ Ο, Ω Θ τὰ ὁποῖα εἶναι μικρότερα. Μεταξὺ τῶν σειρῶν τῶν γραμμάτων ὑποφαίνονται ἐν τῷ λίθῳ λεπταὶ χαρακταὶ γραμμαί, ἀφ᾽ ὧν οἱονεὶ κρέμανται τὰ γράμματα.

Ἡ πλάξ, πρὶν καθαρισθῇ, ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον κεκαλυμμένη ἀπὸ ἐρυθρωπὸν γαιώδη ἐπίπαγον ὅμοιον πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς πλακὸς τῆς ἐχούσης τὸν ὕμνον εἰς Δικταῖον Δία [1] τὴν εὑρεθεῖσαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Παλαικάστρου ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. Ὁ ἐρυθρὸς αὐτὸς ἐπίπαγος ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν ἐρυθρῶν χωμάτων τοῦ Ρουσολάκκου Παλαικάστρου, τὰ ὁποῖα ἀπετελέσθησαν ἐκ τῆς διαλύσεως τῶν πλίνθων τοῦ Μινωϊκοῦ συνοικισμοῦ, ἐκ τῶν ἐρυθρῶν δὲ τούτων χωμάτων ἐκλήθη καὶ ἡ θέσις τοῦ συνοικισμοῦ Ροῦσος λάκκος ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων. Ὥστε ὁ ἐρυθρὸς ἐπίπαγος τῆς ἡμετέρας πλακὸς εἶναι μία ἐπὶ πλέον ἔνδειξις ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εὑρίσκετο εἰς τὸ ἐν Ρουσολάκκῳ Δικταῖον Ἱερὸν (εἰκὼν 1).

ΕΠΙΤΑΣΚΑΜΙΡΙΔΟΣΚΟΣΜΟΝΤΩΝ
ΤΩΝΣΥΜΒΟΥΑΩΤΩΑΜΦΕΡΟΝΤΟΣ
ΕΠΕΜΕΛΗΘΕΝΕΝΤΩΙΙΕΡΩΙΤΩ
ΗΝΟΣΔΙΚΤΑΙΩΤΑΑΡΧΑΙΑ
ΓΑΛΜΑΤΑΘΑΡΑΠΕΥΣΑΝΤΕΣ
ΟΣΕΠΙΣΚΕΥΩΣΑΙΚΑΙΧΡΥΣΩ
ΑΘΑΝΑΙΑΝΑΡΤΕΜΙΝΑΤΛΑΝ
ΑΣΣΦΙΓΓΑΣΑΣΤΡΑΓΑΛΙΣ
ΠΙΤΩΝΥΠΟΠΟΔΙΩΝΚΑΙ
ΟΙΔΑΔΙΑΗΡΑΣΠΡΟΣΩΠΟΝ
ΝΚΑΙΝΙΚΑΝΑΝΑΓΡΑΨΑΙ
ΩΣΗΙΟΝΒΟΥΑΟΣΑΜΦΕ
ΑΣΣΩΝΒΡΑΜΙΣΑΛ
ΣΕΥΡΥΚΑΡΤΕΟΣ
ΕΥΡΥΚΑΡΤΕΟΣ
ΥΘΕΟΣ
ΣΜΟΙΡΙΛ

[1] Brit. Sch. Ann. 1904-1905 (XI) σελ. 298. Ὁ ὕμνος εἶναι ἀκόμη ἀδημοσίευτος.

Μεταγραφομένη διὰ μικρῶν γραμμάτων καὶ συμπληρουμένη ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει κατ᾽ ἐμὲ οὕτως

Ἐπὶ τᾶς Καμιρίδος κοσμόντων
τῶν σὺμ Βουάω(ι) τῶ Ἀμφέροντος
ἐπεμέληθεν ἐν τῶι ἱερῶι τῶ
[Ζ]ηνὸς Δικταίω τὰ ἀρχαῖα
[ἀ]γάλματα θαραπεύσαντες
[θεὸ]ς ἐπισκευῶσαι καὶ χρυσῶ-
[σαι] Ἀθαναίαν Ἄρτεμιν Ἄτλαν-
[τα τ]ὰς Σφίγγας ἀστραγαλίσ-
[αι] ἐπὶ τῶν ὑποποδίων καὶ
. . . . (ο)ιδα Δία Ηρας πρόσωπον
[Λατὼ]ν καὶ Νίκαν ἀναγράψαι
[οἴδ᾽ ἐκ]όσ(μ)ιον Βούαος Ἀμφέ-
[ροντος Ἀκ]άσσων Βραμισαλ-
. . . . . ς Εὐρυκάρτεος
. . . . . Εὐρυκάρτεος
. . . . υθεος
. . . . ς Μοιρίλ[ω]

Ἔχομεν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφήν, καθ᾽ ἣν οἱ μετὰ Βουάου τοῦ Ἀμφέροντος κόσμοι ἐπεμελήθησαν τῆς ἐπισκευῆς χρυσώσεως καὶ ἀναγραφῆς τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Δικταίου Διὸς εὑρισκομένων ἀρχαίων ἀγαλμάτων, ὧν ἀναφέρονται καὶ τὰ ὀνόματα, ἀκολουθοῦσι δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κόσμων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἀπώλοντο ἕνεκα τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἀπὸ τὴν ἀναθηματικὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν λείπει ἡ συνειθιζομένη εἰς τὰς τοιούτου εἴδους ἐπισήμους ἐπιγραφὰς ἐπικεφαλὶς *θεὸς* ἢ *θεοί*, ἢ *τύχᾳ ἀγαθᾷ* [1]. Εἶναι ὅμως ἄδηλον ἂν ἐξ ἀρχῆς δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ λίθῳ, ἢ ἂν ἔκειτο μέν, ἀλλ᾽ εὑρισκομένη ὑψηλότερον ἀπεκόπη κατὰ τὴν νεωτέραν χρῆσιν τοῦ λίθου.

Στιχ. 1. *Ἐπὶ τὰς Καμιρίδος κοσμόντων*. Ἡ Καμιρὶς εἶναι τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς, ἐξ ἧς ἦσαν οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενοι κόσμοι οἱ μετὰ Βουάου τοῦ Ἀμφέροντος. Εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ᾽ ἣν εὑρίσκεται τὸ ὄνομα τῆς Καμιρίδος φυλῆς, καὶ γενικώτερον δὲ ἐν ταῖς Κρητικαῖς ἐπιγραφαῖς οὐδέποτε εὕρηται τὸ ὄνομα φυλῆς, ἀλλ᾽ ἀναφέρονται τὰ γένη, ἐξ ὧν εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐλαμβάνοντο οἱ

[1] Ἴδε Blass, Kretischen Inschriften (εἰς τὴν Sammlung Dialektinschriften) 5007. 5011, 5015, 5018, 5024, 5040, 5042, 5058, 5059, 5075, 5076, 5077, 5079 καὶ τὴν ἀμέσως κατωτέρω δημοσιευομένην ἐπιγραφήν.

κόσμοι[1] (Πάμφυλοι, Δυμᾶνες, Ὑλλεῖς, Αἰθαλεῖς, Αἰσχεῖς, Ἐχανορεῖς). Τὸ ὄνομα Κάμιρος (ἢ Κάμειρος) εἶναι γνωστὸν ὡς ὄνομα πόλεως ἐπισήμου τῆς νήσου Ῥόδου, ἀλλὰ γνωρίζομεν ἐκ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ὅτι ἡ Ἱεράπυτνα ἐλέγετο πρότερον Κάμιρος (Ἱεράπυτνα πόλις Κρήτης ἡ πρότερον Κύρβα, εἶτα Πύτνα, εἶτα Κάμιρος, εἶθ' οὕτως Ἱεράπυτνα »)[2]. Ἐκ τοῦ ἀρχαίου τούτου ὀνόματος θὰ ἔμεινε τὸ ὄνομα εἰς τὴν φυλὴν Καμιρὶς καὶ ἡ ὕπαρξις τοῦ ὀνόματος τούτου ἐν τῇ ἐπιγραφῇ εἶναι μία σοβαρὰ ἔνδειξις, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἀνετέθη εἰς τὸ Δικταῖον Ἱερὸν ὑπὸ τῶν Ἱεραπυτνίων, ὅπερ ἄλλως εἶναι πιθανὸν καὶ δι' ἄλλους λόγους, τοὺς ὁποίους θὰ ἀναπτύξωμεν κατωτέρω.

Κοσμόντων. Συνήθως εὕρηται εἰς τὰς ἄλλας Κρητικὰς ἐπιγραφὰς κοσμιόντων ἢ κορμιόντων. Περὶ τῆς ἁπλοποιήσεως ταύτης τοῦ *εο* εἰς *ο* πρὸ τοῦ *ντ* ὁμιλῶν ὁ Blass[3] θεωρεῖ αὐτὴν ἰδιάζουσαν τοῖς Ἱεραπυτνίοις π. χ. 5039. 7 οἱ κατοικόντες Ἱεραπύτνιοι, 5040, 11 κρατόντες τὰν συνθήκαν, 15 πωλόντες, 41, 70. κοσμόντες, κοσμόντων. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλων κρητικῶν πόλεων ἐπιγραφὰς π. χ. εἰς τὰς ἐν Τέῳ ἐπιγραφὰς Κρητικῶν πόλεων, Ἀλλαριωτῶν 5179. 29 κατοικόντας, Κυδωνιατῶν 5168. 25 Ἀπτεραίων 5173. 9, πρὸς τούτοις δὲ καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Λατοῦς (Γουλᾶ) εὑρεθεῖσαν ὑπὸ J. Demargne ἐν τῷ Πρυτανείῳ τῆς πόλεως[4].

Στιχ. 2 *τῶν συμ Βουάω(ι) τῷ Ἀμφέροντος*. Κύρια ὀνόματα Βούαος καὶ Ἀμφέρων πρώτην φορὰν νῦν εὑρίσκονται, ἐφ' ὅσον ἐγὼ ἠδυνάμην νὰ ἐξακριβώσω. Ὁ τεχνίτης παρέλιπε τὸ προσγεγραμμένον *ι* ἐν τῇ δοτικῇ Βουάῳ πλανηθεὶς βεβαίως ἐκ τῶν ἄλλων ὀνομάτων τῶν ἐχόντων τὴν δωρικὴν κατάληξιν τῆς γενικῆς πτώσεως *ω*. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτου ἡ σύγχυσις τοῦ ὑπογεγραμμένου *ι* εἶναι συνήθης[5].

Στιχ. 3 *ἐπεμέληθεν*. Εἶναι τὸ σύνηθες ῥῆμα εἰς τὰς τοιούτου εἴδους ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς, ἤτοι ἐπὶ ἀρχόντων ἐπιμεληθέντων τῆς οἰκοδομίας ἢ ἐπισκευῆς ἱερῶν, ἀναθέσεως ἢ ἐπιδιορθώσεως ἀγαλμάτων καὶ τῶν ὁμοίων[1]. Διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐξ Ὠλέρου ἐπιγραφὴν τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr[2] ὀρθῶς οὗτος συνεπλήρωσεν *ἐπεμέληθεν* καὶ οὐχὶ *ἐποίησαν*, ὅπως φρονεῖ ὁ Blass[3], τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ ξοάνων, τὰ ὁποῖα δὲν κατεσευάζοντο πλέον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπιγραφῆς (β' αἰὼν π. Χ.), ἀλλὰ μόνον ἀρχαῖα ὄντα καὶ βεβλαμμένα ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐπεσκευάζοντο. Ἡ σύνταξις δὲν ἐμποδίζει, ὅπως δεικνύει, ἡ παροῦσα ἐπιγραφή.

Ἐν τῷ ἱερῷ τῷ Ζηνὸς Δικταίῳ. Τὸ περίφημον ἱερὸν τοῦ Δικταίου Διὸς τὸ μῆλον τῆς ἔριδος ἐπὶ μακρὸν χρόνον μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Πραισίων (καὶ πρότερον τῶν Δραγμίων), καὶ ὕστερον μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις ἐζητεῖτο πολλὰ ἤδη ἔτη ὑπὸ τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολογούντων, ἀνεκαλύφθη ἀπροσδοκήτως ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1902 καὶ ἑξῆς ἐν Παλαικάστρῳ[4], ἀλλὰ δυστυχῶς ἐντελῶς κατεστραμμένον μέχρι θεμελίων. Ἀνάγλυφα πηλίνης ζωοφόρου καὶ λείψανά τινα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ γλυπτικὰ καὶ χαλκᾶ ἀναθήματα ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ Ἰδαίου ἄντρου καὶ ἐπιγραφὴ περιέχουσα ὕμνον πρὸς τὸν Δικταῖον Δία ἐσώθησαν ὡς μαρτύρια ταὐτότητος τοῦ ἱεροῦ καὶ χρονολογικῆς κατατάξεως. Ἀντὶ τοῦ *Ζηνὸς* δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἔκειτο ἐν τῷ λίθῳ *Τηνός*, ἀφ' οὗ ὁ τύπος οὗτος εὑρίσκεται ἀκριβῶς εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Ἱεραπύτνης[5].

Στιχ. 4-5. *Τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα θαραπεύσαντες*. Παραδείγματα ἐπισκευῶν καὶ ἐπιδιορθώσεων καὶ ἀνακαινίσεων ναῶν, ἀγαλμάτων καὶ ἄλλων ἱερῶν κατασκευῶν ἔχομεν ἐκ Κρήτης καὶ ἄλλα. Εἰς ἐπιγραφὴν π. χ. Ἰστρῶνος[6] ὁ σύλλογος τῶν Κόσμων (ἡ Εὐνομία) ἐπισκευάζουσιν ἐν τῷ ἀφιδρύματι διάφορα ἐξαρτήματα αὐτοῦ τὸν χορὸν καὶ τὸν

[1] Ἀριστοτ. Πολιτ. II. 7. 5 Οὐκ ἐξ ἁπάντων αἱροῦνται τοὺς κόσμους ἀλλ' ἔκ τινων γενῶν.

[2] Hoeck Kreta I 422. Meursius σελ. 40.

[3] Blsss Kret. Inschriften σελ. 229.

[4] Bul. de Corresp. Hell. 1903 σελ. 120. Περὶ τοῦ φαινομένου τούτου ἴδε καὶ Σκιᾶ Περὶ τῆς Κρητικῆς Διαλέκτου σελ. 97, 5.

[5] Παραδείγματα εὑρίσκει ὁ βουλόμενος προχείρως παρὰ Blass Kret. Inschriften. Οἱ τεχνῖται ἄλλοτε μὲν παρέλιπον αὐτό, ἄλλοτε δὲ τοὐναντίον τὸ προσέθετον ἐν οὐ δέοντι.

[1] Ἴδε π. χ. ἐπιγραφὴν Ἱεραπύτνης ἐν Ath. Mittheil. XI 181 καὶ Museo Italiano III 617 καὶ Blass 5045.

[2] Museo Italiano III 640.

[3] Blass Kret. Dialektinschr. 5102.

[4] Ἴδε περὶ αὐτοῦ Bosanquet Ann. of Brit. Sch. 1904-1905 σελ. 298 καὶ ἑξῆς.

[5] Blass 5145 Τηνὶ Ὀλυμπίῳ καὶ 5147 Τῆνα Βιδάταν καὶ ἀλλαχοῦ.

[6] Museo Italiano III 641 καὶ ἑξῆς.

περίπατον. Εἰς ἐπιγραφὴν Ὠλέρου [1] τὸν ναὸν καὶ τὰ ξόανα, εἰς ἐπιγραφὴν Ὀλοῦντος τὴν θύραν καὶ τὴν θυρίδα, εἰς ἐπιγραφὴν Ἱεραπύτνης [2] τὸν καταλοβέα καὶ τὰ θυρώματα [3].

Ἀξία παρατηρήσεως καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ῥήματος θεραπεύω ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐπισκευάζω καὶ ὁ τύπος ἀκόμη *θαραπεύω*, ὃν ἐθησαύρισεν ἤδη ὁ Κουμανούδης ἐν τῇ Συναγωγῇ λέξεων ἀθησαυρίστων ἐξ ἐπιγραφῆς Πειραιῶς τοῦ α΄ αἰῶνος π.Χ. [4]. Ὁ Κ. παρατηρεῖ ὅτι τὸ ῥῆμα ὑπὸ τὸν τύπον αὐτὸν σώζεται καὶ μέχρι σήμερον παρὰ τῷ λαῷ. Ἐν Κρήτῃ μόνον ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον εἶναι συνήθης ἡ λέξις *θαραπεύγω*, *θαραπέψω*, *θαραπάηκα* καὶ οὐσιαστικὸν τὸ *θαράπειο* ἐπὶ ψυχικῆς καὶ τροπικῆς σημασίας [5].

Στιχ. 6 . . *ος ἐπισκευῶσαι καὶ χρυσῶ[σαι]*. Πιστεύω ὅτι πρέπει νὰ συμπληρωθῇ *θεὸς* ὡς αἰτιατ. τοῦ πληθυντικοῦ [6]. Τὸ *ἐπισκευῶσαι* ἀντὶ τοῦ συνήθους *ἐπισκευᾶσαι* δὲν εὕρηται τεθησαυρισμένον εἰς τὰ λεξικά, ἐν ᾧ εὑρίσκεται καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιγραφὴν Ἰστρώνος [7], ἀναγράφεται ὅμως ἐν τοῖς Λεξικοῖς τὸ *κατασκευοῦν* [8].

Στιχ. 6-8. *Ἄτλαν[τα τ]ὰς Σφίγγας ἀστραγαλίσ[αι] ἐπὶ τῶν ὑποποδίων*. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 7 στίχου λείπουσι τρία γράμματα δι' ὃ συνεπλήρωσα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἡ ἐν τῇ τέχνῃ παράστασις τοῦ Ἄτλαντος εἶναι πολὺ παλαιά, ἀφ' οὗ ἀναφέρεται εἰκονιζόμενος ἐν τῷ Ἀμυκλαίῳ θρόνῳ καὶ εἰς τὴν λάρνακα τοῦ Κυψέλου. Εἶναι δὲ παραδεδομένον ὅτι ὑπῆρχον εἰκόνες ἐκ ξύλου δρυὸς τοῦ Ἄτλαντος φέροντες τὸν οὐρανὸν μετὰ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῶν Ἑσπερίδων πεποιημέναι ὑπὸ Θεοκλέους καὶ Ἡγύλου (πατρὸς καὶ υἱοῦ) ἐκ τῆς σχολῆς τῶν

[1] Blass 5102.
[2] Αὐτόθι 5106.
[3] Αὐτόθι.
[4] Κουμανούδη Συναγωγὴ ἐν τῇ λέξει θεραπεύω. C I.G. 1296. Annuaire de l'Associat. pour l'encurag. des ét. gr. ἐν ἐπιγραφῇ Αἴνου τοῦ 6΄ π. Χ. αἰῶνος. Ἴδε καὶ Herwerden Lexicon supplet. σελ. 36a.
[5] Ἴδε καὶ Σκιᾶ Περὶ τῆς Κρητ. διαλέκτου 87 2. Γιάνναρη περὶ Ἐρωτοκρίτου ἐν λεξ. *θαράπαψι* καὶ *θαράπειο*. Γ. Χατζιδάκι Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα ἑλληνικὰ Α. 235. 335. Β. 66
[6] Παραβ. Blass ἐν ἐπιγραφῇ Ἱεραπύτνης 5093. 15, 23, 27.
[7] Blass 5056 καὶ Museo Italiano III 641 «ἐπεσκεύωσαν δὲ καὶ τὸν λάκκον».
[8] Κουμανούδη Συναγ. καὶ Herwerden Lexicon ἐν τῇ λέξει.

Κρητῶν Διποίνου καὶ Σκύλλιδος [1]. Διὰ ταῦτα πιστεύω ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ αὐτοῦ τοῦ Τιτᾶνος Ἄτλαντος μόνου ἢ πιθανώτερον ἐν συμπλέγματι εἰκονιζομένου παρὰ περὶ ἀρχιτεκτονικοῦ ἄτλαντος, οἷοι κατεσκευάζοντο εἰς νεωτέραν ἐποχήν, ἵνα ὑποβαστάζωσι θριγκὸν ἢ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ ἐκαλοῦντο Ἄτλαντες, Τελαμῶνες, Σάτυροι, Γίγαντες, βάρβαροι [2].

Τὸ *ἀστραγαλίσαι* ἐνταῦθα κεῖται ἐπὶ τῆς τεχνικῆς σημασίας τοῦ ἁρμόσαι ἀστραγάλοις τὰς Σφίγγας ἐπὶ τῶν ὑποποδίων, γομφῶσαι τὰς Σφίγγας ἐπὶ τῶν βάθρων, ἐξ ὧν εἶχον, φαίνεται, ἀποσπασθῇ διὰ τῆς πολυκαιρίας. Ἡ σημασία αὕτη τοῦ ἀστραγαλίζειν πρώτην φορὰν εὕρηται ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον γνωρίζω.

Στιχ. 10. . . . . [Θ]ΙΔΑ. Λείπουσιν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ στίχου τρία ἢ τέσσαρα γράμματα. Πρόκειται, πιστεύω, περὶ ὀνόματος θεοῦ τὸ ὁποῖον λήγει εἰς τὴν αἰτιατ. εἰς *θιδα* ἢ *οιδα* διότι τὸ πρῶτον γράμμα εἶναι ἀμφίβολον ἂν εἶναι Θ ἢ Ο. Δὲν εἶναι ἴσως ἀδύνατον νὰ συμπληρωθῇ [ΠΟ]ΘΙΔΑ ἢ [ΠΟΣ]ΟΙΔΑ [ΠΟΤ]ΟΙΔΑ ὡς αἰτιατικὴ πτῶσις κατὰ τὴν δωρικὴν διάλεκτον [3].

Στιχ. 11. . . . . *ν ἀναγράψαι*. Λείπουν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ στίχου τέσσαρα ἢ πέντε γράμματα. Καὶ ἐνταῦθα λείπει τὸ ὄνομα θεότητος ἴσως τὸ *Λατοῦν* (ἢ *Λατῶν*) [4].

Δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι κατὰ τὸν 6΄ αἰῶνα π. Χ. μετεχειρίζοντο γραπτὴν διακόσμησιν εἰς τὰ ἀγάλματα (πολυχρωμίαν ἐν τῇ γλυπτικῇ), διότι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀναγραφῆς ἀρχαίων ἀγαλμάτων, τῶν ὁποίων ἡ πολυχρωμία ἦτο παλαιά, ἀλλὰ φθαρεῖσα διὰ τοῦ χρόνου ἔπρεπε νὰ ἀνακαινισθῇ. Τὰ ἀρχαῖα αὐτὰ ἀγάλματα θὰ ἦσαν ἐκ ξύλου ἢ ἐκ πώρου λίθου (ἢ καὶ πήλινα) ἐξ ὕλης δηλ. τοιαύτης, εἰς ἣν ἡ πολυχρωμικὴ διακόσμησις ἦτο ἀπαραίτητος.

Στιχ. 12. . . . . ΩΣΗΙΟΝ. Συμπληρωτέον *οἰδ' ἐκόσμιον*. Ὁ χαράκτης ἐξ ἀβλεψίας ἔκαμε διπλοῦν

[1] Ἴδε λεξικὸν μυθολ. Rosher ἐν τῇ λέξει Ἄτλας. Παυσανίου ΙΙΙ 18. 10. V. 18, 14.
[2] Ἴδε περὶ τούτου Roscher Lexicon εἰς τὰς ἀνωτέρω λέξεις.
[3] Παραβ. Κουμανούδη Συναγωγὴν ἐν τῇ λέξει Ποσειδὰν καὶ Roscher Lexicon ἐν τῇ λέξει *Ποσειδῶν*.
[4] Ἴδε τὸν τύπον ἐν τῇ συνθήκῃ Λατίων καὶ Ὀλοντίων Blass 5075 στιχ. 75 καὶ τὸ *Λατοῦν* ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Δρήρου Blass 4952 Α. 26.

λάθος ἤτοι ἐχάραξεν Ω ἀντὶ Ο καὶ Η ἀντὶ Μ. Εἶναι ἡ τυπικὴ φράσις εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου νὰ ἀναφέρωνται οἱ κόσμοι οἱ ἐπιμεληθέντες τοῦ ἔργου. Συνήθως ἡ φράσις ἔχει τὸν τύπον *ἐκόρμιον* (ἢ *ἐκόσμιον*) *οἵδε* [1].

Στιχ. 13. ....*ασσων Βραμισαλ* .. Πρὸ τοῦ ασσων φαίνονται ἴχνη γράμματος ὡσεὶ Κ, ὥστε τὸ ὄνομα θὰ ἦτο *Κάσσων* ἢ πιθανώτερον ἀκόμη *Ἀκάσσων*, ὅπερ εἶναι καὶ ὄνομα Ὀλοντίου ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Δήλου [2]. Τὸ δεύτερον ὄνομα ἀγνοῶ ἂν ἦτο *Βραμισάλ*[*κας*] ἢ *Βραμισάλ*[*λας*]. Διὰ τὸ σπάνιον καὶ πολλάκις ἀκατάληπτον καὶ τὸ παράδοξον τῶν κυρίων ὀνομάτων τῶν εὑρισκομένων πολλάκις ἐν κρητικαῖς ἐπιγραφαῖς ἀμφιβάλλω, ἂν πρέπῃ νὰ γίνῃ ἡ παρατήρησις, ἡ ὁποία ἔγινε διὰ τὰ παράδοξα τοπωνυμικὰ ὀνόματα, ὅτι δηλ. πολλὰ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν θὰ ἐσώθησαν ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων (προελληνικῶν), ὅτε ἡ λαλουμένη ἐν Κρήτῃ γλῶσσα δὲν θὰ ἦτο ἑλληνική.

Στιχ. 14-15 *Εὐρυκράτεος-Εὐρυκράτεος*. Καὶ οἱ δύο κόσμοι (λείπουσι τὰ ὀνόματά των) ἦσαν υἱοὶ Εὐρυκράτεος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κόσμοι ἑκάστου ἔτους ἐλαμβάνοντο μόνον ἐξ ἑνὸς γένους ἑκάστοτε εἶναι πιθανὸν ὅτι οὗτοι ἦσαν ἀδελφοί. Ὅτι ἐπετρέπετο ἀδελφοὶ νὰ συγκοσμῶσι δείκνυται καὶ ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν [3].

Στιχ. 16-17 Εἰς τὸν στίχον 16 ἔχομεν ὄνομα πατρὸς εἰς *-ουθεος* καὶ εἰς τὸν 17 ὄνομα πατρὸς *Μοιρίλ*[*ω*], ὅπερ ἀναγινώσκεται εἰς τὸ μικρὸν τεμάχιον τοῦ λίθου τὸ εὑρεθὲν κατόπιν.

Μετὰ τὸν 17 στίχον ἠκολούθει καὶ ἄλλος στίχος εἷς ἢ καὶ πλείονες, ὥστε ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ὀνόματα κόσμων πλὴν τῶν 7, ὧν σώζονται τὰ ὀνόματα ἢ ἴχνη τῶν ὀνομάτων. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κόσμων ἐν ἑκάστῃ Κρητικῇ πόλει δὲν ὑπάρχει ἀσφαλὴς μέχρι τοῦδε γνώμη. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς συνήθως κυμαίνεται ὁ ἀριθμὸς μεταξὺ 5 καὶ 10 [4].

Πρὸς ὁρισμὸν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγράφη ἡ ἐπιγραφή, ἔχομεν καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ τὸ λεκτικὸν αὐτῆς. Εἶναι μὲν εἰς Κρητικὴν δωρικὴν δωρικὴν διάλεκτον γεγραμμένη ἀλλὰ μὲ ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς Κοινῆς, φαινόμενον παρατηρούμενον εἰς τὰς διαλεκτικὰς τῆς Κρήτης ἐπιγραφὰς ἀπὸ τοῦ τρίτοο π. Χ. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς [1]. Τὸ σχῆμα τῶν χαρακτηριστικῶν γραμμάτων Α. Π καὶ Π, Σ. Ν. Μ καὶ τὰ μικρότερα Ο. Ω. Θ δεικνύουσι τὸν β' π. Χ. αἰῶνα καὶ δὴ τὸ δεύτερον ἥμισυ αὐτοῦ. Ἐγράφη ἄρα ἡ ἐπιγραφὴ καθ' οὓς χρόνους οἱ Ἱεραπύτνιοι καταστρέψαντες τὴν τέως ἀντίζηλον Πραισὸν κατὰ τὸ 145 π. Χ. καὶ γενόμενοι κύριοι τῶν κτήσεων αὐτῆς ἠμφεσβήτησαν καὶ τὴν κυριότητα καὶ προστασίαν τοῦ Δικταίου Ἱεροῦ πρὸς τοὺς Ἰτανίους. Οὗτοι ἀσθενέστεροι ὄντες καὶ πλεονεκτούμενοι ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων ἤδη γενομένων Ἱεραπυτνίων ἐζήτησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων, ὅπως πρὸ χρόνων εἶχον ἐπιτύχει τὴν βοήθειαν τῶν Πτολεμαίων τῆς Αἰγύπτου κατὰ τῶν Πραισίων. Οἱ Ἱεραπύτνιοι, ὡς φαίνεται, δὲν εἶχον περιορισθῆ εἰς εἰρηνικὴν διεκδίκησιν τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλὰ βίᾳ χρώμενοι εἶχον ἤδη καταλάβει αὐτὸ καὶ ἐποικοδομήσει καὶ χωρίον τι, ὡς βλέπομεν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς Τοπλοῦ [2]. Διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Ρωμαίων ἀναθέντων τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως εἰς τοὺς Μάγνητας τοὺς πρὸς Μαιάνδρῳ, οἱ Ἰτάνιοι εὗρον τὸ δίκαιον καὶ ἀνεκτήσαντο τὸ ἱερὸν μεταξὺ τοῦ 138 καὶ 132 π.Χ. Ὥστε ἀκριβέστερον ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ πρέπει νὰ τεθῇ μεταξὺ τοῦ 145 καὶ τοῦ 138 (ἢ 132), ὅτε ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων διὰ τῆς διαιτησίας τῶν Μαγνήτων νὰ τὸ ἀφήσωσιν εἰς τοὺς Ἰτανίους, ἄν, ἐννοεῖται, δεχθῶμεν ὡς βεβαίαν τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἐπιγραφῆς ὑπὸ τῶν Ἱεραπυτνίων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξηγοῦνται κάλλιστα καὶ τὰ ἀνακαινιστικὰ ἔργα ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπως περιγράφονται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ. Εἶναι δηλ. λίαν φυσικόν, ὅτι οἱ Ἱεραπύτνιοι εὐτυχοῦντες μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Πραισοῦ καὶ καταλαβόντες διὰ πρώτην φορὰν τὸν περίπυστον ναὸν τοῦ Δικταίου Διὸς ἠθέλησαν νὰ δηλώσωσι τὴν κυριότητα καὶ προστασίαν ἐν αὐτῷ δι' ἔργων ἐξωραϊστικῶν, οἷα τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ.

Ἐνταῦθα θεωρῶ εὔκαιρον νὰ σημειώσω ὅτι καὶ

[1] Ἴδε παραδείγματα Blass 5929, 5030, 5080, 5106 καὶ πολλαχοῦ.
[2] Blass 5149.
[3] Museo Italiano III 631 (Ὠλέρου 54 στιχ. 8) 648 (Λατοῦς 61 στιχ. 4-5. Παραβ. καὶ Cicotti Instituzioni Cretesi σελ. 48.
[4] Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κόσμων ἴδε Cicotti Instit. Cretesi σελ 83-84 Semenoff Antiquitates juris publ. Cretensium σελ. 58.

[1] Ἴδε περὶ τούτου Blass Kret Inschriften ἐν τῷ προλόγῳ καὶ πολλαχοῦ τοῦ βιβλιαρίου.
[2] Halbherr Museo Italiano III σελ. 570 στιχ. 85-86

ἡ κολοβὴ ἐπιγραφὴ ἡ εὑρισκομένη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγ. Νικολάου παρὰ τὸ Παλαίκαστρον ἡ περιέχουσα συνθήκην Κνωσίων καὶ Ἱεραπυτνίων [1] θὰ ἔκειτο ἐν τῷ Δικταίῳ Ἱερῷ, καὶ θὰ ἀνετέθη αὐτόθι καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἱεραπύτνιοι ἴσχυον ἐν τῷ Δικταίῳ, οὕτω δὲ ἐξηγεῖται καὶ πῶς εὑρέθη ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἰς τὸ μέρος τοῦτο τόσον μακρὰν τῆς Κνωσοῦ οὐχὶ δὲ τόσον πλησίον πρὸς τὴν Ἱεράπυτναν.

Β'. Ἐπιγραφαὶ Λατοῦς πρὸς Καμάρᾳ.

Αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη γενόμεναι οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι ἐν Ἁγ. Νικολάῳ Μιραμπέλλου, μάλιστα ἀφ' οὗ μετεκομίσθη ἐνταῦθα ἡ ἕδρα τῆς Νομαρχίας Λασιθίου, ἐγένοντο αἰτία τῆς εὑρέσεως ἀρκετῶν ἐπιγραφῶν ἐν τῇ πολίχνῃ ταύτῃ, ἥτις ἀκριβῶς κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἥτις ἔφερε τὸ ὄνομα *Λατὼ πρὸς Καμάρᾳ* καὶ μεταγενέστερον ἁπλῶς *Καμάρα* [2]. Τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας συλλέγουσιν οἱ φιλόμουσοι καὶ φιλάρχαιοι κύριοι Μανοῦσος Συγγελάκης ἰατρὸς καὶ Ἀντων. Σήφακας νομάρχης, πρὸς οὓς καὶ πολλαὶ ὀφείλονται χάριτες διὰ τὸν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων ἐν γένει κειμηλίων ἀξιέπαινον αὐτῶν ζῆλον. Αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εὑρίσκονται ἤδη εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Ἡρακλείου. Αἱ νέαι αὗται ἐπιγραφαὶ προστιθέμεναι εἰς τὰς κατὰ τὰς τελευταίας δύο δεκαετηρίδας εὑρεθείσας ἐπιγραφὰς τῆς Λατοῦς τὰς δημοσιευθείσας ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων αὐξάνουσι τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, πρᾶγμα παράδοξον διὰ μικρὰν πόλιν οἵα ἦτο ἡ Λατώ, ἡ πόλις αὕτη ἔρχεται ἤδη δευτέρα (μετὰ τὴν Γόρτυνα) κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγραφῶν ἐν Κρήτῃ.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Λατοῦς ἀνήκει εἰς τὸν β' π.Χ. περίπου αἰῶνα μὲ μικρὰν διαφορὰν χρόνου πρὸς τὰ ἄνω ἢ πρὸς τὰ κάτω. Τοῦτο σημαίνει ὅτι μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤκμασεν ἡ πόλις παρευδοκιμήσασα τὴν μεσόγειον Λατὼ (Λατὼ Ἑτέρα) τὴν ἐν τῇ θέσει Γουλᾶ [3] παρὰ τὴν Κριτσὰν κειμένην, μεθ' ἧς ἄλλως ἀπετέλει μίαν πολιτείαν καὶ ἓν κοινόν, οἱ δὲ κάτοικοι ἀμφοτέρων ἀδιακρίτως ἐκαλοῦντο *Λάτιοι*.

2. Τεμάχιον πλακὸς ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου σκληροῦ. Εἶναι ἐλλιπὴς πανταχόθεν πλὴν μικροῦ μέρους εἰς τὴν ἄνω πλευράν· σωζ. ὕψος 0,32, πλάτος 0,20, πάχος τῆς πλακὸς 0,09. Ὕψ. τῶν γραμμάτων τῆς μὲν ἐπικεφαλίδος 0,025, τῶν δὲ λοιπῶν 0,018 πλὴν τοῦ Ο καὶ Θ τὰ ὁποῖα εἶναι μικρότερα.

ΑΓΑΘ
ΔΑΜΟΣΘΑ
ΑΥΤΩΙΕΥΝΟΜ
ΩΙΤΟΝΝΑΟΝΚΑΙ
ΗΣΑΝΑΡΙΣΤΟΔ
ΣΥΜΑΧΩΕΥΦΑ
ΣΙΒΕΤΙΟΣΚΑΛΛΙΣ
ΥΤΙΜΩΜΙΚΟΣΚΑ
ΣΤΑΝΔΡΟΣ
ΙΟΔΩΡΩΟ
ΤΛ

Ἀγαθ[ᾶι τύχαι]
[Ἀριστό]δαμος Θα[ρσυμάχω]
[καὶ ἁ σὺν] αὐτῶι Εὐνομ[ία]
. . . ῶι τὸν ναὸν καὶ [τὸ ἄγαλ-]
[μα ἐποί]ησαν. Ἀριστόδ[αμος]
[Θαρ]συμάχω, Εὔφαμος . . .
. . . . Σιβέτιος, Καλλίσ[τρατος]
[Πολ]υτίμω, Μῖκος Κα. . . .
[Ἀρί]στανδρος . . . .
. . . οδώρω . . . .
. . . . τλ. . . . .

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων (Α Σ, Ν) καὶ τὰ μικρότερα Ο. Ω. Θ δεικνύουσι τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι τοῦ συνήθους καὶ γνωστοῦ ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν τῆς Λατοῦς ἀναθηματικοῦ εἴδους μετὰ τῆς ἐπικεφαλίδος *ἀγαθᾶι τύχαι*. Ὁ τύπος τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι· ὁ δεῖνα ἐπώνυμος κόσμος μετὰ τῶν ἄλλων συγκόσμων ἐποίησαν (ἢ ἐπεμελήθησαν) τὸν ναὸν ἢ τὸ ἄγαλμα τῇ δεῖνι θεότητι καὶ ἕπονται τὰ ὀνόματα πάντων τῶν κόσμων προτασσομένου τοῦ τοῦ ἐπωνύμου κόσμου. Ἀναφέρεται ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ γένος, ἐξ οὗ κατάγονται οἱ ἀναγραφόμενοι κόσμοι, πλὴν τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ δὲν ἀναγράφεται.

[1] Halbherr Museo Italiano III ἀριθ. 36.

[2] Περὶ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῆς ἄλλης ὁμωνύμου παράβ. Svoronos Numismat. de la Crète σελ. 217 καὶ ἑξῆς.

[3] J. Demargne εἰς τὸ Bulletin de Corresp. Hell 1901 σ. 282 καὶ ἑξῆς, 1903 σελ. 206 καὶ ἑξῆς.

Στιχ. 1. [Ἀριστό]δαμος Θα[ρσυμάχω]. Ἡ συμπλήρωσις τῶν ὀνομάτων εἶναι ἀσφαλὴς γενομένη ἐκ τοῦ 4 καὶ 5 στίχου, ὅπου ἐπαναλαμβάνεται τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου κόσμου καὶ τὰ δύο χωρία συμπληροῦσιν ἄλληλα. Ἐκ τῆς συμπληρώσεως ταύτης εὑρίσκεται κατὰ μεγίστην προσέγγισιν καὶ τὸ πλάτος τῆς πλακὸς τὸ ὁποῖον ἦτο τόσον, ὥστε ἐχώρει 18-20 γράμματα καὶ τοῦτο διευκολύνει τὴν συμπλήρωσιν καὶ τῶν λοιπῶν στίχων.

Στιχ. 2. [*καὶ ἁ σὺν*] *αὐτῶι Εὐνομία*. Οὕτω συμπληρῶ τὸν στίχον τοῦτον. Εἶναι δὲ Εὐνομία τὸ συμβούλιον, ὁ σύλλογος τῶν κόσμων. Πῶς ἤχθην εἰς τὴν συμπλήρωσιν καὶ ἑρμηνείαν ταύτην ἐξηγοῦμαι ἀμέσως. Ἡ λέξις ***Εὐνομία*** εὕρηται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν τῆς ἰδίας πόλεως Λατοῦς δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Mariani [1], ἐν ᾗ λέγεται ὅτι *οἱ σὺν Αὐτίωνι* (κόσμοι) ***ἔθεσαν ναὸν τῇ Κύπριδι Εὐνομίας προπάροιθεν***, ὅπου ὁ κ. Mariani τὴν Εὐνομίαν ἑρμηνεύει ὡς Palazzo di Giustizia, Δικαστήριον ἢ ἄλλον τινὰ τόπον καλούμενον Εὐνομίαν. Ἔπειτα ἡ λέξις Εὐνομία εὕρηται εἰς ἐπιγραφὴν Ἰστρῶνος (γειτονικῆς πόλεως τῆς Λατοῦς) δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Halbherr [2] οὕτως

Δαμάτριος Κίλικος καὶ ἁ σύ[νδιος]
α]ὐτῷ Εὐνομία ἐπὶ τῷ ἀφιδρύματι τὸν ναὸν
τῶ Ἄρεος καὶ τᾶς Ἀφροδίτας ἐποίησαν κτλ.

καὶ ἕπονται τὰ ὀνόματα τῶν κόσμων.

Εἶναι, πιστεύω, προφανὲς ὅτι δὲν ἔχει τόπον ἐνταῦθα ἡ γυνὴ τοῦ πρωτοκόσμου, οὐδὲ ἁρμόζει εἰς τόσον ἐπίσημον πρᾶξιν, ἣν οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως ἐκτελοῦσιν ἐν ὀνόματι αὐτῆς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίσημόν των ἰδιότητα νὰ ἀναμιγνύηται τὸ ὄνομα γυναικός. Διὰ τοῦτο εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ συμπλήρωσις τοῦ κ. Η. δὲν ἦτο εὔστοχος. Τὴν ἰδέαν μου ταύτην ἐνίσχυσεν ἔτι μᾶλλον ἡ νέα παραβολή, ἣν ἔκαμα τῆς ἐπιγραφῆς σταλείσης ἐκ Καλοῦ χωρίου, ὅπου εὑρίσκετο ἀκόμη, εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ὑπὸ τοῦ κ. Νομάρχου. Παρετήρησα, ὅτι δὲν ὑπῆρχε χῶρος ἐπαρκὴς διὰ τὸ *σύμβιος* καὶ ὅτι μετὰ τὴν πρόθεσιν *σὺν* ὑπῆρχεν ἀρχαιόθεν μικρὰ φθορὰ τοῦ λίθου εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης γραμμῆς καὶ ὅτι τὸ

[1] Mariani Antichità Cretesi in Monumenti antichi dei Lincei VI σελ. 275.

[2] Museo Italiano III ἀριθ. 55.

μέρος τοῦτο ἀφῆκεν ὁ χαράκτης χωρὶς νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ διὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῇ νὰ ἀποξέσῃ ὁλόκληρον τὴν ἄλλην ἐπιφάνειαν τῆς πλακός, ὥστε ἀσφαλῶς ἡ ἐπιγραφὴ εἶχεν οὕτως

Δαμάτριος Κιλικος καὶ ἁ σὺν
αὐτῷ Εὐνομία . . . . ἐποίησαν κτλ.

Εἰς ἐμὲ μετὰ τὰ ἀνωτέρω οὐδεμία ἀμφιβολία μένει ὅτι Εὐνομία εἶναι ὁ Σύλλογος τῶν κόσμων καὶ δὴ κατ' ἐπέκτασιν καὶ τὸ οἴκημα, ἐν ᾧ συνήρχοντο πρὸς σύσκεψιν καὶ ἐκπλήρωσιν τῶν ἄλλων καθηκόντων οἱ Κόσμοι, τὸ Ἀρχεῖον ἢ Πρυτανεῖον, ἡ δευτέρα δὲ αὕτη σημασία ἁρμόζει εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Mariani.

Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη (ἂς τὴν ὀνομάσωμεν οὕτως) ἔχει σπουδαιότητα ὄχι μόνον, διότι πρώτην ἤδη φορὰν ἐξακριβοῦται ἡ σημασία τῆς λέξεως ἐπὶ τόσον συγκεκριμένης καὶ εἰδικῆς σημασίας πολιτικῆς, ἀλλὰ διότι λύει καὶ ἓν ἄλλο ἀκόμη ζήτημα πολὺ ἀμφισβητηθὲν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸ Κρητικὸν πολίτευμα. Τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι τίνες ἦσαν οἱ ***πρείγιστοι ἐπὶ Εὐνομίας*** οἱ ἀναφερόμενοι ἐν τῇ γνωστῇ μεγάλῃ συνθήκῃ Ὀλουντίων καὶ Λατίων ἐν στίχῳ 35 [1]. Ὁ Hoeck [2], ὁ Semenoff [3], ὁ Cicoti [4], ὁ Deiters [5] ἄλλοι ἄλλως ἑρμηνεύουσιν· οἱ πλεῖστοι θεωροῦσιν αὐτοὺς ὡς δικαστάς τινας ἢ ἄρχοντας εἰδικῆς δικαιοδοσίας, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἐξακριβώσεως τῆς σημασίας τῆς Εὐνομίας ἤδη ἐξάγεται ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ οἱ πρεσβύτατοι (ἢ προϊστάμενοι) τῶν κόσμων. Εἶναι μάλιστα κατ' ἐμὲ πιθανὸν ὅτι ἡ φράσις ***πρείγιστοι οἱ ἐπὶ Εὐνομίας*** δὲν παρεδόθη ὀρθῶς, διότι ἐκ μὲν τοῦ λίθου τῆς Ἑνετίας, ὃν ἐξέδωκεν ὁ Comparetti λείπουν αἱ λέξεις αἱ πρὸ τῆς ***Εὐνομίας***, αἱ δὲ ἄλλαι δημοσιεύσεις στηριζόμεναι ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ 1623 κυκλοφορήσαντος μοναδικοῦ φύλλου (Flugblatt), τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἔγεμε σφαλμάτων, δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος, δι' ὃ

[1] C.I.G. 2554 Comparetti Museo Italiano I 1885 σελ. 141 καὶ ἑξῆς. Blass 5075. Deiters de Cretensium titulis σελ. 27 καὶ ἑξῆς.

[2] Hoeck Creta III σελ. 93 καὶ ἑξῆς.

[3] Semenoff antiquitates Cret. σελ. 83 καὶ ἑξῆς.

[4] Cicotti Instit. Cret. σελ. 108-109.

[5] Deiters ἔνθα καὶ ἀνωτέρω σελ. 47.

δὲν θεωρῶ ἀπίθανον ἐν τῷ λίθῳ νὰ ἔκειτο *οἱ πρείγιστοι οἱ ἐξ Εὐνομίας*.

Τελευταῖον εὑρίσκω τὴν λέξιν ἐν ἐπιγραφῇ Ἀπτέρας δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Haussoulier [1], ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, ὡς πιστεύω, ἀγνώριστον καὶ διεφθαρμένην ἐξ ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως ἢ κακῆς συμπληρώσεως. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι κολοβή, ἀλλὰ εἶναι φανερὸν ἐν τούτοις, ὅτι εἶναι ἀναθηματικὴ καὶ ἀναφέρονται μὲν ὀνόματα κόσμων ὕστερον δὲ ἀκολουθεῖ κατὰ Haussoulier *μέστα ἐπὶ τ. Εὐνομίω*. Δυστυχῶς νομίζω ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη μετὰ τῶν πλείστων ἄλλων τῆς Ἀπτέρας ἀπώλετο καὶ διὰ τοῦτο εἶναι πλέον ἴσως ἀδύνατον νὰ εὑρεθῇ τὸ ὀρθόν, πάντως ὅμως ἐγὼ πιστεύω ὅτι καὶ ἐδῶ ἐπρόκειτο περὶ Εὐνομίας ἐπὶ τοῦ Συλλόγου τῶν κόσμων. Ἴσως ὁ λίθος εἶχε *μέστα ἐπὶ τᾶς Εὐνομίας τῶν* . . .

Ἔχομεν ἄρα Εὐνομίαν δηλοῦσαν τὸν Σύλλογον τῶν κόσμων ἐν Λατοῖ, Ἰστρῶνι καὶ Ὀλοῦντι, καὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐεξήγητον διὰ τὰς πόλεις ταύτας, διότι αὗται τυγχάνουσιν ὅμοροι. Ἂν ὅμως ἡ ἡ εἰκασία ἡμῶν καὶ διὰ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀπτέρας εἶναι ὀρθή, τότε ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης εὑρίσκεται καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Κρήτην καὶ ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι εἶχε μείζονα τὴν διάδοσιν Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν τοπικὴν ἔκτασιν, χρονικῶς ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἄλλο τι ἢ ὅτι ἐπεκράτει περὶ τὸν δεύτερον π. Χ. αἰῶνα, διότι πᾶσαι αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ ἀνήκουσι περίπου εἰς τὴν περίοδον ταύτην, δὲν δύναται δέ τις οὔτε νὰ βεβαιώσῃ ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἀρνηθῇ τὴν χρῆσιν αὐτῆς πρότερον ἢ ὕστερον. Αὐτὸ μέλλει ἴσως νὰ ἐξακριβωθῇ, ἐὰν εὑρεθῶσιν νέα ἐπιγραφικὰ κείμενα.

Πῶς ἡ λέξις Εὐνομία προσέλαβε τὴν ἰδιάζουσαν αὐτὴν σημασίαν ἐν Κρήτῃ δὲν εἶναι τόσον εὔκολον νὰ εὕρωμεν. Πρέπει τις μόνον νὰ ἐνθυμῆται ὅτι τὸ πολίτευμα τῶν Κρητικῶν πόλεων ἦτο καθαρῶς δωρικόν, καὶ ὅτι ἡ εὐνομία παρὰ Δωριεῦσιν ἐθεωρεῖτο ἡ βάσις καὶ ἡ κρηπὶς τῆς εὐκοσμίας καὶ τῆς καλῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Τυρταῖος ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς τοῦ δωρικοῦ κόσμου τοῦ πολιτεύματος ἐκάλεσε τὸ πολιτικὸν ποίημα, ὃ ἐποίησεν ἐν καιρῷ πολέμου πρὸς τοὺς Μεσσηνίους καὶ πολιτικῶν διαστάσεων καὶ ἐρίδων ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Σπάρτης *Εὐνομίαν* [1]. Ἡ λέξις ὅθεν εἶχε πολιτογραφηθῇ τρόπον τινὰ ὑπὸ τῶν Δωριέων δηλοῦσα τὴν εὐκοσμίαν τοῦ πολιτεύματος παρ' αὐτοῖς, δι' ὃ δὲν θεωρῶ παράδοξον, ὅτι εὑρίσκεται ἐν Κρήτῃ καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς ειδικῆς αὐτῆς σημασίας, ὅπου Δωριεῖς ἦσαν οἱ ἐλεύθεροι πολῖται καὶ δωρικὴ ἡ διάταξις τῆς πολιτείας.

Στιχ. 3. Λείπουσιν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ στίχου τρία ἢ τέσσαρα γράμματα. Δύναται ὅθεν νὰ γίνῃ ἡ συμπλήρωσις ΤΑΙ (ἢ ΤΩΙ) ΘΕΩΙ, ἢ ἂν θέλωμεν νὰ ὑπάρχῃ τὸ ὄνομα ὡρισμένης θεότητος ἴσως δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν κάλλιον [ΛΑΤ]ΩΙ ἤτοι τὸ ὄνομα τῆς ἐπωνύμου τῆς πόλεως θεᾶς.

Στιχ. 4-9. Ἐκ τῶν ἀναγραφομένων κυρίων ὀνομάτων τὸ μὲν Πολύτιμος εἶναι σύνηθες ἐν Λατοῖ [2] καὶ ἐν Ἰστρῶνι εὕρηται [3]. Τὸ Ἀρίστανδρος εὕρηται καὶ εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν Λατοῦς [4].

Πόσοι ἦσαν οἱ κόσμοι οἱ ἀναγραφόμενοι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δὲν γνωρίζομεν, διότι ἡ ἐπιγραφὴ κάτω εἶναι ἐλλιπής. Πάντως τοὐλάχιστον ἑπτά.

Μετὰ τὸ Εὔραμος ἐν τῷ πέμπτῳ στίχῳ ἠκολούθει τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ ὕστερον ἔρχεται καὶ ἄλλο ὄνομα κατὰ γενικὴν ἤτοι τὸ τοῦ πάππου· τοῦτο θὰ ἐγίνετο πρὸς διάκρισιν ἀπὸ ἄλλου ὁμωνύμου.

3. Τμῆμα μεγάλης στήλης ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου σκληροῦ. Σώζεται μόνον ἡ πρὸς δεξιὰν πλευρὰ ἐν μέρει, εἶναι δὲ ἐλλιπὴς ἄνω καὶ κάτω καὶ ἀριστερά· σωζ. ὕψος 0,23, πλάτος 0,18, πάχος 0,16 Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι ἐν ἑκατοστὸν πλὴν τοῦ Ο καὶ Θ τὰ ὁποῖα εἶναι μικρότερα.

ΤΙΣΑΙΑΙ
ΑΣΟΝΕΣΤΑΝ
ΥΔΑΦΝΑΣ
ΥΤΟΝΕΠΙΤΟ
ΝΠΟΤΑΜΟΝ
ΤΑΣΔΕΠΟΤΟ
ΟΝΑΦΡΟΔΙΣΙΟΝ

[1] Bull. de Corresp. Hell. III σελ. 436. Blass 4949.

[1] Christ: Gesch. der griech Litteratur 85 (εἰς τὸ Handbuch τοῦ Iwan Müller). Ἀριστοτ. Πολιτ. Ζ σελ. 207. Παυσανίου IV. 18.

[2] Blass 5078, 5076, 5106, 516.

[3] Blass 5056.

[4] Blass 5149.

ΧΟΝΤΕΣΚΗΣΤΑΝ
ΕΡΙΒΑΣΙΝΚΗΣΑΡΧΕ
ΑΝΤΑΚΑΙΝ ΑΣΟΝΠΥΡ
ΑΤΑΝΚΡΗΣΑΝ
ΕΤΙΣΕΣΚΑΡΥΜΑΣΕΣ
ΣΔΟΡΘΟΝΝΑΝΕΠΙΤ.
ΣΑΝΔΙΑΤ

. . . . τις ᾇ αἱ
. . . . ασον ἐς τὰν
. . . . υ δάφνας
. . . . υτον ἐπὶ τὸ
. . . . ν ποταμὸν
. . . . τὰς δὲ ποτὸ
. . . . ον Ἀφροδίσιον
. . χοντες κἠς τὰν
. . . ερίβασιν κἠσαρχε
. . . αντα καὶ [ν]ᾶσον Πυρ-
. . . . . ατὰν Κρῆσαν
. . . . . πέτις ἐς Καρύμας ἐς
. . . . . . ς Δορθόνναν ἐπὶ τ
. . . . σαν δὲ Ἀτ. . . .

Ἡ στήλη περιεῖχεν ὅρια πόλεων τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Καὶ ὁ μὲν στίχος 1-11 εἶναι ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς Λατίων χώρας καὶ Λατίων καὶ Ὀλοντίων, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ στίχου 12 καὶ κάτω εἶναι ἀπὸ τοὺς ὅρους Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων, ὅπως εἶχον ὁρισθῇ διὰ συνθηκῶν μεταξὺ τῶν δύο πόλεων αὐτῶν καὶ σώζονται εἰς τὰς γνωστὰς συνθήκας Λατίων καὶ Ὀλοντίων ἀφ' ἑνὸς καὶ Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων ἐξ ἄλλου [1]. Τὸ παρὸν ὅμως κείμενον περιεῖχε κατὰ τοὺς στίχους 10 καὶ 11 καὶ μέρη τινὰ μὴ εὑρισκόμενα εἰς τὰ γνωστὰ ἤδη κείμενα τῶν συνθηκῶν.

Παραβάλλοντες τὸ ἡμέτερον κολοβὸν κείμενον πρὸς τὰ γνωστὰ ἤδη πληρέστερα κείμενα πρέπει νὰ τὸ συμπληρώσωμεν οὕτως·

Α'. Στιχ. 1-11.

[καὶ περιαμπέ]τις ᾇ αἱ [στεφάναι κἠς τὰν Δανάπαρξον καὶ τὰν Αἴγυρον ᾇ αἱ στεφάναι κἠς Παμφυρί]ασον ἐς τὰν [ὁδὸν τὰν δημοσίαν κἠς τὸν Ἐπαθέντα κατὰ ῥάχιν ἐς Σ]υδάφνας [τᾶς ἄνω καὶ κατὰ ποταμὸν ἐς Κορδωΐλαν καὶ ἂν ῥάχιν ἐς Λαγονάπ]υτον ἐπὶ τὸ [ἄντρον καὶ Καλλιόρασον ἐπὶ τὸ ἄντρον κἠς Μεταλλάπυτον ἐπὶ τὸ]ν ποταμὸν [κἂν τὸν ῥόον ἐπὶ τὸ Στιώτιον καὶ τῶδ' ἂν ῥάχιν ἐπὶ τὸν Ἀχάμαντα] τὰς δὲ ποτὸ. . . . [ἀπὸ θαλάσσης ἐς Πλυμῶνα ἂρ ῥάχιν ἐπὶ τὸ ἀρχαῖ]ον Ἀφροδίσιον [καὶ τουτῶ ὡς τῶ Δερεωθηνῶ τῶ τεμένεος οἱ ὅροι οἱ ἐς τὸν βόρεαν ἔχ]οντες κἠς τὰν [Αἰρεσπώ, κἠς τὰν Πρυμνίτισσαν κἠπὶ τᾶς Καλολάκκας τὰν π]ερίβασιν κἠς Ἀρχε[λάκκαν ἐς τὰν Δηράδαν ἐπ' ἀρτίων πρίνων, κἠς τὸν Ἀχάμ]αντα καὶ [ν]ᾶσον Πυρ. . . α τὰν Κρῆσαν (χῶρος κενός)

Β'. Στιχ. 12 14.

[Ὡς ὁ Σέδαμνος περιαμπ]έτις ἐς Καρύμας [καὶ πέραν ἐς τὰν στεφάναν καὶ ὡς ἁ στεφάνα περιάμπαξ ἐς ὀρθὸν ἐ]ς Δορθόνναν ἐπὶ τὸν [λάκκον, καὶ ὡς ἁ ὁδος ποτὶ μεσαμβρίαν τὰν ὁδὸν τὰν ἄγωσ]αν (δι') Ἀτρ[ῶνα. . . . . .]

Τὸ ἡμέτερον κείμενον παρουσιάζει διαφοράς τινας ἀπὸ τῶν γνωστῶν πληρεστέρων κειμένων τὰς ὁποίας δέον νὰ σημειώσωμεν.

Στιχ. 3. Ὑπάρχει [Σ]*υδάφνας* ἀντὶ τοῦ ***Συάφνας*** τὸ ὁποῖον φέρεται εἰς τὸ Corpus 2554 κατὰ τὸν Boeck στηριζόμενον πάντοτε εἰς τὴν παλαιὰν πλήρη σφαλμάτων ἔκδοσιν τοῦ Ἐνετικοῦ φύλλου. Εἰς τὸν λίθον τῆς Ἐνετίας, ὃν ἐδημοσίευσεν ὁ Comparetti [1] δὲν σώζεται τὸ μέρος αὐτό. Ὥστε μένει ἄδηλον ποῖον εἶναι τὸ ὀρθὸν τὸ ***Συάφνας*** ἢ ***Συδάφνας***, τὸ δεύτερον ὅμως ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ κῦρος τοῦ λίθου, ἐνῷ τὸ πρῶτον μένει μετέωρον.

Στιχ. 6. *τᾶς δὲ ποτό*. Εἰς τὸ ἀντίστοιχον μέρος τῶν πληρεστέρων κειμένων κεῖται *ὅροι Λατίων πορτὶ Βολοντίος*, ὥστε εἰς τὸ ἡμέτερον κείμενον θὰ ἔκειτο ἴσως *τᾶς δὲ* (*χώρας*) *ποτὶ Βολοντίος ὅροι οἵδε* ἤ τι τοιοῦτον, γίνεται δηλ. διὰ τῆς φράσεως

[1] Τὰ ὅρια τῆς χώρας Λατίων καὶ τὰ μεταξὺ Λατίων καὶ Ὀλοντίων εὕρηνται ἐν τῇ συνθήκῃ C.I.G. 2554 καὶ Museo Italiano I. 141 καὶ ἑξῆς καὶ Blass 5075. Τὰ δὲ τῶν Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων (πρότερον δὲ Δραγμίων καὶ Πραισίων). C.I.G. 2561 καὶ Museo Italiano III 570 καὶ ἑξῆς (Ἐπιγραφὴ Τοπλοῦ).

[1] Museo Italiano I. 141 καὶ ἑξῆς.

ταύτης μετάβασις ἀπὸ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ὅρων τῆς χώρας τῶν Λατίων πρὸς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὅρων μεταξὺ Λατίων καὶ Βολοντίων.

Στίχ. 10-11. [*Ἀχάμ*]*αντα καὶ* [*ν*]*ᾶσον Πυρ*... Τὰ πληρέστερα κείμενα, τοὐλάχιστον τὸ ἀρχαῖον Ἐνετικόν, διότι τὸ τοῦ Comparetti εἶναι ἐλλιπὲς κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, τελειώνει εἰς τὸ Ἀχάμαντα. Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον κείμενον εἶχε καὶ ἄλλο μέρος, τὸ ὁποῖον πιθανώτατα ἀνέφερε καὶ νῆσον Πυρ... ἢ νήσους. Ὅτι αἱ πόλεις Λατὼ καὶ Ὀλοῦς εἶχον καὶ νήσους λέγεται ῥητῶς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς συνθήκης στιχ. 5-9 *φρούρια ἢ νήσους καταλαμβάνηται*[1]. Καὶ ἡ μὲν Λατὼ θὰ κατεῖχε τὰς νήσους τὰς ἐν τῷ σημερινῷ λιμένι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, αἱ ὁποῖαι εἰς τοὺς Ἐνετικοὺς χάρτας σημειοῦνται ὡς νῆσοι τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου[2], ἡ δὲ Ὀλοῦς τὴν νησῖδα Σπιναλόγγαν[3] καὶ τὴν συνεχομένην τῇ ἀρχαίᾳ πόλει χερσόνησον (νησὶ τοῦ Πόρου) καὶ τὴν Κολοκύθαν. Ἡ ἐν στίχῳ 11 ἀναφερομένη Κρῆσσα εἶναι ἀμφίβολον, ἂν εἶναι ὄνομα νήσου ἢ ἄλλη τις τοποθεσία.

Στίχ. 12. [*περιαμπ*]*έτις ἐς Καρύμας*. Εἰς τὸ πληρέστερον κείμενον τοῦ Τοπλοῦ κεῖται κατ' ἐπανάληψιν *ὡς ὁ Σέδαμνος ἐς Καρύμας*, ὥστε εἰς τὸ ἡμέτερον κείμενον θὰ ἔκειτο *ὡς ὁ Σέδαμνος περιαμπέτις ἐς Καρύμας*.

Στίχ. 13. *ἐς Δορθόνναν*. Εἰς τὸ κείμενον Τοπλοῦ καὶ εἰς τὰ τρία χωρία, ὅπου ἐπαναλαμβάνεται στερεοτύπως ἡ φράσις, κεῖται *ἐς Δορθάννας*· φαίνεται ὅθεν ὅτι ἡ διαφορὰ ὀφείλεται εἰς ἀβλεψίαν τοῦ ἡμετέρου χαράκτου.

Στίχ. 14. [*ἄγω*]*σαν δι' Ἀτ*[*ρῶνα* . . . Τὸ κείμενον Τοπλοῦ ἔχει *τᾶς ἀγώσας δι' Ἀτρῶνα*.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Δικταίου Ἱεροῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς προϊστορικῆς πόλεως τοῦ Παλαικάστρου δὲν εἶνε δύσκολον, νομίζω, νὰ χαράξωμεν κατὰ προσέγγισιν τὰ ὅρια τῆς χώρας Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων, ὡς ὡρίζοντο ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Τοπλοῦ, ἔχοντες δεδομένα ἐξ αὐτῆς τὰ δύο παραθαλάσια σημεῖα ἤτοι τὰς Καρύμας καὶ τὸν Λάκκον, διότι ταῦτα, ὡς πιστεύω, διέσωσαν μέχρι σήμερον τὰ ὀνόματά των. Καὶ τὸ μὲν Καρύμαι εἶναι τὸ σημερινὸν Καρούμαις[1] εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος, ὁ δὲ Λάκκος εὑρηται ἐν τῇ βορείᾳ παραλίᾳ λεγόμενος Ἀνάλακκος (ἀνὰ λάκκον). Ἂν συνδέσωμεν τὰ δύο αὐτὰ σημεῖα διὰ γραμμῆς ἀκολουθοῦντες μέχρι τινὸς τὴν σημερινὴν κοιλάδα καὶ τὴν δεξιὰν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τὸν Ἀνάλακκον εἰς Παλαίκαστρον θὰ ἔχωμεν περίπου τὴν ἀρχαίαν ὁροθετικὴν γραμμὴν τῶν δύο πόλεων, ὅπως ἦτο ἀρχαιόθεν καθωρισμένη μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Δραγμίων καὶ ὕστερον μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Πραισίων, καὶ ὅπως τὴν ἐπεκύρωσαν καὶ οἱ Μάγνητες οἱ πρὸς Μαιάνδρῳ οἱ διορισθέντες διαιτηταὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων. Διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ὁροθετικῆς αὐτῆς γραμμῆς τὸ Ἱερὸν τοῦ Δικταίου Διὸς τὸ κείμενον ἐν θέσει *Ἐλεία*[2] μένει πρὸς ἀνατολὰς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰτανίων.

Ὁ χρόνος τῆς ἐπιγραφῆς δείκνυται καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουσιν εἰς τὸ τέλος περίπου τοῦ Ϛ' αἰῶνος π. Χ. καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ἀφ' οὗ ἀναγράφονται οἱ ὅροι Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων, ὅπως εἶχον καθορισθῇ διὰ τῆς διαιτησίας τῶν Μαγνήτων μετὰ τὸ 138 πρὸ Χρ.

Ἓν μόνον ζήτημα γεννᾶται ἤδη, τίς ὁ σκοπὸς τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς. Ἂν περιεῖχε μόνον τὰ ὅρια δύο πόλεων π. χ. Λατίων καὶ Ὀλοντίων ἢ μόνον Ἱεραπυτνίων καὶ Ἰτανίων, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο καὶ φυσικὸν καὶ εὐεξήγητον, ἀλλ' ἤδη ἔχομεν τὰ ὅρια τῶν δύο πρώτων καὶ ὕστερον ἄνευ ἄλλου ἐπεξηγηματικοῦ κειμένου τῶν ἄλλων δύο. Πῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ παράδοξος αὐτὴ σύνοψις τῶν ὅρων διαφόρων πόλεων; Ἓν μόνον πρᾶγμα δύναμαι νὰ ὑποθέσω πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου, ὅτι δηλ. κατόπιν πολέμων ἐπῆλθε συνεννόησίς τις, ἓν εἶδος entente cordiale, ὡς λέγεται σήμερον, μεταξὺ τῶν τέως διαμαχομένων πόλεων τούτων τῆς

[1] Νῆσοι Λατοῦς ἀναφέρονται καὶ εἰς τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην συνθήκην Λατίων καὶ Ἐλευθερναίων ἐν στίχ. 14.

[2] Ἴδε χάρτην M. Boschini ἀριθ. 36 καὶ F. Basilicata (χειρόγραφος ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου) Castel Mirabello.

[3] Σπιναλόγγα ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατὰ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς τοποθεσίας *'ς την Ἐλοῦντα*-Stinelunta-Stinalonga-Spinalonga· ἴδε G. Gerola Monum. Veneti vol. I σελ. 570-571.

[1] Καρούμαις καὶ οὐχὶ Καρούμπαις, ὅπως σημειοῦται κακῶς εἰς τοὺς γεωγραφικοὺς χάρτας, ἀκούεται καὶ σήμερον ὁ μικρὸς κόλπος.

[2] Ἡ *Ἐλεία* ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Τοπλοῦ στίχ. 78 καὶ πιθανῶς εἶχε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ μικροῦ ἕλους σχηματιζομένου καὶ σήμερον ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ παραρρέοντος χειμάρρου, τὸ ὁποῖον ἀπό τινων ἐτῶν οἱ καλόγηροι τοῦ Τοπλοῦ καταγίνονται νὰ καλλιεργήσωσι καὶ χρησιμοποιήσωσι.

ἀνατολικῆς Κρήτης, ὅτι ἴσως ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν τινὰ ἢ συγκρητισμόν, καὶ ὅτι πρὸς ἀποφυγὴν ἐρίδων καὶ ἀμφισβητήσεων ἐν τῷ μέλλοντι συνήνωσαν ἐν τῇ κοινῇ συνθήκῃ τὰ ὅρια τῶν ὁμόρων πόλεων τῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἀνέθηκαν εἰς τὰ διάφορα ἱερὰ τῶν συμμετασχουσῶν τῆς ὁμοσπονδίας πόλεων, τεμάχιον δὲ τοιούτου τινὸς κειμένου (τοῦ ἐν Λατοῖ) εἶναι τὸ παρόν. Δυστυχῶς τὸ λίαν βραχὺ καὶ κολοβὸν τῆς παρούσης ἐπιγραφῆς δὲν μᾶς χορηγεῖ τι πληρέστερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐξαγόμενον.

4. Τμῆμα μικρᾶς καὶ λεπτῆς πλακὸς ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου σκληροῦ. Σῴζεται ἡ ἀρχικὴ ἄκρα καὶ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἄνω μέρος καὶ εἶναι τεθραυσμένον τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κάτω. Ὕψος 0,115, πλάτος 0,09, πάχος 0,04, ὕψος γραμμάτων ἀπὸ 0,01-0,012 πλὴν τοῦ Ο καὶ Θ, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων τούτων εἶναι μικρότερα.

ΕΘΕΝ	..... [ἀ]νέθεν
ΠΙΚΑΜΑΡΑ	..ἐ]πὶ Καμάρα[ι]
ΟξΜΙΟΝΤ	... κ]οσμιόντ[ων]
ΜΟΠΟΛΧΟ	... Μοπόλχο
ΙΑΝΑΛΛΑ	.. ιαναλλα
ΕΝΜΕΝΕΙ	... ενμενεῖ
ΤΕΣΘΑΙ	...τεσθαι

Φαίνεται ὅτι καὶ ἡ ἐπιγραφή, ἐξ ἧς προέρχεται τὸ μικρὸν αὐτὸ τεμάχιον, ἦτο ἀναθηματικὴ ναοῦ ἀγάλματος ἢ ἄλλου τινὸς ἱεροῦ ὑπὸ τῶν κόσμων τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δὲ πλεῖσται τοιαῦται ἐπιγραφαὶ ἔχουσιν εὑρεθῇ ἐκ Λατοῦς, εἰκάζω ὅτι θὰ ἔκειντο εἰς ἐπίσημον τι ἱερὸν τῆς πόλεως Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἄξιον ἐπιτοπίου μελέτης, ἵνα ἴσως δυνηθῇ τις νὰ ἀνεύρῃ τὴν θέσιν τοῦ ἱεροῦ, τὸ ὁποῖον πιθανῶς ἦτο τὸ τῆς Εἰλειθυίας (Ἐλευθυία ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς) τῆς θεότητος δηλ. ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν ἐλατρεύετο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ὡς βλέπομεν ἐκ τῆς συνθήκης Λατίων καὶ Ὀλοντίων [1] καὶ ἐκ τῶν νομισμάτων τῆς πόλεως [2].

Στίχ. 2. *ἐ]πὶ Καμάρα(ι)*. Συνήθως ἡ πόλις ἐλέγετο Λατὼ ἢ Λατὼ πρὸς Καμάρᾳ, ἀλλ' ἤδη δείκνυται ὅτι καὶ ἁπλῶς Καμάρα ἐκαλεῖτο ὄχι μόνον εἰς μεταγενεστέραν ἐποχήν, ὅτε ὑπῆρχεν ἐπισκοπὴ Καμάρας [1], ἀλλὰ καὶ παλαιότερον, ἀφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι τοῦ ϛ' π. Χ. αἰῶνος.

Στίχ. 4-5. Ἠκολούθουν πιθανῶς τὰ ὀνόματα τῶν κόσμων. Τὸ Μόπολχος δὲν εὑρίσκω ἀλλαχοῦ.

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δεικνύει τὸ τέλος τοῦ γ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ϐ' αἰῶνος, ὡς χρόνον τῆς χαράξεως τῆς ἐπιγραφῆς.

5. Μικρὸν τεμάχιον λεπτῆς πλακὸς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐλλιπὲς πανταχόθεν. Ὕψος 0,14, πλάτος 0,12, πάχος 0,04. Τὰ γράμματα εἶναι λεπτὰ καὶ ἀβαθῆ ἀλλὰ κομψῶς γεγραμμένα καὶ ἔχουσιν ὕψος ἑνὸς ἑκατοστοῦ. Κάτω φαίνεται ὅτι ἐτελείωνεν ἡ ἐπιγραφή, διότι, ἐν ᾧ ὑπάρχει χῶρος ἐν τῷ λίθῳ διὰ μίαν ἀκόμη σειρὰν γραμμάτων δὲν ὑπάρχουσι τοιαῦτα.

Ω
ΙΕΝΔΕΚΑ
ΤΑξΑΡΧΑξ
ΡΑΚΑΘΑΠΕΡ
ΤΑΔΕΑΕΓΡΛ
ΘΕΜΕΝΕξξ
ΞΕΝΟξΓΕ
ξΤΟΤΕΛ

......ι ἕνδεκα
...... τᾶς ἀρχᾶς
.....ρα καθάπερ
.... τάδε ἃ ἐγρά[ται]
.....θέμεν ἐς σ.
.......ξένος γε
...... στοτελ...

Πιθανῶς ἡ ἐπιγραφή, ἐξ ἧς προέρχεται τὸ μικρὸν αὐτὸ τεμάχιον περιεῖχε νόμον τινὰ τῆς πόλεως.

Ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν γραμμάτων Θ, Γ, ξ, Ξ, Α βλέπομεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἀρχαιοτέρα τῶν προηγουμένων καὶ ἀνήκει εἰς τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα.

6· Τεμάχιον πλακὸς τιτανολίθου φαιοῦ ἐγχωρίου, ἐλλιπὲς πανταχόθεν· μόνον ἀριστερὰ σῴζεται τεμάχιον τῆς ἀρχικῆς πλευρᾶς ὕψ. 0,16, μῆκος 0,18, πάχος 0,08· ὕψος γραμμάτων 0,012. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς πλακὸς βεβλαμμένη καὶ πολλὰ γράμματα ἠφανισμένα, ἀναγινώσκονται δὲ μόνον τὰ ἑξῆς·

[1] C.I.G. 2554. Blass 5076 στ. 48 καὶ 76.
[2] Svoronos numism. de la Crète σελ. 217-219.

[1] Ἱεροκλέους Συνέκδημος 650. Σταδιασμοὶ 351.

. . . . ωο. . . . .
. . . οἵδ[ε ἐκ]όσ[μιον. . . . . .
ω. . . δ. . . ν. . . . .
λου θυαιται. . . . .
. . οφ. . . επεσ. . . . . .
. . . . . . σαντ. . . . .
. . . Λαττύγω. . . .
. . . . οδισ. . . . . . .

Πλὴν τοῦ δευτέρου στίχου, ὅπου δύναται νὰ συμπληρωθῇ *οἵδε ἐκόσμιον* καὶ τοῦ ἐν τῷ 7 στίχῳ κυρίου ὀνόματος *Λαττύγω* οὐδὲν ἄλλο ἀναγινώσκεται. Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἦτο πιθανῶς ἀναθηματικὴ ἱεροῦ τινος πράγματος ὑπὸ τῶν κόσμων ἐν ὀνόματι τῆς πόλεως.

Τὸ ὄνομα Λάττυγος εὕρηται καὶ εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν Λατοῦς (Λαττύγω τῷ Δαμοχάριος)[1].

Τὰ γράμματα δεικνύουσιν ὡς χρόνον τῆς χαράξεως τὸν β΄ π. Χ. αἰῶνα.

7. Τεμάχιον πλακὸς μαλακοῦ ἐγχωρίου κιτρινωποῦ λίθου πανταχόθεν ἐλλιπές. Μῆκος 0,18, ὕψος 0,11· ὕψος γραμμάτων 0,015 πλὴν τοῦ Ο τὸ ὁποῖον εἶναι μικρότερονν. Ἑκάστην σειρὰν γραμμάτων ὁ τεχνίτης ἐχάραξε μεταξὺ δύο λεπτῶν γραμμῶν.

ΑΔΟΛΩΣΚΑΙΑΠΡΟ
ΙΣΛΥΤΤΟΝΚΑΙ
ΚΑΙΕΝΕΙΡΗ
ΟΙΠΟΛΕ

. . . ἀδόλως καὶ ἀπρο[φασίστως. . . .
. . . ε]ἰς Λύττον καὶ . . . . . .
πολέμῳ] καὶ ἐν εἰρή[να. . . .
. . . . . οἱ πολέ[μιοι. . . . .

Πιθανώτατα προέρχεται ἐκ συνθήκης Λυττίων καὶ Λατίων. Τὸ ἀδόλως καὶ ἀπροφασίστως συμμαχεῖν εἶναι τυπικὴ φράσις εἰς τὰς συνθήκας τῆς συμμαχίας[2].

Ἡ γραφὴ δεικνύει ὡς χρόνον τῆς ἐπιγραφῆς τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα.

8. Τμῆμα νεκρικῆς στήλης ἐκ τοῦ συνήθους σκληροῦ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου, ἐλλιπὲς πανταχόθεν. Ὕψος 0,35, πλάτος 0,20, πάχος 0,38· ὕψος τῶν γραμμάτων τῆς ἐπικεφαλίδος 0,025, τοῦ κειμένου 0,01-0,015.

ΑΙΡ
ΤΑΣΜΥΡΙΕΠΑΓ
ΟΣΑΡΙΣΤΑΙΧΜΑ
ΣΤΑΣΑΤΡΕΣΤΩΙΣΥ
ΝΤΙΠΑΛΩΝΣΤΕΡ
. ΥΕΥΠΕΡΠΑΤΡ
ΔΟΡΙΘΡΑΣΕΩ
ΕΙΟΠΑΤ
ΠΕΙΛΑ
ΚΑΙΣ

Χ]αῖρ[ε
. . . . . τας μυρί' ἐπαγ. . . . .
. . . ος ἄριστ' αἰχμά[ζων . . . . .
. . . στὰς ἀτρέστωι σύ[ν θυμῶι] . . .
. . ἀ]ντιπάλων στερ. . . . . . .
. . . . . . ε]υε ὑπὲρ πάτρ[ας . . . . .
. . . .]δορι θρασέω[. . . .
. . . . ειοπατ. . . . .
. . . . ἀ]πειλά[ς . . . . .
. . . . καὶ σ. . . . . . .

Ἦτο ἐπίγραμμα ἀνακείμενον εἰς ἄνδρα πολεμιστὴν διαπρέψαντα ἐν πολέμῳ καὶ ἴσως καὶ πεσόντα ἐν τῇ μάχῃ. Εἶναι τύπου γνωστοῦ ἤδη ἐξ ἄλλων ἐπιγραμμάτων τῆς Λατοῦς. Εἰς τὸν ἰδιάζοντα τοῦτον τύπον τῶν ἐπιγραμμάτων τῆς Λατοῦς προηγεῖται τοῦ ἀποθανόντος ἢ τῶν ἀποθανόντων τὸ ὄνομα μετὰ τῆς ἐπικλήσεως χαῖρε ἢ χαίρετε καὶ κατόπιν ἀκολουθεῖ τὸ ἐπίγραμμα εἰς ἐλεγειακοὺς στίχους[1].

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἐπιγράμματος μοὶ φαίνεται ἀδύνατος ἐκ τῶν ὀλίγων σωζομένων λειψάνων.

Χρόνος τῆς χαράξεως τοῦ ἐπιγράμματος εἶναι ὁ δεύτερος π. Χ. αἰών, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων.

9. Τεμάχιον πλακὸς λευκοῦ μαρμάρου ἐλλιπὲς πανταχόθεν πλὴν μικροῦ μέρους κατὰ τὴν δεξιὰν πλευράν. Ἔχει ὕψος 0,17, μῆκος 0,20 καὶ πάχος 0,05. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι 0,01 πλὴν τοῦ Ο καὶ Θ, τὰ ὁποῖα εἶναι μικρότερα.

[1] Museo Italiano III 646 καὶ εἰς τὴν κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 11 ἐπιγραφὴν τῆς αὐτῆς πόλεως.

[2] Haussoullier Bull. de Corresp. Hell. IX (1885) σελ. 6 καὶ ἑξῆς. Blass 5024, 5018 καὶ ἀλλαχοῦ.

[1] Παραδείγματα τοιούτων ἐπιγραμμάτων ἴδε Halbherr Museo Italiano III ἀριθ. 66, Mariani Antichità Cretesi in Monum. ant. dei Lincei VI 1896 σελ. 279-280. Ξανθουδίδου ἐν American Journal of Archeology second series τόμ. II (1898) ἀριθ. 1, 2 σελ. 78.

ΛΑ
ΝΟΣΕΛΕΥΘ
ΟΙΣΥΓΑΡΧΕΝΑΠ
ΤΑΧΡΟΝΟΝΚΑΙ
ΝΗΜΕΝΔΕΚΑΙΠΟ
ΤΟΙΚΑΙΤΟΝΛΑΤΙΟΝΕΛ
ΝΚΑΙΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝΠΑΝ
ΔΙΚΑΙΟΓΡΑΓΗΣΑΝΤΑΤΟΙΣΙΔΙΟ
ΤΑΝΙΔΙΑΝΠΟΛΙΝΕΓΚΤΗΣΙΝΔΗΜΟ
ΘΝΑΤΩΝΚΑΙΑΘΑΝΑΤΩΝΚΑΤΑΤ
ΑΔΕΚΑΙΤΩΙΛΑΤΙΩΙΕΛΕΥΘΕΡΝΑ
ΝΟΜΟΣΕΙΔΕΤΙΣΚΕΝΕΝΒΑΛΛΗΙΕΣΤ
ΑΝΗΑΓΟΤΑΜΝΗΤΑΙΗΦΡΩΡΙΑΗΛΙΜΕΝ
ΘΕΙΡΗΙΗΟΙΚΕΤΗΙΑΝΗΠΟΛΕΜΗΙΒ..ΘΕΤ
ΚΑΤΑΓΑΝΚΑΙΚΑΤΑΘΑΛ
ΣΤΑΝΤΩΝΛΑΤΙΩΝΧ
ΩΡΙΑΗΝΑΣΟΣΗΛ
ΑΝΟΦΕ

Εἶναι τεμάχιον συνθήκης μεταξὺ τῶν δύο πόλεων Λατοῦς καὶ Ἐλευθέρνας. Σώζεται μόνον τὸ πρῶτον μέρος καὶ τοῦτο κολοβόν. Ἡ συμπλήρωσις τοῦ κειμένου, ἣν ἐπιχειρῶ ἀμέσως, ἐγένετο κατὰ τὸ πλεῖστον κατὰ τὸ κείμενον τῆς γνωστῆς συνθήκης Λατίων καὶ Ὀλοντίων [1], πρὸς τὴν ὁποίαν ὁμοιάζει κατὰ τὸ λεκτικὸν καὶ τὸ περιεχόμενον.

[Θεοί. Τύχαι ἀγαθᾶι.]
[Τάδε συνέθεντο] Λά[τιοι καὶ Ἐλευθερναῖοι· ἐπὶ κόσμων τῶν σὺν
[. . . . . Λατοῖ καὶ ἐπὶ τῶν . . . .]νος Ἐλευθ[έρναι
[φίλος καὶ συμμάχος ἀλλάλ]οις ὑπάρχεν ἀπ[λόως]
[καὶ ἀδόλως εἰς τὸν πάν]τα χρόνον καὶ [τὸν
[αὐτὸν φίλον καὶ ἐχθρὸν ἐξῆ]ν. ἦμεν δέ καὶ πο[λι-
[τεύεσθαι Ἐλευθερναῖον Λα]τοῖ καὶ τὸν Λάτιον Ἐλ[ευ
[θέρναι μετέχοντα θίνω]ν καὶ ἀνθρωπίνων πάν-
[των . . . . . .] δικαιοπραγήσαντα τοῖς ἰδίο[ις
[ἦμέν τε αὐτῶι ὥσπερ καὶ εἰς] τὰν ἰδίαν πόλιν ἔγκτησιν δημο-
[σίαι πάντων] θνατῶν καὶ ἀθανάτων κατὰ τ[ὰ
[αὐτ]ὰ δὲ καὶ τῶι Λατίωι Ἐλευθέρνα[ι κατὰ τὸς
[ἑκατέρηι κειμένος] νόμος. Εἰ δέ τίς κεν ἐνβάλληι ἐς τ[ὰν
[Ἐλευθερναίων χώρ]αν ἢ ἀποτάμνηται ἢ φρώρια ἢ λιμέν-
[ας καταλαμβάνηι ἢ φ]θείρηι ἢ οἰκετηίαν ἢ πολεμῆι β[οα]θέτ[ω
[ὁ Λάτιος ἀπροφασίστως] κατὰ γᾶν καὶ κατὰ θάλ[ασσαν παντὶ
[σθένει, ὡσαύτως δὲ εἴ κέν τις ἐ]ς τὰν τῶν Λατίων χ[ώραν ἐνβάλληι
[ἢ ἀποτάμνηται ἢ φρ]ώρια ἢ νάσος ἢ λ[ιμένας καταλαμβάνηι
[ἢ φθείρηι ἢ οἰκετηίαν τ]ὰν ὀφε[λίαν παρεχέτω Ἐλευθερναῖος
[ἀπροφασίστως κατὰ γᾶν καὶ κατὰ θάλασσαν]. . . .

Ὅπως βλέπει τις, μετὰ τὰς τυπικὰς φράσεις ἔρχονται δύο οὐσιώδη μέρη τῆς συνθήκης, ἤτοι τὰ δικαιώματα τοῦ πολιτεύεσθαι ἑκατέρους ἐν τῇ ἑτέρᾳ πόλει διὰ τῆς μετοχῆς θείων καὶ ἀνθρωπίνων καὶ ἡ συμπαρομαρτοῦσα ἔγκτησις ἐμψύχων καὶ ἀψύχων πραγμάτων, δεύτερον δὲ ἡ ὑποχρέωσις τῆς συμμαχίας τοῦ νὰ βοηθῇ ἑκατέρα πόλις τῇ ἑτέρᾳ, ἐὰν αὕτη προσβληθῇ ὑπὸ πολεμίου. Βεβαίως θὰ ὑπῆρχον καὶ πολλαὶ ἄλλαι διατάξεις εἰς τὸ ἀπολεσθὲν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς, ἂν κρίνωμεν ἐξ ἄλλων ὁμοίων συμμαχικῶν συνθηκῶν. Θὰ ἀνεγράφετο λόγου χάριν ἡ ὑποχρέωσις νὰ ἀναγινώσκεται ἡ συνθήκη ἐν ἑκάστῃ πόλει καθ' ὡρισμένην ἐποχὴν παρόντων τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἑτέρας πόλεως καὶ ἡ ζημία ἐν περιπτώσει παραλείψεως, ἡ προσθήκη ἢ ἀφαίρεσις νέων ὅρων ἐν τῇ συνθήκῃ κοινῇ συναινέσει, ἡ ὑποδοχὴ καὶ ξενία τῶν ἐπιδημούντων κόσμων ἐν τῇ ἑτέρᾳ πόλει καὶ τέλος ὁ ὅρκος περὶ τηρήσεως τῆς συνθήκης, ἴσως δὲ καὶ ἄλλα οὐσιωδέστερα, τὰ ὁποῖα δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἕνεκα ἀτελεστάτης γνώσεως τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν καὶ σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο πόλεων.

Ἓν πρᾶγμα θεωρῶ ἄξιον σημειώσεως διὰ τὴν συνθήκην αὐτήν, πῶς δηλ. αἱ δύο πόλεις Λατὼ καὶ Ἐλεύθερνα μὴ οὖσαι ἐκ τῶν πρώτων πόλεων τῆς νήσου κατὰ τὴν ἰσχύν, κείμεναι τόσον μακρὰν ἀλλήλων καὶ χωριζόμεναι δι' ἄλλων πόλεων ἀνεξαρτήτων τῆς Κρήτης καὶ ἰσχυροτέρων ἤτοι τῆς Λύττου, Κνωσοῦ, Ἀξοῦ (διὰ νὰ παραλίπωμεν ἄλλας μικροτέρας) ἠδύναντο νὰ εὑρίσκωνται εἰς τοιαύτην συνάφειαν συμφερόντων, ὥστε νὰ θεωρήσωσιν ἀναγκαῖον νὰ προβῶσιν εἰς συνθήκην καὶ κανονίσωσι τὰ διάφορα καὶ συνδέσωσι φιλίαν καὶ

[1] Comparetti, Museo Italiano I 141. C I.G. 2554. Blass 5075.

συμμαχίαν πρὸς ἀλλήλας. Τὴν συνάφειαν ὅθεν ταύτην πρέπει νὰ δεχθῶμεν μόνον κατὰ θάλασσαν, διότι ἡ μὲν Λατὼ ἦτο πόλις παράλιος ἔχουσα λιμένας καὶ νήσους, ἡ δὲ Ἐλεύθερνα δὲν ἦτο μὲν παράλιος, ἀλλ' εἶχε καὶ αὐτὴ λιμένας καὶ φρούρια παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ δή, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἀρχαίων Γεωγράφων εἶχεν ἐπίνειον τὸ Παντομάτριον [1].

Στίχ. 6. *δικαιοπραγήσαντα*. Ἡ ἔλλειψις τῶν συμφραζομένων δυσχεραίνει τὴν κατανόησιν τῆς ἀκριβοῦς σημασίας τοῦ ῥήματος ἐνταῦθα. Ἴσως δηλοῖ ὅτι ἑκάτερος ἀπολαύει ἐν τῇ ἑτέρᾳ πόλει πάντων τῶν δικαίων, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει, ἤτοι νὰ δικάζηται καὶ νὰ εὑρίσκῃ τὸ δίκαιον, ἤτοι νὰ ἐκτελῇ πᾶσαν δικαιοπραξίαν, ὡς λέγεται σήμερον. Δὲν εὑρίσκω τὸ ῥῆμα ἐν ἄλλῃ ὁμοίας φύσεως ἐπιγραφῇ, οὐδὲ ἀλλαχοῦ ἐπὶ τοιαύτης σημασίας.

Στίχ. 7-9. *ἔγκτησιν . . . θνατῶν καὶ ἀθανάτων*. Εἶναι περίεργος ἡ χρῆσις τῶν δύο ἐπιθέτων ἐπὶ τῆς σημασίας *ζώντων* (δούλων, κτηνῶν, ποιμνίων) καὶ *πραγμάτων ἀψύχων* ἤτοι ἐμψύχων καὶ ἀψύχων, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς σήμερον. Ἡ χρῆσις τοῦ *θνατῶν* ἐπὶ τοιαύτης σημασίας εὕρηται ἤδη εἰς τὴν Μ. ἐπιγραφὴν Γόρτυνος [2], ἐν ᾗ ἀντιτίθενται τὰ θνητὰ πρὸς τὸν καρπὸν καὶ τὰ ἐνδύματα. Καὶ εἰς μεταγενεστέραν δὲ ἐπιγραφὴν τῆς πόλεως Μάλλας εὕρηται ἡ αὐτὴ σημασία τοῦ θνητὸς [3] ἐν στιχ. 35 *ἔγκτησιν καὶ θνατῶν* ⌈*καὶ μετοχὰν θίνων*⌉ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ κ. Halbherr, ἔνθα ὅμως ἀποδεικνύεται νῦν ὅτι ἀναμφισβητήτως πρέπει νὰ γράψωμεν

ἔνκτησιν καὶ θνατῶν [καὶ ἀθανάτων]

διὰ τῆς συμπληρώσεως δὲ ταύτης πληροῦται ἀκριβῶς καὶ ὁ ἐλλείπων χῶρος.

Στίχ. 11. Ἀμφότεραι μὲν αἱ πόλεις εἶχον φρούρια καὶ λιμένας, ἀλλ' ἡ Λατὼ εἶχε καὶ νάσους, ὅπως εἴδομεν καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ ὅπως γνωρίζομεν καὶ ἐκ τῆς γνωστῆς συνθήκης Λατίων καὶ Ὀλοντίων [4].

[1] Bursian Geogr II σελ. 540. Svoronos, Numism. de la Crète σελ. 128

[2] Comparetti Le leggi di Gortyna στήλη V στιχ. 39 «*τνατῶν δὲ καὶ καρπῶ καὶ Ϝήμας κ' ἀνπιδήμας*».

[3] Halbherr Museo Italiano III 627 καὶ ἑξῆς. Blass 5101.

[4] Ἴδε ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν ἀριθ. 3 στιχ. 10.

Στίχ. 13. *οἰκετηΐαν*. Βεβαίως ἐννοεῖ τοὺς δούλους ἑκατέρας πόλεως ἰδίους καὶ δημοσίους, ὧν ἀφθονίαν εἶχον οἱ Κρῆτες [1].

Στίχ. 15. Κάμνω τὴν συμπλήρωσιν *τ⌉ὰν ὀφελίαν παρεχέτω*⌉ μολονότι δὲν εὑρίσκω ἀλλαχοῦ τὸν τύπον *ὀφελία* ἀντὶ *ὠφελία*.

Περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγένετο ἡ συμμαχία αὕτη Λατίων καὶ Ἐλευθερναίων οὐδὲν ἄλλο κριτήριον ἔχομεν πλὴν τῆς παλαιογραφίας τῆς ἐπιγραφῆς. Τὰ χαρακτηριστικὰ γράμματα Α, Γ, Σ, Θ, Μ, Ν δεικνύουσι μᾶλλον τὸν γ' π. Χ. αἰῶνα, ἐπειδὴ ὅμως ἐναλλάσσονται πρὸς τὰ Π, Π, Σ, Μ, Ν εἶναι πιθανώτερον ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ πρέπει νὰ καταβιβασθῇ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ β' π. Χ. αἰῶνος. Πάντως πιστεύω ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι νεωτέρα τῶν μεγάλων ἐμφυλίων πολέμων, οἵτινες προηγήθησαν τῆς καταστροφῆς τῆς Λύττου κατὰ τὸ 220 π. Χ.

10. Μικρὸν τεμάχιον πλακὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου ὕψ. 0,17, πλάτος 0,095, πάχος 0,08· ὕψος γραμμάτων 0,01, πλὴν τοῦ Ο καὶ Ω τὰ ὁποῖα εἶναι μικρότερα.

Α
ΕΓ Τ
ΝΔΕΛΑ
ΝΤΙΩΣΕ
ΙΣΤΑΤΗΡΑΣ
ΟΙΤΑΠΟΛΕΙ
ΙΕΡΑΠΥΤΝΙΩ
ΑΤΑΤΟΣΥ
ΛΑΤΙΟΙΣ
ΓΕΝΗ
ΑΝ

Τὸ μόνον πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον μᾶς δίδει τὸ μικρὸν αὐτὸ τεμάχιον νὰ ἐννοήσωμεν εἶναι, ὅτι προέρχεται ἀπὸ συνθήκην μεταξὺ Λατίων καὶ Ἱεραπυτνίων. Τὸ σωζόμενον μάλιστα μέρος εἶναι ἀπὸ τὸ σημεῖον τῆς συνθήκης τὸ ὁρίζον τὴν ζημίαν εἰς στατῆρας ἐν τῇ περιπτώσει, καθ' ἣν οἱ κόσμοι ἑκατέρας ἤθελον παραλίπη τὴν ἀνάγνωσιν τῆς συνθήκης κατὰ τὸν ὡρισμένον χρόνον.

Ὑπάρχει μεγαλύτερον κείμενον συνθήκης μεταξὺ Λατίων καὶ Ἱεραπυτνίων [2] ἀλλὰ μὴ προσαρ-

[1] Ἴδε περὶ τούτων Cicotti Instituz. Cretesi σελ. 52-64.

[2] Dittenberger Sylloge 3749. Le Baa Revue de Philologie II, 264. Naber, Mnemosyne I σελ. 105. Blass 5041.

μοζόμενον πρὸς τὸ παρὸν τεμάχιον, διότι ἄλλως τοῦτο εἶναι ἀρχαιότερον ἀνῆκον, ὡς δεικνύει τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων, εἰς τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα,ἐν ᾧ ἐκεῖνο εἶναι νεώτερον.

Ἀπὸ τοῦ στίχου 5 καὶ ἐφεξῆς δύναται νὰ γίνῃ ἡ συμπλήρωσις τοῦ κειμένου οὕτω περίπου·

4 [αἴ κα μή τι ἐν]αντιώσε[ται ἀποτεισάντων
ὁ κόσμος ἕκαστος ἀργυρίω] στατῆρας [ἑκατὸν
οἱ μὲν Ἱεραπύτνι]οι τᾶ(ι) πόλει [τῶν Λατίων
Λάτιοι δὲ τᾶι πόλει τῶν] Ἱεραπυτνίων.

Στίχ. 9. *κατὰ τὸς υ.* Ἴσως ἔκειτο *κατὰ τὸς ὑπάρχοντας ἑκατέροις νόμος.*

11. Πλὰξ παχεῖα ἐκ τοῦ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου ἔχουσα μῆκος 0,62, ὕψος 0,30, πάχος 0,20. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων τῆς μὲν ἐπικεφαλίδος εἶναι 0,03, τοῦ δὲ κειμένου 0,02 πλὴν τοῦ Ο, Θ καὶ Ω, τὰ ὁποῖα εἶναι ὀλίγον μικρότερα. Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς πλακὸς φαίνονται ἴχνη τινὰ γραμμάτων μεταγενεστέρων χρόνων (ὡσεὶ λατινικῶν).

Θ Ι Ο Ι   Α Γ Α Θ Α . . . Χ Α Ι
Ε Π Ι Τ Ω Ν Υ Λ Λ Ε Ω Ν Κ Ο Σ Μ Ι Ο Ν Τ Ω Ν Τ Ω Ν Σ Υ Ν
Κ Υ Δ Α Ν Ν Ω Ι Τ Ω Ε Ν Ι Π Α Ν Τ Ο Σ Β Ε Ρ Γ Ι Ο Σ Τ Ω Ε Υ Α Γ Ο Ρ Ω
Λ Α Τ Τ Υ Γ Ω Τ Ω Δ Α Μ Ο Χ Α Ρ Ι Ο Σ Π Ο Ρ Θ Ε Σ Ι Λ Α Τ Ω Α Ν Τ Ι Π Α Τ Α
Φ Ε Ι Δ Ω Ν Ο Σ Τ Ω Δ Α Λ Λ Ω Π Ο Ρ Θ Ε Σ Ι Λ Α Τ Ω Κ Λ Η . Ι Π Π Ω
Κ Λ Η Τ Ω Ν Υ Μ Ω Τ Ω Μ Ν Α Σ Τ Ο Κ Λ Ε Ι Ο Σ Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ε Ο Σ
Μ Ν Α Σ Τ Ω Ν Ο Σ Τ Ω Μ Ν Α Σ Τ Ο Κ Λ Ε Ι Ο Σ Α Π Ο Λ Ι Σ
Τ Α Ι Α Θ Α Ν Α Ι Α Ι Τ Α Ι Δ Ε Ρ Α Μ Ι Τ Ι Κ Α Ι Τ Α Ι Ε Λ Ε Υ Θ Υ Ι Α Ι
Τ Ο Σ Ν Α Ο Σ Κ Α Ι Τ Ο Ν Π Ε Ρ Ι Β Ο Λ Ο Ν Ω Ι Κ Ο Δ Ο Μ Η Σ Ε

Θιοί. Ἀγαθᾶ[ι τύ]χαι.
Ἐπὶ τῶν Ὑλλέων κοσμιόντων τῶν σὺν
Κυδάννωι τῶ Ἐνίπαντος Βέργιος τῶ Εὐαγόρω
Λαττύγω τῶ Δαμοχάριος Πορθεσίλα τῶ Ἀντιπάτα
Φείδωνος τῶ Δάλλω Πορθεσίλα τῶ Κλη[σ]ίππω
Κλητωνύμω τῶ Μναστοκλεῖος, γραμματέος
Μνάστωνος τῶ Μναστοκλεῖος ἁ πόλις
τᾶι Ἀθαναίαι τᾶι Δεραμιτι καὶ τᾶι Ἐλευθυίαι
τὸς ναὸς καὶ τὸν περίβολον ὠικοδόμησε.

Ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ εἶναι εὐτυχῶς πλήρης. Ἡ πόλις τῶν Λατίων διὰ τῶν ἐκ τοῦ γένους τῶν Ὑλλέων κόσμων, ὧν ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα, ᾠκοδόμησε τοὺς ναοὺς καὶ τὸν περίβολον τῇ Ἀθηναίᾳ Δεράμιτι καὶ τῇ Ἐλευθυίᾳ.

Κόσμοι ἀναγράφονται ἑπτὰ καὶ ἰδιαιτέρως ὁ γραμματεύς· εἶναι ὅμως ἄδηλον, ἂν ἦτο καὶ αὐτὸς κόσμος ἐκτελῶν καθήκοντα γραμματέως, ἢ ἐξελέγετο, ἢ ἐκληροῦτο ἰδιαιτέρως. Ἐπειδὴ ὅμως φέρει τὸ αὐτὸ πατρικὸν ὄνομα (Μναστοκλεῖος) μὲ τὸν τελευταῖον κόσμον ἴσως εἶναι ἀδελφός του καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, καὶ ἂν δὲν ἦτο κόσμος, θὰ ἐλαμβάνετο τοὐλάχιστον καὶ ὁ γραμματεὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, ἐξ οὗ ἐλαμβάνοντο καθ' ἕκαστον ἔτος καὶ οἱ κόσμοι [1].

Ὁ σύλλογος τῶν κόσμων (Εὐνομία) ὁ ἀναγραφόμενος ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιγραφῇ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἀναγραφόμενον εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν Λατοῦς δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr [2]. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιγραφὴ ἐκείνη εἶναι κολοβὴ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κόσμων καὶ τοῦ γραμματέως ἐν μέρει εἶναι ἐλλιπῆ πρέπει νὰ τὰ συμπληρώσωμεν, ὡς σῴζονται ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιγραφῇ.

Στίχ. 1. *Θιοί. Ἀγαθᾶι τύχαι.* Ἐνταῦθα καὶ εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν τοῦ Museo Italiano εὑρίσκονται οὕτως. Ἄλλοτε εὑρίσκεται μόνον τὸ *Θιοὶ* καὶ ἄλλοτε μόνον τὸ *Ἀγαθᾷ τύχᾳ.*

Στίχ. 3-7. Περὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων παρατηρῶ τὰ ἑξῆς· Κύδαννος ὁ Ἐνίπαντος ὁ αὐτὸς ἐπώνυμος κόσμος τῶν Λατίων ἀναφέρεται πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Museo Italiano καὶ εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν ἐκ Δήλου περιέχουσαν ἐπιτροπὴν Λατίων

[1] Περὶ τοῦ γραμματέως πρβλ. Ciicotti Instituz. Cretesi σελ. 105-106 καὶ Semenoff antiquitates σελ. 75-76.

[2] Museo Italiano III σελ. 646 Blass 5077.

Ὀλοντίων πρὸς Κνωσίους [1]. Τὰ δὲ ὀνόματα Ἐνίπας, Δαμοχάρης καὶ Ἀντιπάτας εὑρίσκονται εἰς ἐπιγραφὴν τῆς πλησιοχώρου τῇ Λατοῖ Ἰστρῶνος [2], ἔνθα ἡ ταυτότης τῶν ὀνομάτων ἐξηγεῖται εὐκόλως ἐκ τῆς διὰ τὸ ὅμορον τῶν δύο πόλεων συγγενείας τῶν κατοίκων. Ὁ Ἐνίπας εὕρηται καὶ εἰς ἄλλην ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν Λατοῦς [3]. Βέργις εὕρηται μόνον ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Museo Italiano (τὸ αὐτὸ πρόσωπον) πρέπει νὰ συμπληρωθῇ ὁμοίως. Ὁ δευτερόκλιτος τύπος ***Εὐάγορος*** εὕρηται καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς Βοιωτίας [4]. Ὁ Λάττυγος εὕρηται καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ (6) κολοβῇ ἐπιγραφῇ. Τὸ Πορθεσίλας εὑρίσκεται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Ἱεραπύτνης [5], ἀλλ' ὑπὸ τὸν τύπον Πορτεσίλας. Δάλλος εὑρίσκεται πρῶτον ἐνταῦθα· ὁ κ. Hal. ἔγραψεν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Museo *Δαλίῳ*, ὃ νῦν διορθωτέον εἰς Δάλλω. Τὸ Κλήσιππος εὑρίσκεται εἰς ἄλλας ἐπιγραφάς [6], καὶ ἔχει ὅπως καὶ τὸ ἀμέσως ἑπόμενον Κλητώνυμος πρῶτον συνθετικὸν μέρος τὸ κλέος γενόμενον ὅπως τὸ Κλησθένης, Κληνός, Κληνόστρατος. Μναστοκλῆς εὕρηται καὶ εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν Λατοῦς [7] δημοσιευθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ. Μνάστων πλὴν τοῦ Museo δὲν εὑρίσκεται ἀλλαχοῦ, Μναστίων ὅμως ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἐπιγραφὰς Ἰστρῶνος [8].

Στίχ. 8. *τᾶι Ἀθαναίαι τᾶι Δεραμιτι καὶ τᾶι Ἐλευθυίαι.* Εἶναι δι' ἐμὲ ζήτημα, ἂν ἡ μεσαία λέξις ἐκφράζῃ ἰδίαν θεότητα ἢ εἶναι ἐπίθετόν τι τῆς Ἀθηνᾶς. Δύσκολον προσπίπτει τὸ Δεράμιτι νὰ εἶναι διαλεκτικός τις ἄγνωστος τύπος ἀντὶ τοῦ *Δάματρι* ἢ *Δαμάτερι* (Δέαμάτηρ), ἀλλὰ καὶ ἐπίθετον Ἀθηνᾶς *Δεραμῖτις* οὐδαμόθεν ἄλλοθεν μοὶ εἶναι γνωστόν. Ἡ λέξις ἐν γένει εἶναι ἄγνωστος μέχρι τοῦδε καὶ ἀθησαύριστος εἰς τὰ Λεξικά. Εἰς ἐπιγραφὴν Κρητικὴν ἐκ Δήλου, ἣν ἐμνημόνευσα καὶ ἀνωτέρω, ἀναγινώσκεται ὡς ὑπάρχον ἐν Κνωσῷ *Ἱερὸν τῶ(ι) Δέρᾳ* [9], ἀλλ' εἶναι ἄδηλον, ἂν ἔχῃ σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ Δεραμῖτις. Ἡ ***Ἐλευθυία*** εἶναι ὁ ἐγχώριος τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς πολιούχου θεότητος τῆς Λατοῦς, ὅπως εἴπομεν καὶ προηγουμένως (ἀριθ. 4) ἀντὶ τοῦ ***Εἰλείθυια.***

Στίχ. 9. ***τὸς ναὸς καὶ τὸν περίβολον.*** Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἑκάστη μὲν θεότης εἶχεν ἴδιον ναόν, ἀλλ' οἱ ναοὶ αὐτοί, εἴτε δύο ἦσαν εἴτε τρεῖς, εἶχον τὸν αὐτὸν κοινὸν περίβολον. Οἱ ναοὶ καὶ ὁ περίβολος θὰ εὑρίσκετο εἰς τὸ ἐπιφανέστατον σημεῖον τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ ἡ Εἰλείθυια ἦτο ἡ πολιοῦχος θεότης, δι' ὃ δὲν εἶναι ἀπίθανον γινομένων ἐρευνῶν νὰ εὑρεθῇ ἡ θέσις τοῦ ἱεροῦ, μολονότι ἡ κτίσις τοῦ φρουρίου Castel Mirabello ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων πρῶτον καὶ ὕστερον ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν (ἀπὸ τοῦ 1205 καὶ ἑξῆς) καὶ ἡ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν οἰκοδόμησις τοῦ σημερινοῦ συνοικισμοῦ Ἁγ. Νικολάου ἴσως ἔβλαψαν ἢ καὶ τέλεον κατέστρεψαν τὸ Ἱερόν.

Λέγεται μέν, ὅτι ἡ πόλις ᾠκοδόμησε τοὺς ναοὺς καὶ τὸν περίβολον, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ τὸ λάβωμεν κατὰ γράμμα, διότι βεβαίως ταῦνα καὶ μάλιστα ὁ ναὸς τῆς πολιούχου Ἐλευθυίας προϋπῆρχον, ὥστε πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἓν ἐκ τῶν δύο, ἢ ὅτι ἐγένετο μόνον ἀνακαίνισίς τις τῶν ναῶν σημαντική, ἢ ὅτι οἱ Λάτιοι ἐφθαρμένους ὄντας τοὺς ναοὺς ὑπὸ τοῦ χρόνου ἢ ὑπὸ πολεμίων ἔκτισαν ἐκ νέου. διότι ἡ παροῦσα ἐπιγραφὴ εἶναι νεωτέρα ἄλλων ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ἀναφέρεται τὸ ἱερὸν τῆς Ἐλευθυίας [1].

Τὸν χρόνον τῆς ἐπιγραφῆς δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν κατὰ προσέγγισιν. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δεικνύει τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος· ἡ δὲ πάχυνσις τῶν γραμμάτων κατὰ τὰ ἄκρα καὶ ἡ διακόσμησις αὐτῶν διὰ μικρῶν ἀκίδων δεικνύει τὸ τελευταῖον ὅριον τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ὁ κ. Halbherr δημοσιεύων τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ἔχουσαν τοὺς αὐτοὺς κόσμους ἐν τῷ Museo Italiano [2] παρετήρησεν ὅτι ἔχομεν καὶ ἄλλον ὅρον συγκρίσεως ἀκριβέστερον, ὅτι δηλ. ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος Κυδάννου τοῦ Ἐνίπαντος συμπίπτει πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις ἄρχοντος Σαραπίωνος, ὅπως ἐξάγεται ἐκ τῆς Δηλίας ἐπιγραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ Σαραπίωνος

[1] Bull. de Corresp. Hell III 1897 ((Homolle) στιχ. 58. Dittenberger Syll 2. 514. Blass 5149.
[2] Blass 2056. Museo Italiano III 641.
[3] Blass 5076.
[4] IG. VII 2385 καὶ 2433.
[5] Museo Italiano III 617.
[6] C.I.G. 2520, 2584, 2605
[7] Amer. Journal of Archeol. 1898 σελ. 78.
[8] Blass 5076.
[9] B. C. Hell. III.292 καὶ ἑξῆς στιχ. 13.

[1] Blass 5149. B. Corr. Hell. 1879 σελ. 292 καὶ ἑξῆς.
[2] Museo Italiano III 640. Blass 5077.

ἀντιστοιχεῖ κατὰ τὸν κ. Homolle πρὸς τὸ ἔτος 102-101 [1] π. Χ., ἕπεται ὅτι καὶ ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος τοῦτο.

Παρατηρῶ τελευταῖον ὅτι τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος ὑπῆρξε διὰ τὴν Λατὼ πρὸς Καμάρᾳ ἐποχὴ ἀκμῆς καὶ ὀργασμοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ, ἀφ' οὗ τόσαι ἐπιγραφαὶ ἔχουσι μέχρι τοῦδε εὑρεθῆ τῶν χρόνων τούτων ἀναγράφουσαι οἰκοδομὰς καὶ ἐπισκευὰς ναῶν καὶ ἄλλων ἱερῶν κατασκευῶν, ἱδρύσεις ἀγαλμάτων προς τοὺς θεοὺς καὶ ἄλλα ὅμοια [2]. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ πόλις ἀπέλαυσεν ἡσυχίας τινὸς καὶ εὐδαιμονίας μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων πολέμων τοῦ τρίτου αἰῶνος καὶ πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως τοῦ 68 π. Χ. Ἡ δρᾶσις συνεκεντρώθη φαίνεται εἰς τὴν εὐλίμενον παράλιον πόλιν ἐγκαταλειφθείσης τῆς μεσογείου Λατοῦς, ἐμπόριον δὲ καὶ ναυτιλία ἔδωκαν εἰς τὴν πόλιν τὰ μέσα, δι' ὧν τυχοῦσα καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, ἠδυνήθη νὰ κατασκευάσῃ τὰ δημόσια ἔργα τὰ ἀναφερόμενα ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς.

12. Μικρὰ τετράγωνος πλὰξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου σωζομένη ἀκεραία πλὴν μικρᾶς φθορᾶς κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος ὕψ. 0,25, πλάτ. 0,22, πάχ. 0,14. Τὰ γράμματα κεκοσμημένα δι' ἀκίδων ἔχοντα ὕψ. 0,02.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΚΑΙΣΑΡΑΘΕΟΝ
ΥΙΟΝΣΕΒΑΣΤΟΝ
ΛΑΤΙΩΝ
ΑΠΟΛΙΣ

Ἡ ὄπισθεν πλευρὰ τῆς πλακὸς εἶναι ἀνεπεξέργαστος, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἦτο ἐντετειχισμένη εἰς βάσιν ἢ κτίριον ἀφιερωμένον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Αὔγουστον ἢ φέρον ἀνάθημα (ἀνδριάντα ἤ τι ὅμοιον) αὐτοῦ.

Ὁ χρόνος τῆς ἐπιγραφῆς δύναται νὰ ὁρισθῇ κατὰ προσέγγισιν ἐκ τῶν ἀναφερομένων τίτλων τοῦ Αὐτοκράτορος. Καὶ δὴ οἱ μὲν τίτλοι Αὐτοκράτωρ (Imperator) καὶ Σεβαστὸς (Augustus) ἐδόθησαν αὐτῷ κατὰ τὸ 27 π. Χ., ὥστε ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι νεωτέρα τοῦ ἔτους τούτου, ἐπειδὴ δὲ ἐξ ἄλλου δὲν ἀναφέρεται ὁ τίτλος τοῦ Μεγίστου Ἀρχιερέως (Pontifex maximus), ὅστις τῷ ἐδόθη τῷ 12 π. Χ. ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἀρχαιοτέρα τοῦ ἔτους τούτου, θετέα ἄρα μεταξὺ τοῦ 27 καὶ 12 π. Χ.

Εἰς τὸν αὐτοκράτορα Αὔγουστον εἶναι ἀφιερωμέναι καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης, μία ἐκ Πολυρρηνίας [1] καὶ ἄλλη ἐκ Πραισοῦ [2].

13. Στήλη ἐπιτάφιος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου σωζομένη πλήρης ἀλλ' ἔχουσα τὴν ἐπιφάνειαν ἀποτετριμμένην, δι' ὃ τὰ γράμματα μόνον ἀμυδρῶς φαίνονται καὶ ἰδίως τὰ τῆς τετάρτης καὶ πέμπτης σειρᾶς, ὧν ἡ ἀνάγνωσις δὲν εἶναι καθ' ὅλα βεβαία· ὕψ. 0,28, πλάτ. 0,25, πάχ. 0,07. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 0,03.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν αἰῶνας καὶ ἔχει τὰ γράμματα κακόγραφα καὶ ἀκανόνιστα.

Βάλλας:
Δαμάκα:
Δαμάσα:
Κίκων: Ἀσφλά-
δα: Ἀπολλωνίω
χ[αίρετε].

Παρατηρητέον τὸ ἄηθες καὶ σπάνιον τῶν ὀνομάτων. Ἑκάστη λέξις χωρίζεται τῆς ἑπομένης διὰ στιγμῆς.

Τὸ Δαμάκα καὶ Δαμάσα, ἂν δὲν εἶναι θηλυκὰ ὀνόματα εἶναι γενικαὶ τοῦ Δαμάκας καὶ Δαμάσας καὶ ταῦτα εἶναι θωπευτικοὶ ἢ ὑποκοριστικοὶ τύποι τὸ μὲν Δαμάκας τοῦ Δαμοκλῆς ἢ Δαμοκλείδης ἢ Δαμοκράτης, τὸ δὲ Δαμάσας τοῦ Δαμασίων, Δαμασίας ἢ Δαμόστρατος. Διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν δύο ἄλλων ὀνομάτων *Κίκων* καὶ *Ἀσφλάδα* δὲν εἶμαι ἐντελῶς βέβαιος ἕνεκα τῆς βλάβης τοῦ λίθου.

14. Ἐπιτάφιος πλὰξ οὐχὶ κανονικοῦ σχήματος ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου σκληροῦ ἔχουσα μῆκος 0,38, ὕψος 0,30, πάχος 0,23. Τὰ γράμματα ἔχουσιν ὕψος 2 $^1/_3$-3 ἑκατοστῶν.

ΒΡΥΟΥCΑЄΡΜΗ	Βρύουσα Ἑρμῇ
ΤѠΤΔΙѠΤЄ	τῷ (ἰ)δίῳ τέ-
ΚΝѠΜΝΗ	κνῳ μνή-
ΜΗCΧΑΡΙΝ	μης χάριν
(φύλλον κισσοῦ)	

[1] Κατ' ἄλλους 104/3 π. Χ. *Kirchner* Prosopographia Attica 12557.

[2] Τοιαῦται ἐπιγραφαὶ εἶναι Blass 5076, 5077, 5078, 5079, 5080, 5081, 5083. American Journal 1898 σελ. 76.

[1] De Sanctis ἐν Monum. ant. XI (1901) σελ. 498-494.

[2] Mariani ἐν Monum ant. VI 1896 σελ. 311.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἄλλης ἀμελείας μεθ' ἧς εἶναι εἰργασμένη. Λείπουσι τὰ ι ἐκ τῶν δοτικῶν πτώσεων, ὑπάρχει δὲ καὶ λάθος τοῦ χαράκτου ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ χαράξαντος ἐξ ἀβλεψίας Τ ἀντὶ Ι (*τδίω* ἀντὶ ἰδίω).

Βρύουσα εἶναι ὄνομα γυναικὸς πρῶτον ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, εὑρισκόμενον, ἀλλ'οὐδὲν ἔχει τὸ ἄηθες ἀναλογοῦν πρὸς τὰ ἀρσενικὰ Βρύας ἢ Βρύης καὶ Βρύαξις. Εὕρηται δὲ καὶ θηλυκὸν Βρύα [1].

15. Ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐγχωρίου φαιόχρου τιτανολίθου ἔχουσα ὕψος 0,40, πλάτος 0,33, πάχος 0,22· ὕψος γραμμάτων 0,03. Ὁ λίθος εὕρηται ἐν Ἁγ. Νικολάῳ, ὁπόθεν ὁ Νομάρχης κ. Α. Σήφακας μοὶ ἀπέστειλεν ἀντίγραφον οὐχὶ ὁμοιότυπον, δι' ὃ δὲν δύναμαι ἐν τῷ παρόντι νὰ ὁρίσω καὶ τὴν ἐποχήν.

Φιλωμένα
Ὠφαλίωνος,
Ζήνων
Διονυσίω,
χαίρετε.

Τὸ ὄνομα *Φιλωμένα* εἶναι δωρικὸς τύπος ἀντὶ τοῦ γνωστοῦ *Φιλουμένα*, ἐπίσης τὸ *Ὠφαλίων* ἀντὶ τοῦ *Ὠφελίων*.

Ὡς εἶνε γεγραμμένη ἡ ἐπιγραφὴ μετὰ τοῦ *χαίρετε* εἰς τὸ τέλος ὁμοιάζει πρὸς τὰς ἄλλας γνωστὰς ἐκ Λατοῦς ἐπιταφίους ἐπιγραφάς, περὶ ὧν ὡμίλησα προηγουμένως εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 8 ἐπιγραφήν, ἐν αἷς μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἀποθανόντων καὶ τῆς προσφωνήσεως διὰ τοῦ *χαῖρε* ἢ *χαίρετε* ἀκολουθεῖ ἐπίγραμμα ἐλεγειακὸν ἐκ πλειόνων στίχων. Εἶναι ὅμως ἄγνωστον ἂν ἐνταῦθα εἴχομεν τοιούτου εἴδους ἐπίγραμμα ἀπολεσθὲν ἀποκρουσθέντος τοῦ λίθου. Τὸ πρᾶγμα ἴσως διαλευκανθῇ διὰ τῆς ἐπιτοπίου ἐξετάσεως τοῦ λίθου.

Γ'. Κνωσοῦ.

16. Ὀγκόλιθος παραλληλεπίπεδος εἰργασμένος ἐκ μαλακοῦ κιτρινωποῦ πώρου προερχόμενος ἐξ ἐπιτυμβίου μνημείου. Εὑρέθη πρὸ τεσσάρων περίπου ἐτῶν ἐν Κνωσῷ κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ περιβόλου τοῦ Τεκὲ Χανιαλῆ· ἔκειτο ἀκόμη κατὰ χώραν μὲ ἄλλους ὁμοίους ὀγκολίθους ἀποτελοῦντάς ποτε τὸ νεκρικὸν μνημεῖον. Μῆκος 0,88, ὕψος 0,39, πάχος 0,48· ὕψος τῶν γραμμάτων 5 ½-6 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου.

ΑΓΩΙ	Ἀγῷ
ΛΕΟΝΤΙΩ	Λεοντίω.

Ἀγὸς ὡς ὄνομα ἀνδρὸς πρῶτον ἐνταῦθα εὑρίσκω. Πιστεύω ὅτι ὁ Ἀγὸς οὗτος θὰ εἶναι ἀδελφὸς (ἢ συγγενὴς) Θρασυμάχου τοῦ Λεοντίω, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα πρὸ ἐτῶν εὑρέθη ἐνταῦθά που καὶ φυλάσσεται ἀκόμη ἐντὸς τῆς αὐλῆς τοῦ Τεκέ [1] Ἡ οἰκογένεια Λεοντίου ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπίσημος στρατιωτικὸς οἶκος τῆς Κνωσοῦ κατὰ τὸν δεύτερον καὶ πρῶτον π. Χ. αἰῶνα. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ὀνομάτων τῶν ἀνδρῶν τῆς οἰκογενείας Λεόντιος, Θρασύμαχος, Ἀγὸς καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ Θρασυμάχου·

τρανὲς δὲ καὶ ὀψιγόνων τις ἀείσει
μνωόμενος κείνας θούριδος ἱπποσύνας
Ἐρταίων ὅτε μοῦνος ἐπ' ἠνεμόεντος Ἐλαίου
οὐλαμὸν ἱππείας ῥήξαο φοιλόπιδος,
ἄξια μὲν γενέταο Λεοντίου, ἄξια δ' ἐσθλῶν
ἔργα μεγαυχήτων μηδόμενος προγόνων.

Ἡ οἰκογένεια καὶ μάλιστα ὁ Θρασύμαχος θὰ διέπρεψεν εἰς τοὺς μικρὸν πρὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων (68 π. Χ.) πολέμους τῶν Κνωσίων πρὸς ἄλλας πόλεις. Πρὸς τοὺς χρόνους τούτους συμφωνεῖ καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς παρούσης ἐπιγραφῆς τὰ ὁποῖα κοσμοῦνται κατὰ τὰ ἄκρα ὑπὸ μικρῶν ἀκίδων.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔχομεν μόνον τὴν ἐπικεφαλίδα τοῦ ἐπιγράμματος εἰς τὸ Ἀγῷ Λεοντίω, θὰ ἠκολούθει δὲ τὸ ἐπίγραμα διὰ μικροτέρων γραμμάτων καὶ εἰς ἐλεγειακοὺς στίχους εἰς ἄλλον λίθον, ὁ ὁποῖος δὲν εὑρέθη.

17. Βάθρον τετράγωνον ἐκ τιτανολίθου εὑρισκόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας τῆς κωμοπό-

[1] Ἴδε Λεξικὸν κυρίων ὀνομάτων Pape.

[1] Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Doublet ἐν Bull. de Corresp. Hellén. XIII σελ. 59 καὶ ὑπὸ τοῦ Περδικάρη ἐν τῇ ἐφημερίδι Ἑβδομάδι (Ἡρακλείου) 1888 φύλ. 29 καὶ Blass 5074. Ἴδε καὶ Mariani εἰς τὸ Monum. antichi VI 224.

λεως Ἀρχανῶν προερχόμενον πιθανῶς ἐκ Κνωσοῦ, Ἔχει προέχον περιθώριον ἄνω καὶ κάτω καὶ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τετράγωνον κοιλότητα πρὸς ὑποδοχὴν ἀναθήματός τινος. Ὕψος ὁλικὸς 0,39, πλάτος 0,25. Ὕψος γραμμάτων 0,02. Ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν ἐπιφανείας φέρει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν.

ΔΙΙΣΩΤΗ	Διὶ Σωτῆ-
ΡΙΠΛΩΤΙ	ρι Πλώτι-
ΟΣΚΟΡΙΝ	ος Κόριν-
ΘΟΣΙΑ	θος ἰα-
ΤΡΟΣ	τρός.

Τὸ βάθρον θὰ ἔφερε τὸ ἀνάθημα τὸ ἀφιερωθὲν ὑπὸ τοῦ Πλωτίου Κορίνθου εἰς Δία Σωτῆρα, ἴσως ἀγαλμάτιον τοῦ θεοῦ ἢ τι ὅμοιον διὰ θεραπείαν τινὰ γενομένην τῇ βοηθείᾳ τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐπιγραφὴ θὰ εἶναι τοῦ α΄ π. Χ. αἰῶνος, τὰ γράμματα ἀρχαΐζουσι καὶ μόνον κατὰ τὰ ἄκρα παχύνονται χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἀκίδας. Ὁ Κόρινθος ὡς ὄνομα ἀνδρὸς εὑρίσκεται καὶ ἀλλαχοῦ. [1].

Δ΄. Χερσονήσου.

17. Στήλη ἐπιτύμβιος ἐξ ἐγχωρίου ψαμμίτου λίθου ὕψ. 1 μέτρ., πλ. 0,40, πάχ. 0,16. Εὑρέθη ἐν τοῖς ἐρειπίοις Χερσονήσου καὶ ἐκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Σχηματίζει ἔμπροσθεν στενὸν ὀρθογώνιον μὲ ἀέτωμα ἄνω, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὕρηται ἡ ἐπιγραφή, ἧς τὰ γράμματα ἔχουσιν ὕψος 3 ½-5 ἑκατοστά.

Τάκιτος Μούσα(ι) τῇ γυναικὶ μνήμης χάριν.

Τὰ γράμματα εἶναι κακόσχημα πιθανῶς τοῦ γ΄ μ. Χ. αἰῶνος.

Τὸ ὄνομα Μοῦσα εὕρηται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Καστελλίου Πεδιάδος (Λύκτου) [2].

Ε΄. Γόρτυνος.

18. Τεμάχιον ἐπιτυμβίου πλακὸς ἐκ χονδροκόκκου μαρμάρου μήκους 0,35, ὕψους 0,10, πάχους 0,03. Ὕψος γραμμάτων 0,02. Πιθανῶς ἐκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον ἐκ Γόρτυνος.

[1] Ἴδε Λεξικὸν τῶν κυρίων ὀνομάτων Pape ἐν τῇ λέξει.

[2] American Journal of Archaeology τόμ. XI.1896 σ. 557.

ΧΑΡΑΝΕΙΚΗΤΙΑΝΗ	Χαρὰ Νεικητιανῇ
ΤΗΘΥΓΑΤΡΙΜΝΗ	τῇ θυγατρὶ μνή[μης χάριν]

Χαρὰ ὄνομα γυναικὸς εὕρηται καὶ ἀλλαχοῦ [1]. Τὸ *Νεικητιανὴ* πρῶτον ἐνταῦθα γινώσκεται. Ἡ ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐχρησιμοποιήθη,, φαίνεται· καὶ δευτέραν φορὰν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, διότι ὄπισθεν εἰς μίαν γραμμὴν φέρει τὸ ὄνομα ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ. Καὶ αἱ δύο ἐπιγραφαὶ εἶναι ρωμαϊκῶν χρόνων.

19. Χριστιανικὴ ἐπιγραφή. Πλὰξ λευκὴ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τετράγωνος, τεθραυσμένη σήμερον εἰς δύο τεμάχια προσαρμοζόμενα. Ἐκομίσθη ἐκ Γόρτυνος. Φέρει ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν χριστιανικῶν χρόνων. Μῆκ. 0,29, ὕψ. 0,25, πάχ. 0,11. Ὕψος γραμμάτων 2-2 ½ ἑκατοστῶν.

+ ΑΝΕΠΑΥϹΑΤΟΗΜΑΚΑΡΙΑ
ΚΥΡΑΔΗΜΗΤΡΙΑΝΗ
ΜΗΝ·Ι·Ι·ΑΝΟΥΑΡ·Ι·ΟΥ
ΕΝΝΕΑΚΑ·Ι·ΔΕΚΑ
ΤΗΤΟΥΕΠ·Ι·ΤΗϹ
ΤΕΤΑΡΤΗϹ
+ ΕΠ·Ι·ΝΕΜΗϹΕΩϹ +

Ἀνεπαύσατο ἡ μακαρία Κυρὰ Δημητριανὴ μηνὶ Ἰανουαρίου ἐννέα καὶ δεκάτη(ι) τοῦ ἐπὶ τῆς τετάρτης Ἐπινεμήσεως.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει τύπον γνώριμον ἐξ ἄλλων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν Κρήτης [2].

Δηλοῦται μόνον τὸ ἔτος τῆς Ἐπινεμήσεως (ἢ Ἰνδικτιῶνος) χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ὁρίζεται ἡ σειρὰ τῆς Ἰνδικτιῶνος. Τοιαύτη ἦτο ἡ συνήθεια τῶν Βυζαντινῶν. Ὥστε ἔχομεν μὲν ἐνταῦθα πρὸς χρονολογίαν τὸ τέταρτον ἔτος τῆς Ἐπινεμήσεως, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τίνος Ἐπινεμήσεως. Ὥστε ἠμπορεῖ νὰ εἶναι τὸ 315, 330, 345, 360, 375, 390, 405 καὶ οὕτω καθεξῆς, ὅσα δηλ. ἔτη συμπίπτουσι μὲ τὸ τέταρτον ἔτος ἑκάστης Ἰνδικτιῶνος.

Ϛ΄. Ἐπιγραφαὶ Μουσείου Χανίων.

Ἐν τῷ μικρῷ Μουσείῳ Χανίων εὕρηνται καὶ αἱ

[1] C.I.G. 4215.

[2] Halbherr American Journal τόμ. XI 1896 ἀριθ. 4 σελ. 608-610. Ξανθουδίδου Χριστ. Ἐπιγρ. Κρήτης ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ΄ σελ. 124-126.

ἑξῆς τέσσαρες ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ προερχόμεναι ἐκ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης. Χάρτινα ἀποτυπώματα τῶν ἐπιγραφῶν τούτων μοὶ ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ Μουσείου Χανίων κ. Π. Βαλάκι καθηγητοῦ.

20. Λίθος ἀκανονίστου σχήματος μαῦρος τιτανόλιθος προερχόμενος ἀπὸ τὸ χωρίον Μεσκλὰ τῆς Κυδωνίας, ὅπου πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εὑρέθησαν τάφοι τινὲς μετὰ κτερισμάτων. Ἔχει μῆκος 0.33, ὕψος 0,15 καὶ γράμματα ἀπὸ τριῶν μέχρι ἓξ ἑκατοστῶν.

ΕΥΡΥΤΙ	Εὐρυτί-
ΔΑΣΣΑΜΙΑ	δας Σκμία(ι)

Δὲν εἶμαι βέβαιος ἂν τὸ δεύτερον ὄνομα εἶναι γυναικὸς κατὰ δοτικὴν πτῶσιν ἢ ἀρσενικὸν κατὰ γενικὴν ὁ Σαμίας. Τὰ γράμματα φαίνονται, μολονότι ἀκανόνιστα, τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος.

21. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ λευκοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου ἀπολήγουσα ἄνω εἰς ἀέτωμα. Προέρχεται ἐξ Ἀπτέρας καὶ ἔχει ὕψ. 0,65, πλ. 0,25 καὶ πάχ. 0,08.

ΓΗΣΕΝΙΔΑΣ
ΠΑΝΤΑΡΕΣΤΩ

Γράμματα κανονικὰ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος, εἶναι δὲ χαραγμένα μεταξὺ τριῶν ὁριζοντίων γραμμῶν. Τὰ ὀνόματα δὲν εὑρίσκω ἀλλαχοῦ.

22. Στήλη ἐπιτύμβιος ἐξ ἐγχωρίου τιτανολίθου προερχομένη ἄγνωστον πόθεν καὶ ἀπολήγουσα εἰς ἀνθέμιον ὕψ. 0,65, πλ. 0,30· ὕψος γραμμάτων 2-3 ἑκατοστά.

ΕΥΠΟΡΟΣ
ΠΟΛΥΚΛΕΙΤΩ

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δεικνύει τὸν 6ʹ π. Χ. αἰῶνα.

23. Τὸ ἄνω ἥμισυ στήλης μαρμαρίνης εὑρεθὲν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ 1902 ἐν μικρᾷ δοκιμαστικῇ σκαφῇ, ἣν ἐξετέλεσα κατὰ τὴν θέσιν Ἅγ. Λουκᾶν ἔξωθι τῶν Χανίων ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῆς ἀρχαίας Κυδωνίας, ὕψ. 0,34, πλ. 0,30· ὕψος γραμμάτων 2-2 $1/2$ ἑκατοστῶν. Ἄνω ἡ στήλη ἀπολήγει εἰς ἀέτωμα.

ΠΡΟΞΕΝΟΣ
ΔΙΔΥΜΟΥ

Εἶναι τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος.

Ζʹ. Ἐπίμετρον.

Ἐπισυνάπτω παρατηρήσεις τινὰς καὶ διορθώσεις εἰς κρητικὰς ἐπιγραφὰς ἐκδεδομένας κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας.

I) Συνθήκη Γορτυνίων καὶ Ριττηνίων [1]. Οἱ πρῶτοι στίχοι κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ κ. Halbherr καὶ Blass ἔχουσιν οὕτω·

«Θιοί. Ἐπὶ τοῖδ(δ)ε Ρι[ττέν]ι[οι Γ]ορ[τυνίοις αὐ-τ]όν[ο]μ[ο]ι κ' αὐ[τ]όδικοι [τ]ὰ θ[ύματα παρέκον-τες ἐς Ϝίδαν [τρ]ί[τ]οι [Ϝέ]τει τριακατίος στατέρανς καὶ πεντέκοντα».

Ὁ κ. Η. νομίζει ὅτι τὸ ἐλλεῖπον ῥῆμα εἶναι τὸ *συνέθεντο*· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα οἰκονομεῖται καλύτερον καὶ ὁμαλώτερον, ἂν νοήσωμεν ἁπλῶς τὸ *εἰσὶν* (ἢ τὸν ἀόριστον *ἐγένοντο*) ἤτοι ἐπὶ τοῖσδε οἱ Ριττήνιοι εἰσὶν αὐτόνομοι καὶ αὐτόδικοι τοῖς Γορτυνίοις παρέχοντες κτλ.

Στίχ. 3. *ἐς Ϝίδαν*. Καὶ ὁ Halb. καὶ ὁ Comparetti λαμβάνουσιν ὡς ὄνομα θεοῦ ἢ ἥρωος τοῦ Βίδα ἑνὸς τῶν Κουρήτων, ὑποθέτουν δὲ καὶ τὴν ἑορτὴν ***Βιδάντεια***, ὅπως ἐκ τοῦ Κύδαντος τὰ ***Κυδάντεια*** [2]. Ἀλλ' ἐγὼ πιστεύω ὅτι δὲν πρόκειται περὶ προσώπου ἀλλὰ περὶ τοῦ ὄρους Ἴδης (ἢ μᾶλλον τοῦ ὀροπεδίου Ἴδης) [3], ὅπου ὑπῆρχε τὸ περίφημον τοῦ Διὸς ἱερὸν Ἄντρον τὸ Ἀρκέσιον ἢ Ἰδαῖον Ἄντρον, ὅπου ἤγετο ἑορτὴ καὶ θυσία πρὸς τιμὴν τοῦ Ζηνὸς Κρηταγενοῦς καὶ ὅτι οἱ Ρηττήνιοι ὅμοροι ὄντες τῷ ἱερῷ [4] καὶ ὑπαχθέντες ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν καὶ προστασίαν τῶν ἰσχυρῶν Γορτυνίων ὑπεχρεοῦντο διὰ τῆς συνθήκης ταύτης νὰ παρέχωσι κατὰ τρίτον ἔτος (ὅτε, ὡς φαίνεται, ἤγετο ἡ ἑορτὴ εἰς Δία Βιδάταν ἐν τῷ Ἀρκεσίῳ) τοὺς 350 στατῆρας διὰ τὰ θύματα τῆς ἑορτῆς. Ἐπλήρωνον δηλ. ὑπὸ θρησκευτικὸν πρόσχημα ὡς φόρον ὑποτελείας τὸ ποσὸν αὐτὸ εἰς τοὺς Γορτυνίους διατηροῦντες κατὰ τὰ ἄλλα τὴν αὐτονομίαν των.

[1] Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Halbherr ἐν Amer. Journal of Archaeology 1897 σελ. 204 καὶ ἑξῆς. Blass 4985.

[2] Αὐτόθι σελ. 205.

[3] Τὸ ὀροπέδιον λέγεται καὶ σήμερον Νίδα (τὰν Ἴδαν = Νίδα).

[4] Ἡ πόλις *Ριττὲν* καὶ μεταγενέστερον ἀναφερομένη ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τὸν τύπον *Ριζηνία* θὰ ἔκειτο κατὰ τὴν ΝΑ ὑπώρειαν τῆς Ἴδης τὴν βλέπουσαν πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Μεσσαρᾶς, ἥτις σήμερον καλεῖται *Ἀπάνω Ρίζα*.

Στίχ. 3. *στέγαν δ' ἂν κα ϝοικοδομέσ[.......]ς ἒ δένδρεα πυτεύσει.* Ὁ κ. Hal. προτείνει νὰ συμπληρωθῇ οὕτως: *οἰκοδομήσ[ει ἢ κάπο]ς πυτεύσει* ἤτοι κήπους φυτεύσῃ, ἀλλ' ὁ ἴδιος παρατηρεῖ ὅτι πάλιν λείπει τὸ ὑποκείμενον καὶ πρέπει νὰ νοηθῇ τὸ *τις*, ὁ δὲ Comparetti συμπληροῖ *ἅτερος*, ἀλλ' ἐὰν μὲν συμπληρώσωμεν μόνον *τις* ὁ χῶρος δὲν πληροῦται, τὸ δὲ *ἅτερος* δὲν συνᾴδει πρὸς τὰ φαινόμενα ἐν τῷ λίθῳ ἴχνη. Τὸ χωρίον κατ' ἐμὲ θὰ εὐωδοῦτο οὕτως·

«στέγαν δ' ἂν καϝοικοδομέσ[εται τις] ἒ δένδρεα πυτεύσει»

ἢ ἀκόμη καλύτερον καὶ ἐκφραστικώτερον

«στέγαν δ' ἂν καϝοικοδομέσ[ει Ριττένιο]ς ἒ δένδρεα πυτεύσει».

Ἡ τελευταία αὕτη συμπλήρωσις μοῦ φαίνεται μᾶλλον ἁρμόζουσα, διότι πρόκειται διὰ τῆς συνθήκης νὰ ἐξασφαλισθῇ εἰς τοὺς ὑποτελεῖς Ριττηνίους ἡ ἐλευθερία νὰ κτίζωσιν οἰκίας, νὰ φυτεύωσι δένδρα καὶ νὰ πωλῶσι καὶ ἀγοράζωσιν ἐλευθέρως αὐτά.

Στίχ. 5. 6. *τὸν σταρταγέταν καὶ τὸν κοσμίοντα ὅς κ' ἄγει Ριττήναδε κοσμὲν* κτλ. Ὁ σταρταγέτας, περὶ οὗ ἀμφιβάλλει ὁ κ. H., βεβαίως εἶναι ὁ πρῶτος κόσμος (ὁ ἐπώνυμος)· ὁ πρύτανις τοῦ σταρτοῦ (τοῦ γένους), ἐξ οὗ ἐλαμβάνοντο οἱ κόσμοι.

Στίχ. 6. *τὸν μὲ πειθόμενον τō πο[.....δ]αμιῶμεν δὲ δαρκνάν.* Ὁ κ. Hal. νομίζει ὅτι διακρίνει *πολέμο* ἢ *πορίμο* καὶ παραδέχεται τὸ πρῶτον· ἀλλ' οὔτε τοῦτο ἁρμόζει εἰς τὴν ἔννοιαν. Νομίζω ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Γορτυνίου σταρταγέτα καὶ τοῦ κόσμου τοῦ ἐπιδημοῦντος ἐν Ριττῆνι καὶ μὴ πειθομένου εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Ριττηνίου κόσμου νὰ δεχθῇ τὴν φιλοξενίαν τῆς πόλεως καὶ νὰ κοσμῇ μετὰ τῶν Ρηττινίων κόσμων ἐν τῷ Ἀρχείῳ ἢ τῷ Πρυτανείῳ. Ἴσως διὰ τοῦτο ἔκειτο *πονίοντος* ἢ *πονόντος*. Τοῦτο θὰ ἦτο μία παράλειψις καὶ ἀποφυγὴ ξενίας καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ ζημία εἶναι μικρά, μία μόνον δραχμή, καὶ ἡ ὑπέρβασις τοῦ προστίμου ἐδικάζετο *ξενίᾳ δίκᾳ*, ὡς λέγεται ἐν τῷ ἑπομένῳ στίχῳ.

Στίχ. 10. *ἄι ἐν τᾶι . . ραι ἒ γρα[ ]ται.* Ὁ κ. H. καὶ Comp. ἀναπληροῦν *ἵδραι*, τὸ ὁποῖον δέχονται ὡς ἰσοδυναμοῦν πρὸς τὸ *ἕδρᾳ*, ἀλλ' ἡ ἔννοια καὶ πάλιν χωλαίνει. Ἐνταῦθα ἁρμόζει κάλλιστα τὸ *ϱάτρᾳ* ἢ *ϱάθρᾳ* ἀλλ' ὁ χῶρος εἶναι στενότερος κατὰ ἓν γράμμα· ἴσως ὅμως νὰ ὑπάρχῃ λάθος τοῦ χαράκτου.

II. Ἐπιγραφὴ Τοπλοῦ περιέχουσα τὴν διαιτησίαν Μαγνήτων τῶν πρὸς Μαιάνδρῳ μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Ἱεραπυτνίων διὰ τὴν κατοχὴν τοῦ Δικταίου Ἱεροῦ [1].

Στίχ. 33. «συναγαγεῖν δὲ σπεύδοντες αὐτοὺς καὶ αὐτοὶ καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀποκαταστῆ[σ]αι φιλίαν».

Ἡ σύνταξις προφανῶς χωλαίνει καὶ μένει μετέωρος ἡ ὀνομαστικὴ *αὐτοί*· τὸ πρᾶγμα διορθοῦται εὐχερέστατα ἂν ἀναγνώσωμεν οὐχὶ *ἀποκαταστῆ[σ]αι*, ἀλλ' *ἀποκαταστῆ[ν]αι*.

Στίχ. 34. 36. «ὡς ἦν ἡμῖν πάτριον καὶ προσῆκον ἡγούμεθα ἑκατέρους τὰ πράγματα ἐφίκανον προσκείμενοι εἰς τὸ συλλύσεως καὶ φιλίας αὐτοῖς παραίτιοι γενηθῆναι».

Οὐδεμία ἔννοια ἐξάγεται ὡς ἀναγινώσκεται ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν· πρέπει νὰ διαλύσωμεν τὸ *ἐφίκανον* εἰς *ἐφ' ἱκανὸν* καὶ νὰ ἀποδώσωμεν τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον εἰς τὴν μετοχὴν *προσκείμενοι*.

III). Ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα Ἰτάνου δημοσιευθὲν ὑπὸ Halbherr [2]. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐκομίσθη ἐξ Ἰτάνου εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ὅπου ἔκαμα παραβολὴν αὐτῆς πρὸς τὴν δημοσίευσιν τοῦ κ. Hal. Διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης ἐπέρχονται οὐσιώδεις ἀλλοιώσεις εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἐπιγράμματος.

Τὸ ἐπίγραμμα ἐδημοσιεύθη οὕτω κατὰ τὸν κ. Hal. καὶ Comparetti.

Πό]ντου κυμαίνοντος ἐνοικ[ήτ]ιραι (sic) ἄθαμ[βοι
Ν]ηριίδες (sic) ξανθοὺς λυσάμεναι πλοκάμο[υς
δεῦτε πρὸς ἠϊθέου νέον ἠρίον ὄφρα τάχιστα
με. . . Ἀχιλλείης θρῆνον ἀεισόμεναι
ὃν Κ[ύ]πρις [οὐ] λεχέεσσι γαμόκλοπος ἐμνήστευσεν
οὐδὲ καλῶι θαλάμωι συνκατέλεξε κόρηι,
ἀλλ' αὔτως ὑπὸ γαῖαν ἔβην Πλούτωνι πάροικος
καὶ πατρὶ τὸν πρόσθεν γαῖ' ἐκάλυψε τάφῳ.
Ἑρμῆ Μαιάδος υἱὲ ἀγ' εὐσεβέων ἐπὶ χῶρον
ἄνδρα τὸν ἐν θήραις γ' ὄντ' ἀκ[αμαντό]τατον

[1] Pashley Travels in Grete τόμ. I σελ. 299. Boeckh CIG. Addenda 2561 b. Halbherr Museo Italiano III 568 καὶ ἑξῆς.
[2] Museo Italiano τόμ. III ἀριθ. 11.

ὃν πατρὶς θρέψασα πόλις γ' [εὔδοξος?] Ἴτανος
κλαῦσεν ἐπ' οὐχ ὁσίω σώ[ματι ὀδυραμέ]νη.
ἀλλὰ σὺ δάμα καὶ ραδιοςθ . . . .
Κρήτης ἀγκόπασον μητ. . . . .
οὐ γὰρ μόρσιμόν ἐστι φυγεῖν . . . .
εἴ γε θεοὶ τ[αύ]την ἀτραπὸν ἦρ[αν ἀεί?
καὶ πολὺ βε[λ]τείους καὶ κ[αλ]λίονα[ς . . . . . . κτλ.

Αἱ ἐμαὶ παρατηρήσεις καὶ συμπληρώσεις ἔχουσιν οὕτως·

Στίχ. 1. Πιστεύω ὅτι ἀντὶ τοῦ *ἄθαμ[βοι]* ἁρμόζει νὰ συμπληρώσωμεν *ἀθάν[ατοι]*. Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι τότε ἡ προσῳδία δὲν εἶναι ὀρθὴ διότι
∪ ∪ – – ∪ ∪
ἔχομεν *αθανατοι*, ἐν ᾧ τὸ ὀρθὸν εἶναι *αθανατοι*, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἐγράφη τὸ ἐπίγραμμα (α' αἰὼν π. Χ.), τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι παράδοξον. Τὸ *ἀθάνατοι* εἶναι τρόπον τινὰ σταθερὸν ἐπίθετον τῶν Νηρηίδων παρ' Ὁμήρῳ, ὅπου καλοῦνται *ἅλιαι ἀθάνατοι*[1].

Στίχ. 2. Δὲν μᾶς ἐμποδίζει οὔτε ὁ λίθος οὔτε τὸ μέτρον νὰ γράψωμεν ἀντὶ τοῦ ἀνυπάρκτου *Νηριίδες* τὸ ὀρθὸν *Νηρηΐδες* ἢ *Νηρῇδες*.

Στίχ. 4. Συμπληρωτέον τὸ ἐλλεῖπον μετὰ πλείστης πιθανότητος οὕτως·

«με[ίζον' Ἀχιλλείης θρῆνον ἀεισόμεναι»

ἤτοι αἱ Νηρηίδες καλοῦνται νὰ κλαύσωσιν ἐπὶ τῷ ἠρίῳ τοῦ νεανίσκου θρῆνον μείζονα ἐκείνου, ὃν ἐθρήνησαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀχιλλέως μετὰ τῆς Θέτιδος.

Στίχ. 5 γράφε *γαμοκλόπος*.

Στίχ. 12. Ἡ συμπλήρωσις τῶν Ἰταλῶν ἐκδοτῶν δὲν μοὶ φαίνεται εὔστοχος. Προτιμότερον κρίνω νὰ συμπληρωθῇ·

«κλαῦσεν ἐπ' οὐχ ὁσίωι σω[ρῶι γεινα]μένη»

ἤτοι ἔκλαυσεν αὐτὸν ἡ γεννήσασα ἐπὶ θανάτῳ οὐχὶ ὁσίῳ (ἀώρῳ). Ὁ στιχουργὸς κάμνει σύγχυσιν τῶν συγγενῶν λέξεων *σωρὸς* καὶ *σορὸς* καὶ ἵνα οἰκονομήσῃ τὸ μέτρον γράφει τὸ πρῶτον ἀντὶ τοῦ δευτέρου.

Στίχ. 13-16. Ἐνταῦθα ὁ κ. Η. ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπροχώρητον καὶ τοῦτο ἕνεκα μικρᾶς ἀβλεψίας· παρέλιπε δηλ. ἓν γράμμα *ι* τὸ ὁποῖον κεῖται μετὰ τὸ *δ* τοῦ *δαμα*, τὸ ὁποῖον δὲν ἐφαίνετο καλῶς διότι ἦτο πεπληρωμένον ἀσβέστου. Τοῦτο προστιθέμενον νῦν δίδει νέαν ἐντελῶς μορφὴν εἰς τὸν στίχον καὶ χύνει ἄπλετον φῶς εἰς τοὺς τέως ἀπηλπισμένους τούτους στίχους. Οὕτως ὁ στίχος 13 ἀναγνωστέος·

«ἀλλὰ σὺ δῖα μάκαιρα Διὸς . . . .»

Τὰ ἐλλείποντα καὶ ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ καὶ εἰς τοὺς ἑπομένους συμπληρῶ exempli causa ὡς ἑξῆς

ἀλλὰ σὺ δῖα μάκαιρα Διὸς θ[ρέπτρα νῆσός γε]
Κρήτης ἀγκόπασον μ[ητρὸς . . . . γό]ων.
οὐ γὰρ μόρσιμόν ἐστι φυ[γεῖν ὁδὸν Ἀδραστείνης»
εἴ γε θεοὶ ταύτην ἀτραπὸν ἥρ[μοσαν αὖ]

καὶ πολὺ βελτείους καὶ καλ[λίονας δ' ἄρα φῶτας]

Στίχ. 28

ζῶν θνήσκω δ' οὔνομ' ἔχων σὺν ἐμοὶ

Ὁ στίχος εἶναι κολοβός, δι' ὃ ὁ κ. Halbherr καὶ Comparetti δέχονται ὅτι ὁ χαράκτης παρέλιπε δισύλλαβόν τινα λέξιν καὶ ὡς τοιαύτην προσθέτουσι τὸ *τοῖον* μετὰ τὸ θνήσκω.

ζῶν, θνήσκω (τοῖον) δ' οὔνομ' ἔχων σὺν ἐμοὶ

Ἀλλ' ἡ συμπλήρωσις δὲν εἶναι ἐπιτυχὴς κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ ἐξ ἄλλου μέρους ἡ παράλειψις δὲν ἔχει λόγον παλαιογραφικόν. Δι' ὃ προτείνω νὰ γραφῇ

ζῶν, θνήσκω δ' (οὐδὲν) οὔνομ' ἔχων σὺν ἐμοί.

Ἡ ἔννοια τότε εἶναι ὅτι ζῶν μὲν ἐκαλούμην Ἐξάκων, θανὼν δ' οὐδὲν ἔχω πλέον ὄνομα. Παλαιογραφικῶς ἡ παράλειψις ἐξηγεῖται διὰ τῆς μεταπηδήσεως (κατὰ τὴν χάραξιν ἢ ἀντιγραφὴν) τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ τεχνίτου ἀπὸ τὸ *ου* τοῦ *οὐδὲν* εἰς τὸ *ου* τοῦ *οὔνομα*.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις καὶ συμπληρώσεις νομίζω ὅτι τὸ ἐπίγραμμα εἰς τὸ βεβλαμμένον πρῶτον ἥμισυ αὐτοῦ πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ὡς ἑξῆς·

Πό]ντου κυμαίνοντος ἐνοικ[ήτ]ιραι ἀθάν[ατοι
Ν]ηρῆιδες, ξανθοὺς λυσάμεναι πλοκάμο[υς
δεῦτε πρὸς ἠιθέου νέον ἠρίον, ὄφρα τάχιστα
με[ίζον'] Ἀχιλλείης θρῆνον ἀεισόμεναι,
ὃν Κ[ύ]πρις [οὐ] λεχέεσσι γαμοκλόπος ἐμνήστευσεν
οὐδὲ καλῶι θαλάμωι συνκατέλεξε κόρηι

[1] Ὁμήρου Σ 86. π 47.

ἀλλ' αὔτως ὑπὸ γαῖαν ἔβην Πλούτωνι πάροικος
καὶ πατρὶ τὸν πρόσθεν γαῖ' ἐκάλυψε τάφωι.
Ἑρμῆ Μαιᾶδος υἱέ, ἄγ' εὐσεβέων ἐπὶ χῶρον
ἄνδρα τὸν ἐν θήραις γ' ὄντ' ἀκ[αμαντό]τατον,
ὃν πατρὶς θρέψασα πόλις γ' [εὔδοξος] Ἴτανος
κλαῦσεν ἐπ' οὐχ ὁσίωι σω[ρῶι γειναμ]ένη.
Ἀλλὰ σὺ δῖα μάκαιρα Διὸς θ[ρέπτρα νῆσός γε]
Κρήτης ἀγκόπασον μητ[ρὸς .... γό]ων·
οὐ γὰρ μόρσιμόν ἐστι φυγεῖν [ὁδὸν Ἀδραστείνης],
εἴ γε θεοὶ ταύτην ἀτραπὸν ἥρ[μοσαν αὖ]
καὶ πολὺ βε[λ]τείους καὶ κ[αλ]λίονα[ς δ' ἄρα φῶτας]

IV. Εἰς ἐπιτάφιον ἐλεγειακὸν ἐπίγραμμα Γόρτυνος δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr[1] ἀναγινώσκεται ὁ πρῶτος στίχος ὑπὸ τοῦ ἐκδότου οὕτως·

Ὁπλότερον Πύρρον προτερώϊσον ἦτορ ἔχοντα

χωρὶς οὐδεὶς λόγος νὰ γίνεται διὰ τὸ τέρας αὐτὸ *προτερώϊσον*. Μία ἁπλουστάτη διάλυσις εἰς *Προτέρῳ ἴσον* ἐπιτυγχάνει τοῦ ὀρθοῦ

Ὁπλότερον Πύρρον Προτέρῳ ἴσον ἦτορ ἔχοντα.

Δὲν εὑρίσκω μὲν κύριον ὄνομα Πρότερος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττῃ διὰ τὰ Κρητικὰ κύρια ὀνόματα, ἄλλως τε ἔχομεν τὰ ἀνάλογα Πρῶτος, Πρωτέας, Πρωτεύς, Πρώταρχος καὶ δὴ Προτέριος.

V. Εἰς ἄλλο ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα δημοσιευθὲν εἰς τὸ Monumenti antichi dei Lincei[2] προερχόμενον ἀπὸ Ἀξοῦ ὁ κ. De Sanctis ὡς ἑξῆς ἀναγινώσκει τὸ δεύτερον ἐλεγεῖον·

οὐδ' εὐχὰν ἐτέλεσσε Τερέντιος Ἀρτεμίδωρος
παιδὶ πατὴρ νύμφαν ὥς μ' ἐσίδοι τοράδων.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ λέξις *τοράδων* εἶναι ἀνύπαρκτος καὶ ἀκατάληπτος ὁ κ. D. φρονεῖ ὅτι ἔκαμε λάθος ὁ χαράκτης καὶ διέφθειρε τὸ ὄνομα τῆς θανούσης παρθένου. Ἀλλὰ προφανῶς πρόκειται μᾶλλον περὶ ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως τοῦ ἐκδότου· ὁ στίχος ἀναγνωστέος

παιδὶ πατὴρ νύμφαν ὥς μ' ἐσίδοιτο Ῥάδων.

Ὁ πατὴρ τῆς θανούσης κόρης ἐλέγετο Τερέντιος Ἀρτεμίδωρος Ῥάδων κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν συνήθειαν. Καὶ δὲν εὑρίσκεται μὲν τὸ Ῥάδων, ἀλλὰ καὶ

[1] Museo Italiano III ἀριθ. 153.
[2] 1901, XI σελ. 548.

ἡ ῥίζα καὶ ἡ κατάληξις οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἀηθὲς καὶ τὸ ὄνομα ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ Ῥαδάμανθυς, Ῥαδοκλῆς, Ῥάδαμος, ῥαδινός, πιθανώτατα δὲ ἦτο θωπευτικὸς τύπος τοῦ Ῥαδαμάνθυος ἢ Ῥαδοκλέους. Σημειῶ ἐνταῦθα ὅτι ὁ συνάδελφός μου ἔφορος κ. Χατζιδάκις ἀντὶ τοῦ *Ῥάδων* προτιμᾷ νὰ γραφῇ ῥ' *ᾄδων* καὶ ἐννοεῖ τὸ γαμήλιον ᾆσμα κατὰ τὸν γάμον τῆς παρθένου.

VI. Ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. De Sanctis εἰς τὸ Monum. antichi[1] προερχόμενον ἐκ Πολυρρηνίας. Τὰ δύο πρῶτα δίστιχα ἀναγινώσκει ὁ κ. D. οὕτως·

...τονε..α..αδ ... πολύστονον ἐς Ἀχέροντα
Ἄδραστε. στυγερὰ μοῖρα κα[τ]αγάγετο
μήτηρ δ' οὐχ ὑμέναιον ἀπὸ στομάτων Πολυμήδα
ἦκε πρὸ νυμφιδίων ἱσταμένα θαλάμων

καὶ πιστεύει ὅτι πρόκειται περὶ κόρης ἀποθανούσης ἀνυμεναίου, ὁ δὲ Ἄδραστος θὰ ἦτο ὁ μνηστὴρ τῆς ἀποθανούσης κόρης. Ἀλλ' ὁ ὑμέναιος δὲν ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὴν νύμφην ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν γαμβρὸν καὶ εἰς τὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα δὲν γίνεται μόνον λόγος περὶ παρθένων ἀποθανουσῶν ἀνυμεναίων, ἀλλὰ περὶ νέων τελευτησάντων ἀνύμφων καὶ ἀνυμεναίων. Παράδειγμα πρόχειρον ἀναφέρω τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω ἐπίγραμα Ἰτάνου (III, σελ. 238), ἐν ᾧ λέγεται περὶ τοῦ νέου

ὃν Κύπρις οὐ λεχέεσσι γαμοκλόπος ἐμνήστευσεν
οὐδὲ καλῷ θαλάμῳ συγκατέλεξε κόρῃ·

καὶ ἀκόμη ἐνδεικτικώτερον εἶναι παράδειγμα ἄλλο ἐξ ἐπιγράμματος Βοιωτίας[2], ἐν ᾧ λέγεται περὶ τοῦ ἀποθανόντος Τιμοξένου

οὐ γὰρ ἐμοῖς ὑμέναιον ἐπὶ προθύροισιν ἔμελψαν,
θρῆνον δ' ἀντὶ γάμου καὶ γόον ἀντὶ χαρᾶς.

Διὰ ταῦτα θεωρῶ βέβαιον ὅτι ὁ προσφωνούμενος ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ Ἄδραστος δὲν εἶναι ὁ μνηστὴρ θανούσης παρθένου, ὡς φρονεῖ ὁ κ. D., ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀποθανὼν ἄνυμφος νέος. Ἂν μάλιστα τὸ ἐπίγραμμα ἀρχίζῃ ἀπὸ τὸν κολοβὸν αὐτὸν στίχον, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ κ. D., οὐδε-

[1] 1901, τόμ. XI σελ. 495-476.
[2] Bull. de Corresp. Hell. 1902, σελ. 329-330.

μία ἀμφιβολία χωρεῖ περὶ τούτου. Συμπληρῶ δὲ τὸν στίχον οὕτω·

Κλει]τὸν ἐ[όντ]α σ' ἁδ[ρόν τε] πολύστονον εἰς' Ἀχέροντα
Ἄδραστε, στυγερὰ μοῖρα καταγάγετο.

Διὰ τοῦ ἐπιθέτου ἁδρὸς (=ρωμαλέος, ἰσχυρὸς) γίνεται καὶ παιδιά τις πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ θανόντος Ἄδραστος.

VII. Εἰς ἄλλο ἐπίγραμμα ἐκ Πολυρρηνίας δημοσιευθὲν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ κ. De Sanctis [1] ὁ τελευταῖος στίχος ἔχει οὕτως·

ἀλλ' ἀρετὰ περάτων ἀντία κυραν.......

Ὁ ἐκδότης θεωρεῖ τὸν στίχον ἐσφαλμένον καὶ ἀκατανόητον, μολονότι πλὴν τριῶν γραμμάτων εἰς τὸ τέλος ὁ στίχος ἀναγινώσκεται καθαρώτατα. Πιστεύω ὅτι ὁ μὲν στίχος ἔχει οὕτως

ἀλλ' ἀρετὰ περάτων ἀντία κυραν[έει]

ἡ δὲ ἔννοια αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἡ ἀρετὴ (τοῦ ἀποθανόντος) βασιλεύει ἀντία περάτων γῆς ἤτοι μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς. Τὸ μόνον παράδοξον εἶναι τὸ *κυρανέω*, τὸ ὁποῖον παρήγαγεν ὁ στιχοπλόκος διὰ συμφύρσεως τῶν συγγενῶν λέξεων *κοίρανος -έω* καὶ *τύραννος -έω* καὶ ἀπετέλεσε τὸ ῥῆμα *κυρανέω* ἀντὶ *κοιρανέω* ἢ *τυραννέω*.

VIII. Συνθήκη Γορτυνίων καὶ Λατίων εὑρεθεῖσα εἰς τεμάχια καὶ ἐλλιπὴς ὑπὸ τοῦ κ. J Demargne κατὰ τὸ 1899 εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν εἰς Γουλᾶν (Λατὼ Ἑτέρα). Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ εὑρέτου εἰς τὸ Bulletin de Corresp. Hellénique [2].

Ὁ κ. Dem. ἀναγινώσκει τοὺς τέσσαρας πρώτους στίχους τῆς συνθήκης ὡς ἀκολούθως·

[Τάδε ἔ?]αδε τοῖς Γορτυνίοις καὶ τοῖς Λ[α]-
[τίοις τ]ῶν σὺν Εὐρυάνακτι κοσμ(ι)ό(ν)των [Γορτυνι, Λατοῖ δὲ] ἐπὶ τῶι σὺν Ὁμάρωι το
...........α σπονδὰνς ἄγεν.

Τὰ τεμάχια τῆς ἐπιγραφῆς ἐκομίσθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ὅπου συνηρμολογήθησαν καὶ τὰ ἐλλείποντα μέρη ἐπληρώθησαν διὰ γύψου καὶ οὕτως ἐγένετο δυνατὸν νὰ καταμετρηθῶσι τὰ κενὰ

[1] Αὐτόθι σελ. 447-448.
[2] 1903, σελ, 219 καὶ ἑξῆς.

καὶ ὑπολογισθῶσι τὰ ἐλλείποντα γράμματα ἑκάστου στίχου.

Στίχ. 1. Ὁ κ. Dem. γράφει [*τάδε ἔ? αδε*.'Ἀλλ' ἐν τῷ λίθῳ φαίνεται ἀρκετὰ καλὰ τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ B, δι' ὃ γραπτέον ἀδιστάκτως *τάδ' ἔβαδε*. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἔχομεν ἀκόμη τὸ B ἀντὶ τοῦ F εἰς τὸν στίχ. C. 13 *ὑπόβοικοι*, C. 36 *βέρδηι*, C.14 *βεκάτεροι*. Ἡ δὲ φράσις *τάδ' ἔβαδε* εὕρηται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν Γόρτυνος περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χαλκοῦ νομίσματος [1], καὶ εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν Γόρτυνος περὶ τῶν ἐν Λατωσίῳ ἀπελευθέρων [2].

Στίχ. 2. Καὶ ὁ ἐλλείπων χῶρος καὶ ἡ χρῆσις ἡ παρατηρουμένη εἰς τὰς ἄλλας ὁμοίας κρητικὰς ἐπιγραφὰς μᾶς ἐπιβάλλει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν πρόθεσιν *ἐπί*, ἣν παρέλιπεν ὁ Dem. ἤτοι *ἐπὶ τῶν σὺν Εὐρυάνακτι*. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ στίχου 3 ὅπου ἐπαναλαμβάνεται ἡ πρόθεσις *ἐπὶ τῶν σὺν Ὁμάρῳ*.

Κοσμ(ι)ό(ν)των. Ὁ λίθος ἔχει *κοσμότων* προφανῶς ἐξ ἀβλεψίας τοῦ χαράκτου· ἀρκετὸν ὅμως εἶναι νὰ δεχθῶμεν μόνον ἓν λάθος καὶ νὰ γράψωμεν *κοσμό(ν)των*.

[Γο]. Φαίνεται τὸ πρῶτον γράμμα τὸ ὁποῖον εἶναι T καὶ οὐχὶ Γ· ὥστε πρέπει νὰ γράψωμεν T[ῶ] ἤτοι τὴν γενικὴν τοῦ ἄρθρου *τῶ*.

Στίχ. 3. 4. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν δύο στίχων λείπουν 13-14 γράμματα, ὁ δὲ χῶρος αὐτὸς θὰ ἐπληροῦτο διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς τοῦ κόσμου Εὐρυάνακτος καὶ τῆς λέξεως *Γόρτυνι* εἰς τὸν 3 στίχον καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς τοῦ Ὁμάρου καὶ τοῦ *Λατοῖ* εἰς τὸν 4. Εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχ. 3 γραπτέον πάλιν τ[ῶ].

Μετὰ τας ἀνωτέρω παρατηρήσεις πιστεύω ὅτι ὡς ἑξῆς δέον να γραφῶσιν οἱ τέσσαρες πρῶτοι στίχοι τῆς συνθήκης·

Θεοὶ
[τάδ' ἔβ]αδε τοῖς Γορτυνίοις καὶ τοῖς Λα-
[τίοις ἐπὶ τ]ῶν σὺν Εὐρυάνακτι κοσμό[ν]των τ[ῶ]
[δεῖνος Γόρτυνι]. ἐπὶ τῶν σὺν Ὁμάρωι τ[ῶ]
[δεῖνος Λατοῖ τ]ὰς σπονδὰνς ἄγεν

Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης μηνὶ Μαρτίῳ 1908

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

[1] Halbherr ἐν American Journal of Archaeol. 1897 σελ. 192. Blass 5011.
[2] Comparetti, Le leggi di Gortyna ἐν Monum. ant. 1903 σελ. 73-74 καὶ Blass 4982.

Ο ΗΦΑΙΣΤΟΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΙΓΑΝΤΟΜΑΧΙΑΣ ΤΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ ΤΩΝ ΚΝΙΔΙΩΝ

τὸν δ' εὗρ' ἱδρώοντα ἑλισσόμενον περὶ φύσας
Σ, 372

Ἀφότου ὁ Homolle[1] ἀνεγνώρισεν, ὅτι αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωσθεῖσαι ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τῆς ζωοφόρου τῶν Κνιδίων ἦσαν κατὰ μέγα μέρος *παροράματα* ἐπελθόντα μετὰ λίαν ἔντονον ἐργασίαν καὶ κόπωσιν τῶν ὀφθαλμῶν, ἡ ἑρμηνεία τῶν παραστάσεων ἀπηλλάγη, ὡς ἦτο φυσικόν, τῶν δεσμῶν, οὓς αἱ ὑποτεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ ἐπέβαλλον. Ἐντεῦθεν ἀσχέτως πρὸς τὰς ἀνυπάρκτους ἐπιγραφὰς ἀλλ' ἐπιτυ-

Εἰκὼν 1.

χῶς ὁ F. Poulsen[2] ἀνέπτυξε τελευταίως, ὅτι ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς ζωοφόρου παριστᾷ τὴν κατὰ τὴν Ἰλιάδα *ἀριστείαν τοῦ Ἀχιλλέως* ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν θεῶν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξαίρετον γιγαντομαχίαν καλὸν ἦτο νὰ καθορισθῶσι συμφωνότερον πρὸς τὰ πράγματα τὰ ὀνόματα τῶν οὐχὶ ἐμφανῶν θεῶν. Διότι εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκ τῶν

[1] BCH, 1896, σελ. 586, 2. Περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τὸ πρῶτον ἐν Compte Rendu de l'Acad 1894, 356 κ. ἑ

[2] BCH, 1908, 177 κ. ἑ.

δῆθεν ἀναγνωσθέντων δέκα ὀνομάτων θεῶν δύο μόνον πραγματικῶς ἐκεῖ ὑπάρχουσιν [1].

Ἀλλ' ἡ ἐπίλυσις τῶν ζητημάτων τούτων σημαίνει ἐξέτασιν καὶ ἑρμηνείαν τῆς ὅλης γιγαντομαχίας, ἔργον δύσκολον, ἀδύνατον δὲ δι' ἐμὲ ἐν τῷ παρόντι. Τοὐναντίον ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἐξάπαντος τοῦ οὐσιωδεστάτου, ἐνόμισα πρὸ τοῦ πρωτοτύπου, ὅτι εὗρον τὴν προσήκουσαν λύσιν. Τίς εἶναι ὁ κατὰ τὸ ἔσχατον ἀνατολικὸν ἄκρον μετὰ τῶν ἀσκῶν ἀσχολούμενος θεός;

Ἦτο βεβαίως πρωτοφανὴς καὶ ἐκπληκτικὴ ἡ εἰκὼν τοῦ θεοῦ, ὅστις κύπτων πιέζει μὲν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸν κενούμενον ἀσκὸν κρατεῖ δὲ ἀνοικτὴν καὶ ἐντεταμένην τὴν δεξιὰν ὑπεράνω τοῦ ἑτέρου, τοῦ πλήρους καὶ ὀρθίου (εἰκ. 1). Θὰ ἦτο ἐντεῦθεν δύσκολον νὰ εὑρεθῇ εὔλογος ἑρμηνεία, ἂν μὴ ὁ εὑρετὴς ἐνόμιζεν, ὅτι ἀνέγνωσε παραπλεύρως τὸ ὄνομα τοῦ Αἰόλου. Εἰς τὸν θεὸν τῶν ἀνέμων ἥρμοζον οἱ ἀσκοί, τὰ πράγματα συνεβιβάζοντο πρὸς τὴν ἐπιγραφήν, καὶ οὕτω ἡ περὶ τοῦ Αἰόλου γνώμη ἐγένετο ἀδιστάκτως ὑπὸ πάντων δεκτή. Μάλιστα καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Homolle γενομένην ἀνάκλησιν τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιγραφῆς διετηρήθη ἀπρόσβλητος. Εἶχέ τινα γοητείαν ἡ ἑρμηνεία αὕτη, καθ' ἣν ὁ νέος σύμμαχος τῶν θεῶν ἐμάχετο κατὰ παράδοξον ἀλλ' οἰκεῖον εἰς αὐτὸν τρόπον, διὰ τῶν ἀνέμων, οὓς ἐξαπολύει κατὰ τῶν ἀντιπάλων. Εὑρέθη πρὸς τούτοις καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ Αἴολος ἐτιμᾶτο οὕτω ὑπὸ τῶν Κνιδίων. Ἀνεμνήσθησαν ὅτι τὴν Λιπάραν, μίαν ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν παλαιῶν λεγομένων ***νήσων τοῦ Αἰόλου***, ἀπῴκισαν οἱ Κνίδιοι. Ἐκτὸς τούτων ὁ Αἴολος ἦτο πρόγονος τοῦ Τριόπα ἥρωος οἰκιστοῦ τῆς Κνίδου [2]. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἱδρύθησαν ἐπὶ ὅλως ἐσφαλμένης βάσεως.

Ἐν πρώτοις οὐδαμοῦ τῆς ἀρχαίας γραπτῆς παραδόσεως ἀναφέρεται ὅτι ὁ Αἴολος συνηγωνίσθη μετὰ τῶν θεῶν τὸν φοβερὸν κατὰ τῶν Γιγάντων ἀγῶνα. Ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης ἐπίσης οὐδαμοῦ βλέπομεν τὴν θεότητα ταύτην, ἥτις ἐν γένει ὑπῆρξεν ἀσήμαντος. Ἂν δ' ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν μεγάλων θεῶν τῆς γιγαντομαχίας τοῦτο ὤφειλεν εἰς τὴν πρώτην ἐκείνην ἀνάγνωσιν τοῦ Homolle, τὴν στερουμένην ἐν τούτοις καὶ τοῦ ἐλαχίστου κύρους. Πρὸς τούτοις ὅσα ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου βλέπομεν πράγματα ἰσχυρῶς ἀντιτίθενται εἰς τὴν παραδεδεγμένην ἑρμηνείαν.

[1] Τῆς Ἥρας καὶ Ἀθηνᾶς. Perdrizet παρὰ Perrot, Histoire de l'art, VIII, 375, 1.

[2] Perrot, Histoire de l'art VIII, 368.

Ἡ μόνη παράδοσις, ἣν ἔχομεν περὶ τῶν ἀσκῶν τοῦ Αἰόλου, εἶναι ἡ τῆς Ὀδυσσείας [1], καθ' ἣν ὁ ταμίας τῶν ἀνέμων δίδει εἰς τὸν Ὀδυσσέα τὸν περίφημον βόειον ἀσκόν, ὅπου εἶχον περιορισθῇ πάντες οἱ ἐχθρικοὶ εἰς τὸν πλανώμενον ἥρωα ἄνεμοι. Ὅτε οἱ φιλοκερδεῖς ἑταῖροι ἐπιχειροῦσι νὰ λύσωσι τὸ στόμιον τοῦ ἀσκοῦ, οἱ ἄνεμοι ἐξορμῶσιν ἀκατάσχετοι. Κατὰ ταῦτα θὰ περιεμένομεν ἐνταῦθα νὰ ἴδωμεν ἀνάλογον ἐνέργειαν τοῦ Αἰόλου ἐπὶ τῶν ἀσκῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅλως τοὐναντίον. Ὅπως πιέζει τὸν ἕνα τῶν ἀσκῶν, ἵνα κενωθῇ ἀέρος, οὕτω εἶναι βέβαιον, ὅτι κατὰ τὴν ἀκόλουθον στιγμὴν θὰ πιέσῃ τὸν ἕτερον. Ἕπεται ἐντεῦθεν ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἰδιάζοντος στομίου ὅτι μετὰ *φυσῶν* χαλκέως ἀσχολεῖται ὁ ἐν λόγῳ θεὸς καὶ οὐχὶ μετὰ κοινῶν ἀσκῶν. Ἐν τούτοις καὶ οἱ ἀναγνωρίσαντες τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐρευνηταὶ [2] ἐπίστευσαν οὐδὲν ἧττον, ὅτι ὁ Αἴολος ἐκπέμπει τοὺς ἀνέμους διὰ φυσῶν. Ἀδιάφορον ἂν τοῦτο ἦτο ἀμάρτυρον, ὅπως ἐπίσης ἐπεκράτησεν ἀδιαφορία καὶ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ὅλης ἑρμηνείας. Διότι ἥκιστα ἑλληνικὴ πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἡ ἰδέα, καθ' ἣν τὰ κατὰ τῶν Γιγάντων βλήματα τοῦ Αἰόλου εἶναι ἄνεμοι, οὐδαμοῦ φαινόμενοι ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἑπομένως ἰσούμενοι πρὸς τὸ μηδὲν [3].

Παρὰ ταῦτα ἡ καθεστῶσα πίστις εἰς τὸν Αἴολον δύσκολον εἶναι ἐντελῶς νὰ ἐκριζωθῇ, ἂν μὴ δειχθῇ ἀναμφισβητήτως, τίς εἶναι πράγματι ὁ μετὰ τῶν φυσῶν ἀσχολούμενος. Εὐτυχῶς ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου διετηρήθησαν ἱκανὰ ἴχνη τῆς παλαιᾶς εἰκόνος, ὥστε ταῦτα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ σαφῶς νὰ ἐξαγγέλλωσι καὶ τὴν ὅλην εἰκόνα διὰ μιᾶς νὰ φωτίζωσι.

Μόναι αἱ φῦσαι δὲν εἰκονίζονται ἐπὶ τοῦ ἀναγλύ-

[1] Ὀδυσ. Κ. 19 κ. ἑ.

[2] Frazer, Pausanias X, 11, 1 καὶ Wolters ἐν Bädeker's Griechenland, 155. Παρὰ Perrot, Hist. de l'art, VIII, 373 ἀτόπως ἡ ἑτέρα τῶν φυσῶν καλεῖται πίθος.

ε Οὐδὲ κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους τοῦ βωμοῦ τῆς Περγάμου ἐσκέφθησαν τόσον νεωτερικῶς, ὅσον περὶ τοῦ ϛ' π. Χ. αἰῶνος ὑπετέθη. Οἱ ἄνεμοι παρίστανται ἐκεῖ κατὰ τὴν γνωστὴν διαυγῆ ἑλληνικὴν ἀντίληψιν ὡς πτερωτοὶ ἵπποι.

φου. Ἔμπροσθεν τούτων φαίνεται παράδοξον ἐξόγκωμα καλύπτον ἐν μέρει τὰς κνήμας τῆς ὄπισθεν θεότητος, ἐξόγκωμα, ὅπερ, κατὰ τὸν Homolle[1], ἄμορφον ὂν ὁμοιάζει πρὸς βράχον. Τῷ ὄντι τὸ ἀντικείμενον εἶναι ἄμορφον κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, ἐπειδὴ ἐκεῖ τὸ μάρμαρον ἀπετρίβη, ἀλλὰ τὸ περίγραμμα διετηρήθη καὶ δεικνύει τεχνικὴν μορφὴν ἥκιστα ἁρμόζουσαν εἰς φυσικὸν βράχον. Πρὸς τὸ μέρος τῶν ἀσκῶν ἔχομεν γραμμὴν ἐντελῶς κάθετον, ὑπεράνω δὲ καὶ ὄπισθεν κανονικὴν περιφέρειαν τόξου, ἥτις ἀσφαλῶς θὰ περιέγραφε τέταρτον κύκλου, ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἐνταῦθα τὸ διὰ πάσης τῆς πλακὸς διῆκον χάσμα. Τί εἶναι τὸ οὕτω τεχνικὴν μορφὴν ἔχον πρᾶγμα, δεικνύει ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὰς ἀπέναντι φύσας. Ὅπως ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου ἢ ἐκμαγείου ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀτωτέρω παρατεθείσης εἰκόνος φαίνεται, διακρίνονται σαφῶς αἱ ἑξῆς λεπτομέρειαι, αἵτινες μέχρι τοῦδε οὐδαμῶς ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν. Ἐκ τῶν ἀσκῶν ἐξέρχονται δύο πόδες, εἷς ἐξ ἑκατέρου, οἵτινες παραλλήλως ἐκτεινόμενοι ἀποβαίνουσιν ὑπὲρ τὴν οἰκείαν φύσιν μακροί. Ἀνάγκη διὰ τοῦτο νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι συνεχίζονται διὰ κυλινδρικῶν σωλήνων εἰσαχθέντων καὶ προσδεθέντων εἰς τοὺς δερματίνους πόδας. Τὸ τελευταῖον ἐλέγχεται ἀκριβὲς καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι οἱ σωλῆνες εἶναι κατὰ 0,002 ταπεινότεροι τῶν δερματίνων ποδῶν, ὧν τὸ πέρας σημειοῦται, ὅπου ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν σωλῆνος διακρίνεταί τις γραμμή. Πρὸς τὰ δεξιὰ ἡ εἰκὼν εἶναι περισσότερον κατεστραμμένη, ἀλλὰ σῴζεται τοσοῦτον, ὥστε νὰ δειχθῇ, ὅτι ἀμφότεροι οἱ σωλῆνες ὑπεισέρχονναι εἰς στέγασμα, οὗ ἡ ἄνω ἐπίπεδος ἐπιφάνεια ὑψουμένη κατὰ 0,004 ὑπὲρ τοὺς σωλῆνας συνέχεται μετὰ τοῦ πρὸς δεξιὰ ἐξογκώματος καὶ ἀποτελεῖ ὀρθὴν γωνίαν μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἤδη ὁ ἀναγνώστης ἀνεγνώρισεν, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν διεξοδικὴν παράστασιν χαλκευτικῆς καμίνου, ὅπου κατὰ σειρὰν διαδιακρίνονται *δύο φῦσαι, δύο ἀκροφύσια, τὸ στόμιον τῆς καμίνου* (praefurnium) *καὶ ἡ κάμινος* αὐτή. Δὲν εἶναι λοιπὸν μυστήριον τίς εἶναι ὁ ἐν τῇ καμίνῳ ἐργαζόμενος θεός. Εἶναι ὁ *χαλκεὺς Ἥφαιστος* προσπαθῶν ἐν πάσῃ σπουδῇ νὰ θερμάνῃ ἐν τῇ καμίνῳ τοὺς ἑαυτοῦ *μύδρους*. Ταχέως εἶτα ὁ *περικλυτὸς ἀμφιγυήεις* θὰ συλλάβῃ διὰ τῆς πυράγρας τοὺς φλεγομένους ὄγκους σιδήρου καὶ θὰ κατασκεδάσῃ αὐτοὺς ἐνσπείρων τὸν θάνατον κατὰ τῶν κεφαλῶν τῶν Γιγάντων[1].

[1] BCH, 1894, 191.

Οὕτω ἡ γιγαντομαχία τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων προσκτᾶται εἰκόνα πλήρη ἐννοίας αὐξάνουσαν τὴν ἀξίαν καὶ πρωτοτυπίαν αὐτῆς. Ἐὰν ὁ Ἥφαιστος δὲν μάχεται ἀλλὰ παρασκευάζεται διὰ τὸν ἀγῶνα ἐξηγεῖται ἄριστα ἐκ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ. Εὑρίσκεται εἰς τὸ ἔσχατον ἀνατολικὸν ἄκρον αὐτῆς καὶ δύναται νὰ ἀσχολῆται ἐπὶ μικρὸν ἔτι εἰς προετοιμασίας. Ἀλλ' ὅτι ἡ μάχη δὲν εἶναι μακρὰν δεικνύουσιν ὄχι μόνον αἱ πλησίον μαχόμεναι ἤδη θήλειαι θεότητες ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ ἐξόχως χαρακτηριστικὴ στάσις. Ὁ μὲν ῥωμαλέος κορμὸς κάμπτεται διὰ τὴν μετὰ σπουδῆς γινομένην ἐργασίαν, ἡ δὲ κεφαλὴ ἐπὶ στιβαροῦ αὐχένος ὑψουμένη ἀτενίζει μετὰ προσοχῆς καὶ ἀπειλητικὴ τοὺς ἐπερχομένους ἀντιπάλους. Κρῖμα μόνον ὅτι δὲν ἔχομεν ἀκέραιον τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἐν τῇ στάσει ταύτῃ καὶ μὲ τὸ πλαίσιον τῆς ὄπισθεν ἀφθόνου κόμης ὡς καὶ τοῦ ἔμπροσθεν σφηνοειδοῦς πώγωνος θὰ συνεπλήρωνε τὴν ἐξαίρετον εἰκόνα.

Ἡ ἀκρίβεια τῆς ἀνωτέρω ἑρμηνείας εἶναι προνής. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἄλλοθεν ἔτι μᾶλλον ἐπιβεβαιοῦται. Τῷ 1896 ὁ Hartwig[2] ἐδημοσίευσε τὰ τεμάχια μελανομόρφου κανθάρου ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως παριστῶντα γιγαντομαχίαν, ὅπου διεκρίνετο θεὸς ἀσχολούμενος μετ' ἀσκῶν, ὅπως ὁ δῆθεν Αἴολος τοῦ δελφικοῦ ἀναγλύφου. Ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐπὶ τοῦ κανθάρου ὁ αὐτὸς Αἴολος «προσβάλλων Γίγαντας μακρὰν εὑρισκομένους διὰ μέσων ἐνθυμιζόντων τὸ πυροβολικόν». Τὸ σχετικὸν μέρος τῆς ἀγγειογραφίας ταύτης παραθέτομεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα (εἰκ. 2), ἵνα δειχθῇ, ὅτι καὶ ἀσχέτως πρὸς τὸ ἀνάγλυφον τῶν Δελφῶν τὸν Ἥφαιστον πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἐπὶ τοῦ κανθάρου. Διότι ἐπὶ ἀγγειογραφιῶν συγχρόνων ἢ καὶ νεωτέρων, ὅπου παρίσταται ὁ Ἥφαιστος ἐπαναγόμενος

[1] Ὅτι ἐφόνευσε τὸν Γίγαντα Κλυτίον διὰ μύδρων μαρτυρεῖ ὁ Ἀπολλόδωρος ἐν Βιβλ, I, 6, 2. Ἐπὶ δύο κυλίκων τοῦ αὐστηροῦ ῥυθμοῦ τῶν ἐρυθρομόρφων ἔχομεν τὸν Ἥφαιστον μαχόμενον ὡς ἀνωτέρω διὰ μύδρων. 1. Berlin 2293 (Overbeck, Kunstmythologie, T. IV. 12a-12b) 2. Bibliotheque Nationale 573 (Overbeck, Kunstm. V, 1b).

[2] BCH, 1896, 364 κ.ἑ. Περὶ τοῦ Αἰόλου 369 κ.ἑ. Pl. VI, VIII

ὑπὸ τοῦ Διονύσου εἰς τὸν Οὐρανόν, βλέπομεν πλέον ἢ ἅπαξ[1] ἢ αὐτὸν τὸν χαλκέα θεὸν ἤ τινα ἐκ τῶν συνοδῶν Σατύρων νὰ κρατῶσι φῦσαν ὁμοίαν πρὸς τὰς τοῦ κανθάρου τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐκτὸς τούτων ἐπὶ ἀγγείων εἰκονιζόντων ἐργαστήριον χαλκέως βλέπομεν ὁμοίας φύσας, αἵτινες εἶναι ἀσκοὶ μετὰ δύο κανόνων ἐφηρμοσμένων κατὰ τὸ ἄνω στόμιον αὐτῶν[2]. Τὸ νὰ παρίσταται δὲ ἡ φῦσα ἢ ὡς σύμβολον τοῦ Ἡφαίστου ἢ ἐν χαλκείῳ, οὐδέποτε δὲ ἄλλοτε, εἶναι ἰσχυρὰ ἔνδειξις, ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς τοῦ πυρὸς εἰκονίζεται καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξ Ἀκροπόλεως ἀγγείου.

Η παράστασις τοῦ κανθάρου διαφέρει τῆς ἐπὶ

Εἰκὼν 2.

τοῦ ἀναγλύφου, ἐπειδὴ ὡς φαίνεται ἐπὶ τοῦ ἀγγείου δὲν παρίσταται ἡ κάμινος. Ὅταν ὅμως τις βλέπῃ τὸν Ἥφαιστον θέτοντα εἰς κίνησιν τὰς φύσας, αἵτινες παρίστανται μεγάλαι καὶ μετὰ σαφοῦς δηλώσεως τῆς λειτουργίας αὐτῶν, δὲν θὰ δυσκολευθῇ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι περὶ τῆς ἐν τῇ καμίνῳ προετοιμασίας τοῦ θεοῦ πρόκειται. Ἐκ τῆς ὅλης εἰκόνος τοῦ χαλκείου παρελήφθησαν τὰ χαρακτηριστικώτερα μέρη, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ὁμηρικὴν περιγραφὴν τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Ἡφαίστου, ὅτε ἐπεσκέφθη αὐτὸν ἡ Θέτις, συχνὸς εἶναι ὁ περὶ φυσῶν λόγος[1]. Ἄλλως ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἀπεικονίσεως τοῦ χαλκείου διδασκόμεθα, ὅτι ἡ τοιαύτη παράστασις τοῦ Ἡφαίστου ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ δὲν ἦτο σπανία καὶ ὅτι ἑπομένως καὶ ἄλλαι ὅμοιαι εἰκόνες εἶναι προσδόκιμοι νὰ εὑρεθῶσιν.

Αἱ δύο παραστάσεις διαφέρουσι κατα τὸν τρόπον, καθ᾽ ὃν κλείονται πρὸς τὰ ἄνω οἱ ἀσκοί. Διότι ἐπὶ τοῦ κανθάρου τὸ στόμιον κλείεται καὶ ἀνοίγεται διὰ τῆς χειρός, ἥτις συμπλησιάζει ἢ ἀφίνει διεστῶτας τοὺς ἀνωτέρω μνημονευθέντας κανόνας. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φύσης εἶναι τὸ ἁπλούστατον καὶ παλαιότατον, ἀλλ᾽ ὅπερ οὐδὲν ἧττον μετὰ τῶν ἄλλων τελειοτέρων τύπων σῴζεται καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐν Ἑλλάδι. Ὄχι μόνον οἱ πλάνητες Ἀθίγγανοι ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ μικρᾶς κατασκευῆς *χρυσικοὶ* ἐν Πελοποννήσῳ μεταχειρίζονται εἰς τὰς προχείρους αὐτῶν καμίνους τοιαύτας φύσας. Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἔχομεν τελειότερον τύπον στομίου. Ὡς μάλιστα ἐπὶ τοῦ ὀρθίου ἀσκοῦ φαίνεται, ἀντὶ τῶν κανόνων ἔχομεν πλατὺν κάπως δίσκον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπεράνω πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὀπή. Πρὸς ταῦτα συμφωνεῖ καὶ ἡ κίνησις τῆς ὑπεράνω χειρός. Αὕτη εἶναι τεταμένη ὑπὲρ τὸν δίσκον, διότι συνδεδεμένη μετὰ τοῦ στομίου δι᾽ ἱμάντος, πιθανῶς διὰ χρώματος παρασταθέντος, πρὸ ὀλίγου ἀνύψωσε τὸν ἀσκόν, ἵνα οὗτος ἐλευθερουμένης τῆς ὀπῆς πληρωθῇ ἀέρος. Ἀκολούθως ἡ χεὶρ θὰ καταβιβασθῇ μετὰ δυνάμεως, ἡ ὀπὴ θὰ κλεισθῇ καλῶς καὶ ὁ πιεζόμενος ἀὴρ θὰ εἰσβιασθῇ διὰ τοῦ ἀκροφυσίου εἰς τὴν κάμινον. Ὅμοιον στόμιον παρατηροῦμεν ἐπὶ τῆς γνωστῆς, περίπου συγχρόνου, ἀγγειογραφίας, ἣν παραθέτωμεν χάριν σαφηνείας καὶ βεβαιώσεως τῶν ἀνωτέρω (εἰκ. 3). Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, ὡς διδασκόμεθα μάλιστα ἐκ τοιχογραφιῶν τῆς Πομπηίας, ὑπῆρχον τελειότεραι φῦσαι ὁμοιόταται πρὸς τὰς παρ᾽ ἡμῖν ἐν χρήσει[2]. Εἰς ταύτας δὲν λείπει ἡ κλείουσα τὴν ὀπὴν δερματίνη

[1] Elite ceramographique, I, 4, ὅπου ὁ Ἥφαιστος κρατῶν φῦσαν μετὰ ξυλίνων κανόνων καὶ σφῦραν. Elite, I, 48, ὅπου ὁ Ἥφαιστος μετὰ μόνης φύσης. Ἐν Elite I, 49 καὶ ἐν τῇ παρὰ Daremberg-Saglio ἐν τῷ ἄρθρῳ follis ἀγγειογραφίᾳ τὴν φῦσαν κομίζει ὁ συνοδὸς Σάτυρος.

[2] Berlin 2294. Ὡραῖον τεμάχιον ἐρυθρομόρφου κύλικος τοῦ αὐστηροῦ ῥυθμοῦ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ὑπ᾽ ἀρ. 183 δεικνύει χαλκεῖον, ὅπου ἡ φῦσα μετὰ δύο κανόνων.

[1] Ἰλ. Σ, 372, 412, 488.

[2] Daremberg ἐν λ. follis. Λεπτομερέστερον καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν σημερινῶν ἐν Ἑλλάδι φυσερῶν ἴδε Διεθνῆ Ἐφημερ. τῆς Νομ. Ἀρχαιολογίας II, 251 κ. ἑ. (Σβορῶνος), πίν. ΙΒ´, ΙΓ´.

βαλβὶς (λατινιστὶ parma), ἀλλ' αὕτη κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους τοῦ ἀναγλύφου τῶν Δελφῶν πιθανώτατα δὲν ὑπῆρχεν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν δύο φυσῶν τῶν ἐναλλὰξ κενουμένων καὶ πληρουμένων ἀέρος εἶναι ἀναγκαῖος, ὥστε νὰ εἶναι διαρκὲς τὸ εἰς τὴν κάμινον εἰσβιβαζόμενον ῥεῦμα. Καὶ οἱ κυλινδρικοὶ σωλῆνες, τὰ ἀκροφύσια, εἶναι δύο, ἐν ᾧ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπῆρ-

Εἰκὼν 3.

χεν ἕν, εἰς ὃ νὰ εἰσβάλλωσιν οἱ δύο πόδες τῶν ἀσκῶν, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ τῶν σημερινῶν φυσερῶν. Ἀλλὰ τοιαύτη εἰκὼν ἀνταποκρίνεται μάλιστα πρὸς τὸν στίχον τοῦ μικρὸν παλαιοτέρου πυθικοῦ χρησμοῦ

ἔνθ' ἄνεμοι πνείουσι δύο κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης [1].

[1] Ἡροδ. I, 67.

Ἡ κάμινος παρίσταται χαμηλὴ ἔχουσα σχῆμα ἡμιθολίου. Βεβαίως ἡ τοιαύτη παράστασις ἦτο ἡ ἀρίστη, ἐπειδὴ θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ κατελάμβανε τὸν χῶρον τοῦ ἀναγλύφου ὑψηλὴ κυλινδρικὴ κάμινος, ὡς εἶναι συνήθης ἐπὶ τῶν ἀγγείων (ἴδε εἰκ. 3). Ἄλλως μικρὰ κάμινος ἤρκει, ἵνα θερμανθῶσιν οἱ μύδροι, ὁμοία δὲ παρίσταται ἐπὶ μελανομόρφου ἀγγειογραφίας [1].

Ἐν τέλει συνοψίζομεν τὸ πόρισμα τῆς ἀνωτέρω ἐρεύνης καὶ ἐκθέτομεν συντόμως εἴ τι ἐντεῦθεν ἐξάγεται συμπέρασμα περὶ ἄλλων προσώπων τῆς γιγαντομαχίας. Οὐχὶ ὁ Αἴολος μαχόμενος διὰ τῶν ἀνέμων ἀλλ' ὁ Ἥφαιστος παρασκευαζόμενος ἐν τῇ ἑαυτοῦ καμίνῳ παρίσταται εἰς τὸ ἔσχατον ἀνατολικὸν ἄκρον. Μετὰ τοῦτο ἕπεται ὡς πιθανὸν συμπέρασμα, ὅτι αἱ παρὰ τὸν Ἥφαιστον μαχόμεναι δύο θήλειαι θεότητες θὰ εἶναι οἰκεῖαί πως πρὸς αὐτόν. Ἴσως εἶναι ἡ Θέτις καὶ Εὐρυνόμη, αἱ θυγατέρες τοῦ Ὠκεανοῦ, παρ' αἷς εὗρε θερμὴν ὑποδοχὴν ὁ Ἥφαιστος καὶ ἐπὶ ἐννέα ἔτη ἐχάλκευε μετὰ τὴν σκληρὰν αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πτῶσιν [1]. Δεύτερον συμπέρασμα, βέβαιον τοῦτο, ἀκολουθεῖ ὡς πρὸς τὸν μετὰ τοῦ κωνικοῦ πίλου θεὸν τὸν μαχόμενον διὰ ξιφομαχαίρας. Ἀφοῦ δὲν εἶναι πλέον ὁ Ἥφαιστος κατὰ τὴν δῆθεν ἀναγνωσθεῖσαν ἐπιγραφήν, ἕπεται ὅτι εἶναι ὁ Ἑρμῆς [2].

Κ. Α. Ρωμαιος

[1] Blümner, Technologie und Terminologie, IV, Fig. 53.

[2] Ἰλ. Σ, 394-410

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ

(Πίν. 9. 10).

Τὰ ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1876 μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ ἐπομένου ἔτους ἀποκαλυφθέντα λείψανα τοῦ ὑπὸ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ οὐδενὸς τὴν προσοχὴν τῶν περὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἀσχολουμένων ἀρχαιολόγων εἵλκυσαν μέχρι τοῦδε ἵνα μελέτην τινὰ περὶ αὐτῶν ἐκπονήσῃ· ὥστε ἄγνωστα ὑποθέτω τοῖς πλείστοις τυγχάνουσι τὰ ἐν τῷ ἱερῷ διάφορα κτίσματα ἀπὸ ἀπόψεως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν μορφῆς. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην προσπαθήσας νὰ πληρώσω ἐδημοσίευσα τὴν μικρὰν ταύτην διατριβήν, ἧς σκοπὸς ἡ μελέτη τῶν διαφόρων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ θραυσμάτων, ἡ κατάταξις αὐτῶν τοῖς προσήκουσιν οἰκοδομήμασι καὶ ἡ ἀναπαράστασις τούτων, ἵνα δυνηθῇ οὕτω ὁ ἀναγνώστης νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς μορφῆς τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ ἄλλοτε κτισμάτων.

Τῶν ἀνασκαφῶν ἔκθεσις ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1876, 14 κ. ἑ., 1877, 6 κ. ἑ. ὑπὸ Σ. Κουμανούδη, ἐν τῷ Ἀθηναίῳ τόμ. Ε΄, σελ. 164. 320, Ϛ΄, 146 κ.ἑ., ἐν ΑΜ. 1887, 171 κ.ἑ. ὑπὸ τοῦ Köhler, ἐν ᾗ δημοσιεύει καὶ περιληπτικὴν περιγραφὴν τῶν ἐρειπίων· ὁμοίαν περιγραφὴν δημοσιεύει καὶ ὁ Girard ἐν « L'Asclepieion d'Athènes etc. 1-22. Paris 1882 ».

Πᾶσαν δὲ σχετικὴν πρὸς τὸ Ἀσκληπιεῖον ἐργασίαν εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης ὑπὸ τοῦ Judeich, Topographie von Athen, 285, σημ. 13, μνημονευομένην.

Ἐκ πάντων τῶν δημοσιευθέντων διαγραμμάτων τοῦ ἱεροῦ θέλομεν ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ τὸ ὑπὸ τοῦ Μητσάκη ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1877 δημοσιευθέν. (Β΄, εἰκ. Σ΄).

Ὁ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ καταλαμβανόμενος χῶρος μήκους 100 μ. καὶ πλάτους 30 μ. περίπου, περιωρίζετο πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, πρὸς δυσμάς, νότον καὶ ἀνατολὰς ὑπὸ ἀναλήμματος (Τε, Τϐ, Τδ) ἐκ λίθων πολυγωνικῶν τοῦ τῆς Ἀκροπόλεως βράχου, οὗ λείψανα ἱκανὰ σώζονται καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν. Ὁ χῶρος οὗτος ἐχωρίζετο διὰ τοίχου ἐκ τῶν αὐτῶν πολυγωνικῶν λίθων (Τα) εἰς δύο ἡμίση, ὧν τὸ δυτικὸν (Τε, Τϐ, Τα) κεῖται περὶ τὰ 2 μέτρα ὑψηλότερον τοῦ ἑτέρου ἀνατολικοῦ ἡμίσεως.

Ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς στοᾶς Ζ, πρὸς νότον αὐτῆς τετράπλευρόν τι κτίσμα, θεμέλια πιθανῶς βωμοῦ τινος (μεταξὺ τῶν στοιχείων Κ-Κ) καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς στοᾶς τὰ λείψανα Μ ναοῦ τινος. Ἐν τῷ δυτικῷ ἡμίσει ἡ στοὰ Ν, τὰ ἐρείπια δύο ναῶν Ξ καὶ Θ καὶ ἡ πηγὴ Π καλυπτομένη ὑπὸ δεξαμενῆς χριστιανικῶν ἢ τουρκικῶν χρόνων.

Περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ἱεροῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κτισμάτων οὐδὲν ὠφελεῖ ἡμᾶς ἡ λίαν ἀόριστος ἀναφορὰ τοῦ Παυσανίου 21, 4 « . , . ἰόντων δὲ Ἀθήνησιν ἐς τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τοῦ θεάτρου τεθάπται Κάλως . . .», 7 « τοῦ δὲ Ἀσκληπιοῦ τὸ ἱερὸν ἔς τε τὰ ἀγάλματά ἐστιν, ὁπόσα τοῦ θεοῦ πεποίηται καὶ τῶν παίδων . . . ἔστι δὲ ἐν αὐτῷ κρήνη . . .» κτλ.

Περισσότερον διαφωτίζει ἡμᾶς ἡ τὸ ἀνάθημα καὶ τοὺς λόγους τοὺς προκαλέσαντας αὐτὸ ἀναφέρουσα ἐπιγραφὴ τοῦ Διοκλέους (CIA. 4896. 22. 13 f) « . . . διεφθάρται τὰ θυρώματα τῆς πρότερον οὔσης εἰς τὸ ἱερὸν εἰσόδου, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ὀπίσω

τοῦ προπύλου στέγην, ἔτι δὲ καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἀρχαίου ἀφιδρύματος τοῦ τε Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγιείας . . . κατασκευάσαντα ἐκ τῶν ἰδίων θυρῶσαι τὸ ἀρχαῖον πρόπυλον, στεγάσαι δὲ καὶ τοῦ προπύλου τὸ ὀπίσω μέρος καὶ τὸν ναὸν τὸν ἀπέναντι τῆς εἰσόδου . . . .».

Ἐκ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς πληροφορούμαθα τὴν ὕπαρξιν ἐν ταυτῷ δύο ναῶν, τοῦ ἀρχαιοτέρου τοῦ ἀπέναντι τῆς εἰσόδου καὶ τοῦ νεωτέρου, δύο εἰσόδων, τῆς ἀρχαιοτέρας μετὰ προπύλου καὶ στέγης, προφανῶς στοᾶς, ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ τῆς νεωτέρας εἰσόδου πιθανῶς καὶ ταύτης μετὰ προπύλου καὶ στέγης.

Καὶ τὸν μὲν ἀρχαιότερον ναὸν θέτει ὁ Köhler ἐν τῇ θέσει Μ, ἐσφαλμένως, διότι τὰ ἐρείπια ταῦτα εἶναι ναοῦ μακεδονικῶν ἢ ρωμαϊκῶν χρόνων· τὸν δὲ νεώτερον ἐν τῇ θέσει Κ-Κ ἐν ᾗ τὰ λείψανα βωμοῦ κατ' ἐμέ, ἅτινα πᾶν ἄλλο παριστῶσιν ἢ διάγραμμα ναοῦ, πρὸς δὲ ἀποτελοῦνται ἐκ λίθων διαφόρων ἐποχῶν.

Τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ πράξῃ ὁ Köhler μὴ ἔχων ποῦ ἀλλοῦ νὰ τοποθετήσῃ τὸν ἀρχαῖον ναὸν ἀφοῦ ὡς ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ μόνον τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ λαμβάνει, καὶ ὡς ὅριον αὐτοῦ πρὸς δυσμὰς τοῖχον δι' ὃν ὀρθῶς ὁ Girard διέκρινεν ὡς μεταγενέστερον. Ἐγὼ δὲ συμφωνῶν πρὸς τὸν Girard προσθέτω ὅτι οἱ τὸν τοῖχον τοῦτον ἀποτελοῦντες λίθοι ἐκ πώρου, φέροντες ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτῶν μικρὸν στρῶμα ἐκ κονιάματος ἀσβέστου, δεικνύουσι σαφῶς τὴν μεταγενεστέραν γένεσιν αὐτοῦ.

Ἡ ὕπαρξις στοᾶς καὶ πηγῆς ἐν τῷ δυτικῷ ἡμίσυ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι καὶ τοῦτο τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀνήκει, γνωστῆς οὔσης τῆς χρήσεως στοῶν καὶ πηγῶν ἐν τοῖς ὡς θεραπευτηρίοις λειτουργοῦσιν ἱεροῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἡ παρουσία δὲ ναῶν καὶ ἄλλων θεοτήτων ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ δὲν ἀποκλείεται ἐπίσης κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ

Ἡμεῖς συμφωνοῦντες πρὸς τὸν Judeich θέτομεν τὸν ναὸν τὸν νεώτερον ἐν τῇ θέσει Μ, τὸν ἀρχαιότερον ἐν τῷ δυτικῷ ἡμίσει, ἀλλ' οὐχὶ ὅπου ὁ Judeich ἐν Ξ, διότι ταῦτα εἶναι λείψανα μεταγενεστέρου ναοῦ, ἀλλ' ἐκεῖ που πλησίον.

Πρὸς δυσμὰς δὲ ἀπέναντι τοῦ ναοῦ θὰ ἔκειτο καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα εἴσοδος μετὰ τοῦ προπύλου καὶ τῆς στέγης πρὸς νότον δὲ ἡ νωτέρα.

Ἡ ἀνατολικὴ στοά.

Διάγραμμα εἰκὼν 1. Π. 9 — Πρόσωπον εἰκ. 2.— Τομὴ εἰκ. 3.— Θριγκὸς εἰκ. 4. Π. 10.

Ἡ μεγάλη πρὸς ἀνατολὰς στοὰ ἦτο διώροφος, ἧς ὁ κάτω δωρικοῦ ὁ ἄνω ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἀμφότεροι δὲ οἱ ὄροφοι ἐχωρίζοντο κατὰ μῆκος διὰ σειρᾶς ἰωνικῶν κιόνων εἰς δύο ἴσα τμήματα. Τὸ ἐξωτερικὸν μῆκος τῆς στοᾶς εἶναι 49.90, τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἐπιφανειας τοῦ ὀπισθίου τοίχου μέχρι τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ στυλοβάτου 9 90 μ.

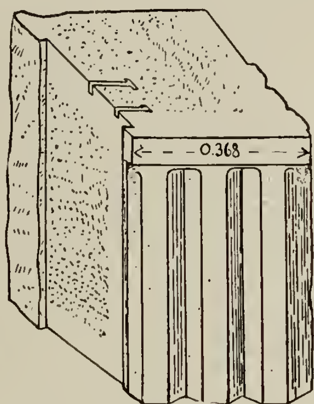
Οἱ τοῖχοι τῶν κεκλεισμένων πλευρῶν τῆς στοᾶς κείμενοι ἐπὶ ἰδιαιτέρων θεμελίων, ἀποτελοῦνται ἐκ λίθων ὀρθογωνίων ἐκ πώρου μήκους μ. 1,28-1,36, ὕψους 0.49 καὶ πλάτους 0.60 0.70, λίαν ἐπιμελῶς ἐξειργασμένων καὶ ἐφηρμοσμένων συνδεομένων δὲ διὰ σιδηρῶν συνδέσμων σχήματος Ι· ὁμοιάζουσιν οἱ λίθοι οὗτοι τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ὕλην πρὸς τοὺς τῶν αναλημμάτων τῶν τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου παρόδων.

Παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς στοᾶς, εἰς ἀπόστασιν μ. 9.48 ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς κάμπτεται ὁ ὀπίσθιος τοῖχος προχωρῶν πρὸς νότον κατ' ὀρθὴν γωνίαν σχηματίζων σκέλος διῆκον μέχρι τοῦ ἄξονος τῆς στοᾶς καὶ εἶτα καμπτόμενος ἐκ νέου πρὸς δυσμὰς φθάνει μέχρι τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Ἡ πλευρὰ αὕτη καὶ ἡ ἀνατολικὴ τοῦ οὕτω σχηματισθέντος ὀρθογωνίου φθάνουσι μέχρι τοῦ βράχου τῆς ἀκροπόλεως ὑπερβαίνουσαι κατὰ μῆκος τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς στοᾶς, ἥτις καὶ αὐτὴ μέχρι τοῦ βράχου ἐξικνεῖται ἐφ' οὗ καὶ ὁ ὀπίσθιος τοῖχος ἐρείδεται, ἀλλ' ὁ βράχος οὗτος λελαξευμένος μέχρι τοῦ μέσου περίπου τῆς στοᾶς κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, εἰσχωρεῖ ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἀνωμάλως πρὸς βορρᾶν, ἐκ τούτου ἐγεννήθη ἡ ἀνάγκη νὰ ἐκταθῶσιν αἱ εἰρημέναι πλευραὶ πέραν τῆς διὰ τῆς προεκτάσεως τοῦ ὀπισθίου τοίχου νοουμένης γραμμῆς ἵνα φθάσωσι τὸν βράχον. Λόγος τῆς τοιαύτης παρεκκλίσεως τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς εἶναι ὁ κατὰ τὴν γωνίαν ταύτην ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ ἐν τῷ βράχῳ ὠρυγμένος βόθρος. Ο (ἐν τῷ σχεδίῳ).

Ὁ ὀπίσθιος τοῖχος καμπτόμενος χρησιμεύει καὶ

ὡς ἀνάλημμα τοῦ τὸν βόθρον περικλείοντος βράχου, οὗτινος ἡ ἄνω ἐπιφάνεια κεῖται περὶ τὰ 4 μέτρα ὑπὲρ τὸ ἔδαφος τῆς στοᾶς.

Τῶν τοίχων τούτων ὀλίγοι λίθοι τῶν ἀρχικῶν σώζονται τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, τοῦ δὲ βορείου τοίχου ὀλίγαι σειραὶ λίθων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν εἰς μῆκος ἀπ' αὐτῆς 2 περίπου μέτρων. Ἀπὸ

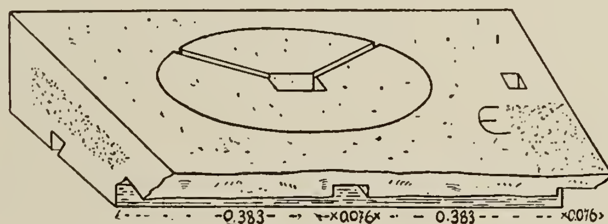
Εἰκὼν 5.

τοῦ σημείου τούτου ἐπεσκευάσθη μεταγενεστέρως ὁ τοῖχος τεθέντων ἐν τῇ πρώτῃ ἐκ τῶν κάτω σειρᾷ πλακῶν μαρμάρου ὑμηττίου ὕψους μ. 1.17, πάχους 0,32 καὶ μήκους 1 30-1 62, καὶ ὑπὲρ αὐτὰς ὀρθογωνίων λίθων ἐκ πώρου εὐτελοῦς ἐργασίας καὶ πολὺ κακῆς ἐφαρμογῆς.

Ἐπὶ τῶν υμηττίου μαρμάρου πλακῶν παρατηροῦνται ὀπαί, μία ἐφ' ἑκάστης πλακός, ἐμπεριέχουσαι λείψανα μολύβδου, χρησιμεύουσαι δὲ πιθανῶς πρὸς ἐξάρτησιν ἀναθημάτων. Ἕτεραι πλάκες ἀναμὶξ ὑμηττίου καὶ πεντελησίου μαρμάρου περιθέουσι τὸ ἔδαφος τῆς στοᾶς παρὰ τὰς γωνίας τῶν κεκλεισμένων πλευρῶν· σώζονται δὲ ὅ τε ἐπισκευασθεὶς τοῖχος καὶ αἱ πλάκες τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς εἰσόδου τῆς θόλου Ε, θὰ ἀνάγωνται πιθανῶς εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχήν.

Ἀπὸ τῆς θόλου καὶ πέραν ὁ ὀπίσθιος τοῖχος ἐπεσκευάσθη εἰς ἔτι μεταγενεστέραν ἐποχὴν διὰ μικρῶν λίθων συνδεδεμένων διὰ κονιάματος ἀσβέστου (opus incertum). Τέλος δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους ἴσως ρωμαϊκοὺς χρόνους κατεσκευάσθησαν δύο τοῖχοι ἐκ πωρίνων λίθων συγκεκολλημένων ἔν τισι μέρεσι διὰ κονιάματος, κατὰ μῆκος τῆς στοᾶς ἐκτεινόμενοι, ὧν ὁ βόρειος ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ἐπισκευασθέντος ὑπισθίου τοίχου, ὁ νότιος διέρχεται διὰ τοῦ ἄξονος τῆς στοᾶς· ἀρχίζουσι δὲ ἀπὸ τῆς θόλου καὶ καταλήγουσιν εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν· πρὸς τὰ ἄνω ἐκλείοντο διὰ καμάρας, ἧς μόνον ἡ ἀρχὴ νῦν ὑπάρχει. Ὁ σκοπὸς τῆς τοιαύτης καμάρας ἦν προφανῶς νὰ ἐμποδίσῃ ἐπικειμένην πτῶσιν τοῦ ὀπισθίου τοίχου καὶ τοῦ ἄνω ὀρόφου τῆς στοᾶς. Ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑποθέσεως συνηγορεῖ ἡ στερεά πως θεμελίωσις τοῦ νοτίου σκέλους τῆς καμάρας καὶ ἡ ἐπιμεμελημένη ἐν γένει ἐργασία αὐτῆς. Ἄλλον λόγον ὑπάρξεως ταύτης δὲν δύναμαι νὰ εὕρω. Τὸ βόρειον σκέλος τῆς καμάρας ἀφίνει ἄνοιγμα διὰ τὴν θόλον περατούμενον πρὸς τὰ ἄνω εἰς τόξον.

Ὁ στυλοβάτης ὕψους μ. 0.20 καὶ πλάτους μ. 0 81 σύγκειται ἐκ πλακῶν λίθου ὑμηττίου μήκους μ. 0.88-0.93· τινὲς ἔχουσι διπλάσιον μῆκος· συμπίπτει ὅμως ἐν τῇ θέσει των κιόνων ἡ ἁρμογὴ πρὸς τὸν ἄξονα αὐτῶν· αἱ πλάκες συνδέονται διὰ σιδηρῶν συνδέσμων Ι καὶ δεικνύουσιν ἐξαίρετον ἐπεξεργασίαν καὶ μεγάλην ἐπιμέλειαν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ· εἰσὶ καὶ πλάκες ἐκ μαρμάρου πεντελησίου τῆς αὐτῆς ἐργασίας τεθεῖσαι πιθανῶς ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ· πλάκες τινὲς ὅμως καλῆς ἐργασίας δὲν συνδέονται πρὸς τὸ ἓν μέρος δι' οὐδενὸς συνδέσμου.

Εἰκὼν 6.

Ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ στυλοβάτου εἶναι ὁμαλῶς λελαξευμένη εἰς πλάτος ὀλίγων ἑκατοστῶν, τὸ ὑπόλοιπον μένει ἀκατέργαστον καὶ ἀρκετὰ τοῦ λοιποῦ προεξέχον· λόγος τῆς τοιαύτης λαξεύσεως τοῦ λίθου εἶναι ἡ προσπάθεια ὅπως ἡ ἐσωτερικὴ ἀκμὴ τοῦ στυλοβατου δεικνύῃ μετὰ τὴν ἐπαφὴν αὐτῆς μετὰ τοῦ χώματος εὐθεῖαν γραμμήν, καὶ οὐχὶ ὡς ὑπέθεσεν ὁ Köhler ἵνα προσαρμόττωνται αἱ πλάκες τοῦ δαπέδου τῆς στοᾶς, ἃς οὐδεμία ἑλληνικὴ στοὰ φέρει· τοιαύτην ἐπεξεργασίαν τοῦ στυλοβάτου δεικνύει καὶ ἡ μικροτέρα πρὸς δυσμὰς στοὰ καὶ ὁ δυτικώτερος ναός, πλεῖστα δὲ ἀρχαῖα οἰκοδομήματα. Τῶν ἀρχικῶν πλακῶν τοῦ στυλο-

βάτου ἀντικατεστάθησάν τινες ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις δι' ἄλλων ἀγροίκως ἐξειργασμένων ἐφηρμοσμένων δὲ πολὺ ἀμελῶς. Εἰς δύο μέρη λείπουσιν ἐντελῶς τοιαῦται.

Ὑπὸ τὸν στυλοβάτην κεῖται δευτέρα βαθμὶς ἐκ πωρίνων πλακῶν προεξέχουσα ἔμπροσθεν τοῦ στυλοβάτου μ. 0.29, ὄπισθεν ὀλίγα ἑκατοστά· ὕψος τῶν πλακῶν μ. 0.24, μῆκος δὲ μ. 0 89-0 92· ἡ ἐργασία ἡ αὐτή, ἣν καὶ ὁ στυλοβάτης.

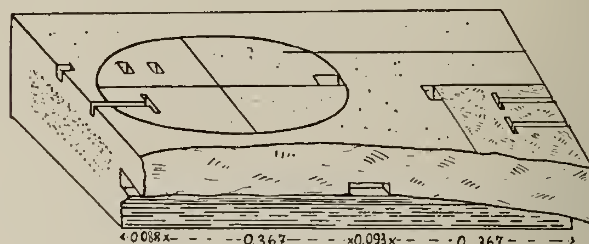
Ὑπὸ ταύτην τὴν βαθμίδα κεῖνται τὰ θεμέλια ἐκ λίθων τροχμαλοπαγῶν φθάνοντα εἰς βάθος μ. 0.50 περίπου.

Πρὸ τῆς ἐκ πώρου βαθμῖδος ὑπέθεσα ἐν τῷ σχεδίῳ ὑδρορρόην, κατ' ἀναλογίαν ἄλλων στοῶν· ἂν πράγματι ὑπῆρχεν ἄδηλον καθ' ὅτι οὐδὲν ἴχνος αὐτῆς σώζεται.

Οἱ δωρικοὶ κίονες τῆς προσόψεως τοῦ κάτω ὀρόφου τῆς στοᾶς ἦσαν μαρμάρου ὑμηττίου, ἐκ πεντελησίου δὲ τὰ κιονόκρανα· ἡ κάτω διάμετρος αὐτῶν ἦτο μ. 0.75, ἡ ἄνω μ. 0.58· ραβδώσεις εἶχον 20. Δύο μόνον σπόνδυλοι τῶν κιόνων τούτων σώζονται, ὧν εἷς τεθραυσμένος ὕψους μ. 1.20. Τῶν κιονοκράνων μόνον ἕν, ἀλλ' οὐχὶ τῶν ἀρχικῶν, ἀλλὰ καλῆς μακεδονικῆς ἢ ρωμαϊκῆς κατασκευῆς, ὡς δεικνύει ὁ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ἀβακίου αὖλαξ ὁ ἄγων τὸν μόλυβδον πρὸς τὸν σύνδεσμον τοῦ ἀβακίου μετὰ τοῦ ἐπιστυλίου. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ ἀβακίου εἶναι λελαξευμένη ἐπὶ 4-5 χιλιοστὰ ἀφίνουσα πρὸς τὰ ἐμπρὸς παρυφὴν 4 ½ ἑκατοστῶν ὑπερέχουσαν τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας· ἡ τοιαύτη λάξευσις δεικνύει τὴν θέσιν τοῦ κίονος πρὸς τὸ ἐπιστύλιον· οἱ ἄξονες αὐτῶν δὲν συνέπιπτον δηλονότι καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ἡ ἀπόστασις τοῦ θριγκοῦ ἀπὸ τοῦ ὀπισθίου τοίχου ἦναι πολὺ μικροτέρα τῆς ἀποστάσεως τοῦ στυλοβάτου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου, τιθεμένου τοῦ ἄξονος τοῦ κίονος οὐχὶ κατακορύφως, ἀλλὰ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς πλησιαζούσης πρὸς τὴν κατακόρυφον ἢ ἐντελῶς κατακορύφως τιθεμένης, ὡς εἴθιστο διὰ τοὺς δωρικοὺς κίονας τῶν ἑλληνικῶν ναῶν (πρβλ. ἀναπαράστασιν θριγκοῦ εἰκ. 4, Π. 10).

Τὸ ἐπιστύλιον καὶ τὸ τρίγλυφον ἦσαν ὡσαύτως ἐκ λίθου ὑμηττίου· πάχος ἀμφοτέρων μ. 0 50· ὕψος τοῦ μὲν τριγλύφου μ. 0.545, τοῦ δὲ ἐπιστυλίου μ. 0.49. Ἡ μετόπη εἶναι σχεδὸν τετράγωνος μ. 0.55, ἡ τρίγλυφος ἔχει πλάτος μ. 0.367.

Τοῦ θριγκοῦ ἡ συναρμογὴ συνετελεῖτο διὰ σιδηρῶν συνδέσμων I· ἕκαστον τεμάχιον τοῦ τριγλύφου φέρει δύο μετώπας καὶ μίαν τρίγλυφον ἢ ἀντιστρόφως δύο τριγλύφους καὶ μίαν μετόπην· ὀλίγα τεμάχια τοῦ θριγκοῦ τῆς καλῆς ἐποχῆς σώζονται, τὸ ἀπεικονισθὲν (εἰκ. 5) γωνιαῖον τρίγλυφον καὶ τεμάχιον ἐπιστυλίου μήκους μ. 1.50. Τὰ λοιπά, περὶ τὰ 9 τεμάχια προέρχονται τῶν ἑκάστοτε ἐπισκευῶν, συνδεθέντα πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὰ προϋπάρχοντα τεμάχια διὰ συνδέσμων σχήματος ⊓· οὕτω ἐξηγεῖται ἡ ὕπαρξις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου συν-

Εἰκὼν 7.

δέσμων διαφόρου σχήματος. Τὰ μεταγενέστερα τεμάχια τοῦ τριγλύφου δεικνύουσιν ὅλην τὴν πορείαν τῆς τέχνης μέχρι τῆς παρακμῆς αὐτῆς· οὐδεμία τρίγλυφος ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἑτέραν οὔτε τὸ πλάτος οὔτε τὸ σχῆμα τῶν γλυφίδων· τὸ πλάτος τῶν τριγλύφων κυμαίνεται μεταξὺ μ. 0.365-0.38, τῶν δὲ μετοπῶν μεταξὺ μ. 0.545-0.565. Καὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ γεῖσα ἔχουσι τὰς προμόχθους μακροτέρας (εἰκ. 6), τοὺς δόμους ὅμως στενοτέρους καὶ οὕτω ἡ ἐκ τῶν προμόχθων ἐπὶ πλέον διαφορὰ ἐξουδετεροῦται.

Τὰ γεῖσα εἶναι μαρμάρου πεντελησίου, ὕψους μ. 0.19, μήκους μ. 0.915 περίπου· ἀντιστοιχοῦσιν οὕτω τρία τεμάχια ἑκάστῳ μεταξονίῳ διαστήματι μ. 2.75· τὸ πλάτος τῆς κάτω ἐπιφανείας τοῦ γείσου, τῆς ἐπὶ τοῦ τριγλύφου κειμένης· εἶναι μ. 0.63, ὑπερβαίνει δηλαδὴ τὸ πάχος τοῦ τριγλύφου· ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τούτου εἶναι λελαξευμέναι πρὸς τὰ ἔσω ἐντομαὶ μ. 0.13×0.22 διὰ τὰς δοκούς· ἀπέχουσιν ἀπ' ἀλλήλων μ. 0 33· αἱ δοκοὶ αὗται θὰ ἠρείδοντο ἐπὶ τέρας δοκοῦ καθέτου πρὸς αὐτάς, διηκούσης ἀπὸ κίονος εἰς κίονα τῆς ἐσωτερικῆς σειρᾶς· ἐπειδὴ ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ γείσου δὲν φέρει ἐντομὰς ὥστε αἱ αἱ ἐπὶ τοῦ τριγλύφου

δοκοὶ νὰ ἔχωσι πάχος ἴσον τῇ ἐντομῇ σὺν τῷ ὕψει τοῦ γείσου, ἦτο ἀνάγκη νὰ τεθῶσιν ἐπὶ τῶν πρώτων ἕτεραι δοκοὶ κάθετοι πρὸς αὐτὰς καὶ ὕψους ὀλίγον κατωτέρου τοῦ γείσου, ἵνα δέχωνται τὰς σανίδας σχηματιζούσας μετὰ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ γείσου ἐν ἐπίπεδον.

Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ γείσου εἶναι ἐγκεχαραγμένη ἡ θέσις τῶν κιόνων τοῦ ἄνω ὀρόφου καὶ ἡ τῶν διαφραγμάτων τῶν συνδεόντων τοὺς κίονας τούτους. Τὰ γεῖσα τῆς πρώτης κατασκευῆς τῆς στοᾶς συνεδέοντο διὰ συνδέσμων I (εἰκ. 7)· αἱ ἄλλαι ὀπαὶ ἐχρησίμευον πρὸς στερέωσιν τῶν ἐπικειμένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν. Τῶν γείσων τούτων σώζονται δύο τεμάχια καί τινα μικρὰ θραύσματα. Ἡ διάμετρος τῶν ἐπὶ τῶν γείσων κύκλων εἶναι μ. 0.49, ἀντιστοιχοῦσα προφανῶς τῇ ἄνω διαμέτρῳ τοῦ κίονος.

Αἱ σπεῖραι τῶν κιόνων τούτων ἐξ ἑνὸς τεμαχίου λίθου κατεσκευασμέναι μετὰ τῆς πλίνθου ἔχουσιν ὕψος μ. 0.21, ἄνω διάμετρον μ. 0 68, πρὸς ἣν ἁρμόζει κίων διαμέτρου μ 0 58. Ἡ πλίνθος ἔχει μέγεθος μ. 0 78 × 0 16 Ἡ σπεῖρα φέρει ἔνθα τὰ διαφράγματα προσηρμόζοντο ἐντομὴν κατακόρυφον εἰσχωροῦσαν μέχρι τοῦ ἄνω τροχίλου· καὶ οἱ κίονες θὰ ἦσαν βεβαίως ὀλίγον τι λελαξευμένοι ἐν ταῖς ἁρμογαῖς. Καὶ τῆς πλίνθου ἡ θέσις καὶ τοῦ διαφράγματος ἐλαξεύθησαν ὀλίγα χιλιοστὰ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ γείσου ἵνα ἐπιτευχθῇ ἀκριβεστέρα ἐφαρμογή· τὸ πάχος τοῦ διαφράγματος κατὰ τὴν λάξευσιν ταύτην ἦτο μ. 0.24 περίπου, τῶν δὲ μεταγενεστέρων ὧν πλεῖστα τεμάχια σώζονται μ. 0.16 καὶ ὕψος μ. 0.70. Τῶν σπειρῶν σώζονται τινὲς μόνον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, πρὸς δὲ καὶ θραῦσμα τῆς παραστάδος εἰς ἣν ἀπέληγον ἑκατέρωθεν αἱ μικραὶ πλευραὶ τῆς στοᾶς.

Τῶν κιόνων τῆς προσόψεως οὐδεὶς σώζεται. Τῶν κιονοκράνων ὑπολείπονται δύο, ὧν τὸ ἐν τῆς ἀρχικῆς κατασκευῆς. Ὕψος ἔχει τοῦτο μ. 0.25 καὶ διάμετρον τῆς κάτω ἐπιφανείας μ. 0.51· συνεδέετο μετὰ τοῦ ἐπιστυλίου διὰ συνδέσμου σχήματος T, τὸ δὲ ρωμαϊκὸν δι' ὀρθογωνίου συνδέσμου ⊔.

Τὸ ἐπιστύλιον καὶ ὁ ζωφόρος εἶναι ἐξ ἑνὸς τεμαχίου λίθου, ὕψος δὲ ἔχει τὸ ὅλον μ. 0.48, πάχος τῆς κάτω ἐπιφανείας μ. 0.42. Πάντα τὰ ὑφιστάμενα ἐπιστύλια περὶ τὰ 10 τεμάχια καί τινα θραύσματα ἀνήκουσι τοῖς τελευταίοις ρωμαϊκοῖς χρόνοις, εἶναι δὲ τόσον ἀτέχνως ἐξειργασμένα ὥστε φρίκην παρέχουσι τῷ παρατηρητῇ.

Ὁ ζωφόρος τῆς ἀναπαραστάσεως ἐσχεδιάσθη (εἰκ. 4, Π. 10) κατὰ τὸ κάλλιον διατηρούμενον τῶν ρηθέντων τεμαχίων, ὧν τὸ μῆκος ποικίλλει ἀπὸ μ. 2 55 2.84.

Τὸ μικρὸν τεμάχιον (εἰκ. 8) προϊὸν ἐξαιρέτου τέχνης εὑρέθη δυστυχῶς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ σχεδίου· τοῦτο δεικνύει τὸ ἀκριβὲς σχῆμα τοῦ ζωφόρου, ἀποληγοντος πρὸς τὰ ἄνω οὐχὶ ὡς τὸ ρωμαϊκόν, κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, ἀλλὰ κατὰ καμπύλην.

Τοῦ γείσου περὶ τὰ τρία θραύσματα σώζονται ρωμαϊκῶν χρόνων, ὧν τὸ ἀπεικονισθὲν (εἰκ. 9) φέρει ἐντομὰς διὰ τὰς δοκούς. Ἡ κλίσις εἶναι μικρὰ σχετικῶς, 8^0, ὥστε τοῦ ἀετώματος τὸ ὕψος θὰ ἦτο μ. 0.85 περίπου.

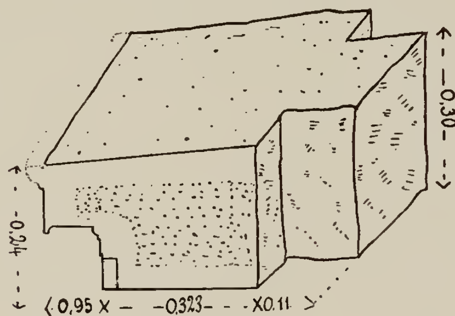
Οἱ κίονες τῆς ἐσωτερικῆς σειρᾶς ἰωνικοὶ καὶ οὗτοι βεβαίως, εἶναι ἀρράβδωτοι, οἱ ὑπάρχοντες τοὐλάχιστον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων· ἐὰν καὶ οἱ ἀρχικοὶ κίονες τῆς στοᾶς ἀρράβδωτοι ἦσαν, εἶναι ἀμφίβολον, ἀλλὰ δυνατόν, μὴ ὁρώμενοι ἐκ τῶν ἔξω· ὅτι οἱ κίονες οὗτοι τῇ ἐσωτερικῇ σειρᾷ ἀνήκουσι συμπεραίνω ἐκ τῆς ἐλλείψεως παντὸς σημείου ἐπαφῆς αὐτῶν μετὰ τῶν διαφραγμάτων. Οὗτοι φέρουσι μικρὰς τετραγώνους ἐντομὰς ἐν οἷς ἐφηρμόζοντο σιδηροῖ δακτύλιοι πρὸς ἐξάρτησιν παραπετασμάτων, κατὰ τὸ μεταξόνιον διάστημα πιθανῶς, κατὰ μῆκος τῆς στοᾶς, δι' ὧν τὸ ἓν τμῆμα ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, ἐν οἷς θὰ ἐκοιμῶντο χωριστὰ οἱ ἄρρενες ἀσθενεῖς ἀπὸ τῶν θηλέων. Ἡ διάμετρος

Εἰκὼν 8.

τῶν κιόνων τούτων εἶναι μ. 0.55, 0.47, τὰ ἐπιστύλια αὐτῶν ἕνεκα τῶν μεγάλάλων ἀποστάσεων τῶν μεταξονίων διαστημάτων, ὄντων διπλασίων τῶν τοῦ προσώπου, ἐκ ξύλου βεβαίως.

Οἱ ἰωνικοὶ κίονες τῆς ἐσωτερικῆς σειρᾶς τοῦ κάτω ὀρόφου ἠρείδοντο καὶ οὗτοι ἐπὶ θεμελίων τῆς αὐτῆς ὕλης, ἐξ ἧς καὶ οἱ τοῦ στυλοβάτου, ἐπ' αὐτῶν θὰ ἔκειντο φυσικὰ καὶ ἄλλαι πλάκες μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ στυλοβάτου τῶν θεμελίων τούτων τρία μόνον εἶναι ὁρατά, τῶν λοιπῶν καλυφθέντων ὑπὸ τοῦ νοτίου σκέλους τῆς καμάρας· ὡς σπεῖραν τῶν κιόνων τούτων ἔλαβον τὴν μόνην ὑπάρχουσαν τοῦ μεγέθους τούτου (διαμ. μ. 0.725, πλίνθος μ. 0.89×0.89×0.115, σπείρας ὕψος μ. 0.21) καὶ ἄνευ ἐντομῆς διὰ τὰ διαφράγματα· καλῆς ἐργασίας Τοῦτο τὸ μέγεθος ἁρμόζει κάλλιστα πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην σειράν· πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν σπεῖραν ἀνήκουσι πιθανῶς τρεῖς ῥαβδωτοὶ σπόνδυλοι ἰωνικῶν κιόνων, ὧν κάτω διάμετρος εἶναι μ. 0.61.

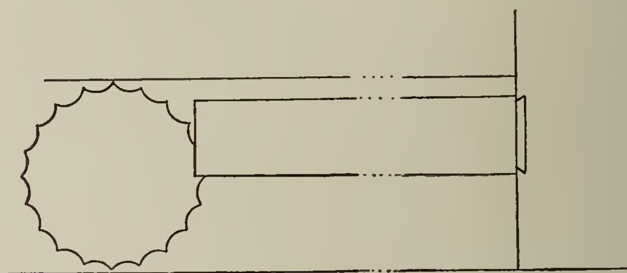
Εἰκὼν 9.

Τὰ πέντε πρῶτα πρὸς δυσμὰς καὶ τὸ πρῶτον πρὸς ἀνατολὰς μεταξόνιον διάστημα τοῦ κάτω ὀρόφου ἦσαν κλειστὰ διὰ διαφραγμάτων ὑψουμένων προφανῶς μέχρι τοῦ ἐπιστυλίου. Ἡ θέσις τῶν τε κιόνων καὶ τῶν διαφραγμάτων εἶναι δεδηλωμένη ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου δι' ἐγχαράκτου γραμμῆς· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ στυλοβάτου ἠρείδοντο ἁπλῶς τὰ διαφράγματα, ἐπὶ δὲ τῶν κιόνων καὶ τῶν ἑκατέρωθεν παραστάδων ἐφηρμόζοντο ἐντὸς ἐντομῆς βάθους 25 χιλιοστῶν περίπου· ἡ προσθία ἐπιφάνεια τῶν διαφραγμάτων συμπίπτει πρὸς τὸν ἄξονα τῶν κιόνων. Τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς δεικνύει ἡ εἰκὼν 10.

Ἐν τῇ ἀνατολικῇ γωνίᾳ ἐκλείετο ἡ ἀπὸ τοῦ πρώτου κίονος ἀπόστασις μέχρι τοῦ ὀπισθίου τοίχου δι' ἑτέρου διαφράγματος τοῦ αὐτοῦ πάχους, ἐρειδομένου ἐπὶ θεμελίου πλάτους μ. 0 67 καὶ ἀφίνοντος ἐν τῷ μέσῳ πιθανῶς μικρὸν ἄνοιγμα ὡς θύραν. Ἐπὶ τοῦ θεμελίου, οὗ ἡ ἄνω ἐπιφάνεια ταπεινότερον κεῖται τοῦ στυλοβάτου, θὰ ἔκειντο φυσικὰ καὶ ἕτεραι πλάκες ἵνα φθάσωσι τὸ ὕψος τοῦ στυλοβάτου. Ἕνεκα τοῦ μικροῦ σχετικῶς χώρου τοῦ διαμερίσματος τούτου δὲν πιστεύω νὰ ἦτο προωρισμένον διὰ πολλὰ ἄτομα, οὔτε τὸν σκοπὸν τῶν δύο διαμερισμάτων τῆς στοᾶς τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ θὰ εἶχε, ἀλλὰ θὰ ἐχρησίμευε πιθανῶς ὡς κατοικία τῶν ἐν τῷ ἱερῷ ὑπηρετούντων.

Ἡ αἰτία τῆς διὰ διαφραγμάτων φράξεως τῶν δυτικῶν μεταξονίων διαστημάτων εἶναι ἵνα καλυφθῇ ἡ ἐκ τοῦ βόθρου προελθοῦσα ἀνωμαλία τῇ διευθύνσει τοῦ ὀπισθίου τοίχου, ἣν πολὺ εὐφυῶς ἐπωφελήθησαν, ἵνα τοποθετήσωσι τὴν ἀπὸ τοῦ κάτω ὀρόφου πρὸς τὸν ἄνω ἄγουσαν κλίμακα.

Τὴν θέσιν τῆς κλίμακος ταύτης πρῶτος ὁ Köhler εἴκασεν, ἡμεῖς δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ ὁρίσωμεν αὐτήν.

Εἰκὼν 10.

Τοῦτο φαίνεται πρῶτον ἐκ τοῦ στολοβάτου τοῦ ἕκτου μεταξονίου διαστήματος, τοῦ εὐθὺς μετὰ τὸ διὰ διαφράγματος κεκλεισμένον, ὅστις εἶναι πρὸς τὰ ἔσω ἐκ τῆς συχνῆς διελεύσεως τῶν ἀνθρώπων ἐντελῶς λελειασμένος, ἀκριβῶς ὅπως εἶναι αἱ βαθμίδες δημοσίου τινὸς καταστήματος· τοῦτο ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ μέρει τοῦ στυλοβάτου παρατηρεῖται καὶ ἐξηγεῖται ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ κλίμαξ ἡ πρὸς τὰ ἄνω ἄγουσα· δεύτερον, ἀπέναντι τοῦ πέμπτου ἐκ δυσμῶν κίονος κεῖνται παραλλήλως δύο πλάκες ὑμηττίου λίθου μήκους μ. 1.79, πλάτους 0.43 τῆς μέν, μ 0.50 τῆς δέ, συνδεδεμέναι πρὸς τὸν στυλοβάτην διὰ συνδέσμου Ι· ἡ ἀνατολικωτέρα τῶν δύο πλακῶν δεικνύει τὴν αὐτὴν λείανσιν, ἣν καὶ ὁ στυλοβάτης· ἐλλείπει ὅμως μία ἀκόμη τοὐλάχιστον πλάξ, ὡς δεικνύει ἡ πλευρὰ

τῆς πρώτης ἐξ ἀνατολῶν πλακὸς οὖσα ἐξειργασμένη οὕτω ἵνα προσαρμοσθῇ πρὸς ἑτέραν. Ἀπὸ τοῦ πέρατος τῶν πλακῶν τούτων ἕτεραι πλάκες πλάτους μ. 0 43 κάθετοι πρὸς αὐτὰς καθ' ὁριζοντίαν ἔννοιαν σχηματίζουσι σκέλος μήκους μ. 2.50 περίπου διευθυνόμενον ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ σκέλους τούτου διακρίνονται θεμέλια πλάτους μ. 2.00 περίπου διήκοντα μέχρι τοῦ ἀναλήμματος τοῦ βόθρου· οὕτω τὰ μὲν θεμέλια ἔφερον τὸν ἕνα βραχίονα τῆς κλίμακος τὸν ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, αἱ δὲ πλάκες τὸν ἕτερον τὸν ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς· μεταξὺ τῶν δύο βραχιόνων θὰ ὑπῆρχεν ὁριζόντιον ἐπίπεδον (podest) ὡς καὶ πρὸ τοῦ ἀνατολικοδυτικοῦ βραχίονος ἀποτελούμενον ἐκ τῆς πλακὸς μ. 0.50 καὶ τῆς ἐλλειπούσης· ὅτι οὕτως εἶχεν ὁ βραχίων οὗτος δεικνύει παρυφὴ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἄκρον τῶν λοιπῶν πλακῶν (πλὴν τῆς ἐκ 0.50 μ.) μένουσα ὁρατή, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον ἀκατέργαστον μέρος ἔφερε τὰς βαθμίδας. Οὕτω συμπίπτει νὰ ἔχωσιν ἀμφότεροι οἱ βραχίονες τὸ αὐτὸ μῆκος περίπου. Τὸ μὴ ὁρατὸν μέρος τοῦ στυλοβάτου τὸ ὄπισθεν τῶν διαφραγμάτων δὲν δεικνύει τὴν λελαξευμένην ἄνω ῥηθεῖσαν παρυφήν.

Αὕτη ἦτο ἡ ἀρχικὴ μορφὴ τῆς στοᾶς κτισθεῖσα ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας, τῆς ὕλης, καὶ ἐκ τῶν συνδέσμων σχήματος I φαίνεται κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα καὶ δὴ ἢ συγχρόνως ἢ μετὰ τὸ ἀνάλημμα τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου· πρότερον δὲν ἐκτίσθη διότι ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς στοᾶς, ἥτις ἐφάπτεται τοῦ ἀναλήμματος εἶναι ἐξειργασμένη διὰ νὰ μὴ μένῃ ὁρατὴ τοῦθ' ὅπερ δὲν θὰ συνέβαινεν ἐὰν ἡ στοὰ ἦτο ἀρχαιοτέρα τοῦ ἀναλήμματος. Πλὴν τῶν ῥηθεισῶν ἐν διαφόροις χρόνοις ἐπισκευῶν μετεσκευάσθη ἐν μεταγενεστέροις πιθανῶς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ἡ στοὰ ἐντελῶς, τεθέντων ἐν τῷ κάτω ὀρόφῳ δωρικῶν κιόνων διαμέτρου κάτω μ. 0.65, ἄνω μ. 0.53, ἀραβδώτων δὲ εἰς ὕψος μ. 1 60.

Δύο σπόνδυλοι ἐπὶ τόπου καί τινες ἄλλοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κείμενοι καὶ ἓν κιονόκρανον σώζονται ἀκόμη. Καὶ τὸ πλῆθος τῶν κιόνων ηὔξησεν ὡς φαίνεται ἐκ τῶν γείσων τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 6), ὧν ὁ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτῶν ἐγκεχαραγμένος κύκλος μ. 0.55 δὲν ἔχει τὸ κέντρον αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῶν προμόχθων, ἀλλὰ εἰς ἓν τεμάχιον ἀπέχει αὐτοῦ μ. 0.13, εἰς ἄλλο κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δρόμων. Τὸ πλῆθος τῶν κιόνων δύναται κατὰ προσέγγισιν νὰ ὁρισθῇ λαμβανομένου ὑπ' ὄψει τοῦ μέσου ὅρου τοῦ μήκους τῶν ἐπιστυλίων τοῦ ἄνω ὀρόφου κυμαινομένου μεταξὺ μ. 2.25-2.48 (τῶν πολὺ μεγάλων τεμαχίων ἀνηκόντων ταῖς μικραῖς πλευραῖς) ἤτοι μ. 2.37 περίπου· οὕτω λαμβάνομεν 21 μεταξόνια διαστήματα, δηλ. 20 κίονας μεταξὺ δύο παραστάδων.

Ἐκ τοῦ διαφόρου μήκους τῶν ἐπισττλίων συνάγεται ὅτι ἡ ἁρμογὴ αὐτῶν δὲν συνέπιπτε πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ κίονος· καὶ τὰ διαφράγματα τὰ κλείοντα τοὺς κάτω κίονας ἐτέθησαν ἐν τῇ μετασκευῇ παχύτερα, μ. 0.42, ἐφηρμόζοντο δὲ ἐπὶ τῶν κιόνων οὐχὶ ἐντὸς ἐντομῆς, ἀλλὰ ἠρείδοντο ἁπλῶς ἐπὶ τούτων, ὡς δεικνύει τεμάχιον διαφράγματος ἐν τῇ ἀνατολικῇ γωνίᾳ ἐπὶ τόπου εὑρισκόμενον.

Περὶ τῆς μορφῆς τῆς θόλου οὐδὲν δυστυχῶς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν (πρβλ. κιονόκρανον τῆς στοᾶς εἰκ. 35, Π. 10) τῶν χρόνων τῆς μετασκευῆς.

Περατώσαντες τὴν περιγραφὴν τῆς στοᾶς δὲν κρίνομεν ἄκαιρον νὰ ὑπομνήσωμεν τὴν καταπληκτικὴν ὁμοιότητα ἐν τῇ ἀναλογίᾳ τῶν διαστάσεων τοῦ θριγκοῦ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ καὶ τοῦ τῆς ἡμετέρας στοᾶς (πρβλ. Versace AM. 1908, 247-272 εἰκ. 6).

Νεώτερος ναός.

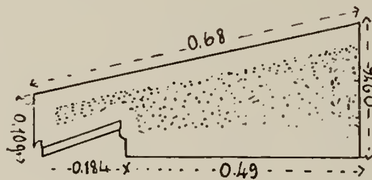
Πρόσωπον εἰκ. 11. Π. 9. Διάγραμμα εἰκ. 12. Π. 10.

Τὰ πρὸ τῆς δυτικῆς στοᾶς λείψανα ναοῦ ἀποτελοῦσιν ὀρθογώνιον τετράπλευρον ἐξωτερικοῦ μήκους μ. 10 47 καὶ πλάτους μ. 6 00 περίπου.

Ἡ πρώτη σειρὰ λίθων ἡ καὶ ὡς θεμέλιον χρησιμεύουσα συνίσταται ἐκ πλακῶν πώρου μήκους μ. 1.20 καὶ πλάτους 0.92-0.93· ἡ μεγαλειτέρα πλευρὰ τῶν πλακῶν τούτων βαίνει παραλλήλως πρὸς τὰς μικρὰς πλευρὰς τοῦ ναοῦ· ἐν τῇ ἐξεργασίᾳ καὶ τῇ ἐφαρμογῇ δεικνύουσιν οἱ λίθοι οὗτοι μεγάλην ἐπιμέλειαν· ὁ πρὸς ἀλλήλας σύνδεσμος τῶν ἐπικειμένων σειρῶν συντελεῖται διὰ τῶν συνήθων ἐν τοῖς μακεδονικοῖς ἢ ῥωμαϊκοῖς χρόνοις συνδέσμων, εἰς ἃς διωχετεύετο δι' αὐλάκων ὁ μόλυβδος· ἡ ἐν γένει ἐργασία ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ανα-

γάγωμεν τὸν ναὸν τοῦτον εἰς τοὺς μακεδονικοὺς ἢ καλοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Ἡ ἀνατολικὴ μικρὰ πλευρὰ καὶ τμῆμα τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ ἐπεσκευάσθησαν μεταγενεστέρως τεθέντων ἀντὶ πώρου, λίθων τροχμαλοπαγῶν· ὅτι ἐπισκευὴ ἐγένετο ἐνταῦθα καὶ ὄχι προσθήκη ὡς εἴκασαν πάντες οἱ μετὰ τοῦ ναοῦ ἀσχοληθέντες, γίνεται τὸ μὲν ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἡ τελευταία ἀπὸ δυσμῶν πλὰξ τῶν μακρῶν πλευρῶν, πρὸς ἣν προσαρμόζονται οἱ τροχμαλοπαγεῖς λίθοι, εἶναι οὕτω ἐξειργασμένη οὐχὶ ἵνα μένῃ ὁρατή, ἀλλ' ἵνα ἐφαρμόζηται πρὸς ἄλλους λίθους· οὐδὲν λοιπὸν ἐμποδίζει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ ἐκ πώρου λίθοι ἦσαν ἀρχικῶς ἐν πάσαις ταῖς πλευραῖς τεθειμέναι· τὸ δὲ αἱ πλάκες ἐκ πώρου δὲν σώζονται ἐν ἀμφοτέραις ταῖς μακραῖς πλευραῖς εἰς το αὐτὸ μῆκος, ἀλλ' ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ ὀλιγώτεροι· ὥστε ἐὰν ἀρχικῶς ὁ ναὸς ἐνταῦθα ἀπέληγε θὰ ἦσαν αἱ μακραὶ πλευραὶ ἴσαι τοὐλάχιστον τὸ μῆκος.

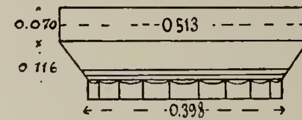
Εἰκὼν 13.

Ἡ ἑπομένη σειρὰ λίθων ἀποτελεῖται ἐκ δόμων πώρου μήκους μ. 1.13-0.95, πλάτους μ. 0 46 καὶ ὕψους μ. 0.30 (Π. 10, Μ). Ἡ μακρὰ αὐτῶν πλευρὰ φαίνεται παραλλήλως τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ, ὥστε δύο λίθοι ὧν ὁ μὲν μ. 0 46, ὁ δὲ μ. 0 74 ἀπῃτοῦντο παραλλήλως τιθέμενοι, ἵνα συμπληρωθῇ τὸ πάχος μ. 1.20 τῆς πρώτης σειρᾶς ἐκ τούτων σῴζεται ἐν πάσαις ταῖς πλευραῖς ἡ ἐσωτερικὴ μ. 0 46 πλάτους.

Ὅτι τὰ λείψανα ταῦτα ἀνήκουσι ναῷ δωρικῷ εἰκάζω τὸ μὲν ἐκ τῆς εὑρέσεως ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν δωρικοῦ ρυθμοῦ ἐφαρμοζομένων ἀκριβῶς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ναοῦ, τὸ δὲ ἐκ τῆς εὑρέσεως πάντων σχεδὸν τῶν μελῶν τούτων ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει τοῦ ἱεροῦ.

Τὰ μέλη ταῦτα εἶναι τεμάχιον γείσου (εἰκ. 13) τῶν μακρῶν πλευρῶν ἐκ μαρμάρου πεντελησίου, θραῦσμα τριγλύφου (εἰκ. 14), τρία δωρικὰ κιονόκρανα τῆς αὐτῆς ὕλης (εἰκ. 146) καὶ εἷς σπόνδυλος ὑμηττίου μαρμάρου μήκους μ. 1 82, οὗ κάτω διάμετρος μ. 0 515, ἄνω μ. 0 45, πρὸς δὲ καὶ δύο θραύσματα τριγλύφου λίθου ὑμηττίου μήκους μ. 0.80-0.85 κείμενα ἐν τῇ ἀνατολικῇ γωνίᾳ τῆς μεγάλης στοᾶς· ταῦτα ἦσαν φαίνεται προωρισμένα νὰ ἀποτελέσωσιν ἓν τεμάχιον λίθου ἐν ᾧ θὰ ἐλαξεύθησαν τὸ τρίγλυφον καὶ τὸ ἐπιστύλιον ὁμοῦ, ὅπως καὶ ὁ θριγκὸς τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, ἔμειναν ὅμως ἡμιτελῆ λαξευθέντος μόνον τοῦ τριγλύφου καὶ κατόπιν πελεκηθέντα ἐν ἄλλοις χρόνοις ἐχρησιμοποιήθησαν ἀλλοῦ.

Κατὰ ταῦτα ὕψος τοῦ τριγλύφου ἐστὶ μ 0.30, πλάτος τῆς μετόπης μ. 0.327, κατὰ τὸ γεῖσον μ. 0 325 ἤτοι μέσος ὅρος μ. 0.326, πλάτος τῆς τριγλύφου μ. 0.233, ὑποθέτοντες μίαν τρίγλυφον δι' ἕκαστον μεταξόνιον διάστημα λαμβάνομεν ὡς μῆκος τούτου μ. 1.118 καὶ ἁπλούστερον μ. 1.12: τούτου ἐμπεριεχομένου ἐν τῷ πλάτει τοῦ διαγράμματος πεντάκις λαμβάνομεν μ. 5.60, σὺν τῷ πλά-

Εἰκὼν 14β.

τει μιᾶς τριγλύφου ἔχομεν μ. 5,83.3· μ. 0.17 ἐπὶ ἔλαττον δηλαδὴ τοῦ πλάτους τοῦ ναοῦ, ἅτινα διανεμόμενα κατὰ τὸ ἥμισυ ἑκατέρωθεν ἀποτελοῦσι μικρὰν κρηπῖδα τῶν μακρῶν πλευρῶν καὶ τῆς ὀπισθίας.

Δεδομένου ὅτι ὁ ναὸς εἶχε τρεῖς βαθμίδας ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ καὶ πλάτος αὐτῶν μ. 0 28, ἀφαιροῦντες τὸ ἄθροισμα τοῦ πλάτους τῶν δύο πρώτων βαθμίδων ἀπὸ τοῦ πάχους τῆς ἐν λόγῳ πλευρᾶς, λαμβανομένης καὶ ὡς πρώτης βαθμίδος, μένει ὑπόλοιπον μ. 0.64, ἐκ τούτου λαμβάνομεν ὡς πλάτος τοῦ στυλοβάτου μ 0.60, ἁρμόζον κάλλιστα τῇ διαμέτρῳ τῶν ρηθέντων σπονδύλων· οὕτω ἀφαιροῦντες ἀπὸ τοῦ μήκους τοῦ διαγράμματος τὸ ἄθροισμα τῶν δύο βαθμίδων καὶ τὸ πλάτος μ. 0.085 τῆς κρηπῖδος λαμβάνομεν ἐξωτερικὸν μῆκος τοῦ ναοῦ μέχρι τοῦ στυλοβάτου μ. 9 83· εἰς τὸ μῆκος τοῦτο εἰσέρχονται 17 μετόπαι καὶ 18 τρίγλυφοι, μένοντος ὑπολοίπου μ. 0.095, ὃ ἐκλεί-

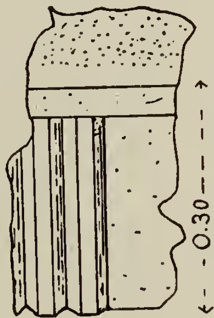
πει διὰ τῆς εἰσχωρήσεως τοῦ κίονος ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου ἐπί τινα ἑκατοστὰ καὶ τῆς κλίσεως αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔσω.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὁ ναὸς θὰ ἦτο δωρικὸς ἔχων ἐν τῷ μετώπῳ 4 κίονας μεταξὺ δύο παραστάδων ἄλλην ἀναπαράστασιν τοῦ ναοῦ δὲν ἐπιτρέπουσι τὰ εὑρεθέντα δωρικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, οὔτε ὑπάρχουσιν ἄλλα ἐφαρμοζόμενα τῷ ναῷ τούτῳ. Αἱ παραστάδες ἠδύναντο νὰ ἔχωσι καὶ σχῆμα ἡμικίονος, ὡς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ.

Ἡ μικροτέρα δυτικὴ στοά.

Διάγραμμα εἰκ. 15. Π. 9. Δυτικὴ πλευρὰ εἰκ. 16. Π. 9.

Ἡ στοὰ αὕτη ἔχει μῆκος ἐξωτερικὸν μ. 27.70 καὶ πλάτος μ. 13.06. Διαιρεῖται δὲ κατὰ πλάτος εἰς δύο μέρη· εἰς πρόστοον πλάτους μ. 5.73 καὶ εἰς τὸ ὑπόλοιπον μέρος διαιρούμενον καὶ τοῦτο κατὰ

Εἰκὼν 14.

μῆκος εἰς τέσσαρα διαμερίσματα· τὰ δύο ἄκρα ἔχουσιν ἐσωτερικὸν μῆκος μ. 6.16 περίπου.

Τοῦ προστόου ὁ στυλοβάτης ἔχει πλάτος μ. 0.945 καὶ ὕψος μ. 0.258 συνίσταται δὲ ἐκ πλακῶν ὑμηττίου λίθου μήκους μ. 1·26-1.60.

Τῶν πλακῶν τούτων 3 εὑρίσκονται πρὸ τῆς μεγάλης στοᾶς καλύπτουσαι εἶδος μεταγενεστέρου βόθρου, 4 δὲ παρ' αὐτὴν χρησιμεύουσαι ὡς ἀναβαθμοὶ εἰς τὸ ὑψηλότερον κείμενον ἔδαφος ὅπου ἄλλοτε ἡ μικρὰ στοά.

Ἡ ὑπὸ τὸν στυλοβάτην βαθμὶς ἔχει ὕψος μ. 0 25, πλάτος 1,26 περίπου· τοῦ ἀναβαθμοῦ πλάτος μ. 0.28· σύγκειται κατὰ τὸ πλάτος ἐκ δύο πλακῶν, τῆς μὲν ἐσωτερικῆς ἐκ πώρου πλάτους μ. 0.67, τῆς δὲ ἐξωτερικῆς ἐκ μαρμάρου ὑμηττίου.

Ὑπὸ τὴν δευτέραν βαθμίδα κεῖνται δύο ἀκόμη σπειραὶ ἐκ λίθου πώρου τῆς μὲν ὕψους μ. 0.25, τῆς δὲ μ. 0 27 καὶ ὡς θεμέλια χρησιμεύουσαι· ἡ ἀνωτέρα ἀποτελεῖται τὸ πλάτος ἐκ δύο ἐπίσης πλακῶν, ἡ κατωτέρα ἐκ μιᾶς ἴσης τὸ πλάτος ταῖς 2 ἄνω ὁμοῦ.

Ὁ στυλοβάτης ἐκτείνεται εἰς τὰς μικρὰς πλευρὰς εἰς μῆκος μ. 3 32· αἱ πλευραὶ αὗται ἦσαν ἐπὶ μέτρα 10.86, ἀπὸ τοῦ ὀπισθίου τοίχου μετροῦντες κλεισταί· ἀπέληγον δὲ εἰς παραστάδα, ἧς τὰ ἴχνη σῴζονται ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, ἐφ' οὗ εἶναι ἐγκεχαραγμένη καὶ γραμμὴ συμπίπτουσα πρὸς τὴν προσθίαν πλευρὰν τῆς παραστάδος. Τοῦ στυλοβάτου σῴζεται ἐπὶ τόπου τὸ δυτικὸν μέρος καὶ τοῦ προσώπου ὀλίγον, ὅπερ εἶναι συνέχεια τῆς τελευταίας πλακὸς τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἥτις γωνιοῦται εἰς τὸ ἄκρον αὐτῆς. Ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ στυλοβάτου παρουσιάζει τὴν αὐτὴν ἰδιότητα, ἣν καὶ ὁ στυλοβάτης τῆς μεγάλης στοᾶς.

Ἡ δευτέρα βαθμὶς ἐκτείνεται καὶ αὕτη εἰς τὰς μικρὰς πλευρὰς εἰς μῆκος μ. 3.10 περίπου ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου. Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀκμὴν τοῦ ἀναβαθμοῦ εἶναι λελαξευμένος αὖλαξ βάθους μ. 0.05 καὶ πλατους μ. 0.10 πρὸς ἐκροὴν τῶν ἐκ τῆς στέγης πιπτόντων ὀμβρίων ὑδάτων· καὶ ταύτης τῆς βαθμίδος σῴζεται ὅσον ὁ στυλοβάτης, τῶν δὲ ἐκ πώρου θεμελίων τι ἐπὶ πλέον. Αἱ πλάκες τοῦ τε στυλοβάτου καὶ τῆς δευτέρας βαθμίδος δι' οὐδενὸς μέσου συντέονται πρὸς ἀλλήλας, δεικνύουσιν ὅμως πολλὴν ἐπιμέλειαν περὶ τὴν ἐξεργασίαν καὶ ἐφαρμογήν.

Ἐν τῇ δυτικῇ γωνίᾳ σῴζεται ἐπὶ τόπου σπεῖρα ἄνευ πλίνθου ὕψους μ. 0.24, διαμέτρου μ. 0.69 καὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος ὁ καὶ αἱ σπεῖραι τῆς μεγάλης στοᾶς ἔχουσι· πρὸς ταύτην ἁρμόζει κίων διαμέτρου μ. 0.58 παρὰ τὴν βάσιν καὶ ἄνω μ. 0.51, ὅπως καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἄνω ὀρόφου τῆς μεγάλης στοᾶς. Οἱ κίονες ἦσαν ἀναμφιβόλως ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, διότι οὐδὲν κορινθιακὸν κιονόκρανον εὑρέθη ἁρμόζον ταῖς διαστάσεσι τῆς σπείρας· ἰωνικὰ ὅμως κιονόκρανα δυνάμενα νὰ προσαρμοσθῶσιν ἐνταῦθα εὑρέθησαν δύο μεταγενεστέρας ἐποχῆς ἢ ἡ στοὰ (εἰκ. 17, Π. 10) καί τινα θραύσματα ὁμοίων κιονοκράνων δεικνυόντων τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν σπεῖραν ἐργασίαν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ κίονες ἀμφοτέρων τῶν στοῶν ἔχουσιν ὡς εἶπον τὰς αὐτὰς διαστάσεις,

ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι τὰ ἀνωτέρω κιονόκρανα δυνατὸν νὰ ἀνῆκον τῇ μεγάλῃ στοᾷ· ἀλλ' ἐν τῇ κατατάξει τῶν κιονοκράνων ὡδηγήθην ἐκ τούτου· τὸ ἓν τῶν κιονοκράνων, ὃ ἀπέδωκα τῇ στοᾷ, συνεδέετο πρὸς τὸ ἐπιστύλιον διὰ συνδέσμου Τ, ὄντος τοῦ ἡμίσεως τῶν γνωστῶν συνδέσμων Ι τοῦ Ε' καὶ Δ' αἰῶνος π. Χ., οὓς καὶ ἡ στοὰ φέρει. Ὅμοια δὲ τὸ σχῆμα θὰ ἦσαν καὶ τὰ κιονόκρανα τῶν ἐσωτερικῶν σειρῶν τῆς μεγάλης στοᾶς. Τὰ δὲ ἄλλα κιονόκρανα τὰ ἀποδιδόμενα τῇ μικρᾷ στοᾷ πλὴν ὅτι ἔχουσι διάφορον σχῆμα οὐδὲν σημεῖον συνδέσμου πρὸς τὰ ἐπιστύλια δεικνύουσιν. Οὐδενὶ ἄλλῳ οἰκοδομήματι δύνανται νὰ ἀνήκωσι ταῦτα, διότι τὰ κάλλιστα εἶναι αἱ δύο στοαί.

Παραδεχόμενοι μεταξόνιον διάστημα μ. 2.44 περίπου λαμβάνομεν ἐν τῷ προσώπῳ 12 κίονας· τὸ μεταξόνιον διάστημα ἐν ταῖς μικραῖς πλευραῖς εἶναι μ. 2.14.

Ὡς ἐπιστύλιον τῆς στοᾶς ταύτης ἔλαβον τὸν μόνον τοῦ σχήματος τούτου (εἰκ. 18, Π. 10) διαφέροντα κατά τι τῆς μεγάλης στοᾶς· τὸ ἀνωτέρω οὐδὲν σημεῖον συνδέσμου πρὸς τὰ κιονόκρανα φέρει· τὰ ἐπιστύλια ἃ ἀπέδωκα τῇ μεγάλῃ στοᾷ φέρουσιν ὁμοίαν ἐντομὴν ἣν καὶ τὸ ἀβάκιον τῶν ρωμαϊκῶν κιονοκράνων τῆς στοᾶς ταύτης, ὅπερ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς ὁμοίας προελεύσεως αὐτῶν.

Τοῦ γείσου ἓν μόνον θραῦσμα ἀνεῦρον (εἰκ. 19),

Εἰκὼν 19.

ὃ ἕνεκα τῆς ὁμοίας ἐργασίας πρὸς τὴν στοὰν φρονῶ ὅτι ταύτῃ ἀνήκει. Ἡ κλίσις τοῦ ἀετώματος δὲν δύναται κατὰ τὸ θραῦσμα τοῦτο νὰ μετρηθῇ ἐπακριβῶς, πάντως ὅμως ἦτο λίαν μικρά

Τῶν διαμερισμάτων μόνον τὰ θεμέλια σώζονται καὶ ταῦτα ἐκ λίθων πώρου μ. 0.70×0.60.

Τὸ δάπεδον τούτων ἦτο ἐστρωμένον διὰ μικρῶν χαλίκων.

Ἡ ἐργασία τῆς στοᾶς ταύτης ἐπιτρέπει νὰ θέσωμεν τὴν κατασκευὴν αὐτῆς ἐν τοῖς μακεδονικοῖς ἢ καλοῖς ρωμαϊκοῖς χρόνοις.

Ὁ δυτικὸς ναὸς ἰωνικοῦ ρυθμοῦ.

Διάγραμμα εἰκ 20 Π. 9. Πρόσωπον εἰκ. 21. Π. 10.

Τοῦ ναοῦ τούτου ἔχοντος μῆκος ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου μ 7 85 καὶ πλάτος μ. 5.18 σώζεται μόνον ὁ στυλοβάτης μετὰ τῶν σπειρῶν τῶν παραστάδων εἰς ἃς ἀπέληγον οἱ πλάγιοι τοῖχοι, καὶ τεμάχιον τῶν θεμελίων τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας. Τὸν συλοβάτην ἀποτελοῦσι νῦν 4 πλάκες λίθου ὑψηττίου, ὧν ἡ πρώτη ἐκ νότου ἔχει μῆκος μ. 1.715, ἡ δευτέρα μ. 1 435, ἡ τρίτη μ. 1 715 καὶ ἡ τετάρτη μ. 0.325.

Ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη πλὰξ ἔχουσιν ἴσον μῆκος καὶ πλάτος (0.725). Ἡ ἐσωτερικὴ μακρὰ πλευρὰ αὐτῶν εἶναι, ὅπως καὶ τῶν πλακῶν τοῦ στυλοβάτου τῶν δύο στοῶν, λελαξευμένη ἀπὸ τῆς ἄνω ἀκμῆς κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν μέχρι βάθους ὀλίγων ἑκατοστῶν δι' ὃν λόγον ἀνωτέρω ἐξηγήσαμεν. Ἡ λάξευσις αὕτη δὲν συνετελέσθη καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς πλακὸς ἀλλὰ μόνον εἰς μῆκος μ. 1.00 ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν στενῶν πλευρῶν αὐτῆς, τῶν ἐφαρμοζομένων πρὸς τὴν μέσην πλάκα τὴν ἔχουσαν μῆκος μ. 1.435. Τὸ λοιπὸν μέρος τῆς ἐσωτερικῆς (βορείας) μακρᾶς πλευρᾶς τῶν δύο πλακῶν ἔχει ἐξεργασθῇ οὕτως ὥστε νὰ ἐφαρμοσθῇ πρὸς τὰς πλάκας τοῦ στυλοβάτου τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ.

Ἡ θέσις τῆς πρώτης πλακὸς εἶναι ἡ ἀρχικὴ οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς τρίτης, ἥτις ἔκειτο ἄλλοτε δυτικώτερον καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ πρώτη· καταστραφείσης τῆς μέσης πλακὸς μεταγενεστέρως, ἥτις εἶχε προφανῶς τὸ αὐτὸ μῆκος, ὃ καὶ ἄλλαι δύο, ἀντικατεστάθη αὕτη διὰ τῆς νῦν μικροτέρου μήκους καὶ μεγαλειτέρου πλάτους· ἵνα ἐπιτύχωσιν ἐφαρμογὴν τῶν δύο πλακῶν πρὸς τὴν μέσην ὤθησαν τὴν τρίτην πρὸς τὰ ἔσω (πρὸς νότον), τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν διαφορὰν κατὰ τὸ πλάτος ἐν τῇ δυτικῇ γωνίᾳ ἐπλήρωσαν διὰ τοῦ ρηθέντος μικροῦ τεμαχίου μικροτέρου ὕψους, προερχομένου ἐκ τῆς βάσεως παραστάδος τινὸς ἢ ἐπιγραφῆς· τὴν διαφορὰν κατὰ τὸ ὕψος συνεπλήρωσαν θέσαντες μικρὸν στρῶμα ἀσβεστοκονιάματος καὶ μικρῶν λίθων μεταξὺ

τοῦ τεμαχίου τούτου καὶ τῆς ὑποκειμένης δευτέρας βαθμίδος ἐκ πώρου.

Ἡ πρώτη πλὰξ φέρει κατὰ τὴν προσθίαν κάτω ἀκμὴν τῆς προσθίας καὶ πλαγίας πλευρᾶς λελαξευμένην παρυφὴν μ. 0.037 πλάτους. Ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης κεῖται κατὰ χώραν ἡ σπεῖρα τῆς παραστάδος συνδεδεμένη πρὸς αὐτὴν διὰ δύο γόμφων μετ᾽ αὐλάκων· ἡ δυτέρα οὐδεμίαν παρυφὴν φέρει, ἡ τρίτη μόνον εἴς τι μῆκος τῆς προσθίας πλευρᾶς, μείνασα ἡμιτελής.

Διὰ τῆς ὠθήσεως τῆς πλακὸς ταύτης πρὸς τὰ ἔσω παρέστη ἀνάγκη νὰ μεταφέρωσι τὴν σπεῖραν δυτικώτερον πρὸς τὰ ἔξω, ἐκ τούτου δὲ ἡ μία τῶν ὀπῶν τῶν γόμφων μένει νῦν ὁρατή.

Τὴν παροῦσαν κατάστασιν τοῦ στυλοβάτου ἐκλαβόντες τινὲς ὡς τὴν ἀρχικὴν ἀνάγουσι τὸν ναὸν τοῦτον εἰς βυζαντιακοὺς χρόνους· οὐχὶ ὀρθῶς κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην· διότι ἐὰν οὕτω κρίνωμεν, ἔδει πάντα τὰ ἐν τῷ ἱερῷ κτίσματα νὰ ἦναι προϊόντα βυζαντιακῆς κατασκευῆς, ἀφ᾽οὗ οὐδὲν ἔμεινεν ἀνεπισκεύαστον καὶ κατὰ πολὺ μάλιστα ἀγροικότερον τρόπον. Ὅτι δὲ ἡ τελευταία μικρὰ πλὰξ τοῦ στυλοβάτου κεῖται ὑπὸ τὴν σπεῖραν οὐδὲν τὸ παράδοξον· μήπως δὲν ἀντικατεστάθησαν ἐν τῇ μεγάλῃ στοᾷ πλάκες βαστάζουσαι τοὺς κίονας; ἐν τῷ δωρικῷ μικρῷ ναῷ δὲν ἐπεσκευάσθη ὁλόκληρον τὸ πρόσθιον μέρος τῶν θεμελίων, ὡς ἀπεδείχθη; Ἐνταῦθα προτιμότερον ἦτο μὴ ἐπαρκεσάσης τῆς μέσης πλακὸς κατὰ τὸ μῆκος νὰ ὠσθῇ ἡ πρώτη καὶ νὰ τεθῇ τὸ συμπλήρωμα πρὸς τὰ ἔξω ἢ ἐν τῷ μέσῳ.

Ἡ ὑπὸ τὸν στυλοβάτην βαθμὶς συγκειμένη τὸ πλάτος ἐκ δύο πλακῶν μ. 0.68 ἔχει ὕψος 0.40, προεξέχει δὲ τοῦ συλοβάτου μ. 0.28· ὑπὸ ταύτην κεῖνται τὰ θεμέλια ὡσαύτως ἐκ πώρου καὶ ἐκ τιτανολίθου. Πρὸ τῆς βαθμίδος ταύτης κεῖται νῦν μικρὰ βαθμὶς ἐκ λίθου ὑμηττίου τεθεῖσα ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις.

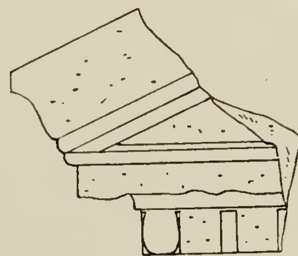
Τοῦ στυλοβάτου τὸ ὕψος εἶναι μ. 0.26.

Αἱ σπεῖραι τῶν παραστάδων ἔχουσιν ἄνω διάμετρον μ. 0.57 πρὸς ἃς ἀναλογοῦσι κίονες διαμέτρου μ. 0.47 κατὰ τὴν ἀπόφυσιν· τὰ ἴχνη τῶν σπειρῶν τῶν κιόνων τούτων διακρίνονται κάλλιστα ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου· συνεδέοντο αἱ παραστάδες πρὸς τὰς σπείρας διὰ τῶν γνωστῶν μετ᾽ αὐλάκων ῥωμαϊκῶν συνδέσμων. Πρὸς τούτους τοὺς κίονας ἔχοντας ἄνω διάμετρον κατὰ τὴν ἀπόφυσιν μ. 0·41, ἀναλογοῦσι κιονόκρανα διαμέτρου μ. 0.44.

Τοιαύτην τινὰ μορφὴν καὶ ὅμοιον ῥυθμὸν θὰ εἶχεν ὑποθέτω καὶ ὁ μικρότερος ναὸς Ξ.

Καὶ ἀκριβῶς τέσσαρες ἀράβδωτοι ἰωνικοὶ κίονες λίθου ὑμηττίου ἔχοντες τὰς ἄνω ῥηθείσας διαστάσεις ὑφίστανται καὶ δύο εἴδη κιονοκράνων τῶν αὐτῶν ἐπίσης διαστάσεων, ὧν τὸ ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων μετὰ τεσσάρων ὄψεων, δύναται νὰ ἀνήκῃ τῷ παρόντι ναῷ ἔχοντι ὅμοια κιονόκρανα διά τε τοὺς κίονας καὶ διὰ τὰς παραστάδας.

Αἱ σπεῖραι τῶν παραστάδων ἐν μὲν τῷ προσώπῳ κεῖνται ἐν ἑνὶ ἐπιπέδῳ πρὸς τὴν προσθίαν πλευρὰν τοῦ στυλοβάτου, ἐν δὲ ταῖς πλαγίαις πλευραῖς μ. 0.07 ἐσωτέρω. Πρὸς τὰ ἔσω φέρουσιν αἱ σπεῖραι αὗται ἐντομὴν πρὸς ἣν ἐφηρμόζετο κιγκλὶς φράσσουσα τὰ μεταξόνια διαστήματα. Σχῆμα ἔχουσιν

Εἰκὼν 22.

αἱ σπεῖραι ὃ καὶ αἱ τῆς μεγάλης στοᾶς, ὕψος δὲ μ. 0.14, εἰσὶ καὶ ἐκ λίθου πεντελησίου. Σπεῖρα κίονος ἄνευ πλίνθου τοῦ μεγέθους τούτου ὑπάρχει ἐν τῷ ἱερῷ μία, ἀνήκουσα ὅμως ὡς ἐκ τῶν ἐν τῇ κάτω ἐπιφανείᾳ ὀπῶν ἐξάγεται ἄλλῳ οἰκήματι, πιθανῶς τῷ ἑτέρῳ ναῷ· αἱ ὀπαὶ αὗται δὲν ἁρμόζουσι τῷ στυλοβάτῃ τοῦ παρόντος ναοῦ.

Τεμάχιον ἐπιστυλίου μήκους μ. 1.76 καὶ ὕψους 0.40 φέρον τὴν ἐπιγραφὴν (C.I A. II, 3, 1204) [Ζήνων Μελιτέο]ς ἱερεὺς γενόμεν[ος] Ἀσκληπιῷ καὶ [Ὑγιείᾳ ἀνέθεκεν, [κλειδουχοῦν]τος τοῦ υἱοῦ Λεονίδου, κανηφ[ορ]ούσης Σωτείρας τῆς Ἀθηναγόρου [Μελιτέως], ἀνήκει προφανῶς καὶ τούτῳ. Τοῦ γείσου ἀνεῦρον τὸ μικρὸν θραῦσμα (εἰκ. 22) λελαξευμένον ὅπως καὶ τὸ τῆς μικρᾶς στοᾶς ἐν ἑνὶ τεμαχίῳ λίθῳ, ὃ φρονῶ, ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν διαστάσεων κρίνω, νὰ ἀνήκῃ ἐνταῦθα. Τοῦτο

ἔχει κλίσιν 23° περίπου, κατὰ ταύτην δὲ ὕψος τοῦ ἀετώματος μ. 1.10.

Τὸ μῆκος ἑνὸς τῶν κιόνων τούτων θραυσθέντος εἰς τρία τεμάχια εὑρέθη μετρηθὲν μετὰ πάσης δυνατῆς ἀκριβείας μ. 4.59, ἤτοι ἔχει πρὸς τὴν κάτω διάμετρον λόγον 9 $^{7}/_{10}$: 1.

Ἡ ἐργασία δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς τοὺς μακεδονικοὺς ἢ εἰς τοὺς καλοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Ὁ ἀνατολικὸς ναὸς ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ.

Διάγραμμα εἰκ. 23. Π. 10.

Οὗτος ἔχει μῆκος ἀπὸ τῆς δευτέρας βαθμίδος μ. 5.08, πλάτος δὲ 4.28. Τὰ θεμέλια αὐτοῦ εἰσὶν ἐκ λίθων τραχμαλοπαγῶν, ἐπ' αὐτῶν ὡς εὐθυντηρία καὶ ὡς δευτέρα ἐκ τῶν ἄνω βαθμίς, ἐν μὲν τῷ προσώπῳ καὶ ἐπὶ μ. 3.86 τῆς νοτιοδυτικῆς μακρᾶς πλευρᾶς, καὶ ἐπὶ μ. 4 48 τῆς ἑτέρας μακρᾶς κεῖνται καλῶς ἐξειργασμέναι πλάκες ἐκ λίθου τοῦ λατομείου Καρᾶ ὕψος ἔχουσαι 0,32 τὴν συνέχειαν αὐτῶν μέχρι τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς ὡς καὶ ταύτην ἀποτελοῦσι λίθοι ἐκ πώρου. Ὁ στυλοβάτης ἐκ πώρου ὕψους μ. 0.24 εἰσχωρεῖ τῆς ὑποκειμένης καὶ τροχμαλοπαγοῦς βαθμίδος ἐν μὲν ταῖς πλαγίαις πλευραῖς καὶ τῇ ὀπισθίᾳ μ. 0.10, ἐν δὲ τῷ προσώπῳ μ. 0.29· σώζεται μόνον ἐν τῇ βορειοανατολικῇ μακρᾷ πλευρᾷ καὶ τῇ ὀπισθίᾳ.

Ἡ ἀσυνήθης αὕτη ἀκολουθία ἐν τῇ χρήσει τῶν λίθων διαφόρου ὕλης δὲν ἐπιτρέπει φρονῶ νὰ ἀναγάγωμεν τὸν ναὸν τοῦτον εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους· ἰδίως οἱ ἐκ πώρου λίθοι οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ βαθμίδι τεθειμένοι δεικνύουσι σαφῶς ὅτι ἄλλοθεν ἐλήφθησαν· ὡσαύτως καὶ οἱ ἐκ τοῦ λατομείου Καρᾶ (οὐχὶ ἐκ λίθων τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως ὡς ἐσφαλμένως ὁ Judeich γράφει) δὲν πιστεύω νὰ ἐλαξεύθησαν διὰ τὸν ναὸν τοῦτον. Οἱ προκείμενοι λίθοι ὁμοιάζουσι τοῖς τῶν ἀρχαϊκῶν ναῶν, ὡς οἱ τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ τοῦ Διονύσου ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐκ τούτου δὲ ἀπατηθέντες τινὲς ἐξέλαβον τὸν ναὸν τοῦτον ὡς τὸν ἀρχαιότερον τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγιείας, διότι μόνον ἐν τῷ Ϛ' π. Χ. αἰῶνι γίνεται χρῆσις τῶν λίθων τούτων· ἀλλ' οὐχὶ καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' π. Χ. ἐν ᾗ ἐποχῇ κατεσκευάσθη ὁ ναὸς οὗτος. Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις οὐδεμία χρῆσις γίνεται τοῦ λίθου τούτου.

Ἐκ τῆς ὁμοίας ἐργασίας καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου ὕψους τῶν λίθων τούτων πρὸς τοὺς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διονύσου κρίνων εἰκάζω ὅτι καταστραφέντος τούτου τοῦ ναοῦ ἐχρησιμοποιήθησαν οἱ λίθοι αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκοδομήσει τοῦ νεωτέρου ἰωνικοῦ ναοῦ, ἐν χρόνοις ρωμαϊκοῖς. Ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἰωνικὸς ἦν ὁ ναὸς οὗτος, συνηγορεῖ καὶ τὸ σχεδὸν τετράγωνον διάγραμμα αὐτοῦ.

Ἑτέρα στοὰ μετὰ στέγης ὁριζοντίας ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει τοῦ ἱεροῦ.

Εἰκ 24. Π. 10, 34. Π. 9.

Ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει εὑρίσκονται 4 ἐπιστύλια, ὧν τὰ δύο κεῖνται παρὰ τὸν νεώτερον ναόν, ἓν ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τῆς στοᾶς καὶ ἕτερον τεθραυσμένον ἐπὶ τοῦ τοίχου Τ. Ἐκ τούτων τὰ παρὰ τὸν ναὸν κείμενα φέρουσι τὰς ἀφιερωματικὰς ἐπιγραφὰς (C.I.A. 686 III) Διονυσόδωρος ἦρχε Δεξικλῆς με ὅτε νείκης ἄεθλον ἔλαβεν ἠιθέωι χορῷ. Ἄρχων Διονυσόδωρος Εὐκάρπου τέ[χνης πάσης με κῦδος κωμικὸν τραγικῆς χορῶν τὸν διθύραμβον θῆκε Ἀσκληπιῷ.

Τὸ φέρον τὸ τέλος τῶν ἐπιγραφῶν ἐπιστύλιον εἶναι καὶ τὸ τελευταῖον ἀπολῆγον πρὸς τὸ ἓν μέρος ὡς ἡ εἰκ. 25, Π.10 δεικνύει. Ὕψος ἔχει τὸ ἐπιστύλιον τοῦτο μ. 0.53, πλάτος ἐν τῇ κάτω ἐπιφανείᾳ μ. 0.40.

Πρὸς ταῦτα ἀνήκουσιν ἀναμφιβόλως δύο θραύσματα γείσου, ἐξεργασθέντος ὁμοῦ μετὰ τῆς ὑδρορρόης ἐν ἑνὶ τεμαχίῳ λίθου, ἔχοντος ὕψος μ. 0.30. Πρὸς τὰ ἔσω φέρει τοῦτο ἐντομὰς μ. 0.22×0 10 διὰ τὰς δοκούς. Δύο κορινθιακὰ κιονόκρανα, τὸ μὲν κίονος, τὸ δὲ παραστάδος, ὕψος ἔχοντα μ. 0.69, κάτω διάμετρον μ. 0.58 καὶ ὧν τὸ δεύτερον κεῖται παρὰ τὰ ἐπιστύλια τὰ φέροντα τὰς ἐπιγραφὰς ἀνήκουσι, φρονῶ, τοῖς ἀνωτέρω. Πάντα ταῦτα κατεσκευάσθησαν ἐκ λίθου πεντελησίου ἐν καλοῖς ρωμαϊκοῖς χρόνοις. Ὑπέστησαν ὅμως καὶ ταῦτα τὴν τύχην τῶν λοιπῶν ἐν τῷ ἱερῷ οἰκημάτων ἐπισκευασθέντα πολλάκις, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς διαφόρου ἐργασίας τῶν μελῶν τούτων. Μόνον τὰ φέροντα τὰς ἐπιγραφὰς ἐπιστύλια καὶ θραύσματά τινα τῶν κιονοκράνων καὶ τῶν γεισιπόδων τοῦ γείσου ἀνάγονται εἰς τὴν πρώτην ἐποχήν.

Ὅτι τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ταῦτα μέλη στοὰν ἀπετέλουν οὐδεμία ἀμφιβολία· ἐκ μὲν τοῦ σχήματος τοῦ γείσου ἐξάγεται, ὅτι εἶχε στέγην ὁριζοντίαν, ἐκ δὲ τοῦ ἐπιστυλίου, ὅτι ὡρίζετο ἑκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων ἀποληγόντων εἰς παραστάδα, πρὸς ἃς θὰ ἀνῆκε τὸ ἓν τῶν κιονοκράνων (πρβλ. εἰκ. 24 γωνιαῖον ἐπιστύλιον)·

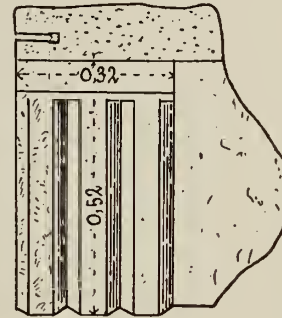
Ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων μελῶν καὶ ἐκ λειψάνων θεμελίου ἐκ λίθων τροχμαλοπαγῶν (πρὸς νότον τοῦ νεωτέρου ναοῦ Μ μεταξὺ Τα, καὶ Εα) ἐκτεινομένου εἰς μῆκος μ. 8.50 περίπου, πιστεύω ὅτι ἡ στοὰ αὕτη ἔκειτο ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῶν θεμελίων τούτων οὖσα κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν λελειασμένη δεικνύει σαφῶς ὅτι ἐβάσταζεν ὀρθογωνίους λίθους, πιθανῶς στυλοβάτου.

Κατὰ ταῦτα, τὰ θεμέλια ἐβάσταζον τὸ πρόσωπον τῆς στοᾶς ἐν ᾧ οἱ κίονες, ὁ ὀπίσθιος τοῖχος αὐτῆς θὰ ἦν ὁ τοῖχος Τδ ἀπέχων αὐτῶν περὶ τὰ μ. 4.75. Ἀρχὴ αὐτῆς ἐκ δυσμῶν θὰ ἦν καὶ ἡ τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμίσεως· ἄγνωστον μένει τὸ μῆκος· ἵνα ὅμως συμπληρωθῇ ἡ ἐπιγραφὴ ἀπαιτεῖται ἐν τοὐλάχιστον ἐπιστύλιον ἀκόμη, πρὸς δὲ καὶ ἕτερον γωνιαῖον ὅμοιον τῷ ἐν εἰκ. 24· ἐὰν εἰς ταῦτα μόνον περιορισθῶμεν θὰ εἶχεν ἡ στοὰ μῆκος τοὐλάχιστον μ. 14.22 τοῦ μήκους τῶν ἐπιστυλίων κυμαινομένου μεταξὺ μ. 2.43-2.33. Πιθανῶς ἡ στοὰ νὰ ἐξετείνετο καὶ μέχρι τοῦ ἀναλήμματος τοῦ θεάτρου. Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐγκεχαραγμένων ἐπιγραφῶν ἐξάγεται ὅτι ἡ στέγη τῆς στοᾶς ταύτης ἐχρησίμευε πρὸς ἐπίθεσιν ἀναθηματικῶν τριπόδων.

Νεώτερον πρόπυλον;

Εἰκὼν 25 Π. 10.

Τὸ κιονόκρανον εἰκ. 25 καὶ τὸ τρίγλυφον εἰκ. 26 ὁμοῦ μετὰ 2 σπονδύλων μήκους μ. 2.86 καί τινων θραυσμάτων ἡμικίονος ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ αὐτοῦ κτίσματος ἀναμφιβόλως φέροντος ἐν τῷ προσώπῳ δύο ἢ πλείονας κίονας μεταξὺ δύο παραστάδων σχήματος ἡμικίονος. Τῶν σπονδύλων ἄνω διάμετρος εἶναι μ. 0.48, κάτω δὲ μ. 0.56, ἔχουσι δὲ καὶ ἰσχυράν πως ἔντασιν, ὥστε προσθέτοντες πρὸς τὰ ἄνω τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κίονος λαμβάνομεν τὴν διάμετρον μ. 0.45 τοῦ κιονοκράνου τοῦ ἔχοντος παραδόξως ἀρκετὰ μακρὸν ἀβάκιον. Οἱ ἡμικίονες ἔχουσι τὰς αὐτὰς διαστάσεις, ἀνεῦρον δὲ αὐτῶν δύο θραύσματα. Πλὴν τῆς συμφωνίας ἐν ταῖς διαστάσεσι καὶ ἡ ὁμοία ὕλη (λευκὸς ὑμήττιος λίθος;) καθιστᾷ πιθανὴν τὴν αὐτὴν προέλευσιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων μελῶν.

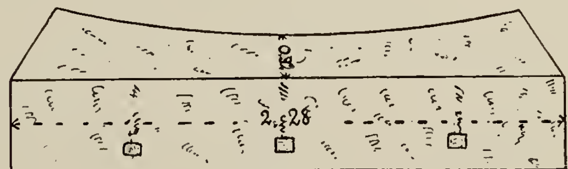
Εἰκὼν 26.

Τὸ κτίσμα ἐξ οὗ προέρχονται ἠδύνατο φρονῶ νὰ ἦναι τὸ νεώτερον πρόπυλον ἔχον τὴν αὐτὴν μορφὴν οἵαν καὶ τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ τοιαῦτα.

Οἴκημα περιφερές.

Εἰκὼν 27. 28. 29.

Τὰ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω εἰκόνων παριστώμενα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἀνήκουσι περιφερεῖ τινι κτίσματι, οὗτινος τὴν θέσιν ὑποθέτω πρὸς νότον τῆς στοᾶς, ἔνθα νῦν τὰ λείψανα τοῦ βωμοῦ· τοῦτο εἰκάζω ἔκ τινος ἀνασκαφείσης ἐν ἄλλοις χρόνοις καὶ καλυφθείσης κατόπιν ἐκ νέου τάφρου· ἐν τῇ τάφρῳ

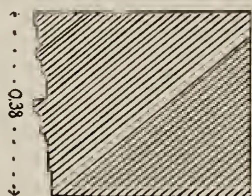

Εἰκὼν 27.

ταύτῃ ἐκτεινομένῃ κυκλοτερῶς καὶ διακρινομένῃ ἀπὸ δυσμῶν μέχρι νότου ἔκειντο τὰ θεμέλια τοῦ οἰκήματος τούτου, ἐφ' ὧν βραδύτερον οἱ χριστιανοὶ θὰ ἔκτισαν τὴν ἀψῖδα μιᾶς τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν. Τῶν θεμελίων ἐκ πώρου σώζονται δύο τεμάχια παρὰ τὸ φυλακεῖον, τοῦ δὲ στυλοβάτου ἀποτελουμένου τὸ πλάτος ἐκ δύο πλακῶν, ὡς τὸ ἐπιστύλιον

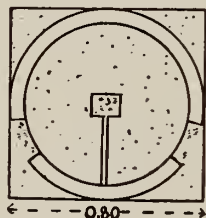
πιθανῶς, καὶ συνδεδεμένων πρὸς ἀλλήλας διὰ τῶν μετ' αὐλάκων ρωμαϊκῶν συνδέσμων, περὶ τὰ ἑπτὰ τεμάχια τῶν πλακῶν τούτων, ὕψους μ. 0.27, μήκους μ 1.00 0.95.

Ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος ἦν μ. 9 74 περίπου, ἡ περιφέρεια δὲ μ. 30.59. Λαμβάνοντες τὸ μεταξόνιον διάστημα κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν μῆκος μ. 2.17 περίπου τοῦ σῳζομένου ἐπιστυλίου εἰκ. 27 εὑρίσκομεν 14 τοιαῦτα ἑπομένως καὶ 14 κίονας, κο-

Εἰκὼν 28.

ρινθιακοῦ ρυθμοῦ ἴσως ὡς ἔκ τινων θραυσμάτων τοιούτων κιονοκράνων τῆς αὐτῆς ἐργασίας εἰκάζω. Οἱ κίονες ἐφράσσοντο ἄγνωστον μέχρι ποίου ὕψους διὰ διαφραγμάτων ὡς ἐκ τῆς σπείρας εἰκ. 29 φαίνεται. Ἡ εἰκὼν 28 παριστᾷ τὴν ἐσωτερικὴν κατατομὴν τοῦ ἐπιστυλίου, ἡ δὲ 27 τὸ διάγραμμα καὶ τὴν ἐξωτερικὴν εὐθεῖαν πλευρὰν μήκους μ. 2.28 πρὸς ἣν ἐφηρμόζετο ἕτερον τεμάχιον, πλὴν ἐὰν τὸ

Εἰκὼν 29.

οἴκημα πρὸς τὰ ἔξω εἶχε σχῆμα πολυγωνικὸν ἢ ἐὰν ἡ νῦν ἐξωτερικὴ εὐθεῖα πλευρὰ προέρχεται ἐκ βυζαντιακῆς μετασκευῆς αὐτοῦ.

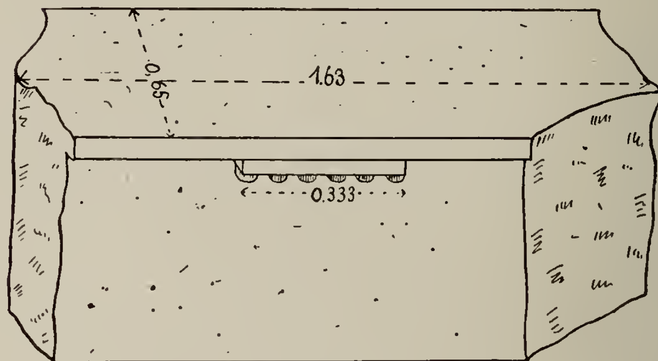
Ἄδηλον ἐὰν ὁ βωμὸς εἶναι σύγχρονος τῷ οἰκήματι καὶ ἐὰν τοῦτο περιέβαλλεν αὐτὸν ἢ ἂν τὰ ὡς θεμέλια τοῦ βωμοῦ νομιζόμενα λείψανα ἀπετέλουν τὸ ἔδαφος τοῦ οἰκήματος ὅπως καὶ ὁ ναὸς τῆς Ῥώμης.

Ἡ ἐργασία ἡ τῶν μεταγενεστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἀρχαιότερα ἐκ πώρου μνημεῖα.

Εἰκὼν 30 Π· 10.

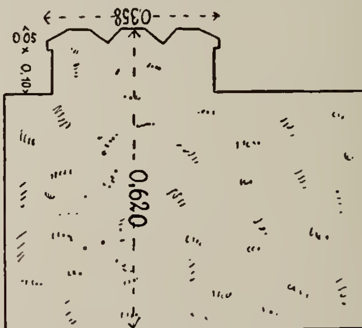
Ἐν τῷ δυτικῷ ἡμίσει τοῦ ἱεροῦ παρὰ τὸ φυλακεῖον κεῖνται διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐκ πώρου, ἤτοι 3 τεμάχια τριγλύφου, τὸ μὲν μήκους μ. 1.25 περιέχοντος 2 τριγλύφους καὶ μίαν μετόπην, τὸ δὲ μ. 0.96 μίαν τρίγλυφον περιέχον καὶ τὸ ἀπει-

Εἰκὼν 31.

κονισθὲν εἰκ. 32 μήκους μ. 0.75· δύο τεμάχια ἐπιστυλίου τὸ μὲν μήκους μ. 1.10 καὶ τὸ ἀπεικονισθὲν μ. 1.63 (εἰκ. 31) καὶ τὸ εἰκ. 33 θραῦμα γείσου μ. 0.41. Πρὸς δὲ καὶ ἐπιστύλιον μικροτέρων διαστάσεων καὶ γεῖσον.

Τὸ ἀνωτέρω τρίγλυφον (βλέπε διαστάσεις ἐν τῷ

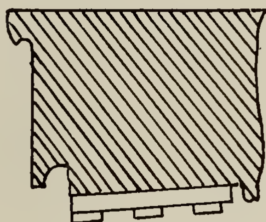

Εἰκὼν 32.

σχεδίῳ) καὶ τὸ ἐπιστύλιον ἔχουσι τὰς αὐτὰς σχεδὸν ἀναλογίας ἃς καὶ τὰ τῆς μεγάλης στοᾶς. Ὀλίγον πλατυτέρα ἡ τρίγλυφος καὶ τὸ ἐπιστύλιον ὑψηλότερόν τι· τὸ γεῖσον εἶναι σχετικῶς πολὺ ὑψηλὸν καὶ τοῦτο διότι εἶναι ἀρχαιότερα τῆς μεγάλης στοᾶς ὑποθέτω. Τὰ γεῖσα ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις οἰκοδομήμασιν εἶναι ὑψηλότερα σχετικῶς.

Τὸ σχῆμα τῶν τριγλύφων ὅμοιον σχεδὸν ταῖς τῆς στοᾶς· τὸ πλάτος αὐτοῦ ἐλήφθη ἐν τῷ σχεδίῳ

ἐκ τοῦ μέσου ὅρου τῶν τριῶν μ. 0 335, 0.353, 0.358. Οὐδὲν σημεῖον συνδέσεως παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν θραυσμάτων τούτων. Ἡ ἐργασία καλή, ἐὰν λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψιν ὅτι τὰ τεμάχια ταῦτα δυνατὸν νὰ νὰ μὴ εἶναι τὰ ἀρχικὰ τοῦ οἰκοδομήματος ἐπισκευασθέντος πολλάκις.

Εἰκὼν 33.

Αἱ μετόπαι ἐτέθησαν ἐξ ἰδιαιτέρων πλακῶν, μαρμάρου πιθανῶς, ἐφ᾽ ὧν ἴσως ὑπῆρχον καὶ γλυπταὶ εἰκόνες.

Ἐκ τῆς συμφωνίας τῶν διαστάσεων καὶ τοῦ σχήματος τῶν τριγλύφων, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως τῶν ῥηθέντων μελῶν οὐδεμία ὑποθέτω ἀμφιβολία ὅτι ταῦτα ἀνῆκον οἰκήματί τινι, ναῷ πιθανῶς, ἐν τῷ ἱερῷ ἄλλοτε εὑρισκομένῳ. Τὸ οἴκημα τοῦτο ἦν ὑποθέτω ὁ ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς μνημονευόμενος ἀρχαῖος ναὸς κτισθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε᾽ ἴσως π. Χ. αἰῶνος, τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰσαχθείσης, ὡς γνωστὸν εἰς Ἀθήνας ἐν ἔτει 420 π. Χ.

Τοῦ ναοῦ τούτου οἱ κίονες ἦσαν ἀρράβδωτοι, ὡς ἐξάγεται ἔκ τινων σπονδύλων ἐκ πώρου, ὧν κάτω διάμετρος μ. 0.73. Ἐσωτερικῶς θὰ ἐβάσταζον τὴν στέγην κίονες ἰωνικοὶ μ. 0.49, ἐὰν σπόνδυλοί τινες ἐκ πώρου τοιούτων κιόνων ἐνταῦθα ἀνήκουσι.

Τὸ ἐπιστύλιον τὸ ἔχον μικροτέρας διαστάσεις δηλ. ὕψος μ. 0.39, πλάτος μ. 0.48 καὶ κανόνα μ. 0.314 καὶ τὸ γεῖσον τὸ ἔχον ὕψος ἐν τῷ μετώπῳ μ. 0.165, θὰ ἀνῆκον τινὶ τῶν ὑπολοίπων ἀρχαίων κτισμάτων, τῷ προπύλῳ καὶ τῇ ὄπισθεν αὐτοῦ στέγῃ.

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΒΕΡΣΑΚΗΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΑΤΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΝΝΕΑΚΑΙΔΕΚΑΕΤΗΡΙΔΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

(Συνέχεια).

Ἤδη θὰ ζητήσωμεν ἂν τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐπαληθεύεται ὑπὸ τῆς μελέτης τῶν δημοσιευθεισῶν ἀττικῶν ἐπιγραφῶν καὶ δὴ τῶν ἀσφαλῶν, ἀπορριπτομένων τῶν κατ᾽ εἰκασίαν συμπληρουμένων, ὡς καὶ ἐκείνων ὧν τὰ ἔτη εἶνε ἄγνωστα ἢ ἀμφίβολα. Θὰ ζητήσωμεν λοιπὸν ποῖα ἔτη δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἀσφαλῶς ὡς κοινὰ καὶ ποῖα ὡς ἐμβόλιμα, προσθέτοντες εἰς ταῦτα καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἄλλοθεν μαρτυριῶν προκύπτοντα.

Κατὰ πρῶτον συνάγομεν ἐκ τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας ὅτι τὸ ἔτος 411/10 π. Χ. ἦτο κοινόν. Καὶ ὄντως ὁ Ἀριστοτέλης γράφει «Μῆνας μὲν οὖν ἴσως τέτταρας διέμεινεν ἡ τῶν τετρακοσίων πολιτεία καὶ ἦρξεν ἐξ αὐτῶν Μνησίλοχος *δίμηνον* ἐπὶ Θεοπόμπου ἄρχοντος, ὃς ἦρξε τοὺς ἐπιλοίπους *δέκα* μῆνας».

Ἐκ τῶν ἀττικῶν προευκλειδείων ἐπιγραφῶν (Kirchhoff, πίν. 188) συνάγεται ὅτι τὸ ἔτος 410/9 ἦτο κοινόν.

Ἐπίσης ἐκ τοῦ πίνακος 324 συνάγεται τὸ ἔτος 408/7 κοινόν, ἔχον 355 ἡμέρας.

Τὸν δὲ πίνακα 189 ὁ *Kirchhoff* ἀνάγει εἰς τὸ ἔτος 407/6 π. Χ., ὅπερ συνάγει κοινόν. Ἀλλ᾽ ἂν εἶχεν οὕτως, ἡ πρώτη πρυτανεία θὰ συνέκειτο τοὐλάχιστον ἐκ 37 ἡμερῶν, ἐνῷ ἔδει νὰ ἔχῃ 35 ἢ 36 ἡμέρας. Ἠδύνατο βεβαίως ἐξαιρετικῶς νὰ σύγκηται ἡ πρυτανεία αὕτη ἐκ 37 ἡμερῶν, ἀλλὰ τὸ ἔτος ἔδει νὰ ἔχῃ 355 ἡμέρας, ὅπερ δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, ἀφοῦ ἐδείχθη ὅτι καὶ τὸ προηγούμενον ἔτος 408/7 εἶχε 355 ἡμέρας. Ὁ πίναξ οὗτος ἀναφέρεται, ὡς φρονῶ, εἰς τὸ ἔτος 409/8 π. Χ., ὅπερ προκύπτει ἐμβόλιμον, ὅτε αἱ πρυτανεῖαι ἔχουσι 38 ἡμέρας, τέσσαρες δὲ τούτων καὶ 39 ἡμέρας [1].

[1] Ἐν τῷ πίνακι τούτῳ ἀναφέρονται ἔξοδα διὰ τὸ Θορικόν (?)

Μετὰ τὰ ἔτη ταῦτα, ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Πτολεμαίου «τὴν δὲ τρίτην (ἔκλειψιν Ἵππαρχος) φησὶ γεγονέναι ἄρχοντος Ἀθήνησιν Εὐάνδρου, μηνὸς Ποσιδεῶνος τοῦ προτέρου» συνάγεται ὅτι τὸ ἔτος τοῦ Εὐάνδρου 382/1 π. Χ. ἦτο *ἐμβόλιμον*.

Ἕτερον ἔτος γνωστὸν ἐκ ψηφίσματος ἐν Σάμῳ «Ἐπὶ Πεισίλεω ἄρχοντος ἐν Σάμῳ, Ἀθήνησι δὲ ἐπὶ Ἀρχίου ἄρχοντος . . .», εἶνε τὸ τοῦ ἄρχοντος Ἀρχίου 346/5 π. Χ. *κοινόν*.

Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ 334 π. Χ. ἀπαντῶμεν σειρὰν ἐτῶν γνωστῶν ἀσφαλῶς, ἅτινα θέτομεν κατὰ σειρὰν κατωτέρω ἐν γενικῷ πίνακι. Πρὸ τούτου ὅμως θὰ διερευνήσωμεν ὀλίγας τινὰς ἐπιγραφάς, ἢ κακῶς ἀποδιδομένας εἰς τὰ ἔτη εἰς ἃ ἔχει γίνῃ ὑπὸ πολλῶν δεκτὸν νὰ ἀποδίδωνται, ἢ ἀναφερομένας εἰς ἔτη καθ' ἃ ἐπῆλθον πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι, τροποποιήσασαι *διὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα* καὶ τὸ ἡμερολόγιον.

Πρώτη κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τοιαύτη ἐπιγραφὴ εἶνε ἡ ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ (1892) ὑπὸ τοῦ *Δόλλιγκ* συμπληρωθεῖσα, ἔχουσα δὲ οὕτως: «Ἐπὶ Ἀρχίππου ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Ἀκ[αμαντίδος τετάρτ]ης πρυτανείας» . . . «Μαιμακτηριῶνος [ἕνει καὶ νέα πέν]πτει καὶ τριακοστεῖ τῆς πρυτανείας».

Τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχίππου τούτου εἶνε τὸ 318/7 π. Χ., εἶνε δὲ κατὰ τὴν ἄνω ἐπιγραφὴν καὶ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ *Δόλλιγκ* ἐμβόλιμον, ἐν ᾧ, ὡς οὗτος παρατηρεῖ, ἐκ τῶν πέντε πρώτων πέντε μηνῶν οἱ τέσσαρες συνέκειντο ἐκ 30 ἡμερῶν καὶ ὁ εἷς ἐξ 29 ἡμερῶν, αἱ δὲ τρεῖς πρῶται πρυτανεῖαι εἶχον ἀνὰ 38 ἡμέρας. Ἀλλ' ὡς οἱ περὶ τὰ χρονολογικὰ ἀσχολούμενοι παρετήρησαν τὸ ἔτος τοῦτο ἀπίθανον νὰ ἦτο ἐμβόλιμον. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἔδει ὁ *Δόλλιγκ* νὰ παρατηρήσῃ ὅτι οὔτε ὑπὸ τὴν ὀκταετηρίδα οὔτε ὑπὸ τὴν δεκαενεαετηρίδα ἠδύναντο τέσσαρες ἐκ 5 συνεχῶν μηνῶν νὰ εἶχον ἀνὰ 30 ἡμέρας. Ἕνεκα τούτων τὸ συμπέρασμα τοῦ *Δόλλιγκ* περὶ τοῦ ἐμβολίμου τοῦ ἔτους 318/7 π. Χ. δὲν θεωρῶ ἀσφαλές, μὄλην τὴν βεβαιότητα αὐτοῦ (αὐτ. σελ. 63).

Ἡ ἀνωμαλία αὕτη δυνατὸν νὰ προέρχηται ἐξ ἑνὸς τῶν ἑξῆς δύο λόγων: 1) εἶνε δυνατὸν νὰ ἦτο ἐν τῷ χώρῳ τῶν ἐλλειπόντων γραμμάτων ἐσφαλμένη ἢ πεπυκνωμένη ἀναγραφὴ τῆς ἡμέρας, ὅτε ἡ συμπλήρωσις δὲν εἶνε ὀρθή, τοιαῦται δὲ ἀνακρίβειαι ἢ πυκνώσεις ἐκ μέρους τοῦ χαράκτου ἐν τῷ προκειμένῳ ψηφίσματι ἀπαντῶσι πολλαί, ὡς λ. χ. ἀντὶ «γραμματέα» (9 γράμματα) ἐχαράχθη «γράμνατε» (8 γράμματα) καὶ ἀντὶ «τῶν κατὰ» νὰ κατέχωσι τὴν θέσιν 7 γραμμάτων, κατέχουσι τὴν θέσιν 6. — 2) Ὁ ἕτερος τῶν δυνατῶν λόγων εἶνε ὁ ἑξῆς. Κατὰ τὸ προηγηθὲν ἔτος τοῦ ἄρχοντος Ἀπολλοδώρου (319/8 π. Χ.), καὶ δὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 318 π. Χ. ἐγένετο μεταρρύθμισίς τις τῆς πολιτείας ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἐναντίον τῶν προϋπαρχουσῶν ἀρχῶν. Κατὰ τὸν Διόδωρον (XVIII, 65) «Ὁ δὲ δῆμος εἰς ἐκκλησίαν συνελθὼν τὰς μὲν ὑπαρχούσας ἀρχὰς κατέλυσεν, ἐκ δὲ τῶν δημοτικωτάτων τὰ ἀρχεῖα καταστήσας τοὺς ἐπὶ τῆς ὀλιγαρχίας γεγονότας ἄρχοντας κατεδίκασε τοὺς μὲν θανάτῳ, τοὺς δὲ φυγῇ καὶ δημεύσει τῆς οὐσίας». Τότε δέ, ὡς συνεπέρανεν ὁ *Δόλλιγκ* (αὐτόθι σελ. 64) ἐκ τῆς ἑπομένης ὑπ' αὐτοῦ συμπληρωθείσης ἐπιγραφῆς: «[Ἐπὶ Ἀπολλ]οδώρου ἄρχοντος δεύτε[ρον . . .] . . ἐπὶ τῆς Πανδιο]νίδος

πέμπτ.
ἕκτης πρ]υτανείας Μουνιχιῶν[ος εἰκάδι ἑβδόμ. } ει
δεκάτ.

τῆς πρυτανείας», διενεμήθησαν ἐκ νέου αἱ πρυτανεῖαι καὶ ἡ πρώτη αὐτῶν ἤρξατο ἀπὸ τῆς τρίτης δεκάδος τοῦ Γαμηλιῶνος ἢ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ἀνθεστηριῶνος. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς 20ῆς τοῦ Μουνιχιῶνος τοῦ ἔτους ἐκείνου μέχρι τέλους ὑπολείπονται 68 ἡμέραι, εἰς ἃς διενεμήθησαν αἱ ὑπολειπόμεναι τέσσαρες πρυτανεῖαι καὶ μέρος τῆς ἕκτης.

Ἂν θέσωμεν ὡς ἀρχὴν τοῦ νέου πολιτικοῦ προσκαίρου ἔτους (τοῦ Ἀπολλοδώρου τὸ δεύτερον, ὅστις διετηρήθη ἢ ἐξελέγη ἐκ νέου ἐπώνυμος ἄρχων) τὴν 25ην Γαμηλιῶνος, ὡς ἐκ τοῦ πίνακος Α', ὃν βραδύτερον ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ δημοσιεύω, δύναται νὰ ἐξαχθῇ, ὑπολείπονται μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἡμέραι 153. Ἔλαβον λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ ἑπομένου ἔτους *ἑπτὰ ἡμέρας* καὶ οὕτως ἑκάστη τῶν *10* φυλῶν ἐπρυτάνευσεν ἀνὰ *16* ἡμέρας. Ἡ ὑπόθεσίς μου αὕτη συμφωνεῖ μετὰ τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς, ἔνθα ὡς συμπλήρωσιν λαμβάνω *πέμπτει* τῆς πρυτανείας, διότι οὕτω μένουσιν ἀφ' ἑνὸς

κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους «[Ἑλληνοτα]μίας καὶ παρέδρους . . . φθίνον]τος Σκιροφοριῶνος εἰς Θορικόν (?)», ὡς δὲ ὁ Ξενοφῶν γράφει ἐπ' ἄρχοντος Ἀθήνησιν Εὐκτήμονος (τῷ 408 π. Χ.), πιθανῶς κατὰ τὸ θέρος τοῦ 408, οἱ Ἀθηναῖοι ἐτείχισαν τὸ Θορικόν.

11 ἡμέραι τῆς ἕκτης πρυτανείας καὶ 16×4=64 τῶν λοιπῶν, ἤτοι ἡμέραι πρυτανειῶν *75*. Ἀφ' ἑτέρου 9 ἡμ. τοῦ Μουνιχιῶνος + *59* ἡμ. μέχρι τέλους τοῦ τακτικοῦ ἔτους + *7* ἡμ. προστεθεῖσαι ἐκ τοῦ ἐπομένου ἔτους = *75* ἡμέραι.

Ἂν λοιπὸν ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἔτους τοῦ Ἀρχίππου καὶ ὑπολογίσωμεν τὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους μέχρι τῆς ἕνης καὶ νέας τοῦ Μαιμακτηριῶνος ἔχομεν *148* ἡμέρας (κατὰ τὸν ἡμέτερον πίνακα Α), ἀφαιρουμένων δὲ τῶν *7* ἡμερῶν, ὑπολείπονται ἡμέραι *141*. Ἀλλ' ἤδη ἓξ μὲν φυλαὶ θὰ ἐπρυτάνευον ἀνὰ *35* ἡμέρας ἑκάστη, τρεῖς δὲ φυλαὶ ἀνὰ *34* ἡμέρας καὶ μία ἐπὶ *36* ἡμέρας τοῦ ἔτους ἔχοντος ἐμβόλιμον ἡμέραν. Ὥστε 35×3 + + 36=141, δεκτοῦ γενομένου ὅτι ἡ πρυτανεύσασα ἐπὶ 36 ἡμέρας ὑπῆρξε μία τῶν τριῶν πρώτων πρυτανειῶν.

Δευτέρα τοιαύτη ἐπιγραφὴ εἶνε ἡ ἐν τῷ C.I.A. II, 236 ἐκδοθεῖσα ἔχουσα οὕτως: «[Ἐπὶ Θεοφράσ]του ἄρχοντος [ἐπὶ τῆς Ἀκαμαντίδ]ος ἕκτης πρυτανε[ίας . . .» «[Γαμηλιῶνος ἕκτ[ει ἐπὶ δέκα, [μ]ι[α]ι κ[αὶ τριακοστῇ τῆς πρυτανε[ίας . . ». Περὶ ταύτης γράφει ὁ *Koehler* «Hoc populiscitum nec Ol. *115* antiquius esse, nec Ol. 118 recentius praescripta probant. Pertinet igitur (?) ad Ol. 116, 4 (313/2)».

Τὸ ἔτος λοιπὸν 313/2 π. Χ. ὑπῆρξεν ἐμβόλιμον, ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ προηγούμενον ἔτος 314/3 (τοῦ ἄρχ. Νικοδώρου) ὑπῆρξεν ***ἀσφαλῶς*** ἐμβόλιμον, ἔχομεν δύο ἔτη συνεχῆ ἐμβόλιμα. Ἀντὶ τὸ τοιοῦτο νὰ δώσῃ ὑπόνοιαν ἢ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ κακῶς ἀνεγνώσθη, ἢ ὅτι ἐσφαλμένως εἶχε χαραχθῇ, ὁ *Usener* ἠθέλησε νὰ ἐξηγήσῃ τοῦτο διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν τὴν 19/δα τῷ 312/1 π. Χ. ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ. Ἀλλ' ἂν τὸ τοιοῦτο ἦτο ἀκριβές, ἔδει τὰ προηγηθέντα ἔτη ***οὐχὶ ἀνωμάλως*** νὰ ἦσαν ***ἀμφότερα ἐμβόλιμα***, ἀλλὰ τοὐναντίον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ***ἀνωμάλως*** ἀμφότερα νὰ ἦσαν ***κοινά***. Εἰς οὐδὲν δὲ σύστημα χρονολογικὸν τῶν ἀρχαίων ὑπῆρχον ἢ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξωσι δύο ἔτη συνεχῆ ἐμβόλιμα [1].

Ὁ *Ad Schmidt* ὀρθῶς ἀμφισβητεῖ πρῶτον ὅτι ὄντως πρόκειται περὶ τοῦ ἄρχοντος Θεοφράστου, καὶ δεύτερον ὅτι καλῶς ἡ ἐπιγραφὴ συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ *Koehler*.

Ἕτερον ἔτος ἀνωμαλιῶν ὑπῆρξε τὸ 307/6 ἐπ' ἄρχοντος Ἀναξικράτους. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἔτους ἐκείνου, καὶ δὴ τὸν Ποσιδεῶνα μῆνα, ἀνῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς ἐλευθερωτὴς Δημήτριος ὁ Πολιορκητής. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ οἱ Ἀθηναῖοι προσέθηκαν εἰς τὰς ὑπαρχούσας *10* φυλὰς ἑτέρας δύο ***τὴν Δημητριάδα*** [1] καὶ ***τὴν Ἀντιγονίδα***, ὧν αἱ πρυτανεῖαι ἤρχισαν τάχιστα, ἀμέσως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς πέμπτης πρυτανείας τοῦ ἔτους. Ἵνα δὲ ἐπαρκέσῃ ὁ χρόνος διὰ τὰς ὑπολοίπους *7* ἐν ὅλῳ πρυτανείας, μετέτρεψαν, ὡς γνωστόν, τὸ ἔτος 307/6 π. Χ. εἰς ἐμβόλιμον, λαβόντες ἕνα μῆνα [2] ἐκ τοῦ ἐπομένου ἔτους τοῦ ἄρχοντος Κοροίβου (306/5), ***ὅπερ οὕτω κατέστη κοινὸν*** (ὅρα πίν. 247. C.I.A.), ἐνῷ καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων θὰ ἦτο ἐμβόλιμον. Εἰς τοῦτον τὸν Ἀναξικράτην πρέπει, ὡς φρονῶ, συμφώνως ἄλλως τε καὶ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ *Koehler* (C.I.A. IV², 240b), νὰ ἀναφερθῇ ὁ πίναξ 320b τοῦ C.I.A. ἔχων οὕτως: «Ἐπ' Ἀναξικράτους ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἀντιγονίδος ἑβδόμης πρυτανείας,

[1] Ὁ *W. S. Ferguson* (*The Athenian Calendar*. Classical Philology III 1908). δημοσιεύει πίνακα, ἐν ᾧ λαμβάνει ὡς ἀρχὴν τῆς 19/δος τὸ ἔτος 432/1 π. Χ., δέχεται δὲ ὡς ἐμβόλιμα ἔτη τὰ συνεχῆ 318/7 καὶ 317/6 ὡς καὶ τὰ 314/3 καὶ 313/3, ***πιθανῶς*** δὲ καὶ τὰ 292/1 καὶ 291/0. Ἔδειξα ὅμως ἐν τῷ κειμένῳ ὅτι, τὰ δύο πρῶτα ζεύγη, ἅτινα ὁ ***Ferguson*** ὡς ἀσφαλῆ δέχεται, δὲν εἶχον ἀμφότερα τὰ ἔτη αὐτῶν ἐμβόλιμα.

Ἐπίσης ὁ ***F.*** δέχεται τέσσαρα συνεχῆ ἔτη κοινά, ***ἀσφαλῶς*** τὰ 326/5 ἕως 323/2 καὶ ***πιθανῶς*** τὰ 312/1 ἕως 309/8. Ἀλλ' ἡ πρώτη σειρὰ διακόπτεται ὑπὸ τοῦ ἔτους τοῦ ***Ἀντικλέους*** (325/4), ὅπερ ἦτο ἐμβόλιμον, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ πίνακος 179b C.I.A. IV² «Ἐπὶ Ἀντικλ(έ)ους ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Αἰγεῖδος πέμπτης πρυτανείας . . . ἐνδεκάτῃ, τετάρτῃ καὶ τριακοστῇ τῆς πρυτανείας . . .» Ἐν τούτῳ κατὰ παραδρομὴν παρελείφθη ὁ μήν, ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον ὁ πίναξ συμφωνεῖ πρὸς κοινὸν ἔτος, τοὐναντίον συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς ἐμβόλιμον, ἔνθα ἡ «***ἐνδεκάτῃ***» προσαρμόζεται πρὸς τὸν 7ον μῆνα τοῦ Ἀττικοῦ ἡμερολογίου.

Οἱ τὸ ἔτος τοῦ Ἀντικλέους δεχόμενοι ὡς κοινὸν στηρίζονται ἐφ' ἑτέρου πίνακος τοῦ C.I.A. τοῦ 179 ἔχοντος οὕτως: «Ἐπὶ Ἀντι]κλεί[ο]υ]ς ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Ἀκαμαν[τίδος δε κάτης πρυτανείας, . . . Θ[αργηλιῶν]ος ***ὀγδόῃ μετ' εἰκάδας***, πέμπτ[ῃ τῆς πρυταν]είας . . .», ἔνθα λαμβάνουσι τὸ «ὀγδόῃ μετ' εἰκάδας» ἴσον πρὸς τὴν 28ην τοῦ Θαργηλιῶνος. Ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο νὰ ληφθῇ τοῦτο ἴσον καὶ πρὸς τὴν 23ην Θαργηλιῶνος, ὅτε ἡ τελευταία πρυτανεία θὰ συνέκειτο ἐκ 41 ἡμερῶν, ἐάν, ἐννοεῖται, δὲν ἐγένετο σφάλμα τι ὑπὸ τοῦ χαράκτου.

[1] ***Διόδωρος*** XX (46) « . . . οἱ δ' Ἀθηναῖοι γράψαντος ψήφισμα Στρατοκλέους ἐψηφίσαντο» κλπ.

[2] Τὸν μῆνα τοῦτον εἰσήγαγον ***ὡς Γαμηλιῶνα ὕστερον*** καὶ οὐχί, ὡς συνειθίζετο κατὰ τὰ ἐμβόλιμα ἔτη, ὡς Ποσιδεῶνα ὕστερον (ὅρα πίν. 733 IV²). Ἀναγνωστέα καὶ ἡ πρὸς ταῦτα σχετικὴ ἔκθεσις τοῦ ***Λόλλιγκ*** (Ἀρχ. Δελτίον 1888) ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν εὑρεθεισῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ἡ τὸ θέμα ἡμῶν ἐνδιαφέρουσα ἐξ αὐτῶν ἔχει οὕτως: «Ἐπ' Ἀναξικρ[άτους ἄρχοντος μηνὸς Γ]αμηλιῶνος ὑστ[έρου κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ Δήμου . . .».

Γαμηλιῶνος δευτέρᾳ ἐμβολίμῳ, ὀγδόῃ μετ' εἰκάδας ἡμερολεγδὸν . . .» καὶ οὐχί, ὡς κοινῶς ἀποδίδεται, εἰς τὸν ὁμώνυμον ἄρχοντα Ἀναξικράτην τοῦ 279/8 π. Χ.

Ἕτεραι τοιαῦται ἐπιγραφαὶ εἶνε αἱ 314-317 τοῦ C.I.A., ὧν ἡ μὲν 314 ἀνάγεται εἰς τὸν ἄρχοντα Εὔθιον μὲ ἔτος κοινόν, ἡ 315 εἰς τὸν ἄρχοντα Μενεκλέα μὲ ἔτος κοινόν, τέλος αἱ 316 καὶ 317 εἰς τὸν ἄρχοντα Νικίαν Ὀτρυνέα μὲ ἔτος ἐπίσης κοινόν. Κατὰ τὸν *Sehoeffer* (R. E. Pauly-Wissowa) τὰ τρία ταῦτα ἔτη ἦσαν συνεχῆ, τὰ 284-281, ὅπερ ἀδύνατον ὑφ' οἱονδήποτε σύστημα [1]. Ὁ *Dittenberger* καὶ ὁ *Ad. Sehmidt* (αὐτόθι σελ. 599) φέρουσιν ὡς ἀσφαλὲς μὲν τὸ ἔτος τοῦ Νικίου, τὸ 281/0 π. Χ., πιθανώτατον δὲ τὸ τοῦ Μενεκλέους, τὸ 282/1. Κατὰ τὸν *Kirchner* (Prosopographia Attica) καὶ τὸν *Ferguson* (The Athen. archons) ὁ μὲν Εὔθιος ἦρξε πιθανῶς τῷ 287/6, οἱ δὲ λοιποὶ δύο πιθανῶς τὰ ἔτη 283/2 καὶ 282/1. Ἀφ' ἑτέρου ὁ *W. Kolbe* ἐν τοῖς Mitteil. des Kais. Inst. (1905) ἐδημοσίευσε μελέτην ἐπὶ τῆς χρονολογίας τῶν Ἀθηναίων ἀρχόντων ἀπὸ τοῦ 293/2-271/0 π. Χ. ἐν ᾗ δέχεται τὰ ἔτη τῶν τριῶν τούτων ἀρχόντων ὡς συνεχῆ, ὅπερ ὡς εἶπον εἶνε ἀδύνατον· (ἐν τῷ πίνακι τοῦ *Kolbe* εὕρηνται καὶ 4 κατὰ σειρὰν ἔτη κοινά). Ὥστε ἐπὶ τῶν ἐτῶν τῶν ἀρχόντων τούτων ὑφίστανται ἀμφιβολίαι καὶ ἐπομένως δὲν θὰ λάβω αὐτὰ ὑπ' ὄψιν.

Τέλος μένει νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν ἐτῶν τῶν ἀρχόντων Πολυεύκτου καὶ Ἱέρωνος. — Τὰ ἔτη ταῦτα συνδέονται πρὸς τὸν πανικὸν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν Γαλατῶν ἐν Δελφοῖς καὶ πρὸς τὴν ἵδρυσιν ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν Πανελληνίων ἀγώνων ἐν Δελφοῖς, *τῶν Σωτηρίων*.

Τὴν σχετικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Πολυεύκτου ὅρα ἐν *Dittenberger* Syll. Nº 149 ἔκδ. 1883. Nº 205 ἔκδ. 1898. Ἡ ἐν ταύτῃ ἀναγραφομένη «ἐνάτη μετ' εἰκάδας) ὡς ὁ *Dittenberger* ὀρθῶς παρατηρεῖ, εἶνε ἡ 29η τοῦ μηνός, τὸ δὲ ἔτος τοῦ Πολυεύκτου ἦτο κοινόν. Ἡ δὲ δευτέρα ἐπιγραφὴ τοῦ ἄρχοντος Ἱέρωνος, ἀνευρεθεῖσα ἐν Ἐλευσῖνι καὶ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Φιλίου* (ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1887) δεικνύει ὅτι τὸ ἔτος τοῦ Ἱέρωνος ἦτο τὸ ἀμέσως ἑπόμενον τοῦ τοῦ Πολυεύκτου καὶ ἐμβόλιμον.

Ὁ ***Παυσανίας*** γράφει περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Γαλατῶν «Ἐγένετο δὲ τῶν Κελτῶν στρατεία τε ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπώλεια, Ἀναξικράτους Ἀθήνησιν ἄρχοντος, δευτέρῳ δὲ ἔτει τῆς πέμπτης Ὀλυμπιάδος ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν» (279/8 π. Χ.)· «τῷ δὲ ἔτει τῷ ἐφεξῆς Δημοκλέους Ἀθήνησιν ἄρχοντος, οἱ δὲ αὖθις εἰς τὴν Ἀσίαν διαβαίνουσιν οἱ Κελτοί». Ἐκ τοῦ *Δελφικοῦ ὕμνου* ὁδηγούμενος ὁ *Koehler* (ὅρα *Dittenberger*) συνεπέρανεν ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν Γαλατῶν ἐγένετο περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 279. Ὁ δὲ *B. Niese* (Geschichte der Gr. und Mak. Staaten σελ. 16) λέγει ὅτι ἡ ἀπώλεια αὕτη τῶν Γαλατῶν ἐγένετο τὸν Νοέμβριον τοῦ 279. Ἐπὶ δὲ τοῦ Πολυεύκτου ἄρχοντος οἱ Αἰτωλοὶ ἔπεμψαν θεωροὺς καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ἵνα ἐξαγγείλωσι τὴν ἀπόφασιν τῆς ἱδρύσεως πενταετηρικῶν ἀγώνων, ***τῶν Σωτηρίων***, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης ταύτης, πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθίου, ἐν Δελφοῖς, καὶ ἵνα προσκαλέσωσι τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἰς τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν· τὸ ἔτος τοῦ Πολυεύκτου ἦτο μετὰ τὸ 278/7 π. Χ. Πάντες οἱ πρῶτοι γράψαντες ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ὀρθῶς φρονοῦντες ὅτι οἱ Αἰτωλοί, μόλας τὰς καταστροφὰς ἃς εἶχον ἐκ μέρους τῶν Γαλατῶν ὑποστῇ, δὲν ἠδύναντο νὰ λάβωσι τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς ἱδρύσεως τῶν Σωτηρίων πολὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Γαλατῶν, συνεπέρανον ὅτι τὸ μὲν ἔτος τοῦ Πολυεύκτου ἦτο τὸ 277/6 π. Χ., τὸ δὲ τοῦ Ἱέρωνος τὸ 276/5 π. Χ.

Πλὴν ὅμως τοῦ μνησθέντος ψηφίσματος ἀνευρέθη καὶ ἑτέρα ἐπιγραφὴ ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ *Haussoulier* (Bull. de Corr. Hell. 1881· ὅρα καὶ *Dittenberger* Syll. 1883 Nº 150). Ἐν ταύτῃ πρόκειται περὶ ὁμοίας ἀναγγελίας ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τὸν δῆμον τῶν Χίων, ἐν ᾗ φέρονται τὰ ἑξῆς: «Ἵνα δὲ εἰδῶσι πάντες [τὰς δεδομένας τιμὰς ἀ]νειπεῖν τὸν ἱεροκήρυκα Διονυσίοις ἐν τῷ θεάτρῳ, ὅταν οἱ τῶν παί[δων χοροὶ μέλλωσιν ἀγωνί]ζεσθαι, τόδε (τὸ) κήρυγμα . . .», «ἑλέσθ[αι δὲ θεω]ροὺς τρεῖς ἐκ [πάντων], ὅταν τ[όδε τὸ] ψήφισμα χειροτονηθῇ γίνεσ[θαι δὲ εἰς τὸ λοιπὸν] τὴν ἀπόδειξιν τῶν θεωρῶν καθ' ἑκάστην πενταετηρίδα, ὅταν κ[αὶ ***οἱ εἰς Ὀλυμπίαν*** καθιστ]ῶνται». Ἐκ τῆς συμπληρώσεως

[1] Ὅρα σημείωσιν τῆς σελ. 277.

ταύτης ὁ *Dittenberger* συνεπέρανεν ὅτι τὰ πρῶτα Σωτήρια ἑωρτάσθησαν τῷ 276 π. Χ.

Ἄξιον σημειώσεως τυγχάνει ὅτι ἐν τῷ ψηφίσματι ἐπὶ τοῦ Ἱέρωνος ἄρχοντος, ἀναφέρεται ὅτι οἱ ἐπιμεληταὶ τῶν μυστηρίων οἱ ἐπὶ Πολυεύκτου ἄρχοντος ἔθυσαν ***καὶ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως Ἀντιγόνου***. Ὁ Ἀντίγονος οὗτος εἶνε ὁ ***Γονατᾶς***. Ἐν ἔτει 278/7 π. Χ. οὗτος ἐνίκησε τοὺς Κελτοὺς ἐν Λυσιμαχείᾳ, τὸ δὲ πολεμικὸν τοῦτο κατόρθωμα ὑπῆρξε περιφανέστατον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντιγόνου διεφημίσθη ἐκ τούτου (ὅρα ***Δρόϋσεν*** Ἱστορία τῶν Ἐπιγόνων). Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Μενέδημος ὁ ἐξ Ἐρετρίας προκαλεῖ ψήφισμα τῶν Ἐρετριέων ὑπὲρ τοῦ ***βασιλέως Ἀντιγόνου***. Κατὰ τὸν Δρόϋσεν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 277 τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας εἶχε περιέλθῃ εἰς χεῖρας τοῦ Ἀντιγόνου (ὁ *Niese* θέτει τὸ γεγονὸς τοῦτο κατὰ τὸ 276 ἔτος). Ὥστε καὶ ἐκ τῆς θυσίας ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως Ἀντιγόνου ἐν Ἀθήναις, μοὶ φαίνεται πιθανὸν ὅτι δέον νὰ κατατάξωμεν τὸ ἔτος τοῦ Πολυεύκτου ὀλίγον μετὰ τὴν ἐν Λυσιμαχείᾳ μάχην.

Ἀλλ' ὁ *H. Pomtow* (Jahrb. f. Phil. 1894) τὸ ψήφισμα τῶν Χίων συμπληροῖ «ὅταν κ[αὶ ***οἱ εἰς τὰ Πύθια*** καθιστ]ῶνται» τὴν δὲ συμπλήρωσιν ταύτην ἐδέχθη καὶ ὁ *Dittenberger* ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τῆς Συλλογῆς του (1898), συμπεραίνει δ' ὅτι τὸ ἔτος τοῦ Πολυεύκτου ἦτο τὸ 275/4, τὸ δὲ τοῦ Ἱέρωνος τὸ 274/3, τὰ δὲ πρῶτα ***Σωτήρια*** ἑωρτάσθησαν κατὰ τὰ Πύθια τοῦ 274 π. Χ. Ἀλλ' ὁ *Ch. Michel* (Recueil d'Inscr. Gr. 1900) τὸ ψήφισμα τοῦ Πολυεύκτου θέτει τῷ 276 π. Χ., εἰς δὲ τὸ χιακὸν ψήφισμα συμπληροῖ «καὶ οἱ εἰς Ὀλυμπίαν . . .» (ὅρα καὶ *Wilhelm* Goeting. gelehrte Anzeigen 1898). Ἄλλως τε ἐκ τῆς ἐπισταμένης ἀναγνώσεως τοῦ χιακοῦ ψηφίσματος πείθεταί τις, ὡς φρονῶ, ὅτι ἂν ἐπρόκειτο περὶ ***τῶν Πυθίων*** ἔδει νὰ συμπληρωθῇ «ὅταν κ[αὶ ***εἰς Πύθια*** καθιστ]ῶνται», ὅτε θὰ ἐπερίσσευεν ὁ χῶρος.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω πείθομαι ὅτι τὰ ἔτη τοῦ Πολυεύκτου καὶ τοῦ Ἱέρωνος ἦσαν τὰ 277/6 καὶ 276/5 π. Χ.

Ἰδοὺ ἤδη ὁ πίναξ τῶν κατ' ἐμὲ ἀσφαλῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 411/0 π. Χ.

Ἔτη	*Ἄρχοντες*	*Εἶδος ἔτους*	*Μαρτυρίαι*
411/10 π.Χ.	Θεόπομπος	Κ(οινον)	Ἀριστοτέλης Ἀθ. Πολ.
410/9 »	Γλαύκιππος	Κ	Kirchhoff πίν. 188.
409/8 »	Διοκλῆς	Ε(μβόλιμον)	(ὅρα προηγηθ. ἀνάλυσιν).
408/7 »	Εὐκτήμων	Κ	Kirchhoff πίν. 324.
382/1 »	Εὔανδρος	Ε	Πτολεμαῖος.
346/5 »	Ἀρχίας	Κ	Ψήφισμα Σάμου.
334/3 »	Κτησικλῆς	Κ	C.I A. II. 179 (Mommsen).
333/2 »	Νικοκράτης	Ε	C.I.A. II 169, IV² 169b
332/1 »	Νικήτας	Κ	» II. 173 καὶ ἐπιγρ. Ἀμφιαρ. Ἀρ. Ἐφ. 1891.
331/0 »	Ἀριστοφάνης	Κ	C.I.A II 175b.
330/29 »	Ἀριστοφῶν	Ε	» 177.
329/8 »	Κηφισοφῶν	Κ	» 178 834b καὶ Ἀρχ. Ἐφ. 1883. Ἐπιγρ. ἐξ Ἐλευσῖνος.
326/5 »	Χρέμης	Κ	Ἀρ. Ἐφ. 1898 Nº 2 σελ. 7.
325/4 »	Ἀντικλῆς	Ε	C.I.A. IV². 179b
322/1 »	Φιλοκλῆς	Ε	» 186.
320/19 »	Νέαιχμος	Ε	» 191 καὶ IV² 192c.
318/7 »	Ἄρχιππος	Κ	Ὅρα προηγ. ἀνάλυσιν·
314/3 »	Νικόδωρος	Ε	C.I A. 234.
307/6 »	Ἀναξικράτης	καταστὰν Ἐμβόλιμον	Ὅρα προηγ. ἀνάλυσιν.
306/5 »	Κόροιβος	καταστὰν Κοινὸν	Ὅρα προηγ. ἀνάλυσιν.
304/3 »	Φερεκλῆς	Κ	C.I.A. 256b.
303/2 »	Λεώστρατος	Ε	» 263.
302/1 »	Νικοκλῆς	Κ	» 270.
299/8 »	Εὐκτήμων	Κ	» 297.
286/5 »	Διότιμος	Κ	» 311, 312. Schöffer R E. (Κατὰ τον Kirchner 289/8).
277/6 »	Πολύευκτος	Κ	Ὅρα προηγ. ἀνάλυσιν.
276/5 »	Ἱέρων	Ε	» » »
169/8 »	Εὔνικος	Κ	Homolle (Bull. Corr. Hell X καὶ XVII καὶ Ἀρχ. Ἐφ. 1890.
168/7 »	Ξενοκλῆς	Ε	Homolle αὐτόθι καὶ Ἀρχ. Δελτ. 1889.
167/6 »	Πέλοψ	Κ	Dittenberger Syll. 640. Ἀρχ. Ἐφ. 1890. Κατὰ τὸν Kirchner (Prosopogr. Ath.) πιθαν. τὸ 165/4 π Χ
129/8 »	Μητροφάνης	Κ	C.I A. II. 408. Schoeffer. R. E. Κατὰ τὸν Kirchner πιθ. τὸ 133/2.
122/1 »	Νικόδημος	Κ	C.I.A. II. 471. Kirchner. Κατὰ τὸν Schoeffer τὸ 112/1.
118/7 »	Διονύσιος ὁ μετὰ Παράμονον	Κ	C.I.A. II. 475 Kirchner. Κατὰ τὸν Schoeffer τὸ 114/3
112/1 »	Λήναιος	Κ	C.I.A. II. 469 Kirchner.
110/9 »	Πολύκλειτος	Κ	Ὅρα παράπηγμα Μιλήτου.
109/8 »	Ἰάσων	Κ	Ἐπίσης καὶ C.I A II. 461
108/7 »	Σαραπίων	Ε	C.I.A. II. 465. Sehoeffer. Κατὰ τον Kirchner πιθ. τὸ 104/3.
106/5 »	Ἀγαθοκλῆς	Κ	C.I.A 470. Schoeffer καὶ Kirchner.

Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι τὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ Δ΄ αἰῶνος δὲν συμφωνοῦσι πλέον πρὸς τὰς ὀκταετηρίδας. Καὶ ὄντως λάβωμεν ὡς ἀρχὴν νέας ὀκταετηρίδος τὸ 422/1 π. Χ. καὶ ἐρευνήσωμεν τὰ ἔτη τοῦ προηγουμένου πίνακος τὰ μέχρι τοῦ 299/8 συμπεριλαμβανομένου, δι' ἃ οὐ μόνον τὸ εἶδος τοῦ ἔτους (Κ. ἢ Ε) εἶνε ἀσφαλές, ἀλλὰ καὶ ἡ χρονολογία τοῦ ἄρχοντος εἶνε ἐπίσης ἀσφαλεστάτη. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης συνάγομεν τὸν ἑξῆς πίνακα:

Ἔτη ὀκ/ρίδος	Εἶδος ἔτους
α	Ε. 382 – Κ. 334, 326, 318, 302.
β	Ε. 333, 325.
γ	Κ. 332
δ	Κ. 411, 331, 307, 299
ε	Κ. 410, 346 — Ε. 330, 322, 314, (306).
ς	Ε. 409 — Κ. 329.
ζ	Κ. 408, 304 — Ε 320
η	Ε. 303.

Βλέπομεν λοιπὸν ἐντεῦθεν ὅτι πολλὰ τῶν ἐτῶν τούτων ἀντιτίθενται πρὸς ἄλληλα. Οὐδ' εἶνε δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἤλλαξεν ἡ τάξις τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν ἐν τῇ ὀκταετηρίδι ἀπὸ τοῦ 422 μέχρι τοῦ 334 π. Χ., διότι ἔχομεν τὸ ζ ἔτος κοινὸν μὲν τῷ 408/7 καὶ τὸ 304/3, ἐμβόλιμον δὲ κατὰ τὸ ἐνδιάμεσον 320/19 π. Χ.

Εὐνόητον δὲ τυγχάνει ὅτι αἱ ἀντιφάσεις ἐξακολουθοῦσιν ἰσχύουσαι, οἱουδήποτε ἔτους μεταξὺ τοῦ 422/1 καὶ τοῦ 415/4 λαμβανομένου ὡς ἀρχῆς τῆς ὀκταετηρίδος.

Καὶ ἐντεῦθεν λοιπὸν συνάγομεν ὅτι πολὺ ταχέως εἶχεν ἐφαρμοσθῇ ἡ ἐννεακαιδεκαετηρὶς ἐν τῷ Ἀττικῷ ἡμερολογίῳ.

Ὀφείλομεν ὅμως νὰ μὴ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ δύο ἐπιγραφὰς ἀναγομένας τὴν μὲν εἰς τὴν Γ΄, τὴν δὲ εἰς τὴν Δ΄ ἑκατονταετηρίδα π. Χ., αἵτινες φαίνονται ἀντίθετοι οὐ μόνον πρὸς τὰς 8/δας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν 19/δα, ἀληθεῖς ἀνωμαλίαι οὖσαι.

Ἡ μία τούτων εἶνε ἡ ἐν τῷ Ἀρχαιολ. Δελτίῳ 1891 ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Λόλλιγκ*, εὑρεθεῖσα δὲ ἐν τῷ τεμένει τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων, ἔχουσα οὕτως: «Ἐπὶ Ἀρχελάου, Ἀνθεστηριῶνος *ἐμβολίμου*, Διονύσιος Θεοφίλου Ἐλαιούσιος εἶπεν· ἐπειδὴ διὰ τὴν εὔνοιαν ἣν ἔχων διατελεῖ πρὸς τὸν δῆμον Εὐμαρίδας Κυδωνιάτης πρότερον μὲν . . . νῦν δὲ Εὐρυκλείδης καὶ Μικίων ἐμφανίσαντες . . .».

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸ αὐτῆς ἐκδοθείσῃ τῇ ἀναφερομένῃ εἰς προηγούμενον ἄρχοντα τὸν Ἡλιόδωρον, πρόκειται περὶ ψηφισμάτων πρὸς στέψιν διὰ χρυσοῦ στεφάνου καὶ στῆσιν εἰκόνος χαλκῆς τῷ Κυδωνιάτῃ Εὐμαρίδᾳ διὰ τὰ χρήματα ἃ προσήνεγκε πρότερον πρὸς ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλωτισθέντων ὑπὸ τοῦ λῃστοῦ Βούκριδος, ὡς καὶ δι' ἄλλας εὐεργεσίας τοῖς Ἀθηναίοις ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ.

Ὁ *Schoeffer* (R. E. Pauly-Wissowa) ἀναβιβάζει τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχελάου εἰς τὸ 234/3 π. Χ., ἐνῷ ὁ *Λόλλιγκ* φρονεῖ ὅτι ὁ λῃστὴς θὰ ἐπέδραμε κατὰ τὰ ἔτη ἀνωμαλιῶν, καὶ δὴ ἐν καιρῷ πολέμου, διὸ τάσσει τὰς μὲν λῃστείας ἐν τῷ διαστήματι τοῦ κληθέντος Συμμαχικοῦ πολέμου (220-217 π. Χ.), τὸν δὲ Ἀρχέλαον τῷ 216/5 π. Χ.). Ὁ *Kirchner* θέτει αὐτὸν πιθανῶς τῷ 212/1. Ἀφ' ἑτέρου ὁ *Homolle* (Bulletin de Corresp. Hellén. σελ. 360) ἀποδεικνύει, στηριζόμενος ἐπὶ Δηλιακῆς ἐπιγραφῆς, ὅτι ὁ λῃστὴς Βούκρις ἦτο Ναυπάκτιος σύμμαχος τῶν Κρητῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἄνω ψήφισμα (ἐπὶ Ἀρχελάου) ἐγένετο τῇ προτάσει τοῦ Εὐρυκλείδου καὶ τοῦ Μικίωνος, οἵτινες εἶχον λάβῃ τὴν μεγίστην αὐτῶν ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ 216 π. Χ. περίπου μέχρι τοῦ 211, εἰς τὸ διάστημα τοῦτο, καὶ δὴ οὐχὶ εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ 216 τάσσει ὁ *Homolle*, πολὺ ὀρθῶς, τὸν Ἀρχέλαον· τέλος ὁ *Kirchner* C.I.A. IV² 385c) γράφει: «Micion et Euryclides si circa annum 213 a Ch. iussu Philippi regis necati sunt, ut fere creditur, *Archelaus aute hunc annum* archontis munere functus etc.». Δέον λοιπὸν νὰ κατατάξωμεν τὸν Ἀρχέλαον πάντως πρὸ τοῦ *213* π.Χ., ἐγγὺς δὲ πιθανῶς πρὸς τὸ 216 π.Χ.

Ἔχομεν λοιπὸν ἐν τῇ ἄνω ἐπιγραφῇ Ἀνθεστηριῶνα ἐμβόλιμον, ἀντὶ Ποσιδεῶνος ὑστέρου. Ὁ *Dittenberger* (Sylloge 1898 № 242) γράφει ἐπὶ τούτου: «Quae tum potissimum fuerit causa Anthesteriona pro Posideone duplicandi, latet». Ἀλλ' ὁ *Koehler* κάτωθι τοῦ πίνακος (C.I.A. IV² 240b) ἔνθα πρόκειται περὶ τοῦ ἄρχοντος Ἀναξικράτους καὶ τοῦ Γαμηλιῶνος ἐμβολίμου, οὗ ἀνάλυσιν ἐδώκαμεν προηγουμένως, διατείνεται ὅτι: «eodem modo quo anno Ptolemais tribus creata est, Anthesterionem mensen duplicatum esse probabiliter conicii potest». Ὥστε καὶ ἡ

Πτολεμαὶς φυλή, κατὰ τὸν *Koehler*, προσετέθη ἐν μέσῳ τοῦ ἔτους, κατ' ἀνάλογον τρόπον καθ' ὃν εἶχον προηγουμένως προστεθῇ ἡ Δημητριὰς καὶ ἡ Ἀντιγονίς.

Ἐν τούτοις ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐπιγραφή, ἐπ' Ἀρχελάου ἄρχοντος, ἀτελὴς δυστυχῶς, ἡ ἐν C.I.A. II ὑπ' ἀριθ. *431* ἐκδοθεῖσα, ἥτις δύναται νὰ προσαρμόσῃ μᾶλλον πρὸς τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχελάου κοινόν, ***μὲ 13 ἤδη ἱδρυμένας φυλάς***[1]. Τότε δὲ ὁ ***Ἀνθεστηριὼν ἐμβόλιμος*** δύναται νὰ ἐξηγηθῇ εἴτε διὰ τῆς προσθήκης ἑνὸς μηνὸς περὶ τὸ τέλος τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ Ἀρχελάου, ληφθέντος ἐκ τοῦ ἐπομένου ἔτους, εἴτε διὰ τῆς μετονομασίας ἑνὸς τῶν τελευταίων μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς Ἀνθεστηριῶνα ἐμβόλιμον, χάριν τῆς τελέσεως ἐκ νέου ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ τῶν μικρῶν μυστηρίων (τῶν ἐν Ἄγραις) ὑπὲρ τῆς μυήσεως ἐξέχοντός τινος ξένου νεωστὶ ἀφικομένου εἰς Ἀθήνας, πρὸς ὃν οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον νὰ φανῶσιν ἀρεστοί. Δύναται ὅμως νὰ προσαρμόσῃ *ἴσως* καὶ πρὸς ἐμβόλιμον ἔτος, ἐμβληθέντος τοῦ μηνὸς πρὸ τοῦ Βοηδρομιῶνος, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνθεστηριῶνος ἐμβολίμου, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Μόνον δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ὑποθέσει τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχελάου θὰ ἠδύνατο νὰ συμπίπτῃ πρὸς ἔτος καθ' ὃ ἤρξατο πρυτανεύουσα καὶ ἡ Πτολεμαὶς φυλή[2]. Τὸ τοιοῦτο ὅμως, ὡς ἐν τῇ ὑποσημειώσει ([2]) δεικνύω, δὲν εἶνε ἀληθές.

Τὸ συμπέρασμα λοιπὸν εἶνε ὅτι ἡ ἐμβολὴ Ἀνθεστηριῶνος μηνὸς ἐγένετο ἢ πραγματικῶς ἢ διὰ μετω-

Ἀλλ' ὁ *Koehler* δέχεται, ὡς εἴδομεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους τοῦ Ἀρχελάου, περὶ τὸ 216 π. Χ., εἰσήχθη ἡ Πτολεμαὶς φυλή. Πρὸς τοῦτο ἄλλως τε, ὡς καὶ πρὸς τὴν ἀνωμάλως διπλῆν τέλεσιν τῶν ἐν Ἄγραις, φαίνονται συμφωνοῦντα καὶ ὅσα ὁ Πολύβιος γράφει διὰ τοὺς περὶ τὸ *216* χρόνους: *V. 106* «Ἀθηναῖοι δὲ τῶν ἐκ Μακεδονίας φόβων ἀπελέλυντο καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἔχειν ἐδόκουν ἤδη βεβαίως, χρώμενοι δὲ προστάταις Εὐρυκλείδῃ καὶ Μικίωνι, τῶν μὲν ἄλλων Ἑλληνικῶν πράξεων οὐδ' ὁποίας μετεῖχον, ἀκολουθοῦντες δὲ τῇ τῶν προεστώτων αἱρέσει καὶ ταῖς τούτων ὁρμαῖς εἰς πάντας τοὺς βασιλεῖς ἐξεκέχυντο, καὶ μάλιστα τούτων εἰς Πτολεμαῖον, ***καὶ πᾶν γένος ὑπέμενον ψηφισμάτων καὶ κηρυγμάτων***, βραχύν τινα λόγον ποιούμενοι τοῦ καθήκοντος διὰ τὴν τῶν προεστώτων ἀκρισίαν».

Εἰς τὴν γνώμην ὅμως τοῦ *Koehler* δύναται νὰ ἀντιταχθῇ ἡ ἑξῆς ἀντίρρησις. Συγχρόνως μετὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Πτολεμαΐδος φυλῆς ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ δῆμος ***τῶν Βερενικιδῶν***, ἀνήκων εἰς τὴν φυλὴν ταύτην, πρὸς τιμὴν τῆς Βερενίκης συζύγου Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου καὶ μητρὸς τοῦ Φιλοπάτορος. (*Στέφανος Βυζάντιος*: *Βερενικίδαι* δῆμος τῆς Πτολεμαΐδος φυλῆς . . . Ἀπὸ δὲ Βερενίκης τῆς Μάγα θυγατρός, γυναικὸς δὲ Πτολεμαίου, ὠνομάσθησαν Βερενικίδαι οἱ δημόται. — *Cramer*, Anecd. Paris, IV 180, 12: *Βερενικίδαι*, ὁ δῆμος ἀπὸ Βερενίκης τῆς τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου. Τὸν μὲν ⟨γὰρ⟩ ἄνδρα τῇ φυλῇ, τὴν δὲ γυναῖκα τῷ δήμῳ ἐπωνύμους ἐποίησαν). Ἀλλ' ἡ Βερενίκη ἐδολοφονήθη τῷ 220 π. Χ. ἐνεργείᾳ Σωσιβίου, τοῦ εὐνοουμένου τοῦ υἱοῦ αὐτῆς καὶ Βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος. Ὥστε εἶνε μᾶλλον πιθανὸν ὅτι ζώσης αὐτῆς ἱδρύθη πρὸς τιμήν της δῆμος φερώνυμος ἐν Ἀθήναις.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γνωστοῦ καταλόγου Ἀθηναίων ἀρχόντων (C.I.A) II. 859) συνάγομεν συμπεράσματα ἀντίθετα πρὸς τὴν γνώμην τοῦ *Koehler*, σύμφωνα δὲ πρὸς τὴν τοῦ *Kirchner*. Καὶ ὄντως ἐκ τοῦ πίνακος τούτου βλέπομεν ὅτι *ἀσφαλῶς* κατὰ τὸ ἔτος *Θεοφίλου τοῦ ἐξ Οἴου* (κατὰ τὸν *Kirchner* πιθ. τῷ 227/6) δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη ἡ Πτολεμαΐς, τοὐναντίον δὲ κατὰ τὰ ἔτη τοῦ *Πασιάδου Ἐρχιέως* (216/5), τοῦ *Διοκλέους Κυδαθηναιέως* καὶ τῶν ἑπομένων αὐτῷ ὑπῆρχεν ἤδη ἡ Πτολεμαΐς. Δυνάμεθα δὲ ἔτι πλέον νὰ περιορίσωμεν τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα καὶ νὰ ὁρίσωμεν μάλιστα τὸν ἄρχοντα καθ' ὃν ἤρξατο πρυτανεύουσα ἡ Πτολεμαΐς.

Καὶ ὄντως ἡ τάξις τῶν 13 φυλῶν ἦτο ἡ ἑξῆς: 1) Ἀντιγονίς, 2 Δημητριάς, 3) Ἐρεχθηίς, 4) Αἰγηίς, 5) Πανδιονίς, 6) Λεωντίς. 7) Πτολεμαΐς, 8) Ἀκαμαντίς, 9) Οἰνηίς, 10) Κεκροπίς, 11) Ἱπποθωντίς, 12) Αἰαντίς, 13) Ἀντιοχίς. Οἱ δὲ θεσμοθέται ἑκάστου ἔτους, μὴ διαφοριζόμενοι διὰ ἰδιαιτέρας τινὸς ἰδιότητος, ἀνεγράφοντο, ὡς συμπεραίνω, κατὰ τὴν τάξιν τῶν φυλῶν εἰς ἃς ἀνῆκον. Ἐπὶ τούτου στηριζόμενοι βλέπομεν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος *Νικήτου Σκαμβωνίδου* (πιθ. 225/4 κατὰ *Kirchner*) δὲν ὑφίστατο ἀκόμη ἡ Πτολεμαΐς, ἐνῷ κατὰ τὸ ἔτος τοῦ *Μενεκράτους Ὀῆθεν* (ἀσφαλῶς τῷ 222/1) *ὑφίσταto πλέον αὕτη*. Ἄξιον παρατηρήσεως ὅμως τυγχάνει, ὅτι ὁ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν δευτέραν τάξιν ἀναγραφόμενος θεσμοθέτης ***Ἔλπιστος Ἀνακαιεὺς*** ἀνήκει εἰς τὴν Ἱπποθωντίδα 11ην φυλήν, ***ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἐφ' οὗ στηρίζομαι συμπέρασμα***. Ἀλλὰ οἱ ***Ἀνακαιεῖς*** φαίνονται μὲν ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἱπποθωντίδα φυλὴν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν (C.I.A. II. 803, 1006, 1177 καὶ IV[2] 251 b), ἀλλ' ἅπασαι αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ ἀνήκουσιν εἰς χρόνους πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Πτολεμαΐδος. Πολὺ πιθανὸν λοιπὸν τυγχάνει ὅτι ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης μέχρι τοῦ 200 π. Χ. τινὲς τῶν δήμων νὰ εἶχον διανεμηθῇ εἰς ἑτέρας φυλὰς ἢ εἰς ἐκείνας εἰς ἃς ἀνῆκον πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης ἢ εἰς ἃς διενεμήθησαν μετὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς Ἀντιγονίδος καὶ τῆς Δημητριάδος καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Ἀτταλίδος· τοιοῦτος δῆμος θὰ ἦτο πλὴν τοῦ τῶν ***Ἀνακαιέων*** καὶ οἱ ***Ἀθμονεῖς*** οἱ ἀνήκοντες πρότερον εἰς τὴν Κεκροπίδα.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ὑπόθεσίς μου αὕτη εἶνε ἀληθής, ἡ φαινομένη ἀνώ-

[1] Καὶ ὄντως ἐν τῇ ἐν λόγῳ ἐπιγραφῇ (στοιχ. 27-30) ἀναγράφεται: «Ἐπ' Ἀρχελάου ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Αἰαντίδος *τεταρτης* πρυτανείας - - - Βοηδρομιῶνος [- - - - τρί]τει τῆς πρυτανείας· βουλὴ ἐ[ν β]ου[λευτηρίῳ καὶ ἐκ] *τοῦ βουλευτηρίου ἐν τῷ Ἐλε[υ]σινίῳ* . . .». Ἡ τελευταία αὕτη πληροφορία μᾶς διδάσκει ὅτι ἡ ἡμέρα αὕτη τοῦ Βοηδρομιῶνος ἦτο (ἂν τις ἐξαιρετικὴ περίστασις δὲν εἶχε συμβῇ) ἡ 26η αὐτοῦ, ἡ ἐπαύριον τῶν μεγάλων μυστηρίων (ὅρα καὶ C.I.A. II 372 «Βουλὴ ἐν Ἐλευσινίῳ τετράδι μετ' εἰκάδας»). Ἐὰν δὲ δεχθῶμεν ὅτι αὕτη ἔπεσε κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς τετάρτης πρυτανείας, ἑκάστη τῶν *13* πρυτανειῶν ἔχει κανονικῶς ἐν κοινῷ ἔτει ἀνὰ *27* ἡμέρας, πλὴν τριῶν αἵτινες ἔχουσιν ἀνὰ *28* ἡμέρας. Ὁ δὲ ἄνω ὑπολογισμὸς μᾶς δίδει δύο πρυτανείας ἐκ τῶν τριῶν πρώτων ἀνὰ *27* ἡμέρας, μίαν δὲ *28* ἡμερῶν.

[2] Τὸ ἔτος τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Πτολεμαΐδος, ὡς 13ης φυλῆς, δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Ὁ Παυσανίας διατείνεται ὅτι ἡ Πτολεμαῒς φυλὴ προσετέθη ἔτι ζῶντος Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἀλλ' ὁ *Φίλιος* καὶ ὁ *Beloch* ἔδειξαν ὅτι ἡ φυλὴ αὕτη προσετέθη ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου (246-221) καὶ δὴ ἐν τῷ διαστήματι μεταξὺ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς (229 π. Χ.) μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Πτολεμαίου τούτου (221 π. Χ.). Πρὸς τούτους συμφωνοῦσιν ὁ *W. Larfeld* (Handbuch der Griech. Epigraphik 1902) ὁρίζων ὡς ἔτος εἰσαγωγῆς αὐτῆς τὸ 229/8 π.Χ. καὶ ὁ *Kirchner* (Pros. Att.) ὁρίζων ὡς χρόνον εἰσαγωγῆς τὸν περὶ τὸ ἔτος 224/3.

νυμίας ἑτέρου μηνὸς κατὰ τὰς ἀρχὰς ἢ πιθανώτερον τὸ τέλος τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ Ἀρχελάου, καὶ οὐχὶ ἀμέσως μετὰ τὸν Ἀνθεστηριῶνα, *ὅτι δὲ οὐδεμίαν σχέσιν ἡ ἐμβολὴ αὕτη ἔχει πρὸς τὸ ἡμερολογιακὸν σύστημα τῶν Ἀθηναίων*, ἀλλ' ὅτι ἐγένετο πιθανῶς χάριν τῆς τελέσεως τῶν ἐν Ἄγραις μυστηρίων δὶς ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, ὡς ἄλλως τε ἐλάχιστα ἴσως ἔτη πρὸ ἢ μετὰ τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχελάου συνέβη ἡ αὐτὴ διπλῆ τέλεσις τῶν ἐν Ἄγραις ἐπὶ Διοκλέους ἄρχοντος (ὅρα Ἀρχ. Ἐφημ. 1887 καὶ C.I.A. IV² 385 d), πιθανῶς δὲ δι' ὅμοιον καὶ τότε λόγον (ὅρα *Foucart* Les grands mystères d'Eleusis 1900).

Ἡ ἑτέρα ἐπιγραφὴ εἶνε ἐξ Ἐλευσῖνος, ἣν ἐξέδωκεν ὁ *Φίλιος* ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι (1883) καὶ ἥτις ἀφορᾷ ἔξοδα ἐπισκευῶν κλπ. τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι ἱεροῦ. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ συναντῶμεν τὸ ἑξῆς: στίχ. 59-60 «Ἀρχιτέκτ[ονι . . . . . μισθὸς τῆς ἡμ]έρας :ͰͰ: γίγνεται τριῶν καὶ δέκα μηνῶν 𐅅ΗΗ𐅄ΔΔΔ» (=780 δρ.). Ἐντεῦθεν δ', ὡς ὁ *Φίλιος* παρατηρεῖ, ἐξάγεται ὅτι τὸ ἐμβόλιμον ἐκεῖνο ἔτος εἶχε 390 ἡμέρας.

Ἡ φαινομένη αὕτη ἀνωμαλία δύναται νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ δύο τρόπους, ὡς νομίζω. Κατὰ τὸν ἕνα τρόπον, δυνατὸν ἡ ἐργασία τοῦ ἀρχιτέκτονος νὰ εἶχε διαρκέσῃ ὅλον τὸ ἔτος καὶ *4* ἡμέρας ἐπὶ πλέον, ἀφοῦ καὶ ἐν τῷ στίχῳ 7 τῆς ἐπιγραφῆς συναντῶμεν «. . . ταύτας δὲ ΔΙΙΙΙ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τρεῖς καὶ δέκα μησὶν *καὶ* . . .» ἔνθα, ἂν ἐπρόκειτο μόνον περὶ ἑνὸς ἔτους μετὰ τὸ μησὶ θὰ ἐτίθετο τὸ ὁλικὸν ποσὸν τῆς δαπάνης καὶ οὐχὶ τὸ *καί*. Κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον ὁ μισθὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος ἦτο ὡρισμένος, δύο μὲν δραχμὰς τὴν ἡμέραν, 60 δὲ δραχμὰς τὸν μῆνα, καὶ 720 ἢ 780 δραχμὰς τὸ ἔτος, προκειμένου περὶ ἔτους κοινοῦ ἢ ἐμβολίμου. Ἀνάλογον ἀπαντῶμεν ἐν Δήλῳ κατὰ τὸν Γ' καὶ Β' αἰῶνα π. Χ., ἔνθα ὁ μισθὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος ὁρίζεται εἰς 720 δρ. ἐτησίως (ὅρα Bulletin de Corr. Hellénique, 1882 σελ. 83).

Ἤδη θὰ ἀναζητήσωμεν τὴν σειρὰν τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν ἐν τῇ ἐννεακαιδεκαετηρίδι. Καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου πλήρης ἐπικρατεῖ σύγχισις καθότι προὐτάθησαν πλεῖσται λύσεις. Οὕτως ὁ μὲν

Scaliger δίδει τὰ ἔτη	2, 5, 8, 10, 12, 16, 18	
ὁ δὲ Pétau τὰ	3, 6, 8, 11, 14, 17, 19	(Oppert)[2]
ὁ Dodwell τὰ	3, 5, 8, 11, 13, 16, 19	
ὁ Ideler τὰ	3, 5, 8, 11, 13, 16, 18	
ὁ Ad. Schmidt τὰ..	2, 5, 8, 11, 14, 16, 18	(Ferguson)[1]
ὁ Mommsen τὰ....	3, 6, 9, 11, 14, 17, 19	

Ἐὰν ἦτο γνωστὴ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς 19/δος ἐν Ἀθήναις, ὁ πίναξ, ὃν ἀνωτέρω ἐδημοσιεύσαμεν τῶν γνωστῶν ἐτῶν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, θὰ παρεῖχεν *ἀσφαλῶς* τὴν σειρὰν τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν. Μολονότι δὲ ἔδειξα ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶνε ἢ τὸ 422/1 π. Χ. ἢ τὸ 419/8 π. Χ., καὶ ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ εἶνε τὸ 433/2 ἢ τὸ 432/1, ἐν τούτοις θεωρήσωμεν καὶ τὰ ἔτη ταῦτα πρὸς στιγμὴν ὡς δυνατὰς ἀρχάς, ὡς καὶ τὸ 411/0 π. Χ., καὶ ζητήσωμεν ἐν ταῖς πέντε ταύταις ὑποθέσεσι τὴν σειρὰν τῶν ἐμβολίμων ἐτῶν.

Ἡ τάξις αὕτη τῶν ἐμβολίμων ἔχει ὡς ἑξῆς.

Ἀρχὴ[2]	433	Τάξις	3,	6,	9,	[11],	14,	17,	19
»	432	»	2,	5,	8,	[10],	13,	16,	18
»	422	»	3,	6,	8,	11,	14,	17,	[19]
»	419	»	3,	5,	8,	11,	14,	[16],	19
»	411	»	3,	6,	[8],	11,	14,	16,	19

μαλος κατάταξις τῶν θεσμοθετῶν, ἥτις, πλὴν τῆς μνησθείσης τοιαύτης ἐπὶ Μενεκράτους ἄρχοντος, παρατηρεῖται ἐπίσης καὶ ἐπὶ προηγουμένου ἄρχοντος τοῦ *Ἀντιφίλου Ἀφιδναίου*, μᾶς πείθει ὅτι ἡ Πτολεμαῒς φυλὴ ἤρξατο πρυτανεύουσα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ *Ἀντιφίλου* ἄρχοντος (πιθ. κατὰ *Kirchner* τῷ 224/3 π. Χ.. ἀσφαλῶς ὅμως μετὰ τὸ 229/8 καὶ πρὸ τοῦ 222/1), ψηφισθείσης τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τοῦ προηγουμένου ἄρχοντος τοῦ *Νικήτου*.

[1] Ὁ *W. S. Ferguson* The Athenian Calendar. 1908) λαμβάνει ὡς *θεωρητικὴν* σειρὰν τὴν τοῦ *Ad. Schmidt*. Γράφει δὲ *θεωρητικήν*, διότι δέχεται δύο συνεχῆ ἔτη ἐμβόλιμα καὶ τρία ἢ τέσσαρα ἔτη συνεχῆ κοινά. Συμπεραίνει δ' ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, προσπάθεια ὑπῆρξε γενικῶς ὅπως λαμβάνωνται ἐν τῷ κύκλῳ 7 ἔτη ἐμβόλιμα καὶ 12 κοινά, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν κανονικῇ διατάξει, ὥστε νὰ εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ προείπωμεν τὸ ἡμερολογιακὸν εἶδος ἑκάστου ἔτους. Ἕνεκα τούτου ἡ προσπάθεια τοῦ *Beloch* καὶ ἄλλων νὰ χρονολογῶσι τοὺς ἄρχοντας τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος π. Χ. διὰ τοῦ ἡμερολογίου, δὲν ἔχει ἐλπίδας ἐπιτυχίας.

Ἀλλ', ὡς προηγουμένως ἐδείξαμεν, τὰ δεδομένα ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ Ferguson δὲν εἶνε βάσιμα. Ἐν τούτοις εἶνε βέβαιον ὅτι δύνανται νὰ ἀπαντήσωσιν ἔτη τινὰ διαφόρου εἴδους ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡμερολογίου προβλεπόμενον, καὶ τοιαῦτα εὕρομεν ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι τὰ ἔτη 307/6 καὶ 306/5, ἢ καὶ διαφόρου τοῦ δέοντος διαρκείας, ὡς λ. χ. τὸ ἔτος 318/7, ἀλλ' αἱ ἀνωμαλίαι αὗται προῆλθον ἐκ πολιτικῶν λόγων. Εἶνε λοιπὸν πολὺ πιθανὸν ὅτι τοιαῦται πρόσκαιροι ἀνωμαλίαι συνέβησαν ἐν τῷ *πολιτικῷ* ἡμερολογίῳ καὶ κατὰ τὴν Γ' ἑκατονταετηρίδα, αὗται ὅμως οὐδόλως δύνανται, ὡς φρονῶ, νὰ ἀλλοιώσωσι τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἡμερολογίου.

[2] Ὁ Oppert κηρυσσόμενος ὑπὲρ τῆς τάξεως τοῦ Pétau, γράφει ἐν ὑποσημειώσει: «On ne comprendra jamais pourquoi M. Aug. Mommsen, qui admet l'année 433 comme époque de Méton, a pu reléguer l'intercalation à la neuvième année». Ἐὰν ὁ Oppert ἀντὶ νὰ στηριχθῇ ἐπὶ 4 δεδομένων, ὧν τὸ ἓν κακῶς ἐξηγηθὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν, δὲν θὰ ἐξέφραζε τὴν ἀπορίαν ταύτην, πιθανῶς δὲ θὰ ἦτο ὀλιγώτερον κατηγορηματικὸς ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τοῦ 433 π. Χ.

Τὸ ἐντὸς ἀγκυλῶν ἔτος ἑκάστης σειρᾶς δὲν δίδεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ἀλλὰ συμπεραίνεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα.

Ἀλλ' ἂν δεχθῶμεν μετὰ τοῦ Pétau, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῷ ἡμερολογίῳ των (ὅπερ εἶνε ἡλιακοσεληνιακόν, μὲ κύκλον 19 ἐτῶν), μιμηθέντες τὸν κύκλον τοῦ Μέτωνος, παρέλαβον καὶ τὴν τάξιν τῶν ἐμβολίμων αὐτοῦ ἐτῶν, ἔχομεν ὡς πιθανὴν τάξιν τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν ἀρχὴν 422 π. Χ. Ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ κύκλος τῆς Σελήνης πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ Πάσχα ἡμῶν τῶν Ὀρθοδόξων, εἶνε κύκλος τοῦ Μέτωνος. Ἂν δὲ δεχθῶμεν *ὡς ἐμβόλιμον ἐνιαύσιον διάστημα* οὐχὶ τὸ ἔτος ἐν ᾧ τὸ βραδῦναν Πάσχα, ἀλλὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ μεσολαβῆσαν ἀπὸ τοῦ προηγουμένου Πάσχα, ἀποδώσωμεν δὲ τὸν χρυσοῦν ἀριθμὸν εἰς τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τοῦ παρελθόντος Πάσχα καὶ ἐκείνου ὅπερ ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος τοῦ χρυσοῦ τούτου ἀριθμοῦ, θὰ ἔχωμεν κατὰ τοὺς δύο ἐν χρήσει τρόπους τὰς ἑξῆς δύο σειρὰς ἐμβολίμων ἐνιαυσίων διαστημάτων:

εἴτε	3,	6,	8,	11,	14,	17,	19
εἴτε	3,	5,	8,	11,	14,	16,	19

Ὥστε καὶ ἐκ τῶν Μετονικῶν κύκλων τῶν σωζομένων ὁπωσδήποτε μέχρι τῆς σήμερον, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐκ τῶν πέντε ἄνω ἀρχῶν πιθανώτεραι εἶνε ἡ τοῦ 422 π. Χ. καὶ ἡ τοῦ 419 π. Χ., τῆς πρώτης ἐχούσης τὰς μείζονας πιθανότητας.

Ἐκ τῆς μελέτης λοιπὸν τῶν συγγραφέων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἀσφαλές, ὡς φρονῶ, συμπέρασμα ὅτι ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς 19/δος ἐν Ἀθήναις ὑπῆρξεν εἴτε τὸ 422 π. Χ. εἴτε τὸ 419 π. Χ. Μένει ἀκόμη νὰ ἐξετάσωμεν ἐν τελευταῖον στοιχεῖον τὸ *τῶν κοίλων καὶ πλήρων μηνῶν ἐν τῷ συστήματι τῆς 19/δος*, ὅπερ θέλει δώσῃ τὴν ὁριστικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

Εἴδομεν προηγουμένως πῶς εὑρίσκονται αἱ ἐξαιρέσιμοι *θεωρητικῶς* ἡμέραι ἐν τῇ δεκαεννεατηρίδι. Ἤγοντο 63 ἡμέραι, ἡ δὲ 64η ἦτο ἐξαιρέσιμος, μέχρι τέλους τοῦ κύκλου, ὅτε ἐπερίσσευον 10 ἡμέραι, μὴ ὑπαγόμεναι εἰς τὸν κανόνα τοῦτον. Δημοσιεύομεν ἐνταῦθα δύο πίνακας τῶν μηνῶν ἐν τῇ 19/δι ὡς καὶ τῶν ἐξαιρεσίμων ἡμερῶν, λαβόντες ἐν μὲν τῷ α' τὴν τάξιν ἐμβολίμων ἐτῶν τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν ἀρχὴν 422 π. Χ., ἐν δὲ τῷ β' τὴν τάξιν τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν ἀρχὴν 419 π. Χ.

ΠΙΝΑΞ Α'. (Ἀρχὴ 422 π. Χ.)

Ἔτη	*Ἑκατομ.*	*Μεταγ.*	*Βοηδρ.*	*Πυανεψ.*	*Μαιμ.*	*Ποσ. I*	*Ποσ. II*	*Γαμηλ.*	*Ἀνθεστ.*	*Ἐλαφ.*	*Μουν.*	*Θαργ.*	*Σκιρ.*	*Ἡμέραι*
α	= 30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	—	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	355
β	= 29 (24)	30	29 (28)	30	30	29 (2)	—	30	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	354
Γ	= 30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	384
δ	= 30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	—	30	29 (24)	30	29 (28)	30	30	355
ε	= 29 (2)	30	29 (6)	30	29 (10)	30	—	29 (14)	30	29 (18)	30	29 (22)	30	354
Ϝ	= 29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	384
ζ	= 29 (20)	30	29 (24)	30	29 (28)	30	—	30	29 (2)	30	29 (6)	30	29 (10)	354
Η	= 30	29 (14)	30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	384
θ	= 30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	—	30	29 (20)	30	29 (24)	30	29 (28)	354
ι	= 30	30	29 (2)	30	29 (6)	30	—	29 (10)	30	29 (14)	30	29 (18)	30	355
ΙΑ	= 29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	384
ιβ	= 29 (16)	30	29 (20)	30	29 (24)	30	—	29 (28)	30	30	29 (2)	30	29 (6)	354
ιγ	= 30	29 (10)	30	29 (14)	30	29 (18)	—	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	354
ΙΔ	= 30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	29 (24)	384
ιε	= 30	29 (28)	30	30	29 (2)	30	—	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	30	355
ιϛ	= 29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	30	—	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	354
ΙΖ	= 30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	29 (24)	30	29 (28)	30	30	29 (2)	384
ιη	= 30	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	—	30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	354
ΙΘ	= 30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	384

ΠΙΝΑΞ Β′. (Ἀρχὴ 419 π. Χ.)

Ἔτη	Ἑκατομ.	Μεταγ.	Βοηδρ.	Πυανεψ.	Μαιμ.	Ποσ. I	Ποσ. II	Γαμηλ.	Ἀνθεστ.	Ἐλαφ.	Μουν.	Θαργ.	Σκιρ.	Ἡμέραι
α	= 30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	—	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	355
β	= 29 (24)	30	29 (28)	30	30	29 (2)	—	30	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	354
Γ	= 30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	384
δ	= 30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	—	30	29 (24)	30	29 (28)	30	30	355
Ε	= 29 (2)	30	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	383
ϛ	= 30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	—	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	355
ζ	= 29 (20)	30	29 (24)	30	29 (28)	30	—	30	29 (2)	30	29 (6)	30	29 (10)	354
Η	= 30	29 (14)	30	29 (18)	38	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	384
θ	= 30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	—	30	29 (20)	30	29 (24)	30	29 (28)	354
ι	= 30	30	29 (2)	30	29 (6)	30	—	29 (10)	30	29 (14)	30	29 (18)	30	355
ΙΑ	= 29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	384
ιβ	= 29 (16)	30	29 (20)	30	29 (24)	30	—	29 (28)	30	30	29 (2)	30	29 (6)	354
ιγ	= 30	29 (10)	30	29 (14)	30	29 (18)	—	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	354
ΙΔ	= 30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	29 (24)	384
ιε	= 30	29 (28)	30	30	29 (2)	30	—	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	30	355
ΙϚ	= 29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	384
ιζ	= 29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	30	—	29 (24)	30	29 (28)	30	30	29 (2)	354
ιη	= 30	29 (6)	30	29 (10)	30	29 (14)	—	30	29 (18)	30	29 (22)	30	29 (26)	354
ΙΘ	= 30	29 (30)	30	30	29 (4)	30	29 (8)	30	29 (12)	30	29 (16)	30	29 (20)	384

Ἐφαρμόσωμεν ἤδη τοὺς πίνακας τούτους εἰς τὰς ἀσφαλεῖς ἐπιγραφάς. Ἐκ τῆς μελέτης τούτων ἠδυνήθημεν νὰ ἐξαγάγωμεν μόνον τὰ ἑξῆς: 1) Ἐκ τοῦ πίνακος 189 (C.I.A. Kirchhoff) ἐξάγομεν, ὡς εἴδομεν προηγουμένως, τὸ ἔτος 409/8 π. Χ. ἐμβόλιμον, μὲ πρώτην πρυτανείαν *38* ἡμερῶν. Ἐκ τούτου δὲ συνάγομεν ὅτι ὁ Ἑκατομβαιὼν εἶχε *30* ἡμέρας. Ἐκ δὲ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν ἡμερῶν τῆς δευτέρας πρυτανείας καὶ τῶν ἀντιστοίχων τοῦ Μεταγειτνιῶνος, συνάγεται ἐπίσης ὅτι ὁ Μεταγειτνιὼν εἶχε *30* ἡμέρας[1]. — 2) Ἡ ἐπιγραφὴ (IV², 169 b) ἔχει οὕτως: «Θεοί. Ἐπὶ Νικοκράτους ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Αἰγηΐδος πρώτης πρυτανείας . . . Μεταγειτνιῶνος ἐνάτῃ ἱσταμένου, ἐνάτῃ καὶ τριακοστεῖ τῆς πρυτανείας . . .». Ὁ Ἑκατομβαιὼν ἄρα τοῦ 333/2 π. Χ. εἶχε 30 ἡμέρας.— 3) Ἐν τῇ λογοδοσίᾳ τῶν ἀρχῶν Ἐλευσῖνος (Ἀρχ. Ἐφ. 1883), ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος (329/8), ἀναγράφονται ἀπὸ τῆς τετράδος ἱσταμένου Ἑκατομβαιῶνος ἄχρι τῆς τρίτης ἐπὶ δέκα τοῦ Μεταγειτνιῶνος ἡμέραι 40. Ὁ Ἑκατομβαιὼν ἄρα εἶχε *30* ἡμέρας. — 4) Ἡ ἐπιγραφὴ 263 (C.I A. II) ἀναφέρει Σκιροφοριῶνος ἕνην καὶ νέαν *προτέραν*, ἤτοι ὁ Σκιροφοριὼν τοῦ ἔτους 303/2 π. Χ. εἶχε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, 30 ἡμέρας. — 5) τέλος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῇ ἐπὶ Πολυεύκτου ἄρχοντος συναντῶμεν «Ἐλαφηβολιῶνος ἐνάτην μετ' εἰκάδας (=29ην)», εἶχε λοιπὸν πιθανῶς ὁ Ἐλαφηβολιὼν τοῦ 277/6 π. Χ. *30* ἡμέρας. Σχηματίζομεν δ' οὕτω τὸν ἑπόμενον πίνακα:

Ἔτη	Μῆνες	Ἡμέραι Ἐξ ἐπιγρ.	Ἐκ Πίν. Α.	Ἐκ Π. Β.
409/8 π. Χ.	Ἑκατομβαιὼν	30	30	29
409/8 »	Μεταγειτνιὼν	30	30	30
333/2 »	Ἑκατομβαιὼν	30	30	29
329/8 »	Ἑκατομβαιὼν	30	30	30
303/2 »	Σκιροφοριὼν	30	30	29
277/6 »	Ἐλαφηβολιὼν	30	30	29

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι τὰ ἓξ ἐξαγόμενα ταῦτα εἶνε σύμφωνα μὲν πρὸς τὴν ἀρχὴν 422 π.Χ., ἐνῷ τὰ πλεῖστα εἶνε ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀρχὴν 419 π.Χ.

Ἐξ ὅλης λοιπὸν τῆς προηγηθείσης ἐρεύνης δυνάμεθα, ὡς φρονῶ, νὰ ἀποφανθῶμεν ὅτι ἡ τελευταία ὀκταετηρὶς τῶν 160 ἐτῶν ἦτο ἐν Ἀθήναις ἡ

[1] Ἐκ τούτου συνάγομεν ἐπίσης ὅτι ἤδη εἶχεν ἐφαρμοσθῇ ἡ ἐννεακαιδεκαετηρίς, διότι ἐν τῷ συστήματι τῆς ὀκταετηρίδος δὲν ἦτο δυνατόν, ἐν ἔτει ἐκ 384 ἡμ. συγκειμένῳ, ἀμφότεροι οἱ μῆνες οὗτοι νὰ εἶχον ἀνὰ 30 ἡμέρας.

ἀπὸ τοῦ 430 π. Χ. μέχρι τοῦ 422 π. Χ καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους 422/1 ἐπὶ ἄρχοντος Ἀλκαίου, ἤρχισεν ἐφαρμοζομένη ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ ἡ ἐννεακαιδεκαετηρὶς τοῦ Μέτωνος.

Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὸ ζήτημα ἂν ἡ 19/ρὶς ἐφηρμόσθη εἰς ἑτέρας πόλεις, εἰς ποίας καὶ πότε, τοῦτο εἶνε ἐκ τῶν δυσχερεστέρων ἢ μὴ ἀδυνάτων γενικῶς [1]. Βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ κύκλος τοῦ Μέτωνος δὲν εἰσῆλθεν εἰς γενικὴν χρῆσιν ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ὅτι ἐξηκολούθησεν ἡ χρῆσις τῆς διπλῆς ὀκταετηρίδος [2], ὑφαιρουμένου ἑκάστοτε, ὡς ἀναφέρει ὁ Γέμινος, ἑνὸς μηνὸς ἐκ τῆς τελευταίας ὀκταετηρίδος τῶν 160 ἐτῶν. Μέχρι δὲ αὐτοῦ τοῦ Γ' αἰῶνος μετὰ Χριστὸν πατέρες τῆς Ἐκκλησίας (Ἱππόλυτος, Διονύσιος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας) ἐξέθηκαν κανόνας πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ Πάσχα, στηριζομένους ἐπὶ τῆς ὀκταετηρίδος.

Ἔτος τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὀκταετηρίδος ἐν Ἀθήναις.

Ἐὰν ἤδη ἀναδράμωμεν ἀπὸ τοῦ 422 π.Χ., 160 ἔτη πρότερον, εὑρίσκομεν ὡς ἀρχὴν τῶν 160 ἐτῶν τὸ ἔτος 582/1 π. Χ. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἦτο τὸ δεύτερον ἔτος (κατὰ τὸν Kirchner τὸ πρῶτον) τοῦ ἄρχοντος Δαμασίου, ὅστις ἐκλεγεὶς τῷ 583/2 ἦρξεν ἐπὶ δύο ἔτη καὶ δύο μῆνας, ἐξελαθεὶς βίᾳ τῆς ἀρχῆς. Ἄξιον ὅμως παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 582/1 ὁ ἐν Δελφοῖς ἀγὼν πάλιν ἐγένετο *στεφανίτης*, ὡς ὅ τε Παυσανίας λέγει καὶ ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ περιωνύμου Παρίου Χρονικοῦ (C.I.G. II 2374) «[Ἀφ' οὗ Ἀμφικτύ]ο[νες ἐνίκησαν ἑλ]όντες Κίρραν καὶ ὁ ἀγὼν ὁ γυμνικὸς ἐτέθη χρηματίτης ἀπὸ τῶν λαφύρων, ἔτη ΗΗ[Η]ΔΔΠΙΙ, ἄρχοντος Ἀθήνησι Σίμωνος» (590/89 π. Χ.) [1]. «Ἀφ' οὗ [ἐν Δελφοῖς στεφ]ανίτης ἀγὼν πάλιν ἐτέθη ἔτη ΗΗΗΔΠΙΙΙ ἄρχοντος Ἀθήνησι Δαμασίου τοῦ Δευτέρου» [2] (582/1 π. Χ.).

Ὥστε τὸ ἔτος 582/1 συνέπεσε νὰ εἶνε καὶ τὸ τῶν Πυθίων, ἀφ' ὧν ἡ ἑορτὴ αὕτη προσέλαβε τὴν μεγίστην αὐτῆς σημασίαν, γενομένη σχεδὸν ἰσοδύναμος πρὸς τὴν τῶν Ὀλυμπίων. Καὶ προηγουμένως μὲν ἑωρτάζοντο τὰ Πύθια, ἀφεώρων ὅμως ἀγῶνας μουσικούς, ἐτελοῦντο δὲ κατὰ ὀκταετίαν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ ἄνω σημειωθὲν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς, δηλ. τοῦ 582 π. Χ., τὰ Πύθια ἤρχισαν νὰ γίνωνται κατὰ τετραετίαν, *τὸ δὲ ἔτος τοῦτο εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς πρώτης Πυθιάδος* [3].

Ἄξιον δὲ σπουδαίας προσοχῆς τυγχάνει ἐπίσης ὅτι, μολονότι καὶ τὰ Ἴσθμια ἑωρτάζοντο πρὸ πολλῶν αἰώνων, *ἐγένετο ἀρχὴ ἀριθμήσεως κατὰ Ἰσθμιάδας ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 582 π. Χ.*

Ἐν τούτοις ὁ Πλούταρχος ἀποδίδει εἰς τὸν Σόλωνα τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ὀκταετηρίδος ἐν Ἀθήναις. Τὸ τοιοῦτο οὐδόλως εἶνε ἀπίθανον. Ὁ Σόλων, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, βλέπων τὸ ἐσφαλμένον τῆς ἐν χρήσει περιόδου, διώρθωσεν ἀφ' ἑνὸς τὸ σφάλμα ὅπερ τότε συνέβαινεν ὡς πρὸς τὰς φάσεις τῆς Σελήνης, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἡμέρας τοῦ μηνὸς ἐν τῷ Ἀττικῷ ἡμερολογίῳ (ὅρα κατωτέρω), ἀφ' ἑτέρου δ' εἰσήγαγε τὸ Δελφικὸν λειτουργικὸν ἔτος, τὴν ὀκταετηρίδα, ἀπὸ τῶν πρώτων μετὰ τὴν

[1] Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι τὸ πρῶτον ἔτος τῆς δευτέρας δεκαεννεαετηρίδος συμπίπτει μετὰ τοῦ 403/2 π. Χ., ὅπερ, λαμβανόμενον ὡς ἀρχὴ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ, δίδει τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα διὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς, οἷα δίδει καὶ ἡ ἀρχὴ 422/1 π. Χ. Ἐπειδὴ δὲ τῷ 403 π. Χ. ἐπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος, μετα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς τυραννίας, ἐγένοντο πλεῖσται καὶ ἀξιόλογοι μεταρρυθμίσεις, ἐν αἷς καὶ ἡ ἁπλοποίησις τῆς γραφῆς, δεκτοῦ γενομένου τοῦ Ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου, ἐνόμισα κατ' ἀρχάς, μετὰ τὴν μελέτην τῶν μετὰ τὸ 403 π.Χ. ἐπιγραφῶν, ὅτι ἠδυνάμην νὰ προτείνω ὡς ἀρχὴν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κύκλου, αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτος τοῦ Εὐκλείδου. Ἀλλ' ὡς ἡ παροῦσα μελέτη ἀσφαλῶς δεικνύει, ὡς φρονῶ τοὐλάχιστον, πολλὰ αἴτια μᾶς ἀναγκάζουσι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ κύκλου τοῦ Μέτωνος ἤρξατο ἐν Ἀθήναις ἅμα τῇ λήξει τῆς 160τοῦς περιόδου, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 422 π. Χ.

[2] Ὅρα τὴν πρώτην ὑποσημείωσιν *τῆς εἰσαγωγῆς* τῆς παρούσης Μελέτης.

[1] Τὸ χρονικὸν τοῦτο ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν *Fragm. Historicorum Graecorum* 1885 μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως καὶ σχολίων ὑπὸ τοῦ *C. Müller*. Ἔναντι τοῦ μέρους τούτου γράφει ὁ *Müller* «Annus marmoris 327 (326), Ol. 47, 3».

[2] Ὁ *Kirchner* λέγει ὅτι ὁ Δαμασίας-οὗτος ὠνομάσθη δεύτερος, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τοῦ πρώτου Δαμασίου, ἄρξαντος τὸ 639/8 π. Χ.

[3] Ὁ Παυσανίας θέτει τὴν πρώτην Πυθιάδα τῷ 586 π. Χ. «τῆς δὲ τεσσαρακοστῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ὀγδόης, . . . ταύτης ἔτει τρίτῳ (586) . . . Ἔθεσαν δὲ καὶ ἆθλα τότε ἀθληταῖς πρῶτον, τά τε ἐν Ὀλυμπίᾳ, πλὴν τεθρίππου, καὶ αὐτοὶ νομοθετήσαντες δολίχου καὶ διαύλου παισὶν εἶναι δρόμον. Δευτέρᾳ δὲ Πυθιάδι οὐκ ἐπὶ ἄθλους ἐκάλεσαν ἔτι ἀγωνίζεσθαι, στεφανίτην δὲ τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τούτου κατεστήσαντο». Ἐν τούτοις ὁ Παυσανίας διαψεύδεται ὑπὸ τῆς ἄνω ἐπιγραφῆς, διότι τὸ πρῶτον γεγονὸς ὅπερ ἀναφέρει, δηλ. ἡ πρώτη κατ' αὐτὸν Πυθιάς, ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 590/89 π. Χ. (ὅρα καὶ Darenberg-Saglio, ἄρθρον «Chronographia» τοῦ *E. Ruelle*, ὅστις γράφει: «La première année de la 1re Pythiade est rapportée tantôt à l'Olympiade 39, 3, ou l'an 582 a. Ch., tantôt à l'an 586».

μεταρρύθμισίν του Πυθίων ήτοι άπό τοῦ 590 π. Χ. Ἡ τελειοτέρα ὅμως ὀκταετηρίς, ἡ πρώτη τῆς περιόδου τῶν 160 ἐτῶν, ἄρχεται, ὡς φρονοῦμεν ὅτι ἐδείξαμεν, ὀκτὼ ἔτη βραδύτερον ἤτοι ἀπὸ τοῦ 582 π. Χ. ἀφ' οὗ ἔτους ἄρχεται ἥ τε Πυθιακὴ καὶ ἡ Ἰσθμιακὴ χρονολογία.

Τὰ πρὸ τῶν ὀκταετηρίδων.

Μέχρι τοῦδε ἠδυνήθημεν ὅπως δήποτε ἀσφαλῶς νὰ εὕρωμεν τὰ περὶ τῆς 160[τοῦς] περιόδου ὡς καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐφαρμογῆς τῆς δεκαεννεαετηρίδος ἐν Ἀθήναις. Πλήρης ὅμως σύγχισις ἐπικρατεῖ εἰς τὰς ἐλαχίστας πηγὰς ἃς κεκτήμεθα περὶ τοῦ ἡμερολογίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς ὀκταετηρίδος, δυστυχῶς δὲ δὲν ἔχομεν πλέον ὡς ἀσφαλῆ ὁδηγὸν συγγραφέα ἢ ἐπιγραφάς, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἠδυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν προηγηθεῖσαν μελέτην· ἀλλ' ὅμως προσθέτομεν καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος, οὐχὶ ἀξιοῦντες ὅτι λύομεν τὸ πρόβλημα τοῦ τί συνέβαινε πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὀκταετηρίδος, ἀλλ' ἁπλῶς προτείνοντες πρὸς ἔρευναν δυνατήν τινα λύσιν.

Ἰδοὺ γνῶμαι εἰδικῶν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου·

1) Ὁ *Em. Ruelle* (Daremberg et Saglio) φρονεῖ ὅτι μέχρι τοῦ 500 π. Χ. οἱ Ἕλληνες, ἵνα ἐπιφέρωσι τὴν συμφωνίαν μεταξὺ τῆς ἡλιακῆς καὶ τῆς σεληνιακῆς περιφορᾶς, ἠρκοῦντο ἐν τῇ προσθήκῃ εἰς τοὺς 12 σεληνιακοὺς μῆνας, ἐναλλὰξ κοίλους καὶ πλήρεις, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐλειπουσῶν ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους, ἤτοι $11^1/_4$ ἡμέρας.

2) Ὁ *Th. Martin* (αὐτόθι) φρονεῖ ὅτι λαοί τινες τῆς Ἑλλάδος εἶχον κύκλον ἡλιακοσεληνιακὸν ἐξ **25** σεληνιακῶν μηνῶν εἰς δύο ἔτη, ὅπερ ὑπέθετε διὰ τὸ ἔτος 369 ἡμέρας κατὰ μέσον ὅρον. Ἀλλὰ γενικῶς *μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου* οἱ Ἕλληνες ἐξετίμων τὸ ἔτος εἰς 360 ἡμέρας.

3) Ὁ *Αὖλος Γέλλιος* ἀναφέρει (N. a. III 17) ὅτι κατὰ τὴν γνώμην συγχρόνων αὐτοῦ γραμματικῶν τὸ Ὁμηρικὸν ἔτος συνέκειτο ἐκ δέκα μηνῶν ὡς τὸ τοῦ Ῥωμύλου.

4) Ὁ *Κηνσωρῖνος*, γραμματικὸς τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ. (De die natali) ἀναγράφει ὅτι πλεῖσται πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος παρατηρήσασαι ὅτι κατὰ τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ Ἥλιος συμπληροῖ τὴν περιφορὰν αὐτοῦ, ἔχουσι γίνῃ ἐνίοτε 13 νέαι σελῆναι, καὶ ὅτι τοῦτο συνέβαινεν ἀνὰ πᾶν δεύτερον ἔτος, ἐσχημάτισαν κύκλον, ἐκ δύο ἐτῶν συγκείμενον, ἐναλλὰξ ἐκ 12 καὶ 13 μηνῶν, ὃν ἐκάλεσαν *τριετηρίδα*, διότι ὁ ἐμβόλιμος μὴν ἐνεβάλλετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου ἔτους. Μετὰ ταῦτα ἀναγνωρίζοντες τὸ λάθος ὅπερ ἐγένετο, ἐδιπλασίασαν τὸν χρόνον τοῦτον καὶ ἐσχημάτισαν τὴν *τετραετηρίδα*, ἣν ἐκάλεσαν *πενταετηρίδα*. Τέλος διπλασιάσαντες καὶ τὸν χρόνον τοῦτον ἐσχημάτισαν τὸν τελειότερον κύκλον τῆς *ὀκταετηρίδος* ὃν καὶ *ἐννεαετηρίδα* ἐκάλεσαν.

Ἄξιον σημειώσεως ἐνταῦθα τυγχάνει ὅτι ὁ *Κηνσωρῖνος* συγχίζει τὰς ἑορταστικὰς περιόδους, καθ' ἃς αἱ μεγάλαι ἑορταὶ τῶν Ἑλλήνων ἐτελοῦντο πρὸς τὸ ἡμερολόγιον Διότι οὐδέποτε πιθανῶς, ὡς καὶ ὁ *Halma* (Ère des Grecs) ὀρθῶς φρονεῖ, ὑπῆρξε περίοδος ἐν τῷ ἡμερολογίῳ ἐκ *4* ἐτῶν, δὲν βλέπει δέ τις πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ συνέκειτο αὕτη. Ἡ τετραετηρικὴ περίοδος τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῶν Ὀλυμπίων, τῶν Πυθίων, τῶν μεγάλων Παναθηναίων ὠνομάζετο *πενταετηρίς*. διότι οἱ ἀγῶνες ἐτελοῦντο εἰς τὰς ἀρχὰς ἑκάστου 5[ου] ἔτους.

Ὁμοία σύγχισις ἐγένετο οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Κηνσωρίνου ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων συγγραφέων ἐπὶ τῆς ὄντως ὑπαρξάσης ἐν τῷ ἡμερολογίῳ περιόδου τῶν ***δύο*** ἐτῶν. Ἡ περίοδος αὕτη ὠνομάζετο *διετηρὶς* καὶ οὐχὶ *τριετηρίς*, ὡς φρονοῦσιν ἀναφέροντες πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης των τὸν Πίνδαρον (Ἐπίν. Νεμ. ϛ')[1]. Ἀλλ' ὁ Πίνδαρος ὁμιλεῖ ἐκεῖ περὶ τῆς τριετηρίδος τῶν Ἰσθμίων, καὶ οὐχὶ τριετηρίδος ἡμερολογιακῆς.

5) Ὁ *J. Oppert* (L'année de Méton) ἐκφράζεται οὕτως: «Avant Solon on comptait à Athènes par triétérides ou époques triennales de 37 mois synodiques ... tous les trente ans la computation d'après la lune se trouve d'un mois en retard»

«Il est très probable que l'octaéteride fut en usage constant dépuis la réforme de Solon, et le passage d'une inscription mentionnant un oracle de Délos, qui conseillait aux Athèniens d'insérer un second Hécatombéon doit se rap-

[1] Πόντου τε γέφυρ' ἀκάμαντος ἐν ἀμφικτυόνων — ταυροφόνῳ τριετηρίδι Κρεοντίδαν — τίμασε Ποσειδάνιον ἂν τέμενος».

porter à une époque antérieure; il ne peut s'expliquer pendant une période de cycle octennal, mais seulement pendant uue époque où l'ensemble des années restait en arrière sur les saisons». Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι ὁ ἐκ 3 ἐτῶν κύκλος, ὃν *φαντάζεται* ὁ *Oppert*, καὶ ὃν ἐν τούτοις, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, ἀναφέρει ὡς βέβαιον, ὁ ὄντως ἐπιστημονικώτερος τοῦ ἐκ δύο ἐτῶν συγκειμένου, δὲν ἀναφέρεται ὑπό τινος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οὐδ᾽ ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν.

Ἡ δὲ ἐπιγραφὴ (C.I.A. IV[1] 27b καὶ *Dittenberger* Syll. nº 20) ἡ μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ *Oppert* δὲν ἀφορᾷ μαντείαν ἐκ Δήλου, ἀλλ᾽ εἶνε ψήφισμα Ἀθηναϊκόν, ἀναφέρον μαντείαν ἐκ Δελφῶν, κανονίζον δὲ *κυρίως* τὰ τῆς προσφορᾶς τῆς ἀπαρχῆς τῶν δημητριακῶν καρπῶν (σίτου καὶ κριθῆς) πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Ἐλευσῖνος· τὸ μέρος τῆς ἐπιγραφῆς τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς ἔχει οὕτως:

«Λάμπον εἶπε· τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ αἱ χσυγγραφαὶ τε͂ς ἀπαρχε͂ς το͂ καρπο͂ τοῖν θεοῖν, ... Ταῦτα μὲν περὶ τε͂ς ἀπαρχε͂ς το͂ καρπο͂ τοῖν θεοῖν ἀναγράφσαι ἐς τὸ στέλα, με͂να δὲ ⁝⁝⁝ ἐμβάλλεν Ἑκατομβαιο͂να τὸν νέον ἄρχοντα. Τὸν δὲ βασιλέα ὁρίσαι τὰ ἱερὰ τὰ ἐν το͂ι Πελαργικο͂ι, καὶ τὸ λοιπὸν με᾽ ἐνιδρύεσθαι βομὸς ἐν το͂ι Πελαργικο͂ι ἄνευ τε͂ς βολε͂ς καὶ το͂ δέμο· μεδὲ τὸς λίθος τέμνεν ἐκ το͂ Πελαργικο͂ μεδὲ γε͂ν ἐχσάγεν μεδὲ λίθος».

Ὁ *Dittenberger* φρονεῖ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη οὔτε παλαιοτέρα τοῦ 446 π. Χ. οὔτε νεωτέρα τοῦ 421 π. Χ. δύναται νὰ εἶνε. Κατὰ τὸν *Lipsius* τὸ ἔτος ταύτης εἶνε πιθανῶς τὸ 439/8 π. Χ. Κατὰ τὸν *Foucart* (B.C.H. 1880) καὶ τὸν *Kirchhoff* (C.I.A.) τὸ ἔτος εἶνε πάντως πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Κατὰ τοὺς *Otto Jahn* καὶ *Ad. Michaelis* (Arx Athenarum 1901) τὸ ἔτος πιθανῶς ἦτο τὸ 440 π. Χ. Ἀλλ᾽ ὁ *Michel* (Rec. d'Inc. Gr. Add. p. 942) προσθέτει «*M. A. Koerte* (Athen Mitt. 1896) date l'inscription du printemps de 418. *M. Ad. Wilhelm* veut bien nous apprendre que l'aspect de l'écriture convient parfaitement à l'époque de la paix de Nicias».

Ὁ Λάμπων, ὁ μνημονευόμενος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, εἶνε ὁ γνωστὸς θύτης, χρησμολόγος καὶ μάντις ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τοῦ Εὐπόλιδος, ὃν ὁ Περικλῆς εἶχεν ἐκπέμψῃ οἰκιστὴν τῶν Θουρίων τῷ 444 π. Χ. Ἡ δὲ ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς φράσις «μῆνα δὲ ἐμβάλλειν Ἑκατομβαιῶνα τὸν νέον ἄρχοντα» ἵσταται μετέωρος μεταξὺ τῶν προηγουμένων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ τῆς ἀπαρχῆς τῶν καρπῶν ταῖς Ἐλευσινίαις θεαῖς, καὶ τῶν ἑπομένων τῶν σκοπούντων τὸν περιορισμὸν τῆς χρήσεως τῶν ἐν τῷ Πελαργικῷ. Κατά τινας (Foucart, Ad. Schmidt) αὕτη δὲν ἀφορᾷ τὴν ἐμβολὴν μηνὸς νέου Ἑκατομβαιῶνος, ἀλλὰ τὴν ἐμβολὴν ἡμέρας ἢ ἡμερῶν ἐν τῷ προσεχεῖ Ἑκατομβαιῶνι.

Ἐὰν ὅμως ἀφορᾷ τὴν ἐμβολὴν μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος εἰς τὸ ἡμερολόγιον, ὅπερ κατ᾽ ἐμὲ εἶνε βέβαιον, *τὸ δὲ ψήφισμα ἐγένετο πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου* καὶ μετὰ τὸ 444 π. Χ., ὁμολογοῦμεν ὅτι ἀδυνατοῦμεν τελείως νὰ ὑποπτεύσωμεν τὴν αἰτίαν δι᾽ ἣν ἡ Πυθία διέταξεν, ὁ δὲ Λάμπων ἐπρότεινε καὶ ἐψηφίσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἡ ἐμβολὴ αὕτη. Τοὐναντίον *ἄν*, συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ *Wilhelm*, *δεχθῶμεν τὸ ψήφισμα ὡς ἐγγὺς τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίου γενόμενον*, δυνάμεθα νὰ παράσχωμεν πιθανήν τινα λύσιν. Καὶ ὄντως κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ πολέμου, οἱ Πελοποννήσιοι εἰσβάλλοντες εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐδῄουν αὐτὴν καὶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς ἐκαρποῦντο. Ἀφ᾽ ἑτέρου ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν εἶχον καταφύγῃ ὅλοι οἱ ἐκτὸς τῶν τειχῶν οἰκοῦντες, ἕνεκα δὲ τούτου τινὲς ᾤκησαν ἐν τῷ Πελαργικῷ, ὅπερ ὅμως ἀπηγορεύετο ὑπὸ χρησμοῦ τῆς Πυθίας νὰ οἰκῆται [1].

[1] Καὶ ὄντως ὁ Θουκυδίδης (II, 17) λέγει: «. . . τό τε Πελαργικὸν καλούμενον τὸ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, ὃ καὶ *ἐπάρατόν τε ἦν* μὴ οἰκεῖν καί τι καὶ Πυθικοῦ μαντείου ἀκροτελεύτιον τοιόνδε διεκώλυε, λέγον ὡς «*τὸ Πελαργικὸν ἀργὸν ἄμεινον*», ὅμως ὑπὸ τῆς παραχρῆμα ἀνάγκης ἐξῳκήθη. Καί μοι δοκεῖ τὸ μαντεῖον τοὐναντίον ξυμβῆναι ἢ προσεδέχοντο· *οὐ γὰρ διὰ τὴν παράνομον ἐνοίκησιν αἱ ξυμφοραὶ γενέσθαι τῇ πόλει*, ἀλλὰ διὰ τὸν πόλεμον ἡ ἀνάγκη τῆς οἰκήσεως, ὃν οὐκ ὀνομαζον τὸ μαντεῖον προῄδει μὴ ἐπ᾽ ἀγαθῷ ποτε αὐτὸ κατοικισθησόμενον». Ὡς γνωστὸν ὁ Ἱππίας τῷ 511/10 π. Χ. εἶχε κλεισθῇ ἐντὸς τοῦ Πελαργικοῦ, τότε φρουρίου ὄντος, πολιορκούμενος δὲ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ ὑπ᾽ αὐτῶν μετακληθέντος Λακεδαιμονίου Κλεομένους, ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ αὐτὸ καὶ νὰ φύγῃ τῶν Ἀθηνῶν (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτεία). Ὀλίγον δὲ βραδύτερον αὐτὸς ὁ Κλεομένης εἶχε καταλάβῃ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὸ Πελαργικόν, ἐκδιωχθεὶς ἐκεῖθεν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ πολιορκίας. Ὁ χρησμὸς λοιπὸν τῆς Πυθίας ὁ ἀνακηρύξας τὸ ἐν τῷ Πελαργικῷ οἰκεῖν ἐπάρατον ἐγένετο πιθανῶς ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ἴσως ἐπὶ τῆς Κλεισθενείου μεταρρυθμίσεως. Ἐγένετο δὲ πιθανῶς, ὡς λέγει ὁ *J. White* (Τὸ Πελαργικὸν ἐπὶ Περικλέους. Ἀρχ. Ἐφημ. 1894), ἕνεκα τῆς αὐθαιρέτου, ἐχθρικῆς καὶ ἀντιδημοτικῆς χρήσεως, ἣν οἱ τύραννοι εἶχον κάμῃ αὐτοῦ.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἢ τοὐλάχιστον ὁ ὄχλος, ἀπέδωκαν τὴν ἐπιδημίαν τῆς φοβερᾶς νόσου καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς καταστροφὰς ἐν μέρει ἢ καθόλου εἰς τὴν παράβασιν τῆς διαταγῆς τῆς Πυθίας τοῦ νὰ μένῃ ἀοίκητον (ἀργὸν) τὸ Πελαργικόν, ἔπαυσαν δὲ πιθανῶς τάχιστα τὴν ἐν αὐτῷ οἴκησιν. Ὁ δὲ Λάμπων γνώστης καὶ ἐξηγητὴς τῶν Πυθικῶν μαντειῶν ὧν ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ νὰ ἱδρύωνται νέοι βωμοὶ ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς βουλῆς καὶ νὰ τέμνωνται ἢ ἐξάγωνται λίθοι καὶ γῆ ἐξ αὐτοῦ.

Φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι τὸ ψήφισμα ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος καθ' ὃ δὲν ἐφοβοῦντο νέαν εἰσβολὴν τῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἐὰν ἀναδράμωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου ἐκείνου, βλέπομεν ὅτι κατὰ τὸ ἕβδομον ἔτος τοῦ πολέμου, τὸ ἔαρ τοῦ 425, οἱ Πελοποννήσιοι εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ἀττικὴν μόλις ἔμειναν 15 ἡμέρας ἐν αὐτῇ, ἐπιστρέψαντες εἰς τὰ ἴδια ἕνεκα τῆς εἰδήσεως τῆς καταλήψεως τῆς Πύλου ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, χωρὶς νὰ δῃώσωσιν αὐτὴν τῶν καρπῶν τῆς γῆς ἔτι ἀώρων ὄντων. Μετὰ ταῦτα ἐπῆλθεν ἡ παράδοσις τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ Σπαρτιατῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὥστε καθ' ὅλον τὸ 425 οἱ Ἀθηναῖοι ἐθριάμβευον. Κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν (IV, 36) «Ἀθηναῖοι καὶ Νίκης ἀνέθηκαν ἄγαλμα ἐν Ἀκροπόλει χαλκοῦν εἰς μνήμην τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ». Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ *424* οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐφοβοῦντο ἐχθρικὴν ἐπιδρομὴν εἰς τὴν ἑαυτῶν χώραν, τοῦ Βρασίδα βαδίζοντος τότε πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Εἶνε λοιπὸν πολὺ πιθανὸν ὅτι τὸ ἡμέτερον ψήφισμα ἐγένετο κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 424 π. Χ., ὅτι δὲ ὁ νέος ἄρχων ὃν ἐννοεῖ τὸ ψήφισμα ἦτο ὁ τοῦ 424/3 π. Χ.

Ἐὰν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα φρονῶ, ὡς εἶπον, ὅτι ἐξηγεῖται ἡ ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς φράσις τοῦ ψηφίσματος. Καὶ ὄντως, ὡς εἴδομεν, ἐν τῇ Μελέτῃ ταύτῃ, τὸ ἔτος 424/3 ἦτο 7^{ον} τῆς ὀκταετηρίδος (430-422), ἦτο δὲ φυσικῶς κοινόν. Ἀλλὰ μὴ γενομένου τοῦ ἕκτου ἐμβολίμου, ἐγένετο τὸ ἕβδομον ἐμβόλιμον, πιθανώτατα τῇ ὑποδείξει τοῦ Λάμπωνος. Ἐπειδὴ δὲ ἐπρόκειτο περὶ ἀνωμάλου ἐμβολῆς, ἴσως δὲ καὶ ἕνεκά τινος *ταμιακοῦ* λόγου, σχετικοῦ πρὸς τὰς εἰσπράξεις των ἀπὸ τῶν συμμάχων πόλεων [1], διετάχθη ἡ εἰσαγωγὴ ὡς ἐμβολίμου μηνὸς τοῦ Ἑκατομβαιῶνος καὶ οὐχὶ τοῦ Ποσιδεῶνος.

Ὅτι δὲ τὸ ἐν λόγῳ ψήφισμα δὲν δύναται νὰ εἶνε νεώτερον τοῦ *422* π. Χ. πειθόμεθα ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐξ Ἐλευσῖνος τῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ *Φιλίου* ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1888 (ὅρα καὶ C.I.A. IV^{1} 225k), ἐν ᾗ ἀναφέρεται τὸ ἀργύριον ὃ ἐδέξαντο οἱ ἐπιστάται Ἐλευσινόθεν παρὰ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἱεροποιῶν ἀπὸ τοῦ σίτου [1], τῆς ἀπαρχῆς τῶν θεῶν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ τὴν τετραετίαν 422-418 π. Χ. Αἱ ἀπαρχαὶ λοιπὸν αὗται εἶνε αἱ τῶν πρώτων ἐτῶν, μετὰ τὸ ἐν λόγῳ ψήφισμα.

Ἐπανέλθωμεν ἤδη εἰς τὰς γνώμας τὰς ἐκτεθείσας ἀνωτέρω περὶ τοῦ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὀκταετηρίδος ἡμερολογίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Αἱ γνῶμαι αὗται, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὰς αὐθαιρέτους τοιαύτας, στηρίζονται ἐπὶ δύο ἀρχαίων συγγραφέων τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Γεμίνου, ἀμφοτέρων ἀξιοπίστων μαρτύρων, τοῦ μὲν Ἡροδότου καθ' ὃ γράψαντος μεσούσης τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος π. Χ. καὶ ἐγγὺς ὁπωσδήποτε ὄντος πρὸς τὰ πράγματα, τοῦ δὲ Γεμίνου ὡς εἰδικοῦ, ἀρυομένου ἐκ τῶν σωζομένων μέχρις αὐτοῦ πηγῶν ὁπωσδήποτε ἀσφαλῆ δεδομένα περὶ τοῦ θέματος.

Τὰ χωρία τοῦ Ἡροδότου τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ ζήτημά μας εἶνε τὰ ἑξῆς. Ἐν Α. 32 ὁ Ἡρόδοτος φέρει τὸν Σόλωνα λέγοντα πρὸς τὸν Κροῖσον: «..ἐς γὰρ *70* ἔτεα οὖρον τῆς ζωῆς ἀνθρώπῳ προτίθημι. Οὗτοι ἐόντες ἐνιαυτοὶ ἑβδομήκοντα παρέχονται *ἡμέρας διηκοσίας καὶ πεντακισχιλίας καὶ δισμυρίας*,

[1] Ἐν τῇ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης Μελέτης χρησιμοποιηθείσῃ ἐπιγραφῇ (C.I.A. I, 273) ἀπαντῶμεν ὡς πρώτην δόσιν τοῦ τρίτου ἔτους (424/3 π. Χ.) «[Τάδε παρέδ]οσαν οἱ ταμίαι Θ[ουκυ]δίδης Ἀχερδούσιος καὶ ξυνάρχοντες ἐπὶ Ἰσά[ρχου ἄρχοντος καὶ ἐπὶ τῆς βουλῆς ᾗ ....]ιχος [πρῶ]τος ἐγραμμάτευεν, Ἑλληνοταμίαις *ἕνοις* δ[.......] Χαροπίδῃ κλπ».

Ὁ δὲ ἐκδότης σχολιάζων τὸ *ἕνοις* γράφει «Reddita haec sunt Hellenotamiarum aerario a quaestoribus, quum antecessores eorum Hellenotamiis anni proxime praecedentis numeraturos se ea spopondisset, sed quum magistratu se abdicarent nondum promissis stetissent». Ἀλλ' ἀντὶ νὰ δεχθῶμεν μὴ τηρήσεις ὑποσχέσεων ἐκ μέρους Ἑλληνοταμιῶν πρὸς τοὺς διαδόχους των καὶ ἐντεῦθεν ἀπόδοσιν χρημάτων ἐκ μέρους τῶν νέων Ἑλληνοταμιῶν πρὸς τήρησιν τῶν οὕτω ὑπεσχημένων, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ ἐκ μέρους ταμιακῶν ἀρχῶν, φρονῶ ὅτι δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν Ἑλληνοταμιῶν τοῦ 425/4 π. Χ. ἐπεξετάθη ἐπὶ ἕνα μῆνα μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολιτικοῦ τούτου ἔτους, χάριν αὐτῶν τῶν συμμάχων των, οἵτινες, διὰ τῆς συντομεύσεως τοῦ ἔτους ἐν Ἀθήναις κατὰ ἕνα μῆνα, δὲν θὰ εἶχον ἀποστείλῃ ἐν καιρῷ τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον χρήματα.

[1] Ὁ *Φίλιος* παρατηρεῖ ὅτι ἡ λέξις σῖτος *ἐτέθη* ἐν τῇ γενικωτάτῃ αὐτῆς σημασίᾳ.

ἐμβολίμου μηνὸς μὴ γινομένου. Εἰ δὲ δὴ ἐθελήσει τοὔτερον τῶν ἐτέων μηνὶ μακρότερον γίνεσθαι, *ἵνα δὴ αἱ ὧραι συμβαίνωσι παραγενόμεναι ἐς τὸ δέον*, μῆνες μὲν παρὰ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτεα οἱ ἐμβόλιμοι γίνονται *τριήκοντα πέντε*, ἡμέραι δὲ ἐκ τῶν μηνῶν τούτων *χίλιαι πεντήκοντα*. Τουτέων τῶν ἁπασέων ἡμερέων τῶν ἐς τὰ ἑβδομήκοντα ἔτεα ἐουσέων *πεντήκοντα καὶ διηκοσίων καὶ ἑξακισχιλίων καὶ δισμυριέων* . . .». Ὥστε κατὰ τοὺς καθαρωτάτους τούτους ὑπολογισμούς, τὸ ἔτος *κατὰ τὸν Σόλωνα σύγκειται ἐκ 375 ἡμερῶν*, ἵνα αἱ ὧραι συμβαίνωσι παραγενόμεναι εἰς τὸ δέον. Ὡς γνωστὸν ὅμως οὐδέποτε ὁ Σόλων ἐπεσκέφθη τὸν Κροῖσον, ὥστε καὶ τὰ ἄνω ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Σόλωνα εἶνε αὐτόχρημα μῦθος. Ὁ Ἡρόδοτος, πλέον τοῦ αἰῶνος μετὰ τὸν Σόλωνα ζήσας, ἀποδίδει εἰς τὸν Σόλωνα μύθους οὓς ἤκουσεν ἢ ἀνέγνω, ἐπειδὴ δὲ δὲν συνέγραφε σύγγραμμα χρονολογικὸν ἢ ἀστρονομικὸν δὲν ἐφρόντισε πιθανῶς νὰ ἐξελέγξῃ τὸ δυνατὸν τοιούτου ἔτους [1]. Ἄλλως τε ὅτε ὁ Ἡρόδοτος ἔζη, ἡ ὀκταετηρὶς εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐφαρμοσθῇ ἐν τῇ Ἑλλάδι. Μόλα ταῦτα συγκρίνων τὸ ἡμερολόγιον τῶν συγχρόνων του Ἑλλήνων πρὸς τὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐκφράζεται οὕτως (Β): «Ἄγουσι δὲ (οἱ Αἰγύπτιοι) τοσῷδε σοφώτερον Ἑλλήνων, ἐμοὶ δοκέειν, *ὅσῳ Ἕλληνες μὲν διὰ τρίτου ἔτεος ἐμβόλιμον ἐπεμβάλλουσι τῶν ὡρέων εἵνεκεν*, . . .». Ὁ ἀναγινώσκων τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ἀγνοῶν τὰ τῆς ὀκταετηρίδος, θὰ ἐνόμιζε καὶ δικαίως ὅτι ἐν μεσούσῃ τῇ Ε΄ ἑκατονταετηρίδι (τῷ 445 π. Χ.) οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο περίοδον *διετηρικὴν* ἢ *τριετηρικήν*, (ὡς δὲ φαίνεται καὶ ὁ *Oppert* ἐκ τούτου παρασυρθεὶς ἠπατήθη), ἐνῷ ἐν τῇ ὀκταετηρίδι μετὰ δύο τριετηρίδας προσετίθετο μία διετηρίς.

Σύμφωνον πρὸς τὰ ἄνω χωρία τοῦ Ἡροδότου εἶνε καὶ τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Γεμίνου· «Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι τοὺς μῆνας τριακονθημέρους ἦγον, τοὺς δὲ ἐμβολίμους *παρ᾿ ἐνιαυτόν*. Ταχέως δὲ ὑπὸ τοῦ φαινομένου ἐλεγχομένης τῆς ἀληθείας, διὰ τὸ τὰς ἡμέρας καὶ τοὺς μῆνας μὴ συμφωνεῖν τῇ σελήνῃ, τοὺς δὲ ἐνιαυτοὺς μὴ στοιχεῖν τῷ ἡλίῳ. Ὅθεν ἐζήτουν περίοδον ἥτις κατὰ μὲν τοὺς ἐνιαυτοὺς τῷ ἡλίῳ συμφωνήσει, κατὰ δὲ τοὺς μῆνας καὶ τὰς ἡμέρας τῇ σελήνῃ. Περιέχει δὲ ὁ τῆς περιόδου χρόνος ὅλους μῆνας καὶ ὅλας ἡμέρας καὶ ὅλους ἐνιαυτούς. Πρῶτον δὲ συνεστήσαντο τὴν περίοδον τῆς ὀκταετηρίδος . . .».

Ὥστε, κατὰ τὰ σωζόμενα χωρία τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Γεμίνου, πρὸ τῆς ὀκταετηρίδος (κατὰ τὸν Γέμινον ἐπ᾿ ὀλίγον χρόνον) οἱ Ἕλληνες μετεχειρίσθησαν περίοδον *δύο ἐτῶν* ἐναλλὰξ ἐκ 12 καὶ 13 μηνῶν συγκειμένων, τῶν μηνῶν ἐχόντων 30 ἡμέρας. Ἡ περίοδος αὕτη θὰ ἦτο ἄκρως ἐσφαλμένη, ἂν εἶχεν ἀληθῶς ποτε τεθῇ ἐν χρήσει. Πόσον πλέον ἐσφαλμένον ἔδει νὰ ἦτο τὸ προηγηθὲν αὐτῇ ἡμερολόγιον, ὥστε νὰ θεωρηθῇ ὡς βελτίωσις αὐτοῦ αὕτη;

Ἵνα ὅπως δήποτε διίδωμεν τί συνέβαινε πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὀκταετηρίδος ἐν Ἑλλάδι, ἔχομεν ἕνα ἀσφαλῆ ὁδηγὸν ὃν πάντοτε πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ᾿ ὄψιν. Ὁ ὁδηγὸς οὗτος εὑρισκόμενος ἐν τοῖς γραφομένοις τοῦ Γεμίνου, συναγόμενος δὲ ἀσφαλῶς ἐξ ὅλων τῶν ἀρχαίων πηγῶν, συνίσταται εἰς τὸ ἑξῆς: οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀπ᾿ αὐτῆς τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς τοὺς μὲν μῆνας ἦγον κατὰ Σελήνην, εἶχον δὲ τακτὰς ἡμέρας καθ᾿ ὡρισμένας ἐποχὰς καθ᾿ ἃς ἐτέλουν τὰς ἑαυτῶν ἑορτάς. «Πρόθεσις γὰρ ἦν τοῖς ἀρχαίοις» γράφει ὁ Γέμινος «τοὺς μὲν μῆνας ἄγειν κατὰ σελήνην, τοὺς δὲ ἐνιαυτοὺς καθ᾿ ἥλιον· τὸ γὰρ ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῶν χρησμῶν παραγγελλόμενον, τὸ θύειν κατὰ τὰ γα, ἤγουν τὰ πάτρια, *μῆνας, ἡμέρας, ἐνιαυτούς*. Τοῦτο διέλαβον ἅπαντες οἱ Ἕλληνες τῷ τοὺς μὲν ἐνιαυτοὺς συμφώνως ἄγειν τῷ ἡλίῳ, τὰς δὲ ἡμέρας καὶ τοὺς μῆνας τῇ σελήνῃ. Ἔστι δὲ τὸ μὲν καθ᾿ ἥλιον ἄγειν τοὺς ἐνιαυτούς, τὸ περὶ τὰς ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰς αὐτὰς θυσίας τοῖς θεοῖς ἐπιτελεῖσθαι . . .».

Ἐν αὐτῇ τῇ Ὀδυσσείᾳ (στοιχ. Φ) τὴν ἡμέραν καθ᾿ ἣν γίνεται ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ὀδυσσέως ὑπὸ τῆς Πηνελόπης, συνέπιπτεν ἡ πρώτη μηνὸς (νουμη-

[1] Ὁ *A. Sayce* γράφει (The ancient empires of the East. Ἡρόδοτος 1883) «Herodotos was an indifferent calculator, as is further shown by his blunder over the number of years required for the Egyptian dynasties (ii 142). So we need not be surprised that he here makes the solar year consist of 375 days. Prof. *Rawlinson* has pointed out that this is due partly to his counting the months at thirrty days each, instead of alternately thirty and twenty-nine, and partly to his forgetting that the intercalary month was omitted from time to time possibly every fourth τριετηρίς». Τὴν περὶ τούτου γνωμην τοῦ *Rawtinson* ὅρα ἐκτενέστερον ἐν History of Herodotus 1875, τόμ. Ι, ὑποσ. 6, σελ. 167).

νία), καθ' ἣν ἐτελεῖτο ἑορτὴ τῷ Ἀπόλλωνι στ. 258 «νῦν μὲν γὰρ κατὰ δῆμον ἑορτὴ τοῖο θεοῖο ἁγνή» «ὄφρα ἐπὶ μηρία θέντες Ἀπόλλωνι κλυτοτόξῳ...». Ἐν δὲ τῷ στοιχ. Τ ἔχομεν τοὺς στίχ. 306-7 «τοῦ δ' αὐτοῦ λυκάβαντος ἐλεύσεται ἐνθάδε Ὀδυσσεύς, — *τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς τοῦ δ' ἱσταμένοιο*». Ὥστε ἡ ἔλευσις τοῦ Ὀδυσσέως συνέβη τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ μηνός, ἥτις ἦτο ἡμέρα ἀνήκουσα ἐν μέρει *εἰς τὴν φθίνουσαν σελήνην* (φθίνοντος μηνὸς) καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν νέαν σελήνην (ἱσταμένοιο), ἦτο δηλ. ἡ ἡμέρα ἡ βραδύτερον κληθεῖσα (πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Σόλωνος) *ἕνη καὶ νέα*. Πλὴν ὅμως τῆς Ὁμηρικῆς ταύτης πηγῆς, ἔχομεν διὰ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους χρόνους καὶ τὰς μεγάλας ἑορτὰς ἢ ἀγῶνας, συνδεομένους πρός τε ὡρισμένους μῆνας καὶ ὡρισμένας ἡμέρας ἐν αὐτοῖς. Λάβωμεν λ. χ. τὸν μεγαλείτερον τούτων, *τὰ Ὀλύμπια*. Οἱ ἀγῶνες τῶν Ὀλυμπίων μυθολογεῖται ὅτι ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, *ἡ δὲ τελευταία ἡμέρα αὐτῶν συνέπιπτε μετὰ τῆς πανσελήνου* (ὅρα Πινδάρου Ἐπιν. Ὀλυμπ. Γ καὶ Ι).

Οὗτος λοιπὸν εἶνε ὁ λόγος δι' ὃν οἱ Ἕλληνες, καίτοι βραδύτερον γνωρίσαντες τὸ ὁμολογουμένως καλλίτερον ἡμερολόγιον τῶν Αἰγυπτίων [1], δὲν προσῳκειώθησαν αὐτό, ἀλλὰ διῆλθον δι' ὅλως ἄλλης πολυπλοκωτέρας ὁδοῦ, ἐφευρόντες τὴν ὀκταετηρίδα καὶ βραδύτερον ἔτι τὴν δεκαεννεαετηρίδα, ὅπως τελῶσι τὰς ἑορτὰς αὐτῶν κατὰ τὰ πάτρια ἤγουν τὰς φάσεις τῆς Σελήνης.

Φαίνεται λοιπὸν πιθανὸν κατ' ἐμέ, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ Ὁμηρικῇ ἐποχῇ *τὸ ἔτος ἦτο ἁπλῶς σεληνιακόν*, ἄγνωστον δ' ἂν συνέκειτο ἐκ δώδεκα μηνῶν ἢ ὀλιγωτέρων. Βραδύτερον, *πιθανῶς* δὲ ὅτε οἱ μεγάλοι ἀγῶνες καὶ δὴ ὁ τῶν Ὀλυμπίων, ἔλαβον πανελλήνιον ὄνομα καὶ ἐπίδρασιν, ἠναγκάσθησαν νὰ βελτιώσωσι τὸ ἡμερολόγιον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἔτους, *ἐφεῦρον δὲ πιθανῶς τότε τὴν διετηρίδα*.

Ἀλλ' ἐὰν δεχθῶμεν τὴν διετηρίδα τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Γεμίνου, *τὸ ἔτος τῶν Ἑλλήνων οὐ μόνον δὲν ἀπέβη ἡλιακόν, ἀλλ' ἔπαυσε νὰ εἶνε καὶ σεληνιακόν*. Ἐνῷ ἔδει ἡ διόρθωσις νὰ μετέτρεπεν αὐτὸ *ἀπὸ ἁπλοῦν σεληνιακὸν* εἰς *σεληνοηλιακόν*. Διογένης ὁ Λαέρτιος γράφει ὅτι ὁ Θαλῆς πρῶτος τὴν τελευταίαν τοῦ μηνὸς *τριακάδα* ἐκάλεσεν, ἐνῷ ἐν Ἡσιόδῳ ἀκμάσαντι πλέον τῆς μιᾶς ἑκατονταετηρίδος πρὸ τοῦ Θάλητος ἀναφέρεται ἡ τριακὰς (Ἔργα καὶ Ἡμέραι στιχ. 766) [1]. Εἶνε λοιπὸν πιθανὸν ὅτι ὅλοι οἱ μῆνες τοῦ ἡμερολογίου συνέκειντο *θεωρητικῶς* ἐκ *30* ἡμερῶν, ὑπῆρχον ὅμως καὶ *ἐξαιρέσιμοι* ἡμέραι ἐν ἑκάστῳ μηνί, οὕτως ὥστε οἱ μῆνες νὰ ἀκολουθῶσι περίπου τὰς φάσεις τῆς Σελήνης, τὰ δὲ ἔτη περίπου τὸν Ἥλιον. Ὥστε ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διετηρίδι τὰ ἔτη ἦσαν ἐναλλὰξ κοινὰ καὶ ἐμβόλιμα, συνέκειντο δὲ ἐκ *360* καὶ *390* ἡμερῶν ὀνομαστικῶν, ἐξ ὀλιγωτέρων δὲ πραγματικῶν, ὅπως ἄλλως συνέβαινε διὰ τοὺς μῆνας καὶ πολὺ βραδύτερον ἐν τῇ τελειοτέρᾳ περιόδῳ τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος.

Εἰς οὐδεμίαν ὑπόθεσιν προβαίνω περὶ τοῦ ἂν οἱ μῆνες ἤγοντο ἐναλλὰξ κοῖλοι καὶ πλήρεις. Τὸ μόνον πιθανὸν εἶνε ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν οἱ Ἕλληνες θὰ ἐπέφερον διόρθωσίν τινα. Φαίνεται δ' ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σόλωνος οἱ μῆνες εἶχον απομακρυνθῇ κατά τι τῶν φάσεων τῆς Σελήνης, διότι, κατὰ τὸν Διογένην Λαέρτιον, ὁ Σόλων «ἠξίωσέ τε τοὺς Ἀθηναίους τὰς ἡμέρας κατὰ σελήνην ἄγειν», ὅπερ *μόνον* δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τοῦ ὅτι ὁ Σόλων ἐπέφερε τὴν διόρθωσιν εἰς τὴν απομάκρυνσιν, ἣν εἶχον ὑποστῇ οἱ μῆνες ἀπὸ τῶν φάσεων τῆς Σελήνης.

Ἀπὸ δὲ τῆς διετηρίδος φρονῶ ὅτι οἱ Ἕλληνες μετέβησαν ἀμέσως, συμφώνως ἄλλως τε πρὸς τὰς πληροφορίας τοῦ Γεμίνου, εἰς τὸ σχετικῶς βέλτιον σύστημα τῆς ὀκταετηρίδος.

Κ. ΜΑΛΤΕΖΟΣ

[1] Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος, ὅτε ὁ ἱδρυτὴς τῆς Σαϊτικῆς δυναστείας ἤνοιξε τὴν Αἴγυπτον εἰς τοὺς Ἕλληνας. P. Tannery. Pour l'histoire de la Science Hellène.

[1] Ἐὰν βεβαίως τὸ μέρος τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Ἡσιόδου τὸ ἀφορῶν τὰς εἰς ἑκάστην ἡμέραν τοῦ μηνὸς ἁρμοζούσας ἐργασίας δὲν εἶνε ὑποβολιμαῖον.

ΔΥΟ ΑΤΤΙΚΑ ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ

Ὡς ἐφαρμογὰς τῆς προηγηθείσης μελέτης μου ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Ἀττικοῦ ἡμερολογίου δίδω ἐνταῦθα τὴν συμπλήρωσιν τῶν κενῶν ἑνὸς ψηφίσματος γνωστοῦ ἄρχοντος, καὶ τὸν πιθανὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἔτους ἑτέρου τοιούτου.

1. Ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι τοῦ 1898 ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ ***Καββαδίου*** ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἀνασκαφῶν, ὧν ἡ ὑπ' ἀριθ. ***2*** (σελ. 7) ἔχει οὕτω, κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐκδότου:

[Α]στυ - - - -
Ἐπὶ Χρέμητο[ς ἄρχοντος ἐ]
πὶ τῆς Ἐρεχθη[ίδος. . . . .]
ης πρυτανείας [. . . . . . .]
[ι]ῶνος ὀγδόηι κ[αὶ δεκάτηι]
[τ]ριακοστῆι τῆ[ς πρυτανεί]
[ας]. Ἐκκλησία κυ[ρία τῶν πρ]
[οέδρω]ν ἐπεψή[φιζε - - -
[- - ἔδοξε τῆι βουλῆι καὶ τῶι δήμωι κτλ.]

Ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ ***Καββαδίας***, ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε στοιχηδὸν γεγραμμένη, ἑκάστου στοίχου ἀποτελουμένου ἐξ ***20*** γραμμάτων. Τῆς ἐπιγραφῆς δὲ ταύτης ἐδημοσίευσε φωτοτυπικὸν πίνακα ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος.

Αἱ μόναι δυναταὶ συμπληρώσεις τοῦ δευτέρου στοίχου εἶνε [πέμπτ] ἢ [ἑβδόμ] ἢ [δεκάτ], ἀλλ' οὐδεμία τῶν συμπληρώσεων τούτων συμφωνεῖ χρονολογικῶς πρὸς τὴν προτεινομένην συμπλήρωσιν τοῦ 4 στοίχου «ὀγδόῃ καὶ δεκάτῃ», εἴτε τοῦ ἔτους τοῦ Χρέμητος ὄντος κοινοῦ εἴτε ἐμβολίμου. Ἀλλὰ τὸ ἔτος τοῦ Χρέμητος εἶνε γνωστόν, τὸ 326/5 π. Χ., κατὰ δὲ τὴν ἐννεακαιδεκαετηρίδα εἶνε $2^{ον}$ (ἀρχῆς οὔσης τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ 422 π.Χ.) καὶ *κοινόν*. Ὥστε ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἂν ἡ συμπλήρωσις τοῦ ***Καββαδίου*** εἶνε ὀρθή, θὰ ἦτο πάντως ἐσφαλμένη.

Ἀλλ' ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ φωτοτυπικοῦ πίνακος δὲν φαίνεται ὅτι τὸ τελευταῖον γράμμα τῶν σῳζομένων τοῦ 4 στοίχου ἦτο τὸ Κ. Τὸ μόνον σῳζόμενον ἐξ αὐτοῦ φαίνεται μία κατακόρυφος γραμμή, δυναμένη νὰ ἀνήκῃ καὶ εἰς ἓν Γ καὶ εἰς τὸ Ι. Ὡς ἐκ τούτου ἐξήτασα αὐτὴν ταύτην τὴν ἐνεπίγραφον πλάκα, εὑρισκομένην ἐν τῷ Κεντρικῷ Ἀρχαιολ. Μουσείῳ. Ἐπὶ ταύτης φαίνεται τὸ τελευταῖον τοῦτο γράμμα ὡς καθαρὸν Ι, καθόσον, μολονότι δεξιὰ αὐτοῦ σῴζεται ἀρκετὸς χῶρος τῆς πλακὸς ἀνέπαφος, οὐδὲν σημεῖον αὔλακος ὑφίσταται *εἴτε διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ εἴτε διὰ τῆς ἁφῆς αἰσθητόν*, μόνον δὲ ἐλάχιστόν τι ἐπιφανειακὸν ξέσιμον αὐτῆς ὑπάρχει, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχον πρὸς τὰ ἕτερα σκέλη τοῦ Κ. Συμπεραίνομεν λοιπὸν ἀσφαλῶς ὅτι τὸ γράμμα τοῦτο εἶνε τὸ Ι.

Ὅθεν καὶ ἡ ἄνω ἐπιγραφὴ συμπληροῦται ὡς ἑξῆς:

— Σ Τ Υ —	
Ἐπὶ Χρέμητο[ς ἄρχοντος ἐ]	= 20
πὶ τῆς Ἐρεχθη[ίδος ἑβδόμ]	= 20
ης πρυτανείας [Ἐλαφηβολ]	= 20
[ι]ῶνος ὀγδόηι ἱ[σταμένου]	= 20
τριακοστῆι τῆ[ς πρυτανέ(ι)]	= 20
[ας]. Ἐκκλησία κυ[ρία τῶν πρ]	= 20
[οέδρω]ν ἐπεψή[φιζεν . . . .]	= 20
— — —	

Ἀπὸ τῆς ἐνάτης ἱσταμένου Ἐλαφηβολιῶνος μέχρι τέλους τοῦ ἔτους τοῦ Χρέμητος ἔμενον ἡμέραι ***110***, ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων ***5*** ἡμερῶν, τῶν τελευταίων τῆς ἑβδόμης πρυτανείας, περισσεύουσιν ἡμέραι ***105*** διὰ τὰς τρεῖς ὑπολειπομένας πρυτανείας, ἤτοι ἀνὰ ***35*** ἡμέραι δι' ἑκάστην ἐξ αὐτῶν

2. Ὁ *Wilhelm* ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι τοῦ 1901 (σελ. 51) ἐδημοσίευσε ψήφισμα Ἀττικὸν ἔχον οὕτως:

«Ἐπὶ Χαρικλέους ἄρχοντος ἐ[πὶ τῆς Ἐρε]χθεῖδος ἕκτης πρυτανεία[ς εἶ. . . . .] Εὐαινέτου Ραμνούσιος ἐγρ[αμμάτευε] Ποσιδεῶνος ἐμβολίμου ἐν[δεκάτει ἐνά]τει καὶ εἰκοστεῖ τῆς πρυ[τανείας]».

Ὁ *Wilhelm* θεωρεῖ τὸν ἄρχοντα Χαρικλέα ἐξ ἅπαντος ἀρχαιότερον τοῦ 229/8 π. Χ., ὡς πιθανὸν δὲ ἔτος λαμβάνει τὸ 239/8 π. Χ. [1], παρατηρεῖ δὲ ὅτι ἡ πιθανωτάτη συμπλήρωσις τῆς χρονολογίας «ἐν[δεκάτει, ἐνά]τει καὶ εἰκοστεῖ τῆς (ἕκτης) πρυτανείας» τότε μόνον ὀρθῶς ἔχει, ἂν μία ἡμέρα πρὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης εἶχε προστεθῆ. (Διότι τρεῖς μῆν.×30 + 3 μῆν.×29 + 11 = 188 ἡμ., ἐνῷ 5 πρυτ.×32 + 29 = 189 ἡμ.).

Ἀλλ' ἀντὶ νὰ προστεθῇ μία ἡμέρα ἐκτάκτως ἠδύναντο δύο συνεχεῖς μῆνες νὰ ἦσαν *τριακονθήμεροι*, ὅπερ συμβαίνει ἐν τῇ 19/δι. Λαμβάνοντες δ' ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἔτος τοῦ Χαρικλέους ἦτο ἐμβόλιμον, ἐκ τοῦ ἡμετέρου πίνακος Α συνάγομεν ὅτι τὸ ἔτος τοῦτο (ἄν, ἐννοεῖται, δὲν ἀπεῖχε πολὺ τοῦ 229 π.Χ.) ἦτο τὸ 238/7 π.Χ. (ΙΔ' τοῦ κύκλου) ἔχον τὸν Ἑκατομβαιῶνα καὶ τὸν Σκιροφοριῶνα τριακονθημέρους, ἢ τὸ 233/2 π. Χ. (ΙΘ' τοῦ κύκλου) ἔχον τὸν Βοηδρομιῶνα καὶ τὸν Πυανεψιῶνα τριακονθημέρους.

Κ. ΜΑΛΤΕΖΟΣ

[1] Τοῦτο διότι ἀναφέρεται ἐν τῷ ψηφίσματι ὁ δῆμος τοῦ γραμματέως (κατὰ πρυτανείαν) ὁ Ῥαμνοῦς, ἀνήκων εἰς τὴν Αἰαντίδα 11ην κατὰ τάξιν φυλήν, κατὰ δὲ τὸν ὑποτιθέμενον νόμον τῆς περιοδικότητος τῆς φυλῆς τοῦ γραμματέως τούτου, τὸν προταθέντα ὑπὸ τοῦ *Ferguson* (The Athenian secretaries 1898) καὶ τὸν τροποποιηθέντα ὑπὸ τοῦ *Kirchner* πίνακα τῶν ἐτῶν τῆς III ἑκατονταετηρίδος, ἡ σειρὰ τῆς 11ης φυλῆς πρὸ τοῦ 229 π. Χ. ἔπιπτε κατὰ τὸ ἔτος 239/8 π. Χ.

ΕΙΣ ΘΥΣΣΑΝΟΥΝΤΟΣ ΕΠΙΓΡΑΦΑΣ

***Ἐφημ. Ἀρχ** 1907 **σελ.** 216, **ἀριθ.** 10+11 **καὶ** 13.*

1) Ἐν τῇ ἀναπληρώσει τοῦ 1ου στίχου τοῦ ἐλεγείου ἀριθ. 10+11 παρελείφθη νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ ἐπ' ἴσης εὐτέκμαρτον *Δαμο[τίωνι*, ὃ καὶ κατὰ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐκτύπου μετὰ τὸ *ο* ἴχνος ἴσως πιθανώτερον τοῦ *Δαμο[λέοντι*, κλπ.

2) Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀριθ. 13 στίχ. 8 κατὰ τὸ ἔκτυπον φαίνεται ἀναγνωστέον *ἰς* [*τ*]*ὸν* [*ἀ*]*ὶ* [*χρ*]*όνον* καὶ δὴ ἀπαλειπτέα ἡ περὶ τοῦ *χρ* ἐν σελ. 217 στίχ. 5 σημείωσις.

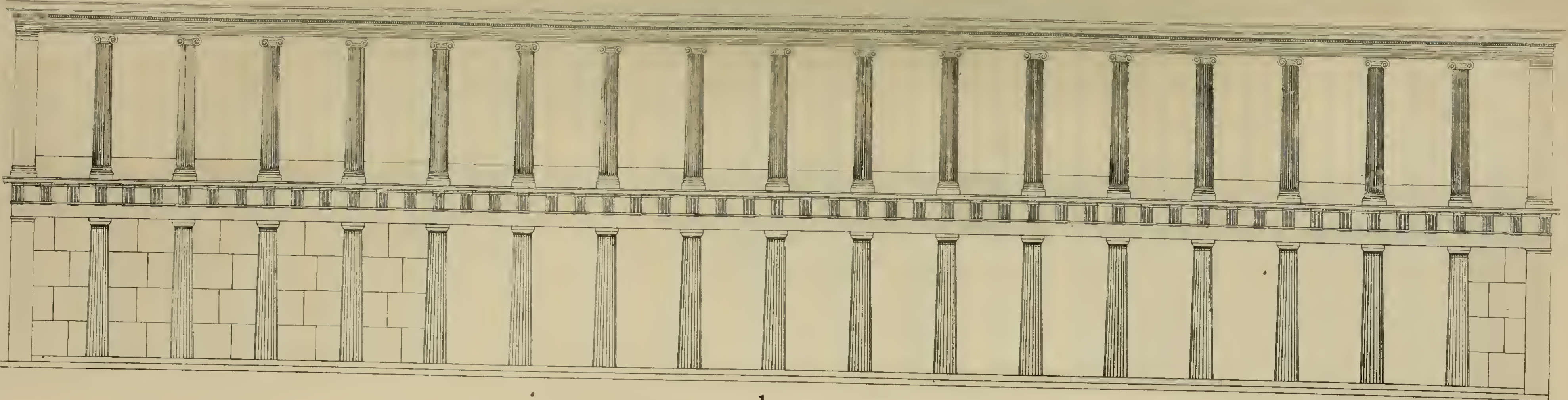
Β. Λ.

Ἐξεδόθη τῇ 31 Δεκεμβρίου 1908.

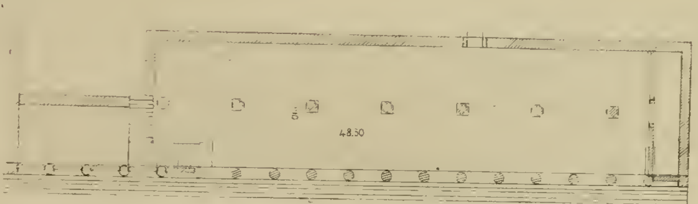

ΛΗΚΥΘΟΣ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

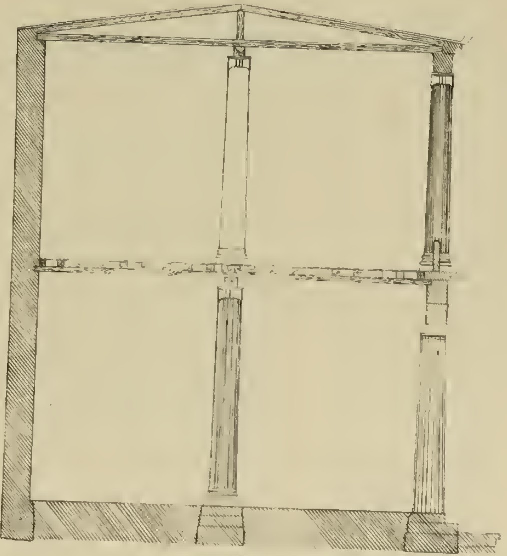
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ

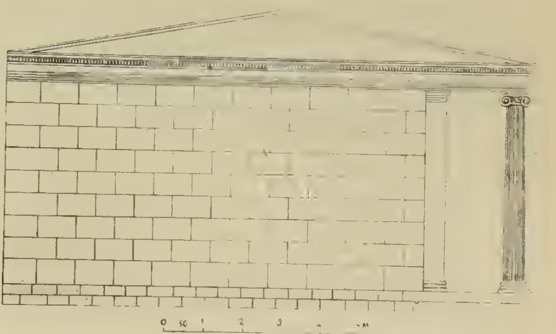
1

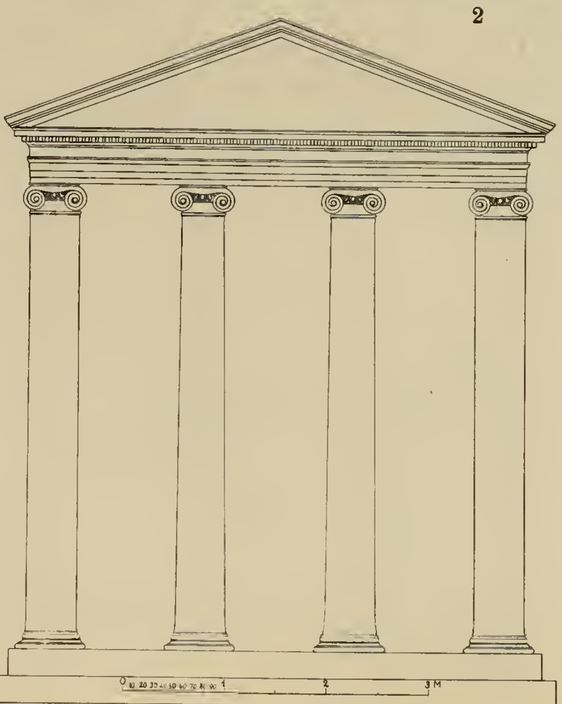
2

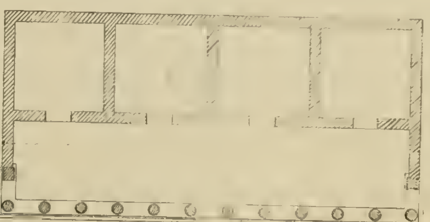
3

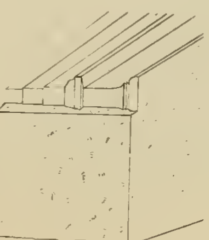
16

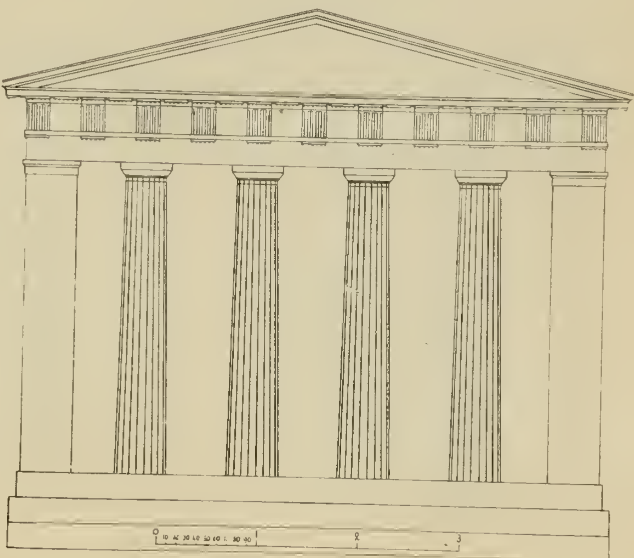
21

15

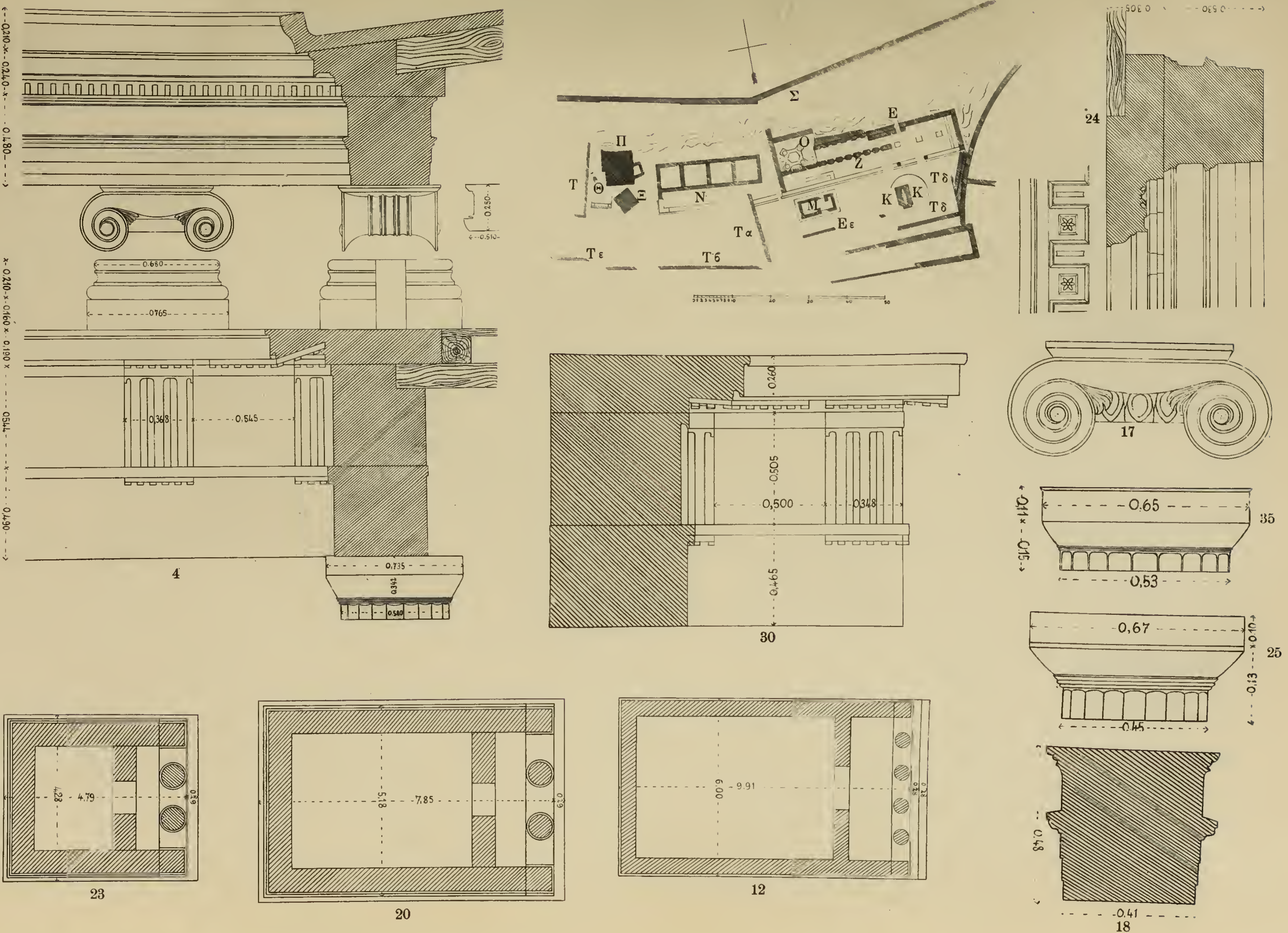

34

11

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΥ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1909

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1909

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝ ΤΩι ΚΕΙΜΕΝΩι

ΑΤΤΙΚΗ ΤΑΜΙΑΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

(Παρένθετος πίναξ 1)

Τὸ ἐκδιδόμενον ἐνθάδε ἀπόσπασμα ταμιακῆς ἐπιγραφῆς, εὑρεθὲν παρά τινι ἀρχαιοκαπήλῳ καὶ μετενεχθὲν κατὰ μῆνα Φεβρουάριον 1909 εἰς τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον, ἔνθα καὶ νῦν ἀπόκειται ὑπ' ἀρ. 426, ἐκαθάρισα καὶ ἐξήτασα ἐκεῖ τῇ εὐμενεῖ ἀδείᾳ τοῦ ἐφόρου κ. Β. Λεονάρδου. Εἶνε δὲ ἡ πλὰξ ἐκ κυανοπρασίνου μαρμάρου, τεθραυμένη εἰς δύο τεμάχια, ὕψ. 0,69, πλ. 0,35, πάχ. 0,06. Ὁ λίθος εἶνε μὲν σχεδὸν περικεκομμένος, ἀλλὰ δὲν ἐλλείπει πολὺ ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, διότι σῳζομένης τῆς ἄνω ἀριστερᾶς γωνίας ἐξάγεται ὅτι μόνον δύο ἑ. μ. ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς ἐλλείπουσιν. Τὰ γράμματα εἶνε διατεταγμένα στοιχηδόν, ἀλλὰ μετά τινων παραβάσεων τῆς κανονικῆς διατάξεως ἐν τῇ εἰσαγωγῇ. Ὕψος τῶν γραμμάτων: ἐν τοῖς πέντε πρώτοις στίχοις τῆς εἰσαγωγῆς 0,007: ἐν τοῖς ἑπομένοις στίχοις 0,006: ἐν τῇ στήλῃ 0,004: ἀπόστασις στίχων: ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς εἰσαγωγῆς 0,007: ἐν τῷ δευτέρῳ 0,005: ἐν τῇ στήλῃ 0,003.

[Τάδε παρέδοσαν ταμίαι τῆς θεοῦ οἱ ἐπὶ Λυκίσκου ἄρχοντος . . . .]
[. . . . .]
\φι . . . . ο[υ]ς. . . . . . . ςα. . . . . ο. . . . .]
ήτου Πειραι : οἷς ἐγραμμάτε[υεν. . . . .] παρ[αλαβόντ]ε. παρὰ ταμ[ιῶν τῶν τῆς θεοῦ τῶ]
[ν] ἐπ' Εὐβούλου ἄρχοντος Χαιρε[στράτου ? τοῦ Φιλημο ?]νίδου Λαμπτρέ[:] Νικολ(ά)ου τοῦ Νικοτ[έλους. . . . .]
[. .] τοῦ Σωστράτου Προσπαλ : Πολυ[κίνου ? τοῦ Εὐκρ ?]άτους Θρια : Φαιδρίου τοῦ Ῥόδ[ω]νος Φ[λυέ: . . . . τοῦ Ε]
[ὐθ]οίνου Δεκε[λ]ει : Δεξιάδου τοῦ Δ[εξιάδου Φαλ]ηρέ : Θεοφίλου τοῦ Μενί[σκ] υ Ἀτηνέ [:] οἷ[ς ἐγραμμάτευεν]
ταμίαις τοῖ[ς ἐπὶ Πυθοδό]του ἄρχοντος Νικάνδρω[ι. . . ί]κου Λαμ[πτρε : . . . . . Γ]
[αρ]γητ : Χαρίαι Χαιρίου Σουνι : Ἱερω[νύμωι. . . . .] ἐκ Κερ : Εὐμηλίδηι Ἀρκέωνος Ἀχαρ[νε : Καλλιστράτωι Δ]
[εξ?]ιθέου Μελιτ : Δεξικράτηι Δικαιο[γένους Ἐλευσι]ν : Φιλίνωι Πυργίων ς Μ[αραθ : οἷ]ς ἐ[γραμμάτευεν . . . . Θρι?]
[άσ]ιος ΛΧΛΙΝ
ἐπὶ Ἀρχίου ἄρχοντος] στέφανος, ὧι ὁ δῆμος ὁ ἐν Σάμωι τ
ὸν δῆμον τὸν Ἀθηναί]ων ἐστεφάνωσεν, σταθμὸν ΡΔΔΠΗΗ
Τάδ[ε προσ]παρ[έδ]ο[σαν ἐπὶ . . . . ἄρχοντος ταμ.]
ία[ι τῶν τῆς θε]οῦ [τ]αμ[ίαις κ.τ.λ.

Ἐν τ]ῶι Ἑκατονπέδωι τὸ ἄγαλμα παρελάβομεν ἐντελὲς κα
ὶ τ]ὴν ἀσπίδα κατὰ τὴν στήλην τὴν χαλκῆν.
Δή]μου ἀργυρίου τοῦ εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἐξαιρεθέντ
ος] παρὰ ταμίου στρατιωτικῶν παρελάβομεν Νικηράτ
ου] Κυδαντίδου σταθμῶι πρῶτος ρυμός, ἵνα τὸ : Α : πρῶτ
ος] φθοῖς : ΧΗΗΗΗ : δεύτερος : ΧΗΗΙΙΙ : τρίτος : ΧΗΡΔ
ΔΔ]ΔΠΗΗΗΙΙΙ : τέταρτος : ΧΗΗΗ : πέμπτος : ΧΗΗΗΗΙΙΙ
δ]εύτερος ρυμός, ἵνα τὸ : Β : πρῶτος φθοῖς : ΧΗΡΔΔΔΔΠΗ
δε]ύτερος : ΧΗΡΔΔΔΔΠΗΗΗ : τρίτος : ΧΗΗΠΙΙΙ : τέταρτ
ος] : ΧΗΡΔΔΔΔΗΗΗ : πέμπτος : ΧΗΗΗΗΙΙΙ : τρίτος ρυμός,

ἵ]να τὸ : Γ : πρῶτος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΓ⊦⊦ : δεύτερος : ΧΗ
Η]ΙΙΙ : τρίτος : ΧΗΗ : τέταρτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΓ⊦⊦⊦ΙΙ : πέ
μ]πτος : ΧΗΗΙΙΙ : τέταρτος ρυμός. ἵ[ν]α τὸ [: Δ] : πρῶτ[ος φθ
οῖ]ς : ΧΗΗΓ⊦⊦⊦ΙΙΙ : δεύτερος : ΧΗΗ[⊦ :] τρ[ίτ]ος : [ΧΗΗ⊦⊦⊦
τέτ]αρτος : ΧΗΗ⊦⊦ΙΙΙ : πέμ[πτ]ος : ΧΗΗ⊦ΙΙΙ : πέμ[πτος ρ
υμό]ς, ἵνα τὸ : Ε : πρῶτ[ος] φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΓ⊦ΙΙΙ : δ[εύτε
ρος] : ΧΗΗΙΙΙ : [τ]ρίτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΓ⊦⊦⊦⊦ : τέταρτο[ς : ΧΗ
Η⊦⊦Ι]ΙΙ : [π]έμπτος : ΧΗΗ⊦⊦ : ἕκτος ρυμός, ἵνα τὸ : Ι [: πρῶ
τος] φθοῖς : ΧΗΗΓ⊦ : δεύ[τ]ερο[ς] : ΧΗΗ⊦ : τρίτος : Χ[ΗΗ⊦⊦⊦
τ]έταρτος : ΧΗΗ⊦ : πέμπτος : ΧΗΗΓ⊦⊦ΙΙΙ : ἕβδομ[ος ρυμ
ό]ς, ἵνα τὸ Η : πρῶτος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΓ⊦⊦ : δεύτ[ερος :
Χ]ΗΗ⊦⊦⊦ΙΙΙ : τρίτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΓ⊦⊦ : τέταρτος [: ΧΗ𐅄ΔΔ
Δ]Δ⊦ : πέμπτος : ΧΗΗ : ὄγδοος ρυμὸς (ρυμός), ἵνα τ[ὸ : ⊙ : πρ
ῶ]τος φθοῖς : ΧΗΗΓ⊦⊦⊦ΙΙΙ : δεύτερος : ΧΗ𐅄ΔΔΔ[ΔΓ⊦⊦⊦⊦
τ]ρίτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦⊦⊦⊦ : τέταρτος : ΧΗΗ⊦⊦ : π[έμπτος
Χ]ΗΗ⊦⊦⊦ : ἔνατος ρυμός, ἵνα τὸ : Ι : πρῶτος φθοῖ[ς : ΧΗ𐅄Δ
Δ]Δ⊦⊦⊦⊦ΙΙΙ : δεύτερος : ΧΗΗΙΙΙ : τρίτος : ΧΗ𐅄[ΔΔΔΔΓ⊦
⊦] : τέταρτος : ΧΗΗ⊦ΙΙΙ : πέμπτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΔΓ⊦⊦[⊦⊦ΙΙΙ
δ]έκατος ρυμός, ἵνα τὸ : Κ : πρῶτος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔ[ΔΔΓ⊦⊦
δ]εύτερος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦⊦ : τρίτος : ΧΗΗ⊦⊦⊦ : τέτ[αρτος
Χ]ΗΗΙΙΙ : πέμπτος : ΧΗΗ⊦ : ἑνδέκατος ρυμός, ἵνα τ[ὸ : Λ :
π]ρῶτος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΓ⊦⊦⊦⊦ΙΙΙ : δεύτερος : ΧΗ[𐅄ΔΔΔ
Δ]Γ⊦⊦ΙΙΙ : τρίτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦⊦⊦ : τέταρτος : ΧΗ[Η⊦⊦⊦
π]έμπτος : ΧΗΗ⊦⊦⊦⊦ΙΙΙ : δωδέκατος ρυμός, ἵνα τὸ : [Μ : π
ρ]ῶτος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓΙΙΙ : δεύτερος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ[Γ⊦⊦
Ι]ΙΙ : τρίτος : ΧΗΗΓΙΙΙ : τέταρτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦Ι[ΙΙ : π
έ]μπτος : ΧΗΗΓΙΙΙ : τρίτος καὶ δέκατος, ἵνα τὸ : Ν : [πρῶ-
τ]ος φθοῖς : ΧΗΗΙΙΙ : δεύτερος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦⊦⊦ΙΙΙ [: τρ
ίτ]ος : ΧΗΗΓ⊦ΙΙΙ : τέταρτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦⊦ : πέμπτ[ος :
ΧΗ]Η⊦⊦⊦ΙΙΙ : τέταρτος καὶ δέκατος, ἵνα τὸ : Ξ : πρῶ[τος
φθ]οῖς : ΧΗΗ⊦⊦⊦⊦ : δεύτερος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦⊦⊦⊦ : τρί[τος
ΧΗ]ΗΔ : τέταρτος : Χ Η𐅄ΔΔΔΔΓ⊦ : πέμπτος : ΧΗΗ⊦⊦⊦⊦[ΙΙΙ
πέ]μπτος καὶ δέκατος, [ἵ]να τὸ : Ο : πρῶτος φθοῖς : ΧΗΗ[⊦⊦
δεύ]τερος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ[Γ⊦]⊦⊦⊦ : τρίτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦ : τ[έτ
αρτο]ς : ΧΗΗ⊦⊦⊦ : πέμ[πτ]ος : ΧΗΗ⊦⊦⊦ΙΙΙ : ἕκτος καὶ δέ[κ
ατος,] ἵνα τὸ : Π : πρῶτος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ⊦⊦ΙΙΙ : δεύτ[ε
ρος :] ΧΗΗ : τρίτος : ΧΗΗ⊦⊦⊦ΙΙΙ : τέταρτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ[Γ
⊦⊦⊦Ι]ΙΙ : πέμπτος : ΧΗΗΓΙΙΙ : ἕβδομος καὶ δέκατος, ἵ[ν
α τὸ :] Ρ : πρῶτος φ[θ]οῖς : ΧΗΗΓΙΙΙ : δεύτερος : ΧΗΗ⊦ΙΙ[Ι
τρίτ]ος : ΧΗΗ : τέταρτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦⊦ : πέμπτος : ΧΗ[Η
⊦⊦ :] ὄγδοος καὶ δέκατος, ἵνα τὸ : Σ : πρῶτος φθοῖς : ΧΗΗ[⊦
δεύ]τερος : ΧΗΗ⊦⊦⊦⊦ΙΙΙ : τρίτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦⊦ΙΙΙ : [τ
έτα]ρτος : ΧΗΗΓ⊦⊦⊦ : πέμπτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ : ἔνατος κα[ὶ
δέκ[ατος, ἵνα τὸ : Τ : πρῶτος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ⊦⊦ : δεύτ[ε
ρος] : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊦⊦⊦ΙΙΙ : τρίτος : ΧΗΗ⊦ΙΙΙ : τέταρτο[ς
ΧΗΗ]⊦⊦ΙΙΙ : πέμπτος : ΧΗΗ⊦⊦ΙΙΙ : εἰκοστὸς ρυμός, ἵνα
τὸ :] Υ : πρῶτος φθοῖς : ΧΗΗ⊦ : δεύτερος : ΧΗΗΓ⊦ΙΙΙ : τρ
ί ο]ς : ΧΗΗ⊦⊦⊦ΙΙΙ · τέταρτος : ΧΗΗ⊦⊦⊦ΙΙΙ [: π]έμπτος :

\ Ψ Ι Ο Ι

ΗΤΟΥΠΕΙΡΑΙ:ΟΙΣΕΓΡΑΜΜΑΤΕ
ΕΠΕΥΒΟΥΛΟΥΑΡΧΟΝΤΟΣΧΑΙΡΕ
ΤΟΥΣΩΣΤΡΑΤΟΥΠΡΟΣΠΑΛ:ΠΟΛΥΑ
ΟΙΝΟΥΔΕΚΕ ΕΙ:ΔΕΞΙΑΔΟΥΤΟΥΔ
vacat ΤΑΜΙΑΙΣΤΟΙ
ΓΗΤ:ΧΑΡΙΑΙΧΑΙΡΙΟΥΣΟΥΝΙ:ΙΕΡΩΝ
ΙΘΕΟΥΜΕΛΙΤ:ΔΕΞΙΚΡΑΤΗΙΔΙΚΑΙΟ
ΙΟΣ ΛΧΛΙΝ

ΩΙΕΚΑΤΟΝΠΕΔΩΙΤΟΑΓΑΛΜΑΠΑΡΕΛΑΒΟΜΕΝΕΝΤΕΛΕΣΚΑ
ΗΝΑΣΠΙΔΑΚΑΤΑΤΗΝΣΤΗΛΗΝΤΗΝΧΑΛΚΗΝ vacat
ΜΟΥΑΡΓΥΡΙΟΥΤΟΥΕΙΣΤΑΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑΕΞΑΙΡΕΘΕΝΤ
ΠΑΡΑΤΑΜΙΟΥΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝΠΑΡΕΛΑΒΟΜΕΝΝΙΚΗΡΑΤ
ΚΥΔΑΝΤΙΔΟΥΣΤΑΘΜΩΙΠΡΩΤΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤΟ:Α:ΠΡΩΤ
ΦΘΟΙΣ:ΧΗΗͰͰͰ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗΗΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗ𐅄Δ
ΔΠͰͰͰΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗΗͰ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗͰͰΙΙΙ
ΞΥΤΕΡΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤΟ:Β:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:Χ𐅄ΔΔΔΔΠͰ
ΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗΗΠΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤ
:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔͰͰͰ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗͰͰΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣΡΥΜΟΣ
ΝΑΤΟ:Γ:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ
ΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗΗ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰΙΙΙ:ΠΕ
ΠΤΟΣ:ΧΗΗΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣΡΥΜΟΣΙΙ\ΤΟ :ΠΡΩ
Σ:ΧΗΗΠͰͰͰΙΙΙ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗΡ ΤΡ ΟΣ
ΑΡΤΟΣ:ΧΗΗͰͰΙΙΙ:ΠΕΛ ΟΣ:ΧΗΗͰΙΙΙ:ΠΕ
ΣΙΝΑΤΟ:Ε:ΠΡΩΤΟ ΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΠͰΙΙΙ:Δ
:ΧΗΗΙΙΙ ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰͰ:ΤΕΤΑΡΤΟ
ΙΙ ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗͰͰ:ΕΚΤΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤΟ:Ι
ΦΘΟΙΣ:ΧΗΗΠͰ:ΔΕΥ ΕΡΟ :ΧΗΗͰ:ΤΡΙΤΟΣ:Χ
ΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗΗͰ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗΠͰͰΙΙΙ:ΕΒΔΟΜ
ΣΙΝΑΤΟ:Η:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰ:ΔΕΥΤ
ΗΗͰͰͰΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ
ΔͰ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗ:ΟΓΔΟΟΣΡΥΜΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤ
ΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗΗΠͰͰͰΙΙΙ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔ
ΡΙΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰͰ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗΗͰͰ:Π
ΗΗͰͰͰ:ΕΝΑΤΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤΟ:Ι:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙ
ΔͰͰͰͰΙΙΙ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗΗΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗ𐅄
:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗΗͰΙΙΙ:ΠΕΜΠΤΟΣΧΗ𐅄ΔΔΔΔΔΠͰͰ
ΕΚΑΤΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤΟ:Κ:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔ
ΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗΗͰͰͰ:ΤΕΤ
ΗΗΙΙΙ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗͰ:ΕΝΔΕΚΑΤΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤ
ΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΠͰͰͰͰΙΙΙ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ
ΠͰͰΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗΙ
ΞΜΠΤΟΣ:ΧΗΗͰͰͰͰΙΙΙ:ΔΩΔΕΚΑΤΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤΟ:
ΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠΙΙΙ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ
ΙΙ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗΗΠΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰΙ
ΜΠΤΟΣ:ΧΗΗΠΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣΚΑΙΔΕΚΑΤΟΣΙΝΑΤΟ:Ν:
ΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗΗΙΙΙ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰΙΙΙ
ΟΣ:ΧΗΗΠͰΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰ:ΠΕΜΠΤ
ͰͰͰΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣΚΑΙΔΕΚΑΤΟΣΙΝΑΤΟ:Ξ:ΠΡΩ
ΟΙΣ:ΧΗΗͰͰͰͰ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰͰ:ΤΡΙ
ΗΔ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗͰͰͰͰ
ΜΠΤΟΣΚΑΙΔΕΚΑΤΟΣ ΝΑΤΟ:Ο:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗͰ
ΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ ͰͰͰ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰ:Τ
Σ:ΧΗΗͰͰͰ:ΠΕΜ ΟΣ:ΧΗΗͰͰͰͰΙΙΙ:ΕΚΤΟΣΚΑΙΔΕ
ΙΝΑΤΟ:Π:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔͰͰΙΙΙ:ΔΕΥΤ
ΚΗΗ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗΗͰͰͰͰΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ
ΙΙ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗΠΙΙΙ:ΕΒΔΟΜΟΣΚΑΙΔΕΚΑΤΟΣΙ
Ρ:ΠΡΩΤΟΣΦ ΟΙΣ:ΧΗΗΠΙΙΙ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗΗͰΙΙ
ΟΣ:ΧΗΗ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗ
ΟΓΔΟΟΣΚΑΙΔΕΚΑΤΟΣΙΝΑΤΟ:Σ:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗΗ
ΤΕΡΟΣ:ΧΗΗͰͰͰͰΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰΙΙΙ:
ΡΤΟΣ:ΧΗΗΠͰͰͰ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠ:ΕΝΑΤΟΣΚΑ
ΑΤΟΣΙΝΑΤΟ:Τ:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔͰͰ:ΔΕΥΤ
:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗΗͰΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟ
ͰͰΙΙΙ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗͰͰΙΙΙ:ΕΙΚΟΣΤΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑ
Υ:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗΗͰ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗΗΠͰΙΙΙ:ΤΡ
Σ:ΧΗΗͰͰͰΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗΗͰͰͰΙΙΙ ΕΜΠΤΟΣ
ΔΔΔͰͰͰ:ΕΙΣΚΑΙΕΙΚΟΣΤΟΣΙΝΑΤΟ:Φ: ΡΩΤΟΣΦΘ
:ΧΗΗ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰͰ:ΤΡΙ Σ:ΧΗΗͰΙΙΙ
ΑΡΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗͰͰͰͰ:ΔΕΥΤΕ
ΚΑΙΕΙΚΟΣΤΟΣΙΝΑΤΟ:Χ:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠ
Ͱ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗΗͰͰ: vacat ΕΞΑΡΧΗΣΕΤΕΡΟΝ:ΠΡΩΤΟΣ
ΜΟΣΙΝΑΤΟ:ΑΑ:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔͰͰͰͰ:ΔΕΥΤ
ΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗΗΙΙΙ ΕΤΑΡΤΟ
𐅄ΔΔΔͰͰͰΙΙΙ:ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗΗͰͰͰͰ:ΔΕΥΤ ΡΟΣΡΥΜΟ
ΑΤΟ:ΒΒ:ΠΡΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔͰ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ
ΔΠͰͰͰͰΙΙΙ:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗΗΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗΗͰͰ
ΠΕΜΠΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰ:ΤΡΙΤΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤΟ:ΓΓ
ΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰΙΙΙ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔ
:ΤΡΙΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔͰΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰ
ΜΠΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰͰ:ΤΕΤΑΡΤΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤ
ΩΤΟΣΦΘΟΙΣ:ΧΗΗ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰΙΙΙ
ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔͰΙΙΙ:
Η𐅄ΔΔΔΔͰͰͰΙΙΙ:ΠΕΜΠΤΟΣΡΥΜΟΣΙΝΑΤΟ:Γ
ΙΣ ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰͰͰ:ΔΕΥΤΕΡΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔ
Σ: ΗͰΙΙΙ:ΤΕΤΑΡΤΟΣ:ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΠͰͰ
ΡΥΜΟΣΙΝΑ

ΧΗ𐅄]ΔΔΔ⊢⊢⊢⊢ : εἷς καὶ εἰκοστός ἵνα τὸ : Φ : [π]ρῶτος φθ
οῖς] : ΧΗΗ : δεύτερος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊢⊢⊢⊢ : τρί[το]ς : ΧΗΗ⊢ΙΙ
τέτ]αρτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊢⊢⊢ : πέμπτος : ΧΗΗ⊢⊢⊢⊢ : δεύτε
ρος] καὶ εἰκοστός, ἵνα τὸ : Χ : πρῶτος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ
⊢⊢⊢]⊢ : δεύτερος : ΧΗΗ⊢⊢ : vacat. Ἐξ ἀρχῆς ἕτερον : πρῶτος
ρυ]μός, ἵνα τὸ : ΑΑ : πρῶτος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ⊢⊢⊢⊢ : δεύτ
ερ]ος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊢⊢⊢ΙΙΙ : τρίτος : ΧΗΗΙΙΙ [: τ]έταρτο[ς
ΧΗ]𐅄ΔΔΔ⊢⊢⊢ΙΙΙ : πέμπτος : ΧΗΗ⊢⊢⊢⊢ : δεύτ[ε]ρος ρυμό]ς,
ἵν]α τὸ ΒΒ : πρῶτος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ⊢ : δεύτερος : ΧΗ[𐅄
ΔΔ]ΔΔΓ⊢⊢⊢⊢ΙΙΙ : τρίτος : ΧΗΗΙΙΙ : τεταρτος : ΧΗΗ⊢⊢[⊢
⊢ :] πέμπτος : ΥΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊢⊢ : τρίτος ρυμός, ἵνα τὸ : ΓΓ [: π
ρῶ]τος φθοῖς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊢⊢⊢ΙΙΙ : δεύτερος : ΧΗ𐅄ΔΔ[ΔΔ
⊢]⊢ : τρίτ ς : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ⊢ΙΙΙ : τέταρτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊢⊢[ΙΙΙ
πέ]μπτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊢⊢⊢⊢ : τέταρτος ρυμός, ἵνα τ[ὸ : ΔΔ
πρ]ῶτος φθοῖς : ΧΗΗ : δεύτερος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΓ⊢⊢ΙΙΙ : [τρίτ
ος :] ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓΙΙΙ : τέταρτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ⊢ΙΙΙ : [πέμπτ
ος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔ⊢⊢⊢ΙΙΙ : πέμπτος ρυμός, ἵνα τὸ : Ε[Ε : πρῶτ
ος φθοῖ [:] ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊢⊢⊢⊢ : δεύτερος : ΧΗ𐅄ΔΔ[ΔΔΓ⊢⊢⊢⊢
τρίτο]ς : [ΧΗ]Η⊢ΙΙΙ : τέταρτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊢⊢[⊢ΙΙ : πέμ
πτος : ΧΗ𐅄ΔΔΔΔΓ⊢ΙΙΙ :] ἕ[κτος] ρυμός, ἵνα τὸ : ΙΙ : πρῶτο
[ς φθοῖς :

Ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τεμάχιον τοῦ καταλόγου παραδόσεως τῶν ταμιῶν τῆς θεοῦ τῶν ἐπὶ Λυκίσκου ἄρχοντος (344/3), πρέπει δὲ ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν, ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη πρὸς τὴν II, 701, ἣν ὁ Kirchhoff (Abh. d. Berl. Akad. 1867, cl. hist. phil. 2 σ.1 ἑξ.) εἶχε χρονολογήσει εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος. Εἰ καὶ εἶνε λυπηρόν, ὅτι τῆς II 701 δὲν ἔχομεν εἰμὴ ἀντίγραφον, ὅμως εἶνε ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὰ δύο ταῦτα τεμάχια, τό τε ἐνθάδε δημοσιευόμενον καὶ τὸ II 701, εἰς τὴν αὐτὴν πλάκα ἀνήκουσιν. Τὴν ἀριστερὰ ἐλλείπουσαν στήλην τοῦ II 701 (πρβλ. Kirchhoff ἔ.ἀ. σελ. 5) συμπληροῖ ἐπιτυχῶς ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ ἔχουσα καὶ αὐτὴ ἐν τῷ στίχῳ ἑκάστῳ τῆς στήλης 42 γράμματα, ὧν ἡ ἀναλογία πρὸς τὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἶνε ἐντελῶς ἡ αὐτή, ἤτοι εἰς 38 γράμμ. τῆς στήλης ἀντιστοιχοῦσιν 25 γράμμ. ἐν τῇ εἰσαγωγῇ. Ὡς πρὸς τὴν εἰσαγωγήν, εἰ καὶ τὰ δύο τεμάχια δὲν δύνανται ἀμέσως νὰ συναρμοσθῶσιν, ὅμως εἶνε πρόδηλον ὅτι ἀποτελοῦσι μέρη τῆς αὐτῆς εἰσαγωγῆς. Περὶ συμπληρώσεών τινων εἰρήσθωσαν τὰ ἑξῆς.

Σ. 2. Τὸ ὄνομα τοῦ γραμματέως ἦτο ἴσως πλῆρες, δηλαδὴ θὰ περιεῖχε καὶ τὸ πατρωνυμικὸν καὶ τὸ δημοτικόν, διότι τὸ κενὸν εἶνε τοσούτῳ μακρόν, ἤτοι 26 γράμμ. (πρβλ. II 703). Διὰ τὴν ἐπομένην λέξιν *πα[ραλαβόντ]ες* οὖσαν λίαν μακρὰν πρὸς τὸ κενόν, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι γράμματά τινα ἦσαν στενώτερον κεχαραγμένα, ὅπερ συμβαίνει καὶ ἀλλαχοῦ τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης.

Στ. 3. Τὸ κενὸν τὸ ἐν τῷ μέσῳ συμπληροῖ περίπου τὸ *Χαιρε[στράτου τοῦ Φιλημο]νίδου* ἢ ἄλλο τι ὅμοιον. Ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου ἦσαν γεγραμμένα τὸ δημοτικὸν τοῦ Νικολάου τοῦ Νικοτ[έλους] καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἑπομένου ταμίου. Τὸ κενὸν 12 γραμμάτων εἶνε ἀρκετόν. Περὶ τοῦ Σωστράτου Προσπαλτίου οὐδὲν μέχρι τοῦδε γινώσκομεν.

Στ. 4. Τὸ ἐν τῷ μέσῳ κενὸν συμπληρωτέον περίπου ***Πολυ[αίνου τοῦ Εὐκρ]άτους*** ἢ ὁμοίως πως. Ἐκ τοῦ πρώτου ὀνόματος σῴζονται μετὰ τὸ Υ ἴχνη τοῦ Α. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ταμίου τοῦ ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου πρβ. τὰ κατωτέρω.

Στ. 5. Τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ στ. πατρωνυμικὸν τοῦ ταμίου τοῦ Μελιτέως ἴσως συμπληρωτέον ***Εὐθ[οίνου*** συμφώνως πρὸς PA 5504, ὅστις προφανῶς εἶνε ἀπόγονός τις αὐτοῦ. Τὸ ἐν τῷ μέσῳ κενὸν δύναται ἴσως νὰ συμπληρωθῇ διὰ τοῦ ὁμωνύμου πατρωνυμικοῦ *Δ[εξιάδου Φαλ]ηρέ(ως)*. Ἐπειδὴ ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου ἐλλείπει ὁ ἀποχρῶν χῶρος εἰς τὸ ὄνομα τοῦ γραμματέως καὶ ὁ ἑπόμενος στί-

χος μέχρι τῆς λέξεως *ταμίαις* μένει κενός, φαίνεται δεδικαιολογημένη ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ὁ χαράκτης ἀφῆκε τὸν χῶρον τοῦτον ἐλεύθερον, ἵνα παρενθῇ ὕστερον τὸ ὄνομα τοῦ γραμματέως, ὅπερ ὅμως δὲν ἔπραξε. Πρβ. παρόμοιόν τι ἐν II 698.

Στ. 6. Τὸ ἐν τῷ τέλει κενὸν φαίνεται λίαν μικρὸν εἰς τὸ ὄνομα καὶ τὸ πατρωνυμικὸν τοῦ ταμίου (περιλαμβάνον κανονικῶς μόνον 9 γράμμ.), ὅπερ οὐδεμίαν παρέχει δυσκολίαν, διότι, ὡς ἀνωτέρω ἐδείξαμεν, ἡ στοιχηδὸν τάξις δὲν τηρεῖται πανταχοῦ τῆς εἰσαγωγῆς αὐστηρῶς. Ὅθεν ὑποθετέον, ὅτι τὸ κενὸν τοῦτο περιεῖχε γράμματά τινα ἐπὶ πλέον τοῦ κανονικοῦ ἀριθμοῦ.

Στ. 7. Ἐν τῷ μέσῳ ἴσως συμπληρωτέον *Ἱερω[νύμῳ]*, σῳζομένου ἐκ τοῦ μετὰ τὸ Ω γράμματος ἴχνους τοῦ Ν. Το ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου τούτου καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου ὄνομα καὶ πατρωνυμικὸν τοῦ ταμίου ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ ἴσως *[Καλλιστράτῳ Δεξ]ιθέου* ὥστε νὰ ἦτο υἱὸς τοῦ Δ. Μελιτέως (PA 3218), ὀνομασθεὶς ἀπὸ τοῦ θείου (PA 3126).

Στ. 8. Τὸ ἐν τῷ μέσῳ κενὸν συμπληρωτέον *Δικαιο[γένους Ἐλευσι]ν(ίῳ)*. Τὸ ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου κενόν, εἰ καὶ ὑποθετέον, ὅτι ἦσαν γεγραμμένα μόνον τὸ ὄνομα καὶ τὸ δημοτικὸν τοῦ γραμματέως (πρβ. II 698 στ. 8), λίαν μικρὸν φαίνεται. Ὡς πρὸς τὸ δημοτικὸν ἡ πιθανωτέρα συμπλήρωσις εἶνε *Θριάσ]ιος* ἢ *Φυλάσ]ιος*, διότι κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Ferguson ἀνακαλυφθέντα νόμον (The Athen. secret. 74) καὶ ἡ τῶν γραμματέων τῶν ταμιῶν τῆς θεοῦ κλήρωσις ἐγίνετο κατὰ φυλάς, καὶ οὕτως ὁ γραμματεὺς τοῦ ἔτους 343/2 ἔπρεπε νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν Οἰνεῗδα. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ γραμματέως, λίαν στενοῦ ὄντος τοῦ κενοῦ, ῥητέον τὸ αὐτό, ὅπερ καὶ ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, ὅτι δηλ. τὰ γράμματα θὰ ἦσαν ἐνταῦθα στενώτερον κατακεχωρισμένα καὶ ἀφῆκαν ὡς ἐκ τούτου ἐλεύθερον τὸν χῶρον εἰς 4 ἢ 5 τοὐλάχιστον γράμματα. Ὑπάρχουσι δὲ μεταξὺ τῶν γνωστῶν Θριασίων ἢ Φυλασίων πολλὰ πρόσωπα ἔχοντα τόσον βραχέα ὀνόματα.

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην αἱ τρεῖς στῆλαι, 42 (ἢ 41) γράμματα περιέχουσαι, εἶνε κατακεχωρισμέναι οὕτως, ὥστε εἰς ἑκάστην στήλην νὰ ἀντιστοιχῶσιν 27 (26) γράμματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ μεταξὺ τῶν στηλῶν τούτων νὰ μένῃ χῶρος κενὸς ἀνάλογος πρὸς δύο γράμματα τῆς εἰσαγωγῆς.

Πρὶν ἢ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς δημοσιευομένης ἐνθάδε στήλης, θὰ ἐπιληφθῶμεν ζητημάτων τινῶν συναπτομένων πρὸς τὴν εἰσαγωγήν. Πρῶτον, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ταμιῶν τῆς θεοῦ, ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐξάγεται ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς ὡς ἑξῆς:

	Δῆμος	*Φυλή*
345/4	Λαμπτρεύς	I
	—	(II, III ἢ IV)
	Προσπάλτιος	V
	Θριάσιος	VI
	Φλυεύς	VII
	Δεκελεεύς	VIII
	Φαληρεύς	IX
	Ἀτηνεύς	X
344/3	—	
	—	
	—	
	—	
	—	
	—	
	—	
	Πειραιεύς	VIII
343/2	Λαμπτρεύς	I
	Γαργήττιος	II
	Σουνιεύς	IV
	ἐκ Κεραμέων	V
	Ἀχαρνεύς	VI
	Μελιτεύς	VII
	Ἐλευσίνιος	VIII
	Μαραθώνιος	IX

Ἀξιοσημείωτον εἶνε ὅτι καθ' ἕκαστον τῶν τριῶν τούτων ἐτῶν ἔχομεν ἀσφαλῶς μόνον ὀκτὼ ταμίας. Καίτοι δὲ δὲν εἶνε ἀπορίας ἄξιον ὅτι ἡ δεκὰς δὲν ἦτο πάντοτε πλήρης (ἴδε Larfeld, Handb. II 877 ἑξ.), ὅμως δὲν ἐγνώσθη μέχρι τοῦδε ὅτι ἡ ἔλλειψις αὕτη κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, τακτική. Καὶ ἂν ἐξετάσωμεν τὰς ἄλλας εἰσαγωγὰς τῶν ταμιακῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταμιῶν ἀσφαλὲς συμπέρασμα ἐπιτρέπουσι, θὰ ἔχωμεν τὸ ἑξῆς ἀποτέλεσμα: 400/399 10 (II^2 643, 644, add. 644), 399/8 9 (II^5 645^b), 398/7 10 (II^2 653), 397/6 8

(II^2 652), 390/89 10, 389/8 10 (II^2 660) 377/6 8 (II^2 670, 671), 367/6 9 (II^2 677), 351/0 9, 350/49 9, 349/8 8 (II^2 698)[1].

Ὅτι ὁ λόγος τοιαύτης ἀνωμαλίας ἠδύνατο νὰ εἶνε μόνον ἡ αὐστηρὰ δοκιμασία, ἥτις ἐπὶ τῶν εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην κληρωθέντων ἐξησκεῖτο, θεωρῶ πιθανὸν καὶ παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Nachmanson (Athen. Mitt. 1908, σελ. 202), ὅστις φρονεῖ ὅτι κατὰ τὸν νόμον θὰ ὑπῆρχον ἐπιλαχόντες. Μοὶ φαίνεται μὲν ὅτι ὀρθῶς ὑποτίθησιν ὁ Gilbert (Staatsalt. I^2 242, 1), ὅτι διὰ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας, πλὴν τῶν βουλευτῶν, μόλις ἀποδοκιμασθέντας ἐκληροῦντο ἄλλοι, ἥτις γνώμη καὶ διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Thalheim (ἐπιλαχών, Pauly-Wiss.) ἀναφερομένων χωρίων δὲν ἀναιρεῖται. Ἂν δὲ ἀποδοκιμασθέντων ἑνὸς ἢ πλειόνων δὲν προσήρχοντο ἄλλοι ἐπιθυμοῦντες τὴν ἀρχὴν ταύτην τὴν τόσην εὐθύνην ὑπέχουσαν, ἡ ἀρχὴ (κατ᾽ ἀνάγκην) δὲν ἐπληροῦτο. Νομίζω δέ, ὅτι ἡ ἀνωμαλία αὕτη ἐξηγεῖται οὕτως εὐκολώτατα καὶ πιθανώτατα.

Συζητήσεως χρήζουσιν ἔτι τὰ γράμματα τοῦ τελευταίου στίχου τῆς εἰσαγωγῆς, ἅπερ ἐν τῷ μέσῳ τῷ ὑπὲρ τὴν στήλην (δηλ. τὴν πρώτην) εἶνε χωριστὰ κεχαραγμένα, δηλ. ΛΧΛΙΝ. Καθ᾽ ἃ γινώσκω, τοιαῦτα γράμματα εἶνε μέχρι τοῦδε ἄγνωστα ἐν ταῖς ταμιακαῖς ἐπιγραφαῖς. Λοιπὸν πῶς θὰ ἐξηγήσωμεν ταῦτα; Θέλω τοὐλάχιστον νὰ ἀποπειραθῶ τοιαύτην ἐξήγησιν. Προφανῶς τὰ γράμματα ταῦτα δὲν δυνάμεθα εἰμὴ νὰ ἐκλάβωμεν ὡς ἀριθμούς, δηλαδὴ τοὺς ἑξῆς:

Λ	=	11	
Χ	=	22	
Λ	=	11	
Ι	=	9	22
Ν	=	13	

Ἂν λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψιν, ὅτι ὁ δεύτερος ἀριθμὸς Χ (22) συμφωνεῖ μὲ τὸν πρῶτον ἀριθμὸν τῶν ρυμῶν τῶν φθοΐδων τῆς στήλης, δυνατὸν νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι σημαίνουσι τοὺς ρυμοὺς τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τοῦ Ἑκατομπέδου. Ἐκ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Lehner (Über die ath. Schatzverzeichn. σ. 105 ἑξ.) γινώσκομεν ὅτι περὶ τὸ ἔτος 350 οἱ θησαυροὶ τῆς θεοῦ μετετοπίσθησαν οὕτως, ὥστε τὰ ὁμοίου εἴδους πράγματα νὰ τοποθετῶνται ὁμοῦ ὑπὸ κοινὴν ἐπιγραφήν. Ὅτε δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου ἔτους (345/4) ἡ ἀναθεώρησις τῶν θησαυρῶν συνετελεῖτο (ἴδε κατωτέρω), εὐνόητον εἶνε ὅτι συνοπτικῶς ἀνεγράφοντο ὑπεράνω τοῦ καταλόγου οἱ ἀριθμοὶ τῶν ρυμῶν ἑκάστου διαμερίσματος, δηλ. τοῦ Ἑκατομπέδου, ὅπου ἀπέκειτο τότε ὁ κύριος θησαυρὸς (πρβ. Lehner ἔ. ἀ. σ. 78). Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς Λ (11) ἄρα θὰ ἀφεώρα εἰς τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, οὗ ἡ ἐπιθεώρησις πρῶτον ἐν τῇ στήλῃ ἀναφέρεται. Ἡ δ᾽ ἐπιθεώρησις αὕτη, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Köhler (Ath. Mitt. V 94) ἐγίνετο κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἀγάλματος διαλυθέντα συνεκρίνοντο πρὸς τὴν στήλην τὴν χαλκῆν, ἥτις κατὰ τὸν Köhler πιθανῶς περιεῖχε τὴν αὐτὴν συγγραφήν, οἵαν καὶ ἡ τῆς χρυσῆς Νίκης, δηλ. τὰ διάφορα μέρη ἐπὶ πλείονας ρυμοὺς συντεταγμένα (πρβ. π. χ. II^2 667). Ἐπὶ τοιαύτῃ δὲ ὑποθέσει δὲν θὰ ἦτο ἀδύνατον, νομίζω, ὁ ἀριθμὸς Λ (11) νὰ ἀναφέρηται εἰς τὴν κατωτέρω μνημονευομένην ἐπιθεώρησιν τοῦ ἀγάλματος τῆς Παρθένου. Ἀκολουθοῦσι δ᾽ ἐν τῷ καταλόγῳ οἱ 22 ρυμοὶ τῶν τὸν ἄργυρον περιεχόντων φθοΐδων ἀντιστοιχοῦντες, ὡς ἤδη ἔδειξα, πρὸς τὸν δεύτερον ἀριθμὸν Χ. Δυστυχῶς νῦν ἡ σειρὰ τῶν μετὰ τούτους ἀπαριθμουμένων ρυμῶν τῶν διὰ διπλῶν γραμμάτων ἀναγεγραμμένων ἀπεκόπη, σῳζομένης τῆς ἀναγραφῆς μόνον 6 ρυμῶν. Ἴσως θὰ ἦσαν 11, ἀναλόγως τοῦ τρίτου ἀριθμοῦ Λ. Οἱ στέφανοι, ὧν μέρος τι ἐν τῇ πρώτῃ στήλῃ θὰ ἦτο ἀναγεγραμμένον, ὧν ἡ συνέχεια ἐν τῇ δευτέρᾳ στήλῃ (II 701) ἀναγινώσκεται (ἦσαν δὲ ἐν συνόλῳ περὶ τοὺς 61, πρβλ. Lehner ἔ. ἀ. σ. 108 ἑξ.), θὰ ἦσαν κατακεχωρισμένοι εἰς 9 ρυμοὺς ἀναλόγως τοῦ τετάρτου ἀριθμοῦ Ι καὶ αἱ ἐν τῇ αὐτῇ στήλῃ ἑπόμεναι οἰνοχόαι καὶ φιάλαι εἰς 13 ρυμούς, ἀναλόγως τοῦ πέμπτου καὶ τελευταίου ἀριθμοῦ Ν[1]. Ὅτι πρὸς τὰ ἐν τῇ τρίτῃ στήλῃ πράγματα δὲν εὕρομεν ἀνά-

[1] Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς πλακός ταύτης χάριν τῆς ἐν Ath. Mitt. 1908, 199 δημοσιευομένης ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς τῶν ταμιῶν τοῦ ἔτους 349/8 νῦν σαφέστερον συμπληρωθεῖσα ἀποδεικνύει τοῦτο. Ἐν παρόδῳ σημειῶ, ὅτι ἐν τῷ στ. 1 τῆς II^2 698 τὸ Corpus ἐσφαλμένως γράφει *ταμίαι τ]ῶν τῆς θεοῦ ἐπὶ Ἀπολλοδώρου κτλ.* ἀντὶ *τ]ῶν τῆς θεοῦ οἱ ἐπὶ Ἀπ.*, ὅπερ ἐπὶ τοῦ λίθου ἀναγινώσκεται.

[1] Ἐκ τοῦ ὅτι οἱ δύο τελευταῖοι ἀριθμοὶ ὁμοῦ ἀποτελοῦσι Χ (22), δύναταί τις ἴσως νὰ συμπεράνῃ συμμετρίαν τινὰ τῶν διαμερισμάτων τούτων.

λογον ἀριθμόν, δὲν πρέπει νὰ καταπλήξῃ ἡμᾶς, καθότι ἐν τῇ στήλῃ ταύτῃ τὰ πράγματα δὲν εἶνε καταγεγραμμένα κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον, ἀλλὰ τὰ γνωστὰ πρότερον ἐκ τοῦ Παρθενῶνος καὶ ὀλίγα τινὰ γνωστὰ καὶ πρότερον ἐκ τοῦ Ἑκατομπέδου ἀναφέρονται ἐνταῦθα ἀδιακρίτως (πρβλ. Lehner, ἔ.ά. σ.114). Μοὶ φαίνεται δέ, ὅτι ἐνθάδε ἀναφέρονται τὰ ἐν τῷ Παρθενῶνι τότε εὑρισκόμενα πράγματα [1] καὶ ἴσως ἐν τῷ ἐλλείποντι μέρει τῆς στήλης ταύτης τὰ ἐν τῷ *ἀρχαίῳ νεῴ*.

Ἤδη ἐρχόμενοι εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς στήλης παρατηροῦμεν πρῶτον, ὅτι αἱ ἐν τῷ πρώτῳ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ λέξεις [*Ἐν τ*]*ῷ Ἑκατονπέδῳ· τὸ ἄγαλμα παρελάβομεν ἐντελὲς κα ὶ τ*]*ὴν ἀσπίδα κατὰ τὴν στήλην τὴν χαλκῆν*, ἀφορῶσιν εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ ἀγάλματος τῆς θεοῦ. Αὕτη ἐγίνετο κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος (Ath. Mitt. V 92), ὅπερ ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς, δηλαδὴ τῷ 345/4 (Ὀλ.108, 4), διότι τῶν ταμιῶν τοῦ 344/3 τὸ ἄγαλμα ἐντελὲς παραλαβόντων, ἡ ἐπιθεώρησις ἀμέσως πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀρχῆς αὐτῶν θὰ ἐγένετο. Ἐν δὲ τοῖς ἑπομένοις γίνεται λόγος περὶ ἀργυρίου τοῦ δήμου τοῦ εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἐξαιρεθέντος καὶ ὑπὸ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν παραδοθέντος. Τοῦτο δὲ παρέχει ἡμῖν νέας τινὰς πληροφορίας. Περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τοῦ ταμίου τῶν στατιωτικῶν δῆλον εἶνε ὅτι δὲν ἱδρύθη τῷ 338 (πρβ. Schäfer, Rh. Mus. 33, 431. Gilbert, Handb. d. griech. Staatsalt. I², 274, 3. Hermann-Thumser, Griech. Staatsalt. I⁶, 635) ἀλλὰ ὑφίστατο ἤδη πρότερον, ὡς ἐνόμισεν ὁ Fränkel (Hist.-philol. Aufsätze für Curtius σ. 45). Ἂν ἡ ἀρχὴ αὕτη ἦτο τότε πενταετής, ὁ Νικήρατος Κυδαντίδης [2] αὐτὴν διῴκει κατὰ τὸ 346-342 (πρβ. Epigraph. Beiträge, Klio, Beiheft IV σ. 41), πιθανῶς πρῶτος, τῆς ἀρχῆς ἱδρυθείσης ἐν ἔτει 346, ὅπερ θὰ ἥρμοζε κάλλιστα πρὸς τὰ κατωτέρω ἐκτεθησόμενα.

Σπουδαῖον δ' εἶνε πρὸς τούτοις ὅ,τι μανθάνομεν περὶ τοῦ ἀργυρίου τοῦ δήμου τοῦ εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἐξαιρεθέντος, ὅπερ τῷ 344/3 ἐν τῷ Ἑκατομπέδῳ κατετέθη. Ὅθεν νέον φῶς ἐπιχύνεται ἐπὶ τῶν προπαρασκευῶν τῶν Ἀθηναίων διὰ τὸν ὁριστικὸν πρὸς Φίλιππον ἀγῶνα καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῶν χρόνων τούτων, περὶ ὧν ζητημάτων ἤδη ὁ Fränkel ἐν Hist.-phil. Aufsätze für Curtius σ. 37 ἑξ. ἠσχολήθη. Πῶς θὰ ἐξηγήσωμεν ἤδη τὴν προέλευσιν τῶν κατατεθειμένων τούτων χρημάτων; Ἂν παραδεχθῶμεν τὴν γνώμην τοῦ Fränkel, τὸ διὰ τὰ στρατιωτικὰ ταμεῖον τὸ βεβαιωθὲν ἤδη διὰ τὸ ἔτος 346 (II⁵, 109ᵇ) διετηρεῖτο διὰ τακτικῶν εἰσφορῶν. Θὰ ἀνταπεκρίνετο δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου *δήμου ἀργυρίου τοῦ εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἐξαιρεθέντος — παρελάβομεν*, ἂν εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ δῆμος εἶχεν ὁρίσει τὰ χρήματα ταῦτα ἐκ τῶν περισσευμάτων τῆς διοικήσεως, ἐνῷ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει θὰ προσεμένομέν πως *τοῦ ἀργυρίου τοῦ εἰς τὰ στρατιωτικὰ εἰσενεχθέντος*. Πρὸς δὲ ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ ἐν τῇ στήλῃ ἀπηριθμημένον ἀργύριον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ εἰς ποσὸν πολὺ ἀνώτερον τῶν 30 ταλάντων [1], ἡ εἰσφορὰ αὕτη, ἤδη τῷ 347 ἀρξαμένη (πρβ. II 270 καὶ Fränkel, ἔ.ά. σ. 44) φαίνεται λίαν μικρά. Λοιπὸν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν μᾶλλον, ὅτι τὰ τάλαντα ταῦτα προήρχοντο ἄλλοθεν ἢ ἐκ τῆς εἰσφορᾶς, δηλονότι ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, ἐκ τῶν περιόντων χρημάτων τῆς διοικήσεως. Ἔχομεν ἔνδειξίν τινα ἀπαντῶσαν παρὰ τῷ Δημοσθένει, ὅτι ὁ Εὔβουλος αὐτὸς ὀλίγον πρὸ τῆς εἰρήνης τοῦ Φιλοκράτους (κατὰ τὸ ἔαρ 346) προέτεινεν, ὅπως τὰ θεωρικὰ καταναλίσκωνται εἰς τὰ στρατιωτικὰ (Περὶ παραπρεσβ. 434, 24, πρβ. Boeckh, Ath. Staatsh. I³ 222). Τὰ μὲν ἐκ τῶν περιόντων τοῦ ἔτους 346/5 εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἐξαιρεθέντα παρεδόθησαν οὕτω μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου τῷ ταμίᾳ τῶν στρατιωτικῶν, ὅστις καταθεὶς αὐτὰ (πρβλ. Boeckh, Staatsh. II³ 319, 2) κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους παρέδωκεν τοῖς ταμίαις τῆς θεοῦ. Ὅτι ἅπαντα τὰ περισσεύματα δὲν εἶχον προορισθῆ διὰ τὰ στρατιωτικά, ἐξάγεται ἔκ τε τῶν γνωστῶν τεκμηρίων (Φιλόχορος, Müller Frg. 135) καὶ ἐκ τῆς μικρότητος τοῦ ποσοῦ (περὶ τῶν δημοσίων εἰσόδων πρβλ. Boeckh ἔ.ά. I³ 514,

[1] Ὅτι μεταξὺ τῶν πραγμάτων τῶν ἐκ τοῦ Παρθενῶνος εὑρίσκονται καὶ τοιαῦτα ἤδη πρότερον γνωστὰ ὄντα ἐκ τοῦ Ἑκατομπέδου ἐξηγεῖται εὐκόλως ἐκ τῆς ἀναγκαίας μετατοπίσεως πραγμάτων τινῶν ἐκ τοῦ Ἑκατομπέδου, ἵνα ὑπάρχῃ ὁ ἀπαιτούμενος χῶρος διὰ τὸν ἄργυρον.

[2] Ὁ αὐτὸς P. A. 107, 42

[1] Οἱ 22 ρυμοὶ ἀποτελοῦσι 21 ½ τάλαντα περίπου, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξ ρυμοὶ 6 τάλαντα περίπου. Λείπουσι δὲ πιθανῶς 5 ρυμοὶ μετὰ 5 ταλάντων περίπου.

Didymos, Berl. Klassikertexte. col. 8, 58 ἑξ.), ἀλλ', ὡς νομίζω, ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, ὅτι ἤδη μετὰ τὸ 346 μέρος τι τῶν περιόντων χρημάτων τακτικῶς ἐξῃρεῖτο διὰ τὰ στρατιωτικά. Παρατηροῦμεν ἐν πάσῃ περιπτώσει προσπάθειάν τινα τῶν Ἀθηναίων ὅπως ἀνασχηματίσωσι δημόσιον θησαυρόν. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ δὲν ἦτο πολὺ λαμπρὰ καί, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ὁ θησαυρὸς οὗτος μετ' ὀλίγον κατανηλώθη ἐν τῷ πρὸς Φίλιππον πολέμῳ (πρβ. ὅσα περὶ θησαυροῦ συλλεγέντος ὑπὸ Λυκούργου ἐκτίθησιν ὁ Boeckh ἔ. ἀ. I^{3}, 315).

Ἐν τέλει δίδομεν πίνακα τῆς ἀξίας τοῦ ἐν τῇ στήλῃ ἀργυρίου. Ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ πίνακος τούτου, ἕκαστος φθοῖς περιεῖχε 1184-1210 δραχμάς, ὅθεν εὐκόλως συμπληροῦνται οἱ πλεῖστοι ἐν τοῖς κενοῖς ὑπάρχοντες ἀριθμοί. Προσέτι δὲ σημειωτέον ὅτι τὸ σημεῖον ⁝ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου παραλείπεται (πρβ. Larfeld, Handb. II 551). Τὰ ψηφία δέ, ὧν ἡ συμπλήρωσις δὲν εἶνε ἀσφαλής, ὑπέδειξα ἐν τῷ πίνακι διὰ στιγμῶν τιθεμένων κάτωθεν.

	Α		Β		Γ		Δ	
Φθοῖς	Δραχμαὶ	Ὀβ.	Δ.	Ὀ.	Δ.	Ὀ.	Δ.	Ὀ.
1	1203	—	1196	—	1197	—	1208	3
2	1200	3	1198	—	1200	3	1201	—
3	1199	3	1205	3	1200	—	1203̇	—
4	1201	—	1193	–	1198	3	1202̇	3
5	1202	3	1202	3	1200	3	1201	3
Σύν.	6006	3	5995	—	5996	3	6016	3

	Ε		Ι		Η		Θ	
Φθοῖς	Δ.	Ο.	Δ.	Ο	Δ.	Ὀ.	Δ.	Ο.
1	1196	3	1206	—	1197	—	1208	3
2	1200	3	1201	—	1203	3	1199	—
3	1199	—	1203	—	1197	—	1199̇	—
4	1202	3	1201̇	—	1191	—	1202	—
5	1202̇	—	1207	3	1200	—	1203	—
Σύν.	6000	3	6018	3	5988	3	6011	3

	Ι		Κ		Λ		Μ	
Φθοῖς	Δ.	Ο.	Δ.	Ὀ.	Δ.	Ο.	Δ.	Ὀ.
1	1184	3	1197	—	1189	3	1195	3
2	1200	3	1197̇	—	1197	3	1197	3
3	1197	—	1203	—	1198	—	1205̇	3
4	1201̇	3	1200	3	1 03	—	1196	3
5	1209	3	1201	—	1204̇	3̇	1205	3
Σύν.	5993	—	5998	3	5992	3	6000	3

	Ν		Ξ		Ο		Π	
Φθοῖς	Δ.	Ο.	Δ.	Ο.	Δ.	Ὀ.	Δ.	Ο.
1	1200	3	1204	—	1202	—	1192	3
2	1198	3	1199	—	1199̇	—	1200	—
3	1206	3	1210	—	1196	—	1203	3
4	1197	—	1196	—	1203	—	1198	3
5	1203	3	1204	3	1203	3	1205	3
Σύν	6006	—	6013	3	6003	3	6000	—

	Ρ		Σ		Τ		Υ	
Φθοῖς	Δ.	Ο.	Δ	Ὀ	Δ.	Ο.	Δ.	Ο'.
1	1205	3	1201	—	1192	—	1201	—
2	1201	3	1204̇	3	1198	3	1206	3
3	1200	—	1197	3	1201	3	1203	3
4	1197	—	1208	–	1202	3	1203	3
5	1202̣	—	1195	—	1202	3	1184	—
Σύν	6006	—	6006	—	5997	-	5998	3

	Φ		Χ	
Φθοῖς	Δ.	Ὀ.	Δ.	Ο
1	1200	—	1199	–
2	1199	—	1202	—
3	1201	3	—	—
4	1198	—	—	—
5	1204	—	—	—
Σύν.	6002	3	2401	—

	ΑΑ		ΒΒ		ΓΓ		ΔΔ	
Φθοῖς	Δ.	Ὀ.	Δ.	Ὀ	Δ.	Ὀ.	Δ.	Ὀ.
1	1194	—	1191	—	1198	3	1200	—
2	1198	3	1199	3	1192	—	1187	3
3	1200	3	1200	3	1191̇	3	1195	3
4	1183	3	1204	—	1197	3	1191	3
5	1204	—	1197	–	1199	—	1193	3
Σύν.	5980	3	5992	—	5978	3	5968	—

	ΕΕ		ΙΙ	
Φθοῖς	Δ.	Ὀ.	Δ.	Ὀ.
1	1199	—	[1 —	—]
2	1199	—	[1 —	—]
3	1201̇	3̇	[1 —	—]
4	1198	3	[1 —	—]
5	1196̣	3	[1 —	—]
Σύν.	5994	3	[5 —	—]

Ἐν Ἀθήναις Ἰουνίῳ 1909.

JOHANNES SUNDWALL

ΑΡΧΑΙΑ ΟΙΚΗΜΑΤΑ

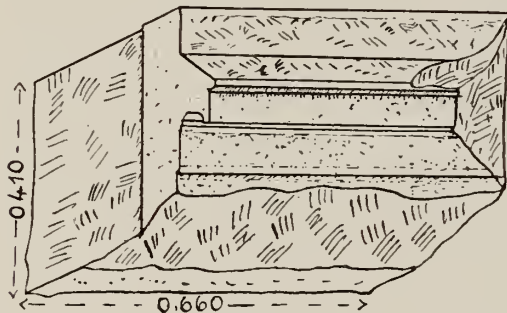
(Πίναξ 7)[1]

Α΄.) Ἡ χαλκοθήκη ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις.

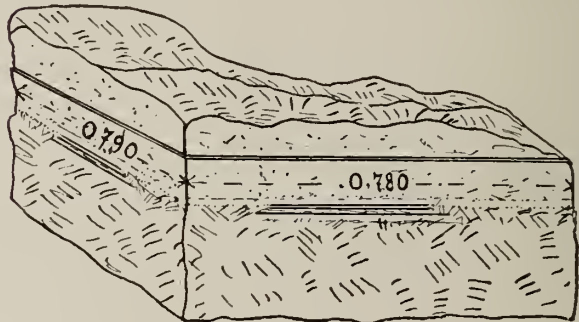
Τὰ ὑπὸ τῶν εἰκόνων 1 καὶ 2 παριστώμενα ἀρχιτεκτονικὰ θραύσματα ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ ἐπέστεφον τὸν τοῖχον οἰκήματος πρὸ τοῦ ὁποίου ἦσαν τεθειμένοι κίονες κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ προστόου τῆς ἀδριανείου βιβλιοθήκης· τὸ μὲν ἔκειτο ἐπὶ τοῦ τοίχου, τὸ δὲ προεξέχον ἐπὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ κιόνων.

Τὸ θραῦσμα εἰκ. 2 ἀπεικονίσθη ὡς νῦν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κεῖται· ἡ ὡς ἄνω ἐνταῦθα φαινομένη ἐπιφάνεια εἶναι ἡ πραγματικῶς κάτω, ἡ ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου ἐρειδομένη· ἵνα ἀναπαραστήσῃ τοῦτο ὁ ἀναγνώστης ἐν τῇ φαντασίᾳ, δέον νὰ ἀναστρέψῃ τὸ σχέδιον.

Κατὰ τὴν ἐξεργασίαν καὶ τὰς ἄλλας τεχνικὰς λεπτομερείας δεικνύουσι τὰ θραύσματα ταῦτα καπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς ἀρχιτεκτονικά τινα μέλη δωρικοῦ ῥυθμοῦ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἐρεχθείου κείμενα. Κατὰ τὴν λάξευσιν δηλονότι τῶν ὁρατῶν

Εἰκὼν 1.

Εἰκὼν 2

εὐθειῶν ἐπιφανειῶν τῶν μελῶν τούτων ἐπεξειργάσαντο τελείως μόνον περιθώριον πλάτους μ. 0,015, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος ἀφῆκαν ἡμιτελὲς ἐπιφυλαχθέντες νὰ ἀποπερατώσωσι τὴν ὅλην ἐργασίαν, ὅταν πάντα τὰ μέλη τοῦ οἰκοδομήματος θὰ ἔκειντο κατὰ χώραν, ὡς εἴθιστο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ τέχνῃ. Καὶ τῶν μελῶν τούτων ἄλλα ἔλαβον κατὰ χώραν τὴν τελευταίαν μορφήν, ἄλλα οὐχί· ἐκ τῶν ἰωνικῶν θραυσμάτων τὰ κάλλιον διατηρούμενα, ὡς τὸ ἐν τῇ χαλκοθήκῃ κείμενον (εἰκ. 1), ἐπιτρέπουσι τὴν εἰκασίαν ὅτι ταῦτα δὲν ἔλαβον τὴν τελευταίαν λάξευσιν. Τῶν δωρικοῦ ῥυθμοῦ μελῶν πλεῖστα ἀπεπερατώθησαν κατὰ χώραν, ἄλλα οὐχί· τινὰ δὲ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν ἀφῆκαν ἴχνη τοῦ ἀρχικῶς κατ᾽ ἄλλην διεύθυνσιν ἐξεργασθέντος περιθωρίου, ὡς τὸ τρίγλυφον εἰκ. 3, ἐν ᾧ ἡ μετόπη, ἂν καὶ ἐπερατώθη κατὰ χώραν, πλαισιοῦται, φέρ᾽ εἰπεῖν, κύκλῳ ὑπὸ τοῦ ὡς ἴχνος παραμείναντος περιθωρίου. Ἐν τῷ ἀβακίῳ τοῦ ἐπιστυλίου εἰκ. 4 μείναντι ἀκατεργάστῳ διακρίνεται ἡ παρυφὴ αὕτη κατὰ τὴν

[1] Ὁ λιθογραφικὸς πίναξ δὲν ἐχαράχθη δυστυχῶς ὑπὸ τοῦ λιθογράφου μετὰ τῆς δεούσης τελειότητος καὶ ἀκριβείας· τὸ διάγραμμα ἐχαράχθη πολὺ ἀνωμάλως, αἱ δὲ σταγόνες τοῦ θριγκοῦ παρεμορφώθησαν οἰκτρῶς.

ἄνω ἀκμήν· ἐν δὲ τῷ γείσῳ εἰκ. 5 ἐν τῇ ἄνω ἀκμῇ τῆς ὑπὸ τὸ κυμάτιον εὐθείας ἐπιφανείας· ἐν τῷ θραύσματι ἰωνικοῦ ρυθμοῦ (εἰκ. 2) ἡ παρυφὴ διακρίνεται ἑκατέρωθεν τῆς ὑπὸ τὸ κυμάτιον τοῦ γείσου πρώτης καὶ δευτέρας ταινίας τοῦ ἐπιστυλίου.

Ἡ ἀναθύρωσις τῶν καθέτων ἁρμογῶν συνετελέσθη κατὰ τὰς τρεῖς μόνον πλευράς.

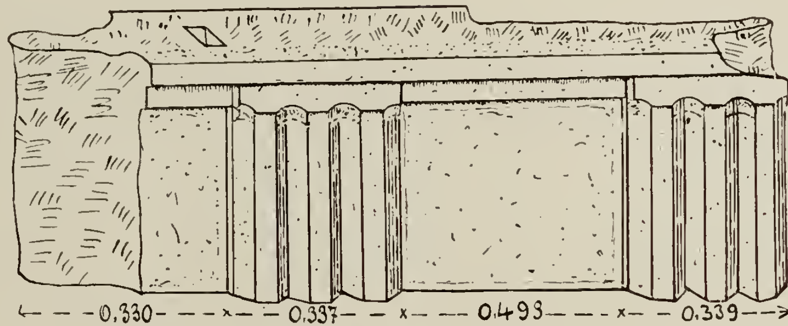
Αἱ δὲ ὁριζόντιαι ἐπιφάνειαι τῶν ἐπ' ἀλλήλων κειμένων μελῶν ἐλαξεύθησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν δι' ὀξείας (μυτερᾶς) σφύρας ἀνωμάλως πως, καὶ μόνον κατὰ τὴν ὁρατὴν ἀκμὴν ἡ ἐργασία λεπτύνεται ἐπιτυγχανομένης οὕτω εὐθείας γραμμῆς.

Τὸ σχῆμα τῶν σιδηρῶν συνδέσμων τὸ αὐτὸ |____|. Τὰ δὲ ὑπερκείμενα μέλη συνεδέθησαν διὰ γόμφων μετ' αὐλάκων διὰ τὴν διοχέτευσιν τοῦ μολύβδου.

Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐργασίας ἐν γένει δεικνύει χρόνους οὐχὶ καλούς.

Κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην ὁμοιότητα τῆς ἐργασίας τῶν μελῶν τούτων ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις εἶναι κατάδηλον ὅτι ταῦτα ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ κατεσκευάσθησαν ἀνήκοντα ἢ τῷ αὐτῷ οἰκοδομήματι ἢ δύο διαφόροις, συγχρόνοις ὅμως· τὸ πρῶτον φαίνεταί μοι πιθανώτερον, δι' οὓς λόγους θέλω ἐξηγήσει.

Συσχετίζοντες τὰ μέλη ἀμφοτέρων τῶν ρυθμῶν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν οἴκημά τι στωϊκὸν μετὰ προστόου, οὗ τὸ μέτωπον ἀπετέλουν τὰ δωρικὰ θραύσματα, τὰ δὲ ἰωνικὰ τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ προστόου, τὴν χωρίζουσαν τοῦτο ἀπὸ τοῦ σηκοῦ οὕτως εἰπεῖν τῆς στοᾶς. Τοιαύτην σχέσιν τῶν θραυσμάτων τούτων παραδεχόμενοι δυνάμεθα εὐχερῶς νὰ ἐξηγήσωμεν ἰδιότητάς τινας τῶν λίθων

Εἰκὼν 3.

αὐτῶν, αἵτινες ἤθελον μείνει ἀκατάληπτοι, ἐὰν ἐδεχόμεθα τὴν ὕπαρξιν δύο διαφόρων οἰκημάτων. Ἐπὶ τῆς ἄνω δηλαδὴ ἐπιφανείας τῶν ἰωνικῶν μελῶν παρατηροῦνται δύο ὀπαί, μία κατὰ τὸ μέσον καὶ ἑτέρα παρὰ τῇ ἁρμογῇ, ἐν αἷς ἐνεπηγνύοντο γόμφοι πρὸς σύνδεσιν τούτων μετὰ ὑπερκειμένων ἀντικειμένων. Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἦσαν ἀναμφισβητήτως μέλη ἀρχιτεκτονικά, καὶ δὴ αἱ ἐκ τοῦ μετώπου τοῦ προστόου διήκουσαι λίθιναι δοκοὶ ἐφ' ὧν ἠρείδοντο τὰ φατνώματα. Ἐὰν ἄλλο τι, ἀγάλματα λ. χ., ἔκειντο ἐπ' αὐτῶν ἔπρεπεν ἢ οἱ πόδες τῶν ἀγαλμάτων νὰ ἐφαρμοσθῶσι διὰ προεξοχῶν τῶν πελμάτων ἐπὶ τῶν ἄνω ἐπιφανειῶν ἢ αἱ πλίνθοι τούτων· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ ἴχνη τῆς ἐπιθέσεως ἤθελον βεβαίως μείνῃ καταφανῆ, ἐνῷ οὐδὲν τοιοῦτο παρατηρεῖται. Ἐὰν τὰ ἐπιτεθειμένα ἀντικείμενα ἦσαν ἀγάλματα, τὰ ἰωνικὰ μέλη θ' ἀπετέλουν τότε τὸ πρόσωπον οἰκοδομήματος μεθ' ὁριζοντίας στέγης, αἱ δὲ δοκοὶ τῆς στέγης ταύτης θὰ ἐφηρμόζοντο ἐντὸς ἐντομῶν κατὰ τὴν ἄνω ἐσωτερικὴν ἀκμὴν τῶν μελῶν τούτων λαξευθεισῶν. Ἀλλὰ ποῦ εἶναι αἱ ἐντομαὶ αὗται; Ἀδύνατον λοιπὸν κατὰ τὰ εἰρημένα νὰ ἀποτελέσωσι τὸ πρόσωπον τοῦ οἰκήματος καὶ νὰ ὑπάρξωσιν αὐτοτελῶς, ἀλλὰ μόνον σχετιζόμενα πρὸς ἕτερα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη.

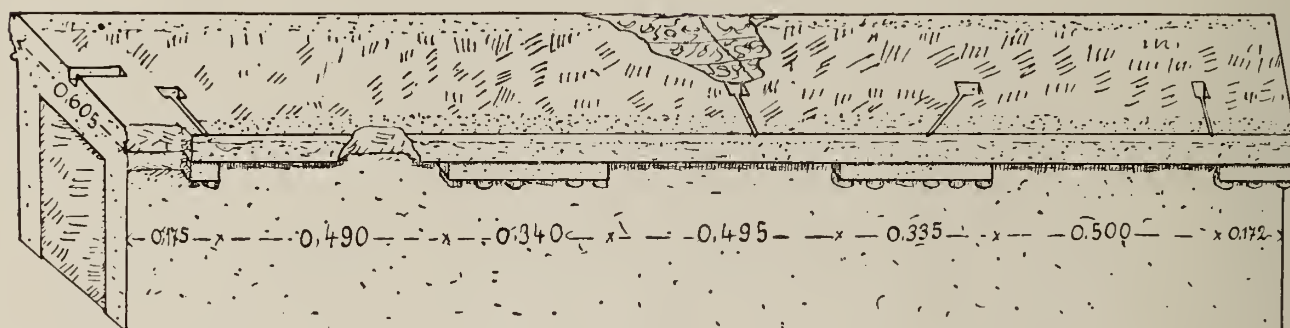
Ἀφοῦ, ὡς εἴπομεν, μεγίστη εἶναι ἡ ὁμοιότης ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν μελῶν τούτων πρὸς τὰ δωρικά, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει καὶ τῶν ἄλλων ἰδιοτήτων τῶν ἰωνικῶν μελῶν κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ ὑπάρχῃ σχέσις τῶν θραυσμάτων ἀμφοτέρων τῶν ρυθμῶν καὶ δὴ τοιαύτη, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἀνήκωσι τῷ αὐτῷ κτίσματι.

Ἐκ τῶν λόγων τούτων ὁρμηθεὶς ὑπέθεσα στωϊκὸν οἴκημα μετὰ προστόου καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἔθεσα τα δωρικοῦ ρυθμοῦ μέλη, ἐν δὲ τῇ ὀπισθίᾳ πλευρᾷ τοῦ προστόου τὰ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ.

Ἐκ τῆς ὅλης ἐργασίας κρινων φρονῶ ὅτι τὸ κτίσμα τοῦτο κατεσκευάσθη ἐν τοῖς ρωμαϊκοῖς χρόνοις ἐν τοῖς χρόνοις δὲ τούτοις εἶναι δυνατοὶ καὶ οἱ παραδοξότεροι συνδυασμοὶ ἀρχιτεκτονικῶν ρυθμῶν.

Τῶν δωρικῶν μελῶν σῴζονται πολλά, ἵνα δύνηται νὰ γίνῃ τελεία ἡ ἀναπαράστασις τοῦ προσώπου· τοῦ ἐπιστυλίου ὑπάρχουσι δύο τεμάχια παρὰ τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ Ἐρεχθείου, ἐν ὁλόκληρον μήκους μ. 2,505, εἰκ. 4, καὶ ἕτερον τεθραυσμένον μήκους μ. 1.80. Πλάτος ἔχει τοῦτο μ. 0.605, ὕψος μ. 0.445· κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἔφερε πρὸς τὰ ἄνω λέσβιον κυμάτιον θραυσθὲν νῦν, οὗτινος μόνον ἡ ἀρχὴ καὶ λεπτὴ ράβδος ὑπὸ τοῦτο διακρίνονται. Ἐκ τοῦ μήκους τοῦ ἐπιστυλίου ἔχομεν καὶ τὸ μεταξόνιον διάστημα μ. 2.505· ἀντεστοίχουν εἰς ἕκαστον δύο τρίγλυφοι, ὡς εἴθιστο ἐν ταῖς στοαῖς.

Τοῦ τριγλύφου ὑφίστανται δύο θραύσματα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, μήκους τὸ μὲν μ. 1.58, τὸ δὲ μ. 1.34, ἕτερον θραῦσμα παρὰ τῇ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ μ. 0.90, καὶ δύο κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ Παρθενῶνος· τὰ δύο τελευταῖα φέρουσιν ἐγκεχαραγμένας ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν, ἐφ᾽ ὧν τὸ γεῖσον ἑδράζεται, ἀνὰ ἓν στοιχεῖον Θ καὶ Ω τύπου ρωμαϊκῶν χρόνων. Τὸ ὕψος τοῦ τριγλύφου εἶναι μ. 0.505, τὸ πάχος 0.25 περίπου· ἐλλείπει ὅμως τὸ σπουδαιότερον μέρος, τὸ ἐσωτερικὸν ἥμισυ αὐτοῦ,

Εἰκὼν 4.

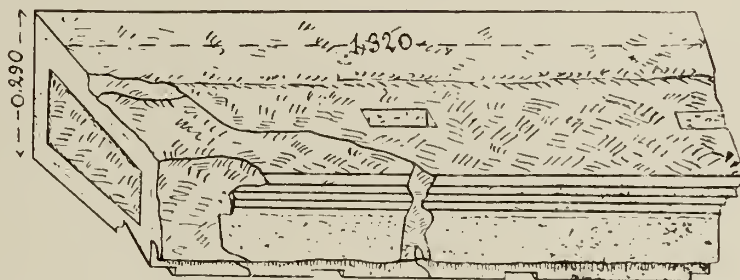
ὥστε καθίσταται δυσχερὴς ἡ κατανόησις τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀπὸ τούτου εἰς τὸ βάθος τοῦ προστόου ἐκτεινομένων δοκῶν. Ἡ τρίγλυφος ἔχει πλάτος κατὰ μέσον ὅρον μ. 0.34, τοῦ πραγματικοῦ κυμαινομένου μεταξὺ μ. 0.337, 0.338, 0.339, 0.344, 0.341, 0,343, ἡ δὲ μετόπη μ. 0.495 κατὰ μέσον ἐπίσης ὅρον, τοῦ πραγματικοῦ ὄντος μ. 0.493, 0.496, 0.499, Εἶναι ἑπομένως ἡ μετόπη τετράγωνος σχεδόν, ἡ δὲ τρίγλυφος ἔχει λόγον πρὸς αὐτὴν ὡς 2 : 3 περίπου· τὸ δὲ ἐπιστύλιον πρὸς τὸ τρίγλυφον ὡς 100 : 111· διαστάσεις δηλονότι τῶν μνημείων τῶν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ε´ μέχρι τοῦ Δ´ αἰῶνος π. Χ. κατασκευασθέντων. Πῶς συμβαίνει, ὥστε τὸ ἡμέτερον οἰκοδόμημα, εἰ καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, νὰ ἔχῃ τὰς διαστάσεις ταύτας θέλομεν ἐξηγήσει κατωτέρω.

Τοῦ γείσου ὑπολείπονται 3 τεμάχια, ἐν θραῦσμα μήκους μ. 1.00 κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ἐρεχθείου κείμενον καὶ δύο ὁλόκληρα μ. 1.32, ὧν τὸ ἐν τῇ προσθίᾳ πλευρᾷ ἀνῆκον κεῖται ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, τὸ ἕτερον, τῇ ὁριζοντίᾳ στενῇ πλευρᾷ, πρὸς νότον τοῦ Παρθενῶνος. Τοῦτο εἶναι καὶ τὸ κάλλιον διατηρούμενον, σῷζον ἔτι ἀκεραίας καὶ τὰς προμόχθους καὶ τὰς σταγόνας ἐχούσας ὅμως ταύτας μικρότερον ὕψος μ. 0.012 ἢ αἱ τοῦ ἐπιστυλίου μ. 0 025 περίπου. Εἰς ἕκαστον τεμάχιον ἀντιστοιχοῦσι 3 πρόμοχθοι καὶ 3 δρόμοι. Τὸ γεῖσον τῆς κεκλιμένης πλευρᾶς φέρει μικρὰν κλίσιν μοιρῶν 4°· ἐν τῇ ἄνω ἐπιφανείᾳ εἶναι ἐξειργασμέναι δύο ὀπαὶ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν γόμφων, δι᾽ ὧν συνεκρατοῦντο αἱ μαρμάριναι ἢ πήλιναι κεραμῖδες· ἡ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ταύτην λάξευσις προέρχεται ἐκ τῆς μεταγενεστέρας χρήσεως τοῦ λίθου ὡς οὐδοῦ. Ἐντομὰς διὰ τὰς δοκοὺς τῆς στέγης δὲν

φέρει, ἐπομένως αὗται θὰ ἠρείδοντο ὡς ἐν τῷ σχεδίῳ ὑπέλαβον, ἐπὶ δοκοῦ τεθειμένης κατὰ μῆκος τοῦ προσώπου ἐν τῇ γωνίᾳ τῇ σχηματιζομένῃ ὑπὸ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ γείσου καὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν μαρμαρίνων δοκῶν ἢ στρωτήρων, τῶν ἀπὸ τοῦ τριγλύφου μέχρι τοῦ βάθους τοῦ προστόου διηκόντων. Τὰς δοκοὺς ταύτας ἕνεκα τοῦ μικροῦ βάθους τοῦ προστόου ὑποθέτω λιθίνας καὶ ἐρειδομένας ἐπὶ τῆς ἄνω προσθίας ἐπιφανείας τῶν ἰωνικῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, μεθ' ὧν συνεδέοντο διὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων γόμφων· ἐπὶ τῆς ὑπολοίπου ἐπιφανείας τοῦ ἰωνικοῦ ἐπιστυλίου θὰ ἐστερεοῦντο αἱ ξύλιναι δοκοὶ αἱ ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς σειρᾶς τῶν κιόνων ἐκτεινόμεναι. Εἰκ. 5.

Τῶν ἰωνικῶν μελῶν τοῦ προστόου σῴζονται περὶ τὰ 5 τεμάχια, ὧν δύο ὁλόκληρα, ἀλλὰ βεβλαμμένα, καὶ τὸ ἀπεικονισθὲν θραῦσμα εἰκ. 2 κεῖνται ἐν τῇ χαλκοθήκῃ· ἕτερον θραῦσμα μήκους μ. 0.60, σῷζον ἔτι τὸν ἐν λόγῳ σιδηροῦν γόμφον, καὶ ἓν ὁλόκληρον τεμάχιον κεῖνται τὸ μὲν παρὰ τῇ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ τοῦ Παρθενῶνος, τὸ δὲ ἐν τῷ νοτίῳ τείχει τῆς Ἀκροπόλεως ἐντετειχισμένον, παρὰ τῷ Μουσείῳ. Το πλάτος τούτων κατὰ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν εἶναι μ. 0.81, τὸ ὕψος μ. 0.41, περιλαμβάνον ἐν τῷ αὐτῷ λίθῳ καὶ ἐπιστύλιον καὶ γεῖσον· ἡ ζωφόρος παρελείφθη. Τὸ μῆκος κυμαίνεται μεταξὺ μ. 1.215-1.32, ὅπως καὶ τοῦ δωρικοῦ γείσου τοῦ μετώπου, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ ἐπιστυλίου· ἀπόδειξις καὶ τοῦτο τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῶν τεμαχίων ἀμφοτέρων τῶν ρυθμῶν, κατασκευασθέντων ἐπὶ τῇ βάσει κοινοῦ μετρικοῦ κανόνος ὡς συστατικὰ μέρη τοῦ αὐτοῦ οἰκήματος.

Τοῦ θριγκοῦ τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ τοῦ ἐδραζομένου ἐπὶ τῶν προτεθειμένων κιόνων ὑφίσταται μόνον τὸ

Εἰκὼν 5.

ἀπεικονισθὲν θραῦσμα ἐν τῇ χαλκοθήκῃ, ἔχον κατὰ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν πλάτος μ. 0.78. Πρὸς τοῦτο τὸ πλάτος συμφωνεῖ κορινθιακὸν κιονόκρανον μετὰ φύλλων ὑδροχαρῶν καὶ ἀνθεμίων πρὸς βορρᾶν τοῦ μουσείου κείμενον· ὅμοια σχεδὸν κιονόκρανα ἀπεικονισθέντα ὑπὸ τοῦ Mauch, ἀλλ' ἐσφαλμένως ὡς τὰ τοῦ προστόου τοῦ ὡρολογίου τοῦ Ἀνδρονίκου ἐκληφθέντα, εὑρίσκονται ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἀγορᾷ, ὅπου καὶ τὸ ἀνωτέρω ὡρολόγιον, καλλιτέρας ὅμως ἐργασίας ἢ τὸ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ὁμοιάζον κατὰ τὴν ἐργασίαν πρὸς τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ ἐν λόγῳ οἰκήματος.

Ὕψος ἔχει τοῦτο μ. 0.65, κάτω διάμετρον μ. 0.49· ὥστε ὁ κίων, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει καὶ τῆς ἀποφύσεως, εἶχεν ἄνω διάμετρον μ. 0.45 περίπου. Σπόνδυλος ἀρράβδωτος μήκους μ. 1.67 ἔχων τὴν ἄνω ρηθεῖσαν διάμετρον ὑπάρχει εἷς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἐρεχθείου ἐν ᾧ χώρῳ καὶ τὰ λοιπὰ δωρικὰ μέλη. Ἡ ἄνω διάμετρος τοῦ κιονοκράνου ὑπὸ τὸ ἀβάκιον εἶναι μ. 0.83 περίπου· ὥστε προστιθεμένων ἑκατέρωθεν ὀλίγων ἑκατοστῶν διὰ τὴν προεξοχὴν τοῦ ἀβακίου, λαμβάνεται διάστασις συμφωνοῦσα πρὸς τὸ πλάτος μ. 0.78 τοῦ θριγκοῦ, τοῦ ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου.

Ἐκ τῆς συμφωνίας ταύτης τῶν διαστάσεων, τῆς ὁμοίας ἐργασίας, ἐκ τῆς ἀναλογίας τοῦ προστόου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τῆς χρήσεως ὁμοίου σχεδὸν κιονοκράνου ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἀγορᾷ, ἀναπαρέστησα τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ προστόου μετὰ κορινθιακῶν κιόνων ἀρραβδώτων ἐδραζομένων ἐπὶ βάσεων καὶ φερόντων τὸ ἐν λόγῳ κιονόκρανον.

Δωρικὸν κιονόκρανον οὐδὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω συμφωνοῦν ἀκριβῶς πρὸς ταῦτα· σπόνδυλοι ὅμως δωρικῶν κιόνων ραβδωτῶν μέχρι σημείου τινὸς μόνον, ἐντεῦθεν δὲ μέχρι τῆς βάσεως ἐχόντων τὴν

περιφέρειαν πολυγωνικήν, ὑπάρχουσι τρεῖς, εἰς ὅπου καὶ τὰ δωρικὰ ἐπιστύλια μήκους μ. 1.20, καὶ ἕτερα δύο τεμάχια μ. 0.97 καὶ 2.24 πρὸς βορρᾶν τοῦ μουσείου κείμενα. Ἡ διάμετρος αὐτῶν κατὰ τὸ σημεῖον ἐν ᾧ ἄρχονται αἱ ῥαβδώσεις εἶναι μ. 0.63, ὥστε ἐὰν τὸ ἀρράβδωτον μέρος ἔχῃ ὕψος ἀπὸ τῆς βάσεως μ. 1.80-2.00, ἡ κάτω διάμετρος θὰ εἶνε μ. 0.66 περίπου· ἑπομένως ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὸ ἡμέτερον οἰκοδόμημα εἶναι ἀναμφισβήτητος.

Ἐρωτῶμεν νῦν ποῖον ἦτο τὸ οἴκημα εἰς ὃ πάντα τὰ θραύσματα ταῦτα ἀνήκουσιν; Ἡ παρουσία τόσων τεμαχίων ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἡ ἔλλειψις τούτων ἀπὸ παντὸς ἄλλου μέρους, ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ἀναζητήσωμεν τὸ οἴκημα τοῦτο ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ βράχου; Ὑποθέτω οὐχί. Βεβαίως πλεῖστα ὅσα οἰκοδομήματα ἐκτίσθησαν ἐπ' αὐτοῦ ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις, ἐν οἷς παντοῖον ὑλικὸν κομισθὲν ἐκ διαφόρων τόπων ἐχρησιμοποιήθη· ἀλλὰ πρωτίστως φυσικὰ ἐγένετο χρῆσις τοῦ προχειροτέρου ὑλικοῦ τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως εὑρισκομένου. Καὶ ἡ παρουσία τῶν κιόνων συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς τοποθετήσεως τοῦ κτίσματος τούτου ἐπὶ ταύτην· ὅπου κίονες, κατ' ἐμέ, ἀπόδειξις, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, ὅτι ἔκειτο ἐνταῦθα ἄλλοτε μνημεῖον εἰς ὃ οὗτοι ἀνῆκον· ἡ μετακόμισις κιόνων ἐξ ἄλλων μερῶν καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν εἰς ἄλλας οἰκοδομὰς δυσχερὴς εἶναι ἢ καὶ ἀδύνατος· ἐὰν ἤθελον νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτοὺς ὡς μικρὸν ὑλικόν, θὰ ἔθραυον κατὰ χώραν τοὺς σπονδύλους καὶ ἔπειτα θὰ ἐκόμιζον τὸ ὑλικόν. Οἱ ἐν τῷ βορείῳ τείχει τῆς Ἀκροπόλεως ἐνοικοδομηθέντες σπόνδυλοι ἐτέθησαν ἀπὸ σκοποῦ, ὃ διηυκόλυναν καὶ αἱ διαστάσεις αὐτῶν παρουσιάζουσαι εὐρυτάτας εὐθείας ἐπιφανείας πρὸς ἑδραίωσιν, ἐνῷ διὰ κίονας μικρῶν διαστάσεων ἤθελεν εἶναι τοῦτο ἀδύνατον· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐκ μνημείων ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐλήφθησαν οἱ ἐν τῷ βορείῳ τείχει.

Ὑπάρχει ὅμως ἐπὶ ταύτης οἰκοδόμημα εἰς ὃ νὰ δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσι τὰ ἀνωτέρω θραύσματα;

Ποῖον ἄλλο οἴκημα εἶναι καταλληλότερον νὰ πληροῖ πάντας τοὺς ὅρους, οὓς τὰ μέλη ταῦτα ἀπαιτοῦσιν, ἢ ἡ χαλκοθήκη, ἀφοῦ καὶ αἱ διαστάσεις, ὡς θὰ ἴδωμεν, συμφωνοῦσι πληρέστατα;

Τῆς χαλκοθήκης ἡ δυτικὴ πλευρὰ εἶναι, ὡς μεσότοιχος, καὶ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς στοᾶς τοῦ βραυρωνείου, ὥστε τὸ ἐξωτερικὸν μῆκος τῆς χαλκοθήκης δέον νὰ λογισθῇ ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς βραυρωνείου στοᾶς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ πρὸ τοῦ μετώπου τῆς χαλκοθήκης ἱστάμενος θεατὴς ἔβλεπε μίαν παραστάδα, τὴν ἀνατολικήν, καὶ τὸ πρὸς τὰ ἔσω αὐτῆς μέρος τοῦ κιονοκράνου τῆς δυτικῆς παραστάδος, ὡς καὶ ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἧς ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ καλύπτεται μέχρι τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας ὑπὸ τοῦ ἀναλήμματος τοῦ θεάτρου ἐξαφανίζοντος ὁλόκληρον τὸ μέτωπον τῆς παραστάδος. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐξωτερικὸν μῆκος τῆς χαλκοθήκης κατὰ τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ προστόου εἶναι μ. 42.85 περίπου, τοῦ θεμελίου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἔχοντος ἐνταῦθα μ. 1.33 πάχους, κατὰ δὲ τὴν νοτίαν πλευρὰν τὸ μῆκος εἶναι μ. 45 περίπου, ἀλλὰ τὸ θεμέλιον ἔχει πάχος νῦν μ. 3.14· ἐπιτρέπει λοιπὸν τὸ θεμέλιον νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὴν πλευρὰν ταύτην κατ' ὀρθὴν γωνίαν, ἀφοῦ ἡ παχυτέρα θεμελίωσις πρὸς νότον οὐδένα ἄλλον λόγον ἔχει ἢ τὸ ἐπισφαλὲς τοῦ ἐδάφους.

Εἰς τὸ μῆκος τοῦτο χωροῦσι 17 μεταξόνια διαστήματα σὺν μιᾷ τριγλύφῳ $(2,50 \times 17 + 0.34 = 42,83)$· ἤτοι 16 κίονες μεταξὺ δύο παραστάδων.

Τὸ ἐξωτερικὸν ὁλικὸν πλάτος εἶναι μ. 19,20, εἰς ὃ τὸ ἄθροισμα τῶν μετοπῶν καὶ τριγλύφων $(0,495 + 0.34)$ χωρεῖ 23κις.

Εἰς τὴν χαλκοθήκην ἀνήκοντας ὑπέθεσάν τινες τοὺς λίθους, ὧν ἐγένετο χρῆσις πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ μιναρὲ τοῦ ἐν τῷ Παρθενῶνι· τὴν ὑπόθεσιν ταύτην δέχομαι καὶ ἐγώ, καὶ ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν λίθων κρίνων, ὁμοίας πρὸς τὰ ἄλλα μέλη καὶ ἐκ τοῦ πάχους τοῦ θεμελίου τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς χαλκοθήκης μ. 0,79, ὅσον καὶ τὸ τῶν λίθων.

Δικαιούμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν παρουσίαν τόσων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ τὴν καταπληκτικὴν συμφωνίαν αὐτῶν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὴν χαλκοθήκην ὡς ὀφειλομένην εἰς σύμπτωσιν; Οὐχὶ βεβαίως· ἡ ἀμοιβαία σχέσις πάντων εἶναι καταφανὴς καὶ ἀναμφίβολος.

Αὕτη ἦτο ἡ μορφὴ τῆς χαλκοθήκης ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις, πιθανῶς ἐν τῷ Β' μ. Χ. αἰῶνι. Δύναται ὅμως καὶ τοῦ Dörpfeld ἡ θεωρία περὶ γενέσεως αὐτῆς ἐν τῷ Δ' π. Χ. αἰῶνι ὡς ἀσφαλὴς νὰ θεωρηθῇ· τοῦτο ἐξάγεται ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει

τὰ ἀλλαχοῦ γενόμενα, ὡς ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἀθήναις. Αὕτη ὡς γνωστὸν κατεσκευάσθη ἐν τῷ Δ′ π. Χ. αἰῶνι, ἐπεσκευάσθη δὲ πολλάκις καὶ τέλος μετεσκευάσθη.

Κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἐπισκευὰς πλὴν ἄλλων μελῶν ἀντικατεστάθησαν καὶ πολλὰ μέρη τοῦ θριγκοῦ, διατηρήσαντα ἐκτὸς μικρῶν ἀνωμαλιῶν τὰς ἀρχικὰς διαστάσεις, ἐν δὲ τῇ μετασκευῇ τὰ μέρη ταῦτα τοῦ θριγκοῦ τὰ πλεῖστα τοὐλάχιστον ἐν οἷς καί τινα τῶν ἀρχικῶν τοῦ Δ′ π. Χ. αἰῶνος, ἐχρησιμοποιήθησαν ἐκ νέου καὶ οὕτω προέκυψεν, ὥστε ἐν χρόνοις ῥωμαϊκοῖς νὰ γίνῃ χρῆσις διαστάσεων συνήθων ἐν τῷ Δ′ αἰῶνι π. Χ.

Τὸ αὐτὸ συνέβη ἀναμφιβόλως καὶ ἐν τῇ χαλκοθήκῃ ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν διαστάσεων τοῦ Ε′ καὶ Δ′ αἰῶνος· αὕτη ἀρχικῶς θὰ εἶχε πρόσωπον δωρικοῦ ῥυθμοῦ τῆς αὐτῆς μορφῆς πρὸς τὸ μεταγενέστερον ῥωμαϊκόν· τὸ δὲ βάθος τοῦ προσώπου θὰ ἦτο πιθανῶς ἁπλοῦς τοῖχος.

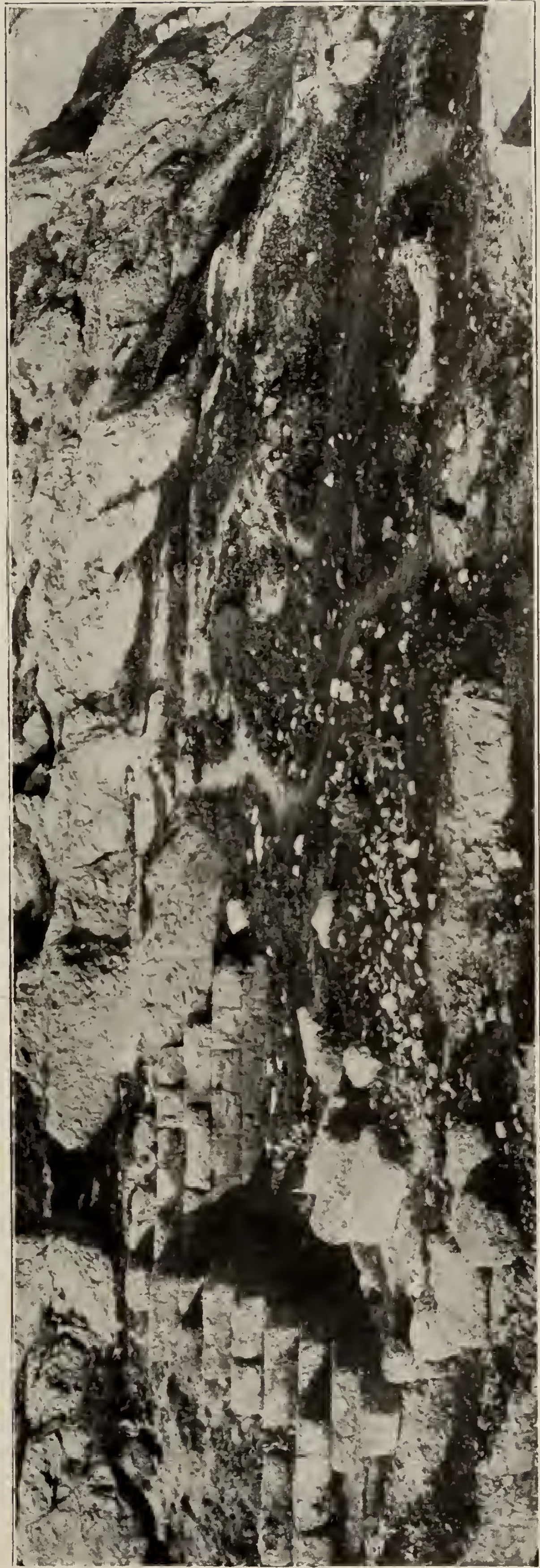
Β′.) Τὸ μνημεῖον τοῦ Νικίου.

Τὰ ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Beulé κείμενα λείψανα τοῦ μνημείου τοῦ Νικίου ἐμελετήθησαν καὶ περιεγράφησαν ἐκτενῶς ὑπὸ τοῦ Dörpfeld, ὡς γνωστόν, ἐν Ath. Mitt. 1885, σ. 219 κ. ἑ.

Ἐν ἔτει 1889 ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ, σελ. 69 κ. ἑ., τὰ ἐκ τροχμαλοπαγῶν λίθων λείψανα, τὰ κείμενα μεταξὺ τοῦ θεάτρου τοῦ Ἡρώδου καὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως, ἐκλαβὼν ταῦτα ὡς τὰ θεμέλια τοῦ ἐν λόγῳ μνημείου (εἰκ. 6).

Πλὴν τῶν γνωστῶν τῷ Dörpfeld ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν κειμένων ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Beulé καὶ τῶν πρὸ τοῦ φυλακείου εὑρισκομένων, ἀνεύρομεν ἡμεῖς καὶ ἕτερα τρία τεμάχια τοῦ γείσου, τὸν μέσον ὀρθοστάτην τοῦ τυμπάνου μήκους μ. 1.636 καὶ ὕψους κατὰ μὲν τὰ ἄκρα μ. 1.108, ἐν δὲ τῷ μέσῳ μ. 1.285 (εἰκ. 7) καὶ ἓν θραῦσμα κίονος ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διονύσου (εἰκ. 9). Τὸ δὲ σπουδαιότερον εὕρημα, ἦτο τὸ κιονόκρανον τὸ παρὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ Παρθενῶνος κείμενον εἰς δύο θραύσματα (εἰκ. 12).

Ὅτι τὸ κιονόκρανον, τὸ θραῦσμα τοῦ κίονος καὶ ὁ ὀρθοστάτης τοῦ τυμπάνου τῷ αὐτῷ οἰκοδομή-

Εἰκὼν 6.

ματι ἀνήκουσιν, εἶναι γεγονὸς μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφισβήτησιν· πλὴν τοῦ κοινοῦ ὑλικοῦ, πεντελησίου μαρμάρου, καὶ τῆς αὐτῆς ἐργασίας, ἡ συμφωνία τῶν διαστάσεων αἴρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν· πρὸς τὴν κάτω διάμετρον τοῦ κίονος, μ. 0 82 περίπου, ἀντιστοιχεῖ ὡς ἄνω διάμετρος ἡ τοῦ ἐχίνου τοῦ κιονοκράνου μ. 0.675· πρὸς τρίγλυφον δὲ μ. 0.422 συμφωνοῦσιν ὡς κάτω καὶ ἄνω διάμετρος αἱ ἀνωτέρω ῥηθεῖσαι διαστάσεις. Καὶ τοῦ ὀρθοστάτου τοῦ τυμπάνου ἡ κλίσις εἶναι ὁμοία τῇ τοῦ γείσου. Εἰκ. 7.

Διὰ τοῦ τελευταίου τούτου λίθου ὁρίζεται ἀκριβῶς καὶ τοῦ τυμπάνου τὸ ὕψος μ. 1.285 καὶ τοῦ ὅλου μνημείου τὸ πλάτος, δυνάμενον τοῦτο νὰ εὑρεθῇ διὰ μικρᾶς μαθηματικῆς πράξεως, ἣν ὡς περιττὴν παρέλειψα νὰ ἀναφέρω.

Ἐπιβεβαιοῦται δὲ τοῦ Dörpfeld ἡ εἰκασία ὅτι τὸ μέτωπον τοῦ ναοῦ σχηματισθὲν κατὰ μίμησιν τοῦ μέσου διαδρόμου τῶν προπυλαίων ἐβάσταζον ἓξ κίονες.

Ἐρχόμεθα νῦν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ὑπὸ τοῦ Dörpfeld ὡς θεμελίων τοῦ μνημείου ἐκλαμβανομένων λειψάνων, ἂν πράγματι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἔχοντα σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ εἰρημένον οἴκημα.

Ἀποτελοῦνται δὲ ταῦτα (εἰκὼν 8) ἐκ σκέλους συμφυῶς τῷ βράχῳ ἐκτισμένου καὶ ἐκτεινομένου ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον εἰς μῆκος μ. 13.34 περίπου, καὶ ἐξ ἑτέρου καθέτου πρὸς αὐτὸ καὶ ἐκ δυσμῶν

Εἰκὼν 7.

πρὸς ἀνατολὰς εἰς ἀπόστασιν μ. 5.33 ἐκτεινομένου, ἀλλὰ ἀπέχοντος τοῦ βράχου 1 μέτρον.

Δὲν ἀπέληγον ὅμως οἱ τοῖχοι οὗτοι ὅπου καὶ σήμερον, ἀλλ᾽ ἐξετείνοντο ἄλλοτε ἔτι μακρότερον, ὡς ἐκ τοῦ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῶν θραύσματος ἐμφαίνεται· ἐν τῇ προεκτάσει τοῦ δυτικοανατολικοῦ σκέλους καὶ εἰς ἀπόστασιν μ. 18.50 ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἀκμῆς τοῦ βορειομεσημβρινοῦ τοίχου, κεῖται λίθος τροχμαλοπαγὴς μ. 0.60 περίπου, ὃς ἀπετέλει ἀναμφιβόλως συνέχειαν τοῦ προηγουμένου (τοῦ δυτικοανατολικοῦ). (Πβλ. δεξιὰ τῆς εἰκόνος 6 τὸν λίθον ἐφ᾽ οὗ πῖλος).

Τρίτον σκέλος ἐξικνεῖται ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς εἰς μῆκος 2 μέτρων καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ βράχου μ. 10.34

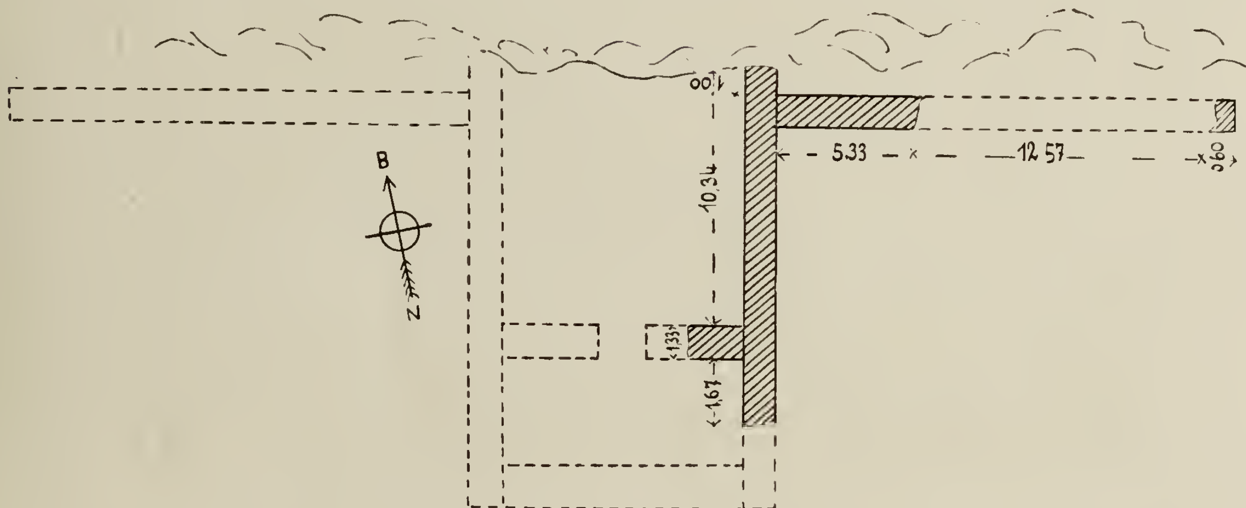
Δὲν εἶχον ἑπομένως τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀκριβῶς τὸ σχῆμα ⅃, ὡς ὁ Dörpfeld ἐδημοσίευσεν, ἀλλὰ τὸ βορειομεσημβρινὸν σκέλος ἐξετείνετο ἔτι πρὸς νότον.

Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Dörpfeld γενομένην συμπλήρωσιν τῶν ἐρειπίων τούτων δέον ὁ βορειομεσημβρινὸς τεῖχος νὰ ληφθῇ ὡς ἡ μακρὰ πλευρὰ τοῦ ναοῦ, ὁ δὲ ἀνατολικοδυτικὸς ἢ ὡς ὁ ὀπίσθιος τοῖχος τοῦ ναοῦ ἢ ὡς ὁ διάμεσος τοῖχος, ὁ χωρίζων τὸν σηκὸν ἀπὸ τοῦ προνάου· διότι πρέπει πάντως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ οἴκημα τοῦτο εἶχε τὰ συστατικὰ μέρη τοῦ ναοῦ, ἀφοῦ ἀρκετὰ μέγα ἦτο καὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Beulé τοῦτο δεικνύουσιν. Ὑποθέτω ὅτι ἡ δευτέρα περίπτωσις εἶναι ἡ μᾶλλον ἁρμόζουσα, ἀλ-

λως θὰ ὑπῆρχε μεταξὺ τοῦ ὀπισθίου τοίχου καὶ τοῦ βράχου χάος ἀνεξήγητον μήκους 10 περίπου μέτρων. Ἄλλος τοῖχος παράλληλος τῷ ἀνατολικοδυτικῷ σκέλει καὶ πλησιέστερον πρὸς τὸν βράχον κείμενος, δυνάμενος δὲ νὰ ληφθῇ ὡς ὁ ὀπίσθιος τοῦ ναοῦ τοῖχος, δὲν ὑπάρχει, οὔτε ἴχνος ὑπάρξεώς ποτε τοιούτου παρατηρεῖται.

Ἐπαναλαμβάνοντες συμμετρικῶς τὰ μέρη ταῦτα, ὡς ὁ Dörpfeld πράττει, καὶ πρὸς δυσμάς, γνωστοῦ ὄντος τοῦ πλάτους τοῦ ναοῦ, λαμβάνομεν τὸ ὑπὸ τῆς εἰκόνος 8 παριστώμενον σχῆμα, καθ' ὃ ἑκατέρωθεν τοῦ σηκοῦ ἐκτείνονται, ὡς πτέρυγες, δύο τοῖχοι μήκους μ. 18.50. Τὸ σῳζόμενον μέρος παρίσταται ἐν τῷ σχεδίῳ διὰ παραλλήλων γραμμῶν, τὸ δὲ συμπληρωθὲν δι' ἐκ στιγμῶν ἀποτελουμένων γραμμῶν Εἰκ. 8.

Συμπληροῦντες νοητῶς κατὰ τὸ ὕψος τὰ ἐκ τροχμαλοπαγῶν λίθων θεμέλια μέχρις ἐπιτεύξεως ὁριζοντίου ἐπιπέδου καὶ θέτοντες ἐπ' αὐτῶν εὐθυντηρίαν καὶ στυλοβάτην λαμβάνομεν ὕψος τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ κείμενον περίπου εἰς ὃ ἐπίπεδον καὶ ἡ σχεδὸν ἰσοπεδωμένη ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ βράχου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ναὸς ἦτο ἐκ τῶν ὄπισθεν ἀνοικτός, πλὴν ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ βράχος εἶχεν ἄλλοτε τοιαύτην μορφήν, ὅπερ δύσκολόν μοι φαίνεται, ὥστε ὁ ναὸς νὰ ἦτο ὄπισθεν κεκλεισμένος. Πλὴν τούτου, ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ οἰκοδομήσωσιν οἰκοδόμημά τι ἐρειδόμενον διὰ τῆς μιᾶς πλευ-

Εἰκὼν 8

ρᾶς ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου, ἐλάξευον προηγουμένως αὐτὸν οὕτως, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ εὐθεῖαν ἐπιφάνειαν, ὡς ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἀθήναις, ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Θρασύλλου κτλ. Ἐνῷ ὁ βράχος ἐνταῦθα ἔχει τόσον ἀνώμαλον σχηματισμόν, ὥστε οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τί ἐχρησίμευον αἱ πλάγιαι πτέρυγες; ἵνα καλύπτωσι τὸν βράχον καὶ ἀποκρύπτωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν; Εἶναι ἐντελῶς παράλογον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι διὰ τὸν ἐξωτερικὸν χῶρον τὸν παρὰ τὸν ναὸν ἐλήφθη τοιαύτη πρόνοια καθαρῶς αἰσθητικῆς φύσεως, ἐνῷ ὁ εἰσερχόμενος εἰς αὐτὸν τὸν ναὸν εἶχε πρὸ αὐτοῦ τὸν ἀμέσως τὸν ναὸν κλείοντα βράχον, ἤ, ἂν ἦτο ἀνοικτός, τὸν βράχον τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ λόφου τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι οὐδένα πρακτικὸν σκοπὸν ἔχουσιν αἱ πτέρυγες αὗται, οὐδὲ στηρίζονται ἐπὶ ἀναλογίας τινὸς καὶ εἶναι δύσκολον ὀργανικῶς συνδεομένων τούτων πρὸς τὸν κορμὸν τοῦ ναοῦ νὰ δοθῇ αὐταῖς οἱαδήποτε ἀρχιτεκτονικὴ μορφή, ὡς ἐπίστεψις αὐτῶν πρὸς τὰ ἄνω.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐξάγεται σαφῶς ὅτι ὁπωσδήποτε καὶ ἂν θελήσωμεν νὰ σχετίσωμεν τὰ ἐρείπια ταῦτα πρὸς τὸ ἡμέτερον μνημεῖον ἀπαντῶμεν τοσοῦτον ἀνυπέρβλητα προσκόμματα, ὥστε συνετὸν καὶ λογικὸν εἶναι νὰ ἀποβάλωμεν τὴν γνώμην

ὅτι εἶναι τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τοῦ Νικίου, καὶ ἀλλαχοῦ νὰ ζητήσωμεν ταῦτα.

Ἀποδειχθέντος ὅτι εἰς τὸ μέρος τοῦτο οὐδέποτε ὑπῆρξε τὸ χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Νικίου, ποῦ πρέπει νὰ ζητήσωμεν αὐτό; Τί λογικώτερον καὶ φυσικώτερον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἔκειτο ἐν τῷ τεμένει τοῦ Διονύσου, ὅπου καὶ μέχρι τῆς ὁδοῦ τῶν Τριπόδων εὑρίσκοντο πλεῖστα χορηγικὰ μνημεῖα;

Καὶ ἡ εὕρεσις ἀρχιτεκτονικῶν θραυσμάτων καὶ

Εἰκὼν 9.

μελῶν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης; Βεβαίως ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως μελῶν τινων ἀρχιτεκτονικῶν δὲν εἶναι πάντοτε ἀσφαλὲς τεκμήριον πρὸς τοποθέτησιν τῶν μνημείων, εἰς ἃ ταῦτα ἀνήκουσι, προκειμένου μάλιστα περὶ τῶν παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς κτισμάτων, ὧν τὰ μέρη ἀπεμακρύνθησαν τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν θέσεως χρησιμοποιηθέντα εἰς μεταγενεστέρας οἰκοδομάς. Ἀλλ' αἱ οἰκοδομαὶ αὗται ἔγειναν τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιείου καταλαμβανομένῳ χώρῳ ὥστε μᾶλλον ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διονύσου ἐλήφθη τὸ ὑλικὸν καὶ οὐχὶ ἀντιστρόφως ὅπως χρησιμοποιηθῇ εἰς οἰκοδομὰς γενομένας ἐν τούτῳ τῷ τεμένει. Θὰ ἦτο δὲ καὶ δύσκολος ἡ μεταφορὰ καὶ ἀδύνατος ἡ χρῆσις τοῦ μεγάλου θραύσματος τοῦ κίονος, διὰ τοῦτο ἔμεινε κατὰ χώραν. Εἰκ. 9

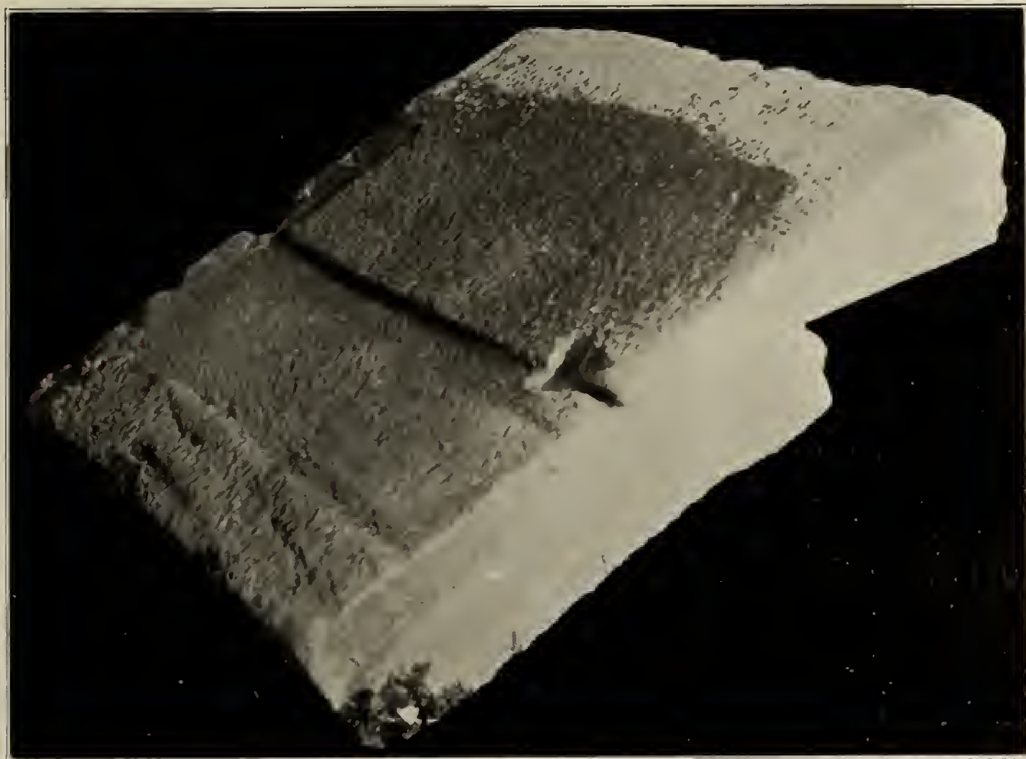
Ἕτερον ζήτημα χρῇζον μεγαλειτέρας μελέτης καὶ προσοχῆς εἶναι ἡ χρονολογία τοῦ μνημείου.

Εἶναι πρῶτον ἡ ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐγκεχαραγμένη ἐπιγραφὴ τοῦ Νικίου τοῦ Νικοδήμου σύγχρονος τῷ οἰκήματι ἢ οὔ; Ἀμφότεραι αἱ περιπτώσεις δύνανται νὰ ἐπαληθεύσωσιν· ὡς παράδειγμα διὰ τὴν ἀποφατικὴν περίπτωσιν ἔστω ἡ ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ στοὰ μεθ' ὁριζοντίας στέγης ἡ πρὸς νότον τῆς μεγάλης στοᾶς Ζ κειμένη, ἧς ἡ στέγη ὡς ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐγγεγραμμένων ἐπιγραφῶν ἐμφαίνεται ἐχρησίμευεν ὅπως τεθῶσιν ἐπ' αὐτῆς ἀναθηματικοὶ τρίποδες ὑπὸ διαφόρων χορηγῶν μὴ ἐχόντων πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ οἰκοδομήματος σχέσιν τινά. (Πβλ. Βερσάκης, Ἀρχ. Ἐφ. 1908 σελ. 278). Οὐδὲν ἄρα τεκμηριούμεθα ἐκ τῆς τοῦ Νικίου ἐπιγραφῆς περὶ τῶν χρόνων τῆς κατασκευῆς τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ ἐν πάσῃ χρονολογικῇ κατατάξει μνημείου τινὸς δέον βεβαίως πρωτίστως ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ μνημείου νὰ ὁρμώμεθα, ὑποβάλλοντες αὐτὸ εἰς λεπτομερῆ τεχνικὴν καὶ τεχνοτροπικὴν ἐξέτασιν καὶ ταύτην ὡς βάσιν τῆς ἐργασίας ἡμῶν λαμβάνοντες νὰ ἔχωμεν ἐπιβοηθητικῶς ὑπ' ὄψει τὰς τυχὸν ὑπαρχούσας λογοτεχνικὰς πληροφορίας. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα.

Κτίσματα, πρὸς ἃ δυνάμεθα νὰ συγκρίνωμεν τὸ ἡμέτερον οἰκοδόμημα, εἶναι ἐν Ἀθήναις, πλὴν τοῦ ἀκριβῶς χρονολογουμένου μνημείου τοῦ Λυσικράτους, ἡ ἄνω ῥηθεῖσα μεγάλη στοὰ τοῦ Ἀσκληπιείου (πβλ. Ἀρχ. Ἐφ. 1908 σ. 258 Π. Α' 1. 2. 3. 4. Π. Β' 4) περὶ ἧς δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπωμεν ὅτι κατεσκευάσθη ἐν τῷ Δ' αἰῶνι π. Χ., ἀδιάφορον ἂν ἐν τῇ ἀρχῇ ἢ τῷ τέλει τοῦ αἰῶνος· τοῦτο εἶναι διὰ τὸν σκοπόν, ὃν διὰ τῆς παρούσης διατριβῆς ἐπιδιώκομεν, ἄνευ σημασίας. Ὅ,τι ἐνδιαφέρει ἡμᾶς εἶναι νὰ μάθωμεν διὰ τῆς συγκρίσεως ταύτης ἂν τοῦ Νικίου τὸ μνημεῖον εἶναι ἀρχαιότερον, σύγχρονον ἢ νεώτερον τῆς ἐν λόγῳ στοᾶς.

ταύτης ἀρκετὰ μέλη τοῦ γείσου καί τινα τοῦ τριγλύφου τῆς ἀρχικῆς κατασκευῆς σῴζονται. (Πρβ. Ἀρχ. Ἐφ. 1908 εἰκ. 5 καὶ ἐνταῦθα εἰκ. 6. 7). Συγκρίνοντες ταῦτα ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως πρὸς τὰ τοῦ ῥηθέντος οἰκήματος, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι δεικνύουσιν ὀλιγώτερον ἐπιμελῆ ἐξεργασίαν τοῦ μνημείου τοῦ Νικίου, δυνάμενα, ὡς πρὸς τὴν θαυμασίαν ἐκτέλεσιν, νὰ ἁμιλληθῶσι πρὸς τὰ δοκιμώτερα ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Δὲν πρέπει βεβαίως νὰ ἀπατώμεθα ἐκ τῶν τυχὸν κατεστραμμένων ἢ εἰς ἀκατάλληλον μέρος πρὸς θέαν κειμένων τεμαχίων, ὡς τῶν ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Beulé· ἁπλῆ ἐπίσκεψις τῶν παρὰ τὸ φυλακεῖον εὑρισκομένων ἀρκεῖ ὅπως πείσῃ πάντα περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν γραφομένων.

Ἑτέρα τεχνικὴ λεπτομέρεια χαρακτηριστικὴ πάντων σχεδὸν τῶν μεταγενεστέρων οἰκοδομημάτων, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς μεγάλης στοᾶς τοῦ Ἀσκληπιείου, εἶναι ἡ ἐντελῶς ἠμελημένη καὶ μόνον δι' ὀξείας (μυτερᾶς) σφύρας (Spitzhammer) ἐξειργασμένη ἐπιφάνεια τῶν μερῶν, ἅτινα ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ἦσαν ἀποκεκρυμμένα παντὸς βλέμματος, ὡς αἱ ἄνω ἐπιφάνειαι τῶν ὁριζοντίων γείσων καὶ τῶν κυματίων τῶν ἰωνικῶν ἐπιστυλίων καὶ ἄλλα· ἐνῷ ἐν τῷ εἰρημένῳ μνημείῳ πᾶν μέρος ἐφ' οὗ οὐδὲν ἄλλο ἐπεκάθητο, εἶναι ἐντελῶς ὁμαλῶς ἐξειργασμένον καὶ σχεδὸν λελειασμένον. (Πβλ. εἰκ. 5. 6)[1].

Εἰκὼν 10.

Πρὸς δὲ καὶ τῶν σιδηρῶν συνδέσμων I τὸ μέγεθος κυμαίνεται μεταξὺ μ. 0.22-0.26, ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς μεταγενεστέροις οἰκοδομήμασιν, ἐν δὲ τῷ ἡμετέρῳ, ὡς ἐν τοῖς πλείστοις δοκίμοις, μεταξὺ μ. 0.28-0.36.

Πλὴν τῶν τεχνικῶν τούτων παρατηρήσεων δὲν πρέπει νὰ παρέλθωμεν ἄνευ μνείας τὴν χρῆσιν τοῦ ὑλικοῦ χρησιμεύουσαν καὶ ταύτην πολλάκις ὡς βάσιν χρονολογίας. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος ἡ χρῆσις λίθου ὑμηττίου, διά τινα τοὐλάχιστον τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μερῶν τοῦ κτιρίου, ὑπῆρξε σχεδὸν ἀποκλειστική, τὴν δὲ εἰσαγωγὴν τοῦ λίθου τούτου ἐν τῇ τέχνῃ ὑπηγόρευσαν βεβαίως λόγοι καθαρῶς οἰκονομικοί. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Λυσικράτους ἐχρησιμοποίησαν λίθον ὑμήττιον, πόσῳ μᾶλλον ἤθελον μεταχειρισθῆ αὐτὸν ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Νικίου ὑπερδεκαπλασίῳ

[1] Διὰ τοῦ ζιγκογραφήματος δὲν διακρίνεται εὐχερῶς ἡ διαφορὰ αὕτη.

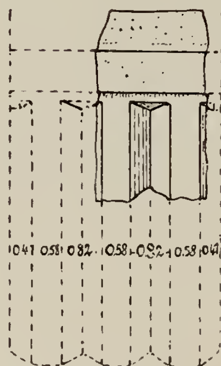
ὄντι σχεδὸν τὸ μέγεθος τοῦ προηγουμένου, καὶ ὑπὸ ἰδιώτου καὶ αὐτῷ κτισθέντι; Ἐνῷ τοῦτο κατεσκευάσθη ὁλόκληρον ἐκ τοῦ λαμπροτάτου καὶ πολυτιμοτάτου ὑλικοῦ, τοῦ πεντελησίου μαρμάρου.

Λέγω ὁλόκληρον ἐκ μαρμάρου, διότι τὸ πώρινον τρίγλυφον ἐσφαλμένως ἀποδίδεται ἐνταῦθα. Τὸ ἐπιστύλιον τὸ ἐπὶ τῶν κιόνων ἐρειδόμενον ἀποτελεῖται τὸ πάχος ἐκ δύο ἴσων τεμαχίων ἐκ μ. 0.39, ἑπομένως ὅλον πάχος ἔχει μ. 0.78, ἤτοι ὀλίγα ἑκατοστὰ ἐπὶ ἔλαττον τῆς κάτω διαμέτρου τοῦ κίονος·

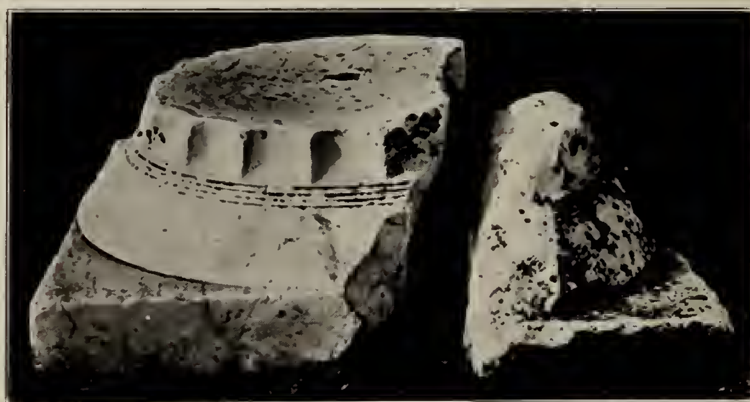

Εἰκὼν 11.

τὸ δὲ πώρινον τρίγλυφον ἔχει πάχος μ. 0.68, ἐλλείπει ὅμως τὸ ἐσωτερικὸν μέρος, ὃ ἔπρεπε τοὐλάχιστον νὰ ἔχῃ πάχος μ. 0.20-0.30, ἵνα ἔχῃ ὡς ἐκ τοῦ εὐθραύστου τῆς ὕλης συνοχήν τινα, καὶ οὐχὶ μ. 0.10, ὅσον ἐλλείπει τοῦ τριγλύφου, ἵνα τοῦτο ἐξισωθῇ πρὸς τὸ πάχος τοῦ ἐπιστυλίου· ἀλλὰ πάχος τόσον μικρὸν εἶναι ἀσύνηθες, ὡς ἐσωτερικὸν μέρος τοῦ τριγλύφου, καὶ ἐξ οἱουδήποτε ὑλικοῦ· χρῆσις μικτοῦ ὑλικοῦ, πώρου δηλονότι καὶ μαρμάρου, ἔγεινεν ἐν τῇ Ἀττικῇ εἰς ἐποχὴν μεταβα-

Εἰκὼν 11 α.

Εἰκὼν 12.

τικὴν τῆς τέχνης, καθ' ἣν ἤρξατο περιοριζομένη ἡ τοῦ κυριαρχοῦντος ὑλικοῦ, τοῦ πώρου, ἡ χρῆσις, εἰσαγομένου βαθμηδὸν τοῦ νέου ὑλικοῦ, τοῦ μαρμάρου, τοῦ ἀποκλείσαντος ὀλίγον κατ' ὀλίγον πᾶν ἄλλο ὑλικὸν ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὴν γῆν φαινομένων μερῶν τοῦ κτιρίου. Ἐὰν εἰς ἐποχὴν τῆς κυριαρχίας, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ μαρμάρου ἐγεινέ που ἐξαίρεσις τῆς συνηθείας ταύτης, χρησιμοποιηθέντος καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ εὐτελεστέρου ὑλικοῦ, τοῦ πώρου, τοῦτο βεβαίως προὐκάλεσαν ἀνεπαρκεῖς χρη-

ματικοὶ πόροι. Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ αὐτοὶ λόγοι προὐκάλεσαν τὴν μερικὴν χρῆσιν τοῦ πώρου καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ κτίσματι, ὅπου ἀπέναντι τῆς ἀφειδοῦς χρησιμοποιήσεως τοῦ μαρμάρου διὰ πάντα τὰ μέρη τοῦ οἰκοδομήματος, καὶ μέχρι τῶν ὀρθοστατῶν τοῦ τυμπάνου, ἐν ᾧ ἠδύναντο εὐωνότερον ὑλικὸν νὰ μεταχειρισθῶσι καλυπτόμενον κατόπιν διὰ χρώματος, ἡ ἐκ τοῦ τριγλύφου ἐκ πώρου τυχὸν προερχομένη χρηματικὴ οἰκονομία θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀσήμαντος καὶ μικρά. Ὅτι οὐδὲν τεμάχιον τριγλύφου ἐκ μαρμάρου σώζεται, δὲν ἔχει σημασίαν· ὅπως κατεστράφησαν τὰ πλεῖστα μέρη τοῦ οἰκήματος, ἠδύνατο κάλλιστα ὁλόκληρον τὸ τρίγλυφον νὰ ἀπολεσθῇ, ὡς εἰς πλεῖστα μνημεῖα συμβαίνει, ὧν μόνον τὰ θεμέλια σώζονται.

Τὸ μικρὸν θραῦσμα τριγλύφου (εἰκ. 11α) συμπληρούμενον δίδει πλάτος μ. 0.42, ὅσον τὸ τῶν κανόνων τοῦ ἐπιστυλίου. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ σχέσις τις αὐτοῦ πρὸς τὸ ἡμέτερον μνημεῖον; Ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐκ μακεδονικῶν ἢ ῥωμαϊκῶν χρόνων, θὰ ὀφείλεται εἰς μεταγενεστέραν ἐπισκευὴν τοῦ τριγλύφου, ὅπως εἰς πλεῖστα μνημεῖα τοῦ Ἀσκληπιείου ἐν οἷς τὰ ἀρχικὰ καταστραφέντα μέρη ἀντικατεστάθησαν διὰ νέων μεταγενεστέρων τοιούτων.

Εἰκὼν 13.

Τοῦ θραύσματος τούτου σώζονται καί τινα τεμάχια ἐν τῷ θεάτρῳ.

Πλὴν τούτου εἰς πάντα τὰ οἰκήματα ὅπου ἡ τρίγλυφος ἔχει λόγον πρὸς τὴν μετόπην 2 : 3, τὸ ἐπιστύλιον ἔχει λόγον πρὸς τὸ τρίγλυφον ὡς 100 : 111· ἤτοι ἡ μετόπη εἶναι σχεδὸν τετράγωνος. Ἄρα ἐνταῦθα ἠθέλομεν περιμείνῃ τρίγλυφον ἔχον ὕψος μ. 0.63-0.64 καὶ οὐχὶ μ. 0.68.

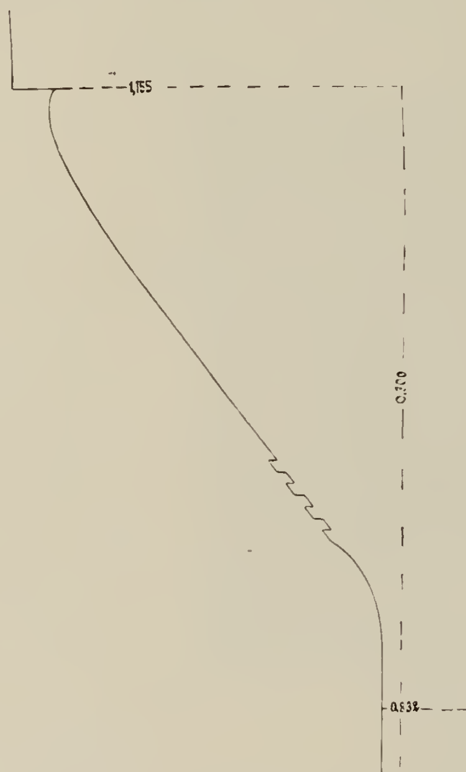
Πρὸς ἀκριβεστέραν ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ ἡμῶν, ὅτι τὸ μνημεῖον τοῦ Νικίου εἶναι ἀρχαιότερον τῆς στοᾶς τοῦ Ἀσκληπιείου, ἀπομένει, ὡς τὸ σπουδαιότερον ἐπιχείρημα, ἡ σύγκρισις τοῦ παρ' ἡμῶν εὑρεθέντος κιονοκράνου πρὸς τὸ τῆς στοᾶς καὶ πρὸς ἀρχαιότερόν τι, ὡς τὸ τῶν προπυλαίων.

Χάριν εὐκολίας τοῦ ἀναγνώστου ἐσχεδιαγράφησα καὶ τὰ τρία ταῦτα παρ' ἄλληλα.

Τὸ μόνον σωζόμενον κιονόκρανον τῆς στοᾶς δὲν εἶναι τῶν ἀρχικῶν, ἀλλὰ μακεδονικῆς ἢ ῥωμαϊκῆς τέχνης, ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ μεταγενεστέρου δι' αὔλακος συνδέσμου φαίνεται (Gusskanal). Εἶναι ὅμως ἀκριβὲς τοῦ ἀρχικοῦ ἀντίγραφον, ὡς δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ ἐκ τῆς συμφωνίας τῶν διαστάσεων αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου ἐγκεχαραγμένην διάμετρον τοῦ κίονος, πρὸς τὰ θραύσματα τούτου καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῆς στοᾶς. Καὶ ἐξ ἄλλης ἀναλογίας δύναται τοῦτο νὰ βεβαιωθῇ· τῶν ἰωνικῶν κιονοκράνων δηλονότι τοῦ μετώπου τοῦ ἄνω ὀρό-

φου τῆς αὐτῆς στοᾶς σῴζονται δύο, ὧν τὸ μὲν εἶναι τῶν ἀρχικῶν, ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῆς λαμπρᾶς ἐργασίας καὶ τοῦ σχήματος Τ συνδέσμου, δι' οὗ ἐστερεοῦτο πρὸς τὸ ἐπιστύλιον, τὸ δὲ τῶν μεταγενεστέρων, εὐτελεστέρας μὲν ἐργασίας, ἀλλὰ ὁμοιότατον τοῦ πρώτου ἀντίγραφον. (Πβλ. Ἀρχ. Ἐφ. 1908, 161).

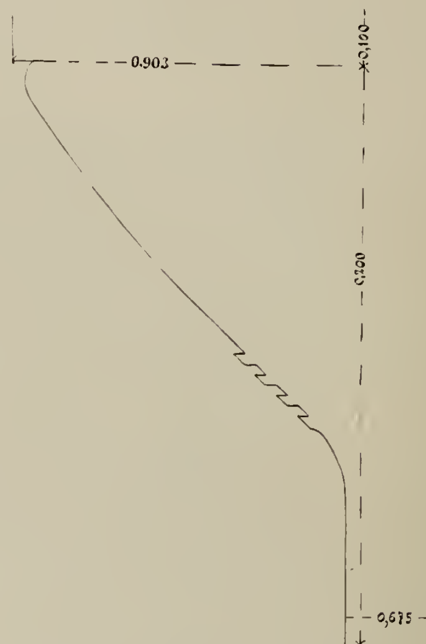
Οὐδεμία λοιπὸν ἀμφιβολία, ὅτι καὶ τὸ δωρικὸν μεταγενέστερον κιονόκρανον δὲν διαφέρει τοῦ ἀρχικοῦ εἰμή, ὡς καὶ τὸ ἰωνικόν, κατὰ τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ συνδέσμου.

Εἰκὼν 14. Κιονόκ. Προπυλαίων

Τούτου δεδομένου δυνάμεθα νὰ συγκρίνωμεν πρὸς ἄλληλα τὰ τρία κιονόκρανα.

Πῶς τις δύναται ἀμέσως νὰ ἀντιληφθῇ ἄνευ ὑποδείξεως τὴν καταπληκτικὴν ὁμοιότητα τῶν δύο κιονοκράνων, τῶν προπυλαίων καὶ τοῦ μνημειου τοῦ Νικίου. Τὸ αὐτὸ ὀλίγον καμπύλον σχῆμα τοῦ ἐχίνου, ἡ αὐτὴ σχεδὸν προεκβολὴ τοῦ ἀβακίου (Ausladung), τὸ αὐτὸ σχῆμα τῶν ῥαβδώσεων ὑπὸ τοὺς δακτυλίους. Λέγω τὴν προεκβολὴν σχεδὸν καὶ οὐχὶ ἀκριβῶς ὁμοίαν, διότι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν προπυλαίων τὸ ἀβάκιον τοῦ ναοῦ τοῦ Νικίου ἔχει μακροτέραν πως προεκβολήν, καὶ τοῦτο διότι κατεσκευάσθη 15-20 ἔτη βραδύτερον. Εἶναι τοσαύτη ἡ ὁμοιότης ὥστε τὸ ἓν φαίνεται ἀντίγραφον

Εἰκὼν 15. Κιονόκ. Μνημ. Νικίου.

Εἰκὼν 16. Κιονόκ. στοᾶς.

τοῦ ἑτέρου ὑπὸ σμίκρυνσιν, ἐνῷ τὸ τῆς στοᾶς κιονόκρανον κατὰ πάντα διάφορον εἶναι τῶν προηγου-

μένων, καὶ κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ ἐχίνου, ὄντος ἐντελῶς εὐθέος, καὶ τῶν ῥαβδώσεων καὶ τοῦ ἀβακίου τὴν προεκβολήν, οὖσαν καὶ τῆς κάτω διαμέτρου τοῦ κίονος (μ. 0.75) μακροτέραν· εἰς τὰ ἀνωτέρω δύο τὸ ἀβάκιον ὑπερβαίνει κατὰ μῆκος τὴν κάτω διάμετρον τοῦ κίονος· εἰς μὲν τὰ προπύλαια τὸ ἀβάκιον ἔχει μῆκος μ. 1.115, ἡ διαμετρος 1.03, εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ Νικίου ἀβ. μ. 0.903, διάμετρος κίονος μ. 0.82.

Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι τὸ ἐν λόγῳ μνημεῖον κεῖται χρονολογικῶς μεταξὺ στοᾶς καὶ τῶν προπυλαίων, ἐκ δὲ τῆς μεγάλης ὁμοιότητος τοῦ κιονοκράνου, ὅτι ἐκτίσθη εἰς χρόνους οὐχὶ πολὺ ἀπομεμακρυσμένους τῶν χρόνων ἐν οἷς ᾠκοδομήθησαν τὰ μεγάλα τῆς ἀκροπόλεως προπύλαια

Τελευταῖον ζήτημα, ὁ ὑπολείπετται νὰ ἐξετάσωμεν εἶναι ἂν τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εἶναι μνημεῖον χορηγικὸν καὶ ἂν δύναται νὰ εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερόμενον τοῦ ἀρχαιοτέρου Νικίου.

Ὅτι ἦτο μνημεῖον προωρισμένον πρὸς ἐναπόθεσιν τριπόδων δύναται ὑποθέτω καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Νικίου τοῦ Νικοδήμου νὰ ἐξαχθῇ· ἄλλως μοὶ φαίνεται δύσκολον ὅτι ἤθελον ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νὰ θέτῃ τρίποδας εἰς ναὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν κυρίαν λατρείαν τοῦ θεοῦ, ἐνῷ ὑπῆρχον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πολλὰ μνημεῖα. Ὥστε ἦτο μνημεῖον χορηγικὸν ὑπὸ ἀρχαιοτέρου τινὸς χορηγοῦ τοῦ Νικίου τοῦ Νικοδήμου κατασκευασθέν.

Ἠδύνατο ὁ ἀρχαιότερος χορηγὸς νὰ εἶναι ὁ Νικίας ὁ Νικηράτου; Ἡ ἐργασία τοῦ ναοῦ ἐπιτρέπει νὰ παραδεχθῶμεν τοῦτο, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ βεβαιώσωμεν αὐτό.

Τὴν τοῦ Πλουτάρχου πληροφορίαν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Νικίου ἐξηγοῦσι τινὲς διττῶς· ἢ εἶδε ὁ Πλούταρχος πραγματικῶς τὸν ναὸν τοῦτον (Dörpfeld A. M. 1885, 219 κέ.), ἢ ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ νεωτέρου Νικίου ἀπέδωκε νεώτερον οἰκοδόμημα εἰς ἀρχαιότερον ὁμώνυμον χορηγὸν (Furtwängler, Berichte d. Münch. Akademie 1901, 413, 17). Καὶ ὡς ναὸν τοῦ Νικίου ἐξέλαβον (Dörpfeld d griech. Theater S. 22 Griech. Weihgeschenke S.100) τὰ πρὸς νότον τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ τοῦ Διονύσου κείμενα λείψανα ἐκ λίθων τροχμαλοπαγῶν. Ἐσφαλμένως ὅμως, διότι ὡς ὁ Furtwängler ἐν τῷ εἰρημένῳ ἄρθρῳ παρετήρησεν, ὁ ναὸς οὗτος ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ θέατρον καὶ τὸν παλαιότερον ναὸν τοῦ Διονύσου ἐμφαίνεται ὅτι ἦτο εἰς τὴν κυρίαν λατρείαν τοῦ θεοῦ ἀφιερωμένος· ἐνῷ ἐκ τῆς πληροφορίας τοῦ Πλουτάρχου ἐξάγεται μόνον ὅτι ἦτο ναὸς προωρισμένος νὰ δεχθῇ τοὺς τρίποδας, οὓς ὁ Νικίας ἔλαβε κατὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ χορηγικὰς νίκας· ἂν δὲ ἦτο τῷ Διονύσῳ ἀφιερωμένος θὰ ἔλεγεν ἁπλῶς «ὁ ναὸς τοῦ Διονύσου» καὶ οὐχὶ «ὁ ἐν Διονύσου νεώς». (Πβλ. Πλουτ. Νικίας 3 3).

Οὐδεμία ἄρα σχέσις τῶν λειψάνων τούτων πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Νικίου, πρὸς ἃ καὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς πύλης τῆς Ἀκροπόλεως δὲν ἁρμόζουσιν.

Ἐκλιπόντος οὕτω παντὸς περιορισμοῦ, ὃς ἠδύνατο νὰ προκύψῃ ἐκ τῆς τυχούσης συμφωνίας τῶν θραυσμάτων τοῦ ἐν λόγῳ μνημείου πρὸς τὸν νεώτερον ναὸν τοῦ Διονύσου, ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ δεχθῶμεν τὴν ἀνωτέρω ἐκφρασθεῖσαν εἰκασίαν ὡς τὴν πιθανωτέραν· οὐδεὶς ἄλλος ἦτο καταλληλότερος ἱδρυτὴς ναοῦ τοσοῦτον θαυμασίου καὶ πολυτελοῦς ἢ ὁ πλουσιώτατος Ἀθηναῖος στρατηγός. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Νικίας ὁ Νικοδήμου ἦτο ἀπόγονος τοῦ ἀρχαιοτέρου Νικίου, ἄλλως δὲν ἤθελον ἐπιτρέψει αὐτῷ νὰ θέσῃ τι ἐν ξένῳ χορηγικῷ μνημείῳ. Ἡ ἐναπόθεσις ἀναθήματος ὑπό τινος ἐν χορηγικῷ μνημείῳ κατασκευασθέντι ὑπὸ ἀρχαιοτέρου συγγενοῦς ἦτο ἐν Ἀθήναις συνήθης, ὡς τὸ ὑπὸ τοῦ Θρασύλλου ἐν ἔτει 319 οἰκοδομηθὲν ὅπερ μετεσκευάσθη καὶ ἐπηυξήθη δι' ἄλλων ἀναθημάτων καὶ ἑτέρας ἐπι γραφῆς ὑπὸ τοῦ Θρασυκλέους ἐν ἔτει 277.

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΒΕΡΣΑΚΗΣ

ΑΝΑΘΗΜΑΤΙΚΟΝ ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΚ ΦΑΛΗΡΟΥ

(Πίναξ 8)

Δημοσιεύοντες ἐν τῷδε τῷ περιοδικῷ συγγράμματι, καθὰ ἀλλαχοῦ ὑπεσχέθημεν [1], τὸ πρὸ ἐνιαυτοῦ περίπου ἀνακαλυφθὲν ἐν Φαλήρῳ ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον (Πίν. 8), θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ δηλώσωμεν ὅτι ὡς ἐκ τῶν ἐπιβεβλημένων στενῶν ὁρίων τῆς διατριβῆς ἡμῶν ταύτης, δὲν θὰ πραγματευθῶμεν ἢ ἀκροθιγῶς τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ζητήματα, πρὸς ἃ τοπογραφικῶς τε καὶ φιλολογικῶς ἀρρήκτως συνδέεται τὸ περισπούδαστον μνημεῖον τοῦτο τῆς ἀρχαίας τέχνης. Οὐδὲ λανθάνει ἡμᾶς ἄλλως τε ἡ δυσχέρεια πλήρους τινὸς καὶ ἱκανοποιητικῆς ἑρμηνείας τῆς τε ἐν τῷ ἀναγλύφῳ εἰκονιζομένης πρωτοφανοῦς παραστάσεως καὶ τῶν πρὸς αὐτὴν σχετιζομένων ἐπιγραφῶν ἃς δημοσιεύομεν, δι' ὃ καὶ χαίροντες θὰ ἴδωμεν πληρεστέραν τυχὸν τοῦ ἀναγλύφου ἑρμηνείαν, διαφωτιστικωτέραν δὲ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἀνάλυσιν.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο, κτῆμα τὰ νῦν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ὑπ' ἀρ. 2756, ἐπὶ ὑψηλοῦ βάθρου πειραϊκοῦ λίθου ἱδρυμένον (πρβλ. Εἰκ. 3) εὑρέθη τυχαίως ὑπὸ ἐργάτου μέτρα τινὰ ἀπώτερον τοῦ μέρους ἔνθα ἦτο ἱδρυμένον, κεχωρισμένον δὲ τοῦ ἐνεπιγράφου βάθρου αὐτοῦ, ὅπερ εὕρομεν ἡμεῖς κατόπιν, ἐρευνήσαντες διὰ σκαφῆς γενομένης ἀναλώμασι τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας.

Τὸ περίεργον ἱστορικὸν τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ ἔχει οὕτω: Ὁ ἐργάτης ὁ τὸ ἀνάγλυφον ἀνευρὼν ἐδήλωσε μὲν νομίμως, κατὰ προτροπὴν τοῦ συμβούλου τῆς Ἀρχ. Ἑταιρ. κ. Ἀντωνιάδου, εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὴν εὕρεσιν αὐτοῦ, ἀλλά, λόγῳ οἰκειοποιήσεως τῆς κατὰ τὸν νόμον δοθησομένης ἀποζημιώσεως, ὑπέδειξεν ὡς τόπον τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ ἰδιωτικόν τι κτῆμα, χιλιόμετρον περίπου ἀπέχον τῆς πραγματικῆς θέσεως ἐν ᾗ ὄντως τοῦτο εἶχεν εὑρεθῇ. Εὐτυχῶς ἡ ψευδὴς αὕτη ὑπόδειξις δὲν παρεπλάνησεν ἡμᾶς, ἀναλαβόντας τὴν ἐρεύνησιν τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ, εἰς ματαίαν ἀναζήτησιν. Ἐννοήσαντες ἐγκαίρως τὸ τέχνασμα, καθόσον ἐπὶ τοῦ ὑποδειχθέντος μέρους οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἐφαίνετο ἀρχαία ἐπίχωσις, οὐδὲ κτίριόν τι κἂν ἀρχαῖον ἢ νέον, ἐσκέφθημεν, ὁδηγηθέντες ἐκ τῆς ρυθμικῆς ὁμοιότητος τοῦ ἀναγλύφου τούτου πρὸς τὸ ἀπὸ δεκαπενταετίας ἀνευρεθὲν ἀνάγυφον τοῦ Ἐχέλου, τὸ ἐν τῷ Ἐθν. Μουσείῳ κατατεθειμένον ὑπ' ἀριθ. Γλ. 1783 καὶ ἐκ Φαλήρου ἐπίσης προερχόμενον, ἐσκέφθημεν νὰ ἐρευνήσωμεν τὸ μέρος ἔνθα τὸ ἀνάγλυφον ἐκεῖνο εὑρέθη. Καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεκαλέσθημεν τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐν Πειραιεῖ Γυμνασιάρχου καὶ ἀρχαιολόγου κ. Ι. Δραγάτση, τοῦ διασώσαντος τότε τὸ ἐν λόγῳ μνημεῖον καὶ κατ' ἀκολουθίαν γινώσκοντος ἀκριβῶς τὴν θέσιν, ὅστις προθύμως λίαν ὑπέδειξεν ἡμῖν τὸ μέρος ἐν ᾧ, τυχαίως καὶ τότε, τὸ ἀνάγλυφον τῆς ἁρπαγῆς τῆς Βασίλης ὑπὸ τοῦ Ἐχέλου εὑρέθη. Ἡ θέσις αὕτη δὲν εἶχεν ἔκτοτε ἀρχαιολογικῶς ἐξερευνηθῇ. Ὄντως δὲ τὴν ἑπομένην, σκάπτοντες παρά τι βαθὺ κοίλωμα, προελθὸν ἐξ ἀφαιρέσεως ἄμμου, προσεκρούσαμεν εἰς δύο παμμέγιστα βάθρα, τὰ ὁποῖα, ὡς προέκυπτεν ἐκ τῆς διαμορφώσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐν τῇ ἄνω ἐπιφανείᾳ αὐτῶν πρὸς ἁρμογὴν τῶν ἐμβόλων τῶν ἀναγλύφων τούτων κοιλότητος, ἀνῆκον εἰς τὰ δύο εὑρεθέντα ἤδη ἀνάγλυφα, τὸ τοῦ Ἐχέλου δηλονότι καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν δημοσιευομένου. Μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν βάθρων τούτων καὶ ὁ εὑρὼν ἐργάτης τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνάγλυφον ὡμολόγησε τὴν ἀλήθειαν, παραδοὺς ἅμα ἡμῖν τὴν κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 1 ἐπιγραφήν, ἀποκρυπτομένην τέως παρ' αὐτοῦ, εὑρεθεῖσαν δὲ καὶ ταύτην εἰς τὸ αὐτὸ μέρος. Κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ αὐτοῦ ἐργάτου μετὰ τοῦ ἀναγλύφου εὑρέθη καὶ κεφαλὴ ἀνδρικὴ (πιθανῶς εἰκονιστική), διαφόρου ὅλως τέχνης καὶ ἐργασίας καὶ ἥτις ἴσως οὐδὲ προέρχεται ἐκ τοῦ μέρους ἔνθα καὶ τὰ ἀνάγλυφα.

Ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως.

Ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὸ ἀνάγλυφον εὑρέθη ἐν Φαλήρῳ καὶ δὴ ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἔνθα καὶ τὸ τοῦ Ἐχέλου (πρβλ. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1893 σελ. 109 καὶ 129 Πίν. 9-10 καὶ Σβορῶνος, Τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου σελ. 120 Πίν. 28), πλησίον δηλαδὴ τῆς γραμμῆς τοῦ σιδηροδρόμου καὶ ὄπισθεν τῆς οἰκίας Ῥετσίνα, ἐν τῷ κτήματι Καλλιφρονᾶ. Ζητήσαντες τὴν ἄδειαν τῆς διὰ μικρᾶς ἀνασκαφῆς ἐξερευνήσεως τοῦ χώρου, ἀνεύρομεν, ὡς ἤδη εἴπομεν, τὰ δύο κατωτέρω εἰκονιζόμενα (Εἰκ. 2-3) βάθρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἱδρυμένα τὸ πάλαι ἦσαν τὰ δύο περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνάγλυφα. Τὸ παρεντιθέμενον σχεδιάγραμμα τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Βερσάκη, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χάρτου τοῦ Kaupert (Karten v. Attika II), καθιστᾷ δῆλον, ὅτι ἡ θέσις ἔνθα τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἱδρυμένα ἦσαν, κεῖται ἐντὸς τῶν

[1] Πρβλ. Comptes-Rendus du Congrès Arch. 2me session le Caire 1909 p 209. Ἐδημοσιεύθη ἐπίσης παρ' ἡμῶν βραχεῖα τούτου περιγραφὴ ἐν τῇ Β' ἐκδόσει τοῦ Ὁδηγοῦ τοῦ Ἐθν. Μουσείου (Marbres et Bronzes) Tom. 1er p. 45

Ὅρμος Φαλήρου
Σταθμός
Ἁλμυρίς
Μνημεῖον Καραϊσκάκη
Δῆμος
Νέα σιδηροδρομικὴ γραμμή
Παλαιὰ σιδηροδρομικὴ γραμμή
Νότιον μακρὸν τεῖχος
Γ'
Βόρειον μακρὸν τεῖχος
Εἰς Ἀθήνας ἄγουσα ὁδός
Β'
Ἁμαξιτός
Εἰς Ἀθήνας ἄγουσα ὁδός
Ἔπαυλις Κεχαγιᾶ
Παραλία
0 50 100 150 200

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ

ἀρχαίων μακρῶν τειχῶν τῶν ἑνούντων τὸ πάλαι τὰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ δὴ πρὸς τὸ νότιον αὐτῶν σκέλος (Σχεδιάγραμμα: Α'). Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, εἰκότως ἀπό τινος (πρβ. Milchhöffer Übersichtskarte von Attika) τοποθετεῖται ὁ ἀρχαῖος δῆμος τῶν Ἐχελιδῶν, ἡ εὕρεσις δὲ ἐκεῖ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἐχέλου, τοῦ μυθικοῦ γενάρχου τῆς φυλῆς ταύτης, καθίστησι τὴν ὑπόθεσιν σχεδὸν βεβαίαν.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἡμῶν, σκοπὸν ἔχουσα ἀρχικῶς πρόχειρόν τινα ἔρευναν τοῦ μέρους τῆς εὑρέσεως τῶν ἀναγλύφων, καὶ συνεπῶς περιορισθεῖσα εἰς μικρὸν σχετικῶς χῶρον, διεκόπη ἀκολούθως κατὰ τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον, οὐ μόνον ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐπιχώσεως τοῦ μέρους ἐκείνου (πολλαχοῦ 3 μ. ὕψ.) ἧς ἡ ἐκσκαφὴ μεγάλας συνεπήγετο δαπάνας, ἀλλὰ καὶ λόγῳ ἀσθενείας ἡμῶν μακρᾶς διαρκείας. Ἡ ἐξερεύνησις κατ' ἀκολουθίαν τοῦ μέρους τούτου δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς συντελεσθεῖσα διὰ τῆς μικρᾶς ἡμῶν σκαφῆς. Ἐν τούτοις καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μικρᾶς ταύτης ἐρεύνης δὲν εἶνε ἀσήμαντα, διότι, πλὴν τῆς εὑρέσεως τῶν δύο ἐνεπιγράφων βάθρων τῶν ἀναγλύφων, δι' ὧν καὶ ἐβεβαιώθη ἡ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὕπαρξις τεμένους τινὸς ἱεροῦ, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπίσης βέβαιον ὅτι τὸ τέμενος τοῦτο ἔκειτο παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κηφισοῦ. Ἀληθῶς, τὴν ὕπαρξιν κοίτης ποταμοῦ ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης ὑπέδειξεν οὐ μόνον ἡ δαψιλὴς τοῦ μέρους πρόσχωσις ἐκ χαλίκων καὶ ἄμμου, ἀλλὰ καὶ τεῖχός τι ἀποκαλυφθέν, ἐπίμηκες, καθέτως δὲ περίπου χωροῦν πρὸς τὰ ἑκατέρωθεν κείμενα σκέλη τῶν μακρῶν τειχῶν. Τὸ τεῖχος τοῦτο, ἀρχόμενον ἐκ τοῦ νοτίου σκέλους, εἶνε ἐκ λίθων πωρίνων ὀρθογωνίων ἐκτισμένον, κειμένων τούτων πολλαχοῦ κατὰ χώραν. Καὶ ἐξαφανίζεται μὲν τοῦτο εἴς τινα μέρη, ἀλλ' ἀναφαίνεται καὶ πάλιν εὐθέως χωροῦν πρὸς τὸ βόρειον σκέλος, πλησίον τοῦ ὁποίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 150 μέτρων ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς εὑρέσεως τῶν ἀναγλύφων, μικρὰ ἀνασκαφὴ (σχεδιάγραμμα: Β') ἀπεκάλυψεν ὅμοιον τὴν κατασκευὴν τεῖχος καὶ τὴν αὐτὴν *περίπου* ἔχον διεύθυνσιν. Ὅτι τὸ τεῖχος τοῦτο ἢ τὰ *τείχη* ταῦτα, διότι πιθανῶς τὸ παρὰ τὸ βόρ. σκέλος (Β') ἀποκαλυφθέν, ὅμοιον τὴν κατασκευὴν τμῆμα τοῦ τείχους, νὰ μὴ ἀποτελῇ τὴν *συνέχειαν* τοῦ παρὰ τὸ νότιον ἀποκαλυφθέντος (Α') ἀλλὰ νὰ εἶνε *παράλληλον* ἐκείνου (τοῦτο δὲν ἐξηκριβώθη δυστυχῶς ἕνεκα τῆς διακοπῆς τῆς ἐργασίας), τὰ τείχη, λέγομεν, ταῦτα οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἠδύναντο νὰ ἐξυπηρετῶσιν ἢ τὴν συγκράτησιν τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ. Ἦσαν δηλονότι προτειχίσματα (remparts) τῆς ἐκχειλιζούσης κατὰ τὸν χειμῶνα κοίτης τοῦ ποταμοῦ. Περὶ τούτου οὐδεμία δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, καθόσον, οὐ μόνον τὸ μέγα μῆκος τῶν τειχῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῶν καὶ ἡ δι' αὐτῶν ἐπιτευχθεῖσα συγκράτησις τῆς κοίτης, σαφῶς περὶ αὐτοῦ μαρτυροῦσι.

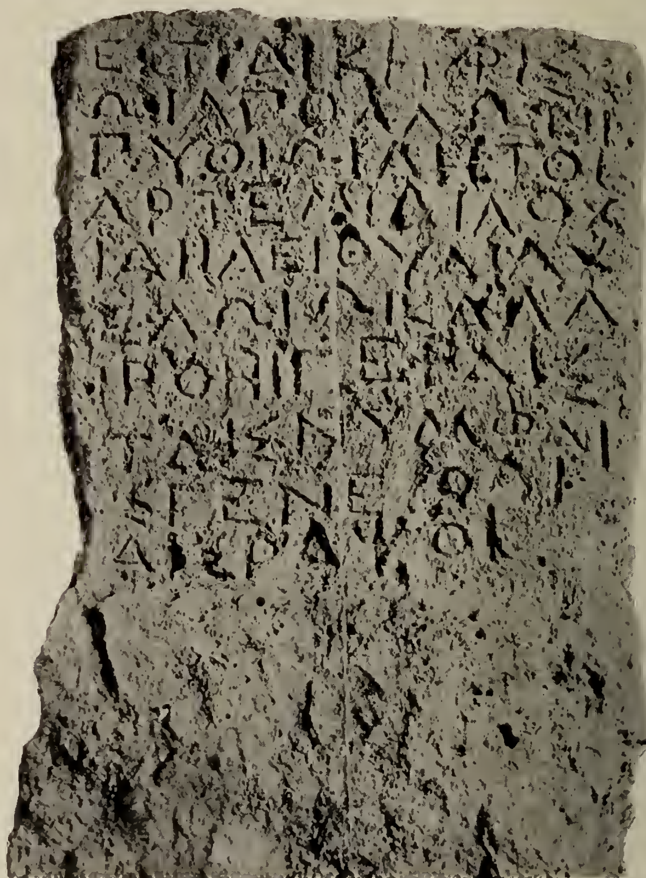
Τὰ περὶ ὧν ἀνωτέρω βάθρα τῶν ἀναγλύφων εὑρέθησαν πλησιέστατα ἀλλήλων κείμενα, κατερριμμένα δὲ ἔμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος, τοῦ πρὸς τὸ νότιον σκέλος ἀποκαλυφθέντος (Α'). Ἵδρυντο δὲ ταῦτα, πιθανῶς, *ἐπὶ* τοῦ τείχους τούτου, διότι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔκειντο ἀρχικῶς *ἐντὸς* τῆς κοίτης, ὅπου καὶ εὑρέθησαν. Οὐδὲ πιθανὸν εἶνε ὅτι μετεφέρθησαν ἐκεῖ ὑστερώτερον, ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου βάρους αὐτῶν. Τὸ πρᾶγμα δὲ εἶνε ἀρκετὰ περίεργον, πολλῷ μᾶλλον καθόσον, ἀνασκάψαντες κύκλῳ τῆς θέσεως ἐν ᾗ εὑρέθησαν εἰς ἀκτῖνα 3-4 μέτρων, οὐδέν, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἀπεκαλύψαμεν ἴχνος ἄλλου οἰκοδομήματος, ἢ λειψάνου οἱουδήποτε μαρτυροῦντος τὴν ὕπαρξιν ἐκεῖ ἱεροῦ τινος. Καὶ ὅμως ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ εὑρεθεισῶν, ὡς θὰ ἴδωμεν, σαφῶς προκύπτει ὅτι ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ ὑπῆρχεν ἱερόν τι τέμενος, ἄλσος πιθανῶς, ἐν ᾧ συνελατρεύοντο πλείονες τοῦ ἑνὸς θεοί. Ἐν τῇ κατωτέρω δημοσιευομένῃ ὑπ' ἀρ. 1 ἐπιγραφῇ, εὑρεθείσῃ, ὡς εἴπομεν, κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ παραδώσαντος ἡμῖν ταύτην ἐργάτου — οὐδεὶς δὲ λόγος ὑπάρχει ἀποχρῶν ὅπως μὴ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ διαβεβαίωσις αὕτη — ἐν ᾗ καὶ τὰ ἀνάγλυφα θέσει, ἀναγράφεται δεκὰς ὅλη ὀνομάτων θεῶν λατρευομένων ἐν τῷ τεμένει ἐκείνῳ, οὗτινος πάντως *ὅρος* ἐχρησίμευσεν ὁ ἐνεπίγραφος οὗτος λίθος. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Ἐχέλου ἀφιεροῦται κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου σῳζομένην ἐπιγραφὴν τῷ Ἑρμῇ καὶ ταῖς Νύμφαις, ἐκ δὲ τοῦ βάθρου τοῦ παρ' ἡμῶν τὰ νῦν δημοσιευομένου ἀναγλύφου προκύπτει ὅτι τοῦτο ἀνατεθειμένον ἦτο τῷ Κηφισῷ καὶ τοῖς συμβώμοις αὐτῷ θεοῖς. Ἔχομεν οὕτως μεμαρτυρημένως τὰ ὀνόματα δώδεκα καὶ πλέον θεοτήτων, συλλατρευο-

μένων ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ, μεταξὺ τῶν ὁποίων πάντως αἱ Νύμφαι καὶ ὁ Κηφισός, ἦσαν αἱ κυριώτεραι. Διότι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἰς τὰς Νύμφας καὶ τὸν Κηφισὸν ἀνατεθειμένα ἦσαν τὰ δύο εὑρεθέντα ἀνάγλυφα, τὸ ὁρόσημον δὲ τοῦ τεμένους (ἐπιγρ. ἀρ. 1) μνημονεύει ἰδιαζόντως τούτων, γνωστὸν εἶνε ὅτι παρὰ τοῖς ποταμοῖς ἐν γένει, ἰδίᾳ δὲ τοῖς ἐν Ἀττικῇ Ἰλισῷ καὶ Κηφισῷ, πάμπολλα ὑπῆρχον ἱερὰ τῶν Νυμφῶν τούτων, συλλατρευομένων ὁτὲ μὲν τῷ Ἀχελῴῳ ὁτὲ δὲ τῷ Κηφισῷ καὶ ἄλλοις τισὶ θεοῖς [1]. Ὁ Πλάτων (Φαιδρ. 230 Β) μνημονεύει παρὰ τὸν Ἰλισὸν «ἱεροῦ Νυμφῶν τινων καὶ Ἀχελῴου». Ἐπιγραφή τις δὲ παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦτον πιθανῶς εὑρεθεῖσα (C. I. A. 4, 503 A) ἀναγράφει ἐπίσης «νύμφησι . . . (καὶ) Ἀχελώῳ [ἱερόν», ὅπερ εἰκότως ἐσχετίσθη πρὸς τὴν ἀνωτέρω τοῦ Πλάτωνος εἴδησιν. Ἐπὶ βωμοῦ τινος τῆς αὐτῆς προελεύσεως (C. I. A. 2, 1671) ἀναγινώσκομεν «Νυμφῶν, Ἑρμοῦ, Ἀφροδίτης, Πανός, Ἴσιδος (ἱερόν)». Ἀλλαχοῦ δὲ ὡς ἐν τῷ δήμῳ Φυλῆς (Παυσ. I, 31, 4) παρὰ ταῖς Νύμφαις ἐλατρεύοντο καὶ ἄλλοι θεοί, ἐν δὲ τῷ Ὠρωπῷ (Παυσ. I, 34, 3) παρὰ ταῖς Νύμφαις ὁ Πάν, ὁ Ἀχελῷος καὶ ὁ Κηφισός. Εἶνε πιθανώτατον λοιπὸν ὅτι ἐν τῇ θέσει ἔνθα εὑρέθησαν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνάγλυφα καὶ αἱ σχετικαὶ ἐπιγραφαί, ὑπῆρχε τέμενος Νυμφῶν καὶ Κηφισοῦ, ἐν ᾧ ἐλατρεύοντο καὶ οἱ ἐν τῇ κατωτέρῳ δημοσιευομένῃ ἐπιγραφῇ ἀναγεγραμμένοι θεοὶ καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἐχέλου Ἑρμῆς, δι' ἀνιδρύσεως καὶ ἀναθέσεως ἁπλῶν βωμῶν. Λίαν δὲ πιθανὸν εἶνε ὅτι ἔκειτο ἐκεῖ τὸ ἐξ ἐπιγραφῆς γνωστὸν γενόμενον «*Νυμφαῖον*» τὸ παρὰ τὴν Μουνυχίαν κείμενον. Πρβλ. A. Willhelm, Oester. Jahresh. V. 129, στ. 18. Εἴδησις ἀληθῶς τοιούτου τινὸς τεμένους παρὰ τὸν Πειραιᾶ, οὐδεμία ἄλλη διεσώθη παρ' ἀρχαίοις· πλὴν δὲ ἀναγλύφου τινὸς εὑρεθέντος ἐκεῖ που πλησίον (πρβλ. Schoene, Gr. Rel. II 28, 117 καὶ Hartwig, Bendis σελ. 11) σχετιζομένου δὲ πρὸς τὰς Νύμφας [2], οὐδὲν ἄλλο γνωστὸν μνημεῖον, εἴτε λόγῳ εὑρέσεως εἴτε λόγῳ παραστάσεως, πρὸς τὸ προκείμενον ἱερόν, τὸ παρὰ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐντὸς τῶν σκελῶν τῶν μακρῶν τειχῶν κείμενον, νὰ σχετισθῇ δύναται. Καὶ ὅμως ἡ προμνημονευθεῖσα ἐπιγραφὴ καὶ τὰ εὑρεθέντα κατὰ χώραν μνημεῖα ταῦτα βεβαιοῦσι τὴν ὕπαρξιν τούτου κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον.

[1] Πρβλ. Milchhöfer, Ath. Mitth. 1880 σελ. 213 καὶ ἑξ.
[2] Πρβλ. καὶ Reisch, Festschr. für Benndorf σ. 142.

Μνημεῖα ἐπιγραφικά.

1) Λίθος ἐνεπίγραφος, ἐκ πειραϊκοῦ λίθου (Μ 0.65, πλ. 0.30, ὕψ. ἐπιγρ. 0.32) ἐπὶ βάσεως συμφυοῦς, προωρισμένης ἵνα ἐνσφηνωθῇ που. Τὸ σχῆμα τοῦ λίθου προδίδει ἱκανῶς τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ὡς *ὁροσήμου*.

Εἰκὼν 1.

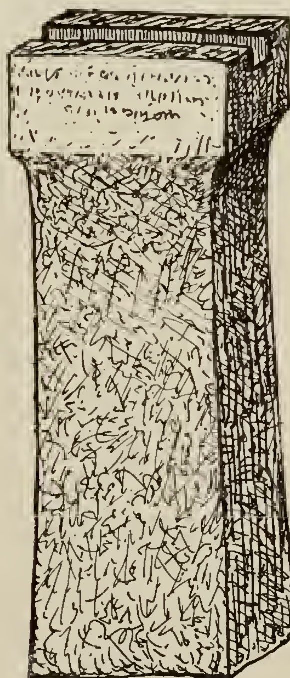
Τὰ γράμματα, βαθέως κεχαραγμένα, σώζονται καλῶς καὶ οὐδεμία περὶ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν προκύπτει δυσχέρεια. Τὸ σχῆμα αὐτῶν τάσσει τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Δ΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Παρέχοντες τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τζιγκογραφικὴν εἰκόνα δίδομεν τὸ κείμενον αὐτῆς ἁπλῶς ἐν *μεταγραφῇ*. Ἔχει δὲ τοῦτο οὕτως:

Ἑστίᾳ, Κηφισ|ῷ, Ἀπόλλωνι | Πυθίῳ, Λητοῖ, | Ἀρτέμιδι Λοχ|ίᾳ, Ἰλειθυίᾳ, Ἀχ|ελῴῳ, Καλλ|ιρόῃ, Γεραιστ|αῖς Νύμφαι|ς γενεθλί|αις, Ῥαψοῖ.

Ὁ λίθος εἶνε ἀβλαβὴς καὶ ἀκέραιος, ὥστε ἀποκλείεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι προηγεῖτο ἄλλο τι, πλὴν τῶν ἀναγεγραμμένων ὀνομάτων τῶν θεῶν, ὅσοι ἐτύγχανον λατρείας τινὸς ἐν τῷ τεμένει. Ὅπως ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἐπιγραφῇ τοῦ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν βωμοῦ καὶ ἐνταῦθα παρατάσσονται ἁπλῶς τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν. Ἡ ἐπιγραφὴ ἄρχεται διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς Ἑστίας, θεότητος λατρευομένης πολλαχοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεῖ (CIA. II 589, 37), ἰδίᾳ δὲ ἐν τόποις ἔνθα ἐτελοῦντο θυσίαι. Ἕπεται ὁ Κηφισὸς καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Ἀπόλλων Πύθιος, ὁ τοῦ γενάρχου τῶν Ἰώνων πατήρ, ὅστις καὶ ἐλατρεύετο ὡς πατρῷος ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων παρὰ τὸν Ἰλισὸν ἐν Ἀθήναις (Θουκυδ. 2, 15 καὶ Ἡσυχ. ἐν λέξει: Πύθιον) καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀττικῆς (πρβ. Αἰσχ. Εὐμ. 9-16).

Μετὰ τὴν μητέρα αὐτῆς Λητώ, ἀναγράφεται ἡ Ἄρτεμις λοχία. Τὸ ἐπίθετον *λοχία* (ἀπαντῶν καὶ λοχεία), σπανιώτατα τῇ θεᾷ ἀποδιδόμενον (πρβ. CIG. 3562, 7032) ὡς προστάτιδι τῶν τικτουσῶν γυναικῶν, πιθανῶς σχετίζει τὴν λατρείαν τῆς λοχίας ταύτης Ἀρτέμιδος πρὸς τὴν πλησιέστατα ἐκεῖ που λατρευομένην Μουνυχίαν Ἀρτέμιδα. — Εἰλείθυια (γεγρ. Ἰλείθυια κατὰ τύπον οὐχὶ ἀσυνήθη), ἦτο ὡς γνωστὸν αὕτη ἡ κατ' ἐξοχὴν προστάτις τῶν τοκετῶν θεά, συγχεομένη συχνὰ μετὰ τῆς Ἀρτέμιδος (Ἄρτεμις-Εἰλείθυια). Ἡ Εἰλείθυια ἐλατρεύετο ἐν Ἄγραις (C.I.A. 3, 1, 319) καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀττικῆς. — Ἀχελώῳ, Καλλιρόῃ, γεραισταῖς Νύμφαις γενεθλίαις. Οἱ ἐπιποτάμιοι οὗτοι θεοί, οἱ καὶ παρὰ τὸν Ἰλισὸν (Πλ. Φαιδρ. 230 B) λατρείας τυγχάνοντες, ὤφειλον καὶ ἐν τῷ τεμένει τούτῳ, τῷ παρὰ τὸν Κηφισόν, νὰ τύχωσιν οὐ μόνον βωμοῦ ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικῆς λατρείας μεταξὺ τόσων ἄλλων θεοτήτων. Ἰδιαζόντως δὲ αἱ Νύμφαι ἐτιμῶντο ἐνταῦθα, ὡς δηλοῖ καὶ ἡ προσωνυμία τοῦ ἱεροῦ (ἐὰν ὄντως τοῦτο τὸ τῆς πειραϊκῆς Νυμφαῖον τυγχάνει ὄν) διότι πλὴν τῆς ἀναθέσεως τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἐχέλου εἰς τὰς θεὰς ταύτας καὶ ἡ ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴ διακρίνει αὐτὰς διὰ δύο κοσμητικῶν ἐπιθέτων λίαν χαρακτηριστικῶν. Ὀνομάζει ἡ ἐπιγραφὴ ταύτας *γεραιστὰς* καὶ *γενεθλίας*. Τὸ πρῶτον τῶν ἐπιθέτων τούτων (ἐκ τοῦ γέρας-γεραίρω) δὲν εἶνε σύνηθες, οὐδ' ἀπαντᾷ ἀλλαχοῦ, ὅσον ἡμῖν γνωστόν, ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον «Νύμφαι γεραιστιάδες» (Μ.Ἐτ.) ἐλατρεύοντο ἐν Γόρτυνι τῆς Κρήτης, ἀλλὰ τὸ ἐπίθετον *γεραισταί*, ἀντὶ τοῦ ἀττικοῦ γεραιραί, δὲν ὑπάρχει ἀλλαχοῦ, πλὴν τοῦ τοπωνυμικοῦ Γεραιστός, ἐξ οὗ καὶ τὸ κοσμητικὸν ἐπίθετον Γεραίστιος. Γενέθλιαι δὲ (ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου γενέθλιοι) καλοῦνται αἱ Νύμφαι ὡς προστάτιδες τῶν τοκετῶν. Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος διὰ τὰς Νύμφας δὲν εἶνε συνήθης, οὐχ ἧττον γνωστὸν εἶνε ὅτι ἐλατρεύοντο αὗται γενικῶς ὡς θεαὶ πάσης αὐξήσεως καὶ παραγωγῆς, ἐκαλοῦντο δὲ διὰ τοῦτο πιθανῶς καὶ κουροτρόφοι. — Τὸ τελευταῖον ὄνομα τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης: Ῥαψοῖ, ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ἐνταῦθα. Εἶνε ὄνομα θεᾶς τινος, Νύμφης ἢ Μοίρας, ἄγνωστον τέως. Τὸ ὄνομα Ῥαψώ, κατὰ τὸ Κλωθώ, Θαλλώ, Καρπώ, Αὐλὼ κτλ., παράγεται πάντως ἐκ τοῦ ῥάπτω ὡς τὸ Κλωθὼ ἐκ τοῦ κλώθω.

2) Βάθρον ἐπίμηκες ἐκ πειραϊκοῦ καὶ τοῦτο λίθου ὕψ. 1,98 καὶ πλ. 0,61-0,67. Τὸ σχῆμα τοῦ βάθρου εἶνε τὸ ἐν τῇ εἰκόνι 2 κάτωθεν εἰκονιζόμενον.

Εἰκὼν 2.

Ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου αὐτοῦ φέρεται ἡ ἐπιγραφή, γράμμασι τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος:

ΚΗΦΙΣΟΔΟΤΟΣ ΔΕΜΟΓΕΝΟΣ
ΒΟΥΤΑΔΗΣΙΔΡΥΣΑΤΟ
ΚΑΙΒΩΜΟΝ

Κηφισόδοτος Δημογένους
Βουτάδης ἱδρύσατο
καὶ βωμόν.

Δυστυχῶς ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἡ ἀναγεγραμμένη ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἐχέλου, οὐδὲν ἄλλο γνωρίζει ἡμῖν — τῆς σχετικῆς πρὸς τὴν παράστασιν ἐπιγραφῆς, ἐφθαρμένης δὲ δυστυχῶς, κεχαραγμένης οὔσης, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ τοῦ ἀναγλύφου — ἢ τὸ ὅτι ὁ Κηφισόδοτος[1] μετὰ τοῦ ἀναγλύφου ἀνιδρύσατο καὶ βωμόν. Ὁ βωμὸς δὲ οὗτος ἀνετέθη ὅπως καὶ τὸ σχετικὸν ἀνάγλυφον τῷ Ἑρμῇ καὶ ταῖς Νύμφαις κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἐπιγραφήν.

3) Βάθρον ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου καὶ παρεμφεροῦς σχήματος ὕψ. 2,12 (Εἰκ. 3). Ἡ ἐπὶ τοῦ βάθρου τούτου ἐπιγραφή, ἐξ ὀκτὼ στίχων ἀποτελουμένη, ἔχει οὕτω:

ΞΕΝΟΚΡΑΤΕΙΑΚΗΦΙΣΟΙΕΡ
ΟΝΙΔΡΥΣΑΤΟΚΑΙΑΝΕΘΗΚΕΝ
ΞΥΝΒΩΜΟΙΣΤΕΘΕΟΙΣΔΙΔΑΣΚΑΛ
ΙΑΣΤΟΔΕΔΩΡΟΝΞΕΝΙΑΔΟΥΘΥΓΑΤ
ΗΡΚΑΙΜΗΤΗΡΕΚΧΟΛΕΙΔΩΝ
ΘΥΕΝΤΩΙΒΟΥΛΟΜΕΝΩΙΕΠΙ
ΤΕΛΕΣΤΩΝΑΓΑΘΩΝΟΣ....

Ἤτοι ἐν μεταγραφῇ:

Ξενοκράτεια Κηφισῶ(ι) ἱερ|ὸν ἱδρύσατο καὶ ἀνέθηκεν | ξυμβώμοις τε θεοῖς, διδασκαλ|ίας τόδε δῶρον, Ξενιάδου θυγάτ|ηρ καὶ μήτηρ ἐκ Χολειδῶν, | θύειν τῷ βουλομένῳ. | Ἐπὶ Τελεστῶν Ἀγάθωνος . . .

Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς[2] εἶνε τῶν αὐτῶν χρόνων, ἤτοι τοῦ τέλους τῆς Ε′ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἢ τῶν ἀρχῶν τῆς Δ′. Πλὴν δὲ τῶν τελευταίων γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς, μετὰ τὸν Ἀγάθωνα ἀναγραφούσης καὶ ἕτερον ὄνομα τελεστοῦ, τὰ λοιπὰ ἀναγινώσκονται καθαρῶς ἄνευ πολλοῦ κόπου. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς, ἧς αἱ δυσχέρειαι εἰσὶ πολλαί.

Τὸ ἐνεπίγραφον τοῦτο βάθρον ἔφερεν, ὡς εἴπομεν καὶ ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ἄνω αὐτοῦ ἐπιφανείας ὑπαρχούσης τετραγώνου ἐντομῆς πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἐν μέρει σωζομένου συμφυοῦς

Εἰκὼν 3.

ἐμβόλου τῆς πλακός, τὸ ἐν τῷ πίνακι 8 εἰκονιζόμενον ἀνάγλυφον. Δυστυχῶς ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη τοῦ βάθρου τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν οὐδὲ κατ᾽ ἐλάχιστον διαφωτίζει τὴν τοῦ ἀναγλύφου παράστασιν, διότι, πιθανῶς, ἡ σχετικὴ πρὸς τὴν παράστασιν ἐπιγραφὴ ἦτο γεγραμμένη, ἐξαφανισθεῖσα τέλεον, διὰ *χρώματος* ἐπὶ τῆς κορωνίδος τοῦ ἀναγλύφου, ὅπου καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἐχέλου σωζομένη τοιαύτη.

Ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ βάθρου τούτου ἐπιγραφῆς μανθάνομεν ὅτι γυνή τις, ἄγνωστος ἄλλοθεν ἐντελῶς, Ξενοκράτεια δὲ καλουμένη καὶ ἐκ τοῦ δήμου Χο-

[1] Κηφισόδοτος Βουτάδης ἀναφέρεται καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τινι τῶν μέσων τῆς Δ′ π. Χ. ἑκατοναετηρίδος (C.I.A. II^{5} 868^{6}) ἀλλ᾽ ἀπίθανον ὅτι περὶ τοῦ αὐτοῦ πρόκειται προσώπου. Περίεργον ἐν τούτοις εἶνε ὅτι ὁ ἀναθέτης δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ δήμου τῶν Ἐχελιδῶν, ὡς θὰ ἀνέμενέ τις, ἀλλ᾽ ἐξ ἄλλου πλησιοχώρου δήμου, τοῦ τῶν Βουταδῶν. Πρβ. Milchhöfer, Unters. über die Demenordnung (1892) σελ. 26. Judeich, Top. von Athen, 167, 12.

[2] Ἡ ἐπιγραφὴ ἐκ πρώτης ὄψεως, ὡς ἐκ τοῦ ἀνωμάλου τῆς συντάξεως αὐτῆς, φαίνεται ἔμμετρος. Ἐν τούτοις δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ὑπαγάγωμεν αὐτὴν εἰς γνωστόν τι μετρικὸν σύστημα. Ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ, τὸ **ο** τοῦ ὀνόματος τοῦ Κηφισοῦ δὲν ἀντικαθιστᾷ τὴν δίφθογγον *ου*, καθόσον ἡ ἑπομένη φράσις «συμβώμοις τε θεοῖς» μαρτυρεῖ τὴν χρῆσιν τῆς δοτικῆς. Παρελείφθη μόνον τὸ προσγεγραμμένον ι. Τὸ δὲ Ο κεῖται ἀντὶ τοῦ Ω, ἂν καὶ τοῦ ψηφίου τούτου γίνεται ἐν τοῖς ἔπειτα χρῆσις.

λειδῶν [1], ἱδρύσατο καὶ ἀνέθηκε τὸ ἀνάγλυφον εἰς τὸν Κηφισὸν καὶ τοὺς συμβώμους αὐτῷ θεούς. Τίνες οἱ σύμβωμοι οὗτοι τῷ Κηφισῷ θεοὶ δὲν ἀναγράφεται, ἀλλὰ πάντως θὰ ἦσαν αἱ Νύμφαι, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν ἐν τῇ ἄνω ἐπιγραφῇ (Εἰκ. 1) ὀνομαζομένων θεῶν, ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ ἀναγλύφου. Ἡ Ξενοκράτεια αὕτη χαρακτηρίζεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὡς «θυγάτηρ καὶ μήτηρ» Ξενιάδου τινός, ἐπίσης ἀγνώστου ἄλλοθεν προσώπου. Ἀλλὰ μήτηρ καὶ θυγάτηρ ἅμα τοῦ αὐτοῦ προσώπου δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἄλλως ἢ προκειμένου περὶ ὁμωνυμίας πατρὸς καὶ υἱοῦ τῆς Ξενοκρατείας. Τίς ὅμως ἡ ἀφορμὴ τῆς ἀναγραφῆς τοῦ ὀνόματος τῶν δύο τούτων προσώπων, καὶ δὴ ἀποσιωπουμένου τοῦ ὀνόματος τοῦ συζύγου, δὲν εἶνε βεβαίως εὔκολον νὰ ἐξηγηθῇ. Ἴσως πρόκειται περὶ γυναικός τινος ἐν χηρείᾳ, ἧς ἡ ἐπιθυμία ἦτο νὰ γνωσθῶσι διὰ τῆς δωρεᾶς ταύτης καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δύο αὐτῇ προσφιλῶν προσώπων, τοῦ υἱοῦ δηλονότι καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῆς.

Ἀλλ' ἡ μείζων δυσχέρεια ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἔγκειται ἐν τῇ φράσει: «διδασκαλίας τόδε δῶρον». Τὸ «*δῶρον*» βεβαίως εἶνε τὸ ἀνατεθὲν ἀνάγλυφον, ἀλλ' ἡ διδασκαλία εἰς τί ἀφορᾷ; Πρόκειται περὶ διδασκαλίας δράματός τινος καὶ δὴ δράματος σχετικοῦ πρὸς τὴν παράστασιν ἢ περὶ ἄλλης τινὸς διδασκαλίας, χοροῦ λ. χ. ἢ μουσικῆς καὶ τὰ τοιαῦτα; Εἰς τὰ προβλήματα ταῦτα, ἡμεῖς τοὐλάχιστον, δὲν ἔχομεν οὔτε νὰ ὑποδείξωμεν κἂν ἱκανοποιητικήν τινα λύσιν. Ἡ διδασκαλία δράματός τινος, ὡς ἐκ παραδόσεως γνωστόν, ἐξετελεῖτο ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὠφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ Ξενοκράτεια ἦτο ἡ ποιήτρια τοῦ δράματος! Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ὅτι ἀπίθανον ἐντελῶς τυγχάνει ὅτι γεγονὸς τοιοῦτο θὰ ἔμενεν ἀπαράδοτον, ὑπάρχει καὶ ἡ μαρτυρία ὅτι οὐδαμοῦ οὐδέποτε ἐν τῇ ἀρχαιότητι γυνὴ ἔλαβε μέρος εἰς παραστάσεις θεατρικὰς οὔτε ὡς διδάσκαλος οὔτε ὡς ὑποκριτὴς ἀλλὰ οὔτε καὶ ὡς χορηγός. Πιθανώτερον λοιπὸν ὅτι πρόκειται περὶ ἄλλης τινὸς διδασκαλίας, ἣν ἀδυνατοῦμεν νὰ καθορίσωμεν [2]. Ἡ ἐπιγραφὴ περατοῦται διὰ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ὀνομάτων δύο *τελεστῶν*: τοῦ Ἀγάθωνος καὶ ἑτέρου τινός, οὗτινος τὸ ὄνομα δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀναγνώσωμεν ὡς ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ λίθου.

Περὶ τῆς δικαιοδοσίας καὶ τῶν καθηκόντων τῶν τελεστῶν τούτων ἐλάχιστα δυστυχῶς γνωρίζομεν. Τὸ ἐπίθετον δὲν ἀπαντᾷ παρὰ δοκίμοις συγγραφεῦσιν, οὔτε καὶ ἐν ἐπιγραφικοῖς μνημείοις, ὅσον ἡμῖν γνωστόν. Τοὐλάχιστον δὲν ἀπαντᾷ ὡς ὑπούργημα, ὅπως ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ τοῦ βάθρου. Μόνον παρὰ μεταγενεστέροις εὑρίσκομεν τὴν λέξιν ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην καὶ δὴ παρὰ τῷ νεοπλατωνικῷ Μαξ. Τυρίῳ (Λόγ. 10) ὅστις ἑρμηνεύει τὸ τελεστὴς = μυσταγωγός, ἱερεύς. Ἐπίσης παρὰ τῷ σχολιαστῇ τοῦ Πλάτωνος *Πρόκλῳ* (Τίμ. 5) ὅστις ἀποδίδει εἰς τὸ ἀξίωμα τῶν τελεστῶν τούτων ὑπερφυσικὰς ἰδιότητας μικρὸν ἀπεχούσας τῆς μαγγανείας. Κατ' αὐτὸν «οἱ τελεσταὶ διὰ χαρακτήρων καὶ ὀνομάτων ζωτικῶν τὰ ἀγάλματα καὶ ζῶντα καὶ κινούμενα ἀπετέλουν»· καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός: «τὴν *τελεστικὴν* χρηστήρια καὶ ἀγάλματα ἱδρῦσαι καὶ διά τινων συμβόλων ἐπιτήδεια ποιεῖν εἰς τὸ μετέχειν τοῦ θεοῦ καὶ κινεῖσθαι παρ' αὐτοῦ καὶ προλέγειν τὸ μέλλον!» [1]. Βεβαίως ὅμως δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοιούτου τινὸς ἀξιώματος, εἰς ὃ πιθανῶς νὰ ἐξέπεσε τὸ ὑπούργημα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πρόκλου. Οἱ τελεσταὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν θὰ ἦσαν *ἱερεῖς* ἐπιμελούμενοι τῶν τοῦ τεμένους κατὰ ἕνα ἢ ἄλλον τρόπον ἢ καὶ ἁπλῶς ἐπιμεληταὶ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ γινομένων ἑορτῶν καὶ τελετῶν. Περίεργον ὁπωσδήποτε εἶνε, ὅτι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ περὶ αὐτῶν γίνεται λόγος, ἀφ' οὗ ὑπῆρχε τὸ ἀξίωμα τοῦ τελεστοῦ ἤδη περὶ τὰ τέλη τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ὁ ἀναφερόμενος Ἀγάθων δὲν δύναται βεβαίως νὰ εἶνε ὁ γνωστὸς ποιητής, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιγραφῆς πιθανῶς εἶχεν ἀπέλθει ἤδη

[1] Περὶ τῆς ὑποθετικῆς τοποθεσίας τοῦ δήμου τούτου πρβλ. Milchhöfer ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 23.

[2] Ὁ πολύτιμος φίλος ἡμῶν καθηγητὴς κ. Wilhelm, εἰς ὃν ἀνεκοινώσαμεν, κατὰ τὴν διαμονὴν ἡμῶν ἐν Βιέννῃ τὸ παρελθὸν θέρος, τὸ χωρίον τοῦτο τῆς ἐπιγραφῆς, ἔγραψεν ἡμῖν ἐπ' ἐσχάτων προτείνων τὴν ἑξῆς λύσιν: Νὰ θεωρηθῇ τὸ «διδασκαλίας» ὡς γεν. ἀπόλυτος = χάριν διδασκαλίας, χωριζομένης τῆς λέξεως ταύτης ἀπὸ τῆς ἑπομένης: *δῶρον*. Ἡ ὅλη φράσις ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ εἶχεν οὕτω: Ξεν. ἀνέθηκε τῷ Κηφισῷ τόδε δῶρον . . . πρὸς διδασκαλίαν. Ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ τῆς φράσεως ἡ προτεινομένη ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἐπιγραφικοῦ δυνατὸν μὲν γραμματικῶς νὰ εἶνε ὀρθή, εἰς ἡμᾶς ὅμως δὲν φαίνεται *καὶ ἑρμηνευτικῶς* ἱκανοποιητική.

[1] Πρβ. Schoemann-Lipsius, Gr. Altertümer, II σ. 192.

τῶν Ἀθηνῶν διατρίβων παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Μακεδονίας Ἀρχελάῳ [1].

Τὰ ἀνάγλυφα.

Ὡς εἴπομεν ἤδη, ἐν τῇ θέσει ἣν ἀνωτέρω περιεγράψαμεν εὑρέθησαν δύο ἀνάγλυφα. Τὸ πρὸ δεκαπενταετίας τυχαίως ἀνακαλυφθὲν διπλοῦν ἀνάγλυφον τοῦ Ἐχέλου, τὸ ἐπὶ τοῦ βάθρου Εἰκ. 2 τὸ πάλαι ἱδρυμένον ὄν, καὶ τὸ παρ' ἡμῶν τὰ νῦν δημοσιευόμενον καὶ ἐν τῷ Πίν. 8 ἀπεικονιζόμενον, ἱδρυμένον δέ ποτε ἐπὶ τοῦ ἑτέρου βάθρου (Εἰκ. 3). Περὶ τοῦ πρώτου τῶν ἀναγλύφων τούτων, τοῦ πλειστάκις δημοσιευθέντος καὶ ἑρμηνευθέντος [2], δὲν θὰ ἐνδιατρίψωμεν, πολλῷ μᾶλλον καθόσον τὸ παρ' ἡμῶν ἀποκαλυφθὲν καὶ ἀνωτέρω δημοσιευόμενον βάθρον αὐτοῦ οὐδὲν τὸ ἑρμηνευτικὸν προσθέτει εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου εἰκονιζόμενα. Ἴσως τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἤδη, μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ τοῦ δευτέρου ἀναγλύφου, εἶνε ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ ἐκείνῳ, ὡς φαίνεται, ἀνετίθεντο κυρίως εἰκόνες σχετικαὶ πρὸς ἀττικοὺς μύθους, μύθους ἀφορῶντας εἰς γενάρχας φυλῶν, ἢ καὶ γενῶν ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ. Παρὰ τὸν Ἔχελον, τὸν γενάρχην τῆς φυλῆς τῶν Ἐχελειδῶν, εἰκονίζεται ἄλλος μυθικὸς ἥρως, τὸν αὐτὸν οὗτος καὶ μείζονα ἔτι λόγον ἔχων τιμῆς καὶ λατρείας ἐκ μέρους τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, ὧν ἐθεωρεῖτο γενάρχης. Ἀναφαίνεται δὲ οὕτω πασιφανῶς ἡ καὶ ἄλλοθεν γνωστὴ προσπάθεια τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων πρὸς ἐπίδειξιν τῆς γενεαλογικῆς αὐτῶν εὐκλείας ἢ μέχρι καὶ τοῦ ἰσχυρισμοῦ εἰς τὴν αὐτόχθονα αὐτῶν καταγωγὴν ἐξικνουμένη.

Τὸ παρ' ἡμῶν τὰ νῦν δημοσιευόμενον ἀνάγλυφον (Πίν. 8), ἓν τῶν ὡραιοτάτων καὶ ἀρτιωτάτων ὅσων διέσωσεν ἡμῖν ὁ χρόνος, περιλαμβάνει δέκα καὶ τρεῖς ὅλας μορφάς· τὸ ἀνάγλυφον ἔχει πλ. μὲν 1 μ. 0,5 καὶ ὕψος 0,56, κοσμεῖται δὲ ἄνωθεν καὶ κάτω ὑπὸ πλαισίου ἴσου πάχους πρὸς τὰς μορφάς. Ἡ ἐπεξεργασία αὐτοῦ, προδίδουσα γλυφὴν δεξιὰν τῶν μεταφειδιακῶν χρόνων, εἶνε ἐπιμελεστάτη, ἀποδίδουσα κατὰ τρόπον ἄμεμπτον καὶ τὰς ἐλαχίστας τῶν λεπτομερειῶν τῆς παραστάσεως. Σημειωτέον δὲ ὅτι στερεῖται τὸ ἀνάγλυφον, ὡς εἰς ἡμᾶς περιῆλθεν, ἑνὸς τῶν σπουδαιοτάτων παραγόντων τῆς τεχνικῆς αὐτοῦ ἐπεξεργασίας, ἤτοι τοῦ χρωματισμοῦ, ὅστις, οὐ μόνον εἰς τὴν γενικὴν ὄψιν τῆς εἰκόνος σπουδαίως ἐπέδρα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοῦ ἐδηλοῦντο λεπτομέρειαί τινες ἀναγκαῖαι πρὸς διάκρισιν μορφῶν τινων, οἷον σύμβολα, κοσμήματα ἢ διαδήματα καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἔχομεν ὡς ἐκ τούτου πρὸ ἡμῶν ἐλλιπῆ τὴν εἰκόνα καὶ ἑπομένως καὶ δυσχερεστέραν τὴν ἑρμηνείαν αὐτῆς, πολλῷ μᾶλλον καθόσον, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἄνω κορωνίδος ἑρμηνευτικὴ τῆς παραστάσεως ἐπιγραφή, ἡ γεγραμμένη οὖσα πάντως διὰ χρώματος, τέλεον ἐξηφανίσθη.

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν ἀναγκαῖον θεωροῦμεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ ἀνάγλυφον, καίτοι μὴ πλαισιούμενον κατὰ τὰς στενὰς αὐτοῦ πλευράς, δὲν ἀποτελεῖ τὸ μέσον συνεχομένης ἄλλης παραστάσεως, ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ἐκ πρώτης ὄψεως. Τὸ ἀνάγλυφον εἶνε ἑνιαῖον καὶ αὐτοτελές, μαρτύριον δὲ τούτου ἀναμφισβήτητον ἀποτελεῖ ἡ ἐπὶ βάθρου αὐτοτελοῦς ἀνίδρυσις αὐτοῦ. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ αἱ δύο ὄψεις τοῦ παρεμφεροῦς τὴν τέχνην ἀναγλύφου τοῦ Ἐχέλου ὁμοίως ἔχουσιν, ἀλλ' ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἐκείνῳ ἡ ἐπίστεψις τῆς εἰκόνος δι' ἀετώματος καὶ ἀκρωτηρίων ἐξουδετεροῖ τὴν ἐντύπωσιν, τὴν προερχομένην ἐκ τῆς γυμνότητος τῶν στενῶν πλευρῶν, καθιστᾷ δὲ καὶ ἅμα τῇ ὄψει ἀδύνατον τὴν πλάνην περὶ τυχὸν συνεχείας τῆς παραστάσεως ἐπὶ ἄλλων παρακειμένων ἀναγλύπτων πλακῶν.

Ἀριστερὰ τῷ ὁρῶντι, ὡς πρώτη τοῦ ἀναγλύφου μορφή, εἰκονίζεται ὁ ἐν Δελφοῖς κυρίως λατρευόμενος Ἀπόλλων Πύθιος ὁ παρ' Ἀθηναίοις καὶ ὡς πατρῷος τιμώμενος, ἔχων τὸ κάτω τοῦ σώματος δι' ἱματίου κεκαλυμμένον, καθήμενος δὲ ἐπὶ θρόνου σχῆμα ἔχοντος τρίποδος. Ὁ θεὸς παρίσταται, ὡς γνωστόν, καὶ ἐπὶ ἄλλων πολλῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐπὶ τρίποδος καθήμενος καὶ

[1] Τὸ ὄνομα Ἀγάθων ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ δημοσιευθείσῃ ὑπὸ Foucart (BCH, 1883 p. 68) ἀναγομένῃ δὲ εἰς τὸν Γ' π.Χ. αἰῶνα, ἑπομένως δὲν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Πρβλ. καὶ CIA. IV² 620, b. Ἐπίσης: Wilchelm ἔνθ. ἀνωτ.

[2] Πρβ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1893 σελ. 109-112 καὶ 129. Πίν. IX-X. Σβορῶνος, τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, σελ. 120. Πίν. XXVIII (Βιβλιογρ.). Kekulé, 65es Winckelmannsf. progr. Πίν. 2-3.

μνημονεύομεν ἐνταῦθα μόνου τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ἀναγλύφου ὑπ' ἀριθ. 1389 [1], παρεμφεροῦς δὲ καὶ τὴν τέχνην πρὸς τὸ ἡμέτερον. Ἡ μόνη διαφορὰ τῶν δύο τούτων τοῦ θεοῦ εἰκόνων εἶνε ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ ἀναγλύφῳ ὁ τρίπους κοσμεῖται διὰ δύο συνεσπειρωμένων ὄφεων, οἵτινες χρησιμεύουσιν ἅμα καὶ ὡς ἐρεισίνωτον εἰς τὸν θρόνον. Διακρίνονται δὲ ἀληθῶς ὄπισθεν τῶν ὤμων τοῦ θεοῦ αἱ ἀνυψωμέναι κεφαλαὶ τῶν ἑρπετῶν. Ὁ θρόνος κοσμεῖται ἐπίσης καὶ δι' εἰκόνων γρυπῶν κατὰ τοὺς βραχίονας αὐτοῦ.

Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θεοῦ εἰκονίζεται ὁ ὀμφαλὸς μεταξὺ δύο ἀετῶν παρακαθημένων (πρβ. Πινδ. Πυθ. IV, 6). Τὸ δελφικὸν τοῦτο σύμβολον εἰκονίζεται ἐντελῶς ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ ἀναγλύφου ἐκ Σπάρτης [2], οὗτινος καὶ ἡ τεχνοτροπία παραπλησία τυγχάνει οὖσα τῆς τοῦ ἡμετέρου, τοῦθ' ὅπερ καὶ τὴν ἀττικὴν ἐκείνου προέλευσιν μαρτυρεῖ.

Πλὴν τοῦ ὀμφαλοῦ, τὴν ὑπόδειξιν τοῦ τόπου ἔνθα ἡ σκηνὴ τελεῖται, τὴν ὑπόδειξιν δηλονότι τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν, συναποτελεῖ τὸ παρὰ τὸν ὀμφαλὸν εἰκονιζόμενον ἐπίμηκες ὀρθογώνιον βάθρον, ἐφ' οὗ ἡ πέμπτη ἐξ ἀριστερῶν μορφὴ ἐπιτίθησι τὸν δεξιὸν αὐτῆς πόδα. Εἶνε τοῦτο, νομίζομεν, ἡ εἰκονικὴ παράστασις τοῦ ἱεροῦ, ὁ οὐδὸς τρόπον τινὰ δι' οὗ εἰσήρχετό τις εἰς τὸ τέμενος. Βωμόν τινα βεβαίως δὲν δύναται νὰ παριστᾷ τοῦτο, ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ, διότι δὲν θὰ ἐβεβηλοῦττο οὕτως διὰ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ ποδὸς ὑπὸ θνητῆς μορφῆς, ὡς παρίσταται, νομίζομεν, αὕτη διὰ τῆς *ἀνισοκεφαλίας*.

Παρὰ τὸν Ἀπόλλωνα, ἵστανται δύο γυναικεῖαι θεότητες, ὧν ὁ χαρακτηρισμὸς εὐχερὴς τυγχάνει ἐξ ἀναλογίας πρὸς πάμπολλα ἄλλα μνημεῖα: ἡ Λητὼ καὶ ἡ Ἄρτεμις, κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ ἀμφότεραι ὁραταὶ οὖσαι. Ἡ πρώτη τούτων, κατὰ μέτωπον εἰκονισμένη, ἔχει στάσιν διαδουμένης (τὸ διάδημα διὰ χρώματος δεδηλωμένον ὂν ἐξηφανίσθη)· ἡ δευτέρα, κατὰ κρόταφον αὕτη, νεανικωτέρα δὲ καὶ πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν ἀτενίζουσα, κρατεῖ διὰ τῆς ἀνυψωμένης ἀριστερᾶς χειρὸς ἀντικείμενόν τι, χρώματι τὸ πάλαι δεδηλωμένον καὶ ἐξηφανισμένον νῦν, πιθανῶς δᾷδα. Αἱ τρεῖς αὗται μορφαὶ τοῦ ἀναγλύφου ἐκπροσωποῦσι τὴν τριάδα τῶν δελφικῶν θεοτήτων. Ἔμπροσθεν τῆς Ἀρτέμιδος, καλύπτουσα ἐν μέρει ταύτην, εἰκονίζεται τετάρτη μορφή, γυνὴ αὕτη ὡρίμου ἡλικίας, ποδήρη χιτῶνα φέρουσα καὶ ἱμάτιον. Εἶνε θνητή, ὡς δηλοῦται διὰ τοῦ ἐλάσσονος σωματικοῦ ὕψους αὐτῆς, συνδιαλέγεται δὲ πρὸς ἄνδρα ἱματιοφόρον, θνητὸν καὶ τοῦτον, πρὸς ὃν ἀτενίζει μετὰ προσοχῆς. Εἶνε αὕτη, ὡς εἰκάζομεν, ἡ Πυθία. Τίς ὁ μετ' αὐτῆς, ἐπὶ χρησμῷ πάντως, συνδιαλεγόμενος καὶ τίς ὁ μεταξὺ τῶν δύο τούτων μορφῶν παῖς, ὁ τὴν χεῖρα πρὸς τὸν ἄνδρα ὑψῶν, θὰ εἴπωμεν ἐν τοῖς ἔπειτα. Ἤδη ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς λοιπὰς μορφάς, τὰς ὡς ἐκ τῆς ἰσοκεφαλίας, ὡς θεότητας δηλουμένας. Πρὸ πάσης ὅμως τούτων περιγραφῆς ἀναγκαῖον νὰ δηλώσωμεν ὅτι, ὡς ἡμεῖς τοὐλάχιστον δοξάζομεν, ἡ παράστασις ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου διχάζεται τοπικῶς, καί, ἔνθεν μὲν ὑποδηλοῦται ὡς τόπος τῆς εἰκονιζομένης σκηνῆς οἱ Δελφοί, ἀντιθέτως δὲ ἡ Ἀττική. Τοιοῦτός τις διακανονισμὸς πολυμόρφων παραστάσεων ἐπὶ ἀναγλύφων δὲν ἦτο, ὡς γνωστόν, ἀσυνήθης παρ' ἀρχαίοις καὶ ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσωμεν τῶν ἐπὶ τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος τοπικῶν μεταπτώσεων ὡς καὶ τοιούτων ἄλλων ἐπὶ πολυπληθῶν παραστάσεων ἀρχαίων σαρκοφάγων

Ἐὰν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἀπὸ τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀναγλύφου κειμένης ἀνδρικῆς μορφῆς ἀριστερὰ μὲν ὑποδηλοῦται ὡς τόπος δράσεως οἱ Δελφοί, δεξιὰ δὲ ἡ Ἀττική. Ἡ μεσαιτάτη αὕτη μορφή, ἡ καθ' ἡμᾶς τὸν Ἑρμῆν εἰκονίζουσα, θὰ ἠδύνατο ἀληθῶς καὶ πρὸς τὸ δελφικὸν σύμπλεγμα νὰ συνταχθῇ, ὡς ἐκ τῆς τεχνικῆς διατάξεως τῆς ὅλης παραστάσεως καὶ ὡς ἐκ τοῦ μέρους ὅπερ παίζει ἡ θεότης αὕτη πρὸς τὸν ἀπεικονιζόμενον μῦθον, ἐὰν μὴ αἱ παρακείμεναι μορφαί, αἱ πάντως τὰς Νύμφας παριστῶσαι, μὴ συμπαρέσυρον ἀναγκαίως πρὸς ἑαυτὰς καὶ τὴν μορφὴν τοῦ Ἑρμοῦ, ὅστις ἐπὶ πλείστων ἄλλων σχετικῶν ἀναγλύφων προΐσταται πάντοτε τῶν κορῶν τούτων. Καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου δὲ τοῦ Ἐχέλου ὁ Ἑρμῆς, ὡς δηλοῖ ἡ ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου ἐπιγραφή, μετὰ τῶν Νυμφῶν συνδέεται, συναποδεχόμενος τὸ ἀνάθημα.

Ὅτι ἡ μεσαιτάτη αὕτη μορφή, ἡ διαχωρίζουσα

[1] Πρβλ. Le Bas-Reinach, σ. 70. Overbeck, Kunstmyth. σ. 282.

[2] Πρβλ. Ath. Mitth. 1887 Π XIII (Wolters) καὶ Caro, ἐν Daremberg-Saglio (Dict des Antiqu. ἄρθρον «Ὀμφαλός»).

τὴν ὅλην παράστασιν εἰς δύο ἴσα μέρη (ἀνὰ ἓξ πρόσωπα εἰς ἕκαστον), εἶνε θεότης καὶ δὴ ἀνδρική, φανερὸν γίνεται τοῦτο μὲν ὡς ἐκ τοῦ ἱματισμοῦ αὐτῆς, ἐκεῖνο δὲ ὡς ἐκ τῆς ἰσοκεφαλίας. Ἀληθῶς τὸ γυναικεῖον μᾶλλον πρόσωπον τῆς μορφῆς ταύτης θὰ ἐδυσχέραινε τὴν διάκρισιν τοῦ γένους, ἐὰν μὴ ὁ ἱματισμὸς (ἁπλοῦν ἱμάτιον), ὁ ὅμοιος τῷ τοῦ παρακειμένου ἀνδρός, δὲν ἐδήλου τοῦτο σαφῶς. Προκειμένου ἄρα περὶ θεοῦ, τίς ἄλλος θὰ εἰκονίζετο ἐνταῦθα ἢ ὁ Ἑρμῆς; Περίεργον ἐν τούτοις εἶνε ὅτι δὲν ἐδηλώθη οὗτος ἐναργέστερον διὰ τοῦ κηρυκείου ἢ δι' ἄλλου τινὸς τῶν γνωστῶν συμβόλων. Καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ὅμως τοῦ Ἐχέλου, ὅπου ὁ θεὸς οὗτος ἀναμφιβόλως εἰκονίζεται προηγούμενος τοῦ ἅρματος, οὐδὲν διακριτικὸν σύμβολον χαρακτηρίζει αὐτόν.

Μετὰ τὸν θεὸν τοῦτον παρίστανται τέσσαρες πεπλοφόροι νεαραὶ γυναῖκες κατὰ κρόταφον εικονιζόμεναι καὶ συνδιαλεγόμεναι ἀνὰ ζεύγη πρὸς ἀλλήλας. Εἶνε, ὡς ὑπεδηλώσαμεν ἤδη, αἱ Νύμφαι. Ἐν τούτοις δυσχέρειά τις παρεμβάλλεται εἰς τὴν ἑρμηνείαν ταύτην προερχομένη ὡς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γυναικῶν τούτων. Συνήθως, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τῶν σχετικῶν ἀρχαίων μνημείων αἱ Νύμφαι εἰκονίζονται τρεῖς. Καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου δὲ τοῦ Ἐχέλου αἱ θεότητες αὗται, αἱ διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ὡς Νύμφαι χαρακτηριζόμεναι, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν εἰκονίζονται. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι παρ' ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν ὁ ἀριθμὸς τῶν Νυμφῶν ποικίλει κατὰ τόπους, ἀναφέρονται δὲ καὶ τέσσαρες τοιαῦται (Παυσ. 6, 22, 7) καὶ δὴ καὶ πέντε ἀλλαχοῦ (Παυσ. 8, 31, 3) καί που καὶ εἴκοσιν (Ἀπολλοδ. 3, 12, 6). Ἐν τούτοις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ σταθεροῦ ἀριθμοῦ τῶν τριῶν Νυμφῶν ἐπὶ πάντων τῶν ἐξ Ἀττικῆς ἀναγλύφων, θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ ἠδυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὡς βέβαιον, ὅτι καὶ ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἡμῶν ὄντως αἱ τρεῖς μόνον τῶν μορφῶν τούτων ἐκπροσωποῦσι τὰς Νύμφας καὶ ὅτι ἡ πρώτη τῶν γυναικῶν τούτων εἶνε θνητὴ μορφή. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς παραστάσεως τοῦ ἀναγλύφου.

Μετὰ τὰς γυναικείας ταύτας μορφάς, τὰς ὁμοιομόρφως ἐνδεδυμένας, εἰκονίζεται ἑτέρα θεά, κατὰ μέτωπον αὕτη, πόλον δὲ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρουσα. Ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ φέρει ἁπλοῦν χιτῶνα ἐζωσμένον κατὰ τὴν ὀσφύν. Ὅπως ἡ ἀμφίεσις αὐτῆς οὕτω καὶ ἡ κόμμωσις διαφέρει τῆς τῶν λοιπῶν γυναικῶν τοῦ ἀναγλύφου, διατεταγμένη οὖσα κατὰ ῥυθμὸν ἀρχαϊκώτερον. Ἡ μορφὴ αὕτη, ἡ πάντως τοπικήν τινα θεότητα ἐκπροσωποῦσα, εἰκονίζεται ὡσεὶ ἐπὶ βάθρου ἱσταμένη, ὑψηλότερον δὲ τοῦ ἐδάφους ἐφ' οὗ αἱ παρακείμεναι μορφαὶ ἵστανται. Προδήλως εἰκονίζεται ἐν τῇ μορφῇ ταύτῃ ἄγαλμα θεᾶς τινος. Καὶ εἶνε δύσκολον μὲν νὰ κατονομάσωμεν τὴν θεὰν ταύτην, πάντως ὅμως κυμαίνεταί ἡ ἐκλογὴ μεταξὺ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Εἰλειθυίας, οὐ μόνον ἕνεκα τοῦ χαρακτηριστικοῦ πρὸς ἀμφοτέρας τὰς θεότητας ταύτας πόλου, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς γενομένης τῶν δύο θεαινῶν τούτων μνείας ἐν τῇ ἀνωτέρω δημοσιευομένῃ ἐπιγραφῇ. Θεωροῦμεν ἐν τούτοις μᾶλλον ἁρμόζον τῇ μορφῇ ταύτῃ ἐνταῦθα τὸ ὄνομα τῆς Ἀρτέμιδος, ὡς ἐκ τῆς γειτνιάσεως τοῦ ἱεροῦ τῆς θεᾶς ταύτης, τοῦ τῆς Μουνυχίας δηλονότι Ἀρτέμιδος, πρὸς τὸ μέρος ἔνθα τὸ ἀνάγλυφον ἀνιδρύθη. Οὐδόλως δὲ ἀπίθανον εἶνε ὅτι καὶ τὸ ἐπίθετον *λοχεία* ὅπερ ἡ ἀνωτέρω δημοσιευομένη ἐπιγραφὴ φέρει ὡς κοσμητικὸν τῆς θεᾶς, νὰ ἀπεδίδετο, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, εἰς τὴν ἐν Μουνυχίᾳ Ἀρτέμιδα.

Τὴν ὅλην παράστασιν κλείει πρὸς τὰ δεξιὰ τὸ ἔμπροσθεν ἥμισυ ταυρομόρφου προσώπου, εἰκονιζομένου ὅπως συνήθως οἱ ποταμοί. Ἰδίᾳ ἡ εἰκὼν προσομοιάζει τῷ Ἀχελῴῳ, ὅπως παρίσταται οὗτος καὶ ἐπὶ ἄλλων μὲν ἀρχαίων ἀναγλύφων, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ παρὰ τὴν Πάρνηθα πρὸ δεκαετίας εὑρεθέντι καὶ δημοσιευθέντι ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (1905, σ. 102). Ἡ ὀνομασία τῆς μορφῆς ταύτης θὰ ἦτο οὕτω βεβαία, ἅτε τοῦ θεοῦ τούτου περιλαμβανομένου καὶ μεταξὺ τῶν ἐν τῇ ἄνω δημοσιευομένῃ ἐπιγραφῇ θεῶν, ἐὰν μὴ ἡ ἀνάθεσις τοῦ ἀναγλύφου εἰς τὸν Κηφισὸν ὑπεδείκνυε τὸν θεὸν τοῦτον μᾶλλον ὡς δικαιούμενον συμπαραστάσεως ἐν τῇ εἰκονιζομένῃ σκηνῇ. Δὲν δύναται ὅμως καὶ νὰ παροραθῇ ὅτι ὁ Κηφισὸς ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἐχέλου, τοῦ ὁμοιοειδοῦς τὸν ῥυθμόν, ὁ ποταμὸς οὗτος εἰκονίζεται ἀνθρωπόμορφος, διὰ τῶν κεράτων μόνον ὡς τοιοῦτος χαρακτηριζόμενος. Νομίζομεν κατ' ἀκολουθίαν ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς μορφῆς ταύτης ὡς Ἀχελῴου εἶνε ἡ πιθανωτέρα καὶ ὅτι,

ἡ ἀνάθεσις τοῦ ἔργου εἰς τὸν Κηφισὸν δὲν εἶνε κώλυμα ἀνυπέρβλητον πρὸς ὑποστήριξιν τῆς πιθανότητος ταύτης.

Ἡ ἑρμηνεία τοῦ ἀναγλύφου.

Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην τῶν μορφῶν τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν περιγραφὴν καὶ τὴν προσπάθειαν πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν κυριωτέρων τούτου προσώπων, ὑπολείπεται ἤδη ἡ ὑπόδειξις τῆς γνώμης ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἀναγλύφου. Τὸ πρωτοφανὲς τῆς παραστάσεως ταύτης τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἡ ἔλλειψις πάσης βοηθητικῆς πρὸς ἑρμηνείαν αὐτοῦ ἐπιγραφῆς δικαιολογοῦσι προσηκόντως, νομίζομεν, τὴν δειλίαν μεθ' ἧς προβαίνομεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς περὶ τῆς ἑρμηνείας αὐτοῦ γνώμης ἡμῶν. Καὶ ὅμως ἡ πρώτη περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀναγλύφου τούτου δοξασία ἡμῶν δὲν διεσαλεύθη μετὰ μακρὰν τοῦ ἔργου ἐξέτασιν.

Τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὴν προβαλλομένην ἐξήγησιν τῆς παραστάσεως τοῦ ἀναγλύφου παρέσχον ἡμῖν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ καθαρῶς ἐκδηλουμένη προσπάθεια τοῦ συνθέτου ὅπως ὑποδείξῃ ὡς τόπον δράσεως τοὺς Δελφούς, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ παρουσία παιδὸς πρὸ τοῦ ἐν Δελφοῖς τεμένους εὑρισκομένου καὶ τὴν χεῖρα ἀνατείνοντος πρὸς τὸν ἐπίσης ἔμπροσθεν τοῦ τεμένους τούτου εὑρισκόμενον ἄνδρα, τὸν μετὰ τῆς γυναικός, ἣν ἤδη ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς Πυθίαν, συνομιλοῦντα.

Τὰ δύο ταῦτα ἐνδεικτικὰ τῆς εἰκόνος σημεῖα ἀνέμνησαν ἡμᾶς τὸν περὶ τὸν Ἴωνα ἀττικὸν μῦθον, ἀνεύρομεν δὲ ὄντως ἐν τῇ παραστάσει τοῦ ἀναγλύφου πλεῖστα στοιχεῖα πρὸς τοιαύτην τινὰ τῆς εἰκόνος ἐξήγησιν. Δεχθέντες, ὡς ἤδη εἴπομεν, ὅτι δὲν ἐπιδέχεται κἂν ἀμφισβήτησιν τὸ ὅτι τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἀναγλύφου παριστᾷ σκηνὴν ἐν Δελφοῖς γενομένην, ἀνεγνωρίσαμεν εἰς τὴν μορφὴν τὴν μετὰ τῆς Πυθίας συνδιαλεγομένην, τὸν Ξοῦθον, τὸν τῆς Κρεούσης, θυγατρὸς τοῦ Ἐρεχθέως, σύζυγον καὶ θετὸν πατέρα τοῦ Ἴωνος. Ἡ παράδοσις, ἡ σχετικὴ πρὸς τὸν ἀττικὸν τοῦτον μῦθον ἔχει ἐν ὀλίγοις περίπου οὕτω: Ὁ Ξοῦθος, ἔπηλυς θετταλός, λαμβάνει, ὡς γέρας τῆς προσενεχθείσης παρ' αὐτοῦ πολεμικῆς ἀρωγῆς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, πολεμοῦντας κατὰ μὲν τὸν Εὐριπίδην ἐναντίον τῶν Χαλκωδοντιδῶν τῆς Εὐβοίας, κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν ἐναντίον τῶν Ἐλευσινίων, ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἐρεχθέως Κρέουσαν. Ὁ γάμος οὗτος ἔμενεν ἄτεκνος, καὶ ὁ Ξοῦθος μεταβαίνει εἰς Δελφοὺς ὅπως συμβουλευθῇ τὸ μαντεῖον. Ὁ χρησμὸς ἀπαντᾷ ὅτι τέκνον αὐτοῦ ἔσεται ὁ παῖς ὃν ἤθελε συναντήσει πρῶτον ἔξωθεν τοῦ ἱεροῦ τεμένους. Συναντᾷ δὲ οὗτος τὸν Ἴωνα (ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ παιδὸς τούτου, πρβ. Εὐρ. Ἴων, στίχ. 661), νεωκόρον τοῦ ἱεροῦ, παῖδα γεννηθέντα ἐκ μητρὸς τῆς Κρεούσης καὶ πατρὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, πρὸ τῆς συζεύξεως αὐτῆς μετὰ τοῦ Ξούθου. Τὸ τέκνον ἐγκαταλειφθέν, ἅμα τῇ γεννήσει αὐτοῦ, ἔν τινι σπηλαίῳ παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν, ὑπὸ τὰς Μακρὰς Πέτρας, παρελήφθη, ἐντολῇ τοῦ θεοῦ, ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ μετεφέρθη εἰς Δελφούς, ἔνθα ἀναπτυχθὲν προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἱεροῦ. Ὁ Ξοῦθος ὑπέλαβεν, ὡς ἐκ προηγουμένου ἐν Δελφοῖς ἐρωτικοῦ αὐτοῦ ἐπεισοδίου, τὸν παῖδα ὡς ἴδιον αὐτοῦ τέκνον, ἀλλ' ἡ Κρέουσα, ἐν ἀγνοίᾳ διατελοῦσα τῆς ἀληθείας, ἐχολώθη καὶ ἀπεπειράθη τὴν δηλητηρίασιν τοῦ νόθου τέκνου. Ἐν τούτοις, πληροφορηθεῖσα περὶ τοῦ πράγματος καὶ ἀναγνωρίσασα τὸ ἴδιον ἑαυτῆς τέκνον συγκατετέθη εἰς τὴν παραλαβὴν αὐτοῦ καὶ τὴν υἱοθέτησιν, γενομένου οὕτω τοῦ παιδὸς γενάρχου τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐχόντων τὴν ἐπωνυμίαν Ἰώνων.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ μῦθος ἔχει οὕτω *περίπου*, διότι, δυστυχῶς, πλὴν τοῦ γνωστοῦ δράματος τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἀσημάντων τινῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ὁμωνύμου δράματος τοῦ Σοφοκλέους [1], οὐδεμίαν ἄλλην προγενεστέραν πηγὴν ἔχομεν, ἐξ ἧς νὰ ἀρυσθῶμεν γνησίαν τὴν σχετικὴν λαϊκὴν παράδοσιν. Ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης, πιθανώτατα, δὲν ἀπέδωκεν ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ πιστῶς τὸν μῦθον, ἀλλὰ διεμόρφωσε τὴν παράδοσιν ἀναλόγως τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν χρόνων καθ' οὓς τὸ σχετικὸν δρᾶμα ἐξεπονήθη, συμφώνως δὲ καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ἀπὸ σκηνῆς παραστάσεως αὐτοῦ. Ὁ ποιητὴς ἠναγκάσθη ἑπομένως νὰ προβῇ εἰς συνδυασμοὺς τῶν διαφόρων ἐκδοχῶν τῆς παραδόσεως καὶ εἰς προσθήκας δὲ καὶ παραλλαγὰς τοῦ μύθου πολλάς, ὅπως καταστήσῃ τὸ ἔργον του ἄρτιον καὶ διδακτὸν ἀπὸ σκηνῆς. Περὶ τῶν παρεκκλίσεων τούτων τοῦ ποιητοῦ ἐπραγμα-

[1] Πρβ. Nauck TGF p. 158 καὶ ἑξ.

τεύθη ἤδη, ἐν περισπουδάστῳ ἐναισίμῳ διατριβῇ αὐτοῦ, ὁ Ἑλβετὸς φιλόλογος κ. Em. Ermantinger[1], πολλὰ τὰ ἀληθῆ ὑποδείξας σχετικῶς πρὸς τὸ δυσχερέστατον τοῦτο ζήτημα. Οὐδεμία δὲ ἀπομένει ὄντως ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἐν πολλοῖς παρεξέκλινε τῆς παραδόσεως καὶ πολλὰ ταύτης στοιχεῖα παρήλλαξε. Δὲν παραδεχόμεθα ὅμως καὶ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ συγγραφέως τούτου ὅτι ὁ Εὐριπίδης προέβη καὶ μέχρι τοῦ σημείου τοῦ νὰ ὑποδείξῃ ὡς μόνον πατέρα τοῦ Ἴωνος τὸν Ἀπόλλωνα, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ πρὸ τοῦ Εὐριπίδου παράδοσις γνωρίζει κυρίως τὸν Ξοῦθον ὡς πατέρα τοῦ γενάρχου τῶν Ἰώνων[2]. Διότι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι καὶ παρὰ Πλάτωνι (Εὐθυδ. 302, d) ὁ Ἴων ὀνομάζεται υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, φανερὸν εἶνε, ὅτι τοιαῦτα θεμελιώδη τῶν μύθων στοιχεῖα δὲν ἐκλαϊκεύονται διὰ τῆς παραστάσεως ἑνὸς δράματος. Πιθανωτέρα δὲ εἶνε ἡ γνώμη τοῦ Offried Müller[3] ὅτι ὁ Ξοῦθος, δι' ἕνα ἢ ἄλλον λόγον, συνεταυτίζετο πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα ἐν τῇ λαϊκῇ παραδόσει. Ὁ Εὐριπίδης διεχώρισεν ἴσως μόνον τὴν παράδοσιν ὑποδείξας ὡς πραγματικὸν πατέρα τοῦ Ἴωνος τὸν Ἀπόλλωνα, ἵνα θεραπεύσῃ τὴν εἰς τὸ γηγενὲς τῶν Ἀθηναίων πίστιν καὶ ἀδυναμίαν. Ἀλλ' οὔτε τὸν ἰσχυρισμὸν δεχόμεθα, ὃν τόσῳ προσφυῶς δικαιολογεῖ ὁ συγγραφεὺς τῆς προμνημονευθείσης διατριβῆς, ὅτι ἡ τοῦ Ἴωνος ἐν Δελφοῖς διαμονὴ καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ μετάβασις τῶν συζύγων καὶ κυρίως τοῦ Ξούθου εἰς Δελφούς, πρὸς ἐρώτημα σχετικὸν τῆς ἀτεκνίας των, εἶνε ἐπίνοιαι τοῦ Εὐριπίδου. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ μύθου ἄνευ τοῦ σπουδαίου τούτου ἐπεισοδίου δὲν εἶνε νοητή, διότι καὶ δὲν θὰ ἐπιστοῦτο ἄλλως ἡ ἐκ θεοῦ προέλευσις τοῦ παιδός, ὅστις προώριστο νὰ γίνῃ ὁ ἀρχηγὸς ἑνὸς ὁλοκλήρου γένους. Βλέπομεν δὲ ἀληθῶς ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν, τοῦ ἐπὶ ἄλλης ἢ τῆς εὐριπιδείου ἐκδοχῆς τοῦ μύθου στηριζομένου, ὅτι ἡ διατριβὴ τοῦ παιδὸς ἐν Δελφοῖς καὶ ἡ μετάβασις τοῦ Ξούθου εἰς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον καὶ τὴν βάσιν ὅλου τοῦ περὶ τὸν Ἴωνα μύθου. Ὁ Εὐριπίδης ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ ὑπερεπήδησε δυσχερείας τινάς, ὡς τὴν ὑπο κατάσιν τῶν Χαλκωδοντιδῶν τῆς Εὐβοίας ἀντὶ τῶν

[1] Die attische Autochtonensage bis auf Eurīpides (Berlin 1899) σελ. 132 καὶ ἑξ.

[2] Αὐτόθι σελ. 131 καὶ ἀλλαχοῦ.

[3] Prol. z. Myth. σελ. 273. Die Dorier I σελ. 239 καὶ ἀλλ.

Ἐλευσινίων, προσέθηκεν ἴσως ἐπεισόδιά τινα ἐπουσιώδη, ὡς τὴν μετάβασιν *καὶ* τῆς Κρεούσης εἰς Δελφοὺς ἀντὶ τοῦ Ξούθου μόνου, παρήλλαξε πιθανῶς τὸν μῦθον ὡς προς τὴν ἡλικίαν τοῦ Ἴωνος, ὃν παριστᾷ ὥριμον οὕτως, ὥστε νὰ συνδιαλέγηται πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ τὸν πατέρα κατὰ τρόπον ἴσου πρὸς ἴσους, καὶ ταῦτα ἵνα ἁρμονικώτερον συνυφάνῃ τὴν πλοκὴν τοῦ δράματός του, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν, προκειμένου περὶ μυθικῆς παραδόσεως τοσαύτης σπουδαιότητος, νὰ διαπλάσῃ οὕτω διάφορον τὸν μῦθον τὸν περὶ τὸν γενάρχην τῆς χώρας του.

Δυστυχῶς, ὡς εἴπομεν, ἐλλείπει πᾶσα εἴδησις σχετικὴ πρὸς τὴν λαϊκὴν τοῦ μύθου ἐκδοχήν, πρὸ τῆς εὐριπιδείου τούτου διασκευῆς, οὔτε δυνατὸν εἶνε ἐκ τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων τοῦ ὁμωνύμου δράματος τοῦ Σοφοκλέους νὰ ἐξαχθῇ τι θετικὸν περὶ τῆς ὑφῆς καὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ μύθου ἐν τῷ δράματι ἐκείνῳ. Ἐπίσης ἐλλείπουσι σχετικὰ πρὸς τὸν μῦθον μνημεῖα τέχνης, διότι πλὴν τῆς ὑποθετικῆς παραστάσεως τῆς Κρεούσης μετὰ τοῦ Ἴωνος ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος[1] καὶ εἰκόνων τινῶν ἐπὶ ἀγγείων[2] ἀμφιβόλου ἑρμηνείας, οὐδὲν ἄλλο περιεσώθη μνημεῖον σχετικὸν πρὸς τὸν μῦθον τοῦ Ἴωνος. Ἀναγκαζόμεθα κατ' ἀκολουθίαν ἵνα ἑρμηνεύσωμεν τὸ προκείμενον ἀνάγλυφον ἡμῶν, νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν Εὐριπίδην ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ δράματος αὐτοῦ διακρίνοντες τὰς ὑπαρχούσας ἐν τῷ δράματι καὶ τῷ ἀναγλύφῳ διαφοράς. Ἀλλὰ πρὸ τούτου δεῖται ἀπαντήσεως τὸ ἐρώτημα: τὸ ἀνάγλυφον προηγεῖται χρονικῶς τοῦ δράματος ἢ τοὐναντίον; Ὁ χρόνος τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος τούτου τοῦ Εὐριπίδου δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστός, πάντως ὅμως κυμαίνεται οὗτος μεταξὺ τοῦ 416 καὶ 412[3].

Τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν, ὡς ἐκ τῆς τεχνοτροπίας καὶ τῆς ἐν πολλοῖς ὁμοιότητος αὐτοῦ πρὸς τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος[4] θὰ ἠδύνατο προσηκόντως νὰ τα-

[1] Πρβ. Furtwängler, Meisterw. σ. 237 καὶ ἑξ.

[2] Πρβ. Gerhard, Arch. Zeit. X. Πίν. XXXVII, 1, σελ. 401 καὶ Panofka Arch. Anz. 1853, 346.

[3] Πρβ. Ermatinger σελ. 138 ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

[4] Καὶ πρὸς ἄλλα ἀρχαιότερα ἴσως ἔργα θὰ ἠδύνατό τις νὰ παραβάλῃ αὐτό, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸ γνωστὸν ἐλευσινιακὸν ἀνάγλυφον, ἐὰν παρατηρήσῃ τὴν ὁμοιότητα τῶν δύο πρώτων ἀντιμετώπων γυναικῶν τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν, πρὸς τας ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἐκείνου: Δήμητρα καὶ Κόρην.

χθῇ πρὸ τοῦ 416, ἐὰν ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ἀνάγκη. Ἀλλὰ δὲν νομίζομεν ὅτι παρίσταται αὕτη, ὅπως ἐξηγηθῇ ὁ λόγος δι' ὃν ὁ συνθέτης τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν παρεῖδεν ἐν πολλοῖς τὴν διατύπωσιν τοῦ μύθου ἐν τῷ δράματι. Διότι ὁ γλύπτης καὶ ἐν γνώσει ἔστω διατελῶν τοῦ εὐριπιδείου δράματος δὲν θὰ ἐκωλύετο νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν, οἵα αὕτη προϋπῆρχεν. Ἤδη ἂς ἐξετάσωμεν τίνες αἱ *κυριώτεραι* διαφοραὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν, τοῦ ἀποδίδοντος πιθανῶς πιστότερον τὴν λαϊκὴν παράδοσιν τῆς εὐριπιδείου τοῦ μύθου διατυπώσεως. Καὶ ἐν πρώτοις, ἡ παρουσία τοῦ Ἀπόλλωνος δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μύθου ἐν τῷ δράματι, τοῦ θεοῦ οὐδαμοῦ ἐν αὐτῷ παρισταμένου. Σπουδαία ἐπίσης διαφορὰ εἶνε, ὅτι ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἡ Κρέουσα δὲν παρίσταται ἐν Δελφοῖς, ἔνθα κατὰ τὸ δρᾶμα καὶ πρώτη ἀφικνεῖται, τοῦ Ξούθου μεταβάντος ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἰς τὸ Τροφώνιον. Ὁ Ἴων δέ, ὅστις ἐν τῷ δράματι παρίσταται ὡς νεανίας ὡρίμου κρίσεως, δυνάμενος νὰ συνδιαλέγηται μετὰ τῆς ἀγνώστου αὐτῷ μητρός, περὶ πραγμάτων σχετιζομένων πρὸς θέματα μὴ ἁρμόζοντα εἰς παῖδα, τοῦτ' αὐτὸ δὲ πράττει καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν Ξοῦθον συνομιλίᾳ αὐτοῦ, ὁ Ἴων ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἡμῶν εἰκονίζεται ὡς παῖς, ἀώρου ἐντελῶς ἡλικίας. Ἡ ἐξέλιξις ἅπασα τοῦ μύθου ἐν τῷ δράματι μὲν λαμβάνει χώραν ἐν Δελφοῖς, ὅπου ἡ Κρέουσα ἀποπειρᾶται τῇ συμβουλῇ τοῦ παιδαγωγοῦ τὴν δηλητηρίασιν τοῦ παιδὸς καὶ ὅπου, ἐν τέλει, τῇ βοηθείᾳ τῶν ἀναγνωρισμάτων, πληροφορεῖται περὶ τῆς ἀληθείας ἐν σχέσει πρὸς τὴν καταγωγὴν τοῦ παιδός. Ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τοὐναντίον ἡ πρᾶξις διχάζεται καί, ὡς ἤδη εἴπομεν, τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς παραστάσεως τοῦ ἀναγλύφου ὑποδεικνύει ὡς τόπον δράσεως τὴν Ἀττικήν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ παρουσία τῶν Νυμφῶν, τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς τοπικῆς θεότητος μετὰ τοῦ Κηφισοῦ ἢ τοῦ Ἀχελῴου. Ἐὰν δέ, ὡς ἀνωτέρω ὑπεδείξαμεν, ἡ πρώτη τῶν τεσσάρων γυναικῶν τοῦ ἀναγλύφου, ἡ πρὸς τὰς τρεῖς Νύμφας ἐστραμμένη καὶ πρὸς μίαν τούτων συνομιλοῦσα, δυνατὸν ἦτο νὰ θεωρηθῇ ὡς θνητὴ μορφή, θὰ εἴχομεν πάντως ἐν τῇ μορφῇ ταύτῃ τὴν Κρέουσαν, πληροφορουμένην ὑπὸ τῶν Νυμφῶν τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ παιδός, ὃν ὁ σύζυγος αὐτῆς, κατὰ τὸν χρησμόν, ὤφειλε νὰ παραλάβῃ μετ' αὐτοῦ καὶ υἱοθετήσῃ ὡς τέκνον των. Εἶνε δὲ ἁπλουστέρα καὶ φυσικωτέρα τῆς εὐριπιδείου ἡ ἐκδοχὴ αὕτη τοῦ μύθου, ἥν, ὡς φρονοῦμεν, ἐκπροσωπεῖ ἡ ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἡμῶν τούτῳ παράστασις. Διότι κυρίως αἱ Νύμφαι, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν (πρβ. τὸ ἐν τῇ ἄνω ἐπιγραφῇ ἐπίθετον «γενέθλιαι») καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὸν Ἑρμῆν, ἠδύναντο νὰ ὦσιν αἱ κάτοχοι τοῦ μυστικοῦ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἴωνος.

Τοιαῦται αἱ κυριώτεραι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δύο τούτων τοῦ περὶ τὸν Ἴωνα μύθου πηγῶν, ὑποτιθεμένου, φυσικῶς, τοῦ ὅτι δὲν ἠστοχήσαμεν τοῦ ἀληθοῦς ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν.

Ἤδη ὑπολείπεται νὰ ἐξετάσωμεν τὸν λόγον τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τῶν Νυμφῶν ὅπερ ἡμεῖς οὐδόλως διστάζομεν νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὸ «*Νυμφαῖον*», τῆς ἄνω μνημονευθείσης πειραϊκῆς ἐπιγραφῆς (Πρβ. Wilhelm, ἔνθ' ἀν. σελ. 135), διὰ τὸν λόγον ὅτι κεῖται τοῦτο, ὅπως καὶ ἐκ τῆς πειραϊκῆς ἐπιγραφῆς δῆλον, *ἐπὶ* τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ (ἣν ἠκολούθει ἡ θρακικὴ πομπὴ τῶν ὀργεώνων, ἡ πρὸς τὸ Βενδίδειον κατευθυνομένη) *πλησιέστατα* δὲ τῷ Πειραιεῖ, ὡς ἐπίσης φανερῶς ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ προκύπτει.

Τὸν λόγον τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν, ὅπως καὶ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἐχέλου, ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ δὲν εἶνε βεβαίως εὔκολον νὰ μαντεύσῃ τις, τῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ τῶν βάθρων ἐλάχιστα δυναμένων νὰ συντελέσωσιν, εἶνε ὅμως πιθανώτατον ὅτι οὗτος ὑπολανθάνει εἰς τὸ πρόσφορον τῆς θέσεως ἣν τὸ ἱερὸν τοῦτο κατεῖχε, πλησίον δηλονότι τοῦ Πειραιῶς καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Ἀθήνας. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ τὰ δύο ταῦτα ἀνάγλυφα εἰκονίζουσι μύθους σχετικοὺς πρὸς γενάρχας τῆς Ἀττικῆς, εἶνε εὐνόητον ὅτι μνημεῖα τοιαῦτα, ἀναπολοῦντα τοῦ γένους, ἢ καὶ φυλῆς τινος τῆς Ἀττικῆς, τὴν εὔκλειαν εἰς πάντα πρὸς τὸ ἄστυ ὁδεύοντα ξένον, ὤφειλον, κατὰ προτίμησιν παντὸς ἄλλου μέρους, νὰ ἱδρύωνται ἐν τῇ θέσει ταύτῃ καὶ τῷ ἱερῷ τούτῳ τῶν Νυμφῶν, ἔνθα καὶ ἐστάθμευεν ἡ πρὸς τὸ Βενδίδειον βαίνουσα τῶν ἀποίκων Θρακῶν πομπή.

Τὰ δύο ταῦτα φαληρικὰ ἀνάγλυφα, ἐν οἷς δύ-

ναται νὰ καταταχθῇ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Hartwig δημοσιευθὲν ἐκ Πειραιῶς ἀνάγλυφον (τὰ νῦν ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ) τῆς Βενδῖδος, ὡς καὶ ἀδημοσίευτόν τι ἔτι τεμάχιον ἀσήμαντον ἀναγλύφου ἰδιωτικῆς τινος συλλογῆς ἐν Νέῳ Φαλήρῳ, προέρχονται ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, πιθανώτατα δὲ εἶνε καὶ τοῦ αὐτοῦ συνθέτου ἔργα κἂν μὴ καὶ τοῦ αὐτοῦ γλύπτου. Ἡ ῥυθμικὴ ὁμοιότης τῶν δύο ἰδίᾳ τοῦ Μουσείου ἡμῶν ἀναγλύφων, προσπίπτει εἰς παντὸς τὸ ὄμμα ἅμα τῇ ἁπλῇ παραβολῇ αὐτῶν.

Δεκέμβριος 1909.

Β. Στaΐς

ΔΕΛΦΙΚΗ ΛΑΤΥΠΗ

Ραγδαῖα δημοσιεύονται κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον τὰ περὶ τῶν δελφικῶν ἀρχαιοτήτων μελετήματα [1], πλείστας ἀπορίας ἐξηγοῦντα ἢ διακύμανσιν φέροντα εἴς τινας θεωρίας μᾶλλον ἢ ἧττον πιστευομένας. Γενικῶς τὰ μελετήματα ταῦτα ἐπιχύνουσιν ἰσχυρὸν φῶς εἰς τὰ δελφικὰ πράγματα καὶ πολλαὶ προτεινόμεναι νέαι γνῶμαι εἶνε πιθανόν, ὅτι θὰ τύχωσι γενικῆς ἀποδοχῆς βεβαίως μετὰ συζήτησιν καὶ ἀμφισβήτησιν. Ἐν τοῖς ἑπομένοις προτίθεμαι νὰ διαλάβω δι' ὀλίγων περί τινων ζητημάτων, ἅτινα ὑπολαμβάνω χρήζοντα ἀναθεωρήσεως.

1. Τὸ ἱερὸν τοῦ Φυλάκου.

Ὁ Ἡρόδοτος (8, 39) λέγει: «Τούτους δὲ τοὺς δύο Δελφοὶ λέγουσιν εἶναι ἐπιχωρίους ἥρωας, Φύλακόν τε καὶ Αὐτόνοον, τῶν τὰ τεμένεά εἰσι περὶ τὸ ἱρόν, Φυλάκου μὲν παρ' αὐτὴν τὴν ὁδὸν *κατύπερθε* τοῦ ἱροῦ τῆς Προνηίης, Αὐτονόου δὲ πέλας τῆς Κασταλίας ὑπὸ τῇ Ὑαμπείῃ κορυφῇ».

Ὁ Poulsen (ἔ. ἀ. σ. 372 ἑξ.) ἵνα ἑρμηνεύσῃ τὸ χωρίον τοῦτο, θέτει πρῶτον ὡς δεδομένον, ὅτι γινώσκομεν τὴν ὁδόν, παρ' ἣν ἦτο τὸ ἱερὸν τοῦ Φυλάκου, δεχόμενος ὅτι αὕτη ἦτο ἡ διερχομένη *πρὸ τῶν ἐναγικῶν ναῶν* τοῦ τεμένους τῆς Προναίας καὶ ὅτι αὕτη ἦτο ἀνηφορικὴ (elle montait) ἀμέσως μετὰ τὸν πώρινον ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐντὸς τοῦ τεμένους. Προσέτι προϋποθέτει τὸν Ἡρόδοτον παρακολουθοῦντα κατὰ διάνοιαν τὴν ὁδὸν ταύτην μετὰ τῶν εἰσβαλλόντων ἀπὸ Φωκίδος Περσῶν καὶ ὑπερπηδῶν τοὺς δύο μαρμαρίνους ναοὺς «τοὺς ἐναγικοὺς» συνάγει, ὅτι *κατύπερθε τοῦ ἱροῦ τῆς Προνηίης παρ' αὐτὴν τὴν ὁδὸν* εἶνε ἡ λεγομένη «οἰκία τῶν ἱερέων» ὅρα τὸν ἐμὸν *Ὁδηγὸν τῶν Δελφῶν* (1908 σ. 76 καὶ πίν. II) καὶ τὸ παλαιὸν κρηπίδωμα τῆς ὕστερον κτισθείσης θόλου, φέρον ἐν μέσῳ βόθρον. Ἐνταῦθα δὲ τοποθετεῖ τὸν τάφον τοῦ Φυλάκου πρὸ τῆς οἰκοδομίας τῆς θόλου καὶ τοῦ λιθίνου ναοῦ τοῦ Δ' αἰῶνος, δεχόμενος τὴν «οἰκίαν τῶν ἱερέων» ὡς ἀρχαῖον ἡρῷον τοῦ Φυλάκου καταλυθὲν μετὰ τὴν κτίσιν τοῦ λιθίνου ναοῦ τῆς Προναίας.

Ἀλλὰ τὸ κρηπίδωμα τῆς θόλου καὶ ἡ οἰκία τῶν ἱερέων κεῖνται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους ἐφ' οὗ καὶ ὁ πώρινος ναὸς τῆς Προναίας· ὥστε ὁ Poulsen ἑρμηνεύει μὲν τὸ *καθύπερθε* ὡς au dessus ἀλλ' ἐννοεῖ αὐτὸ ὡς au delà, καθὼς ἀκριβῶς καὶ τὸν λίθινον ναὸν τῆς Προναίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν θόλον. Τοιαύτη ἐφαρμογὴ τῆς ἐννοίας *καθύπερθεν* δέν μοι φαίνεται σύμφωνος πρὸς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου δὲν εἶνε ἀκριβές, ὅτι *ἡ ὁδὸς*

[1] F. Poulsen ἐν *Acad royale des sciences et des lettres de Danemark* 1908 σ. 331-425. G. Karo ἐν *BCH*. 1908 σ. 201-237 καὶ *Journ intern. d arch. numism.* 1908 σ. 287 ἑξ. Robert, *Pausan. als Schriftsteller* 1909 σ. 277 ἑξ. Pomtow. *Berl. Phil. Woch* 1909 № 5 7 (συνέχεια). [Ὅτε ἐπεδόθη τὸ χειρόγραφον τῆς μελέτης ταύτης οὔτε τὴν συνέχειαν τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Pomtow ἐγίνωσκον, οὔτε τὴν τῶν τοῦ Karo (BCH, 1909, σ. 187 ἑξ. Athen. Mitteil. 1909 σ. 167 ἑξ.) οὔτε τὰς μελέτας τοῦ Heberdey (Athen. Mitteil 1909, σ. 145 ἑξ.), τοῦ Lechat (Rev. d. Ét. ancien. 1909, σ. 2 ἑξ. σ. 129 ἑξ) τοῦ Sundwall (Journ. intern d'archéol num. 1909, σ 233 ἑξ.), τοῦ Trendelenburg (Wochens. f. Klass. Phil. 1909, κρίσις τῆς μελέτης τοῦ Poulsen ὅ. ἀ. γνωστή μοι ἐξ ἰδίου ἀποσπάσματος)].

(ὡς εἰ ὑπῆρχε μία μόνη ὁδὸς) διήρχετο πρὸ τῶν ναῶν μόνων. Ἡ νῦν ἁμαξιτὴ ὁδὸς ἦτο πάντοτε ὁδὸς (α), πλαισιουμένη μάλιστα ὑπὸ τάφων, ταύτην δ᾽ ἐβάδιζον οἱ ἐκ Φωκίδος δι᾽ Ἀνεμωρείας (Ἀραχώβης) ἐρχόμενοι. Ὅσοι ὅμως ἤρχοντο ἐκ Φωκίδος καὶ Βοιωτίας διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀκολουθούσης τὴν κοίτην τοῦ Πλειστοῦ, ἀνήρχοντο πρὸς τὸ μικρὸν οροπέδιον Καροῦτες, ἐφ᾽ οὗ ἐξετείνετο τὸ μέγα ἀνατολικὸν νεκροταφεῖον τῶν Δελφῶν ὑπεράνω τῶν πηγῶν τοῦ Κεφαλαρίου καὶ τῶν σημερινῶν ὑδρομύλων τοῦ χωρίου, ἀκολουθοῦντες ὁδὸν (β) πολυσύχναστον καὶ νῦν ὑπὸ τῶν κατοίκων, συμβάλλουσαν δὲ μετὰ τῆς προηγουμένης ὑπεράνω τοῦ τεμένους τῆς Προναίας εἰς ἀπόστασιν πεντηκοντάδος μέτρων. Ὀλίγον πρὸ τῆς συμβολῆς διεκλαδίζετο αὕτη, ὁ δὲ μικρὸς κλάδος (γ) εἰσήρχετο εἰς τὸ τέμενος τῆς Προναίας διὰ τῆς ἀνατολικῆς εἰσόδου [1] καὶ ἐξήρχετο διὰ τῆς δυτικῆς, χωρῶν πρὸ τῶν ναῶν ἢ ὑπεράνω (δ) ὄπισθεν τοῦ πωρίνου ναοῦ τῆς Προναίας· διεσταυροῦτο ὅμως ἐν τῷ τεμένει πρὸς ἑτέραν ὁδόν, ἥτις ἐρχομένη ἐπίσης ἀπὸ τῆς κοίτης τοῦ Πλειστοῦ εἰσέβαλλεν εἰς τὸ τέμενος τῆς Προναίας ἀπὸ νότου εἴτε διὰ τῆς αὐτόθι κλίμακος ἐστερημένης πάσης πύλης (ε), εἴτε καὶ δι᾽ ἄλλης διόδου (ζ) ἀνατολικώτερον κειμένης καὶ διευθυνομένης ὡς καὶ ἡ δ ὄπισθεν ὑπεράνω τοῦ πωρίνου ναοῦ τῆς Προναίας πρὸ τῶν δύο ἐρειπίων, ἅτινα ἐν τῷ ἐμῷ πίνακι (ἔ. ἀ.) φέρουσι τὰ ὀνόματα *ναὸς Δήμητρος* (;) καὶ *τέμενος τοῦ Φυλάκου*· καταλήγει δὲ καὶ αὕτη εἰς τὴν πρώτην μνημονευθεῖσαν ὁδὸν (α), τὴν νῦν ἁμαξιτόν. Πᾶσαι αὗται αἱ ὁδοὶ ὑπάρχουσι καὶ νῦν πλὴν τῆς δ καὶ ζ, ἃς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1907 κατήργησα, ἀποκλείσας τὴν διὰ τοῦ τεμένους δίοδον πρὸς ἀποτροπὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ τῆς ἀπειροκαλίας τῶν ἀγροτικῶν ἐργασιῶν καὶ πάσης ἀκολούθου βλάβης, κατεσκεύασα δὲ περὶ τὸ τέμενος πρὸς Ν καὶ ΔΒ ἄλλην καταλήγουσαν, ἔνθα καὶ αἱ καταργηθεῖσαι.

Τίνα λοιπὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ὁδῶν ἐννοεῖ ὁ Ἡρόδοτος; Νομίζω, ὅτι, ἐπειδὴ δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι οὗτος παρακολουθεῖ διὰ τῆς φαντασίας τοὺς εἰσβάλλοντας Πέρσας, ἀλλ᾽ ὅτι ἔχει ἁπλῶς ἐν τῷ νῷ τὴν εἰκόνα τοῦ πρανοῦς τόπου, ἔνθα τὸ ***καθύπερθε τοῦ ἱροῦ τῆς Προνηίης*** εἶνε ἀφ᾽ ἑαυτοῦ δῆλον καὶ ἐπιβαλλόμενον — *τὸ πρὸς τὸ ἄναντες ὑπερκείμενον πλησίον* [1] *τοῦ ἱεροῦ μέρος* — νομίζω, ὅτι αἱ μόναι ὁδοὶ αἱ δυνάμεναι νὰ ληφθῶσιν ὑπ᾽ ὄψει ὡς ἀφετηρίαι τοῦ τοπικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ Ἡροδότου («παρ᾽ αὐτὴν τὴν ὁδὸν») εἶνε πᾶσαι αἱ ὄπισθεν τοῦ πωρίνου ναοῦ τῆς Προναίας διερχόμεναι. Μόναι αὗται κεῖνται καθύπερθεν τούτου τοῦ ἐπὶ Ἡροδότου ὑπάρχοντος ναοῦ· μόνη δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Poulsen προτεινομένη ἀποκλείεται ὑπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ κειμένου τοῦ Ἡροδότου. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ πασῶν τῶν ὁδῶν τούτων ἡ γνωστοτάτη ἀνέκαθεν, ὡς δεικνύουσι καὶ οἱ παρ᾽ αὐτὴν τάφοι, καὶ μεγίστη — **ἡ** ὁδὸς — ἦτο ἡ πρόγονος τῆς νῦν ἁμαξιτοῦ, εἰς ἣν ἐξέβαλλον αἱ ἄλλαι ἄγουσαι εἰς τὴν ἱερὰν Κασταλίαν καὶ τὸ τέμενος τοῦ Ἀπόλλωνος, ὑποθέτω, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ταύτην τὴν ὁδὸν ὑπολαμβάνει ὡς τοπογραφικὴν ἀφετηρίαν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα τὸ τέμενος εἴτε ἱερὸν τοῦ Φυλάκου πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐν τόπῳ, ὅστις νὰ κεῖται ὑψηλότερον καὶ ὄπισθεν τοῦ πωρίνου ναοῦ τῆς Προναίας καὶ πλησίον τῆς μεγάλης ὁδοῦ ἤ, ἔστω, καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσαι διέρχονται ὄπισθεν τοῦ ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα ἀκριβῶς ἔχομεν ὑψίπεδόν τι φέρον λείψανα δύο κτιρίων (τὸ ἓν εἶνε ναόσχημον μικρόν, τὸ ἕτερον ὡς περίβολος ἁπλοῦς) ἐκτισμένων τὰ κάτω μὲν *πολυγωνικῶς*, τὰ ἄνω δὲ δι᾽ ὠμῶν πλίνθων [2], ὧν λείψανα εὗρον ἐγὼ κατὰ τὴν ἔνδον θύραν τοῦ μικροῦ κτιρίου, ἀγόμεθα ἢ μᾶλλον ἀναγκαζόμεθα ἐνταῦθα νὰ ἀναζητήσωμεν καὶ θέσωμεν τὸ ἱερὸν τοῦ Φυλάκου, ὡς ἔπραξεν ἤδη ὁ Homolle [3] καὶ ἀκολούθως νῦν ὁ Robert [4].

Θελήσας νὰ δειχθῶ, ὅτι τὸ κατεψευσμένον χωρίον τοῦ Διοδώρου (22, 9, 5) — «ὄντων δὲ ἐν τῷ τεμένει δυεῖν *νεὼν* παντελῶς ἀρχαίων *Ἀθηνᾶς προνάου καὶ Ἀρτέμιδος*, ταύτας τὰς θεοὺς ὑπέλαβον εἶναι τὰς διὰ τοῦ χρησμοῦ προσαγορευομένας κόρας» — ἐνέχει πυρῆνά τινα ἀληθείας καὶ ὅτι ἡ ἀλήθεια αὕτη ἀφορᾷ εἰς τὸ τέμενος τῆς Προναίας [5] (ὁ Διόδωρος δὲν ὁρίζει ἀκριβῶς τὸ τέμενος καὶ φαίνεται ἀγνοῶν, ὅτι ὑπάρχουσι πλείονα τεμένη ἐν Δελφοῖς) ἔδωκα τῷ ναοσχήμῳ κτιρίῳ τὸ ὄνομα τοῦ

[1] Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν πίν. ΙΙ.

[1] Λέγω *πλησίον*, διότι μόνον οὕτω ἐννοεῖται ἐνταῦθα ἡ τοπικὴ συσχέτισις.

[2] Ὁδηγὸς σ. 74.

[3] Rev. de l'art. anc. et mod X, σ. 375.

[4] Ἔ. ἀ. σ. 288 ἑξ.

[5] Ὁδηγὸς 73 πίν. ΙΙ.

ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τῷ δ' ἑτέρῳ τὸ τοῦ Φυλάκου. Εἶνε ὅμως πολὺ πιθανόν, ὅτι ἀμφότερα τὰ κτίρια ἀνήκουσιν εἰς τὸ τέμενος τοῦ Φυλάκου καὶ ὅτι, ἂν ὑπῆρξε ναός τις τῆς Ἀρτέμιδος, οὗτος ἔκειτο ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἀπόλλωνος [1].

Ἂν προσέξωμεν εἰς τὰ κεφάλαια 37, 38 καὶ 39 τοῦ Ἡροδότου, θὰ ἴδωμεν, ὅτι οὗτος μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας διακρίνει τὰς λέξεις *μέγαρον* (= ἄδυτον) καὶ *ναός*, ἢ *ναὸς* καὶ *ἱρὸν* ὅπερ θέτει (39) ἰσοδύναμον τῷ *τεμένει*. Ἀξιοσημείωτον προσέτι εἶνε, ὅτι, ὅταν λέγῃ ἁπλῶς *τὸ ἱρόν*, ἐννοεῖ τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος τέμενος, ἐν ᾧ τὰ ἄλλα ἱερὰ ἢ τεμένη διακρίνει ἀκριβέστερον προσθέτων τοὺς προσδιορισμοὺς *τῆς Προνηίης, τοῦ Φυλάκου, τοῦ Αὐτονόου*. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀνωτέρω παρατεθέντες λόγοι αὐτοῦ ἐπιβάλλουσι νὰ ἀναζητήσωμεν τὸ *τέμενος* τοῦ Φυλάκου (ἀσχέτως πρὸς τὸν ναὸν ἢ τὰ κτίρια ἐν γένει, ἅτινα δύναται τοῦτο νὰ περιέχῃ)[2] ὑπεράνωθεν (ὑψηλότερον καὶ ἔξω) τοῦ ἱεροῦ τῆς Προναίας (χωρὶς διὰ τῆς λέξεως *ἱεροῦ* νὰ ὑπονοῶμεν *ἀναγκαίως* τὸν ναὸν — τὸν πώρινον — τῆς Ἀθηνᾶς. Ἂν ἀποβλέψωμεν ἤδη εἰς τὸν χάρτην τῶν ἐνταῦθα ἐρειπίων, βλέπομεν, ὅτι τὸ παλαιότατον τέμενος τῆς Προναίας κατέληγε πρὸς ἀνατολὰς εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὸν μέγαν βωμόν, τὸν πλήρη ὀστῶν κεκαυμένων, ἔνθα καταλήγει τὸ ἐνδότερον νότιον ἀνάλημμα, ὃ ἦτο ἅμα καὶ περίβολος, εἰκάζομεν δέ, ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησεν ὑπάρχουσα μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν μετὰ τὰ μηδικὰ ἐστήθη ἐν τῷ τεμένει τὸ ἀπὸ Μήδων ἀνάθημα ἢ τρόπαιον (Διοδ. 11, 14). Εἰς τοῦτο ἀπέδωκα τὴν μόνην ἐν τῷ παλαιῷ μικρῷ τεμένει ὑπάρχουσαν βάσιν πρὸ τῶν δύο ἐναγικῶν ναῶν, ἥτις ἐτέθη λοξή, ἵνα καταλίπῃ δίοδον ἑκατέρωθεν. Ἡ τοποθέτησις αὕτη εἶνε σημεῖον, ὅτι ὁ ἐξώτερος νότιος περίβολος δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη τότε, τὸ δὲ τέμενος κατέληγε πρὸς δυσμὰς ἀμέσως μετὰ τοὺς ἐναγικοὺς ναούς. Αἱ καταλειφθεῖσαι ἑκατέρωθεν τοῦ τροπαίου δίοδοι βεβαίως δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς διὰ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ τεμένους, ἀλλ' ἡ πρὸς τὸν ναὸν κυρία πρόσοδος ἀπὸ δυσμῶν δὲν ἔκειτο ἐνταῦθα· ἔκειτο ὄπισθεν τῶν ἐναγικῶν ναῶν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ πωρίνου ναοῦ τῆς Προναίας, προστατευομένη κατὰ τῶν ὑπερκειμένων ἀπὸ βορρᾶ χωμάτων διὰ τοῦ καμπύλου ἀναλήμματος, οὗ τὰ ἐκ μαλακοῦ εὐθρύπτου λίθου θεμέλια σῴζονται ἐν μέρει ὄπισθεν τῆς θόλου. Βραδύτερον ηὐρύνθη ὁ περίβολος· ἂν δὲ τὸ τρόπαιον ἱδρύετο μετὰ τὴν εὔρυνσιν ταύτην, ἡ βάσις αὐτοῦ θὰ ἐτίθετο συμμετρικωτέρα πρὸς τὰ παρακείμενα κτίρια. Δυστυχῶς δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὸν χρόνον οὔτε τῆς εὐρύνσεως τοῦ τεμένους οὔτε τῆς ἱδρύσεως τοῦ τροπαίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ τρόπαιον ἀνήκει κατὰ ταῦτα εἰς τὴν παλαιὰν κατάστασιν τοῦ ἀρχικοῦ μικροῦ τεμένους καὶ ἱδρύθη χρόνον τινὰ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην [1], ἡ δὲ θόλος, πρὸ τῆς κτίσεως τῆς ὁποίας πάντως — καὶ χάριν τῆς ὁποίας ἴσως, ἐν μέρει τοὐλάχιστον — εἶχεν εὐρυνθῇ ὁ περίβολος, ἀνήκει εἰς τοὺς περὶ τὸ 400 χρόνους, εἰκάζομεν, ὅτι ἡ πρὸς Ν. εὔρυνσις ἐγένετο μεταξὺ τοῦ 478 καὶ 400 π. Χ. Μετὰ ταῦτα ηὐρύνθη τὸ τέμενος καὶ πρὸς βορρᾶν, κατεστράφη δὲ τὸ καμπύλον ἀνάλημμα ὄπισθεν τῆς θόλου, τὸ δὲ ὑλικὸν αὐτοῦ (σημεῖον ἴσως, ὅτι τὸ κτίριον εἶνε δελφικὸν καὶ οὐχὶ ἀνάθημα ξένων) ἐν μέρει ἐνετειχίσθη εἰς τὸ κρηπίδωμα τῆς θόλου, γενόμενον τετράγωνον καὶ ἰσχυρὸν ὡς τὸ τοῦ περιφεροῦς ναοῦ τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Αὐγούστου ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς θόλου ἱδρύετο ἴσως ὁ περιφερὴς βωμὸς τῶν μακεδονικῶν χρόνων ὁ συγκολληθεὶς ἐν τῷ δελφικῷ μουσείῳ (ἓν προσέτι τεμάχιον αὐτοῦ μὴ συγκολληθὲν ἀκόμη εὗρον τῷ 1907 ἀμέσως ἔξω τοῦ νοτίου ἐξωτερικοῦ περιβόλου), ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει οὗτος ὑπῆρξεν ἔπειτα αἰτία, ἵνα οἱ θησαυροθῆραι τῶν χριστιανικῶν χρόνων διανοίξωσιν ὑποκάτω αὐτοῦ ἐν τῷ δαπέδῳ καὶ τῷ κρηπιδώματι τοῦ κτιρίου τὴν νῦν ὁρωμένην ὀπήν, ἣν ὑπολαμβάνει ὁ Poulsen ὡς βόθρον τοῦ ἡρῴου τοῦ Φυλάκου. Ὅτι δὲν ἐκτίσθη ἐξ ἀρχῆς ἡ ὀπὴ αὕτη, νομίζω βέβαιον, διότι φαίνεται καλῶς, ὅτι ὑστέρως καὶ βαναύσως ἐκόπησαν οἱ ἐκτισμένοι μαλακοὶ λίθοι μὴ σχηματίζοντες κατακόρυφον πλευράν, καὶ ὅτι ἐν τῷ κρηπιδώματι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλων εἰδῶν λίθοι εἰς δευτέραν χρῆσιν τεθέντες καὶ δεικνύοντες

[1] Πρβλ. *Ἡλιοδ. Αἰθιοπ.* 3, 4 καὶ 6. [Ἐν τῷ ἐμῷ Guide de Delphes 1909, 73, pl. II ἠφάνισα ἤδη τὴν ὀνομασίαν τῆς Ἀρτέμιδος].

[2] Πρβλ. Usener, *Rhein. Mus. XXIX* (1874) σ. 49.

[1] Ὁ Pomtow ἀποδίδων τὸ ἐπίγραμμα τοῦ τροπαίου εἰς τὸν Ἴωνα καταβιβάζει αὐτὸ μέχρις ἐντεῦθεν τοῦ 400 Ath. Mitt. 1906 σ. 508 σημ. Jahrb. f. Phil. 1884, I, 229, 241.

ἄλλος μὲν ἀναθύρωσιν, ἄλλος δὲ λείαν ὄψιν ἐκ τῆς πρώτης χρήσεως ἀναμφιβόλως[1]. Ὅστις δὲ παραβάλῃ τὴν φιλόκαλον ἐργασίαν τοῦ κτιρίου ἐν γένει, πρὸς τὸ ἐν αὐτῷ ἀνοικτὸν νῦν βαναυσούργημα, εἶνε δύσκολον νὰ δεχθῇ, ὅτι τοσοῦτον ἐπέλιπεν ἡ προσοχὴ εἰς τὸν Φωκαέα (Φωκέα;) Θεόδωρον, — τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ κτιρίου πιθανῶς, τὸν ἐξάραντα τὸ ἴδιον ἔργον καὶ διὰ βιβλίου ὁλοκλήρου εἰδικοῦ — (Vitr. 159, 5), ὥστε νὰ κατασκευάσῃ ἀσυμμετρώτατα τὸ ἱερώτατον σημεῖον τοῦ κτιρίου, αὐτὸς ὁ ἀπαρεκκλίτους θελήσας καὶ ποιήσας τὰς γραμμὰς εἴτε εὐθείας εἴτε καμπύλας πανταχοῦ ἀλλαχοῦ τοῦ οἰκοδομήματος. Ὁ πτωχὸς ἐν Δήλῳ βόθρος τοῦ τριτοπάτορος τῶν Πυρρακιδῶν εἶνε ἔν τε τῷ περιφράγματι καὶ τῷ ἐσωτερικῷ ἐπιμελέστατον ἔργον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ βλάβος τῆς δελφικῆς θόλου. Ἀλλ' ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν ἀφετηρίαν ἡμῶν.

Ἡ προσθήκη τοῦ ἐξωτερικοῦ νοτίου τοίχου τοῦ τεμένους καὶ ἡ χῶσις τοῦ ἔνδον αὐτοῦ χώρου ἐξέτεινε τὸ τέμενος πρὸς νότον. Δυστυχῶς πρὸς Α δὲν ἐγένετο ἀνασκαφή, ἵνα βεβαιώσῃ τὴν περαιτέρω γραμμὴν τοῦ νέου ἐκείνου τοίχου καὶ τὴν ἐνταῦθα ὄψιν τοῦ χώρου. Νομίζω, ὅτι, ὡς πρότερον οὕτω καὶ μετὰ τὴν προσθήκην τοῦ ἔξω νοτίου τοίχου, τὸ τέμενος τῆς Προναίας ἐτερματίζετο πρὸς Α ἀμέσως μετὰ τὸν μέγαν βωμόν, ὁ δὲ περαιτέρω χῶρος ἢ ἀνῆκεν ἅπας εἰς τὸ τέμενος τοῦ Φυλάκου, ἢ τὸ μέγιστον μέρος αὐτοῦ τὸ πρὸς Α τοῦ μεγάλου βωμοῦ καὶ τῶν δύο ὑπεράνω αὐτοῦ κτιρίων ἦτο χῶρος ἱερὸς διαφόρων θεῶν· διότι πρὸς Ν ἤ πως ΝΑ τοῦ μεγάλου βωμοῦ, ἀμέσως ἔξω τοῦ νεωτέρου νοτίου περιβόλου εὕρον τῷ 1907 λίθον (*ὅρον*;) ΔΙΟΣ ΠΟΛΙΕΩΣ[2], ὅστις, ὑποθέτω, κατεκυλίσθη ἐκ τοῦ πλησιοχώρου ἐκείνου ὑπερκειμένου κενοῦ ἀπὸ πάσης ἰδιωτικῆς οἰκοδομίας χώρου. Ὁπωσδήποτε ὅμως τὰ ἐρείπια δεικνύουσιν, ὅτι τὸ τέμενος τῆς Προναίας ἐπὶ Ἡροδότου ἔληγεν ἀμέσως μετὰ τὸν μέγαν βωμόν, ἔνθα διήρχετο μέχρι προπέρυσιν ἡ ὁδὸς ζ, καὶ ὅτι συμφωνεῖ πρὸς αὐτὰ ὁ Ἡρόδοτος λέγων, ὅτι τὸ τέμενος τοῦ Φυλάκου κεῖται ὑπεράνω (ὑψηλότερον ἔξω) τοῦ ἱεροῦ (τεμένους) τῆς Προναίας[3].

Αὕτη εἶνε ἡ τοπογραφικὴ κατάστασις ἡ ἐξαγομένη ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Ἡροδότου συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν καὶ τὴν φύσιν τοῦ τόπου, περὶ οὗ ὁ λόγος.

Ἐγείρεται νῦν τὸ ζήτημα πῶς θὰ συμβιβασθῇ ὁ Παυσανίας (10, 8, 6) πρὸς τὴν ἀνωτέρω κατάστασιν· διότι ὁ Παυσανίας εἰσελθὼν ἀπὸ ἀνατολῶν διὰ τῆς φράσεως «εἰσελθόντι δὲ ἐς τὴν πόλιν εἰσὶν ἐφεξῆς *ναοί*», διέρχεται πρὸ τοῦ πωρίνου ναοῦ, ὃν δὲν ὀνομάζει ἢ ὡς ἐρείπιον μόνον, εἶτα μνημονεύει τῶν ἑπομένων δύο μαρμαρίνων κτιρίων καί, παρασιωπῶν τὴν θόλον, ἔρχεται εἰς τὸν λίθινον ναὸν λέγων: «ὁ τέταρτος δὲ (ἐνν. *ναὸς*) Ἀθηνᾶς καλεῖται Προναίας»· εἰπὼν δὲ πᾶν ὅ,τι ἤθελε περί τε τῶν προηγουμένων *ναῶν* καὶ περὶ τοῦ τελευταίου δηλ. τοῦ τῆς Προναίας, ἤτοι περιγράψας ὡς ἓν ὅλον *τὸ τέμενος*, *τὸ ἱερὸν* τῆς Προναίας, λέγει (10, 8, 7): «πρὸς δὲ τῷ ἱερῷ (=τεμένει) τῆς Προναίας Φυλάκου *τέμενός* ἐστιν ἥρωος». Οὕτω δὲ μεταβαίνει εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο τέμενος, λαμβανόμενον ἐπίσης ὡς ἓν ὅλον, καὶ εἰπών τινα περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Φυλάκου μεταβαίνει εἰς τὸ γυμνάσιον λαμβανόμενον ἐπίσης ὡς ἓν ὅλον.

Ὁ Παυσανίας, ὁρίζων τὴν θέσιν τοῦ τεμένους τοῦ Φυλάκου, ἠδύνατο βεβαίως νὰ προσδιορίσῃ, ὅτι τοῦτο ἔκειτο ὑπεράνωθεν τοῦ τῆς Προναίας· ἀλλ' ἂν ἀπέφυγε νὰ χαρακτηρίσῃ καὶ τὸ πρανὲς τοῦ χώρου, ἀρκεσθεὶς μόνον εἰς τὴν δήλωσιν τῆς σχέσεως ἁπλῆς συναφείας ἢ ἐγγύτητος τῶν δύο τεμενῶν, τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι διαφωνεῖ πρὸς τὸν Ἡρόδοτον, ἀλλὰ μόνον ὅτι λέγει ὀλιγώτερα ὅσων ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν σήμερον. Ἂν δὲ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ 400 περίπου π. Χ. καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἦτο ἤδη ἐκτισμένος ὁ Ν ἔξω περίβολος ἐγκλείων καὶ τὸν πρὸς Α τοῦ μεγάλου βωμοῦ μέχρι τῆς Α εἰσόδου χῶρον, ὅστις ἴσως ἀνῆκε κατὰ μέγα τοὐλάχιστον μέρος εἰς τὸ ἱερὸν

[1] Πρβλ. νῦν καὶ Karo, BCH, 1909 σ. 218 ἑξ.

[2] Ὁ λίθος οὗτος ἀπόκειται νῦν μεταξὺ τῶν πολλῶν βωμῶν τοῦ τεμένους τῆς Προναίας παρὰ τὰς στήλας τῆς Ζωστηρίας καὶ τῆς Ἐργάνης.

[3] Ἂν ἀπίδωμεν εἰς τὸ μέγεθος τοῦ τεμένους τῆς Προναίας καὶ εἰς τὴν σμικρότητα τοῦ τοῦ Φυλάκου, δυνάμεθα ἴσως νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ὤφειλε πρὸς μείζονα τοπογραφικὴν ἀκρίβειαν νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ μικρὸν τέμενος ἔκειτο ὑπεράνω οὐχὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἱεροῦ τῆς Προναίας ἀλλὰ μόνον τῆς ἀνατολικῆς ἄκρας αὐτοῦ. Ἡ ἔλλειψις αὕτη μετριάζεται βεβαίως διὰ τῆς παραδοχῆς, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἔγραψε τὸ ἔργον αὐτοῦ ὁ Ἡρόδοτος (τὸ 8ον βιβλίον καταβιβάζεται τὸ πολὺ μέχρι τοῦ 428 π. Χ., Christ. Griech Litt.[4] σ. 428. Μιστριώτου, Ἑλλ. Γραμματολ. II, σ. 36 ἑξ., τὸ ἀπὸ τῶν Περσῶν τρόπαιον ὑπῆρχε λοιπὸν τῷ 428 π. Χ.), δὲν εἶχε κτισθῇ ἀκόμη ὁ Ν ἔξω τοῖχος τὸ δὲ τέμενος τῆς Προναίας ἦτο μικρὸν ἀκόμη, ἐν ᾧ τὸ τοῦ Φυλάκου ὁπωσδήποτε ὑπερέκειτο ὁλόκληρον τοῦ ἑτέρου.

τοῦ Φυλάκου, θὰ εὕρωμεν ἴσως τὴν πραγματικὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὁ Παυσανίας, καὶ ἂν ἤθελε, δὲν ἠδύνατο ἄνευ ἀνακριβείας νὰ ὁρίσῃ τὸ τέμενος τοῦ Φυλάκου ὡς ὑπεράνωθεν τῆς Προναίας κείμενον· διότι μέγα μέρος αὐτοῦ ἔκειτο ἐν τοιαύτῃ ἀποδοχῇ πρὸς Α καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ ὡς πρὸς τὸ τῆς Προναίας. Ἂν ὁ τοπογραφικὸς ὁρισμὸς τοῦ Παυσανίου εἶνε λεπτῶς ἐσκεμμένος, ἂν ἐπίτηδες ὁ Παυσανίας ἀπέφυγε νὰ ὁρίσῃ τὸ τέμενος τοῦ Φυλάκου ὡς καθύπερθεν τοῦ τῆς Προναίας κείμενον, τότε μόνον ἡ ἀνωτέρω ἐπέκτασις τοῦ τεμένους τοῦ ἥρωος δικαιολογεῖ αὐτόν. Ἀλλ' ἂν ὁ Παυσανίας καὶ ἄλλως ὑπέλαβεν ἀρκετὸν νὰ δηλώσῃ, ὅτι τὸ τέμενος ἔκειτο πλησίον τοῦ ἑτέρου, ἔλεγε πάντως ἀλήθειαν συμβιβαζομένην ἄριστα καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς βίας πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἡροδότου. Ὥστε μεταξὺ τῶν δύο συγγραφέων οὐδεμία διαφωνία ὑπάρχει, ὑπάρχει μόνον ποσοτικὴ οὐχὶ δὲ ποιοτικὴ διαφορὰ ἐν τῇ ἀκριβείᾳ τοῦ τοπογραφικοῦ καθορισμοῦ, τέμενος δὲ τοῦ Φυλάκου κατὰ τὴν περιγραφὴν ἀμφοτέρων καὶ κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἔρευναν οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ ἐν τῷ πίνακι ΙΙ τοῦ ἐμοῦ Ὁδηγοῦ τῶν Δελφῶν (πρβλ. καὶ τὴν Γαλλικὴν ἔκδοσιν τοῦ 1909) ὀνομαζόμενον

Α. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΜΦΙΑΡΑΪΣΤΩΝ ΕΚ ΡΑΜΝΟΥΝΤΟΣ

Κατ' Αὔγουστον τοῦ 1907 ἀντέγραψα ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν στήλην εὑρεθεῖσαν ἐν Ῥαμνοῦντι, ἧς τὴν δημοσίευσιν εὐμενῶς μοι παρεχώρησεν ὁ εὑρέτης αὐτῆς ἔφορος Στάης. Ἡ στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, κορυφοῦται ὑπὸ ἀετώματος καὶ εἶνε παρὰ τὸν 25 στίχον ἐξ ἀριστερῶν πρὸς δεξιὰ εἰς δύο μέρη τεθραυσμένη. Καὶ τὰ δύο μέρη ὁμοῦ ἔχουσιν ὕψος 1.26, πλάτος 0.45-0.49 καὶ πάχος 0.12. Τὸ κατώτατον μέρος τοῦ λίθου δὲν σῴζεται· λείπει δὲ καὶ τὸ κατώτερον ἥμισυ τῶν δύο σωζομένων στεφάνων, ἴσως δὲ καὶ οἱ στέφανοι μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν τριῶν ἄλλων προσώπων, ἅτινα ὀνομάζονται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μετὰ τοῦ Διοκλέους καὶ Ὀνησιμίδου. Ἡ ἐπιγραφὴ δὲν ἐγράφη στοιχηδόν, τὰ δὲ γράμματα ἔχουσι τὸ ἑξῆς σχῆμα Α Ε Μ Ν Ξ Π Σ Φ Ι Ο Ω. Ὕψος γραμμάτων 0.008. Διάστημα στοίχων 0.008.

Θεότιμος Θεοδώ ου Ῥαμνούσιος εἶπεν ἐπειδὴ Διοκλῆς συνῆ-
χε τῶι Ἀμφιαράωι σύνοδον, τὸ δὲ ἱερὸν συνβαίνει προσδεῖσθαι
ἐπισκευῆς καὶ τόν τε οἶκον ἄθυρον εἶναι καὶ τὸν κέ:αμον κατε-
αγέναι καταπεπτωκέναι δὲ καὶ τοῦ τοίχου τὸ μέρος τοῦ κατ-
ὰ τὸν ὅλμον καὶ τὴν τράπεζαν τοῦ θεοῦ κατεαγέναι καὶ τὸ
πρόστωιον κινδυνεύειν καταπεσεῖν εἰ. δὲ τὴν ἐπισκευ-
ὴν τούτων πάντων βούλεσθαι τοὺς συνεληλυθότας εἰσε-
νεγκεῖν καθότι ἕκαστος δυνατός ἐστιν, ὅπως ἂν ἐπι-
σκευασθέντων τούτων τῶι θεῶι ἔχωσι χρᾶσθαι κοινῆι πάν-
τες οἱ βουλόμενοι τῶι ἱερῶι· ἀγαθῆι τύχει δεδόχθαι τοῖς
Ἀμφιεραϊσταῖς ἐπιδοῦναι μὲν ἕκαστον εἰς τὴν ἐπισκευὴν
τοῦ ἱεροῦ ὅσον ἂν βούληται, τῶν δ' ἐπιδόντων ἀναγράψαι τὰ
ὀνόματα ἐν στήλει λιθίνει καὶ στῆσαι παρα τὸν θεόν· ἀνα-
γράψαι δὲ καὶ Μνησικλείδην ἐπειδὴ συνεπισκευάζει μετ' αὐ-
τῶν τὸ ἱερόν· ἐπαι έσαι δὲ καὶ Ὀνησιμίδην Ῥαμνούσιον
καὶ στεφανῶσαι αὐτὸν θαλλοῦ στεφάνωι, ἐπειδὴ καὶ οὗτος

ἀνατέθηκε τῶι θεῶι τὰς αἱμασιὰς ὅπου ὁ λάκκος ἐστὶν καὶ δέδωκε τὴν πρόσοδον τοῖς Ἀμφιεραϊσταῖς τοῖς μετὰ Διοκλέου Ἁμαξαντέως, καὶ θύειν κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῆς προσόδου τῆς γινομένης καὶ ἀναγράψαι καὶ τοῦτον ἐπὶ τὴν στήλην· ἐπαινέσαι δὲ καὶ τὸν ἀρχερανιστὴν Διοκλῆν Δίωνος Ἁμαξαντέα καὶ τὸν γραμματέα Καλλιτέλην Καλλίου Λαμπτρέα καὶ τὸν ταμίαν Ἀρχέστρατον Αἰσχίνου Ἐρχιέα καὶ στεφανῶσαι ταὶ τούτων ἕκαστον θαλλοῦ στεφάνωι φιλο[τι]μίας ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς ἑαυτούς· καὶ ἐπι[μελ]ηθῆναι τῆς ἀναθέσεως καὶ ἀναγραφῆς τοῦ ψηφίσμα[τος τοὺ]ς αὐτοὺς τούτους καὶ αὐτοὺς ἀποδοῦναι. Οἱ ἀνοικο[δομοῦντες] τῶι κοινῶι·

Διοκλῆς Ἁμαξαντεὺς	Εὔφρων Ἀναγυράσιος
Ἀντίμαχος Οἰναῖος	[- -]ων Ἀστακηνὸς
Καλλιτέλης Λαμπτρεὺς	Με[γ]α[κλ]ῆς ? Εἰτεαῖος
Ἀγαθοκλῆς Χολαργεὺς	Ἰάσων Χολα[ργεὺ]ς
Νεοπείθης Κολωνῆθεν	Δ[η]μοκρ[ά]της - - -ος
Τιμοκλείδης Ἕρμειος	.ε.κ. . . ις Λαμπτρεὺς
Ἀρχέστρατος Ἐρχιεὺς	Μνησικλείδης Ἰκαριεὺς
Πάμφιλος Κεφαλῆθεν	Ἀρί[σ]των Χολαργεὺς
Θεότιμος Ῥαμνούσιος	Ἀρχέβιος Ἀναγυράσιος
Θεογένης Ῥαμνούσιος	Διονυσόδωρος Χολαργεὺς
Ἀλεξικράτης Ἀναφλύστιος	Μενεκράτης Πιθεὺς
Ἀγαθοκλῆς Ἐπιεικίδης	(κενὸς χῶρος)
Ὀ[ν]ησιμίδης	Διοκλῆς
Ῥαμ[ν]ούσιος	Ἁμαξαντεὺς

(Τὰ ὀνόματα τῶν δύο τελευταίων ἐντὸς γλυπτῶν στεφάνων).

Ἡ ἐπιγραφή, ὥς ἐστιν εἰκάσαι, ἵδρυτο ἐν τῷ ἐν Ῥαμνοῦντι ἱερῷ τοῦ Ἀμφιαράου· περὶ τῆς θέσεως τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τῶν κατ' αὐτὸ πρβ. Δελτ. Ἀρχ. 1891, 98 καὶ Πρακτ. 1891, 18. Μανθάνομεν δὲ ὅτι ἐν Ῥαμνοῦντι συνέστη σύνοδος τῶν Ἀμφιεραϊστῶν (στ. 2. 11) τῶν μετ' ἀρχερανιστοῦ Διοκλέους Δίωνος τοῦ Ἁμαξαντέως (στ. 21), ἵνα μεριμνήσῃ περὶ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ καταπεπτωκότος ἱεροῦ. Κατὰ τοὺς στίχους 12 ἑξ. ἡ στήλη μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν εἰς τὴν ἐπισκευὴν ἐπιδόντων σταθήσεται *παρὰ τὸν θεόν*, δηλ., ὡς φαίνεται, παρὰ τὸ λατρευόμενον ἄγαλμα τοῦ θεοῦ.

Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφὴ ἀνάγεται εἰς τὴν 3ην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα λήγουσαν ἢ εἰς τὴν 2αν ἀρχομένην. Εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἄγει καὶ ἡ γραφὴ *χρᾶσθαι* ἀντὶ *χρῆσθαι* ἐν στίχ. 9· πρβ. Meisterhans, Grammatik der attischen Inschriften [3] σελ. 175 ἐδ. 3.

Ἐκ προσωπογραφικῶν πηγῶν οὐδὲν περὶ τοῦ χρόνου βεβαιότερον συνάγεται. Ὡς πρὸς τοῦτο εἰρήσθωσαν τὰ ἑξῆς: περὶ τοῦ ἐν στίχ. 29 Διοκλέους Δίωνος Ἁμαξαντέως πρβ. IG II 1830 Ἀρσινόη Διοκλέους Ἁμαξαντέως γυνὴ καὶ II 1832 Καλλιόπη Διοκλέους Ἁμαξα[ντ]έως θυ[γά]τηρ ἐπὶ κιονίσκων τῆς 2ας που π. Χ. ἑκατονταετ. Παρατηρῶ ὅτι ἐπὶ τῶν δύο τούτων κιονίσκων, οἵτινες νῦν κεῖνται ἐν τῇ ἄνω αὐλῇ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τὸ σ δὲν ἔχει τὸ σχῆμα Σ ἀλλὰ Σ. Ἀπὸ τοῦ Παμφίλου Κεφαλῆθεν στ. 36 κατάγεται ὁ ἐν IG II 465, 97 Νικοκ[λῆς] Παμφί[λου Κε]φαλῆθεν, ἔφηβος ἐπὶ Μενοίτου ἄρχοντος 117/6 π. Χ. Τῷ Θεοτίμῳ Θεοδώρου Ῥαμνουσίῳ (στ. 1. 37) καὶ Θεογένει Ῥαμνουσίῳ (στ. 38) σχετίζονται ὁ ἐν IG II 324, 24 Θε[ογέ]νης Θεοδώρου Ῥαμ[νούσιος], ἔφηβος ἐπὶ Πολυεύκτου ἄρχοντος 275/4 π. Χ. καὶ ὁ ἐν IG II 470. 100 Θεόδωρ[ος] Θεομένου Ῥαμνούσιος, ἐφη-

δος ἐπὶ Ἀριστάρχου ἄρχοντος 107/6 π Χ., ἔτι δὲ ὁ ἐν IG II 953, 33 [Θ]εόδωρος Ῥαμνούσιος ἱεροποιήσας Πτολεμαῖα ἐπὶ Λυσιάδου ἄρχοντος περὶ τὸ 160 π. Χ. Ὁ Ἀγαθοκλῆς Ἐπιεικίδης στ. 40 ἐνδέχεται νὰ εἶνε ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ἐν IG II 2013 Ἀγαθοκλῆς Ἀγαθοκλέους Ἐπιεικίδης ἐπὶ κιονίσκου τῆς 2ας π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ κιονίσκου κεῖται Σ, οὐχὶ Σ. Περὶ τοῦ ἐν στήλ. ΙΙ 35 Μνησικλείδου Ἰκαριέως πρβ. IG II 1209 Γοργιάδης Μνησικλείδου Ἰκαριεύς, ταμίας συλλόγου τινὸς τῷ 340/39 ἢ 313/2. Τὰ ὀνόματα Ὀνησιμίδης στ. 15. 41 καὶ Νεοπείθης στ. 33 γινώσκομεν νῦν τὸ πρῶτον ἐκ τῆσδε τῆς ἐπιγραφῆς. Περὶ τῆς ἐν στ. 5 τραπέζης τοῦ θεοῦ πρβ. τὴν εἰς τὸ ἐν Ὠρωπῷ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου ἀναφερομένην ἐπιγραφήν, περ 240 π. Χ. IG VII 303 « . . . ἐπειδὴ συμβαίνει τινὰ τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ Ἀμφιαράου ἀργυρωμάτων ἀχρεῖα γεγονέναι τινὰ δὲ ἐπισκευῆς χρείαν ἔχειν». Περὶ τοῦ ἐν στ. 5 ὅλμου πρβ. Πολυδ. Γ' 81 Σχολ. Ἀριστοφ. Πλουτ. 9. Ζηνοβ. Γ' 63. Κατὰ ταῦτα ὅλμος θὰ σημαίνῃ τὴν παρὰ τον τρίποδα ἕδραν, ἐξ ἧς ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀμφιαράου ἔδιδε τὸν χρησμόν· πρβ. Reisch ἐν Pauly-Wissowa Realencyclop V 1679, 14 ἑξ., 1680, 22, ἑξ.

Ἐν Βερολίνῳ

JOHANNES KIRCHNER

Ἐξεδόθη τῇ 15 Ἰανουαρίου 1910.

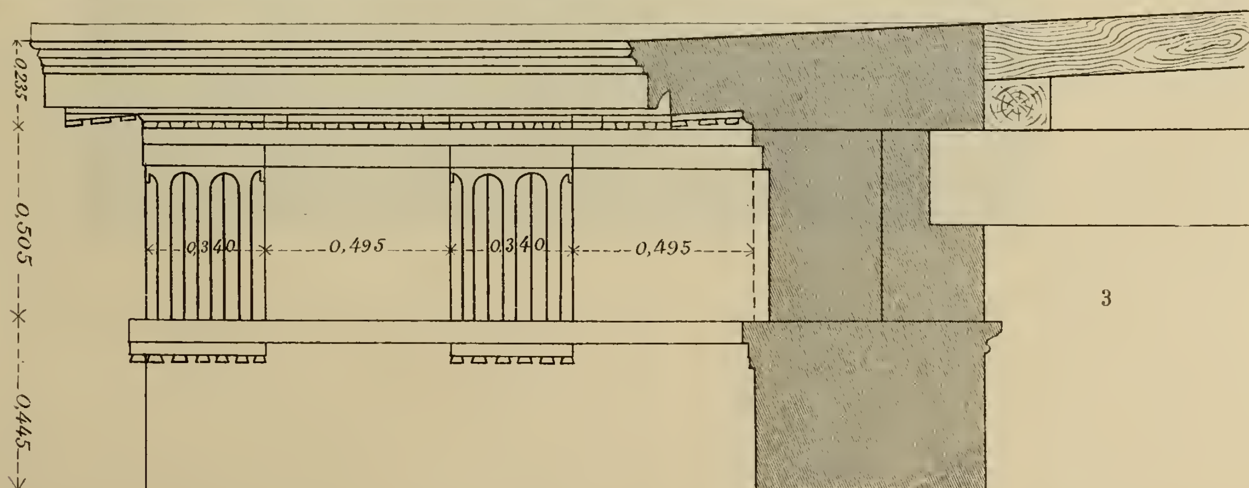
1

42,83

2

3,20

16,20

1 Τομή . 2 Διάγραμμα . 3 Θριγκὸς χαλκοθήκη.

ΑΝΑΘΗΜΑΤΙΚΟΝ ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΚ ΦΑΛΗΡΟΥ

Θ Α Σ Ι Α Κ Α[1]

Τὰ ἀρχαιολογικὰ λείψανα τῆς Θάσου εἰσὶν ἔτι ὀλίγον γνωστά[2]. Οἱ ὀλίγοι ἀρχαιολόγοι οἱ προσορμισθέντες εἰς τὴν νῆσον ἐπεσκέφθησαν αὐτὴν ἐσπευσμένως, οὕτω δὲ παρέσχον γενικὰς μόνον, ὡς εἰπεῖν, περὶ ταύτης εἰδήσεις. Πρῶτος ὁ Perrot[3] ἠρεύνησε μεθοδικῶς τὴν Θάσον, ἀλλὰ τὸ περὶ ταύτης ἔργον αὐτοῦ, πραγματευόμενον ἰδίᾳ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς νήσου, παρέχει ὅλως ἀνεπαρκῆ περιγραφὴν τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων καὶ λοιπῶν λειψάνων. Ὁ Conze, διατρίψας ἐν Θάσῳ ἐπί τινα χρόνον, ἐξέθηκε τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐν τῷ συγγράμματι «Reisen auf den Inseln des thrakischen Meeres»[4], ἐν ᾧ ἡ μελέτη τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος εἶναι μὲν μᾶλλον ἐπισταμένη ἢ ἡ τοῦ Perrot, ἀλλὰ καὶ αὕτη βραχεῖα.

Μετὰ τοὺς δύο τούτους ἐρευνητάς, οὐδεὶς φαίνεται ἐνδιαφερόμενος λίαν διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Θάσου, διὰ τὴν μελέτην τῶν ἐπιγραφῶν

[1] Ἡ πραγματεία αὕτη εἶχεν ἤδη δοθῆ πρὸς ἐκτύπωσιν ὅτε ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς «Athenische Mitteilungen» (1908, σελ. 215 κ. ἑ.) τὸ ἔργον τοῦ κ. Fredrich περὶ Θάσου. Οὕτως ὁ ἀναγνώστης θέλει μὲ δικαιολογήσει πραγματευόμενον περὶ ζητημάτων, περὶ ἃ διατρίβει ἐπίσης ὁ λόγιος Γερμανός. Ἰδὲ ἔτι τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐπιθεώρησιν τῶν Παρισίων (1909) διά τινας ἐπανορθώσεις καὶ προσθήκας εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Fredrich.

[2] Βιβλιογραφίαν τῆς Θάσου, ἰδίᾳ τῶν ἐπισκεφθέντων τὴν νῆσον περιηγητῶν, παρέσχεν ὁ Jacobs: Thasiaca, σελ. 1 κ. ἑ. Ath. Mitt 1897, σ. 113 κ. ἑ., προσθετέον ἔτι Perrot, Hist. de l'Art, VIII, σ. 14 κ. ἑ. Radet, L'histoire et l'oeuvre de l Ecole Française d'Athènes. σ. 329-331. Mau, Katal. der Biblioth. d k. d. archaeolog. Institut in Rom, I, σ. 64. Miller, Le Mont Athos, Vatopédi, l'île de Thasos, 1889. de Launay, Chez les Grecs de Turquie σ. 125 κ. ἑ. (1897). de Mandat-Grancey, Aux pays d'Homère, σ 211 κ. ἑ. Vivien de Saint-Martin. Nouveau Diction de Géographie Universelle, 1892, VI, σ. 553. Δήμιτσας, Ἡ Μακεδονία. Γ' (1896), σ 830 κ.ἑ. Ὡς πρὸς τὴν γεωλογίαν τῆς νήσου: de Launay, Rev. arch. 1888, 1, σ. 249 κ. ἑ., ὁ αὐτός, Géologie des îles de Metelin et de Thasos (Archives des Missions scientifiques 2e série XVI).

[3] Archives des Missions scientifiques, 2e série, I σ.1 κ.ἑ.

[4] 1860, σ. 3 κ. ἑ.

αὐτῆς[1] καὶ τῶν γλυπτικῶν ἔργων[2], ἅπερ ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀπαντᾷ τις.

Οὐδεμία συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἄχρι τοῦδε ἐν Θάσῳ. Διότι μόλις δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ἀνασκαφὴν τὰ σκαπάνης πλήγματα ἅπερ ἔδωκε τῷ 1864 ὁ Miller[3], ἐξ ὧν οὐχ ἧττον προέκυψαν ἱκαναὶ ἐπιγραφαί. Τῷ 1886 ὁ Bent ἀνέσκαψε μὲν τὸ θέατρον[4], τὴν πύλην τοῦ Καρακάλλα[5], τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ τὰ ἐξα-

[1] Τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Θάσου ἰδὲ κατωτ. σ. 15.

[2] Γλυπτικὰ ἔργα ἄξια λόγου εὑρεθέντα ἐν Θάσῳ εἰσίν: Ἀνάγλυφα Ἀπόλλωνος, Ἑρμοῦ καὶ Νυμφῶν ἐν Λούβρῳ. B.C H., 1900, σ. 553, σημ. 1 (βιβλιογρ.). Paris, Catalogue des moulages de la Faculté des Lettres de Bordeaux. 1889, σ. 85, ἀρ 43 (βιβλιογρ.). Wiener Jahreshefte. 1903, σ. 159 (βιβλιογρ.), 1904, σ. 244. Revue des Études grecques, 1905, σ. 102-3. Klein. Geschichte der Kunst, I. σ 418. Lechat, Sculpture attique σ. 436. Perrot, Hist de l Art. VIII σ 318 κ ἑ. 153-155. Roberts An introduction to greek epigraphy I, 1887, σ 58, 22. — Ἀνάγλυφα Ἡρακλέους καὶ Διονύσου. B C.H. 1894, σ. 64 κ ἑ., πίν. XVI, 1900 σ. 553, σημ. 3 560, 570 κ. ἑ. 1903 σ. 391. Chroniques d'Orient, II σ 375. Wiener Jahreshefte, 1903, σ.180 (βιβλ.). Klein, Gesch. der Kunst, I σ 185. Perrot, Hist. de l'Art, VIII σ. 353. Rev. arch. 1873, 1 σ. 152, 1908, I, σ. 25 κ. ἑ. — Ἀνάγλυφον κοσμοῦν μίαν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως B.C.H. 1900, σ. 560 κ. ἑ., π. XIV-XV. Rev. arch., 1908, I, σ. 37. — Στήλη ἐν Λούβρῳ. B.C.H. 1900, σ. 554, πίν. XVI. R.E.G., 1902, σ. 387. Klein, Geschichte der Kunst, I, 328. Perrot, Hist. de l'Art, VIII σ. 353, εἰκ. 156. — Στήλη Φίλιδος ἐν Λούβρῳ. B.C.H ,1900, σ. 553 σημ. 2 (βιβλ.). — «Ἀπόλλων ἀρχαϊκός». B C.H., 1902, πίν. IV, σ. 467. Deonna, Les Apollons archaïques σ 226 κ. ἑ. — Ἀνάγλυφα ἐν Λιμένι ἢ ἐν Καβάλλᾳ. B.C.H., 1902, σ. 473 κ. ἑ. Chroniques d'Orient (πρβ. τὸν πίνακα, ἐν λέξει Thasos). — Ἀνάγλυφα προερχόμενα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Bent. J H.S., 1887, σ. 437. Rev. Arch 1888, I, σ 78-9. de Launay, Chez les Grecs de Turquie. σ 136. — Λέοντες κοσμοῦντές ποτε το γενουαῖον φρούριον, νῦν ἐν τῷ Λούβρῳ. Perrot, Mémoire, σ. 82, σημ. 1. Conze, Reisen, πίν. IV, σελ.10-11. R.E.G. 1872, σ 189. Rev. Arch. 1869, II, σ 140. Δήμιτσας, ἔ. ἀ. σ. 883 εἰκ — Fredrich, Ath. Mitt., 1908 — Ἀνάγλυφον τοῦ 1908, Νεκρόδειπνον. Rev. arch., 1908, II, σ. 295; Revue critique, 1908, σ.199; Comptes rendus de l'Acad., 1908, σ. 878.

[3] Revue arch 1874, I, σ. 322

[4] Περὶ τοῦ θεάτρου πρβ. R arch. 1874, I, σ. 322, 1879, I, σ 289

[5] Πρβ. τὴν προτομὴν τοῦ θωρακοφόρου αὐτοκράτορος τὴν αὐτόθι εὑρεθεῖσαν, B.C.H., 1902, σ. 478, ἀρ. 8.

γόμενα τῆς ἐρεύνης ἐδημοσίευσε λίαν συνοπτικῶς[1].

Ὁ χῶρος τῆς ἀρχαίας πόλεως Θάσου οὗ μέρος κατέχουσιν αἱ οἰκίαι τοῦ «Λιμένος» διατελεῖ ἔτι ἔδαφος παρθένον εἰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας, ὑπισχνεῖται δὲ σπουδαῖα εὑρήματα. Τῇ καλλιεργείᾳ τῶν ἀγρῶν ἡ σκαπάνη καὶ τὸ ὕννίον φέρουσι καθ' ἑκάστην εἰς φῶς ἐπιγραφάς, τύμπανα στηλῶν, τριγλύφους, ἀνάγλυφα, ἅπερ χρησιμοποιοῦσιν οἱ κάτοικοι ὡς οἰκοδομικὴν ὕλην[2].

Ὁ *Λιμένας*, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Perrot καὶ Conze ἀπετελεῖτο ἐκ ταπεινῶν τινων ἐργαστηρίων, εἶναι σήμερον ὡραία κωμόπολις ἐκ διακοσίων πεντήκοντα περίπου οἰκιῶν, ἕδρα τοῦ Τούρκου διοικητοῦ καὶ τῶν χεδιβικῶν ἀρχῶν[3], ἀναπτύσσεται δὲ ὁσημέραι ἐπὶ μᾶλλον, πρὸς βλάβην τῆς *Παναγίας*, τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης τῆς νήσου. Ἀλλ' ἡ ἐπίδοσις αὕτη τοῦ *Λιμένος* ἀποβαίνει ὀλεθρία εἰς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς Θάσου. Τὰ τείχη τοῦ περιβόλου ἐκλείπουσι βαθμηδόν, ἂν δὲ ἡ ἀρχαιολογία δὲν ἐπιληφθῇ ταχέως τῆς μελέτης τῆς Θάσου, μόνον ἴχνη ἀσήμαντα θέλουσιν ὑπολειφθῇ πρὸς ἐξέτασιν ἐκ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς.

Α΄. Ὁ περίβολος.

Τὸ διάγραμμα τοῦ περιβόλου παρέσχεν ὁ Perrot[4] καὶ ὁ Conze[5], ἀλλ' ἄνευ ἀξιώσεων μεγάλης ἀκριβείας.

Ὁ περίβολος ἐσῴζετο ὁλόκληρος ὅτε οἱ δύο οὗτοι ἀρχαιολόγοι εἶδον αὐτόν. Σήμερον ἅπαν τὸ Β. καὶ Δ. μέρος, τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου ἐμπορικοῦ λιμένος καὶ τῆς πύλης τῆς κειμένης πλησίον τοῦ ἀναγλύφου τοῦ δημοσιευθέντος

[1] J.H.S..1887, σ. 435 κ.ἑ. Chroniques d'Orient, I, σ.418-9. Jacobs, Thasiaca, σ. 5. Ὁ Bent ἠρεύνησεν ἐπίσης τὴν νεκρόπολιν τῆς Θάσου Classical Review, 1887, 210. Revue arch. 1888, I, σ. 79.

[2] Πρβ. τὰ ἀνάγλυφα τὰ ἐντετοιχισμένα εἰς τὰς οἰκίας τοῦ Λιμένος, τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Mendel. B.C.H., 1902, σ. 473 κ.ἑ.

[3] Γνωστὴ ἡ ἰδιάζουσα πολιτικὴ κατάστασις τῆς Θάσου, ἥτις ἐξαρτᾶται συγχρόνως ἐκ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Πρβ. De Launay, Chez les Grecs de Turquie, σ. 126 κ. ἑ.

[4] Ὅ. ἀ. πίν. II. Ὁ πίναξ οὗτος ἀνεδημοσιεύθη ἐν τῇ Hist. de l'Art., VIII. πίν. 15, εἰκὼν 11. Περιέχει πολλὰς ἀνακριβείας. Τὸ διάγραμμα τοῦ περιβόλου δὲν εἶναι ἀκριβές· ἡ θέσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου (ἐκκλησία, ἐν ᾗ συνεκεντρώθησαν οἱ δωρικοὶ καὶ ἰωνικοὶ κίονες οἱ ἐγγὺς εὑρεθέντες) ἐν σχέσει πρὸς τὸν γενουαῖον πύργον δὲν εἶναι ἀκριβής.

[5] Ὅ. ἀ. πίν. II; Ath. Mitt., 1908, σ. 216. εἰκ. 2

ὑπὸ τοῦ Mendel[1], ἔχον μῆκος σχεδὸν ἴσον πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου, κατεστράφη ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ Λιμένος, ὑπολειφθέντων ὑπὲρ τὸ ἔδαφος ὀλίγων μόνον λειψάνων.

Ἡ πύλη 1 τοῦ σχεδίου τοῦ Perrot[2] ἐγένετο ὑπόθεσις εἰδικῆς ἡμῶν μελέτης[3], δημοσιευθείσης ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐπιθεωρήσει τῶν Παρισίων. Γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχε συζήτησις περὶ τῆς θέσεως ἣν κατεῖχον ἀρχικῶς τὰ θάσια ἀνάγλυφα, τὸ μὲν παριστῶν Ἡρακλῆ τείνοντα τὸ τόξον ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ δὲ Διόνυσον, δυστυχῶς ἀπολεσθέν. Ὁ κ. Studniczka, ὡς ἀναφέρει ἐν προσφάτῳ μελέτῃ[4], εἶδε τὰς πλάκας παραπλεύρως βωμῷ ἀναλόγῳ πρὸς τὸν βωμὸν τῶν Νυμφῶν καὶ Χαρίτων, προερχόμενον ὡσαύτως ἐκ Θάσου καὶ εὑρισκόμενον ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λούβρου. Ὁ κ. Mendel[5] τοὐναντίον θεωρεῖ ὅτι ταῦτα ἐκόσμουν μίαν τῶν πυλῶν τοῦ περιβόλου τῆς Θάσου. Ἡ τελευταία αὕτη ὑπόθεσις εἶναι ἡ ἀληθής. Ἀλλ' ἡ γνώμη τοῦ Mendel ἦν ἁπλῶς ὑπόθεσις ἐπ' οὐδενὸς βεβαίου δεδομένου ἐρειδομένη. Κατὰ τὴν ἐν Θάσῳ διατριβὴν ἡμῶν ἠδυνήθημεν νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς τὴν θέσιν τῶν ἀναγλύφων τούτων, ἅπερ ἦσαν ἱδρυμένα ἐν τῷ τείχει πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς πύλης 1 κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν μέρος ἐπὶ βάθρου καὶ ἐντὸς πλαισίου, οὗ σῴζεται ἔτι κατὰ χώραν τὸ κατώτερον μέρος.

Αἱ διαστάσεις τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἡρακλέους συμφωνοῦσι πληρέστατα πρὸς τὰς τοῦ βάθρου ἐφ' οὗ τοποθετοῦμεν αὐτό· καθ' ἡμᾶς δὲ οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρχῃ περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς γνώμης ταύτης.

Θεωροῦμεν καλὸν νὰ παράσχωμεν ἐνταῦθα δύο ἀναπαραστάσεις τῆς πύλης 2 τοῦ διαγράμματος τοῦ Perrot[6], δεικνύοντες αὐτὴν ἔκ τε τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ὄψεως (εἰκ. 1 καὶ 2).

Ἡ κόγχη τοῦ Πανὸς ἑλκύσει πρὸς στιγμὴν τὴν προσοχὴν ἡμῶν.

[1] B.C.H. 1900, πίν. XIV-XV. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εὑρίσκεται εἰσέτι ἐπὶ τόπου.

[2] Ἰδὲ προσέτι τὴν εἰκόνα σελ. 76 Perrot, Histoire de l'Art VIII, σ. 17, εἰκὼν 14.

[3] Revue arch., 1908, I, σ. 25 κ. ἑ.

[4] Wienerjahreshefte, 1903 σ 180 κ. ἑ.

[5] B.C H. 1900 σ. 564

[6] Πρβ. ὡσαύτως σ. 75, εἰκόνα. Conze, ὅ. ἀ. σ. 12.

Ὁ Prokesch-Osten[1] παρετήρησεν ἤδη κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Θάσου κόγχην λελαξευμένην ἐν τῷ βράχῳ καὶ ἀφιερωμένην τῷ Πανί.

Ὁ Conze[2] ἀνεδημοσίευσε τὸ ἀτελὲς σχεδίασμα τοῦ Prokesch-Osten, ὅπερ, καίπερ ἐπιδιορθωθέν πως, δὲν παρέχει ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς κόγχης ταύτης. Τούτου ἕνεκεν ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον νὰ παραθέσωμεν πιστὰς αὐτῆς φωτογραφικὰς εἰκόνας (εἰκ. 3 καὶ 4)[3].

Ἡ κόγχη εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὴν μικρὰν ἔπαρσιν τοῦ ἐδάφους, τὴν φέρουσαν τὰ θεμέλια ναοῦ (β' κορυφὴ) καὶ πρὸς τὴν γ' κορυφήν, ἣν στέφει τὸ γενουαῖον φρούριον[1]. Αὐτόθι ὁ βράχος παρουσιάζει ἐπιφάνειαν ἐπικλινῆ, καθ' ἣν εἶναι ἐσκαμμένη ἡ κόγχη εἰς ὕψος 1,30 μ. ὑπὲρ τὸ ἔδαφος[2]. Αὕτη ἔχει σχῆμα ἡμικυκλικόν. Ὑπεράνω βάσεως πλάτους 0,35, ὕψους 0,11, κατεχούσης τὸ κάτω τοῦ ἡμικυκλίου, ὑψοῦνται αἱ παρειαὶ τῆς κόγχης κάθετοι τὸ

Εἰκὼν 1.

πρῶτον, εἶτα δὲ κυρτούμεναι ὅπως ὁ θόλος κλιβάνου. Ἄνω ἀέτωμα εἶναι γεγλυμμένον μετ' ἀναγλύφων, νῦν λίαν ἐφθαρμένων, ἅπερ ἀπεικονίσθησαν μεθ' ἱκανῆς ἀκριβείας ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ Conze[3]. Κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἀετώματος ὁ Πὰν[4] κάθηται παίζων τὴν σύριγγα, ἐνῷ ἀριστερὰ χωροῦσι πρὸς αὐ-

[1] Denkwürdigkeiten und Erinnerungen aus dem Orient III, p. 616-617. Dell' isola di Thaso e degli antichi monumenti che in essa si veggono. Dissert d. acad. rom. VI, p. 179 κ. ἑ.

[2] Reisen auf den Inseln des Thrakischen Meeres, pl· VII, 2, σ. 10-11.

[3] Ἡ κόγχη αὕτη ἀναφέρεται ἔτι ὑπὸ de Launay, Chez les Grecs de Turquie, σ. 135. Roscher, Lexikon, λ. Pan, σ. 1368, nº 5. Ὁ Δήμιτσας, Ἡ Μακεδονία, Γ', σ. 245, ἀναδημοσιεύει τὴν εἰκόνα τοῦ Conze.

[1] Ἐπὶ τοῦ σχεδιογραφήματος τοῦ Perrot εὑρίσκεται μικρὸν ὑπεράνω τοῦ ἀρ. 3.

[2] Διαστάσεις: πλάτ. 3,50 μ., βάθ. 2,30, ὕψ. μέγιστον 1,10.

[3] Τὰ ἀνάγλυφα, λίαν δυσδιάκριτα νῦν, διετηροῦντο κάλλιον ὅτε εἶδε ταῦτα ὁ Prokesch-Osten. Κατὰ τὴν περιγραφὴν ἣν παρέχει ὁ Πὰν ἠρείδετο διὰ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος ἐπὶ κορμοῦ δένδρου· τὸ τρίτον τῶν ζῴων ἅπερ χωροῦσι πρὸς τὸν θεόν, εἶναι κύων· ἀφ' ἑνὸς ἓν πρόσωπον ἐκράτει μάχαιραν θυσίας καὶ δέρμα ζῴου, ἀφ' ἑτέρου δεύτερον πρόσωπον ἄρρεν ἐκράτει μάστιγα.

[4] Ὕψ. τῆς εἰκόνος 0,30.

τὸν τρεῖς τράγοι ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον. Τὸ μέσον ἀκρωτήριον τοῦ ἀετώματος ἀποτελοῦσι δύο τράγοι ἀλλήλων ἀντιμέτωποι, ἱστάμενοι ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ἄκρων καὶ προσεγγίζοντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἄνωθεν ἀγγείου (γ). Ἡ θέσις τοῦ ἀριστεροῦ ἀκρωτηρίου κατέχεται ὑπὸ ἄρρενος προσώπου γυμνοῦ (δ) ἀλλ᾽ ἡ κακὴ διατήρησις τοῦ ἀναγλύφου οὐδαμῶς ἐπιτρέπει νὰ διακρίνωμεν τὴν στάσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον ὅτι ὁ δεξιὸς βραχίων ἦν ὑψωμένος. Τὸ ἐπικλινὲς τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀκρωτηρίων κοσμεῖται διὰ κλάδων κισσοῦ· πιθανῶς δὲ ἡ διακόσμησις αὕτη ἦν συμμετρική, καὶ ἐπὶ τῆς κεκολοβωμένης ἀριστερᾶς τοῦ ἀετώματος πτέρυγος διακρινομένων ἰχνῶν κλάδου κισσοῦ.

Ὁ Conze παρέλιπε νὰ ἀπεικονίσῃ τὸ ἀνάγλυφον τὸ γεγλυμμένον κάτω τῆς δεξιᾶς γωνίας τοῦ

Εἰκὼν 2.

ἀετώματος ἤτοι τράπεζαν φέρουσαν ἀμφορέα καὶ κύπελλον, ἅπερ ἴσως ἐπανελαμβάνοντο εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον [1].

Τὸ ἔδαφος τῆς κόγχης παρουσιάζει γεγλυμμένας κοιλότητας τετραγώνους [2], ὀλίγον βαθείας, δύο δεξιὰ καὶ μίαν ἀριστερά, προωρισμένας πιθανῶς νὰ φέρωσιν ἀναθήματα. Ὑπεράνω τῆς κόγχης, κατὰ τὸ μέσον, ἑτέρα κοιλότης τετράγωνος μᾶλλον βαθεῖα [1] ἐχρησίμευεν ἀναμφιβόλως πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν (ζ)· παρατηρεῖ δέ τις πέριξ αὐτῆς διαφόρους λαξεύσεις ἐντὸς τοῦ βράχου. Πέριξ τῆς κόγχης, μετὰ τὴν τελευταίαν ταύτην κοιλότητα εἶναι γεγλυμμένος ὀχετὸς (η), προωρισμένος νὰ ἀποχετεύῃ τὰ ὄμβρια ὕδατα. Τέλος, κατὰ τὰ πρόσθεν, βαθμὶς κατέχει ἅπαν τὸ πλάτος τοῦ μνημείου (θ).

Γνωστὸν ὅτι ὁ Πὰν ἐθεωρεῖτο ἔχων φυσικὰ σπήλαια ὡς διαμονὴν αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο παντα-

[1] Ὅπερ φαίνεται ὅτι λέγει ὁ Prokesch Osten.
[2] 0,40/0,47.

[1] 0,55/0,60.

χοῦ ὅπου ἡ λατρεία αὐτοῦ εἰσεχώρησεν, οἱ τόποι οὗτοι ἀφιερώθησαν αὐτῷ [1]. Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουσι φυσικὰ σπήλαια ἐν Θάσῳ, κατεσκευάσθη τῷ θεῷ σπήλαιον τεχνητόν, ἐν τόπῳ ὅστις ἐφαίνετο τὰ μάλιστα ἐνδεδειγμένος, διότι ἐπαρουσίαζε πλευρὰν τοῦ βράχου ἠπίας καὶ συνεχοῦς κλίσεως.

Ὁ Πάν, ὁ θεὸς τῶν ποιμένων κάθηται ἐν μέσῳ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ καὶ ἔχει εἰς τὰ χείλη τὸ ὄργανον ὅπερ ἐφεῦρε. Δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν τὴν παράστασιν ταύτην πρὸς πολυάριθμα ἀνάγλυφα, ἐφ' ὧν παρίσταται ὁ Πὰν καὶ αἱ Νύμφαι [2]. Ὁ θεός, πολλάκις, κάθηται ὀκλαδὸν [3], ἐνῷ τράγοι χωροῦσι πρὸς αὐτὸν ἢ παίζουσι πέριξ αὐτοῦ αἶγες καὶ τράγοι [1]. Ἐνίοτε ὁ θεὸς ἐν τῇ στάσει ταύτῃ δὲν συνοδεύεται ὑπὸ χοροῦ νυμφῶν, ἀλλὰ παρίσταται μόνος, ὡς ἐνταῦθα [2].

Οἱ ἀντιμέτωποι τράγοι ἀποτελοῦσι συχνὸν κόσμημα ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχιτεκτονικῇ [3]. Τοῦτο λίαν φυσικῶς ἐθεωρήθη ὡς τὸ καταλληλότατον ὅπως στέψῃ τὴν κορυφὴν τοῦ ἀετώματος τούτου. Ὁ κισσός, ὃν ἀναγνωρίζομεν ἐν τοῖς κλάδοις, τοῖς διαθέουσι τὰ ἐπικλινῆ τοῦ ἀετώματος, εἶναι ἱερὸς τῷ θεῷ, οὗ συχνάκις στέφει τὴν κεφαλήν [4]. Ἡ πρὸ τῆς θεότητος παράθεσις τραπέζης μετὰ προσφορῶν ἦν συνήθης ἰδίᾳ προκειμένου περὶ ἀγροτικῶν θεοτήτων [5]· ὁ δὲ ἀμφορεὺς καὶ τὸ κύπελλον τὰ ἐπὶ

Εἰκὼν 3.

τῆς τραπέζης τῆς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τῆς κόγχης ἰδιάζουσι τῇ λατρείᾳ τοῦ Πανός [4].

Οἱ τὴν κόγχην ταύτην λαξεύσαντες ἐσκόπουν νὰ παράσχωσιν αὐτῇ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν ναοῦ, οὗ ἀντέγραψαν τὸ ἀέτωμα μετὰ τῆς διακοσμήσεως αὐτοῦ. Ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βάρης, ἀφιερωμένῳ

[1] Annali dell' Ist.1863, p. 320. Roscher, Lexikon, λ. Pan σ. 1404, 11. Τὰ γνωστότερα σπήλαια τὰ ἀφιερωμένα τῇ λατρείᾳ τοῦ Πανός εἶναι τὰ ἑξῆς: Ἐν Ἀκροπόλει, Roscher σ. 1360· ἐν Βάρῃ, αὐτ. σ. 1362, ἀρ. 4. Amer. Journ of Arch. 1903, σ. 263 κ.ἑ.· ἐν Ἀναφλύστῳ, Roscher σ.1362, ἀρ. 5· ἐν Μαραθῶνι, αὐτ., ἀρ. 6. ἐν Πάρνηθι αὐτ. ἀρ.7 Ἐφημ. Ἀρχ. 1906, σ 109 κ. ἑ.· ἐν Λεβαδείᾳ, Roscher σ. 1364, ἀρ. 6· ἐν Παρνασσῷ, αὐτ. σελ. 1365, c· ἐν Κιλικίᾳ, αὐτ. σ. 1370, ἀρ. 20.

[2] Roscher, Lexikon, σ 1421 κ. ἑ. (πολυάριθμα παραδείγματα).

[3] Ἰδὲ ἰδίᾳ τὴν στάσιν τοῦ Πανός ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου Annali 1863, πίν. L, 2.

[4] Roscher, σελ. 1475.

[1] Ἰδὲ τὸ ἀνάγλυφον Annali 1863, πίν. L. 3. Roscher, σελ. 1422, 12.

[2] Roscher, σ. 1426.

[3] Conze, σ. 11. Furtwängler, Beschreib d. gesch. Steine, πίν. I, ἀρ 35 (ἄνευ ἀγγείου), ἔτι Antike Gemmen. πίν. XVII, ἀρ. 68 (ἄνευ ἀγγείου) Staïs, Marbres et Bronzes du Musée national d'Athènes σελ 110, ἀρ 806 (μετ' ἀγγείου· ἀνάγλυφα ἐπιτύμβια).

[4] Roscher, σ. 1475.

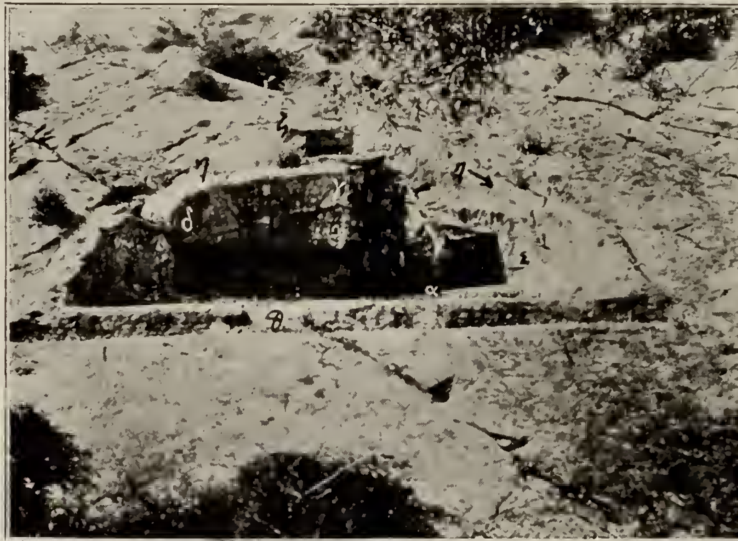
[5] Furtwängler, Collection Sabouroff, I, κείμενον τῶν πινάκων XXVII-XXVIII. Ἡ τράπεζα αὕτη ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ πίνακος XXVII (Πὰν καὶ Νύμφαι) καὶ ἐπὶ ἀναγλύφου γεγλυμμένου ἐν βράχῳ, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου τοῦ ἄγοντος εἰς τὰ λατομεῖα τῆς Πάρου.

ἐπίσης τῷ Πανὶ παρατηροῦμεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου μέγαν βωμὸν γεγλυμμένον ἐν τῷ βράχῳ, ὅστις παρουσιάζει τὴν πρόοψιν ναοῦ [1] καὶ μικρὸν πορρωτέρω κόγχην μετὰ τῆς ἀπομιμήσεως ἀετώματος [2].

Πότε δὲ κατεσκευάσθη ἡ κόγχη αὕτη τυγχάνει δυσπροσδιόριστον, διότι τὰ ἀνάγλυφα ἅπερ μόνα θὰ ἐπέτρεπον χρονολογικὴν ἐκτίμησίν εἰσι τοσοῦτον ἐφθαρμένα, ὥστε δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ διατυπώσωμεν οἱανδήποτε γνώμην περὶ τῆς τέχνης αὐτῶν [3].

Β΄. Τὰ ἀρχαῖα λατομεῖα τῶν ἀκρωτηρίων Φανάρι καὶ Βαθύ.

Τὸ πρὸς Α. τοῦ Λιμένος δὲν ἐξηρευνήθη ὑπὸ τοῦ Conze καὶ Perrot. Μεθ' ἡμισείας περίπου ὥρας πορείαν ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῶν Ἑβραίων χωρεῖ πρὸς τὴν θάλασσαν ἑτέρα ἄκρα καλουμένη *Κάβος Φανάρι* (εἰκ. 5). Παρετήρησα αὐτόθι τὰ θεμέλια κυκλικοῦ πύργου, οὗ οἱ λίθοι εἰσὶ τοξοειδῶς λελα-

Εἰκὼν 4.

ξευμένοι, δεσπόζοντος ἀρχαίων λατομείων μαρμάρων, ἅπερ ὡς τὰ ἐν Βαθεῖ καὶ Ἁλκὶ εὑρίσκονται παρὰ τὴν κυματωγὴν καὶ ἐν μέρει βρέχονται ὑπὸ τῆς θαλάσσης (ἰδὲ εἰκ. 5) [4].

Τὰ ἴχνη τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας εἰσὶ σαφῶς ὁρατά. Τῇδε κἀκεῖ μεγάλοι τετράγωνοι κατειργασμένοι λίθοι οἱονεὶ προσδοκῶσι τοὺς μετακομίσοντας αὐτούς. Τὸ ἔδαφος τοῦ λατομείου φέρει πολλαχοῦ λελαξευμένας ἐγκοπὰς ἐν σχήματι ⊔, ὁρίζούσας τὰ τμήματα ἅπερ ἐσκόπουν νὰ ἐξαγάγωσιν.

Ἀπήντησα ἐπὶ βράχου τινὸς τὸ χριστιανικὸν μονόγραμμα (διάμ. 0,42).

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 6 εἰκὼν δεικνύει τὴν παραλίαν, ὁρωμένην ἐκ τοῦ γενουαίου φρουρίου, ἄχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Φανάρι.

Πορρωτέρω ἐπὶ τῆς Α. παραλίας, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὅρμου ὃν προασπίζει τὸ ἀκρωτήριον Βαθὺ εὑρίσκονται ἄλλα ἀρχαῖα λατομεῖα, ὧν ἡ ἀνόρυξις ἐπανελήφθη αὖθις πρὸ μικροῦ.

Αὐτόθι ἡ ἀκτὴ εἶναι κεκαλυμμένη ἐκ λελαξευμένων μαρμάρων, σπονδύλων κιόνων (1,05 διαμ.), σαρκοφάγων συντετριμμένων, λίθων εἰργασμένων τοξοειδῶς, ὅπως οἱ τοῦ πύργου τοῦ Φαναρίου. Παρετήρησα μεταξὺ τῶν λίθων τούτων στήλην τετμημένην εἰς δύο, μακρὰν 3,50 μ. καὶ πλατεῖαν

[1] American Journal of arch., 1903, σ. 266.

[2] Αὐτ. σ.267.

[3] Ὁ Conze, ὡς ὁ Prokesch-Osten, παραβάλλει τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα πρὸς τὰ τοῦ μνημείου τοῦ Λυσικράτους (διατί;) καὶ ἀποδίδει εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους.

[4] Ἐσχεδιάσθη ὑπὸ τοῦ κ. Charreyron, μηχανικοῦ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Χεδίβου ἐδρεύοντος ἐν Λιμένι, ὅστις εὐγενῶς μοὶ ἀνεκοίνωσε.

1,25, ἣν στέφει ἀέτωμα φέρον ἀνθέμια ὡς ἀκρωτήρια καὶ κατὰ τὸ τύμπανον φιάλην.

Τὰ λατομεῖα Ἀλκὶ καὶ τοῦ Δεμὶρ-Χαλκᾶ [1] ἐπὶ τῆς Ν. παραλίας τῆς νήσου, δὲν ἦσαν τὰ μόνα ἐν Θάσῳ· εἶναι δὲ λίαν πιθανὸν ὅτι κυρίως τὰ λατομεῖα τοῦ Βαθέος καὶ Φαναρίου, τὰ ἐγγύτατα τῇ πόλει παρεῖχον τοῖς Θασίοις τὸ ἀναγκαῖον πρὸς οἰκοδομὰς ὑλικόν.

Γ'. *Τὰ χρυσωρυχεῖα τῆς Θάσου.*

Θὰ ἦτο λίαν διαφέρον νὰ δυνηθῶμεν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν θέσιν τῶν χρυσωρυχείων τῆς Θάσου τῶν μνημονευομένων ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VI, 47). Κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἱστορικὸν ταῦτα ἔκειντο παρὰ τὴν παραλίαν ἀπέναντι τῆς Σαμοθράκης μεταξὺ Κοινύρων καὶ Αἰνύρων [2]. *Κοίνυρα* εἶναι νῦν ἔτι τὸ ὄνομα ταπεινοῦ κωμυλίου ἐν μικρᾷ κοιλάδι τῆς ἀνατολικῆς παραλίας, πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ἀπέναντι ὁμωνύμου νησῖδος. Τὸ δὲ ὄνομα τῶν Αἰνύρων δὲν διετηρήθη εἰς τὸ στόμα τῶν ἐγχωρίων, κατὰ τὸν Perrot, ὅστις ὡς καὶ ὁ Conze δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ αὐτόθι ἴχνος τι ἀρχαίας ἐκμεταλλεύσεως. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ κ. de Launay, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γεωλογικῆς ἐξερευνήσεως τῆς Θάσου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ μέρος τοῦτο, ἐν ᾧ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν θέσιν τῶν ὀρυχείων. Ἐγὼ αὐτὸς δὲν κατώρθωσα τοῦτο κατὰ τὴν ἐν Θάσῳ διατριβήν μου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν προφορικὴν μαρτυρίαν τοῦ κ. Charreyron, μηχανικοῦ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Χεδίβου, ὅστις κατοικεῖ ἐν τῷ Λιμένι πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ δι' αὐτὰς τὰς ἀνάγκας τῆς ὑπηρεσίας κέκτηται ἀκριβῆ γνῶσιν ἁπάσης τῆς νήσου, *Αἴνυρα* καλοῦσιν ἔτι καὶ νῦν οἱ κάτοικοι τόπον πρὸς Β. τῶν Κοινύρων ἐν ᾧ σῴζονται τὰ ἐρείπια ἀρχαίου πύργου. Ἡ ὅλη περιοχὴ αὕτη τῆς

Εἰκὼν 5.

[1] Perrot, ὅ. ἀ. πίν. III, σ. 86, 89. Conze, ὅ. ἀ. πίν. II, σ. 30. Revue arch., 1888, I, σ. 250, 78-9. Ὁ Bent ἠρεύνησεν ἐπίσης τὸ Ἀλκὶ J.H.S. 1887, σ 434. Τὸ ὄνομα Ἀλκὶ κατὰ τὸν Perrot προέρχεται ἀπὸ ἀλκή, δύναμις, ἢ ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν κατὰ τὸν κατὰ τὸν Conze προφορὰν Ἀλικὶ ἐκ τοῦ ἅλς, ἅλας. Φαίνεται πολλῷ πιθανώτερον ὅτι προέρχεται ἀπὸ χάλιξ -ικος. Ἡ παραλία εἶναι ὄντως κεκαλυμμένη ἐκ μικρῶν χαλίκων καὶ λατομημάτων προερχομένων ἐκ τῆς ἐξορύξεως τῶν μαρμάρων.

[2] Περὶ τῶν μεταλλείων τούτων ἰδὲ Conze, ὅ ἀ. σ. 20. Perrot, ὅ. ἀ. σ. 8, 84-5. de Launay, Chez les Grecs de Turquie σ. 144. Rev. arch..1888, l, σ. 252-3. Géologie des îles de Metelin etc., σ. 79.

νήσου, καλουμένη *Παλαιοχώρα* καὶ κειμένη μεταξὺ τῶν θέσεων Αἰνύρων καὶ Κοινύρων, εἶναι διατετρημένη διὰ πολυαρίθμων ἀρχαίων στοῶν ἐκμεταλλεύσεων, λίαν εὐδιακρίτων. Αἱ πληροφορίαι αὗται μοὶ ἐπεβεβαιώθησαν ὑπ' ἄλλων ἀξιοπίστων

Εἰκὼν 6.

κατοίκων τῆς Θάσου. Εὐκταῖον ἵνα ἐρευνητής τις ἐξετάσῃ τὸ μέρος τοῦτο τῆς νήσου καὶ καθορίσῃ τὴν θέσιν τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περιφήμων τούτων χρυσωρυχείων [1].

Δ'. Ἐπιγραφαί.

Ἀντέγραψα ἐν Λιμένι τὰς ἑξῆς ἐπιγραφάς, αἵτινες πλὴν τῆς πρώτης εἰσὶν ἀνέκδοτοι [2].

α'. Συλλογὴ ἐν ἐλαιουργείῳ Carreyron.

[1] Κατὰ τὸν κ. De Launay οὐδὲν τὸ ἀπᾶδον πρὸς παραδοχὴν χρυσωρυχείων ἐν Θάσῳ.

[2] Βιβλιογραφίαν τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Θάσου παρέσχεν ὁ Κ. Mendel, B.C.H., 1900, σ. 263, σημ. 2, εἰς ἣν προσθετέα: BCH. 1900, σ. 263 κ. ἑ. (Mendel). — Αὐτ. 1903 σ. 391 κ. ἑ. (Mendel) — R.E.G. 1903. σ. 180 (Th. Reinach) 1904, σ. 250 — Revue de Philologie XXVII, σ. 215 (Foucart). — Ath. Mitt. 1902, σ. 273 (Rubensohn); 1903 σ. 437 (Wilhelm). —Wiener Jahreshefte 1903, σ. 160, 183 (Studniczka). — Roberts, An Introduction to greek epigraphy I. 1887. σ. 58 κ. ἑ.

1. Στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου [1], φέρουσα προτομὴν ἀνδρός, ἀμφιεσμένην, κατὰ πρόσωπον, μετὰ κεφαλῆς συντετριμμένης. Ὕψ. 0,43, πλ. 0,38, πάχ. 0,075· ὕψ. τῶν γραμμάτων 0,025

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Th. Reinach, κατ' ἀντίγραφον οὐχὶ ὅλως ἀκριβές [2].

ΑΝΤΙΟΧΟΝϹѠΤΗΡΑΝ
ΟΡΑΤЄΟϹЄΝΘΑΔЄΚЄΙΜЄ
ΟϹΠΟΛΛѠΝΑΝΔΡѠΝЄΙ
ΔΟΝΑϹΤЄΑΚΑΙΝΟΟΝЄΓ
ΝΟΙΝΟΥΝЄΚΑΚΑΙΝΟΥϹѠΝ
ϹΤΥΓЄΡѠΝΠΟΛΛΟΥϹЄϹΑ
ѠϹΑΑΛΛΗΦΑΡΜΑΧΘЄΙϹ
ΘΑϹΙѠΝΔЄΜЄΔЄΞΑΤΟΓЄ
ΑΑΝΤΙΟΧΟϹΚΑΙΚΑΛΛΙΓΟΝΗ
ΑΝΤΙΟΧѠΥΙѠΚΑΙΠΡѠΤΟΚ
ΤΗΤΟϹΥΙΟϹΚΑΙΑΡΤЄΜΙΔѠ
ΡΑϹΥΜΒΙΟϹΑΝΤΙΟΧѠΜΝЄΙΑϹΧ

Ἀντίοχον Σωτῆραν | ὁρᾶτε ὃς ἐνθάδε κεῖμε |
ὃς πολλῶν ἀνδρῶν εἶ|δον ἄστεα καὶ νόον ἔγ|νοιν(sic)
οὕνεκα καὶ νούσων | στυγερῶν πολλοὺς ἐσά|ωσα
ἄλλῃ φαρμαχθεὶς | Θασίων δέ μ' ἐδέξατο γέ|α.
Ἀντίοχος καὶ Καλλιγόνη | Ἀντιόχῳ υἱῷ
καὶ Πρωτόκ|τητος υἱὸς καὶ Ἀρτεμιδώ|ρα
σύμβιος Ἀντιόχῳ μνείας χ[άριν]

Ἑξάμετρον.

Στίχ. 2. Ὁ στίχος οὗτος, ὅστις λείπει ἐν μέρει ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ κ. Χριστίδου συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ κ. Reinach εἰς «ἔγνων· νόον (;) ἄστεα δ' εἶδον».

Στίχ. 5. Καλλιγόνη, οὐχὶ Ἀντιγόνη (Reinach).

Προφανὴς ἐνταῦθα ἡ ἀπομίμησις τῆς ἀρχῆς τῆς Ὀδυσσείας «ὃς | πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω».

Λέξεις τινὲς φαίνονται ἐπίσης εἰλημμέναι ἐκ τοῦ α' ᾄσματος τῆς Ἰλιάδος· στ. 10 νοῦσον, στ. 11 οὕνεκα· πρβ. ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ «οὕνεκα καὶ νούσων».

2. Στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Τὸ ἄνω καὶ κάτω μέρος ἐλλείπουσιν. Ὕψ. 0,40, πλάτ. 0,20, πάχ. 0,09· ὕψ. γραμμάτων 0,015.

[1] Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ὡς καὶ αἱ ἑπόμεναι, ἀνήκουσαι τῷ κ. Charreyron, εὑρέθησαν ἐν Λιμένι, κατὰ τὴν ἔγερσιν τοῦ ἐλαιουργείου.

[2] R.E.G. 1903, σ. 181, nº 2.

RAΣVKΛHΩΣTΩ	Θ]ρασυκλέος τοῦ
ΝΤΑΛΑΘΩ	Πα]νταγάθου
ΤΕRΤΩΔΕ	μή]τηρ τόδε
ΛΕΠΩΗΕΣΕ	σῆμ'] ἐποέησε

Λ ἀντὶ γ — V ἀντὶ υ
Ω » ο, ου — Θ » θ
Γ » λ — Ε » η
R » ρ — Η » ε

3. Αὐτόθι. Τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου. Διαστάσεις 0,13×0,15, πάχ. 0,07· ὕψ. γρ. 0,025.

ΠΙΣι....	Πισ.... [προσ-
ΦΙΛΗ	φιλὴ[ς. Χαῖρε.

4. Αὐτόθι. Τεμάχιον στήλης ἐπιτυμβίας (ἀνωτέρα δεξιὰ γωνία). Κεφαλὴ γυναικός, ἐστραμμένης πρὸς τὰ ἀριστερά, φερούσης τὴν ἀριστερὰν χεῖρα πρὸς τὸ πωγώνιον. Μῆκ. 0,21, ὕψ. 0,22, πάχ. 0,10.

...ΟΝΟ..--	. ονο---
ΦΙ	προσ]φιλὴ[ς]. Χαῖρε.
ΛΗ..	
ΧΑΙ	
ΡΕ	

5. Αὐτόθι. Ἀνώτερον μέρος μικρᾶς στήλης ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Ὕψ. 0,17, πλάτ. 0,21, πάχ. 0,05· ὕψ. γραμμ. 0,025.

ΕΥΤΥΧΙΣ	Εὐτυχὶς
-ΧΗΣΠΡ...	...χης. π[ροσφιλής. Χαῖρε.

6. Αὐτόθι. Τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου. Ὕψος 0,14, πλ. 0,22, πάχ. 0,04· ὕψ. γραμμ. 0,03.

ΚΟΣΜΕΙΑ	Κοσμεία
ΡΜΑΔΟΣ	Ἑ]ρμάδος.

7. Αὐτόθι. Ἀριστερὰ ἀνωτέρα γωνία πλακὸς μαρμάρου λευκοῦ μετὰ πλαισίου. Ὕψ. 0,35, πλ 0,27· γράμματα ἀκανόνιστα ὕψους 0,025-0,03.

..ΑΡΙΟϹΚΙ..
ΜΑΡΙΩ...
ΤΡΩΝΙ..
ΒΦΑΔΕ.
ΓΛΥΚ..
ϹΕ ...

8. Αὐτόθι. Τεμάχιον στήλης μετὰ ἀετώματος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Ὕψ. 0,18, πλ. 0,15, πάχ. 0,04· ὕψ. γραμμ. 0,025.

...ΙΟΣ	...ιος
...ΟΥΤΟΣ	. .ουτος
...ΡΕ	[προσφιλής. Χαῖ]ρε.

9. Αὐτόθι. Κατώτερον μέρος στήλης ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Ὕψ. 0.21, πλ. 0,11, πάχ. 0,05 ὕψ. γραμμ. 0,02.

ΗΡΟΔΩ	Ἡροδω..
ΚΛΑΣΟ	Κλασο..

10. Αὐτόθι. Τεμάχιον στήλης μετὰ πλαισίου πρὸς τὰ ἀριστερά. Ὕψ. 0,46, πλάτ. 0,20· ὕψος γραμμάτων 0,04.

ΗΠΟ..
ΩΝΤΑ..
ΜΕΝ..
ΝΙΚ..
..ΑΙ...
......

11. Αὐτόθι. Τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου. Ὕψ. 0,25, πλ. 0,30 ὕψ. γραμμάτων 0,04.

...ΤΙΚΗ..
..ΟΣSΠΡΟ
....ΤΙΡΕS
.....ΕΙΔ..
......ΙΟ..

12. Αὐτόθι. Κατώτερον τμῆμα στήλης. Κατώτερον μέρος γυναικὸς ὀρθίας, κατὰ πρόσωπον, ἠμφιεσμένης. Λευκὸν μάρμαρον. Ὕψ. γραμμ. 0,02.

ΚΑΠΙΤΥΛΛΑΚ
ΝΟϹΑΠΩΝ..

13. Αὐτόθι. Τεμάχιον μαρμάρου λευκοῦ. Ὕψ. 0 35, πλ. 0,32· ὕψ. γραμμάτων 0,035

...ΠΟΛΕ..
..ΚΟΜΕΙΔ..
....ΗΣ
...ΨΙΣ..
...ΒΥ..

14. Αὐτόθι. Κατώτερον μέρος στήλης ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Διαστάσεις 0,15 καὶ 0,17.

ΕΥΝ..
ΡΙΝ

15. Αὐτόθι. Τεμάχιον κυλινδρικῆς στήλης. Διάμ. 0,30.

ΠΡΟΣΦΙΛΗΣ	προσφιλής.
ΧΑΙΡΕ	Χαῖρε

16. Τεμάχιον στήλης τετραγωνικῆς μετὰ κορωνίδος. Φέρει προτομὴν γυναικός, ἧς λείπει ἡ κεφαλή. Κρατεῖ βρέφος ἐνδεδυμένον χιτῶνα μετὰ βραχειῶν χειρίδων, οὗ βλέπει τις τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ στῆθος. Μακροὶ πλόκαμοι κόμης κρέμανται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐπὶ τοῦ στήθους. Ὕψ. 0,30, πλ. 0,045, πάχ. 0,016. Ἐπὶ τῆς κορωνίδος

ΤΕΡΤΙΑΖΙΠΑΔΟΣ	Τερτία Ζιπάδος
ΠΡΟΣΦΙΛΗΣΧΑΙΡΕ	προσφιλής. Χαῖρε.

17. Αὐτόθι. Τεμάχιον ἀναγλύφου, παριστῶντος νεκρόδειπνον. Ὕψ. 0,48, πλ. 0,37, πάχ. 0,08. Ἐπὶ τοῦ πλαισίου πρὸς τὰ κάτω ἡ ἐπιγραφὴ

...ΡΕΚΟΥΠΟΡΕΟΣ

18. Οἰκία Σωτηρέλλη. Στήλη κυλινδρική. Ὕψ. 0,40· διάμ. 0,33· ὕψ. γραμμ. 0,03.

ΖΟΗΒΕΝ	Ζοὴ Βεν-
ΔΙΔΟΣ	δῖδος.
ΧΑΙΡΕ	Χαῖρε.

19. Αὐτόθι. Πλὰξ τετραγωνικὴ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Μῆκ. 0,20, πλ. 0,73, πάχ. 0,22· ὕψος γραμμ. 0,04.

ΚΛΕΟΝΙΚΗ ΜΕΓΩΝΟΣ ΕΚΑΤΑΙΑ ΑΝΤΙΦΩΝΟΣ

Κλεονίκη Μέγωνος, Ἑκαταια Ἀντιφῶνος.

20. Αὐτόθι. Τεμάχιον καλύμματος σαρκοφάγου. Μῆκ. 2,25, ὕψ 0,06· ὕψ. γραμμ. 0,045.

.......ΥΛΗ..ΑΙΟΝΝΙΚΟΥΧΑΙΡΕ

.......υλη .αιοννίκου. Χαῖρε.

21. Αὐτόθι ἐντετοιχισμένον. Τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου.

....ΟΣΝ.
....ΗΣΧ..
..ΛΟΣΝ..
..ΗΝΟΦΙ..
....ΓΚΡΑ..

22. Αὐτόθι ἐντετοιχισμένον ἐν τῷ κήπῳ. Τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου. Ὕψ. 0,16, πλ. 0,20.

.....ΚΑΤ..
...ΝΙΒΙΒΟ..

23. Αὐτόθι. Ἐντετοιχισμένον ἐν τῷ κήπῳ. Τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου. Ὕψ. 0,10, πλ. 0,20.

...ΟΥΙΨΙΦ..
...ΣΘΝΙ

24. Οἰκία Μάλαμα. Πλὰξ μαρμάρου ἐντετοιχισμένη ὑπὸ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας. Μῆκ. 1,27· ὕψ. γραμμ. 0,04.

ΔΕΛΦΟΣΕΠΙΕΝΟΥΣ	Δελφὸς Ἐπιένους·

25. Αὐτόθι. Πλὰξ τετραγωνικὴ μαρμάρου λευκοῦ. Ὕψ. 0,50, πλ. 0,48.

ΧΑΙ	Χαῖ-
ΡΕ	ρε
ΖΩΣ	Ζώσ-
,ΜΟΣ	[ι]μος
ΙΛΟΥ	Ἰλου-
ΙΩΝΟ	ιωνο-
- ΧΑΙ	ς]. Χαῖ-
ΡΕ	ρε.

26. Ἐντετοιχισμένον ἐν τῷ τοίχῳ τοῦ κήπου τῆς οἰκίας Ἀσκληπιοῦ. Διαστάσεις 0,23 καὶ 0,37· ὕψ. γραμμ. 0,02.

.ΝΤΑΓΟΡΗΣ...	[Ἀ]νταγόρης
ΕΥΠΑΛΙΔΕΩ..	Εὐπαλιδέω[ς].

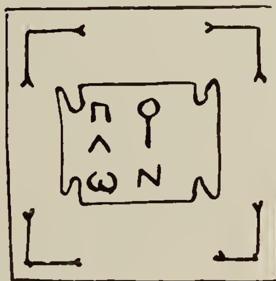
27. Παρὰ μοναχῷ, κατὰ τὴν ἄκραν τῆς προκυμαίας. Πλὰξ μαρμάρου τετραγωνική. Διαστ. 0,40 καὶ 0,55, πάχ. 0,05· ὕψ. γραμμ. 0,025.

ΤΟΝΚΟΣΜΟΝΠ..	Τὸν κόσμον π..
ΝΕΙΚΟΜΗΔΕΩΝΟ...	Νεικομηδέων ο..
ΕΡΜΟΔΩΡΟΣΚΙΜ..	Ἑρμόδωρος Κιμ..
. ΘΑΣΟΥΣΚΟΠΙΑΙΣ	..Θάσου σκοπιαῖς

28. Τεμάχιον μαρμάρου ἐντετοιχισμένον ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ὕψ. 0,70, ὕψ. γραμμ. 0,07.

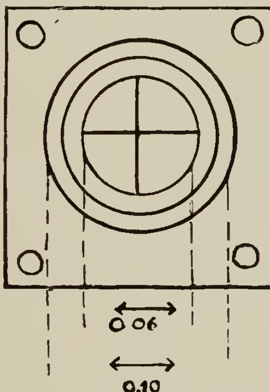
.ΗΣ..
ΚΗ..
ΤΟ..
ΝΑ..
ΙΔΙΟ..
ΠΑΣΙ..
ΠΟΛΕ..

28. Ἐν οἰκίᾳ Θεολογίτου. Πλὰξ λευκοῦ μαρμάρου. Διαστάσεις 0,11 καὶ 0,12.

Πολίων

Ἐν τῇ αὐτῇ θέσει εὑρέθη ἡ ἑξῆς τετραγωνικὴ πλὰξ (0,15/015).

30. Ἐν περιτοιχίσματι, ἐντὸς τοῦ «Λιμένος», πλησίον τοῦ σαρκοφάγου τῆς «Αἰλίας Μακεδονίας». Τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου. Διαστάσεις 0,25/27. Ὕψ. τῶν γραμμάτων 0,035.

ΤΗΕΑ...
ΗΡΟ...

31. Ἐν θέσει «Ἁγία Μαρίνα» 2 περίπου χιλιόμετρα πρὸς τὰ ΝΔ. τοῦ «Λιμένος». Αὐτόθι ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἐκκλησίας βυζαντιακῆς, ἥτις κατέχει τὴν θέσιν ἀρχαιοτέρου οἰκοδομήματος, οὗ σῴζονται ἔτι πολλοὶ λελαξευμένοι λίθοι.

Ἐπὶ τοῦ τοίχου, πλησίον τῆς ἀψῖδος, τεμάχιον ἐπιγραφῆς ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου. Ὕψ. 0,20, πλ. 0,60, πάχ. 0,12· ὕψ. γραμμ. 0,036.

..IATEΛELIANA ..iate Aeliana.
..RXXXIIII

32. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Παναγίαν, ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἐπὶ βράχου, πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ.

ΛΑΜΠΩΝΧΝΕΟΝ
Π

Ἡ ἐπιγραφὴ κατελείφθη ἀτελείωτος.

33. Σωτῆρος. Ἀντίγραφον τοῦ ἰατροῦ Βασιλειάδου, ἀνακοινωθὲν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Χριστίδου. Στήλη τετραγωνική. Ὕψος 2,00, πλάτος 0,50, πάχος 0,30.

ΗΡΑΚΛΗΣ	Ἡρακλῆς
ΕΝΘΑΔΕ	ἐνθάδε
ΚΑΤΟΙΚΕΙ	κατοικεῖ

Πρβ. τὴν ἐν Πομπηίᾳ προφυλακτικὴν ἐπιγραφήν·

Ὁ τοῦ Διὸς παῖς καλλίνικος Ἡρακλῆς
ἐνθάδε κατοικεῖ, μηδὲν εἰσίτω κακόν.

Kaibel, Epigr. σ. 512, ἀρ. 1138. Heim, Incantamenta magica (Jahrb. für Philol. suppl. XIX), σ. 548. Wünsch, Antikes Zaubergerät aus Pergamon, σ. 40.

34. Καλύβη Μοθιότη. Μικρὰ στήλη λευκοῦ μαρμάρου, ὕψ. 0,47, πλ. 0,45, πάχ. 0,09.

ΔΙΟΓΕΝΗΣ	Διογένης
ΒΕΝΔΙΔΟΣ	Βενδῖδος
ΠΡΟΣΦΙΛΗΣ	προσφιλής.
ΧΑΙΡΕ	Χαῖρε.

35. Στήλη λευκοῦ μαρμάρου ὕψ. 0,50, πλάτ. 0,45, πάχ. 0,06.

..ΟCΡΑCΙΟCΚΡΙCΠΕΝΟ
ΠΡΟCΦΙΛΗCΧΑΙΡΕ

..ος Ράσιος Κρίσπενος
προσφιλής. Χαῖρε.

36. Οἰκία Μυστιρούδα. Τεμάχιον μαρμάρου ἐντετοιχισμένον πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς θύρας, μήκ. 0,47, πλ. 0,12. Γράμματα ἀκανόνιστα, ὕψους ἐν τῷ α΄ στ. 0,035, ἐν τῷ β΄ 0,02-0,03. Τὸ Ο μικρότερον τῶν λοιπῶν γραμμάτων.

« ....ΕΙΔΑΣΑ.......
...ΠΟΛΛΩΝΠΑΣΙΝΔΕΓ.....

[Ἀ]πόλλων πᾶσιν δεγ....

37. Οἰκία Σκαραμαγκᾶ. Τεμάχιον μαρμάρου ἐντετοιχισμένον.

..ΝΑΞΙΛΕΩΣ..
..ΜΗΣΙΛΕΩ..

38. Ἐν τῇ κλίμακι τῆς οἰκίας Θεολογίτου. Τεμάχιον μαρμάρου λευκοῦ, ὕψ. 0,30, πλ 0,20, ὕψ. γραμμ. ἀνωτέρων 0,02, κατωτέρων 0,03.

........ΘΕΣΙΚΑ..
......ΥΠΕΜ+Α..
.....ΙΩΤΟΝΑΝΕ.
..ΟΙΚΤΡΑΔΕΚΩΚ..
..ΘΝ.... ΩΤΗΝΤ
..Ζ · Ι Π Υ Ι..
..Ο Κ Α Ι Λ C..

39. Κατὰ τὴν θέσιν Μούργινα. Δὲν ἀνεῦρον τὴν ἐπιγραφήν, ἧς ἀντίγραφον ἀνεκοινώθη μοι ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Χριστίδου.

ΚΟΡΙΝΘΙΑ	Κορινθία
ΖΩCΙΜΟΥ	Ζωσίμου
ΠΡΟCΦΙΛΗC	προσφιλής.
ΧΑΙΡΕ	Χαῖρε.
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ	Διονύσιος
ΕΥΚΡΑΤΟΥ	Εὐκράτου
ΕΥΑΓΟΡΗ	Εὐαγόρη
ΠΡΗΞΙΛΕΟ	Πρηξίλεο.

40. Μέγας σαρκοφάγος συντετριμμένος, κατὰ τὴν θέσιν Γλυκάδι. Ὁ Conze, ὅστις ἀναφέρει αὐτὸν δὲν παρετήρησε τὴν ἐπιγραφὴν ἥτις κατέχει τὴν μεγάλην πλευρὰν τοῦ λίθου τὴν ἐστραμμένην πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὰ γράμματα λίαν ἐφθαρμένα. Ἠδυνήθην νὰ ἀναγνώσω μόνον τὰ ἑπόμενα·

ἀριστερὰ ἄνω ....ΑΝΞΝΙΚ.....
.....ΗΜΗ... ...
ἀριστερὰ κάτω .....ΟΥΛΠΙΑ...
...ΑΙΜ..
δεξιὰ ἄνω ....ΙΝ◇

41. Ἐντετοιχισμένη ἐν τῇ ἐγειρομένῃ οἰκίᾳ Θεολογίτου, παρὰ τὸ τελωνεῖον. Μάρμαρον τετράγωνον, μήκ. 0.50, πλάτ. 0,22, πάχ. 0,20· ὕψ. γρ. 0,015. Ἐπιγραφὴ μετρική.

..Ε.ΝΑΤΟΝΠΙΝΥΤΟΣΣΕΜΕΝΕΣΤΡΑΤΟΣΕΤΡΕΦΕΔΕΧΘΩΝ
ΠΡΟΥΣΙΑΣΑΓΧΑΙΑΣΣΥΝΤΡΟΦΕΜΗΝΟΘΕΑ
ΣΩΦΡΟΣΥΝΑΙΔΕΤΡΟΠΩΝΝΕΟΘΑΛΕΙΘΥΜΟΝΙΑΝΘΕΙΣ
ΑΥΤΟΣΑΝΑΞΕΝΕΡΩΝΣΑΝΕΔΑΚΙΥΣΕΜΟΝΑΝ
ΑΙΣΑΝΕΒΔΟΜΙΣΙΝΓΑΡΕΤΩΝΔΙΣΣΑΙΣΙΠΡΟΛΕΙΠΕΙΣ
ΑΕΛΙΟΝΓΛΥΚΕΡΩΝΑΜΜΟΡΟΣ..ΣΑΓΑΜΩΝ

[Ἐγ]ε[ί]νατο πινυτός σε Μενέστρατος, ἔτρεφε δὲ χθὼν
Προυσιάς. Ἀγχαίας σύντροφε Μηνοθέα.
Σωφροσύνᾳ δὲ τρόπων νεοθαλεῖ θυμὸν ἰανθεὶς
αὐτὸς ἄναξ ἐνέρων σὰν ἐδάκρυσε μόναν
αἶσαν· ἑβδόμισιν γὰρ ἐτῶν δισσαῖσι προλείπεις
ἀελίου, γλυκερῶν ἄμμορος [οὖ]σα γάμων.

42. Γράμματα ἀρχαϊκὰ ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως ἢ ἐπὶ λίθων προερχομένων ἐκ τῶν τοίχων τούτων. Εἰσὶ σήματα (marques) τῶν λατομείων ἐξ ὧν ἐλήφθησαν οὗτοι. Ὁ Conze [1], ὁ Miller [1], ὁ Mendel [2], ἐδημοσίευσάν τινα τούτων

Ἐν τῷ τοίχῳ τῆς οἰκίας Οἰκονομίδου, ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ περιβόλου, πλησίον τῆς πύλης 1 (Perrot). ΠΛΙCΗΣ

Ἐν τῷ γενουαίῳ πύργῳ, πρὸς Ν. ⊣.

Αὐτόθι ΕΠΙ.

Ἐν τῷ κήπῳ μοναχοῦ, παρὰ τὴν προκυμαίαν

ΞΝ

[1] Ὁ. ἀ. πίν. IV, p. 12.

[1] Revue arch., 1874, I σ. 414.

[2] B.C.H., 1900. σ. 264 κ. ἑ. Ἰδὲ ἔτι Roberts, An Introduction to greek epigraphy, 1887, I, σ. 58 ἀρ. 21.

Ἐν τῷ περιβόλῳ, παρὰ τὴν θάλασσαν, πλησίον τῶν λουτρώνων: ΕΠ

Αὐτόθι ΛΚ

Αὐτόθι ΚΔ

Αὐτόθι Θ

Αὐτόθι ΓΕ

Αὐτόθι Γ

Αὐτόθι ΠΘ

Ὑπεράνω τῆς πύλης 2 τοῦ Perrot ἐσωτερικῶς τοῦ περιβόλου ꓶ Γ.

Ὑπεράνω τῆς πύλης 2 τοῦ Perrot, ἐξωτερικῶς τοῦ περιβόλου ◁ ⊲ ⊔.

Αὐτόθι Δ / I·I I.

Αὐτόθι Φ.

Αὐτόθι Μ.

Αὐτόθι Ξ I.

Αὐτόθι ⊔Ε ⊔

Ὑπὸ τὴν πύλην 2 τοῦ Perrot ΔΩΠ.

Αὐτόθι ΠΜVΜ.

Ἐπὶ τοῦ βράχου παρὰ τὸν πύργον

ΤΟΥΤΟΥ.

Ἐπὶ τοῦ βράχου, παρὰ τὴν κλίμακα. Γράμματα λίαν ἐφθαρμένα, ὧν μόνον τὰ ἑξῆς ἠδυνήθην νὰ ἀναγνώσω.

ΞΗ
ΜΟΣ Γ
Π ΟΝΕΙ ΜΗ

43. Ἐν Καβάλλᾳ. Συλλογὴ Βουλγαρίδου [1]. Προέλευσις ἐκ Θάσου. Στήλη ἐπιτυμβία παριστῶσα τὴν προτομὴν νεανίου γυμνοῦ, κατὰ πρόσωπον. Μάρμαρον λευκὸν ὕψ. 0,60, πλάτ. 0,30, πάχ. 0,10.

ΜΑΡΚΟΣ	Μᾶρκος
ΘΕΩΓΑΔΟΣ	Θεωγάδος.
ΧΑΙΡΕ	Χαῖρε.

44. Αὐτόθι. Προέλευσις ἐκ Θάσου. Νεκρόδειπνον· ὕψ. 0,60, πλ. 0,40. Μάρμαρον λευκόν [1]. Ὁ θανὼν κατακείμενος ἐπὶ τῆς κλίνης, ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος. Πρὸ αὐτοῦ «delphica» μετὰ διαφόρων ἐδεσμάτων. Παρὰ τοὺς πόδας ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καθημένη ἐπὶ ἕδρας τοὺς πόδας ἐρειδομένους ἐπὶ ὑποποδίου, διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἀπομακρύνει ἓν τῶν ἄκρων τῆς ἀμφιέσεως αὐτῆς. Ὑπὸ τὸ ἀνάγλυφον ἡ ἐπιγραφὴ

ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟΣ	Οὐαλεριανὸς
ΟΥΑΛΕΡΙΟΥ	Οὐαλερίου
ΧΑΙΡΕ	Χαῖρε

Δυστυχῶς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἃς συνελέξαμεν αἱ πλεῖσταί εἰσι μικρᾶς ἀξίας, πολλαὶ δὲ τούτων τοσοῦτον κεκολοβωμέναι ἢ ἐφθαρμέναι, ὥστε ἡ συμπλήρωσις αὐτῶν νὰ ᾖ ἀδύνατος. Οὐχ ἧττον ἐθεωρήσαμεν ὅτι ἐπεβάλλετο ἡμῖν ἡ πλήρης δημοσίευσις πάντων τῶν ἐπιγραφικῶν λειψάνων, τῶν τέως ἀνεκδότων ἅπερ συνηντήσαμεν κατὰ τὴν ὀλιγοήμερον ἐν τῇ νήσῳ διατριβὴν ἡμῶν. Ἀναμφιβόλως μακροτέρα ἐν Θάσῳ ἀρχαιολογικὴ ἐργασία θὰ παράσχῃ καὶ ἄλλα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα. Τοῦτο λίαν εὐκταῖον, μάλιστα δὲ ἡ ἐκτέλεσις συστηματικῶν ἀνασκαφῶν ἐν τῇ νήσῳ, εὐμοιρούσῃ παντοειδῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ ὑπισχνουμένῃ πλουσίαν ἀμοιβὴν τῶν πόνων τῶν ἐν αὐτῇ ἐργασθησομένων.

Ἐν Ἀθήναις μηνὶ Ἰουνίῳ 1907.

W. Deonna

[1] Ὁ κ. Βουλγαρίδης κέκτηται καὶ πολλὰ ἄλλα γλυπτικὰ ἔργα προερχόμενα ἐκ Θάσου. Περί τινων τούτων ποιοῦσι μνείαν: Chroniques d'Orient, I, σ. 76. B.C.H., 1902, σ. 477, ἀρ. 6 καὶ 7 καὶ Δήμιτσας, Ἡ Μακεδονία, Γ', σ 849.

[1] Ἀνάγλυφα νεκροδείπνων εἰσὶ πολυάριθμα ἐν Θάσῳ (Chroniques d'Orient I, σ. 78, 351. Ὁ Mendel ἐδημοσίευσέ τινα ἐν τῷ B.C.H., 1902, σ. 473 κ. ἑ. Τὰ ἀνάγλυφα ἀρ 2 (σ. 473, εἰκ. 1) καὶ ἀρ. 2 (σ. 475, εἰκ. 2), ἅτινα ἦσαν ἐντετοιχισμένα ἐν ταῖς οἰκίαις τοῦ Λιμένος, εὑρίσκονται νῦν παρὰ τῷ κ. Βουλγαρίδῃ.

ΚΑΜΑΡΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ

ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΛΑΡΙΣΑΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ [1]

Α΄.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΕΣΕΩΣ: ΟΙ ΚΑΜΑΡΩΤΟΙ ΤΑΦΟΙ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

Ἐν θέσει «*Παλαιοχώρα*» ἢ «*Σιΐτη*» Νοτίως τῆς Λαρίσης καὶ εἰς ἀπόστασιν $^3/_4$ τῆς ὥρας ἀπ᾿ αὐτῆς, ἀνεσκάψαμεν κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1906 τάφον καμαρωτόν, τὸν πρῶτον νῦν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐμφανιζόμενον.

Ὁ τάφος οὗτος εἶχε συληθῇ ὑπὸ τῶν ἐγγὺς χωρικῶν κατὰ τὸ 1890-1892, ἐκινδύνευσε δὲ νὰ ἐξαφανισθῇ ὅλως ἡμέρας τινὰς πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς, ἵνα κτισθῶσιν οἱ λίθοι αὐτοῦ ἐπὶ γεφυρῶν τοῦ τότε κατασκευαζομένου σιδηροδρόμου «Δεμερλῆ-Λαρίσης».

Εἰς τὸν μηχανικὸν κ. Σπυρίδωνα Μελισσηνὸν καὶ τὸν ἐργολάβον τοῦ σιδηροδρόμου κ. Ἀθανάσιον Μαρτζοῦκον ὀφείλομεν καὶ τὴν πληροφορίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ τάφου τούτου καὶ τὴν διάσωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὡς ἄνω καταστροφῆς.

Ἐγίνωσκε δὲ τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ καὶ ὁ κ. Τσούντας, ὡς εἶπεν ἡμῖν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἴδῃ αὐτὸν ἕνεκα ἑτέρων ἀσχολιῶν.

Κεῖται δὲ ὁ τάφος οὗτος ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀρκούντως ὑψηλῆς λοφοσειρᾶς, ἥτις ἄρχεται Νοτίως καὶ Νοτιοδυτικῶς τῆς Λαρίσης· ἂν ἦτό ποτε κεκαλυμμένος ὑπὸ φορητοῦ χώματος, ὡς ὁ τάφος τοῦ Πιλὰφ-Τεπέ [1], τῆς Ἐρετρίας [2], τῆς Μακεδονίας [3] κλ., δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν.

Φαίνεται ὅμως πιθανὸν ὅτι ὑπῆρχε χῶμα πολὺ ἐπ᾿ αὐτοῦ, ἀποτελευμένου οὕτω **τύμβου**, ὅπερ διὰ τῆς καλλιεργίας καὶ τῶν βροχῶν ἢ ἄλλως ἐξετοπίσθη· εἰς τοῦτο συνέτεινε τὸ ὅτι ἡ θέσις αὕτη κατῳκεῖτο πρὸ 70 περίπου ἐτῶν, ὡς λέγουσιν οἱ γέροντες τῶν ἐγγύς, καὶ βεβαιοῦσι κεράμινα ὑπόλοιπα, διεσπαρμένα περὶ τὸν τάφον εἰς ἀκτῖνα 200 περίπου μέτρων. Καὶ ἡ τοπωνυμία «Σιΐτη» δηλοῖ τὴν ὕπαρξιν χωριδίου [4], ὠνομασμένου ἐκ τοῦ ἰδιοκτήτου «Σεΐτ» κατὰ τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ συνήθειαν.

Καὶ θέσις τις ἐγγὺς τοῦ τάφου «Παλαιοκκλησιά» λεγομένη, δηλοῖ τὴν ποτὲ ὕπαρξιν χωριδίου, οὗτινος οἱ λίθοι τῶν οἰκιῶν ἐξεφορήθησαν ἕνεκα τῆς σπάνιος λίθων ἐν τῇ πεδιάδι, μετακομισθέντες εἰς Λάρισαν· διὰ τοῦτο καὶ πλήρης βόθρων εἶναι ὁ πέριξ τοῦ τάφου χῶρος ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν λίθων.

Εἶχε δὲ κτισθῇ τὸ χωρίον τοῦτο ἐπὶ ***ἀρχαίου νε-***

[1] Τὴν πραγματείαν ταύτην συνετάξαμεν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1906 καὶ διερρυθμίσαμεν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1907· δὲν ἐδημοσιεύθη δ᾿ ἔκτοτε ἕνεκα ποικίλων ἄλλων ἀσχολιῶν ἡμῶν ἐν Θεσσαλίᾳ· βραχεῖαν ἀνακοίνωσιν περὶ αὐτῆς βλ. ἐν *Πρακτικοῖς* τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1906 σελ. 127-128.

[1] Βλ. C. D. Edmonds ἐν *Journal of Hell. Stud.* XX 1900, 20.

[2] Πρβλ. Κ. Κουρουνιώτην ἐν *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1899, 221 καὶ K. G. Vollmöller, ἐν *Athen. Mitteil.* XXVI 1901, 334. — Εἰδικῶς περὶ θαλαμοειδῶν τάφων διέλαβεν ὁ αὐτὸς κ. Vollmöller ἐν πραγματείᾳ αὐτοῦ ἐπιγραφομένῃ *Griechische Kammergräber mit Totenbetten*, Bonn 1901· εἰς τὸ ἔργον τοῦτο παραπέμπομεν διὰ μόνου τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως.

[3] Βλ. P. Perdrizet ἐν *Bull. de Corr. Hell.* XXII 1898, 336 κἑ.

[4] Ὁ Leake, *Travels in Northern Greece* I 446 λέγει ὅτι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἐκ Λαρίσης εἰς Φάρσαλον ὑπῆρχον «several small villages», ἤτοι ἱκανὰ μικρὰ χωρία. Ἐν ἑτέρᾳ περιηγήσει αὐτοῦ ἔ. ἀ. III 361-362 ἀναφέρει τὸ ἔτι σῳζόμενον Δυτικῶς καὶ οὐ μακρὰν τοῦ τάφου *φρέαρ* μετά τινων λίθων ἐξ ἀρχαίων οἰκοδομημάτων. Ἡμεῖς εἴδομεν καὶ ἕτερον φρέαρ Βορείως τοῦ τάφου, ὁπόθεν ὑδρεύονται οἱ ποιμένες. Φαίνονται δ᾿ ἀμφότερα τὰ φρέατα ταῦτα λίαν παλαιά.

κροταφείου· διότι πλὴν τοῦ καμαρωτοῦ τάφου, εὕρομεν ἐγγύτατα πλάκας μαρμαρίνας, ἡρμοσμένας ποτὲ ἀνὰ πέντε ἐν εἴδει σαρκοφάγου πρὸς ἀπαρτισμὸν τάφων. Παρετηρήσαμεν δ' ἐπίσης καὶ κεράμινα ὑπόλοιπα τῆς Δ'-Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, πιθανῶς ἐξ ἀνασκαφέντων τάφων, ἢ ἐκ συνοικισμοῦ.

Διότι δὲν ἀποκλείεται ἡ ὕπαρξις ἐνταῦθα ἀτειχίστου τινὸς προαστίου τῆς Λαρίσης κατὰ τὴν Μακεδονικὴν περίοδον τῆς Δ'-Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, καθ' ἃς ἡ Θεσσαλικὴ μητρόπολις ἦτο κέντρον δράσεως αὐτῶν [1]. Πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἦτο κατάλληλος ἡ θέσις αὐτη, ὡς διαπνεομένη τὸ θέρος ὑπὸ τῶν ἀνέμων, κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα ὡς προφυλασσομένη ἐκ τῆς πνοῆς τοῦ Βορρᾶ, καὶ ὡς παρέχουσα θαυμασίαν θέαν τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Ὄσσης καὶ τῆς πέριξ πεδιάδος ἐπὶ μεγάλην ἔκτασιν.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν ἐξαφανισμὸν ἐκ τῆς καλλιεργίας καὶ τῶν βροχῶν τῶν ἐκ φορητοῦ χώματος τύμβων, σημειωτέον ὅτι ἐν Θεσσαλίᾳ συμβαίνει πολλάκις νὰ ἐκφορῶνται ὅλως τὰ χώματα προϊστορικῶν συνοικισμῶν καὶ τύμβων ἐπὶ τῆς πεδιάδος, νὰ εὑρίσκωνται δὲ κατόπιν τάφοι καὶ κτίσματα ἐπὶ τοῦ ὁριζοντίου ἐπιπέδου αὐτῆς.

Ὀρθῶς λοιπὸν ὁ κ. Perdrizet [2] εἰκάζει περὶ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ὁμοίων τάφων, οἵτινες δὲν ἀνευρέθησαν ὑπὸ τύμβους, ὅτι ἐξεφορήθησαν ὡς ἀνωτέρω τὰ χώματα ἀπ' αὐτῶν· ἐσημειώθη μάλιστα ἐν Klitchevac τῆς Σερβίας ὑπὸ τοῦ κ. Bertrand [3] παράδειγμα τοιούτου ἐξαφανισμοῦ τύμβου. Καὶ ἡμεῖς παρετηρήσαμεν λίαν ὅμοια παραδείγματα ἐν Θεσσαλίᾳ [4], καὶ ὁ κ. Γ. Παππαβασιλείου εὐηρεστήθη νὰ ἀνακοινώσῃ ἡμῖν ὁμοιότατα ἐν Εὐβοίᾳ [5].

[1] Πρβλ. *Διοδώρου* XVI 14. *Πολυβίου* XVIII 33, 2 κέ.

[2] Ἔ. ἀ. σελ. 337.

[3] Comptes Rend de l'Acad. des Inscript. 1892, 38 παρὰ Perdrizet ἔ. ἀ.

[4] Παρὰ τὸ χωρίαν «*Πετρόπορος*» εἰς ἀπόστασιν 17 περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν Τρικκάλων, δεξιὰ τῆς εἰς Λάρισαν ὁδοῦ, ὑπάρχει μόλις διακρινόμενος τύμβος καλούμενος «*Σιντοῦκι*», ὃν ποτε ἀνέσκαψαν οἱ χωρικοί, εὑρόντες σαρκοφάγον ἐντός· οὗτος ἦτο ὑπερδιπλάσιος πρὸ 30 ἐτῶν, ὡς λέγουσιν. Ἔξω δὲ τῶν *Παγασῶν* κατὰ τὴν εἰς Διμήνι ὁδόν, ὑπάρχει τύμβος, ὃν εἶδεν ὁ Leake, ἔ. ἀ. IV 370 καὶ ἀνέσκαψεν ὁ κ. Β. Στάης (βλ. *Πρακτικὰ* τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας 1901, 39-40), ὅστις μόλις διακρίνεται σήμερον.

[5] Ὁ τάφος τῆς «*Βάθειας*» Ἐφ. Ἀρχ. ἔ. ἀ., Ath. Mitt. ἔ. ἀ.) ἔκειτο ὑπὸ τύμβον, ὃν ὁ ἰδιοκτήτης Λίζος εἶχεν ἰσοπεδώσει. Παρὰ τοὺς «*Ἁγίους Ἀναργύρους*» ἐν θέσει *Πολιτικὰ* τῆς Χαλκίδος ὑπῆρχε τύμβος, ὃν εἶχεν ἴδει πρό τινων ἐτῶν ὁ κ. Γ. Χατζηγιάννης· κατόπιν μεταβὰς μετὰ τοῦ κ. Παππαβασιλείου δὲν ἐπανεῦρεν αὐτόν, ὡς ἐξαφανισθέντα ὑπὸ τῶν βροχῶν καὶ τῆς καλλιεργίας.

Ὁ δὲ τάφος τῆς Λαρίσης, ὅτε τὸ πρῶτον εἴδομεν αὐτόν, ἦτο μέχρι που τῶν $^{3}/_{4}$ τοῦ βάθους αὐτοῦ πλήρης χωμάτων· ἔφερε δὲ ῥῆγμα κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν πλευρὰν (βλ. εἰκόνα 1) ὑπὲρ τὸν οὐδὸν ἐπὶ τῆς καμάρας, ὁπόθεν εἰσήρχοντο οἱ ποιμένες καὶ κυνηγοί, εὑρίσκοντες ἐκεῖ ἀσφαλὲς καὶ μοναδικὸν καταφύγιον ἀπὸ τῶν ἀνέμων, τῆς βροχῆς, τῆς χιόνος καὶ τοῦ καύσωνος. Ἤναπτον δ' ἐντὸς πυρὰς καὶ ὤπτων κρέατα, ὧν διατηροῦνται τὰ ὀστᾶ, τινὲς δ' ἐχάρασσον τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα καὶ χρονολογίας, ὧν ἀρχαιοτάτη εἶναι τὸ ἔτος 1893, ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ὁ τάφος ἐσυλήθη ὀλίγον πρὸ τοῦ ἔτους τούτου.

Περιέργως ἡ σύλησις αὐτοῦ ἐτελέσθη ὑπὸ λίαν ἀναλόγους συνθήκας, καθ' ἃς ὁ ὅμοιος τάφος τῆς Ἀμφιπόλεως [1], ὡς συνηγάγομεν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν τῶν ποιμένων καὶ ἀγροφυλάκων.

Χωρικός τις δῆλα δὴ καλλιεργῶν, παρετήρησεν ὅτι τὸ ἄροτρον προσέκοπτεν ἐπὶ λίθων, κειμένων 0.20 μ. ὑπὸ τὸ νῦν ἔδαφος· τοῦτο ἀνεκοίνωσε τῷ ἐνοικιαστῇ τοῦ χώρου τούτου, ὅστις ἀνήκει νῦν εἰς τὸ Δημόσιον, Ἀναστασιάδῃ· οὗτος λέγεται ὅτι νύκτωρ ἀπέσπασε τοὺς ὑπὲρ τὸν οὐδὸν λίθους τῆς καμάρας καὶ εὗρε κενὸν τὸ ἔνδον, καταβὰς δ' ἀφήρεσε τὰ κτερίσματα, ἤτοι χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα καὶ μεγάλα πήλινα ἀγγεῖα «μὲ ἱστορήματα», ἤτοι φέροντα παραστάσεις, ὧν τινὰ μὲν ἐπωλήθησαν, ἄλλα δὲ κρύπτονται ἐν Λαρίσῃ, ὡς λέγεται.

Κατόπιν ἰδόντες τὴν θύραν, ἀνέσκαψαν τὰ ὑπὲρ αὐτὴν καὶ ἐξήγαγον τὸν ἐν μέσῳ τοῦ τάφου κείμενον κυβικὸν λίθον (εἰκὼν 2), φέροντα κοιλότητα πρὸς ἁρμογὴν χαλκῆς ἢ ἀργυρᾶς ὑδρίας μετὰ τῆς κόνεως τοῦ καέντος νεκροῦ. Ὁ λίθος οὗτος διατηρεῖται νῦν παρὰ τὸ Ἂκ-Σαράι τῆς Λαρίσης ὡς ποτιστήριον τῶν ζῴων ἐγγὺς τοῦ ἐκεῖ φρέατος.

Ἐπεχείρησαν δὲ νὰ ἐξαγάγωσι καὶ τὴν πλάκα, δι' ἧς ἐκλείετο ἡ θύρα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν· μετὰ ταῦτα ἐπλήρωσαν χωμάτων τον τάφον, ἵνα μὴ διακρίνηται ἡ σύλησις.

Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν ἐβεβαιώθη ὅτι διὰ τῆς θύρας ἐξήχθη βιαίως βαρύ τι, μόλις διερχόμενον ἀντικείμενον, ἐξ οὗ ἀπετρίβησαν πολλαχοῦ τὰ δια-

[1] Βλ. Perdrizet, ἔ. ἀ. σελ. 337.

ξέσματα τῶν παραστάδων τῆς θύρας, ἐφ᾽ ὧν ἡρμόζετο ὡς θυρόφυλλον ἡ κλείουσα τὸν τάφον μαρμαρίνη πλάξ.

Σκάψαντες δὲ ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν πρόσοψιν (εἰκὼν 1), εὕρομεν τὸ φυσικὸν ἔδαφος εἰς βάθος 3 μέτρων. Ὑποπτεύσαντες ὅμως, μήπως συνείχετο μετὰ τοῦ τάφου θάλαμός τις τῶν νεκρῶν, ὡς συμβαίνει ἐπὶ ἄλλων ὁμοίων τάφων [1], ἐσκάψαμεν εἰς τὸ μέσον ἔξω τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς.

Εἰκὼν 1

Ἄποψις τοῦ καμαρωτοῦ τάφου παρὰ τὴν Λάρισαν τῆς Θεσσαλίας.

Παρίσταται ἡ Ἀνατολικὴ ὄψις αὐτοῦ μετὰ τῆς θύρας, τοῦ ἀνοιχθέντος θυροφύλλου, τοῦ οὐδοῦ κλ. μετὰ τὴν πλήρη ἀνασκαφήν.

Ἀλλὰ φθάσαντες εἰς βάθος 1.50 μ., ἐβεβαιώθημεν ὅτι καὶ συνέχειαν δὲν εἶχεν ὁ τάφος οὐδεμίαν καὶ δρόμου ἐστερεῖτο· τοιαῦτα χαρακτηριστικὰ παρέχουσι μόνον δύο ὅμοιοι τάφοι, ὁ τῆς «*Βάθειας*» καὶ ὁ τῆς «*Πέλλης*» ἐν Μακεδονίᾳ [2].

[1] Vollmöller, ἔ. ἀ. 36 κέ.

[2] Ὁ τῆς Αἰγίνης παρὰ Blouet, *Expédition* πίν. 40 = Vollmöller 43, ὅμοιος τάφος ἐποιήθη ἐπὶ βράχου καὶ δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ᾽ ὄψιν πρὸς σύγκρισιν.

Β΄.

Ο ΤΡΟΠΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ· ΜΗΧΑΝΙΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὕρομεν μικρὰ ἀποκόμματα τῆς κατεργασίας τῶν λίθων, ἢ λατύπας, ἐξ ὧν ἀπεδείχθη ὅτι τὸ ὑλικὸν ἐκομίσθη ἐκεῖ ἄξεστον καὶ ἐξειργάσθη κατὰ χώραν. Ἅπαν δὲ τὸ ὑλικὸν τοῦ τάφου ἀποτελεῖται ἐκ λίθων *πωρίνων* χρώματος ὑποπρασίνου καί που φαιοῦ (ὀφείτης).

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐκ *πώρου* ἐπίσης ἐποιήθησαν καὶ πάντες οἱ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ εὑρεθέντες ὅμοιοι τάφοι, οἷον ὁ τῆς *Παλατίτσης*, ὁ τῆς *Πέλλης* [1], ὁ τῆς *Ἀμφιπόλεως* [2] κλ. Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον εἶναι ὅτι ὁ Πλάτων [3] ἀναφέρει ὁμοίους ἀκριβῶς τάφους, *πωρίνους* ἐπίσης.

Τοιοῦτοι πῶροι λέγουσιν οἱ χωρικοὶ ὅτι ἐξάγονται ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῶν πρώτων Βορείως τῆς Λαρίσης βουνῶν, μεταξὺ τῶν ἀρχαίων πόλεων Ἄτραγος καὶ Γυρτώνης· ἀλλ᾽ ἀκριβῶς δὲν καθορίζουσι τὰς θέσεις.

Μόνον δὲ τὸ θυρόφυλλον τοῦ εἰρημένου τάφου ἐποιήθη ἐκ σκληροῦ λιθομαρμάρου, λίαν ὁμοίου τῷ ὀρυσσομένῳ ἐν Παγασαῖς.

Αἱ λεπτομέρειαι τῆς *κατασκευῆς* τοῦ τάφου εἶναι αἱ ἑξῆς: πρῶτον ἠνεῴχθη ὑπὸ τῶν τεχνιτῶν ὀρθογώνιος βόθρος, ὅσος ἀπῃτεῖτο, ἵνα περιλάβῃ τὸ ὅλον κτίριον τοῦ τάφου μέχρι τῆς κορυφῆς αὐτοῦ.

Ἔπειτα ἔκτισαν τοὺς ἐκεῖ ἐξεργασθέντας πώρους προσέχοντες, ὅπως πάντες ἔχωσι τὴν λείαν καὶ κανονικὴν ὄψιν αὐτῶν *πρὸς τὰ ἔσω*, ἐν ᾧ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια αὐτῶν διεξέετο ἐπιπολαίως, ἢ ἀφίνετο ὡς εἶχεν, ἂν ἐκ τῆς λιθοτομίας ἤδη ἦτό πως λεία. Διὰ τοῦτο πολλοὶ λίθοι ἐξέχουσι τῶν ἄλλων ἐξωτερικῶς (εἰκὼν 1). Τοῦτο δεικνύει ὅτι ὑπελογίσθη νὰ καλυφθῇ ὁ τάφος καθ᾽ ὅλην τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν ὑπὸ χωμάτων, νὰ μείνῃ δὲ ἔνδον κενός [4].

[1] Βλ. Heuzey-Daumet, *Mission en Macédoine* 226. 252.

[2] Perdrizet. ἔ. ἀ. Vollmöller, ἔ. ἀ. 37.

[3] *Νόμων* ιβ΄ 947 b-e: «θήκην δὲ ὑπὸ γῆς αὐτοῖς εἰργασμένην εἶναι *ψαλίδα προμήκη λίθων ποτίμων*».

[4] Ὁλικὸν μῆκος τοῦ τάφου ἐξωτερικῶς 3.77 μ., πλάτος 2.58 μ., ὕψος ἢ βάθος 2.95 μ. Ἐν αὐτοῖς συναριθμεῖται τὸ πάχος τῶν λίθων ὂν 0.40-0.50 μ. Ἡ Ἀνατολικὴ πρόσοψις (εἰκὼν 1) ἔχει κατὰ λιθο-

Ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομίας εἶναι ὁ *ἰσοδομικός*, ὢν ἐν χρήσει μάλιστα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, τηρούμενος αὐστηρῶς κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν πλευράν, ἐν ᾧ κατὰ τὰς λοιπάς, ὡς ἐκ τῶν ἔσω διακρίνει τις, δὲν ἐτηρήθη ὁμοίως.

Κατὰ τὴν προσαρμογὴν τῶν λίθων οὐδεμιᾶς συγκολλητικῆς ὕλης ἐγένετο χρῆσις· τοῦτο ἀκριβῶς παρατηρεῖται εἰς πάντας τοὺς ὁμοίους τάφους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Τοὐναντίον διὰ πλαισιωδῶν διαξεσμάτων κατὰ τὰ κράσπεδα τῆς ἐπιφανείας τῶν λίθων, γενομένων διὰ τοῦ πυκνοῦ λιθογλυφικοῦ κτενός, καὶ δι' ἐλαφρῶν βαθύνσεων κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐπιφανείας ταύτης, διὰ τοῦ ἁδροῦ σφηνοειδοῦς ξέστου γενομένων, ἠδυνήθησαν νὰ ἁρμόσωσιν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους κάλλιστα καὶ στερεώτατα. Αἱ λεπτομέρειαι αὗται διακρίνονται ἐπὶ τοῦ ῥήγματος εἰς τὴν εἰκόνα 1.

Οὕτως ἐκτίσθησαν τέσσαρα λιθοστρώματα· περαιτέρω ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τὸν οὐδὸν δευτέρου πρὸς τὰ ἔξω λίθου, ὅστις ἐξειργάσθη πανταχοῦ ὡς *θολότυπος*, ἤρξατο νὰ ὑπολογίζηται ἡ *ἀψὶς* ἢ *καμάρα*. Ἡ διάταξις αὕτη δεικνύει ὑπερτέραν ἀρχιτεκτονικὴν δεινότητα τῆς δηλουμένης εἰς τοὺς τάφους τῆς «Βάθειας», τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ ἄλλων τόπων [1].

Ἐντεῦθεν κατεσκευάσθη ὅλη ἡ καμάρα ἐκ θολοτύπων, κάλλιστα ὑπολογισθέντων· οὗτοι ἐτίθεντο ἐπὶ *ξυλίνου τύπου* στερεούμενοι δι' ἑαυτῶν· ἀφῃρέθη δ' ὁ τύπος μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ ἔργου. Τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ δεικνύουσι τέσσαρες τετραγωνικοὶ τόρμοι, διακρινόμενοι καὶ νῦν ἔσω κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς τοῦ τάφου, ἀνὰ δύο ἑκατέρωθεν [2], ἐφ' ὧν ἐστηρίχθησαν αἱ δοκοί· κατόπιν ἐδύσθησαν, πληρωθέντες κονιάματος, δι' οὗ ὁ ὅλος τάφος ἐπεχρίσθη τὰ ἔσω· εὕρομεν δ' ὄγκον κονιάματος ἁρμόζοντα εἰς τοὺς τόρμους τούτους.

Ἡ *θόλωσις* συνετελέσθη ἐκ πέντε λιθοστρωμάτων θολοτύπων ἑκατέρωθεν [1] καὶ ἐκλείσθη εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον διὰ πέντε *κλειδῶν*, ὧν δύο σῴζονται κατὰ χώραν, συγκρατοῦσαι καὶ μόναι τὴν θόλωσιν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐρρίφθησαν ὑπὸ τῶν συλητῶν ἐντὸς τοῦ τάφου· ἔχουσι δὲ πλάτος αἱ κλεῖδες διπλάσιον σχεδὸν τοῦ τῶν θολοτύπων, μῆκος δ' 0.84-0.88 μ.

Ὁ *οὐδὸς* τῆς θύρας εἶναι ὁ μέγιστος τῶν λίθων [2] καὶ ἔχει ἀποξεσθῆ ἄνω κατ' ὀρθὴν σχεδὸν γωνίαν παρὰ τὰ ἄκρα, ἵνα ἐπὶ τοῦ ἀποξεσθέντος ἁρμόσωσι στερρῶς οἱ θολότυποι τοῦ τρίτου καὶ μάλιστα οἱ τοῦ δευτέρου λιθοστρώματος, οἵτινες ἦσαν οἱ πάντων σπουδαιότατοι, ὡς συγκρατοῦντες τὴν ἔντασιν τῆς ὅλης θολώσεως.

Τοιοῦτον τεχνικώτατον παράδειγμα θολώσεως οὔτε ἐγὼ γινώσκω ἐν ἀρχαίῳ τινὶ οἱῳδήποτε οἰκοδομήματι, οὐδὲ οἱ ἰδόντες τὴν εἰκόνα 1 συνάδελφοι ἢ μηχανικοί.

Ἡ ***θύρα*** [3] τοῦ τάφου εἶναι ἐστραμμένη πρὸς Ἀνατολὰς ἀκριβῶς, καίτοι ἐπὶ ὁμοιων οἰκοδομημάτων δὲν τηρεῖται κανών τις: διότι π. χ. ἡ τοῦ τάφου τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ Νιαούστης εἶναι πρὸς Δυσμὰς ἐστραμμένη, ἡ τοῦ τῆς Ἐρετρίας πρὸς τὰ ΒΔ., ἡ τοῦ τῆς Βάθειας πρὸς τὰ ΝΑ.

Αἱ παραστάδες αὐτῆς διεξέσθησαν καθέτως κατὰ τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν, ἀφ' οὗ εἶχον ἤδη τεθῆ ἀδιάξεστοι πρῶτον, ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἁρμόσῃ στερρῶς καὶ πλήρως καθ' ὅλον τὸ πάχος αὐτοῦ τὸ *θυρόφυλλον* [4]· τοῦτο ἐσωτερικῶς εἶναι λειότατον, διαξεσθὲν διὰ τοῦ λεπτοτάτου λιθογλυφικοῦ κτενός, ἐξωτερικῶς δὲ διὰ τοῦ ἁδροτέρου, φέρον κατὰ τὰς ἀκμὰς κάθετον στενὸν πλαίσιον διὰ τοῦ γλυφάνου.

Ἵνα δὲ στηρίζηται τὸ θυρόφυλλον καλῶς ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ἀφείθη πρὸς τὰ κάτω προεξοχὴ εἰς τοὺς δύο κατωτάτω μονολίθους κατὰ τὴν κάθετον τοῦ διεξεσμένου τῶν παραστάδων.

Ἡ ὀπίσθιος, ἤτοι Δυτικὴ πλευρὰ τοῦ τάφου, ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθων, τρα-

στρώματα ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ὕψος ἄνευ τοῦ οὐδοῦ 0.61 + 0.45 + 0.46 + 0.30 = 1.82 μ., μετ' αὐτοῦ 2.15 μ. Τὸ πλάτος ἑκατέρωθεν τῶν παραστάδων εἶναι δεξιὰ μὲν 0.80-0.91 μ., ἀριστερὰ δὲ 0.79-0.86 μ.

[1] Ἐν αὐτοῖς ἡ καμάρα ἄρχεται ἀπὸ τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ οὐδοῦ λίθων· βλ. *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1899, 231 εἰκ. 4, ***Bull. de Corr. Hell.*** XXII 1898, 340 εἰκ. 3

[2] Ἕκαστος ἔχει πλάτος 0.17 καὶ βάθος 0.16· ἀπέχουσιν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους 1.54 μ. καὶ ἀπ' ἀλλήλων 0.90 μ.

[1] Ἑκάστη σειρὰ ἀντιστοίχως ἔχει πάχος καὶ πλάτος θολοτύπων τὸ αὐτό, μῆκος δὲ μόνον ἄνισον, ὁλικὸν τὸ αὐτὸ 2.865 μ., πάχος θολοτύπων 0.28-0.32 μ.

[2] Ἔχει ὕψος 0.33, πλάτος 1.85, πάχος 0.45 μ.

[3] Αὕτη ἔχει ὕψος 1.83, ὅπερ εἶναι καὶ τῶν παραστάδων, πλάτος δὲ 0,72 μ.

[4] Τοῦτο ἔχει ὕψος 1.70, πλάτος 0.67 καὶ πάχος 0.17 μ.

πεζοειδῶν γινομένων φυσικῷ τῷ λόγῳ κατὰ τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν καμάραν.

Ἴχνος *κλίμακος* δὲν εὑρέθη οὔτε ἐκ τῶν ἔξω, οὔτε ἀντιστρόφως· ὁ τάφος ἄρα ἐποιήθη *δι' ἕνα μόνον νεκρόν*, οὐχὶ διὰ πολλοὺς κατὰ περιόδους τιθεμένους, ὡς παρατηρεῖται ἐπὶ ἄλλων ὁμοίων μνημείων [1]. Τεθέντος δὲ τοῦ νεκροῦ, ἐκλείσθη διὰ παντὸς πανταχόθεν ὁ τάφος καὶ κατεχώσθη ἐντὸς χώματος, ἵνα μήτε ἀνοιχθῇ ποτε, μηδὲ φανῇ ἴχνος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων.

Τὸ *δάπεδον* τοῦ τάφου ἔσω ἀποτελεῖ ἡ φυσικὴ γῆ· δὲν ἐστρώθη λοιπὸν διὰ πλακῶν, ὡς ὁ τῆς Ἐρετρίας, Βάθειας κλ., οὔτε ἐσκάφη διὰ ταφὴν νεκροῦ· ἐπίσης δὲν ἐκάη ἐντὸς αὐτοῦ ὁ νεκρός.

Εἰκὼν 2.

Κυβικὸς πώρινος λίθος παρὰ τὸ φρέαρ τοῦ Ἂκ-Σαράι τῆς Λαρίσης κείμενος. Περιεῖχε τὴν ὑδρίαν μετὰ τῆς κόνεως τοῦ νεκροῦ τοῦ καμαρωτοῦ τάφου.

Κατὰ ταῦτα ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ ἐφυλάσσετο μόνον ἡ *κόνις* τοῦ ἔξω καέντος νεκροῦ· ὁ ἐν Ἂκ-Σαράι ἄρα λίθος [2] (εἰκὼν 2), περὶ οὗ λέγουσιν ὅτι ἐντεῦθεν μετεκομίσθη, εἶναι πιθανώτατον, ἢ μᾶλλον βέβαιον, ὅτι ἔκειτο ὄντως ἐν τῷ τάφῳ, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω σελ. 30. Εἶναι δὲ καὶ οὗτος ἐκ πώρου ὁμοίου τῷ τοῖς λίθοις τοῦ τάφου καὶ μετ' ἀκριβείας πανταχόθεν ἐξειργασμένος. Ἐν μέσῳ φέρει κωνικὴν κοιλότητα ἐπιμελῶς ποιηθεῖσαν.

Ἐντὸς τῆς κοιλότητος ταύτης θὰ εἶχεν ἁρμοσθῇ ἡ *ὑδρία*, περιέχουσα τὴν κόνιν τοῦ νεκροῦ· εὕρομεν δ' ἐν τῷ κατωτάτῳ στρώματι τοῦ τάφου τμημάτια λευκοτάτων καί τινων ὑπομελάνων ὀστῶν, πιθανῶς ἐκ τῆς ἀπορριφθείσης ταύτης κόνεως ὑπὸ τῶν συλητῶν προερχομένων. Ἐπὶ τῆς κοιλότητος θὰ ἡρμόσθη λίθος, καὶ ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς πέριξ θὰ ἐτέθησαν τὰ κτερίσματα.

Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ταφῆς φαίνεται ἐν πολλῇ χρήσει ὢν ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τὴν Δ'-Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα: ἐκτὸς τοῦ γνωστοῦ παραδείγματος τοῦ Πιλάφ-Τεπὲ [1] εὕρομεν ἀνὰ τὴν Θεσσαλίαν πολυαρίθμους ὁμοίους κυβολίθους μετὰ κοιλότητος, οὓς οἱ χωρικοὶ καλοῦσι «κοπάνες» καὶ μεταχειρίζονται πρὸς τριβὴν ξηρῶν καρπῶν, ποτισμὸν τῶν ζῴων κττ.

Ἐν Φεραῖς δ' εὑρέθη τῷ 1906 ὑπὸ τοῦ Ἀθαν. Νάστου τάφος τετράγωνος, περιέχων τοιοῦτον λίθον, παρὰ τὸν λόφον «'ς *τὰ Μύλια*», ἐγγὺς τοῦ μεγάλου ἀτμομύλου. Ἐν τῇ κοιλότητι λέγεται ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὑδρία, ἀλλ' ἡ κόνις μόνον τοῦ νεκροῦ καὶ χρυσοῦν ἔλασμα, φέρον δίστιχον ἐπιγραφὴν εἰς τὴν χθονίαν Δήμητρα, ὅπερ κατέσχομεν [2].

Καὶ παρὰ τὸ ἀρχαῖον *Κιέριον* ἐπὶ λοφίσκου πλήρους ἱστορικῶν καλῶν τάφων, «'ς τοὺς Μύρους» λεγομένου, εὑρέθη χαλκῆ ὑδρία καλλίστης ἐργασίας μετ' ἄλλων πηλίνων ἀγγείων, ἅτινα πάντα μετεκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου.

Τὰ ἐσωτερικὰ *τοιχώματα* τοῦ τάφου [3], ὡς καὶ ἡ καμάρα καὶ τὸ ἔσω τῶν παραστάδων, ἦσαν κεκονιαμένα· ἀλλὰ τὸ κονίαμα ἀπετρίβη κατὰ τὸ πλεῖστον. Κατεσκευάσθη δ' ἐκ κόνεως μαρμάρου μετά τινος ὕλης (ἀσβέστου;) ἀναμεμειγμένης καὶ εἶναι σκληρότατον, ἔχον πάχος 0.003 μ. Τὸ χρῶμα αὐτοῦ ἔσω μὲν εἶναι λευκόν, κατὰ δὲ τὴν ἐπιφάνειαν ὑπορρόδινον.

Πρὸς ἐπικόλλησιν τοῦ κονιάματος τούτου διεξέσθησαν ἐλαφρῶς καὶ πυκνῶς οἱ τοῖχοι. Κατὰ κα-

[1] Πρβλ. Vollmöller, ἔ. ἀ. 34 κἑ.: οἱ ἀναφερόμενοι παρ' αὐτῷ τάφοι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ περιέχουσι μίαν ἢ συνηθέστερον πλείονας κλίνας, ἐφ' ὧν ἐπετίθεντο οἱ νεκροί.

[2] Ἔχει ὕψος 0.44, πλάτος 0.615, πάχος 0.51, διάμετρον βαθύσματος ἀνωτάτω 0.41, βάθος ἐσκαμμένον 0.315 μ.

[1] Ἐκεῖ εὑρέθη ἀργυρᾶ ὑδρία περιέχουσα τὴν κόνιν τοῦ νεκροῦ καὶ κειμένη ἐντὸς τετραγώνου ἐκ πλακῶν συνεχομένων· βλ. C. D. Edmonds, ἐν *Journal of Hell. Stud.* XX 1900, 23.

[2] Ἐπὶ τοῦ βαθύσματος ὑπῆρχε μέγας τετράγωνος λίθος, νῦν ἐκεῖ που καταλειφθείς.

[3] Ὁ τάφος ἔχει ἐσωτερικῶς μῆκος 2.87, πλάτος 1.68, βάθος 2.45-2.65 μ.

νόνα δὲ οἱ καμαρωτοὶ τάφοι εἰσὶν ὁμοίως κεκονιαμένοι [1].

Ἂν ἔφερε κοσμήματα ἢ γραφὰς ὁ τάφος ἔσω, δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν· ἀλλ' ἀφ' οὗ οἱ ὅμοιοι τάφοι τῆς Πύδνης, Παλατίτσης, Ἐρετρίας, Αἰγίνης ἦσαν ἐπίσης κεκονιαμένοι καὶ ἔφερον γραφάς τινας [2], ὁ δὲ τῆς Νιαούστης κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Kinch [3] ἔφερε γραφάς, αἵτινες ἐντὸς ὀλίγου ἐξηφανίσθησαν, θεωροῦμεν πιθανὸν ὅτι καὶ ὁ ἐν λόγῳ τάφος τῆς Λαρίσης ἦτο κεκοσμημένος διὰ γραφῶν, ἤτοι γραπτῶν στεφάνων, ῥοδάκων κττ. κατὰ τὴν ξηρογραφικὴν (a tempera), ἢ μᾶλλον κατὰ τὴν ὑδατογραφικὴν μέθοδον, οὐχὶ δὲ νωπογραφικῶς (a fresco), διότι αἱ τοιαύτης μεθόδου γραφαὶ δυσκόλως ἐξαφανίζονται [4].

Γ'.

ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ: ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ

Εὑρήματα ἐκ τοῦ συληθέντος τούτου τάφου ἔσχομεν φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐλάχιστα, ἀλλ' ἀρκοῦντα πρὸς χρονολόγησιν αὐτοῦ. Εὕρομεν δὲ πάντα ἐν τῷ κατωτάτω στρώματι μετὰ τριμμάτων κονιάματος ἀφθόνων. Μόνον ἔξω τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς (εἰκὼν 1) εὕρομεν θραύσματά τινα κύλικος μελαίνης καλλίστου γανώματος εἰς βάθος 1.50 μ· ταῦτα ὅμως δὲν προέρχονται ἐξ ἀγγείου τοῦ τάφου, ἀλλ' ἦσαν πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ εἰς τὰ πέριξ

Εἰκὼν 3.

Εὑρήματα ἐκ τοῦ καμαρωτοῦ τάφου τῆς Λαρίσης ἐν Θεσσαλίᾳ.

Εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς, φυλασσόμενα νῦν ἐν ξυλίνῳ κιβωτίῳ, κειμένῳ ἔν τινι τῶν δωματίων τοῦ Δημαρχείου Λαρίσης:

α') ***Πυξὶς*** (εἰκὼν 3-α) σχεδὸν ἐντελής, πηλοῦ τεφροῦ, μέλανος οὐχὶ καλοῦ γανώματος, ὕψους 0.034 μ, διαμέτρου 0.082 μ. Ἐντὸς φέρει ποσότητα λευκῆς κόνεως· εὑρέθησαν δὲ καὶ ἄλλα ἀγγεῖα, φέροντα ἐπίσης ποικίλων χρωμάτων κόνεις. Τοιαῦτα εὑρήματα δὲν εἶναι σπάνια ἐν τάφοις, γυναικῶν ἰδίως· ἡ συνήθεια αὕτη εἶναι ἤδη προϊστορική, ὡς ἐδεβαιώθη ἐν Κυκλαδικοῖς τάφοις [1]. Καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ τύμβῳ τῆς Περγάμου, ἔνθα εὑρέθη

[1] Vollmöller, ἔ. ἀ. 37 κἑ.

[2] Vollmöller, ἔ. ἀ. 35.

[3] Παρὰ Perdrizet, ἔ. ἀ. 342 σημ. 1.

[4] Περὶ γραφῶν ἐν καμαρωτοῖς τάφοις βλ. τὰ ὑφ' ἡμῶν γραφέντα ἐν *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1908, σελ. 16 καὶ σημ. 4.

[1] Πρβλ. Τσούνταν, ἐν *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1899, 88.

ὁ περίφημος χρυσοῦς στέφανος, εὑρέθησαν καὶ ἀγγεῖα μετὰ κόνεως βαφῶν [1].

β') *Κύαθος* μέλας γεγανωμένος εἰς ὀκτὼ τμήματα, φέρων ἱκανὴν ποσότητα καλλίστης πορφυρᾶς κόνεως, ὕψους 0.033 μ. (εἰκὼν 3-β).

γ') Ὅμοιος *κύαθος* εἰς τέσσαρα τμήματα μετ' ἰχνῶν κόνεως κυανῆς.

δ') Βάσις καί τινα θραύσματα τῆς κοιλίας ὁμοίου *κυάθου* μεθ' ὑπολειμμάτων λεπτοτάτης βαθυκιτρίνης κόνεως.

ε') Δύο τμήματα ὁμοίου *κυάθου* μετ' ἰχνῶν μελαίνης κόνεως.

ς') Δώδεκα τμήματα λεπτῆς *κύλικος* μικρᾶς, πηλοῦ τεφροῦ (εἰκὼν 3-γ). Αἱ λαβαὶ αὐτῆς σύγκεινται ἐκ δύο ἠωρημένων δακτυλίων, μὴ συγκολλωμένων ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ χείλους. Φέρει δ' ἐξωτερικῶς ἐγχάρακτα καὶ θυσανοειδῆ κοσμήματα, ποιηθέντα ἐκ κόκκων ἐκτύπων, οἵτινές ποτε θὰ ἦσαν ἐπίχρυσοι.

Ἡ κύλιξ αὕτη ἐποιήθη κατὰ τὴν Δ'-Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἀσφαλῶς, ὡς ἀποδεικνύει ἡ σύγκρισις αὐτῆς πρὸς ὅμοια ἔργα, ἐπιμελέστατα μελετηθέντα καὶ χρονολογηθέντα ὑπὸ τοῦ κ. C. Watzinger [2].

ζ') Κάτω τμῆμα πηλίνου *ἀγγείου* μεθ' ὑψηλῆς βάσεως, οἵαν ἔχουσι τὰ τελευταῖα ἔργα τῆς Ἀγγειοπλαστικῆς μετὰ μέλανος γανώματος (εἰκὼν 3-δ).

η') Λαιμοὶ καὶ βάσεις δύο *ἀρυβάλλων* μικρῶν, ὧν ὁ ἕτερος κοσμεῖται διὰ κυκλοτερῶν ζωνῶν, τύπου μεταγενεστέρου (εἰκὼν 3-ε). Ὁμοίους εὕρομεν ἐν Μακεδονικοῖς τάφοις παρὰ τὴν Ἄφυσσον, ὅρμον τῆς Μαγνησίας ἐν τῷ Παγασιτικῷ κόλπῳ, ἐν θέσει, ἥτις νῦν καλεῖται «Παλαιόκαστρον», καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Θεσσαλίας.

θ') 24 τμήματα ποικίλων ἀγγείων μικρῶν μετ' ἀμελοῦς μέλανος γανώματος.

[1] Τοῦτο ἠκούσαμεν ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Jacobsthal ἐν τῇ Γερμανικῇ Ἀρχαιολογικῇ Σχολῇ Ἀθηνῶν.

[2] Ἐν *Athen. Mitt.* XXVI 1901, 84 κέ. Ἀμέλειαν εἰς τὴν ἀπόδοσιν καλῆς μελαίνης γανώσεως δεικνύει ἡ Ἀγγειοπλαστικὴ ἀπὸ τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ἔκτοτε δὲ διαδίδονται εὐρέως τὰ ἐπὶ τῶν ἀγγείων κοκκίδια (βλ. ἰδίως πίν. III καὶ IV καὶ σελ. 73 ἑ. ἀ. τὸν Watzinger). — Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῆς κύλικος καὶ ἰδίως διὰ τὰς λαβὰς βλ. τὸ ἀγγεῖον 2357 αἰθούσης Γ' θήκης 55 τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἀπεικονιζόμενον παρὰ Watzinger σελ 74. Διὰ τὰ κοκκίδια βλ. τῆς αὐτῆς θήκης τοὺς ἀριθ 2375 καὶ δὴ 2319· τινὰ ὅμοια κεῖνται καὶ ἐν τῇ 57 θήκῃ.

ι') 20 τμήματα ἀγγείων ἀβαφῶν ὑπερύθρου πηλοῦ· τὰ πλεῖστα ἀνήκουσιν εἴς τινα *λοπάδα*.

ια') Τρία θαλάσσια *ὄστρακα*, ὧν τὰ δύο μεγάλα φέρουσιν ὑπόλοιπα λευκῆς καὶ πορφυρᾶς κόνεως, ὡς τὰ α'-ε'.

ιβ') Ὀκτὼ *ἀστράγαλοι* προβάτων, ὧν οἱ τέσσαρες εἶναι ἐρρινισμένοι, οἱ μὲν δύο κατὰ τὴν ἄνω καὶ κάτω ἕδραν (κοινῶς νῦν «τσέρλα» καὶ «κάζα» λεγομένων, παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις «τὸ Κῷον» καὶ «τὸ Χῖον»), οἱ δὲ ἕτεροι κατὰ τὴν ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν (κοινῶς «ζύπης» καὶ «κῶλος» λεγομένων, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις «τὸ ὕπτιον» καὶ «τὸ πρανές»)

Δὲν εἶναι βεβαίως τυχαία ἡ σύμπτωσις τῆς εὑρέσεως *τεσσάρων* τοιούτων ἀστραγάλων, καὶ δὴ κατὰ διαφόρους τρόπους ἐρρινισμένων, ἀφ' οὗ τὸ παίγνιον δι' αὐτῶν ἦτο λίαν διαδεδομένον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἔτι δὲ πολὺ προσφιλὲς παρὰ ταῖς γυναιξίν. Ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν μόνον δύο ἀστράγαλοι εὑρίσκονται [1].

ιγ') Δέκα καὶ ἑπτὰ τμήματα κατιωμένου σιδηροῦ *σκεύους*· ἴσως προέρχονται ἐκ λαβῆς ἀγγείου· φέρουσί τινα βάθυσμα ἐπίμηκες, οἷον αἱ στλεγγίδες.

ιδ') Κυλινδρικὸν διάτρητον χεῖλος μολυβδίνου *σκεύους* ἐν εἴδει σωλῆνος, ὕψ. 0.032 μ. (εἰκ. 3-ς).

Εὑρέθη καὶ μικρόν τι μολύβδινον ἀντικείμενον ἐν εἴδει κρίκου ἢ συνοχέως ζώνης (;) σχήματος ὕψους 0.03 (εἰκὼν 3-ζ).

ιε') Βάσις χαλκοῦ *κατόπτρου* λείου τὴν μίαν ὄψιν, κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν φέροντος γύρους ἐγχαράκτους συγκεντρικούς, καὶ ἐν μέσῳ ἔκτυπον κοσμηματικὸν ἔμβλημα, τύπου μεταγενεστέρου [2], διαμέτρου 0.102, πάχους 0.007 μ. (εἰκὼν 3-η).

Δ'.

ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΜΑΡΩΤΩΝ ΤΑΦΩΝ: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑ ΠΛΑΤΩΝΙ

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται φανερὸν ὅτι ὁ τάφος οὗτος ἐποιήθη κατὰ τὴν Γ' π.Χ. ἑκατονταετη-

[1] Εἷς ἔχει ῥινισθῇ ὀλίγον τὴν κάτω ἕδραν καὶ κεῖται ἐν Α' Αἰθούσῃ Πηλίνων, θήκῃ 144, ἀριθ. 3860. Ἕτερος εἶναι ἰσχυρῶς ἐρρινισμένος τὴν ὀπίσθιον ἕδραν καὶ κεῖται ἐν τῇ θήκῃ τῆς Χαλκοθήκης 235 μετὰ ἰατρικῶν ἐργαλείων.

[2] Ὅμοια κάτοπτρα μεταγενεστέρου τύπου βλ. ἐν Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν, Χαλκοθήκῃ ἀριθ. 7714 καὶ 7694 ἐν θήκαις 207 καὶ 235, ὁμοιότατα ἐπίσης τῷ εὑρεθέντι εἶναι τὰ ἐν Αἰθούσῃ Καραπάνου, θήκῃ 14, ἀριθ 620. 757.

ρίδα, πρὸς τὰς ἀρχὰς μᾶλλον αὐτῆς ἢ πρὸς τὸ τέλος, καὶ ἀνῆκε πιθανῶς εἰς γυναῖκα. Εἶναι λοιπὸν σύγχρονος σχεδὸν τοῦ ἐν Πιλάφ-Τεπὲ τύμβου καὶ τάφου. Οἱ δὲ καμαρωτοὶ τάφοι τῆς Ἐρετρίας ἐποιήθησαν περὶ τὸ τέλος τῆς Δ΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, οἱ δὲ τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας μεταξὺ τῆς Δ΄-Γ΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο τῆς σχεδὸν συμπτώσεως τῶν χρόνων, καθ᾽ οὓς ἐποιήθησαν οἱ τάφοι οὗτοι, δεικνύει «*συρμόν*» τινα τῆς ταφῆς, τεθέντα εἰς χρῆσιν καὶ ἀκμάσαντα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἀμέσων Διαδόχων αὐτοῦ, τὸ πρῶτον μὲν ἐν Μακεδονίᾳ, ἐκεῖθεν δὲ κατὰ μίμησιν ἐν Θρᾴκῃ, Θεσσαλίᾳ, Εὐβοίᾳ κλ.[1].

Ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη ἔχει τὴν ἀρχὴν εἰς πολὺ παλαιοτέρους χρόνους, καὶ δὴ *προϊστορικούς*, καὶ ὅτι εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς Ἰταλο-Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀποδεικνύουσιν οἱ Τυρρηνικοὶ καὶ μάλιστα οἱ νησιωτικοὶ τάφοι, κτισθέντες κατὰ καμάραν ἡμιτελῆ τὰ ἄνω, ἐν ᾗ τὴν θέσιν τῶν ὑψηλοτέρων θολοτύπων καὶ κλειδῶν κατέχουσι πλάκες ὁριζοντίως ἐπιτεθειμέναι[2].

Τοιούτους ἀκριβῶς μικροὺς τάφους εὕρομεν καὶ ἡμεῖς κατ᾽ Αὔγουστον τοῦ 1906 ἐν θέσει «*Πετρωτὸν*» ΒΔ καὶ εἰς ἀπόστασιν ½ ὥρας ἀπὸ τῶν *Μηλεῶν* τοῦ Πηλίου, καθ᾽ ὑπόδειξιν τοῦ ἐκεῖ διδασκάλου κ. Ῥήγα Καμηλάρι. Κεῖνται δὲ ἐπὶ βουνοῦ ἀποτόμου καὶ μεμονωμένου ἐν εἴδει φυσικῆς ἀκροπόλεως ἀτειχίστου, ἔνθα ἴσως κατῴκει τις τῶν παναρχαίων μικρῶν ἡγεμόνων τῶν Μαγνήτων.

Ἕνα τούτων ἐντελῶς ὅμοιον τοῖς ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα εὑρεθεῖσιν[3], ἀνεσκάψαμεν, σεσυλημένον ἤδη ὑπὸ τῶν χωρικῶν· ἔχει μῆκος 1.78, πλάτος 1.40, βάθος 0.60 μ.· ἐκτίσθη δὲ διὰ μικρῶν πετρῶν κατὰ σχῆμα καμαρωτὸν καὶ ἐστεγάσθη ἄνω διὰ τριῶν πλακῶν, ὧν ἑκάστη ἔχει μῆκος 1.25, πλάτος 0.30-0.50 μ.. Περιεῖχεν ἑπτὰ σκελετούς· τὰ κρανία πέντε τούτων ἦσαν ἄρτια καὶ παρουσιάζουσι περιέργους ἐξογκώσεις, ὄντα ἐκτάκτως μεγάλα καὶ ὀγκώδη. Κτέρισμα οὐδὲν εὑρέθη. Ἐκ τῆς περιέργως ἀρίστης διατηρήσεως τῶν ὀστῶν ἀμφιβάλλομεν, ἂν εἶναι ἀρχαῖοι οἱ σκελετοί, ἢ μήπως ἐν παλαιοτέρῳ τάφῳ ἐτέθησαν μεταγενέστεροι νεκροί, ἐκτὸς ἂν ἡ καλὴ διατήρησις ὀφείλεται εἰς χημικόν τινα λόγον τῆς συστάσεως τῶν χωμάτων. — Τὰ κρανία ταῦτα μετεκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου.

Ἕτεροι ὅμοιοι προϊστορικοὶ τάφοι εὑρέθησαν, ὡς ἐπληροφορήθημεν, καὶ κατὰ τὴν θέσιν «*Λυκομάγγανον*» οὐ μακρὰν τοῦ «Πετρωτοῦ», ἔτι δὲ ἐν τῷ χωρίῳ Τσαγγαράδᾳ τῷ 1906, ὁπότε ὁ ἀοίδιμος Ἰω. Καρτάλης κατεσκεύαζε «Στάδιον», ἤτοι πλατεῖάν τινα παρὰ τοὺς Ἁγίους Ταξιάρχας· ἐπίσης εὑρέθησαν ὅμοιοι καὶ παρὰ τὸ χωρίον «Λαμπινοῦ» οὐ μακρὰν τῶν Μηλεῶν.

Ἐντὸς τῶν τάφων τούτων ἐμάθομεν ὅτι εὑρέθησαν σφαιρίδια ἢ «*χάνδραι*» καὶ χειροποίητα ἀβαφῆ ἀγγεῖα, ἔτι δὲ ἐργαλεῖα τῆς Λιθικῆς περιόδου· ἀνήκουσιν ἄρα εἰς τοὺς χρόνους τῆς Β΄ π. Χ. χιλιετηρίδος.

Πάντες οἱ προϊστορικοὶ οὗτοι τάφοι ἀπομιμοῦνται τὴν οἰκίαν[1], καὶ δὴ τὴν *καλύβην* τῶν τότε ἀνθρώπων, ποιουμένην ἐκ κλάδων καὶ βρύων κατὰ τὸν καμαρωτὸν τρόπον· τοιαύτας προχείρους καλύβας κατασκευάζουσι καὶ νῦν συχνότατα οἱ Θεσσαλοί, τῆς πεδιάδος μάλιστα. Καὶ οἱ *θολωτοὶ* δὲ πολυτελεῖς τάφοι, οἱ ἄλλως θησαυροὶ καλούμενοι, ἔχουσιν ὡς ἀρχὴν τὴν ἀπομίμησιν τῶν ***κωνικῶν καλυβῶν***, οἵας καὶ νῦν ἀφθόνως κατασκευάζουσιν οἱ ποιμένες Σαρακατσαναῖοι ἐν Θεσσαλίᾳ.

Ἡ παμπαλαία λοιπὸν συνήθεια αὕτη, σχεδὸν ἐγκαταλειφθεῖσα πολλαχοῦ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, ἀνεφάνη κατὰ τὴν Δ΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἐν Μακεδονίᾳ τὸ πρῶτον, ὡς φαίνεται πιθανόν, ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν καμαρωτῶν τάφων. Τὸ ὅτι ἐν αὐτοῖς οἱ νεκροὶ ἐτίθεντο ἐπὶ κλινῶν, ἢ ἄλλως ἐθάπτοντο, ἢ ἐκαίοντο, ἀποτελεῖ ζήτημα δευτερεῦον, ἐξ οὗ βεβαίως οὐδόλως ἐξαρτᾶται τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν τοιούτων τάφων. Οὕτως ὁ κ. Vollmöller[2], ἀποδίδων μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ πρῶτον ζήτημα

[1] Τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Perdrizet, *ἔ. ἀ.* 345 λεγόμενα δέονται ἐπεξηγήσεως: δὲν κατανοοῦμεν δῆλα δὴ διατί ἀρνεῖται ὁ κ. Perdrizet τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματος τούτου κατὰ τὸ θάπτειν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἢ Θρᾳκῶν τὸ πρῶτον, ἀλλ᾽ ἀποδίδει αὐτὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας (;).

[2] Πρβλ. Perrot Chipiez. *Histoire de l'art* VI 602 καὶ Τσούνταν, ἐν *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1899 σελ. 80.

[3] *Ἀρχ. Ἐφημ.* ἔ. ἀ. εἰκ 5 καὶ 10. — Περὶ τοῦ τάφου τούτου ἐγράψαμέν τινα ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1906 σελ. 125-126.

[1] Πρβλ. Τσούνταν, *ἔ. ἀ.* 83 καὶ Perrot-Chipiez, *ἔ. ἀ.*

[2] *Ἔ. ἀ.* 47 κἑ.

πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ δευτέρου, εὑρίσκεται ἐν πεπλανημένῃ ὁδῷ.

Ὁ δὲ ἐξετασθεὶς τάφος τῆς Λαρίσης δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν, ἂν ἀποτελῇ, καὶ κατὰ πόσον, ἐξαιρετικήν τινα περίπτωσιν ἐν Θεσσαλίᾳ, ἢ συχνοτέραν συνήθειαν. Ἐν μεταγενεστέροις ὅμως χρόνοις, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ, μετεδόθη ἡ συνήθεια αὕτη εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον καὶ διήρκεσεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ, σχεδὸν δὲ καὶ μέχρι σήμερον διαρκεῖ, δύναταί τις νὰ εἴπῃ. Ὡς πρὸς τὴν Θεσσαλίαν βεβαιοῦται τοῦτο διὰ τῆς εὑρέσεως ἐν ***Πυράσῳ*** ἐπὶ μεσαιωνικῶν ἐρειπίων τοιούτων τάφων καμαρωτῶν κεκονιαμένων, ὅτε κατεσκευάζετο τῷ 1907-1908 ἡ Νέα Ἀγχίαλος· τούτους δὲν εἴδομεν ἔτι ἡμεῖς.

Εἶναι ὅμως ἄξιον σημειώσεως, ὡς πρὸς τὴν διάδοσιν τῆς συνηθείας ταύτης, τὸ γεγονός, καθ' ὃ ὁ τρόπος τοῦ θάπτειν κοινότερος ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θρᾴκῃ κατὰ τὴν Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, σπανιώτερος δ' ἐν Εὐβοίᾳ καὶ σπανιώτατος ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, ἀνευρίσκεται ἤδη ἐν χρήσει καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἥτις εἶναι ὁ σύνδεσμος τῶν λαῶν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Νότου.

Τοῦτο δηλοῖ τὴν ὁδὸν τῆς διαδόσεως τοῦ «***συρμοῦ***» τούτου ἀνὰ τὸν Ἑλληνικὸν καὶ Ἰταλικὸν κόσμον ἔκτοτε· θὰ ἐφηρμόζετο δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ ἐξεχόντων καὶ πλουσίων Μακεδόνων ἐν τοῖς λοιποῖς τόποις, καὶ κατὰ μίμησιν ἐτύγχανεν ἀποδοχῆς ὑπὸ τῶν ἄλλων. Τοὐλάχιστον ἔν τινι χωρίῳ τοῦ Πλάτωνος συνιστᾶται ὁ τρόπος οὗτος τῆς ταφῆς πρὸς ἀπόδοσιν τιμῆς εἰς τὰ μάλιστα σημαίνοντας ἀνθρώπους.

Ἔχει δὲ τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἑξῆς : «*τελευτήσασι δὲ προθέσεις τε καὶ ἐκφορὰς καὶ* ***θήκας*** *διαφόρους εἶναι τῶν ἄλλων πολιτῶν . . . . ἔσωθεν δ' εἰς τὴν* ***θήκην*** *φέρειν αὐτὴν μὲν τὴν κλίνην ἑκατὸν τῶν νέων . . .* ***θήκην*** *δὲ ὑπὸ γῆς αὐτοῖς εἰργασμένην εἶναι ψαλίδα προμήκη λίθων ποτίμων καὶ ἀγήρων εἰς δύναμιν, ἔχουσαν κλίνας παρ' ἀλλήλας λιθίνας κειμένας, οὗ δὴ τὸν μακάριον γεγονότα θέντες, κύκλῳ χώσαντες πέριξ δένδρων ἄλσος περιφυτεύσουσι κτλ.*».

Ἐνταῦθα ὁ Πλάτων περιγράφει τὴν ταφὴν τῶν *εὐθύνων* ἢ *εὐθυντῶν*, ἤτοι σπουδαιοτάτων ἀρχόντων τῆς πολιτείας αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ τῶν δεδωκότων αὐτοῖς τὰς εὐθύνας λοιπῶν ἀρχόντων, ὡς νομίζει ὁ κ. Vollmöller [2].

Ὁ δὲ πομπώδης, ἐπιδεικτικὸς καὶ πολυτελὴς οὗτος τρόπος τῆς ταφῆς ἔχει πολὺ τὸ Θεσσαλικόν, μάλιστα δ' ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ***θήκη*** ἀντὶ τάφου ἢ μνημείου, ἧς συχνὴν μνείαν ἀπαντῶμεν ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς [3].

Ἐκ τούτου φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ Πλάτων, ἢ ὁ γράψας τοὺς Νόμους, θὰ εἶδεν ἐν Θεσσαλίᾳ τοιαύτην πομπὴν καὶ τρόπον ταφῆς, οἷα μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας καὶ ἀληθείας πρὸς τὰ πράγματα περιγράφει.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14ῃ Ἰανουαρίου 1909.

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ

[1] *Νόμων ιβ'* 947 b-e.

[2] *Ἔ. ἀ* 52 σημ. 2. Ἡ προτέρα γνώμη τοῦ Rohde, ἣν ἀναιρεῖ ὁ Vollmöller, φαίνεται πιθανωτέρα. Περὶ τῶν ἀρχόντων τούτων βλ. καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν γραφέντα ἐν τῇ πραγματείᾳ ἡμῶν «***Ζητήματα τοῦ Ἀττικοῦ Δικαίου***. II *Περὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἀρχόντων*» ἐν Ἀθήναις 1900 σελ. 34 καὶ σημ. 7, σελ. 35, σελ. 109 σημ. 2.

[3] Inscriptiones Graecae IX pars II ἀριθμ. 426 (Φερῶν) «***Κρατιδαία θείκα***» 427 (Φερῶν) «*ἐπέθεικε καὶ τὰν* ***θείκαν*** *μναμμιεῖον*» 428 (Φερῶν) «***θεῖκαι***».

ΤΙΣ Η ΝΗΣΟΣ ΨΥΤΤΑΛΕΙΑ;

Ὁ καθηγητὴς κ. K. J. Beloch ἐν διατριβῇ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι Ναυμαχίας (Klio 1908 σελ. 477) ὑποστηρίζει ὅτι Ψυττάλεια ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ ἐν τοῖς στενοῖς νησὶς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἔνθα νῦν τὸ λοιμοκαθαρτήριον, ἡ δὲ κακῶς σήμερον, κατὰ τὸν κ. Beloch, ὀνομαζομένη Ψυττάλεια (κοινῶς Λυψοκουτάλα) ἦτο ἡ Κέος, ἅπαξ μόνον παρ' Ἡροδότῳ ἀναφερομένη. Τὴν ὀνοματοθεσίαν ταύτην προσαρμόζει εἰς τὴν θεωρίαν τῆς κατὰ τὸν ἄξονα τῶν στενῶν ἀντιπαρατάξεως τῶν ἀντιπάλων στόλων, ἣν οὕτω ἀποδέχεται. (Πρβλ. ἐν τούτοις Beloch - Griech. Gesch. I 375). Καὶ ἄλλοτε, νομίζω, εἶχεν ἐγερθῇ ἀμφιβολία τις περὶ τῆς θέσεως τῆς Ψυτταλείας.

Ἡ γνώμη αὕτη φαίνεταί μοι ἐντελῶς πεπλανημένη, νομίζω δὲ τοὐναντίον ὅτι ὀρθῶς ὀνομάζεται Ψυττάλεια ἡ γνωστὴ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Λυψοκουτάλα νησίς.

Ἐξετάσωμεν ἀληθῶς τὴν γνώμην ταύτην πρῶτον ἐν σχέσει πρὸς τὴν ναυμαχίαν εἰς ἣν ἡ νησὶς αὕτη σπουδαίως παρενέβη, παρορῶντες τὴν ἀναλογίαν ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς παλαιᾶς ὀνομασίας *Ψυττάλεια* καὶ τῆς συγχρόνου *Λυψοκουτάλα*.

Ὁ Ἡρόδοτος διακρίνει χρονολογικῶς πρὸ τῆς ναυμαχίας δύο κινήσεις τοῦ ἐν Φαλήρῳ εὑρισκομένου περσικοῦ στόλου. Πρῶτον, μετὰ τὸ πολεμικὸν συμβούλιον καθ' ὃ συνεζητήθη ἂν εἶνε συμφέρουσα ἡ ναυμαχία, «ἐπειδὴ δὲ παρήγγελλον ἀναπλώειν, ἀνῆγον τὰς νέας ἐπὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ παρεκρίθησαν διαταχθέντες κατ' ἡσυχίην» (VIII 70) καὶ δεύτερον, μετὰ τὴν κίνησιν ταύτην, καὶ τὴν ἀναγγελίαν ἣν ἔφερεν εἰς τὸν Ξέρξην ὁ Σίκκινος, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἐσκόπουν νὰ διαφύγωσιν ἐκ τῶν στενῶν πρὸς τὸν πορθμόν, «τοῦτο μὲν ἐς τὴν νησῖδα τὴν Ψυττάλειαν, μεταξὺ Σαλαμῖνός τε κειμένην καὶ τῆς ἠπείρου, πολλοὺς τῶν Περσέων ἀπεβίβασαν, τοῦτο δέ, ἐπειδὴ ἐγένοντο μέσαι νύκτες, ἀνῆγον μὲν τὸ ἀπ' ἑσπέρης κέρας κυκλούμενοι πρὸς τὴν Σαλαμῖνα, ἀνῆγον δὲ οἱ ἀμφὶ τὴν Κέον τε καὶ τὴν Κυνόσουραν τεταγμένοι, κατεῖχόν τε μέχρι Μουνυχίης πάντα τὸν πορθμὸν τῇσι νηυσὶν» (VIII 76). Ἡ πρώτη κίνησις δὲν εἶνε ἀναμφιβόλως, ὡς οἱ παραδεχόμενοι τὴν κατὰ μῆκος τῶν στενῶν παράταξιν νομίζουσι, κίνησις σκοποῦσα τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν πόρων. Ἀληθῶς ἡ κίνησις αὕτη ἐγένετο πρὸ τῆς ἀναγγελίας τοῦ Σικκίνου καὶ μετὰ τὸ πολεμικὸν συμβούλιον κατὰ τὸ ὁποῖον μόνον περὶ τοῦ ὠφελίμου ἢ οὔ τῆς ναυμαχίας, οὐδόλως δὲ περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν Ἑλλήνων συνεζήτησαν, ὡς φαίνεται ἐξ ὅλης τῆς παρ' Ἡροδότῳ ἀφηγήσεως τῶν κατὰ τὸ συμβούλιον διαμειφθέντων (VIII 67 καὶ ἑφ.) καὶ τοῦτο διότι δὲν ὑπώπτευον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης πιθανὴν φυγὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' ἑτέρου παρατηρητέον ὅτι καίτοι ἡ κίνησις αὕτη ἔλαβε χώραν ἐν καιρῷ ἡμέρας, ἀφοῦ ἡ ναυμαχία ἀνεβλήθη διότι οἱ Πέρσαι ὑπελόγιζον ὅτι δὲν θὰ ἐπήρκει ἡ ἡμέρα διὰ νὰ ναυμαχήσωσιν, ἐν τούτοις κατὰ τὴν νύκτα ἀκόμη οἱ Ἕλληνες «ᾔδεσαν δ' οὔκω, ὅτι σφέας περιεκυκλοῦντο τῇσι νηυσὶν οἱ βάρβαροι, ἀλλ' ὥσπερ τῆς ἡμέρης ὥρεον αὐτοὺς τεταγμένους, ἐδόκεον κατὰ χώρην εἶναι» (VIII 78). Δεδομένου ἑπομένως ὅτι κρύφα ἐν καιρῷ ἡμέρας ἦτο ἀδύνατον νὰ εἶχον ἀποκλεισθῇ οἱ Ἕλληνες, εἶνε φανερὸν ὅτι ἡ πρώτη κίνησις τῶν Περσῶν δὲν εἶχε σκοπὸν τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Ἑλλήνων οἵτινες ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐγνώριζον ὅτι οὐδαμῶς ἀπεκλείοντο ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ στόλου, ἐνῷ τὴν αὐγὴν ἀκόμη συνεζήτουν περὶ φυγῆς, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τῶν πλοίων ἐπιβίβασιν τῶν πληρωμάτων καὶ τὴν καθόλου παρασκευὴν καὶ προδιάταξιν τοῦ στόλου διὰ τὴν ἀναβληθεῖσαν κατόπιν ναυμαχίαν («παρεκρίθησαν». Πρβλ. Αἰσχ. Πέρσαι 369-387). Ἡ δευτέρα ὅμως

κίνησις τῶν Περσῶν, ἡ προκληθεῖσα ἐκ τῆς ἀναγγελίας τοῦ Σικκίνου, εἶνε ἡ καθαρῶς ἀποκλειστικὴ κίνησις, περιλαμβάνουσα καὶ τὴν κατάληψιν τῆς Ψυτταλείας (Πρβλ. Πλουτ. Θεμ. 12, — 'Αριστ. 8), — σκοπούσης τὴν αἰχμαλώτισιν τῶν Ἑλλήνων οἵτινες ἤθελον ἐκεῖ προσφύγει καὶ τὴν παροχὴν βοηθείας εἰς τοὺς ἑαυτῶν (Ἡροδ. VIII 76, Αἰσχ. Πέρσ. 450).

Βεβαιωθέντος ἤδη ὅτι ἡ κατάληψις τῆς Ψυτταλείας, ἥτις δὲν περιελήφθη εἰς τὴν πρώτην κίνησιν, τὴν πρὸς ναυμαχίαν, ἀλλ' εἰς τὴν δευτέραν τὴν καθαρῶς ἀποκλειστικήν, ἦτο πολεμικὴ ἐπιχείρησις ἥτις, ἐκτὸς τῆς στρατηγικῆς αὐτῆς σημασίας δι' ὃν ἀνωτέρω λόγον, εἶχεν ἐπίσης ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, παρατηροῦμεν ὅτι:

α') Πᾶσαι αἱ ἀποκλειστικαὶ κινήσεις τῶν Περσῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ κατάληψις τῆς Ψυτταλείας, ἔδει νὰ εἶχον ἐντελῶς διαφύγει τὴν ἀντίληψιν τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο ὅμως ἐδείχθη ἐντελῶς ἀδύνατον ὑπὸ τοῦ Goodwin — (Pap. of the American School of Clas. Stud. at Athens Τόμ. I σελ. 241, καὶ Harvard Stud. in Clas. Phil. Τόμ. XVII σελ. 75, Πρβλ. ὁμ. Raase — Die Schlacht bei Salamis, Rostok 1904, Grundy — Journ. of Hell Stud XVII σελ. 223, Ῥεδιάδη — Ἡ ἐν Σαλαμῖνι Ναυμαχία «Ἁρμονία» 1901) ἀφοῦ ἀκόμη τὴν πρωΐαν οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον γνῶσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς μόλις τὴν αὐγὴν ἐπληροφορήθη παρὰ τοῦ 'Αριστείδου καὶ τῆς κατ' Αἰακίδας ἀποδημησάσης νηὸς ὅτι πράγματι συνετελέσθη ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν Περσῶν, τὸν ὁποῖον αὐτὸς διὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Σικκίνου προὐκάλεσε καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ περιελαμβάνετο καὶ ἡ κατάληψις τῆς Ψυτταλείας, «τὰ γὰρ ἐγὼ ἐδεόμην γενέσθαι, αὐτὸς αὐτόπτης γενόμενος ἥκεις» (Ἡροδ. VIII 80) καὶ «οὐδενὸς προειδότος τὴν κύκλωσιν» (Πλουτάρχ. 'Αριστ. 8) ἐδέησε δὲ νὰ ἐπικυρωθῇ ἡ πληροφορία αὕτη ὑπὸ τῆς αὐτομολησάσης τηνίας νηὸς Παναιτίου τοῦ Σωσιμένους ὅπως γείνῃ πιστευτὸς ὁ ἀποκλεισμός, ὅταν πλέον διέφαινεν ἡ ἠώς (Ἡροδ. VIII 82). Ἡ ἀπόστασις ὅμως τῆς νησῖδος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀπὸ τῆς ἀπέναντι ἀκτῆς ἔνθα ἦτο ἡ πόλις τῆς Σαλαμῖνος, βρίθουσα 'Αθηναίων καὶ συμμάχων πολεμιστῶν καὶ γυναικοπαίδων, δὲν ὑπερβαίνει τὰ 420 μέτρα (Admiralty Charts — Salamis Strait Nº 894). Εἶνε ἑπομένως φανερὸν ὅτι ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν πόρων ἦτο ἐξωτερικός, πρὸ παντὸς ὅμως ὅτι ἦτο ἐντελῶς ἀδύνατον οὐ μόνον νὰ διαφύγῃ τοὺς Ἕλληνας ἡ κατάληψις τῆς νησῖδος τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη, ὅταν ὁ ἀποκλεισμὸς ἐγνώσθη αὐτοῖς ὑπὸ 'Αριστείδου καὶ τῶν ἄλλων δύο πλοίων, νὰ μὴ ἐξακριβώσωσι τὴν πληροφορίαν ταύτην, ἀφοῦ ὀλίγα μόνον μέτρα ἐχώριζον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς καταληφθείσης νησῖδος, ἂν αὕτη ἦτο ἡ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐντὸς μόνον τοῦ ὅρμου τοῦ 'Αμπελακίου ἦτο ὁλόκληρος ἠγκυροβολημένος, τοῦθ' ὅπερ ἐδείξαμεν ἀδύνατον (Ἡ ἐν Σαλαμ. Ναυμ. ἔ. ἀ.), καὶ ἂν ἀκόμη ἀπορρίψωμεν ἀβασανίστως τὴν θεωρίαν τοῦ κ. Νέγρη περὶ τῆς ἀνυψώσεως τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης, καθ' ἣν ἡ νησὶς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἦτο κατὰ τὰ μηδικὰ ἡνωμένη εἰς χερσόνησον πρὸς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν τῆς Σαλαμῖνος (Athen. Mitt. 1904, Delos et la transgression actuelle des mers, 1907), πάλιν εἶνε ἀδύνατον νὰ δεχθῇ τις ὅτι εἰς ἀπόστασιν 400 μόλις μέτρων, ἐνώπιον τῶν ἐν ἐσχάτῳ κινδύνῳ καὶ διαρκεῖ ἐγρηγόρσει εὑρισκομένων Ἑλλήνων εἰσέπλευσε καὶ παρήλασε πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτῶν μέγας ἀριθμὸς πλοίων, ἐγένετο ἀπόβασις καὶ κατάληψις τῆς νησῖδος τοῦ Ἁγ. Γεωργίου καὶ ἐτηρήθη αὕτη κατειλημμένη μέχρι τῆς μάχης, χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἀντιληφθῇ τι, μάλιστα ἀφοῦ φυσικὸν εἶνε ὁ Θεμιστοκλῆς ὅστις θὰ ἀνέμενε νὰ ἴδῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀποστολῆς τοῦ Σικκίνου ἐξαιρετικὴν ὅλως νὰ ἐξήσκει ἐπαγρύπνησιν. Τοὐναντίον ὅμως, ἐὰν αἱ ἀποκλειστικαὶ κινήσεις ἐγένοντο κατὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς πόρους, ἠδύναντο αὗται νὰ διαφύγωσι τοὺς Ἕλληνας, ἡ δὲ κατάληψις τῆς σημερινῆς Λυψοκουτάλας, ἐπιχείρησις περιλαμβανομένη ὡς εἴδομεν εἰς τὰς ἀποκλειστικάς, ἠδύνατο πράγματι νὰ συντελεσθῇ χωρὶς νὰ γείνῃ τοῦτο καταληπτὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, χάρις εἰς τὴν μεγάλην ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου ἀπόστασίν της καὶ τὴν γειτνίασιν αὐτῆς πρὸς τὸ περσικόν.

β') Δεδομένου ὅτι ἡ κατάληψις τῆς νήσου ταύ- ἔμελλε ταὐτοχρόνως νὰ ὑποβοηθήσῃ τοὺς Πέρσας κατὰ τὴν μάχην, ἔδει αὕτη βεβαίως νὰ ἔκειτο εἰς

μέρος τοιοῦτον ὥστε, ἂν οἱ Ἕλληνες ἐπειρῶντο νὰ διαφύγωσιν, νὰ συνεπλέκοντο ἀσφαλῶς πρὸς τοὺς Πέρσας. Τῶν Ἑλλήνων ὅμως ὄντων ἠγκυροβολημένων ἐν τῷ ὅρμῳ τῆς Σαλαμῖνος (Ἀμπελάκι), οὐδὲν πρόσκομμα εἰς τὴν φυγήν των ἠδύνατο νὰ παρεμβάλῃ ἡ κατάληψις τῆς νησῖδος τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, οὐδεμία ναυμαχία θὰ συνήπτετο παρ' αὐτὴν καὶ ἑπομένως οὐδεμίαν ὠφέλειαν θὰ προσεπορίζετο ὁ Ξέρξης ἐκ τῆς καταλήψεως αὐτῆς. Τοὐναντίον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ εἶνε φανερὸν ὅτι συνέφερεν εἰς τὸν Ξέρξην ἡ κατάληψις τῆς Λυψοκουτάλας, ἥτις ἀληθῶς ἵσταται ὡς φρουρὸς ἀκριβῶς εἰς τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν πρὸς ἣν θὰ ἔφευγον οἱ Ἕλληνες καὶ παρὰ τὴν ὁποίαν ἀσφαλῶς τότε θὰ συνήπτετο μάχη κρατερά.

γ') Κατά τινα πληροφορίαν, ἥτις, καίτοι ἀμφισβητηθεῖσα ὑπὸ τῶν Κορινθίων, ἐν τούτοις πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὁ Ἀδείμαντος κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸς τὸ Σκιράδιον καὶ τὴν Ἐλευσῖνα (Ἡρόδ. VIII 94. — Lolling. Mitt. d. deutsch. Arch. Inst. in Athen I σ. 127, — Milchhöfer. K. v. A. VII-VIII. σελ. 32). Ἐὰν ἡ καταληφθεῖσα νησὶς ἦτο ἡ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἤθελεν εἶσθαι ὅλως ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ ὅρμου τοῦ Ἀμπελακίου νὰ διαφύγῃ οὗτος πρὸς τὸ Σκιράδιον, ἀφοῦ κατ' ἀνάγκην ὤφειλεν ἐν καιρῷ ἤδη ἡμέρας νὰ διέλθῃ πρὸ τῆς νησῖδος ταύτης, παρ' ἣν τὸ πλεῖστον τοῦ περσικοῦ στόλου ἔδει νὰ ᾖ συνηγμένον, «ἐν γὰρ δὴ πόρῳ τῆς ναυμαχίης τῆς μελλούσης ἔσεσθαι ἐκέετο ἡ νῆσος» (Ἡρόδ. VIII. 76) καὶ «ὁ πλεῖστος ὠθισμὸς καὶ τῆς μάχης τὸ κρατερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον γενέσθαι» (Πλουτ. Ἀριστ. 9). Μόνον ἐὰν ἡ καταληφθεῖσα νησὶς ἦτο ἡ Λυψοκουτάλα ἠδύνατο ὁ Ἀδείμαντος νὰ ἐλπίσῃ εἰς τοιαύτην φυγήν. Οὐδ' ἐτράπη οὗτος εἰς φυγὴν ναυμαχῶν, ἅτε «ἀειράμενος τὰ ἱστία», ὧν τότε, ὡς γνωστόν, δὲν ἐποιοῦντο χρῆσιν κατὰ τὴν μάχην ἀλλὰ κατὰ τὴν θαλασσοπλοΐαν.

δ') Εἶνε ἐπίσης ἐξηκριβωμένον ὅτι ὁ Ἀριστείδης παραλαβὼν πολλοὺς τῶν ὁπλιτῶν οἵτινες παρὰ τὴν ἀκτὴν «Σαλαμηνίης χώρης» ἦσαν παρατεταγμένοι, ἀπέβη περὶ τὸ τέλος τῆς μάχης εἰς τὴν κατειλημμένην ἤδη νῆσον, καταστρέψας ὁλόκληρον τὴν ἐκεῖ ἀφεθεῖσαν φρουρὰν τῶν εὐγενῶν Περσῶν (Ἡρόδ. VIII, 95, Αἰσχ. Περσ. 448). Ἡ Ψυττάλεια ἑπομένως παρέκειτο τῇ Σαλαμινίῃ *χώρῃ*, ἐνῷ ἡ νησὶς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου παράκειται τῇ *πόλει* τῆς Σαλαμῖνος καὶ οἱ ὁπλῖται θὰ ἐλαμβάνοντο ἐκ τοῦ πλησίον στρατοπέδου καὶ δὲν θὰ ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς χώρας τῆς Σαλαμῖνος. Δύναταί τις ἑπομένως νὰ εἰκάσῃ ὅτι καὶ τὸ ἐδάφιον τοῦτο μᾶλλον εἰς τὴν Λυψοκουτάλαν προσαρμόζεται, παρ' ἣν αἱ μακρὰν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου ἀκταὶ τῆς Κυνοσούρας.

ε') Ἡ Ψυττάλεια χαρακτηρίζεται ὡς τὸ σημεῖον περὶ ὃ ὑπετίθετο ὅτι τὸ κρατερώτερον τῆς μάχης θὰ ἐλάμβανε χώραν καὶ ἑπομένως ὁ ζέφυρος ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου ἔδει νὰ εἶχε φέρῃ τὰ ναυάγια εἰς τὴν Κωλιάδα ἄκραν (Ἡρόδ. VIII. 96), περὶ τὴν θέσιν δ' ἐκείνην θὰ ἐστήθη βεβαίως καὶ τὸ τρόπαιον. Εἶνε ὅμως ἀδύνατον ἀπὸ τῆς νησῖδος τοῦ Ἁγ. Γεωργίου νὰ ἀχθῶσι τὰ ναυάγια εἰς τὴν Κωλιάδα ἄκραν, πέραν τοῦ Παλαιοῦ Φαλήρου (Milchhöfer K. v. A. II. σ. 2), ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀποστάσεως καὶ τῆς παρεμπιπτούσης ἀττικῆς ἀκτῆς τοῦ Κεράμου. Ἀφ' ἑτέρου εἶνε γνωστὸν ὅτι τρόπαιον ἠγέρθη καὶ ἐπὶ τῆς Κυνοσούρας (Παυσ. I, 36. 1. Ἐφημ. Ἀρχ. 1884, σελ. 169, Milchhöfer K. v. A. VII. 27), τῆς τροπαίας τουτέστιν ἄκρας, γνωστῆς καὶ ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διὸς Τροπαίου (C. I. A. II. 467), ἥτις κατὰ τὸν χρησμὸν τοῦ Βάκιδος (Ἡρόδοτος VIII, 77) ἀποτελεῖ μετὰ τῆς Μουνυχίας τὰ ὅρια τῆς περσικῆς παρατάξεως (Loeschcke — Ephorosstudien ἐν Jahrb. f. Cl. Phil. 1887 σ. 25). Παρὰ τὴν Κυνόσουραν ὅμως κεῖται ἡ Λυψοκουτάλα, οὐχὶ δὲ ἡ νησὶς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μεγάλως ἀπὸ ταύτης ἀπέχουσα.

ϛ') Δεδομένου ὅτι παρὰ τὴν καταληφθεῖσαν νησῖδα ἔμελλε νὰ ᾖ τῆς μάχης τὸ κρατερώτατον, ὅτι παρὰ ταύτην φαίνεται ὅτι ἔλαβον χώραν ὅσα ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (VIII, 91) καὶ τέλος ὅτι οἱ Αἰγινῆται οἵτινες ἠρίστευσαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν (Ἡρ. VIII, 93) καὶ «ὑποστάντες ἐν τῷ πορθμῷ ἔργα ἀπεδέξαντο λόγου ἄξια», κατεῖχον τὸ δεξιὸν τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως (Διόδωρος XI, 13), εἶνε φανερὸν ὅτι ἡ Ψυττάλεια καὶ ὁ πορθμὸς εἰς τὸ δεξιὸν τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως, ὅπου ἡ Λυψοκουτάλα, δέον νὰ ζητηθῇ καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν ὅπερ κατεῖχον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅπερ ἔδει νὰ στηρίζηται εἰς τὴν νησῖδα τοῦ Ἁγ. Γεωργίου.

ζ') Ὁ κ. Beloch ὀνομάζων τὸν Ἁγ. Γεώργιον Ψυττάλειαν κατ' ἀνάγκην, οὐ μόνον δέχεται τὸν νυκτερινὸν εἴσπλουν τοῦ περσικοῦ στόλου ἐν τοῖς στενοῖς, ὅστις γενικῶς σχεδὸν ἀπεκρούσθη, ἀλλὰ καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ἔτι μᾶλλον ἀπίθανον, ἀφοῦ τῆς καταλήψεως τῆς Ψυτταλείας γενομένης πρὸ τοῦ μεσονυκτίου (VIII, 76), ὁ εἴσπλους τοῦ περσικοῦ στόλου, ἀπαραίτητος προς τοῦτο, ἔδει νὰ ἔχῃ γείνῃ καὶ οὗτος ἀκόμη πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, ὁπότε ἡ ἐπαγρύπνησις τῶν Ἑλλήνων θὰ ἦτο ἀναμφιβόλως ἔτι μείζων.

η') Ἐπὶ πλέον ὁ κ. Beloch ἐν τῇ Λυψοκουτάλᾳ ἀνευρίσκει τὴν Κέον. Παρ' ὅλην τὴν ἀμφιβολίαν ἥτις ἠγέρθη περὶ τὴν Κέον ταύτην, δὲν δύναταί τις νὰ παρίδῃ τὸν πλεονασμὸν ὅστις θὰ ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ Ἡροδότου, ἂν δεχθῇ τὴν γνώμην τοῦ κ. Beloch. Διότι ὁ Ἡρόδοτος θέλων νὰ περιγράψῃ τὰ ἀποκλειστικὰ μέτρα τῶν Περσῶν, οὐδέποτε διὰ τοῦ «ἀμφὶ τὴν Κέον τε καὶ τὴν Κυνόσουραν» θὰ ἐξέλεγε δύο ὀνόματα θέσεων τόσον πλησίον ἀλλήλαις κειμένων ὥστε νὰ ὁρίζωσι τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς θέσιν, ἵνα σημαίνῃ τὴν πρὸς ἓν σημεῖον ἀποκλειστικὴν προσπάθειαν τῶν Περσῶν. Θὰ ἤρκει μόνον ἡ Κέος, ἂν αὕτη ἦτο ἡ Λυψοκουτάλα ἢ μόνον ἡ Κυνόσουρα πρὸς τοῦτο.

Ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὴν παρεχομένην τοπογραφίαν τῆς νήσου καὶ τὰς σχετικὰς περιγραφάς.

Ὁ Αἰσχύλος περιγράφει τὴν καταληφθεῖσαν νησῖδα ὡς ἑξῆς (Περσ. 445):

νῆσός τίς ἐστι, πρόσθε Σαλαμῖνος πόρων
βαία, δύσορμος ναυσίν, ἣν ὁ φιλόχορος
Πὰν ἐμβατεύει, ποντίας ἀκτῆς ἔπι.

Ἐντεῦθεν παρατηροῦμεν:

θ') ὅτι ἡ καταληφθεῖσα νῆσος κατ' Αἰσχύλον ἔκειτο «πρόσθε Σαλαμῖνος πόρων». Ἡ λέξις «πρόσθε» συμπίπτει νὰ χαρακτηρίζῃ τὴν θέσιν τῆς Ψυτταλείας καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ (Ἀριστ. 9, «πρὸ τῆς Σαλαμῖνος, ἐν τῷ πόρῳ») καὶ παρὰ Παυσανίᾳ (I. 36. 2, «πρὸ τῆς Σαλαμῖνος») καὶ παρὰ Πλινίῳ (N. H. IV. 62 «ante eam», τὴν Σαλαμῖνα), νοεῖται δὲ δι' αὐτῆς ὅτι ἡ νῆσος εὑρίσκετο πρὸ τῆς Σαλαμῖνος διὰ τὸν ἐκ Πειραιῶς εἰς Σαλαμῖνα ἐρχόμενον. Ἀληθῶς δὲ πρώτην οὕτω βαίνων τις συναντᾷ τὴν Λυψοκουτάλαν, αὕτη δὲ σχηματίζει καὶ δύο πόρους, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Κυνοσούρας ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς Ἀττικῆς ἀκτῆς τοῦ Κεράμου. Ὁ Αἰσχύλος τοὺς πόρους τούτους χαρακτηρίζει ὡς «ἐναλίους» (451). Ἡ λέξις αὕτη χαρακτηρίζει ἐπίσης τὴν Κυνόσουραν ἐν τῷ χρησμῷ τοῦ Βάκιδος (Ἡρόδ. VIII. 77), ὁ δὲ Sichler (Trass. of Am. Phil. Ass 1887 σ. 110) ἀνευρίσκει ὅτι ὁ Ἡρόδοτος γράφων εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὸν Αἰσχύλον. Ὥστε τῆς Κυνοσούρας θεωρουμένης ὡς ἐναλίας, παρὰ ταύτην δέον νὰ ζητηθῇ καὶ ἡ νησὶς ἥτις σχηματίζει τοὺς ἐναλίους πόρους. Ἡ νησὶς ὅμως τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, οὔτε «πρόσθε Σαλαμῖνος πόρων» κεῖται, οὔτε ἐναλίους πόρους σχηματίζει, ὡς ἡ Λυψοκουτάλα.

ι') Ὁ Αἰσχύλος ἀκόμη ὁρίζει αὐτὴν «ποντίας ἀκτῆς ἔπι». Παρὰ τὴν νησῖδα τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, εὑρισκομένην εἰς τὸ βάθος τῶν γαληνιώντων στενῶν, μέσῳ λίμνης σχεδόν, οὐδαμοῦ ὑπάρχει ποντία ἀκτή, ἀλλ' οὔτε φαίνεται ὁ πόντος. Περὶ τὴν Λυψοκουτάλαν ὅμως αἱ ἀκταὶ τῆς Ἀττικῆς πρὸς νότον καὶ τῆς Σαλαμῖνος εἶνε ἀληθῶς πόντιαι, πάντες δ' ὅσοι παρέτυχον ἐκεῖ πνεόντων νοτίων ἀνέμων ἀναγνωρίζουσιν ὅτι τὸ θέαμα τῶν ὀγκωδῶν κυμάτων ἅτινα ἐκσπῶσιν ἐπὶ τῶν βραχωδῶν ἀκτῶν, δικαιολογεῖ τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν ὡς ποντίων.

ια') Ἡ καταληφθεῖσα νησὶς χαρακτηρίζεται ὡς «δύσορμος ναυσίν». Πέριξ ὅμως τῆς νησῖδος τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, κειμένης εἰς τὸ βάθος τῶν στενῶν καὶ προφυλασσομένης κύκλῳ ὑπὸ τῶν πλησίον ἀκτῶν, τὰ ὕδατα βάθους δύο ὀργυιῶν καὶ ὁ ἐξ ἄμμου βυθὸς παρέχουσιν ἀσφαλέστατον περὶ τὴν νῆσον ἀγκυροβόλιον, ἰδίᾳ πρὸς νότον καὶ λίβα, ἡ δ' ἀπόβασις εἶνε πανταχοῦ καὶ ὑπὸ οἱονδήποτε πνέοντα ἄνεμον εὐκολωτάτη· διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀρχαιότατα ἐξετιμήθη ὡς *εὔορμος* ὑπὸ τῶν Φοινίκων οἵτινες ἐξέλεξαν αὐτὴν ὡς σταθμὸν καὶ ἐπ' αὐτῆς κατειργάζοντο τὴν πορφύραν (Πρβλ. Σ. Λάμπρου — Ἱστορ. Μελετήματα: οἱ Φοίνικες ἐν Ἁγίῳ Γεωργίῳ τῷ παρὰ τῇ Σαλαμῖνι. Maspero — Hist. Anc. des peuples de l'Orient Class. II σ. 582. — V. Bérard. L'Odyssée et les Phéniciens Τόμ. I), εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι οἱ Φοίνικες διὰ σταθμοὺς αὐτῶν ἐξέλεγον πάντοτε ἀσφαλῆ ἀγκυροβόλια (V. Bérard ἔ. ἀ). Ἀληθῶς ὅμως «δύσορμος ναυσὶν» εἶνε ἡ Λυψοκουτάλα ἥτις πανταχόθεν περιβάλλεται ὑπὸ βαθέων ὑδάτων, 17-29 ὀργυιῶν βάθους (Admiralty Charts № 894), εἶνε δὲ σχεδὸν ἀπρόσιτος ἕνεκα τοῦ βραχώδους καὶ ἀπορρῶγος τῶν ἀκτῶν

αὐτῆς, οὕτως ὥστε παρὰ τὴν Λυψοκουτάλαν ἕνεκα τοῦ μεγάλου βάθους τῶν ὑδάτων καὶ τοῦ σφοδροτάτου ἀνέμου ὅστις συνηθέστατα ἐκεῖ πνέει ῥιπαῖος, οὐδὲν πλοῖον ἠδύνατο, ἀλλ' οὔτε καὶ εὔλογον εἶνε, νὰ ζητήσῃ ἀγκυροβόλιον.

ιβ') Ἡ νῆσος χαρακτηρίζεται ἐπίσης ὡς «βαία». Συγκρίνων τις τὰς δύο νήσους, τὴν Λυψοκουτάλαν τουτέστι καὶ τὴν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἀμέσως ἀντιλαμβάνεται ὅτι μᾶλλον ἡ πρώτη, ἐντελῶς ἄσημος, ἐδικαιοῦτο τοῦ ὀνόματος τούτου, τοὐλάχιστον πρὸ τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος, τῆς δευτέρας οὔσης ἀναμφιβόλως μᾶλλον ἀξιολόγου ἕνεκα τῆς γειτνιάσεώς της πρὸς τὴν πόλιν τῆς Σαλαμῖνος κατὰ τὰ μηδικά, ἀκόμη δ' ἀπὸ τῶν Φοινίκων κεκτημένης σημασίαν τινά.

ιγ') Τὴν νῆσον ταύτην ἐμβατεύει ὁ φιλόχορος Πάν, ὑπῆρξε δὲ καὶ ξόανον αὐτοῦ ἐπ' αὐτῆς (Παυσ. I, 36, 2). Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ Λυψοκουτάλα καὶ νῦν ἀκόμη παρέχει βοσκὴν εἰς τὰ ποίμνια, ἐνοικιαζομένη ἑκάστοτε πρὸς τοῦτο, συμπεραίνω δ' ὅτι ὁμοίως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα θὰ ἦτο.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ Στράβων λέγει «εἶτα τὸ Θριάσιον πεδίον καὶ ὁ ὁμώνυμος αἰγιαλὸς καὶ δῆμος· εἶθ' ἡ ἄκρα ἡ Ἀμφιάλη καὶ τὸ ὑπερκείμενον λατόμιον καὶ ὁ εἰς Σαλαμῖνα πορθμὸς ὅσον διστάδιος, ὃν διαχοῦν ἐπειρᾶτο Ξέρξης, ἔφθη δὲ ἡ ναυμαχία γενομένη καὶ φυγὴ τῶν Περσῶν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ αἱ Φαρμακοῦσαι, δύο νησία, ὧν ἐν τῷ μείζονι Κίρκης τάφος δείκνυται. Ὑπὲρ δὲ τῆς ἀκτῆς ταύτης ὄρος ἐστὶν ὃ καλεῖται Κορυδαλλὸς καὶ δῆμος οἱ Κορυδαλλεῖς· εἶθ' ὁ Φώρων λιμὴν καὶ ἡ Ψυττάλεια, νησίον ἐρῆμον πετρῶδες, ὅ τινες εἶπον λήμην τοῦ Πειραιῶς, πλησίον δὲ καὶ ἡ Ἀταλάντη, ὁμώνυμος τῇ περὶ Εὔβοιαν καὶ Λοκροὺς καὶ ἄλλο νησίον ὅμοιον τῇ Ψυτταλείᾳ καὶ τοῦτο· εἶθ' ὁ Πειραιεύς» (IX, 395). Παρατηροῦμεν ἐντεῦθεν ὅτι:

ιδ') Εἶνε φανερὸν ὅτι ἡ παράθεσις τῶν τόπων τούτων γίνεται κατὰ σειρὰν διὰ περιηγητὴν ἐρχόμενον ἐξ Ἐλευσῖνος εἰς Πειραιᾶ. Καὶ ἡ μὲν Ἀμφιάλη ἔκειτο εἰς τὸ σημερινὸν Πέραμα, ἔνθα καὶ τὸ ἀρχαῖον λατόμιον (Lolling Aufs. Curt. gewidmet σ. 6, Goodwin ἔ. ἀ. σ. 256, Raase ἔ. ἀ. σ. 26, Ῥεδιάδη Ἀρχ. Ἐφημ. 1906 σ. 239), τὸν δὲ Φώρων λιμένα ὥρισεν ἤδη ἀσφαλῶς ὁ Milchhöfer (K. v. A. II, σ. 8, 10, 12, VII-VIII σ. 29) ὡς τὸν σημερινὸν ὅρμον τῆς Δραπετζῶνας ἢ Κλεφτολίμανο, παρὰ τὸν λιμένα δὲ τοῦτον τοποθετεῖ τὴν Ψυττάλειαν ὁ Στράβων, οὐχὶ δὲ εἰς τὸ βάθος τῶν στενῶν, ἔνθα κεῖται ἡ νησὶς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Ὁ κ. Beloch τοποθετεῖ τὴν Ἀμφιάλην βορειότερον, εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐλευσῖνος κατὰ τὴν παλαιὰν ὀνοματοθεσίαν τοῦ Leake (The Demi of Attica τόμ. I σ. 401), χωρὶς νὰ δικαιολογῇ τοῦτο καὶ ὅπως συμφωνήσῃ πρὸς τὴν κατὰ σειρὰν ἀναγραφὴν τῶν διαφόρων τόπων κατὰ Στράβωνα, δέχεται δ' ὅτι τὸ λατόμιον, τὸ ἀκριβῶς ἄνωθι του σημερινοῦ Περάματος ἔνθα ἀναμφιβόλως ἦτο ἡ Ἀμφιάλη, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπερκείμενον τῆς ἔναντι τῆς Λέρου ἄκρας τῆς Ἀττικῆς, τῆς κατ' αὐτὸν Ἀμφιάλης, κειμένης εἰς ἀπόστασιν 2 χιλιομέτρων περίπου ἀπὸ τοῦ λατομίου ἐκείνου. Ἐπίσης αὐτοβούλως τοποθετεῖ τὸν λιμένα τῶν Φώρων ἐσωτέρω ἔτι καὶ πλησιέστερον πρὸς τὴν νησῖδα τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ὅπως ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν Στράβωνα ὁρίζοντα τὴν Ψυττάλειαν παρὰ τὸν λιμένα τῶν Φώρων. Ἀφ' ἑτέρου ἐπειδὴ ἡ Ψυττάλεια ἔχει περίπου τὸ μέγεθος τῆς νησῖδος τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, θεωρεῖ τὴν Λυψοκουτάλαν ὡς τὸ ἕτερον νησίον, τὸ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερόμενον ὡς ὅμοιον τῇ Ψυτταλείᾳ καὶ ὀνομάζει αὐτὴν Κέον. Εἶνε ὅμως πρόδηλον ὅτι ὁ Στράβων μεταχειρίζεται τὴν λέξιν *ὅμοιον* ἐν σχέσει πρὸς τὸ εἶδος, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς τὸ μέγεθος, ἐννοεῖ δηλαδὴ ὅμοιον τῇ Ψυτταλείᾳ ὅσον ἀφορᾷ τὸ πετρῶδες καὶ ἔρημον αὐτῆς. Ἀναμφιβόλως ὅμως τὸ ἕτερον νησίον, ὅπερ ὡς ἐκ τῆς σμικρότητος αὐτοῦ δὲν ἀναφέρεται ὀνομαστί, εἶνε τὸ παρὰ τὴν Ἀταλάντην (κοινῶς Ταλαντονῆσι) μικρὸν νησίον, πετρῶδες ἀληθῶς καὶ ἔρημον ὡς ἡ Λυψοκουτάλα, ὅπερ, ἄλλως τε, ὡς ἐκ τῶν προφανῶν ἰχνῶν ἅτινα φέρει τῆς διαβρωτικῆς κατεργασίας τῆς θαλάσσης συνάγει τις, εἶχε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μεῖζον μέγεθος, ὁριζόμενον ἤδη ὡς ἴσον τοὐλάχιστον πρὸς τὴν πέριξ τῆς ἐξεχούσης κορυφῆς ἀβαθῆ ῥηχίαν. Ὁ κ. Beloch ἑρμηνεύων τὴν παρὰ Στράβωνι κατὰ σειρὰν παράθεσιν τῶν τόπων τούτων λέγει (σ. 481) «erst Hagios Georgios (Psyttaleia), dann Atalante, das sichtbar wird, sobald man bei Kynosura vorbei ist, endlich das νησίον ὅμοιον τῇ Ψυτταλείᾳ (Κέος = Lipsokutali)». Εἶνε ὅμως δι' ἐμὲ ὅλως ἄπορον

πῶς ἐρχόμενός τις ἐξ Ἐλευσῖνος εἰς Πειραιᾶ μόλις φθάσει εἰς τὴν Κυνόσουραν πρῶτον θὰ ἴδῃ τὴν μέσῳ τῶν ἄλλων δύο νησίων κειμένην Ἀταλάντην καὶ ταύτην θὰ ἀναφέρῃ πρώτην, παρορῶν τὴν ἀμέσως εἰς τὴν ὅρασιν προσπίπτουσαν, πρὸ τοῦ ἀκόμη φθάσῃ εἰς τὴν Κυνόσουραν ἀσυγκρίτῳ λόγῳ μείζονα καὶ ὑψηλοτέραν Λυψοκουτάλαν.

ιε') Ἡ Ψυττάλεια περιγράφεται ἐπίσης ὡς νησίον ἔρημον καὶ πετρῶδες, ὡς ἀληθῶς εἶνε ἡ Λυψοκουτάλα πετρώδης δηλαδή, ἔρημος καὶ ἀπορρώξ, δύσβατος καὶ ἀπόκρημνος, τοῦθ' ὅπερ δὲν χαρακτηρίζει τὴν νησῖδα τοῦ Ἅγ. Γεωργίου, ἥτις, ὡς γνωστόν, δὲν εἶνε πετρώδης καὶ ἐκ τῆς γειτονείας της πρὸς τὴν πόλιν τῆς Σαλαμῖνος ἀναμφιβόλως οὔτε ἔρημος θὰ ἦτο, ἀφοῦ οὔτε σήμερον εἶνε τοιαύτη.

ις') Παρὰ τοῦ Στράβωνος ἐπίσης πληροφορούμεθα ὅτι τὴν Ψυττάλειαν «εἶπόν τινες λήμην τοῦ Πειραιῶς». Εἰς τὸ ὄμμα ὅμως παντὸς ὅστις ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς ἀτενίζει πρὸς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος προσπίπτει ὡς ἀληθὴς λήμη τὸ πετρῶδες καὶ ὑψηλὸν νησίον τῆς Λυψοκουτάλας, ὡς ἀληθὲς εἰς τὴν ὅρασιν ἐμπόδιον. Μεταξὺ ὅμως τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου οὐδεμία, οὔτε ὀπτικὴ ἀκόμη σχέσις ὑπάρχει, δικαιολογοῦσα καθ' οἱονδήποτε τρόπον τὴν ἐπωνυμίαν τῆς λήμης.

Τέλος ὁ κ. Beloch παρορῶν τὴν ὑπάρχουσαν ἀναλογίαν μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος *Ψυττάλεια* καὶ τοῦ συγχρόνου *Λυψοκουτάλα*, ἀναλογίαν ὅμως ἣν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν προκειμένου περὶ τῆς νησῖδος Ἀταλάντης (Ταλαντονῆσι) καὶ μὴ ἀποκρούων τὰς ἀντιρρήσεις ἃς προὐκάλεσεν ἡ θεωρία τῆς κατὰ τὸν ἄξονα τῶν στενῶν ἀντιπαρατάξεως τῶν ἐμπολέμων στόλων ἐν γραμμῇ μετώπου, προσαρμόζει τὴν ὀνομασίαν τῆς νησῖδος τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ὡς Ψυταλείας εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην καὶ τοποθετεῖ τὸ Ἡράκλειον, ὅπερ κατὰ τὸν Διόδωρον ὥριζε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως, (XI, 13) παρὰ τὸ σημερινὸν Πέραμα, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Goodwin, ὅστις πολὺ πρὸ τοῦ Beloch εἶχε θέσει αὐτὸ ἐκεῖ (Papers of the Am. school at Athens Τόμ. I, σ. 239) μετέβαλε γνώμην κατόπιν νεωτέρων ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου ἐργασιῶν (Wilhelm — Ἀρχ. Ἐφημ. 1902 σ. 135, Ρεδιάδη — Ἀρχ. Ἐφ. 1906 σ. 239), δεχθεὶς ὅτι τοῦτο πράγματι εὑρίσκετο εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ Κερατσινίου, εἰς τὰς ἀνατολικὰς κλιτύας τοῦ λόφου ἔνθα νῦν ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου (Harvard Studies XVII. 75) καὶ ἔνθα ἀνεγνώρισα καὶ τοὺς ἀφορίζοντας τὸ Ἡράκλειον τοῦτο τέμενος ἕρμακας (ἔ. ἀ.).

Παρὰ πάντα ἐν τούτοις ταῦτα οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποτιμήσῃ τὴν ἀξίαν ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν ὁμολογίαν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ ὅτι, ἐὰν Ψυττάλεια ἦτο ἡ σημερινὴ Λυψοκουτάλα, ἀναμφιβόλως περὶ αὐτὴν ἔδει νὰ ἔχῃ συγκροτηθῇ ἡ Ναυμαχία.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ Δ. ΡΕΔΙΑΔΗΣ
Ἀνθυποπλοίαρχος Β. Ν.

ΠΡΟΞΕΝΙΚΟΝ ΨΗΦΙΣΜΑ ΒΟΙΩΤΩΝ

ΠΟΛΥΞΕΝΩΑΡΧΟΝ	Πολυξένω ἄρχον
ΤΟΣΒΟΙΩΤΟΙΣΕΔΟΞΕ	τος Βοιωτοῖς ἔδοξε
ΤΟΙΔΑΜΟΙΙΠΠΟΚΡΑΤΗ	τοῖ δάμοι Ἱπποκράτη
ΝΦΙΛΟΚΤΗΜΟΝΟΣΠΑΡ	ν Φιλοκτήμονος Παρ
ΙΑΝΟΝΠΡΟΞΕΝΟΝΕΙΜ	(ι)ανὸν πρόξενον εἶμ
ΕΝΒΟΙΩΤΩΝΑΥΤΟΝΚΗ	εν Βοιωτῶν αὐτὸν κὴ
ἐΚΓΟΝΩΣΚΗΕΙΜΕΝΑΥ	(ἐ)κγόνως κὴ εἶμεν αὐ
τωιγΑΣΚΗFΟΙΚΙΑΣΕΜ	[τῶι γ]ᾶς κὴ Fοἰκίας ἔμ
πασινκΗΕΙΣΟΤΕΛΙΑΝ	[πασιν κ](ὴ) εἰσοτελίαν
κὴἀσυλίαν κ⊣ΚΑΤΑΓ/	[κὴἀσυλίανκ](ὴ)κατὰγᾶ
ν κὴ κατὰ θάλατταν	[ν κὴ κατὰ θάλατταν

Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης σαφέστατον χάρτινον ἐκτύπωμα μοὶ ἐδόθη τῇ 19 Ἀπριλίου 1906 ὑπὸ τοῦ νέου Ἰ. Γ. Γκίκα υἱοῦ τοῦ τότε Δημάρχου Ἐρυθρῶν τῆς ἐπαρχίας Μεγαρίδος. Εἶναι δ' ἡ στήλη ἐνεκτισμένη εἰς τὸ ἐν *Κριεκουκίῳ* τοῦ δήμου Ἐρυθρῶν πατητήριον Ἰωάνου Δρίκου, ὅστις ἄλλοτε μετερχόμενος τὸν καρραγωγέα μετεκόμισε τὸν λίθον ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Κωπαΐδα *Χανίου Κριμπᾶ* τοῦ κειμένου ἐπὶ τῆς ἀπὸ Λεβαδείας εἰς Θήβας ἀγούσης ὑπ' αὐτῇ τῇ ἀκροπόλει τῆς βοιωτικῆς Ἁλιάρτου.

Ἡ γραφὴ σχεδὸν ἀκριβῶς στοιχηδόν. Πλὴν τοῦ πρώτου στίχου, ὃν ἀποτελοῦσι δεκατρία μόνα γράμματα, οἱ ἄλλοι πάντες παραλλάσσουσι μεταξὺ δεκαὲξ (στ. 2, 4-7, 9) καὶ δεκαεπτὰ (στ. 3, 8, 10) γραμμάτων.

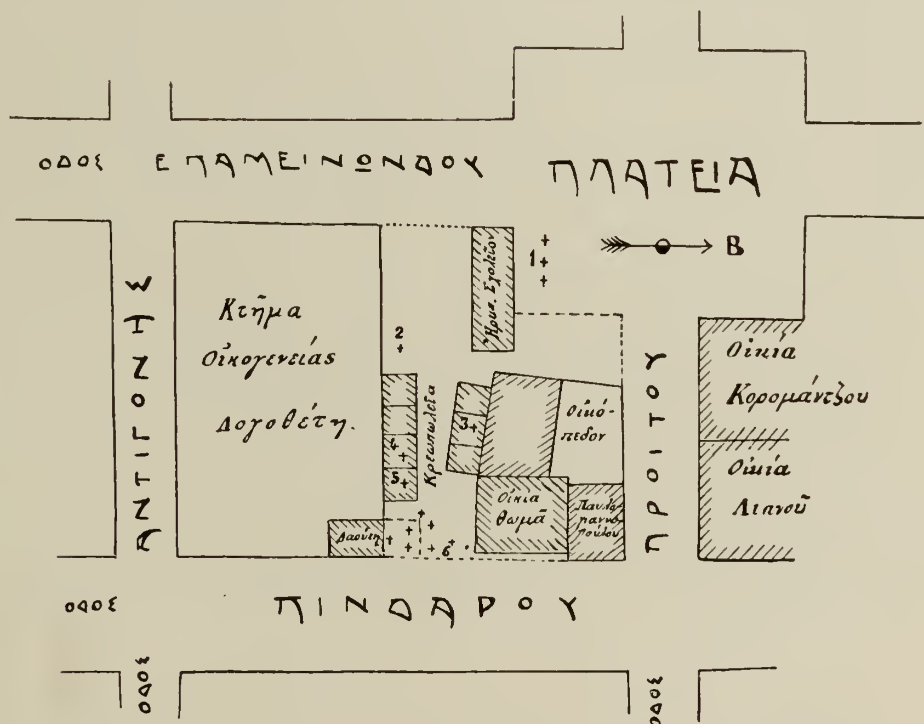
Τὸ ἐν δευτέρῳ στίχῳ πρῶτον Σ παραχαραττόμενον ἐν ἀρχῇ εἰς Ε διώρθωσε πρὸς τὰ κάτω ὁ χαράκτης εἰς ἔνδειξιν Σ.

1908. ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Η ΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΚΑΔΜΟΥ

(Πίν. 1-3)

Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1906 ἔβλεπον διερχόμενος τὴν ΒΝ βαίνουσαν ὁδὸν Πινδάρου τῆς σημερινῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, ὅτι ὁ πάροδιος Ἰω. Δαούτης ἐποιεῖτο ἐκχωματώσεις παραπλεύρως τῆς οἰκίας αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἑτέρας ἀνωνύμου ὁδοῦ καθέτως ἐκβαλλούσης εἰς τὴν ὁδὸν Πινδάρου[1] (εἰκ. 1 παρὰ τὸν ἀρ. 6). Ἡ ἀνώνυμος ὁδὸς κατὰ τὴν ἐκβολὴν αὐτῆς εἰς τὴν ὁδὸν Πινδάρου ἔχει ἑκατέρωθεν πρὸς Β μὲν τὴν οἰκίαν τοῦ Θ. Λ. Θωμᾶ (εἰκ. 2 Δ) πρὸς Ν δὲ τὴν τοῦ Δαούτη (εἰκ. 2 Α), εἶνε δὲ γήπεδον δημόσιον ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ Δήμου Θηβαίων εὑρισκόμενον καὶ χρησιμεῦον ὡς ἀγορὰ λαχάνων, κρέατος καὶ ἰχθύων. Τὸ γήπεδον τοῦτο εἶνε περίπου τρία μέτρα ὑψηλότερον τῆς ἐπιφανείας τῆς

Εἰκὼν 1. Σχετικὴ θέσις τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν ἐν τῇ νῦν πόλει τῶν Θηβῶν (ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἔνθα εἶνε σταυροὶ παρὰ τοὺς ἀριθ. 1, 2, 3, 4, 5, 6).

ὁδοῦ Πινδάρου, εἰς ἣν κατέρχεται δι᾽ ἀποτόμου κλίσεως κατὰ τὴν συμβολὴν καὶ ἔχει πλάτος ἐνταῦθα μὲν 10,50 μ., ἐνδοτέρω δὲ στενότερον· διότι ἑκατέρωθεν εἶνε ἐκτισμένα εὐτελῆ τινα παραπήγματα δημοτικά, ἐνοικιαζόμενα κυρίως ὡς κρεοπωλεῖα. Ἡ ἀγορὰ αὕτη ἐκβάλλει πρὸς Δ εἰς τὴν ἰσοϋψῆ ὁδὸν Ἐπαμεινώνδου (εἰκ. 3), πρώτην παράλληλον τῆς ὁδοῦ Πινδάρου. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὁδῶν ἤτοι τὸ μῆκος τῆς ἀγορᾶς εἶνε 55

[1] Ἡ ὁδὸς Πινδάρου ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν ἐν **Bädecker, Griechenland** εἶνε ἡ ἐπιμηκεστάτη πασῶν. Ἡ ἀνώνυμος ὁδὸς δὲν εἶνε κεχαραγμένη ἐν τῷ σχεδίῳ, ἀλλὰ συμπίπτει μετὰ τοῦ γράμματος **g** τῆς λέξεως **Stadtgebiet**.

μέτρα. Εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀγορᾶς ἐξικνεῖτο ἄλλοτε τὸ ἔδαφος καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν Πινδάρου, πρὶν αὕτη κανονισθῇ δι' ἐκσκαφῆς, ὡς ἔχει νῦν. Τὴν τομὴν τοῦ ὑψηλοῦ ἐδάφους ἐνταῦθα δεικνύει ἡ εἰκ. 2 Ε. Ὅτι δὲ καὶ βορειότερον τῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν πρώτην παράλληλον αὐτῆς ὁδὸν Προίτου τὸ ἔδαφος ἦτο πρὸ τῆς ῥυμοτομίας ὑψηλόν, φαίνεται ἐκ τῆς εἰκ. 4, ὄπισθεν τῆς νεοτεύκτου οἰκίας Παυλογιαννοπούλου ὑπὸ τὸ ἐρειπιῶδες νεώτερον κτίσμα.

Οἱ ἐργαζόμενοι κατὰ τὰς μνημονευθείσας ἐκχωματώσεις ἐργάται ἐξῆγον πλὴν χωμάτων καὶ συχνοτάτους λίθους, οἵτινες ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κεκαυμένοι καὶ δὴ πολλοὶ μέχρις ἐξασβεστώσεως, ἐφαίνοντο δέ, ὅτι ἐσχημάτιζον πυκνοὺς σωροὺς ἢ ἀμόρφους παχεῖς τοίχους ἐξέχοντας ἐνιαχοῦ τοῦ ἐδάφους. Αἱ παρατηρήσεις ὅμως αὗται ἐγίνοντο ἐξ ἀποστάσεως καὶ ἄνευ ἀρχαιολογικοῦ σκοποῦ ὡρισμένου, διότι ἡ ὄψις τῶν πραγμάτων καὶ τὸ ἐπι-

Εἰκὼν 2. Ἄποψις τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου.

πόλαιον τῆς θέσεως αὐτῶν εὑρισκομένων ἀμέσως κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὑψηλοῦ γηπέδου τῆς ἀγορᾶς, ἐμαρτύρουν παντὶ τῷ γινώσκοντι τὴν γενομένην ἐν τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων ἀνακίνησιν τοῦ Θηβαϊκοῦ ἐδάφους, ὅτι τὰ ἐκσκαπτόμενα χώματα καὶ οἱ φαινόμενοι ἐνιαχοῦ λευκάζοντες ὄγκοι κεκαυμένων λίθων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶνε παλαιότερα τῆς Τουρκοκρατίας.

Ἡ ἐκσκαφὴ εἶχε προχωρήσει ἤδη ἐπὶ 4 μέτρα πλάτους καὶ 5 μήκους τῆς ἐπιμήκους ἀγορᾶς, ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὸν ἐσκαμμένον χῶρον καὶ ἠρώτησα καὶ πάλιν ἤδη, ἂν οἱ ἐργάται εὕρισκόν τι ἀξιοσημείωτον, οἷον ἐπιγραφήν τινα, γλυπτόν τι ἢ θραύσματα ἀγγείων ἀρχαίων· θὰ ἀπηρχόμην δὲ κακῶς καὶ πάλιν δεδιδαγμένος ἐκ τῆς εἰθισμένης ἤδη ἀποφατικῆς ἀπαντήσεως τῶν ἐργατῶν νομιζόντων ὅτι κατέστρεφον ἀσβεστοκάμινόν τινα νεωτέραν, ἂν γείτων τις δέν μοι ἔλεγε περὶ θραυσμάτων ἀγγείων

ἀποκομισθέντων μετὰ τῶν χωμάτων. Ἀνεζήτησα ὅμως ἐπὶ τόπου ἄλλα καὶ μετ' ἐκπλήξεως εἶδον, ὅτι ὑπῆρχε στρῶμά τι κεκαυμένον πλῆρες μυκηναϊκῶν ἀγγείων ἀγράφων. Ἠρεύνησα προχείρως ὅσον ἠδυνάμην πρὸς μόρφωσιν ἀσφαλεστέρας γνώμης, ἀνέστειλα ἀμέσως τὰς γινομένας ἐκσκαφὰς καὶ ἐτηλεγράφησα πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας εἰς Ἀθήνας, ὅτι ἐν τῷ κέντρῳ τῆς νῦν πόλεως τῶν Θηβῶν εὗρον ἐρείπια οἱονεὶ καμίνου πηλοπλαστικοῦ ἐργαστηρίου, ἐξητούμην δὲ διαταγήν, ἵνα προβῶ εἰς ἀνασκαφάς. Τὸ Ὑπουργεῖον ἔσπευσε τῇ 30 Σεπτεμβρίου νά μοι διατάξῃ τηλεγραφικῶς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τόπου ἐκείνου καὶ οὕτω τῇ 2 Ὀκτωβρίου ἠρξάμην τῆς ἐρεύνης. Τῶν γενομένων δὲ μέχρι τοῦδε ἐργασιῶν καὶ εὑρημάτων παρέχω ἐν τοῖς ἑπομένοις πρόσκαιρον περιγραφήν,

Εἰκὼν 3. Ἄποψις τῆς παρόδου τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου.

μέχρις ὅτου ἀνασκαφῇ ὅλος ὁ προσήκων χῶρος.

Διάφοροι σκέψεις ἐγίνοντο μέχρι τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς ἀνασκαφῆς[1]· ἀλλ' ἀπὸ ταύτης μετεβλήθησαν· διότι καθωρίσθησαν συμπλέγματα τοίχων πλουσίου τινός ποτε οἰκοδομήματος μυκηναϊκῶν χρόνων, ὃ ἐπυρπολήθη, ὡς ἐπυρπολήθησαν

[1] Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐργασία συνετέλεσεν, ἵνα ἐνισχυθῇ ἡ περὶ πηλοπλαστικοῦ ἐργαστηρίου γνώμη, ἧς αἱ κυριώτεραι θέσεις πρέπει νὰ ῥηθῶσιν ἐνταῦθα, ὅπως ἀναιρεθῶσιν ὑπὸ τῶν πραγμάτων κατωτέρω καὶ μὴ πλανηθῇ τις ὕστερόν ποτε ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐφημερίσι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας δημοσιευθεισῶν εἰδήσεων, αἵτινες εὗρον θέσιν καὶ ἐν ταῖς συντόμοις ἀγγελίαις ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν, π. χ. *Memnon* 1907 σ.144. Τὸ ὀρθὸν ἀγγέλλεται ἐν *Amer. Journ. of Archaeol.* 1907 σ. 96-7. *Journ. of Hell. Stud.* 1907 σ. 268. *Ausonia* (*Scavi*) 1908 σ. 113. Πρβλ. καὶ *Arch. Anzeig.* 1907 σ. 113 καὶ *Athen. Mitteil.* 1906 σ. 307. Πρβλ. καὶ τὰς ἐφημερίδας *Ἐμπρὸς* 21 καὶ 22 Ὀκτωβρίου 1906 καὶ *Ἑστίαν* 7 Ἰανουαρίου 1907.

Εἰς τὴν ἐρώτησιν λοιπόν: τί ἦτο τὸ κτίσμα τοῦτο, οὗτινος οἱ συμπαγεῖς τοῖχοι μετεβλήθησαν εἰς ἄσβεστον ἐκ τῆς πυρακτώσεως καὶ

πολλὰ μυκηναϊκὰ ἀνάκτορα ἢ κτίρια ἐν γένει, π. χ. τῶν Μυκηνῶν, τῆς Τίρυνθος [1], τῆς νήσου Γουλᾶ ἐν ᾧ εὑρίσκονται ἄνθρακες, ὀστᾶ, μάλιστα δὲ θραύσματα ἀγγείων ἀγράφων καὶ ἀτριβῶν, ἔδιδον μετὰ τὴν πρώτην ἐξέτασιν τοῦ χώρου τὰς ἑξῆς ἀπαντήσεις·

α') Δὲν ἦτο οἰκία πυρποληθεῖσα· διότι μία πυρκαϊὰ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ μεταβάλῃ εἰς ἄσβεστον τὸν οὕτω παχὺν τοῖχον. Οἱ κατασκευάζοντες ἄσβεστον μὲ ἐφώτιζον περὶ τούτου λέγοντες, ὅτι αὐτοὶ πρὸς τοῦτο καίουσι τὴν κάμινον ἐπὶ 100-150 ὥρας συνεχῶς δι' ἐντόνου πυρὸς καταναλίσκοντες 400-500 δεμάτια ξύλων. Ἐνῷ δὲ οὕτως οἱ καιόμενοι λίθοι μεταβάλλονται εἰς ἄσβεστον, οἱ τοῖχοι τῆς ἀσβεστοκαμίνου ἔχοντες πάχος 0,50-0,60 μ., ἀντέχουσι πεντάκις ἢ ἑξάκις εἰς τοιαύτην ὑψηλὴν καῦσιν. Δὲν ἐπίστευον λοιπόν, ὅτι μία πυρκαϊὰ ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα, ὅπερ μόλις φέρει τὸ ἔντονον πῦρ τῆς ἀσβεστοκαμίνου πεντάκις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐπαναλαμβανόμενον.

β') Δὲν ἦτο ἰπνὸς ἤτοι κλίβανος· διότι κλίβανος τόσον μέγας, ὅσον προϋπέθετεν ἡ ἔκτασις τοῦ ὁρατοῦ τότε πρὸ τῆς εὐρυτέρας σκαφῆς κεκαυμένου ἐρειπίου, καὶ τόσον πολὺ καιόμενος δὲν προσῆκεν εἰς ἰδιωτικὸν οἶκον, ὡς ἔδει νὰ συμβαίνῃ κατὰ τοὺς παλαιοτάτους ἐκείνους χρόνους, ὅτε, ἂν κατεσκευάζετο ὡς νῦν ὁ ἄρτος, δὲν ὑπῆρχεν ὅμως ὀργανισμὸς κοινωνικὸς ἀνάλογος πρὸς τὸν ἡμέτερον, οἱ δὲ ἀρτοποιοὶ δὲν φαίνονται, ὅτι ἀπετέλουν ἀνεξάρτητον συντεχνίαν φροντίζουσαν περὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἐλευθέρας ἀσκήσεως τοῦ ἐπιτηδεύματος τούτου πρὸς ἐμπορίαν. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἦτο, ὅτι οἱ κλίβανοι τῶν ἀρτοποιῶν νῦν κατασκευάζονται πατροπαραδότως ἐκ κεραμίδων καὶ πλίνθων ἢ ἐκ πηλοῦ, ὥστε νὰ μὴ βλάπτωνται ὑπὸ τοῦ πυρὸς (πρβλ. Τσούντα, *Προϊστ. ἀκροπ.* 100, 103-6) Προσέτι ἡ ἀνωτέρω ὑπόθεσις δὲν ἡρμήνευε τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀγγείων, ἅτινα πάντα, ὅσα τότε εἶχον συλλεχθῆ, ἦσαν μικρὰ καὶ ἀτριβῆ ἤτοι καινουργῆ καὶ ἀμεταχείριστα σχεδὸν ἀνεξαιρέτως, ξένα δὲ πρὸς τὴν μαγειρικήν.

γ') Δὲν ἦτο ἀσβεστοκάμινος, ὄχι τόσον διότι ἡ ἄσβεστος δὲν ἦτο πολλαπλῆς καὶ ἑπομένως συχνῆς χρήσεως τότε, ὅσον διότι ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ δὴ ἐντὸς ἀκροπόλεως μυκηναϊκῆς ἐστερημένης ξύλων καὶ λίθων, τῆς πρώτης δηλαδὴ ὕλης πρὸς κατασκευὴν ἀσβέστου, τοιαύτη κάμινος φαίνεται ἀπαράδεκτος, ἀφ' οὗ νῦν, ὅτε ἡ ἄσβεστος εἶνε πρᾶγμα κοινοτάτης χρήσεως, οὐδὲ ἐν τοῖς μικροῖς χωρίοις εὑρίσκεται ἀσβετοκάμινος, ἀλλὰ μόνον ἔξω αὐτῶν καὶ συνήθως μακρὰν ἐν ταῖς ἐρημίαις. Προσέτι δὲ τοιαύτη ὑπόθεσις καταλείπει ἀνερμήνευτον καὶ τὸ πλῆθος τῶν εὑρεθέντων ἀγγείων.

δ') Μόνον κάμινος ἀγγειοπλάστου εἶνε τὸ ἐρευνώμενον κτίσμα. Πᾶσαι αἱ ἀπορίαι ἐλύοντο διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ἵνα μὴ δὲ διατρίψω ἐπὶ μακρόν, μνημονεύω, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ἀγγείων, πάντων τεθραυσμένων καὶ ἀτριβῶν, ἐφαίνετο ἀπόδειξις μονονουχὶ βοῶσα, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἐργαστήριον ἀγγειοπλάστου: ὁ καμινευτὴς μετὰ τὴν πρώτην ὄπτησιν τῶν ἀγγείων, ἐξάγων αὐτὰ ἐκ τῆς καμίνου, ἐξήταζε διὰ τοῦ παραγομένου ἴσως ἤχου, ἂν ἦσαν ἐρρωγότα, καὶ ἀπέρριπτεν αὐτὰ τοιαῦτα ὄντα, ἐν ᾧ τὰ ὑγιᾶ ἀπέστελλεν, ὅπως χρωσθῶσι καὶ κοσμηθῶσιν. Ἓν μόνον ἀγγεῖον μικρὸν ἦτο ἀκέραιον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄχρηστον· διότι εὑρέθη πλῆρες στερεᾶς ὕλης πορώδους ὡσεὶ σαπροῦ ὀστοῦ, ἥτις ἡρμηνεύετο ὡς γαλάκτωμα πηλοῦ κατὰ λάθος ὀπτηθὲν καὶ αὐτὸ καὶ καταστῆσαν τὸ ἀγγεῖον ἄχρηστον καὶ ἀπορριπτέον μετὰ τῶν ἐρρωγότων. Ἕτερόν τι δὲ γεγονὸς ἔθετε τέρμα εἰς πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἦτο δὲ τοῦτο ἡ ὑπὸ στρῶμα ἀνθράκων, ἀγγείων καὶ ὀστῶν εὕρεσις στρώματος γῆς κεραμίτιδος γνωστῆς ἐν Θήβαις, ἅτε ἐξαγομένης καὶ νῦν περὶ τὰ ἁλώνια τοῦ ΒΔ προαστείου τῶν Θηβῶν Πυρί. Ἡ κεραμῖτις αὕτη γῆ ὑπετίθετο ἤδη ὡς ἡ πρώτη ὕλη τοῦ πηλοπλάστου. Ὡς ἀπόρροιαι δὲ τῆς θεωρίας ταύτης καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς καμίνου ἦσαν διάφοροι γνῶμαι περὶ κατασκευῆς τῶν ἀγγείων καὶ χρώσεως αὐτῶν, περὶ τῆς ὄψεως τῶν μυκηναϊκῶν ἀκροπόλεων, αἵτινες οὕτω δὲν ἦσαν μόνον κατοικίαι τῶν ἀνάκτων κτλ.

[1] Τσούντας, *Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμὸς* σ. 40. *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1887, 164. *Πρακτικὰ τ. ἀρχ. ἑτ.* 1890, 40.

τῆς Κωπαΐδος [1], τῆς Κνωσοῦ [2], τῆς Φαιστοῦ [3], τῆς Ἁγ. Τριάδος [4] κλ.

Ἵνα μὴ μεταφέρω ἐνταῦθα τὰς σελίδας τοῦ ἡμερολογίου μου μετὰ τῶν παρομαρτουσῶν ἐνίοτε ἐσπευσμένων κρίσεων καὶ γνωμῶν, ἃς διώρθου τῇ ἑπομένῃ ἡ σκαπάνη τοῦ ἐργάτου ἢ αἱ δεύτεραι φροντίδες, θὰ περιγράψω τὸν ἀνασκαφέντα κύριον χῶρον ὡς ὅλον λαμβανόμενον, προσθέτων τινὰ περὶ δευτερευόντων τινῶν σκαμμάτων, περὶ τῶν εὑρημάτων ἑκάστων καὶ περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀποκαλυφθέντος κτιρίου.

Τὸ σχέδιον εἰκ. 1 δεικνύει τὴν σχετικὴν τοῦ ἐρειπίου θέσιν ἐν τῇ πόλει τῶν Θηβῶν. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἐκεῖ, ἔνθα εἶνε σταυροὶ γεγραμμένοι [5]. Τὸ σχέδιον εἰκ. 5 ὀφειλόμενον εἰς τὴν φιλοφροσύνην τοῦ φίλου μου μηχανικοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Βλατσιώτου δεικνύει πᾶσαν τὴν ἀνασκαφεῖσαν ἔκτασιν τοῦ κτιρίου εἰς τὸ μέρος τῶν πολλῶν (8) σταυρῶν παρὰ τὸν ἀριθ. 6 τῆς εἰκ. 1. Οἱ ἐσχεδιασμένοι διάφοροι τοῖχοι δὲν εἶνε πάντες σύγχρονοι. Διακρίνονται δὲ τρεῖς κύριαι περίοδοι.

α') Παλαιότατος τοῖχος (περίοδος Α) εἶνε ὁ νξωΒ, οὗτινος σώζεται μία σειρὰ λίθων ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ πώρου, ἐλλιπὴς ὅμως πλησίον τῶν γραμμάτων ξ ω καὶ Β, διότι, ὅτε ἐθεμελιώθησαν οἱ τέμνοντες αὐτὸν νεώτεροι τοῖχοι, ἵνα κατασκευασθῶσι κάθετα καὶ κανονικὰ τὰ θεμέλια, ἐξικνούμενα μέχρι τοῦ φυσικοῦ πώρου, ἀφῃρέθησαν οἱ ἐμποδίζοντες λίθοι τοῦ παλαιοτέρου τοίχου. Οὗτος εἶνε ἐκτισμένος ἐκ λογάδων ἀργῶν λίθων μετρίου μεγέθους ἤτοι μικροτέρων τοῦ $^1/_2$ μέτρου. Δὲν ἠδυνήθην νὰ βεβαιώσω, ἂν ὑπῆρχε πηλὸς ὡς συνδετικὴ ὕλη, ἐπειδὴ δὲν σώζεται εἰς ὕψος ὁ τοῖχος.

β') Νεώτερος τοῖχος ἐξ ὁμοίου ὑλικοῦ ἐκτισμέ-

[1] De Ridder *BCH*, XVIII, 1894, 284.

[2] Ξανθουδίδης, *Ἀθηνᾶ* XVI, 1904, 310. Burrows, *The discoveries in Crete*, 8. Lagrange, *La Crète ancienne* 20, 30, 133.

[3] *Ἀθηνᾶ*, ἔ. ἀ. καὶ 369, 323. Pernier, *Atti del congr. intern. di scien. stor.* 1904, 627.

[4] *Ἀθηνᾶ*, σ 327. Lagrange, ἔ. ἀ. 25. Πρβλ. καὶ τὸ ἐν Αἰγίνῃ κτίριον, Στάης, *Ἐφ. Ἀρχ.* 1895 σ. 248.

[5] Μέρος τοῦ παρὰ τὴν ὁδὸν Πινδάρου ἀνασκαφέντος χώρου κατελήφθη καταχρηστικῶς μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν ὑπὸ τοῦ γείτονος Ι. Δαούτη καὶ περιετειχίσθη. Τοῦτο διακρίνεται ἐν τῇ εἰκ. 1 παρὰ τὸν ἀριθ. 6 διὰ διακεκομμένων γραμμῶν περιλαμβανουσῶν τρεῖς σταυρούς, ἐν δὲ τῇ εἰκ. 2 κλείεται ἐντὸς τοῦ ἀτελοῦς πλινθοκτίστου τοίχου Β πρὸς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τῆς εἰκόνος. Ὁ χῶρος εἶνε νῦν ἐπίδικος.

νος καὶ ἀντιπροσωπεύων τὴν δευτέραν οἰκοδομικὴν περίοδον ἐπὶ τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν εἶνε ὁ κζζ′. Εἷς λίθος αὐτοῦ εὑρίσκεται ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ ταπεινοτέρου τοίχου νξ, τοῦτο δὲ εἶνε τὸ μόνον τεκμήριον τῆς σχετικῆς τῶν δύο τοίχων ἡλικίας. Τὸ ὅλον τοῦ τοίχου κζζ′ διατηρεῖται κακῶς· ὅτε δ' ἐκτίσθη τὸ τρίτον ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου οἰκοδόμημα, οἱ τοῖχοι αὐτοῦ ἐν τοῖς θεμελίοις ἔτεμον τὸν κζζ′ καθὼς καὶ τὸν τῆς πρώτης περιόδου, ἀφαιρεθέντων τῶν παρὰ τὰ νέα θεμέλια λίθων αὐτοῦ. Ἡ συνέχεια ὅμως εὑρίσκεται περαιτέρω δεξιὰ ἐν τῷ χώρῳ υφχψ, ἐν ᾧ ὑπελείφθη οἱονεὶ ὡς λιθοστρωσία.

γ′) Πάντες οἱ ἄλλοι τοῖχοι (πλὴν τοῦ ΕΖ) ἀνήκουσιν εἰς τὴν τρίτην οἰκοδομικὴν περίοδον τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, διότι συνδέονται πρὸς ἀλλήλους διὰ σχέσεως παραλληλίας ἢ καθέτου τομῆς καὶ ἀποτελοῦσι κατασκευάσματα ἔχοντα οἰκοδομικὴν λογικήν, ἀνήκουσιν εἰς ἐρείπιον πυρποληθέντος κτιρίου, οὗτινος τὸ ἀνώτατον κεκαυμένον στρῶμα λίθων καὶ πηλοῦ καλύπτει αὐτοὺς εἰς ὡρισμένον ὕψος ὡς ἐπίπαγος (κροῦστα) καὶ εἶνε ἐκτισμένοι διὰ λογάδων λίθων μετὰ πηλοῦ ἄνευ ὁρατῶν ἢ ἀσφαλῶς ὑποθετῶν ἀχύρων. Μεγαλύτεροι εἶνε οἱ λίθοι εἰς τὰ θεμέλια, διακρίνονται δὲ ὡς μέγιστοι οἱ τοῦ δεγ, οὗ ἡ συνέχεια ὁρᾶται κατὰ τὸ ΓΔ καὶ τὴν ὁδὸν Πινδάρου ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Θωμᾶ (εἰκ. 2 Ε).

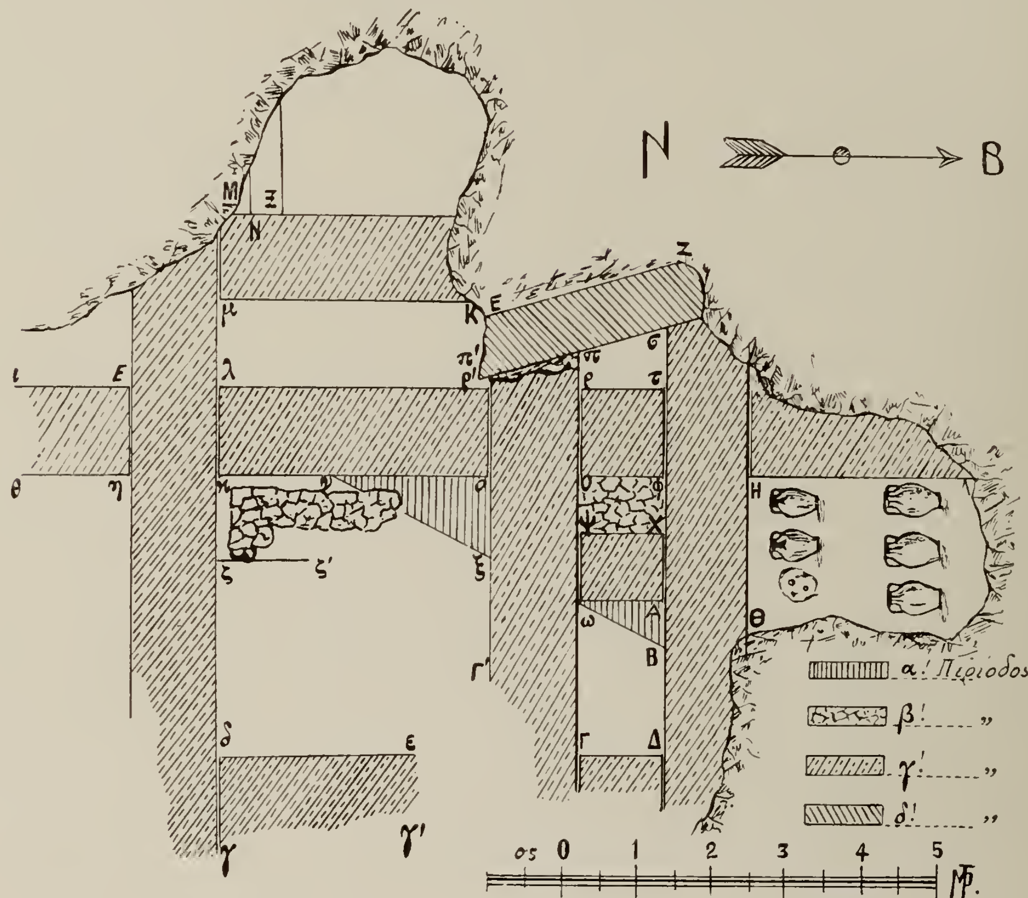
Εἰκὼν 4. Ἄποψις τῆς ὁδοῦ Προίτου ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου εἰλημμένη.

δ′) Ὁ τοῖχος ΕΖ εἶνε πολὺ νέος, θεμελιωθεὶς ἐπιπολαίως καὶ κτισθεὶς διὰ λίθων, ὧν ἄλλοι μὲν εἶνε ὑγιέστατοι, ἄλλοι δὲ λίαν κεκαυμένοι. Οὗτοι οἱ δεύτεροι ἐξήχθησαν κατὰ τὴν θεμελίωσιν ἐκ τοῦ κεκαυμένου κτιρίου, καταστραφέντος ἐν μέρει τοῦ ἐπιπάγου, καὶ ἀτάκτως συνεκτίσθησαν μετὰ ὑγιῶν.

Ἐκ τῶν περιόδων τούτων πρέπει νὰ ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐνταῦθα ἡ περιγραφὴ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τῶν λειψάνων τοῦ κτιρίου τῆς τρίτης περιόδου, ὅπερ εἶνε τὸ σπουδαιότατον εὕρημα.

Τὸ πρῶτον δωμάτιον εδκοΓ′ ἦτο κατὰ μέγα μέρος ἀνεσκαμμένον, οἱ δὲ τοῖχοι αὐτοῦ ἐν μέρει κατεστραμμένοι, ὅτε ἤρξαντο αἱ ἐμαὶ ἐργασίαι. Διὰ τοῦτο λείπει ἡ συνέχεια τοῦ τοίχου δε, λείπουσι δὲ λίθοι καὶ ἐκ τοῦ τοίχου οΓ′. Διὰ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων τοίχων ἀνοίγματος ἀπεκομίζοντο διὰ κάρρου τὰ χώματα πρὸ τῆς ἐμῆς ἀνασκαφῆς. Ὁ τοῖχος δε δὲν φαίνεται συνδεδεμένος μετὰ τοῦ γκλμ,

ήτοι λίθοι τοῦ ἑνὸς δὲν εἰσέρχονται εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἄλλου κατὰ τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως αὐτῶν. Ἐπίσης ὁ κο δὲν φαίνεται συνδεδεμένος οὔτε πρὸς τὸν γκμ οὔτε πρὸς τὸν οΓ. Οὐδαμῶς ὅμως φαίνονται νεώτεροι, διότι εἶνε ὅμοιοι τὴν τέχνην, τὸ ὑλικὸν καὶ τὸ πάχος (1,15 μ.) καὶ ἀποτελοῦσι μετὰ τῶν ἄλλων ἓν ὅλον ἀρχιτεκτονικόν. Τὸν τοῖχον γμ εὗρον μόνον εἰς ὕψος 0,80 μ. ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ πώρου, ἐν μέρει δὲ καὶ τὸν κο, σῳζόμενον ὅμως τοῦτον περαιτέρω πρὸς τὴν γωνίαν ο ἐπὶ ἐκτάσεως 1 μέτρου εἰς ὕψος 1,60 μ. Τὴν κατακόρυφον ὅμως αὐτοῦ εἰς τὸ μέρος τοῦτο τηρεῖ ὁ τοῖχος οὗτος μόνον μέχρι ὕψους 1 μέτρου· ὑψηλότερον οἱ λίθοι, προκύπτοντες, ἐξέρχονται τῆς κατακορύφου γραμμῆς διακινηθέντες πιθανῶς κατὰ τὴν ὥραν τῆς καταρρεύσεως τοῦ πυρπολουμένου οἰκοδομήματος. Εἰς ὕψος δὲ 1,22 μ. εὑρίσκεται πλησίον τῆς γωνίας ο ἐν τῷ τοίχῳ κο ὀπή τις ὁριζόν-

Εἰκὼν 5. Κάτοψις τῶν ἀνασκαφέντων ἐρειπίων.

τιος βάθους 0,50 τοὐλάχιστον, πλάτους 0,25 καὶ ὕψους μεγίστου 0,10, πλήρης μέλανος χώματος ὡς ἐκ καύσεως ἢ σήψεως ξύλου, διαθεομένη δὲ ὑπὸ ζωντανῶν ῥιζῶν τῆς πλησίον θαλλούσης ἀπὸ 35ετίας περίπου μορέας. Τὸ ἄνω μέρος τῆς ὀπῆς διατηρεῖ ἀκόμη τὸν πηλόν, ὅστις ἐπεκάθητο, ἃς εἴπωμεν οὕτω, ἐπὶ τῆς δοκοῦ, ἥτις ἦτο ἐντεθειμένη εἰς τὴν ὀπὴν εἴτε πρὸς ἄλλον σκοπὸν εἴτε ὡς μέρος ξυλοδεσίας[1]. Ἡ γεφύρωσις τῆς ὀπῆς ἦτο ὡς ἐν εἰκ. 6. Τὸ ὑψηλὸν τοῦτο μέρος τοῦ τοίχου γμ μετὰ τῆς ὀπῆς ἀπεκάλυψα ἐγώ, διότι τὰ χώματα, ἅτινα ἐστηρίζοντο ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἰσοπλατῆ (1 μ.) πρὸς αὐτὸ ἐξικνοῦντο μέχρι τοῦ Γ, ἦσαν ἄθικτα ἐντελῶς. Ἡ διάκρισις δὲ τοῦ συστήματος τῶν τοίχων

[1] Πρβλ. Τσούνταν, *Μυκῆναι* σ. 33. Dörpfeld, *Troja und Ilion* σ. 40. Lagrange, *La Crète ancienne* σ. 16.

τούτων καὶ ἡ εὕρεσις τεμαχίων τινῶν τοιχογραφημάτων ἐπὶ τοῦ τοίχου μγ ὥρισεν, ὅτι τὸ ἀνασκαπτόμενον κτίσμα εἶνε οἰκία τις πυρποληθεῖσα.

Τὸ ἀνώτατον στρῶμα τοῦ ἀθίκτου τούτου μέρους ἀπετελεῖτο ἐκ κεκαυμένων λίθων καὶ πηλοῦ, οἵτινες ἐσχημάτιζον μᾶζαν συμπαγῆ καὶ στερεάν, ἕνεκα δὲ τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους, κατερχομένου ἐνταῦθα ἀποτόμως πρὸς τὴν ὁδὸν Πινδάρου, μόλις ἐκαλύπτοντο *ἐν μέρει* ὑπὸ ὀλίγου χώματος. Ἡ μᾶζα αὕτη εἶχε πάχος ἀκανόνιστον ὡς ἐκ τῆς κατωφερείας τοῦ τόπου ἀλλ᾽ οὐχὶ ἔλασσον τῶν 0,80 μ. Ὁ συνδέων τοὺς λίθους πηλὸς εἶχε μεταβληθῇ ὑπὸ τοῦ πυρὸς σχεδὸν εἰς μαλακὴν ἐρυθρωπὴν ὀπτὴν συνεκτικὴν πλίνθον [1], ὥστε ἡ σκαπάνη τῶν ἐργατῶν εἰσέδυε χωρὶς νὰ δύναται νὰ διαρρήξῃ αὐτήν, ἐν ᾧ διερρηγνύοντο οἱ λίθοι, μεταβεβλημένοι ἤδη διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἰς ἄσβεστον. Ἐνίοτε μάλιστα οὗτοι ἦσαν λίαν εὔθρυπτοι, ὁσάκις ἦσαν καθαροὶ πῶροι, ὀνο-

Εἰκὼν 6.

μαζόμενοι κοινῶς διὰ τοῦ ὀνόματος τσιτσέρι, ἢ ὁσάκις εἶχον προσβληθῇ ἤδη ὑπὸ τῆς νυκτερινῆς ὑγρασίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀνασκαφῶν. Τοιοῦτος εἶνε ὁ ἐπίπαγος, οὗ ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω, σχηματισθεὶς ἐκ τῶν ταπεινοτέρων λιθοκτίστων μερῶν τοῦ πυρποληθέντος οἰκοδομήματος. Βεβαίως τοιαύτη πυρὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ μόνον ἐν ἀφθονίᾳ ξύλων, ἐξ ὧν πρέπει νὰ ἦτο κατὰ μέγα μέρος ἐκτισμένον τὸ κτίριον εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη [2].

Ὑπὸ τὸ παχὺ στρῶμα τοῦ κεκαυμένου ἐπιπάγου ἦτο ἕτερον στρῶμα μέλανος χώματος μετὰ πλήθους ἀγγείων τεθραυσμένων καὶ ἀνθράκων, ὧν τινες μείζονες ἐφαίνοντο ὡς κείμενοι ἐπὶ τῆς προσεκβαλλομένης γραμμῆς τῆς ὀπῆς τοῦ τοίχου κο. Μετὰ τούτων εὑρέθη τὸ ἀκέραιον μικρὸν (ὕψ. 0,06) ἀγγεῖον, οὗτινος ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, (σελ. 63 σημ. δ) καὶ οὗτινος τὸ στερεοποιηθὲν περιεχόμενον ἦτο, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ καθηγητοῦ

[1] Πρβλ. BSA, 8 (1901-02) σ. 315. Bulle, *Orchomenos* σ. 15, 58 Τσούνταν, *Προϊστ. Ἀκρ.* 110.

[2] Πρβλ. *Ἀθηνᾶν* 1904 σ. 346 7, 369.

τῆς χημείας κ. Ζέγγελη, χῶμα ἐγκατεισδῦσαν [1]. Μεταξὺ τῶν θραυσμάτων τῶν ἀγγείων ὑπῆρχον καὶ πολλὰ ὀστᾶ κεκαυμένα, πάντα, ὡς ἠδυνήθην νὰ βεβαιωθῶ, ζῴων, οὐδὲν δὲ ἀνθρώπινον. Τὸ πάχος τοῦ στρώματος τούτου ἦτο 0,20-0,30 μ.

Ὑπὸ τὸ μέλαν στρῶμα ἦτο στρῶμα φερτῆς ἀργίλλου ἀμμώδους εἴτε κεραμίτιδος γῆς μνημονευθείσης ἀνωτέρω (σελ. 63, σημ. δ), ἐξαγομένης δὲ παρὰ τὸ προάστειον Πυρὶ μικρὸν πρὸς Δ τοῦ ῥεύματος τῆς Δίρκης. Τὸ ἐρυθρὸν στρῶμα τοῦτο εἶχεν ὕψος 1 μ., ἀλλ᾽ ἐφαίνετο μικρότερον, διότι ἡ μελανία τοῦ ὑπερκειμένου στρώματος εἶχε διαποτίσει τὰ ἀνώτερα μέρη αὐτοῦ καὶ ἀφομοιώσει σχεδὸν αὐτὰ κατὰ τὸ χρῶμα πρὸς τὸ μέλαν. Ἡ ἀκριβὴς ὅμως ἐξέτασις ἐδείκνυεν, ὅτι ἦτο τὸ χῶμα τοῦτο κεραμῖτις γῆ [2]. Ἂν καὶ τὸ πῦρ ἐμάνη ἐπ᾽ αὐτῆς, δὲν ἐσκληρύνθη ὅμως αὐτὴ οὐδ᾽ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ διαστρώσει αὐτῆς. Ἐντὸς τῆς κεραμίτιδος γῆς (μέρος αὐτῆς ἐσκάφη παρόντος τοῦ καθηγητοῦ κ. Τσούντα) ὑπῆρχον ἀτάκτως παρ᾽ ἀλλήλας ἢ ἐπ᾽ ἀλλήλων, ὁριζοντίως συνήθως, παρεμπίπτοντος χώματος κατ᾽ ἄνισα ποσά, μέχρι τοῦ φυσικοῦ πώρου πολλαὶ *ὀπταὶ* πλίνθοι μὴ ἀποτελοῦσαι στρῶσιν ἢ στρώσεις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τεθραυσμέναι, ὧν ἡ ἑτέρα ἐπιφάνεια ἦτο λεία καὶ ἐλαφρῶς κεχρωσμένη δι᾽ ἐρυθρωπῆς διαλύσεως πηλοῦ ἢ χρώματος. Ἠδυνήθην νὰ εὕρω τὰ τεμάχια ὅλα δύο ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ μετρήσω τὰς διαστάσεις· εἶνε δ᾽ αὗται α΄) 0,32×0,32· πάχ. 0,03/5 μ. β΄) 0,27×0,26· πάχ. 0,02 [3]. Πλὴν τῶν πλίνθων εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀργίλλῳ καὶ ὄστρακα ἀγγείων προμυκηναϊ-

[1] Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Ζέγγελη γενομένην χημικὴν ἀνάλυσιν μικρᾶς ποσότητος τῆς ἐν τῷ ἀγγείῳ εὑρεθείσης οὐσίας περιεῖχεν αὕτη

πυριτικὸν ὀξὺ	52.20 %
ὀξείδιον σιδήρου καὶ ἀργιλλίου	21.40
ἄσβεστον	6.48
μαγνησίαν	3.57
φωσφορικοῦ ὀξέος ἴχνη ἐλάχιστα ..	

τὸ ὑπόλοιπον τὸ πλεῖστον ἀνθρακικὸν ὀξύ.

[2] Στρῶμα κεραμίτιδος γῆς, ἐφ᾽ ἧς ἦσαν ἀγγεῖα, εὑρέθη καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις ἐν Παλαικάστρῳ τῆς Κρήτης· ὅρα *Annual Br. S. Ath.* 9 (1902-3) σ. 284. Πρβλ. καὶ Τσούνταν, *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1891 σ. 24 (Μυκῆναι). Καθαρὰν τεχνητὴν ἐπίχωσιν ὅρα καὶ ἐν *Προϊστορ. Ἀκροπολ.* 78.

[3] Πλίνθοι ὀπταὶ εὑρέθησαν ἐν Γουρνιᾷ τῆς Κρήτης (Burrows, *The Discov. in Crete* 7, 27. Boyd, ἐν *Ann. Report of Smithsonian Univers. Washincton* 1904 σ. 561 70), ἐν Τίρυνθι (Dörpfeld, *Athen. Mitt.* 1907 σελ. III), ἐν Ὀρχομενῷ (Bulle, *Orchomenos* σ. 23-4). Περὶ τῶν κρητικῶν ὅρα καὶ Ξανθουδίδην ἐν *Ἀθηνᾷ* 1904 σ. 314. 347.

κῶν ἐξ ἀκαθάρτου ἢ ἐκ λίαν καθαροῦ πηλοῦ, μονοχρώμων μελάνων ἢ τεφρόχρων ἢ ἐρυθρωπῶν, τινῶν διὰ προσθέτου χρώματος, καὶ ἐστιλβωμένων μηχανικῶς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε χειροποίητα, ἓν δὲ χονδροειδὲς σκεῦος πήλινον εἶνε ὡς κέραμος καλυπτήρ, λείψανον ἀγωγοῦ τινος ὀχετοῦ πιθανῶς.

Ἐν τῷ μέλανι στρώματι συνελέχθησαν πάμπολλα θραύσματα ἀγγείων ἀγράφων καὶ ἀτριβῶν, πάντων ἀνεξαιρέτως μυκηναϊκῶν. Τὰ πλεῖστα εἶνε κυλίκων ὑψιπόδων μονώτων ἢ διώτων (εἰκ. 7 ἀρ. 8) ἢ φιαλῶν ταπεινῶν ἀώτων (ἀρ. 4), μονώτων (ἀρ. 10, 6) καὶ διώτων (ἀρ. 9). Ἐρευνήσας τὰ ἀποκομισθέντα πρὸ τῆς ἐμῆς σκαφῆς χώματα συνέλεξα ὑπὲρ τὰς 100 βάσεις ὑψιπόδων κυλίκων, προλαμβάνων δὲ λέγω, ὅτι περὶ τὰς 240 συνέλεξα ἐγὼ ἐκ τῆς ἐμῆς ἀνασκαφῆς, τὰς πλείστας ἐν τῷ δωματίῳ τούτῳ. Μόνον εἷς μικρὸς κυαθίσκος (πίν. 3 ἀριθ. 10) καὶ ἐλάχιστα ἄλλα μεμονωμένα θραύσματα ἔφερον χρώματα. Οὐδὲν λείψανον ἑτεροστόμου *μικροῦ* ἀμφορίσκου (Bügelkanne) εὗρον. Τὸ μέγα ποσὸν τοῦτο τῶν ἀτριβῶν ἀγγείων δεικνύει τὸν πλοῦτον τοῦ πυρποληθέντος οἴκου [1]. Ἐντὸς τοῦ δωματίου τούτου ἀφέθη μέρος μόνον τῆς κεραμίτιδος γῆς ἄσκαπτον ἰδίᾳ μεταξὺ τοῦ ξΓ΄ [2].

Ὁ χῶρος πρὸς Ν τοῦ τοίχου γμ ἀνεκινήθη, ὅτε ἐκτίζετο ἡ ἐγγύτατα κειμένη οἰκία Ἰω. Δαούτη, ὥστε δὲν εὕρομέν τι ἄξιον λόγου ἐνταῦθα οὐδ᾽ ἐσκάψαμεν βαθέως, ἵνα μὴ βλαβῶσι τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας, ἐνισταμένου τοῦ οἰκοδεσπότου. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὑπὸ τὴν οἰκίαν ταύτην δὲν ὑπάρχει λείψανόν τι, λαξευθέντος ἐν τῷ πώρῳ βαθέος ὑπογείου. Βεβαιοῦται μόνον, ὅτι κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην εὑρέθη ὀχετὸς λαξευτὸς βαίνων ΝΔ, ἐν ᾧ ἠδυνήθη ἐργάτης νὰ βαδίσῃ ἐφ᾽ ἱκανὸν διάστημα. Τὸ πρᾶγμα εἶναι πιθανόν, ἐπειδὴ πολλαχοῦ ὁ λόφος τῆς Καδμείας διατέμνεται ὑπὸ τῶν περιφήμων λαξευτῶν ἀρχαίων ὑδραγωγείων, ὧν τινα τοὐλάχιστον ἀνῆγον οἱ παλαιοὶ εἰς αὐτὸν τὸν Κάδμον [1].

Τὸ διαμέρισμα λμΚρ΄ εἶχεν ἐν μέρει ἀνασκαφῆ ἐπίσης πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐμῆς ἐργασίας μέχρι τῆς κεραμίτιδος γῆς, ἧς μέρος ἀνέσκαψα παρὰ τὰ θεμέλια εὑρὼν ἐντὸς αὐτῆς ὀπτῶν πλίνθων τεμάχια.

Ὁ χῶρος ωΑΔΓ κεῖται κατὰ τὸ ταπεινότατον μέρος τῆς κλίσεως τοῦ γηπέδου τῆς ἀγορᾶς οὕτως, ὥστε ὁ τοῖχος ΓΔ κατεστράφη σῳζομένων μόνον τῶν κατωτάτων λίθων τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὁ ωΑ ἐσῴζετο εἰς ὕψος 1,15 μ. Κατ᾽ ἀκολουθίαν δὲν διετηροῦντο τὰ στρώματα πάντα. Καὶ τὸ μὲν ἀνώτατον, τὸ ἀποτελούμενον ἐκ κεκαυμένων λίθων, ἔλειπεν, ἔμενε δὲ τὸ μέλαν μόνον παρὰ τὸν τοῖχον ωΑ, ὑπ᾽ αὐτὸ δὲ τὸ τῆς κεραμίτιδος γῆς, ἐλλειπὲς πρὸς τὸν τοῖχον ΓΔ. Ἐντὸς τῆς κεραμίτιδος γῆς, παρεμβαλλομένης πάντοτε, εὑρέθησαν πάλιν ὀπταὶ πλίνθοι ἐπάλληλοι ἢ παράλληλοι συνήθως ὁριζοντίως ἀλλ᾽ ἀσυναρμολογήτως καὶ ἀτάκτως κείμεναι. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο ἀνεσκάφη ὅλον, ἀλλὰ κατεχώσθη πάλιν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διαβάσεως εἰς τὴν ἀγορὰν ἐκ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου.

Ὁ χῶρος υφχψ εἶνε κατὰ τὰ τοιχώματα ἐλλιπής· διότι, φαίνεται, ὅτι, ὅτε κατεσκευάσθη ὁ νεώτερος τοῖχος ΕΖ, κατεστράφη ὁ τοῖχος τρυφ, ὡς καὶ ὁ ρπ, εἰς ἱκανὸν βάθος, οἱ δὲ λίθοι αὐτοῦ ἐνετειχίσθησαν εἰς τὸν ΕΖ. Τὸ δάπεδον αὐτοῦ ἀποκαλυφθὲν καλύπτεται ὑπὸ λίθων, οἵτινες εἶνε, φαίνεται, συνέχεια τῶν τοίχων νξωΒ καὶ ζζ΄. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος αὐτοῦ ψχ σῴζεται εἰς ὕψος 1,00 μ. ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τοῦ ὕψους προκύπτει ὀλίγον, ὡς ἐὰν τὸ ἄνω ἥμισυ εἶχε κτισθῇ ὕστερόν ποτε μετ᾽ ἀδιαφορίας τινὸς πρὸς τὴν κάτω κατακόρυφον, δὲν φαίνεται δὲ πιθανόν, ὅτι ἡ παρέκκλισις αὕτη εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς γενομένης καταστροφῆς τοῦ κτιρίου· μᾶλλον δὲ πιστεύω, ὅτι εἶνε προσθήκη τις γενομένη εἰς τὸ κτίριον πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς, προσθήκην δὲ γενομένην ἔτι πρότερον ὑπολαμβάνω καὶ ὅλον τὸν τοῖχον ψχ. Εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος τοῦ ἑνὸς μέτρου ἐξικνοῦνται καὶ οἱ παραπλεύρως τοῖχοι, ὁ βόρειος καὶ ὁ νότιος. Ὁ δυτικὸς ὅμως ἔχει ὕψος μόνον 0,25 ὑπὲρ τὴν λιθοστρωσίαν.

[1] Τοιαῦτα μεγάλα πλήθη συγκεντρωμένων ἀγγείων εὑρέθησαν ἐν Κνωσσῷ Journ of Hellen. St. 21 (1901) σ. 78 ἑξ., ἐν Ζάκρῳ B.S.A. 7 (1901-1) σ. 124, πρβλ. *Ἀθηνᾶν* 1904 σ. 315, ἐν Παλαικάστρῳ B.S.A. 9 (1902 3) σ. 282, 297, ἐν Κνωσσῷ B.S.A. 11 (1904-5) σ. 15-6, *Ἀθηνᾶ* 1904 σ. 352, ἐν Ὀρχομενῷ Bulle *Orchom.* σ. 15-16, 69, 71 (ἔνθα δίδεται διάφορος ἐξήγησις τοῦ πλήθους τῶν ὀστράκων ἀμφισβητήσιμος) κ. ἄ. Πρβλ. περὶ «μυκηναϊκῆς» οἰκίας ἐν Αἰγίνῃ *Ἐφ. Ἀρχ.* 1895 σ. 247 σημ. 2 καὶ σ. 250-1,

[2] Ἴσως κατεστράφη τοῦτο ὑπὸ τοῦ καταπατήσαντος καὶ περιτειχίσαντος τὸν χῶρον τοῦτον· ὅρα σελ. 64 σημ. 5

[1] Fabricius, *Theben* 14.

Ὁ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ τοίχου ΕΖ χῶρος πρτσ δὲν ἔχει λίθους κατὰ τὸ δάπεδον, ἔσκαψα δ' αὐτὸν μέχρι τοῦ φυσικοῦ πώρου.

Τὰ στρώματα ἐν τῷ χώρῳ πρστ ἦσαν πρὸς δυσμὰς κεκινημένα, ὁ δὲ χῶρος π'πρρ' εὑρέθη πλήρης χωμάτων καὶ κεκαυμένων λίθων ἀτάκτως ῥιφθέντων ἐντὸς αὐτοῦ, ὅτε ἐκτίσθη ὁ νέος τοῖχος ΕΖ.

Ἐν τῷ μέλανι στρώματι τοῦ χώρου πρτσ εὗρον δύο στόμια ἑτεροστόμων ἀμφορέων (Bügelkannen) μεγάλων, ποτήριά τινα ὑψίποδα (εἰκ. 7 ἀρ. 8) καὶ τεμάχια λίθου φαιοπρασίνου ἢ μολυβδίνου χρώματος, φέροντά τινα ἀνάγλυπτα κοσμήματα σπείρας συνεχομένας (πρβλ. τοὺς κίονας τοῦ τάφου τοῦ Ἀτρέως) καὶ καρδιόμορφα φύλλα λεπιδωτῶς διατεθειμένα, περὶ ὧν καὶ κατωτέρω ὁ λόγος. Ἐντὸς τῆς κεραμίτιδος γῆς εὗρον πάλιν πλίνθους ὀπτὰς καί τινα τεμάχια προμυκηναϊκῶν ἀγγείων. Ὁ ἀνασκαφεὶς χῶρος καὶ ἐνταῦθα κατεχώσθη πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς σημερινῆς διαβάσεως τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ γωνία ΛΗΘ ἀνήκει εἰς δωμάτιον, ὅπερ ἐν μέρει μὲν καλύπτεται πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς οἰκίας τοῦ Θωμᾶ, ἐν μέρει δὲ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον εἶνε κατεστραμένον μέχρι τοῦ στρώματος τῆς κεραμίτιδος γῆς ἐκ τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς κατασκευῆς δρομίσκου χρησίμου εἰς τὴν εἰρημένην οἰκίαν (εἰκ. 2 ὑπὲρ τὰ Ε). Εἶνε ὅμως ἡ γωνία αὕτη μέρος δωματίου, οὗ ὁ Α τοῖχος, συνέχεια ὢν τοῦ δεΓΔ, καθορᾶται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου ὑπὸ τὰ

Εἰκὼν 7. Εὑρήματα λίθινα καὶ πήλινα.

θεμέλια τῆς οἰκίας Θωμᾶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ῥυμοτομηθέντος ἐσχάτως φυσικοῦ πώρου (εἰκ. 2Ε). Παρὰ τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας Θωμᾶ καὶ κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς γωνίας ΛΗΘ ἐσχηματίζετο ὄχθη τις ἀθίκτου ἐδάφους, ἔνθα εὗρον καὶ τὰ τρία στρώματα ὑγιᾶ. Διαρρήξας τὸ κεκαυμένον καὶ ἐρυθρὸν μέν, ὅπου ἦτο πηλός, λευκὸν δέ, ὅπου ἦσαν λίθοι, στρῶμα, ἔφθασα εἰς τὸ μέλαν, συναντήσας καὶ λατύπην πώρου λεπτοκόκκου (τσιτσέρι) πολλὴν μετὰ πηλοῦ. Ἐν τῷ μέλανι στρώματι προσέκρουσα εἰς τρεῖς ἀπηνθρακωμένας δοκούς, αἵτινες ἔβαινον καθέτως πρὸς τὸ ΗΘ εἰς ἀπόστασιν 0,35 μ. ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ πάχος ἢ μᾶλλον πλάτος αὐτῶν, ἂν καλῶς ἀπεμόνωσα αὐτάς, ἦτο ὄχι μικρότερον τῶν 0,13 μ. Ὑπὸ δύο τοιαύτας δοκοὺς ἐν τῷ μεταξὺ χώρῳ εὑρέθη μέγας ἑτερόστομος μυκηναϊκὸς ἀμφορεύς. Περαιτέρω ὅμως εὗρον καὶ ἄλλας δοκούς, ὧν τὸ σῶμα δὲν διετηρεῖτο ἐν γραμμῇ ἀρτίᾳ, ὥστε νὰ συμπεράνῃ τις ἀμέσως τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν, ἀλλὰ ἐκ τῆς διευθύνσεως τῶν ἰνῶν τοῦ ξύλου ἐβεβαιώθην, ὅτι ἔβαινον καθέτως πρὸς τὰς ἄλλας. Ὑπὸ τοιοῦτον σύμπλεγμα ἀνθράκων τεμνομένων εὑρέθη ἕτερος μέγας ἑτερόστομος ἀμφορεὺς μέχρι τοῦ τοίχου ΗΛ, ὅστις καὶ ἐδῶ, ὡς κατὰ τὴν γωνίαν ο, προκύπτει ἐκ τῆς κατακορύφου τοῦ κατωτέρου μέρους. Παρετήρησα, δὲ ὅτι τὸ χῶμα ἐπὶ τοῦ ἀγγείου καὶ τῶν ἀνθράκων ἦτο πολὺ σκληρὸν καὶ κατώρθωσα νὰ ἐξαγάγω ὄγκον κεκαυμένον, οὗ ἡ

μία πλευρὰ ἦτο ἐπίπεδος καὶ ἐφήρμοζεν ἐπὶ τῆς ἀπηνθρακωμένης δοκοῦ. Ἐπείσθην δὲ ὅτι ἦτο πλίνθος ὠμὴ καὶ ὅτι πλίνθοι καὶ σχίδακες πώρου μετὰ ξυλοδεσίας ἀπετέλουν λεπτὸν τοῖχον (τσατμᾶν), ὅστις πεσὼν ἐσκληρύνθη ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ ἐγεφύρωσε στερεῶς τὸν χῶρον, ἐν ᾧ ἦσαν τὰ ἀνωτέρω ἀγγεῖα καὶ ἕτερα τρία ὅμοια. Οἱ πέντε ἑτερόστομοι ἀμφορεῖς διετηροῦντο ἄρτιοι ἐν πάσῃ τῇ στρογγυλότητι τοῦ σχήματος αὐτῶν καίπερ ἐρρωγότες. Ἡ γεφύρωσις καὶ ἡ σύμπηξις ἐκείνη τῶν ὑπερκειμένων χωμάτων τοῦ μέλανος στρώματος καὶ ἡ ἀντοχὴ τοῦ ἀνωτάτου κεκαυμένου στρώματος ἐφύλαξεν αὐτούς. Πάντες ἦσαν κεκλιμένοι [1] πρὸς νότον ἤτοι πρὸς τὸν τοῖχον ΙΙΘ καὶ ἦσαν χωμάτων κενοί, ἂν καί τινων τὸ στόμιον ἦτο ἐστραμμένον ἱκανῶς πρὸς τὰ ἄνω, ὥστε νὰ δύνανται νὰ εἰσέλθωσι χώματα. Τοῦτο μαρτυρεῖ, ἢ ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς τοῦ κτιρίου τὰ καταπεσόντα ὑπὲρ αὐτοὺς χώματα ἦσαν συμπαγῆ καὶ ἔπεσαν ὡς ἓν ὅλον, ἢ ὅτι τὰ ἀγγεῖα εἶχον πώματα εἰς τὰ στόμια καὶ ἔμειναν μέχρις ἀποσκληρύνσεως τοῦ ἐδάφους κεκλεισμένα. Καὶ ἐπὶ Ὁμήρου διὰ πωμάτων ἐκλείοντο τὰ στόμια τῶν ἀμφορέων [2]. Προσέτι εὑρέθησαν ποτήριά τινα ὑψίποδα, πινάκια ὡς τὰ ἐν τῷ δωματίῳ εδκοΓ, μία (εἰκ. 7 ἀρ. 7) ἀρύταινα μὴ χωροῦσα διὰ τοῦ στομίου τῶν ἀμφορέων καὶ τεμάχια ἑτέρων ἑτεροστόμων ἀμφορέων. Προσέτι εὑρέθη τεμάχιον ὀπτῆς πλίνθου μετ' ἀχύρων κακῶς ἐζυμωμένης καὶ ὀλίγα τεμάχια ἐπιχρίσματος ἀχυρόχρου. Οὐδὲν τῶν πραγμάτων τούτων ἦτο ἀνώτερον ἢ κατώτερον τοῦ μέλανος στρώματος, ὅπερ ὅμως ἐδῶ, ὡς ἐννοεῖται, δὲν ἦτο οὔτε λίαν λεπτόν, οὔτε τοῦ αὐτοῦ καὶ ὡρισμένου πάχους, βεβαίως δὲ ἔφθανεν εἰς πάχος ἡμίσεως μέτρου καὶ ἴσως ὑπερέβαινεν αὐτό, ἀφ' οὗ ἡ διάμετρος τῆς κοιλίας ἑνὸς εὑρεθέντος κατακεκλιμένου ἀμφορέως εἶνε 0,45 μ. Πάντα λοιπὸν τὰ ἀγγεῖα ἦσαν ἐπὶ τῆς κεραμίτιδος γῆς, ἥτις ἔμεινεν ἄθικτος ὑφ' ἡμῶν, διότι ἐκινδύνευον τὰ ἐπιπόλαια θεμέλια τῆς οἰκίας Θωμᾶ. Καὶ τὸ ἐρευνηθὲν δὲ μέρος ἐχώσθη πάλιν.

[1] Ὅτι κεκλιμένα ἐτίθεντο πολλάκις μεγάλα ἀγγεῖα, παρετηρήθη καὶ ἀλλαχοῦ Bulle, *Orchom.* σ. 59

[2] Ὀδ. Β, 353 δώδεκα δ' ἔμπλησον (ἀμφορεῖς) καὶ πώμασιν ἄρσον ἅπαντας.

Τὸ δωμάτιον, τὸ ὁποῖον κεῖται πέραν πρὸς δυσμὰς τοῦ τοίχου μΚ ἦτο ἄσκαπτον, ὅτε ἠρξάμην τῶν ἐργασιῶν, τὰ δὲ χώματα, ἅτινα ἐκάλυπτον ἐνταῦθα τὸν χῶρον, εἶχον ἐπὶ τοῦ τοίχου μΚ τὴν τομὴν καὶ ὄψιν, ἣν δεικνύει ἡ εἰκὼν 8. Οἱ δύο λευκοὶ ὄγκοι (παρὰ τὸν ἕνα τὸν πρὸς δεξιὰ ἐπερείδεται πτύον) εἶνε κεκαυμένοι ὄγκοι τοίχων, συμπεπτωκότων καὶ ἐξερχομένων ἔξω τῆς κατακορύφου τῶν ἀκαύστων θεμελίων αὐτῶν. Τὰ μεταξὺ τῶν λευκῶν ὄγκων ἀμμοῦχα χώματα ἦσαν εἰς ὕψος μέχρις ἐρυθρώσεως κεκαυμένα ἀραιὰ καὶ λίαν εὔθρυπτα, καταρρέοντα ἅμα τῇ πρώτῃ ἐπαφῇ, οὕτως, ὥστε νὰ νομίζῃ τις, ὅτι προέρχονται ἐκ διαλύσεως ἐπιχρισμάτων καὶ ὅτι ἐδῶ ὑπῆρχε θύρωμά τι, οὗτινος τὸν χῶρον κατέλαβον τὰ χώματα καὶ οἱ ὑπὲρ αὐτὰ συγκλίνοντες ἢ μᾶλλον πεσόντες ἑκατέρωθεν τοῖχοι. Τὰ στρώματα, ἅτινα εὑρέθησαν ἐκεῖθεν τῆς *γραμμῆς μK* πρέπει νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο εἴδη. Πρῶτον εἰς στρώματα εὑρεθέντα ἐπὶ τοῦ *τοίχου μK* καὶ δεύτερον εἰς στρώματα εὑρεθέντα πέραν τοῦ τοίχου μΚ.

Ἐπὶ τοῦ τοίχου μΚ εὑρέθη πρῶτον ὀλίγη κεραμῖτις γῆ μετά τινων τεμαχίων ὀπτῶν πλίνθων, τεμάχια ὠμῶν πλίνθων. Ἐπὶ τούτων εἶτα δὲ ἦτο στρῶμα μέλαν ὕψους 0,30 μ. πλῆρες ἀγγείων ἀναμὶξ μετ' ὀστῶν κεκαυμένων καὶ ὀστρέων τῆς θαλάσσης, ὧν ἕν, «καλόγνωμη» κοινῶς λεγόμενον (arca Noae, *Linné*), ἦτο κεκλεισμένον εἰσέτι. Ἀνώτερον ἦτο τὸ στρῶμα τοῦ ἐρυθροῦ ἀσυμπήκτου χώματος περιέχον καὶ ἀγγεῖα, ἀνώτατα δὲ ἦτο τὸ συμπαγὲς ἐκ λίθων καὶ πηλοῦ κεκαυμένον στρῶμα, ὅπερ γινώσκομεν. Ἐν τῷ ἐρυθρῷ χώματι εὑρέθη ἐνταῦθα τὸ ἐκ πρασινωποῦ λίθου ἐργαλεῖον (εἰκ. 9) καὶ τὸ ἐλλιπὲς δαντελλοειδὲς πήλινον ἄγραφον σκεῦος (εἰκ. 10). Ἐφ' ὅσον ἀνεσκάπτοντο τὰ χώματα τὰ καλύπτοντα τὸ πλάτος τοῦ τοίχου μΚ καὶ προὐχωροῦμεν πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ, ἤρξατο νὰ ἐμφανίζηται ὑπὸ τὸ ἀνώτατον συμπαγὲς στρῶμα καὶ ὑπεράνω τοῦ ἐρυθρωποῦ χώματος ἕτερον μέλαν στρῶμα, μελάντερον τοῦ κάτω, περιέχον δὲ καὶ αὐτὸ ἀγγεῖα. Εὐθὺς δὲ περαιτέρω πρὸς δυσμὰς τοῦ τοίχου μΚ τὰ στρώματα συνεχέοντο σφόδρα, καμπυλούμενα καὶ ἀπολεπτυνόμενα καὶ διαχωριζόμενα ὑπὸ διαφόρων θραυσμάτων ἐπιχρισμάτων ἀσβέστου, φερόντων χρώματα καὶ γραφάς. Φαίνεται,

ότι πέραν του τοίχου μΚ ήτο δωμάτιόν τι, ούτινος αί τρεϊς πλευραί ήσαν ό τοϊχος μΚ καί πιθανώς αί μή εισέτι άνασκαφεϊσαι προεκβολαί τών τοίχων γδλμ καί οξΓ΄. Τά στρώματα λοιπόν, άτινα άνεσκάφησαν επί τινα έκτασιν του δωματίου τούτου, είνε τά εξής. Ανωτάτω ήτο τό σύνηθες στρώμα κεκαυμένων λίθων καί πηλού, σχηματίζον τόν γνωστόν επίπαγον. Δέν ήτο όμως όμαλόν τό στρώμα τούτο, αλλ' είχεν εσοχάς, εν αίς ήσαν χώματα κεκαυμένα μετ' αγγείων. Προφανώς οί λίθοι τών καταπεσόντων κεκαυμένων τοίχων δέν ήτο δυνατόν νά αποτελέσωσί τι όμαλόν πανταχού, επειδή πρός τό Β μέρος του άνασκαφέντος χώρου του θαλάμου δέν έπεσον λίθοι πολλοί, οί δέ πεσόντες εισέδυσαν βαθύτερον· τούτο δέ ήτο φυσικόν νά συμβή, επειδή οί μείζονες όγκοι βεβαίως πρέπει νά κεϊνται παρά τούς τοίχους, ούχί δέ είς τό κέντρον τών θαλάμων, ώς παρατηρεϊται τούτο καί έν Δήλω, ένθα

Εικών 8.

τά μείζονα δωμάτια καί ή ύπαιθρος αυλή (atrium) άναγνωρίζονται έν τοϊς ερειπίοις, έκ τής σχηματιζομένης κατά τό κέντρον αυτών κοιλότητος.

Τό πρώτον υπό τόν επίπαγον στρώμα είνε παχύ χωμάτινον μέλαν εξ ανθράκων, φθάνει δέ μέχρις όγκων παχέων ασβεστώματος (πάχος μέχρι 0,10 μ.) σκληρού καί συνεζυμωμένου μετ' άμμου θαλασσίας ή ποταμίας καί πολυπληθών τεμαχίων καταστραφέντος προγενεστέρου πιθανώς επιχρίσματος κεχρωσμένου δι' ερυθρού («πομπηϊανού») άνεξιτήλου χρώματος ή διά κυανού. Παρά τά ξηρά ταύτα επιχρίσματα ευρίσκονται ενίοτε καί μαλακά τινα λεπτά επιχρίσματα λευκά ή ύπωχρα εξίτηλα, πολλά δέ θραύσματα αγγείων καί ψηφίδες (χάνδραι) (εικ. 11) έκ κοσμημάτων. Έπειτα υποκάτω ευρέθη στρώμα χώματος, αγγείων τινών καί άμμου καί έτι κατωτέρω ευρέθησαν πλήθος ψαθυρών επιχρισμάτων ασβέστου μονοχρώμων καί πολυ-

χρώμων, πάντως δὲ γεγραμμένων. Ἡ ἄμμος εὑρίσκεται ἐφ᾽ ἑκάστου ἐπιχρίσματος, ὑπὸ τὸ τελευταῖον δ᾽ ἐπίχρισμα ἦσαν ἄνθρακες δοκῶν καθέτων

Εἰκὼν 9.

πρὸς τὸν τοῖχον μγ προσεκβαλλόμενον, καὶ πολλὰ ἀγγεῖα. Συνελέγησαν δὲ ἐνταῦθα ἓν κομβίον στεατίτου, λεπτά τινα ὡς χάρτης ἐπτυχωμένα ἀτά-

Εἰκὼν 10.

κτως ἐλάσματα χρυσᾶ καὶ ἄμορφοί τινες πλάκες τακέντος ποτὲ καὶ τυχαίως παγέντος μολύβδου. Χάνδραι εὑρέθησαν εἰς τὰ ἀνώτατα μέλανα χώματα τοῦ θαλάμου καὶ εἰς τὰ ἐρυθρὰ τοῦ τοίχου μΚ. Δὲν εὑρέθησαν ὑπὸ τὸ κατώτατον ἐπίχρισμα ἐν τῷ ἐκεῖ μέλανι στρώματι. Ἡ τὸ ὑπόστρωμα σχηματίζουσα κεραμῖτις γῆ, περιέχουσα τεμάχιά τινα πλίνθων ὀπτῶν ἀτάκτως καὶ οὐχὶ πάντοτε ὁριζοντίως κειμένων, καλύπτει δύο οἱονεὶ τοίχους, ἀφορμωμένους ἀπὸ τοῦ Ν καὶ Ξ καὶ εἰς ἄνισον ὕψος σῳζομένους, ὥστε νὰ ἀποτελῶσι τρόπον τινὰ

Εἰκὼν 11.

δύο βαθμίδας (πλ. 0,45). Ἴσως ἀνήκουσιν εἰς τὴν β´ οἰκοδομικὴν περίοδον, λείψανα ὄντες τοίχου τέμνοντος τὸν ζζ´ τοῖχον τῆς αὐτῆς περιόδου.

Ἡ προσεκβολὴ τοῦ τοίχου γμ δὲν ἐγένετο δυνατὸν νὰ ἀποκαλυφθῇ πρὸς Δ, διότι ἡ σκαφὴ ἐνταῦθα ἔθετεν εἰς κίνδυνον παράπηγμά τι τῆς νῦν ἀγορᾶς ὁρατὸν ἐν μέρει ἐν τῇ εἰκ. 8 ἄνω.

Ἕτερα δοκιμαστικὰ ὀρύγματα.

Θελήσας νὰ καθορίσω τὴν πρὸς Δ ἔκτασιν τοῦ πυρποληθέντος κτιρίου, ἤνοιξα ὀρύγματά τινα εἰς διαφόρους ἀποστάσεις.

α´) Καὶ πρῶτον μὲν ὄρυγμα (εἰκ. 1 ἀρ. 1) ἤνοιξα πρὸς δυσμὰς τῶν κρεοπωλείων παρὰ τὴν ὁδὸν Ἐπαμεινώνδου, ὀλίγα μέτρα βορείως καὶ ὄπισθεν τοῦ ἐκεῖ εὑρισκομένου ἀλλ᾽ ἐγκαταλελειμμένου παλαιοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ εἰς ἀπόστασιν 42-50 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου. Κατ᾽ ἀκολουθίαν τὸ ὄρυγμα τοῦτο βαῖνον ἀπ᾽ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς εἶχε μῆκος 8 μέτρων, πλάτος δὲ δύο μὲν ἄνω, ἑνὸς δὲ μέτρου κάτω. Καὶ κατὰ μὲν τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ ὀρύγματος εὕρομεν τὸν φυσικὸν πῶρον εἰς βάθος 4 μέτρων, κατὰ δὲ τὸ δυτικὸν εἰς βάθος 5,40 μ. Ὥστε εἰς ἀπόστασιν 7 μέτρων ἡ διαφορὰ τοῦ ὕψους τοῦ πυθμένος τοῦ ὀρύγματος ἦτο 1,50 μ. Τὸ μέσον μέρος τῆς τάφρου δὲν ἐσκάφη βαθέως, ἐμποδιζόντων διαφόρων τοίχων νεωτέρων. Εἰς ἀμφότερα ὅμως τὰ ἄκρα τοῦ ὀρύγματος εὗρον μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἀπὸ βάθους δύο μέτρων καὶ πέραν. Προσέτι εὗρον παχὺ στρῶμα τέφρας καὶ ὑπ᾽ αὐτὴν κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ ὀρύγματος σκάμμα

ἐν τῷ πώρῳ βάθους 0,20 μ., σποράδην δὲ ὀστᾶ οὐχὶ κεκαυμένα, προσέτι τεμάχιά τινα κεκαυμένων ὠμῶν πλίνθων καί τινα συντρίμματα τοιχογραφημάτων κατακυλισθέντα ἴσως ἐκ τῶν πρὸς ἀνατολὰς ὑψηλοτέρων μερῶν.

Ἐν τῷ δυτικῷ ἄκρῳ εἰς βάθος δύο περίπου μέτρων εὗρον ὑδραγωγεῖον ἀποτελούμενον ἐκ πηλίνων «σωλήνων» τριπλεύρων (πλ. πυθμένος 0,39 μ., μῆκ. σωλῆνος 0,77, ὕψ. τῶν πλευρῶν 0,20, πάχ. δὲ 0,04), ὧν αἱ πλάγιαι πλευραὶ συγκλίνουσιν ἄνω, συγκεκολλημένων διὰ μίγματος ἐξ ἀσβέστου, τετριμμένων κεράμων καὶ ἄμμου, καὶ καλυπτομένων διὰ πλίνθων τετραγώνων ἐχουσῶν διαστάσεις 0,29 ×0,30 μ., συγκεκολλημένων δὲ διὰ τοῦ αὐτοῦ πάλιν μίγματος. Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο εἶνε βεβαίως ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἐπειδὴ τὸ κολλητικὸν μῖγμα αὐτοῦ γινώσκομεν ἐκ Δήλου ὡς ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ἐμφανιζόμενον καὶ ἐπειδὴ ὑπεράνω αὐτοῦ τὰ χώματα ἦσαν κεκινημένα [1]. Ἀμέσως δηλ. ὑπὲρ αὐτό, διῆκον ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, εὗρον θραύσματα ἀγγείων μυκηναϊκῶν μετὰ μακεδονικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν (οὐδὲν ἐρυθρόμορφον ἢ μελανόμορφον), ἐν οἷς τεμάχια πυθμένος ἀγγείου τινὸς ἐκ καθαρωτάτου πηλοῦ κεχρωσμένου ἐρυθροῦ ὡς terra sigillata, ἀλλὰ φέροντος καὶ στίλβον μέλαν βερνίκιον· τὸ ἔσω μέρος τοῦ πυθμένος φέρει προσέτι μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τῆς περιφερείας κύκλῳ γραμμὰς μικρὰς ἐμπεπιεσμένας δι᾽ ὀδοντωτοῦ τροχοῦ, τὸ δ᾽ ἔξω φέρει ἐγχάρακτα τὰ γράμματα ΓΟ. Εὗρον προσέτι λαιμὸν ἀγγείου μετ᾽ ἐντύπων κοσμημάτων γνωστῶν ὡς μεταγενεστέρων καὶ τὸ καθ᾽ ὕψος ἥμισυ κοίλης προτομῆς παιδὸς γελοιογραφικῆς [2].

Εἰκὼν 12.

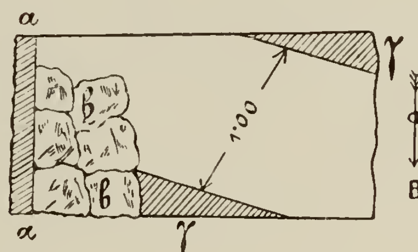
[1] Ὅτι ὅμως καὶ παλαιότερον ὅμοιοι περίπου σωλῆνες ὀχετῶν ἦσαν ἐν χρήσει πρβλ. *Excav. at Phylacopi* σ. 61. Τσούντα *Μυκῆναι κ. μυκ. πολ.* σ. 29 Burrows, ἔ.ἀ. 9 BSA., XI, σ. 289.

[2] Τῆς προτομῆς ταύτης κοίλης ὄπισθεν καὶ σῳζομένης μόνον εἰς ὕψος 0,07, δημοσιεύω ἐνταῦθα ἔξω τοῦ κειμένου τὴν εἰκόνα (εἰκ. 12).

Κατὰ ταῦτα παρὰ πᾶν τὸ παχὺ μυκηναϊκὸν στρῶμα τῶν χωμάτων, ὅπερ εὑρέθη ἄθικτον ἐνταῦθα ὑπὸ τὸν ῥωμαϊκὸν ὀχετόν, ἐβεβαιώθη, ὅτι τὸ πυρποληθὲν κτίριον δὲν ἐξετείνετο μέχρις ἐδῶ. Τὰ μυκηναϊκὰ ὄστρακα εἶνε συνήθως ἔγχρωμα, σύγχρονα ὅμως τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ κτιρίῳ ἐκείνῳ καὶ δὴ τῷ κυαθίσκῳ (πρβλ. πίν. 3 ἀρ. 10). Ἐκ τῆς κλίσεως ὅμως τοῦ ἐδάφους, ἣν ἐπίστωσεν ἐνταῦθα τὸ ὄρυγμα, γίνεται φανερόν, ὅτι τὸ πυρποληθὲν κτίριον ἔκειτο πλησίον ἐπὶ τόπου δίκην λόφου μεμονωμένου καὶ κατερχομένου ἀποτόμως πρὸς δυσμάς.

β΄) Ἕτερον ὄρυγμα ἤνοιξα παρὰ τὴν κρήνην τῶν κρεοπωλείων (εἰκ. 1 ἀρ. 2, εἰκ. 3 Γ) πλησίον τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου ἀμέσως μετὰ τὸ τελευταῖον πρὸς δυσμὰς νότιον παράπηγμα τῆς ἀγορᾶς καὶ εἰς ἀπόστασιν 33 μ. ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου.

Τοῦ ὀρύγματος κάτοψις ἀπεικονίζεται ὑπὸ τῆς εἰκόνος 13· ὁ τοῖχος αα εἶνε νεώτατος, ἐπιπόλαιος,

Εἰκὼν 13.

ἀσβεστόκτιστος. Ὁ τοῖχος ββ κεῖται βαθύτερον εἰς βάθος 2,50 μ., εἶνε ἐκτισμένος διὰ λίθων ἀργῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν θεμελίων ἐξέρχονται χώματα κεκαυμένα (ὡς καὶ παρὰ τὴν ὁδὸν Πινδάρου κατὰ τὰ σημεῖα εἰκ. 2 Ε), ὑπ᾽ αὐτὰ δὲ στρῶμα (πάχους 0,10-0,15 μ.) μέλαν κεκαυμένον πλῆρες μυκηναϊκῶν ὀστράκων, ἐν οἷς καὶ ἄχροα τεμάχια ποτηρίων ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ πυρποληθέντος κτιρίου· ὑπὸ τὸ στρῶμα τοῦτο εἶνε οἱ τοῖχοι γγ παράλληλοι σῳζόμενοι μέχρι ὕψους 0,30-0,40 μ. καὶ ἀπέχοντες ἀλλήλων 1,00 μ.

Πλησίον τοῦ αὐτοφυοῦς πώρου εὗρον καὶ προμυκηναϊκὰ θραύσματα.

Ἐκ τοῦ ὀρύγματος τούτου ἐπείσθην, ὅτι τὸ πυρποληθὲν κτίριον ἐκτείνεται καὶ μέχρις ἐνταῦθα.

Ἐπειδὴ ὅμως παραπλεύρως τοῦ τοίχου αα ὡς καὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ ὀρύγματος εἶνε ἐπιπόλαιοι τοῖχοι σημερινοί, οὓς δέν μοι ἐπετρέπετο νὰ

θέσω εἰς κίνδυνον πτώσεως, δὲν δύναμαι νὰ ἐρευνήσω ἀνατολικῶς καὶ νοτίως τοῦ ὀρύγματος πρὸς τελειοτέραν γνῶσιν.

γ΄) Ἕτερον ὄρυγμα (εἰκ. 1 ἀρ. 3) ἤνοιξα φρεατοειδὲς στενὸν εἰς ἀπόστασιν 19 μέτρων ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου καὶ ἐντὸς τοῦ δευτέρου ἀπ᾽ ἀνατολῶν βορείου κρεοπωλείου.

Εἰς μικρὸν βάθος ἐνεφανίσθη καθαρὸν στρῶμα μυκηναϊκόν, περιέχον ἄφθονα ὄστρακα κεχρωσμένα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ ζωνῶν, τεμάχια κεκαυμένων λίθων, λείψανα ἐλάχιστα ἐπιχρίσματος, ὀστᾶ κεκαυμένα ἢ ἄκαυστα, πώρου σχίδακας πλέον ἢ χειροπληθεῖς, πηλὸν κεκαυμένον ἐρυθρὸν καὶ βαθὺ στρῶμα ἐρυθροῦ χώματος, ὅπερ ἂν δὲν ἦτο τοῖχος ἐξ ὠμῶν πλίνθων ἀντιστὰς εἰς πᾶσαν τὴν ἐπιμονήν μου, ὅπως ὁρίσω αὐτόν, ἐξ ἅπαντος ὅμως προήρχετο ἐκ διαλύσεως ὠμῶν πλίνθων. Ὥστε ἂν δὲν ὑπάρχῃ συνέχεια τοῦ πυρποληθέντος κτιρίου ἐν τῷ κρεοπωλείῳ τούτῳ πάντως ὅμως εὑρισκόμεθα ἐν τῇ γειτονίᾳ ἢ ἐντὸς ἀνοικτοῦ τινος χώρου αὐτοῦ. Ἐπιμένω ὅμως πιστεύων μᾶλλον, ὅτι προσέκρουσα εἰς πλινθόκτιστον τοῖχον, ὃν ἔβλαψα ἴσως.

δ΄) Σημαντικώτερον ὑπῆρξε τὸ ὄρυγμα (πλευρᾶς 2×2 μ.), ὅπερ ἤνοιξα (εἰκ. 1 ἀρ. 4) εἰς ἀπόστασιν 17 μ. ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου ἐντὸς τοῦ δευτέρου ἀπ᾽ ἀνατολῶν νοτίου κρεοπωλείου. Εἰς βάθος 1 μ. εὗρον τὸν κεκαυμένον συμπαγῆ ἐκ λίθων καὶ πηλοῦ ἐπίπαγον τὸν ἀποτελοῦντα τὸ ἀνώτατον στρῶμα εἰς τὰ λοιπὰ ἀνασκαφέντα ὑπ᾽ ἐμοῦ δωμάτια τοῦ πυρποληθέντος κτιρίου. Ἀμέσως ὅμως ὑπ᾽ αὐτὸν προσέκρουσα εἰς σύμπλεγμα τοίχων, ὧν εἷς πάντως βεβλαμμένος, ἐκ λίθων, ἕτερος δὲ ἐκ πλίνθων ὠμῶν. Ἡ κορυφὴ τοῦ πλινθοκτίστου τοίχου ἐβλάβη ἐν μέρει ὑπὸ τῆς ἀνασκαφῆς, ἵνα γείνῃ δυνατὸν νὰ ἀπομονωθῇ καὶ καταμετρηθῇ ἀβλαβής τις πλίνθος. Τὰ μέτρα δὲ τριῶν πλίνθων δεικνύουσι μῆκ. 0,50, πλ. 0,30 καὶ πάχ. ἢ ὕψ. 0,12 μ. Διακρίνεται καὶ ὁ πηλός, ὅστις ὡς κολλητικὴ ὕλη συνέδεε τὰς πλίνθους πρὸς ἀλλήλας. Τὸ χῶμα, ἐξ οὗ κατεσκευάσθησαν αἱ πλίνθοι, ἔχει τεμάχια ἀγγείων προμυκηναϊκῶν, οἷα τὰ ἐν τῇ κεραμίτιδι γῇ τοῦ κατωτάτου στρώματος τῶν ὑπ᾽ ἐμοῦ ἀνασκαφέντων μερῶν τοῦ πυρποληθέντος κτιρίου. Διακρίνονται δὲ καὶ τῶν ἐξαφανισθέντων ἀχύρων αἱ θέσεις ἐντὸς τοῦ σώματος τῶν πλίνθων. Ἡ πρόσοψις τῶν ἀπογυμνωθεισῶν πλίνθων ἔχει οὕτως, ὥστε νὰ μὴ συμπίπτωσιν οἱ κάθετοι ἁρμοὶ δύο ἐπαλλήλων δόμων[1]. Ἕνεκα δὲ τοῦ προσκόμματος, ὃ παρεῖχον οἱ εὑρεθέντες ἐνταῦθα τοῖχοι, πάντως ἦτο ἀδύνατον νὰ σκάψωμεν βαθύτερον, ἀλλ᾽ οὔτε καὶ εὐρύτερον, διότι ἐκώλυον οἱ τοῖχοι τοῦ κρεοπωλείου. Κατ᾽ ἀνάγκην λοιπὸν ἔχωσα καὶ τὸ ὄρυγμα τοῦτο εὑρὼν ἐντὸς αὐτοῦ πλὴν ὀστράκων μυκηναϊκῶν μικκύλον φύλλον χρυσοῦ περιφερικὸν διαμ. 0,007.

ε΄) Ἕτερον ὄρυγμα (εἰκ. 1 ἀρ. 5) ἔσκαψα ἐντὸς τοῦ πρώτου ἀπ᾽ ἀνατολῶν νοτίου παραπήγματος· ἀλλ᾽ ὅτε προὐχώρησα εἰς βάθος ἑνὸς μέτρου καὶ εὗρον τὸ ἀνώτατον κεκαυμένον στρῶμα ὡς καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ ὀρύγματι, οἱ ἐργάται εὑρέθησαν ἐν κινδύνῳ ἐξ ἀπειλουμένης πτώσεως τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου καὶ τῆς στέγης τοῦ παραπήγματος. Ἠναγκάσθην λοιπὸν νὰ διακόψω τὴν ἐργασίαν καὶ νὰ χώσω καὶ τὸ ὄρυγμα τοῦτο.

Ἐκ τῶν ὀρυγμάτων τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ κεκαυμένον κτίριον ἐκτείνεται καθ᾽ ὅλην τὴν ἔκτασιν, ἣν ὁρίζουσι τὰ παραπήγματα τῆς ἀγορᾶς. Ἐπίσης ἐκτείνεται ἐντὸς τῆς οἰκίας Θωμᾶ, ἐπιπολαίως τεθεμελιωμένης ἐπὶ τοῦ ἐπιπάγου, πιθανῶς δὲ καὶ ἐν τοῖς γηπέδοις τῆς οἰκογενείας Λογοθέτου πρὸς Ν συναφῶς τῇ ἀγορᾷ.

Οἰκοδομική.

Καθὼς εἴπομεν παρεμπιπτόντως, οἱ τοῖχοι (πλὴν τοῦ νεωτάτου ΕΖ) εἶνε τεθεμελιωμένοι οὐχὶ ἐντὸς ὀρυκτῶν στενῶν θεμελίων, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ πώρου ἰσοπεδωθέντος[2], εἶνε ἐκτισμένοι ἐκ τιτανωδῶν λίθων ἀργῶν, οἵτινες εἰς τὰ κατώτατα θεμέλια εἶνέ πως μείζονες, καὶ ἔχουσιν ὡς κολλητικὴν ὕλην πηλὸν ἄνευ ὁρατῶν ἀχύρων. Δὲν συγχωνεύονται δὲ οἱ τοῖχοι δε καὶ κο μετὰ τῶν καθέτων αὐτοῖς· τὸ αὐτὸ δὲ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τοῦ τοίχου μΚ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον μ (τῆς κατὰ τὸ Κ συναντήσεως μὴ ἀνασκαφείσης) καὶ περὶ τοῦ τοίχου ΓΔ, τοῦ ψχΑω καὶ τοῦ ρτφυ[3]. Οἱ τοῖχοι πάντες ἔχουσι πάχος 1,15 μ. πλὴν τοῦ ψχΑω, ὅστις ἔχει πάχος 0,85 μ.

[1] Περὶ τῶν διαστάσεων τῶν πλίνθων ὅρα Schliemann, *Tirynthe* σ. 244. Dörpfeld, *Troja und Ilion* σ. 37.

[2] Πρβλ. Τσούντα *Προϊστ. Ἀκροπ.* 39.

[3] Πρβλ. Τσούνταν ἔ. ἀ. 63.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πυρὸς (σ. 69 ἑξ.) ἐπὶ τῶν τοίχων δεικνύουσιν, ὅτι τὸ κτίριον εἶχε πολλὴν ξυλείαν [1].

Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι τὰ κεκαυμένα μέρη τῶν τοίχων δεικνύουσιν ὑπερβολικῶς πολὺν πηλόν, ὡς παρετηρήθη καὶ ἐν ἄλλοις τόποις [2]. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐν μείζονι μάλιστα βαθμῷ συμβαίνει εἰς τοίχους, οἵτινες ἦσαν ἐκτισμένοι ἐκ πηλοῦ καὶ σκίρων ἢ σχιδάκων πώρου (σπανίως λίθου ἄλλου) καὶ οὓς ὑπεθέσαμεν (σελ. 75) διατεμνομένους ὑπὸ δοκῶν ξυλοδεσίας κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν σημερινῶν *τσατμάδων* [3].

Τοῖχοί τινες ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ πλίνθων ὠμῶν ὡς ὁ ἐν τῷ ἀπ' ἀνατολῶν δευτέρῳ νοτίῳ ἴσως δὲ καὶ τῷ δευτέρῳ βορείῳ κρεοπωλείῳ. Τοιούτου δὲ τοίχου λείψανα ἦσαν καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ μΚ τοίχου εὑρεθέντα τεμάχια πλίνθων ὠμῶν ὑπὸ τὰ ὑψηλότερα χύδην καθαρὰ χώματα, ἅτινα δεικνύει ἡ εἰκὼν 8.

Ἄλλα μέρη τοῦ κτιρίου καὶ δὴ τὰ ὑψηλότερα ἦσαν πιθανῶς κατὰ μέγα μέρος ξύλινα, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀνθράκων καὶ τῆς καύσεως τῶν λίθων καὶ τοῦ πηλοῦ.

Κατὰ ταῦτα, ἂν παραλίπωμεν τοὺς παλαιοὺς τοίχους νξωΒ, ζζ, Μ καὶ Ξ ὡς καὶ τὸν νεώτατον ΕΖ, ἐκ τῶν λοιπῶν τῶν ἀνασκαφέντων ἤδη οἱ θεμελιώδεις εἶνε οἱ τρεῖς τοῖχοι γμ, Γπ καὶ Δσ. Διὰ τῶν δύο πρώτων τοίχων καὶ τῶν τεμνόντων αὐτοὺς παραλλήλων δε καὶ κο ἐσχηματίσθη τὸ δωμάτιον εδκοΓ. Διὰ τῆς προσεκβολῆς δὲ τοῦ γμ πέραν τοῦ μ καὶ διὰ τοῦ μΚ σχηματίζεται πιθανῶς τὸ δωμάτιον, ἐν ᾧ εὑρέθησαν ὡς κυριώτατον εὕρημα τὰ τοιχογραφήματα, καὶ ὅπερ δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι ὁλόκληρον. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων δωματίων ὑπάρχει διάδρομος πλάτους ἴσου πρὸς τὸ πάχος τῶν τοίχων ἤτοι 1,15 μ., ὅστις διαθέει καὶ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ δωματίου ΕδκοΓ'. Οἱ διατέμνοντες τὸν διάδρομον εἶνε οἱ σχηματίζοντες τὰ δωμάτια κύριοι τοῖχοι πλὴν τοῦ Αωψχ, ὅστις

[1] Πρβλ, Τσούνταν, ***Μυκῆναι*** σ. 46.

[2] Ξανθουδίδης, *Ἀθηνᾶ* 16 (1904) σ. 314, 319, 331, *346*-7, 368, *Ἐφ. Ἀρχ.* 1906 σ. 119, 126

[3] Περὶ τοιούτων πλινθοκτίστων τοίχων ποιοῦμαι λόγον ἐν τῇ *Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι* 1904 σελ. 122. Πρβλ. Dörpfeld, *Troja und Ilion* σ. 40, 90 ἑξ. *BSA* VII, σ. 106, 111-113. VIII. 35, 64. Burrows, *The Discoveries in Crete* 1908 σελ. 7-8 *Mon. Ant.* XII, 79. Lagrange, ἔ. ἀ. 23.

εἶνε βεβαίως προσθήκη εἰς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ κτιρίου, οὗτινος τὴν ἁρμονίαν διαταράσσει.

Πρὸς τοὺς διαδρόμους δὲ τούτους ἴσως ἐξέβαλλον αἱ θύραι τῶν δωματίων (πρβλ. σελ. 76). Τοιούτους στενοὺς διαδρόμους ἔχει καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς νήσου Γουλᾶ ἐπὶ τῆς Κωπαΐδος καὶ τὰ κρητικὰ ἀνάκτορα.

Εἶνε ἐπὶ τοῦ παρόντος δύσκολον νὰ ἐννοήσωμεν, διατί εὑρέθη ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ πώρου καὶ ὑπὸ τὸ κεκαυμένον στρῶμα ἡ ἄργιλλος μετὰ τῶν ὀπτῶν πλίνθων. Ἴσως οἱ κτίσαντες τὸ κτίριον ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἐρειπίων, ἅτινα ἀντιπροσωπεύουσιν οἱ τοῖχοι ζζ' καὶ νξωΒ, ἐξέτειναν τὸ σχέδιον αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν, ἔνθα τὸ ἔδαφος ἀνηφορίζει. Ὅπως ἐπιτύχωσι δὲ ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν τοῦ δαπέδου τοῦ κτιρίου [1] ἐκάλυψαν τὰ παλαιὰ ἐρείπια διὰ τῆς κεραμίτιδος γῆς, ἧς τὸ ὕψος εἶνε περίπου 1 μέτρον καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ὕψος, εἰς ὃ εὑρίσκεται ἡ ἐπιφάνεια τοῦ φυσικοῦ πώρου πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τὴν οἰκίαν Θωμᾶ, ὡς τοῦτο φαίνεται ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων καὶ φανερῶν ἐνταῦθα πρὸς τὴν ὁδὸν Πινδάρου θεμελίων (εἰκ. 3 Ε). Ἐσκέφθην, ὅτι ἡ κεραμῖτις γῆ ἴσως προέρχεται ἐκ πλίνθων ὠμῶν παλαιοτέρου κτιρίου διαλυθεισῶν· διὰ τοῦτο περιέχει καὶ ὄστρακα προμυκηναϊκά. Τὴν αὐτὴν δὲ καταγωγὴν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχωσι καὶ αἱ ὀπταὶ πλίνθοι, ἅτε ἐν αὐτῇ εὑρεθεῖσαι. Ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ αἱ βέβαιαι ὠμαὶ πλίνθοι τοῦ κτιρίου περιέχουσιν ὅμοια ὄστρακα, ἴσως προέρχονται πάντα ταῦτα τὰ χώματα ἔκ τινος μέρους, ὅπερ ἀπετελεῖτο ἐκ προσχώσεων παλαιοτέρων. Θὰ ἐδεχόμην προσέτι, ὅτι πιθανὸν ἡ κεραμῖτις γῆ νὰ προῆλθεν ἐκ διαλύσεως ὠμῶν πλίνθων τῶν τοίχων τοῦ καέντος κτιρίου ἢ καὶ ἐκ χωματίνου πατώματος αὐτοῦ ἐπικεκαλυμμένου διὰ τῶν ὀπτῶν πλίνθων, ἂν δὲν εὑρίσκοντο, ὡς εὑρέθησαν, ἀκέραιοι ἐν τῇ στρογγυλότητι αὐτῶν οἱ ἑτερόστομοι ἀμφορεῖς ἐν τῇ γωνίᾳ ΛΗΘ *ἐπὶ* τῆς ἀργίλλου. Ὥστε ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἡ ἄργιλλος ἦτο τὸ δάπεδον τῆς ἀποθήκης τῶν ἀγγείων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο μὲ ἀπέτρεψε καὶ ἀπὸ ἄλλης τινὸς σκέψεως. Ἐν τῇ πρὸς Α προσεκβολῇ τῆς παρὰ τὸ ο ὀπῆς εὗρον ἄνθρακας ἐκ δοκοῦ καείσης. Τοιαύτη δὲ δοκός, ἂν ἐσφηνοῦτο ἐντὸς τῆς ὀπῆς, θὰ ἐμαρτύρει πιθανῶς, ὅτι εἰς τὸ ὕψος τῆς ὀπῆς ἦτο πάτωμα

[1] Πρβλ. BSA (1902 3) σ. 358.

τῆς οἰκίας. Ἀλλ' ἡ ὀπὴ κεῖται 0,20 μ. ὑψηλότερον τῆς ἐπιφανείας τῆς ἀργίλλου, ὥστε τόσον μόνον ὕψος θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὁ μεταξὺ τοῦ πατώματος καὶ τῆς ἀργίλλου χῶρος. Ἀλλ' ἂν τὴν διάταξιν ταύτην δεχθῶμεν καὶ διὰ τὸν χῶρον ΛΗΘ, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ ἑνότης τῆς θεμελιώσεως τοῦ κτιρίου, τότε τὸ ὕψος τοῦτο εἶνε ἀνεπαρκὲς ὄχι μόνον διὰ τὴν ἔστω καὶ στενόχωρον κυκλοφορίαν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῶν ἑτεροστόμων ἀμφορέων ἐν αὐτῷ· διότι εἷς ἐκ τούτων ἔχει, ὡς εἶπον, διάμερον 0,45 μ., ὥστε οὐδὲ κεκλιμένος θὰ ἐχώρει ὑπὸ τὸ πάτωμα. Ἕνεκα τούτου θὰ μείνῃ ἀμφισβητήσιμον τὸ ζήτημα τῆς ἀργίλλου ἐν παραβολῇ πρὸς τὰς ὠμὰς πλίνθους τοῦ κτιρίου, μέχρις ὅτου προχωρήσῃ ἐπαναλαμβανομένη ἡ ἀνασκαφή, ὥστε νὰ ἔχωμεν πλείονα δεδομένα καὶ γενικωτέραν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων.

Ὁ θάλαμος λοιπὸν ΘΗΛ πρέπει νὰ ἦτο ὑψόροφος, ἀνάλογα δὲ καὶ τὰ λοιπὰ ἀνασκαφέντα δωμάτια ἕνεκα τῆς ἑνότητος τοῦ κτιρίου. Ἐν αὐτοῖς ἀπετίθεντο διάφορα πράγματα καὶ σκεύη, ὡς ἔλαιον καὶ οἶνος ἐν τοῖς μεγάλοις ἑτεροστόμοις ἀμφορεῦσι, καὶ ἀγγεῖα ἀμεταχείριστα, ὧν εἶχον πλουσίας ἀποθήκας, ὡς εἶχον καθ' Ὅμηρον πλοῦτον πέπλων καὶ ἐνδυμάτων (Ἰλ. ω, 288). Φαίνεται δέ, ὅτι, ὡς ταῦτα ἐτίθεντο ἐν φωριαμοῖς καὶ χηλοῖς, οὕτω καὶ τὰ μικρὰ ἀγγεῖα ἐτοποθετοῦντο ἐν θήκαις [1] καὶ διὰ τοῦτο εὑρέθησαν μὲν καὶ σποράδην, ἀλλ' ἐνιαχοῦ, ὡς ἐπὶ τοῦ τοίχου μΚ, εὑρέθησαν ὡς ἐν φωλεᾷ. Τοιοῦτός τις δέ, ὡς τὰ ἰσόγεια δωμάτια ταῦτα, πρέπει νὰ ἦτο ἴσως ὁ ὑψόροφος εὐρὺς θάλαμος τοῦ Ὀδυσσέως (Ὀδ. β, 337)

> *«ὁ δ' ὑψόροφον θάλαμον κατεβήσετο πατρὸς*
> *εὐρύν, ὅθι νητὸς χρυσὸς καὶ χαλκὸς ἔκειτο*
> *ἐσθής τ' ἐν χηλοῖσιν ἅλις τ' εὐῶδες ἔλαιον·*
> *ἐν δὲ πίθοι οἴνοιο παλαιοῦ ἡδυπότοιο*
> *ἕστασαν ἄκρητον θεῶν ποτὸν ἐντὸς ἔχοντες*
> *ἑξείης ποτὶ τοῖχον ἀρηρότες . . .*
> 244 *κληισταὶ δ' ἔπεσαν σανίδες πυκινῶς ἀραρυῖαι*
> *δικλίδες»* [2].

Ἂν δὲ αἱ χηλοὶ καὶ τὰ κιβώτια ἐτοποθετοῦντο ἀληθῶς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὑγρασίας ἐπὶ ὑψηλῆς σανίδος [1].

[1] Ἰλ. Π, 225-8. 254.

[2] Πρβλ. Ὀδ. ν, 10· *Ἀθηνᾶν* 1904, 357· *Ἐφ. Ἀρχ* 1885, 32· 1891, 24, 29.

[1] Ὀδ. φ. 51: *ἡ δ' ἄρ' ὑφ' ὑψηλῆς σανίδος βῆ. ἔνθα δὲ χηλοὶ ἕστασαν, ἐν δ' ἄρα τῇσι θυώδεα εἵματα ἔκειτο,* Ξανθουδίδης, *Ἐφ. Ἀρχ.* 1904, 11.

τότε μόνον ἰσόγειός τις ἢ ὑπόγειός πως θάλαμος δύναται νὰ ἔχῃ ὑγρασίαν καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τοιαῦτα προφυλακτικὰ μέτρα. Τοιοῦτος δὲ ἀληθῶς ἰσόγειος θάλαμος εἶνε ἐνταῦθα.

Τὰ ξύλα λοιπόν, ἅτινα ἐκάησαν ἐπὶ τῆς κεραμίτιδος γῆς καὶ ἐπυρπόλησαν καὶ τοὺς παρακειμένους τοίχους ἀπό τινος σημείου περὶ τὰ 0,20 μ. ὑψηλότερον, προέρχονται ἐν μέρει μὲν ἐκ τῆς ξυλοδεσίας τοίχων πλινθοκτίστων, ἐν μέρει δὲ ἀπὸ τοῦ ὑπερκειμένου πατώματος τῶν ὑψορόφων θαλάμων ἢ καὶ τοῦ δώματος τῆς στέγης. Ἂν ὁ ἐνταῦθα ὑπόγειος θάλαμος εἶχε θύραν ὀρθίαν ἢ ἂν διὰ «καταπακτῆς» καὶ κλίμακος κατήρχοντο εἰς αὐτὸν ἐκ τοῦ ἄνω πατώματος [1], δὲν δύναται νὰ ῥηθῇ ἀπὸ τοῦδε. Τὸ δεύτερον φαίνεται πιθανώτερον.

Ὅπως χωρήσωμεν ἔτι περαιτέρω, θὰ ἐξετάσωμεν τὰ πολλαπλᾶ στρώματα τῶν ἐπιχρισμάτων εἴτε τοιχογραφημάτων καὶ τῶν χωμάτων τοῦ δωματίου τοῦ κειμένου δυτικῶς πέραν τοῦ τοίχου μΚ, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐσκάφη. Ἐνταῦθα, ὡς εἴπομεν (σ. 77 ἑξ.), ἐπὶ τῆς κεραμίτιδος γῆς εὑρέθησαν κατὰ σειρὰν α') ἀνθρακοῦχον στρῶμα μετὰ πολλῶν ἀγγείων, οὐδεμιᾶς δὲ ψηφῖδος τεχνητῆς· β') πυκνὰ τεμάχια εὐθρύπτων καὶ καλλιτέχνων τοιχογραφημάτων ἐπὶ μαρμαροκονίας μετ' ἀσβέστου, ὡς κρίνω ἐγὼ αὐτὸς μὴ γενομένης εἰσέτι χημικῆς ἢ ἄλλης ἐξετάσεως· γ') χώματα καὶ ἄμμος· δ') παχέα ἐπιχρίσματα ἢ ἀσβεστώματα καὶ χώματα καὶ ἄμμος μετ' ἀγγείων καὶ χανδρῶν· ε') στρῶμα ἀνθρακοῦχον παχὺ καὶ ς') ἐπίπαγος κεκαυμένος. Ἂν ἡ κατάστασις αὕτη ὑποτεθῇ ἱκανὴ πρὸ τῆς περαιτέρω ἀνασκαφῆς νὰ στηρίξῃ εἰκασίας, τότε λαμβανομένης τῆς κεραμίτιδος γῆς ὡς δαπέδου τοῦ δωματίου, οἱ ἄνθρακες προέρχονται ἐκ τῶν ξύλων τοῦ πατώματος τοῦ ὑπερκειμένου θαλάμου, ὅστις ἐκοσμεῖτο διὰ τῶν καλλιτέχνων τοιχογραφημάτων. Εἶνε πιθανόν, ὅτι ταῦτα ἐκόσμουν τοὺς τοίχους, ἐπειδὴ ὑπάρχουν πολλὰ θραύσματα συναφῆ, ὧν ἡ ἄκρα προσεκολλᾶτο εἰς σανίδα πλαισιοῦσάν ποτε θύραν τινὰ ἢ παράθυρον. Παράλληλοι δὲ πρὸς τὴν σανίδα ἦσαν αἱ διαφορόχρωμοι γραμμαὶ αἱ κοσμοῦσαι τὰ τεμάχια ταῦτα καὶ τερματίζουσαι τὸ ἔδαφος τοῦ γραπτοῦ τοίχου. Τινὰ τῶν λοιπῶν τοιχογραφημά-

[1] Πρβλ. Bosanguet, *BSA* 8 (1901-2) 306. Τσούντα, *Μυκῆναι* 44. Ξανθουδίδην, *Ἐφ. Ἀρχ.* 1906. 124. Ὅρα καὶ ἀνωτ. Ὀδ. β, 337.

των, φέροντα διαφοροχρώμους συγκεντρικοὺς κύκλους, ἴσως ἦσαν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ θαλάμου, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε εἰκασία ἔχουσα ὡς μόνον στήριγμα τὴν διαφορὰν τῆς διακοσμήσεως τῶν τεμαχίων τούτων ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ τὸ ἐπ' αὐτῶν στρῶμα χωμάτων καὶ ἄμμου, ὅπερ κάλλιστα δύναται νὰ προέρχηται ἐκ χωματίνης ὀροφῆς· τοιαύτη δ' ὀροφὴ πιθανῶς ἦτο γραπτή. Λευκά τινα ἐπιχρίσματα, ἔχοντα ὄψιν ἐλαφρῶς τραχεῖαν μετὰ ἰνωδῶν γραμμῶν ἐκ τῆς σπαθίδος, ἦσαν ἴσως ἐκ μερῶν τοῦ τοίχου κεκαλυμμένων ποτὲ ὄπισθεν ξυλίνων κινητῶν ἑρμαρίων καὶ διὰ τοῦτο οὔτε διὰ τοῦ τελευταίου γαλακτώματος ἐπεχρίσθησαν οὔτε ἐχρώσθησαν. Τὸ τέταρτον πρὸς τὰ ἄνω στρῶμα, τὸ περιλαμβάνον τὰ χονδρὰ ἀσβεστώματα καὶ ἀγγεῖα καὶ χάνδρας, ἀφ' οὗ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ δευτέρου διὰ χωμάτων καὶ ἄμμου, πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς ὑψηλότερον θάλαμον, ὅστις θὰ εἶχεν ἐπεστρωμένον τὸ δάπεδον διὰ τῶν ἀσβεστωμάτων καὶ ἴσως ἦτο γυναικών, ἂν αἱ χάνδραι ἀνήκωσιν εἰς γυναικεῖα κοσμήματα. Ἐκ τῆς στέγης τοῦ θαλάμου καὶ τῆς ὅλης οἰκίας προέρχονται τότε τὰ ξύλα τὰ ἀποτελέσαντα τὸ ἀνώτερον παχὺ στρῶμα, ὑπὲρ τὸ ὁποῖον ἐπυρακτώθησαν οἱ πεσόντες τοῖχοι. Ὅτι δὲ διόροφοι (τρίπατοι) οἰκίαι δὲν ἦσαν ἄγνωστοι κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ (τελευταία μινωϊκὴ περίοδος)[1] ἀποδεικνύουσιν οἱ ἐκ πορσελάνης πινακίσκοι τῆς Κνωσσοῦ, οἱ ἀπεικονίζοντες τοιαύτας οἰκίας[2] καὶ τὰ ἐρείπια τῆς ἐν Γουρνιᾷ μινωϊκῆς πόλεως[3].

Ἡ διάταξις ὅμως αὕτη ἄγει εἰς σπουδαῖον πόρισμα· ὅτι δηλ. τὸ κτίριον τῶν Θηβῶν καθὼς καὶ τὸ ἐν τῇ νησίδι Γουλᾶ τῆς Κωπαΐδος γνωστὸν ἀνάκτορον[4] διαφέρει τῶν Πελεποννησιακῶν ἀνακτό-

[1] Ὁ λεγόμενος μηκυναϊκὸς πολιτισμὸς ἀποτελεῖ μέρος εὐρυτέρας χρονικῆς περιόδου περιλαμβανούσης πολιτισμόν, οὗ ἡ κυρίως ἕδρα εἶνε αἱ ἀκταὶ καὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τοῦτον τὸν πολιτισμον καλοῦμεν μινωϊκὸν ἢ αἰγαῖον. Οὗτος διηρέθη εἰς τρεῖς περιόδους, ἑκάστη δὲ τούτων ὑποδιῃρέθη εἰς τρεῖς ὑποδιαιρέσεις. Εἰς τὰς τρεῖς δ' ὑποδιαιρέσεις τῆς τελευταίας περιόδου ἀνήκει ὁ λεγόμενος μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς καὶ εἰς αὐτὰς κατανέμονται τὰ ποικίλα προϊόντα αὐτοῦ. Evans, *Essai de classification des époques minoennes* σ. 5 ἑξ. E. Hall, *The decorative art of Crete in the bronze age* 1907 σ. 47. Ξανθουδίδης, *Ἀθηνᾶ* 1904 σ. 379. Burrows ἔ. ἀ. 40 ἑξ. 85 Lagrange ἔ. ἀ. 26 ἑξ.

[2] BSA, 8 (1901 2) σ 15, 17.

[3] Burrows. ἔ.ἀ. σ. 20. 27· πρβλ. Ξανθουδίδην, *Ἀθηνᾶ* 16 (1940) σ. 311, 345, 352, 355. 362, 396, 404. Lagrange ἔ ἀ. 13, 15.

[4] *BCH*, 1897.

ρων, ὁμοιάζει δὲ πρὸς τὰ κρητικά. Τὰ πελοποννησιακὰ εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἰσόγεια κτίρια, ἔχοντα μέγαρον μετὰ κεντρικκῆς ἑστίας, ἐν ᾧ τὰ κρητικὰ ἀποτελοῦνται ἐκ διαφόρων ἀρχιτεκτονικῶν συμπλεγμάτων καὶ πλειόνων ὀρόφων[1].

Ἡ στέγη τοῦ κτιρίου, ἐλλειπούσης πάσης κεράμου, ἦτο βεβαίως διὰ χώματος, ὅπερ δὲν ἦτο πρωτοφανὲς οὔτε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις[2] οὔτε παρὰ τοῖς νῦν Ἕλλησι.

Τοιχογραφήματα.

Εἰς τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ τοιχογραφήματα ἐκ Θήρας, Τίρυνθος, Μυκηνῶν[3], Φυλακωπῆς[4] Κρήτης[5] καὶ Ὀρχομενοῦ[6] προστίθενται νῦν τὰ τῶν Θηβῶν.

Ἐμνημονεύθη ἀνωτέρω (σελ. 88-9) εἶδός τι παχέων ἐπιχρισμάτων ἢ ἀσβεστωμάτων, ἅτινα ὑπελήφθησαν ὡς προερχόμενα ἐκ τοῦ δαπέδου τοῦ ἀνωτάτου ὀρόφου, τοῦ γυναικῶνος. Ταῦτα ἔχουσι πάχος ἐξικνούμενον μέχρι 0.10 μ. Τὰ ἀσβεστώματα ταῦτα, οὐδετέραν ὄψιν ἔχοντα ἐπίπεδον, περιέχουσι μεγάλους κόκκους ἄμμου ἢ καὶ λιθάρια μικρά, προσέτι δὲ συντρίμματα λεπτοτέρων (μέχρι 0,02 μ.) σκληροτάτων καὶ λειοτάτων ἐπιχρισμάτων φερόντων ἐπὶ τῆς ἑτέρας ἐπιφανείας συνήθως μὲν ἐρυθρὸν «πομπηιανὸν» χρῶμα[7], ἐνίοτε δὲ κυανοῦν. Ἀμφότερα τὰ χρώματα ἐτέθησαν πιθανῶς ἐφ' ὑγροῖς, διεπότισαν τὴν ἐπιφάνειαν καὶ εἶνε ἀνεξίτηλα. Ταῦτα τὰ ἐπιχρίσματα ἐν τεμαχίοις εἶνε συνεζυμωμένα ἀτάκτως μετὰ τῆς ἄμμου καὶ συγκεκολλημένα δι' ἀσβέστου, ἐν ᾗ συνανεμίχθησαν, ὡς φαίνεται. Τὸ ἀποτελούμενον ὅλον δὲν εἶνε τόσον σκληρόν, ὅσον τὰ ἐν αὐτῷ μικρὰ ἀσβεστοχρίσματα, ἔχει δὲ ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις κεκαλυμμένας ὑπὸ χωμάτων ἢ τὴν ἑτέραν ὑπὸ πηλοῦ ἀναμίκτου μετ'

[1] Mackenzie. *BSA*, XI-XII «Cretan palaces and Aegean civilisation». Lagrange ἔ. ἀ. 23 ἑξ. Burrows ἔ. ἀ 163 ἑξ 181.

[2] Τσούντας, *Ἐφ. Ἀρχ.* 1891, 8 ἑξ. *Μυκῆναι* 34, 46 ἑξ. 188 9, 201. Dörpfeld, *Troja und Ilion* 40 ἑξ. Bosanquet, *BSA*, X (1903-4) 205.

[3] Τσούντας, *Ἐφ. Ἀρχ.* 1887, 160. *Μυκῆναι* 33 ἑξ 187 9. Schliemann, *Tirynthe* 277 ἑξ 326 ἑξ.

[4] *Excav. at Phylakopi* 17, 70 ἑξ καὶ πίν.

[5] *Ἀθηνᾶ* 1904, 392.

[6] Bulle, *Orchomenos* 71 ἑξ., πίν. 28 30.

[7] Πρβλ. Bulle ἔ. ἀ. 70-1, ἔνθα ὅμοια ἐπιχρίσματα ὑπολαμβάνονται, ἴσως οὐχὶ ὀρθῶς, ὡς νεώτερα τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων.

ἄμμου. Δέν μοι εἶνε πιθανόν, ὅτι ἡ συζύμωσις ἐγένετο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς τοῦ κτιρίου καὶ ὅτι τὸ δάπεδον τοῦ ἀνωτάτου ὀρόφου ἦτο ἐστρωμένον διὰ τῶν σκληρῶν ἐπιχρισμάτων [1], οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ συμμίγματος αὐτῶν. Σήμερον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καλύπτουσι τὰ ὑπερῷα δώματα διὰ πηλοῦ ἢ διὰ χωμάτων ἄλλου ἄλλης ποιότητος, τὰ δὲ πατώματα διὰ πηλοῦ ἐπαλειφομένου δι' ἀσβέστου ἢ ἑτέρου πηλοῦ καλυτέρας ποιότητος.

Ἕτερον ἐπίχρισμα ἀσβέστου (πάχ. 0,01-0,03) εἶνε λευκὸν ἔχον τὴν κακὴν πλευρὰν ἀνώμαλον ἐπικαθημένην ποτὲ ἐπὶ πηλοχρίστου τοίχου [2], τὴν δὲ καλὴν ἐλαφρῶς ἀνώμαλον ἕνεκα ἰνωδῶν γραμμῶν οἱονεὶ ἐκ τῆς σπαθίδος ἢ τοῦ τραχέος τριπτῆρος, δι' οὗ ἐπεχρίσθη ἡ ἄσβεστος. Ἀνωτέρω ἐξηνέχθη ἡ ὑπόθεσις, ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ θαλάμου τοῦ κοσμουμένου διὰ τῶν καλλιτέχνων τοιχογραφημάτων, ἀλλ' ἔκ τινος μέρους αὐτοῦ, ὅπερ ἐκαλύπτετο διά τινος ἐπίπλου ἀναποσπάστου ἀπὸ τοῦ θαλάμου καὶ δὲν ἐπηλείφθη οὐδ' ἐγράφη.

Πλεῖστα ὅμως εἶνε τὰ μνημονευθέντα ὡς καλλίτεχνα τοιχογραφήματα, ἀποδοθέντα ἀνωτέρω εἰς τοὺς τοίχους τοῦ θαλάμου τοῦ πρώτου πατώματος. Πάντα ἦσαν λίαν εὔθρυπτα κατὰ τὸν χρόνον τῆς εὑρέσεως, ἀλλὰ βραδύτερον ἐσκληρύνθησαν, ὄχι ὅμως τόσον, ὅσον εἶνε σκληρὰ τὰ ἐν τῷ ἀνωτέρω περιγραφέντι παχεῖ ἀσβεστώματι συνεζυμωμένα τεμάχια ἐπιχρισμάτων. Ἔχουσι πάχος ποικίλλον μεταξὺ 0,05-0,02 μ. καὶ ὀλιγώτερον. Ἡ ὄπισθεν ἐπιφάνεια ἐπεκολλᾶτο ἐπὶ πηλοχρίστου τοίχου, ἐν ᾧ ἡ πρόσοψις εἶνε λεία καὶ κεχρωσμένη διὰ διαφόρων χρωμάτων καὶ γραπτῶν παραστάσεων ἀνθρώπων, ἀνθέων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων δυσερμηνεύτων εἰσέτι. Ἡ γραφικὴ ἐργασία φαίνεταί που ὡς ἐφ' ὑγροῖς, ἀλλ' ἐνίοτε ἓν χρῶμα ἐτέθη ἐπ' ἄλλου ξηρανθέντος ἤδη πρότερον, οὕτως ὥστε τὸ ἐπίθετον εἶνε εὐεξίτηλον. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως μεγάλαι ἐκτάσεις ἐγράφησαν ἐπὶ ξηροῖς[3]· διότι τὰ χρώματα βρεχόμενα καὶ τριβόμενα ἐλαφρῶς ἐξαλείφονται. Ἐξ αὐτῶν μόνων εἶνε τὰ δείγματα τὰ ἀπεικονιζόμενα ἐπὶ τῶν πινάκων 1, 2, 3. Συγκολλήσεις τούτων τῶν τοιχογραφημάτων ἐγένοντο ἐλάχισται, τὸ μὲν διότι μικρὸς χῶρος τοῦ θαλάμου ἀνεσκάφη, τὸ δὲ διότι δὲν ἦσαν πάντα κεκαθαρμένα ἕνεκα τῆς ψαθυρότητος αὐτῶν, καθ' ὃν χρόνον παρεσκευάσθησαν οἱ πίνακες.

Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν τοιχογραφημάτων τούτων πολλὰ ἔχουσιν ἀσφαλῶς ἔδαφος κυανοῦν· ἐπὶ τοιούτου ἐδάφους εἶνε τὸ κρῖνον ἄνθος πίν. 3 ἀρ. 2, τὰ συντρίμματα πίν. 2 ἀρ. 1, 2, 6 καὶ τὰ λείψανα τῆς παραστάσεως ἀνθρώπων πίν. 1 καὶ ἄλλων σχεδίων οἱονεὶ ἐξ ἐνδυμάτων μετὰ ἐρυθρῶν, κιτρίνων καὶ μελαινῶν κυματοειδῶν πτυχῶν. Τούτου τοῦ κυανοῦν ἔδαφος ἔχοντος τοιχογραφήματος τὸ ἄκρον ἐμνημονεύθη ἀνωτέρω ὡς καταλῆγον εἰς πέντε κατακορύφους διαφοροχρώμους ταινίας (κυανῆν, μέλαιναν, κυανῆν, κιτρίνην, λευκήν, κυανοῦν ἔδαφος) παραλλήλους πρὸς πλαίσιον θύρας, εἰς ἣν κατέληγε τὸ ἐπίχρισμα μετ' ἀνεχούσης τῆς ἐπιφανείας, κατὰ τρόπον ὅμοιον πρός τινα ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ ἀποκείμενα τεμάχια τοιχογραφημάτων ἐκ Φυλακωπῆς τῆς Μήλου.

Ἄλλα φαίνονται ἔχοντα ἔδαφος λευκὸν ὡς τὸ πίν. 2,7 δεικνύον πιθανῶς ἔνδυμα κεκοσμημένον φολιδωτῶς ὡς περίπου τὸ τῶν δύο γυναικῶν τοῦ χρυσοῦ δακτυλίου [1] τῶν Μυκηνῶν· ἐπίσης λευκὸν ἔδαφος ἔχει τεμάχιόν τι ἀξιόλογον (εἰκ. 14) εἰκονίζον χεῖρα ἀπό τινος σημείου τοῦ πήχεος, φοροῦντος ὑψηλὸν τετραπλοῦν ψέλιον [2] ὅμοιον πρὸς τὸν τριπλοῦν ὅρμον πίν. 1, ἀρ. 6, 7, 8, μέχρι τῶν δακτύλων, οἵτινες εἶνε κεκαμμένοι ἐπὶ τῆς παλάμης δηλουμένων εὐκρινῶς τῶν φαλάγγων καὶ τῶν ὀνύχων. Ἡ σὰρξ τῆς χειρὸς εἶνε λευκὴ ὡς τὸ ἔδαφος, ὅπερ διὰ τοῦτο ἴσως δὲν εἶνε αὐτὸ τὸ ἔδαφος τῆς ὅλης εἰκόνος, ἀλλὰ μέρος γυμνοῦ σώματος, ἐφ' οὗ προβάλλεται ἡ χείρ. Τὸ αὐτὸ ἴσως συμβαίνει ἐν ἄλλοις τεμαχίοις, ἐφ' ὧν βλέπομεν κίτρινον ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους· τὸ κίτρινον ἴσως εἶνε ἔνδυμα. Ἐν τῇ εἰκ. 14 ἀριστερὰ εἶνε ἴσως ὁ ἀγκὼν τῆς παριστανομένης πρὸς τὰ δεξιὰ χειρός.

Τινὰ ἐπιχρίσματα ἔχουσι τὴν ὄψιν κιτρίνην, ἄλλα ἐρυθράν, ἄλλα δὲ ἐρυθρὰν ἀποκλίνουσαν πρὸς τὸ κίτρινον μετὰ συγκεντρικῶν κυκλικῶν ταινιῶν

[1] Πρβλ. τὸν ναὸν τῆς Ἀφαίας Furtwängler, *Das Heilig. d. Aphaia* 48, 77.

[2] Πρβλ. Τσούνταν, *Μυκήναις* 190, περὶ προμυκηναϊκοῦ δὲ κτιρίου ἐν Αἰγίνῃ Στάην *Ἐφ. Ἀρχ.* 1895, 245-6.

[3] Πρβλ. Α. Φιλαδελφέως, *Γραφικὴν* 49 ἑξ.

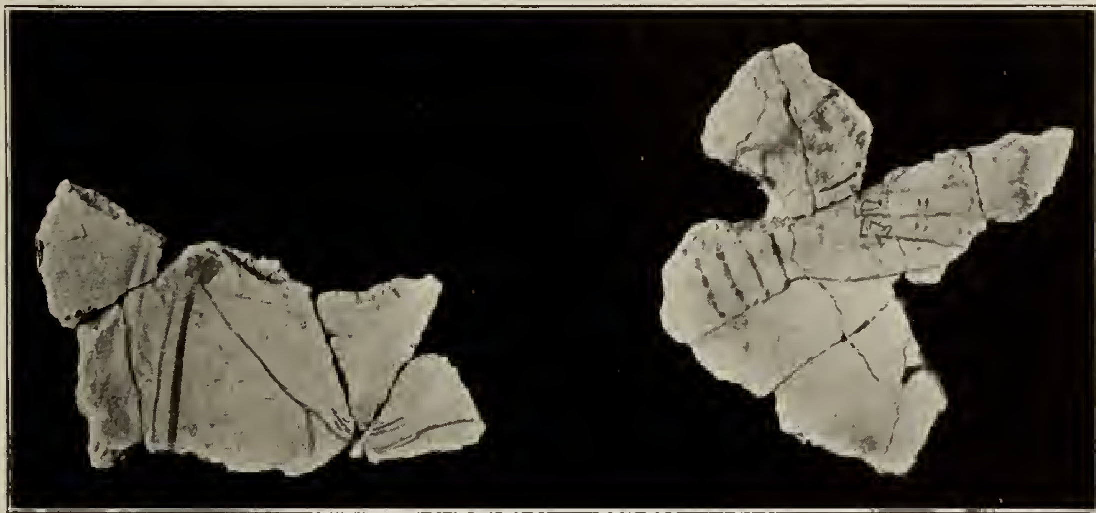
[1] Τσούντα, *Μυκῆναι* σ. 63 πίν. 5, 2.

[2] Τσούντα, *Μυκῆναι* σ. 74.

διαφοροχρώμων[1], ὧν τὰ συστήματα ἐφάπτονται ἀλλήλων διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ταινίας. Ταῦτα ἀπεδόθησαν ἀνωτέρω (σ. 89) καθ'ὑπόθεσιν εἰς τὴν ὀροφὴν τοῦ θαλάμου τοῦ πρώτου πατώματος, ἀλλ'εἶνε δυνατὸν νὰ ἀνήκωσι καὶ εἰς ποικίλην τινὰ ταινίαν τῶν ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ θαλάμου παραστάσεων.

Ἄλλα τεμάχια ἐπιχρισμάτων δεικνύουσι τὴν ἐπιφάνειαν διῃρημένην εἰς ζώνας κεχρωσμένας διὰ κυανοῦ, κεραμεοῦ καὶ μέλανος χρώματος, χωριζομένας δὲ διὰ λευκῶν στικτῶν γραμμῶν κατὰ τρόπον γνωστὸν καὶ ἐκ τοιχογραφημάτων τοῦ Ὀρχομενοῦ ἀποκειμένων ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Χαιρωνείας[2], ἄλλα δεικνύουσιν οἱονεὶ πτέρυγας (πίν. 2, 6) ὡς τὰ τῆς Τίρυνθος τὰ ἐκτεθειμένα ἐν τῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν[3], ἄλλα δὲ ἔχουσι ταινίαν τινὰ βυσσινόχρουν, ἑκάτερον τῶν ἄκρων τῆς ὁποίας ὁρίζει ἀνὰ μία χαρακτὴ γραμμή, τὸ δὲ ἔδαφος ἐντεῦθεν μὲν εἶνε ἀνοικτὸν ἐρυθρὸν ἐκεῖθεν δὲ κυανοῦν (πίν. 1, 5).

Ἐκ τῶν ἀπεικονιζομένων ἐν τοῖς πίναξιν 1-3 τοιχογραφημάτων ἀξιομνημόνευτα ἰδίᾳ εἶνε τὸ πίν. 1, ἀρ. 1 δεικνύον τὸ κάτω μέρος χαρίεντος γυναικείου προσώπου βλέποντος πρὸς δεξιὰ καὶ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ πίνακι ἀριθ. 2 δεικνύον τὸν ἀριστερὸν ὀφθαλμὸν ἀντωπὸν καὶ μέρος τοῦ μετώπου καὶ τῆς κόμης κεφαλῆς βλεπούσης πρὸς ἀριστερά, ἐπομένως ἐξ ἄλλου ἀνθρώπου ἢ τὸ προηγούμενον πρόσωπον. Ἡ κόμη εἶνε ὁμοία πρὸς τὴν κόμην τῆς ὑπὸ τοῦ Evans εὑρεθείσης ἐν τῷ «μεγάρῳ τῆς βασιλίσσης» ἐν Κνωσῷ τοιχογραφίας εἰκονιζούσης γυναῖκα[1]. Εἶνε ὅμως ἀναδεδεμένη ἐνταῦθα διὰ ταινίας ἐρυθρᾶς ὡς ἡ κεφαλὴ τῶν Μυκηνῶν. Ἀμφότερα τὰ συντρίμματα ταῦτα τῶν θηβαϊκῶν τοιχογραφιῶν δεικνύουσιν εὐστάθειαν χειρός, σχηματοποίησιν δὲ ἴσως μείζονα ἢ ἡ τοιχογραφία τῆς Κνωσοῦ. Ἐκ τῶν αὐτῶν ἢ καὶ ἄλλων «μακροκόμων» προσώπων εἶνε τὸ τεμάχιον πίν. 1, ἀρ. 9, πρὸς ὃ εἶνε καὶ ἄλλα πολλὰ ὅμοια, δεικνύοντα διαφορὰν πάχους τῶν βοστρύχων ὡς καὶ τὰ Κνώσσια τοιχογραφήματα[2]. Ἐκ κεφαλῆς ἐπίσης βλεπούσης ὅμως πρὸς τὰ δεξιὰ εἶνε τὸ τεμάχιον πίν. 1, ἀρ. 3 δεικνύον κυανῆν ταινίαν κατὰ τὴν κόμην. Τὰ τεμάχια πίν. 1, ἀρ. 6, 7, [8;] δεικνύουσι τὸ πρὸς τὸν λαιμὸν μέρος τοῦ στήθους γυναικὸς κατὰ πᾶσαν πιθανό-

Εἰκὼν 14.

[1] Ἀπὸ τοῦ κέντρου ἡ τάξις εἶνε: ἐρυθρὸν ἔδαφος, λευκόν, ἐρυθρὸν ἔδαφος, βαθὺ ἐρυθρόν, ἐρυθρὸν ἔδαφος, μέλαν, ἐρυθρὸν ἔδαφος, μέλαν.

[2] Bulle, ἔ. ἀ. 84.

[3] Ἀριθ. εὑρετ. μυκην. συλλ. 1591, Schliemann, *Tirynthe* πίν. 6, 7, σ. 280 ἑξ.—Ὅτι δὲ πτερωτὰ ὄντα μεγάλα καὶ δὴ σφίγγες καὶ γρῦπες ἦσαν τότε γνωστά, πρβλ. καὶ *Ἐφ. Ἀρχ.* 1887, 170 ἑξ. 1888, 142 πίν. 8, 14 καὶ 6, 1902, 5 ἑξ. (Τσούντας), Evans, *Prehist. tombs*, 64, Vollgraff *BCH.*, 1904, 386. Lagrange, ἔ. ἀ. 87 ἑξ. Paribeni, *Mon. d. Lincei* XIX = Von Duhn, Archiv f. Relig. — Wiss. XII, πίν. IV. Πρβλ. προσέτι τὰ πήλινα εἰδώλια, τὰ ἔχοντα πτερυγοειδεῖς ἀποφύσεις ἀντὶ χειρῶν, ἅτινα εἰκονίζουσι πιθανῶς θεάν τινα (Τσούντας, *Ἐφ. Ἀρχ.* 1887, 168).

[1] *BSA.*, VIII (1901-2) 55 ἑξ. = Mosso. *Excursioni nel Mediterraneo* 1907, 259. Πρβλ. *Ἀθηνᾶν* 1904, 425. Πρβλ. καὶ τὴν ἐκ Μυκηνῶν δι' ἀσβέστου πεποιημένην καὶ γραπτὴν κεφαλὴν *Ἐφ. Ἀρχ.* 1902 πίν. 1-2, σ. 1 ἑξ. 10 (Τσούντας)· *Μυκῆναι* 69. Πρβλ. καὶ Stais, *Coll. mycen.* 78-9 Nº 2470. 163 Nº 4575. Ὅτι δὲ ἡ κόμμωσις αὕτη ἐξηκολούθησε καὶ ὕστερον, ὅρα ὀρθοκέραμον ἐκ Θέρμου ἐν *Ἐφ. Ἀρχ.* 1900, 191 καὶ 194 σημ. (Σωτηριάδης).

[2] Πρβλ. Evans, *BSA.*, VIII, 55. Bulle, *Orch.* σ. 128.

τητα. Τριπλοῦς ὅρμος ἀπαρτιζόμενος ἐκ ψηφίδων ἐπιμήκων δύο εἰδῶν (μέλαν καὶ ἐρυθρὸν χρῶμα ἑρμηνεύει τὰς δύο ὕλας) κοσμεῖ τὸν λαιμόν. Ἡ κλωστὴ τοῦ ὅρμου εἶνε ἐρυθρά [1]. Πρὸ τοῦ στήθους δὲ σῴζονται οἱ στήμονες κρίνων, ἅτινα ἐκράτει ἡ γυνὴ (πρβλ. εἰκ. 14 καὶ τὴν θέσιν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐν τῇ Κνωσίᾳ τοιχογραφίᾳ ἑ.ἀ.). Τὸ ἄνθος πληρέστερον δεικνύεται ἐν τῷ τεμαχίῳ πίν. 3, ἀρ. 2 καὶ ἐν ἑτέρῳ τινὶ μὴ ἀπεικονιζομένῳ [2].

Πάντα τὰ τοιχογραφήματα τῶν Θηβῶν, ἐφ' ὅσον δὲ γινώσκω καὶ πάντα τὰ ἀλλαχοῦ εὑρεθέντα ὅμοια ἢ σύγχρονα, ἐγράφησαν ἅπαξ, ἄνευ δ' ἀνακαινίσεως διετηρήθησαν μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς καταστροφῆς αὐτῶν. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς μόνου στρώματος *γραπτοῦ*· ἐν ᾧ αἱ πλευραὶ τῆς ἑστίας τοῦ ἀνακτόρου τῶν Μυκηνῶν ὡς καὶ ὑστέρου τινὸς βωμοῦ «ἥρωος» ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐπειδὴ ἔκειντο χαμηλὰ καὶ ἐφθείροντο εὐκόλως εἴτε ἐπειδὴ ὑπῆρχε καὶ ὑστερογενής τις θρησκευτικὸς λόγος, ἀνενεοῦντο συχνὰ καὶ διὰ τοῦτο σῴζουσιν ἐπάλληλα πλείονα γραπτὰ στρώματα [3].

Γενικῶς ἐξεταζόμεναι αἱ τοιχογραφίαι δεικνύουσι μετρίαν φυσικότητα περὶ τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ ἔξω κόσμου (ἄνθος, ἀνθρώπινα μέρη) καὶ κατὰ τοῦτο εἶνε συγγενεῖς καὶ σύγχρονοι [4] πρὸς τὰ ἀγγεῖα τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου καὶ δὴ τῆς δευτέρας ὑποδιαιρέσεως αὐτῆς, οἷα εὑρέθησαν καὶ ἐν τάφῳ τῶν Θηβῶν ἀνήκοντι εἰς ὁμάδα πλειόνων τάφων [5].

Ἀγγεῖα πήλινα.

Ἐντὸς τῆς κεραμίτιδος γῆς, ἥτις, ὡς ἐρρήθη ἤδη ἀνωτέρω, κεῖται ὑπὸ τὸ στρῶμα τῶν εὑρημάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ πυρποληθὲν κτίριον, εὑρέθησαν θραύσματα παλαιοτέρων ἤτοι «προμυκηναϊκῶν» ἀγγείων, ὧν τινα εἶνε χειροποίητα, ἄλλα δὲ διὰ τροχοῦ κατεσκευασμένα. Περὶ πάντων δύναται γενικῶς νὰ ῥηθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅ,τι λέγει ὁ Σωτηριάδης *Ἐφ. Ἀρχ.* 1908, 78 περὶ τῆς πρώτης κατηγορίας τῶν προϊστορικῶν χειροποιήτων ἀγγείων Φωκίδος καὶ Χαιρωνείας· ὅτι δηλ. εἶνε «μονόχρωμα ἄνευ ἐγχαράξεως ἢ διακοσμήσεως, πολυειδῆ κατὰ τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ, τουτέστιν ὑποκόκκινα, ὑποκίτρινα, ὑπόλευκα ἢ ἐντελῶς μέλανα, τὴν ἐπιφάνειαν ἔχοντα μηχανικῶς στιλβωμένην». Ὅμοια ἀγγεῖα ὑπῆρχον καὶ ἐντὸς τῶν ὠμῶν πλίνθων, δι' ὧν εἶνε ἐκτισμένοι τοῖχοί τινες τοῦ κτιρίου. Ἐν τῇ κεραμίτιδι γῇ εὗρον προσέτι καὶ ἓν μέλαν μικρὸν τεμάχιον ἐγχάρακτον διασῷζον λευκὸν χρῶμα ἐν τοῖς χαράγμασιν, ἀνῆκον δὲ εἰς τὴν δευτέραν ἀλλὰ σύγχρονον τῇ πρώτῃ τάξιν τοῦ Σωτηριάδου περιλαμβάνουσαν «μονόχρωμα μέλανα ἐγχάρακτα, τὴν ἐπιφάνειαν ὡσαύτως ἔχοντα μηχανικῶς στιλβωμένην».

Περὶ τῶν ἐν τοῖς κεκαυμένοις ἐρειπίοις εὑρεθέντων μυκηναϊκῶν ἀγγείων ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι εἶνε συντετριμμένα. Δύο μικρὰ μόνον εὑρέθησαν ἄρτια εἰκ. 7, 4 καὶ εἰκ. 15 (πρβλ. σ. 63, δ, σ. 69,70.1).

Εἰκὼν 15

Ἂν δ' ἐξαιρέσωμεν τὸν θάλαμον τὸν περιέχοντα τοὺς ἑτεροστόμους ἀμφορεῖς, οἵτινες φέρουσι γραφάς, καὶ ὀλίγα μόνον θραύσματα ἐπίσης γραπτά, εὑρεθέντα σποράδην ἐν τοῖς λοιποῖς μέρεσι τοῦ κτιρίου (πίν. 3,10 σ. 71) μὴ ἀποτελοῦντα δὲ ὅλον τι ἀγγεῖον, τὸ λοιπὸν μέγα πλῆθος εἶνε ἄγραφον.

Οἱ ἑτερόστομοι ἀμφορεῖς εἶνε πέντε πλήρεις συγκολληθέντες ἐκ πολλῶν τεμαχίων, εἰς ἃ ἦσαν διερρωγότες, καίπερ διατηρούμενοι ἄρτιοι ἐν τῇ στρογγυλότητι τοῦ σχήματος αὐτῶν ὑπὸ τὴν γεφύρωσιν,

[1] Πρβλ. *Ἐφ. Ἀρχ.* 1902 σ. 4.

[2] Πρβλ. καὶ τὸ ἐν Κνωσῷ τῆς Κρήτης εὑρεθὲν ἀγγεῖον Evans, *BSA*, VIII, σ. 91. X, εἰκ. 1, σελ. 7. = *JHS*. 1903, σ.189, τὰ μηλιακὰ τοιχογραφήματα *Excavations at Phylakopi* σ.76, τὴν ἐξ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ πλάκα τοῦ Παλαικάστρου Dawkins, *BSA*., 11 (1904-5) σ 285 καὶ τὰ χρυσᾶ κρῖνα τοῦ Διμηνίου καὶ τοῦ Βόλου Κουρουνιώτης *Ἐφ. Ἀρχ.* 1906 σ. 232 ἑξ. «Θεὰν» κρατοῦσαν ἄνθη ὅρα *Ἐφ. Ἀρχ.* 1900, πίν. 3 σελ. 27 8, 34 1903 σ. 193 (Ξανθουδίδης) καὶ *Archiv f. Religionswis.* 1904 σ. 146 7 (Karo). Τσούντα *Μυκ. κ. μυκ. πολ.* πίν. 5, 2 καὶ *Ἐφ. Ἀρχ.* 1900 σ. 41 ἑξ. Evans, *BSA*, IX, σ 127-8 Vollgraff. *BCH*, 1904, 382

[3] Πρβλ. Τσούντα, *Μυκήνας* 189. 36.

[4] Mackenzie. *JHS* 1903 σ. 194. Πρβλ. κατωτ. σ. 100.

[5] Τὰ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ταφου τούτου γενομένην ὑπ' ἐμοῦ τῷ 1905 βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν προσεχεῖ ἄρθρῳ μου.

ἣν περιεγράψαμεν κατὰ τὸν χῶρον ΘΗΛ. Τὸ ὕψος αὐτῶν εἶνε 0,58· 0,49· 0,50· 0,50· 0,47. Ἑτέρου τινὸς εὑρέθη μόνον τὸ ἄνω μέρος ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ ἀλλὰ πρὸς τὸν κρημνὸν αὐτοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν Πινδάρου· ὥστε τὸ ὑπόλοιπον ἀπεκόπη κατὰ τὴν βλάβην τοῦ ἐρειπίου πρὸς τὴν κατωφέρειαν. Ἑτέρων τινῶν μικροτέρων, ἀλλ' ἱκανῶς μεγάλων ὁμοίων ἀμφορέων (οὐδεὶς εὑρέθη μικρός, οἷοι οἱ κατὰ τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου ἐν ἀφθονίᾳ κατασκευαζόμενοι, οὐδὲ λείψανόν τι καὶ ἐλάχιστον τοιούτου ἀμφορέως) εὑρέθησαν λείψανα ἐν τοῖς χώροις πσρτ καὶ υφχψ. Πάντες εἶνε ἐξ ἀκαθάρτου σχετικῶς πηλοῦ ἐρυθρωποῦ ἐνέχοντος καὶ λιθάρια χαλαζίου, ὡς μόνον δὲ κόσμον φέρουσι γραμμὰς ἢ ταινίας διὰ στίλβοντος χρώματος (βερνικίου) ἐρυθρωποῦ ἢ μέλανος, ὁσάκις ὁ χρωστὴρ ἦτο καλῶς βεβαμμένος. Ἀποτελοῦνται ἐκ πλειόνων μερῶν, ἅτινα συνεκρότησεν εἰς ἓν ὅλον ὁ πηλοπλάστης, πάντων δὲ συνθετώτερος εἶνε ὁ μέγιστος (ὕψ. 0,58· εἰκ. 16). Οὗτος ἀποτελεῖται ἐξ ὀκτὼ τεμαχίων· 1) τοῦ ἀνοικτοῦ λαιμοῦ, 2) τοῦ κλειστοῦ λαιμοῦ, 3) τοῦ καλύμματος τοῦ κλειστοῦ λαιμοῦ, 4) τῆς μιᾶς χειρός, 5) τῆς ἑτέρας χειρός, 6) τοῦ ἄνω μέρους τῆς κοιλίας μετὰ τῶν ὤμων, 7) τοῦ κάτω μέρους τῆς κοιλίας μετὰ τοῦ πυθμένος, 8) τοῦ ἐξέχοντος κυματίου (Wulst), ὅπερ περιβάλλει πρὸς εὐστάθειαν τὸν πυθμένα. Πρὸ τῆς συγκολλήσεως τῶν δύο κοιλιακῶν μερῶν ἐπεχρίσθησαν ταῦτα ἐσωτερικῶς δι' ἀραιᾶς διαλύσεως πηλοῦ πρὸς βύσιν τῶν πώρων, ἀλλ' ἡ διάλυσις τοῦ ἄνω μέρους ἔχει ἐρυθρὸν χρῶμα ἐντονώτερον ἢ ἡ τοῦ κάτω. Ἐν τῇ ἐντονωτέρᾳ ταύτῃ διαλύσει ἔβρεχε τὴν χεῖρα ὁ πλάστης συγκολλῶν τὰ δύο μέρη, σταγόνες δ' αὐτῆς ἔπεσον ἐντὸς κατὰ τὸν πυθμένα καὶ διακρίνονται σαφέστατα. Ὅπου ὑπάρχει συγκόλλησις, διακρίνονται, ἔσωθεν κυρίως, τὰ δύο συγκολλώμενα φύλλα τοῦ πηλοῦ. Ὅπου εἶνε παχὺς ὁ πηλός, διετρήθη ὑπὸ τοῦ δοκίμου ἀγγειοπλάστου οὐχὶ διαμπερῶς, ἵνα μόνον διευκολυνθῇ ἡ καλὴ ὄπτησις τοῦ ἀγγείου [1]· ὑπάρχουσι 15 μὲν ὀπαὶ περὶ τὸ κυμάτιον τῆς βάσεως, ἀνὰ 4 δὲ εἰς τὰς λαβάς. Μετὰ τὴν συγκόλλησιν ἐπεχρίσθη τὸ ὅλον ἐξωτερικῶς δι' ἐρυθρολεύκου ἀραιᾶς διαλύσεως πηλοῦ καὶ ἐγένετο ἡ γραφὴ κατὰ τρόπον δηλοῦντα ἢ ἐκ πόσων τεμαχίων συνίσταται τὸ ἀγγεῖον ἢ εἰς πόσα μέρη φαντάζεται αὐτὸ διαιρούμενον ὁ πλάστης. Αἱ κάτω δύο ταινίαι χωρίζουσι τὸν πυθμένα καὶ τὸ κυμάτιον αὐτοῦ, αἱ ἀνώτεραι δύο καλύπτουσι τὴν γραμμὴν τῆς συγκολλήσεως τῶν δύο κοιλιακῶν μερῶν, αἱ ὑψηλότεραι δύο ὁρίζουσι τὸν ὦμον τοῦ ἀγγείου, ἀνὰ μία δὲ ὁρίζει τὴν ἐπὶ τοῦ ὤμου βάσιν τῶν δύο λαιμῶν καὶ τῶν δύο λαβῶν. Ἑκατέρα λαβὴ ὁρίζεται ὡς ἴδιον μέρος δι' ἑλικοειδοῦς γραμμῆς ἐπὶ τῆς ῥάχεως αὐτῆς, ὁ δὲ δίσκος ὁ κλείων τὸν κεντρικὸν λαιμὸν ὁρίζεται διὰ δύο συγκεντρικῶν κύκλων. Ὁ δίσκος ὅμως καὶ αἱ λαβαὶ ὡς ἀναβολεὺς συλλαμβάνονται εἰς ἓν ὅλον διὰ δύο γραμμῶν, αἵτινες ἀναχωροῦσιν ἀπὸ τῆς

Εἰκὼν 16.

βάσεως τῶν λαβῶν ἑκατέρωθεν τῆς ἑλικοειδοῦς ταινίας καὶ περιθέουσι καὶ τὸν δίσκον. Τὴν αὐτὴν περίπου διακόσμησιν ἔχουσι καὶ οἱ λοιποὶ ἀμφορεῖς, ἴσως ὅμως τὸ πῶμα καὶ αἱ λαβαὶ τούτων εἶνε ἓν πλαστικὸν μέρος πεπλατυσμένον ἐν μέσῳ. Ὁ ἐν τῇ εἰκ. 17 διαφέρει τῶν ἄλλων κατὰ τὴν διακόσμησιν, ἅτε ἔχων ἐπὶ τοῦ ὤμου μίαν ἕλικα γραπτήν.

Οἱ φρονοῦντες, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου τούτου ἐμορφώθη ἐν τῇ μεταλλοτεχνίᾳ κατὰ τὸν χρόνον τὸν ἀπὸ τῆς δευτέρας μεσαίας μέχρι τῆς τελευταίας δευτέρας περιόδου τοῦ αἰγαίου πολιτισμοῦ, δύνανται νὰ ἐνισχυθῶσιν ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐν εἰκ. 16 παριστανομένου [1].

[1] Πρβλ. Wolters Ἐφ. Ἀρχ. 1902. σ. 220.

[1] Ὅρα σελ. 99 σημ. 5.

Μεγάλοι ἑτερόστομοι ἀμφορεῖς εὑρέθησαν καὶ ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Μυκηνῶν ἔξω τῶν τάφων [1], ἐν Κνωσῷ [2], ἐν Τζαφὲρ Παπούρα [3], ἐν Ζάκρῳ [4] καὶ ἐν τῇ νεκροπόλει τῆς Φαιστοῦ. Ὁμοιότατοι ὅμως εἶνε κατὰ τὸν πηλόν, τὸ χρῶμα καὶ τὸ εἶδος τοῦ κόσμου ὁ τῶν Μυκηνῶν καὶ οἱ ἐν Ὀρχομενῷ εὑρεθέντες ἐν τῷ μουσείῳ δὲ τῆς Χαιρωνείας ἀποκείμενοι, πάντες ἀδημοσίευτοι μέχρι τοῦδε [5].

Ἐκ τῶν λοιπῶν μορφῶν τῶν ἀγγείων συχνόταται εἶνε αἱ ὑψίποδες κύλικες, πᾶσαι ἄγραφοι. Ἡ εἰκ. 7 ἀρ. 8 δεικνύει μίαν (ὕψ. 021, διάμ. ἄνω 0,18) εὑρεθεῖσαν μεταξὺ τῶν ἑτεροστόμων ἀμφορέων, ἔνθα εὑρέθη καὶ τηγανοειδὲς ἀγγεῖον (εἰκ. 7 ἀρ. 7), οὗ λείπει μέρος τῆς λαβῆς καὶ τῆς προχοῆς. Τού-

Εἰκὼν 17.

του ὁ πηλὸς εἶνε λίαν ἀκάθαρτος ἐνέχων λιθάρια, ἐν ᾧ ὁ τῶν κυλίκων εἶνε καθαρὸς ὠχρόλευκος ἢ ἐρυθρωπὸς καί που ὑπομέλας. Παραβάλλων τις τὴν εἰκόνα τῆς κύλικος πρὸς τὴν τοῦ Κνωσίου ποτηρίου (Evans, *Prehist. tombs*, 124 εἰκ. 118, 7f) νομίζει, ὅτι ἀμφότερα ταῦτα τὰ ἀγγεῖα ἐξῆλθον ἐκ τῆς αὐτῆς χειρός. Ὁ Evans (αὐτόθι σ. 125) παρατηρεῖ, ὅτι τὰ ποτήρια ταῦτα μετὰ μιᾶς ἢ δύο λαβῶν ἐμφανίζονται ἐν Κρήτῃ καθ' ὃν χρόνον ἐμφανίζεται ὁ σίδηρος, ἤτοι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τελευταίας περιόδου III τοῦ αἰγαίου πολιτισμοῦ, ἔνθα ἀνάγονται τάφοι τινὲς τῆς νεκροπόλεως Τζαφὲρ Παπούρα ἐν Κρήτῃ [1]. Μιμοῦνται δὲ τὰ ποτήρια ταῦτα μετάλλινα ἤτοι χαλκᾶ, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ πρότυπα [2].

Οὐχὶ ὀλίγαι εἶνε αἱ ταπειναὶ φιάλαι, ἄωτοι (εἰκ. 7, 4, ὕψ. 0,043· διάμ. 0,11), μόνωτοι (εἰκ. 7,10, ἀρυταινοειδὲς παράδειγμα εἰκ. 7,6, ὕψ. 0,055, διάμ. 0,125), δίωτοι (ἐλλιπὲς παράδειγμα εἰκ. 7,9). Μεμονωμένα εἶνε τὸ τηγανοειδὲς (εἰκ. 7,7) καὶ τὸ μικρὸν ἀγγεῖον (σελ. 63, δ, εἰκ. 15, ὕψ. 0,06)· ἐπειδὴ τὸ ἀγγεῖον εὑρέθη κεκλιμένον, ἡ πληροῦσα αὐτὸ οὐσία ἦτο ὡς παχὺ ὑγρὸν παγὲν κατὰ τὴν ἕνεκα τῆς κλίσεως χύσιν. Τρεῖς πήλινοι τριπτῆρες ἢ ὕπερα (εἰκ. 7,5, ὕψ. 0,08· 0,06· 0,045) προϋποθέτουσι βεβαίως ξύλινα ἰγδία. Δυσδιάγνωστον εἶνε τὸ λείψανον σκεύους εἰκ. 10· ἴσως προέρχεται ἐκ λαβῆς ἢ κοιλίας δαντελλοειδοῦς ἢ κιγκλιδωτοῦ ἀγγείου, οἷα ἀπαντῶσι συχνὰ ὕστερον μεταξὺ τῶν «βοιωτικῶν» ἀγγείων τῶν λεγομένων συνήθως γεωμετρικῶν [3].

Ἐν τῷ χώρῳ ωΑΒΓΔ εὑρέθησαν τὰ τεμάχια τοῦ συγκολληθέντος ἐλλιποῦς κυαθίσκου (πίν. 3, ἀρ. 10). Ἂν καὶ ὁ κεκαυμένος ἐπίπαγος τοῦ καταστραφέντος κτιρίου ἦτο ἐνταῦθα βεβλαμμένος καὶ ἐλλιπής, εἶνε ὅμως βέβαιον, ὅτι ὁ νεωτερίζων κυαθίσκος οὗτος ἀνήκει εἰς τὰ σκεύη τοῦ κτιρίου.

Ἐκ τῶν ἄλλων ἐγχρώμων ὀστράκων τοῦ κτιρίου τὰ πλεῖστα φέρουσιν ἁπλᾶς ζώνας γραμμικάς, τινὰ δὲ σπείρας μετ' ἐφαπτομένων, τὸ κόσμημα πίν. 3, 6, ἐλάχιστα δὲ διακόσμησιν μετο-

[1] Ἀριθ. εὑρετ. τῆς μυκην. συλλ. τοῦ Ἐθν. μουσείου 1076. Stais, *Coll. Mycen.* 91.

[2] Evans, *BSA*, IX. 137.

[3] Evans, *Prehist. tombs* 74, 120 ἑξ.

[4] Dawkins, *BSA*, XI, 281.

[5] Περὶ γενέσεως τοῦ ἑτεροστόμου ἀμφορέως ὅρα Evans, *BSA*, VI (1899-1900). 17. *Prehist. tombs* 120 ἑξ. Dawkins ἔ.ἀ. XI, 281. *Bull. Paletnol. Ital.* XXV, 69. Monum. d. Lincei VI 1896, 391. Dümmler, Athen. Mitteil. 1886, 37. Burrows ἔ.ἀ. 88-93. Jahrbuch. d. d. arch. Inst. 1907, 207 ἑξ. 211. «Ἀσκοειδὴς» ἑτερόστομος ἀμφορεὺς ἐν Ζάκρῳ *JHS*, 1903, 257. Ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰσηγάγομεν τὸ πρῶτον ἤδη τὸ ὄνομα *ἑτερόστομος ἀμφορεὺς* εἰς δήλωσιν τῆς Bügelkanne τῶν γερμανῶν ἢ του vase à étrier τῶν γάλλων. Ὁ νέος ὅρος δηλοῖ, ὅτι πρόκειται περὶ δύο στομάτων, ὧν τὸ ἕτερον εἶνε ἄχρηστον, βεβυσμένον.

[1] Evans ἔ. ἀ. σ. 128 ἑξ.

[2] Πρβλ. Schliemann, *Mykenae* εἰκ. 528. Stais *Coll. Mycen.* σ. 66 εἰκ.

[3] Ταῦτα εὑρίσκονται περὶ τὸ 600-500 π.Χ., ὡς φαίνεται ἐκ τάφων τῆς Μυκαλησσοῦ (ἀνασκαφαὶ τοῦ Burrows καὶ Jure τῷ 1907 1908 καὶ 1909) μετὰ «κορινθιακῶν» ἀρυβάλλων, μελανομόρφων ἀγγείων ἐπὶ ἐρυθροῦ ἢ λευκοῦ ἐδάφους καὶ πηλίνων κορῶν, ὧν ἄλλαι μὲν εἶνε τοῦ συνήθους γυναικείου τύπου τῶν ταναγραϊκῶν «παπάδων», ἄλλαι εἶνε οἱ «τριποδικοὶ» καθήμενοι ἀναιδεῖς σειληνοί, ἄλλαι εἶνε ἀσπιδηφόροι ἐπὶ κακοπλάστων ἵππων ἐπιβαίνοντες ἄνδρες κλ. ἄλλαι δὲ τέλος παριστάνουσι πρόσωπα σφόδρα συγγενῆ κατὰ τὴν τέχνην πρὸς τὰ ἀετώματα τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ναοῦ τῆς Ἀφαίας.

ποειδῆ. Τὰ κοσμήματα ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου II καὶ III.

Ἐκτὸς τοῦ κτιρίου εὑρέθησαν ἐν τῷ ὀρύγματι 1 (εἰκ. 1,1) ὄπισθεν βορείως τοῦ ἠρειπωμένου σχολείου ὑπὸ τὸ πιθανῶς ῥωμαϊκὸν ὑδραγωγεῖον (σελ. 81) τεμάχια μυκηναϊκὰ κεχρωσμένα, ἐξ ὧν εἶνε τὰ ἀπεικονιζόμενα ἐν τῷ πίν. 2, ἀρ. 7, 8, 9. Τὰ ὑπ' ἀρ. 8 καὶ 9 δεικνύουσι πιθανῶς ἀνεμώνας σχηματικὰς ἐν τῇ μονοχρωμίᾳ τοῦ ἀγγειογράφου[1]· πολυχρώμους εἴδομεν ἐν τοῖς τοιχογραφήμασι (πίν. 2, ἀρ. 1, 2), ἅτινα ἐχρησίμευον πιθανώτατα ὡς πρότυπον τοῖς ἐγχωρίοις ἀγγειογράφοις. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 9 ἀνήκει εἰς τὸ ὕφος τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου III. Ἐν τῷ ὀρύγματι τούτῳ εὑρέθη καὶ τεμάχιον πηλίνου ἱππαρίου μυκηναϊκοῦ (εἰκ. 18).

Εἰκὼν 18.

Εὑρήματα ἐκ λίθου ἢ ἐξ ἄλλων ὑλῶν.

Ἐκ χρυσοῦ εὑρέθη μικρὸν λεπτὸν δισκάριον (σελ. 84) φέρον δύο μικρὰς ὀπὰς κατὰ τὴν περιφέρειαν, χρησίμους πρὸς ἐπιρραφὴν τοῦ δισκαρίου ἐπὶ ἐσθήτων πιθανῶς. Εἶνε λεπτότατον καὶ ἴσως δεικνύει, ὅτι πολλὰ ὅμοια λεπτὰ κοσμήματα, ἅτινα συνήθως νομίζομεν, ὅτι ἕνεκα τῆς λεπτότητος αὐτῶν ἦσαν προωρισμένα ὡς ἐντάφια μόνον κτερίσματα, ἐχρησίμευον καὶ εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον[2].

Προσέτι εὑρέθησαν ἐλάσματά τινα χρυσᾶ συνεπτυχωμένα ἄμορφα (σελ. 79), καλύπτοντά ποτε πιθανῶς ἄλλην ὕλην, παρ' αὐτὰ δὲ ἄμορφα χύματα μολύβδου ὀλίγου, τακέντος βεβαίως κατὰ τὴν πυρκαϊὰν καὶ παγέντος ὡς ἔτυχεν.

Οὐδὲν ἄλλο μέταλλον εὑρέθη μέχρι τοῦδε.

Ἐξ ὀστοῦ καὶ θαλασσίων ὀστράκων καὶ μάζης ποιητῆς εὑρέθησαν ἑκατοντάδες τινὲς πλακωδῶν ψηφίδων (εἰκ. 11) κυκλικῶν διατρήτων κατὰ τὸ κέντρον (σελ. 78). Τινές εἶνε μείζονες (πᾶσαι αὗται ἐκ ποιητῆς μάζης) καὶ διαπεπλασμέναι ῥοδακόμορφοι κατὰ τὴν ἑτέραν ὄψιν μόνην, ὅπερ δεικνύει, ὅτι προσηλοῦντο ἢ μᾶλλον προσερράπτοντό που αἱ ψηφῖδες αὗται, οὐχὶ δὲ συνείροντο εἰς ὅρμον. Καθ' ὅμοιον τρόπον προσράπτονται ἀργυρᾶ, χρυσᾶ καὶ ἐπίχρυσα νομίσματα καὶ ἄλλα χρυσόχροα δισκάρια ἐπὶ ἱματίων ἢ πίλων καὶ νῦν ἔτι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ[1]. Τὰ διάφορα μεγέθη τῶν ψηφίδων ἀποδίδει εἰς τὸ φυσικὸν μέγεθος ἡ εἰκὼν 11.

Ἐκ στεατίτου ὑποκυάνου εὑρέθη ἐν κομβίον. Ἐκ σχιστολίθου ἀργιλλικοῦ πρασίνου μαλακοῦ εὑρέθη ἡμίεργον πελεκόμορφον (μῆκ. 0,038, πλ. 0,023, πάχ. 0,01) σκεῦος (εἰκ. 9), ὅπερ ἦτο ἴσως ἀκόνη[2], καὶ πυθμὴν σφόδρα λελωβημένος ἀγγείου ἐξ ὀφείτου λίθου.

Σπουδαιότατα ὅμως εἶνε τὰ λείψανα λιθίνου (σ. 73) τινὸς θριγκοῦ ἢ διαζώματος τοίχου ἢ πλαισίου θύρας (εἰκ. 7,1-3). Ὁ λίθος εἶνε μάρμαρον (*κιπολίνης* κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ καθηγητοῦ κ. Σκούφου) ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κεκαυμένος νῦν, ἐνίοτε μάλιστα μέχρις ἐξασβεστώσεως, ἐφθαρμένος καὶ λευκός, ἡ δὲ εἰργασμένη φιλοκάλως ἐπιφάνεια αὐτοῦ ἐπίσης ἐνίοτε σφόδρα βεβλαμμένη. Ὅπου εἶνε ἀβλαβής πως δεικνύει λίαν σκοτεινὸν φαιὸν χρῶμα καὶ ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸν λίθον, ἐξ οὗ εἶνε κατεσκευασμένη ἡ περίφημος στέγη τοῦ θαλαμίσκου τοῦ ἐν Ὀρχομενῷ μινυείου θησαυροῦ. Ἡ διακόσμησις τῶν θηβαϊκῶν εὑρημάτων εἶνε ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλατείας ἐπιφανείας, τῆς ἑτέρας οὔσης κατεστραμμένης δι' ἀποθραύσεως. Τὸ ἐκ δύο θραυσμάτων συνιστάμενον τεμάχιον (εἰκ. 7,1) εἰκονίζει μεῖζον ἡ εἰκ. 19. Ἀριστερὰ εἶνε ἀποτετμημένον διὰ πρίονος ὑπὸ τοῦ δεξιοῦ τεχνίτου[3]. Δεικνύει δὲ τοῦτο πρῶτον ἔγκοιλον ταινίαν, εἶτα ἀναγλύπτους σπείρας συνδεομένας πρὸς ἀλλήλας ὡς συνήθως[4], ἔπειτα ὁμοίαν τῇ προηγουμένῃ ἔγκοιλον ταινίαν καὶ εἶτα ἐκτενὲς πεδίον κεκαλυμμένον ὑπὸ φολιδωτοῦ κοσμήματος ἐκ τριλόβων ἢ τριφυλλοειδῶν φύλλων γνωστοτάτων

[1] Πρβλ. Burrows ἔ. ἀ. 62-3, 86.

[2] Τσούντα, *Μυκῆναι* 59. 69-70. 75 ἑξ.

[1] Περὶ τῆς χύσεως τῶν ψηφίδων ἐξ ὑαλομάζης ἐν Ἑλλάδι ὅρα Τσούνταν *Ἐφ. Ἀρχ.* 1897, 99 ἑξ. πρβλ. σ. 104, 127 ἑξ. Περὶ τῆς ἐπιρράψεως αὐτῶν *Μυκῆναι* 69-70, 75.

[2] Πρβλ. Τσούντα *Προϊστ. Ἀκρ.* 329.

[3] Πρβλ. Τσούντα, *Προϊστ. Ἀκρ.* 315.

[4] Πρβλ. τὰ σελ. 100 μνημονευθέντα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα μυκηναϊκὰ ἔργα π. χ. λιθίνους λύχνους τῶν Μυκηνῶν Stais. *Coll. Mycen.* 112 ἀριθ. 4925. *JHSt.* 1904 πίν. XVI, τὸ ἐκ Κνωσοῦ λίθινον ἀγγεῖον *BSA.* VII (1900-1) 91. Τσούντα, *Μυκῆναι* 178-180, πίν. 9, 2.

ἐν τῇ μυκηναϊκῇ τέχνῃ [1]. Ἡ ἐξεργασία καὶ λειότης καὶ ἁρμονία τῶν κοσμημάτων τῶν συντριμμάτων τούτων εἶνε ἀνυπερβλήτου τελειότητος, ἀνταξία τῶν ἐπαίνων τοῦ Τσούντα [2]. Βεβαίως ὅμως ἡ τελειότης αὕτη δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ εἰς τὴν καταστροφὴν κλίνοντος μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ᾽ εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ, ἤτοι εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον II τοῦ αἰγαίου πολιτισμοῦ (late minoan II). Τοποθετουμένων τῶν τεμαχίων οὕτως, ὥστε αἱ κορυφαὶ τῶν φύλλων νὰ εἶνε πρὸς τὰ ἄνω (πρβλ. εἰκ. 19), τότε παρ᾽ ἄλλοις τούτων αἱ ἔγκοιλοι ταινίαι καὶ αἱ σπεῖραι εἶνε πρὸς τὰ ἄνω, παρ᾽ ἄλλοις

Εἰκὼν 19.

δεξιὰ καὶ παρ᾽ ἄλλοις ἀριστερά· ἤτοι τὸ φολιδωτὸν πεδίον ὁρίζεται κατὰ τρεῖς τοὐλάχιστον πλευρὰς ὑπὸ ταινιῶν ἐγκοίλων καὶ σπείρας. Ἂν ἤδη ὑποτεθῇ, ὅτι τὸ μεταξὺ φολιδωτὸν πεδίον δὲν εἶνε συνεχές, ἀλλ᾽ ὅτι ἀνοίγεται ἐν αὐτῷ τετράγωνον χάσμα, τότε τὸ ὅλον δύναται νὰ ἦτο πλαίσιον θύρας [3]. Τὸ μέγιστον σῳζόμενον πάχος τῶν γλυπτῶν τούτων συντριμμάτων, ἀποτεθραυσμένων ὄπισθεν ὄντων, εἶνε 0,05. Ἄλλα συντρίμματα τοῦ αὐτοῦ λίθου, ὁμοίως κεκαυμένα καὶ συντετριμμένα, ἀλλὰ μὴ δεικνύοντα γλυφὰς ἤ που εὐθεῖάν τινα πλευρὰν μόνον, ἔχουσι πάχος μέχρι 0,13. Ἓν δὲ θραῦσμα δεικνύει λείψανον κυματίου αἰγυπτιάζοντος (Hohlkehle).

Ὀστᾶ.

Ἐν τοῖς κεκαυμένοις ἐρειπίοις συνελέχθησαν πάμπολλα ὀστᾶ, ἅτινα κατὰ τὴν κρίσιν μου εἶνε αἰγῶν ἢ προβάτων, χοίρων, πιθανῶς λαγωῶν, μόσχων, ἴσως βοῶν μεγάλοι ὀδόντες, χαυλιόδοντες κάπρων ἢ χοίρων ἡμέρων, θαλάσσια δὲ ὄστρακα πῖναι, κτένες, πλεῖσται «καλόγνωμαι» (μία κλειστὴ εἰσέτι) καὶ ἄλλα τοῦ αὐτοῦ γένους δεικνύοντα συνήθειαν θαλασσίας διαίτης παρὰ τοῖς τότε ἀνθρώποις [1]. Τὰ πλεῖστα ὀστᾶ εἶνε ἀποτεφρωμένα ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, τινὰ τοπικῶς μόνον ὀλίγον κεκαυμένα, ὀλίγα δὲ οἱονεὶ ἄκαυστα εὑρίσκονται ἐνίοτε μετὰ τῶν χωμάτων ἐντὸς μειζόνων συντριμμάτων ἀγγείων, ἅπαξ μάλιστα ἐντὸς ὑψίποδος κυπέλλου, ἀλλ᾽ εἶνε ἀμφίβολον, ἂν ἦσαν ἀρχικῶς οὕτω ἢ ἂν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς ἔπεσον ἐντὸς τῶν ἀγγείων καὶ οὕτω ἦλθον εἰς συνάφειαν. Βέβαιον ὅμως πρέπει νὰ ὑποληφθῇ, ὅτι τὰ ὀστᾶ ταῦτα δὲν προέρχονται ἐκ τῶν ἐδεσμάτων τῆς τελευταίας ἡμέρας, τῆς ἡμέρας τῆς πυρπολήσεως τοῦ οἴκου τούτου· διότι εἶνε ἐντελῶς ἀπίστευτον, ὅτι οἱ ἔνοικοι εἶχον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τηλικαύτην δαψίλειαν καὶ ποικιλίαν φαγητῶν, οἵαν μαρτυροῦσι τὰ διάφορα ὀστᾶ. Ὅθεν καταλήγομεν εἰς τὴν παρατήρησιν, ἣν καὶ ὁ κ. Χ. Τσούντας ἔκαμε περὶ τῶν Μυκηνῶν [2], ὅτι οἱ ἄνθρωποι τότε δὲν ἦσαν δεόντως καθαροὶ καὶ ὅτι τὰ ἀπορρίμματα τῶν ἑκάστοτε γευμάτων παραδόξως δὲν ἀπέβαλλον ἢ ἀπεκόμιζον μακρὰν τῶν οἰκιῶν, ἀλλ᾽ ἔρριπτον ἐπὶ τοῦ πατώματος, ὡς ἐγίνετο κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς ἢ καὶ κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους, καθ᾽ οὓς ὁ Σῶσος ἐποίησε τὸν *ἀσάρωτον οἶκον* ἐν Περγάμῳ.

Τὰ ὀστᾶ τὰ εὑρεθέντα ἐν τοῖς ὀρύγμασιν ὄπισθεν

[1] Πρβλ. *Ἐφ. Ἀρχ.* 1888 πίν. 8, 4. *Exc. at Phylakopi* 72 κ.ἑ.

[2] *Μυκῆναι* 178-180.

[3] Πρβλ. Τσούνταν *Ἐφ. Ἀρχ.* 1891 πίν. 1. *Μυκήναις* 39, πίν. 9, 1. *Ἀθηνᾶν* 1904, 315, 388.

[1] Πρβλ. Ξανθουδίδην *Ἀθηνᾷ* ἔ. ἀ. 341. Τσούνταν *Ἐφ. Ἀρχ.* 1891 σ. 39 ἑξ., *Μυκήν.* 230 ἑξ.· δι᾽ ἔτι παλαιοτέρους χρόνους *Ἐφ. Ἀρχ.* 1898 σ. 199 καὶ Ξανθουδίδην αὐτ. 1906 σ. 153-4.

[2] Τσούντα, *Μυκῆναι* σ. 45, 53-4, 207-8. Πρβλ. Bulle ἔ. ἀ. σ. 30. Στάην, *Ἐφ. Ἀρχ.* 1895 σ. 247.

τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δὲν ἦσαν κεκαυμένα ἐκ πυρκαϊᾶς, ἀλλ᾽ ἢ οὐδόλως ἐδείκνυον σημεῖα πυρᾶς ἢ συνηθέστερον κατὰ μέρη καύσεις προερχομένας ἐκ τῆς ὀπτήσεως κρεάτων παρὰ τὴν πυράν. Τοῦτο δεικνύει, ὅτι ἡ μαγειρικὴ τέχνη τότε ἦτο στοιχειώδης καὶ συνίστατο κυρίως εἰς τὸν συνήθη καὶ νῦν τρόπον, καθ᾽ ὃν παρασκευάζονται οἱ ὀβελίαι ἀμνοὶ πρὸς βρῶσιν καὶ ὃν γινώσκει κάλλιστα καὶ ὁ Ὅμηρος. Μικρότερα τεμάχια κρέατος ὠπτῶντο ἴσως ἐπὶ τῶν ἀνθράκων ἢ μᾶλλον διαπειρόμενα ἐπίσης εἰς ὀβελὸν μικρόν. Ἐν τῷ ὀρύγματι τούτῳ ὡς καὶ τοῖς λοιποῖς ὀρύγμασι τὰ ὀστᾶ ἦσαν ἐν συγκρίσει πολλῷ σπανιώτερα ἢ ἐν τῷ ἐμπρησθέντι οἴκῳ.

Χρονολογία τοῦ κτιρίου.

Τὰ ἐντὸς τῶν πλίνθων, δι᾽ ὧν ἦσαν ἐκτισμένοι τοῖχοί τινες τοῦ ἀνακτόρου εὑρεθέντα, ὡς εἴδομεν, μονόχρωμα ἀγγεῖα καὶ τὰ τούτοις ἀνάλογα τὰ ἐντὸς τοῦ στρώματος τῆς κεραμίτιδος γῆς εὑρεθέντα, δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς χρονολογίαν, ἐπειδὴ ἡ κεραμῖτις γῆ πιθανὸν νὰ προέρχηται ἐκ διαλύσεως ὠμῶν πλίνθων τοῦ ἐνταῦθα προγενεστέρου μεγάρου, μέρος δὲ τῆς γῆς ταύτης νὰ ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πλίνθων τοῦ νέου ἀνακτόρου, τοῦ τῆς γ´ δηλ. περιόδου, ἢ ἐπειδὴ ἐν γένει τὸ χρησιμοποιηθὲν πρὸς κατασκευὴν τῶν πλίνθων τούτων οἱονδήποτε χῶμα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ παλαιότερα θραύσματα· ὅθεν ταῦτα δύνανται νὰ λογισθῶσι μόνον ὡς terminus post quem διὰ τὴν χρονολογίαν τοῦ κτιρίου.

Τὰ τοιχογραφήματα ὅμως τούτου κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν τεχνικὸν τρόπον εἶνε ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ ὑστέρου ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, ἑπομένως ἀνάγονται εἰς τὴν τελευταίαν αἰγαίαν περίοδον II τὴν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὰ ἔτη 1600-1410 περίπου π. Χ.[1].

Εἰς τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ἀνάγονται καὶ τὰ γλυπτὰ κοσμήματα, ἅτινα ἀπεδώκαμεν ἀνωτέρω εἰς θύραν τοῦ οἴκου. Οἱ χρόνοι οὗτοι εἶνε οἱ τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Ὀρχομενοῦ, ἔνθα πιστοῦται ἡ αὐτὴ τεχνικὴ πρόοδος.

[1] Burrows ἔ. ἀ. 85 ἑξ. Ἂν ἡ τέχνη αὕτη εἶχε διαδοθῆ πανταχοῦ σχηματικὴ πλέον, ὡς ἐγὼ νομίζω, ἢ ἂν ὁ αὐτὸς τεχνίτης ἐλθὼν ἐκ Κρήτης εἰργάσθη καὶ ἐν Βοιωτίᾳ, ὡς φρονεῖ ὁ Bulle (ἔ. ἀ. 84), δὲν δύναται νὰ βεβαιωθῇ ἀσφαλῶς.

Ὁ βίος ὅμως τοῦ Θηβαϊκοῦ κτιρίου, ἂν δὲν ἐγένετο λίαν μακρός, δὲν ὑπῆρξεν ὅμως καὶ λίαν βραχύς. Δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν τοὐλάχιστον, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοῦ χρόνους τὰ ἀγγεῖα τὰ ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ τοιχογραφήματα εἶχον ἐκπέσει τῆς κοινῆς συνηθείας, νέα δὲ τοιαῦτα σκεύη χαρακτηριστικὰ τῶν πρώτων χρόνων τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου III ἐμφανίζονται. Τοιαῦτα εἶνε αἱ ὑψίποδες κύλικες, περὶ ὧν ἐλέχθησαν ἀνωτέρω (σ. 99 ἑξ.) τὰ δέοντα, ὡσαύτως δὲ οἱ μεγάλοι ἑτερόστομοι ἀμφορεῖς. Ὁ κυαθίσκος πίν. 3, 10 δεικνύει μὲν σχηματικὴν παράστασιν φυτοῦ ἀνήκοντος εἰς τὴν τελευταίαν αἰγαίαν περίοδον III[1], ἀλλ᾽ ἡ ἐργασία αὐτοῦ εἶνε τόσον ἐπιμελής, ὥστε εἶνε ἀδύνατον νὰ κατεσκευάσθη κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτῆς χρόνους.

Προσέτι ἐλλείπουσιν οἱ μικροὶ ἑτερόστομοι ἀμφορίσκοι καὶ τὰ λοιπὰ πολυάριθμα μικρὰ ἀγγεῖα, τεκμήρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀποκρυσταλλωθέντος ὕφους τῶν χρόνων τῆς ἐκπνοῆς τοῦ αἰγαίου πολιτισμοῦ. Ἐκ τῶν γραπτῶν σχεδίων ἐλλείπουσι τὰ θαλάσσια θέματα ὡς ὁ τρίτων, ὁ πολύπους[2]. Ἐκ τούτων πάντων συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ κτιρίου ἐγένετο μετὰ τὴν λῆξιν (1410 περίπου π. Χ.) τῆς II ὑποδιαιρέσεως τῆς τελευταίας αἰγαίας περιόδου, ἀκριβέστερον δὲ ἐντὸς τῆς III ὑποδιαιρέσεως ἀλλὰ πρὸ τῆς τυπικῆς διαμορφώσεως αὐτῆς, οἵα ἐμφαίνεται ἐν τῷ μείζονι πλήθει τῶν θαλαμοειδῶν τάφων.

Κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα π. Χ. ἀναφέρουσιν αἱ αἰγυπτιακαὶ ἐπιγραφαὶ ἐπιδρομήν τινα τῶν βορείων λαῶν εἰς Αἴγυπτον[3], εἶνε δὲ πολὺ πιθανόν, ὅτι ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη ἐγένετο ὡς ἀποτέλεσμα μεταναστεύσεων καὶ βιαίων μετακινήσεων τῶν λαῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι. Νὰ ἀποδώσωμεν τὴν καταστροφὴν τοῦ κτιρίου τῶν Θηβῶν εἰς συναφῆ τινα ἐπιδρομὴν συγγενῶν μὲν ἀλλ᾽ ἐχθρικῶς διακειμένων φύλων, ὡς ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ Bulle[4] κατάληψίς τις τοῦ Ὀρχομενοῦ; Ἡ γνώμη φαίνεται λίαν

[1] Mackenzie, *JHSt.* 1903, 192. Hall, *The decorative art of Crete in the bronze age*, 36 εἰκ. 53 f. Πρβλ. Walters, *Hist. of anc. pottery* II, 22 (vallis neria spiralis) καὶ Riegl, *Stilfragen*. 115 ἑξ.

[2] Evans. *Prehist. tombs* 127, 131

[3] Ed. Meyer, *Gesch. d Alt.* II, § 135 ἑξ. Τσούντας, *Μυκῆναι* 251-2

[4] *Orchomenos*, 57.

εὔλογος, ἀλλ' ἂν δὲν ὑπάρχῃ συγκεκριμένος λόγος πρὸς σημαντικήν τινα μεταβολὴν τοῦ κατὰ προσέγγισιν ὁριζομένου οὕτω χρόνου τῆς καταστροφῆς τοῦ κτιρίου, ὡς πρὸς τὴν αἰτίαν ὅμως αὐτῆς ὑπάρχει παράδοσίς τις, ἣν θὰ σχετίσωμεν κατωτέρω πρὸς τὸ ἀνακαλυφθὲν ἐρείπιον.

Τοπογραφικά.

Ὁ χῶρος, ἐφ' οὗ κεῖται τὸ ἐμπρησθὲν κτίριον, εἶνε περίπου τὸ κέντρον τῆς Καδμείας. Αὕτη ὅμως κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους δὲν ἦτο ὡς ὕστερον καὶ νῦν λόφος ἑνιαῖος, ἀλλὰ σύνθετος ἐκ πλειόνων λόφων κλιμακηδὸν ἀνερχομένων εἰς ὕψος μεῖζον ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ ἀποτελούντων τοὺς ἄκρους βουνούς, τοὺς πόδας τοῦ πολυύδρου Ἑλικῶνος [1], ἐκτεινομένου τοῦ ὄρους τούτου μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς λοφοσειρᾶς, ἐφ' ἧς ἡ Τανάγρα. Οἱ λόφοι οὗτοι τῆς Καδμείας, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὸν βορειότατον παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν κείμενον λίαν ταπεινὸν καὶ οὐδέποτε εἰς τὴν Καδμείαν περιληφθέντα (οὗτος εἶνε τὸ Ἀμφεῖον τῶν ἱστορικῶν χρόνων) [2], εἶνε πρῶτον ὁ ἐφ' οὗ ἵδρυται νῦν ὁ μόνος ὑπολειπόμενος φραγκικὸς πύργος καὶ τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τῶν Θηβῶν, ἴσως δὲ ἦτο

Εἰκὼν 20. Ἄποψις μέρους τῆς Δ πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Πινδάρου ἀπ' αὐτῆς ταύτης εἰλημμένη.

ὑψηλότερος, ἰσοπεδωθεὶς κατὰ τοὺς φραγκικοὺς χρόνους. Ὁ φυσικὸς πῶρος εὕρηται πού καί που φανερὸς ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μουσείου ἔτι καὶ νῦν. Πρὸς Β ὁ λόφος οὗτος εἶχε τεῖχος πολυγωνικόν, ὃ εἶδεν ὁ Leake καὶ περὶ οὗ ἐποιησάμην λόγον ἐνταῦθα 1907 σ. 205 ἑξ., ἐνθυμοῦνται δ' αὐτὸ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν πρεσβυτέρων ἐν Θήβαις, ἀλλὰ σήμερον δὲν εἶνε ὁρατὸν ἕνεκα τῆς σχηματισθείσης προσχώσεως. Πρὸς Ν ὁ λόφος οὗτος τοῦτο μὲν ἐτερματίζετο ἐν τῷ μέσῳ τῆς μεγάλης πλατείας τῆς πόλεως παρὰ τὸν Ἅγ. Γεώργιον εἰς χαράδραν βαθεῖαν πληρωθεῖσαν νῦν, τοῦτο δὲ ἐξηκολούθει ἀπὸ τοῦ Ν ἄκρου αὐτοῦ ἐπὶ τῆς νῦν ὁδοῦ Πινδάρου ἐν εἴδει κορυφογραμμῆς, ἥτις κατεστράφη ἔν τινι βαθμῷ διὰ τὴν ὁδὸν ἢ τὸν εὐτρεπισμὸν οἰκοπέδων ἀλλ' ἀφῆκεν ἴχνη (εἰκ. 20 Β). Τὰ ἴχνη ταῦτα δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ καὶ νῦν ὁρατὰ κατὰ τὴν Δ πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Πινδάρου ἀνερχόμενα ἀπὸ τῆς ΝΑ γωνίας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Γεωργίου καὶ τῆς νοτιώτερον

[1] Neumann und Partsch. *Physical. Geogr. von Griechenland* σ. 161.

[2] Fabricius, *Theben* σ. 19 καὶ 31.

γείτονος οἰκίας τοῦ ἰατροῦ κ. Ἀναγνώστου μέχρι τοῦ τόπου τῶν ἀνασκαφῶν μου (εἰκ. 20 Α). Τὰ Δ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας εἶνε βαθύτατα, ἐν ᾧ τὰ Α ἐπιπολαιότατα· τοῦτο δὲ συμβαίνει εἰς πάσας τὰς οἰκίας τὰς κατὰ τὴν Δ πλευρὸν τῆς ὁδοῦ μέχρι τῆς ὁδοῦ Προίτου. Ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτάτου δὲ σημείου κεῖνται τὰ κεκαυμένα ἐρείπια. Οὗτος εἶνε ὁ δεύτερος λόφος, ὑψηλότερος τοῦ πρώτου. Τρίτος λόφος ὑψηλότερος καὶ τοῦ δευτέρου, βλέπων θαυμασίαν θέαν, κεῖται ΝΔ τούτου λεγόμενος νῦν Ποῦρος τοῦ Καβαλλάρη· τέταρτος δὲ ὕψιστος πάντων εἶνε ὁ σχηματίζων τὸ Ν μέρος τῆς Καδμείας καὶ τῆς νῦν πόλεως, καλούμενον μετὰ τοῦ νοτιοδυτικοῦ *Ἀρμενιὰ* ἕνεκα παροικίας Ἀρμενίων ἐνταῦθα κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Ὁ δεύτερος λόφος πάλαι ἦτο μεμονωμένος καὶ ἀσφαλὴς συγχρόνως. Ἡ μόνη πρὸς αὐτὸν ὑψηλὴ πρόσοδος ἦτο ἡ ἀπὸ Β ἐκ τοῦ λόφου τοῦ μουσείου ἐρχομένη διὰ τῆς κορυφογραμμῆς τῆς ὁδοῦ Πινδάρου. Ὅτι δὲ ὁ λόφος τοῦ μουσείου ἠδύνατο καὶ πιθανῶς ἦτο προωρισμένος νὰ παρέχῃ προστασίαν εἰς τὰ πρὸς Ν αὐτοῦ κείμενα μέρη, δεικνύει τὸ πολυγωνικὸν τεῖχος, οὗ ἐμνημονεύσαμεν, εἴτε ὡς ἔρυμα πόλεως ληφθῇ τοῦτο εἴτε ὡς ἀνάλημμα. Παρὰ τὴν κορυφογραμμὴν βορείως τοῦ ἐρειπίου ἦτο ἡ χαράδρα τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, πρὸς Ν δὲ καὶ Α οἱ κτίσαντες οἰκίας Θηβαῖοι μαρτυροῦσι νῦν, ὅτι οὐδ᾽ εἰς βάθος πέντε μέτρων εὗρον στερεὸν ἔδαφος, ἐθεμελίωσαν δὲ τὰς οἰκίας αὐτῶν ἐπὶ προσχώσεων καὶ τοίχων παλαιῶν, ἐκτισμένων διὰ μεγάλων πελεκητῶν τετραγώνων λίθων. Πρὸς Δ τὸ ἀνοιχθὲν ὄπισθεν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὄρυγμα ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ λόφος εἶχε πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἰσχυρὰν κλίσιν. Ἂν δὲ πρὸς ΝΔ, πρὸς τὸν Ποῦρον, ὑπῆρχε πρόσβασις ὑψηλή, ὡς ἡ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου, τοῦτο θὰ συνετέλει πρὸς ἄμυναν τοῦ δευτέρου λόφου καὶ πρὸς εὐχερῆ ἐπικοινωνίαν τῶν ἐνοίκων τοῦ καέντος κτιρίου μετὰ τῶν Ν μερῶν τῆς ποτε πόλεως, ἀφ᾽ οὗ τὸ κτίριον δὲν εἶχε κτισθῇ βεβαίως ὡς φρούριον κυρίως, ἀλλ᾽ ὡς κατοικία ἀνθρώπων ἐντὸς πόλεως. Εἶνε ὅμως ἄγνωστον, ἂν ὑπῆρχε τοιαύτη ὑψηλὴ πρόσβασις. Οὕτως ἀπομένει ὁ δεύτερος λόφος ἱκανῶς μεμονωμένος ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τριῶν ὑπολοίπων λόφων τῶν ἀποτελούντων τὴν Καδμείαν τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Ὅταν λοιπὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τούτου κατὰ τὸ κέντρον τῆς Καδμείας εὑρίσκωμεν τὰ λείψανα μυκηναϊκοῦ οἰκοδομήματος πλουσίου, ὡς δεικνύουσι τὰ τοιχογραφήματα, αἱ πλήρεις ἀποθῆκαι, ὁ γλυπτὸς διάκοσμος καὶ τὰ ἰσχυρὰ θεμέλια αὐτοῦ, εὔλογον εἶνε νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο δὲν ἦτο κοινή τις κατοικία ἁπλοῦ πολίτου, ἀλλ᾽ οἶκος ἐπιφανοῦς ἀνδρός, ἄνακτός τινος μέγαρον.

Ὅταν τοιαύτη εἶνε ἡ σημασία τοῦ λόφου τούτου, δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἐχωρίζετο οὗτος ἀπὸ τῶν λοιπῶν διὰ τείχους πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ ἄνακτος, ὡς συνέβαινεν ἐν Τίρυνθι καὶ Μυκήναις[1] καὶ εἴ που ἀλλαχοῦ[2]. Ἂν δὲ τοῦτο οὕτως εἶχε, τότε δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ λόφος οὗτος εἶνε ἡ ἕδρα τοῦ ἄνακτος τοῦ τόπου, ἡ κυρίως *Καδμεία* πόλις ἢ ἄκρα οἱ περὶ αὐτὸν δὲ λόφοι, ἀποτελοῦντες τὸ σύνολον τῆς κοινῶς λεγομένης Καδμείας, ἐλέγοντο *Θῆβαι*, ὥστε νὰ ἑρμηνεύηται οὕτω, διατί ἡ παρὰ τοὺς πόδας τούτου τοῦ ἀρχικοῦ συνθέτου πολίσματος ἐκταθεῖσα κατὰ τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ πόλις ἐλέγετο *Ὑποθῆβαι*. Τὰς Θήβας καλεῖ *ἑπταπύλους* ὁ Ὅμηρος[3], τὰς δ᾽ Ὑποθήβας ἁπλῶς *ἐυκτίμενον πτολίεθρον*[4]. Ἂν ἡ διάκρισις τοῦ κεντρικοῦ λόφου ὡς τῆς κυρίως Καδμείας καὶ ἡ θέσις ἐνταῦθα τῆς κατοικίας τοῦ ἄνακτος εἶνε ὀρθή, δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν ἀκολουθοῦντες τὸν μίτον τοῦ μύθου καὶ νὰ ὁρίσωμεν ἕνα ἄνακτα οἰκήσαντα ἐνταῦθα· οὗτος εἶνε ὁ κατὰ τὴν παράδοσιν δοὺς εἰς τὴν ἄκραν ταύτην το ὄνομα, ὁ Κάδμος[5]. Ἀλλὰ τὴν ὑπόθεσιν περὶ τείχους τοῦ κεντρικοῦ λόφου μόνον εὑρεῖα ανα-

[1] Τσούντα, *Μυκῆναι* 19, 35. Πρβλ. *Προϊστ. ἀκρ.* 59.

[2] Τὰ λεγόμενα περὶ τῆς Κνωσοῦ ἐν *Ἀθηνᾷ* 1904, 342 πρέπει νὰ μεταβληθῶσι συμφώνως πρὸς τὴν πραγματικότητα τὴν πιστωθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν. Burrows ἔ. ἀ. 11. 17.

[3] Δ, 406· λ. 263· πρβλ. Τ, 99

[4] Β, 505. Οἱ ἄνθρωποι οἱ οἰκοῦντες τὸ κράτος τῶν Θηβῶν λέγονται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου *Καδμεῖοι* ἢ *Καδμείωνες*, ἐκ τῶν γεωργικῶν δ᾽ ἀσχολιῶν προσέλαβον ὕστερον, ἑνωθέντες μετὰ τῶν ὁμοφύλων γειτόνων, τὸ ὄνομα Βοιωτοί. Ed. Meyer, *Gesch. d. Alt.*, I. § 124. Στράβ. 401, 412.

[5] Χρησμός τις (Σχολ. Εὐριπ. Φοιν. 638) εἶχεν εἰπεῖ δῆθεν τῷ Κάδμῳ «ὄχθῳ ἐπ᾽ ἀκροτάτῳ κτίζειν πόλιν εὐρυάγυιαν». Ὁ Wilamowitz ἐν *Hermes* 26 (1891) σ. 240-1 φρονεῖ, ὅτι ἡ *ἄκρα* τῆς Καδμείας, ὡς παλαιοτάτης πόλεως, ἦτο τὸ νοτιώτατον αὐτῆς μέρος, ἀλλ᾽ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνασκαφαὶ θὰ μεταπείσωσι, πιστεύω, αὐτόν. Περὶ τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Ὀδυσσέως ἐν Ἰθάκῃ, ὅτι ἔκειτο ἐπὶ λόφου, ἐν ᾧ μέρη τινὰ τῆς πόλεως ἔκειντο ἴσως ὑψηλότερον ἐπὶ ἄλλων ὑψωμάτων ἢ κλιτύων, *δύναται* νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τοῦ Ὁμήρου Ὀδ. π. 465-471, ὡς παρετήρησε καὶ ὁ Goecoop, *Ithake la grande* σ. 38, ἀλλὰ βεβαίως οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ υ, 276.

σκαφὴ δύναται νὰ στηρίξῃ. Βεβαίως ὅμως οἱ τέσσαρες λόφοι τῆς Καδμείας περιεβάλλοντο ὑπὸ κοινοῦ τείχους, «τοῦ ἀρχαίου τείχους» κατὰ Παυσανίαν (9, 8, 3), εἰς ὃ ἀνῆκον αἱ πολυθρύλητοι ἑπτὰ πύλαι, ἃς εἶδε καὶ ὁ περιηγητὴς οὗτος [1].

Πόσον ἐξετείνετο περὶ τὴν κορυφὴν τοῦ δευτέρου λόφου τὸ πυρποληθὲν κτίριον, δὲν εἶνε εὐχερὲς νῦν νὰ εἴπωμεν. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου ὅμως ὑπῆρχε πάντως συνέχεια αὐτοῦ· διότι καὶ τὸ ἔδαφος ἐνταῦθα ἦτο ὑψηλότερον καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐνθυμοῦνται νῦν ἐν Θήβαις τὰς γενομένας ἐκσκαφὰς τῶν κεκαυμένων λίθων κατὰ τὴν τομὴν τῆς ὁδοῦ [2]. Ἐπίσης ἐν τῷ χώρῳ, ὃν κατέλαβεν ἡ οἰκία Παυλογιαννοπούλου κατεστράφησαν μέρη τοῦ κτιρίου, ἐπειδὴ εὑρέθησαν ἐνταῦθα, ὡς ἔμαθον, ὅμοια ἐρείπια καὶ μεγάλοι «πίθοι». Ἤδη ὅμως οὐδὲν ὑπάρχει ὑπὸ τὴν οἰκίαν ταύτην λαξευθέντος βαθέως τοῦ φυσικοῦ βράχου (εἰκ. 2 Ζ καὶ εἰκ. 4).

Ἱστορικὴ ἑρμηνεία τοῦ ἐρειπίου.

Καθ᾿ ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς μὲ ἐξέπληττε τὸ πρᾶγμα, ὅτι εὕρισκον ἐπὶ τοῦ μυκηναϊκοῦ στρώματος χώματα νεώτερα μόνον, χώματα οὐδεμίαν τῶν ἀρχαίων περιόδων τοῦ μεταμυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἀντιπροσωπεύοντα, ἅτινα θὰ ὀνομάσω χώματα χριστιανικά. Εἶνε δὲ τόσον καλῶς διὰ τοῦ κεκαυμένου ἐπιπάγου διακεκριμένον καὶ καθωρισμένον καὶ πεφυλαγμένον τὸ μυκηναϊκὸν στρῶμα, ὥστε μοὶ ἦτο καὶ εἶνε ἀπαράδεκτον νὰ πιστεύσω, ὅτι τὰ ὑπὲρ αὐτὸ νεώτερα στρώματα ἀπεκομίσθησάν ποτε αὐτόθεν. Θὰ ἦτο ἀνεξήγητος ἡ ἐπιμελὴς φειδὼ τοῦ μυκηναϊκοῦ στρώματος, οὐδ᾿ εὑρέθη δὲ λείψανόν τι νεωτέρου οἰκοδομήματος ἀξίου λόγου, χάριν τοῦ ὁποίου νὰ εἶχε γίνῃ ἀφαίρεσίς τις τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου καὶ κάθαρσις καὶ ἰσοπέδωσις τοῦ χώρου ὡς ἐν Τροίᾳ ἢ ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν [1] ἢ ἐν Κνωσῷ [2]. Ἐρευνῶν δὲ ἤχθην εἰς συνάφειαν τῶν ἀνασκαπτομένων ἐρειπίων πρὸς τὴν τοπικὴν μυθολογίαν καὶ ἱστορίαν. Ἰδοὺ δὲ πῶς περίπου συλλογίζομαι.

Ἡ Σεμέλη ἦτο θυγάτηρ τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας, συνέλαβε δὲ ἐκ τοῦ Διὸς τὸν Διόνυσον. Ὁ ἄνομος οὗτος ἔρως προσέκρουσεν εἰς τὴν ῥαδιοῦργον ζηλοτυπίαν τῆς Ἥρας, ἀποτέλεσμα δὲ τούτου ἐγένετο, ὅτι ὁ Ζεὺς κατ᾿ ἀπαίτησιν τῆς ἀπείρου ἐρωμένης αὐτοῦ ἐνεφανίσθη πρὸ αὐτῆς ἐν πάσῃ τῇ δυνάμει, ἐν μέσῳ τῶν ἰδίων ἀστραπῶν καὶ τῶν κεραυνῶν, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἀνεφλέγη ἡ οἰκία τοῦ Κάδμου καὶ ἐπυρπολήθη, ἀποθανούσης συγχρόνως καὶ τῆς Σεμέλης, ἀφηρωϊσθείσης [3], σωθέντος δὲ μόνου τοῦ προώρως γεννηθέντος Διονύσου ὑπὸ νεοθαλῆ χλοερὸν κισσὸν καὶ ἀχθέντος ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μητρικῆς κυήσεως ἐν τῷ μηρῷ τοῦ πατρός [4].

Δὲν ἐξετάζω ἐπὶ τοῦ παρόντος, τί λέγει περὶ τοῦ μύθου τούτου ἡ συγκριτικὴ μυθολογία, οὐδὲ παρορῶ, πῶς κρίνει ἡ ξηρὰ ἀρχαιολογία ἀρχαιότητας, οἷαι τὸ ἀνασκαπτόμενον νῦν ἐρείπιον, ὅπερ εἶνε οὕτω οἰκία τις μυκηναϊκὴ ἐμπρησθεῖσά ποτε. Νομίζω ὅμως, ὅτι, ὅταν ὄπισθεν τοῦ Τρωϊκοῦ κύκλου τῆς μυθολογίας ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη καὶ ἐπιστήμη ἀπέδειξεν ἰσχυρὸν πυρῆνα ἱστορικῆς ἀληθείας διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Τροίας, τῶν Μυκη-

[1] Τὰς τρεῖς πύλας (Ἠλέκτρας, Προιτίδας, Νηίστας) δέχεται ὁ **Wilamowitz** (*Hermes*. 26, 1891. σ. 191 ἑξ. κυρίως σ. 222 ἑξ. Πρβλ. **Robert**, ***Pausanias als Schriftsteller*** σ. 172 ἑξ.) κειμένας οὐχὶ μακρὰν πέραν τοῦ Ἰσμηνοῦ καὶ τῆς Δίρκης, ἀλλὰ πρὸς τῷ λόφῳ τῆς Καδμείας. Τὰς λοιπὰς ὅμως τέσσαρας ἀπορρίπτει ὡς μυθικὰ πλάσματα. Ἐλπίζω, ὅτι θὰ δυνηθῶ ἄλλοτε νὰ ἀποδείξω, ὅτι ὑπῆρξαν καὶ ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσι καὶ αὗται περὶ τὴν Καδμείαν (πρβλ. **Heberdey**, ***Die Reisen d. Paus.*** σ. 100, 1), οὐχὶ δὲ ἔνθα ἐτοποθέτησεν αὐτὰς ὁ **Fabricius** (***Theben***, **Freiburg I. B. 1890** ὅρα καὶ **Ed. Meyer** ***Gesch. d. Alter.*** II, § 123), παρανοήσας ἐν γένει τὸν Παυσανίαν καὶ συγχέας τὰς παλαιὰς Θήβας καὶ τὰ ἑπτάπυλα τείχη αὐτῶν πρὸς τὸν εὐρὺν νεώτερον περίβολον, ὃν δὲν περιγράφει ὁ Παυσανίας (πρβλ. **Fraser** ἐν ***Paus.*** 9, 7, 1). Ὅτι δὲ ὑπῆρξεν εὐρὺς νεώτερος περίβολος (Παυσ. σ. 7, 9, 4· πρβλ. **Oxyrrhyn. pap. V, 1908 175. § 20**), ἀπεδείχθη ἤδη διά τινα σημεῖα μετ᾿ ἀσφαλείας ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Καλόπαιδος (*Πρακτικὰ* 1892 σελ. 41 ἑξ.), καθ᾿ ἃς διωρθώθη ἐν **Bädekers** ***Griechenland*** καὶ **Guides Joanne Grèce** ὁ γενόμενος ὑπὸ τοῦ **Fabricius** χάρτης τῶν Θηβῶν.

[1] Ἐβεβαιώθην παρὰ γερόντων, ὅτι πολλὰ τῶν ἐκσκαφέντων χωμάτων εἶχον ἀποκομισθῆ καὶ ῥιφθῆ παρὰ τὴν Β πλευρὰν τοῦ μνημονευθέντος φραγκικοῦ πύργου, ἔνθα ἐκαλύφθη τὸ πολυγωνικὸν τεῖχος. Ὅτι ἡ εἴδησις αὕτη εἶνε ἀληθής, ἐπιστώθη τῷ 1905, ὅτε, κτιζομένου τοῦ περιβόλου τοῦ μουσείου, εὗρον ἐντὸς τῶν ἀνοιχθέντων θεμελίων πρὸς Β τοῦ πύργου σποραδικὰ τοιχογραφήματα μικρὰ καὶ συντετριμμένα ὑψίποδα ποτήρια μυκηναϊκὰ ἄχροα ἐντελῶς ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ πυρποληθέντος κτιρίου. Ἐπειδὴ πάντα ταῦτα ἦσαν ἀνάμικτα μετὰ σημερινῶν πραγμάτων ἐν τῇ προσφάτῳ προσχώσει, δὲν ὑπέθεσα, ὅτι τὰ ἔγχρωμα συντρίμματα ἀσβεστωμάτων ἦτο δυνατὸν νὰ εἶνε μυκηναϊκά, ἀφ᾿ οὗ μάλιστα ἦσαν ἄγαν μικρά· τινὰ ὅμως θραύσματα ὑψιπόδων κυπέλλων ἐφύλαξα ἐν τῷ μουσείῳ ὡς πρωτοφανῆ τότε ἐν Θήβαις.

[1] **Dörpfeld**. ***Troja und Ilion*** I σ. 108-9

[2] ***Journ. Hell. St.*** 1903 σ. 185. Πρβλ. περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης ἐν Αἰγίνῃ Στάην, *Ἐφ. Ἀρχ.* 1895. σ. 238-9.

[3] Ἡσιόδ. Θεογ. 942 πρβλ. **Rohde**, ***Psyche***[3] σ. 320 ἑξ.

[4] Πρβλ. Σχόλ. εἰς Εὐριπ. Φοιν. 651 κ. ἁ. π.

νῶν καὶ τῆς Τίρυνθος, ὅταν οἱ κρητικοὶ μῦθοι ἀποδεικνύωνται περίβλημα λαμπρᾶς ἱστορικῆς πραγματικότητός ποτε, δικαιούμεθα νὰ προσδοκῶμεν καὶ δὴ νὰ ἀξιῶμεν, ὅτι ὁ πλούσιος θηβαϊκὸς κύκλος, ὁ ἀποφαίνων τὰς Θήβας αὐτὸ τοῦτο πατρίδα τόσων θεῶν καὶ ἡρώων καὶ κοιτίδα τῆς ἀρχαίας ἱερᾶς ἱστορίας, ὁ κύκλος ὁ δαψιλῶς θρέψας τήν τε ἄλλην τέχνην καὶ τὴν ποίησιν μάλιστα δὲ τὴν τραγικὴν τῶν τε παλαιοτέρων καὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων, δὲν ἦτο ἁπλοῦν ἀχλυογενὲς κατασκεύασμα τῆς φαντασίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐφηρμόσθη ἐπὶ γεγονότων καὶ πραγμάτων ἀληθῶν.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀδιαφορήσω πρὸς παράδοσίν τινα, ἣν ἐπίστευον οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν β' αἰῶνα μετὰ Χριστόν, διηγήθησαν δὲ καὶ πρὸς τὸν περιηγητὴν Παυσανίαν, ὅστις λέγει (9, 12, 3-4): « *Φασὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι, καθότι τῆς ἀκροπόλεως ἀγορά σφισιν ἐφ' ἡμῶν πεποίηται, Κάδμου τὸ ἀρχαῖον οἰκίαν εἶναι· θαλάμων δὲ ἀποφαίνουσι τοῦ μὲν Ἁρμονίας ἐρείπια καὶ ὃν Σεμέλης φασὶν εἶναι· τοῦτον δὲ καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι ἄβατον φυλάσσουσιν ἀνθρώποις. Ἑλλήνων δὲ τοῖς ἀποδεχομένοις ᾆσαι Μούσας ἐς τὸν Ἁρμονίας γάμον τὸ χωρίον ἐστὶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἔνθα δή φασι τὰς θεὰς ᾆσαι Λέγεται δὲ καὶ τόδε, ὡς ὁμοῦ τῷ κεραυνῷ βληθέντι ἐς τὸν Σεμέλης θάλαμον πέσοι ξύλον ἐξ οὐρανοῦ. Πολύδωρον δὲ τὸ ξύλον τοῦτο χαλκῷ λέγουσιν ἐπικοσμήσαντα Διόνυσον καλέσαι Κάδμον* ».

Εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσω, ὅτι ὁ Στράβων (403, 410) λέγει, ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ αἱ Θῆβαι ὡς καὶ πᾶσαι αἱ παλαιαὶ βοιωτικαὶ πόλεις, πλὴν τῆς Τανάγρας καὶ τῶν Θεσπιῶν, ἦσαν ἐρείπια μόνον καὶ ὀνόματα· αἱ Θῆβαι οὐδὲ κώμης ἀξιολόγου τύπον ἔσῳζον. Ὁ δὲ Παυσανίας (8, 33, 2) λέγει: « τὸ δὲ ὄνομα τῶν Θηβῶν ἐς ἀκρόπολιν μόνην καὶ οἰκήτορας καταβέβηκεν οὐ πολλούς », προσέτι δὲ (9, 7, 6) « καὶ σφίσιν (Θηβαίοις) ἡ μὲν κάτω πόλις πᾶσα ἔρημος ἦν ἐπ' ἐμοῦ πλὴν τὰ ἱερὰ τὴν δὲ ἀκρόπολιν οἰκοῦσι Θήβας καὶ οὐ Καδμείαν καλουμένην ». Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι, ἀφ' οὗ, ὡς εἶνε φυσικὸν καὶ σύνηθες, ἡ ἀγορὰ τῶν πόλεων εἶνε εἰς τὸ μέσον αὐτῶν (ἡ ἀγορὰ τῶν Ἀθηνῶν μετετέθη πάλαι ποτὲ καὶ νῦν ἀναλόγως τῆς μεγεθύνσεως τῆς πόλεως καὶ ἑπομένως τῆς μετατοπίσεως τοῦ κέντρου), καὶ ἡ ἀγορὰ τῶν Θηβῶν κατ' ἀκολουθίαν ἦτο ἐπὶ Παυσανίου εἰς τὸ μέσον τῆς ᾠοειδοῦς Καδμείας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις τότε ἦτο μικροτέρα τῆς σημερινῆς, δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι εἶχε πολυτελῆ ἀγοράν, ἀλλὰ πιθανῶς εὐρύν τινα χῶρον μόνον καὶ εὐτελῆ παραπήγματα, ὡς τὰ σημερινὰ περίπου. Διὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ λέγῃ ὁ Παυσανίας, ὅτι ὁ χῶρος, ἐφ' οὗ ἔψαλλον αἱ Μοῦσαι κατὰ τὸν γάμον τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας, ἦτο *ἐπὶ* τῆς ἀγορᾶς.

Ὁ Παυσανίας δὲν ἠγνόει τὸν μῦθον τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης (πρβλ. 9, 5, 2. 3, 24, 5), ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι μετὰ τοῦ Πινδάρου (Ὀλυμπ. 2, 25) ἐδέχετο πραγματικώτερον, ὅτι ὁ οἶκος τοῦ Κάδμου ἀνεφλέγη ὑπὸ « βληθέντος » κεραυνοῦ καὶ βεβαίως κατεκάη. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Θηβαῖοι δὲν ἠγνόουν τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τοῦ τόπου αὐτῶν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι, ὅτε ἐδείκνυον εἰς τὸν Παυσανίαν τὰ λείψανα τῆς οἰκίας τοῦ Κάδμου, ἐδείκνυον ἐρείπια ἐμπρησθέντα· ἄλλως δὲν θὰ συνεφώνουν πρὸς τὴν παράδοσιν, οὐδὲ θὰ ἐγίνοντο ὑπὸ τοῦ Παυσανίου πιστευτοί, ὡς δὲν ἐγένοντο πιστευτοὶ οἱ κάτοικοι τῶν Βρασιῶν (3, 24, 3) ὡς « οὐδέσιν ὁμολογοῦντες Ἑλλήνων » περὶ τοῦ αὐτοῦ μύθου. Καὶ μέρος μὲν τῶν ἐρειπίων τῆς οἰκίας τοῦ Κάδμου ἦτο τότε ἀπροσδιορίστου μορφῆς, ἴσως ἐπίπεδόν πως, πάντως δὲ κατειλημμένον ὑπὸ τῆς πλατείας καὶ τῶν παραπηγμάτων τῆς ἀγορᾶς. Ἕτερα ὅμως μέρη αὐτοῦ ἐφαίνοντο ἐξέχοντα ἴσως καὶ ὡρίζοντο ἓν μὲν ὡς θέσις, ἐφ' ἧς ἔψαλλον αἱ Μοῦσαι, ἕτερον ὡς ἐρείπιον τοῦ θαλάμου τῆς Ἁρμονίας καὶ τρίτον ὡς αὐτὸς ὁ θάλαμος τῆς Σεμέλης· ἐφύλαττον δὲ αὐτὸν ὡς ἡρῷον *καὶ μέχρι* τοῦ Παυσανίου ἄβατον εἰς τοὺς ἀνθρώπους[1].

[1] Ἕτερον μέρος ἐπιστεύθη (**Robert**, *Pausanias* 102), ὅτι εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήμητρος τῆς Θεσμοφόρου (Παυσ. 9, 16, 5· «Τὸ δὲ τῆς Δήμητρος ἱερὸν τῆς Θεσμοφόρου Κάδμου καὶ τῶν ἀπογόνων οἰκίαν ποτὲ εἶναι λέγουσι. Δήμητρος δὲ ἄγαλμα ὅσον ἐς στέρνα ἐστὶν ἐν τῷ φανερῷ. Καὶ ἀσπίδες ἐνταῦθα ἀνάκεινται χαλκαῖ. Λακεδαιμονίων δέ, ὁπόσοι τῶν ἐν τέλει περὶ Λεῦκτρα ἐτελεύτησαν, φασὶν εἶναι». Εἶνε πιθανὸν ὅτι ὁ Παυσανίας διὰ τῆς λέξεως *ἱερὸν* ἐνταῦθα ἐννοεῖ ναὸν ἐν ἱερῷ χώρῳ (Πρβ. Usener, *Rhein. Mus.* 29 (1874) σ. 49· πρβλ. καὶ *Παυσ* 9 6,5), ἐν ᾧ ἦσαν τὸ ἄγαλμα καὶ αἱ ἀσπίδες. Καὶ δὲν καταλαμβάνω μέν, πῶς τὸ ἄγαλμα ἦτο «ὅσον ἐς στέρνα ἐν τῷ φανερῷ», ἀλλὰ νομίζω, ὅτι, ἂν τὸ ἄγαλμα ἦτο ἐν ὑπαίθρῳ, θὰ ἐδηλοῦτο τοῦτο ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ, ὡς ἐδηλώθη ἀλλαχοῦ τῶν Θηβῶν (9, 12, 2. 9, 25, 4). Ἐπειδὴ ὅμως ὅ τε Κάδμος καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ κατῴκουν ἐπὶ τῆς Καδμείας, ὁ δὲ

Γινώσκομεν δὲ καὶ ἄλλους τόπους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔπεσόν ποτε κεραυνοί, — τοιοῦτοι τόποι ἐκαλοῦντο *ἐνηλύσια* — οἱ δ᾿ ἀρχαῖοι ἔκτισαν καὶ περιφράγματα ὁρίσαντες τὸν χῶρον ὡς ἄβατον [1]. Πρὸς παρόμοιον δὲ ὑπερφυσικὸν θαυματούργημα σχετίζεται ἴσως καὶ ἡ ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ βορείου προπύλου τοῦ Ἐρεχθείου ὀπή [2].

Ὁ θάλαμος τῆς Σεμέλης ἐν Θήβαις πλὴν τῆς αἰτίας τοῦ ἐνταῦθα θανάτου αὐτῆς εἶχε καὶ τὴν ἱερότητα, ὅτι ἦτο χῶρος, εἰς ὃν ἐθάμιζέ ποτε, μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τοῦ κεραυνοῦ καὶ κατῴκει ὁ Ζεὺς ὁ Καταιβάτης [3] κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν, καὶ τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Διονύσου· ἦτο οἱονεὶ ἡ φάτνη τῆς Βηθλεὲμ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μυθολογίᾳ, ὡς θὰ ἔλεγέ τις βεβήλως. Ἴσως ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐσῴζετο πάντοτε στῦλος ἢ κίων τις, αὐτὸ τὸ οὐρανοπετὲς δῆθεν ξύλον οὗ μνημονεύει ὁ Παυσανίας (9, 12, 4),

Παυσανίας ἀπὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τῆς περὶ τοῦ κεκαυμένου οἴκου τοῦ Κάδμου περιγραφῆς (9, 12, 3 ἑ.) μέχρι τῆς νέας μνείας οἴκου τοῦ Κάδμου (9. 16, 5) δὲν ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Καδμείας, νομίζω, ὅτι τὰ μεταξὺ μνημονευθέντα ἀγάλματα καὶ ἱερὰ (ἀγάλματα Διονύσου καὶ βωμός, ἀνδριὰς τοῦ Προνόμου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ναὸς Ἄμμωνος, οἰωνοσκοπεῖον Τειρεσίου, Τύχης ἱερόν, ξόανα Ἀφροδίτης τρία) ἦσαν περὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ κεκαυμένον ἐρείπιον. Ὁ περιηγητὴς περιῆλθεν ἐνταῦθα καὶ κατέληξεν εἰς τὸ ἱερὸν Δήμητρος τῆς Θεσμοφόρου, ὅπερ πρέπει νὰ ἔκειτο παρά τι ἄκρον τοῦ κεκαυμένου οἴκου. Ὁ ναὸς ὅμως οὗτος δὲν ἦτο *ἐπί* τινος μέρους τοῦ οἴκου, ἀλλὰ κείμενος ἐπὶ τῆς Καδμείας (**Ulrichs**, ***Reisen und Forsch.*** II, **15**) ἐν κεντρικῇ θέσει (κατ᾿ ἀκολουθίαν περὶ το ἐρείπιον τῆς ἀγορᾶς), ἔκειτο ἐπὶ ἀνακτόρου νεωτέρου, δι᾿ οὗ ἐν τοιαύτῃ θέσει ἦτο εὔλογον νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ πυρποληθὲν μέγαρον ὁ οἰκιστὴς τῆς Καδμείας ἢ καὶ πᾶς ἄλλος σύγχρονος αὐτῷ ἡγεμών. Ἐν τῷ καέντι οἴκῳ κατῴκησε κατ᾿ ἀρχὰς ὁ ἡγεμών, ἐν δὲ τῷ διαδόχῳ κτιρίῳ κατῴκησεν αὐτός τε καὶ οἱ ἀπόγονοι εἴτε οἱ μετ᾿ αὐτὸν βασιλεύσαντες, μέχρις ὅτου τὸν τόπον ἐξεδέξατο ἡ λατρεία τῆς Δήμητρος. Ἄγομαι νὰ συλλογισθῶ οὕτω, ἐπειδὴ νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν Θηβαϊκὴν παράδοσιν περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Θεσμοφόρου Δήμητρος, ὅταν ἡ περὶ τοῦ κεκαυμένου ἐρειπίου παράδοσις αποδεικνύηται ἔχουσα ἱστορικὴν οὐσίαν. Καὶ ἐντὸς ἄλλων δὲ μυκηναϊκῶν ἀκροπόλεων ἐκτίσθησαν ναοὶ ἐπὶ τῶν παλαιοτέρων «μυκηναϊκῶν» ἀνακτόρων (Τσούντα, *Μυκῆναι* σ. 35 Πρβ. καὶ **Blümner-Hitzig**, *Παυσ.* ἔ. ἀ. καὶ Εὐριπ. *Βακχ.* 1 ἑξ. καὶ 597.

[1] Παυσ. 5, 14, 10 (**Blümner-Hitzig-Frazer**) **Hock, gr. Weihegebr. 25.** Πρβλ. καὶ Ἀθην. 10, 417 α, ἔνθα ὁ κωμικὸς Ἀνάξιππος καλεῖ παράσιτόν τινα «κεραυνόν»· «ἀβάτους ποιεῖν γὰρ τὰς τραπέζας οἴομαι αὐτὸν κατασκήπτοντα εἰς αὐτὰς τῇ γνάθῳ». Περὶ τοῦ ἀνακτόρου καὶ τοῦ κίονος τοῦ Οἰνομάου (Παυσ. 5, 20, 6-7, πρβλ. **Wernicke.** ***Jahrb.*** **1894** σ. **95.**

[2] Μπαλᾶνος, ***Congrès archéol. Athènes*** **1906** σ. **186.** Πρβλ. **Rohde,** ***Psyche***[2] σ. **136.**

[3] Πρβλ. **Usener,** ***Göttern.*** σ. **286. S. Wide,** ***Lak. Kulte,*** **20-3. Evans.** ***J. of H. St.*** **21 (1901)** σ. **118** ἑξ. *Δελτίον Ἀρχ.* **1890** σ. **144.** *Ἐφημ. Ἀρχ.* **1889** σ. **61. BSA. 10 (1903 4)** σ. **172.** ***Inschr. von Perg.*** ἀριθ. **232** καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς. **Hock** ἔ. ἀ. Ῥωμαῖον, *Ἀθηνᾶ* **1908, 400.** Εὐριπ. Ἱκέτ. **934.**

λατρευόμενον ὡς Διόνυσος *περιοκιόνιος* [1]. Ὅταν δὲ τοιαύτη εἶνε ἡ ἱερότης αὐτοῦ, ἐξηγεῖται ἡ βαθεῖα θρησκευτικὴ εὐλάβεια, μεθ᾿ ἧς οὗτος προυφυλάχθη ὡς ἄβατος ἐπὶ αἰῶνας. Διότι ἡ μυθικὴ παράδοσις, ἥτις ἐπροστάτευεν αὐτὸν μέχρι τοῦ Παυσανίου, ἦτο βεβαίως πολὺ παλαιοτέρα τοῦ περιηγητοῦ τούτου· τοῦτο ἀκριβῶς ἐξάγεται ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ λέγοντος: «τοῦτον δὲ (τὸν θάλαμον) καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι φυλάσσουσι . . .» μαρτυρεῖται δὲ ῥητῶς διὰ τοὺς χρόνους τοῦ Εὐριπίδου, ὅστις ὑποθέτει τὴν σκηνὴν τῶν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ 407/6 π. Χ. διδαχθεισῶν Βακχῶν παρὰ τὸ ἐρείπιον τῶν οἴκων τοῦ Κάδμου καὶ παρὰ τὸ ἄβατον· στ. 1 ἑξ.

> *«Ἥκω Διὸς παῖς τήνδε θηβαίαν χθόνα*
> *Διόνυσος, ὃν τίκτει ποθ᾿ ἡ Κάδμου κόρη*
> *Σεμέλη λοχευθεῖσ᾿ ἀστραπηφόρῳ πυρί·*
> *μορφὴν δ᾿ ἀμείψας ἐκ θεοῦ βροτησίαν*
> *πάρειμι Δίρκης νάματ᾿ Ἰσμηνοῦ θ᾿ ὕδωρ.*
> *Ὁρῶ δὲ **μητρὸς μνῆμα** τῆς κεραυνίας*
> ***τόδ᾿** ἐγγὺς **οἴκων καὶ δόμων ἐρείπια***
> ***τυφόμενα** Δίου πυρὸς ἔτι ζῶσαν φλόγα*
> *ἀθάνατον Ἥρας μητέρ᾿ εἰς ἐμὴν ὕβριν·*
> *αἰνῶ δὲ Κάδμον, **ἄβατον** ὃς **πέδον τόδε***
> *τίθησι **θυγατρὸς σηκόν**· ἀμπέλου δέ νιν*
> *πέριξ ἐγὼ ᾿κάλυψα βοτρυώδει χλόῃ».*

Πρβλ. καὶ στ. 597 ἑξ.

> *«πῦρ οὐ λεύσσεις οὐδ᾿ αὐγάζει*
> *Σεμέλας ἱερὸν ἀμφὶ τάφον, ἅν*
> *ποτε κεραυνοβόλος ἔλιπε φλόγα*
> *Δίου βροντᾶς; . . . . . .*
> *ὁ γὰρ ἄναξ ἄνω κάτω τιθεὶς ἔπεισι*
> *μέλαθρα τάδε Διὸς γόνος* [2].

Εἰς τίνα χρόνον ἀνῆγον τὴν ὕπαρξιν τοῦ Κάδμου οἱ Θηβαῖοι, δὲν γνωρίζομεν, οὐδὲ λέγει ὁ μετ᾿ αὐτῶν διαλεχθεὶς Παυσανίας. Οἱ ἄνθρωποι ἠγνόουν τότε τὴν καθ᾿ ἡμᾶς ἀρχαιολογίαν καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτῆς ἀξιώματα ἢ τεκμήρια, ἀλλ᾿ οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ μὴ ἐκτείνωμεν τὴν ἰσχὺν τῆς παραδόσεως καὶ τὴν πρὸς τὸ ἐρείπιον εὐλάβειαν ἀναδρομικῶς μέχρι τοῦ Κάδμου, εἰς ὃν ἀποδίδει τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ ἀβάτου ὁ Εὐριπίδης. Εἶνε μάλιστα πιθανόν, ὅτι πρὸ τοῦ Εὐριπίδου ἡ ἰσχὺς τῆς παραδόσεως καὶ ἡ πρὸς τὸ πολιὸν ἐρείπιον εὐλάβεια ἦτο μείζων κατ᾿ εὐθὺν λόγον πρὸς τὴν μείζονα παλαιότητα τῶν χρόνων. Τότε οἱ ἄνθρωποι ἐξ εὐλα-

[1] Πρβλ. **Gruppe,** ***Mythol.*** **87, Hock** ἔ.ἀ. **52 3, von Duhn,** ***Archiv f. Rel.-Wiss.*** **XII, 173.**

[2] Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης γίνεται φανερόν, ὅτι τὸ Ἐνηλύσιο τῶν Θηβῶν παριστάνετο ἐν τῇ σκηνογραφίᾳ τοῦ δράματος. Πρβλ. καν **Karo,** ***BCH*****, 1909, 217-219.**

βείας καὶ φιλοπατρίας [1] θὰ ἐφύλασσον ἄβατον ὄχι μόνον τὸν θάλαμον τῆς Σεμέλης ὡς τόπον κεραυνόβλητον, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἐρείπια τῆς οἰκίας τοῦ Κάδμου, ἅτινα οἱ σύγχρονοι τοῦ Παυσανίου κατεπάτουν ὡς ἀγοράν, παραλαβόντες αὐτὰ ἴσως ἠλλοιωμένα καὶ ἐφθαρμένα πως ὑπὸ τοῦ χρόνου.

Ἡ νεωτέρα ὅμως αὕτη ἀνευλάβεια φαίνεται, ὅτι περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ἁπλῆν ταύτην χάριν δημοσίας ἀνάγκης καταπάτησιν, μὴ προβᾶσαν μέχρι τῆς κτίσεως βεβήλων ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν ἐπὶ τοῦ καθιερωμένου πως χώρου, ὅστις οὕτω διετηρήθη ἐν μέρει μὲν κεκαλυμμένος ὑπὸ τῶν κεκαυμένων ἐρειπίων φανερῶν ὄντων, ἐν μέρει δὲ ὡς πλατεῖα τῆς ἀγορᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοιούτου χώρου ἐπιπέδου καὶ ὑψηλοῦ καὶ ἐστερημένου τῶν κιβωτίων, ἅτινα θὰ ἀπετέλουν αἱ θεμελιώσεις κτιρίων, ἂν ἐκτίζοντο, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποθηκευθῶσι στρώματα χωμάτων ἐνεχόντων τὰ τεκμήρια περιόδων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ χρονικῶς μεμακρυσμένων ἀπ' ἀλλήλων, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν φανερῶν ἐρειπίων οὐδὲν στρῶμα νεώτερον ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου, ἐπὶ δὲ τῆς πλατείας τῆς ἀγορᾶς ἦσαν ἴσως τὰ χώματα τῶν χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Θηβαῖοι, ὑποχωρήσαντες πρὸ πρακτικῆς ἀνάγκης, περιώρισαν τὴν ἀκτῖνα τῆς ἰσχύος τῆς παραδόσεως καὶ μετέβαλον εἰς ἀγορὰν μέγα μέρος τῶν ἐρειπίων τῆς παμπαλαίας οἰκίας, κτίσαντες ἴσως καὶ πενιχρά τινα παραπήγματα.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μέχρι Παυσανίου [2]. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ παλαιὰ θρησκεία διετηρήθη καὶ μετὰ τὸν Παυσανίαν, πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι καὶ ἡ συναφὴς πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ Κάδμου παράδοσις ἐξηκολούθησεν ἰσχύουσα καὶ προφυλάττουσα τὸ ἐρείπιον μέχρι τῆς κατισχύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς δ΄ ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς ε΄ ἑκατονταετηρίδος μετα Χριστὸν παρατηρεῖται ἡ ἐξάπλωσις ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ κατίσχυσις τῆς νέας θρησκείας, ἥτις ἀπεγύμνωσεν ἀπὸ τῆς ἱερότητος αὐτοῦ τὸ ἐρείπιον [2].

[1] Πρβλ. Εὐρ. *Βάκχ* 335 ἑξ.

[2] Τὰ βοιωτικὰ τοῦ Παυσανίου ἐγράφησαν περὶ τὸ 178 μ. Χ. Robert, *Pausanias als Schriftst.* σ, 267 ἑξ.

[3] Ἡ νέα αὕτη θρησκεία φαίνεται ὅτι εἰσέβαλεν εἰς Θήβας λίαν πρωΐμως, ἀφ' οὗ ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Πέτρος καθίδρυσεν ἐνταῦθα πρῶτον ἐπίσκοπον τὸν Ῥοῦφον, ἄνδρα μνημονευόμενον ἐν τῇ

Ἡ περαιτέρω τύχη αὐτοῦ πρέπει νὰ ἐξηρτήθη ἐκ τῆς ἀγορᾶς. Διότι ἐπειδὴ ἡ ἀγορὰ δὲν εἶνε ἀκο-

πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ (κεφ. 16) τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Le Quien, *Oriens Christianus* II, σελ. 207 ἑξ.). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ῥοῦφος οὗτος ἀπέθανεν ἴσως ἐπὶ Τραϊανοῦ (Ruinart, *acta martyrum* 1731, σ. XXXI) μαρτυρήσας (ἑορτάζεται τῇ 8 Ἀπριλίου ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, τῇ 21 δὲ Νοεμβρίου ὑπὸ τῆς δυτικῆς καθολικῆς· πρβλ. Acta sanctorum Bollandiana Aprilis tom I,1865 σ.737· δυστυχῶς ἡ βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς ἐν Ἀθήναις, ἡ μόνη κεκτημενη τὸ βιβλίον τοῦτο ἐν Ἑλλάδι, ἔχει μόνον τοὺς μέχρις Ὀκτωβρίου τόμους αὐτοῦ, ὥστε δὲν ἠδυνήθην νὰ ἴδω τὰ περὶ τῆς 21 Νοεμβ. γραφόμενα καὶ διδαχθῶ ἐξ αὐτῶν), γίνεται φανερόν, ὅτι οἱ ὀπαδοὶ τῆς παλαιᾶς θρησκείας ἐνταῦθα ἦσαν ἀκόμη πολυάριθμοι καὶ ἰσχυροί. Τῷ 347 εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἐν Σερδικῇ συνόδῳ ὑπογράφοντας τὸν ἐπίσκοπον Θηβῶν Ἰούλιον καὶ τὸν Πλαταιῶν (ἢ Ἐλατείας) Ἀθηνόδωρον· ἀλλὰ τὰ τεκμήρια τῆς συνόδου ταύτης δὲν εἶνε αὐθεντικά. Ὁ Duchesne ὅμως (*Mélanges d'Archéol. et histoire* 15 (1895) σελ. 375 ἑξ.) ἀριθμεῖ ἐν τῇ κυρίως βορείῳ Ἑλλάδι δέκα ἐπισκοπικὰς διοικήσεις (Μεγάρων, Θηβῶν, Τανάγρας, Πλαταιῶν, Θεσπιῶν, Κορωνείας, Ὀποῦντος, Ἐλατείας, Σκαρφείας, Ναυπάκτου), τὸν δὲ κατάλογον τοῦτον εὑρίσκει πιθανώτατον διὰ τὸ ἔτος 300 καὶ ὁ Harnack, *Mission und Ausbreitung des Christentums* ² II σ. 196. Ὁ Harnack θέλων προσέτι νὰ ὁρίσῃ περίπου στατιστικῶς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ περὶ τὸ 325 (σύνοδος Νικαίας), διαιρεῖ (σελ. 297 ἑξ.) τὰς ἐπαρχίας εἰς τέσσαρας τάξεις, ὧν ἡ δευτέρα περιλαμβάνει τὰς ἐπαρχίας, ἐν αἷς ὁ χριστιανισμὸς ἀπετέλει ἀξιόλογον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, εἶχε δύναμιν ἐπὶ τῶν κυβερνωσῶν τάξεων, ἐπέδρα ἐπὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ὁλότητος καὶ ἠδύνατο νὰ διαγωνίζηται ἐρρωμένως πρὸς τὰς ἄλλας θρησκείας. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην λοιπὸν κατατάσσει μέρη τινά, δηλ. τὰ παράλια τῆς «Ἀχαΐας», τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας καὶ τὰς νήσους. Τῇ 13 Ἰουλίου τοῦ 399, ἐξεδόθη διάταγμα πρὸς τὸν ἔπαρχον τῆς Ἀνατολῆς τῇ ἐνεργείᾳ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου καὶ διέτασσεν, ἵνα, ἂν ὑπῆρχον ἀκόμη ***ἐν ταῖς ἐξοχαῖς*** ναοὶ ὄρθιοι, κατεδαφισθῶσιν ἀθορύβως, ὥστε νὰ ἐξαφανισθῇ μετ' αὐτῶν καὶ ἡ τελευταία τροφὴ τῆς δεισιδαιμονίας· *Cod. Theodos. XVI,* 10, l. 16. (πρβλ. Chastel, *Hist. de la destr. du paganisme* σ. 218 ἑξ.) «Si qua *in agris* templa sunt, sine turba ac tumultu diruantur: His enim dejectis atque sublatis omnis superstitionis materia consumeretur» πρβλ. 18 καὶ 19 περὶ τῆς ὑπὸ Ὀνωρίου (408) διατάξεως τῆς δημεύσεως τῶν ναῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ Ἰταλίας: «Aedificia ipsa templorum, quae in civitatibus vel oppidis vel extra oppida sunt, ad usum publicum vindicentur, arae locis omnibus destruantur: omniaque templa professionibus nostris. ad usus adcommodos transferantur; domini destruere cogantur. Non liceat omnino inhonorem sacrilegi ritus funestioribus locis excercere convivia vel quidquam solemnitatis agitare. Episcopis quoque locorum haec ipsa prohibendi ecclesiasticae manus tribuimus facultatem». Φαίνεται, ὅτι ἡ πρώτη διαταγή, ἡ τοῦ Ἀρκαδίου, οὐ μόνον ἀντίδρασιν ἰσχυρὰν εὗρε, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἡ θρησκομανία τῶν μοναχῶν καὶ ἐπισκόπων τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Συρίας (Chastel ἔ.ἀ. σ 188 ἑξ. Λιβαν. *περὶ ἱερῶν*), ἀλλὰ καὶ ἥκιστα πρακτικὴ εἶχε κριθῇ· διότι κατέστρεψε κτίρια χρήσιμα καὶ εἰς τὴν νέαν θρησκείαν. Νῦν λοιπὸν τὸ διάταγμα τοῦ Ὀνωρίου διατάσσει τὴν κατάληψιν τῶν ἑλληνικῶν ναῶν, εἴτε ἐν πόλεσιν εἴτε ἔξω τῶν πόλεων κειμένων, πρὸς κοινὴν χρῆσιν «ad usum publicum». Ὥστε τὴν ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν, τὸ κοινὸν τῆς πολιτείας ἀπετέλουν ἤδη ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς χωρίοις οἱ χριστιανοί· διότι δὲν ἐννοεῖται πῶς διατάσσεται νὰ καταληφθῶσι πάντες οἱ ναοὶ τῶν Ἑλλήνων εἴτε χάριν δημοσίων ἀναγκῶν (π. χ. πρὸς μετασχηματισμὸν εἰς

λούθημα θρησκευτικῶν δογμάτων, ἀλλ᾽ ἐπιβολὴ κοινωνικῶν ἀναγκῶν ἐξαρτωμένων ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ σχήματος τῆς πόλεως ἑκάστης καὶ τοῦ τόπου αὐτῆς, ἐνδεικνυομένου ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τοῦ πρὸς σχηματισμὸν ἀγορᾶς προσφόρου κέντρου, καὶ ἐπειδὴ ἡ πόλις τῶν Θηβῶν δὲν ὑπέστη μεταβολήν τινα εἴτε ἄλλην εἴτε ἐκ καταστροφῆς καὶ μετατοπίσεως καὶ ἀνοικοδομήσεως κατὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, συνάγεται, ὅτι ἡ ἁπλῆ ἐπικράτησις νέας θρησκείας δὲν ἦτο λόγος πρὸς μετατόπισιν τῆς ἀγορᾶς ἐκ τῆς πατροπαραδότου — εἶνε δὲ τοῦτο σφόδρα ἀξιοσημείωτον παράδειγμα ἰσχύος τῆς παραδόσεως παρατηρουμένης, ὡς θ᾽ ἀποδείξω ἀλλαχοῦ, καὶ εἰς τὸ σύμπλεγμα τῶν ὁδῶν καὶ τῆς νῦν πόλεως τῶν Θηβῶν — θέσεως αὐτῆς.

Μέχρι τότε κατεπατοῦντο πάντα τὰ ἐρείπια πλὴν τοῦ ἀβάτου θαλάμου τῆς Σεμέλης. Εἷς θάλαμος δὲν ἐκτείνεται εἰς μεγάλην ἔκτασιν, ὥστε νὰ ἐπιχειρήσῃ τις ἄξιόν τι λόγου ἐπ᾽ αὐτῆς. Ὅθεν, ὅτε ἐξενίκησεν ὁ Χριστιανισμός, κατεπατήθη ἁπλῶς καὶ ὁ θάλαμος οὗτος τῆς ἀνηθίκου εἰδωλολάτριδος κόρης, περιελήφθη καὶ οὗτος εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς. Ἐκ τοῦ χρόνου τούτου κυρίως ἤρξαντο σωρευόμενα νεώτερα χώματα ἐπὶ τοῦ ἐνηλυσίου τῆς Σεμέλης. Καθ᾽ ὅμοιον τρόπον ἐπὶ τοῦ τύμβου, ὅστις ἐκάλυπτε τοὺς τάφους τῶν ἡρώων βασιλέων ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, δὲν ὑπῆρχον λείψανα νεωτέρων ἱστορικῶν περιόδων ἢ μόνον τῶν χρόνων, καθ᾽ οὓς μετὰ μακροχρόνιον ἐρήμωσιν ἀνῳκίσθη ἡ πόλις, εἶχε δὲ λησμονηθῆ ἡ ἱερότης τοῦ χώρου [1].

νοσοκομεῖα· πρβλ. *Le Bas-Waddington* III ἐπιγρ. 638. Ziebarth ἐν *Zeitschr. f. vergleich Rechtswiss.* XIX, σ. 296) εἴτε πρὸς μετασχηματισμὸν εἰς ἐκκλησίας (πρβλ. Dittenberger, *Inscr. Orientis* 610), ἂν οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶχον ἐκνικήσει. Διὰ τοῦτο ὁ Θεοδόσιος ὁ Β′ τῷ 423 (*Cod. Theodos.* 22 ἔ. ἀ. σ. 323) λέγει «Paganos, qui supersunt, quamquam jam nullos esse credamus. . .» τῷ δὲ 426 (αὐτόθ. 25 σελ. 331), συντριβείσης πάσης ἀξίας λόγου ἀντιστάσεως τῶν Ἑλλήνων, διατάσσει «cunctaque eorum *fana*, *templa*. *delubra*, si qua etiam nunc restant integra, praecepto magistratuum destrui, conlocationeque venerandae christianae religionis signi expiari praecipimus». Ὥστε ἀφ᾽ οὗ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ε′ αἰῶνος μ. Χ. οὕτως ὀλιγάριθμοι καὶ ἀνίσχυροι ἀποδεικνύονται οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς θρησκείας, εὐλόγως δυνάμεθα μετὰ τοῦ H Leclercq (ἐν Cabrol *Diction. d'Archéol. Chretienne* ἄρθρῳ *Achaie* σελ. 332 ἑξ.) νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς χώρας καὶ τῶν ναῶν εἰς χριστιανικοὺς συνετελέσθη κατὰ τὸν ε′ καὶ τὸν ϛ′ αἰῶνα. Ἡ οὐσία μάλιστα τῆς μεταβολῆς ταύτης συμπίπτει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν ε′ αἰῶνα ἀρχόμενον. διὰ τὰς Θήβας τοὐλάχιστον, ἀφ᾽ οὗ τὰ πρῶτα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ λοιπὰ χριστιανικὰ λείψανα τῶν Δελφῶν, τόπου, ἐν ᾧ βραδύτερον ἢ ἐν Θήβαις εἶχεν ἱδρυθῆ ἐκκλησία χριστιανική, ἡ ἐπισκοπὴ Αὐλῶνος ἢ Σόλωνος ἢ Σάλωνος (= Ἀμφίσσης καὶ Χρισοῦ, τὰ φραγκικὰ νομίσματα λέγουσι [Thomas de la] Sola), ἀνάγονται εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ε′ αἰῶνος (Laurent ἐν *BCH*, 21 (1897) σ. 615 6 καὶ 23 (1899) σ. 206 ἑξ. ἰδίως σ. 269 ἑξ.). Προσέτι δὲ καὶ τὸ διάταγμα τοῦ Θεοδοσίου Β′ τοῦ 439 (*Cod. Theod.* tom. VI, p. II supplem. σελ. 10) δὲν ἀσχολεῖται πλέον, παρὰ πᾶσαν τὴν ἐν αὐτῷ αὐστηρότητα, περὶ τοὺς ναοὺς τῶν ἀρχαίων θεῶν, ἀλλὰ μόνον περὶ τὴν ἐπιμονήν τινων ὀπαδῶν τῆς ἀρχαίας θρησκείας, μὴ κρυπτομένων κατὰ τὴν τέλεσιν θυσιῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν θεούς.

Ἡ ἀγορὰ πρέπει νὰ ἔμεινεν ἐν τῷ μέρει τούτῳ, τῷ κέντρῳ τῆς Καδμείας, κατὰ τοὺς Βυζαντιακούς, τοὺς Φραγκικοὺς καὶ τοὺς Τουρκικοὺς χρόνους, διότι ἐνταῦθα εὗρεν αὐτὴν καὶ ἡ ἐλευθερωθεῖσα Ἑλλάς, ἥτις, ὅπως ἀμείψῃ ἀγωνιστάς τινας τὰ πάντα ἐν τῷ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνι ἀπολέσαντας, «ἐπροικοδότησεν» αὐτούς, ἐν οἷς καὶ τὸν στρατηγὸν Σπυρομήλιον, παραχωρήσασα αὐτῷ μέρος τούτου τοῦ κατὰ τὸ κέντρον τῆς Καδμείας *δημοσίου* χώρου. Οὗτοι καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτῶν (ἐν οἷς ἡ οἰκογένεια Λογοθέτου) ἐχρησιμοποίησαν, ὡς ἐνόμισαν καλόν, τὸν χῶρον, ἐφ᾽ ἄλλου μὲν μέρους κτίσαντες οἰκίας, ἄλλο δὲ πωλήσαντες πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν (ἐπὶ τοιούτου μέρους εἶνε ἡ οἰκία Θωμᾶ), ἀφ᾽ οὗ ἐν τῷ μεταξὺ κατέλιπον εὐρεῖαν δίοδον. Κατὰ τὴν δίοδον ταύτην ἐκτίσθησαν τὰ κρεοπωλεῖα τοῦ δήμου, δημαρχοῦντος τοῦ Καστάνη πρὸ τεσσαρακονταετίας περίπου (περὶ τὸ 1864-6), καὶ τὸ ἄχρηστον νῦν κτίριον τοῦ δημοτικοῦ σχολείου περαιτέρω. Οἱ γέροντες ὅμως τῶν Θηβῶν ἐνθυμοῦνται, ὅτι μέχρι καὶ πρὸ ἑβδομηκονταετίας ἐνταῦθα πέριξ ἦτο ἡ ἀγορὰ ἥ τε ἄλλη καὶ ἡ τοῦ κρέατος.

Ἡμεῖς νῦν ἐσκάψαμεν ἐν τῷ φυσικῷ κέντρῳ τῆς πόλεως καὶ τῆς Καδμείας καὶ εὕρομεν ἐν τῇ πατροπαραδότῳ ἀγορᾷ ἐρείπια παμπάλαια πλουσίας οἰκίας πυρποληθείσης, διατηρούμενα, ἐφ᾽ ὅσον ἀνεσκάφησαν, ἄθικτα ἀπὸ μεταμυκηναϊκῶν κτισμάτων καὶ βλαβῶν ἄλλων, καλυπτόμενα δὲ ὑπὸ στρωμάτων νεωτέρων, χριστιανικῶν καὶ μόνον χριστιανικῶν. Μόνον ἐν τῷ ὀρύγματι ὄπισθεν τοῦ σχολείου εὑρέθησαν ῥωμαϊκὰ καὶ μακεδονικὰ χώματα κατὰ τὸν ῥωμαϊκὸν ὀχετόν. Δὲν γνωρίζω, ἂν ἀληθῶς ἱστάμεθα πρὸ τῶν ἐρειπίων τῆς οἰκίας προσώπου τόσον μυθικοῦ, ὅσον εἶνε ὁ Κάδμος, εἰ καί, ὡς

[1] Schliemann, *Mycènes* σ. 121 ἑξ Τσούντας, Ἐφ. Ἀρχ. 1885 34-5. 1887 σ. 159-160.

εἶπον ἀνωτέρω, ἡ μυθολογία βαθμηδὸν ἀποδεικνύεται ὡς φλοιὸς καλύπτων ἱστορικὸν κορμόν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Παυσανίας ἦλθε τῷ ὄντι καὶ διέμεινεν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον εἰς Θήβας, εἶνε σαφὴς καὶ λέγει τὴν ἀλήθειαν περὶ ὅσων εἶδεν ἐνταῦθα πραγμάτων καὶ διηγεῖται, τότε πιστεύω, ὅτι εὑρισκόμεθα πρὸ τῶν ἐρειπίων, ἅτινα οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ κάτοικοι Θηβαῖοι ἐπίστευον συμφώνως πρὸς παλαιὰν παράδοσιν ὡς ἐρείπια τῆς πυρποληθείσης οἰκίας τοῦ Κάδμου.

Ὅταν οἱ πρὸς νότον τοῦ ἐρειπίου γείτονες, θεμελιοῦντες τὰς οἰκίας αὐτῶν, εὑρίσκωσιν ἐν τῷ βάθει λείψανα κτιρίων ἐκτισμένων διὰ μεγάλων λίθων τετραγώνων, ἀναγόμενα δὲ εἰς νεωτέρους βεβαίως χρόνους τῆς ἀρχαιότητος, συνάγομεν, ὅτι θὰ ἦτο ἄπορον, πῶς, ἐν μὲν τοῖς κοίλοις μέρεσιν ἐκτίζοντο ἀξιόλογα κτίρια διὰ πελεκητῶν λίθων, ἔμενε δὲ κενὴ ἡ ἐπιφανὴς κορυφή, ἣν κατεῖχεν ἄθικτον τὸ κεκαυμένον ἐρείπιον, ἂν δὲν ἐδεχόμεθα, ὅτι τοῦτο εἶνε τὸ σεπτὸν λείψανον, ὅπερ προεφύλασσεν ἡ παλαιὰ ἱερὰ παράδοσις.

Ἂν δὲ ταῦτα τὰ ἐρείπια ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων, ἀκμαζόντων ἀκόμη, μέχρι τοῦ χριστιανισμοῦ διετηροῦντο ἱερά, ἀποτελοῦσιν ἓν τῶν σωθέντων ὀλίγων σπουδαιοτάτων τεκμηρίων περὶ τῆς ὁμοιότητος εἰ μὴ τῆς ταυτότητος τῆς λατρείας καὶ θρησκείας κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς καὶ τοὺς ἔπειτα ἑλληνικοὺς χρόνους καὶ τῆς στενῆς συγγενικῆς ἀκολουθίας αὐτῶν [1]. Ἡ θρησκεία τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων δὲν ἐξετοπίσθη ὑπὸ νεωτέρας τινὸς ἑλληνικῆς. Διότι τὸ κτίριον τοῦτο θὰ ἀπέβαλλε τὴν ἱερότητα αὐτοῦ, ὡς ἀπέβαλεν αὐτὴν κατὰ τὴν χριστιανικὴν εἰσβολήν, ἥτις εἶνε ἡ πρώτη μεγάλη θρησκευτικὴ ἀνατροπὴ ἡ συντελεσθεῖσα ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Τὰ εὑρήματα καὶ τὰ πορίσματα, ἅτινα μετὰ πεποιθήσεως προσδοκῶμεν ἐκ τοῦ μέχρι σήμερον μόνου ἀλλ' ἀξιολογωτάτου τούτου λειψάνου τῆς ἐπισημοτάτης τῶν πόλεων τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς παμπαλαίους χρόνους, εἰς οὓς ἀνάγεται, θὰ δείξῃ ἡμῖν ἡ ἀφεύκτως ἐπιβαλλομένη γενικὴ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ πέριξ χώρου, ὅσος ἐκ τῶν δοκιμαστικῶν σκαμμάτων ἀπεδείχθη καλύπτων μέρη τοῦ καέντος κτιρίου.

Α. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

[1] Πρβλ. Τσούνταν, *Μυκῆναις* 157 ἑξ. 262. Πρβλ. Karo, *Archiv f. Religionsw.* VIII, 1904 σ. 124, 134, 151, 153 ἑξ. Ξανθουδίδην, *Ἐφ. Ἀρχ.* 1903, σ. 187 ἑξ. 1904, σ. 47-8.

ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΜΕΤΑ ΠΛΑΓΓΟΝΟΣ

(Πίν. 4)

Τὰ μετὰ πλαγγόνος ἐπιτύμβια ἀνάγλυφά εἰσι σπανιώτατα. Ἄχρι τοῦδε γνωστά εἰσι πέντε μόνον, ὧν τρία μὲν ἀπόκεινται ἐν τῷ ἡμετέρῳ Μουσείῳ ἀπὸ ἐτῶν εὑρεθέντα ἐν Ἀθήναις [1], ἕτερον δὲ ἐν ἰδιωτικῇ συλλογῇ τῷ 1868 εὑρεθὲν ἐν Ἀθήναις [2] παρὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας, τὸ δὲ πέμπτον ἀπόκειται ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Γαλατικῆς πόλεως Αὐενιῶνος (Avignon) [3].

Περὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων ἔγραψεν ἤδη ὁ Conze ἐν τοῖς Attische Grabreliefs [1] περιορισθεὶς εἰς ἁπλῆν μόνον περιγραφὴν τῆς πλαγγόνος χωρὶς νὰ ἀναζητήσῃ βαθυτέραν ἔννοιαν ἐν τῇ παραστάσει. Νῦν δὲ ζητοῦντες ἡμεῖς τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς τοιαύτης ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων παραστάσεως, ἐπ' εὐκαιρίᾳ μάλιστα τῆς πρό τινος εὑρέσεως καὶ ἕκτου ἀναγλύφου [2] ἐπιτυμβίου μετὰ πλαγγόνος, περὶ οὗ ἐν τοῖς ἑξῆς ὁ λόγος, προέβημεν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ἄρθρου. Πρὸ τούτου θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ περιγράψωμεν πρῶτον ἐν συν-

[1] Π. Καστριώτου, Κατάλογος τῶν Γλυπτῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἀριθμ. 776, 1993, 2103.

[2] Conze Attische Grabreliefs ἀριθμ. 815. Taf. CLVI.

[3] Musée Calvet n. 31. — Conze ἔνθ' ἀνωτ. ἀριθμ. 880. Taf. CLXX.

[1] Conze ἔνθ' ἀνωτ. 818 Taf. CLVII 882, Taf. CLXXI-814, Taf. CLIV 880, Taf CLXX καὶ 885, Taf. CLVI.

[2] Π. Καστριώτου, Κατάλογος τῆς συλλογῆς τῶν Γλυπτῶν τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 2771.

τόμῳ τὰ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Μουσείῳ ἀποκείμενα ἀνάγλυφα ταῦτα, εἰ καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Conze, ἵνα σαφέστερον κατανοηθῇ ὁ λόγος τῆς παραστάσεως ταύτης.

Εἶναι δὲ τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα τὰ ἑξῆς:

α΄. Τὸ ὑπ᾽ ἀριθμ. 1993[1] (εἰκ. 1) ἐπιτύμβιον,

Εἰκὼν 1.

ἐλλιπὲς τὸ ἀριστερὸν μέρος, ὕψους 0,46, πλάτ. 0,36, εὑρεθὲν τῷ 1873 ἐν Ἀθήναις, ἐν τῇ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μουσῶν οἰκίᾳ Π. Καλλιγᾶ, ὑφ᾽ οὗ καὶ ἐδωρήθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Ἐπ᾽ αὐτοῦ παρίσταται παιδίσκη φέρουσα τὸν συνήθη ταῖς θεραπαινίσιν ἱματισμόν, μακρὸν καὶ στενὸν χιτῶνα μετὰ μακρῶν

[6] Π. Καστριώτου ἔνθ᾽ ἀνωτ. ἀριθμ. 1993. — Conze, Attische Grabreliefs ἀριθ. 882 Taf. CLXXI.

χειρίδων καὶ ποδῆρες ἐπίβλημα, ἐπὶ δὲ τῆς κόμης ἀνάδεσμον, καὶ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ πυξίδα περιέχουσαν κοσμήματα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς προσφέρει πλαγγόνα γυμνὴν πρὸς τὴν ἀπέναντι ἱσταμένην μορφήν, ἧς σῴζεται μόνον ἡ ἀριστερὰ τεινομένη ὅπως λάβῃ τὴν προσφερομένην πλαγγόνα.

β΄. Τὸ ὑπ᾽ ἀριθμ. 776[1] μετὰ παραστάδων καὶ ἀρχιτεκτονικοῦ γεισώματος, ἐλλιπὲς τὸ κάτω μέρος, ὕψ. 0,46, πλάτ. 0,40, εὑρεθὲν ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸ Βατραχονῆσι. Παριστᾷ ἐν προστύπῳ κοράσιον, πρὸς δεξιὰ ἐστραμμένον, ἐνδεδυμένον χειριδωτὸν χιτῶνα μετὰ διπλοϊδίου καὶ κρατοῦν ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ πλαγγόνα, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ πτηνόν, ὃ προτείνει πρὸς κυνίδιον, ὅπερ ὁρμᾷ ἵνα ἁρπάσῃ αὐτό.

γ΄. Τὸ ὑπ᾽ ἀριθ. 2103[2] (πίν. 4) εὑρεθὲν ἐν Πειραιεῖ ἐν ἔτει 1838 μετὰ παραστάδων, ἐλλιπὲς τὸ ἄνω μέρος, ὕψ. 0,54, πλ. 0,30. Παριστᾷ κόρην πρὸς δεξιὰ ἱσταμένην (ἐλλείπει ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ), ἐνδεδυμένην ποδήρη χιτῶνα ἀχειρίδωτον καὶ ἱμάτιον καὶ κρατοῦσαν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ πρὸ τοῦ στήθους πλαγγόνα γυμνήν, ἐστερημένην τῶν κάτω βραχιόνων καὶ τῶν ἄκρων ποδῶν.

δ΄. Τὸ ὑπὸ τοῦ Conze περιγραφόμενον ὑπ᾽ ἀρ. 815 Taf. CLVI ὅπερ εὑρίσκεται ἐν ἰδιωτικῇ συλλογῇ ἐν Ἀθήναις παρὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας (πρβλ εἰκ. 2).

ε΄. Τὸ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Αὐενιῶνος κείμενον (πρβλ. Conze, Attische Grabreliefs 880 T. CLXX εἰκ. 3).

ς΄. Τὸ ὑπ᾽ ἀριθ. 2771 (εἰκ. 4) ἐσχάτως ἐν Καλλιθέᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἀνευρεθὲν ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον μετὰ παραστάδων, ἀποκεκρουμένον ἄνωθεν, ὕψ. 1,00, πλάτ. 0,53.

[1] Π. Καστριώτου, Κατάλογος τῶν Γλυπτῶν τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 776. — Conze, Attische Grabreliefs ἀριθμ. 818 Tafel CLVII.— Λίθινα Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας (1797) — v. Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen. 165. — Milchhöfer, Die Museen Athens S. 16 n. 1.— Π. Καββαδίας, Κατάλογος τῶν Γλυπτῶν τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθμ. 776.

[2] Π. Καστριώτου, ἔνθ᾽ ἀνωτέρω ἀριθ. 2103. — Conze, Attische Grabreliefs 814 Taf. CLIV. — Πιττάκης. ἀριθ. 40.— Stephani, Parerga archaeol. VIII.— Melanges graecoromains I, 185 n. 8. Taf. I, 2. 1848.— Pervanoglou, Grabsteine S. 73, n. 1. — Kekulé, n. 29.— Arch. Zeitg. XXIX, 1871 Taf. 53, 1, S. 140 (Michaelis).— Le Bas-Reinach, Voy. arch. Mon. figurés πίν. 88, 1. — Sybel, 156. -- Friederichs-Wolters, Bausteine 1024.

Παρίσταται ἐν αὐτῷ κόρη ἱσταμένη κατ᾽ ἐνώπιον καὶ φέρουσα ποδήρη χιτῶνα ἀχειρίδωτον καὶ ἱμάτιον μετὰ διπλοϊδίου, ἐζωσμένον καὶ πόρπαις συνεχόμενον ἐπ᾽ ἀμφοτέρων τῶν ὤμων. Κατὰ τὰ πλάγια τὸ ἱμάτιον κατέρχεται κυματοειδῶς, τὸ δὲ κράσπεδον ἡ κόρη ἀνέχει τῇ καθειμένῃ ἀριστερᾷ χειρὶ καὶ ἐκ τῶν ὄπισθεν φέρει πρὸς τὰ πρόσω. Διὰ τῆς κεκαμμένης δὲ δεξιᾶς κρατεῖ πρὸς τὰ ἄνω πλαγγόνα γυμνήν.

Ἐκ τῶν πολυειδῶν πηλίνων ἀθυρμάτων, πτηνῶν, ἁμαξίων, πλαγγόνων ἀκεραίων, ἢ μετὰ περιαιρετῶν χειρῶν, ποδῶν καὶ ἐνδυμάτων, ὡς τὰ σημερινὰ νευρόσπαστα, ἅτινα εὑρίσκονται ἐν τάφοις παιδίων οὐδὲν ἄλλο συνάγεται, εἰμὴ ὅτι συνε-

Εἰκὼν 2.

θάπτετο αὐτοῖς[1] ὅ,τι προσφιλὲς εἶχον ἐν τῷ βίῳ καὶ τοιαῦτα εἶναι βεβαίως τὰ ἀθύρματα διὰ τοὺς παῖδας. Οἱ ἀπαραμύθητοι γονεῖς μὴ θέλοντες νὰ βλέπωσι τὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ἀνεμίμνησκον αὐτοὺς τὴν στέρησιν τῶν τέκνων, ἢ νομίζοντες ὅτι, ὡς ὁ ἐμβαλλόμενος μεταξὺ τῶν ὀδόντων τοῦ νεκροῦ ὀβολός, ἐχρησίμευεν αὐτῷ ὅπως ἀμείψῃ τὸν Χάρωνα, ὅστις ἔμελλε νὰ διαπορθμεύσῃ αὐτὸν εἰς τὸν Ἅδην, συγκατετίθεσαν ἐν τοῖς τάφοις τὰ ἀθύρματα, ὡς δυνάμενα ἅμα νὰ ἐξακολουθῶσι τέρποντα τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς Ἠλυσίοις πεδίοις. Αἱ κόραι ἐρχόμεναι εἰς γάμον, ἔθετον κατὰ μέρος τὰς πλαγγόνας μετὰ τῶν ἐνδυμάτων αὐτῶν καὶ ἐν γένει τὰ ἀθύρματα αὐτῶν, ὧν δὲν ἦτο πλέον ἁρμόζον αὐταῖς νὰ κάμωσι χρῆσιν, ἢ ἀφιέρουν

[1] Πρβλ. Pottier-Reinach, La Necropole de Myrina σ. 562.

αὐτὰ θεᾷ τινι, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος τῆς Ἀνθολογίας Παλατίνης:[1]

> «*Τιμαρέτα πρὸ γάμοιο τὰ τύμπανα, τήν τ' ἐρατεινὴν σφαῖραν, τόν τε κόμας ῥύτορα κεκρύφαλον τάς τε κόρας, Λιμνᾶτι, κόρα κόρα, ὡς ἐπιεικές, ἄνθετο, καὶ τὰ κορᾶν ἐνδύματ' Ἀρτέμιδι*».

Ἀλλ' ἐνῷ τοιαύτην τὴν σημασίαν εἶχον τὰ ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων παιδικὰ ταῦτα ἀντικείμενα καὶ ἀθύρματα, τινὲς περιγράφοντες αὐτὰ ἀνεζήτησαν νὰ ἀνεύρωσιν ἐν τῇ παραστάσει βαθυτέραν τινὰ ἔννοιαν καὶ δὴ ἐν τῇ παραστάσει τῆς πλαγγόνος αὐτὴν τὴν ψυχήν.

Οὕτω ὁ Le Bas-Reinach [1], ὁ Michaelis [2], ὁ Passeri [3], ὁ Paciaudi [4], οἷς συμφωνεῖ καὶ ὁ Creuzer, παρακολουθοῦντες προγενεστέροις ἀρχαιολόγοις, οἵτινες εἰς πάντα τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἀπέδιδον συμβολικὴν ἔννοιαν βαθυτέραν τῆς πραγματικῆς αὐτῶν παραστάσεως, ἐγνωμάτευσαν ὅτι ἡ

Εἰκὼν 3.

πλαγγὼν ἐξεικονίζει τὴν ψυχήν. Τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἠκολούθησε καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Brückner, ὁ ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου ὅπως συνεχίσῃ τὸ Corpus τῶν Attische Grabreliefs τοῦ Conze, ὡς πολλάκις καὶ εἰς ἐμὲ προφορικῶς ἀνεκοίνωσεν αὐτὴν καὶ ἐν ταῖς ἐν τῷ Μουσείῳ ἐπιστημονικαῖς αὐτοῦ διαλέξεσιν ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων ὑπεστήριξεν· ἀλλ' ἡμεῖς ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν ἐξ τούτων μετὰ πλαγγόνος ἐπιτυμβίων μνημείων, καθ' ἃ ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, οὐδαμῶς ἀνευρίσκομεν τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχῆς, ἣν ἀπέδωκαν τῇ πλαγγόνι οἱ εἰρημένοι ἀρχαιολόγοι.

Φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν ἐξ μνημονευθέντων ἀνα-

[1] Ἀνθολογία Παλατίνη Βιβλ. VI ἀριθμ. 280.

[1] Le Bas Reinach Mon. figurés 88, 1.
[2] Archaeologische Zeitung 29, 1871 Tafel 53, 1 S. 140.
[3] Osservazioni sopra alcuni antichi monumenti. I, XVII Fig. 3.
[4] Monumenti Peloponnesia II. σ. 210.

γλύφων εἰκονιζομένη πλαγγὼν οὐδεμίαν εἶχε συμβολικὴν ἔννοιαν τῆς ψυχῆς, ἀλλ' εἶνε ἁπλοῦν παιδικὸν ἄθυρμα, ὅπερ ἡ παιδίσκη προσφέρει εἰς τὴν πρὸ αὐτῆς νεκρὰν κόρην, μετὰ τῶν ἄλλων ἀθυρμάτων καὶ κοσμημάτων τῶν ἐν τῇ πυξίδι αὐτῆς εὑρισκομένων.

Τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην καθίστησι σαφεστέραν ἡ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 1993 [1] ἀναγλύφῳ παράστασις τῆς πλαγγόνος, ἣν παιδίσκη ἐξάγει ἐκ τῆς πυξίδος καὶ προσφέρει εἰς τὴν πρὸ αὐτῆς μορφὴν (τὴν νεκράν), ἧς σῴζεται μόνον τὸ ἄκρον τῆς χειρός, ἥτις νεαρὰ οὖσα, ὡς ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς χειρὸς εἰκάζεται, τείνει ὅπως λάβῃ τὴν πλαγγόνα.

Ἐκ τῶν εἰκονιζομένων πυξίδων, κεκλεισμένων ἢ ἀνοικτῶν, ἐπὶ πλείστων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων τοῦ ἡμετέρου Μουσείου, ἐν αἷς διακρίνεται καλῶς τὸ περιεχόμενον, ὅπερ ἐν πάσαις εἶναι παιδικὰ ἀθύρματα καὶ κοσμήματα γυναικεῖα, εὐκόλως συμπεραίνεται, ὅτι παράστασις μετὰ πυξίδος καὶ πλαγγόνος, ὡς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τοῦ ἀριθμ. 1993 (εἰκ. 1) καὶ παράστασις μετὰ πλαγγόνος καὶ πτηνοῦ ὡς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τοῦ Μουσείου τῆς Αὐενιῶνος (εἰκ. 3) καὶ τοῦ ἑτέρου ἐν ἰδιωτικῇ συλλογῇ ἐν Ἀθήναις εὑρεθέντος (πίν. 4) καὶ παράστασις μετὰ πλαγγόνος, πτηνοῦ καὶ κυνός, ὡς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ὑπ' ἀριθ. 776 (Conze ἀριθ. 818 Taf. CLVII), δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι τὴν συμβολικὴν ἔννοιαν τῆς ψυχῆς ἣν οἱ ἀρχαῖοι, ὡς γνωστόν, παρίστων ἄλλως διὰ τῆς *ψυχῆς* (= χρυσαλλίδος), συμβόλου τῆς ψυχῆς καὶ γενομένης ἐκ τῆς κάμπης [2].

Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι συμβολικῶς ἡ ψυχὴ παρίσταται καὶ ὑπὸ διαφόρους ἄλλας μορφάς, ὧν πλεῖστα παραδείγματα ἀπαντῶσιν ἐπὶ ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης, οἷον πτηνῶν, Σειρήνων, ὁποῖα εἶναι π. χ. τὰ εἰκονιζόμενα ἐπὶ τοῦ κορινθιακοῦ ἀρυβάλλου τῆς Karlsruhe [3], ἐπὶ τοῦ ἐν Louvre ἀμφορέως [4], ἐπὶ τῆς Κορινθιακῆς οἰνοχόης τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου [5], ἐπὶ τῆς Σειρῆνος τοῦ Louvre [6], ἐπὶ ληκύθου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου [7] καὶ πολλαχοῦ ἄλλοθι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νυκτερίδες καὶ ὄφεις καὶ μέλισσαι καί μυῖαι εἰκονίζουσι τὴν ψυχὴν ἐπὶ ἀγγείων καὶ ἄλλων ἔργων τέχνης, ὡς καὶ μικρὰ εἴδωλα, ἤτοι εἰκονίδια τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων, ὡς παρίστανται ἐπὶ καμπανικοῦ ἀγγείου ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Louvre [1] καὶ ἐπὶ τῆς ἐν τῷ αὐτῷ Μουσείῳ ληκύθου [2] καὶ τριῶν ἑτέρων ληκύθων τοῦ ἡμετέρου Μουσείου [3].

Εἰκὼν 4.

[1] Conze, ἔνθ' ἀνωτέρω ἀριθμ. 882, Tafel CLXXI.

[2] Ἀριστοτέλης I. Ζ. 4, 7.— Πρβλ. καὶ εἰκόνα ἐν Baumeister Denkmäler σ. 1423 ἐν λέξει «*Psyche*».

[3] Weicker Seelenvogel. σ. 35 εἰκ. 15.

[4] F 53 Gerhard Auserl. Vasenb. 2. Taf. 107.

[5] Weicker, ἔνθ' ἀνωτέρω σ. 144 εἰκ. 68. A. 1353.

[6] Bouillon Musée des Antiquités Τόμ. Γ' ἀνάγλυφα 6.

[7] Ἀριθμ. Καταλόγου συλλογῆς ἀγγείων Ἐθνικοῦ Μουσείου 1158 — Mittheilungen d deutschen arch. Inst. 1905 σ. 207 εἰκ.1 σελ. 208 εἰκ. 2. — Roscher Lexikon der Gr. ἐν röm. Mythol. III. σ. 3218-3219.

[1] Roscher Lexikon der Gr. und röm. Mythol. III, σ. 3225 εἰκ. 14.

[2] Stackelberg, Gräber der Hellenen Taf. 48 — Roscher Lexikon der Gr. röm. Mythol. III, σ. 3227.

[3] Κατάλογος συλλογῆς ἀγγείων Ἐθν. Μουσείου 175 8, 1762 καὶ 1926.— Antike Denkmäler I 23,1.— Arch. Zeitg 43,1885,

Κατελέξαμεν ἀνωτέρω τὰς διαφόρους μορφάς, ὑφ' ἃς ἐν τοῖς μνημείοις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης παρίστατο ἡ ἰδέα τῆς ψυχῆς. 'Αλλ' ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις ἡ θέσις ἐν γένει τῶν μορφῶν τούτων εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἐνδείκνυται αὐτὴ αὐτὴ ἡ σημασία τῆς παραστάσεως. Ὁ ὑπὲρ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου ἱστάμενος ὄφις[1] εἶναι ἀληθῶς ἐμφανεστάτη τῆς ψυχῆς παράστασις, ὡς καὶ ἡ πτερυγοφόρος μορφὴ ἡ εὑρισκομένη ὑπὲρ τὴν διαπορθμευομένην ὑπὸ τοῦ Χάρωνος νεκρὰν ἐπὶ τῶν λευκῶν ληκύθων.

Αἱ πλαγγόνες ὅμως, ὡς παρίστανται ἐν τοῖς ἐπιτυμβίοις ἀναγλύφοις, οὐδὲν ἄλλο δύνανται νὰ σημαίνωσιν, εἰμὴ παιδικὰ ἀθύρματα[2] παραδιδόμενα τῇ θνησκούσῃ ἵνα ἔχῃ ταῦτα καὶ ἐν τῷ Ἅδῃ· διότι παραδίδονται αἱ πλαγγόνες σχεδὸν πάντοτε ὑπὸ θεραπαινίδων καὶ καθ' ὃν τρόπον ἀναλλοιώτως παραδίδονται ἀπὸ πυξίδων καὶ διάφορα ἄλλα ἀντικείμενα ὡς σύντροφοι τῶν ἀποιχομένων. Ἐν τῇ καθόλου δὲ μυθολογίᾳ καὶ τῇ ἑλληνικῇ θρησκείᾳ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει ἡ παράστασις τῆς πλαγγόνος πρὸς τὴν ψυχήν, οὐδὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτης παρεστάθη ποτὲ ἡ ψυχή, ὥστε καὶ μεθ' ὅλον τὸ ἐμφανὲς τοῦ πράγματος ὅτι παριστᾷ ἄθυρμα νὰ δυνηθῶμεν τέλος νὰ παραδεχθῶμεν ταύτην ὡς ψυχήν.

19 f. 5 (v. Duhn.) Jahrbuch 2, 1887, 240 ff.— Pottier, Etudes sur les lecythes blancs attiques à representations funeraires, S. 37, 14 —Vaser, Charon, S. 115, 29. — Roscher Lexikon gr. ἐν rõm Mythol. III, σ. 3230, εἰκ. 16.

[1] 'Επὶ ἀμφορέως τοῦ Μουσείου τῆς Νεαπόλεως (Raoul - Rochette, Mon. ined. I, pl. 17. — Πρβλ. Roscher, Lexikon der gr. ἐν röm· Mythol. III. σ. 3223 εἰκ. 13.

[2] Οὐδ' ὁ Otto Waser, ὁ τὸ ἄρθρον περὶ ψυχῆς ἐν τῷ Μυθολογικῷ Λεξικῷ τοῦ Roscher γράψας καὶ ἐξαντλήσας ἐν τοῖς πολυσχιδέσι μέρεσιν αὐτοῦ ἀνέγραψέ τι περὶ πλαγγόνων ὡς τὴν ψυχὴν τοῦ νεκροῦ δηλουσῶν. Πρβλ. E. Rohde «Psyche» Freiburg 1898. — A. Conze, De Psyches imaginibus quibusdam, Diss. Berlin 1855 — Rich Hirsch, de animarnm apud antiquos imaginibus. Diss. Leipzig 1889. — Georg Weicker, der Seelenvogel in der alten Litteratur und Kunst, Leipzig 1902. — Baumeister D. d kl. A. ἄρθρον «Psyche» σ. 1423-1428. — Daremberg et Saglio, Dict. 4, 743-750. (Georg. Nicole).

'Αλλὰ καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ σοφὸς τῶν ἀναγλύφων ἐρευνητὴς κ. Brückner, αἱ πλαγγόνες αὗται παρίστων τὴν ψυχήν, τότε πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ καλλιτέχνης νὰ περιέπεσεν εἰς τοιοῦτον ἀτόπημα, ὥστε νὰ θέτῃ τὴν ψυχὴν τῆς ἀποθνησκούσης δεσποίνης καὶ κυρίας τοῦ οἴκου, εἰς χεῖρας βαναύσου δούλης; Διότι ἠδύνατο βεβαίως ἄλλην θέσιν νὰ δώσῃ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰς τὸ εὐγενέστατον σημεῖον τῆς παραστάσεως, εἰς αὐτὴν δηλ. ταύτην τὴν ψυχὴν τῆς θνησκούσης.

Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐπὶ τῶν ἐξ τούτων καταλεχθέντων ἀναγλύφων παρίστησιν ἡ εἰκονιζομένη πλαγγὼν εἰμὴ ἁπλοῦν παιδικὸν ἄθυρμα.

Μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ἄρθρου, εὑρέθη ἐν ἀνασκαφαῖς ὑπὸ ἰδιωτῶν, πρὸς νότον τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἰλισοῦ, παρὰ τὰ Σφαγεῖα καὶ ἄλλο τοιοῦτο ἀνάγλυφον[1] μετὰ πλαγγόνος, οὗ παρέχομεν τὴν εἰκόνα ἐνταῦθα (πίν. 4) μετὰ βραχείας περιγραφῆς αὐτοῦ.

Εἶναι καὶ τοῦτο ἐπιτύμβιον μετὰ παραστάδων καὶ ἀετωματιδίου ὕψ. 1,03, πλ. 0,41, πάχ. 0,14. Μαρμάρου πεντελησίου. Παρίσταται κόρη κατ' ἐνώπιον ὀρθία ἱσταμένη, ἐν ποδήρει ἱματίῳ ἀχειριδώτῳ μετὰ διπλοϊδίου. Ἡ ἐλλείπουσα κεφαλὴ ἦν ἔνθετος τῷ κορμῷ. Κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ἐπὶ τοῦ στήθους πτηνόν, διὰ δὲ τῆς καθειμένης ἀριστερᾶς πλαγγόνα· ἀριστερὰ πρὸ τῶν ποδῶν ἵσταται πρὸς ἀριστερὰ πτηνὸν (πελαργός;). Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἔχει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν:

ΚΑΛΛΙΚΡΙΤΗ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΑΦΙΔΝΑΙΟΥ

Κατὰ τεχνοτροπίαν δὲ τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν Α' αἰῶνα π. Χ.

Π. Καστριώτης

[1] 'Αριθμ. εὑρετηρίου Γλυπτῶν τοῦ 'Εθν. Μουσείου 2775.

ΙΑΝΙΣΚΟΣ, ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ ΑΡΤΙΤΟΚΟΣ,

ΚΟΡΑΣΙΟΝ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΔΡΙΣΚΟΣ

(Πίν. 5, 6)

Το ἐπὶ τοῦ πίνακος 5, 1-2 εἰκονιζόμενον δίς, ὡραῖον καὶ τελειοτάτης διατηρήσεως μαρμάρινον, φυσικοῦ μεγέθους, ἀγαλμάτιον, ἀνήκει εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τῶν μέσων ἢ τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ., εἰκονίζει δὲ παιδίον ἱλαρόν, πέντε ἢ ἓξ ἐτῶν, βαῖνον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ἐφ' οὗ διασταυροῖ τὸν ἀριστερόν, γυμνὸν ἐντελῶς, πλὴν ταινίας πλατείας περιβαλλούσης τὸ μέτωπον αὐτοῦ καὶ στηρίζον τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ χηναλώπεκος τεθειμένης ἐπὶ κιονίσκου τετραγώνου. Τὸ παιδίον μειδιῶν βλέπει πρὸ αὐτοῦ μὴ προσέχον εἰς τὴν χηναλώπεκα ἂν καὶ ἐγείρει τὴν δεξιὰν πρὸ τοῦ στήθους ὡσεὶ τροφὴν διὰ τὸ πτηνὸν κρατοῦν ἐν αὐτῇ.

Τὸ λαμπρὸν τοῦτο μνημεῖον κατετέθη μόλις αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ, ἀνεκαλύφθη ὅμως ἤδη ἐν ἔτει 1857 ὅτε καὶ ὑπὸ τοῦ πρώτου αὐτοῦ κατόχου, Π. Δαλωνᾶ μοιράρχου τῆς χωροφυλακῆς, ἐδωρήθη, μετὰ πολλὰς περιπετείας, τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ, ἧς μέχρι τοῦδε ἐκόσμει τὸ γραφεῖον τοῦ Διευθυντοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο καίπερ πολλάκις μνημονευθὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων [1] οὐδέποτε τελείως ἀπεικονίσθη οὐδ' ἔτυχεν ἐπαρκοῦς τινος μελέτης ἢ ἑρμηνείας, ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος κ. Β. Στάης εὐηρεστήθη νὰ μοὶ ἀναθέσῃ τὴν ἐνταῦθα δημοσίευσιν αὐτοῦ καὶ μελέτην.

Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν πασίγνωστον μεγάλην κατηγορίαν τῶν ἐκ μαρμάρου ἢ πηλοῦ ἀγαλματίων παιδίων, τῶν ποικιλοτρόπως παιζόντων μετὰ χηνός, χηναλώπεκος ἢ νήσσης, θεωρουμένων δὲ ὡς τῶν ἀρίστων καὶ βεβαιοτέρων παραδειγμάτων τῆς ἀγάπης τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνῶν πρὸς τὸ genre, ἤτοι τὰς παραστάσεις ἐκείνας αἵτινες, ἀντιθέτως πρὸς τὰς μυθολογικὰς ἢ ἱστορικάς, ἀναφέρονται εἰς τυχαίας τινάς, καθημερινάς, συνήθεις καὶ ἀνωνύμους πράξεις, περιλαμβάνουσαι οὕτω πάσας τὰς ἀπεικονίσεις ἀτόμων μὴ ὁριζομένων διὰ μυθολογικῶν ἢ ἱστορικῶν ὀνομάτων [1].

Ἡ κατηγορία αὕτη τῶν μετὰ χηνὸς, χηναλώπεκος ἢ νήσσης παιδίων εἶνε πολυπληθεστάτη καὶ ποικιλωτάτη πολλοὺς τύπους περιέχουσα, ὧν τινες ἀναφέρονται εἰς διάσημα πρωτότυπα διαφόρων καλλιτεχνῶν ἀπὸ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, διὸ καὶ εἰς πλεῖστα ἀντίγραφα διεσώθησαν μέχρι ἡμῶν. Τοῦ ἀγαλματίου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης γνωρίζομεν ἓν μόνον ἀντίγραφον, ἀνῆκον ἄλλοτε τῷ καθηγητῇ von Oppolzer [2]. Ἐπίσης ἔχομεν ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Ἀρχαιολογικῷ Μου-

[1] Conze, Putto con anetra: Annali del Instituto 1859 p. 32 pl. A.—Stephani: Compte-rendu 1863 p. 55.— Martinelli, Catalogo dei ogetti in gesso N° 26.— Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen S. 273 N° 3781.— Strena Helbigiana S. 13 — Friedrichs-Wolters, Die Gipsabgüsse antiker Bildwerke S. 641 Nr 1590. — E. Cardner: Journal of Hell. Stud. VI, p 1 κἑξ.—S. Reinach, Répertoire de la statuaire grecque et romaine Vol. II, p. 465. — Klein, Geschichte der griech. Kunst. Bd. III (1907) S. 51.

[1] Furtwängler, Der Dornauszieher und der Knabe mit der Gans. Entwurf einer Geschichte der Genrebildnerei bei den Griechen. Berlin 1876.

[2] Klein ἔ. ἀ. S. 51.

σείῳ πολλῶν καὶ διαφόρων τύπων παρόμοια μαρμάρινα ἀγάλματα[1], καὶ πήλινα ἀγαλμάτια (Πίναξ 6, 1-4 καὶ 7).

Ὁμοίως ἔχομεν τοιαῦτα ἐν τῷ Μουσείῳ τῶν Θηβῶν προερχόμενα ἐκ Θεσπιῶν (ἴδε κατωτέρω). Τὰ δὲ Μουσεῖα τῆς λοιπῆς Εὐρώπης βρίθουσιν ὁμοίων παιδίων μετὰ χηνῶν, χηναλωπέκων ἢ νησσῶν, παιζόντων ἢ παλαιόντων.

Ἐν αὐτοῖς εὑρίσκομεν παιδία κρατοῦντα τῇ ἀριστερᾷ χῆνα καὶ παρουσιάζοντα αὐτῷ τὸν δείκτην τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἵνα δείξῃ αὐτόν[2], ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν τῶν συνηθεστέρων καὶ χαριεστέρων πράξεων τῶν παιδίων ἐν τῇ μετ' ἀγαπητῶν αὐτοῖς πτηνῶν ἀναστροφῇ. Τοιοῦτον εἶνε καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 1630 μαρμάρινον ἀγαλμάτιον τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου (Εἰκὼν 1).

Εἰκὼν 1.

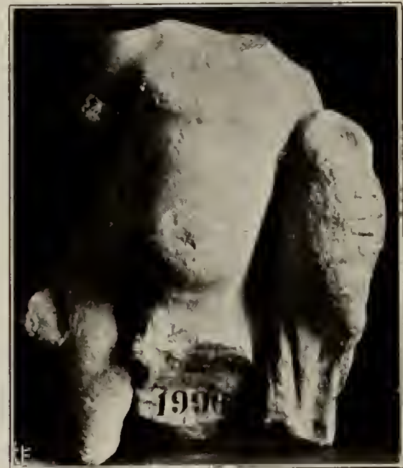
Ἄλλα πάλιν παιδία κρατοῦσιν ἐπὶ τοῦ στήθους τὸν χῆνα μητρικῶς δι' ἀμφοτέρων, ἢ τῆς μιᾶς μόνον χειρός, θωπεύοντα αὐτὸν[3]. Τῇ σειρᾷ ταύτῃ ἀνήκουσι καὶ τὰ τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου ὑπ' ἀρ. 1996 καὶ 1653 (Εἰκ. 2 καὶ 3) μαρμάρινα ἀγαλμάτια καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 5739 πήλινον (Πίναξ 6 ἀρ. 7).

[1] Ἴδε ἐνταῦθα εἰκ. 1-3 (ἀριθμ. 1696, 1996 καὶ 1653). Ἐξ Ἀθηνῶν εἶνε καὶ τὸ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ πρέσβεως de Langrené μαρμάρινον παιδίον μετὰ χηνὸς τὸ δημοσιευθὲν καὶ ἀπεικονισθὲν ὑπὸ O. Jahn: Berichte der sächs. Gesellsch. 1848 S. 50 ff.

[2] Reinach, Répertoire de la statuaire I. 536, II, 464,8 465,1. III, 134,10.

[3] Reinach ἔ. ἀ. I, 538,8 II, 467, 7 III, 134,5.

Ἄλλα ἱππεύουσιν αὐτὸν ποικιλοτρόπως ὡς καὶ τὸ ἐνταῦθα (Πίναξ 6, ἀρ. 4) ἀπεικονιζόμενον πήλινον τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου), φιάλην ἐνίοτ' ἐν τῇ δεξιᾷ κρατοῦντα πρὸς ἔνδειξιν τῆς θείας αὐτῶν φύσεως[1].

Εἰκὼν 2.

Πολλὰ κάθηνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ παίζουσι μετὰ τοῦ χηνός, παρέχοντα ἐνίοτε αὐτῷ πρὸς τροφὴν σταφυλὰς[2], τὸ ἄριστον λίχνευμα τῶν πτηνῶν τούτων, οὗ ἕνεκα καὶ καταδιώκει τὸν παῖδα πολλάκις ὁ λαίμαργος χὴν[3] ὡς εἰκονίζει καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 3985 πήλινον ἀγαλμάτιον τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου (Πίναξ 6, ἀρ. 8).

Εἰκὼν 3.

[1] Reinach ἔ.ἀ. I, 536,1 —Winter, Die Typen der figurlichen Terrakoten II, 313,5. 315,7.

[2] Winter ἔ. ἀ. II 260,9.

[3] Winter ἔ. ἀ. II 276,9.

Ἐνίοτε, ἀλλὰ σπανίως, ὁ καθήμενος ἢ ἱστάμενος παῖς παίζει μετὰ δύο χηνῶν [1].

Αἱ σχέσεις αὗται μεταξὺ παιδίων καὶ χηνὸς εἶναι κατὰ κανόνα φιλικαί. Τινὰ μάλιστα τῶν ἀρίστων ἀγαλματίων οἷα καὶ τὰ ἐνταῦθα (Πίναξ 6, 1-2) ἀπεικονιζόμενα δύο πήλινα ἀγαλμάτια τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου, εἰκονίζουσι τὸν χῆνα σχεδὸν ἐρωτικῶς προστριβόμενον τῷ παιδίῳ [2], ἴσως δ' εἰς ἀρχαίαν τινὰ παρερμηνείαν τινὸς τῶν πρωτοτύπων τῶν ὡραιοτάτων τούτων ἀγαλματίων ὀφείλουσι τὴν γένεσιν αὐτῶν αἱ ὄψιμοι παραδόσεις τῶν ἀρχαίων περὶ τοῦ ἔρωτος χηνὸς πρὸς παιδίον [3]. Ἀλλ' ὁ χὴν ἐνίοτε ἀποβαίνει ζηλότυπος καὶ καταδιώκει δυσανασχετῶν τὸ παιδίον ὡς φέρον ἐπὶ τῶν ὤμων ἕτερον φίλον, μικρὰν αἶγα [4]. Πολλάκις δὲ αἱ ὑπὲρ τὸ δέον ἐνοχλητικαὶ θωπεῖαι ἐξοργίζουσι τὸν χῆνα, ὅστις ἀπολέσας τέλος τὴν ὑπομονὴν ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ παιδός. Τοιούτου θέματος εἶνε τὸ ἀληθῶς χαριέστατον ἀργυροῦν ἀγαλμάτιον τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, τὸ εὑρεθὲν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ Πτολεμαϊκῶν νομισμάτων τοῦ 240 π. Χ., εἰκονίζον δὲ παιδίον καθήμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ κρατοῦν ἐπὶ τοῦ στήθους δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν χῆνα, ὅστις μὴ ἀνεχόμενος τὰς ὑπερβολικὰς αὐτοῦ θωπείας στρέφεται αἴφνης καὶ δάκνει τὸ οὖς τοῦ παιδίου, ὅπερ τρομάζει, ἀλλὰ καὶ γελᾷ συγχρόνως ἐξ εὐχαριστήσεως [5]. Ἀλλὰ καὶ ὁ παῖς ἐξοργίζεται ὑπὸ τοῦ χηνὸς καὶ ἡ πάλη μεταξὺ αὐτῶν ἀποβαίνει τραγική, τοῦ παιδίου ἄγχοντος ἐπὶ τέλους αὐτὸν (Εἰκ. 4-7 καὶ Πίναξ 6, ἀρ. 3).

Διασημότατα πάντων τῶν ἐν λόγῳ πολυαριθμοτάτων ἀγαλμάτων καὶ ἀγαλματίων παιδίων εἶνε νῦν παρὰ τοῖς ἀρχαιολόγοις τὰ ἑξῆς δύο.

Τὸ πρῶτον (Εἰκ. 4) παιδίον πέντε ἢ ἓξ ἐτῶν, μάχεται ἡρωϊκῶς πρὸς μέγαν χῆνα, ὃν πάσῃ δυνάμει συγκρατεῖ ἀπὸ τοῦ τραχήλου δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, ἄγχον αὐτὸν καὶ ἀμέσως ἐνθυμίζον τὸν τοὺς ὄφεις «*δύο χείρεσιν ἀπρὶξ ἁπαλαῖσιν ἔχοντα*» νήπιον Ἡρακλίσκον τοῦ Θεοκρίτου (στιχ. 55) καὶ τῶν πολυαρίθμων γνωστῶν μνημείων.

Εἰκὼν 4.

Εἰκὼν 5.

Εἰκὼν 6.

Εἰκὼν 7.

Τὸ δεύτερον (Εἰκ. 8) παιδίον διετὲς ἢ τὸ πολὺ τριετές, «κάθηται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους οὐχὶ ἡσύχως παῖζον μετὰ χηνός, ἀλλὰ μετὰ φόβου ἀναβλέπον καὶ τὴν δεξιὰν τεῖνον ὡς κίνδυνόν τινα φο-

Εἰκὼν 8.

[1] Winter ἔ. ἀ. 274, 3.
[2] Winter ἔ. ἀ. II 286,3 (ἔνθα ἑπτὰ ὅμοια ἀγαλμάτια).
[3] Αἰλιανοῦ, Περὶ ζῴων V, 29 — Ἀθηναίου XIII, 606 — Plin. Hist. nat. X, 51. — Πλουτάρχ. de sol anim. 18.
[4] Winter ἔ. ἀ. II 279, 5.
[5] E. Gardner, A. statuette representing a boy and goose: Journal of Hell. Stud. VI, (1885) p. 1-15 pl. — S. Reinach, Répertoire de la stat. II, 466,1 — Collignon-Baumgarten II, 654 fig. 320. — Herzog: Jahreshefte des oest. arch. Inst. VI, S. 234 fig. 126.

δούμενον, αὐτὸ καὶ τὸ πτηνόν του ἀπειλοῦντα»[1], ὅπερ τούτου ἕνεκα πιέζει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους προφυλάσσον κατὰ τοῦ ἅρπαγος, ἄλλου τινὸς ἴσως παιδίου, ἂν μὴ ἁρπακτικοῦ τινος ὀρνέου ἄνωθεν καθιπταμένου.

Ὁ πρῶτος τύπος, ὁ δικαίως θαυμαζόμενος ὡς ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, εἶνε γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῶν ἓξ τοὐλάχιστον πανομοίων ἀντιγράφων τῶν ἀποκειμένων ἐν τοῖς Μουσείοις τοῦ Λούβρου[2], Μονάχου[3] Βατικανοῦ[4], Καπετωλίου[5] καὶ ἐν ταῖς συλλογαῖς Torlonia[6] καὶ Duval ἐν Morillon παρὰ τῇ Γενεύῃ[7].

Τοῦ δευτέρου δὲ παιδίου, τοῦ ἐπίσης θαυμαζομένου διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτοῦ τελειότητα, ἀπαριθμεῖ ὁ τελευταῖος περὶ αὐτοῦ πραγματευθεὶς καθηγητὴς R. Herzog δέκα καὶ τρία τοὐλάχιστον ἀντίγραφα, ὧν κάλλιστον τὸ ἐν Ἐφέσῳ ἐσχάτως ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχαιολόγων ἀνακαλυφθὲν καὶ ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Βιέννης νῦν ἀποκείμενον (ἐνταῦθα εἰκ. 8)[8].

Τὰ τῶν δύο τελευταίων τύπων παιδία εἶναι διάσημα ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐπιστήμῃ οὐ μόνον διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτῶν τελειότητα καὶ ὡς χρησιμεύοντα ὡς τὰ κάλλιστα παραδείγματα τοῦ genre, ἤτοι τῆς *ρωπογραφίας*, τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ταυτισθέντα πρὸς τὰ διάσημα χωρία τοῦ τε Πλινίου (Nat. Hist. 34; 84) περιγράφοντος ἔργον τοῦ περιφήμου ἐκ Καλχηδόνος τορευτοῦ Βοήθου διὰ τῶν λέξεων infans eximium anserem stangulat καὶ τοῦ Ἡρώνδα, οὗ

[1] Furtwängler, Sammlung Sabouroff, Taf. XXXV.
[2] Clarac, pl. 293, 2226. = Reinach, ἔ. ἀ. I, 148.
[3] Lutzow, Münchener Antiken, Taf, 20, S. 35. — Clarac, 875, 2232 — Brunn, Beschreibung der Glyptothek 4 Nr. 140. — Friederichs - Wolters, Gipsabgüsse N° 1586. — Furtwängler, Glyptothek Nr 268 καὶ Hundert Tafeln, 58. — Collignon - Baumgarten II, 653 fig. 319. — Brunn - Bruckmann — Arndt, Taf. 433 — Reinach ἔ. ἀ. I, 875, 2232.
[4] Mus. Borbon, t. 4 pl. 55. — Clarac, 875,227· — Reinach ἔ. ἀ. I, 535, 2227·
[5] Mus. Capitol. pl 64, 2227a. — Helbig, Führer I² N° 532 — Clarac, 874, 2227 A. = Reinach, ἔ. ἀ. 534, 2227 A.
[6] Torlonia No 448. = Reinach, ἔ. ἀ. II, 466, 4.
[7] Revue de l'Univ. de Bruxelles 1900-1901, p. 242 fig. — Reinach ἔ. ἀ. III, 134.
[8] R. Herzog, Das Kind mit der Fuchsgans : Jahreshefte des öst. arch. Inst. VI. (1903) S. 215-236, Taf. VIII.

ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν Μιμιάμβων ἡ ἑτέρα τῶν θαυμαζουσῶν τὰ ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῆς νήσου Κῶ ἀνακείμενα ἀγάλματα ἀναφωνεῖ θαυμάζουσα :

Πρὸς Μοιρέων,
τὴν χηναλώπεκα ὡς τὸ παιδίον πνίγει·
πρὸ τῶν ποδῶν γοῦν εἴ τι μὴ λίθος τοὔργον,
ἐρεῖς λαλήσειν. Μᾶ, χρόνῳ κοτ' ὤνθρωποι
κἠς τοὺς λίθους ἕξουσι τὴν ζόην θεῖναι[1]

Πρὶν ἢ ἀνακαλυφθῶσιν οἱ μιμίαμβοι τοῦ Ἡρώνδα, πάντες οἱ ἀρχαιολόγοι ἐταύτιζον τὸ πρὸς τὸν μέγαν χῆνα μαχόμενον παιδίον (Εἰκ. 4) πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πλινίου περιγραφόμενον ἔργον τοῦ Βοήθου. Μετὰ δὲ τὴν ἀνακάλυψιν ἔσπευσαν πάντες νὰ ἀναφέρωσι τοὺς ῥηθέντας στίχους εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον τοῦ Βοήθου, ὃν ἐθεώρουν καλλιτέχνην ἀνήκοντα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος π.Χ. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσεν ὁ ἐμὸς σοφὸς διδάσκαλος C. Robert, ὅστις ἀντιθέτως πρὸς τὴν κρατοῦσαν γνώμην θεωρῶν τὸν Βόηθον ὡς ζήσαντα περὶ τὰ μέσα τοῦ Β΄ π. Χ. αἰῶνος, ἑπομένως μεταγενέστερον τοῦ βραδύτερον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ΄ αἰῶνος γράψαντος Ἡρώνδα, ἠρνήθη νὰ ταὐτίσῃ τὴν περιγραφὴν Ἡρώνδα πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερόμενον ἔργον τοῦ Βοήθου[2], τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τοῦτο ἦτο ἐκ χαλκοῦ καὶ οὐχὶ λίθινον ὡς τὸ παρ' Ἡρώνδα περιγραφόμενον, ὅπερ πάλιν παριστᾷ οὐχὶ κοινὸν χῆνα ἀλλὰ *χηναλώπεκα*. Τὴν δὲ γνώμην ταύτην λαμπρῶς ἐπεκύρωσεν ἡ ἐσχάτως ὑπὸ τῶν Δανῶν ἀρχαιολόγων ἀνακαλυφθεῖσα ἐν Λίνδῳ τῆς Ρόδου ἐπιγραφὴ[3] τῆς βάσεως ἑτέρου τοῦ Βοήθου ἔργου ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Πλινίου (Nat. Hist. 33, 154: Boethi opus in insula Rhodiorum apud Lindiam Minervam), δι' ἧς ἀπεδείχθη ὅτι πράγματι ὁ Βόηθος εἰργάσθη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Β΄ αἰῶνος π.Χ., ἤτοι πολὺ μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡρώνδα.

Ὁ δὲ τελευταῖος γράψας λεπτομερῶς περὶ τῶν μετὰ χηνὸς παιδίων Herzog[4] ὑπεστήριξε διὰ μακρῶν ὅτι οἱ στίχοι τοῦ Ἡρώνδα ἀναφέρονται οὐχὶ

[1] Ἡρώνδα Μιμιάμβων IV., στίχ. 30-34 (ἐκδ. O. Crusius) Lipsiae 1900.
[2] C. Robert, Boethos: Pauly - Wissowa Real Encyl. III, 604.
[3] Herzog ἔ. ἀ. S. 224 — Hiller von Gärtringen: Arch. Jahrbuch XIX (1904), Anz. S. 212, f. Abb. 5. Klein, Gesch. der griech. Kunst, III S. 155 ff.
[4] Das Kind mit der Fuchsgans ἔ. ἀ.

εἰς τὸ παιδίον τοῦ πρώτου τύπου, τὸ παλαῖον πρὸς τὸν μέγαν χῆνα (Εἰκ. 4), ἀλλ' εἰς τὸ τοῦ δευτέρου τύπου (Εἰκ. 8) τὸ καθήμενον κατὰ γῆς καὶ τῇ ἀριστερᾷ πιέζον αὐτὸν «μέχρις ἀποπνιγμοῦ» κατὰ τὸν Herzog ἐν ᾧ μάλιστα χηνὶ φρονεῖ, ὀρθῶς νομίζω, ὅτι εὗρε τὸ εἶδος τῶν *χηναλωπέκων* καλουμένων χηνῶν. Ἀρκεῖ ὅμως, φρονῶ, ἁπλοῦν βλέμμα ἵνα ἐννοήσῃ τις ὅτι τὸ παιδίον τοῦτο δὲν ἀσχολεῖται ἵνα πνίξῃ (!) τὸν χηναλώπεκα, ἀλλ' ἵνα τοὐναντίον προστατεύσῃ αὐτὸν καθ' ἁρπαγός τινος, ὡς θέλει ὁ Furtwängler (ἔ.ἀ.), ἢ μᾶλλον, κατ' ἐμέ, ἀπαιτεῖ φωνῇ καὶ χειρὶ καὶ ἄλλο τι ἀντικείμενον, ἀσφαλῶς ἐχόμενον τοῦ ἤδη κεκτημένου χηνός. Εἶνε τόσον προφανὴς ἡ πλάνη τοῦ Herzog, ὥστε νομίζω, ὅτι δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐνδιατρίψω περισσότερον πρὸς ἀναίρεσιν αὐτῆς· οὐδέποτε δ' ἴσως αὐτὸς ἢ ἄλλος τις ἐσκέπτετο νὰ θεωρήσῃ τὸ παιδίον τοῦτο, τὸ τὸ σῶμα μόνον τοῦ χηνὸς πιέζον καὶ οὐχὶ τὸν λαιμὸν αὐτοῦ σφίγγον, — ὡς πάντως θὰ ἔπραττεν, ἂν ἤθελε πράγματι νὰ πνίξῃ αὐτόν, — πρὸς τὸ τὸν χῆνα ἄγχον παιδίον τοῦ Βοήθου, ἄνευ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ταυτίσῃ αὐτὸ πρὸς ἓν τῶν δύο καλλιτεχνημάτων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡρώνδα καὶ τοῦ Πλινίου ἀναφερομένων. Ἄλλως δὲ ἡ πλάνη τοῦ Herzog καταδεικνύεται ἐκ τῆς ὑπάρξεως πολυαρίθμων ἄλλων ἀγαλμάτων καὶ ἀγαλματίων παιδίων πραγματικῶς καὶ διαφοροτρόπως ἀγχόντων (Εἰκ. 5-7 καὶ κυρίως πίναξ 6 ἀριθ. 3) [1] οὐ μόνον μεγάλους χῆνας, ὡς καὶ τὸ παιδίον τῆς ὑπ' ἀριθ. 4 εἰκόνος, ἀλλὰ καὶ μικρούς, ἤτοι χηναλώπεκας (Εἰκ. 6), ἐξ ὧν ἀποδείκνυται ὅτι οὐχὶ τὸ εἶδος τοῦ χηνός, ἀλλ' ὁ ἀπαγχονισμὸς ἦτο τὸ κύριον τῆς παραστάσεως, ἀπαγχονισμὸς οὗ τὴν θρησκευτικὴν ἔννοιαν θέλομεν ἐξετάσῃ ἐν τέλει τῆς παρούσης μελέτης.

Τὸ ὅτι πάντα τὰ μετὰ χηνῶν ἢ νησσῶν παιδία ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ genre, οὐδεμίαν μυθολογικὴν ἢ ἱστορικὴν ἔννοιαν ἔχοντα, ἐγένετο ἀνέκαθεν παραδεκτὸν καὶ ἐθεωρήθη ὡς ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος τῶν περὶ τῆς ῥωπογραφίας τῶν ἀρχαίων μελετῶν τῶν ἀρχαιολόγων, παραδεχομένων ὅτι οἱ ἀνώνυμοι παῖδες οὗτοι ἐχρησίμευον ὡς διακοσμητικὰ ἔργα καὶ ἁπλῆ τέρψις τῶν ὀφθαλμῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ὡς κοσμήματα κρηνῶν (Brunnenfiguren) ἢ τάφων παιδίων (Grabfiguren).

Ἐξαίρεσιν, ἀρχαίαν ἤδη καὶ λησμονηθεῖσαν, ἀπετέλεσεν ὁ Βέλγος βαρῶνος de Witte, γράψας (Elite de monum. céramograph. tom. IV, p. 133): «Nous avouons avoir vainement cherché jusqu'ici la signification de ce groupe (l'enfant à l'oie), *trop fréquent et trop varié dans les nombreuses répétitions pour qu'on puisse le considérer comme une composition d'un caractère indifférant*... Un fils de Jupiter, Hercule, attaqué immédiatement après sa naissance par les serpents que Junon avait envoyés, les étouffait dans son berceau. L'oie, le cygne surtout sont, pour les enfants qui les approchent, de dangereux ennemis. L'enfant assez heureux ou assez fort pour étrangler l'oie, qui l'attaque pouvait devenir ainsi vraiment un symbole de salut et, par conséquent, de régénération» Πολὺ βραδύτερον ὁ O. Keller [1] ἐθεώρησεν ἐπίσης ὡς μυθολογικήν τινα ἔννοιαν ἔχον τὸ σύμπλεγμα. Πρό τινων δὲ μόλις ἐτῶν (1899), ἀλλ' ἐπὶ βραχύ, αὐτὸς ὁ Herzog ἐν ταῖς Koischen Forschungen (σελ. 131 κέξ.) αὐτοῦ ὑπέλαβεν ὡς δυνατὸν ὅτι ὁ μετὰ χηνὸς παῖς, καὶ δὴ ὁ τοῦ Βοήθου καὶ Ἡρώνδα, παριστᾷ τὸν παῖδα Ἀσκληπιόν. Τὴν αὐτὴν γνώμην ὑπεστήριξε διὰ μακρῶν δύο ἔτη βραδύτερον ὁ S. Reinach [2], ὅστις ἀποκρούων τὴν γνώμην, ὡς πρὸς τὰ ἀρχαιότερα τοὐλάχιστον τῶν μετὰ χηνὸς παιδίων, ὅτι πρόκειται περὶ ῥωπογραφίας καὶ παραδεχόμενος ὡς βέβαιον ὅτι πρόκειται περὶ παραστάσεως μυθολογικῆς ἐννοίας, ὑπολαμβάνει ὅτι πρόκειται περὶ σκηνῆς τινος τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀγνώστου ἡμῖν παραμεινάσης, καθ' ἣν ὁ παῖς Ἀσκληπιὸς ἐδάμασε τὸν χῆνα. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν ἔτυχε τῆς δεούσης ἐκτιμήσεως καὶ προσοχῆς. Ἀρκεῖ δὲ νὰ εἴπω ὅτι ἐγκατέλειψε μὲν αὐτὴν αὐτὸς ὁ πρῶτος σκεφθεὶς αὐτὴν Herzog, ὁ δὲ τελευταῖος πάντων δημοσιεύσας Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας γερμανὸς καθηγητὴς Klein (III. S. 160) θεωρεῖ ὅτι εἶνε «ἀναξία ἀνασκευῆς καὶ προϊὸν μεθόδου ἀκατανοήτου». Μό-

[1] Winter ἔ. ἀ. II, 276,12. 277,3. 277,6.

[1] Thiere des classischen Alterthums in culturgeschichtlicher Beziehung 1887, S. 288 ff.

[2] L'enfant à l'oie: Revue de l'Université de Bruxelles, VI, Janvier 1901 p. 9 κέξ.

νη δ' ἐσχάτως ἡ κυρία E. Strong[1] κλίνει νὰ παραδεχθῇ τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Reinach.

Καὶ ὅμως ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἡ μόνη πλησιάζουσα πρὸς τὴν ἀλήθειαν, θέλομεν δὲ παρουσιάσει ἐνταῦθα οὐχὶ μόνον ἐνδείξεις ἰσχυροτάτας, ἀλλὰ καὶ ἀποδείξεις, νομίζω, ἀνεπιδέκτους ἀντιρρήσεως, ὅτι ἀρχικῶς πάντα τὰ μετὰ χηνὸς ἀγαλμάτια παιδίου οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὰ ρωπογραφήματα, ἀλλὰ εἰκονίζουσι τὸ μικρότερον τῶν παιδίων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὸν Ἰανίσκον. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τοῖς παιδίοις τούτοις δὲν συγκαταριθμοῦμεν τοὺς μεταγενεστέρους καὶ κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἰανίσκου τούτου ποιηθέντας μετὰ χηνῶν πτερωτοὺς Ἐρωτίσκους, τοὺς ὡς παιδία τὰ ἴσα πράττοντας μετὰ τοῦ ἱεροῦ χηνὸς τῆς Ἀφροδίτης, ἐν οἷς ὁ χὴν εἶνε οὐχὶ τὸ ἰατρικὸν πτηνὸν τῶν Ἀσκληπιείων, ἀλλὰ τὸ πασίγνωστον ἐρωτικὸν σύμβολον τῆς Ἀφροδίτης, τὸ γεννηθὲν ἐκ τῆς μεγάλης πρὸς τὰ ἀφροδίσια κλίσεως τῶν χηνῶν[2].

Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ἐξετάσω ἐκ νέου ἐνταῦθα τὴν ἀρχαίαν ἔριδα περὶ τοῦ ζητήματος ἂν ἡ ἀρχαία γλυπτικὴ καὶ μάλιστα ἡ τοῦ Δ' αἰῶνος, εἰς ὃν ἀναφέρονται πάντως τὰ κάλλιστα τῶν μετὰ χηνὸς παιδίων, ἐγνώριζε τὸ ἐν τῇ νεωτέρᾳ καλλιτεχνίᾳ genre καλούμενον εἶδος παραστάσεων, — εἶδος δι' ὃ οὐδὲ λέξιν δηλωτικὴν ἔχει ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα ἅτε τῆς λεξεως ρωπογραφία ἀναφερομένης κυρίως εἰς ἔργα γραφικῆς καὶ οὐχὶ πλαστικῆς[3] — σημειῶ ὅτι εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον ἐφαίνετο ἀνέκαθεν βέβαιόν τι ὅτι ἡ μεγάλη πληθὺς καὶ ἡ διαφορωτάτη τεχνοτροπία, ἡλικία καὶ ἐκτέλεσις τῶν μέχρις ἡμῶν διασωθέντων πλαστικῶν ἔργων τῶν εἰκονιζόντων παιδία μετὰ χηνὸς ἢ χηναλώπεκος, ὧν τὰ πρωτότυπα δύναταί τις νὰ εὕρῃ ἀντιγραφόμενα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ', ἂν μὴ τοῦ τέλους τοῦ Ε' αἰῶνος π.Χ. μέχρι τοῦ Γ' μ.Χ. — ἐνδεικνύουσιν ὅτι πρόκειται περὶ εἰκονίσματος χρησίμου εἰς ἀπαραιτήτους ἀνάγκας τοῦ βίου τῶν

[1] Journal of Hellenic Studies, vol. XXVIII, (1908) p. 20.

[2] O. Keller, Thiere des classischen Altertums in culturgeschichtlicher Beziehung. 1887 S. 288 ff.

[3] Ἴδε περὶ τῆς λέξεως ταύτης τὸν Welcker παρὰ Jacobs εἰς Φιλοστρατ. Εἰκ.1, 31,397 καὶ τὸν O.Müller, Archäol. d. Kunst. § 163,5.

ἀρχαίων, οἷαι ἦσαν αἱ θρησκευτικαὶ καὶ οὐχὶ εἰς ἁπλῆν εὐχαρίστησιν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν φιλοτέχνων. Ὅτι δὲ εἶχον δίκαιον οὕτω σκεπτόμενος ἔστωσαν ἀποδείξεις τὰ ἑξῆς:

Τὸ πτητὸν χὴν εἶνε γνωστὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ λατρείᾳ ὡς ἓν τῶν ***ἱερῶν ζώων***[1] τῶν ἀρχαίων Ἀσκληπιείων. Οὕτω τὸ ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν λαμπρὸν ἀνάγλυφον τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου ὑπ' ἀριθ. 1377 (Σβορώνου Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον Πίναξ XLVIII Α-Β) εἰκονίζει μέγαν χῆνα ὑπ' αὐτὸν τὸν θρόνον τῆς Ἠπιόνης καθημένης ἐν τῷ ναΐσκῳ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν πρὸ τοῦ συζύγου αὐτῆς Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγιείας, ἱσταμένων ὄπισθεν αὐτῆς. Ἕτερον ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ἀσκληπιείου (Σβορώνου ἔ. ἀ. Πίναξ XL 5) εἰκονίζει ἐν ταῖς χερσὶν τῆς αὐτῆς Ἠπιόνης ἱερὸν χῆνα. Ἐν τῷ ἐν Σμύρνῃ ἱερῷ τοῦ Σαράπιδος καὶ τῆς Ἴσιδος, ἐν ᾧ ἠσκεῖτο ἡ ἰατρική, ἐνδιῃτῶντο χῆνες ἱεροί.[2] Μία δὲ τῶν μεγάλων ἐπιγραφῶν τῶν ἰαμάτων τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Ἐπιδαύρου ἀναφέρει ἱερὸν χῆνα θεραπεύσαντα τὴν ποδάγραν Κιανοῦ τινος δι' ἀφαιμάξεως, ἣν προὐκάλεσε δάκνων τοὺς πόδας αὐτοῦ.[3] Καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἀναφερόμενος ***ἱερὸς στρουθὸς*** τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν, ὃν ἐφόνευσέ τις πατάξας ἐξ ἀγνοίας ἢ μανίας, οὐδεὶς ἄλλος εἶνε, νομίζω, ἢ ὁ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων Ἀθηναϊκῶν ἀναγλύφων τοῦ Ἀσκληπιείου εἰκονιζόμενος ἱερὸς χήν[4]. Τέλος ἐν Δήλῳ, ἔνθα ὑπῆρχεν

[1] Ἀρτεμιδώρου Ὀνειροκρ. IV, 83 π. 251: «Ἱεροὶ γὰρ οἱ χῆνες οἱ ἐν τοῖς ναοῖς ἀνατρεφόμενοι».

[2] Ἀριστειδ. Ἱερῶν λόγων Γ' (σελ. 319 ἐκδ. Dindorf) «ἐξιόντι δέ μοι τὰ προπύλαια προσερρύησαν χῆνες δύο τῶν ἱερῶν.»

[3] Inscript. Graecae, IV, 952 στ 113-114. «Κιανὸς ποδάγραν. Τούτου ὕπαρ χὰν ποτιπορευο[μένου δάκνων] αὐτοῦ τοὺς πόδας καὶ ἐξαιμάσσων ὑγιῆ ἐπόη[σε]».

[4] Ποικίλ. Ἱστορ. Ε', 17: «Ὅτι τοσοῦτον ἦν ἐν Ἀθήναις δεισιδαιμονίας, εἴ τις πρινίδιον ἐξέκοψεν ἐξ ἡρῴου, ἀπέκτεινον αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ Ἀτάρβην, ὅτι τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὸν ἱερὸν στρουθὸν ἀπέκτεινε πατάξας, οὐκ ἀργῶς τοῦτο Ἀθηναῖοι παρεῖδον, ἀλλ' ἀπέκτειναν Ἀτάρβην, καὶ οὐκ ἔδοσαν οὔτε ἀγνοίας συγγνώμην οὔτε μανίας, πρεσβύτερα τούτων ἀμφοτέρων τὰ τοῦ θεοῦ ποιησάμενοι. Ἐλέγετο γὰρ ἀκουσίως οἱ δὲ μεμηνὼς τοῦτο δρᾶσαι». Ὁ Thrämer (ἐν Roscher's Myt. Lex. I, 630) θεωρεῖ τὸν ἱερὸν στρουθὸν τοῦ Αἰλιανοῦ ὡς ἀλέκτορα (Hahn), ὅστις ἀληθῶς ἦτο εἷς τῶν ἀντὶ ἰάτρων θυομένων τῷ Ἀσκληπιῷ ὀρνίθων (Πλάτωνος Φαίδων 118 Α. — Ἡρώνδα IV 12, 88. — Λουκιανοῦ, Δὶς κατηγορούμενος, 5), ὁ δὲ Καββαδίας (Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ σελ. 204), ἀποκρούων τὴν ἄλλως οὐχὶ ἀπίθανον γνώμην ταύτην, φρονεῖ ὅτι ὁ *στρουθὸς* οὗτος τοῦ

Ἀσκληπιεῖον, ἀναφέρονται ὡς ἀνήκοντες τῷ ἱερῷ χῆνες καὶ χηναλώπεκες[1].

Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἰατρικῇ, τῇ τε ἱερᾷ καὶ τῇ ἐπιστημονικῇ, τὸ κρέας[2], τὰ ᾠὰ[3] καὶ κυρίως τὸ στέαρ[4] τῶν χηνῶν ἐδίδοντο ὡς φάρμακα κατὰ πλείστων ἀσθενειῶν, ἐξ οὗ ἴσως καὶ καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα ἐν τοῖς Ἰατροσοφίοις αὐτοῦ καὶ κατὰ τοὺς νῦν χρόνους ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀποδίδει θαυμασίας ἰατρικὰς ἰδιότητας εἰς τὸ στέαρ τοῦ χηνός. Εἰς τοῦτο δ' ἴσως ὀφείλει ὁ χὴν τὴν μεγάλην σημασίαν αὐτοῦ ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἰδίως τῇ λατρείᾳ τῆς θεᾶς τῶν ἠπίων φαρμάκων Ἠπιόνης, ἧς ἐν ταῖς χερσὶν εἴδομεν ἤδη ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν ἀναγλύφων τὸν χῆνα, ὡς καὶ ὑπὸ τὸν θρόνον αὐτῆς,[5] πυξίδα φαρμάκων φερούσης ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ οὐχὶ μυστικὴν κίστην,

Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν εἶνε ἐκ τῶν μικρῶν πτηνῶν, τῶν σήμερον ***σπουργίτια*** (moineaux) καλουμένων καὶ κατασκευαζόντων τὰς φωλεάς των ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν ὑψηλῶν οἰκιῶν, κατ' ἀκολουθίαν δὲ λέγει ὅτι πρόκειται περὶ τοιούτου ἔχοντος φωλεὰν ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ Ἀσκληπιείου. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη εἶνε βεβαίως ἐσφαλμένη, διότι ὁ Αἰλιανὸς ὁμιλεῖ περὶ ***ἑνὸς καὶ μόνου*** ὡρισμένου ἱεροῦ στρουθοῦ ἐνῷ τὰ σπουργίτια ζῶσιν ἀγεληδὸν ἐπὶ τῶν στεγῶν, καὶ δὴ στεγῶν πολὺ ὑψηλοτέρων τοῦ ναΐσκου τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν, καὶ δι' ἄλλου συστήματος κεράμων κεκαλυμμένων. Ἄλλως δὲ ὁ αὐτὸς Αἰλιανὸς τὸ ὄνομα στρουθὸς δίδει (Περὶ ζῴων Δ' 37 καὶ 38) εἰς πλῆθος πτηνῶν διαιρῶν αὐτοὺς εἰς ***μεγάλους στρουθοὺς*** (στρουθοκαμήλους) ***στρουθοὺς*** (μεγέθους ὄρνιθος) καὶ ***σμικροὺς στρουθοὺς*** προσθέτων ὅτι τὸ γένος τῶν τελευταίων τούτων, ὧν μεταξὺ βεβαίως καὶ τὰ ***σπουργίτια***, ἔπλεκε χάριν ἀσφαλείας τὰς φωλεὰς αὐτοῦ ἐπὶ τοῖς ἀκρέμοσι τῶν κλάδων. Διὰ τὸν φόνον δὲ τοιούτου τινὸς σμικροῦ στρουθίου δὲν θὰ μετεχειρίζετο βεβαίως ὁ Αἰλιανὸς τὴν λέξιν *πατάξας*!

[1] BCH, XIV 1891 p. 292 καὶ p. 456.

[2] Νικάνδρου Ἀλεξιφαρ. 228.— Celsus II, 18.

[3] Ἀριστείδου, Ἱερῶν Λόγων 319 «ᾠὸν δή ποτε χήνειον ἐζητοῦμεν τοῦ θεοῦ σημήναντος ἐπὶ τῆς ἐν Περγάμῳ καθέδρας».— Anthimius C. 37.

[4] Ἀριστείδου, Ἱερῶν Λόγων Α' 503 «ὕστερον δὲ στέαρ τι χήνειον ἔδωκεν». — Διοσκορίδου (ἔκδ. Kahn Τόμ. Α' Περὶ ἰατρικῆς ὕλης σελ. 87, 207, 215, 227, 218.— Cassius Felix c.14, 28. 46, 51, 68, 74, 78.

[5] Χῆνα εὑρίσκομεν καὶ ὑπὸ τὸν θρόνον τοῦ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Ρηγίου βακτηριοφόρου ἥρωος (B. M. Cat. Italia σελ. 374, n. 12), περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ ὁποίου μεγάλη ἀμφισβήτησις ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς νομισματικοῖς (ἴδε Seltman καὶ I. P. Six ἐν Numismatic Chronicle 1897 p. 173, 189, VIII καὶ 1898 p. 281-285). Ὁ περὶ τὴν βακτηρίαν αὐτοῦ ἢ ὑπὸ τὸν θρόνον ὄφις ἢ κύων ἢ χὴν κύρια σύμβολα τοῦ ἥρωος, κυρίως δὲ ἡ ἐπὶ τῶν νεωτέρων νομισμάτων σαφὴς εἰκὼν τοῦ Ἀσκληπιοῦ (B.M.C. Italia p. 381, 83-94), ἡ ἐπὶ ἄλλων τοῦ αὐτοῦ Ρηγίου νομισμάτων κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ ἡ Ὑγίεια (n. 100, 101, 103-105), νομίζω ὅτι δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι πρόκειται περὶ εἰκόνος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οὗ καὶ ἄλλως ἐξηγεῖται ἡ παλαιόθεν ἐν τῷ Ρηγίῳ λατρεία (ἴδε Thrämer ἐν Pauly-Wissowa, Real-Encyclop.: Asklepios S. 1676 n. 176.

ἥτις πάντοτε εἶνε πολὺ μεγαλυτέρα. Ἐπίσης μνημονεύομεν ὅτι καὶ ἡ Ἕρκυνα, θυγάτηρ τοῦ ταυτιζομένου, κατὰ λατρείαν καὶ σύμβολα, πρὸς τὸν Ἀσκληπιὸν Τροφωνίου, εἰκονίζετο ὡς «παρθένος χῆνα ἔχουσα ἐν ταῖς χερσὶν» (Παυσαν. IX, 39, 3). Ὁ αἰτιολογικὸς δὲ μῦθος τῆς παρουσίας τοῦ χηνὸς ἐν ταῖς χερσὶ τῆς Ἑρκύνης συνδέει τὸ ὑδροχαρὲς τοῦτο πτηνὸν πρὸς τὰς τῶν ὑδάτων πηγάς. Τοιαῦται δ' ὅμως ἦσαν καὶ αἱ δύο κρῆναι τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν, ὧν πλησίον κάλλιστα ἠδύναντο οἱ ἱερεῖς νὰ τρέφωσι χῆνας, ἱεροὺς ἀποβάντας σὺν τῷ χρόνῳ.

Τέλος οὐχὶ ἴσως ἄσχετον πρὸς τὴν συγγένειαν τοῦ χηνὸς καὶ τῆς Ἠπιόνης, συζύγου τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ μητρὸς τῶν Ἀσκληπιαδῶν, εἶνε τὸ γεγονὸς ὅτι Ἀλέξανδρος ὁ Ἀβωνοτειχίτης, ὁ ψευδόμαντις ἐκεῖνος καὶ γόης τῶν χρόνων Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ Μ. Αὐρηλίου, παρέστησε τὸν νέον Ἀσκληπιόν, Γλύκωνα, ἐξ ᾠοῦ χηνὸς γεγενημένον ὑπὸ μορφὴν ἐμβρύου ὄφεως[1].

ΙΑΝΙΣΚΟΣ

Ἀλλ' ὡς ἔχομεν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Ἀσκληπιοῦ βεβαίαν τὴν ὕπαρξιν καὶ ἀναστροφὴν τοῦ χηνός, ὡς ἱεροῦ ζῴου, οὕτως ἔχομεν ἐν τῇ αὐτῇ οἰκογενείᾳ καὶ παιδίον μικρόν, τῆς αὐτῆς ἡλικίας ἧς καὶ τὰ ἐκ τῶν πολυαριθμοτέρων μνημείων γνωστὰ ἡμῖν παιδία, τὰ μετὰ χηνὸς παίζοντα ἢ παλαίοντα. Τὸ ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν ὑπ' ἀριθ. 1352 ἀνάγλυφον τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου (Εἰκὼν 9)[2] ἐφ' οὗ ἔχομεν τὰς ὑπὸ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν συνοδευομένας εἰκόνας τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἤτοι τῶν θυγατέρων αὐτοῦ Ὑγιείας, Ἀκεσοῦς, Ἰασοῦς, Πανακείας καὶ τῆς συζύγου Ἠπιόνης, παριστᾷ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔχουσαν παρὰ

[1] Λουκιανοῦ, Ἀλέξανδρος ἢ ψευδόμαντις 13. — E. Babelon, Le faux prophète Alexandre d' Abonotichos : Revue Numismatique 1900, p. 1 30, pl. I.

[2] Ziehen: Athen. Mitt. XVII (1892) S. 242-243 μετ' ἀτελοῦς ἰχνογραφήματος.—V. Stais, Marbres et bronzes du Musée National I, p. 188, Nº 1352. — Σβορώνου, Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον Α', 270 κέξ. Ἡ αὐτόθι εἰκὼν αὐτοῦ (Πίναξ XLV,5) εἶνε λίαν ἀσαφὴς διὸ ἐκ νέου ἀπεικονίζεται τὸ μνημεῖον ἐνταῦθα.

τὰ γόνατα αὐτῆς ἐρειδομένον παιδίον ἐν γόνασιν, γυμνόν, ὅπερ αὕτη φαίνεται θωπεύουσα μητρικῶς τῇ δεξιᾷ. Τὸ παιδίον τοῦτο εἶνε προφανῶς τὸ νεώτατον τῶν τέκνων τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ἠπιόνης. Ὡς γνωστὸν ὡς υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀναφέρονται ἐν τῇ Ἀττικῇ οἱ Μαχάων, Ποδαλείριος, Ἀλεξάνωρ, Τελεσφόρος καὶ Ἰανίσκος [1] Τὸ παιδικὸν τῆς ἡλικίας τῶν γνωστῶν παραστάσεων τοῦ Τελεσφόρου ἄγει ἐν πρώτοις ἡμᾶς εἰς τὴν σκέψιν ὅτι οὗτος εἶνε τὸ πρὸ τῶν γονάτων τῆς Ἠπιόνης παιδίον. Ἀλλ' ἡ ἀπουσία τῆς στερεοτύπου καὶ χαρακτηριστικῆς τοῦ Τελεσφόρου περιβολῆς, ἤτοι τῆς ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ἄκρων ποδῶν καλυπτούσης αὐτὸν *κάπας*, ἀποκλείουσι τὴν ὀνομασίαν ταύτην. Ὑπολείπεται ἄρα μόνος ὁ Ἰανίσκος, ὁ καὶ ἐκ τοῦ ὑποκοριστικοῦ ὀνόματος αὐτοῦ σαφῶς ὡς παιδίον χαρακτηριζόμενος καὶ δὴ ὡς παιδίον τῶν **ἰαινόντων** τοὺς θνητοὺς θεῶν Ἀσκληπιοῦ καὶ Ἠπιόνης. Τούτου δ' ἅπαξ τεθέντος τί φυσικώτερον τῆς σκέψεως ὅτι τὸ παιδίον τοῦτο τῆς Ἠπιόνης διήρχετο τὰς ὥρας αὐτοῦ ἀναστρεφόμενον, παῖζον ἢ παλαῖον, πρὸς τὸ ἱερὸν πτηνὸν τοῦ οἴκου του, τὸν

Εἰκὼν 9.

χῆνα, τὸν φύσει ἀγαπῶντα, ὡς γνωρίζομεν, τὰ παιδία καὶ μεθ' οὗ μόνου ἠδύνατο νὰ διέλθῃ τὰς ὥρας τῆς παιδικῆς αὐτοῦ χαρᾶς καὶ φυσικῆς φιλοπαιγμοσύνης ; Ἀφοῦ δὲ ἤδη ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1375 ἀναγλύφου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου εἴδομεν αὐτὴν τὴν σοβαρὰν Ἠπιόνην φέρουσαν μετ' ἀγάπης ἐν ταῖς χερσὶ τὸν χῆνα, πῶς νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι μυριάκις ἔπραττε τὸ αὐτὸ ὁ μικρὸς καὶ φύσει φιλοπαίγμων Ἰανίσκος, ὁ κύριον καὶ μόνον σύντροφον τῶν παιγνίων ἐν τῷ οἴκῳ ἔχων τὸν χῆνα τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ;

Τί δὲ φυσικώτερον τῆς σκέψεως ὅτι οἱ ἀρχαῖοι καλλιτέχναι, — οἱ τὰ πανταχοῦ διεσπαρμένα πολυάριθμα Ἀσκληπιεῖα κοσμήσαντες, ὡς γνωρίζομεν, δι' ἀγαλμάτων πάντων τῶν «παίδων» τοῦ Ἀσκληπιοῦ, — ἀπεικόνιζον κυρίως τὸν Ἰανίσκον παίζοντα ἢ παλαίοντα μετὰ τοῦ ἱεροῦ χηνός ; Ὅ,τι δ' εὑρίσκομεν φυσικώτατον διὰ τὸν Ἔρωτα, πῶς θέλομεν ἀρνηθῇ προκειμένου περὶ τοῦ ἐπίσης παιδίου Ἰανίσκου ; Ἄλλως δὲ αὐτὸ τὸ ὑπ' ἀριθ. 1352 ἀνάγλυφον τοῦ Ἀσκληπιείου, τὸ εἰκονίζον τὸν Ἰανίσκον παρὰ τοὺς πόδας τῆς Ἠπιόνης, δύναται κάλλιστα νὰ συμπληρωθῇ τῇ

[1] Σχόλ. Ἀριστοφ. Πλοῦτος, στίχ. 701.

βοηθείᾳ πηλίνου συμπλέγματος (Εἰκ. 10), εἰκονίζοντος ὁμοίως θεὰν πεπλοφόρον, προφανῶς τὴν αὐτὴν Ἠπιόνην, καθημένην ἐπὶ θρόνου καὶ ἔχουσαν ὁμοίως παρὰ τὰ γόνατα αὐτῆς παιδίον τῆς

Εἰκὼν 10.

αὐτῆς ἡλικίας, παῖζον μετὰ τοῦ ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς θεᾶς ἱεροῦ χηνός[1].

Ἐξετάσωμεν νῦν τὰς περὶ τῶν ἀγαλμάτων τῶν μετὰ χηνῶν παιδίων μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων.

ΠΛΙΝΙΟΥ NAT. HIST., 34, 84

Περιφημοτάτη πασῶν τῶν μαρτυριῶν τούτων εἶνε ἡ τοῦ Πλινίου γράφοντος (Nat. Hist. 34, 84, ἔκδ. C. Mayhoff, Teubner 1897): Boethi, quamquam argento melioris, infans *eximium* anserem strangulat. Ἀλλ' ὡς γνωστὸν τοῦ περιφήμου τούτου χωρίου ἡ λέξις eximium προέρχεται ἐκ διορθώσεως τῶν μόνον εἰς τοὺς νεωτάτους καὶ ἀτελεστάτους τῶν κωδίκων τοῦ Πλινίου εὑρισκομένων λέξεων *eximie* (α, codex Riccardianus τοῦ ΙΑ' αἰῶνος· β, codex Parisinus Latinus 6797 τοῦ ΙΓ' αἰῶνος καὶ γ, codex Parisinus 6801 τοῦ ΙΕ' αἰῶνος) ἢ *eximiae* (codex Leidensis Vossianus τοῦ ΙΑ' αἰῶνος). Ὁ ἀρχαιότερος καὶ ἄριστος τῶν κωδίκων, ὁ ἐκ τελείου ἀρχετύπου ἀντιγραφεὶς κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα, ἤτοι ὁ Bambergensis, ἔχει τὴν γραφὴν sexannis. Φιλόλογοι καὶ ἀρχαιολόγοι ἐπὶ αἰῶνα ἤδη κατέβαλον ὅλην τὴν εὐφυΐαν, ὀξύτητα καὶ μάθησιν αὐτῶν, ἵνα καταστήσωσι νοητὸν τὸ χωρίον τοῦτο διὰ διορθώσεως ἢ ἀντικαταστάσεως τῶν δύο τούτων ἄνευ ἐννοίας καὶ προφανῶς ἐφθαρμένων γραφῶν τῶν κωδίκων. Οὕτως ἀντὶ τοῦ *eximie* καὶ *eximiae* προέτειναν τὰς διορθώσεις *eximium, (ortum ex) eximio, ex animo, ex auro, ex stanno, ex aere*· ἀντὶ δὲ τοῦ *sexannis* τὰς διορθώσεις sex anno, sex annos, sexennis, sex annorum, vi (VI = sex) annisus, vi aenum. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Ἡρώνδα καὶ ἐπὶ τῇ βάσει παρακεκινδυνευμένης τινὸς διορθώσεως χωρίου αὐτοῦ (περὶ ἧς κατωτέρω) προυτάθησαν αἱ ἀναγνώσεις *vi annosum*, καὶ *annosum*. Τέλος τρίτη κατηγορία διορθωτῶν, διαγράφουσα ἐντελῶς τὰς λέξεις τῶν κωδίκων ἀντικαθιστᾷ αὐτὰς διὰ τῶν λέξεων *ulnis, amplexando*[1] κλπ. Ἀλλ' οὐδεμία τῶν διορθώσεων τούτων ἔτυχε γενικῆς ἐπιδοκιμασίας· ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἐπολεμήθησαν ὡς ἀβάσιμοι ὑπὸ τῶν διαφόρων κριτικῶν, ὅπως δὲ πρὸ ἑξήκοντα ἐτῶν ὁ Gerhard κρίνων τὰς διαφόρους διορθώσεις ἔγραφεν ὅτι «die richtige Herstellung der Worte ist noch zu finden», οὕτω καὶ σήμερον ὁ τελευταῖος πάντων δημοσιεύσας Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Καλλιτεχνίας W. Klein[2] ἐπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ παραδεχθῇ οἱανδήποτε τῶν γραφῶν ἢ διορθώσεων τούτων. Ἀλλ' ἡμεῖς νῦν οἱ ἐκ τῆς παρούσης μελέτης ἀχθέντες εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ πρὸς χῆνα μαχόμενος παῖς εἶνε ὁ Ἰανίσκος καὶ οὐχὶ ἀνώνυμός τις παῖς, οὐδεμίαν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ καταφύγωμεν εἰς οἱανδήποτε τῶν ῥηθησῶν διορθώσεων, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ γραφὴ sexannis τοῦ ἀρίστου καὶ παλαιοτάτου τῶν κωδίκων τοῦ Πλινίου, ἡ τοῦ Βαμβεργιανοῦ, μεταγραφομένη εἰς τὰ κεφαλαῖα γράμματα VI ANNIS τοῦ ἀρχετύπου δίδει ἡμῖν σχεδὸν ὁλόγραφον τὸ ὄνομα τοῦ Ἰανίσκου ⟨V⟩IANNIS(9), λαμπρῶς ἐπικυροῦσα τὸ ὀρθὸν τῆς μελέτης ἡμῶν. Οὕτω δ' ἐξηγεῖται νῦν εὐκόλως καὶ ἡ πλάνη τῶν πρὶν καὶ ἀπὸ τοῦ 10 μ. Χ. αἰῶνος ἀντιγραφέων τῶν κωδίκων τοῦ Πλινίου, οἵτινες ἀγνοοῦντες τὸ σπανιώτατ' ἁπάντων καὶ νῦν ἐκ μιᾶς καὶ μόνης

[1] Franz Winter, Die Typen der figürlichen Terrakotten, II Teil, S. 125, 7, Πβλ. καὶ S. 64,4.

[1] Ἴδε O. Jahn: Berichte der sächs. Geselsch. 1848 S. 49. — Bücheler, De Ti. Claudio Caesare Grammatico. Elberf. 1856, (ἐν τέλει ὡς θέσις). — Gerhard: Arch. Zeit. 1856 S. 229. Denkm. u. Forsch. XX 240.—Ulrichs: Arch. Zeit. 1856, S. 256. Chrest. Plin. p. 330.— Michaelis: Arch. Zeit. 1862 S. 240.— H. Stein: Arch. Zeit. 1863 S. 88. — Bücheler, Herondae Mimiambi, Bonnae 1892. — R. Meister, Herondae Mim. p. 99. 1. Mimiamben des Herondas p. 708.— C. Mayhoff, Plinius, ed. Teubner. Vol. V (1897) p. 192 καὶ appendix p. 494-495.— Sellers and Blake, The elder Pliny's chapters on the history of art, p. 70 et p. 236.— S. Reinach: Revue de l'Université de Bruxelles ἔ. ἀ 242 κτλ.

[2] Gesch. der griech. Kunst, Bd. III (1907) S. 157.

πηγῆς γνωστὸν ἡμῖν ὄνομα τοῦ ἀττικοῦ Ἰανίσκου [1], δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐννοήσωσι τὰ ἐν τῷ ἀρχετύπῳ IANISC9 ἢ IANNISC9 καὶ διώρθωσαν καὶ μετέγραψαν αὐτὰ εἰς VIANNIS9 ἢ VI ANNIS κλπ. πλανηθέντες ἐκ τῆς πράγματι ἐξ περίπου ἐτῶν φαινομένης ἡλικίας τοῦ πρὸς τὸν μέγαν χῆνα μαχομένου παιδίου (ἴδε τὴν ἀνωτέρω εἰκ. 4), τοῦ περιφήμου καὶ ἐκ πολυαρίθμων ἀντιγράφων πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας γνωστοῦ ἔργου τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πλαστικῆς, λησμονοῦντες ὅτι ὁ τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀκριβὴς καθορισμὸς τῆς ἡλικίας τοῦ παιδὸς θὰ ἦτο ἐντελῶς παράδοξος (wäre sehr befremdlich ὡς καὶ ὁ O. Jahn ἔ. ἀ. S. 48, παρετήρησεν ἤδη). Σημειωτέον δ' ἐν τέλει τὸ σπουδαῖον ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Πλινίου, ὡς ἀνεγνώθη ὑπ' ἐμοῦ, ἔχει παράλληλον ἕτερον ἐντελῶς ὅμοιον χωρίον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως: XXXV, 63 «*Hercules infans dracones strangulans*» ἄνευ οὐδενὸς προσδιορισμοῦ τῆς ἡλικίας τοῦ παιδίου ἢ χαρακτηρισμοῦ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀληθῶς τόσον μείζονος τῆς τοῦ Ἰανίσκου ῥώμης αὐτοῦ. Ὡς πρὸς δὲ τὴν πρόταξιν τοῦ infans πρβλ. Plin. N. H. XXXV. 70: fecit et puberem Apollinem κτλ.

ΗΡΩΝΔΑ IV

Τὸ δεύτερον εἰς καλλιτεχνικὸν σύμπλεγμα παιδίου καὶ χηνὸς ἀναφερόμενον ἀρχαῖον χωρίον εἶνε τὸ ἐπίσης περίφημον χωρίον:

Πρὸς Μοιρέων
τὴν χηναλώπεκα ὡς τὸ παιδίον πνίγει

τοῦ τετάρτου τῶν τοῦ Ἡρώνδα μιμιάμβων, τοῦ ἐπιγραφομένου *Ἀσκληπιῷ ἀνατιθεῖσαι καὶ θυσιάζουσαι*. Ἵνα δ' ἐννοήσωμεν τὸ χωρίον τοῦτο, ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ μιμιάμβου, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ καὶ τὰ ἄλλα ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενα ἔργα παρεγνωρίσθησαν μεγάλως [2].

Ἐν τῷ μιμιάμβῳ τούτῳ βλέπομεν δύο γυναῖκας εἰσερχομένας εἰς τὸ ἐν Κῷ τέμενος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἱσταμένας παρὰ τοὺς πρὸ τοῦ ναοῦ βωμοὺς [1] τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῆς Ἠπιόνης καὶ τῶν παίδων αὐτῶν, προσευχομένας δὲ τῷ Ἀσκληπιῷ, τοῖς γονεῦσιν αὐτοῦ Ἀπόλλωνι καὶ Κορωνίδι, τῇ συζύγῳ αὐτοῦ Ἠπιόνῃ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῶν Ὑγιείᾳ, Ἰασοῖ, Πανακείᾳ, Ποδαλειρίῳ, Μαχάονι καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς τοῖς τὴν ἑστίαν, δηλαδὴ τὸ τέμενος τοῦ Ἀσκληπιοῦ κατοικοῦσιν, «*ὅσοις θεοῖς καὶ θεαῖς*», ἐν οἷς βεβαίως πρώτιστα περιλαμβάνονται καὶ πάντα τὰ μὴ ὀνομαστὶ ἀναφερόμενα λοιπὰ τέκνα (*παῖδες*) τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Εὐθὺς δ' ὡς μετὰ τὴν προσευχὴν αὐτῶν ταύτην ἐθυσίασαν ἀλέκτορα ὡς «*ἴητρα νούσων*» καὶ ἀνέθεσαν πίνακα ἐκ δεξιῶν τοῦ παρὰ τὸν βωμὸν ἀγάλματος τῆς Ὑγιείας, ἀποθαυμάζουσι τὰ παρὰ τοὺς ῥηθέντας βωμοὺς πρὸ τοῦ ναοῦ ἱδρυμένα «*καλὰ ἀγάλματα*», ὧν κύριον ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ ψαύοντος τῇ δεξιᾷ τὴν Ὑγίειαν. Τότε δὲ τῆς Φίλης ἐρωτώσης τίς ὁ ποιήσας αὐτὰ (στίχ. 23-25) ἀπαντᾷ ἡ Κυννὼ ὅτι:

Οἱ Πρηξιτέλεω παῖδες· οὐχ ὁρῇς κεῖνα
ἐν τῇ βάσει τὰ γράμματ'; Εὐθίης δ' αὐτὰ
ἔστησεν ὁ Πρήξωνος — ἵλεως εἴη
καὶ τοῖσδ' ὁ Παιὼν καὶ Εὐθίῃ καλῶν ἔργων.

Μεθ' ὃ ἐξακολουθοῦσα ἡ Κυννὼ νὰ θαυμάζῃ τὰ παρὰ τοὺς βωμοὺς ἀγάλματα ταῦτα προσθέτει εὐθὺς (στίχ. 26-28)

ὁρῃ, Φίλη, τὴν παῖδα τὴν ἄνω κείνην
βλέπουσαν ἐς τὸ μῆλον· οὐκ ἐρεῖς αὐτήν,
ἢν μὴ λάβῃ τὸ μῆλον, ἐκ τάχα ψύξειν;

Οἱ πανταχοῦ ῥωπογραφικὰ ἀγάλματα βλέποντες νεώτεροι ἀρχαιολόγοι θεωροῦσι τὴν πρὸς τὸ μῆλον ἀναβλέπουσαν παῖδα ταύτην ὡς διακοσμητικόν τι ἄγαλμα, οὐδεμίαν ἔχον μυθολογικὴν ἢ ἱστορικὴν ἔννοιαν. Ἄλλοι πάλιν, ὡς ὁ Herzog (ἔ. ἀ. σελ. 222, σημ.), ὑπολαμβάνουσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου ἢ ἀγάλματος εἰκονίζοντος κόρην ἐν σκηνῇ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου· τέλος δ' ὁ Murray ἐκ τοῦ μήλου ὁρμώμενος ὑπέλαβεν ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς τῶν Ἑσπερίδων, τῆς γνώμης αὐτοῦ δικαίως ἀποκρουσθείσης, ὡς τῶν Ἑσπερίδων οὐδένα λόγον ὑπάρξεως ἐχουσῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῆς Κῶ. Ἀλλ' ἀφοῦ τὸ ἔργον τοῦτο ἵστατο παρ' αὐτὸν τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ, ἀφοῦ ἐν

[1] Σχολ. Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 701. — Ἕτερός τις Ἰανίσκος ἀπόγονος τοῦ Ἀθηναίου Κλιτύου, πενθεροῦ τοῦ βασιλέως τῆς Σικυῶνος Λαμέδοντος, ἀναφέρεται ὑπὸ μόνου τοῦ Παυσανίου II, 6, 2, 3. — Gerhard, Myth. 2 p. 233 κἑξ.

[2] Πρβλ. Waldstein, Herondas IV: Class. Review VI, 1892 p. 135 — Gurlitt, der 4 Mimiambus des Herondas: Arch. Epigr. Mitt. XV, 1892 S. 169 ff. — Diehls: Arch. Anzeig. VI. — S. Reinach, καὶ R. Herzog ἔ. ἀ.

[1] Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τῆς στάσεως τῶν γυναικῶν ἴδε Herzog ἐν Jahreshefte, ἔ. ἀ. σελ. 217 κἑξ.

τοῖς *καλοῖς ἀγάλμασι*. ἔργοις τῶν υἱῶν τοῦ Πραξιτέλους, δυνατὸν κάλλιστα νὰ δηλῶται σύμπλεγμα ὄχι μόνον Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγείας, ἀλλὰ πλειόνων μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὡς ἔν τε τῷ Ἀσκληπιείῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ᾧ ὁ Παυσανίας[1] εἶδε θέας ἄξια ἀγάλματα τοῦ θεοῦ «*καὶ τῶν παίδων*»[2], καὶ ἐν πλείστοις ἀναγλύφοις, ἐφ᾽ ὧν ἐνίοτε ὁ Ἀσκληπιὸς ὁμοίως ψαύει τῇ χειρὶ μιᾶς τῶν θυγατέρων αὐτοῦ (Ἴδε Σβορώνου, Τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον, πίν. XLV, 1352), τί φυσικώτερον, ἁπλούστερον καὶ μᾶλλον ἐπιβαλλόμενον τῆς σκέψεως ὅτι ἡ «*παῖς*» αὕτη ἦτο μία τῶν *παίδων*, δηλ. θυγατέρων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, Πανάκεια ἢ Ἰασώ, πρὸς ἃς μόλις πρὸ σμικροῦ προσηύχοντο αἱ δύο φίλαι; Τὸ μῆλον, τὸ σύμβολον τῆς καλλονῆς καὶ ὑγιείας, ἁρμόζει κάλλιστα εἰς μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἃς βλέπομεν συχνῶς ἐπὶ τῶν Ἀσκληπιακῶν ἀναγλύφων κρατούσας μετ᾽ ἀγάπης ἢ δεχομένας παρὰ τῶν ἱκετῶν ἀνάλογα ἀντικείμενα (λαγωούς, πτηνά, καρποὺς κτλ.). Αὐτὸς ὁ παῖς Ἀσκληπιὸς ἔν τινι ἀναγλύφῳ[3] εἰκονίζεται κρατῶν μικρὸν σφαιρικὸν καρπόν, ἴσως μῆλον, ἐν τῇ δεξιᾷ.

Εὐθὺς κατόπιν (στίχ. 30-34) ἡ ἑτέρα τῶν γυναικῶν ἀναφωνεῖ ἐπίσης θαυμάζουσα·

κεῖνον δέ, Κυννοῖ, τὸν γέροντα; πρὸς Μοιρέων
τὴν χηναλώπεκα ὡς τὸ παιδίον πνίγει·
πρὸ τῶν ποδῶν γοῦν εἴ τι μὴ λίθος τοὔργον,
ἐρεῖς λαλήσειν· μᾶ, χρόνῳ κοτ᾽ ὤνθρωποι
κὴς τοὺς λίθους ἕξουσι τὴν ζόην θεῖναι.

Πρὸς κατανόησιν τῶν στίχων τούτων προυτάθησαν διάφοροι διορθώσεις τοῦ κειμένου. Οὕτως ἀντὶ *τὸν γέροντα* προυτάθη ἡ γραφὴ *τὸν ὀρέγοντα*, ἡ σχετίζουσα τὸ ἄγαλμα τοῦτο πρὸς τὸ ἀμέσως προηγούμενον ἄγαλμα τῆς εἰς τὸ μῆλον ἀναβλεπούσης παιδός. Ἂν ἡ εὐφυὴς αὕτη ὑπόθεσις εἶνε ὀρθή, τότε ὁ ὀρέγων θὰ ἦν εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. προτείνων ὑψηλὰ μῆλον παιδίσκῃ τινὶ ἀδελφῇ αὐτοῦ, κατ᾽ ἀκολουθίαν δ᾽ ἀμφότεροι οὗτοι ὡς καὶ τὸ ἀμέσως ἑπόμενον παιδίον μετὰ χηνὸς θὰ ἀπετέλουν μέρος αὐτοῦ τοῦ μεγάλου συμπλέγματα τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῆς Κῶ «*καλῶν ἀγαλμάτων*» ἔργων τῶν υἱῶν τοῦ Πραξιτέλους, εἰκονιζόντων οὕτω τὸν Ἀσκληπιὸν ἐν μέσῳ τῶν παίδων αὐτοῦ, ὡς συχνότατα βλέπομεν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἀττικῶν καὶ ἐπιδαυριακῶν ἀναγλύφων. Σημειωτέον ὅτι ἐπὶ ἀττικοῦ ἀναγλύφου[1] εὑρίσκομεν ἕνα τῶν παίδων τοῦ Ἀσκληπιοῦ οὕτως ὑψηλὰ ἀνέχοντα τὴν χεῖρα. Ἂν ὅμως ἡ παραδοθεῖσα ἡμῖν γραφὴ *τὸν γέροντα* ἔχῃ καλῶς, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερον, τότε δὲν βλέπω πάλιν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦτο ὡς ἁπλῶς διακοσμητικόν, ἀφοῦ δυνάμεθα κάλλιστα νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι πρόκειται περὶ καλλίστου τινὸς ἀγάλματος, ἢ ἀνδριάντος εἰκονιστικοῦ διασήμου τινὸς γέροντος, τόσον στενῶς συνδεομένου πρὸς τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Κῶ, ὥστε νὰ τύχῃ τῆς τιμῆς τῆς παρ᾽ αὐτὸν τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ ἀνιδρύσεως. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει πρὸ παντὸς ἐπιβάλλεται ἡμῖν ἡ σκέψις, ὅτι πρόκειται περὶ ἀνδριάντος ἢ ἀγάλματος αὐτοῦ τοῦ ἀποθεωθέντος θείου γέροντος Ἱπποκράτους τοῦ Κῴου καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ κατάγοντος τὸ γένος πατρὸς τῆς ἰατρικῆς[2], θανόντος δ᾽ ἐν ἡλικίᾳ ὀγδοήκοντα ἐτῶν καὶ εἰκονιζομένου πάντοτε ὡς γέροντος φαλακροῦ[3]. Ὄχι μόνον οἱ συμπατριῶται αὐτοὶ Κῷοι ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ Ἑλλὰς ἐτίμησεν αὐτὸν ὡς ἡμίθεον ἕνεκα τῶν μεγάλων αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐεργεσιῶν. Οὕτως ὁ Πλίνιος λέγει, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐτίμησεν αὐτὸν ὅσον καὶ τὸν Ἡρακλέα[4]· ὁ δὲ βιογράφος αὐτοῦ ἀναφέρει ὅτι ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κῷ ἔθυον αὐτῷ ὡς θεῷ[5]. Τὸ αὐτὸ ἔπραττον καὶ οἱ ἰατροὶ ἰδιαιτέρως[6]. Ἡ θέσις ἄρα τοῦ ἀγάλματος τῆς

[1] Παυσαν Α΄, 21. 7. *Τοῦ δὲ Ἀσκληπιοῦ τὸ ἱερὸν ἔς τε τὰ ἀγάλματά ἐστιν, ὁπόσα τοῦ θεοῦ πεποίηται καὶ τῶν παίδων, καὶ ἐς τὰς γραφὰς θέας ἄξιον.*

[2] Πρβλ. Σβορώνου, Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον, πίν. XXXIV. 1341, XXXV, 1346 καὶ 1402· XXXIX, 1347, XLV, 1352, LXIX. 1426.

[3] Schreiber, Hell. Reliefs. 14.— Benndorf-Schoene, Lateran, N. 11. (Ἴδε αὐτὸ κατωτέρω ὑπ᾽ ἀρ. εἰκ. 12.

[1] Σβορώνου Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθν. Μουσεῖον, πίν. L. ἀρ. 1361.

[2] Plin. Hist. Nat. VII, 771.

[3] Vita Hippocr. 451, Westerm. (Ἴδε κατωτέρω).

[4] Plin. Hist. Nat. VII, 127: Pestilentiam praedixit discipulosque ad auxiliandum circa urbes dimisit, quod ob meritum honores illi quos Herculi decrevit Graecia.

[5] Vita Hipp. 450-452.

[6] Λουκιανοῦ, Φιλοψευδὴς 21: «Ἐπὶ τούτοις Ἀντίγονος ὁ ἰατρὸς εἶπε, Κἀμοί, ὦ Εὔκρατες, Ἱπποκράτης ἐστὶ χαλκοῦς ὅσον πηχυαῖος τὸ μέγεθος, ὃς μόνον ἐπειδὰν ἡ θρυαλλὶς ἀποσβῇ, περίεισι τὴν οἰκίαν ὅλην ἐν κύκλῳ ψοφῶν καὶ τὰς πυξίδας ἀνατρέπων καὶ τὰ φάρμακα συγχέων καὶ τὴν θύραν περιτρέπων, καὶ μάλιστα ἐπειδὰν τὴν θυσίαν ὑπερβαλώμεθα, ἣν κατὰ τὸ ἔτος ἕκαστον αὐτῷ θύομεν. Ἀξιοῖ γάρ, ἦν δ᾽ ἐγώ, καὶ Ἱπποκράτης ἤδη ὁ ἰατρὸς θύεσθαι αὐτῷ καὶ ἀγανακτεῖ, ἣν μὴ κατὰ καιρὸν ἐφ᾽ ἱερῶν τελείων ἑστιαθῇ; ὃν ἔδει ἀγαπᾶν, εἴ τις ἐναγίσειεν αὐτῷ ἢ μελίκρατον ἐπισπείσειεν ἢ στεφανώσειε τὴν κεφαλήν».

λατρείας αὐτοῦ παρὰ τοὺς βωμοὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Κῶ εἶνε τόσῳ φυσικὴ καὶ προσδοκωμένη, ὥστε θαυμάζω ἀληθῶς, ὅτι οὐδεὶς ἐσκέφθη τοῦτο μέχρι τοῦδε. Ὅτι δ' ἀνδριάντες. ἀγάλματα καὶ παντοειδεῖς «*πολλαὶ εἰκόνες*» [1], τοῦ γέροντος Ἱπποκράτους ὑπῆρχον πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, εἶνε βέβαιον [2]. Αἱ δ' ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Κώων [3] καὶ ἐν τοῖς Μουσείοις ἡμῶν περισωθεῖσαι προτομαὶ αὐτοῦ, ὧν ἀρίστη ἡ ἐν τῇ Galeria Geographica τοῦ Βατικανοῦ (Bernuilli p. 166 Nº 31 καὶ 32), εἰκονίζουσιν ὡραῖον γέροντα φαλακρὸν καὶ πλήρη ῥυτίδων, ἐκφράσεως περιλύπου καὶ ἀγαθῆς, πρὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἡμεῖς νῦν, ὡς αἱ γυναῖκες τοῦ μιμιάμβου τοῦ Ἡρώνδα, ἀκουσίως ἀναφωνοῦμεν θαυμάζοντες, «ἴδε τὸν γέροντα ἐκεῖνον!».

Τούτων πάντων ἕνεκεν ἐντελῶς περιττὴν θεωροῦμεν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Bücheler [4] προταθεῖσαν ἑξῆς διόρθωσιν τοῦ κειμένου:

κεῖνον δέ, Κυννοῖ, τὸν γέροντα πρὸς Μοιρέων
τὸν χηναλώπεκα ὡς τὸ παιδίον πνίγει

δι' ἧς χαρακτηρίζεται ὡς γέρων ὁ χηναλώπηξ. Ἄλλως δὲ ἡ διόρθωσις αὕτη, ἣν κατ' ἀρχὰς πολλοὶ παρεδέχθησαν, ἀποκρούεται νῦν γενικῶς [5], ὡς μειοῦσα τὸν ἡρωϊκὸν ἆθλον τοῦ παιδίου, ἐν ᾧ κυρίως συνίσταται ἡ ἀντίθεσις ἡ τὴν χάριν τοῦ συμπλέγματος παρέχουσα καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἐξυψοῦσα.

Ὡς ἤδη εἴπομεν τὸ τὸν χηναλώπεκα πνῖγον παιδίον θεωρεῖται σχεδὸν ὑπὸ πάντων, ἐξαιρέσει τοῦ S. Reinach, ὡς οὐδεμίαν μυθολογικὴν ἢ ἱστορικὴν ἔχον ἔννοιαν, ὃν δὲ ἁπλοῦν διακοσμητικὸν τοῦ τεμένους ῥωπογράφημα. Ἀλλ' ἐρωτῶ, εἶνέ ποτε δυνατὸν νὰ φαντασθῇ τις σπουδαίως ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ τεμένει τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ παρ' αὐτὸν τὸν βωμὸν αὐτοῦ θὰ ἀνετίθετο ἄγαλμα οὐδεμίαν ἔχον ἔννοιαν μυθολογικὴν ἢ ἱστορικήν; Εἰς ἐμέ, ἐξ ὅσων γνωρίζω περὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, φαίνεται τοῦτο τόσον ἀπίθανον ὅσον ἂν ἔβλεπον νῦν ἔν τινι τῶν ναῶν τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ὅμοιον διακοσμητικὸν ῥωπογράφημα, ῥωπογράφημα ὅπερ βεβαίως ἀμέσως θὰ συνετρίβετο καὶ θὰ ἐρρίπτετο ἔξω τοῦ τεμένους! Ἀλλ' ὅ,τι νῦν θὰ ἐθεωρεῖτο μεγάλη ἀσέβεια, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ἐγίνετο ἐν ναῷ ἀνεκτὸν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων, παρ' ὧν ἐκληρονομήσαμεν τὰς νῦν θρησκευτικὰς ἡμῶν ἀντιλήψεις; Ἵνα τις παραδεχθῇ τοιοῦτόν τι, πρέπει νὰ κρίνῃ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ὡς κρίνουσιν αὐτοὺς νῦν οἱ πολλοὶ τῶν ἀρχαιολογούντων, οἱ λύοντες τὰ τοιαῦτα ζητήματα χωρὶς πρῶτον νὰ σκεφθῶσιν ἐπ' αὐτῶν, ὡς θὰ ἐσκέπτετο ἀρχαῖος Ἕλλην καὶ οὐχὶ Ῥωμαῖός τις φιλότεχνος ἢ σοφὸς νεώτερος ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἡμῖν καλλιτεχνικῶν ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων ἐμπνεόμενος. Οὐχί! Ἡ ἐν αὐτῷ τῷ τεμένει καὶ παρὰ τοὺς βωμοὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ ὕπαρξις τοῦ μετὰ τοῦ χηναλώπεκος παιδὸς ἐπιβάλλει πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν ἔρευναν μήτοι τὸ παιδίον τοῦτο εἶνε ἓν τῶν παιδίων τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ νῦν γνωρίζομεν παιδίον τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἔχον τὴν αὐτὴν ἡλικίαν καὶ ὡς σύντροφον τῶν παιγνίων αὐτοῦ αὐτὸν τὸν ἱερὸν χῆνα τῆς Ἠπιόνης, θὰ ἦτο, νομίζω, ὅλως ἀμέθοδον νὰ ζητῶμεν ἐν αὐτῷ ἁπλοῦν ῥωπογράφημα, κλείοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν πρὸς τὴν ἡλίου φαεινοτέραν ἀλήθειαν.

ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ ΑΡΤΙΤΟΚΟΣ

Τρίτη ἀρχαία μαρτυρία, σχετισθεῖσα πρὸς τὸν Βόηθον καὶ τὸ χῆνα πνῖγον παιδίον αὐτοῦ, εἶνε τὰ δύο ἐκεῖνα τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος ἐπιγράμματα, τὰ ἐν ἔτει 1667 ἀνακαλυφθέντα ἐπὶ βάσεως ἀρχαίας ἐν τῇ ἐν Ῥώμῃ μονῇ τῶν Καρμηλιτῶν, τῇ καλουμένῃ S. Martini in montibus, κειμένῃ δὲ παρὰ τὰς θέρμας τοῦ Τραϊανοῦ, ἔνθα κατὰ τοὺς ὀψίμους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους εὑρίσκετο Ἀσκληπιεῖον. Τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα, ὧν τὸ δεύτερον εἶνε ἐκτενεστέρα τοῦ πρώτου μεταγραφὴ ἐν ἐπικῇ διαλέκτῳ, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς [1].

[1] Vita Hippocr. 451 «ἐν δὲ ταῖς πολλαῖς εἰκόσιν αὐτοῦ ἐσκεπασμένος τὴν κεφαλὴν γράφεται . . . ἐπεὶ φαλακρὸς ἦν».

[2] Bernuilli, Griechische Ikonographie Bd. I. p. 164.

[3] Imhoof-Blümer, Porträtköpfe auf antiken Münzen, Taf VIII 31. — L. Bürchner, Bildnissen historischer Privatpersonen: Zeit. für Num. IX (1882) Taf.— B M. C. Caria, pl. XXXIII, 7.

[4] Herondae Mimiambi, Bonnae 1892.

[5] Herzog: Jahreshefte ἔ. ἀ. S. 222 σημ. 13. — Τελευταῖος τῶν ἀσυζητητὶ παραδεχθέντων τὴν διόρθωσιν ταύτην εἶνε ὁ S. Reinach (ἔ. ἀ. σελ. 243).

[1] Anthol. Gr. III, 92, 9-10 (Pallat. Append. 55 56).— Sillig, Katalogus artificum (1827) p. 109.— Overbeck, Die antiken Schriftquellen S. 302, 1598 1599.— Kaibel, Epigr. 805a.— I.G. Sic. 967.— Loewy, Bildauerinschr. 535.—Herzog, Koische Forschungen — S. Reinach ἔ. ἀ. σελ. 249

I

Τῷ [σω]τῆρι Ἀσκληπιῷ σῶστρα καὶ χαριστήρια Νικομήδης ἰατρός.

Τὰν παιδὸς καλλίσταν εἰκὼ τάνδε θεοῖο
Παιᾶνος κούρου ματρὸς ἀπ' ἀρτιτόκου,
δαιδάλων μερόπεσσιν ἐμήσαο, σεῖο, Βόηθε
εὐπαλάμου σοφίης μνᾶμα καὶ ἐσσομένοις·
θῆκε δ' ὁμοῦ νούσων τε κακῶν ζωάγρια Νικο-
μήδης, καὶ χειρῶν δεῖγμα παλαιγενέων.

II

Τῷ βασιλεῖ Ἀσκληπιῷ σῶστρα καὶ [χα]ριστήρια Νικομήδης Σμυρναῖος ἰατρός.

Οἷον ἐμαιώσαντο νέον τόκον Εἰλείθυιαι
ἐκ Φλεγύου κούρης Φοίβῳ ἀκερσεκόμῃ,
τοῖόν τοι, Παιὰν Ἀσκληπιέ, σεῖο Βόηθος
χειρὸς ἄγαλμ' ἀγαθῆς τεῦξεν ἑαῖς πραπίσιν·
νηῷ δ' ἐν τῷδε ζωάγρια θῆκεν ὁρᾶσθαι,
πολλάκι σαῖς βουλαῖς νοῦσον ἀλευάμενος,
σὸς θεράπων, εὐχῆς ὀλίγη[ν] δόσιν, οἷα θεοῖσιν
ἄνδρες ἐφημέριοι τῶν[δε] φέρουσι χάριν.

Οἱ νεώτεροι ἀρχαιολόγοι θεωροῦσι γενικῶς καὶ δικαίως ὅτι τὸ ἐν τῷ διπλῷ ἐπιγράμματι τούτῳ φημιζομενον ἔργον τοῦ Βοήθου εἶνε ἄσχετον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερόμενον σύμπλεγμα τοῦ αὐτοῦ Βοήθου, ὡς καὶ πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡρώνδα ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῆς Κῶ ἀναφερόμενον. Ἀλλ' ὁ Herzog (Koische Forschungen S. 131) ἀναγνοὺς ἐν τῷ νεωτέρῳ ἐπιγράμματι (στ. 3) *Μερόπεσσιν*[1] ἀντὶ *μερόπεσσιν* ἐθεώρησεν ὡς σαφὲς ὅτι Νικομήδης ὁ Σμυρναῖος ἰατρός, ὅστις πάντως θὰ ἐσπούδασεν ἐν Κῷ, ἀφιέρωσεν ἐν Ῥώμῃ, πιθανῶς κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα μ. Χ., ἔν τινι Ἀσκληπιείῳ, ἀντίγραφον ἔργου εὑρισκομένου ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ τῆς Κῶ, θεωρουμένου δὲ ὡς ἔργου τοῦ Βοήθου, καὶ δὴ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡρώνδα περιγραφομένου, ὅπερ ὁ Νικομήδης, ἢ οἱ σύγχρονοι αὐτῷ Κῷοι, θὰ ἐξελάμβανον ὡς εἰκονίζον τον Ἀσκληπιὸν ὡς παιδίον, ἂν καὶ κατὰ τὸν Herzog οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ παιδίον θνητὸν ἀνατεθὲν ὑπὸ τῶν γονέων αὐτοῦ ὡς *σῶστρα* ἢ *εὐχή*.

Τὴν γνώμην ταύτην ὀρθῶς ποιῶν ἐγκατέλιπεν εὐθὺς κατόπιν αὐτὸς ὁ Herzog[2], διότι, ὡς καὶ ὁ S. Reinach[3] πάνυ ὀρθῶς παρατηρεῖ, il serait téméraire de supposer que la statue d'Esculape enfant par Boethos, mentionné par ces inscriptions greques à Rome, fût précisément *l'enfant à l'oie*, car, dans les deux épigrammes, il n'y a pas la moindre allusion à la lutte de l'enfant avec un oiseau». Καὶ κατ' ἐμὲ δὲ τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα τοῦ Νικομήδους — περὶ ὧν ὀρθῶς ὑποπτεύει ὁ S. Reinach ὅτι εἶνε, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ἀνάθημα τοῦ Νικομήδους, πιστὰ σχεδὸν ἀντίγραφα τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἔν τινι τῶν Ἀσκληπιείων τῆς Ἑλλάδος πρωτοτύπου ἔργου τοῦ Βοήθου — οὐδεμίαν σχέσιν δύνανται νὰ ἔχωσι πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερόμενον ἕτερον ἔργον τοῦ Βοήθου, τὸν μετὰ τοῦ χηνὸς παῖδα, οὐ μόνον διότι, ὡς εἴδομεν, τὸ τελευταῖον εἰκονίζει τὸν Ἰανίσκον, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ ὑπὸ τοῦ Νικομήδους φημιζόμενον ἔργον τοῦ Βοήθου παρίστα Ἀσκληπιὸν *ἀρτίτοκον* δηλαδὴ ἐντελῶς νήπιον· ὡς *ἀρτίτοκα* δὲ βεβαίως δὲν δύνανται νὰ λογισθῶσι τὰ τὸν χῆνα πνίγοντα διάφορα ἰσχυρὰ ἤδη παιδία, ὧν ἡ ἡλικία, κατὰ τὰ μέχρι ἡμῶν περισωθέντα ποικίλα ἔργα, κυμαίνεται μεταξὺ τῶν τριῶν τοὐλάχιστον καὶ ἓξ ἐτῶν.

Ὅτι δὲ ὁ Βόηθος δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ποίησιν τοῦ πνίγοντος τὸν χῆνα Ἰανίσκου, ἀλλ' ἠγάπα νὰ πλάσσῃ θεοὺς παιδία, ὡς τὸν Ἰανίσκον καὶ Ἀσκληπιόν, γνωρίζομεν καὶ ἐκ τῆς μαρτυρίας ἐκείνης τοῦ Παυσανίου[1], καθ' ἣν αὐτὸς ἐτόρευσε τὸ ἐπίσης διάσημον παρὰ τοῖς νῦν ἀρχαιολόγοις καὶ δυσερμήνευτον *παιδίον* ἐκεῖνο, τὸ γυμνὸν καθήμενον πρὸ τῆς ἐν τῷ Ἡραίῳ τῆς Ὀλυμπίας χαλκῆς Ἀφροδίτης Κλέωνος τοῦ Σικυωνίου[2].

[1] Μεροπὶς ἡ Κῶς: Ἀριστείδ. σ. 74 (Ἀσκληπιασταί).

[2] Jahreshefte ἔ. ἀ. S. 224.

[3] Revue de l'Université de Bruxelles ἔ. ἀ. p. 249.

[1] Παυσανίου V, 17, 4: «Καὶ Ἀφροδίτη χαλκῆ (ἐν τῷ Ἡραίῳ τῆς Ὀλυμπίας) Κλέωνος ἔργον Σικυωνίου . . . Παιδίον δὲ ἐπίχρυσον κάθηται γυμνὸν πρὸ τῆς Ἀφροδίτης. Βόηθος δὲ ἐτόρευσεν αὐτὸ Καλχηδόνιος. Μετεκομίσθη δὲ αὐτόσε καὶ ἐκ τοῦ καλουμένου Φιλιππείου χρυσοῦ καὶ ταῦτα καὶ ἐλέφαντος, Εὐρυδίκη τε ἡ Φιλίππου***.— Hitzig-Blumner, Pausanias ἔ. ἀ. καὶ σελ. 293.

[2] Ὁ Wieseler (Gött. Anz. 1877, 32) προέτεινεν ἵνα ἐν τῷ ῥηθέντι χωρίῳ τοῦ Παυσανίου ἀντὶ *ἐπίχρυσον* γράψωμεν *ἐπίκυρτον*, ἐπιρρηματικῶς συντάσσοντες αὐτὸ πρὸς τὸ κάθηται, τὴν δὲ γνώμην ταύτην παρεδέχθη ὁ Overbeck (II, 184), προσθεὶς καὶ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι διὰ τῶν *παιδίον ἐπίκυρτον* ἐννοεῖται ὁ ἐκ πολλῶν ἀντιγράφων γνωστὸς ἡμῖν διάσημος ἀπακανθιζόμενος παῖς (Dornauszieher) Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη δικαίως ἀπεκρούσθη γενικῶς ὡς ὅλως ἀστήρικτος (Furtwängler, Der Dornauszieher und der Knabe mit der Gans S. 71 ff. — Klein: Arch. Epigr. Mitt. aus Östr. VI, 74, A. 17). Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχε καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ Purgold (Historische Aufästze E. Curtius gewidmet S. 227.— Πρβ. Hitzig-Blumner ἔ. ἀ.) καθ' ἣν τὸ *ἐπίχρυσον παιδίον γυμνὸν* τοῦ Βοήθου εἰκόνιζε τόν δαίμονα παῖδα τῶν Ἠλείων Σωσίπολιν, ἡ ἐπὶ μόνης τῆς συμπτώσεως τῶν λέξεων παιδίον γυμνὸν στηριχθεῖσα. Ἄσχετον δὲ πρὸς τὸ παιδίον τοῦτο τοῦ Βοήθου εἶνε καὶ τὸ

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν *ἀρτίτοκον Ἀσκληπιὸν* τοῦ Βοήθου παρατηροῦμεν ὅτι ὁποῖον δέον νὰ φαντασθῶμεν αὐτὸν διδάσκουσι πρῶτον μὲν τὰ ὡς ὑπὸ αἰγὸς θηλαζόμενον εἰκονίζοντα αὐτὸν νομίσματα τῶν Ἐπιδαυρίων (Ἀρχολ. Ἐφημ. 1908 σελ. 108 εἰκ. 2) καὶ τὸ ἀνάγλυφον τοῦ ἐκ Studio Altini δίσκου [1] δεύτερον δὲ κυρίως τὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ὑπ' ἀριθμὸν 1424 (εἰκὼν 11) λαμπρὸν ἀνάγλυφον, τὸ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρεθὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε παραμεῖναν ἀδημοσίευτον καὶ ἀνερμήνευτον. Ἐπ' αὐτοῦ ἔχομεν παιδίον ἀρτίτοκον χαρακτηριζόμενον δ' ὡς θεῖον ὑπὸ

Εἰκὼν 11.

τοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν παρισταμένην θνητὴν κόρην ὑπερφυσικοῦ αὐτοῦ μεγέθους, ὅπερ ἐνθυμίζει ἡμῖν τὸ περὶ τοῦ ἀρτιτόκου Διὸς λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου (Θεογον. 441) «*καρπαλίμως φαίδιμα γυῖα ηὔξετο*» καὶ ὑπὸ τῆς Μοιροῦς «*ἀέξετο πᾶσι μέλεσι*» [2].

Τὸ παιδίον τοῦτο εἰκονίζεται καθήμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ παῖζον. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ κρατεῖ ἀπὸ τῶν πτερύγων πτηνὸν σχήματος καὶ μεγέθους πε-

ὑπὸ τοῦ Dümmler δημοσιευθὲν ἄγαλμα θεᾶς, παρὰ τοὺς πόδας τῆς ὁποίας κάθηται γυμνὸς πτερωτὸς Ἐρωτίσκος (Ath. Mitt. Bd. X. 1885, Taf. I) οὐ μόνον διότι ἡ θεὰ αὕτη εἶνε οὐχὶ ἡ Ἀφροδίτη, ἀλλ' ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ κάλλιστα δυναμένη νὰ ἔχῃ παρ' ἑαυτῇ ἀπρακτοῦντα καὶ κοιμώμενον σχεδὸν τὸν Ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ διότι ἀρχικῶς ἡ Ἀφροδίτη τοῦ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ζήσαντος Κλέωνος Σικυωνίου οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε πρὸς τὸ ἐπίχρυσον παιδίον τοῦ εἰς τὸν Β' αἰῶνα π. Χ. ἀνήκοντος Βοήθου. Ἡ ἐμὴ γνώμη εἶνε ὅτι ἡ λέξις *ἐπίχρυσον* εἶνε πιθανώτατα ἐφθαρμένη, οὐ μόνον διότι ἐκ τῶν ἑπομένων τοῦ χωρίου δηλοῦται ὅτι τὸ παιδίον ἦτο τόρευμα χρυσοῦν (*ἐκ τοῦ καλουμένου Φιλιππείου χρυσοῦ*). ἀλλὰ καὶ διότι ἀντὶ *γυμνὸ*Ν κώδικές τινες ἔχουσι *γυμνό*Σ, γραφικὸν σφάλμα, ὅπερ δὲν θὰ ἐπέτρεπον αἱ δύο ἀμέσως προηγούμεναι λέξεις *παιδίον* καὶ *ἐπίχρυσον*, ἂν ἀληθῶς οὕτως εἶχον ἀρχικῶς. Τούτων ἕνεκα βασιζόμενος ἐπὶ τῆς λογικωτάτης, νομίζω προϋποθέσεως ὅτι τὸ παιδίον τοῦ Βοήθου δὲν ἐτέθη παρὰ τοὺς πόδας τῆς Ἀφροδίτης, ὅτε μετεκομίσθη εἰς τὸ Ἡραῖον, ὡς εἰς τὴν πρώτην τυχοῦσαν θέσιν, ἀλλ' ὡς εἰς τὴν μᾶλλον ἁρμόζουσαν αὐτῷ, ὑποθέτω ὅτι ἀντὶ *παιδίον δὲ* ЄΠΙ*χρυσον κάθηται γυμνὸ*Ν δέον νὰ ἀναγνώσωμεν *παιδίον δὲ* ЄΡΩϹ *χρυσο*ΟΥϹ *κάθηται γυμνὸς πρὸ τῆς Ἀφροδίτης*. Ἐρωτίσκους καθημένους πρὸ τῆς Ἀφροδίτης ἔχομεν ἐν τοῖς μνημείοις πλείστους. (Ἴδε π. χ. F. Winter, Die Tyren der figurlichen Terrakotten II Teil, S. 56, 1; 97. 3; 107, 2; 201, 1-7. — S. Reinach, Répertoire de la statuaire vol. I. p. 323, 1330, III p. 103, 10; p. 115, 8.

[1] Mon. dell. Inst. II Tav. 4. — Matz-Duhn, Röm. Bildwerke, N° 3615. — Robert: Boethos ἔ. ἀ. Ἡ παρουσία τοῦ Ἑρμοῦ ὡς φύλακος τῆς τον ἀρτίτοκον Ἀσκληπιὸν θηλαζούσης αἰγὸς σχετίζει τὴν παράστασιν ταύτην πρὸς τὴν δευτέραν ἐν Ἐπιδαύρῳ παράδοσιν περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἣν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (II, 26, 5) διὰ τῶν λέξεων «Λέγεται δὲ καὶ ἄλλος ἐπ' αὐτῷ λόγος, Κορωνίδα κύουσαν Ἀσκληπιὸν Ἰσχύϊ τῷ Ἐλάτου συγγενέσθαι· καὶ τὴν μὲν ἀποθανεῖν ὑπὸ Ἀρτέμιδος ἀμυνομένης τῆς ἐς τὸν Ἀπόλλωνα ὕβρεως, ἐξημμένης δὲ ἤδη τῆς πυρᾶς ἁρπάσαι λέγεται τὸν παῖδα Ἑρμῆς ἀπὸ τῆς φλογός». Πρβ. Wilamowitz, Isyllos S. 88, Anm. 68.

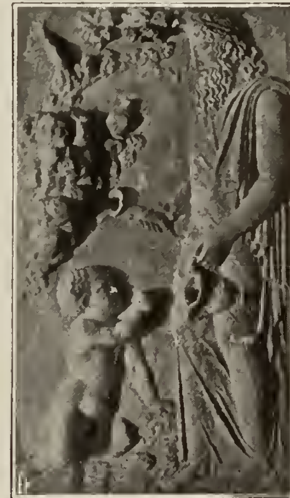
[2] Παρ' Ἀθηναίῳ στ. 490. Πρβλ. Σβορῶνον ἐν Ἐφημερ. Ἀρχαιολ. 1893 σελ. 10, 3.

ριστερᾶς ἢ τρυγόνος. Ἡ προτεταμένη δ' αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸ πρόσωπον ὑψουμένη δεξιὰ εἶνε διάτρητος δι' ὀπῆς καμπύλης, δηλούσης σαφῶς ὅτι τὸ πρόσθετον μετάλλινον ἀντικείμενον, ὅπερ ἐκράτει, ἦτο πιθανώτατα ὄφις μικρὸς ἑλισσόμενος, ὃν τὸ θεῖον παιδίον ἑτοιμάζεται νὰ θρέψῃ διὰ τοῦ ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτοῦ πτηνοῦ, ἀγαπητῆς τροφῆς τῶν ὄφεων.

Ἐξ ἀριστερῶν δὲ προσέρχεται κόρη, ἣν δηλοῖ ὡς θνητὴν τὸ ἐν σχέσει πρὸς τὸ τοῦ βρέφους λίαν μικρὸν ἀνάστημα αὐτῆς. Φέρει δ' αὕτη ποδήρη λεπτὸν καὶ διαφανῆ χιτῶνα καὶ κρατεῖ ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πτηνὸν μεγέθους τρυγόνος, ὅπερ προτείνει τῷ καθημένῳ παιδίῳ. Ἡ δεξιὰ δ' αὐτῆς χεὶρ φέρει ἐπίσης ὀπήν, δηλοῦσαν ὅτι ἐκράτει καὶ ἕτερον πρόσθετον μετάλλινον ἀντικείμενον [1].

Ὅτι πρόκειται περὶ σκηνῆς τινος ἀναφερομένης εἰς τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ, σκηνῆς ἀγνώστου ἡμῖν παραμενούσης ἕνεκα τοῦ χάσματος τοῦ εἰς τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀναφερομένου χωρίου τῶν Ἐπιδαυριακῶν τοῦ Παυσανίου [2], ἐνδεικνύει μὲν ἡ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐπιδαύρου ἀνακάλυψις τοῦ ἀναγλύφου, ἐπιβεβαιοῖ δὲ καὶ ἡ διάφορος, ἀλλ' ἐντελῶς τῇ Ἐπιδαυριακῇ παράλληλος Ἀρκαδικὴ ἐκείνη παράδοσις, ἣν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (VIII, 25.11) διὰ τῶν ἑξῆς· «*Ὁ δὲ Λάδων τῆς Ἐρινύος τὸ ἱερὸν ἀπολιπὼν ἐν ἀριστερᾷ, παρέξεισιν ἐν ἀριστερᾷ μὲν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ὀγκαιάτου τὸν ναόν, τὰ δὲ ἐν δεξιᾷ παρὰ Ἀσκληπιοῦ Παιδὸς ἱερόν, ἔνθα Τρυγόνος μνῆμά ἐστι [τροφοῦ]. τροφὸν δὲ Ἀσκληπιοῦ τὴν Τρυγόνα εἶναι λέγουσιν· ἐν γὰρ τῇ Θελπούσῃ τῷ Ἀσκληπιῷ παιδὶ ἐκκειμένῳ φασὶν ἐπιτυχόντα Αὐτόλαον Ἀρκάδος υἱὸν νόθον ἀναθέσθαι* (γρ. *ἀνελέσθαι*: Πρβλ. Παυσ. II, 26,4) *τὸ παιδίον, καὶ ἐπὶ τούτῳ παῖδα Ἀσκληπιὸν* ****εἰκότα εἶναι μᾶλλον ἡγούμην, ὃ καὶ ἐδήλωσα ἐν τοῖς Ἐπιδαυρίων*». Ὅσον καὶ ἂν εἶνε ἐλλιπὲς τὸ χωρίον τοῦτο, ὑποστὰν κατὰ περίεργον σύμπτωσιν τὴν αὐτὴν καὶ ἐν τῷ αὐτῷ σημείῳ φθοράν, ἣν καὶ τὸ εἰς τὸν παράλληλον Ἐπιδαυρικὸν μῦθον ἀναφερόμενον χωρίον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, διδάσκει ἡμᾶς σαφῶς, ὅτι ὁ τὸν ἀρτίτοκον Ἀσκληπιὸν ἀνακαλύψας Αὐτόλαος (=Ἀρεσθάνας) παρέδωκεν εἰς τροφὸν θνητήν, καλουμένην Τρυγόνα. Τοῦτο ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἐπὶ τοῦ Ἐπιδαυριακοῦ ἀναγλύφου παρουσίαν θνητῆς κόρης, φερούσης τῷ ἀρτιτόκῳ Ἀσκληπιῷ πτηνὰ μεγέθους τρυγόνος, ἂν μὴ τρυγόνας, ὡς παίγνια καὶ τροφὴν τοῦ μικροῦ αὐτοῦ ἱεροῦ ὄφεως, ὃν πιθανώτατα, ὡς εἴδομεν, ἐκράτει ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ ὅστις εἶνε ἴσως αὐτὸς ὁ ἐπὶ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ἀναγλύφου τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἀρτιτόκου Ἀσκληπιοῦ ὡς φύλαξ τοῦ νηπίου παριστάμενος ὄφις (Ἐφ. Ἀρχ. 1908 σελ. 105 εἰκ. 1), μεθ' οὗ νῦν παίζει τὸ θεῖον παιδίον.

Πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀρκαδικὸν μῦθον ἀναφέρεται, καθ' ἃ πάνυ ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ἤδη ὁ Kekule, ἀνάγλυφον τοῦ Λατερανοῦ (Εἰκ. 12) [1], εἰκονίζον

Εἰκὼν 12.

παιδίον ἀρτίτοκον ἔκθετον, καθήμενον καὶ παῖζον ἐν σπηλαίῳ βράχου, ἐφ' οὗ φύεται μὲν γηραιὰ

[1] Ἡ μυθολογικὴ αὕτη κόρη τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφετηρία πρὸς μυθολογικὴν ἑρμηνείαν πολλῶν ἀγαλματίων κορασίων τρυγόνας καὶ ἄλλα παρόμοια πτηνὰ φερόντων ἐν ταῖς χερσίν, ἐσφαλμένως δὲ ὡς ῥωπογραφημάτων θεωρουμένων (ἴδε κατωτ.).

[2] II, 26, 4, ἔνθ' ἀμέσως μετὰ τὰ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀρεσθάνα ἀνακαλύψεως τοῦ ἀρτιτόκου Ἀσκληπιοῦ ἀκολουθοῦσι διὰ τοῦ *ὃ δὲ* τὰ περὶ τῆς διαδόσεως τῆς φήμης τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐξ οὗ εὐλόγως πολλοὶ ἐνόησαν ὅτι ἀπωλέσθησαν τὰ ἐν τῷ μεταξὺ περὶ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας τοῦ θεοῦ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Παυσανίου. Ἴδε Thrämer, Aresthanas, ἐν Pauly-Wissowa Real Encyclopedie. —Wilamowitz, Isyllos S. 85

[1] Benndorf-Schöne, Lateran N° 11 — Helbig, Führer N° 618. — Schreiber, Hellenistische Reliefbilder Taf. 14. — Robert, Boethos ἔ. ἀ. S 605. — Ὁ Wilamowitz (Isyllos S. 88, Anm. 68), ἀποκρούει τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Kekule βασιζόμενος ἐπὶ τῆς ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως ὅτι τὸ παιδίον τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἔχει ὦτα σατύρου. Ἀλλ' ἡ παρὰ τοῦ Schreiber δημοσιευθεῖσα ἀρίστη ἡλιογραφικὴ εἰκὼν τοῦ μνημείου δεικνύει σαφέστατα ὅτι τὸ παιδίον ἔχει ὦτα κοινοῦ ἀνθρώπου καὶ οὐχὶ τὰ τράγεια τοῦ σατύρου.

δρῦς, κάθηται δὲ τρυγών, (πτηνὸν καὶ οὐχὶ νύμφη)[1], ἐνῷ ἀνήρ τις καλαμοστεφής, προφανῶς ὁ Αὐτόλαος, φέρει αὐτῷ τὰ πρὸς βρῶσιν καὶ πόσιν ἐν κέρατι καὶ κανθάρῳ, πρὸς ἃ τὸ παιδίον τείνει μετ᾽ ἐπιθυμίας τὴν ἤδη καρπὸν (μῆλον;) κρατοῦσαν δεξιάν, στηριζόμενον συγχρόνως τῇ ἀριστερᾷ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἤτοι ἐν στάσει λίαν ὁμοιαζούσῃ τῇ μετὰ τοῦ χηνὸς μικροῦ παιδίου (Ἰανίσκου) τοῦ Ἐφεσίου τύπου (Εἰκὼν 8).

Πανόμοιον τὸν τύπον εἶνε καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐν ἔτει 1878 ἀνασκαφῶν τοῦ *Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν*

Εἰκὼν 13.

ἀνακαλυφθὲν ἀνέκδοτον εἰσέτι μαρμάρινον ἄγαλμα παιδίου (Ἀσκληπιοῦ ἢ Ἰανίσκου) ἀρτιτόκου (Εἰκ. 13)[2], πρὸς ὃ παράβαλε καὶ τὸ κατωτέρω ἀπεικονιζόμενον (Εἰκ. 14) παρόμοιον μαρμάρινον παιδίον ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐπιδαύρου, ἤτοι μικροῦ Ἀσκληπιοῦ παίζοντος μετὰ μικροῦ ἱεροῦ κυνός.

Εἰς τὴν αὐτὴν σειράν, ἀρτιτόκων Ἀσκληπιῶν ἢ Ἰανίσκων, ἀνήκουσι καὶ τὰ πολυάριθμα ἀγαλμάτια παιδίων καθημένων κατὰ γῆς, ἢ χῆνας κρατούντων, τὰ εὑρεθέντα ἐν Θεσπιαῖς, προφανῶς δὲ ἐκ τῶν ἐκεῖ ἱερῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ[1], ἢ τῆς ἐπίσης ἰατρικῆς θεότητος Εἰλειθυίας[2] προερχόμενα, νῦν δ᾽ ἐν τῷ Μουσείῳ Θηβῶν φυλασσόμενα.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶνε τὰ μνημεῖα ἐκεῖνα, τὰ κατ᾽ ἐμὲ δυνάμενα πρώτιστα νὰ σχετισθῶσι πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Βοήθου ποιηθεῖσαν εἰκόνα τοῦ ἀρτιτόκου Ἀσκληπιοῦ, εἰς ἃ δέον νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ «*ὀρθὸν καὶ πηχυαῖον μάλιστα*» ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ Παιδὸς ἐν τῷ ἐν Μεγαλοπόλει τῆς Ἀρ-

Εἰκὼν 14.

καδίας ἱερῷ αὐτοῦ. Πλὴν τούτων ὅμως ὑπάρχουσι κατ᾽ ἐμὲ καὶ ἄλλαι πάμπολλαι, ὡς τὰ ἱερὰ αὐτοῦ, παραστάσεις Ἀσκληπιοῦ Παιδός, μὴ ἀναγνωρισθεῖσαι εἰσέτι ὡς τοιαῦται ἕνεκα τῆς μεγάλης τάσεως τῶν νῦν ἀρχαιολόγων τοῦ νὰ κηρύττωσιν ὡς ρωπογράφημα πᾶσαν παράστασιν παιδὸς δυσνόητον μυθολογικῶς, ἐλλείψει ἐπαρκῶν μυθολογικῶν πηγῶν. Τοιαῦται δὲ εἶνε, νομίζω, τὰ πλεῖστα τῶν μαρμαρίνων καὶ πηλίνων ἀγαλμάτων καὶ ἀγαλματίων παίδων παιζόντων μετὰ κυνός, ἀλέκτορος ἢ τρυγόνος, πάντων ζῴων ἱερῶν τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ στενώτατα πρὸς τὴν λατρείαν αὐτοῦ συνδεομένων, περὶ ὧν ἐς ἄλλοτε. Νῦν σημειοῦμεν μόνον

[1] Πρβλ. τοὺς Κρητικοὺς μύθους περὶ τῆς παιδοτροφίας τοῦ Διός, ἐν οἷς τὰ θηλάσαντα ἐν Κρήτῃ τὸν ἀρτίτοκον Δία ἱερὰ ζῷα, αἴξ, βοῦς, κύων, μέλισσα, ἐναλλάσσονται βραδύτερον πρὸς τὰς νύμφας Αἶγα, Ἀμάλθειαν, Κυνοσουρίδα, Μέλισσαν κλπ. (Σβορῶνος ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1893 σ. 1-12 καὶ ἐν τῇ *Ἑστίᾳ* τοῦ 1894, ἀρ. 55 σ. 31-32.— Πρβλ. Wilamowitz, Isyllos S. 87.

[2] Ἀρχ. Ἑταιρείας Λίθινα ἀρ. 3274 (2216).

[1] IGS. 1779 f. 1824.

[2] P. Baur, Eileithyia, 1902 p. 18 (ἐν τοῖς University of Missury Studies 1902). — Herzog: Jahreshefte ἔ. ἀ. S. 230, 30.

ὅτι ἐκ τῶν πρώτων εἶνε τὸ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ, ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐπιδαύρου, ὑπ᾽ ἀριθ. 300 μαρμάρινον ἄγαλμα φυσικοῦ μεγέθους (Εἰκ. 14) παιδίου ἀρτιτόκου, καθημένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἔχοντος ἐν τῇ ἀριστερᾷ κυνάριον, αἰτοῦντος δέ τι τῇ ἀνατεταμένῃ δεξιᾷ, καθ᾽ ὃ σχῆμα καὶ ὁ Ἰανίσκος τῆς Ἐφέσου (Εἰκ. 4). Ἐπίσης τὸ ἐν τῷ αὐτῷ Μουσείῳ ὑπ᾽ ἀριθ. 1806 ἐκ Χαλκίδος μαρμάρινον ἄγαλμα παιδὸς κρατοῦντος κυνάριον (Εἰκ. 15) καὶ πλεῖστ᾽ ἄλλα ἀγαλμάτια παιδὸς μετὰ κυναρίων [1].

Εἰκὼν 15.

Ἐννοεῖται ὅτι τινὰ τῶν ἀγαλμάτων τούτων δυνατὸν νὰ εἰκονίζωσιν οὐχὶ αὐτὸν τὸν Ἀσκληπιόν, ἀλλ᾽ ἓν τῶν παιδίων αὐτοῦ παῖζον μετὰ τῶν ῥηθέντων ἱερῶν ζῴων τοῦ τεμένους τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ζῴων εἰς ἃ δέον νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸν λαγωόν, σύμβολον τῆς εὐτοκίας, πολλάκις εὑρισκόμενον εἰς τὰς χεῖρας μιᾶς τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀσκληπιοῦ (Πβλ. τὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ὑπ᾽ ἀρ. 1426 ἀνάγλυφον ἐξ Ἐπιδαύρου) ὡς καὶ εἰς τὰς χεῖρας παιδίων τῆς ἐπασχολούσης ἡμᾶς κατηγορίας (π. χ. Reinach ἔ.ἀ. II, 462,7).

ΚΟΡΑΣΙΟΝ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ
(Ἔρκυνα - Ὑγίεια).

Εἰς τὴν αὐτὴν μυθολογικὴν κατηγορίαν ὑπάγονται, νομίζω, καὶ τὰ ἐπίσης πολυάριθμα μαρμάρινα καὶ πήλινα ἀγαλμάτια τῶν μετὰ χηνῶν [1], κυναρίων, ἢ τρυγόνων κορασίων καὶ κορῶν (Πίν. 6, 5-6, 8), ἃς κάλλιστα δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἐν μέρει μὲν ὡς παραστάσεις τῆς θρεψάσης τὸν Ἀσκληπιὸν πτηνοφόρου κόρης τοῦ ἐξ Ἐπιδαύρου ἀναγλύφου τῆς παιδοτροφίας τοῦ Ἀσκληπιοῦ Τρυγόνος, ἢ ὁπωσδήποτε ἄλλως καλουμένης ὑπὸ τῶν ἑκασταχοῦ Ἀσκληπιακῶν παραδόσεων, ἐν μέρει δὲ ὡς εἰκόνας μιᾶς τῶν μεγάλων ἢ μικρῶν θυγατέρων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, π. χ. τῆς Ὑγιείας ἐκείνης τῆς πρὸς τὴν χηνοφόρον Ἕρκυναν τῆς Βοιωτίας ταυτιζομένης, ἢ τῆς μικρᾶς Πανακείας, κορῶν αἵτινες φυσικῶς εἶχον, ὡς ὁ Ἰανίσκος, συντρόφους τῶν παιγνίων καὶ σύμβολα αὐτῶν τὰ ἱερὰ ζῷα τοῦ πατρὸς Ἀσκληπιοῦ.

Ἐνίοτε εὑρίσκομεν τὸ μετὰ χηνὸς κοράσιον ἱστάμενον παρὰ τὸ μετὰ χηνὸς παιδίον. Τοιοῦτον π. χ. τὸ πήλινον σύμπλεγμα [2] τὸ εἰκονίζον καθήμενον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ τεμένους τοῦ πατρὸς αὐτοῦ θεοῦ παιδίον (Ἰανίσκον), ἔχον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἱερὸν χῆνα, ἐνῷ παρ᾽ αὐτῷ ἵσταται κοράσιον, προφανῶς ἀδελφὴ αὐτοῦ μετὰ ἑτέρου ἱεροῦ χηνὸς ἐν ταῖς χερσίν. Πόσον τὰ κοράσια ταῦτα συνδέονται πρὸς τὴν οἰκογένειαν Ἀσκληπιοῦ δεικνύει καὶ σπουδαιότατον καὶ εἰσέτι ἀνέκδοτον ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου Ἀθηνῶν (ἀρ. 2419), ἐφ᾽ οὗ ἔχομεν κόρην ἔχουσαν πτηνὸν (τρυγόνα;) ἐν ταῖς χερσὶ καὶ παρὰ πόδας τὸν ἱερὸν κύνα τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Πολλὰ τῶν ἐκ μαρμάρου ἀγαλμάτων κορασίων μετὰ πτηνῶν προέρχονται, ὡς γνωστόν, ἐκ τῶν ἱερῶν τῆς πρὸς τὴν γέννησιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ συνδεομένης, καὶ ἐξόχως ἰατρικῆς φύσεως θεᾶς Εἰλειθυίας, ἧς τὸ τοῦ μαιευτῆρος ἔργον εὑρίσκομεν συχνότατα ἐξασκοῦντα τὸν ἀνδρωθέντα Ἀσκληπιόν [3]. Τοιαῦτα ἀγάλματα εἶνε τὰ ἐκ τοῦ παρὰ τὸν Ἰλισὸν ἐν Ἄγραις ἱεροῦ τῆς Εἰλειθυίας τέσσαρα μετὰ πτηνῶν καὶ κυναρίων κοράσια τοῦ Γ´ αἰῶνος π. Χ., τὰ νῦν ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Μουσείῳ ὑπ᾽ ἀριθ. 693-696 [4]. Βεβαίως ἡ ἁπλουστέρα καὶ

[1] S. Reinach, Repertoire de la statuaire II p. 462, 7; 463, 1, 3. 6. III 136, 5. — Winter, Die Typen der figurlichen Terrakotten Bd. II.

[1] Πρβλ. Reinach ἔ.ἀ. tom. I.— Clarac, pl. 875, 2234. 876, 2236 · II 465, 5, 9 καὶ 10, 466, 3.—Winter ἔ. ἀ. II, 5, 7.

[2] Winter ἔ. ἀ. II 285, 4.

[2] Πρβλ. π. χ. τὰς ἐξ Ἐπιδαύρου ἐπιγραφὰς τῶν ἰαμάτων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐν οἷς βλέπομεν τὸν θεὸν πολυτρόπως εὐκολύνοντα τοὺς τοκετούς, τὰς κυήσεις, τὸν θηλασμόν, ὡς ὁ ἄριστος τῶν νῦν ἰατρῶν. Ἴδε καὶ P. Baur, Eileithya p. 58 κέξ.

[4] Sybel, Katal. S. 110, Nº 591-594. — Furtwängler, Ath

ἀκινδυνοτέρα ἑρμηνεία αὐτῶν εἶνε ὅτι εἰκονίζουσι παιδία ἀνατεθέντα τῇ Εἰλειθυίᾳ ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν, ὁπότε ὅμως καὶ πάλιν δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν αὐτὰ ὡς εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ genre ἀνήκοντα, ἀλλ' ὡς ἱστορικὰ ἀναθηματικὰ ἀγαλμάτια. Ἐν τούτοις ὅμως τὸ κατὰ κανόνα οὐχὶ ἀρτίτοκον τῆς ἡλικίας αὐτῶν, οἱ χῆνες, κύνες καὶ λαγωοί, αἱ τρυγόνες καὶ περιστεραί, ζῷα κατ' ἐξοχὴν δηλοῦντα τὴν εὐτοκίαν καὶ «*ῥαστώνην τῆς λοχείας*»[1], ἱερὰ δὲ τῇ Εἰλειθυίᾳ, τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ τοῖς παισὶν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ ὄνομα ΕΥΚΟΛΙΝΗ ἑνὸς τῶν τεσσάρων ἐκ τοῦ ἐν Ἄγραις ἱεροῦ τῆς Εἰλειθυίας κορασίων, κορασίου ἀφιερωθέντος τῇ Εἰλειθυίᾳ ὑπὸ τῆς Φιλουμένης Ἀμφιμάχου, ἐπὶ Ἀρχεβίας ἱερείας[2] — ὄνομα δυνάμενον κάλλιστα νὰ ἀποδοθῇ ὄχι μόνον θνητῷ κορασίῳ ἀλλὰ καὶ θεᾷ τινι τῶν εὐκόλων τοκετῶν, ἢ ἀγνώστῳ τινὶ ἡμῖν διακόνῳ ἢ θυγατρὶ Ἀσκληπιοῦ τοῦ ***Εὐκόλου***[3], — ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἀγαλμάτων τούτων εἰκονίζουσιν οὐχὶ θνητὰ παιδία, ἀλλὰ θεῖα, ὡς ὁ Ἰανίσκος καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ἰατρικαὶ θεότητες. Τοιαύτης φύσεως εἶνε ἴσως καὶ τὰ πολλὰ (;) ἀγάλματα παιδίων, ἅτιν' ἀναφέρει ὁ Furtwängler (ἔ. ἀ.) ὡς εὑρεθέντα ἐν τῷ αὐτῷ Ἀσκληπιείῳ τῶν Ἀθηνῶν, ὧν ἓν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω (Εἰκ. 13)[4]. Ἐν γένει βέβαιον εἶνε, δι' ἐμὲ τουλάχιστον, ὅτι πάντα τὰ τῆς κατηγορίας ταύτης ἀγάλματα παιδίων οὐδέποτε εἶνε ἁπλῶς διακοσμητικὰ (genre), ἀλλ' ἀναθηματικὰ καὶ λατρευτικά, οὐδενὸς ὑπάρχοντος βεβαίου παραδείγματος ἐπιτυμβίου ἀγάλματος τοιούτου παιδίου μετὰ χηνὸς κτλ.[5], ἢ ἁπλῶς διακοσμητικοῦ. Ὅτι χυδαῖός τις Ῥωμαῖος συλλέκτης καλλιτεχνημάτων μετέτρεψέ ποτε τοιαῦτα ἐξ Ἑλλάδος ἁρπαγέντα ἀγαλμάτια εἰς ἁπλᾶ κοσμήματα τῶν κήπων καὶ τῶν κρηνῶν αὐτοῦ, ὡς συνέβη ἐνίοτε διά τινα ὄψιμα ἀντίγραφα τοῦ μετὰ τοῦ χηνὸς παιδίου τοῦ Ἐφεσίου τύπου[1], οὗ τὸ ῥάμφος τοῦ χηνὸς μετετράπη ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων εἰς ὑδρορρόην, οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον. Παράδοξον μόνον καὶ ἀκατανόητον φαίνεταί μοι νὰ βλέπω σήμερον δοκίμους ἀρχαιολόγους φανταζομένους ὅτι ἀρχικῶς πρὸς τοιοῦτον διακοσμητικὸν σκοπὸν ἔπλασαν τὰ ἔργα ταῦτα Ἕλληνες καλλιτέχναι![2].

Ἵνα ἀποφανθῇ τις περὶ τοῦ ἀρχικοῦ ὀνόματος ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀγαλμάτων τούτων, δέον νὰ ἔχῃ βοηθὸν ἐπιγραφήν τινα ἐπὶ τοῦ βάθρου καὶ γνωστὴν ἀκριβῶς τὴν προέλευσιν αὐτοῦ, ὁπότε, κατὰ κανόνα, ὡς ἐκ τῶν μέχρι τοῦδ' ἐρευνῶν μου παρετήρησα, εὑρίσκει ὅτι τὰ τοιαῦτα ἀγάλματα παιδίων προέρχονται ἐξ Ἀσκληπιείων καὶ σχετίζονται κατὰ ποικίλους τρόπους πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῶν Παίδων αὐτοῦ, τῆς Εἰλειθυίας καὶ ἄλλων συγγενῶν ἢ ταυτοσήμων ἰατρικῶν *θεῶν*.

ΑΝΔΡΙΣΚΟΣ

Τὸ ἀφ' οὗ ὡρμήθημεν μετὰ χηνὸς ἀγαλμάτιον τῆς Ἐθν. ἡμῶν Βιβλιοθήκης, τὸ νῦν κατατεθὲν ἐν τῷ Ἐθν. Μουσείῳ, ἐδωρήσατο, ὡς εἴπομεν, ἐν ἔτει 1857 ὁ μοίραρχος τῆς χωροφυλακῆς Παναγιώτης Δαλωνᾶς, ὅστις ἐν τῇ δωρητηρίῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Πρύτανιν τοῦ Πανεπιστημίου Κωνσταντῖνον

Mitt III (1878) S. 197.— Καββαδίας, Γλυπτὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τόμ. Α' σελ. 316 ἀρ. 693-696. — Baur, Eileithyia, p. 14 καὶ 50.— Καστριώτης, Γλυπτὰ Α' σελ.100.— C. Hadaczek, Mädchenstatuette mit Vogel im Vatican: Jahreshefte des oest. Arch. Inst. Bd. IV. (1901) S. 209-212 fig. 227-229.

[1] Πλουτάρχ. Ῥωμαϊκ. Ζητήμ. 52, σ. 277. Α.

[2] Ath. Mitt. III (1878) p. 197.

[3] Cavvadias, Fouilles d'Epidaure Nº 133.— Preller-Robert, Griech. Mythol. 525,1.

[4] Καὶ ἐξ Ἐπιδαύρου ἔχομεν τοιαῦτα παιδίων ἀγάλματα (Cavvadias, Fouilles d'Epidaure pl. IX, 25-26). Ἐν τούτων εἰκονίζον τὸν παῖδα τοῦ Ἀσκληπιοῦ Τελεσφόρον ἔχει ἐπὶ τῆς βάσεως τὴν ἐπιγραφὴν «Τῷ Τελεσφόρῳ Γάϊος ἰατρα», ἐξ ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ ἰώμενοι ἀνέθετον τὴν εἰκόνα τοῦ ἰάσαντος αὐτοὺς θεοῦ. Πρβλ. Καββαδία, Γλυπτὰ σελ. 242 ἀρ. 28.

[5] Πρβλ. Hadaczek ἔ. ἀ. σελ. 211 «aber altgriechische Grabstatuetten von Kindern sind, soviel ich weiss, noch nicht sicher nachgewiesen». Τὰ δὲ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα ἀνήκουσιν εἰς ἄλλην κατηγορίαν μνημείων, ἐφ' ὧν ὁ χὴν εἶνε σύμβολον τῆς φύλακος τοῦ οἴκου γυναικὸς (Anthol. Pal. VII, 425).

[1] Herzog ἔ. ἀ. S. 228, Nº 3, 4, 8, 9.

[2] Πρβλ. π. χ. τὸν Klein γράφοντα ἐν τῇ Geschichte der griech. Kunst. Bd. II (1907) S. σ.51 ὅτι τὸ ἐξ Ἐφέσου μετὰ χηνος παιδίον «mit dem linken Arm sich so fest auf seinen Spielkameraden (τὸν χῆνα) stützt, dass diesem der Atem auszugehen droht. *Die Folgen solch übler Behandlung bleiben nicht aus, denn die Fuchsgans speit schliesslich Wasser!*». Καὶ ὅμως περὶ τοῦ ἐξ Ἐφέσου ἀγαλματίου τοῦ καλλίστου τῆς ὅλης σειρᾶς ὁ Herzog l. χ. σ. 228 γράφει σαφῶς «Keine Spur einer Wasserröhre, auch keine Wasseranlagen in der Nähe des Fundorts». Ἄλλως γνωρίζομεν ὅτι ὁ χὴν πιεζόμενος δὲν ἐμεῖ ὕδωρ. ἀλλὰ τὸ πολὺ τὰ ἐντόσθια αὐτοῦ, ὅπερ βεβαίως ἀποτελεῖ διὰ τὸν θεώμενον οὐχὶ εὐάρεστον καὶ καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Ἀσώπιον γράφει τὰ ἑξῆς [1]· «Περιώδευον κατὰ τὸ ἔτος 1853 εἰς τὸν δῆμον Δωριέων τῆς ἐπαρχίας Φωκίδος πρὸς καταδίωξιν τῆς τότε ἐπιπολαζούσης λῃστείας, ὅτε οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Σουβάλας, καλλιεργοῦντές τὰς ἰδιοκτησίας των, εὗρον πλησίον τοῦ ἔτι ἐν μέρει σωζομένου ναοῦ τῆς ἀρχαίας πόλεως Λιλαίας ἄγαλμα τῆς καλητέρας ἐποχῆς τῆς ἀγαλματοποιίας, τὸ ὁποῖον εὐγνωμονοῦντες πρὸς ἐμέ, διότι κατέστρεψα τὴν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν των λῃστείαν, μοὶ προσέφερον δι' ἀναφορᾶς των δῶρον. Περιττὸν θεωρῶ νὰ περιγράψω τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀγάλματος, παριστάνοντος παῖδα πενταέτη ἢ ἑξαέτη, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Παυσανίας κάμνει λόγον εἰς τὰ Φωκικά [2], ὡς ἐπίσης τὰ διατρέξαντα περὶ αὐτοῦ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ δημοσίου. Σήμερον, ὅτε εἶνε εἰς τὴν ἐξουσίαν μου, δυνάμει τῆς ὑπὸ χθεσινὴν ἡμερομηνίαν ὁριστικῆς ἀποφάσεως τῶν ἐνταῦθα Πρωτοδικῶν, καὶ δύναμαι νὰ διαθέσω αὐτὸ κατὰ τὸ δοκοῦν, ἐντὸς τοῦ Κράτους, χωρὶς ἡ Κυβέρνησις ν' ἀπαλλοτριωθῇ τοῦ δικαιώματος ὅπερ ὁ νόμος τῇ χορηγεῖ, ὑποσχεθεὶς δ' ἄλλοτε εἰς ὑμᾶς, ἀξιοσέβαστε Διδάσκαλε, ὅτι θέλω τὸ προσφέρει εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἐὰν πρὸ τῆς παραδόσεως τῆς Πρυτανείας σας παραδοθῇ εἰς τὴν πλήρη ἐξουσίαν μου, καὶ τούτου πραγματοποιηθέντος, ἐκπληρῶ τὴν ὑπόσχεσίν μου. Ὅθεν σᾶς παραδίδω αὐτὸ αὐτοπροσώπως, ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ μένῃ ἀείποτε [3] ἐντὸς τῆς δημοσίας Βιβλιοθήκης, ὡς ἓν τῶν σπανίων κοσμημάτων αὐτῆς, ὅπερ κυρίως ἐκτήσατο διὰ τὴν μεγάλην ὑπόληψιν, ἣν πρὸς ὑμᾶς τρέφω κλπ.».

Δυστυχῶς τὰ δικαστικῆς φύσεως «*διατρέξαντα*» μεταξὺ τοῦ δωρητοῦ καὶ τοῦ Δημοσίου ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπωσιν ἡμῖν πλήρη πίστιν εἰς ὅσα γράφει ὁ δωρητὴς περὶ τῶν περιστάσεων, ὑφ' ἃς ἀνεκαλύφθη τὸ ἀγαλμάτιον.

[1] Ἴδε Πρυτανικοὺς λόγους Κωνσταντίνου Ἀσωπίου καὶ Φιλ. Ἰωάννου τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1857. Ἀθῆναι 1857 σελ. 46 καὶ σελ. 73-77, ἔνθα καὶ ὅλα τὰ ἐπὶ τῇ δωρεᾷ γραφέντα ἐπίσημα ἔγγραφα.

[2] Ὁ Παυσανίας οὐδαμοῦ τῶν Φωκικῶν ὁμιλεῖ περὶ τοιούτου ἀγάλματος παιδίου.

[3] Τῇ ἐμῇ προτροπῇ καὶ τῇ προθύμῳ καὶ δραστηρίῳ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐφόρου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης κ. Δ. Καμπούρογλου καὶ τοῦ ἐφόρου τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχ. Μουσείου κ. Β. Στάη ἐκρίθη ὑπὸ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Σ. Στάη ὡς ἀσφαλέστερον καὶ λυσιτελέστερον νὰ κατατεθῇ νῦν τὸ πολύτιμον τοῦτο μνημεῖον ἐν τῷ Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείῳ, κτῆμα πάντοτε παραμένον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.

Τὴν ἀλήθειαν ἀκριβεστέραν περιέχει τὸ ἑξῆς χωρίον ἀνακοινώσεως τοῦ ἐκ Παρνασσίδος κ. Ἀντων. Ἀντωνίου γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν Μονοπωλίων, δημοσιευθείσης δὲ πρό τινος ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ ἐφημερίδι *Νέῳ Ἄστει* ὑπὸ τοῦ νῦν ἐφόρου τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης κ. Δημ. Καμπούρογλου, εἰς ὃν ὀφείλω τὸ περιέχον τὴν ἀνακοίνωσιν τεμάχιον τῆς ἐφημερίδος (δυστυχῶς ἀχρονολόγητον). «... Τὰ «ἐρείπια αὐτῆς (τῆς Λιλαίας) κεῖνται μεταξὺ τῶν «χωρίων Σουβάλας καὶ Ἀγόργιανης, κυρίως δὲ «*ἐπὶ τῆς πηγῆς τῆς Ἁγίας Ἐλεούσης*, μιᾶς τῶν «ὡραιοτέρων πηγῶν τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισσοῦ, «ὅπου σήμερον σώζονται πλεῖστα ἐρείπια τῶν ἀρ«χαίων ναῶν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, «ὡς καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων, μεγάλοι δὲ κίονες «ἐκ λίθου γρανίτου καὶ ἄλλα πολύτιμα τῆς τέχνης «λείψανα μαρτυροῦντα τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀκμὴν «τῆς ἀρχαίας Λιλαίας, ἀναμένοντα τὴν μελέτην «τῆς Ἀρχαιολογικῆς μας Ἑταιρείας. Πρό τινος «*ἐπὶ τῆς πηγῆς ταύτης* εὑρέθη ἀναθηματικὴ στήλη «μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

ΞΕΝΟΦΑΝΗΣ
ΞΕΝΟΔΩΡΑ
ΑΝΔΡΙΣΚΟΝ
ΚΑΦΙΣΣΩΙ

«Κατὰ δὲ τὸ 1857 [γρ. 1853] *ὁ τότε ἀποσπασμα«τάρχης Δαλωνᾶς συνήθροισε πολλοὺς χωρικοὺς «καὶ ἐνήργησεν ἀνασκαφὰς* **παρὰ τὴν πηγὴν «ταύτην**, *ὅπου εὗρε δύο ἀγάλματα, ἐξ ὧν τὸ ἕν, «ἀρχαίας τέχνης, κοσμεῖ σήμερον τὴν Ἐθνικὴν «Βιβλιοθήκην*».

Ἐν δὲ ταῖς Inscriptiones Graeciae Septentrionis (p. 60 N° 232), ἔνθα ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ κατεχωρίσθη κατ' ἀντίγραφον τοῦ Lolling ὡς ἡ μόνη ἐκ Λιλαίας γνωστή, εὑρίσκομεν τὴν ἑξῆς σημείωσιν· «Basis lapidis calciarii leucophaei a. 0.70, l. 0,40, c. 0,26; *in superficie foramen rotundum*; in fronte titulus; postea alia inscriptio eidem lapidis planiciei incisa est, quae nunc iam legi non potest. *Ad fontem Cephisi*, infra murum substructionis in qua olim Cephisi delubrum erat, in lacu parvo fontis, titulus tertii ut quidem videtur, a Chr. n. saeculi». Ἐπειδὴ ἐκ τῆς καταμετρήσεως τῆς πλίνθου τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς διαστάσεις τοῦ

βάθρου τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, τῆς εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδης ἀνηκούσης εἰς οὓς καὶ ἡ τεχνοτροπία τοῦ ἀγαλματίου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, εἶδον ὅτι δυνατὸν ἡ πλίνθος αὕτη νὰ ἐφηρμόζετο εἰς τὴν κοιλότητα τοῦ βάθρου, προσεπάθησα νὰ ἀνεύρω τὸ βάθρον πρὸς βεβαίωσιν τῆς ὑποθέσεώς μου. Πρὸς τοῦτο μετέβη τῇ παρακλήσει μου μετὰ πανομοιοτύπου τῆς πλίνθου τοῦ ἀγαλματίου εἰς Ἁγίαν Ἐλεοῦσαν, μεταξὺ Σουβάλας καὶ Ἀγόργιανης, ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων Φωκίδος κ. Α. Κεραμόπουλος, παρ' οὗ κατόπιν (29 Μαΐου 1908) ἔλαβον τὴν ἑξῆς σημείωσιν «Εἰς «τὴν πηγὴν τοῦ Κηφισσοῦ ὑπὸ μακρὸν παλαιὸν «ἑλληνικὸν ἀνάλημμα ὑποβαστάζον τὰ ὀλίγα λεί«ψανα χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἐκτισμένης ἐξ ἀρ«χαίων λίθων, εὗρον πολλὰ βάθρα (τὸ ὅλον ὀκτὼ) «ἀνεπίγραφα, τετράγωνα, χαμηλά, φέροντα τετρά«γωνον ἰσοβαθῆ πανταχοῦ κοιλότητα, εἰς ἣν ἐτί«θετο τὸ κυρίως ἀνάθημα, ὃ φαντάζομαι ἔχον εἰς «τὸ κάτω μέρος σχῆμα τετραγώνου «Ἑρμοῦ». «Βάσεων κάτοψις. Μία μόνον μεγάλη βάσις «φέρει ἀνώμαλον κοιλότητα ἐπάνω καὶ ἐβάσταζέ «ποτε ἄγαλμα βεβαίως ὑπερφυσικόν.

«Οἱ χωρικοὶ Σουβάλας γνωρίζουσι καὶ ἐνθυ«μοῦνται τὸ ἐνεπίγραφον βάθρον, ἀλλὰ τώρα δὲν «εὗρον αὐτὸ οὐδ' αὐτοὶ καίπερ ἐρευνήσαντες πρὸς «χάριν μου. Φαίνεται δὲ ὅτι ἔχει ἐντοιχισθῇ εἴς τι «δάπεδον εὐτρεπισθὲν εἰς τὸ ἄκρον τῆς πλήρους «ὑδάτων ἐκτάσεως τῶν πηγῶν, ἵνα δύνανται νὰ «πατῶσιν αἱ γυναῖκες κατὰ τὴν πλύσιν».

«Ὅτι ὁ Δαλωνᾶς ἔσκαψεν ἐνταῦθα καὶ δὴ νύ«κωρ μετὰ χωρικῶν, μαρτυροῦσιν οἱ ἐν Σουβάλᾳ. «Προσθέτουσι δέ, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἀγάλ«ματα ἐν τῷ ὕδατι, ὧν τιν' ἀφαιρέσαντες ἄλλοτε «αὐτοὶ οἱ χωρικοί, ἔρριψαν εἰς τὸ ὕδωρ ἔπειτα τῆς «πηγῆς ἕνεκα δεισιδαιμονίας. Λέγουσι δέ, ὅτι καὶ «τὰ ἀγάλματα ταῦτα παριστάνουσι «μικρὰ παι«δία».

«Ὥστε ἐναυάγησεν ἡ προσπάθειά μου μέχρι «τοῦδε. Ὑπολείπεται νὰ χαλάσωμεν τὸ δάπεδον «ἐκεῖνο, διὰ νὰ εὕρωμεν ἴσως τὸ βάθρον· ἀλλ' ὁ «ἐν Σουβάλᾳ ἰατρὸς Καροῦζος ὁ νεώτερος μ' ἐβε«βαίου, ὅτι τὸ βάθρον τοῦτο δὲν εἶχε κοιλότητα, «οἵαν ζητοῦμεν, ἀλλὰ *τετράγωνον* ὡς τὰ λοιπά, ἃ «εἶδον. Διὰ τὰ ἀνασκάψω ἢ ἐπιχειρήσω οἱανδή«ποτε ἐργασίαν, δὲν ἔχω ἁρμοδιότητα ἄνευ δια«ταγῆς τοῦ Ὑπουργείου κτλ.».

Εἶνε ἀληθῶς δυστύχημα ὅτι τὸ βάθρον δὲν ἀνευρέθη μέχρι τοῦδε, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ βεβαιώσωμεν ὅ,τι τόσον σαφῶς ἐνδεικνύουσιν ἡ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀνακάλυψις αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀγαλματίου, αἱ διαστάσεις τοῦ βάθρου καὶ τῆς πλίνθου, πρὸς δὲ καὶ ἡ τεχνοτροπία τοῦ ἀγαλματίου καὶ ἡ ἡλικία τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βάθρου. Αὐτὴ ἡ ἐκ μνήμης βεβαίωσις τοῦ ἐν Σουβάλᾳ ἰατροῦ Καρούζου, ὅτι ἡ κοιλότης τοῦ βάθρου ἦτο *τετράγωνος* καὶ οὐχὶ *στρογγύλη*, ὡς ἐσημείωσεν ὁ Lolling, ἐνισχύει μᾶλλον τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν, διότι ἡ πλίνθος τοῦ ἀγαλματίου ἔχει σχῆμα πεδίλου καὶ δὴ τοιοῦτόν τι ὥστε νὰ δύναταί τις νὰ ὁρίσῃ αὐτὸ ὡς στρογγύλον, ἐκ μνήμης δὲ ὡς τετράγωνον.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἄν, ὡς ὑποθέτω, ἡ ἀνεύρεσις τοῦ βάθρου βεβαιώσῃ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἀνάθεσιν τοῦ ἀγαλματίου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, τότε θὰ γνωρίζωμεν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ μετὰ χηνὸς παιδὸς τούτου ἦτο ***Ἀνδρίσκος*** καὶ οὐχὶ ***Ἰανίσκος*** ὡς ἀναμένομεν. Ἡ ἁπλουστέρα δὲ ἐξήγησις τοῦ ἀναθήματος θὰ ἦτο ὅτι ὁ Ξενοφάνης καὶ ἡ Ξενοδώρα εἶνε γονεῖς ἀναθέντες τῷ Κηφισσῷ παῖδα αὐτῶν Ἀνδρίσκον καλούμενον, τοσοῦτον μᾶλλον ὅσον τὸ ὄνομα Ἀνδρίσκος ἀπαντᾷ ἐνίοτε ὡς ὄνομα θνητῶν. Οὐχ ἧττον ὅμως παρατηρῶ ὅτι τὸ ***Ἀνδρίσκος*** εἶνε ὑποκοριστικὸν τοῦ ***Ἀνδρεύς***, οὕτω δ' ἐκαλεῖτο, καθ' ἃ διηγεῖται ἡμῖν ὁ Παυσανίας (IX, 34, 6-9) υἱὸς τοῦ θεσσαλικοῦ ποταμοῦ Πηνειοῦ, ὁ πρῶτος τὸς ἐποικίσας τὴν ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν ***Ἀνδρηΐδα*** γῆν τοῦ Βοιωτικοῦ Ὀρχομενοῦ, ἤτοι ἀκριβῶς τὴν διαρρεομένην ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ σημείῳ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν ἔχοντος τὰς πηγὰς Κηφισσοῦ ποταμοῦ. Ὁ Ἀνδρεὺς οὗτος ἐγέννησεν ἐκ τῆς Εὐίππης, θυγατρὸς Λεύκωνος τοῦ Ὀρχομενίου τὸν Ἐτέοκλον, παρ' οὗ παρέλαβε τὴν βασιλείαν Φλεγύας ὁ πατὴρ τῆς Κορωνίδος ἐκείνης, ἐξ ἧς ὁ Ἀπόλλων ἐγέννησε τὸν Ἀσκληπιόν, πατέρα τοῦ Ἰανίσκου ἡμῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν Παυσανίαν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρέως Ἐτέοκλος ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ποιητῶν ***Κηφισσιάδης***, *ἅτε τοῦ* ***Ἀνδρέως*** *ταυτιζομένου ἢ συγχεομένου πρὸς τὸν Κηφισσόν*. Κατὰ ταῦτα ὁ τῷ Κηφισσῷ ἀνατεθεὶς παῖς Ἀνδρίσκος θὰ

εἶνε αὐτὸς οὗτος ὁ Κηφισσὸς ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ, ἡ δὲ λατρεία ἢ ἀνάθεσις αὐτοῦ ἐν ᾧ τόπῳ γεννᾶται καὶ ἀμέσως ἄρχεται ἀνδρούμενος εἰς ῥύακα ὁ Κηφισσὸς[1] εἶνε πάντως ὁ καταλληλότατος πρὸς λατρείαν τοῦ ἀνδρουμένου παιδὸς Κηφισσοῦ. Ἂν δὲ νῦν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὰς πηγὰς τῶν ποταμῶν οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον κατὰ κανόνα «*καμάτων καὶ ἀλγημάτων παντοίων ἰάματα*[2], ὅτι ὁ χὴν εἶνε ἄριστον σύμβολον ποταμοῦ[3], πρὸς δὲ ὅτι ἡ ἐν Βοιωτίᾳ ὁμοίαν τῇ τοῦ Ἀνδρίσκου ἡμῶν παράστασιν κόρης φερούσης χῆνα εἶχεν ἡ πρὸς τὴν Ὑγιείαν ταυτιζομένη Ἑρκύνα, ἡ ἐπώνυμος τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ (ἴδε ἀν. σ. 146 καὶ 166), εὐκόλως ἐννοοῦμεν τὴν ταυτότητα τοῦ τύπου καὶ τῶν συμβόλων τοῦ Ἀνδρίσκου καὶ Ἰανίσκου. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶνε ὅτι ἡ διαδεχθεῖσα ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισσοῦ τὴν λατρείαν αὐτοῦ Ἁγία Ἐλεοῦσα εἶνε ἡ Παναγία *ἐλεοῦσα*, ἡ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος λατρευομένη ὡς ἰατρίνη καὶ προστάτης τῶν παιδίων καὶ ἧς τὰς εἰκόνας βλέπει τις πανταχοῦ καλυπτομένας ὑπὸ ἀναθημάτων εἰκονιζόντων μικροὺς παῖδας (ἴδε π. χ. τὴν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Φαλήρων ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ τροχιοδρόμου, εἰκόνα τῆς Ἁγίας Ἐλεούσης)[4]. Ὁ τὰς περὶ τῆς Ἁγίας Ἐλεούσης παραδόσεις τοῦ λαοῦ ἡμῶν μελετῶν βλέπει, ὅτι αὐτὴ ἐκληρονόμησεν ἐκ τῆς ἐθνικῆς λατρείας τὰς ἰδιότητας τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὡς ἰατροῦ τῶν πασχόντων παιδίων καὶ ἐκείνας τὰς Εἰλειθυίας ὡς πρὸς τὰ γενέθλια αὐτῶν, διὸ καὶ ἑορτάζει τὴν 8 Σεπτεμβρίου ἡμέραν τῶν *Γενεθλίων* τῆς Θεομήτορος. Περίεργον δ' εἶνε ὅτι καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη παράδοσις τῆς ἀρχαιοτάτης Παναγίας Ἐλεούσης ἤτοι τῆς ἐν Κύπρῳ ἄλλως καλουμένης *Παναγίας τοῦ Κύκκου*, συνδέεται πρὸς ἱερὸν παιδίον:

Εἶχεν ἕνα μικρὸν παιδίν, ἕνα καλοηρούδιν
'ποῦ τό 'στειλεν ἡ μάνα του τῆς Δέοποινας οκλαβούδιν

παιδίον μεθ' οὗ τὴν νύκτα συνδιαλέγεται ἡ Παναγία αὕτη — ὡς θὰ ἔπραττεν ὁ Ἀσκληπιὸς μετά τινος ἱεροῦ παιδός, π. χ. τοῦ Ἰανίσκου, τοῦ τεμένους αὐτοῦ —, ἐντελλομένη δι' αὐτοῦ τὸν τρόπον τῆς πανταχοῦ γῆς διαδόσεως τοῦ ἁγιασμένου καὶ σωτηρίου ἰατρικοῦ κηρίου ἐκείνου.

'Ποῦ τὸ λαλεῖ νὰ χαίρεται, 'ποῦ τὸ λαλεῖ ν' ἁγιάοῃ
καὶ 'ποῦ τὸ ουνερκάζεται πολλοὺς χρόνους νὰ ζήοῃ[1].

Μετὰ τὸ ἐξαγόμενον τῆς παρούσης μελέτης ὅτι ὁ μετὰ χηνὸς παῖς ἀρχικῶς εἶνε ὁ Ἰανίσκος ἤ, ἐνίοτε, ἑτέρα τις συγγενὴς μυθολογικὴ μορφή, ἐπιβάλλεται ἡ μελέτη περὶ τῆς συμβολικῆς ἐννοίας τοῦ τύπου καὶ μάλιστα περὶ τοῦ συχνὰ ἀναφερομένου καὶ ὑπὸ τῶν μνημείων βεβαίως ἀπεικονιζομένου ἀπαγχονισμοῦ τοῦ χηνὸς ὑπὸ τοῦ θείου παιδὸς ἰατροῦ, ἀπαγχονισμοῦ ἐντελῶς παράλληλον ἔχοντος τὸν ἀπαγχονισμὸν τῶν ὄφεων ὑπὸ τοῦ Ἡρακλίσκου.

Ὡς πρὸς τὸν χῆνα ἐν γένει παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ὄνομα Ἰανίσκος εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ Ἴανος καὶ Ἴανα. Τὸ Ἴανος ἀπαντᾷ ἐν Ἐπιδαύρῳ ὡς ὄνομα

[1] Πρβλ. Bursian, Geographie von Griechenland Bd. I. S. 161: «Dieser (Kephissos), in seinem obern Laufe jetzt der Fluss von Dadi (τὸ ποτάμι τοῦ Δαδιοῦ), weiterabwärts das «Schwarzwasser» (τὸ Μαυρόνερο) genannt, entspringt am nördlichen Füsse des Parnasos, wo mehrere starke Quellen (κεφαλόβρυσες) unter einer von alten Mauern gestützten Terrasse hervobrechen und sich *sogleich zu einem ziemlich starken Bachen vereinigen*: auf der Terrasse über den Quellen stand vielleicht ein Tempel des Κηφισός, oder seiner Tochter der Nymphe Λίλαια, von welcher die Stadt, zu deren Gebiet die Quellen gohörten ihren Namen herleitete».

[2] Παυσαν. V, 5, 11. VI, 22, 7 κτλ.

[3] Ἕτερον μνημεῖον παρουσιάζον τὸν χῆνα ὡς σύμβολον ποταμοῦ εἶνε τὸ νόμισμα τῶν Μυουντίων τῆς Ἰωνίας, τὸ εἰκονίζον τὸν χῆνα πλαισιούμενον ὑπὸ τῶν γραμμῶν τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ παρ' ὃν κεῖται ἡ Μυοῦς.—Babelon, Invent. Waddington p 102 nᵉ 1883-1884 pl. IV, 3.— Rev. Num. 1858. pl. V, 6.— Κατάλ. Συλλογῆς Μελετοπούλου, Πίν. IV. 65.— Imhoof-Blumer, Kleinasiatische Münzen I, 90. Taf. IV, 3.

[4] Ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν ἐμοὶ γνωστῶν παραστάσεων τῆς Παναγίας Ἐλεούσης, ἐπὶ Βυζαντινῆς σφραγῖδος (Schlumberger, Sigillographie Byzantine, p. 38), 686 εἰκονίζει τὴν Παναγίαν ἔχουσαν παρ' αὐτῇ τὸν παῖδα Ἰησοῦν, οὐχὶ ἀρτίτοκον, ἀλλὰ παιδίον ἤδη ηὐξημένον ἀρκετά. Πέριξ ἡ ἐπιγραφὴ ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ Η ΕΛΕΟVCA, ἣν τὸ ἐπίγραμμα τοῦ μολυβδοβούλλου χαρακτηρίζει ὡς ***πανοικτίρμονα κόρην***, δηλαδὴ οἰκτείρουσαν τὰ δεινὰ τῶν θνητῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐλεοῦσαν αὐτούς. Ἐν Ἀθήναις ὑπάρχουσι, κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Α. Μωραϊτίδου, τρεῖς μικραὶ ἀρχαῖαι ἐκκλησία φέρουσαι τὸ ἐπώνυμον τῆς Ἁγίας Ἐλεούσης, καὶ δὴ ἡ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος, ἡ τῆς πρὸς τὰ Φάληρα ὁδοῦ καὶ ἡ τῆς συνοικίας *Ψυρῆ*, θεωρουμένη θαοματουργὸς καὶ συχνὰ λειτουργουμένη.

[1] Ἴδε τὸ *Ἄσμα τῆς Μονῆς τοῦ Κύκκου* ἐν Α. Α. Σακελλαρίου, τὰ Κυπριακὰ τόμ. Β' σελ. 93. Ἕνεκα τῆς μετατροπῆς τῆς λατρείας τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου ἀπὸ *Ὁδηγητρίας* εἰς *Ἐλεοῦσαν*, οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς ταύτης ψάλλοντες τὸ πασίγνωστον Μεγαλυνάριον «*Ἄλαλα τὰ χείλη τῶν ἀσεβῶν* κτλ.» τῆς Ὁδηγητρίας λέγουσι «*τὴν ἐλεοῦσαν ἡμᾶς*», ἀντὶ τοῦ ἀρχικοῦ «*τὴν ὁδηγοῦσαν ἡμᾶς*».

θεοῦ *σωτῆρος* (Cavvadias, Fouilles d'Epidaure Nº 100), τὸ δὲ Ἴανα εἶναι γνωστὸν ὡς δεύτερον ὄνομα τῆς Ἑλένης (Ἡσύχ. ἐν λ. Ἴανα) θυγατρὸς *τῆς χηνὸς* Νεμέσεως (Ἀπολλόδ. 3,10, 5) καὶ μητρὸς τῆς ἐκ τοῦ *κύκνου* Διὸς γεννησάσης τοὺς Διοσκόρους Λήδας. Ἐξ ἄλλου πάλιν τὸ ὄνομα τῆς χηνὸς πανταχοῦ ὂν τὸ αὐτό: *χήν*, *χάν*, chans, hamsa, gans, anser, hanser, hans κτλ. (Keller ἔ. κατ. 302-303) συγγενεύει τόσον πρὸς τὸ τοῦ Ἰανίσκου, ὅσον τὸ τοῦ χηνὸς πρὸς τὸ τοῦ χηνίσκου, ἐνδεικνύον καὶ οὕτω τὴν ἀρχικὴν ταυτότητα τοῦ Ἰανίσκου πρὸς τὸν σύμβολον τὸν χῆνα ἔχοντα παῖδα. Ὡς πρὸς δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰανίσκου ἀπαγχονισμὸν τοῦ χηνός, ἀπαγχονισμὸν μαρτυρούμενον ὑπὸ τῶν κειμένων καὶ τῶν μνημείων, νομίζω ὅτι ὀρθοτάτη εἶναι ἡ ὑπὸ οὐδενὸς μέχρι τοῦδε ληφθεῖσα ὑπ' ὄψιν γνώμη τοῦ O. Keller[1], ὅτι ἔχει βαθεῖαν θρησκευτικὴν ἔννοιαν καὶ δὴ ἐντελῶς παράλληλον πρὸς τὴν τοῦ *σαυροκτόνου* Ἀπόλλωνος. Ἀληθῶς φρονῶ, ἐν ταῖς λεπτομερείαις μόνον τροποποιῶν τὴν γνώμην τοῦ Keller, ὅτι ὅπως ὁ μέχρι τοῦδε ἀνερμήνευτος παραμένων νεανίσκος σαυροκτόνος Ἀπόλλων οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ἐξιδανίκευσις καὶ ἐξωραΐσις τοῦ παναρχαίου φοβεροῦ ***Πυθοκτόνου*** Ἀπόλλωνος, ἤτοι τοῦ ἡλίου τοῦ διὰ τῶν ἀπολυμαντικῶν αὐτοῦ ἀκτίνων καθαρίζοντος τὴν γῆν ἀπὸ τῶν μιασμάτων, οὕτω καὶ τὸ ἱλαρὸν παιδίον Ἰανίσκος, τὸ ἄγχον τὸν χῆνα, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ἐξιδανίκευσις καὶ ἐξωραΐσις τῶν παναρχαίων ἀσιατικῶν καὶ ἑλληνικῶν θεοτήτων ἐκείνων τῶν τόσον συχνάκις εἰκονιζομένων ὡς ἀγχουσῶν χῆνας, νήσσας ἢ κύκνους, πτηνὰ ἑλόβια, ἑπομένως καὶ σύμβολα τῶν τὰς θερμὰς ἀσιατικὰς καὶ ἑλληνικὰς χώρας καλυπτόντων ἀπειραρίθμων ἑλῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν φοβερῶν πυρετῶν τῶν καὶ πάλαι καὶ νῦν[2] ἀποδεκατιζόντων τοὺς ἀνθρώπους τῶν χωρῶν τούτων. Ἄλλως δὲ τὸ παράλληλον καὶ συγγενὲς τῶν ἐννοιῶν τῆς σαύρας καὶ τοῦ χηνὸς ὡς συμβόλων τοῦ αὐχμοῦ καὶ τῆς ὑγρασίας, ἑπομένως καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἀσθενειῶν, δεικνύουσι καὶ οἱ θρησκευτικοὶ τύποι τῶν νομισμάτων τῆς Μακεδονικῆς πόλεως Ἠϊόνος, οἱ ἐπὶ τὸ

[1] Thiere des griechischen Alterthums in kulturgeschitlicher Beziehung. Innsbruck 1887 S. 295.

[2] Ἴδε τό βιβλίον «Ἡ Ἑλονοσία ἐν Ἑλλάδι καὶ τὰ πεπραγμένα τοῦ Συλλόγου πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων. Ἀθῆναι 1907 σελ 98 κέξ., 109 κέξ.

αὐτὸ συνενοῦντες σταθερῶς σαῦραν καὶ χῆνα[1]. Ἐκ τῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ κύκλου θεοτήτων ὁ τὸν χῆνα ἄγχων παῖς πάντως ἄμεσον προκάτοχον ἔχει, ὡς ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ἤδη ὁ Keller, τὴν φοβερὰν ἐκείνην πτερωτὴν Ἅρπυιαν, τὴν δι' ἑκάστης χειρὸς πνίγουσαν ἀνὰ ἕνα χῆνα (ἴδε π. χ. παρὰ τῷ Keller ἔ. ἀ. τὸ ἐκ Καμείρου γνωστὸν πινάκιον τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου). Ἀληθῶς, ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι αἱ φοβεραὶ θυγατέρες τοῦ Τυφῶνος ἢ Ποσειδῶνος ἢ τῆς Ὠκεανίδος Ἠλέκτρας Ἅρπυια καὶ Ποδάργη ἦσαν αἱ προσωποποιήσεις τῶν νεφῶν, τῶν θυελλῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν σφοδρῶς πνεόντων ἀνέμων, τῶν παρὰ τὰς ἄλλας καταστρεπτικὰς αὐτῶν ἰδιότητας ἐχόντων τὸ μέγα καλὸν τοῦ νὰ διασκορπίζωσι τὰ ἐκ τῶν ἑλῶν ἐκπεμπόμενα θανατηφόρα μιάσματα, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, κατὰ τίνα εἱρμὸν ἐννοιῶν τὸ εὐεργετικὸν αὐτῶν ἔργον, ὅπερ συμβολίζει ὁ πνιγμὸς τῶν ἑλοβίων πτηνῶν, μετεβιβάσθη καὶ ἐξωραΐσθη ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ***χηνοκτόνου*** παιδίου τοῦ θεοῦ τῆς ἰατρικῆς, εἰς ὃ ἔλαχεν ὁ κλῆρος τοῦ ἰατροῦ κυρίως τῶν ἐκ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν πασχόντων ἀνθρώπων, ὡς εἰς τοὺς ἄλλους παῖδας καὶ θυγατέρας τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀπεδόθησαν ἄλλαι εἰδικαὶ θρησκευτικαὶ δυνάμεις. Ὁ Ἡρακλῆς τοξεύων τὰς ὄρνεις τῆς Στυμφαλίδος λίμνης, ἢ ἀποκόπτων τὰς κεφαλὰς τῆς Λερναίας Ὕδρας ἐκτελεῖ τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ ὁ χηνοκτόνος Ἰανίσκος ἔργον, ἀλλ' ἐν μεγάλῃ κλίμακι, ὡς συμβολίζων οὐχὶ τὴν μερικὴν θεραπείαν ἑνὸς ἑκάστου ἀτόμου, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν ὁλοκλήρων πληθυσμῶν ἀπὸ τῶν ἑλειογενῶν νόσων διὰ τοῦ δι' ἡρακλείων ἔργων κανονισμοῦ τῆς ἐκροῆς πρὸς τὴν θάλασσαν τῶν λιμναζόντων ὑδάτων τῆς Λέρνης καὶ τοῦ διακανονισμοῦ τῶν ὑπογείων ὑδάτων καὶ τῶν καταβόθρων τῆς Στυμφαλίδος λίμνης. Τὴν δὲ πληθὺν τῶν περισωθέντων ἀγαλμάτων τοῦ Ἰανίσκου ἐξηγεῖ ὄχι μόνον ἡ πληθὺς τῶν Ἀσκληπιείων καὶ ἡ μεγάλη διάδοσις τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἐκ τῶν ἑλειογενῶν νοσημάτων πασχόντων ἱκετῶν καὶ μάλιστα παιδίων[2]. Ἄξιον σημειώσεως

[1] RMC. Macedonia p. 72-75. — Imhoof - Blumer, Tier und Pflanzen-Typen auf Münzen Taf. VI. 22 καὶ 23.

[2] Διοκλῆς ὁ Καρύστιος ἔγραψε περὶ τοῦ 350 π. Χ. εἰδικὸν βιβλίον περὶ πυρετῶν περιγράψας τοὺς παρὰ παιδίοις κακοήθεις ἑλώδεις πυρε-

εἶναι ὅτι ὁ νῦν κατ' ἐξοχὴν θεραπεύων τοὺς πυρετοὺς ἅγιος τοῦ λαοῦ μας εἶναι ὁ Ἅγιος Ἰωάννης. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ μας λέγουσιν ὅτι τὸ χάρισμα τοῦτο ἔχει ὁ ἅγιος, διότι ἔτρεμε κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ, ὡς τρέμει ἐκ ῥίγους ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ πυρετοῦ [1]. Ἐπιστημονικὴ ὅμως ἔρευνα τοῦ θέματος δύναται νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Ἅγιος *Γιάννης* (Ἰωάννης) τὴν δύναμιν ταύτην ἐκληρονόμησεν ἐκ τοῦ *Ἰαννίσκου* ἕνεκα μόνης τῆς ταυτότητος τῶν ὀνομάτων ἀμφοτέρων, ὅπως διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ Ἅγ. *Ἠλίας* ἀντικατέστησε τὸν Ἥλιον κτλ.

Τὸ δὲ σπουδαιότερον κέρδος ἐκ τῆς παρούσης μελέτης εἶναι, νομίζω, τὸ δίδαγμα, ὅπερ λαμβάνομεν ὅσον ἀφορᾷ τὴν παλαιὰν ἔριδα τῶν ἀρχαιολόγων περὶ τοῦ ἂν ἡ ἀρχαία γλυπτικὴ ἐγνώριζεν ἢ μὴ τὸ ἐν τῇ νεωτέρᾳ καλλιτεχνίᾳ genre καλούμενον εἶδος παραστάσεων, ἤτοι τῶν μηδεμίαν μυθολογικὴν ἢ ἱστορικὴν ἔννοιαν ἐχουσῶν, ἀλλ' ἀναφερομένων εἰς τυχαίας πράξεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Ἤδη ἐν ἔτει 1876 ὁ ἀείμνηστος Furtwängler διὰ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ μελέτης Der Dornauszieher und der Knabe mit der Gans, ἐν ᾗ ἐξέθεσε τὴν κατ' αὐτὸν ἱστορίαν τῆς ῥωπογραφίας τῶν ἀρχαίων, ἀπήλλαξε τὴν ἀρχαίαν πλαστικὴν πλήθους παραστάσεων ἐσφαλμένως θεωρουμένων ὡς genre· οὐχ ἧττον ὅμως ἀφῆκεν αὐτῇ μέγα πλῆθος ἔργων. Οἱ δὲ μετ' αὐτὸν γράψαντες ἀρχαιολόγοι μεγάλως πάλιν ηὔξησαν τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀποδίδοντες εἰς αὐτὴν πᾶν ὅ,τι αἱ μυθολογικαὶ ἢ ἱστορικαὶ ἡμῶν πηγαὶ δὲν ἠδύναντο ἀμέσως νὰ ἑρμηνεύσωσι, ἐπιλανθανόμενοι δὲ τὸ τοῦ Göthe ὅτι «Der Sinn und das Bestreben der Griechen ist, den Menschen zu vergöttern, nicht die Gottheit zu vermenschen», λησμονοῦντες πρὸς τούτοις ὅτι ἡ ἀρχαία πλαστικὴ τόσον ἠγνόει τὸ genre ὥστε οὐδὲ λέξιν εἶχεν ἵνα ἐκφράσῃ ὅ,τι ἡμεῖς νῦν ὁρίζομεν διὰ τῆς λέξεως genre, ἅτε τῆς λέξεως *ῥωπογραφία* ἀναφερομένης μόνον εἰς ἔργα γραφικῆς εἰκονίζοντα πράγματ' ἀνάξια λόγου καὶ μηδαμινά.

Ἤδη δ' ὅτε διὰ τῆς παρούσης ἐρεύνης ἀφῃρέθη μέγα πλῆθος ἀγαλματίων παιδίων ἐκ τοῦ genre, θὰ ἦτο ἴσως εὔκολον νὰ καταδειχθῇ ὅτι καὶ μέγα ἄλλο πλῆθος ἀρχαίων πλαστικῶν εἰκόνων θεωρουμένων ὡς genre ἀνήκει εἰς τὴν μυθολογικὴν ἢ ἀναθηματικὴν τάξιν, πρὸς δὲ ὅτι ἐφ' ὅσον αὐξάνεται ὁ πλοῦτος τῶν μυθολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἡμῶν γνώσεων ἐπὶ τοσοῦτον στενοῦται ὁ κύκλος τοῦ genre. Ἡ ὑπὲρ πᾶν μέτρον ὅμως ἐκταθεῖσα παροῦσα μελέτη δὲν μοὶ ἐπιτρέπει νῦν νὰ πράξω ἄλλο τι ἢ νὰ ὑποδείξω ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ***ἀπακανθιζόμενος παῖς*** (Dohrnauszieher) ὁ ὑπὸ πάντων ἀείποτε σὺν τῷ μετὰ τοῦ χηνὸς Ἰανίσκῳ ἀναφερόμενος ὡς κλασσικὴ ἀπόδειξις τῆς ἀγάπης τῶν ἀρχαίων πρὸς τὸ genre, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἡ καθαρῶς μυθολογικὴ μορφή. Ἀρκεῖ ἀληθῶς νὰ γνωρίζῃ τις, τὰ τοῦ κορινθιακοῦ τύπου νομίσματα τῶν Ἀμβρακιωτῶν τὰ εἰκονίζοντα παιδίον ἀπακανθίζον τὸν μυθολογικὸν Πήγασον [1], ἵνα ἀμέσως ἐννοήσῃ ὅτι ὁ ***ἀπακανθίζων*** ἢ ***ἀπακανθιζόμενος*** δὲν εἶναι τυχαῖός τις παῖς, ἀλλὰ θεὸς καὶ δὴ θεὸς ἐκ τοῦ ἰατρικοῦ μυθολογικοῦ κύκλου, μικρός τις *Ποδαλείριος*, δηλαδὴ «***ποδῶν ἀλεωρή***». Ἀλλὰ περὶ τούτου καὶ ἄλλων σχετικῶν ἐς ἄλλοτε.

Ι. Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΣ

τούς. Ἴδε Α. Κούζη, Περὶ ἑλειογενῶν πυρετῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. (Ἡ ἑλονοσία ἐν Ἑλλάδι ἔ. ἀ.) σελ. 102.

[1] Ν. Πολίτου, Παραδόσεις μέρος Β' σελ. 765 (Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ).

[1] BMC. Corinth pl XXIX, 11.

ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ

Ϛ'. [1]

Μινωϊκὸν σκεῦος ἐνεπίγραφον.

Τὸ μικρὸν ἐνεπίγραφον ἀγγεῖον τὸ ὁποῖον δημοσιεύομεν ἐνταῦθα (εἰκ. 1, 2, 3) εὑρέθη τυχαίως ὑπὸ χωρικοῦ πρὸ ὀλίγων μηνῶν εἰς θέσιν Τροῦλλον τῆς κωμοπόλεως Ἀρχανῶν (μίαν ὥραν νοτίως τῆς Κνωσοῦ) καὶ ἀγορασθὲν κατετέθη ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου.

Εἶναι κατεσκευασμένον ἐκ λευκοῦ ἀλαβάστρου ἀσβεστιτικοῦ ἡμιδιαφανοῦς καὶ ἔχει σχῆμα ὁμοιάζον πρὸς τὸ ἥμισυ καρδίας καθέτως κεκομμένης, πλὴν μικρᾶς ἐπιπέδου ἐπιφανείας ἐπὶ τῆς ὁποίας βασίζεται ὡς φαίνεται ἐν τῇ εἰκ. 3. Ἡ ἀβαθὴς αὐτοῦ κοιλότης ὁμοιάζει πρὸς τὸ κοῖλον μεγάλου κοχλιαρίου.

Παρομοίου σχήματος ἀγγεῖον εὑρέθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Φαιστοῦ, κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς, ἀλλ᾽ εἶναι ὀλίγον μεγαλύτερον καὶ κομψότερον ἐκ λίθου στεατίτου [2]. Ἄλλο μεγαλύτερον καὶ βαθύτερον καὶ τοῦτο ἐκ στεατίτου προέρχεται ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς σχολῆς ἐν Παλαικάστρῳ τῆς Σητείας [3]. Ὅμοιον πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο εὑρίσκεται ἐν τῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν ὑπ᾽ ἀριθ. εὑρετ. 2918 προερχόμενον ἐκ Μυκηνῶν.

Τὸ ἡμέτερον σκεῦος ἀπεικονίζεται εἰς φυσικὸν περίπου μέγεθος εἰς τὰς εἰκόνας 1, 2, 3, ὧν αἱ μὲν δύο πρῶται ἀπεικονίζουσιν αὐτὸ ὁρώμενον ἄνωθεν, ἡ δὲ τρίτη ἐκ τοῦ πλαγίου. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐγένετο κατὰ φωτογραφίαν, αἱ δὲ δύο ἄλλαι κατὰ ἰχνογράφημα, ὃ λίαν εὐγενῶς κατὰ παράκλησίν μου ἐφιλοπόνησεν ἡ Ἀγγλὶς Miss Adela Breton. Ἔχει δὲ μῆκος μὲν 0,09, πλάτος μέγ. 0,07 καὶ ὕψος 0,025.

Ποία ἦτο ἡ ἀκριβὴς χρῆσις τοῦ μικροῦ σκεύους δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ἀπολύτως. Θεωρῶ ὅμως πιθανὸν ὅτι ἐχρησίμευε διὰ θρησκευτικόν τινα σκοπόν, ὅπως καὶ πλεῖστα ἄλλα διαφόρων σχημάτων λίθινα δοχεῖα ἁπλᾶ, διπλᾶ ἢ πολλαπλᾶ, τῶν ὁποίων πολλὰ ἀνεγνωρίσθησαν ὡς τράπεζαι προσφορῶν, δοχεῖα σπονδῶν ἢ κέρνοι πρὸς ἱεροὺς σκοπούς [1]. Ἐχρησίμευε δηλ. τὸ ἡμέτερον σκεῦος ἵνα σπένδωσιν ἐν αὐτῷ ἢ δι᾽ αὐτοῦ ὑγρόν τι κατά τινα θρησκευτικὴν πρὸς θεὸν ἢ νεκρὸν ἱεροτελεστίαν. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη τοῦ θρησκευτικοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀγγείου ἐνισχύεται μεγάλως καὶ ὑπὸ τῆς ἐπ᾽ αὐτοῦ κεχαραγμένης ἀρχικῶς ἐπιγραφῆς, ἥτις ὡς θὰ ἀναπτύξω παρακατιών, πιστεύω ὅτι εἶναι ἱεροῦ περιεχομένου.

Ἡ σπουδαιότης τοῦ μικροῦ μνημείου δὲν ἔγκειται τόσον οὔτε εἰς αὐτὸ τοῦτο, οὔτε εἰς τὸν ἱερὸν αὐτοῦ προορισμόν, καὶ ἂν παραδεχθῶμεν τοῦτον ὡς ἐξηκριβωμένον, ὅσον εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ χείλους αὐτοῦ χαρακτὴν ἐπιγραφὴν γράμμασι τοῦ Μινωϊκοῦ γραμμικοῦ ἀλφαβήτου. Ὡς ἐπιγραφικὸν ἄρα μνημεῖον πρόκειται νὰ ἐξετασθῇ διὰ βραχέων καί, ἐφ᾽ ὅσον ἐπιτρέπουσιν αἱ μέχρι σήμερον γνώσεις ἡμῶν ἐπὶ τοῦ ἀλφαβήτου αὐτοῦ, τὸ μικρὸν δοχεῖον. Χαίρω δὲ διότι παρέχω τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα νὰ φιλοξενήσῃ διὰ πρώτην φορὰν ἐπιγραφικὸν μνημεῖον τῆς Κρητικῆς προϊστορικῆς γραφῆς καὶ δὴ τόσον σημαντικόν.

[1] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904, σελ. 21-56. 1906, σελ. 117-156. 1907, 141-186. 1908, σελ. 197-244.

[2] Ἀριθ. εὑρετ. λιθίνων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου 187.

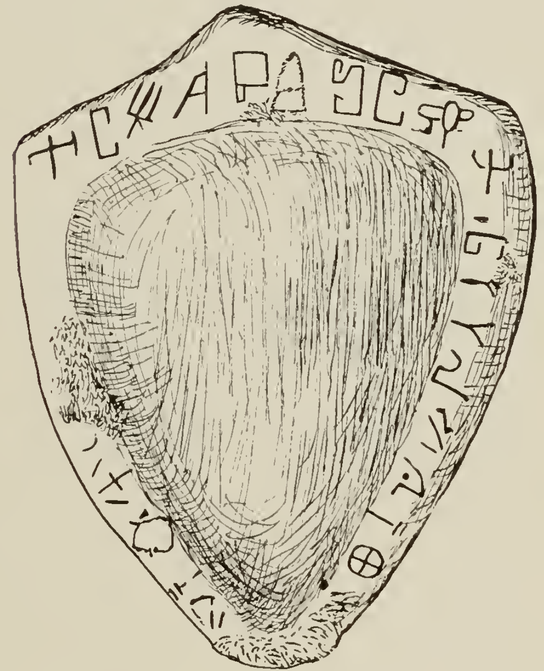
[3] Ἀριθ. εὑρετ. λιθ. Μουσείου Ἡρακλείου 907.

[1] Περὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν προϊστορικῶν σκευῶν ἴδε τὸ ἄρθρον Kretan Kernoi εἰς τὸ Ann. Brit Sch. XII σελ. 9-23. Monumenti antichi dei Lincei XIV. 1902, σελ. 100-102.

Ὅτε ἐκομίσθη τὸ ἀγγεῖον εἰς τὸ Μουσεῖον ὡς εὑρέθη καὶ ἄπλυτον διεκρίνοντο τὰ γράμματα ὑπέρυθρα ἕνεκα τοῦ ἐρυθρωποῦ χώματος, δι' οὗ ἦσαν πεπληρωμένα. Ἀφ' οὗ ὅμως ἐκαθαρίσθη καὶ τὸ ἐρυθρὸν χῶμα ἀπεπλύθη τὰ γράμματα ἐγένοντο ἀμυδρότερα. Τοῦτο μᾶς ἠνάγκασε νὰ ἐπιπάσωμεν ἄνωθεν τοῦ ἀγγείου μέλαιναν κόνιν, ἡ ὁποία εἰσελθοῦσα εἰς τὰ χαράγματα κατέστησε πάλιν τὰ γράμματα εὐκρινέστατα, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖται παραβλέψωμεν μικράς τινας φθορὰς καὶ τριβὰς τοῦ σκεύους, αἵτινες ἔχουσιν ἀφανίσει τινὰ τῶν γραμμάτων μάλιστα κατὰ τὴν ἀποκεκρουσμένην ἐν μέρει προχοὴν αὐτοῦ. Ὑπὸ τοιαύτην μορφὴν εὑρίσκεται σήμερον τὸ σκεῦος καὶ οὕτως ἐφωτογραφήθη καὶ ἰχνογραφήθη· ὀφείλω μόνον νὰ τονίσω ὅτι ἡ καθίζησις τῆς μελαίνης κόνεως ἐγένετο κανονικὴ καὶ ἑπομένως τὰ γράμματα ἀποδίδονται ὡς οἷόν τε πιστῶς καὶ κατὰ τὸ ἀρχικὸν αὐτῶν σχῆμα, ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, δὲν ἠλλοιώθησαν ὑπὸ τῆς τριβῆς καὶ τῆς ἄλλης βλάβης τοῦ χείλους τοῦ δοχείου.

Εἰκὼν 1.

Εἰκὼν 2

Εἰκὼν 3.

Πρὸς περισσοτέραν σαφήνειαν καὶ ἵνα τὰ γράμματα καθορῶνται διὰ μιᾶς ἀντέγραψα αὐτὰ ἰδιαιτέρως εἰς φυσικὸν μέγεθος ὡς φαίνονται ἐν τῇ εἰκόνι 4.

Ἡ διεύθυνσις τῶν γραμμάτων εἶναι ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά. Τοῦτο μᾶς δεικνύει τὸ τρὶς ἐπαναλαμβανόμενον γράμμα (2. 5. 8) τὸ ὁποῖον ὡς μονοπρόσωπον (ἂς τὸ εἴπωμεν οὕτω) δεικνύει τὴν

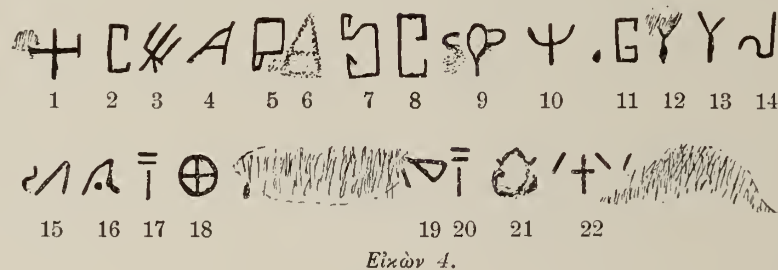
φορὰν αὐτοῦ ὁμοιάζον πρὸς τὸ τρίτον γράμμα τοῦ λατινικοῦ ἀλφαβήτου ὑπὸ τὴν τετράγωνον μορφὴν ⊏ Ἔπειτα εἶναι ἤδη γνωστὸν ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Evans ὅτι τὰ γράμματα τοῦ Μινωϊκοῦ ἀλφαβήτου διευθύνονται σχεδὸν πάντοτε ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ πλὴν σπανίων τινῶν ἐξαιρέσεων ἀντιστρόφου γραφῆς καὶ ἑνὸς ἴσως παραδείγματος γραφῆς βουστροφηδὸν [1].

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἀρκετὰ ἐκτενής, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι πιθανώτατα ἡ γραφὴ εἶναι συλλαβική, καθὼς ἔχουσιν ἤδη οὐχὶ ἄνευ λόγου εἰκάσει περὶ τῶν γραμμάτων τοῦ γραμμικοῦ συστήματος, ὅπως δηλ. τὰ γράμματα τοῦ Κυπριακοῦ συλλαβαρίου, πρὸς τὸ ὁποῖον τὸ Κρητικὸν γραμμικὸν σύστημα ἔχει ἀρκετὰς ἀναλογίας καὶ ὁμοιότητας [2].

Θεωρῶ ἄξιον σημειώσεως πρὸ παντὸς τὸ καλλίγραφον καὶ κανονικὸν τῶν γραμμάτων τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς ἐν παραβολῇ πρὸς τὰς ἀμελέστερον καὶ ταχυγραφικώτερον γεγραμμένας ἐπιγραφὰς τῶν πινακίδων. Ἐντεῦθεν ἔχομεν τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἡ μορφὴ τῶν γραμμάτων, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ἡ παροῦσα ἐπιγραφή, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ τακτικὸν καὶ κανονικὸν σχῆμα τῶν γραμμάτων τοὐλάχιστον κατὰ τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφή.

Ἂς ἐξετάσωμεν νῦν ἓν ἕκαστον τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ἰδίᾳ.

Τὸ πρῶτον γράμμα τὸ τριαινόσχημον εἶναι γνωστότατον γραμμικὸν σύμβολον. Εὑρίσκεται πολλάκις (18 φοράς) ἐπὶ ὀγκολίθων τοῦ ἀνακτόρου Φαιστοῦ [1], μόνον εἴτε καὶ ἐν συνδυασμῷ μετ' ἄλλων [2]. Ἐπίσης εὑρίσκεται εἰς τὰς πινακίδας Ἁγ. Τριάδος [3], εἰς τὰς ὀπισθογραφήσεις τῶν πηλίνων σφραγισμάτων Ἁγ. Τριάδος [4], εἰς χαρακτὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ ἀγγείου Κνωσοῦ [5] καὶ εἰς πολλὰς τῶν πινακίδων Κνωσοῦ. Ἀκόμη παρατηρεῖται καὶ εἰς

Εἰκὼν 4.

πήλινον βῶλον Γουρνιῶν μὴ δημοσιευθέντα. Ἐνίοτε τὸ γράμμα αὐτὸ φέρεται ἔχον παραλλαγάς τινας κατὰ τὰς κεραίας καὶ τοὺς ἀκρέμονας. Τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον, ἐξ οὗ προῆλθε δὲν εἶνε ἐξηκριβωμένον.

Τὸ 2ον, 8ον καὶ 11ον γράμμα εἶνε τὸ αὐτὸ ἔχον σχῆμα τοῦ λατινικοῦ ὀρθογωνίου ⊏. Τὸ γράμμα τοῦτο εὑρίσκεται καὶ εἰς τὰ δύο εἴδη τοῦ γραμμικοῦ ἀλφαβήτου. Τὸ ἰδεογραφικὸν σύμβολον, ἐξ οὗ παρήχθη, εἶναι τὸ ὀρθογώνιον μὲ τέσσαρας παραλλήλους κεραίας, τὸ ὁποῖον ὁ κ. Evans ἐξηγεῖ ὡς δηλοῦν θύραν, οἰκίαν ἢ φράκτην [3]. Τούτου δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν εὔκολον ἐξέλιξιν κατόπιν ἐν τῷ γραμμικῷ συστήματι, ὅτε μηκύνεται, ἀνοίγεται δεξιὰ καὶ συντομεύεται ἢ ἐλλείπουσιν αἱ δύο μεσαῖαι παράλληλοι κεραῖαι καὶ οὕτω καταντᾷ εἰς τὸ σχῆμα τὸ ὁποῖον ἔχει ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ. Τοὺς διαφόρους αὐτοὺς βαθμοὺς τῆς ἐξελίξεως δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς Κνωσοῦ, Φαιστοῦ, Ἁγ. Τριάδος, εἰς τοὺς πηλίνους βώλους (targhette) Ἁγ. Τριάδος καὶ εἰς τὰς ὀπισθογραφήσεις τῶν πηλίνων σφραγισμάτων. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Δικταίου ἄντρου (Σπήλαιον Ψυχροῦ) διατηρεῖ ἀκόμη τὸ κλειστὸν σχῆμα [6], ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τῆς εἰκόνος 5, ὅπου εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον γράμμα.

[1] Ἀθηνᾶ τόμ. ΙΙΙ', σελ. 573 καὶ 579. Monum. antichi dei Lincei XIII σελ. 22, 28, 29. A. Evans The Palace of Cnossos in Brit. Sch. Ann. 1901 σελ. 59.

[2] A. Evans Cretan Pictogr. σελ. 95 πίν. 111, σελ. 101-102. Monum. ant. XIII 23.

[3] A. Evans Cret. Pictogr. σελ. 38, ἀριθ. 24.

[1] Monum. ant. XII 1902, σελ. 90 ἀριθ. 20.

[2] Αὐτόθι σελ. 93 εἰκ. 27.

[3] Mon. ant. XIII, σελ. 23, εἰκ. 6. 7.

[4] Αὐτόθι σελ. 47. 3, 4. 5.

[5] Brit. Sch. An. 1900-1901, σελ. 10, εἰκ. 3.

[6] A. Evans Further discoveries εἰς τὸ J. H. S. XVII, σελ. 359, εἰκ. 27.

Τὸ τρίτον γράμμα εἶναι ἐπίσης τριαινοειδὲς ἀλλὰ πλάγιον καὶ εἶναι βεβαίως διάφορον τοῦ πρώτου. Ὁ κ. Evans θεωρεῖ ὡς ἰδεογραφικὴν αὐτοῦ ἀρχὴν τὴν λύραν ἢ ἅρπαν μὲ τὸ πλῆκτρον [1], πιθανωτέρα ὅμως εἶναι ἡ γνώμη τοῦ κ. Pernier ὅτι παρήχθη ἐκ τοῦ ἰδεογραφικοῦ συμβόλου τῆς ἀνοικτῆς χειρός [2]. Διάφορον βεβαίως εἶναι καὶ τοῦ συμβόλου, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς τοὺς τοίχους τῆς αὐλῆς τοῦ μεγάρου τῆς βασιλίσσης ἐν Κνωσῷ, καὶ τὸ ὁποῖον ὁ κ. Evans ὀνομάζει ἠλακάτην καὶ τὴν αὐλὴν καλεῖ αὐλὴν τῶν ἠλακατῶν (Court of the distaffs) [3]. Συχνὰ τὸ γράμμα εὑρίσκεται παρηλλαγμένον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καὶ ἄνευ τῆς ἀποφύσεως. Ἐνιαχοῦ προσεγγίζει πολὺ πρὸς τὴν μορφὴν τοῦ ἰδεογραφικοῦ συμβόλου τῆς ἀνοικτῆς χειρός. Ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον εὑρίσκεται εἰς πήλινον βῶλον Γουρνιῶν καὶ εἰς μικρὰν πινακίδα εὑρεθεῖσαν πέρυσιν εἰς Παποῦραν καὶ μὴ δημοσιευθεῖσαν ἀκόμη. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αἱ μὲν ὄρθιαι κεραῖαι δηλοῦσι τοὺς δακτύλους τῆς χειρός, ἡ δὲ λοξὴ ἀπόφυσις τὸν μέγαν δάκτυλον, καὶ διὰ τοῦτο αἱ ὄρθιαι κεραῖαι ἐνίοτε εἶναι τέσσαρες ἀντὶ τριῶν. Τὸ γράμμα παρατηρεῖται εἰς τὰς πινακίδας Κνωσοῦ καὶ Ἁγίας Τριάδος, εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ πίθου Φαιστοῦ χαρακτὴν ἐπιγραφήν [4], εἰς τὰ σφραγίσματα Ἁγ. Τριάδος [5].

Τὸ τέταρτον γράμμα τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει πρὸς κεφαλαῖον Βυζαντιακὸν Α δὲν εὑρίσκεται οὔτε εἰς τὰ σύμβολα τὰ συλλεχθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Evans πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν, οὔτε ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ, οὔτε εἰς τὰς πινακίδας Κνωσοῦ, ἐφ' ὅσον ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω. Τοὐναντίον ἀπαντᾷ εἰς τὰς ὀπισθογραφήσεις τῶν σφραγισμάτων Ἁγ. Τριάδος [6] καὶ οὐχὶ ἐντελῶς ὅμοιον ἀλλὰ παρηλλαγμένον εἰς τὰς πινακίδας Ἁγ. Τριάδος. Φαίνεται ὅτι τὸ γράμμα αὐτό, τοῦ ὁποίου τὸ ἰδεογραφικὸν πρότυπον δὲν εἶναι γνωστόν, ὑπέστη τοιαύτας παραλλαγάς, ὥστε νὰ μὴ ἀναγνωρίζεται εὐκόλως, ἢ ὅτι αὐτὸ τοῦτο εἶναι παραλλαγὴ ἀγνώριστος ἄλλου τινὸς ἀρχαιοτέρου γράμματος.

Τὸ πέμπτον γράμμα τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς εὕρηται ὡς πρῶτον εἰς τὴν χαρακτὴν ἐπιγραφὴν μεγάλου πίθου Ἁγ. Τριάδος μὴ δημοσιευθεῖσαν εἰσέτι. Ὅμοια ἀλλ' οὐχὶ ἐντελῶς τὰ αὐτὰ σύμβολα παρατηροῦνται εἰς τοὺς ὀγκολίθους τῶν ἀνακτόρων Κνωσοῦ [1] καὶ Φαιστοῦ [2]. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὰς πινακίδας Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ, πιστεύω ὅτι ὑπέστη μὲ τὸν καιρὸν ταχυγραφικὴν παραλλαγὴν καταστήσασαν αὐτὸ ἀγνώριστον.

Τὸ ἕκτον γράμμα εἶναι βεβλαμμένον καὶ διὰ τοῦτο ὑπάρχει ἀμφιβολία ἂν εἶχε τὸ περίγραμμα τὸ δηλούμενον ἐν τῇ εἰκόνι, καθ' ὃ ὁμοιάζει πρὸς τὸ Α ἢ Λ. Τοιαῦτα γράμματα καὶ μάλιστα τὸ Λ φαίνονται συχνὰ εἰς τὰς πινακίδας Κνωσοῦ καὶ Ἁγ. Τριάδος, εἰς δὲ τὴν πινακίδα Παλαικάστρου φέρει στιγμὴν μεταξὺ τῶν σκελῶν. Εἰς πινακίδα τοῦ Ἱεροῦ Κνωσοῦ φέρει κεραίαν κάθετον μεταξὺ τῶν σκελῶν [3], καὶ εἰς τὴν γραπτὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ποτηρίου Κνωσοῦ [4]. Ὅμοια γράμματα παρατηροῦνται καὶ εἰς τὰ σφραγίσματα Ἁγ. Τριάδος [5] καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Evans συλλεχθέντα γραμμικὰ σύμβολα Κρήτης καὶ Αἰγύπτου [6]. Εἰς τὸ Κυπριακὸν συλλαβάριον δηλοῖ τὴν συλλαβὴν *Κο*.

Τὸ 7ον σύμβολον ὁμοιάζον κατά τι πρὸς τὸ 5ον καὶ ἐν μέρει πρὸ τὸ 2ον, 8ον καὶ 11ον φαίνεται ὅτι ἔχει ἐπίσης τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἰδεογραφικὸν σύμβολον, ὃ ἀνεφέραμεν προηγουμένως ὡς εἰκονίζον κατὰ τὸν κ. Evans θύραν, παράθυρον ἢ φράκτην [7]. Ὁμοιάζει ἐπίσης πρὸς τὸ Κυπριακὸν σύμβολον, δι' οὗ δηλοῦται ἡ συλλαβὴ *πο* [8]. Ὅμοιον εὕρηται καὶ εἰς τοὺς πηλίνους βώλους Ἁγ. Τριάδος [9]. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν φαίνεται εἰς τὰς πινακίδας πιστεύω ὅτι ὑπέστη ἀλλοίωσιν ταχυγραφικὴν καὶ δὲν ἀναγνωρίζεται πλέον εὐκόλως ἐν αὐταῖς.

Τὸ 9ον γράμμα εἶναι φαίνεται ἐκ τῶν νεωτέρων συμβόλων· διότι εἶναι μὲν συνηθέστατον εἰς τὰς πινακίδας Κνωσοῦ [10] καὶ Ἁγ. Τριάδος, δὲν εὑρίσκεται ὅμως εἰς τὰ ἀρχαιότερα σύμβολα τὰ συλλε-

[1] A. Evans Cret pict. σελ. 37, ἀρ. 19.
[2] Monum. ant. XII σελ. 98.
[4] Mon. ant. XII σελ. 97 εἰκ. 32.
[5] Mon. ant. XIII σελ. 50 ἀριθ. 14.
[6] Mon. ant. XIII σελ. 50 ἀριθ. 10.

[1] Evas Cret. pict. σελ. 13 εἰκ. 9 f.
[2] Mon. ant. XII 90, 25.
[3] Evans Pal. of Knossos B. S. A. σελ. 13 εἰκ. 27.
[4] B. S. A. 1902 εἰκ. 66.
[5] Mon. ant. XIII σελ. 47-50 ἀριθ. 6, 13,
[6] Evans Cret. pict. σελ. 80 πίν. 1 ἀρ. 24.
[7] Evans Cret. pictogr. σελ. 38 ἀριθ. 24, 25.
[8] Αὐτόθι πίναξ. 1 ἀρ. 17.
[9] Mon. ant. XIII σελ. 28 ἀριθ. 15δ.
[10] Evans B.S.A. 1899-1900 πίν. II γρ. 5.

γέντα ὑπὸ τοῦ κ. Evans, οὔτε ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων. Διὰ ταῦτα πιστεύω ὅτι εἶναι νεωτέρα ἐξέλιξις ἀρχαιοτέρου γραμμικοῦ συμβόλου.

Τὸ 10ον γράμμα τὸ ὁμοιάζον πρὸς ἑλλ. Ψ ἀμφιβάλλω ἂν εἶναι παραλλαγὴ μόνον γραφικὴ τοῦ πρώτου ἢ τοῦ τρίτου γράμματος, ἢ εἶναι ἄλλο διάφορον. Ἡ τελευταία γνώμη μοὶ φαίνεται πιθανωτέρα, διότι παρατηρεῖται εἰς πινακίδας, αἵτινες κάμνουσι διάκρισιν τῶν δύο γραμμάτων ἔχουσαι αὐτὰ ταὐτοχρόνως [1].

Τὸ 12ον καὶ 13ον εἶναι τὸ ἴδιον γράμμα ἔχον περίπου τὸ σχῆμα τοῦ κεφαλαίου ἑλληνικοῦ Υ. Εἶναι συνηθέστατον γραμμικὸν σύμβολον. Εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν συλλεγέντων ὑπὸ τοῦ κ. Evans πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ παραβάλλεται πρὸς τὸ Κυπριακὸν τὸ δηλοῦν τὴν συλλαβὴν σα [2]. Ὑπὸ τοῦ κ. Evans θεωρεῖται ὡς ἔχον τὴν ἀρχήν του εἰς ἰδεογραφικὸν σύμβολον εὑρισκόμενον ἐπὶ Κρητικῶν σφραγίδων [3]. Παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τοῦ ἀνακτόρου Φαιστοῦ [4], ἐπὶ τῶν διακοσμητικῶν πλακιδίων Φαιστοῦ [5], ἐπὶ τῶν σφραγισμάτων Ἁγ. Τριάδος [6], εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Δικταίου ἄντρου (εἰκὼν 5), ἐπὶ τοῦ τεμαχίου ποτηρίου ἐκ στεατίτου τοῦ Παλαικάστρου [7], καὶ τέλος εἶναι κοινότατον γράμμα εἴς τε τὰς πινακίδας Κνωσοῦ καὶ Ἁγ. Τριάδος. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Δικταίου ἄντρου, εἰς τὴν τοῦ ποτηρίου Παλαικάστρου καὶ εἰς πινακίδα Ἁγ. Τριάδος [8], ὅπως καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ἐπιγραφὴν ἐπαναλαμβάνεται τὸ γράμμα αὐτὸ δὶς κατὰ συνέχειαν. Ἐπίσης δὶς κατὰ συνέχειαν φέρεται καὶ ὡς ἰδεογραφικὸν σύμβολον ἐπὶ σφραγῖδος προϊστορικῆς [9].

Τὸ γράμμα 14 εὑρίσκω εἰς πινακίδα Κνωσοῦ, ἀλλὰ κατ' ἀντίθετον φοράν, εἰς τὰς ἄλλας πινακίδας Κνωσοῦ δὲν ἀναγνωρίζεται. Τοὐναντίον εἰς τὰς πινακίδας Ἁγ. Τριάδος φαίνεται συχνὰ ἔχον τὴν ἰδίαν ἐντελῶς μορφὴν [10]. Ἐπίσης φέρεται ὡς τέταρτον γράμμα εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ πίθου τῆς Ἁγ. Τριάδος χαρακτὴν ἐπιγραφὴν [1]. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς τραπέζης τῶν προσφορῶν τοῦ Δικταίου καὶ εἰς τὸ τεμάχιον τοῦ ποτηρίου Παλαικάστρου (ἀλλὰ κατ' ἀντίθετον εἰς τοῦτο διεύθυνσιν) εὑρίσκεται ἀμέσως μετὰ τὰ δύο Υ. Ἴσως τὸ 14 γράμμα προῆλθεν ἐκ τοῦ ἰδεογραφικοῦ συμβόλου τοῦ κεκαμμένου ποδός [2].

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 15 σημειούμενον γράμμα δὲν εἶναι βέβαιον ἂν εἶναι ἓν μόνον γράμμα ἢ δύο πλησίον ἀλλήλων, ἤτοι ἓν μικρὸν βακτηριοειδὲς συχνὰ ἀπαντῶν εἰς τὰς πινακίδας καὶ ἓν ἄλλο ἀγκιστροειδές. Ἂν ληφθῇ ὡς ἓν μόνον γράμμα, ὅπερ πιθανώτερον, δὲν εὑρίσκεται εἰς τὰς πινακίδας, ἀλλὰ παρατηρεῖται εἰς ἐξάρτημα ἐκ Σίφνου [3]. Ἴσως εἶναι τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὸ γράμμα τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἐξέλιξις τοῦ ἰδεογραφικοῦ συμβόλου τοῦ πετομένου πτηνοῦ, ὅπως τὸ καλοῦσιν οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι, τοῦ εὑρισκομένου εἰς τὰ σφραγίσματα καὶ τὰς πινακίδας Ἁγ. Τριάδος [4]. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Δικταίου (εἰκ. 5) δὲν εἶναι ἀπίθανον τὸ τελευταῖον γράμμα νὰ εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα μορφὴ τοῦ ἡμετέρου γράμματος.

Τὸ 16ον γράμμα εὑρίσκεται ἐντελῶς τὸ αὐτὸ εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἐξάρτημα τῆς Σίφνου, φέρον μάλιστα καὶ τὴν στιγμὴν ἐντὸς ὅπως καὶ εἰς ἐκεῖνο. Ἐν γένει δὲ παρατηρῶ ὅτι τὰ γράμματα τοῦ ἐξαρτήματος τούτου ἔχουσι πολλὰς ὁμοιότητας καὶ ἀναλογίας πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς καὶ πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Δικταίου καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐκφράζωσι καὶ ὁμοίαν ἢ συγγενῆ ἔννοιαν. Εἰς τὰς πινακίδας Κνωσοῦ καὶ Ἁγίας Τριάδος δὲν εὑρίσκω μὲν ἐντελῶς ὅμοιον γράμμα ἀλλὰ παρετήρησα ἓν ἄλλο ὅμοιον ἔχον τὸ σχῆμα τοῦ λεγομένου Στῖγμα Ϛ καὶ τὸ ὁποῖον ἴσως ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ἡμέτερον.

Τὸ 17ον καὶ 20όν ἔχουσι τὸ σχῆμα κεφαλαίου Ι μὲ δύο μικρὰς ὁριζοντίας παραλλήλους κεραίας ἄνω. Εἰς τὰς πινακίδας Ἁγ. Τριάδος εὕρηται τὸ γράμμα φέρον ἄνωθεν στιγμὴν καὶ ὑπὲρ αὐτὴν κεραίαν ὁριζοντίαν. Ἀλλαχοῦ φέρει τὰς δύο μικρὰς κεραίας οὐχὶ ἄνω ἀλλὰ διατεμνούσας τὴν ὀρθὴν

1 Πρβ. Monum. ant. XIII σελ. 23 εἰκ. 6.
2 Evans Cret pict. πιν. I ἀριθ. 25 καὶ Furth. discov. σελ. 386 ἀρ. 13.
3 Evans Cret. pict. σελ. 41 ἀριθ. 41.
4 Mon. ant. XII σελ. 91. 2 16.
5 Αὐτόθι σελ. 95 ἀριθ. 4.
6 Αὐτόθι XIII σελ. 55. 2. 3.
7 Ἴδ. εἰκ. 6
8 Ἀριθ. εὑρετ. πινακίδων 12.
9 Evans Cret. pict. σελ. 30 εἰκ. 39.
10 Mon. ant. XIII εἰκ. 6 εἰς τὴν τελευταίαν γραμμήν.

1 Εἶναι ἀδημοσίευτος.
2 Evans Cret. pict. 34 ἀριθ. 5.
3 Ἰδὲ τὸ ἐξάρτημα Evans Cret. pict. σελ. 18 εἰκ. 19.
4 Mon. ant, XIII σελ. 50 ἀριθ. 15, σελ. 23. 25 εἰκ. 6. 8.

γραμμὴν ἐν σχήματι διπλοῦ σταυροῦ, καὶ οὕτως ἀναγράφεται παρ' Evans [1], ὑπὸ τοιοῦτον δὲ σχῆμα εὕρηται καὶ ἐν τῷ Κυπριακῷ συλλαβαρίῳ δηλοῦν τὴν συλλαβὴν *πα*. Εἰς τὰς πινακίδας Κνωσοῦ ἢ εἶναι ἁπλοῦς σταυρὸς ἢ κεφαλαῖον T μὲ γραμμὴν ὑπεράνω. Εἰς τοὺς πηλίνους βώλους Ἁγ. Τριάδος ὑπεράνω τοῦ I ἔχει τρεῖς στιγμὰς καὶ ὑπὲρ αὐτὰς γραμμὴν ὁριζοντίαν [2].

Τὸ 18ον εἶναι τὸ γνωστότατον καὶ συνηθέστατον γράμμα τὸ ἔχον τὸ σχῆμα τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἑλληνικοῦ θῆτα ⊕. Εὑρίσκεται εἰς τὰς πινακίδας Κνωσοῦ καὶ Ἁγ. Τριάδος συχνότατα, ὡς καὶ εἰς τὰ σφραγίσματα Ἁγ. Τριάδος [3]. Τὸ ἀρχικὸν ἰδεογραφικὸν σύμβολον, ἐξ οὗ παρήχθη θὰ εἶναι ἴσως τὸ δηλοῦν τὸν ὀφθαλμόν, ἢ τὸν Ἥλιον, ἢ ἀστέρα [4], τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς τὰς ἰδεογραφικὰς σφραγῖδας. Εἰς τοὺς ὀγκολίθους ὅμως Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ δὲν εἶναι εὔχρηστον τὸ σύμβολον αὐτό.. Ἐνίοτε ἀντὶ τῶν διασταυρουμένων ἐντὸς τοῦ κύκλου γραμμῶν εὕρηνται τρεῖς ἢ τέσσαρες στιγμαὶ (πινακίδες Κνωσοῦ καὶ Ἁγ. Τριάδος) καὶ ἄλλοτε δύο (πινακίδες Ἁγ. Τριάδος), δὲν εἶναι ὅμως ἐντελῶς βέβαιον ἂν τὸ σύμβολον μὲ τὰς στιγμὰς εἶχε τὴν αὐτὴν δύναμιν μὲ τὸ φέρον τὸν σταυρόν.

Μετὰ τὸ 18ον γράμμα ἄρχεται τὸ προχοειδὲς στόμιον τοῦ σκεύους τὸ ὁποῖον εἶναι ἀποκεκρουσμένον καὶ ἴσως θὰ ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ δύο ἢ τρία γράμματα· δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀπίθανον ἐπειδὴ ἐνταῦθα θὰ ἐλεπτύνετο τὸ χεῖλος νὰ μὴ ὑπῆρχον καὶ καθόλου γράμματα.

Τὸ 19ον εἶναι ἡμιεφθαρμένον, ἀλλ' ἐκ τοῦ σῳζομένου μέρους εἰκάζομεν, ὅτι ἦτο τὸ γράμμα τὸ ἔχον σχῆμα διπλοῦ πελέκεως, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ τόσον συχνὰ εἰς τοὺς ὀγκολίθους καὶ τοὺς πελεκητοὺς λίθους τῶν ἀνακτόρων Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ [5] καὶ εἶναι ἰδεογραφικὸν σύμβολον μεταβιβασθὲν καὶ εἰς τὸ γραμμικὸν σύστημα [6]. Εὕρηται καὶ εἰς τὸ Κυπριακὸν συλλαβάριον (ἄνευ τοῦ στειλεοῦ) δηλοῦν τὴν συλλαβὴν *λε*, ὁποῖον δηλ. τὸ βλέπομεν καὶ εἰς πήλινον ἀγγεῖον ἐκ τῶν περιχώρων Γουλᾶ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Evans [1]. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὀλίγον χρόνον διετήρησε τὴν ἀρχικήν του μορφὴν εἰς τὸν γραμμικὸν ἀλφάβητον, διότι δὲν ἀναφαίνεται πλέον εἰς τὰς πινακίδας τοῦ γραμμικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἠλλοιώθη ἢ ἀντικατεστάθη ὑπὸ ἄλλου ἰσοδυνάμου γράμματος, ἐν ᾧ, ὡς εἴπομεν, διετηρήθη ἐν τῷ Κυπριακῷ. Εἰς τὰς ἰδεογραφικὰς ὅμως πινακίδας τὰς εὑρεθείσας εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ διαδρόμου τῶν ἀνακτόρων Κνωσοῦ τὸ σύμβολον τοῦ διπλοῦ πελέκεως ἀπαντᾷ ἀκόμη [2].

Τὸ 21ον εἶναι βεβλαμμένον φαίνεται δὲ ὡς κύκλος ἀκανόνιστος μὲ δύο μικρὰς κεραίας ἔξωθεν. Τὸ σύμβολον δὲν εὑρίσκω εἰς τὰς πινακίδας ἐντελῶς ὅμοιον. Γράμματα ὅμως κυκλικὰ ἁπλᾶ ἢ μὲ στιγμὰς καὶ μικρὰς κεραίας ἐντὸς φαίνονται ἀλλαχοῦ [3], ἀμφιβάλλω ὅμως, ἂν ἔχωμεν τὸ ἴδιον γράμμα.

Τὸ 22ον ἀποτελεῖται, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει ἡ φθορὰ τοῦ σκεύους νὰ διακρίνωμεν, ἐκ σταυροῦ καὶ δύο κεραιῶν λοξῶν ἄνωθεν μὴ θιγουσῶν τὸν σταυρόν. Ἐντελῶς ὅμοιον σύμβολον δὲν εἶδον ἀλλαχοῦ, ἴσως ὅμως δὲν εἶναι διάφορον τοῦ συμβόλου τοῦ ἔχοντος τὸ σχῆμα περίπου τοῦ ἑλληνικοῦ Ψ.

Κατόπιν ἤρχοντο ἓν ἢ δύο γράμματα πιθανῶς, διότι τὸ σκεῦος ἔχει φθορὰν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο.

Μεταξὺ τῶν γραμμάτων 10 καὶ 11 (καὶ ἴσως καὶ μεταξὺ τοῦ 21 καὶ 22) φαίνεται ὡσεὶ στιγμὴ οὐχὶ κατὰ τύχην ἀλλ' ἐπίτηδες πεποιημένη, καὶ ἴσως εἶναι σημεῖον στίξεως. Τοιαύτη στίξις ἔχει ἤδη παρατηρηθῇ καὶ εἰς ἄλλας ἐπιγραφὰς τοῦ Μινωϊκοῦ ἀλφαβήτου. Οὕτω λ. χ. εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Δικταίου (εἰκ. 5) εὕρηται στιγμὴ μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου γράμματος καὶ ἄλλη κατὰ τὸ τέλος. Ὁ κ. Evans ὁμιλῶν περὶ τούτου θεωρεῖ στίξιν πρὸς χωρισμὸν λέξεων [4]. Εἰς τὴν μοναδικὴν πινακίδα τοῦ ἀνακτόρου Φαιστοῦ ἀντὶ μιᾶς φαίνονται δύο στιγμαὶ καθέτως τοποθετημέναι, αἱ ὁποῖαι

[1] Evans Cret. pict. σελ. 80 ἀριθ. 4.
[2] Mon. ant. XIII σελ. 27-28 εἰκ. 12-15.
[3] Δείγματα ἴδε Evans B.S.A. 1899-1900 πίναξ 2. Mon. ant. XIII σελ. 27, 28. 47, 2.
[4] Evans Cret. pict. 34, 2. 43.
[5] Evans Pal. of Knossos in B. S. A. 1888-1900 σελ. 33 εἰκ. 6. Mon. ant. XII 89 ἀρ. 11 σελ. 91 ἀριθ. 5 καὶ Cret. pict. σελ. 13 εἰκ. 9.
[6] Evans Cret pict. σελ. 35 ἀριθ. 10, σελ. 80 πίν. I ἀριθ. 22

[1] Αὐτόθι σελ. 10 εἰκ. 5.
[2] Evans Pal. of Cnossos in B. S. A. VI σελ. 59 κἑξ.
[3] Π. χ. Evans Further discov. σελ. 348, 349, 484, 386. Mon. ant XII σεκ. 95. XIII σελ. 23, 26, 27.
[4] Evans Furth. disc. σελ. 361. Pal. of Cnossos B. S. A. 1902 σελ. 107.

ἐπαναλαμβάνονται ὀκτάκις εἰς τὴν αὐτὴν πινακίδα [1].

Εἶπον προηγουμένως ὅτι τὴν ἐπιγραφὴν θεωρῶ ὡς ἱεροῦ περιεχομένου καὶ τὸ σκεῦος προωρισμένον πρὸς ἱερόν τινα σκοπόν. Εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην ἤχθην ὡς ἑξῆς.

Ἐν πρώτοις τὸ σκεῦος μὴ ὂν κατάλληλον δι' οἰκιακήν τινα χρῆσιν ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὴν τάξιν τῶν μικρῶν λιθίνων σκευῶν, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον διὰ θρησκευτικοὺς ἢ νεκρικοὺς σκοπούς, οἷοι οἱ κέρνοι, αἱ τράπεζαι τῶν προσφορῶν καὶ τὰ ὅμοια περὶ ὧν διέλαβον ἀλλαχοῦ [2] καὶ εὑρίσκονται συνήθως εἰς ἱερὰ ἢ τάφους. Ἔπειτα, ὅτε παρέβαλλον τὰ γράμματα τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς πρὸς ἄλλας Κρητικὰς ἐπιγραφὰς καὶ δὴ τὴν τοῦ Δικταίου, παρετήρησα μὲ ἔκπληξίν μου ὅτι πάντα τὰ σωζόμενα γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Δικταίας ἱερᾶς τραπέζης τῶν προσφορῶν εὑρίσκονται καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ ***καὶ δὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν*** ἤτοι ἔχομεν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐπιγραφαῖς τὰς αὐτὰς λέξεις. Ὅτι δὲ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Δικταίου εἶναι ἱεροῦ περιεχομένου εἶναι σχεδὸν βέβαιον καὶ ἕνεκα τοῦ χώρου, ἐν ᾧ εὑρέθη (τὸ Δικταῖον ἄντρον) μετ' ἄλλων πολλῶν ἀναθημάτων ἀνευρεθέντων καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ κ. Hogarth καὶ κατ' αὐτήν [3], καὶ διότι εὕρηται λελαξευμένη μετὰ ἐπιμελείας ἐπὶ σκεύους ἀναμφισβητήτως ἱεροῦ, ἤτοι ἐπὶ τῆς τραπέζης τῶν προσφορῶν [4], ὡς τοιαύτην δὲ τυπικοῦ θρησκευτικοῦ περιεχομένου ἐθεώρησε τὴν ἐπιγραφὴν καὶ ὁ κ. Evans. Πρὸς μεγαλυτέραν σαφήνειαν τῶν κατωτέρω καὶ πρόχειρον παραβολὴν ἀπεικονίζω τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Δικταίου ἐν τῇ εἰκόνι 5.

Εἰκὼν 5.

[1] Mon. ant. XIII σελ. 26 εἰκ. 11.

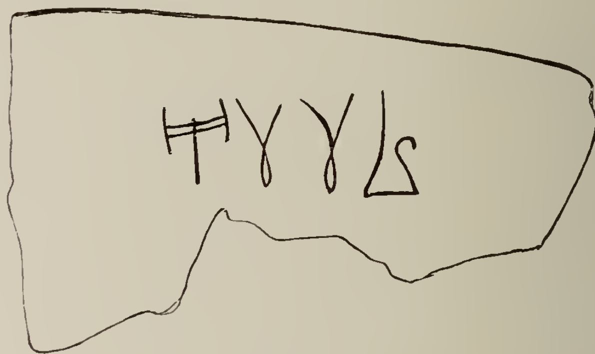
[2] B S.An. XII (1905-1906) σελ. 9 23 καὶ Bosanquet B.S.A. III σελ. 57 πίν. IV.

[3] Hogarth The Dictean cave in B. S. A. VI (1899 1900) σελ. 94-116.

[4] Ἴδε τὸ σκεῦος παρ' Evans Furth. discov. σελ. 352-354 εἰκ. 25α, 25β, 25γ.

Τὸ πρῶτον ἀκέραιον γράμμα τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Δικταίου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 10ον τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς μὲ μόνην τὴν παραλλαγήν, ὅτι ἐν τῇ Δικταίᾳ περιβάλλεται ὑπὸ περιγράμματος θολωτοῦ. Τὸ δεύτερον τῆς Δικταίας εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ 11 τῆς ἡμετέρας, ἀλλ' εἶναι ἀκόμη ἰδεογραφικώτερον ἐν ἐκείνῃ· τὸ τρίτον καὶ τέταρτον τῆς Δικταίας εἶναι ἐντελῶς τὰ ἴδια πρὸς τὸ 12 καὶ 13 τῆς ἡμετέρας, τὸ πέμπτον συμπληρουμένου τοῦ ἐφθαρμένου μέρους εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ 14 καὶ τέλος τὸ ἕκτον τῆς Δικταίας τὸ ὁποῖον ὁ κ. Evans θεωρεῖ ὡς δύο γράμματα συμπεπλεγμένα ἔχει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸ 15 καὶ 16 τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς.

Πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ταυτότητος ταύτης τῶν δύο ἐπιγραφῶν καὶ τοῦ ἱεροῦ ἢ τυπικοῦ περιεχομένου αὐτῶν ἔρχεται τέλος μικρόν τι ἐπιγραφικὸν χάραγμα ἐκ τεσσάρων γραμμάτων ἐπὶ τεμαχίου ποτηρίου ἐκ στεατίτου εὑρεθέντος κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς Παλαικάστρου ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ διευθύνουσα Ἐπιτροπὴ τῆς Σχολῆς λίαν εὐμενῶς μοὶ ἐπέτρεψε νὰ τὰ δημοσιεύσω ἐνταῦθα (εἰκ. 6) πρῶτος. Ἐκ τῶν τεσσάρων γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τὰ τρία τελευταῖα εἶναι ἐντελῶς τὰ ἴδια πρὸς τὸ 12, 13, 14 τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς καὶ τὰ ἀντίστοιχα τῆς Δικταίας. Μόνον τὸ πρῶτον παραλλάσσει ἔχον σχῆμα περίπου τριαινοειδὲς ἢ κεφαλαίου ἑλληνικοῦ Ψ ἀντὶ νὰ ἔχῃ τὸ σχῆμα ⊏ τῶν δύο ἄλλων ἐπιγραφῶν, ἀλλὰ ἴσως ἡ φωνητικὴ διαφορὰ τῶν δι' αὐτῶν δηλουμένων συλλαβῶν ἦτο μικρὰ καὶ ἠδύνατο εἰς τὴν λέξιν ἡ διαφορὰ αὕτη νὰ μὴ ἔχῃ σημασίαν.

Εἰκὼν 6.

Ἐκ τῶν δύο τούτων παραβολῶν καὶ ἐν μέρει καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἐξ-

αρτήματος τῆς Σίφνου, τὴν ὁποίαν ἀνεφέραμεν προηγουμένως, καθίσταται κατὰ τὴν γνώμην μου πιθανώτατον, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ μικροῦ σκεύους Ἀρχανῶν εἶναι ἱεροῦ περιεχομένου, καὶ ὅτι ἴσως θὰ εἶναι εὐχή τις πρὸς τὸν θεὸν ἢ ἀνάθημα πρὸς αὐτόν, καὶ ὅτι αἱ τυπικαὶ αὗται λέξεις ἐπανελαμβάνοντο συχνὰ καὶ ἐγράφοντο ἐπὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τῶν ἄλλων πρὸς τοὺς θεοὺς ἀναθημάτων· δὲν θεωρῶ μάλιστα ἀπίθανον *τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ νὰ ἐνυπάρχῃ εἰς τὰ τρία ἢ τέσσαρα γράμματα*, τὰ ὁποῖα ὁμοιομόρφως κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν εὑρίσκονται καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἐπιγραφάς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ θὰ εἶχε τρεῖς ἢ τέσσαρας συλλαβάς, ὧν δύο ἐν τῷ μέσῳ ὁμοιόμορφοι, ἀφ' οὗ εἰς πάσας τὰς ἐπιγραφὰς γράφονται διὰ τοῦ γράμματος Υ.

Ὑπολείπεται νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ σκεύους. Κριτήριον χρονολογικὸν πρέπει νὰ λάβωμεν αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπιγραφήν, ἤτοι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων. Ἐν πρώτοις εἶναι φανερὸν ὅτι ἀνήκει εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν εἶχεν ἤδη ἐπικρατήσει τελείως τὸ γραμμικὸν σύστημα ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου εἰκονογραφικοῦ ἢ ἰδεογραφικοῦ. Πότε ἀκριβῶς ἐγένετο ἡ ἐφεύρεσις ἢ μᾶλλον ἡ τακτικὴ χρῆσις τῶν γραμμικῶν συμβόλων τῆς γραφῆς ἀντὶ τῶν ἰδεογραφικῶν δὲν γνωρίζομεν μὲν ἀκριβῶς, ἀλλὰ πάντως εἶναι πιθανώτατον ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνώσεών μας ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ σχήματος τοῦ γραφικοῦ δὲν ἐγένετο προγενέστερον τοῦ τελευταίου μέρους τῆς Μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς (Middle minoan III). Διότι καθ' ὅλην τὴν Μεσομινωϊκὴν ἐποχήν, ὅπως ἐξάγεται ἐκ τῶν σφραγίδων τῆς ἐποχῆς ταύτης [1] ἐξηκολούθει ἡ χρῆσις τῶν ἰδεογραφικῶν συμβόλων, ἀραιὰ δὲ μόνον ἀρχίζουν νὰ ἀναφαίνωνται ἐν αὐταῖς τὰ γραμμικὰ σύμβολα, παραχθέντα βεβαίως δι' ἐξελίξεως ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἱερογλυφικῶν. Ὥστε ἡ χρῆσις γραμμικοῦ συστήματος αὐτοτελοῦς καὶ πλήρους μόνον κατὰ τὸ τέλος τῆς Μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς δύναται νὰ τεθῇ, καὶ ἔχομεν ἤδη ἐκ Κνωσοῦ δύο πινακίδας γραμμικοῦ συστήματος εὑρεθείσας εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦ ἱεροῦ τοῦ ἀνακτόρου μετὰ τῶν ἐκ πορσελάνης περιφήμων εἰδώλων, τὰ ὁποῖα τίθενται κατὰ τὸ τελευταῖον τμῆμα τῆς Μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς [1]. Τὸ γραμμικὸν σύστημα ἐπεκράτησε τελείως κατὰ τὴν Ὑστερομινωϊκὴν ἐποχὴν καὶ ἐγένετο τόσον κοινόν, ὥστε ἡ χρῆσις ἰδεογραφικῆς γραφῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην θεωρεῖται μᾶλλον ὡς ἐξαίρεσις, ὅπου εὑρίσκεται, ἐξηγουμένη δι' ἰδιαιτέρων τοπικῶν λόγων [2]. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀρχαιοτέρα τοῦ τελευταίου σταδίου τῆς Μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς. Ἐξ ἄλλου εἶναι ἐξηκριβωμένον, ὅτι τὸ γραμμικὸν σύστημα διήρκεσεν αἰῶνας πολλοὺς καὶ ὅτι τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα κατ' ἀρχὰς ὡς παραχθέντα ἐκ τῶν ἰδεογραφικῶν ἦσαν πολὺ συγγενῆ πρὸς αὐτά, ὑπέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ μακρὰν ἐξέλιξιν, ἐξ οὗ παρήχθησαν πολλαὶ παραλλαγαὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν ῥυθμὸν τῶν γραμμάτων, ἐντεῦθεν δὲ ὁ κ. Evans ἐχώρισε τὸ γραμμικὸν σύστημα εἰς δύο τάξεις τὴν Α' καὶ τὴν Β', ἤτοι τὴν ἀρχαιοτέραν καὶ τὴν νεωτέραν. Εἰς τὴν πρώτην τάξιν τοῦ γραμμικοῦ συστήματος ἀνήκουσιν αἱ πινακίδες Φαιστοῦ, Ἁγ. Τριάδος, ἡ τοῦ Παλαικάστρου, αἱ δύο τοῦ ἱεροῦ θησαυροῦ Κνωσοῦ καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τῶν δύο ἀνακτόρων γράμματα καὶ ἄλλαι τινὲς μικρότεραι χαρακταὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ ἀγγείων καὶ πίθων. Εἰς τὴν Β' τάξιν ἀνήκουσι τὸ μέγα πλῆθος τῶν πινακίδων Κνωσοῦ.

Τὰ γράμματα τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς καταφανέστατα ὁμοιάζουσι πολὺ περισσότερον πρὸς τὰ τῆς Α' ἢ τῆς Β' τάξεως. Ὁμιλοῦντες προηγουμένως περὶ ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν καὶ παραβάλλοντες πρὸς ἄλλα ἐλάβομεν συχνὰ εὐκαιρίαν νὰ τὰ σχετίσωμεν πρὸς ὅμοια γράμματα τῆς Α' τάξεως, ἔν τισι μάλιστα εἶναι καταφανὴς καὶ ἡ ἰδεογραφική των ἀρχή, πολὺ δὲ ὀλιγώτεραι εἶναι αἱ ὁμοιότητες πρὸς τὰ τῆς Β'. Ὥστε ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἀγγείου Ἀρχανῶν ἀνήκει ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν Α' τάξιν τοῦ γραμμικοῦ συστήματος, ἤτοι τὴν ἀρχαιοτέραν. Πάλιν ὅμως ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς τάξεώς της, διότι ἡ διὰ τῆς ἐξελίξεως ἀνάπτυξις τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων της ἔχει προχωρήσει ἀρκετὰ καὶ ἔχει ἀπομακρυνθῇ

[1] Περὶ τῶν ἐποχῶν τῆς ἐν Κρήτῃ σφραγιστικῆς ἰδὲ Ἀρχ. Ἐφημ. 1907 σελ. 141-186.

[1] B. S. A. 1903 σελ. 52 εἰκ. 27.

[2] Ὁ κ. Evans ἑρμηνεύει οὕτως τὴν εὕρεσιν εἰς ἓν μόνον μέρος καὶ δὴ ἐκ τῶν νεωτέρων τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ συστήματος ἰδεογραφικῶν πινακίδων εἰς B. S. A. VI σελ. 59 καὶ ἑξῆς.

ἱκανῶς τοῦ ἱερογλυφικοῦ εἴδους, καὶ δὴ πολλῷ μᾶλλον τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Δικταίου, ἧς τὰ γράμματα εἶναι ἀρχαϊκώτερα καὶ ἰδεογραφικώτερα τῶν τοῦ ἡμετέρου σκεύους. Διὰ τοῦτο ἀνήκει μὲν ἡ παροῦσα ἐπιγραφὴ εἰς τὴν Α΄ τάξιν τοῦ γραμμικοῦ συστήματος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν περίοδον τῆς τάξεως ταύτης. Τὰ γράμματα εἶναι ἤδη τελείως ἐσχηματισμένα γραμμικά, ἔχουσι σταθερὸν τὸ σχῆμα καὶ κανονικὴν τὴν μορφήν, δύνανται μάλιστα νὰ ὀνομασθῶσι καλλίγραφα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ παρετηρεῖτο οὔτε κατὰ τὴν πρώτην μόρφωσιν καὶ ἐμφάνισιν τῶν γραμμάτων, οὔτε πάλιν κατὰ τὸν χρόνον τοῦ τελευταίου σταδίου, ὅτε, ὅπως βλέπομεν ἐκ τῶν πινακίδων Κνωσοῦ, ἔχουσι λάβει ταχυγραφικήν τινα καὶ ἐπισεσυρμένην (cursive) μορφήν. Ἂν ἄρα θέσωμεν τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν κατὰ τὸ μεταίχμιον τῶν δύο ἐποχῶν ἤτοι τῆς Μεσομινωϊκῆς καὶ Ὑστερομινωϊκῆς, ἴσως δὲν ἀπομακρυνόμεθα πολὺ τῆς ἀληθείας. Παραδεχόμενοι νῦν τὸν 18 π. Χ. αἰῶνα ὡς ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔχομεν κάποιαν χρονολογικὴν ὑπόθεσιν πιθανῶς οὐχὶ ἀβάσιμον. Ὁ κ. Evans ἔθετεν ἤδη τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Δικταίου, ἥτις εἶναι, ὡς εἴπομεν, ἀρχαιοπινεστέρα, κατὰ τὸν 20 αἰῶνα [1].

Εἰς τὸ ἀνωτέρω χρονολογικὸν συμπέρασμα κατέληξα ἐκ τῆς παρατηρήσεως μόνου τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς καὶ παραβολῆς αὐτῶν πρὸς ἄλλα κείμενα τῆς γραφῆς ταύτης, ὧν ὁ χρονολογικὸς προσδιορισμὸς εἶναι ἀσφαλέστερος ἐκ τοῦ τόπου καὶ τῶν στρωμάτων, ἐν οἷς ἕκαστον κείμενον εὑρέθη καὶ ἐκ τῶν συνευρεθέντων μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν ἄλλων ἀντικειμένων ἐχόντων μᾶλλον εὐπροσδιόριστον χρονολογικὸν χαρακτῆρα. Τελευταῖον ὅμως, ἀφ' οὗ εἶχον γράψει τὰ ἀνωτέρω, μετέβην εἰς Ἀρχάνες καὶ παραλαβὼν τὸν εὑρέτην χωρικὸν ἐξήτασα τὸν τόπον, ἐν ᾧ εὑρέθη τὸ ἐνεπίγραφον σκεῦος. Ἡ θέσις Τροῦλλος κεῖται ἀμέσως εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς κωμοπόλεως ἀριστερὰ τῷ μεταβαίνοντι ἀπὸ Ἀρχάνες εἰς τὸν δῆμον Ἁγ. Παρασκιῶν. Εἶναι λοφοσειρὰ ὑπερκειμένη τῶν Ἀρχανῶν, ὁ δὲ ἀγρὸς τῶν ἀδελφῶν Λυριτζάκι, ὅπου εὑρέθη τὸ σκεῦος τυχαίως, καὶ οἱ παρακείμενοι ἄλλοι ἀγροὶ εἶνε κατεσπαρμένοι μὲ πλῆθος τεμαχίων πηλίνων ἀγγείων μινωϊκῆς ἐποχῆς. Τοῦτο δεικνύει ὅτι προϊστορικὸς συνοικισμὸς ὑφίστατο ἐνταῦθα ἐπὶ πολὺν χρόνον. Συλλέξας ἀρκετὰ τῶν θραυσμάτων αὐτῶν καὶ καθαρίσας αὐτὰ κατόπιν ἐν τῷ Μουσείῳ παρετήρησα ὅτι τὰ πλεῖστα μὲν τούτων εἶναι Μεσομινωϊκά, ὑπῆρχον δὲ καὶ δύο τρία Ὑστερομινωϊκά. Τελείως ἄρα συμφωνεῖ καὶ ἡ ἐπιτόπιος παρατήρησις πρὸς τὸν ἀνεξαρτήτως γενόμενον χρονολογικὸν ὁρισμὸν τοῦ ἐνεπιγράφου μικροῦ μνημείου.

Ἡ εὕρεσις τοῦ σκεύους αὐτοῦ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νέου αὐτοῦ Μινωϊκοῦ συνοικισμοῦ εἰς Ἀρχάνες, ἐπειδὴ δὲ ἡ κωμόπολις ἐπεκτείνεται πρὸς τὸ μέρος τοῦτο καὶ νέαι οἰκοδομαὶ προετοιμάζονται κατὰ τὴν θέσιν ταύτην, παρίσταται ἐπείγουσα ἀνάγκη πρὸ τῆς τελείας καταστροφῆς νὰ ἐξερευνηθῇ διὰ δοκιμαστικῆς σκαφῆς ὁ χῶρος ὑπὸ τῆς Κρητικῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας.

Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης μηνὶ Φεβρουαρίῳ 1909.

Σ. Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

[1] Evans Furth. discover. σελ. 361.

Ἐξεδόθη τῇ 10 Αὐγούστου 1909.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΘΗΒΩΝ

1

2

3α

3

$^{2}/_{3}$

4

$^{2}/_{3}$

5

6 $^{2}/_{3}$

7 $^{2}/_{3}$

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΘΗΒΩΝ

1

6

2

3

7

4

8

9

5 ²/₃

10

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ (1-5) ΚΑΙ ΑΓΓΕΙΑ (6-10) ΘΗΒΩΝ

ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΜΕΤΑ ΠΛΑΓΓΟΝΟΣ

ΠΑΙΔΙΟΝ ΜΕΤΑ ΧΗΝΑΛΩΠΕΚΟΣ

5 6 7 8

1 2 3 4

ΠΑΙΔΙΑ ΜΕΤΑ ΧΗΝΩΝ